

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM
QUI
AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUAESTIONUM EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICE TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SECULÀ.

JUNTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS
PERQAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, LECTIOINIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ THIEBUS NOVISSIMIS SECULIS DEBENTUR ABSOLUTAS

DETECTAT, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI

SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYFIS, ALIQUA VERO AUCTORITATUM IN ORDINE AD TRADITIONEM

ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA; ALTERO SCILICET RERUM, QUA CONSULTO, QUIDQUID

UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET TREMA SCRIPSEIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO

SCRIPTURÆ SACHÆ, EX QO LECTORI COMPFERE SIT ORVIVM QUINAM PATRES

ET EN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORVM LIBORUM

SCRIPTRÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECUSU CONSTANTE
SIMILIS, PRETHI EXIGUITAS, PRESENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORVM FRAGMENTORVM OFCUSCULORVMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORVM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆSTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORVM.

SERIES SECUNDA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINE
A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTIUM III

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSAE,

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIE ECCLESIASTICE RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA PINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRECO-LATINA. — VENIENT MILLE ET
TRECENTIS FRANCIS SEXAGINTA ET BUGENT VOLUMINA EDITIONIS LATINE; OCTINGENTIS ET MILLE TRECENTA GRECO-
LATINÆ. — MERE LATINA UNIVERSOS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM ORIENTALES EQUIDEM AMPLECTITUR; HI AUTEM,
IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR.

PATROLOGIÆ TOMUS CCX.

ALANUS DE INSULIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIE PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,

SEU PETIT-MONTROUGE

77914

BOSTON COLLEGE LIBRARY
CHESTNUT HILL, MASS.

SÆCULUM XIII

ALANI DE INSULIS DOCTORIS UNIVERSALIS OPERA OMNIA,

AD CODICES MSS. ET VETERES EDITIONES COLLATA ATQUE NOTIS ET OBSERVATIONIBUS
ILLUSTRATA STUDIO D. CAROLI DE WISCH, PRIORIS DUNENSIS. NOSTRE RECENSIONI
ACCEDUNT DOCTORIS UNIVERSALIS LUCUBRATIONES NONNULLAE, HUC USQUE
SEORSIM EDITE, INTER QUAS MAXIME COMMENDATUR LIBER CUI TITULUS :
DISTINCTIONES DICTIONUM THEOLOGICALIUM, QUEM EX VETUSTISSIMO
EXEMPLARI NON PLUS QUAM SEMEL TYPIS MANDATO EXPROMPSIMUS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSAE
SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS

VENIT 7 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEDEBATUS ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIE PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CCX CONTINENTUR.

ALANUS DE INSULIS.

Elucidatio in Cantica canticorum.	Col. 51
Summa de arte prædictoria.	109
Sermones octo.	197
Sermones alii.	221
Liber Sententiarum.	229
Dicta mirabilia seu memorabilia.	233
De sex aliis cherubim.	263
Liber penitentialis.	279
De fide catholica contra hæretico's libri iv.	305
Liber de planetu naturæ.	429
Anticlaudianus, sive de officio viri boni et perfecti libri ix.	482
Rhythmus de Incarnatione Christi.	579
Doctrinale minus, alias Liber parabolarum.	579
De arte seu articulis catholice fidei.	593
Regulae theologicæ.	617
Liber in Distinctionibus dictionum theologicalium.	687

NOTITIA HISTORICO-LITTERARIA IN ALANUM.

(OUDIN, *Commentaria de Scriptoribus et scriptis ecclesiasticis*, tom. II, col. 1387. — Aperte hic Oudinus Caroli Vischii sententiam explodit qui Alanum anno 1294 obiisse, et aliorum qui Doctorem Universalem initio saeculi decimi quarti floruisse asserebant; fallitur autem cum Alanum Antissiodorensem episcopum, qui circa annum 1185, et Alanum ab Insulis, qui anno 1203 obiit, unum et eundem fuisse censel. Vide *Histoire littéraire de la France* (in-4°, Paris, Firmin Didot), t. XIV, p. 358, in ALANO ANTISSIOD., et tom. XVI, p. 396, in ALANO MAGNO.)

De communi sententia que duos Alanos ab Insulis statuit, ambos doctissimos viros atque instituti Cisterciensis, quibus tamen singulis varias occupationes et tempora omnino diversa prescribunt, speciale Dissertationem iustitius Carolus de Visch, quam editioni sua Operam magistri Alani praemit, que anno 1654 Antwerpiae in folio facta est apud Guillelmum Lestenium et Engelbertum Gymnicum. Eamdem habet aliquanto breviorem in sua *Bibliotheca Scriptorum ordinis Cisterciensis*, a fol. 12 ad fol. 17 ultima editionis anni 1656, Coloniae Agripinae, apud Joannem Eusebium. Ubi duos fuisse Alanos probare contendit, sed cum aliquanta formiditate, diversis omnino temporibus distantes, ac uno fere seculo alterum altero anteriorem, nempe converso seu fratre laico episcopum. Denique et aliam doctissimam de argumento eodem Dissertationem instituit Caspar Egassius du Boulay saeculo IV in *Historia Universitatis Parisiensis*, fol. 452 et sequentibus multis, ubi duos quoque fuisse Alanos asserit, quibus diversum etiam tempus assignat. Ita post ipsum senseram, sed re maturius expensa, omnibusque vel auctorum de hoc arguentis scribentium conjecturis vel rationibus expensis, solo veritatis intuitu impellente, alteram adversus incipit sententiam amplecti compellor: tantique ponderis hoc criticis punctum mihi visum est, ut speciale a me dissertationem hanc extorserit. Dicam igitur unum tantum fuisse Alanum, qui totum ferme saeculum XII tenuerit, atque ab ejus initio ad a. 1203 vixerit, nec ullam ab his omnibus dissertationibus vel validam rationem haurire me potuisse, qua Alanos duos statuere cogerer.

DISSERTATIO

De unico Aano Ripatorii abate, Antissiodorensi episcopo, ac tandem monacho ordinis Cisterciensis, apud Cistercium anno 1203 mortuo.

CAP. I. Agitur *adversus epitaphium, quod unicum est A Alanis duplicitis distinguendi fundamentum.*

Carolus de Visch in historica Dissertatione *De vita et morte Alani Magni de Insulis, Doctoris Universitatis*, § 5, haec verbotenus habet: « Chrysostomus Henriquez scribit illum supervixisse septuaginta novem annis post concilium Lateranense memoratum, attigisse autem annum etatis 116, ac tandem obiisse cum magna opinione sanctitatis; cuius etiam intuitu, eundem Menologio suo Cisterciensi ascripsit die 50 Januarii. Quem etiam inter beatos ordinis nostri recenset Joannes Cisterciensis in Catalogo sanctorum ac beatorum ordinis Cisterciensis, subjuncto veteribus Missalibus ejusdem ordinis. Sed et Beatum vocant doctissimum Leo Allatius liber *De epibus urbanis*, et reverendissimus generalis noster modernus et alii passim: Quod a unum obiit, veritatem nobis astruit antiquum epitaphium lapidi sepulcrali incisum, quod etiom nunc perfecte egitur, hoc tenore:

Alanum brevis hora brevi tumulo sepelivit,
Qui duo, qui septem, qui totum scibile scivit.
Laientis seculi contemptus rebus, regens fit,
Iustus conversus, gregibus commissus alendis,

A Mille ducenteno, nonageno quoque quarto,
Christo devotus, mortales exxit artus.

Obiit itaque Alanus anno Domini 1294. Hinc corrigere auctores omnes qui scribunt illum floruisse anno 1300. Tumulus eius marmoreus conspicitur Cisterci in claustris parte lavea templum ingredientibus, juxta quem in pariete duo alia appendunt epitaphia, que nobis exhibet Gaspar Jongelinus in *Purpura sancti Bernardi*, prout ex originalibus tabellis ipse met descriptis an. 1624, dum Cisterci esset, et beati viri sepulcrum visitaret.

EPITAPHIUM I.

Ce grand docte Alanus, qui fut tant admirable,
Rend ce lieu de Citeaux partout plus mémorable.
Car il y fut convers, berger et serviteur,
Encor y sert d'exemple de vertus et d'honneur
Donc vous religieux, convers, et tous passants,
Imitez ce Docteur, qui cybas est gisant.

EPITAPHIUM II.

Subiacet huic lapidi, toti venerabilis orbi,
Alanus Doctor, quem decet alios honor.
Theologis ac philosophis merito socianus,
Vathus antiquus nec minor ipse fuit.
Egregie scribens, plaxit, docuit, reservavit,
Naturam, mores, mystica verba dei.
Inclita gesta Jesu cecinit, clarosque triumphes
Artes depingens, militiamque poti

Eloquii pictor, morum censor, citharista

Pieridum, fidelis belligerator erat.

Hic mundum fugiens, sub religiosis amictu

Vixit, seducit manu hic; intumulatus adest.

Nullus, opinor, inficiabatur, quin epitaphium secundum et ultimum recentia satis sint, sacculumque decimum sextum cleant; quare illa nobis nibil officiant, nec quidquam de Alani aetate, sed opera tractem utcumque composita enuntient. Igitur de solo primo agitur, quod anno 1294 mortem Alani alligat, et hoc unicum distinguendi duos Alanos est fundamentum. At illud etiam esse recens dico, atque innovatum et auctum, sub saeculi xvi initium vel medium. Nam antiquum Alani sepulcro insculptum epitaphium tres tantum versus continiebat, qui anno 1501 vix ob vetustatem ac literarum legi poterant, quae referunt saeculum iv *Historia Universitatis Parisiensis*, fol. 437, in hunc modum:

Alanum brevis hora brevi tumulo sepelivit,
Qui duo, qui septem, tumu sibi subdedit orbem,
Scire suum, mores dare, vei retinere nequivit.

Ita referunt ex Matthaei Bonhomme testimonio, qui *Commentarium in Parabolus Alani*, anno 1501 Lugduni impressum edidit, quibus *Compendium vitae Alani*, et ejusdem in Cistercio epitaphium sic praemisit. Ubi tunc tribus lantum versibus constabat, atque ita literatum a celestib[us] erat, ut legi non posset, nisi quemadmodum Matthaeus Bonhomme legerat, cum tamen ita legendum esset:

Alanum brevis hora brevi tumulo sepelivit.
Qui duo, qui septem, qui totum scibit scrivit,
Scire suum moriens, dare vel retinere nequivit.

Cum igitur ab anno hoc 1501 literatum esset nimis epitaphium, illud a fratribus renovatum, atque ad normam veterum epitaphiorum factum et quatuor versibus auctum est, qui omnem praesenti discuptationi materiam subministrarunt. Addita enim est in quatuor versibus sequentibus, ac recenter additis falsa chronologia, quod monachis facillimum fuit, qui tempora atque epochas Alani non discusserant.

Labentis saeceli contemptis rebus, egens fit.
Intus conversus, gregibus conquisitus atcedens.
Milie dicente, monacheno quoque quarto,
Christo devotus, mortales exxit artus.

Atque hoc totum confirmatur ex atlatis supra a Carolo Vischio, ubi quod anno 1501 vix legebatur, atque divinando nunc uno modo, nunc altero transcriptum fuerat, jam affirmat, quod etiamnum perfecte legitur, hoc tenore, etc.

CAP. II. *Epitaphium etiam pro antiquo et primario admissem, non volere contra testimonia veterum.*

Diximus itaque epitaphium sepulcro Magistri Alani apud Cistercium insculptum, olim tribus tantum versibus constituisse, post annum vero 1501 septem versibus lectum fuisse, quod vetustum Matthaeus Bonhomme ante suam editionem *Parabolam Alani*, cum elogio illius attulit. At longe isto epitaphio pot or est, qui antiquior, auctor *Chronici Belgici*, anno enim 1415 scribere desit. Ait autem ille Alanum apud Cistercienses anno 1201 oblitus.

A e Anno 1202, inquit, apud Cistercium mortuus est magister Alanus de Insulis, doctor ille famosus, scriptor Anticlaudiiani, qui in theologia fecit artem quamdam predicatori, et contra Albigenses, Valdenses, Judaeos et Saracenos libellum edidit succinctum, ad Willelmum Montispessulanum dominum. Nihil succinctus expressiusque dici poterat ab scriptore, qui tempore et scriptione, quoal antiquitatem epitaphium Cisterciense superat.

Sed demus (licet omnino gratis) tantam quantum Cistercienses monachi optant, epitaphio suo apud Cistercium ad Alani cineres posito vetustatem, illud sane causam illorum parum juvabit, cum ante annum 1300 factum esse non possit. Agit enim de Alano anno 1294 (at vult) mortuo, cui vix credibile

B est, ab ipso die quo humo concrectus est, appositum fuisse istud epitaphium. At auctores isto epitaphio antiquiores annis centum, ejusdem cum Alano temporis, ejusdem ordinis Cisterciensis, omnes in suis notis acceptissimi et observationibus, et contra quos nemo excipere quest, ante istud epitaphium annis ad minus sexaginta viventes, asserunt mortuum esse Alanum anno 1203. Falsum ergo Alano que tarde suppositum, mendax istud epitaphium, lectumne unquam, aut visum anterioribus Ecclesiae saeculis, et historici vel chronologi de rebus centum aunicis antequam contingenter, magico sp[iritu] vel propheticō scripserint? Hoc argumenti genus ita demonstrativum, ut ab omnibus etiam acutissimis criticis infirmari nullatenus possit. Horum scriptorum primus est Otho de Sancto Blasio, abbas in Hercinia Silva, coetaneus auctori, qui anno nempe 1190 florebat, quique Appendixem scripsit ad *libros viii Chronicorum Ottonis Frisingensis*, incipiens ab anno 1146, quo iste scriberet desit, usque ad annum 1210. Ille autem expressissime meminit Alani et Anticlaudiiani, illum insuper constitutus synchronum atque socium duobus doctissimis saeculi xii theologis: e His temporibus Petrus Cantor Parisiensis et Alaus et Praepositus magistri claverunt. Horum prior *librum Distinctionum*, *librum Psalmorum*, *Evangeliumque unum ex quatuor per continuas glossas subtilliter compilavit*, et præter hoc alia multa. Alter vero multa conscribens expōnit, inter alios *librum qui institutor Anticlaudianus*, et *Regulas cœlestis vita*, et contra hereticos, et *librum De vitiis et virtutibus* et *De arte predicatori*, *librumque Sermonum suorum*, et multa alia sana et catholica conscripsit. Florebat igitur annis centum ante allegatum epitaphium, qui recte ponitur medius inter *Petrum Cantorem et Praepositum cancellarium Parisiensem*, ambos anno 1190 florētes et vivos: quorum primus anno 1190 mortuus est, alter circa annum 1210, ut habet *Cassius* in suis *Dialogorum libris*, et alii. Alanus autem anno 1203 inter utrumque mortuus, recte medius ab Othono de Sancto Blasio componitur. Alter testis Albericus, monachus Trium Fontium ordinis isterciensis, auctor ut admittit Carolus Vischius

in *Bibliotheca Scriptorum ordinis Cisterciensis*, A bus perfectissimo, quem librum vocavit, Anticlaudianum etc. » Quid contra horum virorum auctoritatem afferri possit non video. Quo pacto enim ueritatem (nempe Otho de Sancto Blasio de quo supra, et Henricus Gandavensis) meminisse potuerunt Alanus et *Anticlaudiavi*, si utroque posterior centum annis Alanus fuit? Quis credat Henricum Gandavensem repositurum eum fuisse inter viros saeculi xii illustres Alanum, si suo tempore florentem in scholis Parisiensibus alumnum videsset? Hinc patet autem quam parum firmi in sententia sua fuerint qui Alanos duos admiserunt, anno 1182 alterum, alterum anno 1294 mortuum; illi etiam qui singulares de hoc argumento Dissertationes scripserunt, ut *Cæsar Egassius Bulkæus* et *Carolus Vischius*, de quibus supra.

Pergit idem Bullæus: « Unde Gaspar Barthins in notis ad *Guillelmum Britonem*, ad versum 546, *Eriçio similis*, etc. diserte agnoscit Alanum in auctores hujus saeculi duodecimi; sic enim ille: *Compendio quædam scripta illius adiici, præter proprie tempora Britonis nostri, ab Alano lib. vi Commentariorū in Prophétiam Merlini. Dixi aeo hoc auctore illum scriptisse, cui qui contradicunt, errant: cum sub annum 1194 expreſſim eundem collocet Otho de Sancto Blasio, additione ad *Frisingensem* cap. 40, etiam *Anticlaudianum* ejus commemorans. Opera autem viri quæ editione digna sunt mirum cur hactenus lateant, cum multo minoris frugis clathros perrumpant. Non sunt autem tantum ea quæ a Catalogorum scriptoribus memorantur, sed ipsem vidi ingentem *Commentarium de ratione metrorum et syllaborum in bibliotheca Basiliensi*, cum testimonio auctorum ascriptis, cuius nullum meminius nomenclatorum memini. Et ad versum 52 libro vi: *Latere plano, etc. In censura negligit syllabam, ut singulis paginis, sic sepe alii: et in Anticlaudiano opere circa eadem huc tempora scripto, Alanus Insularius, universalis Doctor dicitus, quem apud Cisterciū anno 1202 mortuum odontat auctor Chronicus, quod Magnum Belgicum indigitant. Sufficiunt ista cum in ore duorum vel trium testimoniū stet omne verbum.»**

Cap. III. Multa alio in gratiam Alanī ab auctoriis superis confictas, que nullo veritatis aut verisimilitudinis fundatione nituntur.

Carolus Vischius in Relatione historica de Vita Alanī Magni, habet tres paragraphos in quibus multa stupenda et prodigiosa refert, quies Alanum commendet, que firmius ab ipso probari optarem. Ac paragraphus secundus inscribitur: *Qua occasione magister Alanus, relicta Parisiensi Universitate, habitum conversorum in Cistercio assumpsit. Narrat ibidem miraculum, sed cuius nullum testem aliun profert quam Joannem Buzelium, Jesuitam, in *Gotto-Flandria sua*, tomo II, lib. vii, ad annum 1294. Vult hanc eundem historiam sed simplici omnino stylo descriptam, penes se habuisse in processu eiusdem *Commentarii**

Accedit *Henricus Gandavensis*, doctor Parisiensis et Sorbonica domus, ut auius, alumnus, qui ante annum 1270 studebat Parisiis, et obiit Tornaci, anno 1295. Alanum istuō nostrum repónit in serie virorum illustrium qui hoc saeculo floruerunt, ab anno scilicet 1110 ad annum 1200, et de eo sic scribit in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 21: *Alanus, Insulis oriundus, liberalium artium peritus, Parisiis Ecclesiastica scholæ præfuit, et ingenii sui monumenta relinqens, scripsit Summarium ad predicationis officium utiliter, et quia metro multum claruit, scripsit metrice Poeticæ, excoigitata materia de viro optimo et in omni-*

in *Parabolas Alani*, a centum et quinquaginta annis, Lugduni typis editam, ad initium codicis anno scilicet 1501, sine nomine auctoris, sed quem jam constat fuisse Matthaeum Bonhomme. Recte tamen et prudenter primam hujus operis omisit impressionem Vischius insulsam atque barbaram, ut purissima Joannis Buzelini Latinitas magis credibili minusque ridiculam fabulam redderet. Non ita tamquam scrupulosus fuit Cæsar Egassius Bulleus, qui sœculo iv *Historia Universitatis Parisiensis*, fol. 436, has historias proprias primal inventoris verbis adducit. Qui igitur has fabulas credibiles fore ex compta Joannis Buzelini Latinitate opinatus est Vischius, has absurdas et fide et verbis ex relatu Matthei Bonihominis, monachi Cisterciensis, audiat, qui *Commentarium in Parabolam Alani* anno 1501 Lugduni impressum edidit, in cuius fronte *Quæ caussæ fuerint Alani ad Cistercienses conversi*, his verbis commemorat.

Auctor hujus libri vocabatur Alanus, de quo legitur quod cum quadam die studeret Parisius, sciens septem artes liberales, necnon leges atque decreta suam scientiam proposuit exponere, et in aliquem fructum redigere seu explicare. Et cum in crastinum de tota Trinitate predicare vellet, et scientiam et notitiam veram de illa curtis audiuntibus exhibere, ipso per gente ad spatium propter ripariam quamdam, cogitans qualiter onus propositum complere posset, quemdam puerum repetit, qui tenens unum cochlear in manu, fecerat unam parvam foveam, modicum procul ab aqua. Et hauriens aquam cum suo cochleari, portabat ad foveam quam fecerat; et instanter sicut puer apposuerat aquam in fovea, aqua in terram intrabat, quia locus erat arenosus. Quod videns Alanus, dixit puer: *O puer, quid hic agis?* Et puer respondens dixit: *Totam istam ripariam in foveam meam ponere proposvi, nec cessabo quounque propositionum meum implevero.* Gui Alanus: *Quando putas fecisse?* *Opus tuum licet sit puerile, tamen est impossibile.* Cui puer: *Hoc citius fecero quam tu propositionum tuum adimpleveris.* Et Alanus respondens dixit: *Quid enim proposui facere?* Et puer dixit: *Tu proposuisti eas declarare totam Trinitatem, per tuam scientiam in predicatione, quod est magis impossibile tibi.* Quod audiens Alanus, multum teritus, reversus domum, et dicta pueri in se memorans, multumque dolens et tristis, suam presumptionem sive arrogantium recognovit. Adveniente vero die crastina et hora predicationis, ubi multitudo magna populi fuerat congregata, Alanus ascendens cathedram dixit loco thematis: *Sufficiat vobis vidiisse Alanum.* Verecundia suffusus, pergere nolens Parisius, transivit in Burgundiam et in quadam abbatia, Cistercium nomine, pastor ovium fuit, et deinde conversus fuit ipsius abba-

tiae, ad modum laici. Haec est ratio et causa conversionis.

Continuo autem idem Bonushomo seu Bonhomijs coramontator narrat quomodo Romanus prefectus fuerit, haereticos confuderit, et pro Alanus tandem recognitus fuerit. Accedit quod Romæ quidam haereticus advenerant, qui per sua argumenta falsasque syllogizationes totam idem catholicam subvertebant. Quapropter papa mandavit omnes praepatos, abbates, doctores et clericos totius Christianitatis Romanum venire, quatenus dictos haereticos confunderent. Quod abbas, magister Alanus, audiens, Alanus relicto in abbatia, voluit Romanum pergere. Tum Alanus, qui jam sensum recuperaverat, dixit magistro suo: *O domine, me tuedet hic stare, et diu est quod abbatiam non exivi: quapropter humiliiter deprecor ut vobiscum pergam Romanum, et bene serriam vobis, optimeque pensabo de equis.* Tunc abbas, pergens Romanum, duxit secum Alanum. Adveniente autem die disputationis, abbas voluit intrare locum disputationis, cum quo Alanus voleat intrare. Cui abbas dixit: *Vade ad hospitium et pensa de equis, quia locum istum non posses intrare, propter custodes et clientes hic existentes, qui non sinunt intrare nisi praepatos et magnos clericos, et posses verberari.* Cui Alanus dixit: *Volo verberari ut intrem;* et supponens se chlamidi seu cappæ sui magistri, intravit dictum locum, et ipse sedens ad pedes sui magistri, audiuit disputationem. Haeretici vero proponentes quæstiones, Christianos superaverunt et vicerunt. Quod videns Alanus, exivit latebras, dicens magistro suo: *Jube, Domine, benedicere;* et abbas stupefactus dixit Alanus: *Sile, miser, quid vis facere?* Tunc Alanus intravit dicens ut prius: *Jube, Domine, benedicere,* usque ad tertiam vicem; quod videns papa permisit eum arguere. Et Alanus recitans questiones per dictos haereticos motas, arguit et confudit illos. Quod videns haereticus dixit confusus: *Tu es diabolus aut Alanus.* Cui Alanus respondit: *Non sum diabolus, sed Alanus.* Tunc abbas magister suus voluit sibi suam dignitatem donare, quam Alanus suscipere noluit; sed per papam et abbatem fuit sibi concessum ut duos clericos haberet in dicta abbatia, qui clerici libros, quos ipse dicitur, sub se scriberent. Ubi plures libros fecit, inter quos fecit istum qui incipit: *A Phæbo Phæbe, etc.* Alanus autem mortuo, tunc sepultus in dicta abbatia, super cuius tumulo scribuntur isti versus:

Alanum brevis hora brevi tumulo sepelivit,
Qui duo, qui septem, lotum sibi subdidit orbem,
Scire suum, mores dare vel retinere nequivit (1).

CAP. IV. *Aliæ sententiæ de vita et morte Alani insulensis expenduntur.*

Cum non concordent historici, deque tempore quo sarcinatores invehitur, omittimus: non est enim eur ita bilem nioveat legenda ingenuæ candideque narrata. Egit.

(1) Quod apud Oudinum sequitur caput quartum, cui tit. lus: *Predicta commenta et nova confutantur, et in quo vehementer contra hujus narrationis con-*

vixit aut mortuus est Alanus quam maxime varia- verint, alias duas præterea opiniones referre hic non pigebit, ad omnimodam præsentis rei discus- sionem. Tertia igitur fuit sententia Joannis Trithe- mii, qui in libro *De scriptoribus ecclesiasticis* ait eum Alanum floruisse sub Alberto imperatore, anno 1300. Secuti sunt Trithemium plurimi, Conradus Gesnerus in *Bibliotheca Universali*, Lilius, Giraldus *Di- logo v. de poetis*, ubi de *Antielaudiano* his verbis : « Est Antielaudianus contra Claudiani Rufinum liber ab Alano compositus, qui ob multijugata quam in eo admirabantur Germani disciplinarum cogni- tionem, UNIVERSALIS DOCTOR est cognominatus. » Scrispsit hic et *De planctu naturæ*, et eruditionem quidem præsefert ubique, sed stylum hahet incon- ditum, et inquitate loquuntur. Fuit hic Germanus ex Insulis, præfuitque aliquandiu Lutetiae, per tempora Adulphi, et mox Alberti imperatorum, anno circiter 1500. Videtur hic auctor nihil unquam legisse de Alanus nostro, quem dicit habere stylum incon- ditum et inquitate loqui, eum certum sit paucos fuisse eo præstantiores, non modo temporibus iis quibus vixit, sed etiam consecutis. » Ille Egassius Bullæus, Antonius Possevinus, Jesuita, ex eodem fonte Trithemiano hauriens veritatem nou ultra scrutatus aut sciscitatus, ait scrispsisse « Alanum in iv libros Sententiarum M. Petri Lombardi, Oculum sacrae Scripturae, de doctrina, etc.; et tandem vixisse sub Alberto imperatore, circa annum 1500. » Joannes Gerardus Vossius idem sentit libro *De po- etis Latinis*: « Anno, inquit, 1500, sub Alberto Ca- sare fuit Alanus de Insulis, Teutonicus, conser- ptor operis contra Clandiani Rufinum, unde Anti- claudianus vocatur. Hic est ille qui vocatur Doctor UNIVERSALIS. » Idem fere scripsit omnis recentio- rum auctorum turba. Verum hanc sententiam unica hac conjectura seu ratione obtundere possum, quod (2) magister Willelmus Brito, qui sub Philippo Augusto floruit et scrispsit, Gualteri et Ægi- dii insignium poetarum meminerit, nullam vero us- quam de Alanus mentionem faciat, quem certe non præterisset, si tunc inter poetas celeberrimus et excellentissimus habitus fuisset.

Contra alii Alanum Insulanum seculo xi floruisse et vixisse contendunt, sed quis ille fuerit, quodque p vita enim amplexus fuerit, non consentiunt. Non nulli enim fuisse Monachum Claravallensem scri- bant, deinde abbatem Ripatorii, *Gallicus de Larivour*, in agro Treccensi, tum Antissiodorenum episcopum, postremo ad Claramvallem rediisse, ibique extre- mos vita dies egisse anno 1182. Cujus sententia est Aubertus Mirceus in scholiis ad Henricum Ganda- vensem in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 21 : « Alanus, inquit, Insulensis, Galloflander ob-

(2) Quid Willhelmi Britonis testimonium, qui circa annum 1219 obiit, contra sententiam eorum faciat qui Alanum anno 1500 floruisse contendunt, non videamus. Ceterum Eberhardus, seculi tertii decimi scriptor, in *Gravismo*, sive libro carmine hexame- tro scripto de figuris deque octo partibus viratio-

A multiplicem doctrinam nuncupatus DOCTOR UNIVER- SALIS, ex theologo Parisiensi monachus Claraval- lensis, anno 1159 constitutus est a sancto Bernar- do primus abbas Ripatorii, in diecesi Trecenti. Exinde ob pictatem atque eruditionem, anno 1151, creatus est episcopus Antissiodorensis, sed veteris solitudinis desiderio tactus, anno 1167, permittente Alexandro Romano pontifice, ad Claram- vallem rediit, ut Robertus chronographus Antissiodorensis narrat, et ibidem sub annum 1182 obiit; sepultus in eodem monasterio, juxta Goffridum episcopum Lingonensem. » Camuzatus in notis marginalibus ad *Chronicon Roberti Antissiodorensis* dicit hodieque in Ripatorio asservari testamentum Alanii scriptum anno 1182. Idem autem fratres B Sammarthani in *Gallia christiana*, idemque Historia Cisterciensis. Camuzatus quidem haec habet, ad marginem Chronicorum Antissiodorensis : « Ripatorium (*Larivour*) cœnobium est ordinis Cisterciensis, duabus leucis ab urbe Tricassina distans, in quo hodieque asservatur testamentum Alanii scriptum anno 1182. Cujus etiam sepulcrum monumentum adhuc visitur in ecclesia Claravallensis monasterii, ubi perperam in tabula juxta tumulum appensa, est notatum ipsum obiisse anno 1181. » Porro, quan- tum ad scriptores qui volunt Alanum anno 1300 sub Alberto imperatore floruisse, omnes recentes sunt; quorum primus est Trithemius : unde fidem non merentur, quippe qui facile potuerunt falli, contra veterum fidem, qui Alanum hunc floruisse seculo xii statuunt, ut supra diximus. Falemur autem cum ultimis Alanum, Doctorem Universale dictum, saeculo xi floruisse, imo et esse eumdem cum episcopo Antissiodorensi, qui anno 1167, ut scribit Robertus Antissiodorensis in *Chronico*, Claramvallem, resignato episcopatu, rediit. Sed negamus mortuum esse anno 1181, ut scribit tabula appensa conficto ejus tumulo apud Claramvallem, volumusque supervixisse usque ad annum 1205, quo veteres scriptores, omni fide majores, Alanum mortuum tradunt. Imo tabella ista appensa jactato Alanii tumulo nova est, ut ex compositione illius constat, quam refert Camuzatus in *Miscellaneis historicis*, ac post ipsum saeculum in *Historia Universitatis Parisiensis* in Catalogo illustrium Academi- corum, fol. 719. Ibi autem nec syllaba quidem una que notet Alanum anno 1181 mortuum, sed tantum legitur : *Obiit pridie Idus Octobris*. De testamento Alanii, anno 1182 scripto, et apud Ripatorium asservato, quin illud suppositum instrumentum sit, nullus dubito. Quid enim juris monacho humili, qui amplissimum episcopatum ut pauperrimus vi- veret abjeicerat, ad faciendum testamentum? Præ- terea cur condidit testamentum apud Ripatorium, recensens poetas illo tempore in schelis pralegi solitos, Alanii nomen assertis his verbis :

*Septem quis alat artes describit Alanus
Virtutis species proprieitate docet.*

Vide *Fabricium* in *Bibliotheca med. et inf. Lat.* tom. II, p. 75. Edit.

qui pauper vel Cisterci vel Clarevallis monachus fuit? Denique ex quo quis testamentum condidit, non confessum moritur, potuitque Alanus, pauper monachus factus, anno 1182 infirmitate aliqua apud Ripatorium pressus, testamentum condidisse, unde postea convalescens, annos vitæ usque ad annum 1203, quo ab antiquis mortuus dicitur, prostraverit. In his omnibus contradictiorum nihil, immo omnia consonant, si senem Alanum statuanus, uti omnes censem.

CAP. V. *Insigniores vitæ Alani Insulensis epochæ enuntiantur*

Natus itaque Alanus, anno circiter saeculi duodecimi xiv, Insulis, urbe primaria Flandriæ Gallianæ. Ac primum ipsem Alani disertis verbis se in Flandria apud Insulam natum declarat; sic enim illi lib. v Commentariorum in Prophetias Ambrosii Merlini, fol. 198 editionis recentioris Antwerpiensis: «Vidi et ego in Flandria, cum puerius adhuc essem, apud Insulam unde natus fui, feminam quendam maleficam, quæ in maleficio suo comprehensa, etc. Tempus illud fuit quo comes Theodoricus ab Insulanis bonitibus, Gandensibus quoque atque Brugensibus advocatus erat e terra sua in Flandriam, tanquam legitimus Flandriæ hæres, » etc. At Theodoricus ille, cognomento de Alsacia, Theodori Strenui, Lotharingiæ Mosellanae ducis, filius, accessitus et electus est comes Flandriæ anno 1128, it in Annalibus Flandrensis legitur, quo tempore Alanus adhuc erat puerulus. Vox tamen illa in rigore accipienda non est pro infante octuani vel decenni, sed per comparationem ad senilem ætatem, in qua Alanus hunc Commentarium scripsit. In proiecta enim ætate scribens in Prophetias Ambrosii Merlini, potuit appellare se puerulum tempore illo quo Theodoricus Alsatus ad comitatus Flandriæ regimen appellatus est, dum annos circiter quatuordecim vel sexdecim attingeret, anno 1114 vel circiter natu.

Anno circiter isto 1128 factus apud Claramvallem sub disciplina divi Bernardi monachus, qui multos electoris præsentim ingenii et litteraturæ Flandros adolescentes ad se traxit, a quibus eximie adjutus est in fundatione plurimarum abbatiarum sui ordinis. Huic autem Alao recte tribuuntur Commemtaria haec in Prophetias Merlini Angli, sub cuius etiam nomine impressa fuerunt Francofurti anno 1608, typis Joannis Spiepii, in-8°, sub hoc titulo: *Prophetia Ambrosii Merlini, etc., una cum septem libris explanationum in eamdem Prophetiam, excellentissimi sui temporis oratoris, polyhistoris et theologi, Alani de Insulis, Germani, Doctoris universalis et Academici Parisiensis ante annos trecentos rectoris amplissimi*. Nam in his Commentariis, Alanus de se ipso loquens, se fuisse alicuius ordinis alumnus fatetur, ex lib. ii, fol. 61, ubi dicit: *Abbas quidam de ordine, vir litteratus, etc.* Deinde expresse dicit fol. 198 se orinandum fuisse Insulis in Flandria, his verbis: *Vidi*

A et ego in Flandria cum puerulus aannæ essem, etc., ut supra retulimus.

Anno 1139 vel 1140 Ripatorium in agro vel diecesi Tricassina ordinis Cisterciensis, ab Hattoni episcopo fundator die 9 Aprilis, temporibus divi Bernardi Clarevallis abbatis, qui illic Alanum in primum abbatem, annos circiter 50 natum, constituit. Hæc constant ex tomo IV *Galliae christianaæ fratum Sammarthanorum*, fol. 790, verbo, *Ripatorium*; ex Chronologia Abbatiarum ordinis Cisterciensis, quam ad calcem sua *Bibliotheca Scriptorum Cisterciensium ordinis* adjecti Carolus de Visch, prior Dunensis; atque ex *Bibliotheca* eadem, verbo, *Alanus Antissiodorensis episcopus*, fol. 12.

Anno 1151 Alanus ex abbate Ripatoria episcopus B Antissiodorensis instituitur, nam ita scribit Robertus, Sancti Mariani Antissiodorensis chronographus, qui cumdem Alanum videre potuit: «Anno 1151 obiit Hugo Antissiodorensis episcopus, vir moribus et scientia clarus, cui successit Alanus Ripatoria primus abbas. » Quisquis autem plenius nosse voluerit præclara omnia que in episcopatu gessit, legat *Galliam Christianam Sammarthanorum fratrum* tomo II, pag. 276, verbo *Antissiodorenses Episcopi*, ubi prolix satis describuntur.

Anno 1167, uti scribit Robertus chronographus citatus ad dictum annum, « Alanus episcopus dimisit episcopatum suum, cui successit Willielmus, Antissiodorensis Ecclesiæ thesaurarius et Semonensis archidiaconus, frater autem Hugonis, ejusdem Ecclesiæ archipresulus. »

Anno 1180 Alaus, qui apud Claramvallem reversus, cum Petro Clarevallis abbe Romam ad Lateranense concilium in proficisciatur, non eo insolenti modo atque absurdissimo quo supra dictum est, *ut pensaret de equis abbatis Claravallis*, quemadmodum insulse scribit Matthæus Bonihominius; sed cum esset magni nominis theologus, miræ virtutis monachus, qui quantum in ascetica vita posset, insignem Antissiodori episcopatum ejurando, ut simplex monachus viveret, ostenderat. Hunc igitur clarissimum virum sibi in socium itineris Petrus abbas Claravallensis adjunxit, cuius secietae non modicum apud venerandos hujus concilii Patres ac theologos splendorem ac famam habuit. Illic, ut probabile sat est, a summo Ecclesiæ pontifice Alexandre III scribendi contra Waldenses aliquos temporum istorum hereticos mandatum habuit. Alanus autem circa idem tempus compendio scripsisse videtur *Vitam S. Bernardi Claravallensis obbatis*, post celeberrimos tres aut quatuor scriptores, Guillermum abbatem S. Theodorici, Arnaldum abbatem Bonevallis, et Gaufridum Clarevallis abbatem IV, omnes scriptis plurimis insignes viros. Factum opus istud abbatice Petro Clarevallis dicatum, quem abbatiam hanc ab anno 1179 ad 1186 tenuisse constat. Igitur opusculum istud intra hoc tempus ab Alano compositum.

Ex concilio Lateranensi, ubi contra Waldenses

et Albigenses aliosque haereticos actum fuit, rever-sus, scriptis *Summam libris iv contra Waldenses, Albigenses, Judaeos et paganos*, quam male super iv libros *Sententiarum* opus quadripartitum appellat Thomas Waldensis *tomo II Doctrinalis fidei*, cap. penultimum. Latut dudum opus istud in tenebris, sed tandem e *Bibliotheca Papiri Massonii* primum in lucem prodiit Parisiis anno 1612, ac tandem in editione *Operum omnium Alani* anno 1654. Cum autem esset mutile productum, Carolus Vischius ex fide ms. codicis *bibliothecæ Cisterciensis*, ultimus duos libros *contra Paganos et Mahometanos* edidit, ad calcem suæ *Bibliothecæ Scriptorum ordinis Cisterciensis*, ultimæ editionis anni 1656, Coloniae Agripinæ, apud Joannem Basum *bibliopolem*. In hujus prologo sic Alanus habet : « Amantissimo domino suo Willelmo, Dei gratia Montispessulan principi, quem non solum generosi generis titulus insignit, verum etiam generosior mentis generositas praesignavit, magister Alanus in omnibus et per omnia suis, opus suum. Cum inter universos mundi principes te videamus specialiter indu-tum armis fidei christiane, nec navicularum Petri inter tot tumultantes hujus saeculi procellas desere, hoc de fide catholica scriptum tuæ discretioni devoveo consummatum. » Guillelmus autem ille Montispessulan dominus, cognominatus *Sibylla* a matre sua Sibylla, adversatus est comiti Tolosano, et anno 1158 cum Anglis Tolosam obsedit. Alexandrum III anno 1169 exceptit, et anno 1174 Matibaldum, Emmanuelis Constantiopolitan imperatoris filiam, duxit uxorem. Assertor fuit catholice fidei contra Albigenses haereticos, ut legitur in *Historia Auxitana*, mortuus anno 1202, eodem quo Alanus mortuus dicitur. Illi ergo Guillelmo Alanus opus suum contra Waldenses dedicavit, de quibus loquitur libro n̄ his verbis : « Quomodo litteras no-verunt Waldenses, qui non diciderunt? Videmus enim sanctiores eis non predicare, qui etiam intellectum habent sacra Scriptura, ut multos Cistercienses, qui missi non sunt. » Et alibi meminit concilii Lateranensis iii in quo illi damnati sunt. « Isti, inquit, Waldenses qui sub pena excommunicationis et contra preceptum domini papa, ino contra totam Ecclesiam prædicant, quibus injunctum est a domino papa non prædicare, sententia excommunicationis subjacent. In concilio enim Lateranensi in eos sententia excommunicationis lata est, unde eis etiam communieaudum non est, cum sententia apostolica ab Ecclesia precisi sint. » Hinc patet Alanum libellos suos contra Waldenses post concilii Lateranensis iii in celebrationem, anno circiter 1183 vel 1184, ex mandato Romani Pontificis edidisse. Neque vero est quod quis dicat Waldenses diu regnasse, atque ita Alanum licet hoc se-*culo xii* non vixerit, contra eos tamen scribere posse : in prologo enim ait novos haereticos suo tempore iussisse exodus, *Nostris vero temporibus*, inquit, *novi haeretici*. At tempore Alberti imperato-

rū, anno nempe 1500, Waldenses jau sepulti obli-vione erant, et Paterini, et alii haeretici, quos in suis libris Alanus confusat. Omnia igitur cum temporibus Alanis et scriptis plane consentire videntur. Nam hocce saeculo orti Waldenses et Albigenses, habitum contra eos Lateranense in concilium, in quo damnati sunt, ut supra diximus. Contra quos Alanum scriptis testis est Otho de Sancto Blasio, auctor coætaneus. Ex hoc itaque scripto contra Waldenses, quod post concilium Lateranense scripsit, atque ex Alexandri pape III mandato, nata videtur in ordine Cisterciensi de Alanis fabula quod in hoc concilio haereticos confuderit. Ex hoc opere contexta ampla illa tunica Cisterciensis vel Claren-vallensis abbatis, que Alanum conuersum cœ-texti, ac subito in eo concilio disputaturum erumpere in publicum facit. Hoc eodem tempore, vel aliquanto post, Alanus suos septem libros *Commentariorum in Prophetiam Ambrosii Merlini* scripsisse creditur, quos valde senex ex allegatis supra composuisse videtur.

Anno denique 1203, ex anerioritatibus superiori allatis, mortuus est apud Cistercium, statim sua-juxta supputationem allatam anno 95, vel circiter, posito nempe quod circa annum 1114 natus sit.

CAP. VI. — Examinantur Opera Alani Insulensis, tam impressa quam manuscripta.

Alani autem Magni Opera, quotquot inventri potuerunt, edita in folio Antwerpice anno 1654 apud Guillelmum Lestenium et Engelbertum Giunii eum, opera et studio domini Caroli de Visch, prioris Beatae Mariae de Dunis, ordinis Cisterciensis, in Flandria, sub hoc titulo : *Alani Magni de Insulis, sacre Theologie Doctoris cognomento Universalis, ex gloriose scholæ ecclesiasticae Parisiensis, moderatore, humilis Cisterciensis conversi, Opera moralia, paracistica et polemica, qua reperiri potuerunt. Sunt autem :*

Commentarius in Cantica cantorioris ad laudem beatissimæ Virginis Deiparæ, impressus olim Parisiis, anno 1530.

Summa de arte prædicandi, nunc primum in lucem producta ex duobus ms. bibliothecæ Du-nensis, quæ bis et ter ms. extat in bibliotheca Canonorum Regularium Sancti Victoris Parisiensis, bis quoque in bibliotheca Cluniacensi, litteris AA. et III.; Cantabrigie in bibliotheca publica, cod. 128, et Pembrochiana cod. 81.

Undecim Sermones integri de diversis materiis, antea nondum editi.

Dictorum memorabilium seu Sententiarum Magistri Alani liber, ex ms. codice bibliothecæ de Dunis.

De sex alis Chernbini Tractatus, ex ms. codice Sancti Vedasti Atrebaten sis, quem Franciscani sancto Bonaventura perperam attribuunt, cuius inter opuscula impressus est.

Penitentiale seu Liber penitentialis, ex ms. in lucem productus, pag. 181. Impressus ex duobus

mss., uno bibliothecæ Dunensis ordinis Cisterciensis, altero bibliothecæ S. Gisleni in Haaponenia. Habetur idem ms. in tribus codicibus bibliothecæ S. Victoris Parisiensis sub nomine Alani, qui notantur MMM. 18. B. 8, et PP. 14, fol. 44; itemque in bibliotheca Sancti Germani de Pratis, cod. 557, optimæ notæ; sed sub Petri Cantoris nomine, contra impressorum et mss. Victoriorum auctoritatem. Sed aliud *Penitentiale* Alani, de quo loquitur Carolus Vischius in *Bibliotheca Scriptorum ordinis Cisterciensis*, quem ait continere *Libros quatuor ad Henricum Bituricensem archiepiscopum*, quod exstat ms. in bibliotheca Majoris Monasterii Turonensis in 4, littera A. 2.

Opus quadripartitum de fide catholica, contra Waldenses, Albigenses et alios hujus temporis hereticos, cuius duo priores libri hic anno 1654 impressi, alii duo posteriores ad finem *Bibliothecæ Scriptorum ordinis Cisterciensis*, fol. 410, secundæ editionis, apud Joannem Busaeum, anno 1656, Colonizæ Agrippinæ, editi ex ms. bibliothecæ Cisterci. Hoc ipsum opus est quod male Joannes Trithemius appellat in *iv libros Sententiarum*, quia hæc *Summa quatuor libris distincta est*, sed nentiquam *Commentarius in iv libros Magistri Sententiarum* est. Idem ms. in codice Regiae Galliarum bibliothecæ 5513, fol. 352, inscriptum: *Summa Alani quadripartita contra hereticos Waldenses, Iudeos et paganos*, cuius prologus ad Guillelmum Montispessulanum principem incipit: *Cum inter universos, etc.*, ubi codex scriptus dicitur per llervænum Conseil pro domino Bernardo archiepiscopo Tolosano, anno 1456; et apud Cluniacum Littera Q. 2, et claramvallem, in suis bibliothecis. Idem ms. Oxonii in bibliotheca Mertoniana, cod. 250.

Liber de planctu naturæ, de quo loquuntur Henricus Gaudavensis in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 21, qui anno 1293 obiit; Robertus Holeot, S. theologiae celeberrimus docto, ordinis Fratrum Prædicatorum, in caput i libri Sapientie, lectione 118, littera A, qui anno 1349 floruit, teste Bellarmino in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*; ms. quoque Oxoniæ in bibliotheca Balliolana, cod. 120.

Anticlaudianus sive De officio viri in omnibus virtutibus perfecti, libri ix, singulari festivitate, lepro et elegantia conscripti, ex duobus mss. codicibus collegii Lovaniensi, Societatis Jesu, et tertio bibliothecæ sancti Bertini Audomarcensis, ordinis divi Benedicti; ex 4 et 5, apud Balthasarem Moretum, clarissimum Antwerpia typographum. Habetur etiam ms. in bibliotheca Galliarum regis, num. 5540, atque Oxoniæ in bibl. Balliolana, codd. 120 et 122.

Rythmi duo elegantes, unus De Incarnatione

A Christi, alius *De fluxa et eaduca natura hominis.*

Doctrinale minus, seu *Liber Parabolærū magistri Alani de Insulis*, ex multis editionibus precedentibus, anno 1492, Daventriæ, anno 1501 Lugduni cum eruditis *Commentariis Latinis* Matthœi Bonibominis; anno 1516 Lipsiæ, et alii in locis. Hæc omnia impressa sunt anno 1634 et 1656 ab Carolo Vischio, Dunarum priore, Ordinis Cisterciensis. Nunc omissio *Penitentiali*, de quo iam supra egimus, de manuscriptis adhuc nondum impressis agendum restat.

Atribuit Alano Carolus Vischius in sua *Bibliotheca Scriptorum ordinis Cisterciencis*, fol. 12,

B super *iv libros Sententiarum opus quadripartitum*, ut illud indigit Thomas Waldensis tomo II, cap. penultimo, quod ms. extare apud Fratres Prædicatores Parisiis ait. Verum male Waldensem, Trithemius intellexit, et hoc opus nihil est aliud quam *Summa quadripartita contra Hæreticos*, etc.

C Scrispsit etiam seu in compendium rededit *Vitam sancti Bernardi abbatis* (5), quam ex ms. codice bibliothecæ Sancti Victoris Parisiensis edidit dominus Joannes Mabillon in Praeludiis ad *Opera sancti Bernardi*, editionis Parisiensis anni 1667, apud Fredericum Leonardum, via Jacobæa, sub Scuto Veneto. Exstat etiam ms. in bibliotheca S. Vedasti Atrebatenis, ordinis divi Benedicti, et Vallisluencis, ordinis Cisterciensis. De hac Vita agens Marriquez tomo II *Annalium ordinis Cisterciensis*, ad annum 1153, asserit eam extare impressam in antiquissimis exemplaribus Operum divi Bernardi.

D Scrispsit etiam *Summam Quot modis appellatam*, sic enim in ms. codice et ab auctore vocata est, qua secundum ordinem alphabeticum procedit, hoc ordine deducens *Quot modis* unaquæque res bona vel malam in partem in Scripturis sacris accepta fuerit, opus concionatoribus idoneum. Habetur ms. in parvo 4°, in bibliotheca Regalis Montis, ordinis Cisterciensis, dedicata Hermengaldo Dei gratia Sancti Aegidii abbati, cuius hoc initium: *Reverendissimo Patri ac Domino Hermengaldo Dei gratia Sancti Aegidii abbati, Alanus dictus Magister, sic in præsenti multiplici insigniri gratia, ut in futuro præmietur in gloria. Cum diversis olim, etc. Item alijs prologus, Quoniam juxta apostolicæ auctoritatis præconium, qui virtutis nominum sunt ignari, etc. Incipit per vocem: Anima proprie Spiritus rationalis qui cum corpore venit in constitutionem hominis, etc. Habet etiam in Regia Galliarum bibliotheca, cod. 5513; illic inscripta: Magistri Alani Tractatus de diversis vocabulorum significationibus secundum ordinem alphabeti. Et in bibliotheca Victoriae Parisiensi, littera PP. 12, cuius titulus: Incipit liber magistri Alani qui*

(5) Est Alani Antissiodorensis episcopi. Vide *Patrologia* tom. CCI. Edir.

Quot modis institutatur, de diversis vocabulatorum significacionibus secundum ordinem alphabeti. Itemque apud Claramvallem, et Vallem Luensem, abbatias ordinis Cisterciensis, atque apud Sanctum Illidum Claromontanum, ordinis divi Benedicti, in Arverna. In aliis manuscriptis appellatur *Oculus sacre Scripturae*, sive *Oraculum sacrae Scripturae*, sive *Compendium utriusque Testamenti* (4), habeturque etiam ms. in bibliotheca Dunensi in Flandria, ordinis Cisterciensis.

De maximis seu axiomatibus theologiae liber I, qui aliter dicitur *Doctrinale altum*, et incipit: *Omnis scientia suis usum regulis*, etc., quod juxta Carolum Vischium reperitur ms. in bibliotheca Brugensi et Camberonæ, et apud Sanctum Martinum Tornacensem, denique Cantabrigie in bibl. Pem-brochiana, cod. 81 (5).

Ideam scriptis librum de naturis quorundam animalium, ut testatur Henricus Gandavensis in libro *De Scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 21, ac post ipsum Joannes Trithemius, ibidem. Hoc opus anonymum fere semper in bibliothecis, est secundus liber ex quatuor *De bestiis* qui habentur inter Opera Hugonis Victorini, incipientia a leone, etc., inscribiturque *Bestiarium*. Nam tractatus seu liber de solis avibus, spectat ad Hugonem de Folieto: lib. II, *De animalibus*, ad Alanum Insulensem; lib. III et IV, ad Guillelmum Peraldum, Lugdunensem, ordinis Fratrum Prædicatorum, qui *Libros duos de rerum proprietatibus* scriptis, quorum primus potissimum desumptus est ex opere *De avibus* Hugonis Foliotani et *De animalibus* Alanii Insulensis, ut ex lectione constat.

Prophetia Ambrosii Merlini Angli, etc., una cum septem libris Explanationum in eamdem Prophetiam, excellentissimi sui temporis oratoris, polyhistoris et theologi, Alanii de Insulis, Doctoris Universalis, et Academie Parisiensis ante annos 300 rectoris amplissimi, impressa in 8°, Francforti, anno 1608, typis Joannis Spiesii. Alanii autem philosophi dieta de lapide philosophico edita existant a Justo Balbiano Lugduni Batavorum, anno 1600, typis Raphelengii, una cum secreto Jodoci Greneri; quea an ad hunc Alanum nostrum spectent, ignoro, cum non legerim.

Attribuitur eidem *opus de penitentia*, quod in mss. codicibus dicitur *Corrector seu Medicus animarum*, quem Carolus Vischius vult esse a se

(4) Fallitur Oudinus cum hunc Alanii librum inter inedita recenset. Prodiit olim cum titulo: *Venerabilis Alanii liber in distinctionibus dictionum theologicorum*, Daventria in Belgio, ex officina Ricardii Pafroet, Coloniensis, in folio maximo, circa annum 1477; ad hoc enim tempus referendi hujus typographi primi labores, cuius typi hos adhuc representant quibus Guttenberg et Fust usos fuisse constat. Haec editio, inter raras rarissima, nunquam postea repetita est. — Distinctiones suas Alanus nuncupat Ermengaldo abbatii S. Egidii, qui hoc monasterium rexit ab anno 1179

A editum, sed fallitur, nam opus istud ab edito aliud est. Habetur anonymum in bibliotheca Sancti Victoris Parisiensis fer, littera KK, 17, fol. 106, Inscriptum: *Penitentiale qui Corrector dicitur seu Medicus animarum*. Itemque littera GG, 45, fol. 50, et Littera Q, 16 fol. 1. Et in bibliotheca Sancti Germani Parisiensis, codice 795, optimè notæ, cuius hic titulus: *Incipit liber qui Corrector vocatur et Medicus, qui correptiones et animarum medicinas pleniter continet, et docet unumquenque sacerdotem etiam simplicem quomodo vel qualiter unicuique succurrere valeat: ordinato vel sine ordine, patueri, diviti, pueri, juveni, seni, decrepiti, sano, infirmo, in omni astate, in utraque sexu. Quo tempore presbyteri plebium, canonica auctoritate, discordantes ad pacem, et delinquentes ad penitentiam compellere debeant. Ita titulus rubricis scriptus, Penitentiale autem incipit: Hebdomada priore, ante initium Quadragesimæ, presbyteri plebium convocent ad se populum, etc.*

Attribuit etiam illi Joannes Trithemius *Summam vitiorum et virtutum*, lib. I, atque post ipsum Vischius in bibliotheca *Scriptorum ordinis Cisterciensis*. Exstat manuscripta, inscripta *De confictu vitiorum et virtutum in celebri bibliotheca S. Victoris Parisiensis*, Littera LL, 14, fol. 166, post ejus *Summam de arte prædicandi*, fol. 144. Et cum ab his incipiat verbis: *Apostolica vox clamat*, etc., ideam opus videtur cum libro ejusdem nominis qui inter spuria divi Augustini opera legitur, atque ad Ambrosium Autpertum pertinere videtur.

Denique *Epistolæ sub nomine Alani, Cantabrigie* in bibliotheca collegii Sancti Benedicti, codice 216, sed an istius Alanii Insulensis, an attenuus Angli sint, plurimum dubito: Alanus enim natione Anglus, Sancti Augustini Cantuariensis ecclesiae prior, atque postea Teckesburia abbas, scripsisse epistolæ multas legitur (6). Haec de scriptis Alanii Insulensis: nec, queso, nobis irascantur Cistercienses aliquie Alaniste, quod tot fabulas in Alanii gratiam congregata riscerimus ac proscripserimus simul: imo vel si ingenio ac judicio graves isti sunt, gratias solvant, quod

D tam plene de mss. operibus Alanii dissernemus, ut si cui unquam Cisterciensia ordinis in mentem veniat ea in unum colligere, omnia negotio nullo inventare in locis indicatis possit.

ad annum usque 1195, quod contra sententiam eorum laicit qui Alanum sæculo integro juniores statuerunt. Edit.

(5) Alanii *Doctrinale altum* sive *librum de maximis seu axiomatibus theologiae* editid D. Joannes Aloysius Mingarellius in *Anecdotorum Fasciculo*, Roma 1756, 4°, ex codice in bibliotheca S. Salvatoris Bononiensi asservato. Edit.

(6) Has nuper editid vir el. J.-A. Giles, Ovoni 1845, in 8°, cum S. Thomas Cantuariensis et Heriberti de Roselham epistolis et opusculis. Vide *Patrologia tom. CXC*, col. 1475. Edit.

AD OPERA ALANI DE INSULIS

PROLEGOMENA

EDITIONIS ANTWERPIENSIS

CURANTE

R. D. CAROLO DE VISCH

PRIORE COENOBII BEATÆ MARIE DE DUNIS, SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORE.

(Alanus Magni de Insulis, sacre theologie Doctoris, cognomento *Universalis*, ex gloriose Scholæ ecclesiastice Paristensis moderatore humiliis Cisterciensis conversi, Opera moralia, parœnetica et polemica, quæ reperi potuerunt quorum pteraque nona primum ex antiquis manuscriptis codicibus erata luci datur; alia typis olim edita, collatione facta cum exemplaribus mss., correctione varieque illustrata proferuntur; opere et studio R. D. Caroli de Visch, prioris coenobii B. Marie de Dunis, S. theologiae professoris; subiuncto generali ac locupletissimo indice duplice; Concionum videlicet et rerum ac verborum Antwerpiae, apud Guilielmum Leseenium et Engelbertum Gymnacium, via vulgo Hoochstraet dicta, sub Pellicano aureo, anno M.DC.LIV.)

EPISTOLA DEDICATORIA.

Admodum reverendo amplissimoque domino D. Bernardo BOTTYN, clarissimi coenobii B. Marie de Dunis abbatii, necnon et universi ordinis Cisterciensis per Belgiam vicario generali, etc.

Superioribus annis (adm. reverende domine) lucubrationum mearum primitias preli ornamento decoratas (*Bibliothecam dico scriptorum Cisterciensium*) adm. reverendæ dominationi tuae consecravi, quas tanta benevolentia suscepisti, ut ad sublimiora tentandum anicum studiumque provexeris: Et quam non sine fructu, testis erit irrefragabilis magnus ille Alanus de Insulis, Doctoris, olim, *Universalis cognitorum*, nec minus sanctimonia vita: clarissimus; quem jampridem (temporis injuria, suorumque desidio) densissimis mancipatiis tenebris, tineisque et blattis sic attritum et defodatum, ut etiam oblivionis interitu Jamjam consumendus videretur, non sine labore indefesso, studioque pervigili, eduxi, fovi, varieque (pro facultatibus meis) exornavi: intantum, ut modo splendori ac viribus suis restitutus, nullius quantumvis exactissimi et truditissimi censuram lormidare debeat. Qualis enim fuit in vita, talis est et in littera: magnus fuit in sæculo, humili in occulto claustræ, sed major et sublimis erit in publico Ecclesie; sub modio religiosus, at super candelabrum gloriosus; auditu dignus, dignior lectu, prædicatu dignissimus, quin et vita sanctimonia observandus, ac etiam imitandus ut mirum sit, tam diu latere potuisse scriptorem tam eximium ac singularem; in cujus scriptis attentius perfectis, protinus arrident veræ pietatis candor, constantia explanationis, utilitas doctrinæ moralis, aptitudo conceptuum et inventionis, ac denique probationis ex sacra Scriptura soliditas.

Porro, quam operam in recognoscendo, illustrando et publicando impenderim, difficulter persuasero iis, qui similibus studiis nunquam vacarunt. Cum enim plenimque in exemplaribus mss. hinc inde reperi charakteres et verba vetustate trita, nec non, passim, obscurissimas ac prorsus inusitatas abbreviations, inno, et integras saepius sententias amanuensim inertia, aut scribendi præcipitatum omnino depravatas, necessario singulorum librorum plura exemplaria comparare debui, si lectionem genuinam colligere velle: quibus, non sine magnis expensis et fatigationibus, undequaque tandem conquisiatis, dum ea examinarem, et inter se conferrem, ut unius mutum per aliud supplerem, aut mendum emendarem, reperi plerisque in locis, non dictionibus tantum, sententiis et periodis, verum etiam paginis integris confusis, omissis vel insertis, discrepare. Omnibus tamen his, difficultatibus improbo labore superatis (optima fide, nihil de meo addendo aut mutando) partes avulsas et transpositas in locum suum restitui, textuque lectionem aptavi, quam verioreq; ex sensu litteræ et consensu codicis deprehendi, diversa tamen in margine notata. Deinde, præter citationes omnes, nonnullasque annotationes breves margini etiam superadditas, et diversa characterum genera, quibus nonnulla distinguimus curavimus; singulis quoque libris quadam prolegomena, seu præfationes prefiximus, lectoribus omnibus percommo- das. A scholis tamen et annotationibus prolixioribus abstinui, quibus modernorum plerique, auctores alias optimos, et per se clarissimos, conspureare magis quam illustrare consueverunt. Eorum autem

loco, præmisi *Elogia et testimonia virorum illustrium de Alano nostro, ejusque doctrina: nec non et historicam Relationem De vita et morte ejusdem*. Quia permagni resert nosse auctorem quem legendum suscepis, dictis etiam magnum pondus addit dicentis auctoritas: et mirum quam pronis auribus, propinatisque animis hauriatur doctrina, quam celebris fama doctoris cominendat: quæ omnia sane non aliunde melius quam ex vita et clarorum virorum testimonii constare possunt. Hunc itaque auctore, tot tantisque laboribus recognitum et restitutum (anno hoc sanctissimi Patris nostri Bernardi Istro-jnibilæo, sive quingentesimo, a felicissimi ejusdem transitus die) in publicum producturus (tanquam clarissimæ illius domus alumnū, in qua idem sanctissimus Pater olim religionis spiritum hausit, et eminentis sue sanctitatis fundamenta jecit, quæ in illustrissimam postmodum molem assurixerunt) adm. reverende dominationi tuæ prius slisto; utpote cui nuperime prudentissimi et religiosissimi ordinis nostri superiores (turbatissimo hoc patriæ statu) in mediis bellorum procellis, numerosam ordinis nostri congregationem, per universas Belgicæ catholice provincias dispersam, cum illustri vicarii generalis titulo, gubernandam concrederunt. Sisto, inquam, non ut tuearis, cum ipse sibi sufficiens doctrina sua integritate et excellentia, manu protectoris non egat; verum, ut grataanter suscipias, et amplectaris, ac dñe auctoritatis tuæ commissione munitus, velut operarium strenuum in Dominicum agrum emittere digneris, ubi (cum exhortator sit vere potens in verbo, ut peccatores excite, justosque stimule) haud dubie, fructum ubere reportabit, virtutes multas operando in plebe, in religione, in Ecclesia universa.

Quod autem ad me meaque attinet studia, quia satis compertum habeo (adm. reverende, amplissime que domine) singulare tibi semper fuisse delicias, filiorum tuorum sacra studia; inter quæ hæc non in fine loco censerit debeant ea, quæ in antiquorum Patrum lucubrationibus ab interitu vindicandis, versantur, non magnopere nihil verendum video, ne labores mei in tam illustris auctoris restitutione expensi, Adm. R. D. tuæ displicant; quin potius confidenter spero codem illos affectu suscipiendos, quo a me præstiti sunt, ad sacri ordinis nostri Cisterciensis splendorem, Ecclesiae utilitatem, nec non memoriæ æternam clarissimæ nominis tui, quod verennante nomine Alani, et ipsum quoque ut perennare valeat, ex latim animi affectibus adprecor.

Adm. reverende, amplissimeque Domine
Dominationis Vestrae humillimus in Christo Filius
F. CAROLUS DE VISCH,
Religiosus et Prior Dunensis.

ILLUSTRUM ALIQUIT VIRORUM TESTIMONIA

DE ALANO NOSTRO EJUSQUE DOCTRINA

Primum est, Henrici Gandavensis, archidiaconi Tornacensi, SS. theologiæ doctoris Sorbonici, cognomento *Solemnis*, qui, libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 21, hæc de Alano scribit:

« Alanus, Insulis oriundus, liberalium artium peritus, Parisis ecclesiastice scholæ præfuit, et ingenii sui monumenta relinquens, scripsit *Summam* ad prædicationis officium utilem. Et quia metro multum claruit, scripsit metrice Poeten, excoigitata materia, de viro optimo, et in omnibus perfectissimo: quem librum vocavit *Anticlaudianum*, scripsit et alium, partim metro, partim prosa, quem vocavit *Planctus naturæ*, scripsit et alium, de naturis quorundam animalium. » Hæc ibi.

Obit Henricus Gandavensis anno Domini 1293, uno anno ante Alanum (7).

Secundum est, Roberti Holkoth, S. theologiæ

A moralissimi et doctissimi professoris, ordinis Prædictorum, in cap. x, lib. *Sapientiæ*, lectione 118, litt. A: « Contra istud flagitosum et nefandissimum (Sodomæ) vitium, fecit librum, *De planctu naturæ*, Alanus Magnus de Insula, doctor SS. theologiæ famosus, metro et prosa compositum scientifice multum et curiose. »

Floruit Robertus Holkoth, circa annum 1349, teste Bellarmino, lib. *De scriptoribus*.

Tertiu est, Joannis Trithemii, abbatis Spanheimensis, ordinis sancti Benedicti, libro *De scriptoribus ecclesiasticis*. « Alanus de Ingulis, natione Teutonicus, vir in divinis Scripturis eruditissimus, et in sacerularibus litteris nulli suo tempore secundus: theologus, philosophus et poeta celebrissimus; qui ecclesiastice scholæ Parisiensis multo tempore gloriose præfuit, ubi in omni scientia, divina et

(7) De sententia eorum qui Alanum anno 1294 oblissee, vel incunte saeculo decinio quarto floruisse asserabant, vide Notitiam, supra. Edit.

humana clarus effulgens, Universalis meruit appellari. Scripsit metro et prosa, pene infinita opuscula, quibus memoria nominiis sui apud posteritatem facie est immortalis; sed pauca eorum ad notitiam meam pervenerunt, reperi enim duntaxat subjecta in titulis:

Super Sententias, libros iv.

Quotlibeta, lib. i.

Oculum sacræ Scripturæ, lib. i. Reverendissimo Patri etc.

De doctrina, lib. i (alias, Maximas theologicas).

Omnis scientia suis nittitur regulis, etc.

In quinque libros Moysi, lib. v.

In Cantica canticorum, lib. i. Cum multi ad ornandum, etc.

De penitentia, ad Bituricenses, lib. iv. Dei gratia Bituricensi, etc.

De æquivocis mysticis, lib. i.

De sex aliis cherubim, lib. i.

De planetu naturæ, lib. i.

Summam virtutum et vitiorum, lib. i.

De parabolis, lib. i. A Phœbo Phœbe lumen, etc.

De arte prædicandi, lib. i.

Anticlaudianum, lib. i.

De naturis animalium, lib. i.

Sermones plures, lib. i.

Epistolarum ad diversos, lib. i.

¶ Fertur denique in multis Bibliæ libros commentarios et lecturas insignes edidisse; præcipue, in Prophetas, in Evangelium, et in Apostolum, de quibus nihil potui inventare. Miranda quædam de eo narrantur, quibus ego fidem nec astro, nec temere infringeo, Hæc Trithemius. Qui tamen in eo fallitur, quod scribat illum claruisse anno 1300, cum constet eum obiisse anno Domini 1294. Vide epitaphia quæ infra subjungimus.

Vivebat Trithemius anno 1500. Obiit autem abbas S. Jacobi in suburbano Herbipolensi.

Quartum est, Hartmanni Schedel, seu illius, qui auctor est voluminis quod inscribitur: *Chronica mundi*. Qui ad annum 1300 de Alano nostro hæc habet: « Alatum autem doctorem celberrium, cognomento Universalem, nonnulli his temporibus ascribunt. Qui cum in omni scientia admirandus esset, præcipue tamen in theologia ac philosophia excedens, universitatis vocabulo insigniri meruit; cuius sepulcta in loco Cisterciæ ostenditur exentiibus de oratorio ecclesiæ ad dexteram, in sepulcro marmoreo. Cuius Alani Magni, doctoris, hoc epigramma exstitit:

Hic jacet Alanus....

... *Quem brevis hora brevi tunulo sepelitur,*

Qui duo, qui septem, qui totum scibile scivit.

Hæc ille. Ubi notandum, per duo, Testamentum utrumque sacrum intelligi, quod ut perfacile totum intellexit, ita fere totum illustravit commentationibus. Per, septem, artes septem liberales indicari, quas apprime calluit. Vixit Hartmannus anno 1492.

Quintum, Jacobi Philippi Bergomensis, ordinis

A Sancti Augustini, in supplemento Chronicorum, ad annum 1500. « Alanum autem Teutonicum, cognomento Universalem, nonnulli his temporibus magno in pretio fuisse scribunt. Qui cum in omni scientia admirandus et promptus esset, præcipue in philosophia et theologia excedens, universitatis vocabulo apud Parisios insigniri meruit. Scripsit itaque metro et prosa pene infinita librorum volumina, etc.

Subjiciuntur ad verbum ea quæ supra ex Trihemio retulimus. Vivebat Jacobus Philipp. Bergom. (juxta Bellarminum) anno 1494.

Sextum, Sixti Senensis, ordinis Prædicatorum, in *Bibliotheca sancta*, lib. iv, litt. A. « Alanus Insulensis, Germanus, orator, poeta, philosophus et theologus, inter omnes sui temporis excellentissimus, sacre Parisiensis academiæ moderator; qui ob omnigenam rerum omnium eruditioinem, doctoris Universalis cognomen promeruit: inter multa laborum suorum illustria monumenta, relinquit Commentariorum in totum Pentateuchum, libros v. Item, in *Canticum cantorum*, lib. i, ejus initium: Cum multi ad ornandum. Sed et utrumque Testamentum parvo compendio (quod Oculus sacre Scripturae inscribitur) perscrinxit; cuius exordium est: Reverendissimo Patri et domino, » etc.

Septimum, Antonii Possevini, soc. Jesu, in *Apparatu sacro*, ubi sic legitur: « Alanus Insulensis (quæ civitas est in Belgio) Doctor Universalis appellatus, scripsit in quator libros sententiarum Oculum sacræ Scripturæ; De Doctrina; in v libros Moysis; in *Canticum cantorum*; De penitentia ad Bituricenses; De æquivocis mysticis; De planetu naturæ; De parabolis; de arte prædicandi; de naturis animalium; Epist. lib. ad diversos; Quodlibeta; De sex aliis cherubim; Summam virtutum et vitiorum; Anticlaudianum; Sermones plures. »

Obiit Possevini anno 1611 etatis sua 78.

Octavum, Andreæ Saussay S. R. E. protonotarii, in *Martyrologio Gallicano*, anno 1637 Parisiis edito, ad 50 Januarii: « Pio fine cursum absolvit Alanus Insulensis, dictus Doctor Universalis, Cisterciæ, ubi spretor humanae glorie, atque humilitatis amator, habitum suscipiens in conversorum contemptibili sorte, velut aurum sub pulvere diu latuit: nec tamen, postquam erumpentibus divinorum charismatum fulgoribus) innotuit, hac ex humili abjectaque classe si vocari passus est; at in spontaneæ demissionis proposito ad extremum usque spiritum perseverans, relicto contemptu sui stupendo prorsus exempli; sapientiæque nihilominus, et pietatis eximia præclarissimis monitionibus, ad æternæ gloriae fructuonem, carne solitus, divinisque præsidis mutatus, evolavit. »

Nomini Antonii du Verdier, in *Bibliotheca Gallica*: « Alain des Isles, Aleman, a écrit en vers elegiaques Leonis, un livre intitulé, *Alanus De parabolis*, seu, *Doctrinale*. Ausquelles sont compris plusieurs bons enseignemens profitables a un cha-

eun, translatez des carmes latins en ryme franchoise, avec le comment. en prose. » etc. Et infra : « Cest celuy du quel se dict le proverbe : *Sufficiat vobis vidisse Alamanum*, etc. Il a escrit plusieurs autres choses mentionees en la *Bibliotheque de Conrad Gesner*. »

Decimum, Hieremias Drexelii, e soc. Jesu, in suo *Danielle* c. 18, § 5, ubi agens de natura et malitia individuæ, dicit, neminem brevius et significantius de ea locutum, Alano, quem vocat oratorem et poetam eximium; proferens periodum aliquam ex libro ipsius Alani, *De planctu naturæ*.

Vide operum Drexelii tom. II, fol. 582.

Undecimum, Joannes Buzelini, societas Jesu, in *Gallo-Flandria sua*, tom. I, cap. 7, fol. 55: « Qui sit omnia complexus animo studia, ideoque nomen Universalis Doctoris passim obtinuerit, magna eidem gloria, Alanum Insulensis urbs peperit. »

Item tomo II, lib. vii ad annum Domini 1294: « E libris Insulanæ urbis, Alanum extingui Cisterciensis ordo genuit, postquam insigni fama floruissebat, ob varia disciplinarum genera. Tanto ad omnia studia ingenio præditum fuisse aliqui memorant, ut eloquendi prompissimum, et prosa condenseret orationem, et versus pangeret eleganter, de philosophicis et theologicis rebus acutissime dissereret; nullum ejus animum disciplinae genus effugerit, indeque sibi doctoris Universalis cognomen peperit. Sanctas litteras, deque Deo questiones, diu Parisiis explicuit, ubi supremam sacri studii lauream fuit adeptus. Multa tum vineta, tum soluta oratione complexus, varios in lucem libros editit. » etc. Obiit Buzelinius, 1626.

Duodecimum, Antonii Sanderi, SS. theologie licentiati, canonici et scholastici cathedralis ecclesiæ Irenensis, libro *De scriptoribus Flandriæ*, littera A: « Alanus Insulensis, Flander, a loco natalium cognomentum sortitus; vir in divinis ac sæculari bus disciplinis, nulli suo tempore secundus; per annos multos Sorbonæ Parisiensi præfuit, ubi scientiarum omnium cognitione clarissimus, Universalis cognomen est adeptus. Seripit prosa ac metro, infinita pene opuscula, quibus nominis sui immortalitate ad posteros transmisit, » etc.

Decimumtertium, Ludovici Jacob a Sancto Carolo, Carmelite, Cabilonensis, regii consiliarii, et eleemosynarii ordinarii, lib. iii *De claris scriptoribus Cabilonensibus*: « Alanus de Insulis, monachus, natione Belga, doctor theologus Parisiensis, cognomento Universalis, deinde conversus monasterii Cisterciensis. Vir ad miraculum eruditus, fortissimum Ecclesiæ catholicæ propugnaculum, magnum humilitatis exemplum, immortalis monachorum gloria, fulgentissimum Pieridum sidus, hæreticorum malleus; qui interfuit concilio Lateranensi oecumenico, sub Innocentio III R. P. anno 1215 celebrato, in comitatu abbatis Cisterciensis; in quo vehementissime et solertissime adversus quemdam hæreticum, Almarici Carnotensis discipulum, disputu-

A tavit, magno Ecclesiæ bovo. Jam vero ad immensam librorum, quos de omni pene materia scripsit, multitudinem veniamus, quo nullum multiplicis ejus eruditioñis locupletius esse potest testimonium. »

Recenset autem eadem scripta quæ nos supra reconsuimus: addens præterea, *Speculum Ecclesiæ*, quod extare dicit ms. apud Matthæum Dresensem.

His omnibus auctoribus conformiter de Alanus nostro scripserunt: Thomas Demsterus, in *Historia ecclesiastica gentis Scotorum*, lib. 1, ubi testatur illum cognominari *Magnum et Universalem*:

B Valerius Andreas, docttor Lovaniensis, in *Bibliotheca Belgica*.

Hippolytus Maracci, Lucensis, in *Bibliotheca Mariana*, anno 1648, Romæ edita (asserens illum edisse « plura insignis doctrinæ, pietatisque eximiae præclarissima monumenta, » etc.).

Aubertus Miraeus in *Chronico Cisterciensi*, fol. 263, et in scholiis suis ad e. 21, Henrici Gandavensis, *De scriptoribus ecclesiasticis*, nisi quod hic uitimus (errore prorsus intolerabili) hunc Alanum confundit cum Alanus Antissiodorensi episcopo, qui obiit centum et duodecim annis, ante Alanum Magnus, sive doctorem Universalem, fuitque monachus Clarævallensis religionem professus sub beatissimo P. N. Bernardo. A quo cum anno 1159 constitutus fuisset abbas primus Ripatori, in diecesi Trecensi, indeque (circa annum 1151) assumptus cathedram episcopalem Antissiodorensem, anno 1167 haec resignata, Claramvallem reversus est, ubi anno 1182 obiit, et sepultus jacet juxta Godelridum Lingouensem episcopum. Alanus vero Magnus, seu docttor Universalis, statu conversorum, seu fratrum Laicorum in archicœnobio Cisterciensi amplexus, in eodem ad obitum usque perseveravit, hoc est, ad annum Domini 1294 ut ex marmoreo ejus sepulero (quod adhuc in Cistercio conspicitur, diversis antiquis epitaphiis decorum, que infra proferemus) clarissime convincitur. Vide *Bibliothecam nostram scriptorum Cisterciensium*, quam anno 1649 publicavimus; Jongelinum, in notitiis abbatiarum ord. Cisterc., et iterum in *Purpura S. Bernardi*; Henriquez in *Menologio*, et alios. Porro Miraeus errorem suum videtur hausisse ex eo, quod etiam Alanus Antissiodorensis legatur fuisse Belga, ex Insulensi civitate, Gallo-Flandriæ metropoli, ex qua civitate Alanum quoque *Magnum* fuisse oriundum, communis est auctorum omnium sententia, ut ex iam citatis testimoniis patet, et infra iterum dicemus.

Denique et Alanum nostrum, *Magni, ac Doctoris Universalis cognomine compellant, magnus ille Angelus Manriquez, Pacis Auguste nuper episcopus, regi catholico a sacris concionibus, et in Salmans-*

lensi universitate, S. theol. professor primarius, A. Gaspard Jongelinus, Eusserthallensis abbas, in tomo primo *Annal. Cisterc.* ad annum Domini 1140, *Noitiiis suis*; ac iterum in *Purpura sancti Bernardi*, tract. *De cardinalibus*, § 30, et alii plures.

HISTORICA RELATIO DE VITA ET MORTE ALANI MAGNI DE INSULIS DOCTORIS UNIVERSALIS.

§ I.

De patria, et loco nativitatis Alani.

De his nonnulla est inter auctores controversia. Thomas (8) Demsterus (honori gentis sue ampliando nimirum studiosus) sive illa prorsus ratione, Alanum origine scripsit fuisse Scotum, in Mota Insula na um. Hieremias Drexelius, loco supra citato, vocat illum Siculum, forte quia legerat illum criundum de Insuli; per insulam antonomastice Sceiliam intelligendam credidit.

Gaspar Jongelinus, in *Purpura sua*, supra, Gallum putat. Angelus Manriquez, supra etiam citatus, scribit illum a quibusdam haberi Hispanum, ab aliis, Gallum. Verum communis ceterorum omnium auctorum sententia, qui de Alanu mentionem faciunt, Belgam censem, natum in civitate Insulensi, Gallo-Flandriæ metropoli: quo etiam reduci possunt hi, qui illum Germanum seripserunt, eo quod Flandri, imo et Belgæ universi passim vocentur Germani inferiores, et Belgium, Germania inferior. Etsane de hoc omnis cessaret controversia, si certo constaret Alanum hunc verum esse auctorem *Commentariorum in prophetiam Merlini Angli*, quæ anno 1608, sub ejus nomine impressa fuerunt Francofuri, typis Joannis Spiessii, in-8°, hoc titulo: *Prophætia*, etc. (Merlini Ambrosii—una cum septem libris explanationum in eamdein prophetiam, excellentissimi, sui temporis oratoris, polyhistoris et theologi, Alani de Insulis, Germani, Doctoris Universalis, et academie Parisiensis ante annos 300, rectoris amplissimi.) In his namque *Commentariis*, lib. v, folio 198, expresse testatur auctor se fuisse origine Belgam, natum Insulam in Flandria. Verba ejus sunt: « Vidi et ego in Flandria, cum puerulus adhuc esse apud Insulam (nude natus fu) scemnam quamdam maleficam, quæ in maleficio suo comprehensa, etc. » At, dum nuper *Commentaria* haec evolvereau, plura offendit, quæ eorum inscriptionem non parum mibi suspectam reddirent, aliumque ab Alanu nostro auctorem fuisse

B suserunt, quorum unum est, quod immediate (paucissimis interjectis) post verba jam relata, subjugantur sequentia: « Tempus illud fuit, quo comes Theodoricus ab Insulanis hominibus, Gandensibus quoque atque Brugensibus, advocatus erat a terra sua in Flandriam, tanquam legitimus Flandriæ heres, etc. » Haec ibi.

Cum autem passim Annales Belgici referant Theodoricum de Alsacia a Flandris fuisse electum in comitatu, circa annum Domini 1128, aut 1130, si Alanus tunc fuerit puerlus, non potuit floruisse circa annum 1300, ut cum Trithemio plures scribunt auctores: imo, nec supervixisse usque ad annum Domini 1294, quo illum obiisse perhibent alii exactiores historiel, probatque antiquum epitaphium quod Cisterciæ ad tonum eius etiamnum legitur, Jongelino alisque innumeris oculatis testibus. Nisi forte dicamus, verba haec ultima, ex *Commentariis* prolatæ: « Tempus illud fuit, etc., » olim a quadam historiarum ignaro, claritatis (ut putabat) causa, in margine adjecta fuisse, et postmodum a typographo textui inserta. Ut ut sit, illis libentius subscribo, qui Alanum censem fuisse Belgam origine Insulensem, auctoritate presertim ductus Henrici Gandavensis, SS. theologie doctoris celebrissimi, natione Flandri, Alanu coezi, et in eadem Parisiensi universitate collega. Quam opinionem etiam confirmant pleraque exemplaria miss, quæ ipsem videlicet Alanum de Insulis; vel Insulensem indigitantia, quod etiam cognomen præfert *Expositio in Cantica canticorum*, anno 1540, impressa Parisiis, ex *bibliotheca S. Victoris*.

Nec obstat, quod etiam Alanus Antissiodorensis episcopus, et Clarævallensis monachus, asseratur fuisse Belga, et ex Insulensi quoque civitate oriundus, quia facilime contigisse potuit, ut spatio centum (et amplius) annorum, duo ejusdem nominis ex Insulensi civitate ordinem Cisterciensem fuerint ingressi, præsertim in diversis monasteriis.

Quinimo, intra paucos adhuc annos, ex eadem

Insulensi civitate, in solo nostro Dunensi eanobio, plures cognomines recepti fuerunt, qui adhuc in vivis sunt : id quod de aliis quoque civitatis satis frequenter fieri vidimus. Proinde, communem et vulgarem secutus opinionem, Alanum Insulensem, vel de Insulis, cognominabo, prout antiquitus, etiam Alanus tempore (in religiis præcipue) a loco nativitatis communiter omnes cognomenta sua sortiebantur. Cum vero illum etiam Magnum appello, auctoritatē quoque sequor plurimorum gravissimorum auctorum, quorum aliquot in superioribus encomiis curiosus lector reperiet.

§ II.

Quo occasione M. Alanus relicta Parisiensi universitate, habitu conversorum in Cistercio assumus pserit.

Omnes propemodum qui de Alano hactenus scripserunt, constanter affirmant illum (priusquam religioni nomen dare) celeberrima doctrinæ et nominis fama conspicuum, scholæ ecclesiasticae seu theologicæ, universitatis Parisiensis præfuisse, ut supra, productis plurimorum virorum doctissimorum testimoniis vidimus. Attamen, quoad occasionem, qua, reliquo saeculo in monasterium se abdiderit, licet in ea recensenda plerique etiam satis convenienter, nonnulli tameu protestantur, se eamdem duntaxat narrative ex aliis referre, nolle autem quidquam affirmare aut etiam negare. Nos eam hic recensebimus ipsis verbis Joannis Puzelini, in *Gallo-Flandria sua*, tomo II, lib. vii, ad annum Domini 1294 : **C** « Ut in Cisterciensem se domum (Alanus) abderet, hanc ratione produci video. Statuerat Alanus unica conceione totam de sanctissimæ Trinitatis mysterio theologorum doctrinam circumseribere; ac dilucidis eam verbis ita explicare, ut a qualibet facile comprehendenderetur. Pridie quam id saceret, secundum amnum solus deambulavit vesperi, ut secum rationem iniret, qua feliciter id præstaret quod volvchat animo. Ibi puerulum nactus est, e flumine aquam coelestari sumentem, et in fossulam quam fecerat projicitem. Ab eo dum subridens quasiisset equid facere proponeret, ac postquam idicuit eum amnum totum velle fossulam angustiis comprehendere, id fieri non posse subdidisset ; increpitus doctusque multo minus id posse præstari quod crastina luce agere intenderet : in magnum illico stuporem eugis se sensit, ac seipsum acriter castigans, et nimis damnans arrogantiæ, in multis fluxit lacrymas. Ergo, die subsecuto, cum suggestum tanquam ad populum (qui frequentissimus erat) verba facturus ascendisset, tantum hæc affatus : *Sufficiat robis vidisse Alanum*, e medio circumfuse admiransque multitudinis sese proripuit, et magnis itineribus Cisterciem contulit. Illic inter conversos (ut nominant) cum recipi flagitasset, pascendarum ipsi cura commissa est ovium, » etc.

Hanc eamdem historiam (sed simplici omnino stilo descriptam) penes me habeo in proximo cu-

A iusdam *Commentarii in librum Parabolarum Alani* a centum et quinqaginta annis, scilicet 1501 (sine nomine auctoris) Lugduni typis editi.

Refert et eam Chrysostomus Henriquez, in *Menologio*, ad 30 Januarii, ubi dicti *Commentarii* auctorem nominat, Matthiam Bonhomium; unde tamen nomen hoc hauserit, non exprimit.

Sed et Trihemium, Antonium du Verdier, et plures alios tam antiques quam recentiores hanc legisse satis colligunt ex testimonii illorum quæ supra prodiximus.

Denique, Alanum fuisse Cisterci pastorem ovium, et alia servilia conversorum opera ibidem exercisse, convincunt antiqua ejusdem epitaphia quæ infra referimus

§ III.

Qualiter M. Alanus, cum diu ignotus inter Cistercienses conversos degisset, tandem cognitus fuerit.

De hocita Buzelinus : « Eo cum aliquandiu numeri (pascendarum ovium) ineognitus, patienter ac submissi functus fuisset, Alanus, sitne postmodum Rotham usque curvandorum equorum gratia, Cisterciensem antistitem comitatus, dum illuc pontifex maximus præsules omnes evocavit ad comprimentam haereticorum arrogantiam et cum occulta sectariorum fallaciis et vaniloquentia catholicorum doctorum ora cerneret, agreque ad modum id ferret, obiecta prius venia, ita disputando ex iis haereticis, unum constrinxerit, ut ipsam exclamaret, aut diabolum aut Alanum secum verbis contendere, nolim asserere : id saltem in confessio est, ipsum Cisterci deinde in cognitionem abbati et monachis venisse, ac reliquum postea tempus vel scriptioni librorum, vel pietati diligenter impendisse ; mortuaui insigni decoratum fuisse tumulo et memoria. » Hac ille. Verum multo distinctius et sine ulla dubitatione hæc omnia assertive describit antiquus noster commentator, aliisque jam citati plures. Quorum verba quia quoad substantiam historiæ, eadem sunt cum iis quæ Buzelinus (sicut dubitando) recenset, supervacaneum fore judicavi hic repetere. Curiosus lector Chrysostomum Henriquez consulere poterit, cuius *Menologium* in celebrioribus bibliothecis sat frequens est.

Quando autem celebratum foerit hoc concinium Romæ, in quo Alanus haereticos convicerit et quisnam horum coryphæus, de quo in historia fit mentio, a nemine vidi declarauum nisi ab Henriquez, loco citato, qui asserit disputationem hanc contigisse Romæ in Lateranensi generali concilio XII, sub Innocentio III, anno 1215 celebrato ; haereticum vero ibidem convictum ut confusum fuisse discipulum Almarici, qui Almatius erat patria Carnotensis et Parisiensis theologus, Alano (dum eam universitatem regeret) satis familiaris, qui in haeresim prolapsus, varios errores disseminauit, quos ipse Henriquez etiam receperet. Sed unde hæc

omnia desumpserit, nec ipse exponit, nec ego alii reperi.

§ IV.

Alanus Roma, et postmodum etiam Cisterci a suis cognitus, ut deinceps se gesserit.

Buzelinus tametsi dubitet de modo quo scribitur Alanus in cognitionem devenisse, affirmat tamen (ut jam vidimus) id in confessio esse, illum, ex quo in cognitionem devenit reliquum postea tempus vel scriptioni librorum, vel pietati diligenter impensisce, et mortuum insigni decoratum fuisse tumulo, et memoria.

Addit sepe citatus commentator antiquus (adeoque et Matthias Bonhome, apod Henriquez) illuminante fuisse humilitatem, ut nunquam voluerit ullam admittere dignitatem, ultra etiam sibi oblatam, sed in humili conversorum statu usque ad obitum perseverasse. attamen jussu summi pontificis ab abbate Cisterci duos illi fuisse assignatos clericos in eadem abblesia, qui libros omnes scriberent, quos ipse dictaret. Confirmant haec etiam omnia Barnabas de Montalbo, tomu I *Chronicon Cisterciensium*, et Henriquez loco citato, alii que plures.

Ino, in ipso Cistercio (prout plurimum fide dignissimorum assertione accepi) tam firma et constans de præmissis omnibus traditio servatur, ut quique ibidem religione et doctrina clarissimi, absurdissimum reputant quidpam horum in dubium revocare. Nec etiam facile quempiam reperias qui eadem unquam absolute negaverit, aut contraria scriperit, præter unicum Thomam Demsternum Scotum, qui in *Historia sua ecclesiastica gentis Scotorum*, anno 1527 Bononiae impressa, (errore nimium crasso aut etiam affectato) luce quadammodo meridiana cæuentiens, contra fidem et clara testimonia omnium auctorum qui de Alanu hacenus scripserunt, et aliorum fere innomorabilium qui sepulcrum ejus visitarunt, et adhuc indies visitant, scribere præsumpsit Alanum Magnum de Insulis, Doctorem Universalem, natione fuisse Scotum, et monasticem professum in monasterio Scotorum, divo Jacobo sacro, extra muros Herbipolis, ibique diem obiisse anno 1500 et sepultum sub hoc epitaphio :

Scotia me genuit, Germania condit Alanum.

Quæ omnia ex solo Trithemio sufficienter refutari possent, qui post resignationem abbatis Spanheimensis, annis pluribus ipsi abbatis S. Jacobi iuxta Herbipolim abbas præfuit, scripsitque exactum ejusdem abbatis *Chronicon*, anno 1605 Mognitik impressum, typis Joannis Albini, in quo, nonnisi unicum agnoscat Alanum, istius cænebii monachum et postea XXIV abbatem, qui obiit centum et 61 annis post Alanum nostrum de Insulis, nimirum 1455. Imo libro *De scriptoribus* (ut supra vidimus) expresse testatur Alanum de Insulis, Doc-

A rem Universalem, fuisse natione Germanum. Hinc epitaphium a Demstro productum, si quod ibidem tale existet abbatem jam dictum concernit, aut aliquem privatum sive monachum, sive seculariem, non autem Alanum nostrum, quem fuisse conversum Cisterciensem, ibique sepultum (omissis aliis omnibus auctoribus) clare convincunt epitaphia, § sequenti recensita, et epistola perlustris et reverendissimi nostri generalis, abbatis Cisterci, immediate subjuncta.

§ V.

De morte et sepulture M. Alan.

Chrysostomus Henriquez, loco citato, scribit illum supervixisse septuaginta novem annis post concilium Lateranense memoratum; attigisse autem annum etatis 116, ac tandem obiisse cum magna opinione sanctitatis (9). Cujus etiam intuitu eundem *Menologio suo Cisterciensi* ascripsit, 30 Januarii. Quem etiam inter beatos ordinis nostri recensent Joannes abbas Cisterciensis, in catalogo sanctorum ac beatorum ordinis Cisterciensis, sub juncto veteribus Missalibus ordinis ejusdem. Sed et beatum vocant, doctissimus Leo Altatus, libro *De apibus urbanis*, reverendissimus generalis noster modernus, in epistola jam citata, et aliis passim.

Quoad annum obitus veritatem nobis astruit antiquum epitaphium lapidi sepulrali incisum, quod etiamnum perfecte legitur, hoc tenore :

*Alanum brevis hora brevi tumulo sepelivit,
Qui duo, qui septem, qui totum scibile scit.
Labentis sacri contemptis rebus egens fit,
Intus conversus, gregibus commissus alendis,
Mille ducenteno, nonageno quoque quarto,
Christo devotus mortales exxit artus.*

Obiit itaque Alanus, anno Domini 1294.

Hinc corrigo auctores omnes, qui scribunt illum floruisse anno 1500. Tumulus ejus marmoreus conspicitor Cisterci in claustræ parte lœva templum ingredientibus; juxta quem in pariete duo alia appendit epitaphia, quæ nobis exhibet Gaspar Jougeilanus, in *Purpura sancti Bernardi*, supra, prout ex originalibus tabellis ipsem descripsit anno 1624, dum Cisterci esset, et beati viri sepulcrum visitaret.

EPITAPHIUM.

I.

*Ce grand docte Alans, qui fust tant admirable
Rend ce lieu de Cisteaux par tout plus memorable :
Car il y fust couers, berger et serviteur,
Encoir y sert d'exemple de vertus et d'honneur.
Donc vous religieux, convers et tous passants,
Imitez ce docteur, qui ci-bas est gisant.*

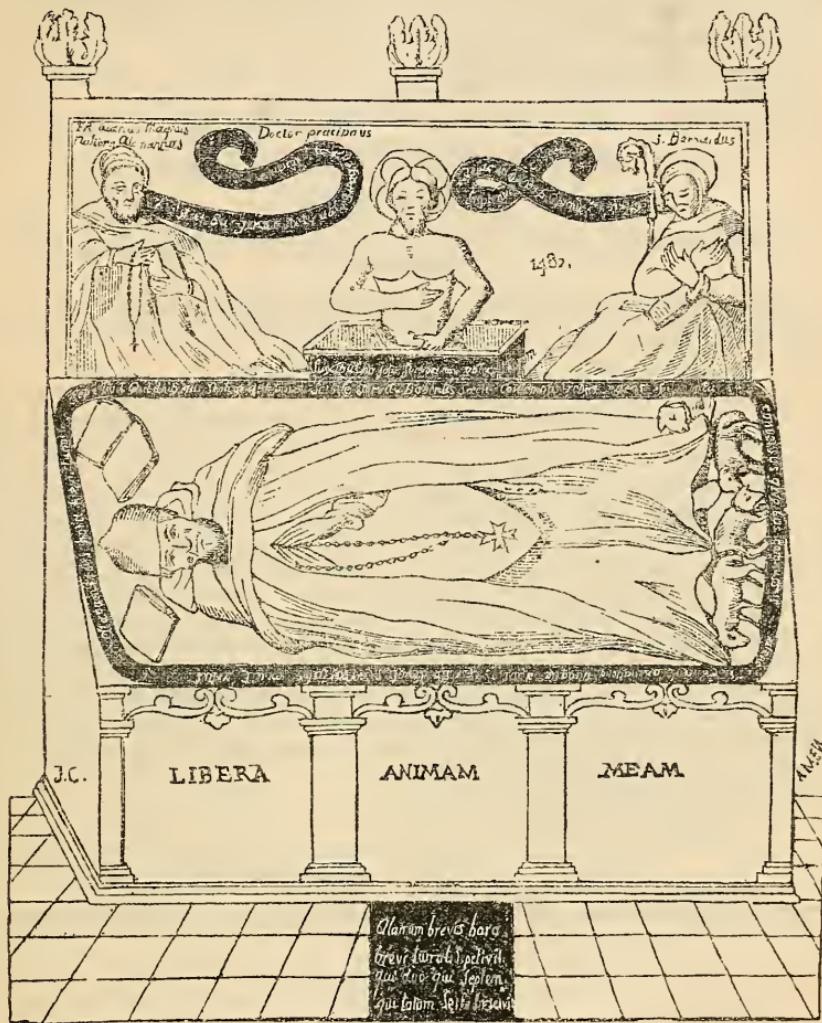
II.

*Subjacet hunc lapidi, toti venerabilis orbi
Alanus doctor, quem decet almus honor.
Theologis ac philosophis merito sociandus,
Vatibus antiquis nec minor ipse fuit.
Egregie scribens, plancti, docuit, reservavit,
Naturam, mores, mystica verba Dei.
Inclita gesta Jesu cecinit, clarosque triumphos,
Artes depingens militiamque poli.*

(9) His omnibus consonat Ludovicus Jacob a S. Carolo, lib. iii *De scriptoribus Cabilon.* fol. 145.

Eloqui pictor, morum censor, citharista
Pieridum, fides beligerator erat.

A Hic mundum fugiens, sub relligionis amictu
Vixit, adhuc manet hic; en tumulatus adest.

ALANI MAGNI TUMULUS.

(Ex actis Academiæ Inscript., tom. IX, Parisiis, 1736, p. 229.)

Alani magni tumulus conspiciebatur Citerciæ in claustro, juxta templi ingressum. Hunc extruxerat, anno 1482, D. Jounnes de Cirey, Citerciensis abbas.

Vetus Alanus Epitaphium, litteris gothicis incisum in lapide quadrato, bipedali, in anteriori parte tumuli pavimento claustræ inclusio, sic legebatur :

Alanum brevis hora, brevi tumulo sepelivit:
Qui duo, qui septem, qui totum scibile scivit.

De Doctrina, et scriptis Doctoris Alani, amplio-
rem desiderans Notitiam, consulat Bibliothecam
Scriptorum Ordinis Cisterciensis, quam anno Do-
mini 1619 vulgavimus, eius nunc adornamus
editionem II priore longe correctiore, et locuple-

tiorem, adjunctis brevioribus opusculis diverso-
rum veterum Patrum Ordinis Cisterciensis, tam
vitae sanctimonia, quam eruditione illustrum (1).

F. C. D. V. P. D.

(*) Vide supra Dissertationem Ondipi, qui quid-
quid Vischius de vita et Scriptis Alani in Biblioth.

Cisterc. de novo exaravit, in usum suum convertit.
Edit.

EPISTOLA PERILLUSTRIS, REVERENDISSIMI ET EXIMII DOMINI

D. CLAUDII VAUSSIN

S. theologiae doctoris, abbatis Cisterci et universi ordinis Cisterciensis generalis
upremi.

Quis post approbationem Bibliothecæ Scriptorum sacri Cisterciensis ordinis, anno 1649 publicatae, ejusdem
auctorem hortatur ad aliorum operum suorum editionem, specialiter autem ad recognitionem Operum
B. Alani, Cisterciensis conversi.

*Reverendo, et nobis in Christo confratri charissimo, Domino CAROLO JEVISCH, aevoui monasterii nostri
Dunensis priori.*

Reverende in Christo Pater,

Quod sacri Cisterciensis ordinis nostri scriptores jamdudum in tenebris delitescentes nunc a latebris ad
lucem, et quasi a tumulo ad vitam redivivi redeant, tuis laboribus et lucubrationibus acceptum referimus;
eoque gratiorem habemus voluminis tui editionem, quo majori predicti nostri ordinis ornamento et splen-
dori cessuram esse confidimus; tibi propterea nostro nostrique ordinis nomine gratulamur, et dignas re-
pendimus grates; teque hortamur, quanto possumus affectu paterno, ut incepta qua restant tibi opera per-
ficerem satagás ad majorem Dei gloriam, quem appreciamur ut labores tuos benedictionibus suis cumulare
dignetur; si que autem opera B. Alani nostri, Cisterciensis conversi, præter ea que præ manibus habes, in
nostra Cisterciensi bibliotheca inveniri poterunt manuscripta, ad te curabimus transmitti, ut prelo man-
dentur. Cæterum, macte animo, reverende Pater, et quo cæpisti zelo perge allaborare ordini nostro, quem
æternum devictum habebis; nos vero tibi inserviendi occasionem præstolati Deum præpotentem exoramus,
ut tibi gratiarum suarum cumulum æternum pro mercede et laborum tuorum congruo præmio conferat,
nosque tuis devotis precibus toto animi affectu commendamus.

Cisterci die xii mensis Martii 1650.

Reverendæ paternitatis vestrae

In Christo charissimus et addictissimus confrater
CLAUDIUS abbas Cisterciensis generalis.

CENSURA.

Legi accurate et cum magno animi sensu opera hæc moralia, parænetica et polemica Alani Magni
de Insulis vulgariter nuncupati, et quia plena sunt Catholica et erudita pietate, utiliter imprimi poterunt. Ita
enseo. Datum Brugis die xii Aprilis, anno Domini xvi, quinquagesima secundo.

Joannes Baptista Vanden Zype,
Canonicus Eccl. Cathedr. S. Donat, Brug. L. C.

FACULTAS ORDINIS.

Nos Fr. Bernardus Bottyn, monasterii Beatae Mariae de Dunis Ordinis Cisterciensis in Diocesi et Urbe
Brugensi abbas, ejusdem Ordinis per Belgium Vicarius et Visitator generalis, tenore praesentium facul-
tatem datus ut opera parænetica et moralia Alani Magni de Insulis, indefesso studio et labore

R. D. Caroli de Visch p̄fatis nostri monasterii de Dunis theologi et prioris quasi ex Democriti putoe educta, ac in lucem producta, varieque illustrata, atque a diversis theologis discussa, et impense commendata, omnium manibus concedantur preloque subjiciantur, quatenus tanti doctoris memoria floride reviviscere valeat. Datum in predicto nostro Dunensi monasterio 24 die Mensis Aprilis anni Domini millesimi sexcentesimi quinquagesimi secundi sub signo nostro manuali, et contrasigilli impressione.

BERNARDUS abbas Dunensis,

Vicarius generalis.

REVERENDO ERUDITISSIMOQUE DOMINO

D. CAROLO DE VISCH

Abbatiae Dunensis priori meritissimo Alani Doctoris Universalis opera evulganti
Applaudebat

R. D. Petrus de WAGHENARE, Furnis S. Nicolai Religiosus et subprior,
Ord. Præmonstrat.

Quid mortalia non cupido gazæ
Cogit pectora? turbidas in undas
Telluris solidæ movet colonos;
Immittitque periculis profundi
Fidenter gracili nñnis carinæ.
Nec stridentibus Africum duella
Miserentur Boreis, nec asperati
Progressam rabiem Noti, nec hœdi
Sævos Olenii pavent furores.
Montes Cyanei fretis sueti
Deprensis volucres ferire nubes,
Et succincta utera canes puella,
Infamisque Charybdis haud liburnas
Nautarum temerarias coercent.
Et te, Carole, non levis cupido
Thesauri cruciat, jubetque quovis,
Haud puppi, sed epistola frequenti
Te percurrire sedulum recessus,
Inque ortus, obitusque pervalore.
Hic thesauros, hic alma gloriosi
Doctoris monumenta sunt Alani,
Alani, sacra qui Parisiane
Olim culmina deservens cathedræ,
In Cisterciadum migrare castra
Et stipendia laici merere,
Toto non renuit stupente mundo.

A O quanta pietate, sanctitate,
Doctrina, eloquii lepore plena
Isthæc sunt monumenta l quo leguntur
A doctis magis, hoc magis legitur,
Sanctam haud incisia provocare orexim.
Per Symplegadas ista, per Charybdes,
Et latrantis nunquid ora Scyllæ
Conquiri mage digna, quam metalla
Quævis Indica, Persicæque gemmæ?
Hæc tu, Carole, maximis petita
Curis et studiis, tenebriscosis
Profers et latebris, et expolita
Limis ingenii tui beatis,
Prelo subjicis, et reducis orbi.
Quis Cisterciadum, quis alterorum
B Non Ixtes properet cicer plausus,
Ac persolvere dona gratiarum?
Certe jam mea maximas eamena
Grates pendit, honoribusque dignos
Phæbeis ovat impendre crines,
Lætis ingeminans, vovensque dictis,
Ut, quæ gloria in astra fert Alanum.
Hæc et te ferat, inter atque Pisces
Cives zodiaci, vel eminenti
In celis alio loco reponat.

REVERENDO DOMINO D. CAROLO DE VISCH

SS. theologiæ baccalaureo formato ejusdemque professori
Monasterii B. Mariæ de Dunis priori meritissimo

ALANI MAGNI

Doctoris Universalis nuncupati opuscula publicanti
accinendo

Applaudebat D. Marcus Jacquemont, Dunensis monasterii subprior.

Plurima cum Magnus per tempora dormit Alanus
Excitat e somno Carolus, ecce, gravi.

Quod figulus figulum, non hic bene dicitur, odit;
 Virtus virtutem semper amat sociam.
 Virtutis comes est Caroli doctrina, latentem
 Dum luci Alanum reddit, et arte canit.
 Nuper scriptores universaliter omnes
 Produxit nobis (10), ordine, lege, stylo:
 Mundo doctorem nunc particulariter illum
 Universalem nomine reque canit.
 Dum Universalis praecepit particularēm,
 Docēs doctrinā est omnibus ordo bonus,
 Quam bene carpis iter doctrinæ, Carole, scriptis,
 Fructus et in vestro est ordo labore, decor.
 Dum calanum calamo profert, tibi gloria crescit
 Fertilis, et licito senore facta duplex:
 Provenit ex calamo proprio tibi gloria prima;
 Altera ab alterius post duplicita venit:
 Quam triplicare velini, si fors mihi musa faveret,
 Sed non est meritis æquiparanda tuis.
 Attamen aggredior, conabor promere laudes
 Quas potero tremula non rennente chelii.
 Est piscis Carolus, generali nomine dictus,
 Nescio sed cuius nominis in specie.
 Quem, Neptune, canam? Cete inter grandia ponam
 Äquoreum potius dixerit forsitan equum?
 Latrato mutumane canem cantabo marinum?
 Haud Carolum mutis æquiparare licet.
 Sirenam memorem? Remoram vel dixerit? non est
 Delphinum potius dicere conveniet.
 Delphinum dicas, homines qui salvat ab undis,
 Incolumes servat, restituitque solo.
 Sic, Carole, Alanum tenebris latitare profundis
 Non sinis, atque altis eruit e latebris.
 Resiliens luci, delphini munere functus,
 Piscis delphini nomen et omen habes (5).
 Pergit scriptores justa donare corona,
 Et vestrum lauris sic redimire caput.
 Ardua dum superat constantia magna laborum,
 Sæpius ad mentem dulcior illa redit.
 Quo magis a vobis scriptorum gloria fulget,
 Hoc magis inter eos gloria vestra micat.

ANAGRAMMA : CAROLUS DE VISCH : — *Decus charo luis.*

EPIGRAMMA.

Dum parit invidiam virtus, sine criminē pœnas
 Si luis immeritas, tutor Alanus erit.
 Esto decus charo, quem diligis atque decoras,
 Invidie injustos abluet ille focos.
 Charus eris charo, gratus virtutis amanti,
 Si luis, hic justo diluet ingenio.

ALIUD : — *Charius do, luces.*

EPIGRAMMA.

Charius Alano das lucem, et luce reflexa
 Luces Alani lumine clarus amor:
Charius Alano do lucem, Carolus inquit,
 Alani luces lumine, dicit amor.

CHRONOGRAPHICUM.

SIS DOCTORIS honor, per tempora Longa perennis.

(10) *Bibliotheca Scriptorum ordinis Cisterc.* anno 1649 impressa fuit.

(10') Alludit ad insignia referentes delphinos duos in scuto argenteo, resperso cru cibus aliquot nigris.

SANCTISSIMI PATRIS BERNARDI

Quingeniesimum jubilaris gloriæ annum inter ecclites agentis
Sapientissimo confratri

Ex una matre (monasterio et ordine Cisterciensi) progenito, melliflui Spiritus haereui

ALANO MAGNO DOCTORI UNIVERSALI.

Anno lustro-sæculari, id est a morte B. Bernardi quingentesimo jubilari in orbem e typis prodeunti, felicibus auspiciis, studio, industria, labore Rdi ac eruditissimi domini D. Caroli de Wiscu, S. theologiae professoris, monasterii Dunensis dignissimi prioris

D. Balduinus WINCEL

Ejusdem monasterii Religiosus ac sacerdos accinebat.

Quis milbi det te fratrem sugentem ubera
matris meæ. *Cant. VIII.*

Quanta triumphalis dat quinquagesimus annus
Gaudia! quanta polo jubila nardus agit!
Annos si numeres, numerum, Bernarde, notabis,
Quæis defessa solo, mens tua rapta polo est.
Sed quia conspicimus se diffundentia plausu
Sidera, cur plausus contegat ordo suos?
Jubilet ordo sacer, Patri conjubilet orbis
Sit par, ut celo, sic et in orbe melos.
Prodeat e prelo pietatis amator Alanus,
Fraterna ut fratri jubila fonte fluant.
An Fratrem, Bernarde, tuum dignoscis? amore
Una duos suxit divite lacte parens.
Ut Cisterciadum primoribus ortus uterque est,
Sic dominus una, parens una duobus erat.
Conspiceres volatili pari super æthera gressu,
Mellifluos dices, cuique subesse favos.
Nam sugens, matris si pendet ad ubera Nardus,
Nec minus haec felix ubera Alanus habet.
Pendulus ora movet Bernardus ad ubera dextræ;
Alano nectar dulce sinistra dedit.
Suxit uterque pari tractu, saturatus uterque:
Si satur esse potest quæm satiarit amor.
Mella dedit Nardus, sed mellea donat Alanus,
Mellea mellifluo hoc promis, Alane, libro.
Desine nunc fratrem, sugentemque ubera Matris
Quærere, Narde; tibi frater Alanus adest.
Frater adest, matris quia dividit ubera tecum,
Ubra, quæ gratias ubera lacte fluant.
Hunc dum producit Bernardi ad jubila fratrem,
Carolus hoc libro jubila liber agit.
Carole, quanta tibi laudum argumenta, tuarum!
Res tibi, dum vives plena decoris erit.
Jubila Bernardi splendore voluminis oruas,
Frater honoratur posteriori prior..
Ergo, Bernardo fratrem dat, quisquis Alanum
Producit: Caroli sed labor iste fuit.
Iste liber fuit iste labor, liber iste laboris
Partus, nec vestri parcus honoris erit.
Carole, in Alano vives post latu superstes,
Non poterit calamus, non manus ista mori.
Tempus erit (tacita ineditabor cetera mente)
Cum dabitur scriptis gloria summa tuis.
Sed sileo: laudemque grave est audire modestis
Hanc alii spectent: his micruisse sat est.

CURIONOGRAPHICA:

1. beato bernarDo, haec alani scripta caroli labore et dono consequantur (11),
(11) DDCCCCCLLLIII, 1653.

2. aLano Magno, felICI CantiCo, honores, CaroLe, Canes (11*).
 3. bernarDQ, et sCriptori gLoRIAM (12).

(11*) MCCCCCLLI, 1652.
 (12) MDCLIII.

ALANI DE INSULIS

DOCTORIS CELEBERRIMI, COGNOMENTO UNIVERSALIS,

COMPENDIOSA

IN CANTICA CANTICORUM

AD LAUDEM DEIPARAE VIRGINIS MARIE

ELUCIDATIO.

Qui elucidant me, vitam eternam
habebunt. Eccl. xxi.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

I Libellum hic habes, lector, mole quidem exiguum, at efficacia provocandi affectus lectorum ad cultum et amorem Deiparae virginis eximium, ex quo (velut ex ungue leonem) colligere poteris pios animi sensus ipsius auctoris erga eandem sanctissimam Virginem: simulque ingenii subtilitatem in mysticis sacrarum Scripturarum intellectibus eruendis. Hie ille libellus est, cuius intuitu, doctissimus Hippolytus Maraccius, Lucensis, e congregatione matris Dei (in Bibliotheca sua *Mariana*, quam anno 1648 Romæ publicavit typis Francisci Caballi) Alanum nostrum, non sine praeclaro elogio, cæteris adcessuit illustrioribus scriptoribus qui de beatissima Deipara virgine quidquam scripserunt. Hic etiam est, quem Martinus Ant. Delrio societatis Jesu clarissimus scriptor, diu frustra quaesitum, tandem diligentia ei ^{et} beneficio P. Andrea Schotti, se nocturna scripsit, in *Isagoge Comment. in Cantic. cantic.* fuerat quidem anno 1646 typis Jacobi Kerner Parisiis impressus, ex Bibliotheca S. Victoris ut referunt hi versos frontispicio ascripti:

*Hunc tibi nunc primum, lector, depromit Alanus
Victorina suo Bibliotheca sinu.*

Sed mox omnia exemplaria ita distracta fuerunt, ut difficillime quispiam vel unicum reperire potuerit.

Nihilominus, exquisita diligentia viri clarissimi Claudii Doresmeulx, Atrebalii, ex his exemplaribus unum adhuc assecutus, illud sedula collatione ad duo antiquissima exemplaria ms⁹. (videlicet S. Martini Tornacensis ord. S. Benedicti, et abbatis Villariensis, ordin. Cisterciensis) recognitum, et adnotationibus marginalibus, nec non plurimorum, hinc inde, verborum diversa lectione illustratum, usibus tuis offero. Quod si attentius perlegeris, cætera quoque ejusdem auctoris opera (non sine optato fructu) avidius iustrabis.

Vale.

F. Carolus de Viscer,
Prior Dunensis.

ELUCIDATIO IN CANTICA.

3 PROLOGUS AUCTORIS.

Cum multi ad ornandum tabernaculum Dei offe-

A tant aurum, argentum, lapides pretiosus, byssum,
coecum his tintum, purpuram, ego aliorum more

VARIA LECTIONES.

¹ Ms. Villariense, pro morte, habet peripsema.

pilos caprarum offero (*Exod. xxxv.*). Et cum divites de abundantia sua in gazophylacium Domini thesauros militant, ego cum paupercula muliere duo minuta mitto (*Marc. xii.*). Et cum⁴ multi Salomonis sapientiam, Tullianam⁵ eloquentiam, ad laudem Virginis matris effundunt, quæ est taboraculum Dei, coelestis regis palatum, virtutum gazophylacium, qui etiam virtutibus prædicti, castitate mundi, charitate accensi, ego pauper scientia, dejectus vita, nullus in gratia, asperitate peccati hispidus, qualemque laudem in honorem Virginis propono. Quia ex lapide scintilla excuti, et cum calamo⁶ fragili met solet reperi; sicut lingue hominum et angelorum laudem Virginis præconantur; ita ex omni creatura significante, laus ejusdem elicetur et in omni scriptura matris dignitas prædicatur. Unde cum canticum amoris, scilicet epithalamium Salomonis, specialiter et spiritualiter ad Ecclesiam referatur, tamen specialissime et spiritualissime ad gloriosam Virginem reducitur quod divino nutu (prout poterimus) explicabimus. Gloriosa igitur Virgo sponsi optans præsentiam, desiderans gloriosam conceptionem ab angelo nuntiatam, affectans divinam Incarnationem, ait sic:

CAPITULUM PRIMUM.

Osculetur me osculo oris sui.

Hoc est quod alibi dicitur: « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum (*Luc. i.*). » Audierat ergo cœlestem paranyphum ad se missum Gabrielem archangelum, qui speciali et inaudita salutatione honorans Virginem, speciali et spirituali benedictione⁷ refertam, ait: « Ave, Maria, gratia plena; Dominus tecum (*ibid.*). » Quæ cum audisset de se Filium Dei nasciturum, non tunida de nuntio, non clata de verbo, non superba de filio, sed in omnibus et per omnia se humilians Deo, non diffidens de oraculo, ait: « Ecce ancilla Domini. »

Quasi dicat, « fiat mihi secundum verbum tuum, » id est ad verbum tuum concepcionis Dei Verbum. Et hoc est quod hic dicitur: *Osculetur me osculo oris sui.*

Os Patris dicitur Filius multiplici de causa. Sicut enim⁸ aliquis alicui loquitur ore proprio, sic Pater per Filium locutus est mundo. Os est ejusdem nature cum reliquo corpore, ita Filius est ejusdem nature cum Patre. Et sicut ore propinatur osculum, ita Pater⁹ per Filium fideli animæ propinat gratiae ferulum. Petit ergo Virgo triplex osculum. Unum osculum est Incarnatio. Sicut enim in uno osculo duo labia uniuntur; sic per Incarnationem divina natura humana unitur. Aliud osculum est Spiritus sancti¹⁰ quo Patrem osculatur Filius, quo Pater Filium diligit, qui Patrem et Filium unit: qui est amborum amor, nexus et osculum. Tertium oscu-

lum, est præsentia doctrinæ Christi, ut os Christus non intelligatur; sed per os Christi doctrina figuraetur¹¹, et per oris osculum doctrinæ præsentia. Petit ergo, ut in se celebretur Incarnatio, et u' Spiritus sanctus superveniat, et virtutis altissimi obumbratio (*ibid.*) et doctrinæ Christi adsit præsentia.

Hæc sunt oscula, quibus Pater osculatur Filiū, aut sponsus sponsam, aut Dominus ancillam, matrem filius, nutricem alumnus. Christus autem reddens vice desiderii laudeo, respondet ad desiderium Virginis:

Quia meliora sunt ubera tua vino.

Quasi dicas: Tu desideras mea oscula et ego tua ubera, *quia meliora sunt ubera tua vino.* Ad litteram possum hæc referre ad naturalia ubera Virginis de quibus dicitur in Evangelio: « Beatus venter qui te portavit et ubera qua suxisti (*Luc. xi.*). » Quæ delectabiliora, quæ meliora, quam illa ubera quæ propinaverunt lac Christo, non ex libidinis fœditate, sed virginitatis fecunditate? Talia optabat Christus ubera, a tali ubere lac sugere, quod non saperet carnis lubricum, sed virginitatis antidotum.

Hæc ubera dulciora fuerunt Christo omni vino, id est omni delectabili potu. Quia vinum est privilegiatus potus, per ipsum intelligitur delectabile poculum.

Fragrantia unguentis optimis.

Id est, optimorum unguentorum fragrantia comparabilia; quia quod faciunt unguenta odore, hoc faciunt ubera virginitatis integritate. Quia, sicut illa sui fragrantia attrahunt; sic et ista¹² redolentia Christum afficiunt. Possunt etiam prædicta mystica intelligi, ut sic de Christo fiat sermo in persona capituli eum dicitur: *Osculetur me osculo oris sui,* consequenter intelligatur loqui in persona corporis, id est populi fidelis. Quia sicut Virgo fuit mater Christi per conceptionem, ita fidelium per doctrinam et exemplarem instructionem. Fuerunt autem in Virgine duo exemplaria bene vivendi, castitia et humilitas, quas nobis in exemplum proposita Quibus quasi quibusdam uberibus fidelicem populum tanquam mater filium lactavit. Hæc autem fidelicibus sunt dolciora vino, id est carnalibus delectationibus; qui humilitatis et castitatis exempla dulcius sapiunt palato mentis, quam aliqua delectabilia palato ventris. Vel sic intelligi potest quod dicitur: *Meliora sunt ubera tua vino.* Ubera conjugum sunt lapsus carnis, concupiscentiae discursus, quibus propinatur lac infirmatis, quibus lactantur pueri vel reficiuntur infirmi. Ubera viduarum sunt austeriora continentiae, refrenatio¹³ libidinis expertæ. Hæc

VARIE LECTIONES.,

⁴ Idem Ms. pro et cum, habet quia rum. ⁵ Tullii. ⁶ Idem Ms. in calamo. ⁷ Villar. Ms. Si enim. Sic Deus Pater. ⁸ Idem Ms. pro Spiritu sancti, habet Spiritus sanctus. ⁹ Pro figuretur, legitur significatur. ¹⁰ Tornacense exemplar habet, integratatis redolentia. Idem habet Villariense.

ubera non propinat mel¹⁹ dulcedinis, sed vinum austeritatis. Ubera Virginis sunt virginitas mentis, integritas carnis. Hæc propinat vinum²⁰ æternæ delectationis, et mel jucundæ quietis. Hæc ubera superant omne vinum, id est viduorum et conjugum statum. *Fragrantia unguentis optimis*; quia²¹ ineffabilis Virginis humilitas, ejusque defacata virginitas, aliorum spiritualium donorum comitativa²² fulgent. Unde et sequitur:

Oleum effusum nomen tuum :

Quia propter privilegiata Spiritus sancti dona, que resultant in Virgine gloriosa, nominis ejus fama et gloria per universum orbem est dilatata. Cujus enim nomen praconatur mundus, nisi Virginis hujus? Cujus laus celebratur in ore populi fidelis, nisi Virginis matris? Cujus humilitas nobis proponitur in exemplum, nisi virginis Maria? Cujus virginitas nobis datur in speculum, nisi Genitricis incorruptæ? Et eleganter fama et gloria nominis ejus oleo effuso comparatur. Oleum esurientem reficit, ægrotantem sanat, membra defaugeta mitigat, odorem parit, flammam nutrit. Sic et in faude Virginis reficiuntur, exemplo ejus ad virtutum medicamina invitamus, adversitatibus fessi ejus patientia recreamur, vitæ ejus forma illustramur. Nominis fama diffunditur; et non solum oleo, sed et oleo effuso nomen ejus comparatur. Quia, sicut oleum effusum magis redebet, sic quanto magis nomen Virginis dilatatur, tanto magis gloria augetur. Unde sequitur:

Ideo adolescentulæ dilexerant te :

Quia quanto magis forma ejus declaratur, tanto magis aliae virgines ad illius imitationem et dilectionem invitantur. Et eleganter respectu Virginis matris aliœ²³ virgines adolescentulæ dicuntur, quia hæc mater, hæc filie; hæc regina, hæc famula; hæc matrona, hæc adolescentula; hæc magistra, hæc discipula.

Trahe me post te.

Hæc sunt verba cœlestis sponsi consortium postulantis, verba matris ad præsentiam filii suspicantis. Quasi diceret: Postulavi tuam præsentiam, potita sum præsentia; postulavi doctrinam tui, sum doctrina consolata, sed ascendisti in celum ascensione miraculosa: et ideo dolens de tui absentiâ, plena mundana calamitatis præsentia ad te clambo: *Trahe me post te.* Eleganter autem ait, *trahe*. Non est enim humana natura ut exesse ascendat in celum, nisi hoc ei divina gratia conferat per miraculum. Et nota quod Virgo gloriosa, sicut desideravit Christi adventum in carnem, ita omnibus votis optavit venire ad ipsum post ascensionem; ut, sicut cum filio fuerat peregrinata in terris, ita cum eodem regnaret in celis. Sicut

A enim dolor pertransiit Mariæ animam in passione (*Luc. 11*), cum Filius moreretur, ita in ascensione cum a Filio separaretur. Et ideo optans filii præsentiam, ait: *Trahe me post te.* Et bene ait, *post te*, quia post filium ascendit Virgo, et filii sub-sidio. Et interim antequam trahar, ut trahi merear:

Curremus in odorem unguentorum tuorum.

Id est, ego et adolescentula tracte odore unguentorum tuorum, id est imbutæ fragrantia spiritualium donorum, quibus nos spiritualiter ungis, que dicuntur tua, quia a te specialiter data: curremus, non stahimus delectatione in via mundi, sub umbris saeculi, aut phantasia terrestris oblectamenti, sed curremus bene operando, de virtute in virtutem ascendendo. Curremus per **S** stadium, ut perveniamus ad bravium (*I Cor. ix*).

Introduxit me in cellaria sua.

Postquam Rex regum et Dominus dominantium introdixit se in cellam virginalis uteri, consequenter post ascensionem introdixit Virginem in cellam paradisi. Eleganter autem nomine cellæ vel cellarum significatur proprietas cœli; quia (ut præmittamus allusionem vocabuli) sicut in cellario repontunt vina quæ hominem satiant, incibant, a curis saecularibus alienant; sic cœlestis beatitudine beatos ita inebriat, quod solitarios²⁴ reddit et omnino ab amore terreorum secludit²⁵. Unde in Psalmo legitur: « Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente volupatis tuae potabis eos (*Psal. xxxv*). » Et sicut aliquis existens in cella, ut solitarius eremita, seclusus est a strepitu saeculi, ita aliquis existens in cœlo a tumultu mundi. Vel per cellaria intelligitur depositio thesaurorum sapientie et scientie Dei. Sicut enim in cellario repontunt servanda; sic apud gloriosam Virginem (tanquam spirituale cellarium) sunt secreta sapientie et scientie Dei. Audientes autem adolescentulæ, id est aliae virgines commendationem Virginis gloriose ab umeribus virginis sumptam, congratulantes Virgini dicunt:

Exsultabimus et lætabimur in te; memoræ uberum tuorum super vinum.

D Exsultabimus mentis devotione, lætabimur corporali²⁶ applausione. *In te*, id est in tui laude et imitatione; *memoræ uberum tuorum*, id est ad memoriam reducentes ubera tua, humilitatem scilicet et virginitatem, quibus adolescentulas factas ad imitandum; *super vinum*, id est super terrenam delectationem in hoc invitantes²⁷ justos qui te imitantur et diligunt. Et hoc est quod sequitur:

Recti diligunt te.

Illi recti dicuntur qui directe per viam regiam

VARIAE LECTIÖNES.

¹⁹ Pro mel, habetur lac in ms. *Torn.* ²⁰ Pro vinum, habetur favum, in utroque mss. ²¹ In ms. *Villar.* hic additum omnia sequuntur; quia in multis est humilitas ficta, castitas falsa, in quibus unguenta spiritualia, id est Spiritus sancti dona non redolent, ideo additur: *fragrantia unguentis optimis*, quia. ²² Ms. *Vil.* communianitia. ²³ Otramque ms. aliae. ²⁴ Pro solitarios, legitur in utroque ms. sobrios. ²⁵ Seducit. ²⁶ Spirituote habet n. s. *Torn.* ²⁷ Ms. *Villar.* Imitantes.

incident, non declinantes ad dexteram illeci pro-speritate, nec ad sinistram fracti adversitate, qui non incurvantur ad mundana amore terrestrium; sed diriguntur ad celestia amore celestium; qui non diligunt Deum propter mundum, sed propter ipsum Deum. Vel recti dicuntur qui altero pede non claudicant. Ille altero pede claudicat, qui utramque virginitatem non servat corporis scilicet et mentis. Hic non sequitur Agnum quoquaque ierit (*Apoc. xiv*), nec matrem Agni. Illi vero qui atroque pede recti incident, vere uberum Virginis memores sunt et eam recte diligunt. Illi etiam specialiter recti sunt, qui duo ubera Virginis diligendo et imitaudo singunt, id est humilitatem et virginitatem, et sic eorum uborum specialiter memores sunt. Ita introducitur est Christus in celum materni uteri per conceptionem, sed illa denigrata et obfuscata visa est per concepcionem, quantum ad hominum opinionem. Et hoc est quod dicit :

Nigra sum, sed formosa, filiae Jerusalem, quasi tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.

*Nigra sum, id est gravida, et ita video virginitate non esse integra, sed tamen sum formosa, quia virgo mentis et corporis integritate. Unde dirigens sermonem ad reliquas Iudeæ virgines, ait : Filiae Jerusalem, quasi nigra video humana opinione ; sed tamen formosa sum, id est Virgo rei veritate, Nigra inquam, sicut tabernacula Cedar. Per tabernacula Cedar, significatur impetus tribulationum, cui exposita fuit Virgo gloria ; non tantum in se, sed et in filii angustia. Filiæ enim tribulationes vocabat suas, et ejusdem adversitates a se non faciebat alicias. Unde ad ipsam dictum est : Et tuum ipsius animam pertransibit gladius (*Luc. ii*). Eleganter autem per tentoria Cedar tribulationes figurantur. De Cedar enim legitur, quod semper in tabernaculis habitat ; unde et tabernacula ejus variis turbinibus et procellis ventorum et imbrum erant exposita. Unde eleganter per tentoria Cedar Virgo ¹⁹ figuratur quæ in se et in filio tribulationibus exposita fuisse legitur. Sed formosa sicut pelles Salomonis. Pelles Salomonis erant de coriis mortuorum animalium picturæ varietate colorum. Eleganter ergo Virgo comparatur pelibus Salomonis propter varietatem virtutis, cuius carne vestitus est verus pacificus, id est Jesus Christus. Et quia Joseph maritus Virginis (*Matth. i*) videns Virginem gravidam obstupuit ²⁰, et quomodo gravidatum illa facta fuerit ignoravli, potest introduci loquens ad sposum in hunc modum :*

Nolite me considerare, quod fusca sim, quia decoloravit me sol.

Nolite considerare quod fusca sim, id est quod fusca propter gravitationem video ; quia non vir,

A sed sol justitiae decoloravit me, id est valde coloravit ; non colore mali ²¹, sed colore mentali. Quia ita me gratia Spiritus sancti gravidavit, quod virginitatem non abstulit ; vel ita gravidam me fecit quod me decoloravit, id est extra colorum proprietatem ²², scilicet naturam aliarum gravidarum me constituit. Et vere nigra per tribulationes, quia :

Filiæ matris meæ pugnaverunt contra me; posuerunt me custodem in vineis.

Filiæ matris meæ, id est Judæi filii Synagogæ, pugnaverunt contra me in filio meo quasi contra me alteram, dum filium meum persecuti sunt, usque ad mortem. Et sic posuerunt me custodem in vineis.

Vineam meam non custodivi.

B Quia virgo, quæ prius fuit forma Synagogæ ad bene credendum et vivendum, postquam illa incredula facta est ; virgo desiit esse ejus custodia, ad gentes transiens, eos exemplo instruens et protectione muniens. Et sic diversarum vinearum, id est Ecclesiæ ex gentibus facta est custodia, reliqua propria vinca, id est Synagoga. Quia scandens est quod quidquid in hoc cantico de beata Maria dicitur, ad corporales vel spirituales ejus actus referunt ; unde sequitur :

Indica mihi quem diligit anima mea.

Hoc referunt ad tempus passionis et sunt verba Virginis ad Christum, cum passionis tempore discipuli defecerint a fide, Virgine a statu fidei non deficiente. Dubitavit illa in quibus tunc per fidem requiesceret, quos sibi spiritualiter incorporaret. Legitur enim solum latronem tunc manducasse, id est incorporasse ²³. Et ideo introducitur querens in hunc modum : *Indica mihi quem diligit anima mea*; quia video contribules tuos in te desevientes, video apostolos fugientes, et ideo nescio in quibus per fidem habites. Ideoque indica mihi quem diligit anima mea, id est demonstra mihi in quibus sciam te habitare per fidem. Expressius autem ait, quem diligit anima mea, quam si dixisset te, ut exprimatur amor ineffabilis matris ad filium, quæ illum in passionis articulo non reliquit, cum in apostolis ardor charitatis defecerit ²⁴. Ipsa enim Christum toto corde dilexit, quia earnum Christi sic nutritiv et fecit ut ob amorem carnis ejus B d' amore carnis sue suspensa, necessitatibus nascientis, lactantis, vagientis, crescentis, omnes cordis affectiones effunderet. Tota etiam anima Christum dilexit, quia tantus vigor Spiritus sancti eam adjuvit, ut ad qualibet salubria et sanctissima eam confortando in amorem Christi accenderet. Tota de nique et tanta virtute Christum dilexit ut ad titulum sue laudis sufficiat, quod mente eis tanta via amoris occupaverat, ut fugientibus discipulis oblitera sexus fragilis, ipsa cum lacrymis astans cruci

VARIAE LECTIONES.

¹⁹ Ms. Villar. Mater virgo significatur. ²⁰ Ms. Villariense omittit verbum obstupuit. ²¹ Idem ms. pro mali, habet materiali. ²² Colorem proprietatem. ²³ Ms. Villar. Spiritu alter incorpore. ²⁴ Idem defecrat.

et condolens morienti, animam suam pro filio suo, et si minime, posuit patiendo, tamen exposuit compatiendo.

Ubi pascas, ubi cubes in meridie.

Indica ergo mihi ubi. id est in cuius mente te pascas per fidem; ubi cubes, in cuius animo requiescas per charitatem, qui exterius laboras per passionem. Et hoc in meridie, id est in passionis tempore. Eleganter per meridiem tempus passionis designa ur, quia (^{ut} juxta Joannem) hora sexta crucifixus est Christus (Iou. xix.). Et sicut in meridie solis fervor ascendet, sic tempore passionis Christi fervor tribulationis Christum incendit. Hoc, inquam, peto :

Ne vagari incipium post greges sodalium tuorum.

Per sodales Christi discipuli figurantur, qui, percusso pastore, tanquam oves gregis vagabantur (Matth. xxiv.). Tunc cum discipulis Virgo fluctuaret, si in ambiguitate maneret, si fidem omnino defecisse crederet. Ad hoc respondens Christus introduxit in hunc modum :

Si ignoras te, o pulchra [pulcherrima] inter mulieres, egridere et abi post vestigia gregum tuorum.

Quae pulchra inter mulieres nisi Virgo mater quae præ ceteris privilegiata est donis spiritualibus, mater est Dei sacrum Spiritus sancti, sigillum virginitatis, speculum humilitatis? Ad hanc ergo dicit Christus : *Si ignoras te, quasi dicas : Quandiu me diligis te cognoscere, et in te me requiescere per amorem scies. Si autem te matrem Dei esse ignorares, et me tanquam mater filium non diligeres, a me per ignorantiam et infidelitatem exires et post vestigia gregum abires, id est apostolis infidelibus per ignorantiam et infidelitatem similis fieres.* Et quæ modo alii es forma per fidem apostolos (ratione incredibilitatis hædis comparabiles) exemplo infidelis deformares. Et hoc est quod ait : *Egridere et abi post vestigia greg. m.*

Et pasce hædos tuos iusta tabernacula pastorum.

Dileuntur hædi Ecclesie Dei ²⁴, quos regunt ecclesiastici pastores. Apostoli vero, qui in fide defecerant, iam in Ecclesia vel de Ecclesia non erant, sed quasi iuxta Ecclesiam per infidelitatem errabant ²⁵; tamen predestinati erant. Si, inquam, te ignorares, hædi liecent; sed non ignoras, ino in te sedeo per fidem, quiesco per charitatem. Et ideo :

Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.

Quis est equitatus Dei, nisi Ecclesia quæ frenum disciplina ejus accepit, et jugum portat suavitatis ejus, et que Spiritus Dei agnoscitur, et in hoc est ei salus. Unde legitur : Equitatus tuus salus (Habac. 5). Et hoc est : *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te.* Per contrarium, currus Pharaonis dicuntur illi, qui sub spirituali Pharaone, id est sub

A diabolo positi sunt, et quadrigæ ejus, quas ipse agit et ducit ad persequendum populum Dei et ad opprimum Israel. Qui se convertunt ad fidem sunt equitatus Dei, curvant dorsum suum, id est arbitrii libertatem, ut suscipiant super se Christum sponsem, et frena ejus patientur ut quoquinque voluerit flecat eos. Et est sensus : *Amica mea, id est virgo* ²⁶ *Maria dilecta mea, sponsa mea, singularis et unica, assimilavi te, id est similem feci equitatum men, id est Ecclesiae meæ, quæ prius fuit in curribus Pharaonis, dum subiecta erat spiritualibus nequititis* ²⁷. *Virgo enim Maria similis est Ecclesiae Dei in pluribus.* Sicut enim Ecclesia Dei mater est Christi in membris per gratiam; sic Virgo mater est Christi, capitum per humanam naturam. Et sicut Ecclesia est sine macula et ruga, ita et Virgo gloriosa. Et sicut Ecclesia in diversis personis habet universitatem donorum, sic Virgo Maria in se universaliter charismatum. Quia Christus videatur Virginis protestari, quod nisi cognosceret scipisci, exitura esset in vestigiis gregum, ut pascere non oves, sed hædos. Quasi erubuerit virgo super austeritatem admonitionis et, purpura verecundiz in vultu diffusa, speciosas fecerit genas, ait Sponsus :

Fulcræ sunt genæ tuæ sicut turturis.

Turturum fertur natura lujuimodi esse, ut neque masculus præter feminam ad coitum, neque femella amplius quam unum patiatur marem; ita ut si accidat altero interempto sive intercepto supresso alterum, pariter cum conjugi, extinctus sit ei concubitus amor. Convenienter ergo similitudo turturis aptatur virginis Marie : quod alterius viri quam Christi conjugium nesciat, vel quod continet et pudicitia in ea tanquam turturum volvet multitudo. Genæ autem vultus dicuntur; in quibus honestas et verecundia cognoscitur. Eleganter autem genæ ejus turturibus comparantur; quia in lujuimodi avibus et honestas vultus et simplicitas denotatur. Secundum hanc intelligentiam et cervix Virginis accipitur vel collum cum sequitur :

Collum tuum sicut manilia.

Et nota quod ipsi ornamento, quod cervicibus et collo imponi solet, cervicem ejus comparavit; quod sic intelligentum est : *Per collum, quod inclinare solemus in obedientiæ signum significatur obedientia et subiectio quam Christo exhibuit, pro eo quoq; quasi jugum Christi accepit, et fidei ejus obedientiam præbuit.* Ornamentum erga cervicis, quod est obedientia, Christus est. Ipse enim prior factus est obediens usque ad mortem (Philip. ii). *Exornatio ergo et monile cervicis ejus, id est, obedientia Virginis, obedientia Christi est.* Sed et cervix ejus, id est obedientia similis effecta est obedientiæ Christi, quæ est monile Christi. Magna ergo in hoc laus Mariæ, magna ejus

VARIE LECTIOES.

²⁴ Ms. Villariense. Tabernacula pastorum dicuntur Ecclesie Dei, quas regunt pastores. ²⁵ In ms. troque hic interponuntur sequentia : et ideo iusta, quia et si ad tempus errabant. ²⁶ MS. Villar. vitiis vel peccatis.

gloria, quod imitatio ejus glorie exequatur obediens Christi quam imitatur illa. Audientes amici sponsi coelestes paronymphi tantam Virgini a Deo collatam gratiam, volunt et ei sua conferre munera. Unde sequitur vox amicorum :

Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.

Murenula est piscis in aqua latens valde lubricus et labilis. Per murenulas ergo intelliguntur divina sapientia, quae latet in profundo sacre Scripturae labiles et lubrificae; quia de facilis a memoria et intellectu labuntur humano. Hae sunt aureae propter scientiae dignitatem vermiculatae argento, id est distinctae varietate eloqui juxta eloquentiae pulchritudinem. Vermiculus solet terram variis sulcis distingue: ideo auctor vermiculatas posuit pro distinctas. Vei quia vermiculatum vocamus quandam colorem qui rei apponitur ad decorum, ideo per vermiculatas intellexit ornatas. Has murenulas, id est, divinas sententias ediderunt sancti Patres in laudem Virginis et honorem. Ait enim Isaías : « Egregieatur virga de radice Jesse et flos de radice ejus ascendet (*Isai. xxxi*). » Jeremias etiam ait : « Novum faciet Dominus super terram ; mulier circumdabit virum (*Jerem. xxxi*). » Et David : « In sole posuit tabernaculum suum (*Psal. xviii*). » Et in Daniele legitur quod lapis excisus est de monte sine manibus (*Daniel. ii*). Et quasi sponsus intrasset in cubitum sponsae, loquitur sponsa in hunc modum²⁸.

10 *Dum esset rex in accubitu suo nardus mea dedit odorem suum.*

Postquam gloriosa Virgo non solum mente, sed etiam ventre concepit, factus est in ea spiritualis Christi recubitus. Ubi enim specialiter²⁹ conagivit cum Patre et Spiritu sancto, ubi specialiter mansio[n]em, ubi spiritualiter et plene recubuit, nisi in mente Virginis? In cuius ventre secundum humana[m] naturam perfecte recubuit. O felix mens in qua celestes convive, id est tres personae specialiter et spiritualiter refringuntur! Pax ibi primus cibus est. Humilitas siue apponitur cum patientia, mansuetudo quoque et lenitas, et quod summe est, suavitas et puritas cordis. Charitas autem in hujusmodi convivio principalem obtinet locum. Ergo, dum esset rex Christus, videbilet me et alios regens, in accubitu suo, id est in me, in qua erat non solum in mente per gratiam, verum etiam in ventre per humana[m] naturam, nardus mea dedit odorem suum, id est caro mea fragilis, per nardum arborum humiliem significata, adventu Spiritus sancti mundata, fomite peccati extinto, in ea dedit odorem suum; alii proposita est in exemplum: ut per carnis mortificationem purgarent propriam carnem. Vel, dum esset rex in accubitu suo, id est Dominus Jesus in requiem as-

A sumptus, *nardus mea*, dedit odorem suum³⁰, id est fama mea, quae prius erat humiliis et dejecta, per totum orbem est diffusa.

Fasciculus myrrhae, dilectus meus mihi inter ubera mea commorabitur.

Sed antequam assumeretur in celum dilectus mens, quem super omnia diligo, sicut mihi tempore passionis *fasciculus myrrae*, id est summa et multa amaritudo; quia passio ejus compassa sum dolore intimo. Eleganter per myrram doloris amaritudo significatur; quia myrra amaritudo interpretatur.

Et quia pro nostra redemptione passus *inter ubera mea commorabitur*, id est in intimo mei cordis amore detinebitur. Duo ubera Virginis duo sunt brachia charitatis; unum quo dilexit Christum tanquam Deum, aliud, quo dilexit eum tanquam filium; et his duobus brachis charitatis amplexatur illum. Eleganter autem duo rivuli charitatis dicuntur ubera; quia mulieres illis parvulis solent offerre ubera ad lactandum quos diligunt. Et hos duos rivulos charitatis propositus allis in exemplum et ad alios informandum, tanquam mater ubera ad lactandum. Vel ideo Christus dicitur Virginis matris fasciculus myrrae; quia veniens in carnem exclusit a Virgine omnem concupiscentiae putredinem, sicut myrra servat carnem a putredine immunem. Unde ad litteram etiam potest intelligi quod sequitur: *Inter ubera mea commorabitur*; quia a Virgine natus, a sola Virgine est lactatus; nec sicut ubera alterius mulieris, nisi Virginis matris. O beata mater, que ubere eum lacitat, qui omnibus ubera misericordiae propinat! O mira res! filia lacusat patrem, creatura creatorem, famula dominantem! Et quia per ubera intelligitur duplex amor in Virgine, sequitur :

Botrus cypri dilectus meus mihi, in vicis Engaddi.

Botrus vineæ in flore habet fragrantiam; in fructu vim calefaciendi et levandi dicitur possidere. Christus ergo gloriose Virginis fuit botrus; quia et primo Virginem ante ipsius Christi adventum odore sue fainte respersit, quando per legem et prophetas ei immotuit, et eam incalceare erga fidem sui et charitatem fecit, et in carne veniens eam se tanquam spirituali vino refecit. Unde illa tanto fervore charitatis incaluit, quod ad omnem tribulationem et mordorem et tentationem sustinendam parata fuit. Et ideo eleganter sequitur, *cypri*: *cyrna* enim *mæror* et *tristitia* interpretatur. **11** Quia Virgo in ipsis tribulationibus et tentationibus³¹ agnoverit, ita ut de se ipsa dicere possit in his omnibus: Non peccavi labilis meis coram Deo (*Job. i*); et intellexit, quomodo quis a Deo eripitur a tentatione, et quomodo vita hominis super terram est

VARIE LECTIONES.

²⁸ Ms. Villar. addit: de sposa. ²⁹ Ms. Villar. pro specialiter, habet spiritualiter, ut etiam postea, spiritualem. ³⁰ Idem exemplar hic addit, suavissimum. ³¹ In utroque ms. interponitur et bene: semper qualitatem sue tentationis.

tentatio (*Job. viii.*) ; competenter adjungitur in vineis A Engaddi. Engaddi interpretatur oculus tentationis.

Vineæ autem intelliguntur conveatus fideilium qui in Engaddi sunt constituti, quia oculo temptationis illuminati, intelligunt suæ temptationis qualitatem, et se a temptatione liberari per Dei miserationem. Christus intelligens Virginem, bona quæ habebat, non sibi sed Christo ascribere, introducitur quasi respondens ad Virginem, et versa vice eam commendans in hunc modum :

Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra : oculi tui columbarum.

Hunc Christus titulum laudis extollit et affirmat, quia non tantum, cum proxima est ei corpore, sp̄s n̄ sit; sed etsi contingat ei absentem esse, etiam sic sponsa sit. Hoc enim indicatur in eo quod cum dixisset : *Ecce tu pulchra es, amica mea,* addidit post hæc absolute et sine adjectione : *Ecce tu pulchra ; oculi tui columbarum.* Quia autem ³² oculi ejus comparantur oculis columbarum, ob hoc profecto tū, quia Scripturas divinas non jam secundum littoram, sed secundum spiritum intelligat, et aspiciat in eis spiritualia mysteria. Columba enim indicium Spiritus sancti. Spirituali ergo sensu intelligere legem et prophetas, hoc est oculos columbae habere. Potest adhuc profundiore fortasse sacramento, quod dixit, *ecce tu pulchra es, amica mea,* intelligi de præsenti sæculo dictum; quia sponsa quidem fuit et hic Virgo Maria cum proxima fuit Christo. Quia vero iteravit et dixit. *Ecce tu pulchra, ad futurum saeculum pertinet, ubi non solum imitatione, sed ipsa sui perfectione formosa est et sponsa.* Duo autem oculi columbarum intelligentur duo intellectus virginis : quorum altero intellexit Christum manens in via, altero nunc intuetur permanens in patria. Uterque autem columbinus, id est simplex; quia ab errore alienus. Audiens Virgo se a Christo commendari, vicem laudis reddit ei, dicens :

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.

Dilecte mi, quem specialius cæteris diligo, et specialius quam cæteros : *ecce tu pulcher es secundum humanitatem, et decorus secundum Divinitatem.* Nec secundum tu pulcher es, sed etiam et ego pulchra.

Lectulus noster floridus.

Lectulus Christi dicitur caro quam assumpsit, D propter duos leeti usus; in lecto laborat homo in infirmitate, quiescit in sanitate : similiter Christus in carne humana laboravit in infirmitatibus humanis ante passionem, quevit in eadem carne post resurrectionem. Et eleganter dixit *lectulus noster floridus;* quia caro Christi ³³, quæ prius in vita floruit, per mortem effloruit, et per resurrectionem refloruit. Unde in Psalmo : *Et refloruit caro mea* (Psal. xxvii).

VARIE LECTIOINES.

³² In ms. Villar. pro quia autem, habetur quod autem. ³³ Ms. Villar. hic interponit sequentia : quia caro Christi quoddammodo caro Virginis fuit, quia eam de carne virginali assumisit. ³⁴ Ms. Villar. sic : nujos campi flos, id est decor, fuit Christus

A Tigna domoruni nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

Domus hæc intelliguntur corpus Christi et corporis Virginis : tigna domorum substantiae corporum, quæ dicuntur cedrinae, id est imputribiles : cedrus enim imputribilis est : Sicut enim credimus corpus Christi putredine non esse resolutum ; unde legitur : « Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xix) : » ita probabile est a corruptione putredinis alienum esse corpus Mariæ : Unde Aug. in sermone *De Assumptione Virginis* : Non solum carnem quam Christus assumpsit, sed etiam

B carnem de qua assumpsit credimus esse assumptam in eolum. Unde in oratione edita legitur : Nec tamen mortis nexibus deprimit potuit, etc. Et nisi resurrexerit, quare de ipsa dicitur :

Assumpta est Maria in cœlum ? Laquearia nostra cypressina. Laquearia quæ adhærent tignis, significant corporum infirmitates, quæ adhæserunt corporibus Christi et Virginis. Quæ eleganter cypressinæ dicuntur; quia cypressus solet adhiberi corporibus quæ comburuntur, et mira ab eis fragrantia redditur. Sic et infirmitates quæ ad mortem pertinent, et in Virgine et in Christo per patientias, quas in infirmitatibus habuerunt, mirabiliter redolent. Vel dominus intelliguntur ecclesiae, quæ dicuntur esse domus Christi ratione regiminis, ratione spiritualis inhabitationis ; Mariæ vero dicuntur esse ratione informationis, quia eas Virgo informavit exemplo.

Tigna sive trabes dicuntur Ecclesie doctores ; cedrina, propter indeſtientem fortitudinem et virtutum fragrantiam. Cedrus enim imputribile lignum est et boni odoris. Unde Apostolus : « Christi bonus odor sumus Deo (II Cor. ii). » Laquearia quæ adhærent tignis vel trabibus, auditores suot qui per doctrinam majorum Deo et Ecclesie Dei adhaerent, et decorem domus Dei complent. Quare et ipsa laquearia cypressina dicuntur, quod lignum est imputribile et boni odoris ; quia ipsi auditores verbi Dei et factores efficiuntur et bonæ fragrantiae. Et quia Virgo lectulum floridum dixerat, quo flore floridus sit, consequenter declarat Christus, dicens :

CAPITULUM II.

Ego flos campi, et lilium convallium.

Campus dicitur humana Christi natura. Sicut enim in campo florum pullulat varietas, sic in humana Christi natura virtutum pluralitas. In ea fuit viola humilitatis, patientia rosa, lilium castitatis. Hujus campi flos fuit Christus ³⁴, id est decor secundum divinitatem; quia et ex virtute divinitatis habuit in humana natura donorum plenitudinem. Eleganter autem humana Christi natura per campum significatur propter amplitudinem et planitatem; quia

humana Christi natura habuit amplitudinem virtutis, et planitiem veritatis²⁵; quia in eo nullus fuit scrupulus erroris. Unde et de eodem dicitur : *Lilium convallium*; quia perfecta humilitas fuit in Maria, et in humana Christi natura. Ideo persona Virginis et natura humana Verbi valles dicuntur propter eminentiam humilitatis; non solum valles, sed convales ratione similitudinis, quia Virgo specialiter Christo fuit similis. Harum convallium Christus fuit Ilium; quia juxta perfectionem humilitatis ejus dedit perfectionem easilitatis. Unde et ipsa Virgo eleganter dicitur : *Lilium inter spinas*. Quare sequitur :

Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

Hæc sunt verba Christi de Virgine. Est ergo sensus : Sicut castissima est inter luxurias²⁶, sic amica mea, id est Virgo Maria, inter filias. Ista filias, inter quas virgo *sicut lilium inter spinas* consistit animadversere possumus non Dei, sed diabolus nuncupari, quem per imitationem habent **13** patrem. Sicut autem Christus matrem suam liliu comparavit, ita et ipsa convenienter liliu arbori comparat. Unde sequitur :

Sicut malus inter ligna silvarum; sic dilectus meus inter filios.

Quia omnes haeretici infructuosi sunt²⁷ *inter ligna silvarum*; ipse vere cum membris suis et fructu Ecclesiae pascit et odore bonæ famæ delectat. Ligna silvarum porcos²⁸ priusquam homines paescunt; quia diabolus cum membris suis, scilicet haereticis, immundas animas per immunda desideria pascit. Hujus mali umbra, est Spiritus sancti protectio. Unde sequitur :

Sub umbra illius quem desideraveram sedi.

Verba sunt beatæ Virginis; quasi dicat : Ego humiliata ad verba Gabrieли, sedi, id est requievi sub umbra illius, id est sub protectione Fili Dei per obumbrationem Spiritus sancti facta, de qua dicitur : *Et Spiritus sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc. 1*). Tempore enim Incarnationis, gratia Spiritus sancti fuit tabernaculum vel umbraculum in ea contra concupiscentiam incentivum. *Sub umbra illius quem desideraveram sedi*, non steti rigida elatione, non ambulans inquieta curiositate, non jacui resoluta volupitate : ideo plena gratia apud Deum per humilitatem, apud angelos per virginitatem, apud homines per fecunditatem. Hæc est illa de qua in parabolis dicitur *Mulier : gratiosa inveniet gloriam* (*Prov. xi*); Gloria autem *patris filius sapiens* (*Prov. xv*) : invenit ergo gloriam Filium videlicet Dei Patris.

Et fructus eius dulcis gutturi meo.

Fructus hujus ligni sapientia divina est, quæ dulcis esse memoratur, quia omnia quæ desideran-

A tur huic non valent comparari. Cui dulcior fuit sapientia Christi quam gloriose Virginis, quæ plenus hausit de fonte sapientiae Dei, de qua et ipsa sapientia incarnata est? Quæ specialiter gustavit et vidi quoniam suavis est Dominus, hoc est, lignum quod plantatum est secus decursus aquarum (*Psal. i*): hoc est, lignum plantatum in paradiso deliciarum (*Gen. ii*). Nec mirum si fructus ejus dulcis gutturi meo, quia :

Introduxit me rex in cellum vinariam.

Vetus Testamentum significatur per cellam vinariam. Quia, sicut in cella virtus reponuntur, sic sub figuris Veteris Testamenti latebant secreta cœlestia, quibus spiritualiter saginatur anima. Et recte per cellam vinariam lex Mosaica significatur, propter austoritatem legis et rigorem; et quia, ut dictum est, spiritualiter legem intelligentes spirituali vino inebrati. In hanc cellam Christus Virginem introduxit, cum ei spiritualiter legis intelligentiam revelavit. Unde et de ipsa legitur : *Et Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo* (*Luc. ii*). Quia ea quæ siebant circa Christum, conferebat his quæ Vetus Testamentum promittebat.

Ordinavit in me charitatem.

In quo fuit charitas ordinata, nisi in virgine Maria; quæ dilexit Christum ex toto corde, quia sine intellectus errore, ex tota mente, id est memoria sine oblitione, ex tota anima, id est voluntate, sine torpore? Et post Deum se. Et quia Virgo tempore Veteris Testimenti specialiter se voto virginitatis astrinxit, et contra omnes illecebras fortis fuit, invitans alias ad florem virginitatis, ad robur fortitudinis, volens habere sodales in virginitate, in fortitudine comites, ait :

14 *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore laugueo.*

Habeam in vestris virginitatibus meæ virginitatis solarium, in vestris patientiis meæ fortitudinis exemplum, quia hoc amore laugueo. Vel per cellam vinariam intelligitur mentis excessus, qui et extasis dicitur, quo Virgo ad cœlestium contemplationem rapiebatur, quæ et apothosis, id est deificatio vel theophania divina apparitio nuncupatur, in D hanc Virgo ab amore terrenorum suspensa rapiebatur. Quæ contemplatio recte cella vinaria dicitur; quia ex ea spiritualia vina, id est arcana cœlestia propinabantur, quæ ideo animam ebriam faciunt, quæ sobriam reddunt. In hac contemplatione vera charitas ordinatur. Quanto magis enim animus hominis ab amore terrenorum suspenditur, tanto magis charitas recte tramite ad Deum diligendum dirigitur. Amor enī terrenorum quadammodo ordinem impedit et charitatis curriculum. Hæc autem contemplatio eleganter dicitur *flos*;

VARIAE LECTIONES.

²⁵ Puritanis ²⁶ Luxuriosas. ²⁷ In ms. Villar. dicitur, arbori malo. ²⁸ Pro inter, habet sicut. ²⁹ Pro priusquam, habetur plusquam in alio, potius quam.

quia, sicut in flore est spes fructus et a flore per-
venitur ad fructum, sic per hanc contemplationem
ænigmatricam suspiramus ad æternam. Per malum,
velo quæ robustior est, significatur fortitudo,
quæ est in contemplatione, quam nullus ^{ren-}
rum appetitus, nullus tribulationum impulsus po-
test infirmare. Virgo ergo in contemplatione con-
firmata, invitans sodales ad contemplationis for-
titudinem, ait: *Fulcite me floribus, stipate me ma-
lis, quia amore languo*, id est æternæ vitæ deside-
rio.

*Lwra ejus sub capite meo, et dextera illius ample-
xabitur me.*

Quia volo ut dextera ejus, divinitas scilicet ejus
amplectetur me, ut divinitatis participem me faciat.
Leva Christi humana natura dicitur, dextera, di-
vina. Inflammata ergo amore divinitatis, vult non
tautum frui præsencia humanae naturæ, verum
etiam et divinæ, quia divina præfertur humanæ,
quia humana natura a Christo est et sub Christo
enī nihil debet. Vel per caput potest intelligi natu-
ralis sensus in Virgine, quem informavit Christus
in humana natura. Et sic leva Christi fuit sub
capite Virginis: quia quodanmodo sustentando
ejus naturalem sensum, informavit; et quia Virgo
a somno contemplationis non est excitata usquedum
descendit ad vigilias actionis, usque ad tempus sue
conceptionis et partus. Etiam quia post conceptum
obsecuta est Elizabeth parienti, et post partum cu-
ram habuit filii sui nutriendi et educandi, elegan-
ter sequitur:

*Adjuro vos, filiae Jerusalem, per capreas cervos-
que camporum, ne suscitetis, neque evigilate faciatis
dilectam donec ipsa velit.*

Filiae Jerusalem dicuntur virgines Judeæ, quæ ad
matrimonium aspirabant et conceptionis secunditate
et prolixi honore donari volebant, ne maledictioni
legali subjacerent, si steriles essent. Et ideo con-
sobrinae Virginis ad simile Virginem invitabant,
ut scilicet nuberet, conciperet, pareret, ne legis
maledictionem incurreret. Sed Virgo in contrarium
divina dispositione proposuerat, scilicet ut volum
virginitatis servaret, nisi Deus aliter ordinaret, et
ita a sopore contemplationis ad tumultum actionis
non descenderet. Expeditus enim vacant contem-
plationis virginis quam conjugi: multæ enim sunt
sollitudines temporales, quæ conjugali statui ad-
hærent, ut dicit Apostolus, ut filiorum educatio
(Ephes. vi). Virgo autem ante concepere noluit vel
prole gaudere, quam ab angelo accepit sui concep-
tus secunditatem et prolixi honorem. Et tunc primo
voluit concepium ei partum, cum ait: «Fiat mihi
secundum verbum tuum (Luc. 1).» Filius ergo Dei
sie ordinavit, ut nulla admonitione, nullo exemplo
aliarum virginum invitaretur ad conceptus vel par-
tus appetitum, antequam ab angelo 15 audiret
divinum oraculum. Introducitur ergo Filius Dei

A quasi iocuens ad virgines gloriosæ Virginis con-
sobrinæ in hunc modum: *Adjuro vos, filiae Jero-
usalem, id est virgines Judææ, hoc circa vos sta-
bilivi, ut nullo vestro exemplo, nulla vestra ad-
monitione, vos quæ in hoe rectam habetis fidem,*
rectam operationem, possitis a sopore contempla-
tive vita ad vigilias active vitæ excitare Mariam
virginem, nisi quando voluerit ex divina inspira-
tione et concipere et parere. *Per capreas autem*
B
*intelligitur fides; quia, sicut capreae acutum ha-
bent visum, sic fides habet primum intuitum intel-
ligendi Deum. Per cervum qui est majus et robu-
stius animal, figuratur perfecta operatio. Vel sic:*
*Adjuro vos, inhibeo vos per capreas cervosque cum-
porum,, id est si vultis imitari patriarchas et pro-
phetas, qui hoc predixerunt et praætollerexerunt,*
*ne suscitetis neque evigilate faciatis dilectam quoad-
usque ipsa velit. Virgo intelligens hanc Dei ordi-
nationem congaudens dilecto suo, ait:*

Vox dilecti mei.

Quasi diceret: Hæc ordinatio facta est a dilecto
meo, id est a Dei Filio, ut et me præeligeret et spe-
cialiter diligenteret, ut conciperem sine concupiscentia,
parerem sine poena. Et hoc est quod sequitur:

*Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens
colles.*

Montes patriarchæ, colles prophetæ, in quibus
salit Christus; quia ipsi amuntiaverunt adventum
eius, passionem, descensum ad inferos, resurrec-
tionem, ascensum in cœlum. Omnia hæc quasi
quidam saltus fuerunt, qui tamen transiliit omnes.
Quia veniens in mundum plus fecit et docuit quam
omnes retro patriarchæ et prophete. Unde David:
«Velociter currit sermo ejus (Psal. cxlvii).»

*Similis est dilectus meus caprea, hinnuloque cerro-
rum.*

D
1 Similis caprea dicitur secundum divinitatem. As-
serunt namque hi quibus peritia medicina est, in-
esse huic animali inter viscera humorem quedam,
qui caliginem depellit oculorum, et obtusiones quo-
que visus exacuit. Merito ergo caprea comparatur;
quia nonsolum ipse videt Patrem, sed videri ab his
facit quorum visus ipse creavit. *Hinnulo cervorum*
comparatur, quia secundum carnem, filius est anti-
quorum patrum, qui cervorum nomine designantur.
Et vere similis est hinnulo cervorum, quia ipse as-
sumpsit carnem humanam; unde sequitur:

*En ipse stat post parietem nostrum, aspiciens per
fenestras, prospiciens per cancellos.*

Paries noster dicitur caro nostra, quæ inter nos et
Deum est posita, quæ impedit ne Deum possimmo per-
spicaciter comprehendere: sed quasi umbratiliter ^{et} et
per speculum et in ænigmate (I Cor. xiii). Quandio
enim positi sumus in ergastulo carnis, impedit caro
nostra ne intuitus nostræmentis possit dirigi ad com-
prehendendum solem divinitatis. Juxta hunc parietem
stat Filius Dei non in pariete, quia etsi asumpsit car-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Ms. Villar. umbratiliter.

nis veritatem, non tamē carnis concepisseibilitatem; A etsi naturam, non tamē cuipam. Unde legitur esse factus non in carnem peccatricem, sed in carnis peccatricis similitudinem (*Rom. viii*). Unde David de Christo loquens tanquam de ligno, ait: « Et erit tanquam lignum quod plantatum est, » non in decursibus, sed « secus decursus aquarum (*Psal. i*). » Quia, cum per aquas significatur humana natura, non in fluxu humanarū naturarū incarnatus est Christus tanquam ad cuipam; sed secundum decursum humanarū nature, quia et defectum penae assumpsit et veritatem naturarū, quia habuit saccum et non sacri vitium. Et eleganter dicitur stare non jaceere **16** quia nos miseri non juxta parietem stamus, sed in ipso pariete, et ipso obruimur; quia in carne inanentes et penā et culpa obruimur. Christus vero existens in carne, vere in ea stetit, quia nulla illecebrarum carnis eum a rectitudine movit. Ipse autem post passionem respergit per fenestras et cancellios. Fenestræ ampliores sunt, cancelli strictiores. Per fenestras ergo intelligitur manifesta doctrina, quæ minoribus a Christo proposita est. Per cancellios altior et obsecurior doctrina, quæ majoribus est oblata. Unde Christus apostolis ait: « Vobis datum est nosse mysteria regni Del (*Math. xxi*). » Sic ergo Christus per Incarnationem stetit post parietem nostrum, propiciens per fenestras et cancellios, id est majora et minora revelans discipulis et maxime gloriōsa Virgini. Consequenter pro genere humano passionem sustinuit; cui passio nē maxime compassa Maria Virgo. Consequenter per resurrectionem consolatus est matrem. Unde mater Virgo in hunc modum introducitur loquens de filio :

En dilectus meus loquitur mihi.

Et nota quoniam mater Christi super omnia filium suum diligebat, eum emphaticè dicitum suum vocat, dicens: *Dilectus meus loquitur mihi*, post resurrectionem in hunc modum mihi solatium praestans.

Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni.

O amica mea per fidem, columba mea per simplicitatem, formosa mea per virtutum decorum! surge a dolore, et veni ad me habitura consolationem.

Jam enim hiems transiit, imber abiit et recessit.

Hiems transiit, id est gelidum infidelium ⁴⁴ recessit; imber abiit et recessit, id est, inundatio tentationis recessit a mentibus apostolorum.

Flores apparuerunt in terra nostra.

Id est caro nostra per resurrectionem et immortalitatem restoruit.

Tempus putationis advenit,

id est amputationis, quia omnis superfluitas inscri-

A mitatum a me amputata est, et omnis infidelitas a cordibus apostolorum.

Vox turturis audita est.

Per tutorem quæ, ut dictum est, inconsolabiliter dolet amissi pari, figuratur Maria Magdalene, quæ maxime doluit viduata viro spirituali, id est Christo; cuius vox in terra nostra, id est Iudea audita fuit, quando resurrectionem annunciatavat :

Ficus protulit grossos suas, vineæ florentes oārem dederunt.

Syngoga, quæ *ficus* dicitur, apostolos *protulit* per fidem; quia de ea generati, dulcissimus cibis doctrinæ effecti sunt, et suo exemplo alhartum nationum gentes ad florem credulitatis provocant. *Vineæ florente odorem dederunt*, id est fideles in prioritiva Ecclesia post resurrectionem, florentes in virtutibus, deferunt odorem bonæ op̄i ionis. Et ideo :

Surge, amica mea, soror mea, columba mea in foraminibus petrae, in caverna maceria.

O amica mea per fidem, sponsa mea per dilectionem Dei, et columba mea per dilectionem Christi ⁴⁵. Ille enim genus avium gregatim volare solet, quod significat supernam dilectionem. *Surge ad gaudia a dolore, **17** et veni ad me jam glorificatum.* Tu dico gaudens et exultans in *foraminibus petrae*, id est jam lata de vulneribus Christi, quibus petra Christi ⁴⁶ perforata est. Quasi diceret : Tu que prius dolebas de amaritudine passionis, jam gaudens vides ex ea processisse generis humani redemtionem et meam glorificationem. Unde sequitur, in *caverna maceria*, quantum ad lateris perforationem. Caverna enim amplior solet esse foramine, unde per foramina perforationes manum et pedum Christi figurantur, per cavernam vero ejusdem lateris apertio significatur. Christus autem dicitur petra propter firmatatem; maceria vero, quia ex multis lapidibus, id est fidelibus perficitur quantum ad spirituale corpus, id est Ecclesiam.

Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.

Ostende mihi faciem tuam; sicut mater desiderabat filium videre, ita filius matrem aspicere, nec solum intueri, sed etiam colloqui. Unde sequitur : Sonet vox tua in auribus meis. Et ideo desidero vocem :

Vox enim tua dulcis, et facies tua decora.

Solet humilium et maxime virginum vox esse benigna et dulcis. Cujus vox maiorem duleedinem habet, et quantum ad exteriorem sonum, et quantum ad interiorem intellectum, quam illius quæ fuit inter omnes humiliata et specialius sigillo virginitatis signata? Quasi diceret : Audivi tempore meæ passionis vocem tuæ conquestionis, volo audire in resurrectione vocem tuæ congratulationis,

VARIAE LECTIONES.

⁴⁴ Infidelitatis, legit utrumque ms. ⁴⁵ Proximi habetur in utripe ms. pro Christi. ⁴⁶ Ms. Villar. Christus.

Nec tantum gaudeo auditu, sed etiam visu, quia et facies tua decora. Credimus sanctam et gloriesam Virginem et exteriori facie fuisse pulchram, sed maxime specie virtutum fuisse decoratam. Et quia multe haereses contra Christum et contra ejus matrem emerserunt, que per ipsam Virginem interemptae sunt, additur :

Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoluntur vineas.

Per vulpes, quæ sunt fraudulenta animalia et in speluncis terre habitantia, intelliguntur haereticæ; per vineas, Ecclesiæ intelligentur. Has itaque vineas haereticæ quantumcumque possunt demoliantur. In hoc enim quod Christo et ejus matre derogant, fidem Ecclesiæ demoliri ⁴⁴ laborant. Possunt ergo esse verba fidelium ad Christum et ad Virginem : *copite nobis*, id est destruite ad nostram utilitatem, *vulpes*, id est haereticos, *parvulas*, propter imbecillitatem; quia, licet contra Ecclesiam nitanter, tamen infirmantur. *Quæ demoluntur vineas*, id est fidei ecclesiasticae detrahunt :

Nam vinea nostra floruit.

Dum adhuc esset tenera, id est nova Ecclesia et quasi in foce posita, maxime contra eam savierunt tam persecutione manifesta, quam perversa calliditate ⁴⁵. Et notandum est quod sive pluraliter vineæ, sive singulariter dicatur vinea. una est Ecclesia. Et quasi Virgo vocem filii audisset, tanquam loqueretur de ipso ad alios, ait :

Dilectus meus mihi, et ego illi.

Dilectus meus mihi loquitur vocans me ad se : et illi sum obediens.

Qui pascitur inter lilia.

Id est qui delectatur in virginitate et humilitate mea. Lilium propter candorem sui significat virginitatem; et quia crescit in vallis, humilitatem.

18 Donec aspire dies.

Id est donec me in celum assumpta, mihi dies æternæ beatitudinis illucescat.

Et inclinetur umbræ.

Id est tam corporis quam animæ infirmitas in me pereat. Et quia Virgo mater nymio desiderio affectabat filii resurrectionem, ait :

Revertere : similis esto, dilecte mi, capreae himnuloque cervorum.

O dilecte mi, qui ad nos venisti per carnem, revertere per resurrectionem. Et sic similis esto capreae quantum ad agilitatem et sobilitatem, quam humana natura Christi assumptam in resurrectione, himnuloque cervorum quantum ad humanæ naturæ innovationem. Quasi diceret : Depone vetustatem poenæ, et assume novitatem immortalitatis et glorie. Et sic per hoc quod dicitur : *Similis esto himnulo cervorum*, significatur resurreccio. Unde et Psalmus qui agit de resurrectione, inscribitur pro aurora ⁴⁶ matutina (*Psal. xxi.*) .

A *Super montes Bethel.*

Similis, inquam, esto in hoc existens *super montes Bethel*, id est in hoc superans montes alios quod primus resurrexisse est tua auctoritate. Tu enim es « primogenitus ex mortuis primitæ dormientium (*Coloss. 1*) », sive resurgentium. Montes sancti dicuntur propriæ virtutum eminentiam; et *Bethel domus Dei* interpretatur; quia sanctos inhabitat Deus per gratiam (*I Cor. xv*). Unde legitur quod thronus Dei est anima justi. Ideo autem dico revertere, quia affecto redditum tunis per resurrectionem; unde ex nimio affectu te quæsivi :

CAPITULUM III.

In lectulo per noctes quæsivi quem diligit anima mea, quæsivi et non inveni.

Hoc est manifestum in Maria Magdalene, quæ frequenter, et dum odbuc essent tenebre, ivit ad sepulcrum (*Joan. xx*), et cum non inveniret corpus Jesu in diversis locis cœpit illum quædere; et ad ultimum invenit, cum Christum apparentem ei hor tulatum putavit, dicens : « Si tu sustulisti eum, dicio mihi ubi posuisti eum, et ego cum tollam (*ibid.*) ». Et postmodum cognoscens eum esse Christum, ait : « Raboni », sicut evangelica testatur Historia. A simili posset intelligi de gloriosa Virgine, quod frequenter ad sepulcrum fuerit ⁴⁷, quod cum magna diligentia eum quæsierit, Christusque ei apparuerit. Sed hoc certum non habemus ex evangelica lectione. Sed quamvis ita non fuerit, forte potest tamen introduci illa loquens ad exprimendum nimium virginæ mentis affectum. Lectus autem intelligitur sepulcrum, in quo requievit corpus Dominicum, quod dicitur ratione originis esse Virginis; quia corpus est quod in sepulcro quievit, quod Christus de virginea carne assumpsit. Per noctes igitur, id est per multas tribulationes quas de amariissima dilecti filii passione sustulerat, et potissimum mortis Christi triduo quæsivit per desiderium quem diligebat anima sua, ne scilicet desolatam nimium matrem de sua necesse sin penitus Paracleto, id est consolatore desereret. Quasi cum Propheta diceret : « Quæsivi qui simul contristaret et non fuit, et qui consolaretur et non inveni (*Psal. lxviii*) ». Bic igitur primo in lectulo quæsivit et non invenit. Lectus est in quo solent fessa diurna fatigione corpora quiescere : per quem eleganter quies mentis designatur, in qua Deus quadrundus est. Sed quia **19** pro istius vita statu hujusmodi quies exigua est et angusta, non in lecto, sed in lectulo dilectum quæsivisse perhibetur. Per lectum etiam non absurde domus illa in arce Sion sita, in qua Christus cum discipulis supremam eœnam celebravit, significatur, in quam post ipsius Christi passionem gloriosa Virgo sese recepiisse perhibetur, querens per crebra suspiria et sancta desideria quem diligebat anima sua, ibi-

D *ctulo quæsivit et non invenit. Lectus est in quo* solent fessa diurna fatigione corpora quiescere : *per quem eleganter quies mentis designatur, in qua Deus quadrundus est. Sed quia 19 pro istius vita* statu hujusmodi quies exigua est et angusta, non in lecto, sed in lectulo dilectum quæsivisse perhibetur. Per lectum etiam non absurde domus illa in arce Sion sita, in qua Christus cum discipulis supremam eœnam celebravit, significatur, in quam post ipsius Christi passionem gloriosa Virgo sese recepiisse perhibetur, querens per crebra suspiria et sancta desideria quem diligebat anima sua, ibi-

VARIAE LECTIONES

⁴⁴ Ms. Villar. : infirmare. ⁴⁵ Ms. Villar. perversæ doctrinæ calliditate. ⁴⁶ Ms. Villar. pro aurora hæbet cerva. ⁴⁷ Ms. Villar. pro fuerit habet erit.

que loca illa venerabatur, venerandoque ore cordia osculabatur, in quibus dilectum filium vel cum discipulis accubuisse, vel in corundem pedum locatione prostratum fuisse, aut alicubi resedisse imaginari poterat. Sed quid per hujusmodi pia deuotionis obscuria quam dilectum requirebat? Sed minime inuenit, quia ex his consolationem non recepit. At igitur:

Surgam, et circuibo civitatem per vicos et plateas, quærar quem diligit anima mea.

Nec factum est satis ardentii illi gloriosae Virginis desiderio ut in lectulo, domo seculicet, illa dilectum quæreret, in qua Filium mansisse et quam sanctis consecrassae mysteriis cognoverat, sed etiam surgens abiit; ut per vicos et plateas civitatis quæreret, dum etiam loca sancta in quibus passus fuerat devota veneratione percurrebat. Ait enim ipsam Virginem gloriosam post Filii passionem sedula deuotione loca passionis sua perlustrasse; ut, donec assumereetur ad requiem, in his qualcumque recipere consolationem. Sed quia perfecte illa eam non potuerunt consolari, idcirco recte subjungit:

Quæsi illum, et non inveni.

Est enim pie præsupponendum, quod quemadmodum Virgo gloria etiam ante Christi conceptionem crebra angelorum visitatione fruebatur; ita sibi fuisse concessum post Christi passionem, per quos utique consolaretur, de quibus dixisse videtur:

Invenirent me vigiles, qui custodiunt civitatem.

Per vigiles custodientes civitatem eleganter significantur angeli sancti, qui Ecclesiam et fidèles quiescentes custodiunt.

Vigilant siquidem et solliciti sunt circa electos; ut retrahant eos a malo, et ad bonum excent, ac unumquemque de salute propria sollicitum reddant. Sicut ait Apostolus: «Administratori sunt spiritus in ministerium missi, propter eos qui habentatem cipiunt salutis (Hebr. i). » Et quasi venerint illi ad Virginem consolandam, quæ pro dilecti Filii absentia tristi premebatur dolore et angustia, in quo statu ab eis est inventa. Sed non de aliis sermonem recepit, non aliam quam de praesentia Filii voluit consolationem, ad eos ita inquit:

Num quem diligit anima mea, vidistis?

Quasi dicret: Non vos quero, sed Filium; non creaturas, sed Creatorem; non angelos, sed angelorum Dominum. Num eum vidistis? procul dubio sciebat, quod sancti angeli beatae Dei visione fruantur, et per amorem ipsius et desideria non ignorant. Unde indebitum arbitrabatur, ut ipsi Deum videant, et se visionis ihu, quem tam magnopere desiderat, expertem reliquant.

Paululum cum pertransisset eos, inveni quem diligit anima mea.

Non enim statim post ascensionem Christi, as-

VARIE LECTINES.

⁴⁸ Ms. Villar. legit., matris. ⁴⁹ Ms. habet, diffinitum.

A sumpta est gloria Virgo; sed paululum, quantum ad brevitatem praesentis vita, dimissa est in terris; ubi nihilominus desideriorum gressus non in angelica figura voluit visione semper ad eum tendens, in quo solo ejus poterat animus requiescere. Unde factum est ut tandem veti compos fieret: et ad optatam dilecti visionem assumeretur. Et hoc est quod dicitur: *Paululum cum pertransisset eos, inveni quem diligit anima mea*, inde congrue sequitur:

20 *Tenui illum, nec dimittam, donec introducam eum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ.*

Tenui cum per praesentiam, *nec dimittam eum*, quin cum eo praesentialiter habitem; donec introducam, id est introductum videam illum in domum matris meæ, id est in empircum cœlum, ubi habitat Ecclesia triumphans, quæ est mater Ecclesie militantis. Unde quasi exponendo additur; *et in cubiculum genitricis meæ*, id est empircum cœlum. Et dicitur cubiculum Ecclesie triumphantis, quia ibi est requies nostræ mentis ⁴⁸. Vel per matrem et genitricem intelligitur Ecclesia de gentibus et Judæis de qua descendit Virgo origine carnis. Hujus autem jam domus erat empircum cœlum per spem, in futuro per speciem. Itaque Christus resurrexit, et post resurrectionem in cœlum ascendit. Sed si Mater Virgo resurrexerit ei in carne in cœlum ascenderit, vel quando resurrexerit vel ascenderit, incertum est. Ideo monet Christus filias Jerusalent, id est Ecclesias, quod de resurrectione gloriose Virginis nunquam definiant, vel de ejusdem resurrectionis tempore, quod a patriarchis, prophetis et apostolis distinctum ⁴⁹ non est. Et hoc est quod sequitur.

Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitatis neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.

O filiæ Jerusalem, id est Ecclesiae, adjuro vos per capreas cervosque camporum, id est in hoc imitantes antiquos modernosque doctores, ne suscitatis neque evigilare faciatis dilectam meam, id est noui urriter asseratis tanquam ex auctoritatibus certum Virginem a mortis sonno suscitatam vel excitatam; donec ipsa velit. Quasi dicat: Hoc reservatum est voluntati Virginis, quæ divina voluntati est consona, ut sciri velit se esse suscitatam. Unde quando velit hoc revelari vel non revelari, in hujus assumptione ex persona superniorum civium admirans Spiritus sanctus, ait:

Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrræ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii?

Bene quasi virgula fumi, quia gracilis et delicata quia divinis extenuata disciplinis, et concremat intus in holocaustum incendio pii amoris et desiderio charitatis. Ut virgula, inquit, fumi ex aroma-

ribus: nimirum quia multis erat repleta virtutum biseribus; manans ex ea fragrabit suavissimus odor etiam spiritibus angelicis. Ascendebat autem de deserto praesentis saeculi virgo de radice Jesse olim exorta. Sed morabantur electorum anime propter gaudio quamcum esset quae etiam meritorum virtutibus, angelorum vinceret dignitatem. Sicut superni cives admirantur Virginem assumptam in celis; ita fideles in Ecclesia Dei eam collaudant in terris, dicentes :

En lectulum Salomonis sexaginta fortis ambiunt ex fortissimis Israel.

*Salomon pacificus interpretatur, et ideo significat Christum qui est verus pacificus, qui reformat pacem inter gentiles et iudeum, inter hominem et Deum, inter hominem et angelum. Cujus lectulus est Virgo gloria, quia in ea recubuit Christus humanitate assumpta. Hunc lectulum ambierunt sexaginta fortis. Per hos fortis intelligitur honorum operum universalitas²⁰, quae sunt fortia contra daemones vel vita. In sexagenario quippe numero senarius et denarius **21** continentur. Sexies enim decem vel decies sex sunt sexaginta. Per senarium opera misericordiae, quae in Evangelio leguntur, intelliguntur. Per denarium vero, decem precepta legis significantur. Et ideo per sexaginta²¹ perfectissima opera exprimitur; qua undique lectulum Salomonis, id est beatam Virginem munierunt sui exercitatione et intentione. Quae per fortis et electos ex fortissimis Israel figurantur; quia semper virgo Maria meliora et fortiora opera habuit, quae ad sui custodiam depositavit. Tenere autem gladios dicuntur propter defensionem et munitionem quibus Virginem defendunt et munitiunt. Propterea dicitur :*

Omnes tenentes gladios et ad bella doctissimi, uniuscunque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

Uniuscunque ensis super femur suum, id est super carnalia opera vel contra delectationes erat uniuscunque boni operis defensio; quia ipsa Virgo ita bonis operibus et cogitationibus cor firmaverat, quod flexum carnalis voluptatis, quae per femur intelligitur, omnino extinguebat. Propter timores nocturnos, id est ad depellendas tentationes, quae debent timeri, et in nocte presentis vite solent fieri. Et post²² lectulum Salomonis, qui sic munitus erat :

Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani.

Ad litteram ferculum dicitur sedes a sedendo, quia fert sedentem. Unde et thronus judicis potest dici ferculum. Per hoc ferculum quod fecit sibi Salomon, figuratur humana natura veri Salomonis, id est veri pacifici Christi, scilicet. Hanc fabricatus est

A Christus in utero virginali cornem sumendo de Virgine, et effigiendo in corpus humanum animaque creatam infundendo corpori. Hanc humanam naturam fecit de lignis Libani, id est de purissimis substantiis anima videlicet et corpore. Animam enim Christi immundis fuit ab omni peccato, ejusque caro, Libanus mons est Phoenicis, cuius arbores et proritatem, et durabilitatem, et pulchritudinem preminent. Unde per ligna Libani intelliguntur partes humanae naturae Christi; quia²³ de excellentiori genere²⁴ sumptae sunt, et munditia pulchra et durabilitate perpetua. Haec humana Christi natura eleganter dicitur ferculum; quia, ea mediante, Filius Dei delatus est in mundum, et in sa tanquam in throno suo residens²⁵ judicabit mundum. Et hujus ferculi

Cotunnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, asceum purpureum.

Columnae istae dona Spiritus sancti significant, quibus quasi quibusdam columnis innixa est anima Christi. De his columnis legitur in libro Sapientiae in hunc modum : « Sapientia rediscivit sibi dominum, et excidit in ea columnas septem (Prov. ix). » Quae columnae fuerunt argenteae, id est predicatione et operatione Dei splendide. Et reclinatorium fecit aureum, id est animam in qua recubuit, plenam gratiarum et omni sapientia praeditum. Ascensum purpuratum, id est passionem quam ascedendo in cruce sustinuit, et cujus merito in celum ascendiatur, quae per ascensum significatur. Quae dicitur purpurea; quia caro Christi per eam fuit purpura²⁶, purpura enim sanguinis colorem representat. Omnia ista

22 *Media charilate constravit propter filias Jerusalem.*

Id est, constituit charitate in medio posita; quia charitas est quasi mediatrix et forma aliarum virtutum. Ipsa enim quasi in medio virtutum posita, ceteras illuminat et informat et ad omnes aquiliter se habet. Et hoc propter filias Jerusalem. Jerusalem enim dicitur mens animae Christi; Jerusalem enim visio pacis interpretatur, unde mens illa visio pacis eleganter dicitur, quia, « pacem que exsuperat omnem sensum (Philipp. iv) » experiebatur. Iujus Jerusalem virtutes filiae sunt, quia a mente procedunt. Est ergo sensus: Charitas in medio posita est ad illuminandum et informandum circumstantes animae virtutes, quae procedunt ex mente. Nec solum ferculum dicitur humana Christi natura, verum etiam diadema; quia in humana natura habite in morte triumpho, meruit Christus coronari et ad dexteram Dei Patris sedere²⁷. Est ergo quasi vox virginis adolescentulis dicens :

Egredimini, filiae Sion, et videte regem Salomonem

VARIÆ LECTIÖNES.

²⁰ Universitas, sic habetur in utroque ms. ²¹ Ms. Villar. habet, sexagesimum numerum. ²² Ms. Villar. Praeser. ²³ Ms. Villar. quæ. ²⁴ Ms. interponit, humanae naturae. ²⁵ Ms. Villar. pro residens habet apparens. ²⁶ ms. Villar. addi purpura sanguine. ²⁷ ms. Villar. hic interponit sequentia: In hac coronatione duo sunt dempta, et invenitatis mentis, et animae pœna.

in diademate, quo coronavit eum mater sua, in die A caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Idem comparabiles sunt motibus contemplationum; quia ad contemplationes tales cogitationes pertinent. Eleganter autem modi contemplandi per capress significantur. Sicut enim capreæ, quæ in montibus passantur subtiliter intueuntur; ita tales motus in celestibus delectantur et coelestia speculantur. Nec vacat a ratione quod sequitur: *Quæ ascenderunt de monte Galaad.* Non enim descendunt ad inferiora, sed ascendunt ad superiora, et hoc de multiplicis testimoniorum altitudine auctoritatis sacrae Scriptura. Galaad enim interpretatur acerbus testimonii. Multæ enim auctoritates talibus contemplationum motibus attestantur.

O filiæ Sion, que Deum speculari vultis (Sion enim speculatio interpretatur), egredimini a carnali sensu ad spiritualem: et videte regem Salomonem, id est intelligite verum pacificum Christum, in diademate, id est in humana natura, qua coronavit eum mater sua Virgo Maria. Coronavit, inquam, quia non reddidit eum deturpatum macula originalis culpæ, sicut matres filios suos.

Sed potius coronavit, id est sine virili semine gloriose concepsit, et nobili carne induitum peperit. Videat cum dico, *in die desponsationis illius*, id est in clara consideratione incarnationis ejus, quando desponsavit Virginem non solum per unionem spirituum, verum etiam et naturarum⁵⁸. Et ideo hic incarnatione dicitur desponsatio, quia fuit quasi quoddam conjugium et inenarrabile gaudium. Unde sequitur: *Et in die iætitiae cordis ejus*, quia hæc incarnatione fuit summa cordis Virginis exultatio.

CAPITULUM IV.

Quam pulchra es amica mea, quam pulchra es [et decora]!

Ad vocem specus laudantis respondet sponsus, laudans et dicens: *Quam pulchra es, amica mea, exterior per exercitium actionis; quam pulchra es et decora, interior per subtilitatem contemplationis.* Et hoc est, quod repetitione pulchritudinem ejus commendat:

Oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecus latet.

Oculos columbarum habet Virgo Maria; quia species celestium sublimata nec terrenum vel caducum concupiscit. Similiter omnia videt, nullus aliquid rapit⁵⁹, quæ cum sit pulchra exterior per simplicitatem et munditiam operis, interior tamen ubi nemo videt, nisi solus Deus (quia homo videt in facie, Deus autem in corde [I Reg. xv]), ibi multo pulchrior est. Et hoc est quod ait: *Absque eo quod intrinsecus latet; latet quidem hominibus, Deo autem patet.* Unde est illud: « Quod oculus non vidit, nec auris audivit, etc. (I Cor. ii). » Adhuc prosequitur Christus laudem Virginis gloriose in hunc modum:

23 *Capilli tui sicut grex caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad [apparaverunt de Galaad].*

Capilli subtiles sunt, et eminentes, et caput ornantes. Haec sunt cogitationes Virginis subtiles per contemplationem, eminentes per divinum amorem, exornantes caput, id est mentem, a mente habentes originem, sicut capilli a capite. Caput autem eleganter significat mentem, quia sicut caput præminent et preest omnibus membris, sic meus preest cogitationibus universis. Est ergo sensus: *Capilli tui*, id est cogitationes tuæ, *sicut grex*

B *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavauro.*

Per dentes significantur exercitia, quæ Virgo habuit in sacra Scriptura. Per quæ ipsa sacra Scriptura quodammodo alteratur, et ita comedibilis, id est intelligibilis redditur, et sie in stomachum mentis trahitur. *Hi dentes sunt sicut greges tonsarum.* Per tonsas intelliguntur intellectus sacrae Scriptura, et carnali intellectu alieni. Quia, sicut oves tonsæ superfluitatem vellevis deponunt, ita spirituales intellectus carnalis intelligentiae superfluitatem exunt. Et sic dentes, comparabiles sunt gregibus tonsarum, quia exercitia in sacra Scriptura ad illos intellectus pertinent, qui simplices sunt non perversi et superfluitate carnalis intelligentiae exuti.

Competenter autem additur: *que ascenderunt de lavauro.* Per lavaacrum intelligitur mentis purgatio ab amore et cogitatione terrenorum, a qua procedunt mundæ et mere spirituales Scripturarum intelligentiae. Vel per lavaacrum baptismus intelligitur, in quo baptizatis vis spiritualia intelligendi conferuntur.

Onnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas:

Quia a talibus intellectibus procedunt duo modi intelligendi, qui sunt quasi duo fetus spiritualis intelligentiae, allegorius scilicet et moralis. *Et sterilis non est inter eas;* quia nullus talis intellectus est infruituosus.

Sicut vitta coccinea labia tua.

D *Per labia, quæ sunt instrumenta loquendi, significatur exterior Virginis locutio vel admonitio, quæ erat veluti vitta coccinea; quia sicut vitta coccinea exterior repræsentat rubrum colorem et eripes circumligat, sic verba Virginis ad memoriam reddebant passionem Christi et prædicabant, ut auditores disciplina timoris Domini cogitationes astrinxerent et coercerent. Unde sequitur*

Eloquium tuum dulce:

Quia quantum Deus homines dilexit etiam verbi ostendebat, et quæ ecclesia præmia Deus suis promittebat.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁸ Ms. Villar. naturalium. ⁵⁹ Ms. trununque: Simpliciter omnia videt, nullius aliquid rapit.

* Ms. Villar. pro contemplationum motibus, habet talibus intellectibus.

24 Sicut fragmen malī panici, ita genē tua.

Malum punicum rubicundum hebet corticem intus et multitudine granorum plenum est: et bene malum granatum vocatur et punicum dicitur. Per genas, quæ magis quam cætera membra apparent, significatur representatio Dominicæ passionis, quam gorebat in corpore carnis mortificatione. Unde et male punico comparatur. In mortificatione ergo carnis quasi rubor exterius appareat, quantum ad memoriam passionis. Cum vero quanta utilitas nostræ redēptionis inde provenit, et quomodo per passionem Christi homo non solum a peccatis justificari⁶¹, sed etiam quod divinum consortium meruit, advertebat; quasi candidum erat quod intrinsecus latebat, et hoc est quod sequitur:

Absque eo quod intrinsecus latet.

Quia multa spiritualia in Virgine fuerunt, quæ hominibus latebant, Deo autem patabant. Sequitur:

Sicut turris David collum tuum, quæ ædificatur cum propugnaculis.

Per collum quod solemus humiliare cum aliquid a nobis fertur, quo etiam mediante caput membris unitur, Virginis humilitas designatur, quæ in aliis exemplo transmutatur⁶²; quia specialiter Christo unicebatur. Haec erat sicut turris David, id est sicut humilitas Christi per David significatur⁶³; humilitas enim quam Christus gessit in carne fuit firmitas, et munimentum, et refugium aliorum. Quæ ædificata fuit cum propugnaculis. Propugnacula hujus turris sunt obedientia, patientia, abstinentia, quæ ipsam humilitatem maniunt⁶⁴.

Mille clypei pendunt ex ea, omnis armatura fortium.

Innumerā defensionis præsidia, quibus Virginiis vallatur humilitas et defenditur, hoc est omnis armatura fortium, id est patientium, qui fortes sunt contra insultus tribulationum.

Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capræ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies et inclinantur umbrae.

Ut dictum est superius, duo ubera Mariæ virginis intelliguntur duo rivuli charitatis quibus dilexit Christum⁶⁵: unus quo dilexit eum tanquam Deum, aliis quo dilexit eum tanquam hominem. Qui dicuntur hinnuli capræ, id est fetus Christi per capream significati, qui et in Christo desixi fuerunt, et a Christo processerunt. Christus autem per capream intelligitur propter velocitatem ascensionis et transversum vitæ mortalis, quam veloci cursu superavit. Iste autem gemelli dicuntur; quia simul isti duo motus ab uno fonte charitatis oriuntur. Qui pascuntur in liliis, id est informantur castitate mentis et corporis. Donec aspiret dies, id

A est veniat vel oriatur Christus, qui est verus dies et Sol justitiae, et inclinantur umbrae, id est transante meritorum nubila⁶⁶. Nec ponitur hic exclusive hoc adverbium donec, ut intelligantur isti motus charitatis duraturi in Virgine usque in diem iudicij non ultra, sed potius inclusus ponitur, ut sit sensus: donec aspiret dies, etc. Id est semper, juxta illud: « Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Psal. cxv.) ». Et quia talis et tanta est virgo Maria dicit Christus:

25 Vadam ad montem myrræ et ad collem thuris.

Vadam per carnis assumptionem et internam aspirationem ad montem myrræ et ad collem thuris, id est ad gloriosam Virginem, quæ est mons propter virtutum celsitudinem, et myrræ propter carnis mortificationem. Quia etiam comparatur colli thuris, quia suavem Deo orationum odorem offerebat; et se ipsam per sanctarum meditationum studia gratum Deo sacrificium præstebat. Et quasi Christus ad Virginem veniens loqueretur, sequitur:

Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.

Tota pulchra es, id est in corpore et in anima, amica mea per gratiam et per opera; et macula non est in te venialis et⁶⁷ criminalis. Quia nullum credidimus in Virgine ante et post conceptum fuisse peccatum. Et quia tota pulchra es et macula non est in te, item iam digna regiis ampliibus.

Veni de Libano, sponsa mea, reni de Libano, veni.

Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, id est de candidatione et dealbatione virtutum. Et nota quod Christus vocat eam ter, ad significandum quod per fidem, spem et charitatem vocavit Deus Virginem, et vocat eam in fide Trinitatis. Et mecum gaudentem⁶⁸ in patria, multi in Ecclesia constituti beatitudine te coronabunt et laudabunt, do quorum gratia et gloria mirabiliter sequitur:

Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus par dorum.

Amana mons est Cilicie, qui et Taurus dicitur, et interpretatur Deus vigilans. Deus autem vigilans diebolum exprimit, qui circuit querentes quem devoret (I Petr. v.). Sanir et Hermon montes sunt Judeæ, in quibus leones et pardis feruntur habitare. Sanir nocturna aris interpretatur. Per Sanir nocturnæ insidie dæmonum notantur.⁶⁹ Per hos autem montes, sæculi potentes reges scilicet et principes intelliguntur; quia veluti monte, superbia extolluntur. Et malignis spiritibus quasi leonibus et pardis in se cubilia præbent. Maligui enim spiritus leones dicuntur per superbiam, pardis per ferocitatem, vel etiam propter mille artes nocendi; quia pardus varium animal est. De his ergo

VARIÆ LECTIÖNES.

⁶¹ Ms. Villar. justificatur. ⁶² Ms. eodem, transmittitur. ⁶³ Figurata. ⁶⁴ Ibidem, quæ per ipsam humiliatem maniuntur. ⁶⁵ Ms. addit et quasi rivuli respectu charitatis Christi. ⁶⁶ Ms. addit vel umbrae hujus sæculi. ⁶⁷ Ms. vel. ⁶⁸ Ms. Villar: secum gaudentem. ⁶⁹ Idem ms. hic inserit: Hermon, anathematizatio interpretatur.

montibus coronatur Virgo gloriosa : quando principes saeculi convertuntur ad fidem, et recipiuntur in eternani beatitudinem, et cedunt in Virginis societatem et laudem. De vertice horum omnium coronatur, quando principibus subiectis catholicis fidei, illa ab his honoratur et glorificatur in Christo. Et quia predictis insignita est donis subjungitur :

Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa.

More amantium loquitur, soror mea per gratiam, sponsa per dilectionem.

Vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum.

Repetitio, confirmatio est. In uno oculorum tuorum, quasi dicas: Cum tota sis pulchra, o Virgo, et cum te ob multa diligam ; præcipue **26** tamen nitor et puritas contemplativae vitae, quæ in te est, me delectat. Per duos oculos virginis Mariae significantur dum vita ; contemplativa et activa. Illa felicior, ista secundior ; illa expeditior, ista implacita ; illa simplex, ista multiplex ; illa una, ista multimoda. Hoc confirmans ²⁰ Christus in Evangelio, ait: « Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima ; porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (*Luc. x.*). »

Et in uno crine colli tui.

Ut supradictum est, per collum intelligitur humilitas vel obedientia, per crinem cogitatio. Ad significantum ergo quod cogitationes, quæ ex humilitate procedunt ad obediendum, Deo placent. Nec mirum si vulnerasti, quia :

Quam pulchræ sunt mammæ tuae, soror mea sponsa !

Maminas ad fecunditatis benedictionem, ubera vero ad virginitatis gloriam respicere opinantur. In matribus enim maminæ, in virginibus ubera appellantur. Mammæ ergo in Virgine notant fecunditatem ; ubera utriusque virginitatis, corporis scilicet et mentis, felicitatem ; unde dicitur :

Pulchriora sunt ubera tua vino,

I^ll est omni carnali voluptate.

Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.

Id est bona fama virtutum, super omnem inanem gloriam.

Favus distillans labia tua, sponsa ²¹.

Quia in ore, et in corde, et in carne habuit Christum in humanitate latenter : in ore, quia nil aliud predieavit ; in corde, quia nil aliud dilexit ; in carne, quia nil aliud cocepit.

Mel et lac sub lingua tua.

Aduic loquitur Christus ad Virginem. Mel et lac Deus et homo. Mel divinitas, lac humanitas. Mel

A de ore cœli venit, quia divina natura super omnia est ; lac deorsum exprimitur, quia natura humana deorsum assumpta est.

Quid est mel et lac sub lingua tua ? Hoc est Verbum Patris et homo ²² sub carne tua. Sub lingua, quia verbum sub lingua et non super linguam absconditum est ; ideo lac non caro sub lingua tua, et tamecum caro de carne ; quia de carne patria ²³ caro secunda ; de carne veteri, caro nova ; de carne purganda, hostia caro. Ideo mel et lac sub lingua tua ; quia in carne tua Deus et homo, et sub carne tua Deus et homo.

Et odor vestimentorum tubrum sicut odor thuris.

B Id est, opinio spiritualium honorum quibus vestiris et ornaris ut corpus vestimenti, est ita suavis et delectabilis sicut odor thuris corpori.

Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.

Hortus deliciarum in quo non rose patientiae, nec lilia virginitatis desunt, in quo rosa Dominicæ corporis et sanguinis, in quo lily castitatis. *Conclusus* ; quia utrobique clausus studio honestæ intentionis et consideratione rationis. *Hortus conclusus* est soror mea sponsa ; quia vallis charitatis signatus, ne irrumpere possit malignus. *Conclusus*, quia angelorum custodia circumseptus. *Soror mea* per dilectionem, sponsa per naturarum unionem. *Hortus conclusus*, hic ideo **27** repetitur, ut perfectio

C Virginis in actione et contemplatione notetur. Veli in duplice virginitatis specie, convenit horto, ut sit æqualis septus, satus, distinctus, rectus ²⁴ et uber. *Æqualis*, ut rigetur ; septus, ut servetur ; satus, ut fructificet ; distinctus, ut delectet ; rectus, ut capiat aeren ; uber, ut præbeat copiam. Et tu, Virgo Dei genitrix, fuisti uber copia plenitudinis ²⁵, fons in quo ineffabilis misericordia fluentum, in quo gratiarum omnium irriguum. *Fons* qui in sinu sue pietatis recipit lacrymarum nostrarum profluvium. *Signatus* fidei sigillo, evangeliæ veritatis signaculo, et virginitatis pessulo ; ita ut nec heretici vel demones in te fidem vel Evangelii veritatem possint infirmare.

Emissiones tuae paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.

Emissiones tuae, id est operationes a te procedentes sunt *paradisus*, id est delectabiles ; quia in mentibus fideliim delicias pariunt. *Paradisus* enim Græce, Hebraice dicitur *eden*, quod Latine interpretatur *hortus deliciarum*. Et non solum *paradisus*, sed et *malorum punicorum*. Malum punicum exterritus rubrum est, in uno cortice multitudinem habet granorum ; ita in Virgine multitudine bonarum operum distinctus varietate virtutum, refectus conuersione divinæ laudis.

VARIÆ LECTIÖNES.

²⁰ Ms. Villar., insingens. ²¹ Idem ms. hic immediate subjungit : Favus est mel in cera : per favum ergo figuratur divinitas latens in humana natura. Labia ergo Virginis fuerunt favus distillans, quia in ore, etc. ²² Ms. Deus et homo. ²³ Pro patria habetur pura. ²⁴ Ms. rectus. ²⁵ Hic desiderantur sequentia : hortus æqualis affectu misericordie, septus coelesti cogitatione, satus exercitio honorum operum distinctus varietate virtutum, refectus conuersione divinæ laudis.

rationum, intra fidem Dominicæ passionis tenetur. **A meum**, id est eamdem Virginem, quæ dicitur hortus prædictis rationibus. Et meus; quia tuo flatu, qui et meus est et non sua virtute, germinabit bona opera. Unde sequitur: **et fluent aromata illius**, id est bona opera, quæ suaviter redolent. Audiens sponsa sponsum dicentem ut auster veniret et perfilar hortum suum, quasi diceret: Auster jam venit, et perfлавit hortum, fluent aromata, idcirco opto ut,

Cypri cum nardo, nardus et crocus, fistula et cinnamomum, cum universis lignis Libani, myrrha et aloë, cum omnibus primis unguentis.

Id est, diversæ virtutum species in te fragrant, quas istæ species aromaticæ significant. Cyprus arbor est aromaticæ, semen simile habens coriandro, sicut de manna dicitur; et significat vitam ecclœstem, id est virginitatem. *Nardus* vero unguentum est pretiosum; et significat veram charitatem, quæ ex tuis virtutibus præeminet. *Crocus aurei coloris* est, et significat divinam sapientiam. *Fistula arbustus brevis*, quæ cassia dicitur, et significat humilitatem et patientiam. *Cinnamomum cortex dulcissimus* est, et significat interne contemplationis dulcedinem. *Cum universis lignis Libani*, id est cum omnibus alijs virtutibus quæ aliquid robur habent et spiritualiter mentem dealitant. *Myrra* significat carnis mortificationem propter sui amaritudinem. *Atoe* que miri odoris est, significat bonam opinionem. *Cum omnibus primis unguentis*, quasi diceret: Haec virtutes sunt in Virgine cum alijs donis Spiritus sancti. Numeratis arboribus et aromaticis, quæ sunt in paradyso mentis virginæ, ostenditor quo fonte talis agricultura irrigetur: ut aeterno virore succrescat nec arescat.

Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ paunt impetu de Libano.

Quasi diceret: Merito, o Virgo, tali decore arborum et aromaticum decoraris; quia in te est fons saliens in vitam aeternam. Qui *fons puteus* est, id est inexhaustibilis et profundus propter scientie profunditatem. Nec tamen ex te *fluent aquæ vivæ*; sed ex *Libano*, id est Christo qui omnium virtutum decore candidatus est et dicit: Si quis sit in te, ad me et bibat; et de ventre eius fluent aquæ vivæ. Unde Apostolus: « Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit (I Cor. iii). »

28 *Surge, aquilo, et veni, auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius.*

Aquilo ventus est frigidissimus, auster calidus, ideo per aquilonem terrores et mœnies designantur vel ipse diabolus. Per austrum Spiritus sanctus significatur. Et hoc est, quod dicit sponsus, quia in terra ¹⁶ plantavi hortum meum et multis arboribus ¹⁷ consevi. O tu, aquilo, id est tu dæmon, qui cuncta quæ perfilar poteris frigida reddis; *surge*, id est procul recede ab horto meo. Vel *surge*, hoc est insurge et oppugna Mariam quantum potes, quæ quanto magis impugnatur, tanto amplius augetur et crescit. Et tu, auster, id est sancte Spiritus, qui calide flas et germinare facis; *veni* et obumbra Virginem protectione virtutum. Et *perfla hortum*

A meum, id est eamdem Virginem, quæ dicitur hortus prædictis rationibus. Et meus; quia tuo flatu, qui et meus est et non sua virtute, germinabit bona opera. Unde sequitur: **et fluent aromata illius**, id est bona opera, quæ suaviter redolent. Audiens sponsa sponsum dicentem ut auster veniret et perfilar hortum suum, quasi diceret: Auster jam venit, et perfлавit hortum, fluent aromata, idcirco opto ut,

CAPITULUM V.

Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum.

Veniat, id est visitet, et *comedat*, id est gratanter recipiat fructum pomorum suorum, id est fructuosa opera mea. Sponsus cognoscens sponsam, adventum ejus exspectare dicit consolando eam,

Veni in hortum meum, soror mea sponsa.

O soror mea sponsa, olim *veni* in te, quæ es hortus meus; nunc *veni* ad me, qui hortus tuus sun; *veni* ad me per ascensionem, qui *veni* ad te per carnis assumptionem. *Veni*, inquam, in hortum, id est, in coelestem paradisum; quæ est hortus deliciarum, quæ est vita aeterna.

Messu myrrham meam cum aromaticis meis.

Id est, omnem penitentialis amaritudinem praescidi operibus actionis.

Quia Christus immortalis factus praecedit a se opera activævitæ, intentus contemplative.

Comedi favum [neum] cum melle meo.

C Id est, animam quæ separata fuit per mortem a carne, per resurrectionem iterum incorporavi. Quod eleganter figuratur per favum, quia sicut favus est met latens in eera; ita anima Christi latuit in carnis cellula. Et hoc cum melle; quia et corpus animavi, cuius corporis animatio, et animæ incorporatio, et utriusque glorificatio, fuerunt tibi summa dulcedeo.

Bibi vinum meum cum lacte meo.

Id est, asperitates superavi passionum cum corporalis cibi indigentia. Per lac, quod est cibus puerorum et quo indigent parvuli, significatur corporalis cibi indigentia, quæ in Christo per resurrectionem est absorpta; sicut omnis alia infirmitas. Quod totum figuratum est, per hoc quod Christus suscitat a mortuis comedit pisces assūm et favum, et bibit vinum (Luc. xxiv).

29 *Comedite, amici, et bibite, et inebriamini, chrysissimi.*

A simili, vos, amici mei, in horto aeternæ beatitudinis delectantes, comedite panem qui de celo descendit (Joan. vi); non in sacramento, sed in re. *Et bibite aquam vivam*, quæ coelestem paradisum irrigat. *Et inebriamini colesti gaudio, chorissimi*, per veram dilectionem; ut inebriati ab ubertate domus Dei et torrente voluptatis potai dicatis: « Galix tuus inebrians quam præclarus est (Psal. xxi). » Cum superioris mentio fieret de ascensione

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Ms. Villar. pro in terra habet jam. ¹⁷ Ms. arboribus et aromaticis.

Christi consequentor revertitur auctor ad carnis assumptionem more prophetali. *Mos enim prophetarum est, ut cum modo loquuntur de praesentibus et futuris, statim revertantur ad præterita, prout Spiritus sanctus tangebat eorum corda. Inducitur ergo Virgo loquens secundum statum ante incarnationem, in quo vacans contemplationi exerat omnem curam sæcularem. Ait ergo :*

Ego dormio, et cor meum vigilat.

Ego dormio a sæculari cura, et cor meum vigilat in contemplatione. Sed dum contemplationi vacarem :

Vox dilecti mei pulsantis :

Id est per angelum adventum suum per incarnationem ad me annuntiantis, a me audita in hunc modum.

Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea immaculata mea.

Aperi mihi per humilitatem et obedientiam, ut veniam in te per incarnationem. Quia ex humilitate et obedientia congruam se reddidit Virgo, ut in ea incarnaretur Dei sapientia. Aperi, inquam, spousa amica mea futura, per carnis contubernium; amica mea, per præsentem dilectionem; columba mea, per simplicitatem; immaculata mea, per virginitatem. De hac apertione dicit Isaías : « Aperiatur terra, et germinet Salvatorem (Isa. XLV). » Quid est ergo quod Dominus ad Ezechielem testatur : « Porta hæc clausa erit et non aperietur? » (Ezech. XLIV.) Aperita quidem fuit Domino, sed non viro, sicut ibidem ad ipsum dicitur : « Vir non transbit per eam; quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam (ibid.); » Aperietur autem Dominus, non virginalis integritas corporis, quia sicut Ezechiel post predicata subdidit : « Haec clausa erit ipsi etiam principi (ibid.); » sed aperietur porta auris et porta cordis; quia videlicet intravit per aurem Virginis Verbum incarnandum, et exivit clausa porta corporis incarnatum. Ad hoc autem volo ad te venire per incarnationem; ut a Patre secundum hominem accipiam gratiarum plenitudinem, et de mea plenitudine instillet abundantia gratiae. Unde sequitur :

Quia caput meum plenum est rore, et cinctum moi guttis noctium,

Caput Christi Deus, qui plenus rore dicitur; quia de eo omnis gratia celestis emanat in Christum, et de Christo in Virginem. Unde sequitur, et cinctum mei, id est cogitationes tuae quas dico meas, quia a me sunt et ad me tendunt, plene sunt guttis noctium, id est obscura et profunda sapientia repleta sunt; quæ cinctum dicuntur; quia non lapæ et dissolute fluunt, sed vinculo timoris Dei et amoris colligantur. Ad hoc respondens Virgo ait :

Expoliavi me tunica, quomodo induar illa?

Hoc est quod legitur in Evangelio : « Quomodo fieri istud, quoniam virum non cognosco (Luc. i), »

A id est propositum non cognoscendi habeo? Quasi diceret : Omnem curam conceptus et partus abjeci, divina voluntati exposita, quomodo euram adhibeo conceptui et partui? Exvi curam sæcularem; 30 quomodo resumam illam?

Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Lavi pedes meos, id est affectus meos purgavi ab omni sæculari cura et concupiscentia, quomodo eu inquinabo illos, quantum ad opinionem illorum qui potabant me ex concupiscentia concepisse? Sed jam intelligo concipiendi modum.

Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus.

B Dilectus meus misit manum suam, id est ostendit mihi opus misericordiae sue, per foramen, id est per occultam inspirationem, quomodo sola sancti Spiritus inspiratione conciperem. Et venter meus intremuit ad tactum ejus, id est memoria mea exultavit ad talem revelationem.

Surrexi, ut aperirem dilecto meo.

Id est statim obedivi, dicens : « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum (Luc. 1), » ut per humilitatem et obedientiam aperirem dilecto meo. Et tunc Spiritus sanctus supervenit in me, et virtus Altissimi obumbravit mihi (ibid.). Per quam

Manus meæ stillaverunt myrram:

Id est opera mea perfecerunt mortificationem vitiorum. Et hoc est quod sequitur :

Digitæ mei pleni sunt myrrha probatissima,

Id est opera mea discreta facta sunt cum carnis mortificatione a Deo probata. Et sic :

Pessulum ostii mei aperui dilecto meo

Ostium dicitur fides vel obedientia, per quam Christus intrat ad hominem, mediante gratia. Pessulum ergo ostii mei Christo aperui, cum ei obedivi et credidi⁷⁸.

At illæ declinaverat atque transierat.

At illæ distulit intrare, sed jam inclinaverat se. Tunc Christus se inclinavit, quando per incarnationem exinanivit se formam servi accipiens (Phil. ii). Atque transierat veniens de summa Patris in uterum Virginis. In hoc autem transitu sic assumpit quod non erat, quod non reliquit quod erat. Et sic :

D *Anima mea liquefacta est, ut [dilectus] locutus est.*

Id est Filius Dei me spiritualiter animans atque vivificans, liquefactus est, id est exinanitus per carnis infirmitatem, qui etiam propter unionem voluntatis et spiritus, anima Virginis est nuncupatus, juxta quod et illud posset logi : « Et tuum ipsius animam pertransibit gladius (Luc. ii), » id est ipsum qui est anima tua per dilectionem, pertransibit gladius. Vel anima mea liquefacta est, id est divino igne calefacta, et quæ prius minus capax

VARIE LECTIOINES.

⁷⁸ In ms. Villar. hic additur : et sic omnem dubietatem, quæ per pessulum intelligitur, a mente men removi.

erat et aliquantum dura ad comprehendendum incarnationis modum, liquefacta est, id est molita et capac redditus ad intelligendum ut *dilectus locutus est* mihi per angelum; vel postquam Christus se Verbum univit carni meæ, id est carni illi quam de me assumpsit.

31 Quæsivi, et non inveni illum: vocavi, et non respondit mihi.

Et quamvis anima mea liquefacta sit ad intelligendum, tamen in Scripturis quæsivi, id est inquisivi plenus incarnationis modum. Et non inveni illum ad plenum. Vocavi illum per internam devotionem ut revelaret, et non respondit mihi plenarie.

Invenierunt me custodes qui custodiunt civitatem.

Id est, prophetae et alii antiqui Patres, qui per sacra doctrinae custodierunt sollicite Ecclesiam, et ei sollicite providerunt.

Percusserunt me, et vulneraverunt me.

Percusserunt me, amore divino, et vulneraverunt gladio verbi Dei in suis Scripturis.

Tulerunt pallium meum rathi custodes murorum.

Id est, abstulerunt a me velamen ignorantiae patriarchæ et prophete. Et quia in sacris Scripturis summa intentione studebat Virgo, ut notitiam haberet de Christo, ideo sequitur:

Adjuro vos, filias Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei, quia amore langueo.

Quasi diceret: O sancti Patres, hoc require firmiter a vobis, id est a Scripturis vestris, ut intelligam ca quæ de Christo dixistis; quia erga cum amore langueo. Ita a sanctis Patribus, id est a Scripturis eorum inquirebat Virgo Christi notitiam; sed quia plura fuerunt ei revelata de Christo quam Patribus, inde dicitur quosdam evangelistas Virginem docuisse plura de Christo. Sequitur:

Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierina?

Quasi dicentes sancti Patres: Tu queris a nobis notitiam Christi; sed potius a te inquirere debemus, quæ es ejus specialis secretaria, Mater et filia. Et huc est, o pulcherrima mulierum. Quæ est pulcherrima, nisi illa quæ est et in mulieribus benedicta? (Luc. 1.)

In eo super omnes mulieres gratia plena, Mater intacta pleia Deo, Mater et Virgo. *Qualis est dilectus*, id est Filius tuus quem speciali amore diligis, de te natus secundum carnem, et ex dilecto, id est Deo Patre secundum divinitatem? Et ut magis insinuant Virginem pleniorem habere de Christo notitiam vel scientiam quam se, repetitur interrogatio cum additur:

Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiusti nos?

Et nota quod superius Virgo dicitur pulcherrima

A mulierum, hic vero simpliciter dicitur⁷⁹; ad significandum quod non solum fuit super mulieres pulchra; verum etiam super choros angelorum. Et quia creditur Virgo multos de Filii incarnatione docuisse. Sequitur Virginis responsio:

Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus.

Candidus, id est virgo et sine peccato; et qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (I Petr. 11). Et *rubicundus*, id est sanguine aspersus; quia et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (Apoc. 1). *Electus ex millibus*, quia solus ex multitudine fideliū dignus fuit audire: «Hic est Filius meus dilectus (Matth. 11)». **32** Singularis enim gratia homo Christus in humani generis massa resulsi, quia proposuit⁸⁰ Deus salvare genus humanum; et ipse est «Mediator Dei et hominum (I Tim. 2)», de quo David: «Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Psal. xiii)».

Caput ejus aurum optimum.

Caput sponsi Deus, quod auro comparatur optimo; quia, sicut aurum omnibus metallis pretiosius est, ita Deus omnibus bonis a se factis præcellit, unde Dominus: «Nemo bonus nisi solus Deus (Luc. xviii)». *Caput ergo sponsi aurum optimum est*; quia Dei bonitas ineffabilis est, omnium rerum transcendens bonitatem, quia nihil bonum nisi participatione hujus boni.

C *Comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigrae quasi corvus.*

Elatæ palmarum sunt rami productiores, interdum autem rosei coloris crispantes, et semper ad alta tendentes, et nunquam viore suum amittentes. Tales ergo comæ dicit Sponsi sui esse virgo Maria, crispas scilicet et rutilas. *Comæ ergo ejus*, id est adhærentes sibi elatis palmarum comparantur; quia fideliū multitudines et viore gaudent, et ad aeterna gaudia desideranda extolluntur, atque dulcedinem supernæ suavitatis degustant. Et semper victoriosi per palmarum significantur, quod fortis erga adversa existant. Qui quanto justiores sunt, tanto in oculis suis peccatores sibi et contemptibiles esse videntur. Unde sequitur: *Nigrae quasi corvus*. Quia multitudines fideliū memores sunt suæ fragilitatis⁸¹; et nihil se boni ex se ipsis habere noverunt.

Oculi ejus sicut columbae super rivulos aquarum, quæ lacte sunt totæ, et resident juxta fluenta plenissima.

Doctores Ecclesiæ oculi sunt sancti Spiritus, qui positi in altiori gradu provident Ecclesiæ, ne quid baeretice pravitatis se interserat, et illuminant eam. Qui columbis propter simplicitatem et innocentiam comparantur. Hæ columbae super rivos aquarum re-

VARIE LECTIONES.

⁷⁹ Ms. addit. pulcherrima. ⁸⁰ Ms. additur, per illum. ⁸¹ Ms. Tornacensi interponuntur sequentia: Quia sancti qui per paenitentiam et mortis memoriam pericula prenuntiant quasi ad eadavera festinant, in proximo premium exspectantes. Unde: *Cras respondebit mihi justitia mea*, quia, etc.

sident, ut ⁴² ad accipitre sibi præcaveant, quia sancti doctores, aqua doctrinæ perfusi, securi sunt a maligno, et sedent super rivos Veteris Testamento: a quo emanant rivi, id est expositiones et sententiae: et etiam *juxta fluenta plenissima*, id est *juxta sancti Evangelii doctrinam copiosam*, in qua auditores plenus quam in Veteri Testamento instruuntur.

Genæ illius stictæ areola aromatum, consistæ a pigmentariis.

Genæ sponsi sunt, qui verecundantur de pereatus suis et aliorum. Et quia per eos teritur cibus aliis et transfundunt auditoribus de sanctis Scripturis masticare et ruminare poterant ⁴³. Quæ genæ areola comparantur, quia sicut areola aromatum optimæ compositæ et ordinatae, aspectum intuentum delectant, eisque odorem suum propinant proper multititudinem herbarum aromaticarum; ita illi qui sunt genæ sponsi, redolent Deo ex multitudine bonorum operum, sive sint prædicatores sive auditores. *Areola* quod est diminutivum posuit proper humilitatem. *Consitæ*, id est bene firmate et locate a *pigmentariis*, id est a suis plantatoribus. Pigmentari isti, id est plantatores, apostoli sunt et prophetæ, quorum alteri futura hæc omnia, alteri jam facta descripserunt.

33 *Labia ejus lilia distillantia myrrham primam.*

Id est, illi qui aperunt secreta illius, sunt lilia, id est suaviter redolentia. *Lilia, inquam, distillantia myrrham primam*, id est sui mortificationem non ad oculum, et non fletan. In hoc loco virgines in Ecclesia designantur: nulli enim magis secreta cœlestia pandebantur quam sanctæ Virginis.

Manus illius tornatiles aureæ, plena hyacinthis.

Supradictæ membra habet hujusmodi. At *manus*, quæ non multum valent in prædicatione, sed sunt fortes in operatione et eleemosynarum claritione: hi tales sunt *tornatiles*, id est tornati et purgati a vitiis; ut nihil superflui relinquatur in eis.

Manus, inquam, aureæ, id est divina sapientia replete. Ille vera sapiens est, etsi scientia carcat litterarum, qui laborat et operatur ut tribuat necessitatem patienti (*Eph. iv*). Manus ergo sponsi in sancta Ecclesia sunt boni operatores. *Plena hyacinthis*; hyacinthus lapis est aerii coloris. Quid ergo in hyacinthis, nisi spes et desiderium cœlestis accipitur? Manus ergo sparsi hyacinthis plena sunt; quia boni operatores opera sua ad oculum dirigunt, nihil inde nisi cœlestia sperantes.

Venter ejus eburneus, distinctus sapphiris.

In membris humani corporis nihil ventre fragilius, nihil tenerius, ideoque per ventrem fragiles, in sancta Ecclesia et minus potentes accipiuntur, sicut sunt rustici et idiotæ; et tamen sunt

A eburnel, id est frigidæ et castæ. Eburi enim est os elephantis, quod animal dicitur castissimum et frigidæ naturæ. In sancta itaque Ecclesia simpliciores et minus scientes, castiores et continentiores esse solent. *Venter, inquam, distinctus sapphiris*. Sapphirus est lapis ⁴⁴ crocei coloris, et significat beatam spem; quia qui venter sunt sponsi, pro specie ætherea operant bona quæ faciunt.

Nec ille venter plenus dicitur, sed *distinctus sapphiris*, ita scilicet, ut inter sapphiros appareat eboris candor; quia sic cœlestia appetunt, ut inde terra non derelinquant, quia per haec ad illa ista perveniunt.

Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatae sunt super bases aureas.

B Crura sponsi, portatores sunt nominis ejus, ut sancti prædictores, qui Christum portauit per mundum et annuntiant coram regibus et principibus et aliis qui fortes sunt et recti; quia resistunt vitiis et concepientiis hojus vitæ, qui sunt fundati super bases aureas, id est sententias prophetarum et apostolorum, qui firmæ bases dicuntur; quia nulla arte et nulla disputatione humanae sapientie, vel altitudine cassati ⁴⁵. Et aurea sunt, quia divina sapientia et doctrina resplendunt; nihil in rebus sæcularibus auro pretiosius; nihil divina sapientia melius et charius per omnia convenienti et cordi.

Species ejus ut Libani, electus ut cedri.

C Libanus est mons miræ pulchritudinis in ornatum et speciositate arborum et nemorum; sic et dilectus mens cum omnibus membris suis in omni ornato et convenientia ⁴⁶ decorus et candidus est.

34 *Guttur illius suavissimum, et totus desiderabilis*

Huc usque de pulchritudine et convenientia corporis sponsi peroravit sponsa, nunc de divinitate ejus pauca intulit. Per guttur quippe omnem escam, sive dulcis sit sive amara degustamus; ita divina subtilitas intelligentia omnia cordis interiora discutit et examinat. Unde recte per sponsi guttum divinitas *illus intelligitur*, quod suavissimum dicitur, quia omnem dulcedinem divina dulcedo superat. Unde sequitur: *Et totus desiderabilis*; quia omne desiderium exsuperat, in quem desiderant angeli prospicere (*I Petr. i*).

Talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus, filia Jersalem.

Ecco descripti vobis illum, de quo quæsistis qualis esset, et ideo, quia *talis est amicus meus*, est in vera dilectione. Et quia sancti Patres de Christo a Virgine instructi sunt adhuc ad ipsius Christi investigationem in hunc modum ad ipsam loquuntur:

VARIE LECTIENES.

⁴² Ms. Villar. interserit: Quia sancti doctores fluentis divinarum Scripturarum immorantur. *Columba* super rivos aquarum resident, ut. ⁴³ Ms. potuerunt. ⁴⁴ Ms. ætherei. ⁴⁵ Ms. cassari possunt. ⁴⁶ Ms. Villar.. convenientia corporis.

Quo abit dilectus tuus, lo pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus, et quæremus eum tecum?

Quare Christus specialiter dilectus Virginis dicitur, et quare ipsa mulierum pulcherrima, superius expositum est. Sed nota quod dicitur *abit*. Abire longius ire est. Abit ergo, quando iniquitibus se multum tarde advenire videtur. Declinat, cum citius ad se querentes redit. Sed abit et declinat ad tempus; ut maius ad se querendum desiderium excitet. Bene autem dicitur *quæremus eum tecum*: quia, sine gloriæ Virginis fide, qui Christum querit, errare potest, proficere non potest. Ad hoc respondet Virgo, dicens :

CAPITULUM VI.

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolum aromatum, ut pascatur in hortis et lilia colligat.

Hortus Christi dicitur humana natura, in quam Christus specialiter abiit, quando eam sibi univit et ea se declinavit, quando se ipsum humiliando exinanivit (*Phil. ii*). Humana enim Christi natura plenam et perfectam habuit de Deo scientiam, quam Christus quasi hortum sibi præparavit et excœluit, quam virtutum germinibus consevit, quam merito ^{et} sua custodia ab incursu malignorum spirituum defendit. Et bene in hortum suum descendisse dicitur, nam in horto sepeliri voluit, et primo Mariæ Magdalene in horto apparuit (*Joan. xix* et *xx*). Descendisse autem dicitur, quia de superioribus in hortum, quem humili loci plantaverat, venit. Ad areolam aromatum; anima Christi areola intelligitur, que disciplina colesti exulta est et diligenter composita; ut pascatur in hortis, id est ut sanctorum studiis deléctetur. *Et lilia colligat*, id est a sanctis castitate et sanctitudine recipiat. Et quia dilectus meus pascitur in hortis :

Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi.

Ego dilecto meo gratam mansionem præparo; et dilectus meus mihi cœlestè præmium vel gratiam perfectorum. Et quia ipse in me habitat, et me in se habitate facit, sicut ipse ait: « Ego in vobis et vos in me (*Joan. xiv*). »

Qui pascitur inter lilia.

Id est nou erat nisi sanctos innocenter albos, candidos castitate, redolentes bona opinione. Christus **35** Virginis reddens vicem commendationis, ait :

Pulchra es, amica mea, suavis et decora, sicut Jerusalem.

Pulchra es fide, suavis spe, decora charitate, sicut Jerusalem. Jerusalem interpretatur pacis visio. Quid igitur verius Jerusalem quam gloriæ Virgini, in qua pax pectoris et pax æternitatis? Hæc est arca

A Noe in qua pacata sunt bestie, quia in ea non fuerunt cogitationes inordinate.

Terribilis ut castrorum acies ordinata.

Quia in vita, multis freta virtutibus, et in morte angelorum vallata agminibus. Et sicut terribilis facta est suis virtutibus hereticorum interinem effores, dæmonum suggestiones repellens, etiam ^{et} in assumptione, eorundem angelorum fulta est præsidii et sanctorum coronata choris. Et ne Virgo crederet in presenti per Scripturam investigationem et evangelicam contemplationem se plenarie comprehendere Deum, ait Christus :

Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt.

Licet pulchra, licet amica mea sis, tamen averti oculos tuos a me, quasi diceret : Ego dedi tibi oculos columbinos, quibus me intueri et areolam Scripturarum valeres penetrare, sed cave ne illis intendere ad me videndum plenarie velis in praesenti vita, quia in praesenti non potes. Unde dicit ad Moysen : « Non enim videbit me homo et viver (*Exod. xxxiii*). » Quando vero assumpta ad me perveneris, tunc me, aperte visione, videbis. Quod autem dicitur, quia ipsi me avolare fecerunt, non putandum quod Deus querentes se deserat, et ab illis recedat, cum ipse præcipiat : « Quærere et invenietis (*Math. vii*) ; sed ita accependum est, quia quanto magis quisque divinitatem Dei perscrutari voluerit, eo amplius intelliget quod inscrutabilis et incomprehensibilis sit. Et hoc est quod Psalmista ait : « Accedet homo ad eorū altum, et exaltabitur Deus (*Psal. lxxxv*), » ^{et} quia quantum sit comprehendendi non potest. Et quamvis plenarie me videre non possis, tamen

Capilli tui sicut gress caprarum, quæ apparuerunt de Galuad.

Capilli tui, id est cogitationes tuae quæ procedunt a spirituali capite, id est a mente, sunt sicut gress caprarum, id est sicut motus contemplationis, qui per espars ligantur, ut superius dictum est. Quæ apparuerunt de monte Galuad; quia tales motus de eminentia humanae conditionis procedunt, et multiplex testimonium veritati asserunt ^{et}.

Dentes tui sicut greges ovium, quæ ascenderunt de lavaero.

Id est, exercitia tua in sacris Scripturis sunt sicut greges ovium, id est pertinent ad spirituales intellectus, qui per oves ligantur, propter simplicitatem et puritatem. Quæ ascenderunt de lavaero; quia tales intellectus a carnali intelligentia purgati, ab imaginibus defecati, ascenderunt ad contemplationem Dæci.

Omnis genitilis fetibus, et sterilis non est in eis.

Quia tales intelligentiae etiam bonam concipiunt intentionem, et honestam parinot actionem; unde

VARIE LECTIONES.

⁵⁷ Ms. Muro. ⁵⁸ Ms. Villar. et in pro eliam. ⁵⁹ Ms. Villar. hic interserit sequentia: quasi dicat, licet ad intuendum Deum se sublevet, exaltabitur Deus; quia, etc. ⁶⁰ Ms. afferunt.

et sequitur : *Et sterilis non est in eis, in bonis sci-licet operibus.*

36 *Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque eo quod intrinsecus latet [occultis tuis].*

In genitum diximus superius significari castam Virginis verecundiam; in cortice mali punici intelligimus memoriam passionis Christi. Genæ ergo Virginis erant sicut cortex mali punici, quia ipsa non erubescet crucem Christi. Unde Apostolus : « Nolite erubescere crucem Christi, neque me vincunt ejus (II Tim. i). » Et hæc quidem magna sunt quæ in aperto sunt; sed maxima illa quæ sunt intrinsecus, hoc est, quæ in futuro Virginis sunt reservata. Et quamvis multæ sunt animæ sanctæ quæ mihi spiritualiter adhærent, tamen una est quam specialius diligo propter simplicitatem et virtutum perfectionem; hanc intelligo gloriosam Virginem, et hoc est quod ait :

Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentularum non est numerus.

Reginæ sunt doctores Ecclesie, qui merito fidei et scientiae amplexibus æterni Regis digni sunt et spirituales filios Deo pariunt, et se ipsis bene regunt. Audi reginam bene se regentem et filios Deo pertincentem : « Filioli, inquit, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis (Gal. iv). » Bene quidem per sexagenarium reginæ istæ designantur, qui ex denario et senario multiplicatus perficitur. Per denarium decem præcepta legis, per senarium operis perfectio designatur, quia sex diebus opera sua perficit Deus (Gen. i). Et octoginta concubinæ. Concubinae sunt, qui non sunt casti, id est qui non vera et sola dilectione Dei annuntiant Evangelionem; sed propter terrena lucra aut pro humana laude. Sed mirum est cur per octogenarium numerum hoc tale designatur, cum hic numerus perfectissimus in omnibus divinæ Scripturæ locis inveniatur, illi autem imperfecti et pravi comprobantur. Ideo puto quod licet imperfecti sint, perfectionem tamen in vultu per hypocrisim ostendunt et ore, qui, cum sint nequissimi, alios tamen per Evangelium generant ad perfectionem, de quibus Salvator : « Attende a falsis prophetis, etc. » (Math. vii). « Ipse quoque Satanas transfiguratus se in angelum lucis (II Cor. xi). » Et adolescentularum non est numerus. Adolescentulas jam in Christo renatæ, quæ deposita primi hominis velutate in Christo renovate sunt neendum nubiles ne cum toro regis aptæ; quia needum ad prædicationem de Christo pervenerunt. *Quarum non est numerus;* quia non est numerus animarum in Christo credentium, sed soli Dei cognitus. Et quoniam tot sint reginæ, tot concubinæ, tot adolescentiæ; tamen

Una est columba mea, perfecta mea, una est matris suæ, electa genitrici suæ.

Una est columba mea speciali simplicitate, perfecta mea virtutum plenitudine; una est filia scilicet

A matris suæ, electa genitrici suæ, videlicet Synagogæ, de qua descendit Christus secundum carnem; et ideo mater ejus dicitur. Hæc specialis fuit virga Maria inter omnes dignissima, inter omnes unica, inter omnes benedicta.

Viderunt eam filii Sion, et beatissimam prædicaverunt, reginæ et concubinæ laudaverunt eam.

Filia Sion, id est animæ sanctæ, que jam per fidem et spem sunt in speculatione, viderunt eam et beatissimam prædicaverunt. Non beatam dixerunt, sed beatissimam prædicaverunt, que Dei Filium genuit, quæ virgo permanxit, humilitate prædicta, virginitate beata, reverentia laudabilis, obedientia spectabilis. Et nota quod superius vocavit adolescentulas eas quæ modo vocat filias. Sion reginæ, ut superius dictum est, vocantur doctores Ecclesie, qui sua prædictiōnibus præconia Virginem laudant, beatissimam prædicant, filias Sion ad ejus imitationem invitant. Et concubinæ laudaverunt eam. Concubinae, ut dictum est, dicuntur illi qui intuitu 37 favoris humani, vel terteni emotumenti Dei gloriæ præconantur, nec laudes Virginis Matris silent^{er} laudantes in huic modum :

Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora con-surgens?

Quantæ dignitatis est, quæ cum tanto honore et cum tanta gloria progrederetur, ut merito sue pulchritudinis auroræ comparetur? *Progreditur, in-quam, de virtute in virtutem (Psal. LXXXIII) quasi aurora,* quia sicut aurora solem super terram luccentem mundo inducit, sic virgo Maria quasi coelestis aurora Solem justitiae mundo parit. Aurora solem antecedit, sed ipsa tamen a solis virtute præcedit; sic Virgo veri luminis prævia, id est Solis justitiae est prænuntia; sed tamen ab ipso spirituali gratia est illuminata. Et vere quasi aurora con-surgens, id est tota simul surgens; quia tota fuit sancta et corpore et spiritu splendens.

Pulchra ut luna, electa ut sol.

Nam sicut luna noctem irradiat, ita hæc exemplis nos illuminat, Solem justitiae pariendo, tenebris nostræ ignorantiae eliminat. Et sicut luna illuminatur a sole, sic Virgo illustratur veri solis claritate. Et sicut pulchra est ut luna, imo plus quam luna, quia luna aliquando deficit, ista semper præficit; luna decrescit, ista semper crescit; luna aliquam in se habet maculam, ista nullam, ideo electa ut sol, qui in se nullum habet defectum luminis. Sic ut sol omnibus mundanus antefertur, sic ista omnibus creaturis præfertur et ipsum verum solem imitari nititur vivendo in omni humilitate, manus-tudine, justitia et sanctitate. Et sicut sol sui cursus solitas non mutat habenas, sic beata Virgo propositum, quod semel arripuit, non mutavit.

Terribilis ut castrorum acies ordinata.

Quibus terribilis? Principibus tenebrarum, dia-bolo et angelis ejus. Hos terret et pungit, et pre-

VARIE LECTIONES.

suerum famulorum erectione saepe improbos re- A Hoc est quod in Evangelio legitur. Quæ eum au- primet et retundit malignum insultus. *Terribilis,* disset turbata est in sermone ejus et cogitabat quæ inquam, haereticis, quos tua virtute confundis, et perfidis, quorum errores a tuis delectationibus²⁴ avertis. *Ut castrorum acies ordinata,* id est ita fide, spe et dilectione iuncta, ut nallis temptationibus ini- mici valeat penetrari. Nota quod reginæ vocaverunt eam auroram, lunam et solem, et ordinatam ut castrorum aciem, Christus autem vocat hortum suum, dicens :

Descendi in hortum meum, ut viderem poma con- vallis.

Quasi diceret: Quia talis est Virgo jam huma- natus sum in virginalis uteri thalamo²⁵. Hic est hortus in quo spirant virtutum aromata, in quo redolent patientiæ rosaria. Ille est hortus fructibus redundans, copiis exuberans, flore virginitatis ver- nans, quem non vendi tangit austeritas, ubi mol- lioris auræ gratia indesinenter aspira, et vernalis emenitatis allieit intuentes. Et nota quod, ubi ha- bembus in littera nostra *meum*, quidam codices habent *nucum*, quod eleganter convenit Virginis glo- riosæ. Non quippe habet amarum corticem, testam duram, nucleus dulcissimum; ita Virgo mater exte- riuss habuit carnis infirmitatem et duram testam, id est fidei firmam constantiam, et virginitatis perseverantiam, et dulcissimum nucleus Christum qui mundo parit Christum, ex quo data est nobis dulcedo æterne beatitudinis. Sic ergo Christus de- scendit in Virginem per incarnationis sue humili- tatem, ut videret, hoc est videre faceret *poma con- vallis*, id est **33** fructus qui in humilitate conditur. Dicitur autem Deus aliquid videre, id est ali- quid videri facere, juxta quod ad Abraham dictum est: «Ego cognovi», id est alios cognoscere feci, «quod timeas Deum (*Gen. xxii.*)».

Et inspicere si florisset vinea, et germinasset malu punica.

Id est, considerarem quomodo Ecclesia per or- bem diffusa in virtutibus floret, et illos sollicite in- spicerem qui iam maturi sunt ad perferenda martyria. Ilæc enim omnia magnam vigilantiam, et sol- licitudinem, et dilectionem quam habet erga Ecle- siam commendant.

Nescivi, anima mea conturbavit me propter qua- drigas Aminadab.

Ita Christus venit in carnem et de me assumpsit carnem, dicit Virgo, sed antequam veniret in me, nescivi ipsum scilicet venturum in me. Sciebam ipsum nasciturum de virgine, sed qua nesciebam. Et hoc est quod dicit nescivi Filium Dei, scilicet de me nasciturum ante angelii adventum; unde et ad sermonem ipsius angelii: *Animæ,* inquit, *mea contur- bat me,* quia cogitabam qualis esset ista salutatio.

VARIE LECTIENES.

²⁴ Ms. idem, pro delectationibus habet dilectoribus, atque sic etiam legendum est. ²⁵ Ms. Tornacense ideo homo natus sum, Villariense autem sicut: humilitas in virginalis uteri thalamo. ²⁶ Ms. Villar. exina- gaverit, ²⁷ Incarnaverit. ²⁸ Idem ms. hic inserit: et vulnerare medicum, ut, etc.

incarnationis præsentiam. Vel possunt esse verba sanctorum spirituum assumptionem Virginis desiderantium. Quod dicitur revertere, revertere, quasi dicant : Primo revertere a captivitate mundi, quia captivitatis mundi non debes subfici, per quam captivi a captivitate sua sunt soluti. Secundo revertere ab onere sive corruptione carnis, quia sicut immunis es a corruptione peccati, sic ad immortallitatem transire debes absorpta mortalitate per gratiam Dei. Tertio revertere ad libertatem filiorum Dei (*Rom. vi*), quia sicut nunquam regnavit peccatum in tuo mortali corpore, sic digna es perfrui eadem spiritus libertate in carne virginali qua fruuntur in spirituali scientia⁴⁷ angeli, ab ipsa sui creatione sive potius confirmatione. Quarto revertere ut intueamur te, a dignitate angelorum ad superexcellentiam jam beatificatorum spirituum. Quia sicut in faciem Filii tui desideramus prospicere, sic in specie et pulchritudine tua vultus deflere volumus, et luce vultus tui illustrari omnibus modis satagimus. Et quasi Christus, haec loquens, sermonem dirigeret ad Spiritum sanctum, sequitur :

CAPITULUM VII.

Quid videbis in Sunamite, nisi chorus castrorum?

Chori castrorum sunt conventus virtutum, quæ in Virgine ordinantur, quibus Virgo contra vitia dæmones et hereticos munitur. Et nota quod chori sunt canentium, castra vero pugnantium. In Virgine ergo incurunt chori canentum quantum ad consonantiam virtutum, castra vero pugnantum secundum quod Virgo circumsepta et sanctis disciplinis instructa virtuorum et diemonum repellebat insulitus. Et adhuc ad Virginem Christus sermonem dirigens, ait :

Quam pulchri sunt gressus tui, in calceamentis, filia principis!

Gressus tui, gloria Virgo, sunt nobilitas, virginitas, fecunditas; nobilitas generis, integritas carnis et mentis, fecunditas prolis. Calceamenta sunt affectus, effectus, profectus, excessus; affectus in meditationibus, effectus in operationibus, profectus in desideriis, excessus in gaudiis. Tu autem es principalis filia principis, Dei videcieat qui est Princeps principum et Dominus dominantium, quia te specialiter per gratiam genuit, specialiter informavit; ita tamen Dei illa, quod et ejus Mater intacta. Vel per pedes et gressus intelligentur mentales affectus, qui omnino purgati fuerunt et decorati in incarnatione Christi. Per calceamenta figuratur incarnatio divina.

Calceamentum enim solet fieri de pelle mortui animalis, nec tota pellis cedit in calceamentum hominis; sed potius pars pellis. Illumina autem natura mortificata erat per poenias et culpan.

Hanc pellim humause poenæ assumpsit Christus

A quantum ad naturæ substantiam, sed non totam quantum ad naturæ circumstantiam, quia ita assumpsit penam, quod non culpam. Sic ergo quasi calceamentum applicuit, quando humanam natumassumpsit. Prosequens autem pulchritudinem Virginis, ait :

Junctura femorum [seminum] tuorum, sicut monilia.

Femora solent esse generationis signa. Junctura autem femorum nihil aliud intelligitur, quam concordia durarum secunditatum quæ fuerint in Virgine: una ventris, altera ventris. Et hec junctura solet sicut monile, id est habui secum comitem duplice, virginitatem **40** carnis et virginitatem mentis. Per monile solet notari castitas. Monile cuim solet apponi pectori ad ornandum, et in castitatis signum; unde dicitur monile, id est monens castitatem. Est ergo sensus: *Junctura femorum tuorum sicut monilia*, id est sicut tu prædicta es duplice fecunditate, ita duplice virginitatem.

Quæ fabricata sunt manu artificis.

IJ est, Dei omnipotentis cuius largitatem omnis virtus collata est Virgini, vel *manu artificis*, id est Filio Dei. Ipse enim est manus Dei Patris, per quem fecit ei *sæcula* (*Hebr. i*).

Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis.

Sicut in viro vis concupiscendi, sedem habet in lumbis, sic in femina vis concupiscendi in umbilico. *Umbilicus* etiam est in meo ventris. Per umbilicum igitur Virginis, intelligitur vis intelligendi ⁴⁸, quia Deum dilexit scilicet charitas. Haec in Virgine fuit quasi crater; quia, ea mediantre, Virgo mundo latitiae vinum propinavit, de quo dicitur: « Calix meus inebrians quam præclarus est (*Psal. xxvii*). » Et alibi: « Vinum testificat cor hominis (*Psal. cxi*). » Et bene crater tornatilis dicitur, quia torno facilius operamur. Et ipsa Virgo, sine omni difficultate, sine omni illecebra, sine omni earnis angustia, concepit et peperit. *Nunquam indigens poculis.* Minus dicit et plus significat, id est, plenus poculis, quia in mundo propinat vinum dilectionis, vinum salutis, vinum latitiae, poculum vitae. Nec miruui si umbilicus tuus talis est, quia,

Venter tuus sicut aeruus tritici, vallatus liliis.

Eleganter venter Virginis comparatur acervo tritici, quia de ipso processit granum frumenti, quod eadens in terram et mortuum, multiplicem fructum attulit (*Joan. xii*); ex quo processit in Ecclesia Dei multiplicata seges fidelium et credentium. *Venter*, inquam, *vallatus liliis*, quia etsi plenus fecunditate, decoratus tamen virginitate.

Buo ubera tua, sicut duo hinuli capree gemelli.

Buo ubera. Virginis possunt intelligi caro et anima ipsius, quia caro ab omni concupiscentia mundata et virginitate decorata; et anima virtu-

VARIE LFFECTIONES.

⁴⁷ Idem ms. Villar., pro scientia, habet subsiantia. ⁴⁸ Ms. Villar., pro intelligendi habet diligendi.

tum deliciis referta in quibus (quia Christus delectatus est) fuerunt ei quasi ubera a quibus contraxis specialiter et jucunditatis et dilectionis pabula. Haec fuerunt quasi *hinnuli caprae*. Caprea Christus est, quia sicut animal illud perspicuitate intentus insignitur et in altis commoratur, sic Dei Filius in coelis habitat, et omnia sua sapientia penetrat. Hujus deo hinnuli sunt corpus et anima Christi; quia sicut hinnuli a caprea procedunt nee ab ea recedunt, imo etiam comitantur ejusque uberibus lactant, sic caro Christi ab ipso Christo formata animaque creata ipsum sequuntur cunctum in celum, et ab uberibus divinitatis ejus delectabiliter paescuntur.²² Prater hec omnia

Collum tuum sicut turris eburnea.

Id est, doctrina tua qua instruxisti evangelistas, fuit firma et in nullo vacillans, in nullo dubitans, simpliciter docens, nihil falsitatis admiscens, et in omni sanctitate et sanctimonia docens. Eborum eius castitatem et munitam in Scripturis significat. Similiter

¶ *Oculi tui sicut piscinae in Hesebon, quae sunt in porta filiae multitudinis*

Oculi Virginis dicuntur vita contemplativa, et vita activa, in quarum altera scilicet activa, videt quid agendum; in altera videlicet contemplativa, quid diligendum. Ista comparantur piscinae; quia et Virginem spirituali refectione satiant, et a macula peccati liberant. Haec sunt in Hesebon, id est in cingulo maroris: haec enim est interpretatio iuujus nominis. Virgo enim quantum ad activam vitam vallatur cingulo maroris, pro diuturnitate laboris et misericordie, et quantum ad contemplativam pro dilatatione patrum. *Quae piscinae sunt in porta filie multitudinis* illa, quia numerositatem gentium quotidie colligit. Haec porta est fides vel levacrum baptismi, per quod patet aditus in Ecclesiam Dei. In porta ergo illae multitudinis sunt istae piscinae; quia per fidem Ecclesiae comparantur predicta vita. A simili:

Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit contra Damascum.

Per nasum figuratur Virginis discretio, qua discernebat fetorem vitorum ab odore virtutum. Hinc²³ comparatur turri Libani, quia tanquam turris defendebat²⁴ ab incuris malitiantium. Et bene turri Libani similis dicitur. Libanus enim candidatus interpretatur, quia eam candore virginitatis venustabat et contra vitia defendebat. Haec contra Damascum respicere dicitur. Damascus enim sanguinis potus vel sanguinis oculus interpretatur; ideo significat voluptates et illecebras carnis, per

A quod insinuat quod discretio Virginis contraria erat voluptatibus et illecebris.

Caput tuum ut Carmelus, et cornu capitum tuum sicut purpura regis iuncta canalicibus.

Carmelus qui est Chermel dicitur nomen est, et interpretatur *cognitio circumcisione* fideles suos ab omnibus viis circumcidere novit. Et est caput Virginis, cujus cornua sunt omnes fideles. Quae cornuentae sunt sicut *purpura regis*, quia sanguine veri regis decorantur. *Iuncta canalicibus*. Per purpura Christi passio, per canales corda nostra significantur. Quia, sicut per canales aqua decurrere solet, ita per corda nostra compunctionis ex recordatione passionis Christi. Jungitur itaque purpura regis, id est passio Christi canalicibus, id est humiliatus cordibus nostris, quando ipsis intimis cordibus nostris vera charitate Christo passo compatimur, quia, si compatimur, et conregnabimus (II Tim. ii). Et ideo :

Quam pulchra es et quam decora, charissima, in deliciis!

Quam pulchra es exterius per activam vitam, et quam decora interius per contemplativam! charissima in deliciis, id est in dilectione Dei et proximi; quia

Statura tua assimilata est palmae, et ubera tua botrys.

Palma horridam quamdam radicem habet, asperum corticem, roboris firmatatem, stipitis proceritatem, pulchra in cohorte, delectabilis in flore, dulcis in fructificatione. Solet elianus deferri in signum victoriae. Statura ergo Virginis gloriosa, **¶** id est processio vita ejus assimilatur palmae. Ipsa enim processus de radice horrida, id est de peccatrice Synagoga tanquam de spina rosa. Asperum habuit corticem, quia quantum ad saecularēm honorem fuit firma, quantum ad divitias temporales, paupercula; sed firmitatem habuit roboris per constantiam mentis. Erecta fuit in stipite, quia ad colum suspensa animi intentione.

Pulchra in culmine, in virginitatis et humilitatis celsitudine, delectabilis in flore; quia sine concupiscentia concepit florem campi, et lilitum convallium. Dolecis in fructificatione, quia sine poena²⁵ peperit mundi Redemptorem. Haec nobis proponitur in signum Victoriae et exemplum, ut, sicut ipsa vicit mundum, peccatum, diabolum, ita et nos vincamus iusta posse nostrum. *Et ubera tua botrys*, quia, ut superius diximus, ubera Mariae dicuntur virginitas et humilitas, in quibus delectatus est Christus: quia nobis proposita sunt ad informandum et instruendum ut sequamur vestigia ejus. Et compa-

VARIE LECTIOMES.

²² Ms. Villar hic adjungit: quas nunquam dimisit ex quo assumpsit, quidquid enim boni habet anima vel caro, habet a Dei Verbo. Sic ergo, duo ubera Virginis, sunt sicut duo hinnuli caprae, quod Virgo in corpore et anima corpori et animae Christi est conformata. ²³ MS., haec. ²⁴ Idem ms., cam defendebat.

²⁵ MS., pro poena habet dolore.

rantur botris : quia botrus in flore parit odorem, in fructu dulcedinem. Calescit etiam et reficit : sic virginitas et humilitas Virginis fragrant odore bona opinionis, fructum dulcedinis propinans³, calescent in amorem, et reficiunt ad spiritualem satietatem. Et sicut descendit in te palmarum, ita ascendam in palmarum, id est in crucem. Loquitur ergo ad sponsam de passione sua, et revelat ei consilium suum quod ab æternis temporibus erat apud Patrem dispositum, quod Virgini celare volebat. Et hoc est quod ait : *Dixi, id est externaliter et incommutabiliter statui. Ascendam in palmarum, id est in crucem.* Palmarum dicit, quia signum triumphale est contra omnem potestatem inimici. *Et apprehendam fructum ejus.* Fructus palmarum illius totus mundus dignoscitur esse per crucem redemptus : unde idea Salvator ait : « Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum (*Joan. xii.*) ». Et hoc est quod dicitur :

Dixi, ascendam in palmarum, et apprehendam fructum ejus.

Unde et sequitur :

Et erunt ubera tua, sicut botri vineæ.

Postquam Christus passus est, et per resurrectionem et ascensionem et sancti Spiritus missionem dilata est fama nominis Christi : ubera Virginis, id est numilitas et virginitas emiserunt odorem bona opinionis ; Virginis imitatores exemplo reficiendo, et ad amorem ejus inflammando. Vel duo ubera dienunt duo brachia charitatis, quibus Christum dilexit Virgo, quæ in passione fuerunt quasi botri ; quia dilectio Virginis in passione Filii magis flagravit per apparitionem, et eam sobrie inebriavit per dolorem. Et tune :

Et odor oris tui sicut odor malorum.

Id est, fama et opinio operum tuorum erunt sicut odor malorum : quia veniet ad maturitatem, et aliis exhibebunt suavissimum odorem.

Guttur tuum sicut vinum optimum.

Id est, meditatio tua in Scripturis per quam formatur verbum sancta institutionis, et spiritualis cibis sacrae Scripturae trahitur in stomachum mentis ; est sicut vinum optimum, iest comparatur vino optimo ; quia et sobrie inebriat et a curis temporalium liberat. Cum haec diceret Christus, quasi verba interrumpere, sequitur :

43 *Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum.*

Quia meditatio mea in Scripturis ita placet Deo dilecto meo, sicut aliqui placet poculum odore et esopre, *labiisque et dentibus illius ad ruminandum.* Per labia doctores, et per dentes predicatores intelliguntur, qui in sacra Scriptura suam habent meditationem. Nec absurdum est, quia cum vinum potetur et non ruminetur quod magis ad cibum quam ad potum pertinet. Nam sancti doctores spi-

A rituere vinum ruminant, quando spiritualia precepta diligenter inquirunt, et cerebra meditatione investigant aliquid invicem conferunt. Sic ergo vinum optimum propino dilecto meo. Et hoc est quod sequitur :

Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus.

Ego dilecto meo prophno sanctæ meditationis pulcum, et ad me conversio ejus per adjutorium ; quia sine eo nihil facere possum. Et quia meditatio mea in sacra Scriptura nullum habet vigorem sine inspiratione tua, ideo,

Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum.

Veni ad me per sacrae Scripturæ revelationem, et sic egrediamur in agrum, id est in sacrae Scripturæ scrutinium. Et nota quod eleganter sacra Scriptura ager dicitur, quia sicut in agro pullular florum diversitas, herbarum varietas ; sic in sacra Scriptura sententiæ pluralitas. Sententia illa que ad castitatem monet, lili tenet imaginem; quæ ad martyrii patientiam, rosæ gerit similitudinem; quæ ad penitentiam, violæ representat speciem.

Commoremur in villis.

Commoremur in villis, id est in obscuris libriss diligens adhibendo studium, ut ex fumo eliciamus lucem, ex nocte solem, ex obscuro splendorem. Eleganter autem villa obsecros libros sacrae Scriptura significant ; quia, sicut in villis non est frequens strepitus hominum, nec tantus tumultus ciuium, quantos in orbibus et civitatibus ; sic in obscuris sacrae Scripturæ locis non tanta perstrebit gerrulitas hominum quam in apertis locis. Obscura enim sacrae Scripturæ loca longe sunt relegata a vulgari intellectu⁴, et sic :

Mane surganus ad vineas, rideamus si floruit vinea, si flores fructus perturbiunt, si floruerunt mala punica.

Mane surganus ad vineas, id est ad spiritum a littera surgentes, ab historia ad mysticum sensum, accedamus ad sacras Scripturas ; in quibus virent frondes historiae, redolent hos allegoriae, satiat fructus tropologiae. Et hoc mane, id est per diluculum spiritualis intelligentie. Et sic rideamus, id est experiamur, hoc est me experi facias, si floruit vinea, id est sacra Scriptura in me per allegoricum sensum. Si flores fructus perturbiunt, per moralem intellectum ; quia, sicut post florem sequitur fructus, sic moralis intellectus post allegoricam interpretationem ad nostri informationem. Si floruerunt mala punica. Malum punicum exterior habet corticem, interior continet granorum plenitudinem. Haec est sacra Scriptura, quæ exterior representat corticem litteræ, interior continet fecunditatem

44 *spiritualis intelligentie. Malum ergo punicum in mente floret, quando hominem spe æternæ beatitudinis sacra Scriptura ad patientiam monet. Robur enim et rubeum quod exterior*

VARIAE LECTIONES.

³ Ms. addit : imitatoribus Virginis. ⁴ Ms. Villar. apponit, Virgo. ⁵ Ms. intelligentia. ⁶ Ms. Villar. tolerantium passionum.

malum punieum demonstrat, tolerantiam passio-
num designat.

Ibi dabo tibi ubera mea.

Id est, in ipsa meditatione Scripturæ manife-
stabo duplēcū charitatem, qua te diligo secundum
quod Deus es, et secundum quod homo. Ex fre-
quenti enim sacrae Scripturæ meditatione inar-
descit charitas; ibi enim invenitur quod nobis con-
tulit Christus secundum quod Deus et secundum
quod homo.

*Mandragoræ dederunt odorem suum in portis
nostris.*

Quid per mandragoræ, herbam scilicet medici-
nalem et odoriferam, nisi perfectio virtutum glo-
riosa Virginis intelligitur? Quia dām exempla bo-
norū operū circūmquaque per bonam famam
tribuit, quasi odorem quo agroti sanantur, asper-
git. Et hoc in portis, id est in virtutib⁹, quæ sunt
porte ad vitam. Nea solum mandragoræ dederunt
odorem suum, sed et

*Omnia porta nava et vetera, dilecte mi, servari
tibi.*

Hoc est, præcepta vel sententias vel promissa
Novi et Veteri Testamento servari tibi, id est ad
nomen tuum et in te per te implenda esse intel-
lexi. Scio enim omnia quæ in Veteri Testamento
annuntiata sunt, non nisi tua auctoritate posse
impleri. Per poma autem sacrarum Scripturarum
sensus intelliguntur, qui dum a sanctis Patribus ad
nos pervenient et creduntur, quasi quendam odo-
rem per intellectum pariunt et mentem spirituali-
ter reflequant. Ergo, o Christe, tu qui modo es in
sūnu Patris, assume formam hominis.

CAPITULUM VIII.

*Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera
matris meæ, ut inveniam te foris?*

Sed quis mihi det te fratrem meum, id est, quis
afficeret poterit, ut particeps mee naturæ existens
frater appelleris; te, inquam, sugentem ubera matris
meæ, hoc est assumptem omnia, quæ humanae
naturæ sunt absque peccato nisi Deus Pater? Mater
Virginis Synanega dicitur, de qua descendit et
Christus. Sugere ergo ubera Matris virginis est su-
gere ubera Synanega. Introducitur autem hic virgo
Maria loquens secundum statum, in quo erat quando
respondens angelo, ait: « Ecce ancilla Domini, fiat
mihi secundum verbum tuum (Luc. 1). » Et quis
etiam det ut inveniam te solum foris, id est ut agnos-
cam in humana natura incarnatum de mea sub-
stantia? Quasi enim Deus intus erat cum in sūnu
Patris latravit; sed foris inventus est, cum se
mundo visibilem præbuit.

Et desculper te, et jam me nemo despiciat.

*Desculper te, id est multum delectur in te et tu
delecteris in me: et nemo jam me despiciat, sicut
prius, 45 antequam venires in me. Quia ante Filii*

A Incarnationem nullius momenti esse videbatur; sed
post conceptionem et partum in magno honore est
habita; non solum ab heminibus sed etiam ab an-
gelis; quia inter mulieres benedicta, immo super
choros angelorum exaltata. Et cum in carne vene-
ris.

Apprehendam te, et ducam in domum matris meæ.

Apprehendam te, id est summa dilectione ample-
cer, et ducam in domum matris meæ. Mater Virgi-
nis Synanega est; cuius Synanega domus et cubiculum
vetus est lex in qua habitat. In hanc ergo
domum sive cubiculum introducit eum Virgo Ma-
ria: quando omnia quæ de eo in Veteri Testamento
scripta sunt diligenter considerat et intelligit vera-
citer in Christo complicita. Et hoc est quod sequi-
tur:

*Ibi me docebis et dabo tibi poculum ex vino con-
ditum, et mustum malorum granatorum meorum.*

Id est in Veteri Testamento *docebis me*, id
est aperies mihi sensum ut intelligam omnia quæ
in lege, prophetis et psalmis scripta sunt de te. *Et
dabo tibi poculum ex vino conditum.* Poculum vino
conditum dedit virgo Maria Christo, quando Novum
Testamentum consonare Veteri intellexit in ipso.
Et quasi vino poculum condivit; quia dulcedinem
Evangelii testimonii legis quæ aspera est, ut ro-
bustius teneatur, tingendam esse cognovit. Et præ-
terea dabo tibi *mustum malorum granatorum meo-
rum*, id est predicto modo ad te referam spiritualem
intelligentiam in me ferventem per cœlum meditationem. Et bene mysticum sensum; mustum vocat
quod adeo ferventissimum est, ut omnem sororem
nimio fervore a se excoquat. Quia spiritualis intel-
ligentia legis Mosaicæ a se litteralem sensum quasi
faciem eliminat. Et ideo quia ejus gratiam et inefla-
bilem dulcedinem sentio, jam terrena omnia post-
pono, ipsam etiam vitam carnis pro ejus amore
contendo, et ad ejus beatitudinem videndum totis
desideriis anhelo. Virgo enim menti sue ea quæ
videbat supposuit, et ea quæ non videbat omni-
conatu et universis cogitationibus appetit, quæ
tanto desiderio cœlestia sectabatur, ut omnia visi-
bilia pro nihil reputaret mentem suam cœlestibus
desideriis occupans.

*Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexa-
bitur me.*

Ista ergo levam sub capite habebat, quia michte
erecta ad beatitudinem vitam præsentem sub se
portabat. Et dextera Christi eam amplexabatur,
quia ex omni parte cœlestis eam dilectio trahebatur.
Et quia Virgo in contemplatione erat dum veniret,
evangelistas Christi admonet ne Virginem a so-
no contemplationis excitantes ab ea querant quæ
gessit Christus in carne, nisi quando ipsa illis vo-
luerit revelare. Fuit enim tempus quando Virgo
contemplationi vacavat, fuit tempus quando multa

VARIÆ LECTIÖNES.

¹ Ms. spiritualiter implendo. ² Ms. Villar. sine intermissione occupant. ³ Idem ms. videt.

de gestis Christi apostolis revelavit. Et hoc est quod dicitur:

56 *Adjuro vos, filiae Jerusalem, ne suscitetis, neque evigilare faciatam dilectam, donec ipsa velit.*

Et quia tanti meriti fuit Virgo, eam assumptam in celum laudant cum admiratione exercitus colestium spirituum in hunc modum:

Quae est ista quae ascendit de deserto, deliciis affluens, inviza super dilectum suum?

Descendit Virgo in desertum, ascendit per desertum, ascendit super desertum, *ascendit de deserto*. Descendit in desertum, per nativitatem; ascendit per desertum, progredivendo de virtute in virtutem (*Psalm. lxxxiii*); ascendit super desertum, omne mandatorum contempnens sublimitatem; ascendit de deserto, in eternam beatitudinem. Et hoc est quod hic dicitur: *Quae est ista, id est quasi meriti, quante dignitatis, que ascendit de deserto, id est de mundo in celum; deliciis affluens, id est multis virtutibus insignita? Innixa super dilectum suum, quia Christo per dilectionem adhaerens et in solius Christi auxilio confidens de largitate ab exsilio ad patriam transfertur. Unde vero accipit illa ut ab infelis ad superiora, a deserto ad regnum ascendere possit, manifestat dilectus cum subdit:*

Sub arbore malo suscitavi te.

Arborem enim non malam, sed malum vocat Christus crucem suam, propter aeternae beatitudinis fructum, quem per crucem Virgo mater accepit, et cum ipsa ceterae fideles animae, sed illa plenius. At propter bonum odorem crucis Christi in omnes gentes, et quia illa gloria nulum sustinuit, de qua superius dictum est: *Sicut malus inter ligna silvarum; sic dilectus meus inter filios.*

Ibi corrupta est mater tua:

Scilicet sub ipse cruce per incredulitatem corrupta est Synagoga, de qua secundum carnem descendit Virgo Maria. Unde et sequitur:

Ibi violata est genitrix tua.

Genitrix tua, id est eadem Synagoga ibi violata est a diabolo. Vel sic: *Sub arbore malo suscitavi te, id est sub me qui dico arbor malus praedictis rationibus, suscitavi te, id est ad virtutum plenitudinem exaltavi, per hoc quod in te et ex te incarnatus sum, exaltata es super choros angelorum. Ibi corrupta est mater tua, id est in me Synagoga peccavit. Et hoc est quod sequitur: ibi violata est. Et quia exaltavi te, ideo:*

Pone me¹⁰ ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum.

Signaculum dicitur cuius sigillum vel forma vel imago solet ceras imprimi ut cera recipiat formam sigilli, ut secreta celenter ignotis, aperiantur notis. Sic Virgo Maria Christum¹¹ cor suum posuit ut

A signaculum; quia ipsi per imitationem conformata

47 est ejusque gratia consignata. Unde legitur:

*Signatum est super nos lumen vultus tui, Domino, dedisti latitudinem in corde meo (*Psalm. iv.*). Hoc autem fuit incognitum diabolo: ei cognitum angelo. Et pone me ut signaculum super brachium tuum, id est in omnibus operibus tuis memor eris mei. Super cor Virginis et super brachium dilectus, ut signaculum ponitur, quia in cogitationibus et in actionibus Virgo Maria filium imitabatur. Per cor enim cogitatio, et per brachium operatio significatur. Et ideo hoc facis.*

Quia fortis est ut mors, dilectio.

Quia sicut mors separat animam a corpore, et iam nihil concupiscere in presente vita homini licet, ita dilectio, qua Virgo Christum dilexit, totam Virginem huius mundi mortificavit, et insensibilem redditum, soli Christo viventem, et mundo mortuam. Et vere dilectio illa fortis est in Virgine, quia

Dura sicut infernus, emulatio.

Id est, dilectionis execratio et effectus, est dura sicut infernus. Quia quemadmodum infernus eos, quos semel recipit nunquam dimittit; ita, postquam charitas in Virgine venit, nunquam eam dimisit. Nec mirum, inquit, si dilectio tua tantæ sit fortitudinis, quia

Lampades ojus, lampades ignis atque flammare.

Lampades, id est ardores et compunctiones dilectionis illius sunt lampades ignis et flammarum, quia lucem boni exempli alii estudiant. Lampades ergo dilectionis præcordia sunt Virginis, in quibus velut in vasis dilectio habitat. Ergo lampades erant ignis, quia intus ardebat per amorem; et lampades flammarum, quia exterius lucebat per operationem. Lampades, inquam, sunt sicut flammatus ignis, quod potest per hoc probari, euoniam

Quæ multæ non potuerunt [poterunt] extinguere charitatem, nec flumina obruerunt illam.

Multæ aquæ, id est minæ persecutorum vel blandimenta sæculi vel tribulationes, quæ per aquas significantur, non potuerunt extinguere charitatem, quæ est inter me et te. Nec flumina, id est impetuose persecutions obruerunt illam dilectionem. Quanvis enim persecutores corpus occidunt, animam tamen non possunt occidere (*Matthew. x.*). Tautæ ergo dignitatis, ut dictum est, existit dilectio tua, etsi non tantum debet unusquisque habere, quod

Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam [cum]:

Quia omnis substantia hujus mundi vilis est, et quasi arena exigua in comparatione dilectionis. Et hinc est quod electi non solum substantiam suam, verum etiam se ipsis ad mortem pro dilectione Christi iradiderunt. Hucusque locutus est Christus

VANIA LECTIONES.

¹⁰ Ms. Tornacense: Deo largiente; ms. vero Villariense, eo largiente. ¹¹ Idem Villar, pyc at legit et. ¹² Idem ms. hic immediate subjungit: Pone me, id est pones me, ut ponatur presens imperativum, pro futuro indicativo, quod frequens loquitur in sacra pagina. ¹³ Super cor.

de Virgine secundum statum post incarnationem, nunc loquitur de eadem secundum statum quem habuit ante tempus incarnationis. Et introducitur laquens ad angelos de mittendo nuntio ad Virginem, et de incarnatione celebranda in Virgine. Ait ergo :

B 48 *Soror nostra parvula [parva] est, et ubera non habet.*

Virgo Maria parvula est humilitate, parvula secundum aliquos, qui dicunt eam fuisse tredecim¹⁶ annorum, quando Dei Filius ad eam misit angelum; parvula etiam terrena possessionis modestiate, parvula opinione. *Et ubera non habet*, id est non est secunda per conceptionem. Vel adhuc non habet tanta ubera quanta est habitura videlicet charitatis, hoc est adhuc non habet tantam dilectionis plenitudinem quamlibet habitura est post incarnationem ad diligendum meum Deum et hominem.

Quid faciemus sorori nostrae, in die quando alloquenda est?

Ista interrogatio non est ignorantis, sed dispensatoria. Novit enim quid facturus sit Deus. *Quid, ait angelus, faciemus sorori nostrae?* id est, Virginis Mariæ, quæ soror dicitur Christi, ratione humanae naturæ, secundum quam Virgo quodammodo erat futura soror Christi, quia in humana natura ei conveniens; erat etiam soror angelorum, quantum ad spiritualis gratiae participationem, in qua Christus futurus erat similis Mariæ et angelicæ naturæ; *in die quando alloquenda est*, id est quo tempore Gabriel archangelus eam est allocuturus.

Si murus est, edificemus super eum propagacula argentea.

Id est, si firmum propositum habet virginitatem servandi, quam Deus vovit: (quod quidem habet) *edificemus super eam propagacula argentea*, id est instruamus eam in scientiis divini eloquii, ut creditur de se nasci¹⁷ Filium Dei iuxta auctoritates divini verbi: si observaverit virginitatem carnis et animi.

Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.

Si ostium est, id est si mili per fidem et obedientiam et humilitatem præbuerit aditum ad se ut incareret de ipsa; *compingamus illud tabulis cedrinis*, id est instruamus eam in sacris Scripturis, ut intelligat de se esse dicta, quæ a prophetis de Virgine sunt predicta. Et quasi ad hoc¹⁸ respondeat, sequitur :

Ego murus, et ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.

Ego sum murus, id est firmum habeo propositum virginitatis, hoc est, quod in Evangelio legitur: « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognoscet (Luc. 1)? » id est propositum non cognoscendi ha-

A beo. *Et ubera mea sicut turris*, id est humilitas et virginitas mea immobiliter me custodiunt, et in me immobiles sunt. *Ex quo facta sum coram illo quasi pacem reperiens*, id est ex quo in me humilitatem et virginitatem habui, in quibus maxime Christo et angelis placui, quia similia similibus gaudent. Et nota quod eleganter ait *quasi pacem reperiens*, ad designandum quod in mundo non est vera pax, sed quasi pax et umbra pacis. Unde Christes discipulis ait: « Pacem meam do vobis (Joan. xiv), id est, pro futuro, sed modo relinquimus vobis pacem, id est pacis reliquias. Nec micrum si ita me munit Christus; quia Ecclesiam suam ab initio munivit Christus, et prius in Abel justo. Et hoc est quod sequitur :

B 49 *Vinea fuit pacifico, in ea quæ habet populos, tradidit eam custodibus.*

Vinea fuit pacifico, id est Ecclesia conjuncta est Christo, quam Christus tanquam vinitor pacificus excoluit redimendo a peccatis, informando virtutibus, delectando in ejus fructibus, id est bonis operibus. Ex quod fuerit pacificus apparet in ea pace, quæ tenet populos, quia nisi esset pacificus, nec dum pax esset in terra inter hominem et angelum. Per hunc enim pacificata sunt quæ in celis, et quæ sunt in terra (Col. 1). Vel ad vineam, id est Ecclesiam potest referri quod dicitur, *quæ habet populos*, quia de Ecclesia sunt populi ad fidem conversi; et eam non reliquit Christus negligenter, sed *tradidit eam custodibus*, id est prædictoribus apostolis et eorum successoribus, et etiam angelis qui eam semper custodiunt.

Vir assert pro fructu ejus mille argenteos.

In quantum¹⁹ vinitor ille pacificus eam excoluit et operandi facultatem et mercedem habendi pacem tradidit, quod vir, id est ille non mollis sed fortis, *assert pro fructu ejus remunerationem promissam Ecclesie: mille argenteos*, id est universam substantiam suam. Mille enim argentei significant omnia quæ in hoc mundo possideri possunt. Millennium enim numerus pro summa perfectione ponitur. Vir ergo assert mille argenteos pro fructu, quia sancti viri omnia relinquunt et pauperibus erogant, ut aeternam mercedem consequantur. Et verum est quod dicas, o Virgo, quia,

Vinea mea coram me est.

Id est cum ea sum usque ad consummationem sæculi.

Mille tui pacifici [pacifice], et ducenti his qui custodiunt fructus ejus.

Ac si diceret: O Virgo Maria, certa es de mercede æterna, quia mille pacifici tui. Per millenium significatur perfectio; per hoc quod dicitur pacifici, significatur æterna remuneratio, in qua est vera pax. Per mille ergo pacificos, perfecta Virginis re-

VARIÆ LECTIÖNES.

¹⁶ In ms. Villar. habetur quatuordecim. ¹⁷ Idem ms. posse nasci. ¹⁸ Idem ms. interponit verbum Virgo. ¹⁹ Ms., in tantum.

muneratic insinuator, huic duplex corona in corpore et in anima cum fructu aeternæ vite in celo reservatur, quod per ducentos significatur. Adhuc loquens ad Virginem ait Christus :

Quæ habitas in hortis, amici auscultant.

Quasi diceret : In multis pulchritudinem tuam laudavi. In hac autem ultima allocutione hoc te moueo :

Fac me audire vocem tuam.

Id est orationem tuam, quia de quacunque tribulatione clamaveris ad me, exaudiäm te. Et hoc est, o Virgo Maria, quæ habitas in hortis, in horto Ecclesie, scilicet corporaliter et in horto virtutum germinantium in vitam aeternam spiritualiter. In horto qui Christus est per amorem, et in horto vita æternæ per spem, consequenter habitatura per speciem. *Fac me audire vocem tuam*, id est ad me dirige vocem tuam ut eam adimpleam, quia inordinate orare non potes. Et hoc ideo quia auscultant amici tui, id est angeli qui te diligunt et custodiunt, semper parati renuntiare mihi verba tua, cogitationes et opera. Et quia monuerat Christus ut post suam ascensionem Virgo ad ipsum suam dirigeret orationem ut colloqueretur ei corde et voce, quod postea Virgo consentiens Christi ascensioni ait :

50 *Fuge, dilecte mi, et assimilare capræ hinnu-
loque cervorum super montes aromatum.*

*Expositionis Alani de Insulis, in Cantica canticorum, ad laudem Deivaræ Virginis Mariæ ad preces
prioris Chuniensis editæ finis¹⁸.*

VARIE LECTIONES.

* Illeclæ ultima clausula additur in antiquissimo codice ms. S. Martini Tornaci.

SUMMA MAGISTRI ALANI DOCTORIS UNIVERSALIS DE ARTE PRÆDICATORIA

In qua optimi suggeruntur conceptus ad formandas conciones in omni fere materia morali,
nunc primum in lucem edita

51 AD LECTOREM.

Hujus Summae duo habui exemplaria manuscripta in pergameno, ex Bibliotheca nostra Dunensi, unum characteribus vetustissimis exaratum, et obscurissimis verborum abreviationibus repletum; aliud recentiori nonnihil (ut appareat) manu conscriptum, et priore multo auctius, quod proinde hic secutus fui; adnotando tamen in margine verborum et sententiarum discrepancias, quibus hinc inde ab alio exemplari discrepat. Addidi (in lectorum gratiam) loca sacrae Scripturae, ad singulas sententias quæ ex eadem hic in contextu proferuntur.

A Mira exhortatione Christus exhortatur Virginem ut instet orationi, ut possit audire vocem ipsius, et ipsa hortatur eum ut fugiat, sed magna est mysterii consequentia. Nam cum superioris predicti sit Christi nativitas: cum dixit : *Quis det te fratrem meum, etc.* Et ejus passio ubi dictum est : *Sub arbore malo suscitavi te;* nunc consequenter hortatur Mater Filium ut fugiat, id est velocissime ad Patrem per ascensionem redeat. Et est sensus : Jubes me orationi insistere, scilicet secundum quod disposuisti, cui dispositioni contrarie no[n]. *Fuge*, id est completo incarnationis et passionis mysterio ad celum revertere, ut jam non te hominem, sed sicut Deum semper cogitare et orare incipiam; tunc enim audies vocem meam. Veruntamen ne me in presenti, tua visitatio deserat, digneris me crebro per majoris gratiae infusionem reviscere, teque mihi videndum sepius prebe. Et hoc est quod dicit : *Similis esto capræ hinnuloque cervorum super montes aromatum.* Sicut capræ hinnulique cervorum indomita animalia hominum consortium refugiant, tamen cerebrius in montibus videntur. Sic et tu post ascensionem tuam licet invisibilis sis, dignare mihi per majora dona gratiae tuae apparere. Et hoc *super montes aromatum*, id est in eminentiis virtutum. *Montes aromatum* dicuntur excellentiae virtutum ecclesiæ conversationi proximæ et rectæ operationis odore et fama longe lateque diffusæ.

B

SUMMA DE ARTE PRÆDICATORIA.

52 PRÆFATIO AUCTORIS.

Vidit scalam Jacob a terra usque ad celum attingentem, per quam ascendebant et descendebant angeli (*Gen. xxviii*). Scala est profectus viri catholicæ, qui congeritur ¹⁹ ab initio fidei, usque ad consummationem viri perfecti. In hac scala primus gradus est, confessio; secundus, oratio; tertius, gratiarum actio; quartus, Scripturarum perseruatione; quintus, si aliquid ²⁰ occurrat dubium in Scriptura, a majore inquisitio; sextus, Scripturæ exppositio; septimus, predicatione. Homo ergo paenitens de peccato, primo debet pedem figere in primo gradu hujus scalæ, confitendo peccatum; secundo ascendere secundum gradum, orando ad Dominum ut ei conferatur gratia. Tertius gradus ascenditur, per gratiarum actionem pro grata collatione. Ad quartum gradum fit ascensus per Scripturæ scrutinium, ad gratiam collatam conservandam; sacra enim Scriptura docet quomodo grata collata conservari possit. Consequenter occurrat quintus gradus, quando dubium occurrit, et lector intelligentiam a majore inquirit. Sextus ascenditur gradus, quando lector alii sacram Scripturam exponit. Septimum gradum ascendit, quando in manifesto prædicat quæ ex Scriptura didicit. Sed quia de aliis gradibus, quomodo vel quando per eos ascendendum sit, variis ²¹ varium proposuere tractatum; de prædicatione vero, qualis esse debeat, et quorum, et quibus, proponenda sit, et de quo, et quomodo, et quando, et ubi; quia a pœnis dicta sunt ²² ad præsens dignum duximus de his aliquem compingere tractatum, ad utilitatem proximorum. Primo ergo ²³ videndum est, quid sit prædicatio, et qualis esse debeat quoad superficiem verborum, et pondus sententiæ, et quot sint ejus species; secundo, quorum debeat esse prædicatio; tertio, quibus sit proponenda; quarto, quare; quinto, ubi.

53 CAPUT PRIMUM.

De prædicatione. Quid sit et qualis esse debet, etc.

*Prædicatio est, manifesta et publica instructio morum et fidei, informationi hominum deseruiens, ex rationum semita, et auctoritatu fonte proveniens. Manifesta debet esse prædicatio, quia in manifesto proponenda est. Unde Christus ait: Quod dico vobis in aure, prædicate super tecta (*Math. x*). Si enim prædicatio occulta esset, suspiciose esset, et videtur redolere hæretica dogmata. In conciona-*

*A basis ²⁴ enim suis, latenter hæretici prædiant, ut facilius alios decipient. Publica debet esse, quia non uni, sed pluribus proponenda est. Si enim uni tantum proponeretur, non esset prædicatio, sed doctrina. Ea enim differentia est inter prædicationem, et doctrinam, et prophetiam, et concionationem. Prædicatio enim est illa instructio qua pluribus fit, et in manifesto, et ad morum instructionem; doctrina vero est qua vel uni, vel pluribus fit, ad scientie eruditioem; prophetia, est admonitio qua fit per revelationem futurorum; concionatio est civilis admonitio, qua fit ad reipublicæ confirmationem ²⁵. Per hoc quod prædicatio dicitur, morum et fidei instructio, insinuantur duæ partes theologie: rationalis, qua de divinis scientiam prosequitur; et moralis, qua morum instructionem ²⁶ pollicetur: prædicatio enim nunc in divinis instruit, nunc in moribus; quod significatur per angelos ascendentes et descendentes: angelii enim hi sunt prædicatores, qui tunc ascendunt eum cœlestia prædiant; descendunt, quando per moralia se inferioribus conformant. Per hoc quod sequitur: Informationi hominum describens, significatur causa finalis, sive utilitas prædicationis. Et quia prædicatio debet rationibus esse submixa, et ab auctoritatibus roberata, consequenter annectitur: ex rationum semita, et auctoritatu fonte proveniens ²⁷. Prædicatio enī in se, non debet habere verba seurrilia, vel puerilia, vel rhythmorum melodias et consonantias metrorum, qua potius sunt ad aures demulcendas, quam ad animum instruendum ²⁸, quae prædicatio theatralis est et mimica, et ideo omnifilarie contemnenda, de tali prædicatione dicitur a propheta: Caupones vestri miscent aquam vino (*Isa. 1*).*

In illa prædicatione est aqua vino mista, in qua puerilia et seurrilia verbæ, et animos quodammodo effeminantia ponuntur: prædicatio enim non debet splendere phaleris verborum, porpuramentis colorum, nec nimis exsanguibus verbis debet esse dejecta, sed

Medium tenere beati.

Quis, si nimis esset picturata, videtur nimis studio excogitata, et potius elaborata ad favorem hominum ²⁹ quam ad utilitatem proximorum, et ita minus moveret animos auditorum. Qui sie predicant Phariseis comparantur, qui ampliabant fin-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ Aliud exemplar habet, contexiter. ²⁰ Aliquod. ²¹ Aliud ex. sic: Sed quia de aliis gradibus satis patet quomodo, et quando per eos ascendendum sit, de quibus variis, etc. ²² Quia pauca dicta sunt. ²³ Aliud exemplar hic primum inchoat caput, in cuius fronte ponit omnia sequentia: Primo ergo, etc. Titulum autem hunc habet: Quid sit prædicatio, et qualis esse debeat? etc. ²⁴ Aliud exemplar: conciliabilis. ²⁵ Conservationem. ²⁶ Infiltrationem. ²⁷ In alio, hic novum incipit caput, sub hoc titule: De prædicatione spirituali. ²⁸ Informandum. ²⁹ Humanum.

brias, et dilatabant phylacteria sua (*Matth. xxii.*). Talis autem prædictio potest dici suspicosa, non tamen contempnenda, sed sustinenda. Unde Apostolus ait : Quacunque occasione prædicetur Christus, in hoc gaudeo, et gaudete (*Phil. i.*) Non debent etiam interseti, ad majorem Christi laudem ³⁰ quia non minus Christus irascitur de falsa lande, quam de negata veritate. Talis autem prædictio hereticorum solet esse, qui vera proponunt, et consequenter falsa intersetur ³¹ **54** de quibus dicitur : *Lamiae nudaverunt mammas, lactaverunt filios suos* (*Thren. iv.*) ³². Lamiae virginea facies suas, sed pedes equinos. Pedes equini unguis non sindunt, sed firmiter terræ affigunt ³³. Per lamias ergo intelliguntur heretici, qui præponunt faciem virginis, sed concludunt aculeum scorpionis. Primo enim proponunt vera, consequenter concludunt falsa . pedes vero habent equinos, quia per affectus mentis in Dei et proximi dilectione non dividuntur ³⁴, sed omnes affectus terrenis delectationibus affigunt ³⁵. Talis prædictio omnino abhicienda est, quia viliosa et perniciosa. In sententiis vero debet habere prædictio pondus, ut virtute sententiarum animos auditorum emolliat ³⁶, excite mentem, parat contritionem, compluat doctrinam, tonet minis, blandiatur promissis, et ita tota tendat ad utilitatem proximorum. Sunt enim quidam qui finem sue prædicationis constituunt terrenam mercedem; horum autem prædictio sumptuosa est. Tales enim potius mercenarii sunt quam prædicatores, et tamen prædictio eorum audienda et sustinenda est.

Unde Dominus : *Quod dicunt facite, quod autem faciant, nolite facere* (*Matth. xxii.*) Sunt autem tres species prædicationis ; una quæ est in verbo, de qua dicitur : *Ite, prædicate Evangelium omni creaturæ, etc.* (*Marc. xvi.*) Alia est in scripto, unde Apostolus dicit se predicasse Corinthiis (*I Cor. v.*), quia eis epistolas scripsit. Alia est in facto, unde dicitur . *Omnis Christi actio nostra est instructio*. Hæc autem debet esse forma prædicationis, ut initium sumatur ab auctoritate theologiae, tanquam a suo proprio fundamento : maxime ab Evangelii, Psalmis, Epistolis Pauli et libris Salomonis. Quia in his specia-
liter resultat moralis instructio. De aliis ergo ³⁷ D libris sacra pagina sumendæ sunt auctoritates, si fuerint necessariae, et ad propositum utiles.

Consequenter, prædicator debet captare benevolentiam auditorum a propria persona per humilitatem, et a rei quam proponit utilitate, dicendo, se lis proponere verbum Dei, ut fructum faciat in mentibus eorum, non ad terrenum emolumenatum, sed ad provectum et profectum eorum; non quod favo-

bri, et dilatabant phylacteria sua (*Matth. xxii.*). A rabili aura molecatur, non quod theatrali applausu deliniatur; sed ut eorum animi informentur, et quod ipsi considerare non debent quis loquatur, sed quid ³⁸. Non enim in spineto consideranda est spinae asperitas, sed rose amoenitas, nam etiam in calamo fragili mel reperitur ³⁹, et ex lapide flamma executur. Consequenter ostendere debet quam utile sit audire verbum Dei, si effectui mancipetur.

Debet etiam promittere se pauca dicturum et utilia ; nec se trahi ad hoc nisi amore auditorum, neque etiam se loqui, quod majoris sit scientiae aut prudentiae, vel melioris vita; sed quia revelantur aliquando minori, quæ non majori : et tunc debere majorem tacere, et quia aliquando majores prædicare nolunt, non est mirum si minores quandoque balbutiunt, quia si literati taceant, lapides loquentur vel clamabunt.

Consequenter debet accedere ad auctoritatis propositas expositionem, et totam inflectere ad auditorum instructionem; nec auctoritatem nimis obscuram vel difficilem proponat, ne auditores eam fastidiani, et ita minus attente audiant. Nec in auctoritatis expositione, debet nimis cito a proposito recedere, ne primum medio, medium ne discrepet immo. Debet etiam alias auctoritates inducere ad id asserendum, maxime, quæ pertinent ad propositum. Poterit etiam ex occasione ⁴⁰ intersetere dicta gentilium, sicut et Paulus apostolus aliquando in Epistolis suis philosophorum auctoritates interset, quia elegantem habebit locum **55**, si callida verbum juncta reddiderit novum.

Verba etiam commotiva interset, quæ mentes emolliant, et lacrymas pariant. Sit autem sermo compendiosus, ne prolixitas pariat fastidium. Postquam autem prædicator perpendit animos esse mollitos, et profluere lacrymas, ac vultus humiliari, debet aliquantulum immorari, sed non nimis; quia ut dicit Lucretius : « Nihil citius arescit lacryma. »

In fine vero, debet uti exemplis, ad probandum quod intendit, quia familiaris est doctrina exemplaris. Verbi gratia :

CAPUT II.

De mundi contemptu.

Si Prædicator vult invitare auditores ad mundi contemptum, in medium hanc afferat auctoritatem : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, etc.* (*Eccle. 1.*) Quæ enim auctoritas ita insinuat mundanarum rerum vanitatem, et hominum vilitatem, omnia esse lubrica, et nulla stabilia, sicut auctoritas ista? Juxta hanc auctoritatem, debet distinguere triplicem mundi vanitatem. Est enim vanitas mutabilitatis, vanitas curiositatis, et vanitas falsitatis. Vanitas mutabilitatis est, secundum quam natura-

VARIE LECTIONES.

³⁰ In alio sic : ad majorem Christianæ religionis landem. ³¹ Falsa concludunt. ³² Scriptura Thren. ³³ habet, catulos suos. ³⁴ Infingunt. ³⁵ Quia affectus, etc., non dividunt. ³⁶ Infingunt. ³⁷ In alio hic adjungitur : Ad lacrymas movent. ³⁸ Elianus. ³⁹ In alio sic : Quis est qui loquitur. ⁴⁰ Recipitur. ⁴¹ Ex causæ cognitione.

ter omnia mutabilitati subjacent; de qua Apostolus : *Omnis creatura vanitati subjecta est (Rom. viii).* Vanitas curiositatis est, secundum quam homo expedit omnem curam suam in mundanis. Unde : *Dominus dissipat cogitationes hominum quoniam vanæ sunt (Psal. xciii; I Cor. iii).* De qua Persius comicens ait :

O curas hominum, o quantum in rebus inane!

Vanitas falsitatis, est curiositas mentiendi; de qua dicitur : *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum (Psal. xi).* Sic prædictor omnem divisionem quam proponit anerioribus debet robore, aliter tota divisio nutans est et lubrica⁴¹. Consequenter ostendere debet, ubi vanitas, ubi vanitatum vanitas, ubi omnia vanitas⁴² hoc liquet in omnibus mundanis; quia, si divitiae accedunt ad hominem, vanitas, quia cito prætereunt; si moranter, hominem sibi auferunt, eeee vanitatum vanitas; si recedunt, omnia vanitas. In divitiis est vanitas mutabilitatis, quia prætereunt; vanitas curiositatis, quoniam in eis homines totam curam expendunt; vanitas falsitatis quia pro divitiis acquirendis vel resindens, homines mendacia evomunt. Ubi major vanitas quam in divitiis, quæ cuar beatitudinem spendent, eamdem auferunt, quæ securitatem promittunt, sed timorem inducunt? Ubi major timor quam in divitiis, qui omnia formidant ne divitias amittant? non confidunt in filiis, suspectus est amor uxoris, majores timent, fures abhorrent; somniant falsa, discredunt vera. C Ubi major vanitas quam in divitiis, quæ spondent satietatem et pariunt esuriem, de siti ebrietatem afferunt; quæ cupiditates non minuant, imo cupiditatibus addunt; quæ non implent mentem sed exhauiunt; quæ sunt nescio quæ vacuitate plenæ, et quæ plenitudine vacua?

Ubi vanitas nisi in honoribus⁴³ qui ad hoc homini favent ut dejiciant, ad hoc erigunt ut destruant? ad hoc suspendunt ut gravius impellant; in quibus est vanitas vanitatum, quia importabile onus in honore, phasticus honor in onere, et in eis omnia vanitas cum funditus 56 recessunt ab homine⁴⁴. Vanitas est in mundanis illecebris, cum primo blandiuntur; vanitas vanitatum cum fastidiuntur, et omnia vanitas cum per eas ad mortem perducuntur. Primo mellifcent, secundo pungunt, tertio interimunt. Similiter falsitas est in veniali peccato, falsitas falsitatum in mortali delicto, et omnia falsitas in obstinato. Falsitas in pena, falsitas falsitatum in culpa, omnia falsitas in gehenna. Alborrentes ergo vanitatem, et timentes falsitatem, cur-

A ramus ad summam veritatem, id est ad Deum, in quo est veritas veritatum, per solutionem promisorum; in quo omnia veritas, quia ipse est omnia in omnibus (I Cor. xii) sanctis. Sic probato mundi contemptu per habitum temporalium, eumdem probare debet a causa finali, quæ consistit in duabus, scilicet, in adiectione commodi et in evitacione incommodi. Per adiectionem commodi sie probatur contemptus mundi: o homo, si contempseris mundum, Deum qui mundi conditor et dominus est, in praemium habebis. Per evitacionem vero incommodi, sic potest contemptus mundi probari: o homo, si mundana et vana contempseris, non te timor concutiet, non laxabit spes⁴⁵, non arctabit tristitia, non dissolvet laetitia: nulli servies, liber eris, adversitatis non timebis insultum, serena tibi conscientia erit, paciflee mortis expectabis adventum; mors grata, post mortem expectatione beata. Si vero mundanis voluntatibus aduerseris, terrenis irretitus illecebris, erit tibi conscientia cauterata, mors invisa, post mortem concluderis poena æternæ. Quid tibi tune animi, o homo? cum in morte ipsa apparebunt tibi dæmones, inimici horribiles, expectantes animam tuam delatarci in gehennam; et quos in vita habuisti blandientes, in morte senties saevientes? Ubi tune tuæ deliciae? ubi terrena amicitiae? ubi delectationes muñ denæ? Ex divitiis sequetur æterna paupertas, ex honoribus dejectio, ex delectationibus perpetua amaritudo.

Post hæc, prædictor concludat admonitionem suam in exemplari doctrina, ostendens quonodo antiqui Patres contempserint mundum, et tamen mundus tunc florebat, cum in cordibus eorum arescebat; nunc vero, cum in se areat mundus, florere non debet in cordibus nostris; sed debemus fugere fugientem, et relinquere labentem, ne labamur cum labili, ne ruamus, cum mobili⁴⁶.

CAPUT III.

De contemptu sui.

Si vero prædictor intendat auditores invitare ad contemptum sui, hanc afferat auctoritatem: *Memorare, fili, novissima tua, et in æternum non peccabis (Eccli. vii).* Vel hanc: *Ego sum vermis, et non homo (Psal. xi).* Aut certe hanc: *Homo natus de muliere repletur multis miseriis, (Job xiv), etc.* vel consimilem, in qua miseria exprimatur humana. Sic ergo procedere debet: memorare novissimi tui, memorare novissima mundi, memorare novissima diei; novissima tui, considerando quia tua conceptio culpa, tua nativitas quadam pena,

VARIE LECTIIONES.

⁴¹Aliud exemplar hic interserit sequentia: Membra vero divisionum debet sibi quasi per quasdam compositiones conferre, V. G: per vanitatem mutabilitatis homo præterit, per vanitatem curiositatis homo se occidit; per vanitatem falsitatis spiritualiter interit, vanitas mutabilitatis hominem mutat, vanitas curiositatis hominem commutat, vanitas falsitatis hominem in peccatum permuteat, homo per vanitatem mutabilitatis fluit; per vanitatem curiositatis effluit, per vanitatem falsitatis, perefluit. ⁴²In aliis, hæc interponuntur: Quonodo in nativitate hominis vanitas; in vita, vanitas vanitatum; in morte, omnia vanitas. ⁴³In alio: Terrenis honoribus. ⁴⁴Additur: Quia summis negatur stare diu, niunoque graves in pondere lapsus. ⁴⁵Laxaberis spe. ⁴⁶Ruente.

te vita pœnalitas, tuum mori necessitas: quod tibi abest, aut spondet absentiam, mors autem instat, aut minatur instantiam. Ergo, unde superbit hono, cuius conceptio culpa, nasci pœna, labor vita, necesse mori? O homo, memorare quod fuisti sperma fluidum, quomodo sis vas stercorum, quomodo eris esca vermium. Quod post mortem de lingua nasceretur vermis, ut notetur peccatum linguae, de stomacho *ascarides*, ut significetur peccatum gutæ; de spina scorpio, ut significetur peccatum luxuriae; de cerebro, bufo, ut significetur **57** peccatum superbie. Vermis ergo es homo de terra natus; vermis dum vivis, quia terrenis intentus; vermis dum morieris, quia vernibus in escam datus. Memorare o homo quia terra es, et in terram ibis, quia enim es, in cinerem revertaris; quia pulvis es, et in pulvrem reduceris. In persona tua dixit Job: *Putredini dixi: Pater meus es; Mater mea, et soror mea, vermis* (*Job. xvii*). O homo, memorare novissima pulchritudinis tue, quomodo omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos seni (*Isa. xl*); quia, *Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad*

[annos,

Fit minor, et spatio carpitur ipsa suo.

Memorare quomodo eam mors perdit, unius aëris exaratio permit, infirmitas demolit, senum deprendatur. Si fortitudinem jactas, memorare novissima fortitudinis tue, quomodo senectus eam instruat, infirmitas enervat, mors funditus extirpat. Si jactas sapientiam, audi quid dicat Dominus per Isaiam: *Perdam sapientiam sapientum, et prudentiam prudentium reprobaro* (*Isa. xxix; I Cor. i*). Et alibi: *Sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deum* (*I Cor. iii*). Considera quomodo scientia inflat, charitas edificat (*I Cor. viii*). Quomodo philosophi per ea quæ facta sunt, invisibilitia Dei comprehendunt, sed quoniam in cogitationibus suis evanuerunt, traditi sunt in reprobum sensum (*Rom. i*). Si genus jaetas, memorare novissima cujusque generis, quomodo:

Omne genus hominum simili consurgit ab ortu.

Quoniam una omnium nascendi conditio, una moriendi conclusio; quoniam melior est nobilitas facta quam nota; quia illa generalior, haec generosior.

A regula mortis non excipitur purpura regis; quoniam mors aequa pulsat culmina regum, et luxuria pauperum. Si divitias jactas, et voluptates terrenas, considera quod potius insidie sint quam amicitiae, ad quas potius debes esse suspensus et timidus, quam securus. Considera quod nudus egressus es de utero matris tue, et nudus illuc reverteris (*Job 1*). Disce domum matris paupertati aperire, voluptates sub jugo rationis tenere⁴⁷, fructus terrenorum bonorum superficialis est, et rutilitas⁴⁸ levium metallorum in superficie eminet; illa opulentissima sunt, quorum in profundo latet

VARIÆ LECTIÖNES.

⁴⁷ Aliud exemplar hic interponit sequentia: In hujus rei possessione te esse volo, ut spiritualiter gaudes: nunquam istud deficiat gaudium. ⁴⁸ Utilitas, ⁴⁹ In alio legitur sic. Hoc speculuni est ratio, quæ dictat, etc.

vena, assidue plenus responsura fodienti. Ad hos coelestes thesauros animum dirige, ut ubi est thesaurus tuus, ibi sit et eorum tuum: *Noli ergo thesaurizare in terrenis, ubi fures effodiunt et furantur, sed thesauriza in cœlis thesauros quos nec arrugo nec tinea demolitur* (*Math. vi*). Quia ut ait Seneca: « Hec in quibus delectatur vulgus, tenuem habent et superflusoriam voluntatem; et quocunque viventum gaudium est, fundamento caret. » Disce ergo, et concilia illa qua extrinsecus splendent, quæ tibi permittuntur ab alio vel ex alio. Ad verum bonum tende, et de tuo gaude.

B *Noli jactare insignem habitum; quæ enim gloria in velleribus ovium, et stercoribus vermium?* Quæ utilitas, lutum corporis preparare, carnis sterquilinum deaurare? memorare igitur novissima tui, in libro scientiæ, ut te legas in libro experientiæ, ut te invenias in libro conscientiæ: ut te reprehendant liber scientiæ scriptus in codice, liber experientiæ scriptus in corde. In libro scientiæ legis: « Nosce te ipsum; » in libro experientiæ legis: « Caro pugnat adversus spiritum (*Gal. v*); » in libro conscientiæ legis:

Assiduis circumvolat alis,

Sæva dies animi.

O homo! vide te in triplici speculo, et displi- cebis tibi. Triplex est speculum in quo te debes videre. Speculum Scripturæ, speculum na- turæ, speculum creature. In speculo Scripturæ legis statum tuum, in speculo creature videbis te miserum, in speculo tuæ naturæ considerabis te rem. In tua autem natura triplex resultat specu- lum, speculum rationis, sensualitatis et carnis. Ut dicit philosophus, quædam est species speculi, in qua sinistra videtur esse sinistra, et dextera videtur esse dextera. Dextera in hoc speculo est ratio⁵⁰ quæ dictat **58** dextera esse appetenda, id est cœlestia; sinistra essa fugienda, id est terrena. Aliud vero est speculum, in quo dextera partes videntur esse sinistram, et sinistra videntur esse dexteram; hoc est, sensualitas quæ dictat terrena esse appen- tenda, et cœlestia esse postponenda.

D Aliud est speculum, in quo facies videtur inversa, hoc est caro, quæ totam humanam naturam invertit. Vide ergo te in speculo rationis, ut ei obedias: vide te in speculo sensualitatis, ut eam ratione sub- jicias; vide te in speculo carnis, ut eam castigando dejicias, et ut possis carnalis debellare, in triplici specula te constitue: primo in specula providentiæ, ut caveas imminentia. Secundo in specula circum- spectionis, ut opposita vitia caveas; medium teneas, et medio tutissimus ihis, nam et natura inclinatio- tatis est amica. Tertio in specula cautelæ, ne vitium sub pallio virtutis se obumbret, sæpe enim crude- litas mentitur justitiam, remissio misericordiam; et sic per triplicem speculata pervenies ad tripplex

specular, puræ conscientiæ, contemplationis diuinae A sepulcrum, acervus stercorum, origo luxuriæ, mater nauæ. O homo! pro gula conquereretur stomachus si loqui posset, dicens: O homo, quod necessitatis est, exigo, quod superfluitatis est responso: noli dare quæ milii sunt onera, sed quæ posecenti sunt alimenta; postulo quæ natura peti, quæ necessitas exigit, quod amplius est, a malo est. Quoniam

CAPUT IV. Contra gulam.

Si predicator vult invitare auditores ad gula fugam, hac auctoritate potest uti: *Castigo corpus meum, et in servitatem redigo (I Cor. ix).* Item: *Sobrie et juste, et pie vivamus in hoc saeculo (Tit. ii).* Corpus, inquam, castigandum est ut nobis serviat, indulgendum est ei, non serviendum; oportet enim nullis servire qui corpori servit, qui pro illo minimum timet qui ad illud opiniæ refert. Illi vite, est honestum, cui corpus est nimis charum. Dominus dicit in Evangelio: *Videte ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus vita (Luc. xxi).* Paulus etiam ait: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Ephes. v).* Salomon etiam ait: *Luxuriosa res est vinum et tumultuosa ebrietas: quicunque in his delectatur, non est sapiens (Prov. xx).* Jesus filius Siraæ: *Operarius ebrios non locupletabitur. Vinum et malieres apostatas faciunt sapientes, et arguant sensatos (Ecli. xix).* Sufficiens est homini sapienti et eruditio vinum exiguum, in dormiendo non laborabis ab illo, nec senties laborem. Vinum moderate potatum sanitas est corporis et animæ (Ecli. xxxi).⁶⁰ Dicit Isidorus: « Ubincunque saturitas et ebrietas fuerit, ibi libido dominatur. »⁶¹ Sic ergo te debes gerere, o homo, ut non propter corpus vivere videaris, sed tanquam sine corpore vivere possis te ipso utere, et tui optima parte, carnem magis crede necessariam rem quam magnam; ex qua perfunctorie nascuntur voluptates, breves, penitendæ, et (nisi temperentur) immoderatae, et in contrarium abituræ.⁶² Castiga ergo carnem, quæ similis est cani, servo, jumento.

Quanto autem magis indulgetur servo, tanto magis dissolvitur otio; quanto magis canis persecutur, tanto magis latritibus indulget: quanto magis matritur jumentum, tanto magis recalcitrat in dominum. Quanto ergo studio fugienda est gula, quæ corporis domicilium, spiritus et animæ receptaculum reducit ad sterquilinium, et carnis nostræ massam reducit in lutum: quæ animam, veram virtutum scholam, rationis regulam, templum Deitatis, fundamentum immortalitatis, inclinat in vitiorum pompa, in criminum eœnam, in lutum peccati, theatrum immunditiae.

Hæc est gula, pro qua interes causis, labores in castris, divitibus servis, eorum **59** supercilia patoris, pallias adulacionem, demulces sermonem. Vitans ergo gulam, non carni servias; sed indulges; sustentes, non nutrias; regas, non erigas. O homo, scis tu quid sit gula? Certe gula est mentis

A sepulcrum, acervus stercorum, origo luxuriæ, mater nauæ. O homo! pro gula conquereretur stomachus si loqui posset, dicens: O homo, quod necessitatis est, exigo, quod superfluitatis est responso: noli dare quæ milii sunt onera, sed quæ posecenti sunt alimenta; postulo quæ natura peti, quæ necessitas exigit, quod amplius est, a malo est. Quoniam

Satis est populo, fluviusque ceresque.

O homo, quæ cura unde conficiantur stercora, et unde augmententur sterquilinia? considera tui naturam, intuere stomachi mensuram. Scis unde proveniant corporis infirmitates, mentis alienationes? certo ex cibi impendo, ex potu diluvio, vel profluvio. Unde procedit febris, nisi ex gula: unde morbus caducus, nisi ex crapula: nonne ex ebrietate nascitur paralysis, et ex violentia hydroperosis?⁶³ Quid est ebrietas, nisi mentis alienatio, virtutum deprædatio, imagi mortis, similitudo furoris? Per ebrietatem crescit insolenti superbia, crudelitas seruo, malignitas invido. Ebrietas implicat verba, obliquat lumina, degradare facit errantem, stomachi tormenta efficit, viscera ipsa distendit, capitis operatur vertiginem; ipsam verecundiam mentis, et oris custodiā expellit, pudoris characterem ejicit, sigillum castitatis strangit. Hæc est ebrietas, per quam, quidquid mali latebat emergit, postquam nimia vini animus possederit; et sicut musto astuante rumpitur dolium, et quod in vino est emergit ad summum: sic inundante ebrietate, secretum quod in mente latebat, ab imo cordis exit ad summitatem oris; quia sicut a stomacho corporis usque ad os vinum exit, sic a stomacho mentis in verba prodit secretum, ut, sicut vinum non potest retinere ebrios, sic secretum evomit exteriorius.

Hæc est uia idololatriæ filia, cui deus venter est (*Phil. iii*), quæ latram exhibet Baccho, unde et bacchiliaria vocari potest, sicut vocabulo.

Illi enim satis idololatra est, qui ventrem Deo præponit, qui Bacchum magis quam Deum colit, qui in crapula sua putrescit, et tanquam jumentum in stereore suo sordescit.

O homo, considera divitem (*Luc. xvi*) qui quotidie epulabatur splendide; considera ex opposito Lazarum, qui jacobat ante januam ejus ulceribus plenus! Dives gaudebat in convivio, consequenter seplatus est in inferno; epulabatur in vita splendide, post vitam sitiebat stillam aquæ: primo indutus fuit purpura, consequenter vallatus est gehennali flamma: Lazarus vero in vita mendicus, post vitam in sinu Abrahæ est collocatus; hic pauper, ibi dives, hic ulceribus plenus, ibi beata spe consolatus.⁶⁴

VARIE LECTIIONES.

⁶⁰ *Aliud exemplar interponit sequentia: Isaías (cap. v): Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortis ad miscendam ebrietatem. ⁶¹ In omnibus te exhibe sobrium, ut te sobrietas exhibeat purum.*

⁶² *Sequitur: Quæ ex precipiti ad dolorem vergunt, nisi modum teneant; difficile est autem eas alter sub modo tenere. ⁶³ In alio exemplari, hæc subjunguntur: Profecto, per summam miseriam ad illum dehincus aspirare colestern liquorem sapientiæ, qui haustus, dat inertis sobrietatem, non illum qui dat menti ebrietatem. Fugiendus est potus qui sapientiam auferit.*

Considera, o homo, quomodo Adam per gulam perdidit paradisum; Elias per abstinentiam ascendit in cœlum; Noe per gulam denudavit femora; Moyses per abstinentiam meruit Dei colloquia; Lotus per ebrietatem decidit in incestum; David per abstinentiam pœnitentiae consecutus est remedium. O homo, consule naturam, illa tibi dicet quæ debeat esse lex vivendi. Lex naturæ est ut famam sitimque depellas, ad hoc necesse non est ut transfretes maria, ut separatis castra, parabile est et appositum quod desiderat natura. Assume ergo arma contra gulam, inuni te contra crapulam. Assume medicamenta jejunii contra insultus tanti morbi, jejuna a cibo, ne caro laseviat; jejuna a temporali voluptate, ne mens languescat: jejuna a peccato, ne animus torpeat. Hoc tripliæ jejunio castigare debemus jumentum nostrum, id est carnem nostram, ne erigit contra nos calcaneum: corrigendum est jumentum nostrum fuste, calcaribus, freno, aculeo.

60 Si enim caro nostra vult deviare in illicita, freno discretionis est retardanda, jejuniis quasi quibusdam calcaribus est corrigenda; vigilis quasi quibusdam lustibus est castiganda; timoris aculeo est excitanda.

CAPUT V.

Contra luxuriam.

Si prædicator ad fugam luxurie auditores vult instruere, ab hæc auctoritate potest initium sumere; fugite fornicationem. Dominus dicit in Evangelio: Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris (Luc. xii). Paulus ait: Fornicatores et adulteros judicabit Deus (Hebr. xiii). Salomon: Fovea profunda est meretrix, insidiatur in via quasi latro; quos incautois videt interficit (Prov. xxii). Jesus filius Sirac: Non des mulieri potestatem animaliæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua, et confundaris (Ecli. ix). Hieronymus: e Væ illi, qui tunc habuit terminum luxurie, quando vitæ. Difficile enim inter divitias servatur pudicitia: nitens culis sordidum ostendit animum; et in series et in panis libido dominatur. Qui luxuriatur, vivens mortuus est, et qui inebriatur, mortuus est sepultus. Gregorius: e Bum satietae venter extenditur, aculeus libidinis excitatur. Qui delectationem refrenat libidinosas suggestionis, non transit ad consensum libidinis. Si plus oblectat delectatio fornicationis mentem quam amor castitatis, fadhus in homine regnat peccatum. Omnis immunda pollutio, fornicatio dicitur: melius est mori quam forniciari; melius est mori, quam libidine maculari. Libido hominem in infernum mergit. Gravius libido urit quem otiosum repererit; magis approxima igni ardenti quam mulieri juveni, cum et ipse sis juvenis. Cum materialia monstra fu-

A gienda sint et horrenda, multo magis spirituallia monstra fugienda sunt, et fuganda. Quod monstruosus est monstrum luxuria quæ in capite suo gerit faciem virginis et imaginem voluptatis, in medio capram fœtose libidinis ⁴⁵, in fine lupam, deprædatione virtutis. Hæc est pestis illa, quæ familiarem habet cum gehenna similitudinem. In gehenna tria sunt, odor fetens, vermis conscientie urens, flamma perurens; sic luxuria fetet per infamiam, urit per conscientiam, perurit per concupiscentiam ⁴⁶. Hæc est pestis omni monstru damnosior, quæ bursam evacuat, corpus enervat, animum incibiat, statum mentis effeminat, animum commaculat, famam perdit, proximum offendit, Deum amittit. Hæc est pestis illa, in qua cito præterit quod delectat, permanet sine fine quod cruciat; cuius appetitus anxietatis est et recordæ, actus abominationis et ignominie, exitus pœnitudinis et verecundie. In peste ista, tria sunt execranda, ardor in accessione, labor in executione, fetor in expletione. Ecce quam vilia, plena sterco-ribus luxuria contubernia! saturies famelica, delectatio pœnitentiae plena, delectatio momentanea, amaritudo æterna. Hæc est pestis quæ lucem odit, tenebras appetit, velamen querit, janitorum in porta ponit. Hæc est musca, quæ perdit suavitatem unguenti, musca ex sterquilino nascitur, et in immundis moratur; locus cui insidet inficitur. Hæc est luxuria, quæ est filia gulæ ⁴⁷, fetor natus ex sterquilino carnis, odor genitus ex leto corporis. Hec immundis pasciunt, et carnalitate delectantur. Unguentum vero est castitas, in qua species quasi aromaticæ sunt, puritas mentis, munditia corporis, modestia in **61** gestu, pudicitia in habitu, abstinentia in cibo, verecundia in verbo. Hoc unguentum corruptit luxuria, quia mentem incestat, corpus commaculat, laxat gestum, effeminat habitum, ampliat cibum, dissolvit verbum; sive castitatem expugnat armis suis luxuria, quæ sunt: Visus et allogium, contactus et oscula, factum. Cum primo luxuria hominem per visum ad concupiscentium allicit, castitatem impedit; secundo, castitati per allogium contumelias ingerit; tertio, per osculum iu faciem pudicitiae consputit; quarto, per tactum pudicitiam perent; quinto, per factum interficit. More Parthorum ineunda est pugna contra luxuriam: ut scienti Parthi fugiendo fugant, terga vertendo superant; sic fugiendo fuganda est luxuria, et recedendo cædenda. Hæc est illa pestis, quæ illa tria complectitur per quæ homo a domo ejicitur; scilicet, fumum, stillicidium et uxorem. Uxor est carnalitas, stillicidium luxurie fluxibilitas, fumus infamie enormitas. Hæc tria ejiciunt animam a pace pectoris, a serenitate men-

VARIE LECTIÖNES.

⁴⁵ In alio exemplari sic: Imaginem voluptatis, in medio capram fetore libidinis. ⁴⁶ Additur: O miserabilis ignis luxurie! ubi gula materia, flamma concupiscentia, fumus infamia, cinis immunditia. O horrenda pestis luxurie, quæ in sinu hominis dormiens, adulando illum decipit, et in lapidem vertit.

⁴⁷ Additur in alio: Proles epulæ.

tis, a tranquillitate cordis. O homo! lege in exēsi piis, quid conferat luxuriæ vitium, ut aliorum actio tua sit lectio. David per luxuriam decidit in homicidio; Ammon per incestum sensit Absalonis gladium; Daniel per castitatem meruit intelligentiam somniorum, Joseph per castitatem Ægypti primatum, Jesabel per meretricium sensit mortis ruinam: beata Virgo per virginitatem Dei meruit genitaram. Vis vitare luxuriam? cave gulam, qua est ad luxuriam fomentum, prologus ad incestum, pons ad impudicitiam, præfatio ad incontinentiam.

O homo, hæc est luxuria per quam imaginatio torpet, sensus hebetatur, intellectus tenebratur: imo, ut plus loquar, hominem in pecudem mutat; imo, homo per eam infra pecudem degenerat, cum pecus servet concepiscendi tempora, tu concupisces omni hora; pecus servat naturam, tu debaccharis in eam; pecus servat unitatem paris, tu ad plures discursis.

CAPUT VI. Contra avaritiam.

Si ad fugam avaritiae et cupiditatis prædictor voluerit auditorum animos inclinare, sumat initium sermonis ab illa auctoritate quæ dicit « avaritiam esse idolorum servitutem (*Gal. v.*)»; vel ab illa, quæ dicit « tria esse insatiabilia, quartum vero quod nunquam dicit: Sufficit (*Prov. xxx.*)», quia :

Quo plus sunt potæ, plus cibuntur aquæ.

O pestis, qua nihil instructius ad facinus, cum habendi sitis incanduit! quia :

*Quid non mortalia pectora cogis,
Auri saara fumes?*

(*VIRG. Æn. iii, 56.*)

Cum cætera certis terminis claudantur, avaritia nullo termino concluditur. Terra suis limitibus terminatur, aqua suis finibus limitatur, aer suo fine concluditur; cælum suis terminis arctatur; sola avaritia mensura non sistitur⁷⁷. O homo! pro avaritia multa contra te armantur, multa de te conqueruntur, fortuna, natura, caro propria, charitas, proximus, mundus et Deus. Audi quid contra te dicat fortuna: O homo, cur meam familiaritatatem queris? cur meam benevolentiam appetis? si tibi do divitiis, ad hoc do ut auferam, ad hoc largior ut eripiam; ad hoc blandior ut gravius quebam; ad hoc serena fio, ut terribilius fuiminem.⁷⁸ Tu qui in tuto es, cur mecum queris turbidum?⁷⁹ Qui in plano es, cur aspiras ad meum præcipitum? Qui in portu es, cur ad meum anhelias naufragium?

Audi quid contra te dicat natura! O homo, sine honoribus te genui, sine honoribus redeas; sine divitiis te **62** peperi, sine divitiis ad me ve-

Arias; sine mundana gloria iotrasti, sine illa exeras. O homo, queris facere tua que sunt aliena? certe a te aliena sunt, quæ tecum nata non sunt; tua esse nequeunt, tecum diu vel semper esse non possunt⁸⁰. Considera illud philosophi: « Honestæ res est, lœta paupertas. » Illa vero non est paupertas si lœta est. Cui cum paupertate bene convenit, dives est; non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Si ad naturam vivas, nunquam pauper eris; si ad opinionem, nunquam dives. Exiguum natura desiderat, opinio innuens. Naturalia desideria sunt finita, ex falsa opinione nascientia, ubi desinant non habent.

Nullus enim terminus falsæ opinionis est. Re trahit ergo te a vanis, et cum voles scire utrum habeant naturalem cupiditatem aut cæcam, considera si possunt alicubi consistere; si longe progresso, semper aliquid longius restat, innaturale est. O quantum appetenda est honesta paupertas! Multis ad bene agendum obstiterunt divitiae! paupertas expedita est, secura est. Si vis servire Deo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Audi, homo, quid contra te dicat caro propria! O homo, quid contra me conquereris, quid contra me querimoniæ deponis? me vocas peccati fomitem, tyrannum in membris sœvientem, languorem naturæ, stimulum Satanæ? Cur mihi imputas quod avaritia affligeris, cupiditate laxaris? plures possem querelas contra te deponere, plures rationes afferre; cum sine fomite jaceo, sine incentivo langueo; tu ad cupiditatem irritas, tu ad avaritiam excitas, tu mihi das arma quibus contra te pugnam, tu das instrumenta quibus deceperem; tu incitas ut feriam, tu invitas ut sœviam.

Audi quid dicat contra te charitas! O homo, cur ditas te his quibus indiget proximus? Cur tibi appetivas quæ communicaadæ sunt pauperibus? cur cibas his tineas et vermes, quibus cibandi sunt pauperes? Vis esse mercator optimus, fœnegrator egregius et prudens mercenarius? Da quæ non potes amittere, da modicum ut consequaris centuplum; da alienam possessionem, ut consequaris æternam bæreditatem.

Audi quid contra te dicat proximus: O homo, cur mihi injuriaris, cur mihi pro meis mortem moliris? cur imponis falsa, et commentariis crimina, ut meam evacues bursam, ut emungas pecuniam? Si injuriaris mihi, vindicta de te sumetur in instanti; si me depredaveris pecunia, prius te depredaberis in anima; si me vulnereres in corpore, prius vulneraberis in mente.

Audi quid contra te dicant elementa, et maxime

VARIÆ LECTIIONES.

⁷⁷ In alio exemplari sequebantur hæc: O pestis crudelior dæmone! Dæmon voluit esse tanquam Deus, illa vult esse plus quam Deus: hæc est avaritia, pro qua, o homo, te perdis, ad mendacium curris, sœdera rumpis, amicium fallis, mutas regna, patris naufragium! ⁷⁸ Additur: Ad hoc illumino, ut profundius obtenebrem. ⁷⁹ Omissa sunt in nostro exemplari: Quid enim illi refert, quantum sibi in area,

teilus, mater tua : Cur injuriaris matri tuae, cur A « Vos qui jacetis in sepulcris, surgite et occurrite ad judicium Salvatoris. » Seneca etiam ait : « Maxima jactura est, qua per negligentiam sit. » Ab his, sic procedat prædictor : Fratres charissimi, ecce qualiter contra acclamam sive pigritudinem nos nuntiat Scriptura ; haec est acedia quæ Christiani manum ab atra retrahit, quæ cum uxore Loth in Sodomam respicit, quæ cum Loth timet montem ascendere, quæ cum Ruth non volt in terram Bethlehem redire. Haec est acedia quæ facit in monacho votum tepeſcere, per quam clauſtoralis ordinis rigorem fastidit ; quæ delicatioribus vult uti cibariis, mollieribus accumbere stratis ; paucioribus interesse vigiliis, pauciori vel nullo uti silentio. Haec est acedia, quæ timet aggredi magna, fastidit incepta, cui quodlibet onerosum, quodlibet difficile, nihil leve. Haec est quæ clericum arcet a studio, clauſtalem excludit a claſtro, vita nutrit, virtutes secludit. Haec enim parit luxuriam, nutrit gulam, detractiones seminat, iurgia procreat. Unde poeta :

Quærerit Ægithus quare sit factus adulter?

In prompta causa est: desidiosus erat.

(OVID. i De remedio amoris.)

Audi quid contra te dicat Deus ? Quid est, o homo, quod Creatorem **63** tuum postponis creaturæ ? prefers ei dumnum, creaturam Deo, terram cœlo, cœlesti caducam, aeterno transitorium? considera quod de luto te produxi, ad imaginem meam te formavi; considera quod manus meæ te fecerunt, totum in circuitu te plasmaverunt⁶⁴. Gratus essem pro pecunia homini, ingratus es mihi pro vita ? Si non sis gratus pro datis, saltem esto gratius pro dandis, ut, si te non moveat quod dedi, saltem moveat quod promitto ; et si te non moveat spes vita æternæ, moveat te timor gehennæ.

His monitus homo, avaritiam devitet, divitias animum non apponat, ⁶⁵ quia dicit auctoritas : Quam difficile est camelio per foramen acus transire, tam difficile est confidentes in pecuniis, regnum Dei introire (*Math. xix*). Paulus etiam ait : *Radix omnium malorum cupiditas. Quam quidam appetentes erraverunt, et inseruerunt se doloribus multis* (*I Tim. vi*). Nihil prodest ei cupiditas, cui inest cupiditas. Omni peccato pejor est avaritia, et pecuniarum amor. Hinc Dominus in Evangelio : *Cavete ab omni avaritia* (*Luc. xii*). Et Paulus : *Omnis fornicator aut immundus, aut avarus, non habet hereditatem in regno Dei* (*Ephes. v*). Item Salomon : *Avarus non impletur pecunia* (*Eccle. v*). Et : *Qui amat divitias, non capiet fructus eorum* (*ibid.*). Item Cyprianus ait : « Avarus vir similis est inferno. » Quidam etiam dixit : « Avaro tam deest quod habet quam quod non habet. » Multa, fratres, relinquitis, si desideris renuntiaveritis, eorū namque Deus postulat, et non sudaria ponsat.

CAPUT VII.

Contra acediam.

Si prædictor vult hominem contra acediam munire, his utatur auctoritatibus . Piger lapidabitur stercorebus bovis (*Ecli. xxii*). Item : *Surge qui dormis, et illuminabit te Christus* (*Ephes. v*). Item :

B considera quod te produxi, ad imaginem meam te formavi; considera quod manus meæ te fecerunt, totum in circuitu te plasmaverunt⁶⁴. Gratus essem pro pecunia homini, ingratus es mihi pro vita ? Si non sis gratus pro datis, saltem esto gratius pro dandis, ut, si te non moveat quod dedi, saltem moveat quod promitto ; et si te non moveat spes vita æternæ, moveat te timor gehennæ.

Tali pigro dicitur : *Surge qui dormis*. Dermis, inquam, piger clausis oculis mentis, qui nec ad bona intuitum dirigit, nec ad videndum necessaria oculum mentis aperit. Sed dum se in terrena appetendo incurvat, in somno mentis positus, quasi phantasmata somniant. Sunt autem tres species somni. Primum et præcipuum est contemplationis, per quod rapitur homo ad videndum cœlestia. Secundum est, imaginationis, per quod imaginatur visibilia. Tertium autem est, pigritia, per quod somniant stulta. De primo dicitur : *Immisit Dominus soporem in Adam* (*Gen. ii*). De secundo dicitur : *Quod in somniis dedit Deus sapientiam Salomonis* (*III Reg. iii*). De tertio dicitur contra pigrum : *Exsurge qui dormis*, etc. (*Ephes. v*) Per primum somnum fit homo **64** deus, per secundum fit homo spiritus, per tertium si pecus. In primo apparet Deus, in secundo spiritus, in tertio diabolus : hoc sompo torpebat Isbosheth in meridie (*II Reg. iv*), quando dormiente ostiaria, latronum principes ingressi illum dormientem capite minnerunt. Isbosheth dormiens est anima somno desidiae soporata ; ad hanc ut eam interficiant, ingreduntur latronum principes, id est dæmones, quia dum rationis circumspetio minus previde mentis juvam servat, diabolus callide ad interficiendam animam per hoc ostium intrat. Illic autem somnus torporis introducitur, susurrio, vel levi aura, umbra, vel fatigatio-

VARIE LECTIONES.

quantum in horreis jaceat, quantum pascat aut feneret, si alieno inhiet, si non acquisita, sed quærenda computet? Quis sit divitiarum modus quaris? primus habet quod necesse est; secundus, quod sat est. Considera quod ista bona fortunæ minima sunt, insidie sunt. Quisquis lutam vitam agere volet illa viscata beneficia devitet. Ille solus beatus est, qui se fruitur, et qui ex alieno non pendet. ⁶⁶ Sequitur : Attende quod pelle et carnibus vestivi te, ossibus et nervis compigi te. Quid est quod me contemnis, et tante ingratitudinis redargueris? ⁶⁷ Cupiditatem fugiat, ambitum deponat,

tione nimia. Sicutenim levius susurrio fontis vel auræ A laborans in structura templi, non sensit luxuriæ lenis, vel dulcedine carminis materialis somnus, introduceatur : sic instinctu prosperitatis quasi flatu auræ lenis, vel susurrio carnalis delectationis, inducitur mens in somnum torporis. Umbra etiam ignorantiae hunc somnum parit ; honesti etiam laboris defatigatio hunc somnum gignit. Ad quem dormientem clamat Scriptura : *Surge, qui dormis* (*Ephes. v.*). Surge, inquam, per rationis circumspectionem, surge per mali aspernationem, surge per boni operationem ; et *illuminebit te Christus* (*ibid.*). Quia nox abiit, dies autem appropinquit.⁴¹ Vos ergo qui jacetis in sepulcris negligentiae, dealbatis exterioris, quo ad exteriorem justitiae superficiem, sed interioris fœaudi per mentis torporem, et in verme resoluti per pravarum cogitationum multitudinem ; surgite a terra in celum, ab otio ad exercitium, a perniciose torpore ad virtutis negotium, et occurrите ad judicium Salvatoris⁴². Audite quid Scriptura dicit : *Piger lapidabitur stercoreibus bovis* (*Eccl. xxii.*) Bos est ille qui laborat in area Domini, qui sacram Scripturam spirituali sensu quasi dentibus atterit, spirituale inquit intelligentiam a sacra Scriptura elicet, eamque in mentis delectationem quasi in stomachum trahit. Ab hoc spirituali cibo quasi stercus ejicitur litteralis superficies, quæ aliquando haeresim sapit, quæ illum qui ad intelligentem Scripturas pigrescit, per torporem interficit. O homo, quid est quod cætera creaturæ deputatis sibi officiis indulgent, sol annum cursum perficit, luna menstruis vicissitudinibus discurrit, et cæteræ stellæ officia sibi deputata exercent, bruta animalia ad suæ naturæ exercitia non torpent, tu solus, desidia soporatus, a tuo officio deicias, imaginem Dei in te deformas, vivens morieris et moriens vivis ? Saltem te ad erubescientiam moveat minimi et dejecti animalis industria, id est formicæ cautela, quæ in æstate magna sollicitudine grana colligit quibus vivat cum hiemis austeritas inguerit. Sic in presenti vita, fructus bonorum operum deberes acquirere, ut adveniente die hic-mali, id est in die iudicij habeas fructum bonorum operum, qui te reficiant in æternum.

Vide ergo quam perniciosa sit segnities ! Quandiu David se exercuit in militia, ci non insultavit luxuria, sed postquam desedit in palatio, laboravit adulterio. Samson quandiu pugnam habuit cum Philisteis, tandem non est captus ab hostibus, sed dormiens in sinu Dalilæ, execucatur ab hoste. Salomon

B jacturam, sed feriatus a labore, expertus est insulæ lasciviam. Hæc est iguavia qua hominem offert diabolo inermem, nudum exponit suggestioni, debilem tentationi. Hæc privat hominem spiritualibus bonis⁴³ virtutum vestimentis. Hæc diabolus vocat ad pugnam, carnem ad lasciviam, os ad gulam, mentem ad negligentiam. Sis ergo honesto⁴⁴ occupatus negotio, ut quod perdidisti per præteritum redimas per futurum. Omnem horam complectere, omne momentum tuæ utilitati facias deseruire, ut saltem Deo offeras senectutis fecem, qui diabolo obtulisti juventutis florem ; ut saltem in senectute sis miles Christi, qui in juventute fuisti servus diaboli.

CAPUT VIII.

Contra invidiam.

Contra invidiam, his auctoritatibus potest prædictor munire auditores; Dominus ait in Evangelio : *Nolite invidere invicem.* Item Petrus ait : *Deponentes omnem malitiam, et omnem dolorum, et simulationes, et detractiones, et omnem invidiam* (*I Petr. ii.*)⁴⁵. Salomon ait : *Vita carnium, sanitas cordis; putredo ossium invidia* (*Prov. xiv.*) Item Augustinus ait⁴⁶ : *Invidia omnes virtutes concrenat.* Invidus certe est, qui alienum bonum suum facit, invidendo, supplicium. » De eadem ait Isidorus : « *Unde bonus proficit, inde malus vel invidus contabescit.* » De eadem alia auctoritas : « *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum* (*Sap. ii.*) ». Item poeta :

Risus abest, nisi quem visi fecere dolores.

Item :

*Invidia Siculi non invenere tyranni
Majus tormentum.*

(HORAT. EP. I, II, 5-8.)

Juxta has auctoritates, sic procedat prædictor : Audistis, fratres charissimi, qualiter sacra Scriptura invidie pestem persecutur, qualiter malum livoris execratur. Unde maxime vitanda est pestis invidiae, quæ primo se vexat et suum possessorum infestat, primo sibi nocet quam alium vulneret, et in se sua vulnera revertuntur. Ilæcum est quæ in alterius prosperis dolet, et in alterius laetis luget, in alterius adversitate lætatur. O vitium, omni vitio despiciens, omni peste dejectius ! quod virtus molestat, infestat felicitas, beatitudo vexat, lætitia cruciat ! Cum cætera vitia quædam habeant perfunctoriam delectationem, lætitia umbram, felicitatem

VARÆ LECTIONES.

⁴¹ *In alio exemplari sic : Ille ergo qui dormit acedia somno clamet ad Dominum : Custos quid de nocte, custos quid de nocte ? O Deus, qui es verus Samaritanus, verus animæ et corporis custos, quid me non eripis de morte ignavie, de tenebris acedie ? Si hoc clamaverit homo tota mentis intentione, audiet Dominum dicentem : Venit mane, et nox recedit, quasi dicat : cum ad me vigilare et torporem excutere contentas, ecce tibi offero mane æterne illuminationis, auroram gratia celestis ; et sic recedet nox negligientia, si tamen in vigiliis niteris perseverare.* ⁴² *In alio hæc : Ut ille qui vos judicat iudicio discretionis, nis, operantes inveniat, et sic in futuro, a vobis iudicium damnationis excludat.* ⁴³ *Pro bonis habetur armis.* ⁴⁴ *Cap. 8. In alio exemplari hic interseritur, Paulus etiam ait : Charitas non temulatur.* (*I Cor. xiii.*) ⁴⁵ *S Prosper lib. iii, De vita contemp., cap. 5.*

tia imaginem, pestis ista est tormentum sine refri-
gerio, morbus sine remedio, labor sine respira-
tione, pena sine interpolatione. Hoc est peccatum
quod se ipsum punit, se impunitum non relinquit;
simil maculat et cruciat, sinul punit et vitiat; hic
est vermis qui ex manna nascitur; hic est vermis
quo Jonæ (cap. iv) hedera desiccatur; hic est igni-
tus serpens quo lili Israel punguntur; hic est bru-
chus quo fructus terra depascentur.

Legimus filii Israel coditus manna datum (Exod. xvi), ex quo servato scatebat pluralitas vermium : sic ex cœlesti gratia collata fidelis, occasionaliter in animo superbi nascitur invidia; et quanto magis fidelis in manna cœlestis gratia solidatur, tanto magis superbi mens in invidiâ vernum resolvitur. Legimus vermem ex hedera natum, cuius umbra Jonas (cap. iv) a caloris insultu defendebatur, hederaem funditus corrossisse; sic invidia quasi vermis ex nitore virtutis nata, puritatem conscientiae qua se homo contra aestus vitorum debet defendere, funditus corredit; et caput Jonge, id est mem-
tem hominis æstibus vitorum exponit. Filios Is-
rael in deserto peregrinantes legimus serpentes igneos pupugisse (Num. xxi); sic claustrales in hujus mundi deserto exsulantes, qui debent esse veri filii Israel, frequenter invidia laborant, vermis enim iste habitat in cinere et cilicio, et in pulvere latans, pungit usque ad mortem. Hæc est tinea qua purpureamenta virtutum demolitur. Hæc est terugo qua thesaurem sapientie deprædatur. Bru-
chus iste terra virentia consumit, quia si quid boni operis viret in homine, perdit.

Hæc est pestis, qua angelum ejecit de celo, ho-
minem proscriptis a paradiſo. Hæc filios Israel in deserto percussit; haec contra Joseph fratres armavit; haec Danielem in lacum leonum detrusit; haec tandem Caput nostrum patibulo crucis affixit. O homo, quod tibi emolumenntum si inuides, quod lucrum si leves? Tu laqueum aperis, et illum effodiis, et ipsemet in foveam eadis quam facis? dum alios labores tenere, ipse tenbris; dum alius de-
fraudare, deciperis. O homo, natram impugnas, charitatem debellas, te ipsum molestas, erras in proximum, offendis Deum. Cum deberes alterius gaudia tua facere congaudo, alterius dolorem tuum facere condolendo, cum in alterius miseriam tuam deberes miseriam lugere, in te ipso statum proximi cognoscere. Quo tendit livor! quo prosilit zelus! quo fertur invidia! Quæ rompit vinculum amicitiae, charitatis glutinum, sedes amoris, legem naturalis justitiae.

CAPUT IX.

Contra iram.

Si prædictor vult hominem armare contra iram, his utatur auctoritatibus : *Omnis qui irascitur fra-
tri suo, reus erit iudicio* (Matth. v). Et Paulus ait : *Sol non occidat super iracundiam vestram* (Ephes.

VARIE LECTIÖNES.

^{**} In alio exemplari habentur sequentia : Quia si perseveraverit ira, cadet super eam Sol justitiae,

A iv). Et Jacobus : *Ira viri justitiam non operatur* (Jac. 1). Et Salomon : *Fatui statim indicant iram suam; qui autem dissimulat iram suam, callidus est* (Prov. xii). *Vir iracundus provocat rixas, qui patiens est, mitigat suscitatas* (Prov. xv). *Ira in sinu stulti quiescit* (Eccle. vii). Gregorius : « *Spiritu ad irascendum facilem quis poterit sustinere?* » Et in Psalmo : *Irascimini et nolite veccare* (Psal. iv); psæta etiam ait :

*Ira brevis furor est, animum rege, qui nisi paret,
Imperat; hunc freuis, hunc tu compesce catenis.*

Et Claudianus :

*Si metu, si prava cupis, si duceris ira,
Serviti patiere jugum.*

B Ecce auctoritates, quibus quasi spiritualibus armis contra iram se munire debet catholicus. Vide, homo, quam prava sobolis secunda sit ira. Ab ira procedit odii rancor. Quid enim est odium, nisi ira inveterata? Ex ea nascitur homicide, contumelia, detractio, injuria. O homo, si irasceris, si proximum odis, tibi ipsi contradicis, qui in oratione eamas ad Dominum : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi). Quia fronte debita dimitti possis, qui proximo rancorem animi non dimittis?

Tres autem sunt species ire; quedam in animo nascitur, sed usque ad exteriorem iram non perducitur; haec est de qua dicitur : *Qui irascitur fratri suo, reus est iudicio* (Matth. v). Quia qui interius iram retinens concipit, æternæ damnationis iudicium non evadet. Hæc ira significatur per filiam archisynagogi defunctam in thalamo. Est alia ira qua procedit usque ad generales contumelias, que gravior est, et gehennæ vicinior, de qua dicitur : *Qui dixerit fratri suo, racha, id est generales contumelias ei ingesserit, reus erit concilio* (ibid.), id est graviori iudicio reus erit. Hæc autem significatur per filium viduæ (Luc. vii). Quia cum quis extra mentem ad actum ira provocatur, anima extra septa mentis usque ad exercitium pravae operationis mortua defertur. Quando vero usque ad speciales nequicias contumelia prorumpit, gravius fuit. De qua dicitur : *Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis* (Matth. v).

D Quia, quanto graviores sunt contumelias, tanto ille qui contumelias ingerit, cum infamia fetore corruptit. Si ira in animo oritur, in instanti refrenetur, quia allidendi sunt parvuli ad petram antequam crescat; vulpecule capiende, antequam vineam corrondat; et mane primogenita interficienda; et Chananaeum de terra pronissionis ejiciatur; et sic non occidat sol suvera iracundiam vestram (Ephes. iv).

Quia sic est irascendum primis motibus, ut per consensum non peccemus. Humanum est enim in ira surgere, sed diabolicum est perseverare. Non potest irasci, sed non incidere **67** culpam ^{**}. O

homo, audi quid dicat doctrina cœlestis Magistri : *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum, etc.* (Matth. v.) Ibi habes, quia si velis materiae munus tuum offerre ad altare, quod prius te debebas reconciliare fratri tuo, si rancorem teneas in animo; quia nihil prodest exterioris munera oblatione, nisi interius mentis tranquillitas offeratur Deo. Similiter, in altari fideli vis offere hostiam bona operationis, prius exclude ab animo nubila rancoris. Quia si peccaverit in te frater tunc, non solum debes ei dimittere septies, sed septuagesies septies (Matth. xviii.). Caput nostrum Jesus Christus in passionis articulo, pro suis oravit persecutoribus, et primicerius martyrum Stephanus pro suis intercessit lapidatoribus (Act. vii); et si hujus perfectionis non sumus ut bonum pro malo solvamus, saltem pro malo minime mali talionem reddamus.

Illiud frequenter ad memoriam debemus reducere, quod nobis insinuat doctrina evangelica parabolæ, ubi legitur de illo, cui dominus dnoisit debitum, nec ille suo debitori voluit dimittere suum, et ideo detrusus est in carcерem, et coactus reddere usque ad novissimum quadrantem (Matth. xviii.). Similiter qui proximo non remiserit injurias, ab eo sumimus exactor de singulis culpis exiget poenas.⁶⁴ Cui rancorem in animo detines, inimico non noces, sed te in anima perdis, et te in animo per rancorem punis, dum alii cupis adversari. Quæ est ista malitia? quæ vindicta? ubi dom vis tenere hostem, teneris? dum vis percutere inimicum, te permis? Illud præceptum diligenter attende, cautius intellige : *Diligite inimicos vestros, et benefacite his qui oderunt vos* (Matth. v.).

CAPUT X.

Contra superbiam.

Si ad fugam superbie predicator auditores intentit excitare, his utatur auctoritatibus : *Omnis qui se exaltat, humiliabitur* (Luc. xiv). Item : *Quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum* (Luc. xvi). Item Paulus : *Noli altum sapere, sed time* (Rom. iii). Item Jesus, filius Sirach : *Initium omnium peccati superbia* (Eccli. x). Item : *Deposit potentes de sede, et exaltavit humiles* (Luc. i). Item Petrus : *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (I Petr. v; Jacob. iv). O homo, considera quid superbia auferat, quid humilitas alumna virtutum conseruat. Superbia ex angelis dæmones fecit ;

A humilitas autem homines sanctis angelis similes facit. Superbia cœlestis est natione, et tamen latitat in cinere et cilicio. Caveat claustralis ne dicat eum Phariseo : *Non sum sicut cœteri hominum* (Luc. xviii). Sed potius clamet : *Ego sum vermis et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis* (Psal. xxi). Si litteratus est, non intonet cum Phariseo : *Labia nostra a nobis sunt, quis noster dominus est* (Psal. xi)? sed potius clamet eum publicano : *Deus, esto propitius mihi peccatori* (Luc. xviii). O homo, tuum est ponere locum in imo, periculosum est stare in præcipito, ad **68** humiliam dicit Dominus : *Ego sum ros, et germinabit Israël sicut lilyum* (Osee xiv). Lilyum melius crescit in valle quam in monte; quia ibi magis secundatur irriguo, diutius retinet viredinem, diuturniore conservat candorem. Unde dieitur : *Lilyum convallium* (Cant. ii). Sic ille qui est verus Israël, vere Donium videns, in valle humiliatis plantatus, majore irriguo gratia cœlestis secundatur, melius spiritualiter germinat.

Magis retinet charitatis nitorem, et innocentiae candorem.⁶⁵ Tanto ergo quisque esse humilior debet ex munere, quanto obligatiorem se conspicit in reddenda ratione. Quævis enim opera merito privantur, nisi humiliatis dulcedine condiantur. Nam⁶⁶ qui sine humiliitate virtutes congregat, quasi in ventum pulverem portat. Hæc est humiliitas quæ clamat : *Qui major est fiat sicut minister* (Luc. xxii). Et alibi : *Quanto maior es, humili te in omnibus* (Eccli. iii). Hæc est que Filium Dei de sinu Patris descendere fecit in uterum Virginis; hæc est que eum involvit vilibus pannis, ut nos induceret virtutum ornamenti; hæc est quæ cum circumcidit in carne, ut nos circumcidideret in mente; hæc est quæ eum permisit corporaliter flagellari, ut nos liberaret a flagello peccati; hæc est quæ regem nostrum coronavit spinis, ut nos servos coronaret æternæ beatitudinis rosis.

O quam humiliati dissimilis est superbiam! quæ Luciferum de celo ejecit, Adam paradiso privavit, Nabuchodonosorem in bestiam transformavit. Hæc est superbia, quæ dum supra se insolenter se erigit, infra se ruinose descendit. Hæc est quæ dum se extrâ se querit, se intra se non invenit. Hæc est quæ hominem in generalitate facit specialem, et in universitate facit singularem, in publico solitarium, et in convenu privatum. Hæc prima fuit quæ hominem dejicit, et ultima est quæ ei ad Dominum redeunti se objicit.

VARIÆ LECTIONES.

Christus, qui operatur in nobis mane, quando nobis gratia infunditur, tunc enim aurora gratia in nobis surgit, dum in nobis per justificationis lucem diescit; tunc vero ad meridiem sol tendit, cum major in mente charitas incandescit; tunc vero tendit ad vesperam, quando charitas sentit corporis umbeculum; sed quando ira inebet surgunt, tunc radii cœlestis solis humanæ menti se subtrahunt. O homo, iram fuge, quæ est hostis sapientie, degenerat a ratione; excedit mensuram justitiae, amicitiam, et concordiam rumpit, auferat pacem pectoris, Sabbatum aeternitatis.⁶⁷ Nec tam per negligentiam, ut dicit philosophus, sunt remittendæ injuriae, sed potius per sapientiam. O quanta labores fratrem odii, per quod peccata redeunt, vitium pullulat, homo morbi patitur recidivum! O homo, cogita ne facias alii quod tibi nolles fieri (Tob. iv).⁶⁸ S. Greg. in Matth. xxv. ⁶⁹ S. Greg. super Psal. iii, paenit.

Cum bene pugnabis, cum cuncta subacta putabis, quæ mala tunc præstat, vincenda superbia restat.
Hæc est quæ effeminauit habitum, extra regulam ponit gestum, per quam verba inundant, minæ fulminant, arrogatur quod deest, absentatur quod instat. Hæc philosophos tradidit in reprobum sensum, excaecavit Judæum, perimit obstinatum, dejicit exaltatum.

¹⁰ Hæc designatur per aquilonem, dum dicitur : *Surge, aquilo, et veni, austus* (*Cant. iv*). Aquilo iniamicatur floribus, gramine deprudatur, aquas gelicidio ligat; sic superbia novercatur bonis, fructum operis perdit, mentem ligat gelicidio perversitatis, de qua dicitur : *Quæ malum panditur ab aquilone* (*Jerem. i*); quia superbia mater est omnis nequitia. De hac etiam dicitur : *Quid tu vides, Jherusalem? Ollam succensam ab aquilone ego video* (*ibid.*). Hæc olla est servorum superbie, in qua decoquuntur filii tenebrarum, sectatores honorum, venatores divitiarum, qui appetunt primas cathedras, qui volunt in foro solutari, et vocari ab hominibus rabbi. Hanc ollam succendit Nabuchodonosor, id est diabolus, huic flammam præstat superbia fastus, in hac decoquuntur superbus, decoratum comedit Ægyptus, id est immundus spiritus trahit in corpus suum; consequenter egerit in infernum. Superbia ventus est, qui proicit pulverem a facie terræ; quia superbum ejicit a stabilitate vitæ æternæ. Hic est tumor, qui infusa medicina depellit, quia superbia oblatam gratiam non recipit. Quatuor autem sunt species superbie, quæ quasi quatuor venti totum mundum persulant, quia mundanos tumoribus inflant. *Affragantia* scilicet, quæ sibi ascribit quod non habet: insolentia, quæ sibi appropriat quod alii debet; fastus, qui multa credit de se ultra verum; contumacia, quæ se erigit in prælatum. Hi sunt quatuor fabri qui totum orbem concidunt **69** et varia phantasmata huminibus offerunt.

CAPUT XI.

De contemptu mundani timoris.

Volens prædictor invitare auditores ad contemptum mundani timoris, et ad appetitum timoris superni, his utatur auctoritatibus : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed eum timete, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam* (*Matth. x*). In libro Sapientiae legitur : *Deum time, et mandata ejus observa* (*Eccle. xi*). Item alibi : *Beatus est qui semper est pavidus* (*Prov. xxviii*). Et iterum : *Initium sapientiae timor Domini. Timentibus Deum bene erit in extremis, et in die defensionis ejus benedicentur* (*Eccl. i*).

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ *In alio exemplari interjecta hic erant :* Hæc prædictor perenit, divites in timorem erigit, religiosos decipit. Hæc hominem exæcat ne se cognoscere valeat, et quasi quodam præstigio fallit, ut nec de se credat quod est, et de se opinetur quod non est. ¹¹ *Additur in alio :* Et indura. ¹² *Additur :* Us dicere possis, Mandata tua meditatio mea est. Observa ore ut claves ad Dominum. Docebo iniquos vias tuas: Observa opere ut dieas, Mandata tua exquisivi nimis. ¹³ *Quæris, o homo, quid altissimum vite spatium exigat?* usque ad sapientiam timore: qui ad finem illum pervenit, attingit finem non longissimum, sed maximum.

A Qui timent Dominum, custodiunt mandata ejus, et patientiam habebunt usque ad inspectionem illius (*Eccl. iii*). Et Hieronymus ait : Nulla res est quæ sic servet nos a peccato immunes, sicut timor supplicii, et amor Dei. Et Gregorius ait : Deum timere est, nulla quæ facienda sunt bona præterire. Ex his auctoritatibus sic procedendum est : O homo, specialiter est vitandus omnis timor mundanus : Qui tribulationes fugit antequam veniant, qui in tormentis dolorem exaggerat, qui in prosperitate parit adversitatem, in gaudio tristitiam et mortem : qui est pessimus augur in dubiis, mendax in veris, abundans in falsis. Nullum bonum adjuvat habentem, nisi ad ejus amissionem præparatus est apimus.

Ergo adversus omnia quæ accidere possunt, etiam potentissimus adhoretare te ¹⁴. Cupiditatum finis etiam ad timoris remedia proficit, et ut Seneca dicit : « Spem metus sequitur. » Providentia maximum bonum conditionis humanae, in malum versa est; ferre pericula quæ vident fugiunt, cum effugere secure possunt : nos et venturo torquemur et præterito. Multa bona nostra nobis nocent. Timoris enim tormentum memoria reducit, providentia anticipat, nein tantum præsentibus iniser est. O homo, vince timorem omnium victorem; si viceris eum, adversitas erit prospera, tribulatio dulcis, dolor fieri delectabilis. O homo, vis timorem fugere, terrena postponere? non adhaeres terrenis, non indulges caducis, si terrena diligis, times offendere, times amittere; si vis timorem vincere, time Deum. Sic ars deluditur arte, sic elavus clavo vetunditur. Deum time ne timeas, Deo servi ne servias, et mandata ejus observa mente ¹⁵, hoc est omnis homo, id est ad hæc factus est omnis homo, ut in se legit omnem Dei potentiam. Constitue te, o homo, inter duas molas, molam timoris et spei. Sic spera ne laxetur animus, sic time ne dilatetur cogitatus. O homo, noli timere mortis instantiam, nec recuses vitæ militiam! hæc dat viro justo amplius meritum, illa largitur stipendium. Noli considerare quantum vivas, sed quomodo. Non ut diu vivas curandum est, sed ut sat satis bene; diu vivere pertinet ad eventum, satis bene ad annum. Longa est vita si plena est; impletur autem animus, cum se virtutibus plenum reddit, et a propria sui potestate non resilit. Quid prodest illi si octoginta annos exigerit cum corpore inertiae? non vivit iste, sed in vita moratus est, nec sero moriatus est, sed diu. Ille autem plenus dierum moritur, qui senium pensat gravitate virtutis, qui coactam ætatem extendet meritis; quia licet ejus ætas sit imperfecta, tamen vita est consannata ¹⁶. Obsecro, o homo, ut

sic vivas, ut quemadmodum **70** rerum pretiosa ex casu pendere putas, sic spatiū vitæ in pendulo esse non ambigas. Actu illam metiamur, non tempore. Recuperet in bono actu quod amisit in fluxu. Non repente nos in mortem dejicimus, sed minutatim procedimus: quotidie morimur, quotidie aliquid vita démimus. Faciamus, ut quantum decrescat de temporali vita, tantum crescat de æterna. Sit detrimentum temporalis vitæ, in augmentum vitæ æternæ.

Armenus nos patientia ad vitæ cursum, ad mortis insulsum: ad utrumque enim monendi et firmandi sumus, ut nec vitam nimis amemus, nec nimis mortis impetum timeamus, sed libra rationis pensemus utrumque; est enim ad moriendum aliquin inconsulta animi inclinatio, nam quidam gravati desidia, morte volunt finire fastidium. Non ad mortem adversitas importunitatis mundanæ debet impellere, sed potius ardor charitatis divinæ, ut homo non constituat finem desiderii in mortis articulo, sed potius, in æternæ beatitudinis dispendio.

CAPUT XII.

De spe cœlestium, et contemptu terrenorum.

Si predicator vult auditores invitare ad spem cœlestium, et arcere a spe terrenorum, uti debet auctoritatibus, quæ ad hanc spem faciant, et ab illo spe animum retrahant. Verbi gratia: *Maledictus homo qui sperat in homine, et carnem ponit brachium suum* (*Jer. xvii*). Item: *Quam difficile est in paciūs confidentes, intrare in regnum cœlorum?* (*Marc. x.*) Et alibi: *Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principib⁹*⁷⁴ (*Psal. cxvii*). Item: *Jacta cogitatione tuum in Domino, et ipse te enstrict* (*Psal. liv*). Item: *Spera in Domino, et fac bonum* (*Psal. xxxvi*). Ex his auctoritatibus ita procedendum est: Spes terrenorum ad vota futura tendit, et antequam veniant gaudia consumit. Haec per nimiam sollicitudinem mentem corredit, quia, spem timor offecit, venturaque gaudia vendit, et cupiditate in infinitum extendit. O homo, qui inuenabis terrénis, confidens in incertis, baculo arundineo imberis, qui facile frangitur! noli ergo credere illi qui fragili est et lubricus, cito decidit, et te interimit. Potius constitue animum in adversitatibus nubilo, quam in prosperitatis sereno. Si spem in prosperitate terrenorum constituis, fallax est et seductoria; cum tanneris, non invenies quod sperbas. Disces ex prænuntie, non esse spem ponendam in lubrio: cur speras quod diu obtinere non poteris, ubi non invenies quod credis, ubi minor deficiatio in experientia? Iec solum in eis quod sperabas non invenies, sed potius somitem culpæ, fermentum ruinæ, decipulam animæ, fermentum justitiae. Potius spem dirige in tribulationibus, quæ

A quamvis exteriori prætendant amaritudinem, tamen in constantis animo pariunt ecclesiis spei dulcedinem. nec fructus patientiae fructus dulcedine, qui non fuerit panetus tribulationis amaritudine. Tribulatio etenim est fornax quæ decoquit aurum, lima quæ expolit ferrum, flagellum quo a palea separatur granum. In hac tribulationis militia, patientia exercetur, militat fortitudo, roboratur constantia, spes ad cœlestia invitatur. Potius ergo anchora spei desigatur in portu salutis, in misericordia Salvatoris. Haec enim spes non confundit sed reficit, illuminat, non excecat, ubi plus inventur quam quod queritur, vel quam spes possit capere; ubi plus sit, quam spes possit intelligere; ubi spes gaudium non consumit, ubi votum gaudium non minuit: propter quod votum nihil exspectat, ubi spes figit gressum, .
71 O quam felix spes illa cœlestis, quam timor non expugnat, in qua timor non auguratur falsa, ubi cupiditas non sonniet inaudita, sed charitas omnia suffert, omnia credit, omnia sperat (*I Cor. xiii*), ad qua credenda vel speranda limes rationis invitat. Quis timor humanam mentem infirmare valeat, si pro ea apud Deum spes cœlestis allegat? In quo nocebunt tyrannorum fulmina, fortune præcipitia, infirmitates corporis, strepitus paupertatis, si mens fuerit spe cœlesti vallata? haec est spes quæ congregaciones regit; actiones dirigit. Haec est quæ in charitate altitudinem ponit, ut actiones dirigamus in Deum: haec est quæ in charitate latitudinem expendit, ut eam extendamus ad infinitum. Haec est quæ in charitate longitudinem porrigit, ut in ea perseveremus usque ad vitæ terminum. Inter hanc et timorem, velut inter duas molas moli debet Christianus, suavis et delicatus. Unde in Denteronomio dicitur (*cap. xxiv*): *Non accipies loco pignoris superiorē vel inferiōrem molam.* Superior mola est spes; inferior, timor; non enim illa sine ista accipienda est. Qui enim sperat et non timet, negligens est; qui autem timet et non sperat, depresso est.

CAPUT XIII.

De spirituali luctu.

His auctoritatibus et rationibus potest aliquis invitare ad spiritualia luctum: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth. v*). Et alibi: *Vae vobis qui rideatis nunc, quia lugebitis et flebitis* (*Luc. vi*). Jacobus ait: *Miseri estote et lugete, et plorate: Risis vester in luctum convertatur, et gaudium in marorem* (*Jac. iv*). Salomon ait: *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum contrivis* (*Eccle. vii*). Gregorius: *Præsentis gaudia sequuntur perpetua lamenta. Nemo potest hic gaudere cum seculo, et illic regnare cum Deo.* Tres sunt luctus, quibus mentem suam teneret irrigare homo; luctus pro proprio peccato, luctus pro alieno, luctus pro

VARIÆ LECTIÖNES.

⁷⁴ In alio exemplari addujunt hic sequentia: *Et poeta: Maxima mortalibus addita est cura, spes ubi longa venit. Idem ait: Longo consumit gaudia voto, econtra, de spe cœlestium dicitur: Jacta, etc.*

dilatatione beatitudinis æternæ. Primus luctus fit ad A tibi noceas, ei præbuisti arma si doleas. Quid tristis de amissione illorum, quæ in mediis voluptatibus causam babent doloris? quæ in media pace causam habent dissensionis? quæ cum debent esse securitatis fomentum, vertentur in metum? Si pro morte amici doleas, magis doleas pro perfido animæ, quoniam pro seclusione hujus vite temporalis; si pro ipso fles, potius effendas lacrymas mentis pro eo ad Deum, quam exteriorum ululatum ad mundum. Si naturalis infirmitas te invitat ad luctum, non luctui tradas animum. Non prohibeo lacrymas quas naturaliter necessitas exprimit, quas infirmitas humana expellit; quia haec lacrymæ per elisionem cadunt, nobis solentibus. Sæpe salva sapientis auctoritate fluerunt tanto tempore pro amico lacrymæ, ut illis non humanitas nec dignitas decesset; licet enim, servata gravitate, natura obsequi; sed quamvis natura te invitet ad luctum animi, non tamen lacrymæ suffocent animum, sed in mediis lacrymis animus constans et immobilis, miseriam suam legit, vineat ab animo luctus, absorbeat infirmitatem mens, extenuat spiritus carnem, ratio sensualitatem. Si mors immineat, noli dolere, sed præpara te ad mortis instantiam per mentis constantiam. Talem te præpara ut mortem timere non possis; ut post mortem vivere incipias, qui ante mortem moriendo vivebas. Non tamen dico quod desidia virtus, ad mortem fugias, quia tam turpe est aliquando ad mortem confugere, quam mortem fugere. Desiderium vite æternæ te invitet ad mortem: desiderium majoris meriti te in vita definiet⁷⁸. Noli dissolvi prosperis, noli suffocari adversis. Ne sis de illis mulieribus quas vidit Ezechiel (cap. viii) plangentes Adonidem. Per Adonidem qui legitur fusse mortuus, consequenter redivivus, de quo mortuo videbantur lugere mulieres, de redivivo gaudere, intelligitur temporalis prosperitas, quæ in momento desinit, ad momentum resurgit, quia semper est in fluxu, et nunquam in eodem statu permanet. Hunc mortuum lugent, hunc redivivum gaudent mulieres, id est homines effeminati, qui ad fortunæ ludum semper varientur; qui cum lugente fortuna lugent, cum gaudente gaudent. Qui tot habent mentis vicissitudines, quot habet fortuna varietas. Non iste temporalis amplectendus est luctus sed aeternus præcordialiter est cavendus, ubi erit fletus sine remissione, dolor sine intermissione, labor sine quiete: ubi tota anima erit in fletu conscientia, totum corpus in luctu miseria: quia a prima porta erit clamor, a secunda miseria.

Consequenter enim veniunt filii Israel ad torrentem Hernon, et inclinantur scopuli, quando fideles in deserto animi positi, et a curis seculi cruti, ac in throno virtutum locati, flet pro alienis peccatis, compatiantur proximis, alienum errorem iudicant suum, et sic scopuli inclinantur. Tandem perveniunt filii Israel ad Jordanem, **72** et pede sicco pertransiunt, cum fideles in cumulo perfectionis constituti, a fluxibus carnalium cogitationum purgatis affectibus animi, ingrediuntur lamentum, propter praesentis misericordie dispendium. Primus, fletus est poenitentiae, secundus ex compunctione proximi, tertius ex propria compunctione. O homo, fætus ut mens tua sit ille liber quem vidit Ezechiel (cap. ii), in quo erat scriptum: *Vt, lamentationes et carmina.* Ut, si peccato irreitus fueris, ad poenitentiam convertaris; et, si præcesserit vœ mortalii culpe, sequatur lamentatio poenitentiae; imo, tres lamentationes: lamentatio poenitentiae, lamentatio compunctionis alienæ, lamentatio pro dilatione patriæ. O homo, ad hos gemitis te caverte. Hos dolores amplificare, ab aliis terrenis doloribus te avertire. Si tibi inimicatur fortuna, propter ejus inimicitias, dolorem non augeras; non habet quid in te laetari, nisi ei viras præbicas. Certe, tibi non nocet nisi

VARIE LECTIIONES.

⁷⁸ In alio exemplari sequuntur haec. Non rado doloris appetas mortem, non amore blandimenti terreni appetas vitam. Hanc fer patienter, illam exspecta constanter.

B De lacrymis quæ naturaliter necessitas exprimit, quas infirmitas humana expellit; quia haec lacrymæ per elisionem cadunt, nobis solentibus. Sæpe salva sapientis auctoritate fluerunt tanto tempore pro amico lacrymæ, ut illis non humanitas nec dignitas decesset; licet enim, servata gravitate, natura obsequi; sed quamvis natura te invitet ad luctum animi, non tamen lacrymæ suffocent animum, sed in mediis lacrymis animus constans et immobilis, miseriam suam legit, vineat ab animo luctus, absorbeat infirmitatem mens, extenuat spiritus carnem, ratio sensualitatem. Si mors immineat, noli dolere, sed præpara te ad mortis instantiam per mentis constantiam. Talem te præpara ut mortem timere non possis; ut post mortem vivere incipias, qui ante mortem moriendo vivebas. Non tamen dico quod desidia virtus, ad mortem fugias, quia tam turpe est aliquando ad mortem confugere, quam mortem fugere. Desiderium vite æternæ te invitet ad mortem: desiderium majoris meriti te in vita definiet⁷⁸. Noli dissolvi prosperis, noli suffocari adversis. Ne sis de illis mulieribus quas vidit Ezechiel (cap. viii) plangentes Adonidem. Per Adonidem qui legitur fusse mortuus, consequenter redivivus, de quo mortuo videbantur lugere mulieres, de redivivo gaudere, intelligitur temporalis prosperitas, quæ in momento desinit, ad momentum resurgit, quia semper est in fluxu, et nunquam in eodem statu permanet. Hunc mortuum lugent, hunc redivivum gaudent mulieres, id est homines effeminati, qui ad fortunæ ludum semper varientur; qui cum lugente fortuna lugent, cum gaudente gaudent. Qui tot habent mentis vicissitudines, quot habet fortuna varietas. Non iste temporalis amplectendus est luctus sed aeternus præcordialiter est cavendus, ubi erit fletus sine remissione, dolor sine intermissione, labor sine quiete: ubi tota anima erit in fletu conscientia, totum corpus in luctu miseria: quia a prima porta erit clamor, a secunda miseria.

73 CAPUT XIV.*De gaudio spirituali.*

Ad spirituale gaudium, haec auctoritates et rationes possunt hominem invitare: *Lætamini in Domino et exsultate, justi* (Psal. xxxi). Item: *Gaudete*

quia nomina vestra scripta sunt in celis (Luc. x.). A

Item : Exultabimus et latabimur in te (Isai. xxv).

Item : Gaudete in Domino semper, iterum dico : Gaudete (Philipp. iv). Item : Jubilate Deo omnis terra, servite Domino in letitia (Psalm. lxxv). His auctoritatibus inquit ad spirituale mentis laetitiam, quam non operatur divitiarum copia, non fallax mundi gloria, non potestas seculi, non prolixis secunditas, non corporis sanitas, sed puritas conscientiae, munditia vitae. Hoc gaudium nulla interrupit miseria, hanc prosperitatem nulla demolitur adversitas, huic dulcedini nulla se miscet amaritudo. O felix pure conscientiae jucunditas! quae vermem interiorem excludit, a carcere doloris liberat rationem, ab immunditia purgat mentem.

Hæc est paradisus deliciarum, variis arboribus bonorum operum consita, variis virtutum floribus picturata, fonte coelestis gratia irrigata⁷⁶. Hæc puritas conscientiae vita æternæ est imago, et regni coelestis praefatio. Contra hanc mentis serenitatem, nihil potest turbo fortuna: contra hæc mentis propugnacula nihil valent mundi instrumenta. Qui habet puritatem conscientiae, in mediis doloribus gaudet, in mediis lamentationibus ridet, felix est in adversis.

Hæc est domus Salomonis variis referta unguentis, quia in puritate cordis dulcia redolent dona charismatis. Hæc est thalamus Dei, palatium Christi, lectus coelestis sponsi. Ibi spousa, id est anima, requiescit cum Christo sposo suo. Ibi occurrit Rebeca Isaac venienti de agro. Ibi Jacob deliciosis delectatur amplexibus Rachelis. Ibi Maria Magdalene Christo pretiosissima offert unguenta. O, si tanta est felicitas puræ conscientiae, quanta est miseria mentis eaueritate? qua judice nemo absolvitur nocens, ubi vermis conscientiae mentem assidue demolit. Ubi assiduis circumvolat alis, sæva dies animi. Ubi occurant monstra, bellus peccatorum. Hic est liber diaboli manuscriptus, notis terrimis deturpatus, ibi charta est mens conscientia mali; ubi calamus, libertas arbitrii, ubi incanustum⁷⁷, enormitas peccati. Ibi, o homo, miserrime recolis quidquid ab ineunte ætate scripsisti, per quod Deum offendisti, in quo proximo obviasti, in quo tibimet noctuisti. O liber damnabilis, in quo non sunt scripta earmina, sed lamentationes et vœ. Sed jam, o homo, dele per confessionem quod scripsisti per falsam locutionem; dele per contritionem quod scripsisti per malam cogitationem; dele per satisfactionem, quod scripsisti per pravam operationem; dele librum perversæ conscientie ne ibi legit ratio unde te dannet, ne ibi inventiat diabolus unde te accuset; ne ibi videat Deus unde te judicet, ut sic redeas ad spirituale mentis gaudium, ut revertaris ad te ipsum, ut recursas ad Deum.

VARIÆ LECTIÖNES.

⁷⁶ In alio exemplari sequitur: Hæc est paradisus in qua plantatur arbor vite, id est viror coelestis sapientiae: ubi viret lignum scientiae boni et mali, id est libertas arbitrii. In hac constituitur homo, ut per reuni felicitate læteatur. ⁷⁷ In alio habetur, incastum.

74 CAPUT XV.

De patientia.

Si ad patientiam vis auditores informare, his utere auctoritatibus: *Patientia opus perfectum habet (Jacob. iv). Item : Beati qui persecutionem patientur propter justitiam (Matth. v). Item : Doctrina viri per patientiam dignoscitur (Prov. xix).* Et philosophus ait: Morum patientia summa, haec est per quam martyr moriendo superaret viventem, patienti triumphat, in tribulatione invenit dulcedinem, in labore quietem. De fello eicit favum, de acetone mellitum; contumelie sagittas patientiae clypeus frangit, injuriarum jacula tolerantiae virtus expellit. Quatuor sunt injuriarum species quas patientia viatrix expugnat, quibus resistendo, superat. Prima est injuria verborum quam patientia aut per silentii tranquillitatem absorbet, aut mollescit verborum demulcent. Secunda injuria est odii quam patientia remittit, et pro odio charitatem reddit. Tertia est injuria rerum quam patientia superat, modico contenta vialetio. Quarta est injuria corporis proprii quam repellit castigatio carnis. Multi leguntur habuisse patientiam umbram, multos legimus mentitos fuisse constantiam, ut prosperitatem consequerentur mundanam. Miramur quædam animalia quæ per medios ignes sine noxa corporis transeunt; sed multo magis mirari debemus eos qui per ferrum et ruinas et ignes illæsi et indeinceps animo transeunt. Turpis est cedere passioni, turpius est succumbere: luctare contra eam, si semel vieta fuerit, rixam non iterabit. Auge animum, amplia virtutem, non est vir fortis aut strenuus, qui laborem fugit; his, inquam, negotiis locum debet habere patientia, ubi se ingerit coelestis negotiis causa; alioquin, sordido te continue fatigabis labore. Quare, si vides gravia insistere, noli terga vertere, sed pedetentum in tutum recede; facile est per patientiam tribulationum aculeos evadere, facile est per patientiam bona temporalia contemnere. Quid turpius, quam in ipso securitatis limine esse sollicitum? Causa hæc est quæ nos facit impatiens, quod sumus boni coelestis inanes. Sunt autem septem patientiae species, quæ in septem petitionibus Dominicæ orationis comprehendoruntur.

Prima est, contra mundi insultum, contra vanæ glorie appetitum, contra terreni laboris desiderium, contra cupiditatis retinaculum; que petitur eum dicitur: *Libera nos a malo (Matth. vi);* quasi diceret fideli: confer patientiam contra malum seculi, contra mundi insultum. De hac eadem patientia fit sermo, eum dicitur in catologo beatitudinum: *Beati pauperes spiritu (Matth. v).* Patientiae enim prima species consistit in spirituali paupertate, quæ est in abdicatione rerum exteriorum, in

in abdicatione naturalium donorum , cum homo A alicet custum , lenitas rei quæ provocat tactum . pro naturalibus animæ dotibus non intumescit , in abdicatione eorum quæ pertinent ad dotes corporis , ut fortitudinis , pulchritudinis , etc.

Secunda patientia est contra insultus diaboli . Quæ species patientiæ pestur , cum dicitur : *Et ne nos inducas in temptationem* (Matth. vi). Non petit homo ne tentetur , sed , ne in temptationem ducatur ; tentatur enim quis , et non in temptationem ducitur ; ut justus , qui resistit diabolo ; tentatur , et in temptationem ducitur , qui peccando , maligno subjicitur ; de hæc patientia dicitur : *Beati mites* , etc. (Matth. v). In hæc enim patientia , summa mansuetudo resultat , quod homo malignanti dæmoni assensum non præstat .

Tertia patientia est contra injurias proximi , quando homo patienter sustinet contumelias ; hæc petitur cum dicitur : *Dimitte nobis debita nostra , sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi). De eadem dicitur : *Beati misericordes* , etc. (Matth. v.) **75** Spiritualis enim misericordiæ effectus est in injuriarum remissione .

Quarta species patientiæ est contra naturaliç pat- pertatis instantiam cum aliquis constanti animo egestatis sustinet ingruentiam . Hæc petitur cum dicitur : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* (Matth. vi). Quis est iste pánis quotidianus , nisi patientia contra paupertatem in hujus vita dispensatio ? Hæc enim patientia est quæ viatici modicum computat immensum , quæ abundantanter cibam entem , quamvis non impletat ventrem . Hæc pa- videntia fructuosa facit jejunia ; hæc in milio invenit similam , in gobione salmonem , in aquis pigmentum ; de hac dicitur : *Beati qui esurient et sitiunt justitiam* (Matth. v). Patientia enim quæ in materiali jejunio satietatem invenit , justitiam sitit et esurit ; et quanto magis cibum materialem fastidit , tanto magis spiritualem appetit .

Quinta patientia est contra insultum carnis , quando homo viriliter refrenat insultum carnis , et castigat jumentum , ut sensualitas famuletur rationi , caro spiritui , quando spiritus super carnem tenet imperium , quando contra carnem ratio obtinet regnum . Hoc regnum petitur in dominica oratione , cum dicitur : *Adveniat regnum tuum* (Matth. vi) , id est fac ut sicut omnia obediunt tibi , ita in nobis sensualitas pareat rationi . Ut , sicut omnia in regno tuo sunt pacifica , ita in regno nostre mentis omnia sint tranquilla . O quam timendum est hoc duelum inter carnem et spiritum , ubi caro contra spiritum armatur . Illecebris sensum , juvunditate carnalium delectationum . Vide exercitum carnis , qui militat in ejus castris , et cum carne venit ad bellum ; pulchritudo rei quæ decipit visum , blan- dimentum soni quod seducit auditum , odoramenta rerum quæ suspendunt olfactum , sapor cibi qui

A allicit gustum , lenitas rei quæ provocat tactum . Contra hunc exercitum armat patientia mentem , quæ sola hostes istos valet expugnare , sola item terminare , sola exsulantem rationem in suo regno restituere . Istud bellum plus quam civile est , et ideo magis cavendum . Est bellum externum inter hominem et diabolum , de quo dicitur : *Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem , sed adver- sus principes et potestates acris hujus* (Ephes. vi). Est civile bellum inter hominem et proximum , de quo dicitur : *Filiæ matris meæ pugnaverunt contra me* (Cant. i). Est bellum plus quam civile , inter carnem et spiritum , de quo dicitur : *Militia caro adversus spiritum , et spiritus adversus carnem* (Gal. v). Hoc bellum sedari potest spirituali luctu , si lugat quis absentiam sponsi , si fleat pro ingruntia peccati , si dueat abstinentia a desiderio carnali , si ploret cessando ab amore mundi . De quo luctu dicitur : *Beati qui lugent , quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. v).

B Sexta patientia est contra miserias corporis , quæ attenduntur in labore , languore , frigore , aestu , fame , siti . Hæc vulnera intulerunt latrones homini descendenti a Jerusalem in Jericho (Luc. x) , id est dæmones Adæ peccanti , qui descendit a Jerusalem coelestis visionis in Jericho , id est in defectum no- stræ mortalitatis . Contra hæc patientia est , quando animus superat virtutem morbi in languore gratias agens Deo , et ita in infirmitate carnis invenit sanitatem mentis ; quando etiam in labore mens invenit requiem , paenam referens ad debitum finem , ut quæ sunt languores corporum , sint medicamina mentium . Contra has miserias corporis , petitur patientia cum dicitur : *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra* (Matth. vi) , id est fac ut , sicut in celo , id est in humana Christi natura nutu tua voluntatis fuit firma tua patientia , contra has miserias carnis , sic et in terra , id est in nobis terrenis boniñibus , sit patientia contra infirmitates corporis . De hac dicitur : *Beati mundo corde , quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v) . Per hanc patientiam oculus rationis purgatur , ne per languorem in desperationem cadat , vel per laborem in torporem ruat .

76 Septima vero patientia est contra flagella Dei , quæ justum examinat , servum probat , filium demonstrat . Hæc petitur , cum dicitur : *Sanctifice- tur nomen tuum* (Matth. vi) . Per hoc enim quod aliquis patientis est in Dei flagellis , sanctificatur in eo nomen filiationis ; et quanto patientius sustinet flagella Dei , tanto magis in eo sanctificatur nomen paternum , quia *Flagellat Pater* , per poenam , omniem filium quem recipit per patientiam (Hebr. xii) . De hæc patientia dicitur : *Beati pacifici , quoniam filii Dei vocabuntur* (Matth. v) . Illi enim qui pacem retinunt pectoris per patientiam dum a Patre fla- gellantur , recte filii Dei esse probantur ¹⁸ . Si quis

VARIE LECTIÖNES.

¹⁸ In alio exemplari , hic additur : Iste septenarius patientiæ resultat in Job , quem amissio terreni ho-

ergo patiens esse desiderat, Job patientiam, Christi martyrum constantiam diligenter attendat, et sic omnibus mundanis insultibus patientia virtute illudat. Ut legitur in libro Macrobi: « Vinculo patientiae obligandi sunt impetus animi; magna est illius gloria, qui nullius laudibus crescit, nullius vituperationibus decrescit. » Plato de patientia ait: « Congrediendum est cum voluntariis rebus, ut aduersus eas non fuga nec absentia simus tuti, sed vigore animi et constanti praesentia moderatoque usu continentiam temperantiamque tueamur, et calefacto simulque refecto animo, si quid in eo vel frigide tristitiae, vel torpantis recordiae fuerit, diluamus. » Ait etiam Aristoteles: « quis habens aliquid humani pudoris, voluptates cum sue et asino communes se habere gratulatur? » Similiter et Socrates dicebat multos homines propter eam vivere ut elerent et biberent, non libere et edere ut vivent. Gregorius etiam ait: « Nulli imponas quod pati ipse non possis. » Et iterum Socrates: « Sapientis est, ne in cassem cadat, cavene, et si quis forte ceciderit, fortiter ferre. Fortis enim non potest iudicari, nisi et sapiens fuerit, virtus cuius sine sapientia temeritas periculosa putanda est. » Item Socrates: « Viri boni est scire pati, nec facere injuriam. » Item, idem: « Patientia miseriarum portus est. »

CAPUT XVI.

De obedientia.

Hic auctoritatibus possunt auditores ad patientiem informari: *Christus factus est pro nobis obedientis usque ad mortem, mortem autem crucis* (Philipp. ii). Samuel etiam ait: *Melior est obedientia quam victimæ* (I Reg. xv). Item apostolus: *Servi, obedite præpositis et dominis vestris, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis* (I Petr. ii). Et: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit* (Rom. xiii). Ex his auctoritatibus procedendum: O homo, Filius Dei factus est pro nobis obedientis usque ad contumaciam patibili; tu non vis obedire præceptis Evangelii? Cum angelus in omnibus obediatur Deo, tu qui lutum es et cinis, contradicis Dei præceptio? Insensibilitas, obediunt Deo, tu qui solus preditus es ratione, impugnas Dei voluntatem? Sol a sua semita non deviat, luna a suo tramite non aberrat, stellæ suis indulgent officiis, ad nutum Dei, campus floribus amoenatur, imbris terra irrigatur, fronde eripatur silva, in nemore citharizat avicula, sic Deo obediunt euncta; tu solus impugnas ejus præcepta! Considera, o homo, *quod melior est obedientia quam victimæ* (I Reg. xv),

A quia per victimas aliena caro immolatur, per obedientiam vero propria voluntas mactatur. Tanto ergo Deum quisque placet citius, quanto repressa arbitrii sui superbia, gladio præceptis immolat. Peccatum vero ariolandi inobedientia dicitur (*ibid.*) ⁷⁷ ut, quanta sit virtus obedientiae, ex adverso monstretur. De hac obedientia dieit Salomon: *Vir obedientis loquitur victorias* (Prov. xxii). Dum enim aliena voce humiliiter subdimur, nosmetipsos in cordibus superamus.

Sciendum est etiam quod obedientia aliquando de suo nihil habere debet; cum enim locus superior imperatur, obedientia sibi virtutem evacuat, qui ad hunc proprio desiderio anhelat; aliquando vero, obedientia aliquid de suo habere debet ut, cum contumelias et probra imperantur, nisi haec animus ex senecte apparet, obedientia sibi bonum minuit, qui ad hoc invitus descendit. Debet ergo obedientia et in adversis suum aliquid habere, et rursum in prosperis, de suo nihil habere. Hinc Moyses principatum populi humiliiter recusat (Exod. iii). Paulus audacter dicit: *Ego non solum ligari in Ierusalem, sed et mori paratus sum* (Act. xxi). Sed evendum est ne in obedientia erres ⁷⁸. Scias ergo quod vera obedientia est animi deliberantis honesta, justæ jussionis effectus cum discretione. Ecco quos comites debeat habere obedientia: scilicet justitiam, ut justum sit quod præcipitur; unde dicitur: *Justæ jussionis effectus, 2º ut sit honestum quod deliberatur, ut dictum est: Deliberantis honesta; 3º ut ex discretione procedat; unde additur: Cum discretione.* Illa ergo obedientia quæ sine discretione est, cassa est; illa quæ sine honestate, supina est; quia qui obedit in honestis ex nimia obedientie ampliatione, superbiam mentis significat. Si vero non fuerit cum justitia, irregularis est, anomala est. Sciendum autem quod per obedientiam nunquam debet malum fieri, sed aliquando bonum quod agitur intermitti. Non enim erat mala arbor in paradyso, quam Deus contingere vetuit, ut per obedientie meritum homo benedictas cresceret; dignum tamen fuit ut hunc a bono prohiberet. Notandum vero quod ibi dicitur: *Ex omni ligno paradisi comedere* (Gen. ii), etc., qui enim ab uno bono subditos vetat, necesse est ut multa concedat, ne mens ab omnibus repulsa, quasi jejuna intreat. Quatuor ergo rationabilem comitantur obedientiam, discretio, honestas, justitia, humilitas ⁷⁹. Sunt autem tres regularis obedientie species: sufficiens, qua quis obedit majori; perfecta, qua obedit pari; abundans, qua servit minori. Prima est quasi po-

VARIE LECTIONES.

noris non fregit; quem Satan tentavit, nec vicit; qui uxori injurianti viriliter restitit; qui omnibus temporalibus privatus, egestati non succubuit; quem carnalis filiorum dilectio non dejectit; qui in virtute animi, carnis ulcera absorbit; qui flagella Dei patienter sustinuit. ⁷⁹ Additur: Nullum sibi unquam aut continentem prorsus, aut temperatum satis visum esse, cui vita non inter ipsa errorum pericula, in mediis voluntatum illecebris explorata sit. Et postea: Inaque congridiendum, etc. ⁸⁰ Hic interponuntur sequentia: Hic enim potest latere fel sub specie mellis, lupus sub vellere ovis, in potu venenum, in cibo mortiferum. ⁸¹ Additur hic iterum in alio: Quæ ipsam obedientiam ita constiuant, ut a modo ruere, vel in modico vacillare non valeat.

sitiva, secunda comparativa, tertia superlativa. Prima est præcepti, secunda supererogationis, ter-
tia consilii⁸²; has in se complevit Christus, ma-
jori obediens, cum Patri obediuit, minor eo secun-
dum humanitatem; et pari, quando Patri æqualis
secundum divinitatem; obediuit minori, quando
obediuit matri. Præterea, est quædam obedientia
qua est directa, qua sit sine debito et officio con-
gruo; ut quando bona intentione obedimus Deo.
Alio recte, sed non directa, ut quando obedimus
Deo, sed incongruo officio, qualem obedientiam
exhibit Judeus Deo creatori suo, sed caret forma
officii, id est regula charitatis et fidei. Indirecta
vero obedientia est, quando obedimus Creatori in-
tuui favoris humani. Retrograda autem est, quando
dæmones obediunt Deo. Quia sic obediunt agentes
quod nolunt.

Prima est meritoria, secunda introductoria, ter-
tia quæstuosa, quarta pernicioса. Prima est effi-
ciens, secunda, faciens; tertia, deficiens; quarta,
inficiens.

O quam efficax est regula obedientie, quæ con-
cordiam servat in angelis, quæ pacem nutrit in
claustris, sine qua nec respubica stare, nec mi-
nima familia regi potest. Quæ et brutis jus na-
ture suggerit; quam pro lege res inanimata custo-
dit. Hæc ligantur celestibus terrena, humanis di-
vina; hæc est scala per quam fit ascensus in cœlum.
Hæc insuper obedientia humilitatem nutrit, patien-
tiam probat, mansuetudinem examinat. Studeat
hanc claustralium ulnis charitatis amplecti ut, quod
78 est Dei solvat Deo, et quod est proximi proximo. Hæc est obedientia, quæ juxta regulam justi-
tiae, singulis reddit quod suum est: et sicut ex
obedientia omne bonum procedit, ita ex inobe-
dientia malum omne exoritur; dum scilicet per
peccatum homo Creatori suo contemnit obedire.

CAPUT XVII.

De perseverantia.

His auctoritatibus commonetur quis ad perseve-
rantiam: *Qui perseveraverit usque in finem, hic sal-
vus erit* (Matth. x). Item alibi: *Si perseveraverit
pulsans, dico vobis, et si non dabit ei eo quod ani-
cus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus, sur-
get et dabit ei quotquot habet necessarios* (Luc. xi). Et
Apostolus ait: *Omnes in studio currunt, sed
unus accipit bravum* (I Cor. ix). Et: *Qui legitime
certaverit, coronabitur* (II Tim. ii). Item alibi dic-
tur, *quod Dominus judicabit fines terræ* (Psal. ix). Et:
*Ubi cederit arbor, sive ad austrum, site ad
aquinonem, ibi erit* (Eccl. xi). Et alibi: *Eritis, non
pugna coronat.*⁸³

Multi aggrediantur magna, sed deficient in via.
Multi Sodomanum exequunt, sed cito retro respiciunt.

VARIAE LECTIONES.

⁸² Additur: Prima est mensura bona, secunda conferta, tertia superfluens. ⁸³ In alio exemplari
sic: O homo, per perseverantium brevitatem redimis vitæ, nullum opus incassum transire permittis,
omnes horas complecteris, ut ex crastino natus pendas.

A Multi egrediuntur Babylonem, sed moriuntur in via,
nec pervenient ad æternæ pacis civitatem, Jerusa-
lem coelestem. Perseverantia informat meritum,
colorat boni propositum, remunerat currentem,
coronat pugnantem. Hæc ducit ad bravum, ducit
ad portum, dat formam operi, regulam actioni.
Hæc est tunica talaris Joseph, finem vitæ contingens;
hæc est tunica sacerdotalis usque ad pedes
perveniens, hæc est cauda hostiæ quam Deus tene-
mur offerre.

B Hic est calcaneus bone operationis, quam contra
morsus serpentis debemus observare. Hæc est vir-
tus quæ omne bonum votum informat, qua laurean-
tur martyres, qua coronantur virginis. Hæc est qua-
res difficile reduci ad facultatem, et omnem vin-
cit difficultatem. Hæc est vestis sine ruga, tunica
sine macula. Hæc est quæ bonam actionem facit
unicolor, virtutem uniformem. Et notandum
quod quædam perseverantia est quasi penalitatem, quæ,
instar feni, ad tempus viret, et in tempore adver-
sitatis flaccescit. Hæc quasi flos egreditur, et con-
teritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem
statu permanet; finalis vero perseverantia est quæ
perdurat usque ad finem. Hæc est fons vivus, hor-
tus signatus, cui non communicat alienus, qui
semper fluit, semper scaturit. Laborent fideles et
hanc habeant, claustrales ut hanc retineant, virginis
ut hæc se informent, viduae ut in hac perseverent.

Diabolus quandoque irritat hominem ad bonum,
ut de bono gravius malum eliciat. Contra hunc da-
monis insolumentum valet perseverantia, ut bono fine
bona concludantur initia:

*Ne primo medium, medio ne discrepet inum.
Bonum enim inchoare, et malo fine concludere, est
monstruosa concorde.*

Hæc namque actio est quasi chimera, quæ ini-
tiuum habet a ratione, finem in sensualitate. Cum
sic agitur:

Jungit. Humano capiti cervicem pictor egrinam

Et sic varias inducit infractionis plumbas.
Sunt quidam quorum vita monstrum mirabile
facit, cuius initium bonum, quasi caput hominis
prætendit, medium vero in luxuriam descendens,
ventrem capras ostient, ad ultimum in rapaci-
tatem devians, lupi pedes habet. O homo, quid
prodest tibi bonum inchoare, et non recte fine con-
cludere? *Melius est viam veritatis non agnoscere,*
quam post agnitionem retro ire (II Petr. ii). Per hanc
inconstantiam levitatis argueris, apostasiam in-
curris, mentis stabilitatem postponis⁸⁴. Seneca ait:
« Composite mentis est posse consistere et in
bono morari. » Nihil tam utile est quod in transitu
possit prodesse. Perseverantia bonum **79** edeat,
tenerum ad maturitatem perducit. Nec querit pue-

animum, sed adolutum : maturos querit mōres, non teneros nec enormes st. Si totam vitam perseverantia non illustrat, saltem finem perseverantia finalis concludat. Si obtulisti florem juventutis diabolo, saltem fecerit senectutis offer Christu. In vespere laudatur serenitas diei, in fine status operis boni. Vide a quante bono Judas cecidit, qui in bono non perseveravit.

Vide quid Salomon per animi instabilitatem perdidit, in quantam calamitatem Saul decidit. Quanti meriti sit perseverantia ex flagitio oppositi vitii, scilicet impenitentiae conjectare possumus. De impenitentia enim dicitur, quod tanta sit labes hujus peccati, quod humilitatem postulandi veniam subire non possit. Hoc est enim peccatum in Spiritum sanctum, hoc est peccatum ad mortem, de quo Iohannes ait : *Est peccatum ad mortem, non dico ut pro eo ore quis* (I Joan. v). Impenitentia autem ex desperatione nascitur, aut ex presumptione oritur, et quantum in ipsa est, aut derogat Dei iustitia, aut detrahit ejus misericordia. Felix ergo perseverantia, quae impenitentiam excludit, obstinationem expellit, contemptum eliminat, obdurationem expugnat.

CAPUT XVIII.

De misericordia.

Ad misericordiam hæc possunt auctoritates hominem invitare : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Math. v). *Misericordiana volo, et non sacrificium* (Math. ix, xii). Item : *Beatus homo qui miseretur et commoda* (Psal. xxxvi). Et Jacobus in Epistola canonica : *Misericordia superexaltat judicium* (Jac. ii). Item Salomon : *Misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus ejus* (Prov. xx). Et in Evangelio : *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis; hæc est lex et prophæte* (Math. xii). O homo, si diligenter considerares Dei misericordiam, in te posse habere misericordi formam. Quid incognitum Christum, nisi misericordia? quid subiectum eum nostræ misericordiæ, nisi sua clementia : hæc est sola via hominis ad Deum, Dei ad hominem. O beata via, quæ sola commercium nostræ salutis agnoscit, quæ sola ad Deum dirigit hominem, et Deum ducit ad hominem! Ipsa sola mediatrix aversorum concilians, disjunctos socians, dispares quodammodo conquisans, Deum humilians, nos humilians, illum ad ima trahens, nos ad summam erigens ; ita tamen, ut non abjecta sit ejus descendens, nec superba sed gloria sit nostra exaltatio. Magnum enim vim habuit misericordia, quæ sola potuit Deum de celo trahere ad terram, et hominem de exilio reducere ad patriam. O magnum misericordiae vineum, quo Deus ligari potuit, et homo ligatus vincula iniurias disrupt! O homo, si tuam considerares misericordiam, in opere Dei erga

A te, non invenires nisi misericordiam. Misericordia est, si peccantem sustinet, si flagellat ut emendet, si a peccato liberet, si in iustitia conservet: misericordia quoque si aternaliter punit, quia circa merita, misericordia si aternaliter remunerat, quia supra merita premiat. Nec in hoc detrahitur ejus iustitia, quia ejus iustitia exigit usum misericordie. Iustitia namque semper debet habere comitem misericordiam, quia iustitia veritas in severitatibus virtutis, nisi dulcedine misericordie conditatur. Unde dicitur : *quod Misericordia et veritas obviant sibi, iustitia et pax oscularæ sunt* (Psal. lxxxvij). Debet enim iustitia misericordiam quodammodo osculari, ut ipsa a tramite **80** misericordie non recessat, et misericordia iustitiae lineam non evadat.

B Unde et misericordie dicitur super altare iudicium, quia iustitia in crudelitatis abyssum deprimit, nisi misericordie gratia relaxetur. Est misericordia justitia condimentum, iudicij medicamentum. Nec tamen pro miseria vel vulgaris debet esse misericordia vel absissa, nam et ait Seneca : « Tam omnibus ignorare crudelitas est, quam nulli. » Disciplina enim vel misericordia multum destruitur, si una sine altera teneatur, sed hæc circa subditos debet inesse rectoribus, et juste consolans misericordia, et pie sæviens disciplina. Pensemus quantum Moyses populum amavit, pro cuius vita dederit se petiti, et quanto zelo rectitudinis, cum veniam obtinuerit, ad populum ait : *Ponat vir gladium super femur suum, etc.* (Exod. xxxii.) Ecce, qui petit vitam hominum cum sua morte, panorum vitam gladio extinxit; intus amoris igne, foris accensus est zelo severitatis apud Deum. Utrobius fortis legatus, causam populi precibus apud Deum, causam Dei apud populum gladiis allegavit.

D O homo, misericordiam seceris in proximo, non intuitu fortunæ, sed causa; non ægritudine animi sed charitas Dei clementiam excitet; multe enim sunt, qui nocentissimorum lacrymis moventur, qui, si lieceret, carcerem effringerent; quos non movet eharitas, sed animi infirmitas. Reddat ergo charitas compassionem homini, puniat æquitas enorimatem vitii. Maxime autem studendum est in operibus misericordie, ut cibetur esuriens, resiciatur sitiens, vestiatur nudus, recipiatur peregrinus, consoletur pupillus, visitetur ægrotus. Hæc sunt opera misericordie, quæ justus disponet in iudicio (Psal. xxxvi), quæ allegabunt in die iudicij pro eo. Sola enim misericordie opera perorabunt pro homine in causa finali; quia *Judicium fiet sine misericordia ei qui non fecerit misericordiam* (Jac. ii). O homo, in alterius miseria te ipsum recognosce, in alia, miseriā tuam lege. Si justus es, caderes potes; si dives es, domum fortunæ est, non naturæ. Si sanus es, infirmitas vel instat, vel minatur in-

VARIÆ LECTIÖNES.

st *Hic habebantur sequentia.* Si vis consequi perseverantiam, stude acquisescere bonis, ut conservabis quæ est altera natura, in te perseverantiam gignat, convictus bonorum, vita longanimitatem pariat.

stantiam. Si sapiens, sapientia hominis non habet constantiam. O homo, si devias a trahit clementie, quantum in te est, turbas fontem misericordie; in qui in Deo expertus es fontem misericordiae et pietatis, saltem in proximum sinas rivulum misericordiae emanare. Quid erit si Salvator tuus clemens et pius sit, et tu in proximum immisericors, et austerus? Tu a Domino recepisti misericordiam et in proximum patras malitiam. Tu in Dei misericordia legere potes quid agere debebas, quam clementiae regulam tenere valeas. Et certe, potius misericordiam quam justitiam teneris amplecti. Applicabilior enim debet esse omnis homo naturaliter ad misericordiam quam ad justitiam; quis misericordia parit amorem, justitia timorem; quia charitas excludit timorem, timore autem dignior est dilectio. Multa etiam sunt que nos monent de justitia aliquid relaxare; humanae naturae infirmitas, rei utilitas, misericordiae etiam dignitas, que superexaltat judicium. Nascatur ergo misericordia non ex negligencia, non ex pusilliunitate, non ex indiscretione, non ex animi infirmitate, sed omnibus modis sit circumscripta, ut sic suum retineat proprium, nec justitiae auferat debitum. Vide, o homo, in Joseph misericordiam, que fratrum oblitia est injuria (Gen. xliii). Lege in David clementiae gratiam, qui filii persequentes deflebat dementium (II Reg. xviii). Haec et his similia tibi exempla propone, si vis recte sectari trahit misericordiae. Si claudis viscera misericordiae indigenti, claudis tibi januam misericordiae Christi. Misericordia etenim clavis est qua resuratur celum, qua solvit reatum. Haec est porta Domini, justi intrabunt in eam. Haec est misericordia, qua Novum illuminat Testamentum, et rigorem veteris legis extenuat. Haec est lumen quod aquas Mara dulcorat (Exod. xv). Hoc sale Eliseus aquarum amaritudinem exterminavit (IV Reg. ii). Haec farina Eliseus olla mortem extirpavit (IV Reg. iv). Hoc oleum insulit Samaritanus **31** vulnerati vulneribus (Luc. x). Clementia non tantum hominem reddit honestum, sed etiam tutum. Principum ornamenti est clementia, et hix certissima. Haec sola dividit inter crudelem et plium, inter regem et tyrannum. Rex armatur clementia, tyrannus armis provocat odio. O homo, ubi pareres, nisi tibi clementia subveniret? Si tecum ageret Deus disticta justitia, non posset exegitari poena que responderet meritis, suppicia que aequipollent delictis. Omnis ergo attribue Dei misericordiae, et a similis expendas misericordiam in proximum; non sis avarus in miserendo, quia expertus es misericordiae largitatem in Deo.

CAPUT XIX.

De justitia.

Hæc auctoritates ad justitiam commentent: *Diligite justitiam qui iudicatis terram* (Sap. i); item: *Faci-*

VARIE LECTIOES.

³² In alio exemplari interponitur: Haec est Virga Aaron quæ floruit et fronduit, et fructum peperit, nam justitia quodammodo frondet dum in mente concipitur, floret dum materialiter exercetur, fructificat dum subditus corrigitur.

A judicium et justitiam, non tradas me calumniantibus me (Psal. cxviii). Item: *Beatus vir qui in sapientia morabitur, et qui in justitia meditabitur* (Eccl. xiv). Item: *Judicate pupillo et humili, ut non apponat ultra magnificare se honor super terram* (Psal. ix). Cavendum est tibi, o homo, ad quod inspectas judicium, ne judicium odio exasperes, ne crudelitatem inflames, ne amore pecuniae emollias, ne timore recidas. Non to moveat purpura divitis, non saccas pauperis; regia via iudece, non declines ad dexteram, emolliendo judicium, nec ad sinistram, exasperando supplicium. Non est crudelitas punire reatum, sed justitia; non est tyranicum, sed divinæ rectitudinis judicium. Sed cave, ne sic ab alterius oculo festucam ejicias, ut in oculo tuo trabem non videas. Nec sic alterius velis revelare lapsum, ut tuum negligas casum; nec sic cures alterius morbum, ut te postponas regrotum; dicaturque tibi: *Medice cura te ipsum* (Luc. iv). Audi quid Dominus dicas Pharisæis accusantibus adulteram: *Qui sine peccato est, primus mittat in eam lapidem* (Ioh. viii). Si peccator alium peccatorem judicas, te ipsum, condemnas. O homo, qua fronte in alio arguis, quod in te ipso gravius invenis? qua facie judicas proximum, cum te ipsum scias gravius judicandum. Decet principem justitia, ab omni vitio circumveisa, terminis circumscripta debitis, comitibus vallata: ut eam comitet rectitudine, ne judicando a recto devici; discretio, ne errore exorbiat; charitas, ut non odii rancore sed zelo justitiae gladium vindictæ exerceat; debet uti misericordia, ne justitia in crudelitatem evadat; deliberatione, ut de pena diu apud se tractet vel deliberet. Unde Seneca ait:

« Prope est ut condamnes libenter, qui cito; prope est ut inique punias subditos, qui nimis; moderate imperare, laudabile est. » Natura convinet esse regem, quod ex aliis animalibus licet cognoscere quibus natura praedit regem, ut apibus, cuius tamen natura nec stetum esse voluit, nec ultionem magno constantem petere. Zelum quoque ejus retrahit et inermem relinquit, quia, ut ait Seneca, fruendissimæ et pro captu corporis pugnacissimæ sunt apes, et aculeos in vulnere reliquunt, rex ipse sine aculeo est, exemplar magnis rebus existens.

D Pudeat ab ipsis animalibus non trahere mores, cum tanto moderationis animis hominum esse debeat, quanto vehementius nocere potest. Qui justitia præditus fuerit, cum Moyse mare mundi vitiorum sanguine rubricatum sieco vestigio pertransibit. Haec est virga qua petra percussa in fluente emanat, que subditorum lapidea corda in virtutum fulmina exuberare facit ³². **32** Haec est ventilabrum quo dividitur granum a palea, fornax in qua separatur argentum a scoria, gladius quo separatur vivus a mortuo, ferrum quo dividitur sanus a morbo; quia contra morbum peccati, apponendum est mordax emplastrum, ne nimia vitiorum ta-

bes exuberet incurata, et in augmentum facinorum redivivat ⁵⁵ iniqüitas impunita. Hæc est mensura qua debemus metiri pœnas, ponderare merita. Hæc est quæ unicuique jns suum tribuit, communis utilitate servata. Aliquando enim de pœna relaxandum propter aliorum scandalum; aliquando pœna exageranda est, ut sit aliorum cautela. Hæc est mediana vitiorum, antidotum peccatorum. Hæc est gladius qui utramque partem hominis defendit; corpus ab exterioribus injuriis, animam ab interioribus molestiis. Hæc est lapis quo David Goliam percussit, et Israel a servitute liberavit. Hæc, sine discretione, est gladius in manu furiosi; hæc, sine potentia, est gladius in manu contracti; hæc, sine misericordia, est gladius in manu tyranni. Cum summa discretione tenendum est exercitium justitiae, ut non judicemus ex suspicione, sed potius ex recutidine ⁵⁶. Nullum condenamus ante judicium; ante proba et sic judica; non enim qui accusatur, sed qui convincitur reus erit.

CAPUT XX.

De dilectione Dei.

Hæc auctoritates formam præferunt charitatis: *Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo et ex tota anima tua (Matth. xxii).* Joannes ait: *Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet; et Deus in eo (I Joan. iv).* Item Petrus: *Ante omnia in vobis-metipsis mutuam charitatem habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum (I Petr. iv).*

Item Paulus: *Charitas patiens est, benigna est, etc. (I Cor. xiii.)* Item Augustinus: *Omnia que-enque sine charitate facimus, nihil nobis prodest facere, et inane studium expendimus, si non habemus charitatem quæ est Deus. Item Gregorius: Tante amplius peccatorum rubigo consumitur, quanto peccatoris cor charitatis igne crematur. Ex his, sic procedendum est: Quis Tulliana prædictus cinquenta, quis omni formatu sapientia sufficit laudes charitatis exprimere et ejus virtutes expondere? Hæc est charitas quæ docet illecebras fugere, voluptates calceare, carnis concupiscentiam cohibere, honores contemnere, desideria illicita frangere; postremo, universa præsentis vita blandimenta respuerre. De hac sponsus in Canticis admonet, dicens: *Pone me ut signaculum super cor tuum, pone me ut signaculum super brachium tuum; quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio (Cant. viii).* Mors enim viventes extinguit, infernus autem nec mortuis pareit. *Dilectio ergo ut mors, quia sicut illa sensum carnis, sic ista affectum concupiscentia carnalis punit.* **57** *Dura est sicut infernus æmulatio,* quia hos quos intus trahit desiderium aeternorum, non solum foris blanda respuerre, sed adversa quidem*

A et aspera pro eo quod diligunt adipiscendo, cogit tolerare ⁵⁸. Charitas virtutes ceteras munimine sue perfectionis solidat. Quisquis in ejus radice se insevit, nec a viriditate deficit, nec a fructibus evanescit ⁵⁹; quia opus efficax non amittit. De hac etiam dicit Isidorus: Nullum præmium compensatur sine charitatis amore; quantumvis quisque rete credit, sine charitate ad beatitudinem pervenire non potest. Quia tanta est charitatis virtus, ut etiam prophetia et martyrium sine ipsa non prosint. Charitas omnium virtutum obtinet principatum. Unde et vinculum perfectionis ab Apostolo dicitur (*Col. iii*); quia universæ virtutes ejus vinculo religantur. Dilige ergo Deum ut diligaris ab eo; et esse cum eo cœtius ad ipsum pervenies, nam dilectione apprehendes, possidebis, frueris. Hæc est via superexcellens, via supereminens, vias distortas dirigens, vias rectas ostendens.

Hæc est charitas quæ iantum in Deum prævaluat, quod eum de supernæ majestatis sede ad insinuam nostræ mortalitatis adduxit; vulneravit impassibilem, traxit incommutabilem, ligavit insuperabilem, æternum fecit mortalem.

Si tantum potuit charitas in Deum, quantum, o homo, debet posse in te ipsum? Si Deus propter hominem tanta pertulit, quid homo propter Deum tolerare recusabit? Pudeat autem hominem non subiici charitati, quæ sibi subjecit auctorem mundi! Hæc non temulatur, non agit perperam, sed ab illo in quo habitat vitiorum radicem extirpat. Charitas omnium virtutum origo est, mentem illuminat, conscientiam mundat, animam latificat, Deum demonstrat. Animam in qua charitas habitat, superbia non inflat, invidia non devastat, ira non dissipat, tristitia mala non vexat, avaritia non excecat, gula non inflamat, luxuria non coquinuat.

Semper casta est, semper munda, semper quieta, semper benigna. In adversis secura, in prosperis temperata. Hæc est crux spiritualis, quam quilibet portare tenetur, ut tollendo hanc crucem, Christi vestigia sequatur; cuius altitudo erigitur ad Deum, latitudo extenditur ad inimicum, longitudine usque ad vita terminum, profunditas divinæ gratiae sapit immensum. Hæc est charitas quæ pugnant est ⁶⁰ secutum, triumphandi præmium; quæ sic inchoatur in via, ut consummetur in patria. Est enim ignis in Sion, et eam in Jerusalem (*Isai. xxxi*). Charitas quasi trinitatem parit creatam; in qua trinitate quasi Pater est dilectio Dei, a qua procedit dilectio qua homo ipse diligitor tanquam proles a patre ⁶¹; ab utroque vero procedit dilectio proximi, quasi Spiritus sanctus ab utroque. Item tres distinctiones sunt in una charitatis substantia, sed di-

VARIAE LECTIONES.

⁵⁵ *In alio, pro redivivat, habetur recipidit.* ⁵⁶ *Unde auctoritas:* Nolite judicare et non judicemini, et nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate. ⁵⁷ *In alio exemplari hec adduntur:* Hæc est Charitas quæ Abel martyrum fecit, hæc est quæ Abraham de terra sua eduxit. Hæc Joseph in Agypto servavit. Hæc in formace tribus pueris flammis extinxit. Hæc omnium honorum maxima est, nihil sapit extra eam, nihil in ea asperum, nihil durum. ⁵⁸ *Pro evanescit, habetur defraudatur fructibus.* ⁵⁹ *In alio sic:* Qua homo se diligit.

versæ sunt pro sua propria. Cave ergo, homo, si dilectionem sectari velis, ne dilectionis umbra falsaris; est enim dilectio fortunæ, quæ cum prosperitate accedit²¹. Hac diligit homo carnalis Deum, eum bene fecerit ei. Est dilectio naturæ, quæ quodlibet rationale Deum diligit. Ut enim ait beatus Augustinus: « Nullius mens unquam Deum odire potuit. » Est dilectio gratiæ, quæ sola habet meritum; quæ Deus diligitur ut habeatur in premium.

Prima est deficiens, secunda faciens, tertia perficiens. Prima carnis, secunda sensualitatis, tertia rationis. Prima falsi fratris, secunda humiliis peccatoris, tertia justificati hominis. O homo, considera quam dulcis amo^r Dei, quam impurus sit **84** amor hujus sæculi! Amor Dei mater est omnium virtutum, amor sæculi mater est omnium vitiorum. Apud istum amorem omnia sunt imperfecta, apud illum consummantur universa; per charitatem Deus toto corde exquisitus, super omnia quæritur, extra omnia inventur, plus omnibus diligit; hic est ignis quem Deus venit mittere in terram (*Lue. xii*), ut comburat rubiginem peccatorum, ut exurat paleas vitiorum. In alto constituit charitas tribunal suum, quod non expugnat timor mundanus, nec amor terrenus, spes carnalium, aut tristitia adversitatum. Quis enim ejus latitudinem investigare potest quæ usque ad hostem extenditur? Quis comprehendet altitudinem ejus quæ usque ad Deum erigitur? Quis scrutari posset profunditatem quæ usque ad abyssum divina sapientia dimittitur. **C** *Charitas Deus est, et qui manet in charitate in Deo manet, et Deus in eo* (*I Joan. iv*). Audi, o homo, et ne amplius parum reputes si charitatem habeas, audi quia charitas Deus est, nunquid parum est in se Deum prænamentem habere? magnum profecto est in se charitatem habere, quia Deus est charitas. Hoc privilegium sola charitas habet, ut dicitur Deus, et etiam sit, ita quod nulli alteri convenire possit. Quia cum omnis virtus donum Dei sit, nulla præter solam charitatem hoc habet, ut non solum donum Dei, sed etiam ipse Deus dici possit.

CAPUT XXI.

De dilectione proximi.

His auctoritatibus informatuor homo ad dilectionem proximi: *Diligite proximum tuum sicut te ipsum* (*Matth. xxi*). *Quacunque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis* (*Marc. xii*). *Diligite inimicos vestros, bene facite his qui oderunt vos* (*Matth. vii*; *Lue. vi*). Sextus etiam ait: « Fundamentum et initium est Dei cultus amare homines. » S. Gregorius: « Charitas vera est, si et in Deo diligitor amicus, et propter Deum diligitor inimicus. » Non ipse Deus diligitur sine proximo, nec ipse proximus sine Deo. Iterum Beda: « Dilectio diestor, eo quod duos liget, Deum et hominem, vel unquamque proximum cum alio conjugat. » *Quamvis enim*

A dilectio Dei major sit in dignitate charitatis, tamen dilectio proximi major est in operatione, quia per dilectionem proximi pervenitur ad dilectionem Dei. O homo, dilige proximum tuum sicut te ipsum; bona quæ optas tibi non invideas alii; si maior optas tibi quam alii, invidius es; si maior alii quam tibi, fatuus es. Consule naturam, illa te docet diligere proximum tuum sicut te ipsum. Ipsa etenim fecit omnia communia, unum fecit omnibus ortum, quia

Omne genus hominum simili descendit ab ortu.
Si alii negas quod tibi vis fieri naturam impugnas, jus commune enervas.

Nulli imponas quod ipse pati non possis; haec exhibe alios, quæ tibi optas exhiberi. Quomodo in alio tuam potes aspernari naturam, qui in te ipso eamdem amplecteris? *Omne animal sibi simile diligi*, sic omnis homo diligere deberet proximum suum. Omnis caro conjungitur ad sui similem societatem. Samaritanus *evangelicus*, tametsi alienus esset a vulnerato, tamen curavit regrotum, et quomodo tu non potes diligere proximum tuum? *Sis ergo omni proximo amicus* persecutionis tempore et non tantum prosperitatis; noli esse amicus mensæ aut fortunæ sed tribulationis, ut ejus adversitates tuas facias compatiendo, ut ejus dolorem tuum facias condulendo; ejus passionem tuam facias compatiendo, quæ est major charitas quam animam ponere pro amicis suis, et charitatem extendere ad inimicos. Haec sunt mirabilia in lege Domini. Sicut Deus misericordia sue creaturæ, sic misericordia in proximo tuxæ naturæ. Quam laudanda est charitas quæ proximos ligat, diversos compaginat, plurimatatem ad unitatem reddit, diversitatem in identitatem redit? Haec est concors dissonantia, pluralitas unita, dissensus consentiens, varietas conjungens. Haec **85** est tunica Christi desuper contexta per totum (*Joan. xix*).

Haec est tunica Josephi distincta secundum opus plumarium (*Gen. xxxvii*). Haec est varietas qua legitur circumambita regina de qua dicitur: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate* (*Psal. xlii*). De hac unitate charitatis dicitur: *Ecce, quam bonum et quam iucundum, habitare fratres in unum!* (*ibid.*) *In unum*, non tam quoad locum quam quoad animum. Nam in uno loco habitare, et non esse animo uno, pœna est et non delectatio. Haec unitas ad ecclæstem perducit unitatem, de qua dicitur: *Unam petiti a Domino, hanc requiram* (*Psal. xxvi*), etc. Haec unitas hominem in proximo ditat, in alterius felicitate lætitiat, haec bonum speciale in commune deducit, bonum alterius ampliat, non exstinguit. Fudeat Christianos vinculo charitatis invicem non astringi, cum ethnicos pares in amicitia ex ipso naturalis amoris nexu legimus fuisse ligatos! Cum tempora-

VARIAE LECTIONES.

²¹ Additur. Sed in adversitate recedit.

Iis amor multos onus in amicitia fecerit, celestis amore fidèles vincendo charitatis non ligabit? Si frivole cause in multis amicitiam parient, eterna præmia idem non poterunt? O quanta suavitas in vera proximi dilectione, quam non parit favor humanus, non terrena commoditas, non humana carnelitas, sed sola charitas! Haec est quæ in Samuele orat pro Saule (*I Reg. xv.*) Haec est quæ pro populo ad Deum allegat in Moyse (*Gen. xxxii.*), haec fuit in David (*II Reg. i.*) pro Jonatha, pro Jernusalem in Jeremias. Corte a dilectione Dei deviat qui se ab amore proximi alienat, quia: *Qui proximum quem videt non diligit, Deum quem non vidit quomodo diligere potest?* (*I Joan. iv.*) O homo, nonne vis ut proximus te diligat propter Deum? eum dilige propter te ipsum. Ut ait moralis philosophus Seneca: « Si vis amari, ama. » O felix amor, quem non exterræ causæ impellunt, verum insita summi forma boni, livore carentes se contentus est. Talis amor in se nam habet dilectionem, non auxiliatur; in tranquillo posita est, non per ludibria detinatur. O quam jucundum est in altero invenire te ipsum! Torporis est et negligenter, charitatis usum obsoletum relinquent, et nobilissimam virtutis non habere exercitium.

Gloriosum est vere amicitiae esse artificem quæ superficialis dilectionis purgat fecem. Habeas amicum non ut te viset ægrotum, non ut famelicum cibet, non ut consoletur incarceralium, sed ut eum in carcere visites, esurientem cibes, potes sitten-
tem, recipias errantem. Si pauperem proximum diligis, ex sola dilectione eleemosynam facis, eleemosyna enim cordis multo major est quam corporis; charitas enim in eleemosyna sufficit, sine terrena substantia. Illa quoque quæ corporaliter datur, non sufficit, nisi benigno animo tribuatur. Tene igitur ordinem charitatis. Dilige Deum super omnia, te infra, proximum juxta, carnem infra. Dilige carnem tuam non ut ei servias, sed ut eam disciplinaliter corrigas, dilige eam ad bonum non ad sæculi luxum. Non separabis ejus voluntatem, sed eam cogas sequi voluntatem tuam. Tanquam bonus mediens, cura in ea quod infirmum est, quod factum, quod mörbiōm; sic ad tempus doleat ut in æternum congaudeat, ad tempus sentiat acrimoniam medicinæ, ut consequatur comodum sanitatis æternæ.

CAPUT XXII.

De pace.

Ad pacem informant auctoritates sequentes: *Pacem relingo vobis, pacem invenio do yobis* (*Joan. xiv.*). Item: *Pacem habete inter vos* (*Marc. ix.*). Item: *Beat pacifici, quoniam filii Beivocabuntur* (*Matth. v.*).

De pace etiam dicitur: *Pax qua exsuperat om-*

A nem sensum (*Phil. iv.*). Et: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bone voluntatis* (*Luc. ii.*). Et Gregorius: « Si, quam sit magna pacis virtus ostendimus, quo a nobis sit studio colenda, cognoscimus, etc.; » hujus autem virtutis dignitatem ex eo satis cognoscimus, quod Dominus ac Redemptor noster eam pro magno munere discipulis suis relinquere dignatus est, ut **SC** per hanc sibi pacificarent in pacificatione consortes. Hanc itaque lex nature dictat, et elementa, planetæ, ceteraque insensibilia uinis pacifice amplectantur ²².

Sunt autem tres species pacis, pax temporis, pax pectoris et pax æternitatis. Prima est pacis umbra; secunda pacis circumstantia; tercia pacis substantia. In prima sunt pacis faces; in secunda pacis reliquiae; in tercia dapes delicate. Prima est imaginaria, secunda invitatoria, tercia substantiva. Prima pax in temporalium prosperitate consistit, secunda ex mentis tranquillitate provenit, tercia in jucunditate vitaæ celestis existit. Prima pax ²³ appetenda non est, quia fallax est et lubrica et transitoria, quæ cum teneri putatur, fugit. Haec est muliebris tempestas, prospera adversitas, deliciosa amaritudines, amara dulcedines. Haec pax in serenitate parit nubilum, in tranquillitate tumultum; ad similitudinem aurae mundanae blanditur, tunc sevit ad similitudinem maris, nunc tranquilla est, tunc statim evertitur et, ut dicit Seneca, eadem die ubi fluxerint navigia, sorbentur. Haec pacis volupates experti sunt principes, experti sunt mediocres, experti sunt et pauperes. Qui hanc sperat, in lubro pedem ponit, in narfragio locat navem, stat in precipilio, scimicat in arenoso.

Secunda pax longe excellentior est quam ista, quæ exterioris pacis lubricum non timet, quæ fortuna nubilum non horret, quæ mentem purgat a vitiis; quæ non demolitur conscientia vermis. Haec non possunt destrucere fulmina principum, non excludere insultus hostium. Haec sola comite homo dives est, haec sola contentus est sapiens, haec comite tutus est in adversis, securus in periculis. Haec hominem filium Dei facit. Haec parit virtutum conuentus, vittorum egressus. De hac dicitur: *In pace in idipsum dormiam et requiescam* (*Psal. iv.*).

In hac pace mentis est somnus tranquillus, quies pacifica, visio vera. Cujus mens ab exterioribus bonis pendet, hanc pacem non habet.

Qui sui contentus non est, ei talis pax deest. Qui in se pacem tenet, eamdem cum proximo retinet.

Non potest eam claudere intus qui eam non exercet forinsecus. Pax vero æternitatis est illa quæ exsuperat omnem pacem, ubi Deus est omnia in omnibus, unum omnia et omnia unum velle et

VARIE LECTIÖNES.

²² In alio exemplari addatur sequentia: Haec est quæ in celis angelorum ordinat hierarchias. Haec in hominibus fluctus cogitationum sedat, mentem fluctuantem serenat, conscientiam purgat, et ab animo tumultum relegat. ²³ Additur: Prima dat fortunam, secunda conscientiam, tercia uitam æternam.

unum nolle. *Ubi contra rationem: caro non obstre.* A ficit bona et mala a se invicem dividere, sed etiam bona a se invicem, et mala similiter; et bona a melioribus et minus bonis; et mala a pejoribus et minus malis. Non sufficit illa discernere, nisi sequatur boni electio et mali aspernatio. Prudentia docet quæ videantur esse bona et sunt; et quæ non videantur esse bona et sunt. *O homo, prudentia te docet, ut non raireris de rebus transitoriis que possides, nec quod caducum est magnum existimes.* Prudentia te docebit, ut ea quæ tanquam aliena possides prudenter dispenses, et quæ non potes perpetuo tenere fructuose permittas abire. Si amplecteris prudentiam, ubique idem permanes, in nulla patieris facturam, et prout rerum vel temperum varietas exigit, ita te accommodabis temporis, loco, personæ, cause, nec te in aliquibus mutabis, sed potius in omnibus adaptabis; sicut manus, quæ eadem est et cum in palmam extenditur, et cum in pugnum constringitur. Prudentia nec fallere vult, nec falli potest. Prudentia laudat parce, vituperat parcus; nam similiter reprehensibilis est nimia laudatio, quam immoderata vituperatio; illa siquidem adulatio, ista suspecta est malignitate. Prudentia testimonium veritati non amicitia reddit. Cum discretione prouulit, promissum accelerat, plenis quam promiserat prestat. Prudentia tribus temporibus dispensatur, praesentia ordinat, prævidet futura, præteriorum recordatur; nam qui nihil de præterito cogitat, vitam perdit; qui nihil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incedit. Prudens proponit in animo et mala futura et bona, ut illa possit sustinere, et ista temperare. Non semper in actu est, sed interdum animum recreat pausatione quietis. Et requies ipsa plena est sapientie studiis et cogitationibus bonis; nam prudens nunquam otio mareat, nunquam desidia torpet, animum aliquando remissum habet, nunquam resolutum, accelerat tarda, expedit perplexa, emollit dura, aggreditur ardua¹⁹. Sapientem non movet dicentis auctoritas, non generis sublimitas, nec quid dicat vel agat, nec quam multum, sed qualibus placet cogitat. Id optat **88** et petit, quod optari coram omnibus possit. Nec altiori se impunit in quo vel stanti tremendum, vel descendenti cadendum.

CAPUT XXIII.

De prudenter.

Si quis de prudentia doctrinam habere cupit, hac via procedat: Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae (Matth. x). Item: Sapientia vincit malitium (Sap. vi). Et alibi: Beatus vir qui in sapientia morabitur (Eccli. xiv). Item: Stultussercit rixas, sed ei sapiens suscitat mitigat (Prov. xv). Seneca ait: «Quisquis prudentiam sequi desiderat, ductu rationis bene vivere incipiat, et non dignitate rebus ex opinione, sed ex earum natura constitut.» Prudentia est rerum bonarum et malorum, et utrariumque discrecio, cum fuga mali et electione boni. Dicitur utrariumque, quia non suf-

D Tunc sibi salubria consilia advocat, cum sibi aliquid vitae prosperitas, sæcularis dignitas, tunc velut inlubrico pedem retinet et sistit; nec impetuose, sed circumscripte gressum procedere sinat. Ad prudentiam pertinent, circumspectio et cautio. Prudentia metitur futura secundum præterita; ut, si prudens aliquem videt cecidisse in tale vitium, tali occasione, secundum hoc metitur futurum, ne ex simili occasione decidat in consimile poccatum. O quanta prudentia est, ex præteritis metiri futura!

VARII LECTIONES.

¹⁹ Quis potest esse tumultus, ubi ipsa sapientia regnat? ubi una disponit misericordia? ubi principatur iustitia? ²⁰ In alio exemplari sic: Scit enim qua via egredi debeat, et into singula destinat, ex apertis obscuris exstimat, ex obscuris aperta pronuntiat, ex parvis magna, ex proximis remota, ex partibus tota, ex malis bona, ex otiosis serua.

ex ante factis instantia, ex similibus similia, ex similis consequentia! Ad eamdem prudentiam pertinet circumspectio, quæ nihil aliud est, quam cautela contrariorum vitiorum, qua ita fugimus unum vitium, quod non incurramus in contrarium. Verbi gratia: sic avaritiam cavemus, quod non incurramus prodigalitatem, hanc virtutem. Salomon persuadet, dicens: *Omnis custodia serva cor tuum* (*Prov. iv.*). Dicitur *custodia*, præmisit *omni*, ne si huic ostio seras claudas, alia ex parte aditum pandas. Sunt enim multi, qui sic unius vitii evadunt insultum, quod in alterius retinaculum labuntur. Sic enim vitia sibi invicem subministrant, ut dum quis latenter effugit unum, aliud vicaria vi-cissitudine retinet fugitivum. Ad eamdem prudentiam pertinet cautio, qua prudentia discernit vitia virtutum speciem præferentia. Unde ait Isidorus: « Vitia virtutum præferunt speciem, unde perniciosi sectatores suos decipiunt, quia sub velamine se virtutis tegunt; nam sub prætextu justitiae crudelitas agitur, et remissa segnities mansuetudo ereditur; Plerumque hoc agit torporis negligentia quod agere creditur indulgentia. Ex his liquet quod se contentus est pro latus ad lete vivendum. Unde Crispus ait, « Sapientem nulla re egere, » sumnum enim in se bonum habet, et ideo extrinsecus instrumenta bonitatis queri non oportet. Intus in mente colitur sumnum bonum, intus totum complectitur, quia exterior formam²² non amplectitur. Incipit enim fortuna esse subjectus, qui aliquam partem bonitatis querit extrinsecus. Prudens vero intra se omne bonum terminat, et si omne bonum fortunae amittat, clamabit: *Omnia mea mecum sunt, scilicet prudentia, justitia, fortitudo, temperantia. Omnia quae eripi possunt, bona non putat.* Inprudenti nihil sufficit, sed non est contentus, sibi relinqu non debet. Si nulla res opus est, nulla re securi, sed eget omnibus.

CAPUT XIV.

De fortitudine.

Ad fortitudinem invitant haec auctoritates: « Estote fortes in bello, et pugnate cum antiquo serpente²³. » Seneca ait: « Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi contumeliam fieri: de inimico dices: non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit. » O quam generosa magnanimitas quæ, cum inimicum habet in potestate, vindictam judicat vindicare posuisse. Honestum et sumnum genus vindictæ judicat ignorare, neminem ex improviso impetrat, patiam aggreditur; non gerit conflictum nisi indixerit; adversa non deprimit, prospera non extollunt. Fortis pericula non appetit velut temerarius, nec formidat ut pavidus²⁴. Haec est quæ fecit Vincen-

VARIE LECTIONES.

²² *In alio*, pro formam, legitur fortunam. ²³ *Aliud exemplar habet*: pugnate contra antiqua vitta. Et Claudio ait: Quid enim generossi humanitatem vila aggredi pigate coptum fatiget? ²⁴ Miratur quadam animalia quæ per medios ignes sine noxa corporis transeunt; quanto mirabilior est vir fortis, qui per ferrum, prumas et ignes, illeesus et indennis animo evadit? ²⁵ *In alio exemplari habetur*: In tribulatione spirituales delectationes invenit. ²⁶ Additur: Equuleum amplectitur, optat vincula, et sponteane currit ad mortem. ²⁷ Additur: Si hanc Petrus habuisset, non ad vocem ancilie a fide deviasset; si hac filii Israel prediti, ad aquas contradictionis non murmurassent;

A dum plus posse dum torqueretur, quam ille qui torquebat.

B 89 O homo, si virtutem hanc complexus fueris, fortuna jaclum non timebis; deridebis blandam, contempnes iratam. Qui fortis est liber est, non servit fortunæ, non varietati mundanæ. Vide, quanta fuerit in martyribus fortitudo, qui tormenta vicerunt, qui sua magnanimitate ipsis illusere tyrannis, qui projecti corpore, non sunt projecti mente; qui adversitatibus terga non verterunt, sed magnanimitate restiterunt. Est autem triplex fortitudo: fortitudo hypoeritæ dealbati, fortitudo philosophi, fortitudo justi. Prima venatur vanam gloriam, sed venanda meretur æternæ damnationis ignominiam. Hæc sic trahit gloriam, quod non sit in gloria. Hæc potius imbecillitas est quam magnanimitas, potius infirmitas quam valetudo. Hanc prætendunt haeretici, hanc præsumunt fratres falsi. Secunda est, qua philosophi spernabant fortunam mundi, aspernabant gloriam, respuebant divitias, abdicabant potestates humanas. Sed hæc fortitudo insufficiens erat ad meritum, impotens ad vitæ præmium; quia carebat forma, id est charitate quæ est forma omnis affectionis bonæ. Secundum hanc fortitudinem dicitur rigor fusce in Calone, magnanimitas in Socrate, mundi contemptus in Dingene.

Sed quia hæc fiduci fundamentum non habuit, eam spes non erexit, charitas non perficit, virtutis meritum amisit. Fortitudo vero justi est quæ finem constituit Deum, debitum non omittit officium. Hæc fortitudo est quæ mortem contemnit, quæ domum paupertati spirituali aperit, voluptates sub freno rationis jacere cogit. Tria sunt fortitorum incommodeorum genera: paupertas, morbus, tyranni violentia. Contra paupertatem valet fortitudo ut non frangatur animus, sed amplior sit interius, et tanto magis ditescat in mente, quanto minus abundat in rebus fortune. Valet fortitudo contra morbi insulsum; hæc enim in dolore gratias Deo agit, spirituales delicias invenit in tribulatione²⁸, ut potius cedant morbi in mentis commodum quam in corporis detrimentum. Sieque morbus afferat medicinam, infirmitas sanitatem, tristitia gaudium. Fortitudo tyrauni violentiam expugnat, cuius crudelitatem enervat, carcerem respuit, morteni non metuit²⁹. Homo, nil valet tua operatio, nisi columna fortitudinis roboretur. Nutat ædificium honestæ operationis, nisi innitatur columnæ fortitudinis: hac fracta, totum ædificium corruit, et Samson, id est vir fortis, semetipsum interficit³⁰. Haec æquat adversa prosperis et prospera adversis, ut non magis erigatur quis prosperis, quam deprimatur

adversis. Prospera iudicat sumum, et quasi spumam transeuntem, aduersa quasi nebulam fugientem. Ipsa magnanimitas ostendit quod infirmitas hominem in tribulatione facit potenter, quæ ex se nullam habet virtutem. Cæterarum cardinalium virtutum regina est prudentia. In ea formiam inveniunt, ab ea modum requirunt, sine ea, quæ virtus esse videtur, decidit in fatuatem quod honum esse appetit, labitur in temeritate. Prudentia est quæ docet quid cogitandum, quid qua intentione agendum, quomodo ad finem perducendum. Hæc metitur vires humanas, hæc ponit cogitationibus metas, hæc dirigit motus mentis, intuitus rationis, hæc ponderat bona, examinat mala? Quid valet religio, nisi prudentiae recipiat condimentum, quid jejunium, nisi sale sapientie conditum. Quare, o homo, antequam quidquam aggrediaris, considera in speculo prudentie, modum tuæ actionis, lege in libro prudentie quid agendum sit, quid cavendum. Ille liber non fallit, neminem decipit, sed omnes ejus sententie sunt assertiones verae et honestæ.

90 CAPUT XXV.

De temperantia vel modestia.

Hoc modo procedat prædicator in sermone de temperantia, vel modestia:

Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus prope est (Phil. iv). Item Apostolus: Sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo (Tit. ii). Item: Sobrietatem sectantes (ibid.). Et Hieronymus: « Mōdīus et temperans cibūs, utilis est animæ et corpori. » Idem iterum: « Omnia sunt virtuti contingentes preparata. » S. Gregorius: « Altitudē mētū munditia est continentium. » Et alibi poeta:

Medium tenere beati.

Et :

Medio tutissimus ibis.

Considera quantum natura poscat, non quantum gula concupiscat. Si continentis fueris, eo usque pervenies, ut te ipso contentus sis. Nam qui sibi satias est, in deliciis natus est. Impone concupiscentia frenum. Omnia quæ blandimento, et quæ voluptati animali trahunt, rejice, ede citra saturatatem, bibe citra ebrietatem, desideria tua parvo redime; quia hoc tantum curare debes, ut desinant. Ad eibum accede non ad voluptatem: palatum tuum fames excitet, non sapores. Nunquam paupertas immunda tibi sit, nec parcimonia sordida, nec simplicitas neglecta, nec levitas languida; nec tua desleas, nec aliena mireris. Si continentiam diligis, turpia fugito, antequam accidant³. Non acerba, sed blanda verba teneas. Esto vitiorum fugator ipse, aliorum vero non sis curiosus scrutator neque acerbus reprehensor, sed sine reprobatione corrector ita, ut admonitione hilaritate prævenias, et erroris veniam facile dato. Non extollas quempiam supra modum, nec dejicias. Esto tacitus dicentium

A auditor⁴. Facile quærenti responde, contendenti facile cede, nec injuria, execrationesque desendas. Si vis esse contiens, et animi et corporis motus observa, ne indecori sint; nec ideo illos contemnas quia latent; nam nihil refert quod nemo illos videat, cum ipse illos videas. Paucis familiaris sis, omnibus aequis; severior vita quam vultu, ulti clemens, sevitæ detestator, optior bone famæ, non tanen inanis gloriae seminar; imo, extra inanem gloriam occultator virtutum, sicut ali virtutum; vanæ gloriæ contemptor et honorum; quibus præditus eris non acerbus exactor. O quam

Rura avis in terris, alboque simillima corvo,
quæ teneat mensuram hujus medicieratis. O quam gloriosa virtus temperantie quæ virtutem facit tenere medium, ne fiat lapsus in diminutum, vel excessus in superfluum. Hæc est spiritualis circumcisio, quæ singulorum sensum superfluum lima rationis praecidit. Hæc est ad quam Seneca invitans ait: « Temperetur vita inter bonos mores et publicos: magnus illo est qui sic feticibus utitur quemadmodum argento; nec ille minor est qui sic utitur argento quemadmodum feticibus. » Idem ait: « Nec sordeat, nec nimis splendeat habitus. In mediocriter virtus est, non in dejectione. » O homo, temperantie terminis te astringe, cave ne avarus sis, nec in honeste contrahas prodigalitatis notam; cæteras quoque virtutes temperantie regula metire. In justitia temperantia tenenda est, ut reverentia disciplina ejus neque nimia communitate negligentie despcta vilescat, nec seviori atrocitate gratiam humanae amabilitatis amittat. Hæc in fortitudine measuram ponit, ut sciatis et prospera sascipere⁵ et adversa non inconsulte appetere. Hæc ordinat prudentiam, ut non sapiat ultra debitum; sed sapiat ad sobrietatem, nec ultra mensuram inquisitionis turpiter obsoletat. Temperantia per omnia omnem substantiam bonis operibus exornat, circumstantiam informat. Hac ita metitur tempora, loca, personas **91** et causas, ut juxta limitem ejus ambulans, in bujus mundi abruptis, et vite temporalis præcipitis ruinans pati non possit. Si quis hac armatus fuerit, nihil in eum potest livoris stimulus, detractionis cumulus; nihil inventit in eo diabolus quod accuset, nihil mundus quod derideat, nihil purgatorius ignis quod purget.

CAPUT XXVI.

Contra verbositatem et lingue evagationem.

Si quis a verbositate et effrenata lingue evagatione cavere sludet, hæc quæ sequuntur diligenter attendat. Ait Apostolus: *Inepias et viles fabulas devita (1 Tim. iv).* Hieronymus ait: « Scurrilitas atque lascivia, te præsente non habeant locum. » Omne quod non adificat audientes, in periculum vertitur aduentum; *Corrumptunt enim bonus mores colloquiis*

VARIÆ LECTIONES.

³ In aliis exemplari ita: Omnia tolerabilia præter turpitudinem concede. ⁴ Additur: Audientium promptius susceptor. ⁵ In alio, pro suscipere habetur sustinere. ⁶ Pro ultra habetur citra.

mata (I Cor. xv). Sixtus etiam ait: « Lingua mali-
loqua indificium est malae mentis: » Lingua tua
sensem tuum sequitur, verbum sine sensu oppro-
brium est. Ad Nepotianum quoque Augustinus di-
cit: « Officium tui sit, charissime, non tantum oculos
servare castos, sed et linguam: » nunquam ad
luxuriam moveatur corpus, ad jocos vel inania
verba nec moveatur lingua. » Sixtus etiam ait:
« Sermo vanus vanæ conscientiae index est: » Qua-
lis sermo ostenditur, talis etiam animus compro-
batur. O homo, qualis futurus es in faciis, si dis-
solutus inveniaris in verbis? non major est gloria
dicere nota, quam silere otiosa. Stultus est qui
primum non inducit verbum ad limam rationis,
quam educat ad linguam sui oris. Prius debet homo
habere verbi scrutinium, quam dicendi usurpet
officium. Cave ne in publico verba facturus,
verbositas tua verecundiam pariat imperitis, indignationem peritis. Fluxus verbi significat animum
fluxum; et qualis sit homo in mente verbositas
depingit in ore. Verbositas hominem mutat in securam, transformat in minimi, in joculatorem dejicit,
humanæ naturæ deponit dignitatem. Refrenanda
est lingua, ut ait Jacobus (cap. iii), quæ inflamat
rotam nativitatis nostræ. Rota autem latitudinis no-
stræ est præsens vita, quæ ab ineunte ætate, in
multiplici volvitur voluntate. Hanc inflamat
linguae mobilitas in adolescentia ad jocosa, in ætate
virilli ad fraudulentia, in senili ad detractoria. Sa-
danda est ista scintilla ne evadat in flammam;
surculus ne excrescat in silvam; gutta ne intumescat
in torrentis abundantiam. Majus est refre-
nare linguam quam capere civitatem, quia illud
insultat interius, hoc exterius. Ilic sumuntur arma
contra te de te ipso, ibi vero pugnat de alieno.
Summa tamen verecundia est et depressa dejectio
unicum non posse refrenare membrum, vile non
posse sibi subjungare mancipium. Si in humido lo-
cata est lingua, sistatur per constantiam; si egredi
vuit, refrenetur per temperantiam, apponatur pes-
sulum ratione, circumcidatur lima discretionis.
Si equo frenum imponitur ne contra equitem eva-
getur ubi non imminet nisi corporis periculum,
multo magis frenum apponendum est linguae, per
quam periculum imminet animæ⁷. Melior est vera
simplicitas, quam abundans loquacitas: melior est
sancta rusticitas, quam peccatrix eloquentia. Facile
contemnitur qui frequentius non vocatus in gar-
ritum resolvitur. Assues igitur linguam tuam
bene loqui; pretiosa est lingua quæ non novit nisi
de divinis rebus verba construere; et sanctum est
os, unde semper coelestia proferunt eloquia.
Considera te redditum rationem de omni verbo
otioso: *Otiosum autem est verbum (Matth. xii)*, ut
dicit Gregorius, et quod caret aut utilitate rectitudi-

A nis, aut ratione justæ necessitatibus. Verbositas est
semen quod fructum non facit, sal iulatiuum
quod ad nullus rei valet conditum, sed potius
terram sterilem reddit, quia auditores in **32.** ca-
chinnum convertit. Noli, homo, stude pluralitati
verborum sed fructuosa brevitati sententiarum,
quia, ut ait Hieronymus, brevitati studens, non de-
bes plura dicere. Et si castitatem habes in mente,
non cam frides in honesto serinone, non loquendo
et discurrendo, sed tacendo et sedendo te sapien-
tem monstra. » Garrulus nunquam loqui erubescit,
non considerat quid, sed quantum dicat, non met-
titur sententiarum sed verborum abundantiam.
Sermo moderatus sancta reverentia est, sermo im-
moderatus impudicitæ nota. Quidam, ut verbositas
B indulgent, imprudenter Scripturas demonstrant,
quas tamen non intelligunt, et cum aliis persuaser-
int, eruditorum sibi supercilium assumunt. Re-
vera garruli sunt vitandi velut venenosa anima-
lia, qui verbositate sua alios infatuant, et quæ nec
sibi nec aliis prosumt imprudenter eructant; et, ut
Hieronymus ait: « Quidam rumores turpissimos fe-
runt, et quod ab ipsorum egressum est labii, au-
disse se dicunt. » Quidam aduersus alios sunt lo-
quaces et garruli, pro se vero elingues et muti.
Verbositas est speculum mentis, et garrula lingua
litera cordis.

Audi quid dicat Evangelium: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona (Matth. xi).* Salomon quoque ait: *In multiloquio peccatum non deerit, et qui moderatur labia sua prudentissimus est (Prov. x).* Qui custodit os suum, custodit animam suam; qui autem inconsideratus est, sentiet mala (Prov. xiii). Homo sapiens facebit usque ad tempus, lascivus autem et imprudens vel impudens non servabit tempus. Item David ait: *Vir linguosus non dirigetur in terra (Psal. cxxxviii).* Et Gregorius: *Vir linguosus imperitus est, prudens paucis usitur verbis.* Brevis sermo scientiam facit, loqui multum stultitia est. In principio audi, loquere novissimus, finis plus habet honoris; melior novissimus sermo quam primus.

CAPUT XXVII.

Contra mendacium.

D Qui vult mendaci vitare pernicem, his se infor-
met sententiis; legitur in Evangelio: *Non falsum testimonium dices (Matth. xix).* Et Paulus ait: *De-
ponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque
cum proximo suo (Ephes. iv).*

Salomon etiam ait: *Qui mentitur, testis est frau-
dulentus. Abominatio est Domina, labia mendacia:* que autem fideliter agunt, placent ei (Prov. xii). *Os quod mentitur occidit animam (Sop. i).* Et David ait: *Perdes omnes qui loquantur mendacium (Psal. v).* Item Isidorus ait: *Omne quod a veritate dis-*

VARIÆ LECTIIONES.

⁶ *In alio exemplari sequitur: Ne deferatur in precipitia, ne decidat in abrupta. Subjunguntur sequentia: Ne nos defurat in securitatis lucum, in perditionis precipitiū, in detractionis venuuni, et ad ultimum, in peccati gehennalis abyssum. In alio habetur: Rumigeruli sunt vitandi.*

cordat, iniquitas est. O homo, quantum a summa veritate discordas, dum ligmentis mendaciorum operam praestas! quomodo putas te venturum ad veniam, si es in verbis dissentiens a vero, nescio qua conscientia ea lingua quis rogat Deum qua eructavit mendacium. Nullum est peccatum quo ita cauteriatur conscientia, ac mendacii nota. Cum omne peccatum mortale hominem alienet a veritate, nullum malum magis quam mendacium, quod derogat veritatem nature. Hoc est vitium quod falsa testimonia commentatus, fabricat adulaciones, inventit fraudes, consummat detractiones. Per hoc vitium corde et ore quis loquitur, et in semetipsa diversificatur. Negat ore quod tenet in corde. Per hoc vitium, cor contradicit cordi, os obvia cordi. Hoc vitium haereticum parit; schismata facit, generat suspiciones, inauditos concinnat rumores, colorat probria, palliat denudanda, denudat velanda. Hoc assistit perjurii, assidit actionibus in honestis, contra omnes res lege naturali ad utilitatem proximorum tendit, cum ipsam etiam veritatem oppugnat. Hoc tantae malitia rubiginem in se continet, quod ea nulla ratione excusari possit. Non hanc solvit a ieiuniu*m* in **93** obstetricibus naturalis pietas (*Exod.* i); non in Gabaonitis rationabilis timiditas (*Josue* ix); non in Petro error mentis (*Math.* xxvi), non in Anania providentia necessitatibus (*Act.* v).

Nullum est peccatum quod ita aspirat ad delum, tendit ad fraudem, spectat ad deceptionem, anhelat ad prodicionem, sicut mendacii vitium, falsitatis flagitiu*m*. *O filii hominum, usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, et queritis mendacium?* (*Psal.* iv)⁹ nimis vultis sectari nostræ naturæ vanitatem, qui et in verbo commutatis veritatem. Sed si modo in mendacio fuerit culpa, in veritate in futuro non deerit poena; et qui nunc fuerit per mendacium falsus, in futuro erit in gehenna verus. Scis quoniam imitari per mendacium, patrem mendaciū diabolum, qui in veritate non stetit, sed per superbiam vanitatem decidit. Hujus filii sunt, qui recedunt a vero. Hujus sunt complices qui indulgent falsis. O homo, si in tuo mendacio est falsitas, in culpa erit veritas. O miserabilis mendaciū effectus, qui propositione falsa consequenter infert verum supplicium. O quanta imprudentia, o quanta fatuitas, pro verbo mendacii sustinere verbata eterni supplicii! Quantum deviat ab officio linguae, qui commaculatur mendaciī sorde! Satis homo suæ nativitatis exprimit rotam, quando labitur per falsitatis offensam. O homo, si vis cavere verba mendaciū, lingua informa ad veritatem, a verborum scurrilitate averte. Mendaciū servitum est, quod totam locutionis massam in sui amaritudinem convertit. Est autem triplex mendacium: mendacium vanitatis, mendacium falsitatis, mendacium intentionis. De primo dicitur: *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, etc.* (*Psal.* xv)

A De secundo dicitur: *Omnis homo mendax* (*Psal.* cxxv). De tertio: *Perdes omnes qui loquantur mendacium* (*Psal.* v). Primum miserabile, secundum culpabile, tertium abominabile. Primum poena, secundum culpæ, tertium malitia. Primum innatum, secundum excogitatum, tertium elaboratum.

CAPUT XXVIII.

Contra detractionem.

Hæ auctoritates remedium præstant contra detractiones: Hieronymus ait: « Cun factum aliquod a maleficio singitur, alterius fauna vexatur. » Ideo ait: Non juste potes in aliis reprehendere, quod ipse facis; nec arguere simulationem potes, cum ipse reus tenearis. Item: Cave ne aut linguam aut aures habetas pruriētes, id est ne ipse aut aliis detrahelas, aut alios audias detrahentes. « Nulli detrahelas, nec in eo te sanctum putes, si cæteros laceras, si detractionibus tuis alios vulneres. Non est hoc emendare, sed vitio tuo satisfacere. » Item: Incongruum est latere corpore, et lingua per totum orbem vagari. Vide ne dum reprehendis vitia, vitium detractionis incurras. Item: Querulum est servorum genus, et quantunque tribulatur, illis minus est; non enim considerant quid, sed quantum detur, doloremque suum solis detractionibus consolantur. Idem: « Qui aliis crebro detrahit, quamplurimos offendit; turpe est lacerores absentes, et alienam vitam describere; minus disertus est, qui se excusat alieno errore. » Detractor scorpionis gerit imaginem, quia sicut scorpio præfert virginis vultum, et consequenter emittit aculeum, et in superiori vultus infert acutum¹⁰; sic detractor in facie hominum verba favorabilia proponit, et in occulto aculeum detractionis concludit, et quasi a superiori vulnerans, melioribus detrahit. O homo, quid de te cogitas, dum jaculum detractionis vibras? Prima sagitta in te revertitur, et prius tibi quam aliis vultus infertur. Male velas tui faciū enormitatem, qui eam palliare cupis per alienam detractionem. Dum detrahis hominibus, suspectum **94** reddis, omnibus te odiosum facis, et quos honestis sermonibus amittere deberes, veneno detractionis eis inimicari studes. Dum alios deturpare niteris, te profundius inflabis; et quod in alios commentari falsum, in te invenis verum. De detractoribus dicitur: *Sepulcrum patens est guttur eorum, etc.* (*Psal.* v, xii.) Sepulcrum dealitatum exterior, fetorem cadaveris tenet intus; sic detractur inferiore malitiam colorare voles, in morsus detractionis exit. Sed per hoc potius sepulcrum aperitur, et interioris malitia setor egreditur. Detractores canum gerunt imaginem; qui indiscreti latratis intendunt et omnibus morsus infertur. Hi sunt qui in scirpo inveniunt nodum, in immaculato maculam, in rotundo angulum, in splendido tenebrosum. Hec est pestis hypocritarum, morsus invidorum; pestis illa nulli parcit, auget culpam, diminuit gratiam,

VARIÆ LECTIONES.

⁹ In alio exemplari habetur agnacum.

erat in proximum, peccat in spiritum sanctum. A delicto, et dirige manus, orationibus et lectionibus nocte ac die vaca, et eum somnus de oculis tuis ceciderit tune sensus in oratione evigilet. Sicut militi 95 sine armis exire ad bellum non convenit, ita Christiano euilibet sine oratione procedere non expedit. Unde Hieronymus: « Egregieatem de hospitio armet oratio. » Quanto graviori tumultu carnalium cogitationum premimur, tanto orationi ardenter insistere debemus¹⁰. Melius est cum silentio cordis orare, quam solis verbis, sine intuitu mentis; psallendi enim utilitas, tristitiam cordis consolatur.

Tantus debet esse erga Deum orandi affectus, ut non desperet precibus consequi effectum, Inaniter oramus, si spei fiduciam non habemus. Qui a praecipiti Dei avertitur, quod in oratione postulat non merebitur. Cæsarius dixit: Sic orationi et lectioni debemus incumbere, ut interdum etiam manibus aliquid possimus exercere. Sicut venenata animalia fortiores herbæ, vel et pigmenta pellunt, ita et cogitationes sordidas oratio munda pellit. Noli, homo, orationem aliqua circumstantia deformare; reterna petas, non temporalia. Si terrena petas, oratio tua caret materia; si non ex charitate, caret forma: pete ergo pie, ut informetur oratio; perseveranter, ut radicata sit intentio; et ea que ad salutem æternam spectant, ut stabili adhaereant fundamento. Noli enornia petere, ne in peccatum tibi vertatur oratio, ut oratio Iudeæ. Noli petere ex rancore animi, ut filii Zebadæ, qui petierunt a Christo ut ignis descendereat de celo, qui Samaritanos vastaret (Luc. ix.). Illi enim non postulaverunt intuitu justitiae, sed amore vindictæ. Si oras, excludit ab animo cogitationum tumultum, elaudet tua mentis ostium, intra cordis tui cubiculum. Cum oras ad Deum, servâ suavitatem tui unguenti, ne muscae morientes perdant suavitatem thymianatis sancti (Eccle. x); id est cave ne in oratione tua se prava cogitationes immiscant, que meritum orationis perdant. Si hostiam orationis offers Deo, abige cum Abraham aves a sacrificio (Gen. xv.), ne hostiis insidientur easque inficiant; quia timendum est ne cogitationes immundæ corrumpant suavitatem orationis propositæ. Multi enim sunt, qui habent in ore Deum, in mente diabolum; qui voce Deum laudent, mente autem blasphemant, et cum lingua sit in hymnis, animus est in patinis; ac quod ore fatentur, animo diffidentur. Tales, quantum in ipsis est, Deum derident, divinam majestatem blasphemant, ac, cum lingue peccata remitti erant, ea in mente retinere non dubitant. Imo, quidam sunt qui os in orando pollunt, et animam inficiunt. De his Seneca ait: Nume quanta est dementia hominum! Turpissima vota Deo insurrant,

Detractio est inimica virtutum matri, scilicet charitati; quam a se fugat, qui proximum detractione sugillat, quia Spiritus sanctus detractioni effugiet signum, mandacium abhorret reprehensionis, detractionis peccatum. Nec hic, neque in futuro locum remissionis vix inventi, qui spiritum sanctum offendit. O homo, qui cinis es et pulvis, quo fronte, quo supercilie verecundie perfusus charactere, in meliore aedes detractionis venenum evomere, aut in minus malum, vel parum, iudici sententiam ferre? Si proximum judicas injuste, a majori judicaberis juste: pro iudicie detractionis, æternæ senties iudicium damnationis.

CAPUT XXIX.

Exhortatio ad orationem.

Hæc est doctrina ad orationem: *Omnia quæcumque petieritis in oratione, credentes, accipietis* (Matth. xxii). *Orate pro invicem ut salvemini; nullum enim valet deprecatione justi assidua* (Jac. v). Longe est Dominus ab iniunctis, et orationes justorum exaudiens (Prov. xv). Ante orationem prepara animam tuam, et noli esse quasi homo qui tentat Deum (Eccle. xviii). *Deprecationem lassi exaudiens Deus* (Eccle. xxxv). Fili, in infirmitate tua noli despiciere te ipsum, sed ora Deum, et curabil te. Surge a lecto, averte te a

VARIE LECTIONES.

D

¹⁰ *Sequentia omnia deerant in nostro exemplari, desumpta autem sunt ex alio antiquiore.* ¹¹ *In exemplari vetere additur: Hinc Isidorus: Cilicus ad precem electur judex, si a pravitate sua peccator corrigatur.*

si quis amoverit aurem, conticescent : quod homines scire nolunt, Deo narrant. **C** Sic cum hominibus vive, tanquam Deus videat, sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant. O homo, si vis exaudiri, digne digna pete, sic Deum postulabis, quod ad Deum pertinet dare. Est autem quedam oratio periculosa, qua petimus mala, qualis fuit oratio Iudee proditoris, quia petiti proditionem Salvatoris. Alia quæstuosa, qua petuntur temporalia, qualis fuit petitio filiorum Zebedæi, qua petierunt ut unus sederet a dextris, et alius a sinistris Dei in regno suo, quem credebat temporaliter regnaturum (Matth. xx). Alia est infruictuosa, qua quis obstinatus petit salutem æternam, de qua dicitur : Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum (Matth. viii). Alia est fructuosa in qua de contingentibus nihil omittitur, de qua dicitur : Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, sicut vobis (Marc. xi, Joan. xvi). Ubi potius intelligitur numen nominis, quam nomen numinis. Ille vere petit in nomine Iesu, qui salutari intentione petit, et ad salutem æternam. Hæc sola oratio allegat apud judicem, perorat apud cœlestem Principem. **D** Ita in Canticis amoris dicitur : Quæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatis myrræ et thuris et universi pulveris pignatarii? (Cant. iii.) Hæc enim vere ascendit, quæ penetrat paradisum et ascendit usque ad Dei thronum.

96 Itæ eleganter dicitur *virgula*, et directa, quia sicut virga ex directo in altum dirigitur, sic oratio fructuosa in terrena non curvatur, sed ad cœlestia inflexibiliter dirigitur. Eleganter autem comparatur fumo, quia sicut fumus ex igne nascens tendit in altum; sic oratio fructuosa ex camino charitatis orta, ascendit in altum. Eleganter etiam per desertum dicitur ascendere, quia animus per quem talis oratio effunditur, ab omni pravarum cogitationum strépitu separatur. Hæc est ex aromatis myrræ et thuris. Tibus afferit odorem, myrra amaritudinem. Per thus ergo significatur mentis devotione; per myrram, pœnitentie amaritudo. Ergo ex amaritudine pœnitentie de peccatis, et odore interneæ devotionis, constare debet unguentum orationis. Quia quicunque orare fructuose desiderat, necesse est ut de peccatis pœnitens, mentis devotionem orando redoleat. *Et universi pulveris pigmentarii.* Pigmentarius est Christus, qui diversis pigmentis virtutum suos illustrat, et quasi pigmentario nectare inebriat. Hujus pigmentarii pulvis universus, est multiplex virtus, de qua erationis unguentum confidere debemus.

CAPUT XXX.

De compunctione, seu contritione.

His auctoritatibus potest aliquis informari ad com-

A punctionem et contritionem cordis; ait propheta : Scindite corda vestra et noua vestimenta vestra (Joel. ii). Et Joannes : Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum (Matth. iii.) Et Psalmista : Sacrificium Deo spiritus contribulatus (Psal. l). Item sanctus Augustinus : Qui non habet compunctionem, non habet mundationem. Et sanctus Isidorus : Prius lacrymis purganda sunt vitia quæ gessimus, et tunc mundata mentis acie, id quod quærimus contemplemur. Compunctionis effectus, qui a se omnes carnalium desideriorum affectus repellit, et intentionem snam totu[m] mentis studio in Dei contemplationem defigit. **B** Gemina quoque compunctione anima electi afficitur, id est dum operum suorum mala considerat, vel dum desiderio vitæ æternæ suspirat. Quatuor sunt affectionum qualitates, quibus mens justi compungitur salubriter. Prima est memoria præteriorum factorum; secunda, consideratio peregrinationis sueæ in hac vita; tertia, recordatio pœnarum suarum; quarta, desiderium superius patiæ, quatenus ad eam citius valeat pervenire. Lacrymae enim pœnitentie apud Deum pro baptisme reputantur Dilige lacrymas, et tanto sis pronior ad lamenta, quanto pronior fuisti ad culpam. Magna peccata grandia lamenta requirunt: beatus autem est, qui habet compunctionem secundum Deum. Compunctionis sanitas est anima, compunctionis remissio est peccatorum, compunctionis secunda est tabua post naufragium, secunda medicina post peccati remedium. Compunctionis est spirituale lavacrum interneæ regenerationis, sine quo adultis non valet baptismus; sine quo, ad judicium sumuntur Christi corpus; sine quo infruictuosa est confessio, sine quo manus est satisfactio. Hæc est aqua mentem purgans, intentionem fecundans, confessionem irrigans, animam satians. Hæc est aqua quæ submergit Ægyptios, id est extinguit motus primos. Hæc est spirituale diluvium, quod omnem carnem interficit, id est omnem carnalem cogitationem extinguit¹¹. Est autem triplex lavacrum, baptismi, pœnitentiae et martyrii. Primum est ingredientium, **C** secundum **97** redeuntium, tertium pervenientium.

De primo dicitur : Lavamini, mundi estote (Isa. i). De secundo dicitur : Amplius lava me ab iniuitate mea (Psal. l). De tertio : Laverunt stolas suas in sanguine Agni (Apoc. vii). Primum lavacrum est figuratum per aspersionem quæ fiebat in Veteri Testamento ex aquis vivis; secundum per cineris aspersionem; tertium, per virtutæ rufæ sanguinem (Num. xix). Quid eniu[m] aqua viva, nisi baptismus? Quid aspersio cineris, nisi humilitas compunctionis,

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ In alio exemplari hic addebantur sequentia : O felix medicina, per quam peccatorum morbus expellitur, per quam virus culpe evanescit! O felix tabua per quam naufragus reddit ad portum salutis! Quia salutaris qua peccatum diluitur, via per quam redditur ad patriam, spirituale remedium per quod redditur de invio ad viam!

per quam homo se cinerem ostendit, et sedet in A est pœnitens ad peccatum rediens. Multi lacrymantur indesinenter, et peccare non desinunt. Quosdam accipere lacrymas ad pœnitentiam cerno, et affectum pœnitentiae non habere conspicio, quia per justitiam mentis, non recordatione peccati lacrymas fundunt, et statim reviviscente usu ea quæ fleverunt iterando committunt.

Hic desinebat antiquissimum exemplar nostrum, cum verbo : Explicit. In alio tamen exemplari sub-jungebantur omnia sequentia.

98 CAPUT XXXI.

De confessione peccatorum.

Auctoritates : Confitemini alterutrum peccata vestra (Jac. v). Et alibi : Dixi : Confitebor adversum me iniustitiam meam Domino (Psal. xxvi). Job etiam ait : Loquar in amaritudine animæ meæ (Job x). In amaritudine enim animæ sue loquitur, qui secundum contritionem cordis, ore peccatum confitetur. Apostolus queque ait : Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x). In Vtevi Testamento preceptum est, ut homo a lepra curatus, ostenderet se sacerdoti (Lev. xiv). Per quod demonstratur, quod pœnitens curatus a spirituali lepra per contritionem, tenetur se ostendere sacerdoti per confessionem. Tu ergo, confitere peccata ut absolvaris, accusa ut excuseris. Si in praesenti non es accusator tui, tres habebis accusatores in die iudicii : Deum accusatorem et iudicem, conscientiam accusantem et punientem, dæmonem accusantem et punitorem. Hoc est differentia inter iudicem soli et poli : qui apud iudicem soli se accusat, pro reo habetur, sed apud iudicem poli, qui peccatum suum confitetur, absolvitur. Apud iudicem soli, locum habet relatio criminis vel remotio. Reus enim qui a se crimen removet, vel in aliud refert, quodammodo excusat, sed qui apud iudicem poli sibi crimen adscribit, nec in aliud refert, nec causam peccati ascribit fortunæ vel fato, excusat. Potest autem esse quadruplex confessio, scilicet, confessio exactionis, confessio desperationis, confessio pœnititudinis, et confessio laudis. Confessio exactionis est, qua quodammodo ex exactione provenit, ut, illa qua dæmones confessi sunt Filium Dei, dicentes : Jesu fili Dei vivi, ut quid venisti ante tempus perdere nos? (Matth. viii.) Confessio desperationis est illa qua Judas confessus est, dicentes : Peccavi tradens sanguinem justum (Matth. xxvi), et Cain : Major est iniquitas mea quam ut veniam merear (Gen. iv). Confessio pœnititudinis est, qua ex pœnitentia provenit, de qua dicit Jacobus : Confitemini alterutrum peccata vestra (Jac. v). Confessio laudis est, qua confitemur Dei bonitatem, dicentes : Confitemini Domino quoniam bonus (Psal. xxxv), qua et Christus confessus est, dicentes : Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ (Matth. xi). Duplex est autem peccati confessio, quædam generalis, quædam specialis. Generalis, quæ fit indies in sacrificio matutino et vespertino, id est in completorio, pro venialibus et occultis ;

specialis quæ fit pro mortalibus, et manifestis¹²: A pœnitentia a Christo habuit exordium per prædicationem, a Job exemplum per satisfacionem. A David per magisterium et instructionem, qui dicit: *Tibi soli peccavi, etc.* (Psalm. xc). Pœnitentia autem fructus sunt remedia, orationes, jejunita, psalmodie, vigiliae, oblationes, lectiones, eleemosyna, asperitas habitus. Contra morbum luxuriae, orationes et jejunia sunt medicinae; orationes, ut Deus ore cœlestis gratia temperet ignem concupiscentiae; jejunia, ut castigent jumentum carnis nostræ. Hoc genus dæmonii non ejicunt nisi in oratione et jejunio. Psalmodie et lectiones valent contra peccatum acediam, ut animus excitetur a corpore et discat repellere otia, sectari seria. Eleemosyna quoque remedium fit contra avaritiam: tenuitus virtus contra crapulam; quia, ut testatur Gregorius: « Contraria contraria curantur. » Septem ergo principalibus vitiis, septem principales virtutes sunt opponendæ. Contra superbiam, humilitas; contra invidiam, charitas; contra iram, patientia longanimitas; contra acediam, mentis hilaritas; contra avaritiam, largitas; contra crapulam, sobrietas; contra luxuriam, castitas. Sicut tripliciter peccamus, tripliciter pœnitere debemus. Quia peccamus cogitatione; contra hunc morbum adhibeamus remedium contritionis; quia ore, adhibeamus antidotum confessionis; quia opere, opponamus medicinam satisfactionis. Est autem duplex pœnitentia: quedam est momentanea, et transiens, alia perseverans et permanens. Prima ad peccati deletionem insufficiens est, secunda ad remissionem sufficiens. Prima est imperfecta, secunda perfecta. De prima dicit Isidorus: « Irrisor est et non paciens, qui agit quod pœnit. » De perseverante dicitur, quod pœnitentia usque ad mortem finiri non debet. Peccator enim per pœnitentiam tot debet offerre de se satisfactionis holocausta, quot de se diabolo obtulerat vita; ut caro nostra qua prius protulit spinas et tribulos vitiorum, exarcor per pœnitentiam ad incrementa virtutum. Et sicut peccata nostra semper in memoria habenda sunt ad delendum, ita pœnitentia ad memorandum; ut pœnitentia memoriam pariat, memoria dolorem eliciat. In hoc igne purgatorio debet constitui in presenti, ne crucietur peremptio in flamma gehennali. Est triplex ignis, purgatorius, probatorius, peremptorius; purgatorius est, satisfactio, probatorius tentatio; peremptorius. **100** æterna damnatio. De primo dicitur: *Purgabit nos in spiritu et igne* (Matthew, iii). De secundo legitur: *Ignis nos examinabit* (Psalm. xvi). De tertio: *Ite in ignem æternum* (Matthew, xxv). Est autem duplex ignis purgatorius, unus in via scilicet pœnitentia, alius post vitam scilicet purgatoria pœnitentia.

D Tria debent occurrere, ad hoc ut vera sit confessio: scilicet cordis contritio, oris professio, operis satisfactio. Unde, si aliquod istorum defuerit, non est confessio, sed tantum oris hiatio: confessio enim perplexa propositio est et tria notat. Haec est via trinum dierum per quam debemus ire in solitudinem, id est tendere ad patriam cœlestem, ut Deo nostro sacrificemus.

CAPUT XXXII.

De pœnitentia, seu satisfactione.

Facite fructus dignos pœnitentie (Matthew, iii). Et alibi dicitur: *Pœnitentium agite, appropinquavit enim regnum caelorum* (*ibid.*). Et Job: *Ago pœnitentiam in favilla et cinere* (Job, xlvi). Exterior ergo

VARIÆ LECTIONES.

¹² Peccata manifesta hic dicuntur, quæ consitenti nota sunt.

ius purgatorius, duplum excludit ignem, scilicet A uni, sed plura pluribus particulatum distribuenda sunt. Per cuius innuitur quod potius pauperi quam diviti longiora sit eleemosyna, potius cognato vel affini, quam extraneo; potius domesticis fidei quam dyscolis. Unde ad insinuandum quantum et cui, dictum est: *Dispersit, dedit pauperibus (Ps. cx)*, ubi scilicet in aperto ad aliorum instructionem, procul tamen omni humana laude remota. Unde ait Dominus: *Sic luceant opera vestra coram hominibus, ut glorificent Patrem vestrum qui in celis est* (Matth. v). **101** Quando: tempore necessitatis. Quare: intuitu Dei, non terreni emolumenti, vel favoris humani. Eleemosyna est ros coelestis, extinguens peccati caminum; que sola allegat apud Deum, quae sola allegabit pro te apud districtum B judicem. Pro quo enim laudabuntur a Christo beatū in iudicio? quod silentium tenerunt? non. Quia continebunt furent? minime. Quia vigilis intendebunt? nequaquam, sed quia eleemosynis operam tribuerunt.

Eleemosyna gerit similitudinem olei, jejunium luminis. Sicut enim lumen subtracto oleo extinguitur, sic jejunium sine eleemosyna meritis virtute privatur. Illi speciali et naturali precepio quo dicitur, *quod vis ut tibi faciant homines, et tu fac illis* (Matth. vi), obviat, qui eleemosynam indigent negat.

Est autem triplex eleemosyna, frigida, tepida, calida. Frigida est, quae non fit instinctu naturali pietatis vel fervore charitatis, sed tantum humani favoris; tepida est, que fit instinctu naturali pietatis, ut illa que fit infidelibus, motu naturali affectus; calida vero, quae fit testu charitatis. Prima meretur poenam, secunda vitat eam, tercia consequitur gloriam. Eleemosyna non solum de superfluis, sed et de necessariis fieri debet. Unde dictum est: *Qui habet duas tunicas, det non habenti* (Luc. iii). Ideo tunicam nominat, non palium, quia tunica est magis necessaria; ad insinuandum quod non tantum superflua, verum etiam necessaria dare tenemur. Quod in beato confessore Martino claruit, qui aspirante temporis partem chlamidis quae sola induitus erat, pauperi erogavit. Sunt quidam qui ea quae vix porcis exponenda D erant erogant pauperibus, quibus sua peccata redimi putant; et hoc est quasi in Deum blasphemia, indigne huiusmodi divos, et quae proculcanda sunt a porcis offerre coelestibus margaritis.

CAPUT XXXIV.

De jejuniis.

Monet propheta (*Joel. ii*) penitentes in jejunio, et flenti, et planctu esse. Et Dominus ait: *Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes* (Matth. vi). Gregorius quoque ait, quod peccator debet etiam indulgere jejuniis, ut Deus aliquando convertat eum ad penitentiam. Jejunium carnem macerat, animam elevat, concupiscentiae somitem refrenat, excitat rationem. Jejunio meruit Moyses Dei colloquium, Daniel interpretationem somnio-

CAPUT XXXIII.

De eleemosyna.

Frang esurienti panem tuum, et egenos, vagosque induc in domum tuum (*Isa. lviii*). Et alibi: *Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis* (*Luc. xi*). Item: *Omní petent te tribue* (*Luc. vi*). Item: *Beatus qui prævenit manum perituri. Item: Si vides fame pereunteum et non subvenis, occidisti.*

O homo, eleemosyna est conditum jejundi, ornementum orationis, vigilarum decus, largitatis insigne, peccati remedium speciale. Ad hanc invitatem Christus, exemplo pauperis omnia erogans, verbo opera misericordie predicans. Ab hac, nulla paupertate te excuses. Si pecuniam dare non potes, da fructum panis; si hoc non vales, saltem aquæ frigidæ potum. Si proximo non potes subvenire facto, subveni verbo, vel pro eo intercedens, vel eum instruens. Est enim eleemosyna multiplex, a manu, targiendo pauperi; ab officio, ministrando eroganti; a lingua, proximum instruendo, vel pro eo intercedendo; ab animo, peccanti compatiendo, vel injurias remittendo. Sunt autem quedam eleemosynæ ordinatae, quedam exordinatae. Ordinatae sunt, quæ suis circumstantiis formantur; exordinatae, quæ privantur hisdem. Circumstantiæ eleemosynarum haec sunt: *Quis, quid, quantum, cui, ubi, quando, quare.* Quis, si sit dives vel pauper, gravior est enim eleemosyna pauperis quam divitis. Unde Dominus dicit in Evangelio (*Marc. xii*), pauperculari mulierem quæ posuit duo minuta in gazophylacium plus misisse quam divites qui miserant magnas summas. Per quis, etiam intelligitur, utrum justus sit vel injustus. Quia si justus det eleemosynam, ad utramque valet; si vero injustus det eleemosynam, valet ei ad fugam penæ, non ad meritum gloriae. Per quid, insinuat quod de proprio debeat fieri eleemosyna, non de alieno. Non enim de furto vel de rapina recte sit eleemosyna; quia, ut dicit auctoritas: *Facere eleemosynam de substantia pauperis, hoc est filium mactare in conspectu patris* (*Ecli. xxiv*). Per quantum ostenditur quod non totum

rum, Elias subsldium, Ninivitæ remissionem peccatorum. Exemplum jejunandi nobis Christus dedit, qui in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus jejunavit (*Matth. iv*). Non tamen prodest jejunium corporis, absque jejunio mentis; aliter fallax est et deceptorium. Quid enim valet, si os jejunet a cibo, dum lingua resolvitur mendacio? dum oculus epulatur in vanis? auris deliciantur in fabulis, nares otiantur in odoramentis? tacitus discurrit in planis, manus in rapina, pes extra ordinariam viam? Jejunent exteri sensus cum gusii, ut qui fuerunt comites delectationum, socii sint passionum.

Est autem multiplex jejunium, jejunium consuetudinis, quod non fit ex charitate, sed ex sola consuetudine, ne bono videatur contra publicum navigare. Istud ad hoc solum proficit, ut vitet pravum exemplum, ne prebeat scandalum. Est jejunium avaritiae et cupiditatis, ubi sic evacuat stoma chus, quod impleatur loculus et istud est perniciosum. Est jejunium infirmitatis, ut consequatur sanitas; et istud indifferens est, quia nec bonum nec malum. Est etiam jejunium erupuk et gulosisatis, ut affectuosus sumatur cibis: et istud est pessimum. Est jejunium laudis et apparetiae, quo utuntur hypocrites ut inde laudem humanam consequantur: et istud est malum.

102 Est jejunium indigentiae et necessitatis, quo jejunant pauperes: et istud est indifferens. Est jejunium coactionis, quo multi utuntur claustrales; et istud est insufficiens. Cæteris ergo omissione jejunii, ad istud est aspirandum, quod est charitatis: quo castigatur corpus, imperat spiritus, et sic homo vivit ut angelus. Per jejunium enim fit homo spiritus, per mediocre edulium, homo; per superfluum, pecus.

Multa sunt autem jejunii circumstantiae, quæ informant ipsum jejunium, scilicet: *A quo, ubi, quando, et quare.* *A quo*, ut a cibis deliciosis abstineat, quid enim prodest jejunare a cibo, si quod amisit in tempore, recuperet delectatione vel quantitate? Tempore enim prædicti debet jejunans mediori cibo uti, ut in parte subveniat proximo, et sic affligat se ipsum, ut reficiat proximum. Considerandum est etiam, *ubi*, servanda etenim est patriæ consuetudo; ut,

Si fueris Romæ, Romano vivito more.

Unde Augustinus ait: « Cum Romæ sum, in Sabbato non jejuno, cum Mediolani, jejuno. » *Quando*, ut in diebus constitutis fiat jejunium. Sunt enim quidam dies in quibus non est jejunandum, ut in diebus Domini, et quibusdam magnis festi-
tibus, propter scandalum. *Quare*, ut intuitu Dei ex charitate fiat. Quot sunt a carnalibus abstinentiae, tot sunt species jejuniorum diversæ. Est jejunium in continentia, in abstinentia, in humilitate, in mansuetudine, in exsultatione. De jejunio dicit Augustinus: « Laudent te jejunia, non viscera eructantia. »

A Jejunium ad medicinam corporis et animæ valet. Conservat enim corpus a morbo, animam a peccato. In hac medicina, coelestis philosophia cum naturali concordat. Hæc enim medicina et stomachum purgat a vitio erupuke, et animam ab indignatione. Si Adam in paradiso jejunasset ab esa vetito, non esset damnatus exsilio (*Gen. iii*). Si jejunasset Esau a lenticula, non perdiisset primogenitura (*Gen. xxv*). Si Noe jejanasset a vino, non denudasset femora vel pudenda (*Gen. vii*). Ergo, per jejunium purgatur corpus ut recipiat eucharistiam sacramentaliter; spiritus, ut recipiat spiritualiter. Hoc debet esse preambulum ad eucharisticæ sumptuationem. Contemnat ergo homo in praesenti escam materialem, ne in futuro sentiat ignem gehennalem. Adsum tria ista quæ informant jejunium, bona intentio, eleemosynarum largitio, charitatis inflammatio. Si caro optat delectamenta ciborum, consideret homo, quia non refers unde fiat materia stercorum. Si velit caro prævenire horam prandii, confugiat ad asylum exercitii, ne oiuum gula excite, appetitum augcat. O homo, si consideres Patres antiquos, qui bis tantum aut semel in septimana utebantur tenui esca, nulla vel modica tua tibi viderentur jejunia. Sed, si te non moveant antiquorum exempla, saltem moveat beati Nicolai infantia, qui quarta vel sexta feria semel tantum sugebat ubera.

Pudeat non jejunasse adulatum, dum viderit jejunasse parvulum. In nostri confusionem cedit exemplum parvuli, dum nos corrigit infantes et pueri.

CAPUT XXXV.

Informatio ad vigiliam.

Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus invenerit vigilantem (*Luc. xxii, Matth. xxiv*). Item: *Si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, etc.* (*ibid.*) Item: *Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester veniurus sit (*Matth. xxiv*).* Item: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem (*Matth. xxvi*).* Et Solomon: *Qui mane vigilant, invenient me (*Prov. viii*).* Ad vigilias exemplariter nos invitat Christus, in oratione per nocturnas, ad nostri invigilans instructionem. Materiales celebrandas sunt vigilæ ad corporis exercitium, ad torporem excludendum, ad vitandum nocturnales illusiones, ad cavendum imbricas carnis passiones; ut detur locus orationi, **103** degenetur hosti. Debet enim unusquisque fidelis tanquam vir fortissimus ambire lectum Salomonis (*Cant. iii*), et tenere gladium super femur suum, propter timores nocturnos. Quod non solum vigilis materialibus, verum etiam spiritualibus debet unusquisque fidelis providere Ecclesia: Dei, quæ est lectus Salomonis, id est Christi; in quo requiescit ipse, quia deliciae sunt ei, esse cum filiis hominum (*Prov. viii*). Debet quoque tenere gladium super femur suum, id est uti gladio discretionis, ad refrenandum motus carnis et in-

cultus diaboli, qui maxime in tenebris hujus mundi cavendi sunt, et timendi. Magis autem indulgendum est spiritualibus vigiliis quam materialibus, ut mens uniuersusque vigilet super gregem suum, id est motus animi, ne lupus fūsidians, id est diabolus, cogat aliquem motum a recto deviare. Vigilare debemus ne fur, id est diabolus, claustrum nostri pectoris intret per luxuriam, thalamum mentis per desidiam, et furetur vestimentum animæ, id est ornamenti virtutum. Fur iste invisibilis aliquando est latro, quando savit per tyrannidem principum: aliquando ut fur nos infestat per haereticum; nunc ut avis, cum effertur per superbiam; nunc ut aspis, cum fallit per luxuriam; nunc ut leo, cum fuit per apertam sevitiam; nunc ut draco, cum per tentationem occultam. Quatuor sunt partes noctis peccati; prima dicitur, intempestum, quando quis delectatur in prava cogitatione. Secunda, conticinum, quando homines, scilicet rationales motus, jacent sub seducta voluntate. Tertia, galii cantus, cum voluntas sonat in opere. Quarta, antelucanum, cum opus est in manifestatione. Non immunito enim nocturna instituta sunt vigilæ, quibus significatur, ad nocturnos hymnos surgendum media nocte, ut nec illa vacet a laude divina, et materialis vigilia excitet spiritualem. Pudeat hominem solis ortum suas prævenire vigilias, et gallum in nocte suis indulgere canibus, dum ipse vacat a divinis laudibus. O homo, cave a virga vigilante, ne te iuvemant dormientem; cave a fure ne suffocet torpem. Virga vigilans, seu virga vigiliarum est virga qua intromissa in domum, fur tentat utrum paterfamilias dormiat, aut familia torpeat. Si enim paterfamilias dormit, omnia que invenit deprædatur; si vigilat, aufugit. Spiritualiter, virga vigiliarum est Christus, de qua dicit Jeremias: *Virgam vigiliarum ego video* (Jer. ii). Hæc est quæ sua discrezione tentat utrum paterfamilias in domo sua dormiat, id est homo in propria continentia torpeat. Si dormientem invenerit, damnat; si vigilantem reperit, in eo non invenit unde ei noceat. Similiter diabolus qui fur est spiritualis, si hominem vigilante invenit, fugit; si dormientem, omnia diripit. Quia Iacobus in meridie dormivit, a latronibus est interemptus (*II Reg.* iv); Samson soporatus est a hostibus captus (*Judic.* xv); Sisara dormiens, est a muliere interemptus (*Judic.* iv); Gideon hostes somnolentes interemit (*Judic.* vi). Christus imminente passione, discipulos dormientes increpavit.

CAPUT XXXVI.

Exhortatio ad doctrinam.

Sic disce, quasi semper victorius; sic vive, quasi eras moriturus. Item Apostolus: *Libros lege. Et affter tecum libros* (*II Tim.* iv). Item Seneca: « Vita sine litteris mors est, et vivi hominis sepultura. » Item Hieronymus: « Jam caput meum canis aspergebatur, nec videbat finem studium discendi. » Et alibi: « Male ab aliis cum verecundia discere, quam

A mea impudenter ingerere. Lectio, sensum acvit, intellectum multiplicat, animositatem discendi patrat, facundiam ministrat, teporem mentis calefacit, corpore expellit, tela libidinis existiguit, genitum cordis excitat, **104** lacrymas elicet, Deo nos propinquos facit. Amorigraphus ait:

Otia si tollas, periere Cupidinis areus

(OVIDIUS.)

Si legis, effugit otium, diabolus te inventus occupatum. Intrâ in cellam vinarium (*Cant.* ii), in qua ordinata est charitas; id est Scripturas lege, sententias disquire. In hac enim cella homo sic ineptiatur, quod sobrius redditur; et cum multa legeras, unum specialiter tibi deputa, unum medullitus ruminâ, quod magis tuo sedeat animo, quod magis placet mentis palato.

Si ad aliquam lectionem accedis, non eam in momento relinquas, sed ei fideleri adhæreas, nec quasi fastidiens ad aliam transeas; quia, ut ait Seneca: « Planta que sepe transfertur, non convalescit; et medicamentum sepe mutatum, ad vulneris cicatricem non pervenit. » Et si contigerit aliquando te transferri a libris theologiae ad libros terrestris philosophiae, transeundo aspicias, utrum ille forte invenias quid, quod mores instruat, quod fidei catholice competit, ut his quibus spoliatur *Ægyptii*, ditetur *Hebrai*: et mutetur aurum ab *Ægyptiis*, ad ædificium tabernaculi et ligna ad ædificium templi. Largiatur opes *Hiran rex Tyri*, et de puteis Amorrhaeorum bibant filii Israel. Et de proprio Golia gladio ejusdem retundatur hostilitas. Sic tamen transire debemus in aliena castra, ut simus exploratores et peregrini, non incolæ. O homo, ad hoc lege ut intelligas, ad hoc intende ut legas; quia ut dicit moralis philosphus: « Legere et non intelligere, negligere est. » Considera verba Papiliani philosophi qui ait: « Si nunc alterum pedem tenerem in sepiuero, adhuc aliquid addiscere vellem. » Nec deditur major a minore discere, quia aliquando revelatur minori, quod non majori. Et Apostolus ait: *Si minori revelatum est, major taceat* (*I Cor.* xiv). Moyses peritus in omni scientia *Ægyptiorum*, non aspernatus est a Jethro gentili consilium accipere. Et Salomon, cui datus est thesauros scientiae, non designatus est a regina austri sapientiam audire. Descendit enim aqua per canales lapideos, in arcos aromatum. Plato gentilis, multis passus tempestates, descendit in *Ægyptum* ut Genesim legeret; et Christianus deditur quod præsens est, quod apposuit et parabile, quod ipsum instrueret. Clerici namque nostri temporis, potius sequuntur scholas Antichristi, quam Christi, potius dedici gulae quam glossæ; potius colligunt libras quam legant libros: libentius intuentes Martham quam Marcum; malunt legere in Salomone, quam in Salomone (*sic.*) Jam omnis scientia viles, omnis lectio torpet, non est qui legat libros. *Non est usque ad unum: omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt* (*Psal.* xiii). Jam

deserta est schola Christi, quæ in duobus versatur, in vita et doctrina; sed vera vita contemnitur, doctrina sepelitur. Olim, et si bona vita non amabatur, doctrina tamen amplectebatur; sed jam summa est exorbitatio, summa obstinatio, summa alienatio, cum non solum mores boni postponuntur, sed etiam decor eorum, id est doctrina, contemnatur.

Et si forte quis discit, timet non refert ad Deum, sed ad terrenum emolumendum, vel favorem humerum; qui in lectione non querit Christum, sed nummum; terram, non cœlum. Iste tales deflorant virgines, id est corrumpt scientias virginales, quoniam eas pro lucro prostitunt, et quantum in ipsis est, eas incipiunt, et quod pejus est et omni monstruo monstruosius! auditores theologie aures vendunt ut audiant, doctores eas emunt, ut scientiam suam jaegernt et exponant. Jam theologia venalis prostituitur, et in questiū pro meretricie sedet. Olim in summo honore habebantur magistri, sed modo, jure reputantur insipientes et fatui. Modo non queritur quid sit in mentis armario, sed quid sit in æario. Qui sunt qui honorantur? divites. Qui sunt qui despiciuntur? doctores. Qui sunt qui assistunt palatiis regum? pecuniosi. Qui sunt qui exclusiunt ab aula? litterati. Jam honoratur familia Cresi, contemnitur familia Christi. Quam gloriosum est legere, quam fructuosum Scripturis insudare, perscrutari mentem Dei, investigare institutionem sui! Debet autem quisque in triplici libro legere; in **105** libro creaturarum, ut inventiat Deum; in libro conscientiae, ut cognoscat seipsum; in libro Scripturæ, ut diligit proximum.

CAPUT XXXVII.

De hospitalitate.

Paulus ait: *Hospitalitatem nolite oblivisci (Hebr. xii).* Similiter et Petrus: *Hospitales invicem sine murmuratione (I Petri iv).* Et Isaias: *Egenos vagosque induc in domum tuam (Isa. lvm).* Hinc Veritas ait: *Hospes eram, et suscepisti me (Matth. xxv).* O homo, Christus in membris suis clamat ad ostium, petit hospitium. Suscipe peregrinum in terra, ut te recipiat' exultantem in patria. Abraham quia angelos suscepit sub specie hospitum, meruit donari filio (*Gen. xviii*). Loth quia angelos quasi hospites suscepit, meruit liberari a Sodomorum incendio (*Ibid. xix*). Vidua quæ hospitiū beneficio Eliam honorabat, meruit suscitationem filii (*III Reg., xvii*). Euntes in Emmaus discipuli per Christi doctrinam illuminati sunt, sed per hospitalitatis obsequium, plenius et perfectius ab ipso illuminare meruerunt (*Luc. xxiv*). O homo, si scias te advenam et perègrinum in hoc saeculo, si recognoscis peregrinationis tuæ statum, non negabis peregrino hospitium. Nam, si pauperem Christi excludis a tecto, ipsam Christum excludis a pectoris tui hospitio. Audi quid ipse dicat: *Quod uni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti (Matth. xxv).* Debet

A autem ipsa hospitalitas esse læta, munifica, nomicitatem exhibens, largitatem amplectens. Magna enim pars hospitalitatis honestæ, est *vultus serenitas*. Unde dictum est:

Super omnia, vultus

Accessere boni.

Munificentia quoque hospitalitatis est portio, u non suspiciamus postulantem victi fastidio, sed etiam præveniamus præcellentis officio. Exemplo enim illorum euntium in Emmaus non solum hospites invitandi sunt, sed trahendi. Exhibenda est quoque hospitibus humilitas, ut gratia humilitatis, quæ etiam totam consummat hospitalitatem, gratius sit obsequium quod impedit. Recipiamus igitur in peregrino, ilium qui pro nobis in terra peregrinatus est de cœlo; qui pro nobis egressus de patria, mendicus exstitit in via. O felix hospitium, quod exhibetur Christo in paupere! O felix lectus, in quo requiescit Christus in corpore! Felix mensa, ad quam sedet homo, Deus in homine! O homo, apud gentiles iura hospitalitatis servanton, apud fideles franguntur. Bruta animantia in adventu similiū gaudent, et eis quodammodo jus familiaritatis exhibent; homines vero humanitatis officium inhibent. *Erubesce Sidon, ait māre (Isa. xxii)*, erubescat mare a fluminibus adjuvari. Erubescat rationale ab irrationali instrui. Erubescat sol a camino et facibus cæleficeri.

Sicut autem fidelis tenetur Christo in membris suis exhibere charitatis officium, sic tenetur ipsi Christo capiti, in mente sua spirituali ministrare obsequio. Ad dominum mentis suæ unusquisque Christum invitare debet internis cordis clamoribus, et ei in domo mentis, honestis et mundis cogitationibus mensam parare, vinumque charitatis offerre. Tertium quoque debet quisque fidelis Christo parare hospitium, scilicet, ut recipiat cælesti viaticum, spiritualē eucharistiam, carnem Dominicam. Ad adventum tanti hospitis, purget dominum proprii corporis; emundet eam a sterquilino luxurie, a pulvere vanæ gloriæ, a luto gula; ut ipse adveniens, placide dignetur ibi quiescere, sicut idem ait: *Ego et Pater veniemus, et mansio mea opud eum faciemus (Joan. xiv)*; ne immunditia hospitii, oculos offendat tanti hospitis.

106 CAPUT XXXVIII.

Quod Prælatorum tantum debeat esse prædicatio.

Dictum est quid sit prædicatio, qualis debeat esse et de quibus fieri debeat; nunc restat ostendere, quorum debeat esse prædicatio. Prælatorum debet esse prædicatio, et ab eis est propoundita. Ad hos enim duo pertinent, doctrina et vita: doctrina, ut alios instruant; vita, ut aliis bene vivendi exemplum præbeant. Ad quod significantum, præceptum est, ut os turris in saeculo reflectatur ad axillas (*Lev. 1*). Per turturam, prædictoris simplicitas figuratur; per reflexum ad axillas, intelligitur quod prædictor debet habere in opere, quod proponit in voce.

Idem quoque figuratur per recurracionem virginis A pastoralis, ut quod praedicit aliis, in se reflectat, ratione bonae operationis. Ad insinuandum huc duo, scilicet prudentiam et bonam vitam, de dispensatore dicitur : *Quis putas est fidelis servus et prudens? etc.* (*Matth. xxiv*). Fidelis enim debet esse praedicator, in verbo et in facto; fidelis in verbo, ne veris falsa misceat; fidelis in verbo, ne intuitu favoris humani verbum proponat; fidelis in verbo, ne pro terreno emolumento praedicationem vendat; fidelis in verbo, ne verbis suis contradicat operibus. Unde de falsis praedicatoribus dicitur : *Caupones nostri miscent aquam vino. Aquam enim vino miscent, qui falsa cum veris praedicant, ut haeretici faciunt; item qui verbum pro favore humano vendunt, ut hypocritæ; qui per praedicationem terrena emungunt, ut mercenarii; qui verbo opere contradicunt, ut falsi Christiani.*

Fidelis etiam debet esse in facto, ut quod facit, recta intentione faciat, et ipsis facti suem constitutum Deum. Prudens itaque debet esse in verbo et facto. In verbo, ut sciat quæ sint praedicanda, et quæ non. In facto, ut sciat, quibus et quando sint praedicanda; scilicet, majora majoribus, minora minoribus. Quibus, ne indignis velut canibus, sanctum Dei proponatur, nec margarita pedibus pororum conculeandæ tradantur (*Matth. vii*). Quando, ut cum tempus exegerit, verbum proponat, cum temporis opportunitatis defuerit, taceat; quia ut ait Solomon : *Est tempus loquendi, et tempus tacendi* (*Eccles. iii*).

Ad praedicatorum pertinet scientia, ut sint exercitati in utroque Testamento, et sententiis examinare discreti, in sermonibus facundi, in omnibus actibus suis circumspecti, contemptores mundi, in officio suo assidui. De praelato enim dicit Malachias : *Labia sacerdotum custodiunt scientiam, et legem requirant ex ore ejus, quia angelus Domini exercitum est* (*Malach. i*). Et Jesus filius Sirach, ait : *Si habes scientiam, responde proximo tuo; si non, manus tua sit super os tuum; ne capiaris verbo indiscreti* (*Eccles. v*). Valde enim timendum est illud evangelicum : *Si cœcus cœcum ducat, ambo in foveam eadunt* (*Matth. xxv, Luc. vi*). Et istud Apostoli : *ignorans ignorabitur* (*I Cor. xiv*). Et quid dicturus est Dominus fatuus virginibus? *Amen dico vobis, nescio vos* (*Matth. xxv*). Et illud : *maledictus elementarius senex.* Item : *Maledictus peccator centum annorum erit* (*Isa. Lxv*). Est autem quedam ignorantia affectata, quando aliquis potest sciare et non vult, hæc est crassa et supina, et vincibilis, et ideo inexcusabilis. De hac dicitur : *Noluit intelligere ut bene ageret* (*Psal. xxxiv*). Item : *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal. xlviii*). Hæc ignorantia pertinet ad prælatorum, qui ex contemptu abstinunt in ignorantiam; ex superbia remanent in insipientia: sine ratione presbyteri et prophete; præceptores impossibilium, indices occulorum.

O vilis ignorantia, abominabilis insipientia, quæ prelato imponit silentium, canem nostrum, id est pastorem, reddit mutum, haec est *calamitas*, quæ in os canis projecta, auferat latratum. Praelati nostri temporis prius sedent **107** in cathedra, quam erudiantur sub ferula; prius suscipiunt honorem magisterii, quam sustineant onus discipuli. Ipsi volunt præesse, non prodesse, pretium honoris, non pondus oneris. Praelati tali potest dici : *Medice, cura te ipsum* (*Luc. iv*); orator pro te ipso allega; tu qui es vicarius Christi, imitare ipsius opus, qui *cepit facere et docere* (*Act. i*). Qui enim docens non facit, Christo contradicit; subditis suis onera importabilia imponit, digito autem non vult ea movere. Quidam talentum divinæ sapientie sibi commissum abscondunt in sudario; scilicet, qui ex negligientia predicare nolunt: quidam abscondunt in sterquilinio, scilicet qui operibus contradicunt verbis suis; alii in luto, qui ex invidia verbum abscoadunt.

CAPUT XXXIX.

Quibus proponenda sit prædicatio

Dicto, quorum debeat esse prædicatio, et quales esse oportent prædicatores, restat ostendere, quibus proponenda sit prædicatio. Fidelibus videlicet, qui quodam mentis appetitu verbum Dei audire desiderant; de quibus Dominus dicit : *Levate oculos vestros, et ridete quia regiones jam albescunt ad messem* (*Joan. iv*). Regiones albae ad messem, dicuntur mentes hominum, paratae ad suscipiendum verbum Dei. Ille est terra bona, quæ semen recipit et fructus facit. Indignis vero et obstinati substrahenda est prædicatio, quia qui verbum Dei respununt, se indignos faciunt. Unde et apostoli dixerunt *Judaæis prædicationem illorum respontibus: Quia repulisti verbum Dei, et indignos vos judicatis vite aeternæ, ecce convertimur ad gentes* (*Act. xiii*). Minuit enim maiestatem secretorum, qui indignis secreta divulgat; et vasa Domini Babylonis non sunt exponenda. Minoribus autem decet in parabolis loqui, majoribus revelare mysteria regni Dei. Parvuli liquido cibo sunt nutriendi, adulti solido corroborandi; ne parvulus eneatur per solidum, et adultus abominetur liquidum, ut sic singula quæque locum teneant sortita decenter. Pertinet ad prædicatorem gerere statum materialis physici, vel medici. Sicut enim materialis medicus pro diversitate morborum, variat genera remediorum; sic prædictor debet adhibere remedia admonitionum. Ut, si luxuriosis prædicat, contra luxuriam auctoritates afferat, rationes inducat; ostendat illam abominabilem apud Deum et apud homines; quonodo feteat infamia, feteat in carne propria, feteat apud proximum, feteat apud Deum. Nunc ferro seget per communionem, nunc foveat per consolationem. Simili modo contra alia vitia disputet, secundum quod auditores viderit variis vitiis irrititos. Si pauperibus prædicat, de paupertate dissecat, commendans paupertatem; exemplum sumens

a capite nostro Iesu Christo. Qui cum dives esset in celis, pauper factus pro nobis est in terris, ut sua paupertate nos divites faceret. In exemplum etiam veniant antiqui Patres, qui nudi Christum nudum secuti sunt. Ostendat quomodo beati pauperes spiritu (*Matth. v.*), non divites censu. Si divitibus prædicant, invitent eos ad eleemosynam, ad contemptum divitiarum, ad amorem cœlestium talentorum; ut si divitiae affluant, cor non apponant; si eas haebant, non tamen ambiant; babere enim est in substantia, ambire est in culpa.

Si militibus prædicat, moveat eos ut propriis contenti sint stipendiis, non imminentes alienis; nil violenter exigant, neminem concutiant, sint defensores patriæ, tatores orphanorum et viduarum; sic exterior gerant arma mundi, ut interius armentur lorica fidei.

Si oratoribus, moneat eos, ne injustum causam foveant pro munere, **108** vel justam infirmem ex odio rancore, ne linguam suam vendant, ne sapientiam prostituant, nec sectentur falsa, ne venerantur mendacia.

Si doctoribus prædicat, moneat eos ut intuitu Dei doceant, Deum tantum finem sui laboris constituant; non venentur auram favorabilem, vel terranam mercedem; demonstrent in facto, quod prouponit in dicto.

Si ad prælatos sermonem dirigit, hortetur eos de regimine subditorum, ut eos spe cœlestium erigat, comminatione corrigat, blandimento dirigat.

Si prædicat principibus terrarum, moneat eos ut sectentur prudentiam, abominentur avaritiam, ut non recedant a tramite justitiae, ut rigorem temperent mansuetudine.

Si loquitur viris claustralibus, et religiosis, afferat ad eorum instructionem, exempla antiquorum Patrum, qui vitam præsentem duserunt in nimia corporis castigatione: ostendat quod parum sit incipere, nisi incepit concludatur bono fine, quia *nemo mittens manum ad aratum, et respiciens retro upsus est regno Dei* (*Luc. ix.*). *Et uxor Loth retro respiciens, mutata est in statuum scolis* (*Gen. xix.*).

Si conjugatis proponat sermonem, commendet status conjugii, fidem tori, virtus sacramenti. Ostendat quomodo conjugium in paradiso habuerit initium, quomodo antiqui Patres in conjugali statu meruerunt vitam æternam adipisci.

Si viduis, demonstrentur onera conjugij in cura filiorum, in acquisitione necessariorum, in dispensatione rerum familiarium; quam gloriosum sit probatos carnis luxus vitare, et libere Deo servire.

Si virginibus, commendentur a munditia corporis, a puritate mentis, per quam homo sit supra hominem, superans carnem, et angelorum gerens similitudinem.

CAPUT XL.

Ad negligentes.

Militibus ait Joannes Baptista: *Neminem concu-*

tatis, nemini injuriam faciat; estote contenti stipendiis vestris (*Luc. iii.*). Habeant exemplum vita sue milites, beatum martyrem Sebastianum militari, qui sub Diocletiano imperatore ita temporalem exercuit militiam, quod spiritualem non deseruerit agoniam: reddens quod Cæsar is era Cæsari, et que Dei, Deo. Beatum quoque Victorem, beatum Hypolitum, et multos atios, qui per materialem militiam strenue ministratam, ad aeternam summi regis militiam, feliciter sublimari mernerunt. Thebae etiam cohors, sic exterius utebatur militiae cingulo, quod interius devote militabat Deo. Militia enim exterior figura est interioris militiae, et sine interiori, exterior est inanis et vacua. Sicut autem sunt duas hominis partes, corporalis et spiritualis, ita sunt duo gladii pertinentes ad propulsandos diversos insultus hominum; materialis, quo repelluntur injuria; et spiritualis, quo repelluntur molestiae mentis. Unde dictum est: *Ecce gladii duo hic* (*Luc. xxii.*) Accingatur ergo miles exterius ad reformatam violentiam pacem temporis; interius quoque gladio verbi Dei, ad restaurandam pacem proprii pectoris. Ad hoc specialiter instituti sunt milites, ut patriam suam defendant, et ut repellant ab Ecclesia violentorum injurias, sed jam milites facti sunt prædarii ducis aliorum, facti sunt abigeri; nec jam exercent militiam, sed rapinam, et sub specie militis, assumunt crudelitatem prædonis: nec tam militant in hostes; quam grasantur in pauperes; et quos debent tueri clypeo militaris muniminis, persecuntur gladio feritatis. Jam suam prostituunt militiam, militant ut lucentur; **109** arma capiunt ut prædantur. Jam non sunt milites, sed fures et raptiores; non defensores, sed invasores. In viscera matris Ecclesiae acunt gladios, et vim quam debent in hostes expendere, expendunt in suos; hostes autem suos (aut torpore dejecti, aut timore perterriti) desistunt invadere, et in Christi famulos imbellies, cogunt gladios desavire. Honestæ militie et temporalia donativa debentur, et aeternæ remunerationis stipendia non negantur. Et cum quidam pro officio teneant militiam exercere corporalem, omnes tenentur ex præcepto, militiam suscipere spiritualem. Miles

B materialis habitat in castris, vacat ab amplexibus uxoris, tenuibus contentus est cibis, intentus vigilii, vestitus armis, resistens hostibus, providens suis commilitonibus. Talis debet esse quilibet homo in spiritu, qualis est materialis miles in actu. De milite Christi dicitur: *Militia est vita hominis super terram* (*Job vii.*). Et alibi: *Non habemus hic certam mansionem* (*Hebr. xiii.*). Item Apostolus ait quod hic sumus hospites et advenæ, tamen in futuro, cives sanctorum et domestici Dei (*Ephes. ii.*). Christianos ergo in peregrinatione hujus vita, debet vivere velut in castris, ut non potet se hic habere certam mansionem, sed exspectet in celis aeternam habitationem. De quibus habitationibus dictum est: *In domo Patris mei mansiones multiæ sunt* (*Joan.*

xix). Ut vixit tanquam in momento moriturus, ut A habitat in tabernaculo carnis, quasi in momento exiturus, vacet ab amplexibus terrena delectationis, fugiat diluvium gulositatis; vigilet contra insidias spiritualis furis, vestiarum spiritualibus armis, induatur lorica fidei, accingatur gladio verbi Dei, armetur lancea charitatis, assumat galeam salutis. His armatus, dimicet contra triplex hostem: contra diabolum, ne rapiat; contra mundum, ne adiciat; contra carnem, ne illicita appetat. Provi-deal commilitonibus suis, id est fidelibus: largiendo, si egeant; admonendo, si indigeant; compatiendo ag:is, congaudendo sanis.

CAPUT XL.

Ad oratores, seu advocatos.

Ad oratores dicit Scriptura: *Judicate pupillo et humili* (*Psal. x*). Et Isaías: *Subvenite oppresso, defendite viduam* (*Isa. i*). Orator enim debet esse veritate munitus, discretione promptus, charitate servitus, aspernator avaritiae, sectator iustitiae, ne vel falsitas ejus obnubilat rationem, vel indiscretio enervet sermonis veritatem, odium ingerat suspicionem. Non avaritia incurvet animum, non iustitia deducat in invium, non lingua venetur pecuniam, non lepore verborum popularem capiet auram, sed orationis finem constituat rectum, seru-nis terminum faciat honestum. Non prostituat linguam, non venalem expenat loquela, non vendat Dei donum, non locet gratuitum Dei beneficium. Quod accepit de solo munere gratiae, non proster-nat venditione. O quam execrabilis simonia est, vendere patrimonium pauperis, locare subsidium inopis.

Inter elemosynas non minimum obtinet locum, qui viduae in causa præbet subsidium; quia qui ei rationis virtute, proprium conservat, non solum defendit, sed etiam præbet. Non tamen oratores alienus paupertas vel miseria debet incurvare in falsum; nec alienus felicitas reducere in injus-tum.

Semper veritas robur rationi præbeat, et opem inopi sermone ferat. Qui rectum non tuetur cum tueri valeat, idem est ac si injusto assensum præbeat. Hoc est enim in carcere visitare miserum, oppresso in causa ferre patrocinium. Hoc est vestire nudum; nudato patrocinio, in causa ferre patrocinii subsidia: hoc est esurientem pasceré, si-tienti potum dare **110**, medicinam largiri infirmo, peregrinum recipere, destitutum ab omni auxilio, ad patrocinandum in causa suscipere. Qui ergo in justa causa indigenti patrocinium præbet, omne opus misericordie implet. Orator, cur defendere viduas in suis necessitatibus omittis? In tua scien-tia expositione nihil amittis, nihil in hujus thesauri largitione perdis. Haec est nobilis possessio, que avarum delegit posse-sorem, cumque non publicatur, elabitur. Spiritualis etiam orator, id est vir justus cuius oratio perorat apud Deum, alleget pro reo, apud Deum, piæ preces, ut quanvis reo

A exigentia meriti debeatur damnatio, ei propria divina miseratio, conferat spatum veræ poenitentiae, et emendationem vite. *Multum enim valet oratio justi assidua* (*Jac. v*). Alleget justus pro reo apud divinam misericordiam, ut quia sine miseratione divina nihil potest humana infirmitas, ejus gratia reus liberetur a noxii, et ad salutem dirigitur. Et quamvis oratio justi non semper consequatur optatum lucem in altero, tamecum orans semper consequitur finem in se ipso; quia et si illi pro quo orat, peccatum non remittatur, oratio in sinum orantis revertitur; quia nec semper medicus sanabit, nec orator semper persuadebit; sed, si de contingentibus nihil omiserit, finem suum consequens est.

CAPUT XLII.

Ad principes et judices.

Ad principes terrarum dicitur: *Diligite iustitiam qui judicatis terram* (*Sap. i*). Et alibi: *Et nunc, reges, intelligite, eruditimini, qui judicatis terram* (*Psal. ii*). O mundi principes, quos constituit Dominus super capita hominum, nolite superbia erigi, avaritia execescari, crudelitate debacechari. Considerate super vos maiorem potestatem, qua judicabit vos in iudicio. Si princeps pompa familiae fuerit vallatus, si in throno regio constitutus, non tamen valebit divinae voluntati contraire; potestati enim ejus quis resistet? humiliet ergo se quilibet princeps sub potenti manu Dei. Nabuchodonosor quia supra se non cognovit divinam potestatem, habi-tum induit bestialem; quia Manasses rex Israel super se divinam potestatem non cognovit, divina potencia ipsum extremae captivitati subjecit. O princeps, si vis recte judicare terram mundi, recte judica terram corporis tui. Est enim triplex terra; terra quam terimus, terra quam gerimus, terra quam querimus. Terra quam terimus, materialis terra est, que calcanda est. Terra quam gerimus, est terra corporis nostri, que excolenda est. Terra quam querimus, est vita æterna, que incolenda est. Sieut ergo rex materialem terram custodit ne hostis invadat; sic custodire debet terram corporis sui, ne diabolus subripiat bona terræ, id est doles corporis et animæ.

B D E sic ut in terra materiali est diversitas habitantium, inter quos alii sunt imperantes, ut principes; operantes, ut milites; alii obtemperantes, ut plebejii homines; sic in terra corporis sui, rex debet ordinare trium motuum diversitates. Motus rationis, qui imperant; motus sensualitatis, qui operantur; motus carnis, qui obtemperant. Et sic ut ad pacem terre materialis laborare decet principem, id est ad observandam pacis tranquillitatem, ita ad principes hujus terre dicitur: *Eruditimini, id est eruditatem carnalitatis eruditatis, qui judicatis terram*, id est qui in vestris corporibus dannatis terrenitatem. Quid tibi tunc animus dictabit, o princeps terræ, cum pauper te judicabit in die iudicii, si male rexeris orbem, si injuste judicaveris paupo-

rem. O rex! non reputes tuum principatum honorum, sed potius considera, quod terrenus honor non est naturæ, sed fortunæ. Nam quod non sunt honores, lubrici casus veritatem probant et **111** mutabilitas vanitatem demonstrat. Multi Reges cum honore funeris deducuntur ad tumulum, et corpora cum quadam superficiali felicitate deducuntur ad sepulcrum, sed misera anima horribili dæmonum caterva vallatae cruciantur miserabiliter in gehenna. Ubi tunc honor sæcularis? ubi aura popularis? ubi turba familiæ? ubi sæculares dvitiae? Ubi nobilitas generis? ubi secunditas prolis? ubi pulchritudo uxoris? Ista non proderunt post mortem animabus miseris; imo, cedent in augmentum doloris.

CAPUT XLIII.

Ad claustrales.

Ad claustrales loquens Scriptura, ait: *Ecce quam bonum, et quam iucundum habitare fratres in unum* (*Psal. cxxxii*). Et alibi, Psalmista in persona claustralium: *Unam peiñ a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini*, etc. (*Psal. xxvi*). Cum apud moralem philosophum, unitas celeberrimus adnotetur laudibus; apud theologum non mediocribus subjacet sacramentis. Nam sine unitate spirituali, nec in præsenti gratia habetur, nec in futuro gloria conferetur. Sine unitate, omnis exsufflatur religio, languescit superna dilectio, fides ipsa perit, obedientia deficit.

Unitas in divinis parit consonantiam, in angelis concordiam, in ecclesiis obedientiam. Est enim unitas supercœlestis, unitas cœlestis, unitas subcœlestis. Unitas supercœlestis est in concordia Trinitatis, ubi est unitas uniens et unita. Unitas uniens et unita, est Spiritus sanctus, qui Patrem unit cum Filio; unde dicitur: *Unum Patri cum Filio*. Et alibi dicitur esse osculum et amor Patris et Fili. Et est unita unita, quia unitur Patri et Filio, mediante divina natura. Unitas uniens non unita, est divina natura, quæ tres personas sibi invicem unit, sed ipsa iis non unitur, quia ipsa non est persona. Unitas unita non uniens, est Pater, quia unitur Filio et Spiritui sancto, sed neuter eorum unitur eo, seu per eum. De Unitate uniente et unita etiam dicitur: *Nunc sancte nobis Spiritus, unum Patri cum Filio*. De unitate non unita etiam dicitur: *In maiestate unitas*. De unitate vero unita non uniente, dicit Hilarius: *In Patre unitas est, etc.*

Unitas autem cœlestis, est in angelorum concordia; et est ibi triplex unitas: unitas naturæ, unitas gratiae, unitas glorie. Unitas naturæ, quia omnes sunt spiritus administratorii: unitas gratiae, quia omnes in gratia confirmati: unitas gloriae, quia omnes in aeterna beatitudine glorificati. In hac triplici unitate est diversitas in dignitatem magisteriorum, in cognoscendis arcanorum mysteriis. Est etiam ibi concors dissonantia, consonans discordia, diversa unitas, unita diversitas, dissensus consentiens, di-

A versitas uniens. Unitas vero subcœlestis in ecclesiis esse debet, et est, trina: unitas fidei, unitas charitatis, unitas obedientie. Ut superioribus inferiores obdiant, superiores minoribus moderata consuetudine condescendant. Ad insinuandum ergo iujus unitatis meritum, unus descendens in piscinam, sanatur (*Joan. v*); unus filius viduæ suscitatur (*III Reg. xviii*); area in uno cubito consummatur (*Gen. vi*); ad nuntiandum David victoriam unus mittitur; unus nuntiat Job mortem filiorum, qua solus a periculo liberatur (*Job i*). Omnia quæ ad ecclesiasticum statum pertinent, amplectitur unitas, omnia informat singularitas: est enim unus Deus, una fides, unum baptisma (*Ephes. iv*), una lex, unus rex, una Ecclesia, una gratia, una gloria. Inter religiosos itaque, similiter debet esse trina unitas: unitas religionis, unitas possessionis, unitas charitatis. Unitas religionis, ut sint uniformes in habitu, in vieti, in vigiliis, in jejuniis. Sed quidam anomali, se a regula hujus unitatis excipiunt, eupientes mollioribus accumbere stratis, paucioribus interesse vigiliis, delieationibus uti cibis, modico vel nullo uti silentio. Quidam **112** enim monachi villem habitum quoquo modo insigniunt, aut pulveris excusione, aut quadam partim eleganti dispositione; quia aut pedes in calcis arcuës ponunt, aut manicas stringunt, aut caputum super aures reflecent. Cibos quoque pro posse suo delicatores appetunt, et in quantum possunt, si non materiam, saltem mutant formam; quia si unus vult fibas vel alios cibos tenues parari uno modo, aliis vult alio. Quidam silentium frangunt, et si non verbis, saltem signis, et sic faecias verborum redimunt pluraliter signorum. Quidam vigilias aut intermitunt, aut intercedunt. Unitas quoque debet esse in possessione, ut omnia sint eis communia. Nihil enim proprium debet habere monachus, quia nec proprium debet habere in possiendo, nec proprium in volendo. Quod autem nihil debeant habere proprium in re, intelligent exemplo Ananæ, qui ad pedes Petri expiravit (*Act. v*), eo quod proprium retinuerat. Et ad instructionem claustralium dicit Dominus: *Nisi quis rennuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (*Luc. xiv*). Nec tamen sufficit propriis abrenuntiare in re, nisi abrenuntientur voluntate, unde et Petrus de hac abrenuntiatione voluntatis ait: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te* (*Matth. xix*). Claustralis ergo qui proprium habere desiderat, retro respicit cum uxore Leth, manum ab aratro retrahit, cum Dina filia Jacob, ornatum alienigenarum appetit. Qui ergo a communione possessionis aliquid proprium excipiunt, locum Judæ proditoris et furis emunt. O claustralis, qui in mundo multa reliquisti, noli ad mundum redire unius nummi desiderio. Non capiat te unius nummi appetitus, quem non decepit divitiarum thesaurus; timeas ne decipula diaboli capiat te in minimo, quæ non decepit in maximo. Propriam etiam debet claustralis alijcere

voluntatem, ut sicut communitas est in religione. A corpore corruptitur, fetore inficitur, citius tendit ita sit in voluntate; ut non solum eis omnia sint communia quantum ad censem, verum etiam quantum ad consensum, ut omnes convenient in voluntate una, omnes consentiant in una charitate, ut de eis vere possit dici : *Erat eis cor unum, et anima una* (*Act. iv.*). Tenentur etiam claustrales habere unitatem charitatis, ut in proximi sui profecto, suum profectum inveniant; in alterius quoque defectu, defectum suum lugeant. Sapientior minus peritum instruat, sanus agroto condoleat, incolunis sano congaudeat, et sic vita claustralibus imago sit vita coelestis; ut sicut in vita eterna in dispari claritate, par erit gaudium; ita in claustralibus, in dispari charitate, uniforme amoris vinculum. Ab hac triplici unitate, claustralibus dicitur monachus, quasi unitatis custos. Nam, si primam non servat unitatem, fit anomalus; si secundam, apostata; si tertiam, schismaticus. Sit in conventu claustralibus unitas unius, et unita, id est, praefatus subditus unius auctoritate, subditus charitate; sit ibi unitas unita, non unius, id est subditus qui, etsi alios non unit, aliis tamen se charitate jungat. Sit ibi unitas unius non unita, id est charitas, que etsi claustrales unitat, nulli tamen in praesenti se firmiter copulat. Sit in eis unitas naturae, ut in se eam diligat; sit unitas gratiae, ut sibi invicem gratiam collamat impertiant. Sit unitas gloriae, ut una spe ad aeternam vitam gloriam tendant. Sit unitas fidei, ne sint haeretici. Sit unitas charitatis, ne sint schismatici. Sit unitas spei, ne sint obstinati; ut de eis specialiter possit dici : *Ecce, quam bonum, quantum ad hominum opinionem, et quam iucundum, quantum ad mentis devotionem, habitare fratres in unum* (*Psal. cxliii.*). Religionis, in unum possessionis, in unum charitatis; ut ad illam pervenire valeant unitatem, de qua dictum est a Prophetâ : *Unam petiti a Domino, etc.* (*Psal. xxvi.*).

113 CAPUT XLIV.

Ad sacerdotes.

Ad sacerdotes ait Dominus : *Vos estis sal terræ, quod si sal infatuatum fuerit, in quo salientur?* (*Math. v.*) Sal quatuor facit ; terram sterilem reddit, cibos condit, carnem a putredine custodit, vermes ab ipsa carne excludit. Haec quatuor spirituali sali, id est sacerdoti, convenient, qui terram subditorum, id est eorum cogitationes terrenas vomere prædicationis exarare debet, ne pullulent in spinas et tribulos vitiorum, et ita sterilem a pravis operibus debet reddere; a terra etiam propria, id est a carne sua tenetur vitiorum fertilitatem excludere, ipsamque carnem a putredine, id est a luxuria et gula immunem servare. Eleganter autem luxuria putredini comparatur, quia sicut patredo carnem corruptit, et fetore facit, sic luxuria hominem fetore facit per infamiam, carnem per immunditiam, hominem per pravam conscientiam. Crapula etiam comparatur putredini, quia per crapulam, homo in

A corpore corruptitur, fetore inficitur, citius tendit ad non esse.

A veribus debet custodire carnem suam, ne caro pravas gignat cogitationes, ne in appetitus inordinatos evadat. Cibum quoque sacre Scripturae debet condire diligent inquisitione, quia sacra Scriptura in quibusdam locis videtur insipida, nisi diligent inquisitione perquiratur. Condire debet cibum Eucharistie, bona operatione, quia nisi digna sumatur cibus qui in se dulcis est, amaricatur, et quod justis est electuarium, injustis est absynthium. Condire debet cibum doctrinae exemplo vita bona, ne eijs vita despiciatur, ejus, jure, prædicatio contemnatur. Sed, si sal illud infatuatum fuerit, in quo salientur? Infatuatur sal istud tripliciter : per ignorantiam, per negligentiam, per avaritiam, quia sacerdotes nostri temporis sunt senes elementarii, centum annorum pueri, de quibus ait Dominus per prophetam : *Tenentes legem nescierunt me* (*Jer. n.*). Tales quomodo alios condire poterint? qui nec se ipsos, nec alios instruere sciunt? Quia saepe contingit, cum sacerdotes lumen scientiae, sua culpa, non habeant, ut per eorum ignorantiam hi etiam qui sequuntur offendant.

Unde Dominus : *Si cæcus cæcum ducat, ambo in foream cadunt* (*Math. xiii.*). Tales si sint infatuati errore ignorantiae, quis condiet illos sale sapientiae, cum docere debeant, non doceri? instruere, non instrui? cum supra se majores non habeant qui corrigan, nec prudentiores habere debeant qui ees instruant? Infatuantur autem per negligentiam, quia in omnibus eorum operibus, negligentia torporemingerit, fructum operum perdit.

In Psalmis est nulla devotio, in lectione nulla sollicitudo, in injunctione penitentiae, nulla diligentia, in missæ celebratione nulla cautela, in subditorum regime nulla discretio, in bonis operibus nulla exercitatio.

Sed si infatuati sunt, a quo ipsi salientur? quis enim poterit eos a tanto negligentiarum precipitio liberare? quis eos poterit sapore diligentiae condire? Infatuati quoque sunt per avaritiam, quia ipsum Christum pro pecunia vendunt, sive locum Judæ proditoris obtinent : baptismum emptioni exponunt, sepulturas ad vendendum prostiuent; subditorum vitia palpant, ut emungant pecuniam; adulanter viiis, ut implant bursam. Tale sal in sacrificium Domini non offertur, sed foras ejicitur, pedibus conculcatur, et in sterquilinum redigitur; quia tales sacerdotes non digne se Deo in sacrificio offerunt, nec sacrificia sua sale sapientiae condunt, indigne sacramenta pertractant, indigne consecrant, sive sal hostiæ sultrabitur, cum tamen a Domino hostiæ sine sale offerri prohibetur; et sic, sal foras ejicitur; quia tales sacerdotes et si sint de ecclesiis nomine et numero, non tamen sunt nomine, et merito, sed digni qui pedibus conculcentur. **114** Pedes sunt subdi, quibus providere tenentur sacerdotes ecclesiastici, ne in via hujus vitæ offendantur

ad scandalum culpæ. His pedibus conculeantur A ra; sit ibi commercium carnis et spiritus rationabilis copula.

CAPUT XLVI.

De viduis.

De viduis dicit Apostolus : *Non nuptis et viduis, bonum est illis si sic permaneant sicut et ego, id est caste (I Cor. vi).* Et alibi : *Volo autem et omnes homines esse sicut me ipsum (ibid.), id est continentes esse.* Cum bonus sit status conjugalis, expeditior tamen est status vidualis.

CAPUT XLV.

Ad conjugatos.

Paulus apostolus ait : *Unusquisque habeat suam uxorem, propter fornicationem (I Cor. vii).* Item : *Melius est nubere, quam uri (ibid.).*

Dominus etiam constitueris in paradiſo conju-
gium, ait : *Crescite et multiplicamini (Gen. ii).* In
Evangelio quoque Christus ait : *Quod Deus conju-
xit, homo non separat (Matth. xix; et Marc. x).* O
quanta est dignitas conjugii quod in paradiſo
habuit initium, quod incontinentia removet vitium,
quod in se complectitur cœleſte sacramentum :
quod servat tori fidem, quod inter conjuges-indivi-
duam retinet vitæ societatem, quod prolem ab in-
fania liberat, quod excusat carnale commercium
a culpa. In hoc enim statu patriarchæ salvati, in
hoc quidam Apostolorum sunt electi. O quanta vir-
tus hujus sacramenti, per quam ne in luxuriæ vel
incontinentia præcipitum quis labatur, honestate
conjugali excipitur ! O quantum expugnat honesta-
tem, qui rumpit tori fidem ! dum relecto conjugali
toro, adulteratur in alio, sacramentum quantum in
se est, connaculat ; in corpus suum proprium
peccat, unitatem dividit matrimonii, iura frangit
conjugii. O quantum in adulterio periculum, ubi
peccatur in Deum, ubi offenditur proximus, ubi
crebro homicidium perpetratur, ubi frequenter filii
legitimus exhaeredatur, ubi sc̄e filia nubit patri,
soror fratri ! Adulterium multiplicitas solet esse
causa flagitiæ. Ex adulterio enim David in homici-
dium labitur; Ruben paternæ maledictioni subjec-
tur. In commendationem autem conjugii, Christus
de despontata nascitor; in Cana Galileæ, nuptiæ
ejus præsentia dedicantur. Sed quamvis a peccato
excusat carnale commercium, celebratur tamen ad D
susceptionem prolis, non ad voluntatem carnis.
Temperet ergo se connexa communio carnalis, ra-
tione loci, ratione temporis, ratione religiosi officii.
Observe etiam homo spirituale conjugium inter
carnem et spiritum, ut caro tanquam mulier spiri-
tui obediatur, spiritus tanquam vir, carnem ut oxo-
rem regat.

Sit ibi fides tori, ne vel caro regimine spiritus
relicto, adulteretur cum mundo, vel ratio seducta
ipsa carnis illecebra fornicetur cum illa, juxta illud
quod dicitur, quod « vobis amator uxor,
adulter est. » Sit etiam ibi spes prolis, scilicet, boui
operis intentio : sit ibi sacramentum spiritualis
conjunctionis, procreentur tanquam filii, bona ope-

B
stitutur sub potestate viri, etiam violente ; ibi
timor mariti, ne uxor fiat adultera, ibi marito non
est potestas absoluta, ibi inordinatus motus, quam-
vis venialis. Vidua ergo ad secundas non transeat
nuptias; secunda enim nuptiæ, suspicionem inge-
runt luxuriæ, argumentum sunt incontinentia; viro
viduata terrestri, sposo cepuletur cœlesti, ubi sine
labore conceptus, sine dolore partus, ubi arcta ju-
stitia, ubi Deus vita æterna, ubi concepcionis voluntas
ordinata, ubi partes operatio bona; ubi concupi-
scientia charitas, ubi fides tori longanimitas, ubi
sacramentum sacramenti veritas, ubi torus castitas,
visus contemplatio, alloquium oratio, contactus
æterna dilectio, ubi osculum mentis tranquillitas,
ubi carnale commercium æterna jucunditas. O vi-
dina, si de statu viduali exemplum queris, in Anna
prophetissa viduitatis formam invenis (Luc. ii).
Haec merito sua continentia meruit prophetiam,
merito castitatis meruit videre messiam. Ad casti-
tatem ergo te invitet lidei turturis viduitas, quia
viduatus pari, nec amare petit, nec amari.

Qui si pare carer, nec ramo viridi, nec herbæ
virenti insidet. Quod te admonet, o vidua, quod
tempore viduitatis, senescens mundi despicias
florem, viorem mundana delectationis contemnas.
O vidua, si marito temporali jungeris, cœlesti
spousu minus libere servis. *Nemo enim potest duos
bus dominis servire (Matth. vi), et dum intendis
carni, minus intendis spiritui.*

CAPUT XLVII.

Ad virginēs.

Ad virginēs dicitur : *Despondi vos uni viro virgi-
nem castam exhibere Christo (II Cor. xi).* Et pro-
pria ait : *Audi filia et vide, etc. (Psal. xliv).* O
virgo, que signata es virginitatis sigillo, pudicitiae
titulo, noli prodere illud, quod natura specialius
tibi commisit, quo te gratius insignivit.

Noli pru modica delectatione perdere, quod nullo
modo poterit reparari. Illic est thesaurus naturæ,
qui amissus non redit : hic est flos q̄i efflorens
minime reslorescit.

Haec est stella que occidens ad ortum non rever-
titur : hoc est donum quod amissum non compen-
satur, et quia solum est quod reparare non potes,

diligentius servare debes. Per hoc solum homo in carne vivens, imitatur angelum; per hoc solum homo vincit se ipsum; hoc servat famam integritatem, custodit ab immunditia carnem. Audi ergo *suffia*, non solum aure corporis, verum etiam aure mentis, et vide oculo cordis ut intelligas, et inclina aurem materialem ut obedias, et sic *obliviscere populum tuum* (*ibid.*). Populus est conventus carnalium cogitationum, qui virginis suggester ut potiatur nuptias, ut gaudeat amplexibus conjugis, ut fecundetur prole, ut carnali fruatur delectatione.

Sed, talem *obliviscere populum*, quia *populus* est Babylonis; gens confusionis, quae filiam Sion contatur ducere captivam. *Obliviscere etiam donum patris tui* (*ibid.*). Pater tuus est fomes peccati qui te genuit, qui te de matre produxit, ejus domus et habitatio est concupiscentia, in qua fomes ille imperat, regnat, dominatur et praecepit. *Et sic concupisces rex decorem tuum* (*ibid.*), ille scilicet rex, qui est Rex regum, et Dominus dominantium **116**, de quo dicitur: *Latera aquilonis, civitas Regis magni* (*Psalm. xvii*). Et alibi: *Domini est terra et plenitudo ejus* (*Psalm. xxii*). O virgo, si terrestri viro nubere vis, propter juventutis florem, considera quia illum florem aut mors decerpit, aut saltem in hieme senectutis efflorescit.

Nube ergo illi viro qui solus habet immortalitatem, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio (*Jacob. i*). Si vis nubere terrestri marito propter divitias, considera quod terrene divitiae fallaces sunt et transitoriae, quia aut in presenti vita transeunt, aut saltem in morte recessent. Nube ergo illi, apud quem thesauri sunt incomparabiles, et divitiae immutabiles; *quas nec invir suratur, nec linea demolitur* (*Math. vi*). Si autem vis nubere terrestri viro, quia pulchritudine insignitur, considera quia pulchritudinem aut insinuitas extenuat, aut senectus extirpat, aut saltum articulus mortis exterminat. Nube ergo illi, et ejus pulchritudinem sol et luna mirantur. Si vis nubere terrestri viro, propter generis nobilitatem, nube illi de quo dicitur: *Generationem ejus quis enarrabit?* (*Isa. lxi*). Si vis nubere terrestri marito propter mundanum honorem, vel terrenam dignitatem, considera quia summis negatum est stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus. Nube ergo illi de quo dicitur: *Potestati ejus quis resistit?* (*Job ix*). Et alibi: *Regni ejus non erit finis* (*Luc. i*).

CAPUT XLVIII.

Ad sonnolentos.

Scientes quia hora est jam nos de somno surgere (*Rom. xiii*): notandum est, fratres charissimi, quod triplex est somnus. Est somnus, quando quis raptur ad contemplationem cœlestium, et tunc quiescent naturales vires; de quo dicitur: *Misit Dominus soporem in Adam* (*Gen. ii*); et aliud somnus, quando quiescent animales virtutes, et operantur naturales; de quo dicitur, quod *angelus apparuit ni somnis, Joseph* (*Math. i, ii*). Tertius somnus est

A quando dormit ratio, et sensualitas exorbitat. Primus somnus sit supra hominem; secundus secundum hominem; tertius infra hominem. Primus miraculosus, secundus imaginarius, tertius monstruosus. Per primum sit homo Deus, per secundum spiritus, per tertium pecus. In primo somnafat vera, in secundo monstruosa; tertius vero sit nocte peccati, in tenebris viti, in umbra delicti. Nunc ergo in tempore gratiae, hora est jam nos de somno erroris surgere, de somno peccati exsurgere. Quathorenim nos debent excitare a somno: sol oriens, galli cantus, timor furis, sollicitudo rei familiaris. Sol justitia nos excitat a somno peccati, qui nobis jam ortus est per gratiam in baptismo, quando abrenuntiavimus peccato. Per hoc ergo quod jam acceperimus gratiam, invitamus ad sollicitudinem mentis, et ad eius custodiā.

B Galli cantus nos excitat a somno, id est predicatoris admonitio. Timor etiam furis, id est diaconi, qui si nos inventi dormientes, intrabit corpus per luxuriam, animam per superbiam, auferens purpuramenta virtutum, divitias honorum operum. Sollicitudo etiam rei familiaris nos excitare debet a somno peccati. Excitemur ergo, quia tot excitant nos; vigilemus, quia tot ad vigilias nos invitant, et quia propior est nostra salus, quam cum credidimus; perseveremus in gratia, quia imminet gloria. Curramus per stadium, quia imminet bravium. Duplum autem justus appropinquat saluti aeternæ: per dietam vitae naturalis, per dietam vitae spiritualis, quia quanto plus justus explet de dicta temporalis vitae, tanto plus accedit ad vitam glorie.

Quanto magis compleat dietam vitae spiritualis, tanto magis appropinquat saluti vitae aeternæ. Quanto ergo justus sanctior, tanto salutis propinquior, quantoque senior, tanto eidem vicinior. *Propior est nostra salus quam cum credimus* (*Rom. xiii*), quia cum primo est nobis fides collata major pars restabat de vita dicta, et ideo major pars justitiae erat **117** consummanda. *Nox etiam processit, et dies appropinquavit* (*ibidem*). Triplex est nox, nox ignorantiae, nox culpæ, nox tribulationis mundane. De nocte ignorantiae dicitur: *Nox processit, Dies autem appropinquavit*. De nocte culpæ dicitur: *Labebo per singulas noctes lectum meum* (*Psalm. vi*). De nocte

D tribulationis mundane dicitur: *In die mandarit Dominus misericordiam suam, et nocte canticum ejus* (*Psalm. xli*). In prima ambulant fatui, in secunda impii, in tertia miseri. Nox autem ignorantiae recessit, quia jam instructi sumus per legem, informati per rationem, docti per creaturam omnem. Lex enim docet quid agendum, ratio quomodo agendum, creatura pro quo agendum. Omnis enim creaturam Creatori servit, ad serviendum Deo nos instruit. Recessit etiam nox culpæ, quia ex quo gratia nobis in baptismo est collata, culpa a nobis est relegata. Recessit nox tribulationis mundane, quia cum primitiva Ecclesia varias sustineret tribulationes, ab insulto tyrranorum, ab impetu falsorum fratrum, ab impugnatione haereticorum; jam ex parte tem-

pestas est sedata, ut Ecclesia quiete possit Deo nî-A brarum (*Rom. xiii*), ut bene agamus, fugiamus opera pœnarum, ne misere vivamus. Abjiciamus opera ignorantiarum, ut simus prudentes; opera peccatorum, ut simus simplices; opera pœnarum, ut simus felices. Et sic induamus arma lucis (*ibid.*), manu luce sapientie contra haereticos, luce gratia contra diabolum, luce glorie contra infernum. *Sicut in die honeste ambulemus* (*ibid.*). Qui in nocte ambulat, frequenter in honeste ambulat, quia aut offendit in scandalum, aut incidit in lutum, aut labitur in præcipitum, aut ruit in lacum: sic qui in nocte peccatorum ambulat, aliquando offendit in montem superbie, incidit in præcipitum gulae, ruit in lacum avaritiae. Ambulemus ergo honeste in die bonæ operationis, ut perveniamus ad diem æternitatis.

MAGISTRI ALANI DE INSULIS SERMONES OCTO

Ex antiquissimo codice bibliothecæ B. Mariæ de Abna, ordinis Cisterciensis, in diœcesi Leodiensi nunc primum in lucem producti.

118 SERMO I.

DE SPIRITALI UNITATE ABBATIS ET MONACHORUM.

Osculetur me osculo oris sui, etc. (*Cant. t.*)

Nolandum, fratres charissimi, quæ petat, quid petat, et a quo petat. Virgo virginum petit, osculum petit, a vero sponsu, id est a Christo petit. Quod osculum? non illud a quo defluit fermentum luxuriæ; sed, a quo distillat favus cœlestis gratiae. Triplex autem osculum virgo petit, quæ postulatum obtinuit.

Est autem primum genus osculi, quod fit per spirituali conjunctionem animæ et Dei; secundum osculum est, quo pater osculatur Filium, est enim Spiritus sanctus Patris et Filii amor et nexus. Tertium osculum est Incarnationis, quo Christus per humanitatem assumptam, osculatus est virginem Mariam. Primum osculum est, inspirationis; secundum, spirationis; tertium, incarnationis. Primum osculum, est cordis; secundum, oris; tertium, corporis. Primum reddit favum, secundum balsamum, tertium oleum. Ante Incarnationem ergo, virgo petit osculum interne visitationis, ut per hoc servaret integre sigillum virginitatis: nec sua fuit petitione fraudata, sed interna inspiratione visitata.

Ergo primum osculum sensit, quando virginitas sigillum non amisit, et sic per visitationem in-

B ternam, se quodammodo reddidit Verbi incarnatione dignani. Sed qua dignitate? dignitate triplici: dignitate præelectionis, dignitate electionis, dignitate subelectionis. Dignitas præ electionis fuit, quando ab æterno decreto prædestinationis, ad hoc fuit prælecta, ut esset Dei mater intacta, sed postquam Spiritus sanctus eam obumbravit, ad hoc elegit ut Filium Dei conciperet, et conceptum ineffabiliter partu in lucem produceret; subelecta etiam fuit, respectu illius humana naturæ quæ verbo Dei amica fuit ineffabilis amore.

Illa ergo humana natura principaliter electa est, cui unitetur beata virgo subelecta, ut ex ea Filius Dei nasceretur. Secundum autem et tertium osculum petit, cum ab Angelo audiens: *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc. i.*) Ipsa ait: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (*ibid.*). Et ex quo hoc dixit, utrumque osculum recepit, Spiritum scilicet ad sui confirmationem, Filium vero Dei in conceptione.

Sed sicut hoc nomen, osculum, in saera pagina nunc aureis, nunc tetris **119** litteris scribitur, sic diversa etiam sunt oscula; nam sicut Christus sua habet oscula, ita et Antichristus, id est diabolus, sua habet basia, id est suavia: Osculator enim

aliquando hominem, blandiendo per mundana, aliquando decipiendo luxuria, aliquando tentando suggestione interna. Primum osculum venenosum, secundum fetosum, tertium lutosum : primum fraudulentem, secundum adulteri, tertium praedonis et futris. Sed his osculis relegatis, in Ecclesia Dei debet observari, unum charitatis ad proximum; secundum ad prælatum, obedientie; tertium compassionis, ad subditum.

Hic est triplex funiculus qui difficile rumpitur, per quem unitas claustralium servatur, quæ in tribus consistit, in unitate singularitatis, unionis et integratatis; a qua triplici unitate, claustralium monachus dicitur, quasi unitatis custos.

Oportet monachum habere unitatem singularitatis, ut proximorum peccatis non consentiat, sed saltu mente ab eorum enormitatibus se excipiat; in coetiam servari debet unitas unionis, ut charitate compatiatur proximis, astringatur vinculo religiosi, uniatur nexus compassionis. Non debet etiam aberrare claustralium ab unitate integratatis, imo, debet servare integratem mentis et corporis, ut in nullo cum fractum interius, hostis inveniat, per quod insultanti ad interna aditus patet. Nec solum in prædictis osculis Sponsus commendabilis, verum etiam in uberibus suis, unde sequitur: *Pulchriora sunt ubera tua vino* (*Cart. i.*) Duo sunt ubera Sponsi; ab uno lac, ab alio vinum emanat. Per lac, misericordia; per vinum, justitia designator; quia sicut lac dulce est, et cibus parvolorum, sic amicabiliter misericordia exercetur in parvulos; per vinum, justitia; quia sicut vinum austrius est, et majorum potus, sic justitia austrius est, et in maiores exercetur. Prima autem duo ubera dulciora sunt vino, id est austeriora veteris legis, ubi erat justitia sine misericordia, sine miseratione miseria; sed tempore Novi Testamenti, justitiae severitas misericordia dulcedine temperatur et misericordia dulcedo, justitiae severitate asperatur. Hæc duo ubera debet habere quilibet prælatus, quibus et episcopus subditum, doctor discipulum, abbas resuiciat monachum, ei exhibens ubera matris, nec non verbera Patris, nunc fulgorando correctionibus et minis, nunc complundo admonitionibus et beneficiis. Hæc autem ubera flagrare debent unguentis optimis.

Tria autem sunt genera unguentorum; unguentum purgans, unguentum mitigans, unguentum sanans. Unguentum purgans adhibet Christus, cum per flagella in homine peccatum purgat; mitigans, cum per misericordiam errantem relevat; sanans, cum admonitionibus et doctrinis confortat. Hoc triplex unguentum debet abbas suis subditis exhibere, ut inobedientes correctionibus et disciplinis a peccato purget, vel, si obstinati fuerint, a consortio aliorum eliminet; infirmos vero, compensationis et dispensationibus remedio sustentet, imperitos doctrinis illustreret. Debet enim prælatus esse forma gregis, ut aliis se conformet, et in se alios formet.

A Sed cavendum ne talis forma deformetur, talis facies inficiatur, tale speculum tenebretur; prælatus etenim debet esse speculum, sed non quodlibet. Sunt enim speculorum tria genera; est speculum in quo sinistre partes sinistrae, et dextræ videntur dextræ, per quod speculum prælatus ille significatur, qui in operibus et doctrinis declarat quæ sunt sinistra, id est terrena, et quæ dextra, id est externa. Est aliud speculum, in quo sinistre partes dexteræ, et dextrae sinistre videntur, per quod prælatus ille significatur, qui præponit terrena divinis tanquam meliora, et postponit divina tanquam deteriora.

Tertium speculum est, in quo superiores partes homini videntur inferiores et inferiores superiores, per quod designatur ille prælatus qui secundum sensibilitatem ita semper intentus est terrenis, ut ratione non respiciat ad superiora. Conformat ergo quilibet prælatus primo speculo, ut de spe perveniat ad speciem 120, de via perveniat ad patriam, de misericordia ad gloriam. Quam nobis præstare dignetur Jesus Christus. Amen.

SERMO II.

IN ANNUNTIATIONE BEATÆ MARIE, QUANDO EVENIT
DOMINICA IN PALMIS.

Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (*Psalm. LXXXVI.*).

Frates charissimi, Rex regum qui imperat vestis et mari, cuius civitas, latera aquilonis, ut in omnibus rebus sua Trinitatis figuraret imaginem, trinam sibi fabricatus est civitatem; quarum mundus est prima, Ecclesia secunda, Virgo virginum tertia; mundus etenim eleganti similitudine civitatis censetur nomine, quia sicut in civitate Reipublicæ majestas servatur, sic mundus sua republica non frustratur. Sicut enim res publica est ordinans rerum conveniens, inter quas, aliae imperant, aliae operantur, aliae obtemperant; sic in mundo quasi in civitate magna, Deus est imperans, angelus operans, homo obtemperans. Similiter Ecclesia, eleganti modo civitatis censetur vocabulo, in qua majores prælati auctoritate disponunt, mediocres singula actione componunt, inferiores se majorum auctoritatis subponunt. In hac civitate murus est Christianæ fidei fundamentum; clementum, est sanguis martyrum; propagacula, auctoritates sanctorum; piate, charitatis latitudo; vallum, humilitatis altitudo; pons, obedientia; janua, elemosyna. Non inconsequenter etiam Virgo virginum civitatis sortitum vocabulum, in qua imperavit rationis auctoritas, operata est sensualitas, servit carnalitas; in qua, fuerunt cives, motus rationales; a quibus, discretione armatis, servata est civitas, ne in eam demones grassaretur hostilitas. In hac civitate, murus fuit constantia, clementum temperantia, fortitudo propagaculum, prudentia vallum. Orientalis porta fides, per quam Sol justitiae in ea illuxit; meridiana porta charitas, per quam in ea Spiritus sancti ardor incaluit; septentrionalis porta virginitas, per quam in ea concupiscentia

cornalis extincta est; occidentalis porta humilitas, per quam in ea mundanæ tentationes propulsatae sunt. Hanc fluvius celestis gratiae sic præterfluit, quod in eam continue refluat, sic munens civitatem, quod non timeat incursum hostilem. De quo fluvio dicitur: *Fluminis impetus latificat civitatem Dei* (*Psal. xlvi*). In hac civitate est hortus conclusus, hortus signatus (*Cont. iv*), hortus irriguus, hortus arboribus consitus, herbis venustatus, floribus ornatus, id est mens virginis, in qua velut in horto cœlesti, mores honesti in similitudine arborum, fructus bonorum operum parvunt; bona cogitationes in exemplum herbarum viorem interne devotionis emitunt: virtutes in exemplar storum, odorem bonae opinionis producent. In hoc horto viret myrtus temperantie, rosa patientie, lilyum castitatis, viola aeterna contemplationis. Has ergo tres civitates construxit Rex regum, ut habaret cum filiis hominum.

In prima civitate fuit creator; in secunda, salvator; in tertia, miserator. In prima resultavit ejus potentia, in secunda sapientia, in tertia gratia. De prima dictum est: *Latera aquilonis civitas regis magni* (*Psal. xlvi*). De secunda: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum!* (*Psal. lxxxii*.) De tertia: *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei* (*Psal. lxxxvi*). Sed videamus, quam gloria dicta sint de Virgine Maria. Ait Balanus: *Orietur stella ex Jacob* (*Num. xxiv*). Haec est illa quæ in arcturo cœlesti, gerit imaginem immobilis poli. Juxta philosophos: Arcturus est ille stellarum numerus septenarius, qui nunc arctos, nunc ursa, nunc septentrio dicitur, in quo stella quæ polus dicitur, ultimum locum tenens, immobilis manet, iter navigantibus præbens. Per arcturum igitur Ecclesia signatur; **121** quia sicut arcturus semper urgetur et nunquam mergitur, sic Ecclesia semper flagellatur, neque flectitur. In hoc arcturo cœlesti, quæ polus immobilis est, Maria, nulla tentatione mota, nulla tribulatione concussa, iis qui timent in mari mundi hujus naufragium, præbet salutis portum. De eadem ait Isaías: *Egredietur virga de radice Jesse*, etc. (*Isa. xi*). Consequenter virga Virgo comparatur ratione directionis, ratione correctionis, ratione partitionis. Sicut enim virga in altum dirigitur, sic Virgo ad æterna erigitur; sicut virga excessus corriguntur, sic per Virginem peccata remittuntur: sicut virga parturit fructum, sic Virgo parturit panem angelorum. Nec solum ratione muneris, sed etiam ratione nominis, virgæ comparatur Virgo, facta unius enim litteræ mutatione in vocabulo, do virga fit Virgo. Et dum ex Eva matris floribus velut auræ rosa processit Virgo Maria, virga facta est Virgo; et alpha mutatum est in omega: quia principium factum finis, id est æternus factus est temporalis. Haec est castrum, seu castellum, de quo dictum est: *Ite in castellum quod contra vos est, et invenietis asinam affigatam, et pullum cum ea*, etc. (*Matth. xxi*). Cum enim Filius Dei veller assumere trabeam humanitatis in taber-

naculo Virginis, præcepit angelis ut eam custodiarent ab omni illecebra carnis, dicens illis: *Ite ad castellum; ite ad Virginem custodiendo, ite ad Virginem consulendo, ite ad Virginem comitando*. Haec Virgo consequenter dicitur etiam castellum. Eva autem prima mulier antea castrum etiam fuit, quia naturalibus et gratuitis donis munita, sed postmodum ad instar vilissimi oppidi redacta, imo villa obsoleta facta, patens omni hosti, carni, mundo et dæmoni, sive genus humanum desolatum plane mansi, usque dum Rex regum in sole tabernaculum posuī (*Psal. xviii*), id est in Virgine castellum confirmavit, quando Virgo per adventum Spiritus sancti ita horaria fuit, ut hosti ad eam non patret introitus.

Neque vacat a ratione, quod dicitur: *quod contra Btos est*. Humana enim natura ante Incarnationem angelicæ fuit naturæ contraria. In hoc castello erant asina et pullus ligati, id est sensualitas et sensualitatis motus primitivi, qui ex se non erant bono obnoxii, sed per angelorum ministerium ad bonum soluti sunt, et postquam Christus per Incarnationem advenit, super asinam et pullum sedet, quia tam sensualitas quam primitivus ejus motus, ei obedivit, Christus hoc intravit castellum, pugnaturus contra diabolum, sed intravit per auream portam jannis clausis, quia neque in ingressu, neque in egressu, fractum est in ea sigillum virginitatis. Haec est famosa illa Hierusalem, in qua verus ille Salomon templum solemne exstruxit. Quæ enī consequentius censerit posset Hierusalem, id est visio pacis, quam illa in qua quievit pax æternitatis, in qua verus Salomon, id est Christus, fabricatus est templum sui corporis, de quo dictum est: *Solvite templum hoc*, etc. (*Joan. ii*.)

Sed in fabricatione hujus templi neque malleus neque securis est audita; quia neque in conceptione neque in partu, crepitum earnis vel dolorum sensit Maria. Quia autem ad templum Salomonis tria pertinebant altaria, primum holocaustorum, in quo mactabantur animalia, secundum thymiamatis, in quo offerebantur aromaticæ, tertium propitiatorium, in quo apparebat gloria divina; ita in templo Christi, id est in ejus humana natura; tria resultant altaria; primum altare est holocaustorum, scilicet caro ejus gloria, in qua nostra consumpta sunt peccata; secundum, anima, quia sicut in altari thymiamatis offerebantur aromaticæ species, sic anima Christi variis virtutibus reserta est; tertium, divinitas, in qua elucescit divinæ auctoritatis majestas. Igitur, fratres charissimi, ad similitudinem Virginis, si non civitatem, saltem villam, si non castrum Regi regum præparare possumus, saltem in animo nostro hospitium præparamus, imo vel hospitium in mente nostra ut in ea dignetur ponere tabernacula sua; sed prius purgamus mentem nostram, ut invitemus volentem. Tribus autem solet infici hospitium, **122** a quibus nos oportet mundare mentis tabernaculum, scilicet sterquilinio, pulvere et luto: sterquilinum luxuria

est, quæ fetet in carne, fetet in fama. Sicut enim sterquilinium quanto magis moveatur, tanto magis fetet; six luxuria quanto magis exercetur, tanto magis olet. Sed in hoc etiam melius est sterquiliniu[m] luxuria, quia additum terræ nostræ, illam secundat, luxuria terræ carnis nostræ adhærens, eam infirmat. Pulvis est vana gloria, quem projicit ventus a facie terræ, qui in nihilum redigitur timore superbie. De pulvere nascuntur cinipes, quæ pungunt aculeis; ex vana gloria nascuntur pravæ cogitationes, quæ penetrant armarium cordis. Pulvis obsecnabit seculum, vana gloria excaecat animum.

Lutum vero quod immundum et tenax est, avaritiam signat, quæ et visco tenacitatis hominem illicit, et spurcitia cupiditatis inficit. Hæc avaritia est quæ nostri temporis homines ad idolatriam reverti cogit, de qua Apostolus ait: *Avaritia quæ est idolorum servitus (Ephes. v).* Hæc cogit hominem postponere Deum, colere nummum. Nostri autem temporis idololatria tres habet filias: primam, quæ facit colli ventrem per crapulam; secundam, in qua mundus diligitur per concupiscentiam; tertiam, in qua caro colitur per luxuriam. Ut autem fictis vocabulis licet nos loqui, prima potest dici bacchilatria; secunda nummilatria; tertia carnilatria. Purgemus igitur mentis hospitium a sterquilinio, per continentiam; a pulvere, per patientiam; a luto, per elemosynam, ut ita in nobis dignum possimus Deo preparare habitaculum. Quod nobis præstare dignetur Jesus Christus Dominus noster. Amen.

SERMO III.

non TIMORE JUDICI, IN QUADRAGESIMA.

Debet metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus (Psal. lxx).

Frates, Apostolus nihil sibi conscient, non tam de meritorum prærogativa præsumens, cum de scipso loqueretur, ait: *Gloria mea, testimonium conscientiae meæ (II Cor. i).* Ego autem quem vermis prava conscientiae remordet, quem scintillula rationis (quæ nec est in Cain fraticida extincta [Gen. iv]) accusat et arguit, dicere possum: Verecundia mes testimonium conscientiae meæ (*Hebr. xi*); *Tota die enim verecundia mea contra me est, et peccatum meum coram me est semper (Psal. xlvi).* Utile non mea, sed prophetæ verba yobis proposui, qui privilegio prophetice, tuba seu organum dici promeruit Spiritus sancti; nullo enim exteriori adminiculo suscitatus, non per facta, non per somnia, non per dicta, non per visiones, sed solius Spiritus sancti revelatione futura prævidet, et prævisa prenuntiavit; hujus revera verba sunt in persona alicujus modernorum Patrum loquentis ad eum: *Qui dat verbum evangelizantibus virtute multa (Psal. lxvi).* Item: *Qui dat nivem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit (Psal. cxlvii).* Asserens cum dedisse, et determinans quibus dedit, et quid, et quare. Quibus? metuentibus te; quid? significationem; quare? ut fugiant a facie arcus. Ubi

A vigilanter advertendum est, quia non dixit simpliciter, metuentibus, sed, metuentibus te, sic insinuans de quo timore intendat. Est enim triplex timor, scilicet, timor horroris, timor cautelæ, timor reverentiae. Timor horroris est, quo timemus seu horremus penam; timor cautelæ, quo cavemus culpam et clam **123** penam; timor reverentiae, quo divinam reverentur majestatem. Horum primus erudit, secundus provehit, tertius consummat et perficit. De primo dicitur in persona Christi capituli: *Timor et tremor venerunt super me, et contexerunt me tenebra. Et dixit: Quis dabit mihi pennas sicut columbae, etc. (Psal. liv).* Et de eodem in Evangelio: *Cepit Jesus pavere et timere (Marc. xiv).* Assumpsit enim Redemptor noster verum timorem, veram tristitiam, sicut et veram carnem, non necessitate condolentis, sed miserationis voluntate. De secundo, in Salomonem dicitur: *Beatus qui semper est pavidus (Prov. xxviii).* Et super eundem locum: *Poena judicii quanto minus timetur, tanto districius portabitur.* Et alibi: *Prudenter timetur quidquid accidere potest.* De tertio dicit Isaia: *A timore tuo, Domine, concepimus, et parturivimus spiritum salutis (Isa. xxvi).*

Psalmista vero commendat eundem, dicens: *Timor Domini sanctus permanet in saeculum saeculi (Psal. xviii).* Et alibi: *Immunit Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos (Psal. xxxiii).*

Iste revera data est significatio in tribus, scilicet in Scripturis, in sacramentis et in operum exemplis. In Scripturis; continent enim sacrae Scripturæ volumina, mandata et prohibitions, quæ sunt signa voluntatis divinæ, cum plerunque præcipiat ea quæ vult ut impelas; et prohibeat quæ vult ut caveas: ei hoc edictum tam præceptum quam prohibitiō, voluntatis nomine nonnunquam solet appellari. In sacramentis dedit significationem, quia nil aliud sacramentum, quam invisibilis gratiæsignum; quod in baptismo et aliis declarari potest; ablutione enim corporis exterior quæ fit in baptismo, interiore originalis maculæ designat ablationem; unctio verò tam in baptismate quam in confirmatione facta, interiore animæfigurat unctionem, forma etiam panis visibilis in altari, invisibilē Domini carnem designat. Iste sunt tenebrae de quibus in Psalmis dicitur: *Posuit tenebras latibulum suum (Psal. xvi).* Latet enim sive continetur sub sacramentis divina gratia, uide et ipsa vasa dicuntur in Evangelio (*Math. xxi*), ubi dicitur, oleum recondite in vasis vestris. Et in Isaia: *Mundamini qui fertis vasa Domini (Isai. li).* Haec vasa in quibusdam sunt vacua, in quibusdam semiplena, in quibusdam vero plena. In apostolis vacua sunt, qui cum a fide excederint, nec nomine nec nomine Christiani sunt; semiplena sunt in falsis fratribus, qui nomine tenus tantum Christiani sunt; plena sunt, in quibus nomen et devotione reperitur. Ista sunt alligamenta quæ Samaritanus noster qui de Jerusalem descendebat in Jericho (*Luc. x*), adhibuit. Eadem sunt mons caliginosus de quo in Isaia: *Super*

montem caliginosum levate signum (*Isai. xiii*). Quod impletur a sacerdotibus super sacramenta signum sanctæ crucis levantibus, ut in baptismo consecratione, et in eucharistia confectione. Dedit significacionem Dominus in operum exemplis, de quibus duo possumus excipere, scilicet orationem et jejuniū; oravit enim Dominus cum ascendisset in montem, per noctans in oratione (*Matth. xiv*); oravit et in horto trans torrentem Cedron, semel, iterum, et tertio; et discipulos ad idem invitavit, dicens: *Vigilate et orate, ne intretis in temptationem* (*Matth. xxvi*). Quæ sacerdos evangelicus representat in illo trino silentio quod fit in canone missæ.

Jejunavit etiam Dominus quadraginta diebus et quadraginta noctibus (*Matth. iv*), non solum in propria sui persona, sed etiam in suis praconibus, Moyse (*Exod. xxiv*) et Helia (*III Reg. xix*), ut qui per Moysem dixerat, in ore duorum vel trium stet omne verbum, in duorum vel trium facto nobis commendaret jejuniū. Credimus autem nec temere nec casu; sed alto consilio Dominum Christianæ militiae seu jejuniū quadragenarium numerum deputasse, in quo nobis insinuat quibus armis militare debeamus; cum enim ex denario et quaternario in se ductis quadragenarius surgat, denarius ad Vetus Testamentum, propter decalugum, pertinet, quaternarius ad Novum, gratia Evangelii. Fideles autem contra **124** carnem, contra mundum et contra diabolum observando mandata veteris et novae Legis militare debent. Ecce: *Metentibus significacionem dedit Dominus* (*Psalm. lxi*). Quare? ut fugiant a facie arcus (*ibid.*), id est a terribili sententia futuri judicii, quod in arcu figuratur, quia quanto fortius lignum retro flectitur, tanto impetuoso sagita in anteriora dirigitur; ita, quanto magis judicium differtur, tanto gravior et austerior erit sententia qua dicetur: *Ite, maledicti, in ignem eternum* (*Matth. xxv*). Dici tamen potest absque prajudicio potioris sententiae, in arcu divinum præfigurari judicium. In arcu enim chorda habet flexibilis, ligni rigorem flectit, et incurvat, ita in examine divino, rigorem justitiae lenitas temperavit misericordia. *Universa enim via Domini, misericordia et veritas* (*Psalm. xxiv*). Et in judicio, misericordia et veritas obviabunt sibi, justitia et pax deogeolabuntur (*Psalm. lxxxiv*). Unde et calice pleno mistura comparatur, cum dicitur: *Calix in manus Domini vini meri plenus mixto* (*Psalm. lxxxiv*). Ibi enim est justitia puniens, et misericordia compatiens. Ut igitur, fratres, fugiamus a facie arcus, impleamus quod jubet, caveamus quod prohibet, suscipiamus sacramenta quæ instituit, inquitem operum exempla quæ proposuit. Eamus et ostendamus nos sacerdoti, conscientias nostras effundamus coram Christi vicario, vulnerum nostrorum medicinam ab eo postulantes. Ipse est enim medicus de quo in Jérémia: *Nunquid resina non est in Calaad, aut medicus non est ibi?* (*Jerem. viii*.) Iste est sapiens de quo dicitur: *Furor illi secundum similitudinem*

A dinem serpentis, sicut aspidis surdae et obturantis aures suas. Quæ non exaudiet vocem incantantium, et medicamenti medicati a Sapiente (*Psalm. lvn*). Hic si voluerit nobiscum contendere in privato iudicio, et tunicam tollere, dimittamus ei et pallium, id est non tantum interiora peccata, sed etiam exteriora quæ corporis ministerio geruntur, diligenter exponamus; si videlicet vana ridendo, vel audiendo ludicia, si in olfactu aromatum, vel in gusto saporum, vel in alienæ cuticulae contactu excesserimus, species confiteamur, et offeramus munus quod præcepit Moyses offerri. Præcepit equidem Moyses neminem pro suspicione lepræ absque sacerdotis examine, excludi a castris, prohibuit etiam quempiam, licet mundum, intra eastram recipi, nisi sacerdoti se presentaret (*Lev. xiii*). Instituit etiam, ut quem mundabat et mundum iudicabat sacerdos, offerre ovem anniculam, duos agnos immaculatos, tres decimas similes, et sextarium olei (*Lev. xv*). Offeramus ergo perfectam obedientiam sacerdoti, id est injungenti nobis condignam satisfactionem, obtempemus, ne simus quasi vitula quæ lascivit, et jugum rejecit, sed tanquam vitula docta diligere tritaram; offeramus et duos agnos immaculatos, id est jejuniū et eleemosynam, ita ut nec eleemosynam vana gloria polluat, nec jejuniū voluntas cumulandi pecuniam corrumpat. Doect enim ut, qui eleemosynam erogat, incautum esse levi famæ pretio, thesaurum bona conscientiae venditare. Decet etiam ut jejunians cogitet quia fructuosa non sunt angustie nostræ, nisi alteri præstiterimus latitudinem. Offeramus etiam tres decimas similes, id est fidem Trinitatis, cuius subtilitas incomprehensibilis. Offeramus denique sextarium olei, id est sex opera misericordiæ, proximis impendamus, quæ Dominus in Evangelio Matthæi (*cap. vi*) insinuat, et Isaías (*cap. lviii*) ex parte, dicens: *Hoc est jejuniū quod elegi, dicit Dominus, sole colligationes inpietatis, sole fasciculos deprimentes, dimittit eos qui contracti sunt liberos, et onus eorum disrupit. Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam; si videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpit quasi mane lumen tuum, et sanitas tua citius orietur.* Ecce salubre consilium! Qui enim hæc fecerit, in die ventilationis extremæ a dextris positus audiet: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, etc.* (*Matth. xxv*.)

Quod nobis prestare dignetur Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

125 SERMO IV.

DE PASCHA, AD MACISTROS CLERICORUM.

Accelerata, tria sata similes commisce, et fac panem subcinericum (*Gen. xviii*).

Ista sunt verba Abraham ad Saracum. Abraham autem hospitum in convalle Mambre, tres viros vidit, et unum adoravit, quibus supplicans, obtinuit ut ad eum de nocte diverterent, et cibum sume-

rent : unde tabernaculum ingressus , Saræ præcipiens ait : *Accelera* , etc.

Fratres mei , profundum credimus sub his velari mysterium. Quod liquido constabit , si *mel de petra* , et *oleum de saxo durissimo* (*Deut. xxxii*) , id est spiritualiter intellectum ex sensu eliciamos historico. Quæramus ergo solem sub nube , medullam sub cortice , spiritum vivificantem sub littera occidente. Sint ergo verba hæc Patris ad Filium , quibus et nominum mutatio , et ætatum assignatio satis congruit ; Abraham enim primo dictus Abram , id est pater excelsus , ante mundi creationem , unde idem ad Filium : *Tecum principium in die virtutis tuae* (*Psal. cix*) , etc. Et de eo Filius : *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu* , ego hodie genui te (*Psal. ii*). Id est ab æterno genui te ; circa vero mundi cursillis originem factus est pater multarum gentium.

Unde clamat Ecclesia : *Abba pater* (*Rom. viii*). In unam Christi Ecclesiam convenerunt Judeus et gentilis. Clamat ergo *Judeus* , *Abba* ; gentilis , *Pater*.

Sara autem primo Sarai dicta est , quasi *princeps mea* , deinde Sara , quasi princeps absolute et generaliter. Fuit ergo prius Sarai ; de eo enim Iudaicus populus dicere poterat Christo , Tu princeps meus , unde Psalmista : *Notus in Iudea Deus , et in Israel magnum nomen ejus* (*Psal. lxxv*). Modo est Sara , quia princeps plurimum. Adorant enim eum omnes reges , omnes gentes serviunt ei. Et de eodem dictum : *Excelsus super omnes gentes Dominus , et super caelos gloria ejus* (*Psal. cxii*). Ipse autem non tantum est princeps , sed principium , unde in Evangelio : *Ego principium qui et loquor vobis* (*Joan. viii*). Ipse est principium de principio , ipse est alpha et omega , id est principium et finis. Item circa nativitatem Isaæ , Abraham centenarius , Sara nonagenaria erat , juxta illud : *Putas centenario nascetur filius ? et mulier nonagenaria pariet ?* (*Gen. xvii*.) Centenarius autem numerus quadratus est , a hæva transit in dexteram , denario ternarium multiplicante procreatur ; nonagenarius autem non ad tantam evadit perfectionem , in quibus notatur , quod penes patrem sit auctoritas principii in filium. Sint ergo verba Patris ad Filium : *Accelera , tria sata commisce* , etc. Filius autem Patri obediens reverenter acceleravit. Ipse enim est de quo dictum est : *Exsaltavit ut gigas ad currendam viam* (*Psal. xviii*). Et alibi : *Qui emittit eloquium suum terræ , velociter currit sermo ejus* (*Psal. cxlvii*). Vere velociter , brevi enim temporis spatio , fere in triennio , universis innotuit ejus saluberrima prædicatione.

Tria sata commiscuit , id est Trinitatem personarum ineffabilem , prædicando fidelium mentibus insernit , quæque bene in satis simile , id est farinæ delicatissimæ figuratur. Ista autem Trinitas est , ad quam si homo accedat , magis et magis exaltatur ; ista est Trinitas quæ ascendit super Cherubim , ista est Trinitas quæ volavit super pennas vento-

A rum ; ista acumina subtilium transcendit ingeniorum ; ipsa est , in qua est unitas sine singularitate , distinctio sine diversitate. Inde factus est panis subcinericius , id est doctrina , quæ aliunde translatis verbis palliatur ; cineres enim quodammodo ex lignis transferuntur ; ita a creaturis verba ad creatricem et ineffabilem Trinitatem transferimus , vocantes Patrem , paradisum ; Filium , fontem de paradiiso ; Spiritum sanctum , voluntatem. Juxta illud : *Fons egrediebatur de paradiso voluptatis* (*Gen. ii*) . Filium etiam quandoque dexteram , quandoque brachium , quandoque manum nominat **126** Scriptura , juxta illud : *Dextera Domini fecit virtutem* (*Psal. xvii*) , etc. Et alibi : *Emitte manum tuam de alto* (*Psal. cxliii*) , etc. Et : *In manu potenti , et brachio exaldo* (*Psal. cxxxv*). Cum autem dicitur : *Si in digito Dei dæmonia ejicio , filii vestri in quo ejiciunt* (*Luc. xi*) ? nomine digiti , Spiritum sanctum intelligiūs. Nec pane reficiuntur tres viri , id est fideles de omnibus mundi partibus ad fidem convocati , vel homines ex tribus Noe filiis ubique terrarum disseminati.

Eadem possunt esse verba Patris ad Christianum , non ad quemlibet , sed ad ministrum altaris , cui pastoralis cura commissa est. Iste enim primo Sarai fuit , id est unius princeps , dum ab alio regeatur ; idem factus est Sara , seu princeps plurimum , quando eum pastorem fragili Christus præfecit ovili. Hunc ergo dicitur : *Accelera , quasi , memenio quoniam redditurus es rationem vilificationis tuae , cave ne servus inutilis inveniaris* (*Matth. xxv*) , *cave ne sis canis mutus non valens latrare* (*Isa. lvi*) . *Tria sata similæ commisce* , id est triplicem operationem , satisfactionis et vindictæ , scilicet orationem , jejuniu et eleemosynam. Orationem , hæc enim est sacrificium vespertinum , hæc est ihymiana boni odoris , quod in ara cordis accendi debet (*Exod. xxv*) ; hæc est *virgula sumi* , quæ ascendit ex aromatibus myrræ et thuris , et universi pulveris pigmentarii (*Cant. iii*) ; jejuniu debet injungere prælatus , valet enim ad reprimendam lasciviam carnis nostræ , hæc jumentum indomitum est , cuius nisi petulantia refrenetur , in periclio nos trahit et mortem. Injungantur ergo spiritualia jejuniu , sint quedam generalia ; ad quæ omnes tenentur. Sicut enim Patres Veteris Testamenti decimas et primicias fructuum offerre Domino tenebantur , sic et moderni , dierum non solum decimas , sed et primicias solvere tenentur. Qued sit in jejuniis quatuor Temporum , in Quadragesimali tempore ; in jejuniis enim quatuor Temporum , primicias solvimus , in Quadragesima vero , decimas et primicias , habet enim solaris annus 365 dies ; dum ergo jejunamus triginta et sex diebus , decimas solvimus. Supersunt quinque dies , et quia melius est supererogare quam deficere , diem unum quasi eleemosynam solvimus. Intercedant tres dies qui ad jejuniis quatuor temporum pertinent , et sic completor quadragenarius dierum. Sed quia inutile

est jejunium nisi quod eleemosyna commendat, in-jungenda est eleemosyna. Est enim jejunium ambitionis, et est jejunium superstitionis, et jejunium religionis. Jejunium ambitionis est et avaritiae, quando aliquis carnem macerat, ut loculos impletat; sed tale jejunium non novit anima mea, dicit Dominus; jejunium superstitionis est, jejunium hy-pocrisis, quæ faciem demolitur et extenuat ut vi-deatur ab hominibus jejunans. Jejunium religionis est, quod comitator eleemosyna, quam tibi primo, secundo proximo teneris erogare.

Ex his sit panis subcinerius, id est pœnitentia; cenis enim et cilicium arma sunt pœnitentium. Hoc pane reficiuntur tres viri quos vidi Ezechiel (*Cap. xiv.*) salvandos, Job, Daniel et Noe. In Job, conjugatos intelligimus; in Daniele continentem con-tinentes; in Noe qui tempore cataclysmi areæ regimem suscepit, recuores; vel tres mortui de quibus in Evangelio, scilicet filia archisynagogi, quæ mortua est in domo (*Marc. vii.*); filius viduæ qui extra portam forebatur (*Luc. vii.*); Lazarus quatuor-duanus et fletens (*Joua. xi.*). Indiget enim pœnitentia et ille qui prave cogitavit, et qui male operando ecedit, et qui peccato consuetudinis irretitus, quasi jumentum in stercore suo computruit (*Joel. i.*). Sciat eadem sibi dicta Magister, non quilibet, sed cui revelata sunt secreta cœlestia, cui datum est nosse mysterium regni cœlestis (*Matth. xiii.*). Iste fuit Sarai, quasi princeps unius, dum sub alio studebat; idem factus est Sara, id est princeps plurium, quando cathedricum suscepit honorem. Iste, *Accelera* dicit Ecclesia, id est volumina sacrae Scripturae sœpe revolve. Auditorum utilitati invi-gila, ne sis aleator, gyra gregem tuum, et pigros excita. *Tria sata similæ commisœ*, id est triplicem expositionem in lectione; quarum prima sit histo-rica, secunda tropologica, tertia allegorica. Prima **127** fundamentum, secunda paries, tertia culmen his duabus appositum. Prima planior, secunda suavior, tertia auctior: prima incipit, secunda provehit, tertia consummat et perficit, inde fit pa-nis subcinerius, id est lectio theologica, quæ non flosculos verborum desiderat, nec dictionum phale-ras, sed humiles sentencias. Hoc pane reficiuntur tres viri, scilicet, maiores, medios et minores; minoribus propinquit lac historie; medios etibus mel tropologiæ, majoribus solidus panis allegoriae. Isti sunt tres panes quos accommodare debet am-ieus amico. Hoc est iter trium dierum quod aggredi debemus, ut tandem Domino in deserto sacrifice-mus. Sed dicet aliquis: graves operum angarias nobis imponis, sed quis erit fractus hujus laboris? Audi: In vita præsentí hæc erit utilitas, quod poterit dicere: *Quam dulcia facibus meis eloquia tua, super mel ori meo; a mandatis tuis intellexi, propterea odivi omnem viam iniqualitatis* (*Psal. cxviii.*). Et ita celebrabis Pascha Domino, id est transitum de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de labore ad requiem, de vitiis ad virtutem; pascha enim

A dicitur quasi phasea, id est phase, quod est *transi-tus*. Sed iterum objicit quis: A quibus, quomodo et quando celebrandum est ipsa pascha? Ab existenti-bus in Ægypto, id est ecclesia militante, cuius ty-pum gerebat Ægyptus, quando populus Domini permisus erat Ægypti, sic in ecclesia, rosis ur-tice, loliis lilia, id est bonis mali permisi sunt. Vis scire quomodo et quando? istud tibi explanatur eum dicitur. *Quarta decima die ad vesperum* (*Lev. xxiii.*). In eo enim quod dicitur, quarta decima, modus sive forma transeundi tibi praesigit, scilicet in observatione veteris et novæ legis. Denarius enim ad Vetus resertur Testamentum, propter De-calogum, quaternarius vero ad Novum, propter evan-gelium. In eo vero quod dicitur, *Ad vesperum*, tempus determinatur, id est sexta vœtas, in qua verus sol sunum cognovit occasum, et post triduum resurrexit, suum nō differens ortum. Uide: Qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi (*Psal. LXVII.*). In futuro, tanta erit utilitas, ut merearis audire: *Euge, serve bone*, etc. (*Math. xxv.*) Non dicetur, *Intra ad gaudium*, sed, *Intra in gaudium* (*ibid.*). Scuto vero circumdabit nos veritas ejus, etc. (*Psal. xc.*) *Luxa ejus erit sub capite nostro, et dextera ejus amplectabitur nos* (*Cant. n.*). Tunc hymnum cantabimus Domino, tunc votum reddemus in Je-rusalem; tunc solemnitatem celebrabimus in quinta decima die, scilicet in plenilunio: tunc plenus et consummatus erit electorum numerus; tunc plene illuminabitur a sole luna, scilicet triumphans Ec-clesia, quæ tunc utrumque habebit sabbatismum; quæ modo unica et singulare contenta est stola, tunc recipiet et secundam.

Septuagesima enim quæ in Sabbato in albis ter-minatur, vitæ præsens typum gerit, et figuram; vita namque præsens quæ a mundi creatione usque ad diem extremæ discussionis protendit, septem dierum repetitione agitur, et in septem vœtas distinguitur. Hinc Ecclesia, unicum canit alleluia circa finem Septuagesimæ, id est in vigilia Paschæ, et in diebus paschalibus; in fine vero, id est Sab-bato in albis duplicat, ad figurandum, quod qui modo gaudent altera stola, utraque recepta triump-habunt. Vere triumphabunt; recipient enim dia-dema regni colestis, præfecti vero non tantum auream, sed etiam aureolam. Quod nobis præstare dignetur, Pater et Filius, et Spiritus sanctus, qui vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

SERMO V.

DE CUSTODIA ECCLESIAE AD SACERDOTES IN SYNODO.

Vinea fuit pacifico meo, quæ habet papulos et tradidit eam custodibus (*Cant. viii.*).

Frates mei, quoties magnos magna de pacifice disxisse recolo non præsumptuosos quidem, sed meticulous ad loquendum de eo labia mea aperior. Tamen aliiquid vigoris et solatii inde mendico, quoniam *libenter suffertis insipientes*, cum sitis vos ipsi sapientes (*II Cor. xi.*). Scriptum **128** etiam memini,

et memnisse juvat : *Montes et colles cantabunt eorum Deo laudes, et omnia ligna silvarum plaudent manibus (Isai. lv).* Ecce, ab ista generali letitia, non cedri Libani, nec virgulta deserti excluduntur! Ego igitur humile virgultum, vilis saliunctula, de tenuitate substantiae meae, pauca vobis exponere propono, breviter quidem expediens quid sit iste pacificus, quid ejus vinea dicatur, et quare; quibus custodibus tradiderit eam, et quales esse debent.

Iste pacificus, est Verbum Patris, de corde Patris aternaliter eructatum, qui vere pacificus est; ipse enim de se ipso in Evangelio ait : *Pacem mean do vobis, pacem relinquo vobis (Joan. xiv).* Ipse est qui imis supra conciliat. Ipse est qui duos parietes ex diverso venientes in se angulari lapide compaginat; ipse est *pax qua exsuperat omnem sensum (Phil. iv)*. Hæc autem vinea est Ecclesia, que ab ipso plantata in cornu, in loco uberi, hanc propria carne pastinavit, proprio sanguine irroravit, et spirituali vomere circumfodit. Hæc est vinea, cuius quotidie fructus colligitur, et nunquam tam terminatur. Quid plura? Hæc est vinea Domini Sabaoth, id est exercituum, non hominum tantum, sed angelorum. Sed dicet aliquis, nimis est aliena hæc translatio.

Expressa tamen est ecclesiæ cum vinea similitudo; habuit enim hæc radicem in angelis, truncum in patriarchis, vitæ in prophetis, palmitem in apostolis, fructum in excusoriorum, id est in apostolorum filiis. Hæc eadem radicem habet in charitate, truncum in devotione, vitæ in proximi dilectione, palmites in cleri veneratione, fructum vero percipit in beatitudine. Ecce radix ecclesiæ charitas, de qua dicitur : *Egrediecur virga de radice Jesse (Isai. xi), id est devotio ex charitate, quæ bene radix Jesse diciuntur; Jesse enim interpretatur incendium: charitas autem ignis est, de quo Veritas in Evangelio : Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat? (Luc. xii.)* Et alibi : *Vivit Dominus, cuius ignis est in Sion, et caminus in Jerusalem (Isai. xxxi)*. Notandum autem, quod hæc radix non interiora terræ penetrat, sed ad coelestia se erigit, sicut et fundamentum Ecclesiæ non cæteris partibus inferioribus substernitur, sed super omnia exaltatum sublimatur. Sic autem erdimus satis mature satisque circumspicte, fieri in ea ecclesia quæ habet populos, et non in ea quæ habet gentes. Gentes enim proprie dicuntur, quæ tales se exhibent, quales geniti, non circumcisio charactere vel baptismo, ab aliis distincti; populus vero est aggregatio hominum qui in unum conveniunt ideo ad vivendum sub jure. Ecce, ut diximus, pacificus noster quomodo in vinea hujus cultura laboraverit, ejus enim propagines de Egypto in terram promissionis transtulit, denum cum maximo labore, truncæ olive surculum oleastri inseruit, inde fidelibus eam tradi custodibus judicavit. Circuit enim eam apud de silva, ut extermin-

A net, circuit singularis feras ut depascat (*Psalm. lxxxix*), circuit et leo quærens quem devoret (*I Petrus. v*). Unde, et si non vites fructiferas, exteriore tamen incorporat labruscas. Vulpes etiam demolintur vineam istam, scilicet haeretici, per Samsonis vulpeculas præfigurati. Habet enim historia Judicum Samsonem Philistæos persequenterem (*Judic. xv*), in eorum segetes direxisse vulpeculas, quarum capita divisa, caudæ vero connexæ et alligatae facibus ardentiibus, ut ita segetes incenderentur. Cujus rei figuram breviter expedire, expediens judico. Permitit Dominus proper peccata populi, multoies haereticos regnare, et Ecclesiæ messem falsorum dogmatum faculis incendere: qui haeretici bene in vulpibus designantur, quarum capita diversa et caudæ connexæ sunt, licet enim diversa doceant, tamen in errore convenientur. Necessarii ergo sunt custodes; sed qui, et quales esse debent? Isti sunt ministri altaris, de quibus Sponsa in Canticis : *Invenirent me custodes civitatis (Cant. v); et alibi de hisdem Sponsus : Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes (Isai. lxii)*. Isti sunt de quibus dicitur : *Canite tuba in Sion, vocate gentes, annuntiate populis, quia Dominus noster veniet, etc. (Joel. ii)*. De quorum qualitate certificamur in Evangelio, cum dicitur : *Quis putas est fidelis servus et prudeus, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore (Luc. xii)*. Ecce, breviter insinuator, quoniam minister altaris fidelis **129** debet esse et prudens; cœlestis alimoniae largitor tempore opportuno. Sed dicet minister altaris : *Fidelis sum, articulos enim fidei memoriter tenco, et crucis Dominicæ fidei signaculo contra varios impetus diaboli me muniens insignio.*

Sed hoc non sufficit, nam si minister altaris se polluat luxuria, cibo ingurgitet, vino inebrict, si sit susurro in populo, si aleator, si fecundator existiterit, talem fidem non esse, denuntio. Veror, ne quando ad altare accedit, increatur audire : *In veterate dierum malorum, quid tibi prodest vestis dealbata, cum mens interius sit fuliginata? quid tibi prodest ampla corona, cum manus adversus proximum sit coarctata? Vade retro, neomenias et Sabbath non curat anima mea, non accipio de domo tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos (Psalm. xlvi)*. Ecce perplexus est iste verus Leviathan. Itaque, talis a ministerio manum cohibeat, vel se emendet, nisi grave sibi judicium provocare velit. Non tantum debet esse fidelis, sed etiam prudens tenetur esse dispensator; et vero prudens, ut non promiscue auditoribus quilibet proponat, sed spiritualibus spiritualia prædicet, minoribus et neophytiis minoris. Sic sol per diem, luna per noctem, dies diei eructat verbnum, ei nox nocti indicat scientiam (*Psalm. xviii*). Ab Apostolo scilicet prefixam in prædicando sequatur regulam, et dicat : *Sapientiam loquimur inter perfectos, sed nihil judicavi me scire inter vos, nisi Jesum Christum crucifixum (I Cor. ii)*. Ecce memoriter retinebat,

quoniam in tabernaculo Domini erant phiale et cyathi super mensam propositionis; ut in cyathis prædicatio de divinis, in phialis vero, de his quæ ad humanitatem pertinent prædicatio figuraetur; si quis ergo vult esse prudens oeconomicus, in memoriam reducat, quoniam vidit Jacob scalam, et angelos ascendentes et descendentes (*Gen. xxviii*), opportunitatem etiam temporis consideret. Si enim auditores habeat ad oblatrandum promptulos, ad acquiescendum desides, et pigros, apud se judicet, quoniam margarite verbi divini canibus exponi non debent. Si mentes audientium non steriles, sed ad recipiendum semen habiles percipiat, predictet, et rore celesti fertiles areolas irrigare non differat. Ad qualitateam etiam custodis hæc pertinere credimus, ut non cum avaritia, non vanâ gloria, non incauta garrolitas ad prædicandum impellat; non turpibus lucris inhiet, non judicet scire suum nihil esse, nisi eum hoc scire sciat alter, non reputet pulchrum digito monstrari et dicier, Ille est: Non torrente verbositatis auditóribus fastidium generet. Memoriter teneat quod

Semel emissum volat irrevocabile verbum.

Attente super gregem sibi commissum vigilet, ut cum alii centum, ipse ducenta talenta recipiat, ut portans manipulos suos cum exsultatione veniat, ut non tantum aurea, sed etiam aureola coronatus triumphare valeat. Quod ei præstare dignetur, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO VI.

DE SOLUTIONE PECCATORUM POST CONFESSIONEM.

Solvite eum et sinite eñire (Joan. xi).

Semel locutus est Dominus, et duo audita sunt.

Ista enim sunt verba Veritatis ad apostolos de solutione Lazari, quem precibus Mariæ et Mariae sororum, Dominus quatriduanum licet et fetentem, suscitaverat, sed quia ligatus erat institi, abire non poterat. Possunt hæc eadem verba esse Mediatoris ad ministros Ecclesiæ, in cuius verbis nihil est absonum, nihil otiosum, sed omnia plena mysteriis, et fructuosa. Loquitur ad ministros, non ad quoslibet, sed ad illos qui in summo statu sunt constituti, scilicet gradu apostolorum. Licet enim aliquis in sacerdotium sublimatus stet, non ibi manere decernat, sed progrediatur de virtute in virtutem, donec videat Deum decorum in Sion (*Psal. lxxviii*). Vigilantibus enim, non dormientibus promittitur regnum, etc.

Isti duplie de causa dici possunt ministri, tum quia summo pontifici ministrant, de quo dictum est: *Tu es sacerdos in æternum 130 secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix).* Et alibi: *Ecce sacerdos magnus (13), etc.* Et iterum: *Christus assistens pontifex futurorum bonorum, etc. (Hebr. ix.)* Tum quia a minoribus eis ministratur, scilicet a diaconibus et subdiaconibus, et aliis. Quatridua-

A nos iste, gravibus irrestitum peccatis, et morte quadrifaria peremptum significat. Primus sepulturæ dies, peccatum cogitationis intelligitur; secundus, peccatum pravae locutionis; tertius, prava operatio; quartus, peccandi consuetudo. Tales suscitat Dominus, quando remissionem peccatorum tribuebat, rorem spiritualis gratiae infundit. Hoc facit interventu activorum et contemplatiórum, et quia difficile est consueta relinqueret, legitur Dominum lacrymasset, et infremuisse, et clamasse: *Lazare, veni foras (Joan. xi).* Non enim de facili solvit, qui vinculis peccatorum suorum firmiter constringitur; firmius autem constringitur qui per obstinationem, et pravam consuetudinem, quam qui per ignorantiam vel subreptionem aliquam peccat.

Sed quia non sufficit suscitatio interior, si contemnatur confessio, et non sequatur solutio exterior, dicitur ministris: *Solvite.* Nam licet peccator a Deo interius sit resuscitatus per propositum resilendi a peccato, indiget adhuc sacerdotali absolutione ut absolvatur non solum a pena, verum etiam, ordinarie a culpa, nec non et a sententia, quando per anathema extra Ecclesiam relegatus est, ut intra sinum Ecclesiæ recipiatur et fidelibus communicare possit. Sed quia finis, non pugna coronat, subditur: *Sinete abiire,* id est pro perseverantia talium intervenire. Quod nobis præstare dignetur qui vivit et regnat per omnia sæcula speculatorum. Amen.

SERMO VII.

IN ADVENTU DOMINI.

Rorate, cœli desuper, etc. (Isa. xlvi.)

Ut sancti Patres' testantur, triplicem cœlestis regis adventum sacra Scriptura nobis eloquitur. Primus adventus est in charitate, quando nos Christus visitat de gratia. Secundus fuit in carne, quando visitavit de misericordia. Tertius erit in charitate, quando mundum judicabit in gloria. Primus est pietatis, secundus fuit humilitatis, tertius erit majestatis. Primus ut homo se judicet, secundus fuit ut Deus judicaretur ab homine; tertius erit, ut Deus hominem judicet. De primo dicitur: *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv).* De secundo dicitur: *Rorate, cœli, desuper, etc.* De tertio sequitur, veniet Dominus ad judicium cum senatoribus terræ (*Prov. xxxi*). Cum hoc nomen, cœlum, in saera pagina variis significationibus sigilletur, hoc loco, in signo trium Personarum tenetur. Tres enia personæ comparabiles sunt cœlo empyreō; sicut enim cœlum empyreum unam retinet ignis proprietatem, non peremptoriam, sed mulcentem, illuminativam, non combustivam, sic tres Personæ divine, fidei irradiantes per gratiam, mulcent eum per internæ inspirationis solatium, non per supplicium. Comparabiles etiam sunt cœlo sidereo; sicut enim in cœlo

sidero varia sidera irradiant, sic in tribus personis velut in celo sidereo, multiplices stellæ sapientiae et scientiae fulgent. Comparabiles etiam sunt celo aero: sicut enim a celo aero pruinæ et nives, et pluviae et grandines, ros et aure mulcebris, fulgura et coruscationes, rerum variarum plenitudines; sic a tribus Personis velut a eis aerois, descendunt nix et pruina sola Dei permissione; grando et pluvia, coruscatio et fulgura sola Dei auctoritate; ros et mulcebris aura, sola Dei miseratione; rerum omnium sufficientia, sola Dei bonitate. Sempiternitas etiam temporis quæ a mundo cepit, et in perpetuum durabit ejusdem magni anni similitudinem gerit. Tunc hiems fuit, a mundi initio usque ad tempus dænae legis, in qua hominum **131** corda variis vitiis fuerunt constricta, et velut pruinis ac nivibus congelata; in qua aquilo flavit, quia diabolus aquas, seu populos per aquas intellectos, gelicidio infidelitatis ligavit; tempore vero legis, velut in vere, descendit grando, comminatione pœnaruim, emanavit pluvia, cum promissione premiorum. In vere, austor flavit, ventus calidus et humidus, quia tempore legis calor cum humore fuit, quando dilectio cum amore fluxibilium, id est terrenorum hominum cordibus adhaesit.

Tempore vero gratiae, velut in æstate, ros coelestis gratiae nobis distillavit, mulcebris aura apostolicae prædicationis insonuit, imo adhuc fulgura coruscationum et comminationum emicant, et praefulgurant. In hac perflat favonius, cum gratia Spiritus sancti, velut hortum variis floribus consitum, Ecclesiam variis virtutibus insignitam. In vita vero æterna velut in autumno, erit rerum omnium sufficientia quando erit beatitudo perfecta, Christusque erit in omnibus omnia (*I Cor. xv*). In prædicta autem æstate, triplex ros nobis infunditur, de quo in sacra pagina legitur. Est ros communis, qui mane in terram descendit; est ros apparenſ in superficie agri, qui mellis dulcedinem gerit; est ros coelestis, scilicet manna, qui Iudeos in deserto pavit. Per primum rorem qui mane in terram descendit, primitiva gratia intelligitur, quæ post vitiorum tenebras in matutino fidei ad nos venerat, de quo dicitur: *Sicut ros Hermon qui descendit in montem Sion* (*Psal. cxxxii*). Ros enim gratiae primum in montem Sion, id est in Iudeos descendit, consequenter ad gentiles venit. Per secundum rorem qui gerit similitudinem mellis, *divinorum contemplatio intelligitur*, in qua dulcedo dilectionis homini datur, cum homo ad coelestia rapitur. De quo rore legitur: *Montes Gelboe, nec ros nec pluvia, etc.* (*II Reg. i*). Obstinati enim peccatores montibus propter superbia comparabiles, nec recipiunt pluviam interioris inspirationis, nec rorem divinæ contemplationis.

Per rorem coelestem qui Iudeos pavit in deserti via, significatur Eucharistia, qua in deserto hujus vite peregrinans anima pascitur. Primus ros rigat,

A secundus delectat, tertius satiat. Primus morbum purgat, secundus sanitatem donat, tertius datam conservat. Primus ad sanitatem faciens, secundus efficiens, tertius perficiens. Patres igitur Veteris Testamenti, secundum Christi præstolantes adventum hunc rorem coelicum postulantes dixerunt: *Rorate, celi desuper*, etc. Ac si dicant, *huc usque rorastis deorsum*, dando nobis rorem terrenum, *huc usque dedistis nobis temporalia*, promisistis terrena, suspendistis eterna, sed nunc, *rorate, celi desuper*, dando nobis illum cibum qui panis est angelorum in celo, manna peregrinantibus in hujus vite deserto, liquidus cibus ægroto, sed solidus sano. Et sic nubes pluant justum. Triplex est nubes; est nubes misericordie Dei, est nubes Spiritus sancti, est nubes corporis Christi. Nubes fieri solet, quando sol aquas attrahit sursum ad sui caloris temperamentum.

Patres Veteris Testamenti multas fuderunt aquas lacrymarum et preces, ut Filius Dei veniret in mundum. Ex his aquis, sol justitiae quasdam guttulas attrahit ad se, dum illorum multiplici motus prece, nobis dedit refrigerium misericordie ad temperandum ardorem suæ justitiae. Si enim ex justitia nobiscum ageret, non Filium ad nos mittet, sed juste nos damnaret. Interposuit ergo misericordia sua nubem, ad temperandum suæ justitiae ardorem. Nubes est obumbratio Spiritus sancti qua beatæ Virgini dedit refrigerium contra vitii incentivum: dedit eidem obumbrationem ad sustinendum divinæ majestatis ardorem. Nubes est etiam corpus Christi, qua nobis dat refrigeria contra vitiorum incendia, et corda fidelium compluit. De prima nube dicitur: *In rōtōne Dei vidi, et ecce nubes magna, et ignis involvens* (*Ezech. i*). De secunda dictum est: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc. i*). De tertia dicitur: *Ascendet Dominus super nubem levem, et ingredietur Ægyptum* (*Isai. xix*). Prima temperat, secunda miraculæ fulgurat, tertia sanctitate coruscat. Prima ponitur inter nos et divinæ justitiae ardorem; secunda inter nos et tentationis fervorem; tertia inter nos et vitiorum calorem. His tribus nubibus dum intus compluimus, daperitur terra, et germinatur Salvator (*Isai. xlvi*). Triplex est etiam terra, prima est terra viventium, scilicet vita eterna, de qua legitur: *Non sic 132 impii, non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terre* (*Psal. 1*). Secunda terra, est sacra Scriptura, de qua legitur, primo parenti dictum: *Terra spinas et tribulos germinabit tibi* (*Gen. iii*). Quia sacra Scriptura indigne non parit fructum delectationis, sed spinas et tribulos erroris. Tertia terra, est virgo Maria, de qua legitur: *Veritas de terra orta est, etc.* (*Psal. xlviii*). Prima terra est, ad quam viandum; secunda, per quam viandum; tertia, juxta quam viandum. Prima, supercoelestis; secunda coelestis; tertia, subcoelestis; prima autem tripli citer aperta est in Christi nativitate, per Filii

Dei exinanitionem, per Christi cognitionem, per ejusdem prædicationem; secunda autem tripliciter, per promissi adimpletionem, per obscurorum expositionem, per figurarum revelationem. Sed tertia terra, id est virgo Maria, quomodo aperta? Certe, tripliciter clausa et tripliciter aperta: clausa sigillo castitatis, circumspetione mentis, castigatione carnis; tripliciter autem aperta, charitatis dilectione, carnis separatione, quæ facta sola est Spiritus sancti operatione, et quasi fide, quando iis credidit quæ angelus ei prædictit. Sic aperta separacione carnis ut non amiserit sigillum virginitatis; sic aperta dilatatione charitatis, ut non perdiditer circumspetionem mentis; sic aperta fide, ut non amiserit castigationem carnis. Atque sic germinavit Salvatorem. Videndum nunc, quæ sit terra, quis sator, quod semen, quod germen.

Terra est virgo Maria, terra inarabilis, terra promissionis, terra nuelle manans et lacte: hæc est terra, quæ non ut nostra infirmitas, rastris et ligonibus concupiscentiarum vexata, fructum fecit, non fluetibus luxuriae perfusa germinavit, sed solo Spiritus sancti rore Filium edidit. Semen vero fuit Virginis caro, opere Spiritus sancti a reliqua carne separata, et in corpus Christi formata. Si tamen semen censeri debeat quod non per luxuriae pruritum, sed per Spiritus sancti refrigerium est separatum. Germen fuit corpus Christi quod ex prædicta carne processit; et ita germinavit Salvatorem, id est Christum, in quo est triplex salus, sicut etiam in corporalibus triplex est salus, in mortali depulsione, in sanitatis collatione, et in sanitatis conservatione. Prima salus homini est ferrum, prius Christi adventus factus fuit in peccati remissionem, secundus fit in justitiae collationem, tertius in ejusdem conservationem. Nos, fratres charissimi, habentes adventum Christi per carnem, postulemus adventum per charitatem, dicentes: *Rorate, cœli desuper*, etc., ut terram mentis nostræ cœli compluant divino rore.

Terra tripliciter solet esse sterilis et infecunda, quando rastris et ligonibus non corrigitur, vel nimia ariditate damnatur, vel nimia inundatione submergitur; sic terra mentis nostra sterilis fit et infecunda, quando jejuniis, orationibus et vigilias non corrigimus ariditatem cupiditatis, aut rivilis charitatis non temperamus, vel rivilos concupiscentiae per continentiam non refrenamus; ut sic cœli dignentur desuper rorare, id est terræ mentis nostra rorem coelestis gratiæ infundere: et sic nubes pluant justum, superioris nubes suspendendo, id est fletus nostros ad celos dirigendo, ut lacrymae nostre sint nubes contra ardorem divinas justitiæ, ut in nos cœli non fulnient per justitiam, sed nos irrigent per misericordiam; ut sic fletibus nostris velut nubibus, compluauerit in nobis Christus; et sic terra aperiatur, et Salvator germinetur.

Aperiatur itaque terra mentis nostræ, oris con-

A fessione, cordis contritione, exteriori satisfactione, et sic terra nostra germet Salvatorem. Ut sicut beata Virgo Maria Christum concepit materialiter, mens nostra illum concepiat spiritualiter; sicut illa concepit Spiritus sancti obumbratione, mens nostra concepiat interna inspiratione; et sicut illa concepit permanens integra, ita concepiat mens nostra permanens inviolata. O felix mens illius animæ, quæ meretur esse mater Christi cum B. Virgine Maria, a longe quodammodo ejus vestigia insequendo; ut nimurum, sicut Virgo Christum concepit per fidem, ita mens concepiat per fidelitatem; sicut illa in carne, ita ista in charitate. Quod nobis praestare dignetur ipse Jesus Christus, qui vivit, etc. Amen

B

133 SERMO VIII.

IN DIE SANCTO PENTECOSTES.

Dum completerentur dies Pentecostes, etc. (Act. II.

Sicut tres personæ inter se distinctæ sunt, una autem communis essentia, sic tres celebrantur in anno solemnitas ad tres personas pertinentes, ut, Natalis, Paschæ et Pentecostes; una autem tribus communis, quæ dicitur solemnitas Trinitatis, quæ scilicet celebratur in octava Pentecostes; quamvis enim solemnitas Natalis dicatur Filii, tamen etiam proprie diei potest Patris, quia in ea solemnitate agitur de aeterna Patris generatione. Unde dicitur: *Dominus dixit ad me, Filius mens es tu, ego hodie genui te (Psal. ii).* Solemnitas Paschalis proprie est Filii, in qua agitur de Filii resurrectione. Solemnitas Pentecostes est Spiritus sancti proprie; solemnitas autem quæ fit in octavis, totius Trinitatis. Nec vacat a ratione mysterii, quod dum completerentur dies Pentecostes, descendit Spiritus sanctus in discipulos; per hoc enim quod post septem septimanas Spiritus sanctus datus est apostolis significatur quod post revolutionem septem spiritualium septimanarum, menti fideliū plenarie Spiritus sanctus illabitur. Prima septimana est carentia septem criminalium vitiorum, quæ prima est in omni justificatione; secunda, septem modi renitendi peccatum, per baptismum, per poenitentiam, per martyrium, per charitatem, per eleemosynam, per rancoris remissionem in proximum, per fratris conversionem ad fidem. Tertia septimana est, septem petitionum quæ exponuntur in Dominica oratione; quarta, collatio septem donorum quæ explanantur in Isaia, ubi dicitur: *Spiritus sapientæ, etc. (Isa. xi);* quinta, collatio septem virtutum, fidei, spei et charitatis, et quatuor cardinalium. Sexta, collatio septem beatitudinum, quæ exprimuntur in Matthæo, ubi dicitur: *Beati pauperes, etc. (Matth. v).* Septima, septem gradus ascensionis de virtute in virtutem (Psal. LXXXIII), quæ explanantur in illo Psalmo: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* etc. (Psal. XIV). Post omnium istarum in homine confirmationem, Spiritus sanctus plenario possidet hominem. Nec vacat a ratione mysterii

quod per septem dies, continuatur solemnitas, sē-
ptem enim dies significant septem dona Spiritus
sancti, quae per narie apostolis tunc collata fuerunt.
Et ideo dicitur: *Dum complerentur dies Pentecostes,
erant omnes pariter.* Unitas localis significat tri-
nam unitatem mentis, unitatem fidei, unitatem
spei, unitatem charitatis. Haec tres faciunt illum
triplicem funiculum, de quo dicitur: *Funiculus
triplex difficile rumpitur (Eccle. iv).* Hoc glutinum
quo linita fuit arca Noe, interius et exterius. Haec
sun. tres unitates quae faciunt in Ecclesiā quasi
trinitatem eratam, ut fides sit quasi Pater, a quo
nascitur spes tanquam Filius, et a spe et fide, char-
itas, tanquam Spiritus sanctus. Qui ergo peccat in
fidem, peccat in Patrem; qui in spem, peccat in
Filiū; qui in charitatem, in Spiritum sanctum.
Qui peccat in Patrem, remittitur ei, quia multo-
ties, qui peccat per infidelitatem, per ignorantiam
peccat. Qui vero peccat in Filiū, remittetur ei, id
est in spem, sed non de facili; qui vero in Spiritum
sanctum, id est in charitatem, non remittitur ei,
quia cum majori adhuc difficultate deletur. *Cum
ergo omnes essent in eodem loco, factus est repente
de cœlo sonus (Act. ii).* Per repentinum sonum qui
auditus est, cum Spiritus sanctus descendit in apo-
stolos, significatum est quod duplex sonus esset
futurus in apostolis; sonus prædicationis, unde:
In omnem terram exivit sonus eorum, etc. (Rom. x.)
sonus pœnitentiae et confessionis; unde: *Clamavi
in toto corde meo (Psal. cxviii).* Et sonus jubilatio-
nis; unde: *Laudate eum in cymbalis bene sonanti-
bus, etc. (Psal. cl.)* Hinc apostoli repleti Spiritu
sancto prædicaverunt, alios ad pœnitentiam et con-
fessionem invitarunt, et Dominum laudaverunt,
contradicentes **134** etiam malis. *Repente autem
factus est sonus.* Per hoc quod repente factus sit so-
nus, significatur repentinus Spiritus sancti illuspsum;
quia ita mentem visitat, quod nesciut unde veniat
aut quo vadat, quomodo mentem peccatoris illus-
traret, pœnitentem justificet, justificato gratiam ac-
cumulet. Sonus autem iste de cœlo factus est, non
de terra. Est enim sonus de terra nasceus, ex colli-
sione solidorum corporum. Est sonus de aqua na-
scens, ex conflitu undarum. Est sonus descendens
de cœlo ex collisione nubium. Per primum sonum
intelligitur contradicatio hominum ex amore terreno-
rum nascens; per secundum, contradicatio ex car-
naliibus voluptatibus oriens; per tertium prædicatio
ex nubibus, id est ex prædictoribus procedens,
qui nubibus sunt comparabiles, quia compluunt
doctrinis, coruscant miraculis, iutonant minis.
Iste autem sonus factus tanquam adventus spiri-
tus vehementis (Act. ii). Duplex est spiritus; est
spiritus timoris et spiritus tumoris; spiritus soli et
spiritus poli. Spiritus tumoris est diabolus, qui
superbia tumorum spirat; spiritus timoris, est
Spiritus sanctus, qui timorem et charitatem inspi-
rat; spiritus soli, diabolus, qui ad amorem terreno-

A rum invitat, spiritus poli, Spiritus sanctus, per quem
coelestia appetimus et terrena devitamus. Spiritus
sanctus aliquando nos prævenit, aliquando advenit,
ali quando subvenit; prævenit per gratia infusionem,
advenit per virtutem multiplicationem, sub-
venit muniendo contra tribulationem. In preve-
niendo est medicus, a peccato curando; in adve-
niendo est Dominus, servum ditando; in subve-
niendo patronus pugnantem muniendo. Unde et
eleganter dicitur: *Vehemens, quasi vir demens;*
auster enim quadruplex vir, id est quadruplicem
ponam; est namque pena probans, ut in Job; est
purgans, ut in Paulo; est commaculans, ut in pec-
catore delictis irretito; est affligens, ut in inferno.
Vel dicitur: *Vehemens, quasi extra mentem ve-
hens,* quia extra mentem carnalem ad spiritualia
vehit hominem. *Et replevit totam domum ubi erant
sedentes (ibid.).* Per hoc quod sonus exterior im-
pedit domum, significabatur, quod Spiritus sanctus
intus perflabat mentis templum. Exterius, so-
nus aurem tangebat; interius, Spiritus sanctus
mentem mulcebat. Nec vacat a mysterio, quod se-
dentes erant apostoli. Alii enim prostrati jacent;
alii sedent, alii stant erecti. Prostrati jacent, qui
tantum terrenis indulgent: sedent, qui quamvis
mentem dirigant ad coelestia, tamen aliquando
mentem demittunt ad terrena. Tales erant apostoli
quandiu nondum erant Spiritu sancto robosati;
erecti stant, qui tantum coelestia contemplantur;
quales apostoli facti sunt, postquam Spiritu sancto
roborati sunt. *Et apparuerunt eis dispergitæ linguae
tanquam ignis (ibid.).* Non est credendum, quod lin-
guæ apparuerint super capita apostolorum, sed
potius radioli ignis in similitudinem linguarum.
Nec irrationaliter Spiritus sanctus legitur appa-
ruisse in ignearum linguarum specie, cum duas
proprietas ignis retineat; mulcebrem, dum per
gratiam mentem serenat; combustivum, dum pec-
cata purgat; mulcebrem, dum lucem gratia infun-
dit; peremptoriam, dum peccata consumit. Ignis
etiam linguae formam gerebat; lingua est instrumen-
tum loquendi, lingua est instrumentum sapo-
rem discernendi, lingua pro exteris membris lo-
quitur, dum eis compatitur; dum enim laeduntur
membra, dicit lingua, Tu me kedis. Competenter
ergo Spiritus sanctus apparuit in igneis linguis, qui
variis linguis loqui dabat apostolis; qui etiam vir-
tutem discernendi inter bonum et malum contulit
eis; qui membra ecclesiastica in unum corpus
unit, ut unum compatiens alii dicat: *Quis infirma-
tur, et ego non infirmor? (II Cor. xi.)* Convenia-
mus ergo, fratres charissimi, in triplicem unita-
tem fidei, spei et charitatis, ut sic increasur Spi-
ritus sancti adventum recipere, ut dignetur Spi-
ritus sanctus donum mentis nostra visitare, in qua
tria debent esse: thalamus, consistorium et cœna-
culum. Cœnaculum Dei, dilectio est, in quo anima
convivatur; thalamus, divina contemplatio, in quo

anima cum sponso delectatur; consistorium, dis-
soretio, in quo rationis judicio bonum a malo se-
paratur.

Oremus ergo Spiritum sanctum, ut charitatis coenaculum, sensus nostros purget, thalamum di-
vinæ contemplationis virtutibus ornem, throum discretionis prudentiæ auro vestiat. Quod nobis præstare dignetur Jesus Christus d. n. q. v. et r.
p. o. s. s. Amen.

135 SERMO IX.

(Fragmentum). — IN NATALI SANCTI AUGUSTINI.

*Beatus vir qui suffert temptationem, quia cum pro-
batis fuerit accipiet coronam vitæ, etc. (Jac. iv.)*

Quam gloriosum, fratres charissimi, tentationes
vincere, temptationum insultus sufferre, temptationi-
bus obviare, cum per temptationum stadium perva-
niatur ad æternæ vita bravum! cum per meritum
terrenæ tribulationis, pveniatur ad præmium æter-

A ux beatitudinis! cum per tribulationis sustinen-
tiam, veniatur ad æternitatis coronam. Est autem triplex tentatio: tentatio humana, quam carnis infirmitas parit; diabolica, quæ ex diaboli suggestione provenit; divina, quæ ex Dei auctoritate descendit. De prima dicitur: *Tentatio vos non apprendat nisi humana (I Cor. x.)*. De secunda dicitur: *Et ne nos inducas in temptationem (Matth. vi.)*. De tertia adjungitur: *Tentavit Deus Abraham (Gen. xxii)*. Prima est humana veritatis; secunda diabolice per-
versitatis; tertia divinæ auctoritatis. Prima fit ad refrenandam superbiam; secunda ad perimendam justitiam; tertia, ad probandam patientiam. Prima Paulus est colaphizatus (*II Cor. xi*); secunda, Vincentius impugnatus; tertia, Job examinatus. B Est autem triplex tentatio humana; aliquando enim caro tentat per luxuriam, aliquando..... *Cætera de-
erant in exemplari Altensi.*

Sermones sequentes prodeunt ex perpetuosto codice ms. monasterii B. Mariæ de Dunis.

SERMO I.

DE SPIRITU SANCTO.

Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis (Sap. i.).

Cum tota Trinitate orbis terrarum repleteatur, tam-
men specialiter Spiritus sanctus replete dicitur, quia ei nomen benignitatis appropriatur, et de benignitate,
res in suo esse conservatur; quia cum tota Trinitas creet, ordinet et conservet, Pater tam-
men specialiter dicitur creare; Filius ordinare vel disponere; Spiritus sanctus in suo esse conservare,
et ideo specialiter dicitur orbem terrarum repletere. Replet, inquam, Spiritus sanctus universas creaturas sua essentia; replet sufficientia; replet efficientia. Hic est *Spiritus Domini*, qui in mundi exordio, fer-
rebat super aquas (*Gen. i.*). Hic est *Spiritus Domini*, qui descendit super apostolus tanquam ignis. Ipse eleganter, tanquam ignis vehemens nuncupatur, quasi æternum væ demens (*Act. ii*). Aufert enim triplex væ, væ culpe, væ peccate, væ gehennæ! Vehit etiam mentem ad coelestium contemplationem. Unde dicitur vehemens, quasi mente vehens. Iste *Spiritus Domini* dicitur, et quia Dominus est, et a Domino Patre egreditur. Iste, inquam, replet or-
bem terrarum. Replet inanimata in suo esse conser-
vando; replet animata insensibiliæ, ut herbas, arbores, etc., vegetationem ministrando; replet sensibiliæ irrationalia **136**, virtutem sensibilem largiendo; replet rationalia, dotes varias confe-
rendo. Natura quidem (ut ita loquar) universa facit, sed nulla perficit; procreat, sed non creat, nec replet: ad solum Spiritum sanctum pertinet perficere, creare, replere. *Replevit Spiritus sanctus or-
bem terrarum*, id est Ecclesiam in cœnaculo, in

C monte Sion congregatam, ipsius adventum exspectantem. Replevit, inquam, virtutum plenitudine; replevit diverso linguarum genere: loquebantur enim variis linguis apostoli. Replevit charitatis igne, complevit in eis inchoata, explevit incepta; exelusit timorem, auxit charitatem. Ecclesia eleganter dicitur orbis terrarum, quia et per universum orbem dispersa, et per diversis partibus mundi congregata. Unde dicitur: *Et hoc quod continet omnia; scientiam habet vocis (Sap. i.)*. Id est Ecclesia, quæ de omni gente continet aliquos, continet univer-
sa Spiritus sancti dona. *Scientiam habet vocis*, id est scit loqui variis linguis. Vel, *hoc quod continet omnia*, id est Spiritus sanctus, qui continet omnia in suo esse conservando, qui continet omnia gubernando, *scientiam habet vocis*, id est omnem habet scientiam quæ voce exprimitur. Vel orbis terrarum dicitur homo, qui cum omni crea-
tura aliquam habet similitudinem; esse, cum lapi-
dibus, vivere cum arboribus et herbis, sentire cum brutis; rationari cum spiritibus. Hunc in die Pentecostes replevit Spiritus sanctus; quando ei multipli-
citem scientiam dedit, quando in oīni genere lin-
guarum instruxit, quando in fide roboravit, spe
crexit, charitate accedit. Unde sequitur: *Et hoc quod continet omnia*, id est homo, qui habet conve-
nientiam cum omni creatura (unde alibi omnis creatura dicitur homo, ubi dicitur: *Prædicate Evangelium omni creaturæ (Marc. xvi)*, id est homini). *Scientiam habet vocis*, ut expositum est, id est scientiam loquendi variis linguis. Ille repleto specialiter facta est super apostolos in die Pentecostes, in igneis linguis (*Act. ii*). Forma ignis fi-
guravit ardorem charitatis, splendorem scientiarum

consumptionem ignorantiae. Forma linguae significat diversitatem loquelas. Lingua ceteris membris compatitur, pro omnibus loquitur, sapores discernit, loqui facit, pro omnibus membris loquitur. Si enim pes habetur, dicit lingua, Tū me laedis; si manus aeditur, in euudem modum clamat; et sic de aliis membris. Forma enim linguae quæ supra apostolos apparuit, in eis compassionem charitatis figuravit, ut scirent ceteris membris compati, dicentes: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* (II Cor. xi.) Figuravit in apostolis virtutem discretionis, qua scirent discernere inter sapientes ut insipientes, frigidos, calidos et tepidos. Figuravit in eis scientiam loquendi variis linguis. O homo, labora ut te replete Spiritus Domini; ut qui te fecit creando, reficiat recreando; ut qui te (ut ita loquar) fecit per naturam subsistentiam, te replete per gratiam efficientiam; ut qui vacuus es a bono, replete coelesti dono, ut non sis vas vacuum, sed coelesti liquore refertum, ut de te tanquam de civitate Dei dici possit: *Fluminis impetus laxificat civitatem Dei* (Psalm. xiv). Ut continet omnia, id est ad vitam ineritum sufficiencia, et sic habeas scientiam vocis, non ut loquaris variis linguis, sed ut pro posse tuo intendas sacre paginæ, quæ solet exprimi voce.

Scientia vocis complectitur lectionem, orationem, prælicationem, psalmódiam; ut cum tempus exegerit, lectioni intendas, psalmódæ operam præstas, prædicationi indulgeas, rationem non negligas.

SERMO II.

DE SANCTA CRUCE.

Ascendam in palmam, et comprehendam fructus eius (Cant. vii).

Verba Sponsi in Canticis, fratres charissimi, per palmarum intelligimus crucem Domini eam triplici ratione: Ratione substantiae, ratione circumstantiae, ratione efficientiae. Ratione substantiae, 137 quia legitur in glossa super Cantica amoris, quod palma fuerit Dominicæ crucis materia. Ratione circumstantiae, quia proprietates quæ inveniuntur in palma, resulant mystice in cruce Dominicæ. Palma horribilis est in radice, aspera in cortice, erecta proceritate, pulchra in culmine, dulcis in fructus suavitate. Sic crux Dominicæ horribilis fuit in radice, quia primo detestabilis propter tormenti ignominiam; aspera in cortice, propter penam; firma in robre, propter patientiam; erecta proceritate, ratione finis; pulchra in culmine, intuitu resurrectionis; dulcis in fructu, intuitu nostræ redemptionis. Figuratur etiam per palmarum, crux Dominicæ ratione efficientiae, quia sicut palma est præmium victorum, sic Christus per crucem consecutus est triumphum. Hæc est scala Jacob, attingens in cœlum (Gen. xxviii); draco Moysis, devorans dracones magorum (Exod. viii); tau, ab exterminatore angelo defendens Hebreos (Exod. xii), virga Moysis, dividens mare Rubrum (Exod. xvi), in deserto regens

A Israëliticum populum: lignum amaras aquas matans in dulces (Exod. xv); de petra eliciens aquam abundantem (Num. xx). Hæc est lignum in quo suspenditur serpens æneus (Num. xxi); phalanga, in qua portatur coelestis botrus. Videlicet, inquam, scalam Jacob a terra in cœlum attingentem, per quam ascendebant et descendebant angelii, et Dominum innixum scalæ (Gen. xxviii). Et de ipsa scala predixit prophetice: *Quam terribilis est locus iste, vere hic est domus Dei, et porta cœli* (ibid.).

Vere crux Christi scala est a terra in cœlum attingens, quia per fidem crucis, per imitationem passionis, redit homo de exilio ad patriam, de morte ad vitam, de terra ad cœlum, de deserto huius mundi ad paradisum. Per hanc scalam ascendunt et descendunt angelii, id est predicatorum Christi, descendunt, cum prædicant infirmitatem crucis; ascendunt, cum prædicant Dei sapientiam et virtutem; quod enim stultum est Christi, sapientius est hominibus, et quod infirmum, fortius potestatibus (I Cor. i).

Huius scalæ fuit Christus innixus, quando cruci afflatus est. Hic est locus terribilis quia scandalum offert Iudeo, horrem vero diabolo, et timorem Christiano. Hæc est porta Christi et janua paradisi. In hac scala fuerunt sex gradus, per quos Christus ascendit, primus misericordia, secundus humilitas, tertius obedientia, quartus poena, quintus patientia, sextus mors durissima. In passione, inquam, fuit misericordia, quæ Filium Dei traxit de cœlis, clausit in angusto utero mulieris, involvit Christum pannis, signavit chartere circumcisionis, subiecit fami, supposuit siti et morti, exposuit passioni, ponavit flagello, affixit patibulo. Hæc est misericordia, quæ regem coronavit spina, ut servum coronaret gloria. Hæc est quæ ligavit dominum, ut solveret servum; hæc est quæ vulneravit medicum, ut sanaret infirmum; hæc est quæ ægrotat medicus, ut curetur ægrotus. Secundus gradus fuit humilitas; quæ enim major humilitas, quam pati Deum, vitam mori, exsulare regem, mendicare divitem, operi obedire opificem, creaturæ subiecti Creatorem? Tertius gradus fuit obedientia; nec tantum primus gradus obedientia fuit in Christo, verum etiam extremus; non solum prima linea, sed extrema. Sunt namque tres obedientiae gradus, primus est positivus, obedire superiori; secundus comparativus, obedire pari; tertius superlativus, obedire inferiori. Christus fuit obediens Patri usque ad mortem (Phil. ii); Matri secundum humanæ naturæ sortiem; carni usque ad timorem; sensualitatem usque ad compatiendem voluntatem; rationi usque ad passionem; morti usque ad animæ et corporis dissolutionem; legi usque ad præceptorum impletionem. Quartus gradus fuit poena. Quæ poena? ignominiosa. Quæ poena? maledicta; furum, latronum, culpe, ignominia. Quintus gradus fuit patientia, omnem exsuperans patientiam.

Nam sicut multiplex illata est Christo injuria, sic multiplex contra injuriam fuit patientia. Susti-

nuis enim injurias animorum, injurias verborum, **138** injurias factorum. Fuit autem multiplex injuria animorum: quidam enim eruerunt Christum ex ignorantia, quidam ex invidia, quidam ex superbia, quidam ex avaritia. Ipse autem contra injurias rationem non reddidit, sed pro ipsis peccatoribus exoravit, dicens: *Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc. xxiv.*). Fuit etiam patiens contra multiplicem injuriam verborum, in accusando, cum dixerunt, *Reus est mortis* (*Matth. xxvi.*); in condemnando, cum dixerunt, *Crucifige eum* (*Luc. xxiii.*); insultando, cum dixerunt: *Vah! qui destruis tempum Dei!* (*Matth. xxv.*) Contra has injurias patientissimus fuit, quia nec verbum respondit, unde: *Tanquam ovis ad occisionem ductus est* (*Act. viii.*). Patiens fuit contra injurias factorum, quia eum posset resistere ex Deitate, patiens fuit ex humanitate; cum enim venirent ad eum comprehendendum, venit eis obviam; cum ligaverunt, non restitut; cum flagellaverunt, dorsum supposuit; eum alapas impegerunt, faciem non avertit; cum ad crucifigendum duxerunt, crucem portavit; cum crucifixerunt, patienter sustinuit. O mirabiles injuriae! Discipulus injuriatur ut prodat, Pilatus ut morti adjudicetur, Iudeus ut condemnet, Petrus ut neget, cognatus ut fugiat, gentilis ut crocifigatur. Econtra, Christus osculum dedit discipulo, humiliter locutus est Pilato, patienter respondit Iudeis, respxit Petrum, consolatus est fugientem discipulum, sustinuit crucifixorum insultum. Ultimus gradus in passione fuit mors. Mors admiranda, mors quæ ipsam mortem encat, vitam donat, mortis aculeum infirmat, diabolum superat, peccatum extirpat. Per hos gradus scale ascendit in cœlum, Christus. Fuit autem triplex Christi ascensus. Primus quo ascendit ut patereretur; secundus quo ascendit ut resuscitaretur; tertius quo ascendit ut in dextera Patris glorificaretur. Primo ascensu ascendit ad mortem, secundo ad immortalitatem, tertio ad majestatem. Ascendit ergo in hanc palmarum et comprehendit fructus ejus. Folia fuerunt verba Christi quæ dixit in passione; flores, exemplum patientiae; fructus, gloria beatitudinis æternæ. Arbor istius pahnæ plantata fuit ab origine mundi, quando lignum notavit, damna ligni ut solveret; radicata fuit tempore Incarnationis; virens in Christi contumelias; frondens in ejus verbis, in exemplo patientiae florens, in Iudeis obstinatis efflorens, in gentibus conversis restituta, in redemptis fructum faciens. Ascendamus ergo, fratres charissimi, in hanc palmam, ut comprehendamus ejus fructus. Palma quidem in radice amara est, sed dulcis in fructus suavitate. Compatiamur ergo, ut glorificemur. Non gustabit enim fructus ejus dulcedinem, qui radicus abhorret amaritudinem. Ascendamus ergo triplicem crucem: crucem pœnitentiae, ut liberemur a peccato; crucem compassionis, ut regnemus cum proximo; crucem passionis, ut glorificemur cum Christo. Crux pœnitentiae quatuor

A habet dimensiones, altitudinis, latitudinis, longitudo, profunditatis. Dimensionis altitudinis est, qua erigitur ad Deum; dimensionis latitudinis est, qua pœna dilatatur usque ad proximum; dimensionis longitudinis, est perseverantia qua dilatatur usque ad obitum; dimensionis profunditatis est satisfactio quantum ad se ipsum. Crux compassionis, dimensionem habet altitudinis, dilectionem Dei; dilectionem latitudinis, dilectionem proximi; dimensionem longitudinis, continuationem charitatis; dimensionem profunditatis, qua se homo diligit. Crux patientiae habet dimensionem altitudinis, altitudinem speci; dimensionem latitudinis, magnitudinem fortitudinis; dimensionem longitudinis, longanimitatem; dimensionem profunditatis, conscientiam puritatem. In hac multiplici cruce fidelis extendit manus suas, pedes conculeat, satisfaciendo, compatiendo, patiendo. In cruce pœnitentiae crucifixus fuit latro qui in cruce pœnitit: in cruce compassionis, B. Virgo quæ passioni Christi compassa fuit. Unde et de ipsa dicitur, *et tuam ipsius animam pertransibit gladius* (*Luc. ii.*): in cruce patientiae, Christus, qui usque **139** ad mortem patiens fuit. Ad similitudinem Christi, per predictos gradus crucis ascendamus in cœlum. Sit in nobis misericordia, misericordia compatiendo, infirmos sustinendo, eleemosynas largiendo, minus peritos instruendo, visitando incarceratos, vestiendo nudos. Sit in nobis humilitas in habitu, in gestu, in iectu, in verbo, in animo. Sit in nobis obedientia, ut obediamus prælatis nostris, in consilio, in præcepto, in sumptione pœnitentiae, in ejusdem exsecutione. Sit in nobis pœna per satisfactionem, sit patientia per animi constantiam. Sit in nobis mors per carnis castigationem, per concupiscentiae extenuationem, ut sic resurgamus a vitiis ad virtutes, a culpa ad gloriam, a morte ad vitam, præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

SERMO III.

DE SANCTO NICOLAO EPISCOPO ET CONFESSORE.

Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberioribus matris meæ, in te projectus sum ex utero (*Psal. xxi.*).

Triplex est mater fidelium: mater naturalis, mater carnalis, mater spiritualis. Mater naturalis, est mulier quæ generat; mater carnalis, concupiscentia per quam homo degenerat; mater spiritualis, quæ natum regenerat. Naturalis, de qua trahit carnem; carnalis, de qua trahit carnalitatem; spiritualis, de qua habet spiritum vivificantem. Fidelium autem quidam sine concupiscentia est conceptus, sine concupiscentia natus, sine concupiscentia vixit, sine concupiscentia vitæ curriculum consummavit: ut Christus. Quidam vero in concupiscentia conceptus, et sine concupiscentia natus, ut Jeremias propheta, Joannes Baptista et si forte aliquis alias in utero sanctificatus.

Gloriosus vero Nicolaus, et si in concupiscentia conceptus, et in concupiscentia natus, tamen a nativitate eum mater gratia suscepit et usque ad vitam suam terminum, rivulos concupiscentiarum clausit; nos vero miseri in concupiscentia concipiuntur, in concupiscentia nascimur, in concupiscentia vivimus et morimur. O quam dissimilis nostra nativitas a gloriis confessoris nativitate! O quam dissimilis poster ortus ab ejus origine! A nativitate mater gratia Nicolaum suscepit ad viviscendum; a nativitate mater concupiscentiam nostrum initium ad mortem deduxit. Hanc gratiam glorus confessor in se experiens, hanc misericordiam in libro experientiae legens, clamare potuit: O fons misericordiarum! o plenitudo miserationum! o altitudo gratiae! o magnitudo thesauri sapientie! In me expertus sum tuam misericordiae magnitudinem, tuam gratiam profundum, tuam sapientiam thesaurum. *Quoniam extraxisti me de ventre matris mee.*

Sicut triplex est mater, sic triplex est venter; venter primae matris, est sigillum conceptionis; venter secundae matris, est abundantia concupiscentiae; venter tertiae matris, profundum divinæ miserationis. De ventre primæ matris eduxisti me ut viverem; de ventre secundæ matris, ut non male viverem; de ventre tertiae matris, ut bene viverem. De ventre primæ matris eduxisti me ad ortum naturæ, de ventre secundæ matris ad ortum gratiae, de ventre tertiae matris ad ortum gloriae; et ideo spes mea es tu ab uberibus matris meæ. Sicut autem est diversitas matrum, ita diversitas est uberum; ubera primæ matris, sunt ubera latetis; ubera secundæ matris, sunt ubera sellis; ubera tertiae matris, sunt ubera mellis. Ubera primæ matris educant parvulos, ubera secundæ matris eneant parvulos, ubera tertiae matris roburrant adultos. De uberibus concupiscentiarum dicitur: *Lamitæ nudaverunt mammas, lactaverunt parvulos suis* (*Thren. iv*). Concupiscentiarum vero duo sunt ubera gula et luxuria, quibus lactantur, imo, inebriantur pueris sensu, parvuli **140** intellectu: qui enim inebriantur luxuria, lactantur incontinentia nisi fatui? qui submerguntur difusio gulae, qui eneantur veneno crapule, nisi stulti? Ubera vero tertiarum matris sunt gratia justificationis, et gloria, vel gratia glorificationis. De quibus Joannes dixit: *Aceptientes gratiam pro gratia* (*Joan. xvi*). De his etiam uberibus in Cantico amoris dicitur: *Dulciora sunt ubera tua vino* (*Cant. i*). Vinum figurat terrenam delectationem, quæ quamvis in superficie preferat dulcedinem, tamen infert menti ebrietatem. Omni autem terrena delectatione dulcior est divina gratia, quæ sic inebriat justos, ut reddat sobrios.

Gloriosus ergo confessor Nicolaus, ab ubere materno, spem locavit in Christo; dum trahebat ubera parvulus, abstinebat ut adulter. Dum pendebat ab ubere matris, aspirabat ad mensam Patris. Prophetabat in cunis, qualis futurus esset in celis, prophetabat in cibo liquido quid acturus esset in solido. Abstinens ab infantili ubere, transcendebat metas infantiae; puer in ævo, senex in facto; bene vivebat, antequam sciret vivere, qui jejunabat antequam sciret comedere. Nondum loquens, prophetabat facto! docet alios, non doctus ab alio. Erubescat ergo senex jejunia frangere, quæ observavit Nicolaus in ætatis teneritudine; erubescat laseiviis dissolvi grandiusculus, quas refrenabat iste infantulus. Per hoc autem quod abstinebat ab ubere carnis, figurabat se abstineret ab ubere carnalitatis. Per hoc quod aspernabatur ubera naturæ, figurabat se aspirare ad ubera gratiae. Ab uberibus ergo concupiscentia abstinenus spem in Christo locavit quis ab ineunte ætate aspernando luxuriam, et devitando gulam, in Deo spei anchoram fixit. Ab uberibus ergo matris gratiae, totam mentem direxit in Christum, quia ex quo mater gratia suscepit eum, in Deo stabilivit sua intentionis propositum, et sic in eum projectus est ex utero; quia ab ineunte ætate ne concupiscentia periret naufragio, tanquam in portu salutis firmatus est in Christo. Hic est Nicolaus, qui sua copia patris egeni levavit inopiam; qui sua misericordia, a puellis publicæ prostitutionis exclusit miseriam; qui sovit electus divinæ vocis præconio; qui defunctum suscitavit in bivio; hic est, quem farris probat augmentatio, qui a nautis amovit naufragium; qui patrem redditum filium; qui tres juvenes a mortis liberavit periculum; a cuius tumba olei manat unctio. Nos ergo ad hujus similitudinem, tres spiritus nostri filias, id est tres potentias, ab origine animæ datae, ne fornicentur cum mundi lenociniis, ditemus thesauro bonorum operum; erigamus abadmonitione saecula Scripturæ, ad regnum nostrarum cogitationum. Suscitemus spiritum nostrum a morte peccati; grandescat in nobis per fidem panis qui descendit de celis, qui existens frumentum angelorum, factus est fenum hominum. Liberemus nautas spirituales, id est virtutes, quæ debent esse animi rectores, ne naufragentur voragine vitiorum. Reddamus Patri filium, id est Creatori spiritum. Servemus juvenes, id est lascivientes cogitationes, ne procedant usque ad mortem peccati. Provocemus a mente nostra sanctæ charitatis unctionem; præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

LIBER SENTENTIARUM

AC

DICTORUM MEMORABILIA

MAGISTRI ALANI DE INSULIS

Concionatoribus ac in universum theophiliæ studiosis omnibus
utilissimus,

Ex antiquo etiam Dunensis bibliothecæ ms. codice nunc primum in lucem productus.

141 1. In Christi Nativitate, duo soles apparetur cum Bonis, ex quibus duobus factus est unus sol: ad significandum, quod sol humanæ naturæ, et sol divinae naturæ, convenienter in unitate unius personæ.

2. Hieronymus, in Annalibus Hebræorum, dicit se reperisse signa xv dierum ante judicium. Sed utrum continui futuri sint, aut interpolati, non expressit. In prima die, erigit se mare xl cubitis supra altitudinem montium, stans in loco suo quasi murus. Secundo tantum descendet, ut vix vide ri possit. Tertio marina bellua apparentes super mare, dabunt rugitus usque ad cœlum. Quarto ardebit mare. Quinto herbæ et arbores dabunt rorem sanguineum. Sexto ruent ædificia. Septimo petrae ad invicem collidentur. Octavo generalis fiet terræ motus. Nono æquabit terra. Decimo exhibunt homines de cavernis terræ, et incident velut amentes, nec mutuo poterunt loqui. Undecimo surgent ossa mortuorum, et stabunt super sepulcra. Duodecimo cadent stellæ. Decimo tertio morientur viventes, ut eam mortuis resurgent. Decimo quarto ardebit cœlum et terra. Decimo quinto fiet novum cœlum, et terra nova, et resurgent omnes.

3. O homo, quis tibi erit animus, cum tremiscent angeli? Quid faciet virgula deserti, ubi movebitur cedrus paradisi? Omnia consurgent adversum te. Te judicabit Deus Trinitas auctoritate; te judicabit homo Christus judicii executione; te judicabunt angeli sententie approbatione; te judicabunt sancti, operatione; te judicabit conscientia, peccatorum revelatione; te judicabit diabolus, accusatione. Te judicabit gehenna damnatione, nisi in præsenti te judices.

4. Qui sedes super cherubim, etc. (IV. Reg. xix). Cherubior dicitur, cœlicus ordo; dicitur et cherubim, scientia plenitudo, et charitatis consummatio; super primum cherubim, id est supra ordinem angelicum sedet Deus per subjectionem, quia ordo ille ei subjectus est ad serviendum, et obediendum, ad

A ministeria exsequendum. Super secundum cherubim, id est supra plenitudinem scientiæ, per incomprehensibilitatem, quia omnis scientiæ plenitudo deficit ad ejus comprehensionem. Supra tertium cherubim sedet per charitatem eminentem, quia charitas Dei exsuperat omnem charitatem. Primus cherubim duas habet alas, naturæ subtilitatem, et ingenii perspicacitatem; his enim quasi duabus alis volat ad comprehendendum mysteria. Secundus cherubim duas habet alas, id est duo Testamenta, quibus velat divina mysteria; ad quod significandum, **142** cherubim in tabernaculo duabus alis velabat propitiatorium; quia sub duobus Testamentis, quasi sub cherubim alis, latet divinæ majestatis secretum.

B Tertius cherubim, id est charitas, duabus insingitur alis, dilectione Dei, et proximi: altera ascendit ad diligendum Deum, altera descendit ad diligendum proximum. His duabus alis velat cherubim propitiatorium, quia tota divinæ miserationis propitiatione in mandato charitatis compleetur. Hi duo cherubim versis vultibus in propitiatorium se respi ciunt, quia plenitudo scientiæ et charitatis perfectio, ad divinæ majestatis propitiationem tendunt, et in se vultus proprios reflectunt, quia nec scientia sine charitate perficitur, nec charitas sine scientia consummatur. Unde dicitur: Quantum diligis, tan tum scis.

C 5. Excita potentiam tuam et veni (Psal. lxxix). Id est mitte Filium tuum in carnem, id est veni in mundum, per Filii incarnationem. Tripliciter dicitur Filius dormire, tripliciter excitari. Dormiebat Filius ante incarnationem in sinu Patris, ubi somnus era, quies æterna. A sonno hujus quietis Pater Filium excitavit, quando in carnem misit, ut hominum profectibus invigilaret. Videbatur etiam dormire ante incarnationem, in cordibus hominum, per fidem teponem.

Dormisse etiam dicitur Filius Dei in morte. Ibi mors fuit dormitio; resurrectione, excitatio. In statu

etiam præsentis vite ubi Deus permitit malos in temporalibus florere, bonos efflorefere, clamat fidelis populus ad Patrem dicens : O Pater, excita potentiam tuam et veni. Quasi dicat : Filius tuus modo videretur dormire, quando non reddit præmia justis, supplicia injustis; excita Filium tuum ad judicandum, et veni in Christo ad judicium.

6. Qui regis Israel, intende (*Psal. lxxxix*). Id est qui fidelem populum spiritualiter videnter Deum, regis ad conservandum in essentia, ad justificandum in gratia, ad glorificandum in gloria. Intende, id est Filium mitte.

Qui deducis velut orem Joseph (*ibid.*), Joseph qui interpretatur, auctus, figuravit Christum; Joseph matri gaudium auxit nascendo; *Egyptus consulendo*; fratribus, a fame liberando; Patri, se pñentialiter exhibendo. Sic Christus auxit gaudium matri Virgini, generatione; Ecclesia, regencratione; peccatoribus, dando consilia vitæ; Patri, exhibendo signa victorizæ. Unde et ipse fuit quasi ecclæstis Augustus. Quia sicut terrestris Angustus auxit rempublicam mundi, ita et Christus auxit rempublicam cœli.

Hunc ergo Joseph, id est Christum, deduxit Dominus Pater velut orem, quia velut ovis Patri est oblatus ad occisionem sine murmure ductus. Ovis parvula balatum matris in grege agnoscit; Christus agnoscit patrem obedientia; matrem cura, quia eam Joanni commendavit; discipulos diligentia, quia pro ipsis eravit. Unde et Christus Agnus dicitur, ab agnoscere, agnoscere. Atque hinc in missa sermo ei dirigitur sub nomine ecclæstis Agni, ut sit sensus : *Agnus Dei*, qui agnoscisti Patrem obedientia, miserere nobis; *Agnus Dei*, qui agnoscisti tuos diligenter, dona nobis pacem.

7. Dominus prope est (*Philip. iv*) : ut a malo liberet, ut in bono conservet, prope est unicuique. Satis de propinquio mors imminet; prope est Dominus homini, quia appropinquat dies iudicij, et ideo, nihil solliciti sitis (*ibid.*).

Est sollicitudo necessitatis, et est sollicitudo curiositatis. Non prohibet Dominus sollicitudinem quæ est ad necessitatem, sed quæ est ad superfluitatem, ut sollicitudo terrenorum non præponatur sollicitudini æternorum. Conceditur sollicitudo nature, sed inhibetur sollicitudo luxus et avaritiae. Unde in Evangelio dicitur : *Nolite solliciti esse de crastino* (*Math. vi*), id est de futuro. Maxime his inhibetur sollicitudo, qui habent redeuntem pecuniam, quia redditus debet excludere **143** sollicitudinem nimiam; conceditur autem sollicitudo acquirendi virtualla usque ad annum, sed non licet extendere usque ad anni terminum, quia in sequenti anno redeunt virtualla providente natura.

Sequitur : *Sed in omni oratione et expectatione* (*Philip. iv*). Hie insinuatur, quod si æterna petantur, terrana adjiciantur. Unde dictum est : *Primum quærite regnum Dei*, etc. (*Math. vi*). Insinuatur quod ideo cessare debet nimia sollicitudo temporalium,

A quia temporalia unit petitio æternorum. Potest tamen fidelis licet petere terrena, non ut ibi finis constituantur, sed ut ad supremum finem, id est Deum, petitio dirigatur. Ut ideo terrena petantur, ne ad curam terrenorum mens humana sollicitudine distrahatur, sed libere Domino fanuletur.

Qualiter autem petitiones nostræ apud Deum innotescant, id est miserationi divinae placeant ostendit, enī ait : *In oratione et expectatione* (*Philip. iv*). Duo debent informare petitionem, oratio et expectatio, quia oratio sine perseverantia non proficit ad effectum. Notitia orationis, nihil aliud est quam approbatio orationis. Unde Dominus ad malos loquens, ait : *Nescio vos* (*Matth. xxv*), id est non approbo.

8. Aliquando bonum oramus, sed ad illud animum non dirigimus, sed ad aliud bonum. Ut, si quis petat a Deo, ut in bonis conservetur, tamen interim cogitet ut eleemosynam largiatur pauperi; hæc oratio bona est, sed quodammodo inordinata, quia vox aliquando discordat a mente, et hic intermiscent se peccatum veniale, quando fit ex negligencia, contra quod dicitur a Domino : *Cum oras, intra in cubiculum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito*, etc. (*Matth. vi*). Quasi dicat : Cum oras voce, ad illud quod oras mentem dirige. Aliquando bonum vox oramus, et tamen ad aliud malum mentem dirigimus; et sic orare, est mortale peccatum. Unde dicitur : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (*Matth. xv, Marc. vii*). Aliquando aliquis orat malum, et animo malo; et illud est pessimum. Aliquando bonum orat, et bene, et quod loquitur, habet in corde; et istud est optimum.

DE NATIVITATE DOMINI.

9. *Propter Sion non tacebo, et propter Hierusalem non quiescam, donec egrediar ut splendor justus ejus, et Salvator ejus lampas ascendatur* (*Isa. lxii*).

Quasi dicat Isaías : *Propter Sion*, id est ut Ecclesia de Judæis Salvatoris adventum intelligat, et *propter Hierusalem non quiescam*, id est ut Ecclesia de gentibus sui Redemptoris adventum agnoscat, *non tacebo a prædicatione Verbi Dei; non quiescam ab officio prædicationis, donec egrediar ut splendor justus ejus*, id est donec per meam prophetiam adventus Christi veniat in hominum notitiam, Christus antonomastice dicitur Ecclesia Justus, quia secundum divinam naturam, est ipsa justitia, et secundum humanam, refertus justitia plenitudine consummata, et ab ipso procedit totius Ecclesiæ justitia. Qui ut splendor dicitur egredi secundum utramque naturam; In divina natura egreditur a Patre velut splendor ab igne; nam, sicut splendor igni est coævus, sic Filius Patri coæternus; et sicut per splendorem de igne habetur notitia, sic per Filium de Patre operatur scientia. Sicut splendor procedit ab igne sine ignis aliqua permutatione; sic Filius procedit a Patre, sine Patris aliqua per-

mutatione. Egressus est etiam secundum humanam naturam, ut splendor in uterum Virginis, quia sicut splendor a sole procedens vitreum fenestram intrat, illuminat, nec aliquo modo frangit vel violat; sic splendor coelestis solis intravit in uterum Virginis, et eam Spiritus sancti gratia illuminavit, nec sigillum virginitatis aliquo modo fregit, vel violavit. Egreditur etiam a Patre velut splendor in mentem humanam animae, quando ab ea tenebras vitorum eliminat, et eam splendore **144** gratiae coelestis illuminat. Sequitur: *Et Salvator ejus ut lampas accendatur. Lampas figurat humanam naturam. Lampas ex se non emittit lumen, ita humana natura ex se non habet gratiae splendorem. Ex concursu tamen olci et flammæ, lampas perfunditur luce.*

B Ante adventum Christi, humana natura erat lampas sine lumine. Sed larops ista est accensa, quando humanitas a Christo est assumpta, et tunc lampadi, id est humanæ naturæ infusum est oleum divinæ gratiæ, et sic in ea splenduit flamma divina naturæ. Salvator igitur ut lampas accensus est, quando humanam naturam in se oleo divinæ naturæ perfudit, et flamma Divinitatis accensa est, et sic in nocte hujus mundi præbuit lumen mentibus. *Et videbunt gentes justum tuum, etc. (Isa. LXII.)* Quidam visu materiali in carne, quidam visu mentali in Beitate. *Et cuncti reges inclytum tuum; reges, inquam, illi qui terram iudicant,* id est in se terrenitatem ducant. *Inlytum tuum, Christus inclitus dicitur,* id est valde gloriosus. *Et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit (ibid.).*

Per adventum Christi nomen Ecclesiae mutatum est, quia quæ prius sterilis dicebatur, nec mater plurium nucupabatur; et quæ prius dicebatur non misericordiam consecuta, jam dicitur misericordiam consecuta. Quod significatum est per mutationem nominis Saræ, quæ prius dicebatur Sarai, postea dicta est Sara (*Gen. xvii.*).

Et eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui (Isa. LXXI). De multiplici diademate legitim. Diadema Christi dicitur humana ejus natura. Diadema caret principio et fine, quia circularis est forme. Unde diadema dicitur, quasi duo demens, principium et finem. Diadema caput obumbrat, regnum significat. Diadematæ aurum materialiam præstat. Cum autem concupiscentia sit principium nostræ humanæ naturæ; finis, mors sine redditu; humana Christi natura hoc principio, et hoc fine caruit, quia non eum concupiscentia concepit, sed charitas genuit; et licet ab humana Christi natura ad tempus, vita recesserit, tamen maturius ad ipsam reddit. Hæc corona caput Christi coronavit; quia sol deitatis latuit sub umbra humanitatis.

Hoc signum regni fuit, quia in hoc quod hominem in excellentiori genere humanitatis assumpsit, in qua plenitudo gratiarum fuit, quod hominum rex futurus esset significavit. Hæc corona ex auri materia fuit, quia ex priori statu humanae naturæ

A processit. De hoc diademate dicitur ad filias Sion, id est ad fidèles animas: *Egredimini, filiæ Sion, mente, et videte, fide et devotione, regem Salomonem,* id est Ecclesiasten pacificum, scilicet Christum, in diademate, id est in humana natura, *qua coronavit eum mater sua,* id est virgo Maria; *in die desponsationis ejus et in die laetitiae cordis illius (Cant. iii).* Quia qua die thalamum virginalis uteri intravit, sibi virginem despontavit, et eam spirituali mentis laetitia insignivit. Secundum diadema Christi, est ordinata series fidelium, de qua dicitur: *Ut castorum acies ordiuantur (Cant. vi).* In corona, quedam ex legitimo ordine disponuntur, corona lapidibus insignitur, corona cedit in gentis honorem. Sic in conventu fidelium, sancti legitimio ordine disponuntur: conventus etiam fidelium sanctis, velut lapidibus pretiosis insignitur, et in Christi honorem cedit, quia quodammodo vita fidelium Christum insignit. Hoc diadema principio caret et fine, quia a se excludit principium misericordiæ, id est culpam, et finem, id est gehennam. De hac corona dicitur: *Posuisti, Domine, super caput ejus coronam de lapide pretioso (Psal. xx).* Et hoc dicitur de Ecclesia. *Et, tuis corona glorie in manu Dei tui.* Hoc diadema coronavit eum mater sua, id est Ecclesia. Tertia corona ex spinis fuit, quia coronavit eum mater sua, id est Iudea; de qua dicitur: *Et plectentes impostrunt ei spineam coronam (Jou. xix).* Quarta corona est gloriae et immortalitatis, de qua dictum est: *Gloria et honore coronasti eum, Domine (Psal. VIII).*

145 DE NATIVITATE DOMINI ITERUM.

D 10. *Populus gentium qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam (Isa. ix).* Ante adventum Christi, Iudeus ambulabat in tenebris ignorantia; gentilis, culpa; fidelis, post mortem in tenebris pœna. Iudeus ambulabat in incerto, gentilis in lubrico, fidelis post mortem scdebat in obscurio. Sed populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, id est Christum, qui est lux vera, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. i.*). Hanc lucem vidit Iudeus in carne, gentilis in fide, fidelis post mortem, in felici expectatione. Hæc lux venit in mundum, ut gentilis crederet, ut fidem a morte liberaret. Unde hujus lucis ortum, modicam lucem videbat Iudeus, intelligentia legis; modicam videbat gentilis, investigatione rationis; modicam lucem videbat fidelis post mortem in sinu quietis; modicam lucem videbat Iudeus in legis signaculo; gentilis in creaturæ speculo, fidelis post mortem in refrigerio.

Sed sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis (*Isa. ix.*). *Triplex* est mors, *triplex* umbra, *triplex* regio. Mors corporalis, sive naturalis, separatio est corporis et animæ; secunda mors, mors animæ, id est separatio ejus a Deo; tercia, gehenna. Prima mortis umbra est infirmitas, quia sicut in umbra appetit rei imago, sic infirmitas naturalis mortis est similitudo. Umbris secundæ mortis, peccatum est, quia in mortali peccato anima a Deo

separatur; et sicut ali imagine venit ad rem, ab umbra venit ad veritatem; sic per peccatum venit ad mortem. Ille autem tenebrae in quibus erant fidèles post mortem, existentes in sinu Abrahæ, erant quasi umbras mortis aeternæ; quia per illas tenebras in quibus erant illi, significantur illæ in quas demergentur damnati. Regio umbras primæ mortis, mundus est; regio umbras secundæ mortis, malorum conventus; regio umbras tertiae mortis, Abraham sinus. Tam Iudeis ergo quam gentibus per torporem vitorum jaceatibus in regione umbras primæ mortis, id est in mundo viventibus; et in regione umbras secundæ mortis, id est in conuentu malorum torpentibus, lux orta est, id est Christus per incarnationem, ut utrosque illuminaret ad intelligentem, utrosque irradiaret ad credendum. **B** Habitabitibus in regione umbras mortis, id est sanctis in sinu Abrahæ requiescentibus, Sol iustitiae est ortus, ut et eos a tenebris inferni liberaret, et eos luce æterna perfunderet. Nec mirum: *Parvulus enim natus est nobis, et Filius datus, est nobis (Isa. ix).* Parvulus ætate, maximus majestate. Nobis appetit in mundo, ut ei compareamus in celo.

Et ideo principatus super humerum ejus (*ibid.*). Crux quam Christus gessit in humeris, eleganter dicitur principatus, quia per ipsam triumphavit de diabolo, ne manus suæ potentiae ad nos extenderet; triumphavit de mundo, ne per amorem ad nos accederet; de peccato, ne regnaret in nobis; de morte, ne permaneret; de veteri homine, ne insurgeret. Et vocabitur nomen ejus, admirabilis (*ibid.*). O quam elegans nominis impositio! Christus admirabilis in natura, qua caret initio in genitura, quia genitus ab æterno; in matris conceptione, in nativitate, in morte, in resurrectione. Admirabilis etiam in consilio reperitur, unde et consiliarius (*ibid.*) dicitur; alto enim Dei consilio ordinavit, ut sicut per hominem intravit culpa, ita per hominem rediret gratia; et sicut in ligno præcessit transgressio, ita et in ligno celebraretur redemptio; et sicut passio Christi fuit Iudeis odor mortis in mortem, ita gentibus esset odor vite in vitam (*II Cor. ii*), multiplex etiam attulit salutis consilium; scripsit enim hominibus legem naturalem in corde, legem Mosaicam in codice, legem Evangelii, id est **146** legem patientiae, in carne. Et quia tam admirabilis et tantus consiliarius, ergo Deus. Ille duæ Christi nature exprimuntur; humana, cum dicitur: *Parvulus natus est nobis, divina vero, cum additur: Deus. Et quis Deus? Pater futuri sæculi.*

11. Per hoc quod Christus octava die circumcidens est in carne, figuratum est quod octava die resurrectionis circumcidendum esset a carnis passibilitate; et corpus suum, id est fidelis populus octava ætate, a corporis et animæ penalitate. Nec sojourn in Christo fuit perfecta et plena circumcisio, il est circumcisio circumcisiva, sed et circumcisio circumcidens. Circumcidit enim conceptionem maris a culpa; partum a pena; aquas per baptismum

A a sanctificandi impotentia; crucem ab ignominia; sepulcrum a corruptione cadaveris; carnem a vinculo mortis; non ut indigeret, sed ut indigentiam nostram tolleret.

12. Non vacat a mysterio quod puer Christus circumcisus est. Per hoc enim significatur quod nos pueri, non ætate, sed puritate, debemus nos circumcidere a puerilitate; vel, quod a prima ætate, nos a vita debemus circumcidere.

13. Quidam prophetae fruuntur verbo, quidam facto; ut verbo angelus qui ait: *Et vocabis nomen ejus Iesum (Luc. i).* Facto, ut Josephi, quia per hoc quod factus est salvator Ægypti a fane salvando, significavit Christum futurum Salvatorem mundi, a spirituali inedia liberando.

14. Tres reges munera offerentes significant tres animæ potentiales vires, que eleganter dicuntur reges, quia animam regunt, hæ sunt; ratio, intellectus et intelligentia. Ha ab oriente peregrinantur, quia a coelesti oriente, id est a Deo, in animæ dothes transmigrant. Per myrrham, quæ cadaveribus mortuorum opponitur, historia figuratur, quia ipsa circa res eaducas et transitorias vertitur. Hanc offert ratio, quia circa historialia ejus versatur consideratio. Per thus, figuratur tropologia, sive moralitas, hæc offert suavitatis odorem; hanc offert intellectus, quia circa formas ejus versatur intuitus.

Per aurum significatur anagoge, id est coelestium consideratio, quia sicut aurum inter metalla prærogativam retinet; sic anagoge inter intelligentias monarchiam retinet. Unde anagoge quasi sursum ductio. Hanc offert superior animæ potentia, id est intelligentia, quæ sola contemplatur divina.

C 15. Ecce mitto angelum meum, qui præparabit viam ante faciem tuam (*Malach. iii; Matth. xi*). Filius Dei dicitur splendor et forma substantie Patris (*Hebr. i*), et ideo facies dicitur, quia sicut in facie hominis voluntas perpenditur; sic per Filium, Patris voluntas dignoscitur. Est autem multiplex Patris facies; facies, proles ejus unica; unde dicitur: *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam.* Facies dicitur misericordia, unde dicitur: *Ne avertas faciem tuam a me (Psal. lxviii).* Facies est praesentis, unde dicitur: *Infirmabitur et perlubat ante faciem tuam (Psal. ix).* Facies dicitur cognitio manifesta, unde dicitur: *Videbimus Deum facie ad faciem, sicuti est (I Cor. xiii).*

16. Quadruplex est templum Dei. In quolibet est oblatio. Filius Deo Patri. Templum Dei humana natura, de qua dicitur: *Solvite templum hoc, et post triduum, etc. (Joan. ii).* Templum Dei etiam dicitur, templum materiale, de quo dicitur: *Ei venit in Spiritu in templum (Luc. ii).* Templum etiam dicitur presens Ecclesia, unde: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. iii).* Templum dicitur vita æterna; unde: *Adorabo ad templum sanctum tuum, in timore tuo (Psal. v).* Ad primum templum venit Christus per incarnationem; ad secundum, secundum legis consuetudinem; ad tertium, per humanum

generis visitationem; ad quartum, per ascensionem; ad quintum, obsecramus quando admiracione oramus.

47. Triplex legitur Christi adventus; primus, in carnem, per misericordiam; secundus, in mentem hominis, per gratiam; tertius ad judicium, per gloriam. *Quis poterit cogitare diem adventus ejus primi?* (*Malach. iii.*) *Quis poterit comprehendere diem vel horam, veniendi modum vel formam?* quomodo cœlestes terreno, invisibile visibili, illocale locali, uniretur unione ineffabilis? *Quis etiam potest cogitare diem adventus alterius, ubi animæ per gratiam illabitur Spiritus sanctus?*

Quid enim magis incomprehensibile, quam adventus sine motu; lapsus sine transitu, motus in tranquillitate, lapsus in quiete? Tertium etiam adventum quis poterit cogitare, quando veniet judicare vivos et mortuos, quando judicabit in maiestate, qui iudicatus fuit in humilitate; quando timebunt angeli *quis stabit ad videndum eum?* (*ibid.*) quasi dicat: Rarus ad cœlestia erectus, primum Christi videbit adventum; rarus stabit in virtutibus, ut intelligat spiritualem Christi ad se adventum. *Quis stabit in virtute in die iudicii, ut andeat eum videre in maiestate?* Circumdederunt me gemitus mortis, et dolores inferni circumdederunt me (*Psalm. xvii.*) id est peccata pro quibus dolendum, et que ducunt ad inferni tormentum, circumdederunt me. Sunt autem tres species dolorum inferni; dolores inferni possunt dici dæmones, culpæ mortales, pœnae infernales. Sunt autem species pœnaruin infernali, quatuor; vermis conscientia, flamma gehenæ, revelatio culpæ, carentia visionis divinæ. Prima pœna secretior, secunda gravior, tertia erubescibilior, quarta damnosior. Illi ergo qui in pœnis inferni sunt, clamare possunt: *Circumdederunt me gemitus mortis æterne.* A simili, per contrarium, quilibet fidelis in requie constitutus, dicere potest: *Circumdederunt me gaudia vite, et deliciae paradisi circumdederunt me.* Considera, o homo, quot et quantis sis circumvallatus miseriis, et nihil invenis in humano statu, quod non sit plenum dolore et gemitu.

48. *Scindite corda vestra* (*Joel. ii.*). Cor humanum multipliciter scinditur. Scinditur, quando in diversa distribuitur, ut cor avari; scinditur, quando partim dividitur in Deum, partim in mundum, quale est cor hominis tepidi.

Cor scinditur per contritionem, quod prius clausum erat per obstinationem. Primum est cor hominis frigidi, secundum hominis tepidi, tertium hominis calidi. Primum cor scindit cupiditas, secundum duplicitas, tertium charitas. De primo dicitur: *Corda et corde locuti sunt* (*Psalm. xi.*) De secundo: *Nemo potest duobus dominis servire* (*Matthew. vi.*) De tertio: *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias* (*Psalm. l.*) Scindendum est cor nostrum ad diligendum Deum, scindendum est, ad intelligentiam, ad penitentiam.

49. *Rogamus vos et obsecramus, etc.* (*I Thess.*

A iv.) Rogamus, quando aliquid simpliciter petitum, obsecramus quando enim admiratione oramus.

Eleganter dictum est, *ambuletis* (*ibid.*) Ambulare enim notat profectum de gradu in gradum. Nec simpliciter dictum est, *ambuletis*, sed *quemadmodum accepistis a nobis*. Ille eo modo ambulat quomodo accepit a prædicatore, qui illud quod audit implet eo fine quo dictum est a docente; qui non solum implet rei substantiam, verum etiam circumstantiam. Sequitur: *Sic ambuletis ut abundetis magis* (*ibid.*) Ambulare non solum notat profectum virtutum, verum etiam perseverantiam boni operis; ut sic abundetis magis, non solum perseverando, verum etiam de virtute in virtutem proficiendo (*Psalm. lxxxiii.*); quia sicut justum est, ut qui in sordibus est, sordescat adhuc (*Apoc. xxii.*): si justum est, ut qui in virtutibus est, abundet adhuc; quia caritas data meretur augeri; aucta, meretur perfici. *Hæc ergo voluntas Dei sanctificatione vestra, ut abstineatis a fornicatione* (*I Thess. iv.*) Duplex est fornicatio, carnalis et spiritualis. Carnalis, que sit in corpore; spiritualis, que sit in mente, per peccatum mortale; ubique fornicatio carnalis, ibi spiritualis, sed non e converso. Tota Scriptura Novi et Veteris Testamenti prohibet fornicationem, quia ad hoc peccatum videt hominem proniorem.

Homo enim proclivior est ad carnis lubricum: quia in luxuria conceptus, quadam hereditario jure videtur caro concupiscere. **148** Non ergo eredat homo se posse licite vacare libidini, quia ejus est addicta origini. Frequentius et manifestius prohibetur fornicatio, quam alia hominis exorbitatio; et sub nota fornicationis carnalis, prohibetur spiritualis. Tunc enim anima spiritualiter fornicatur, quando in mortale peccatum labitur; quia tunc recedit a Deo, et fornicatur cum diabolo. Abstinendum ergo a fornicatione; *Ut sciat unusquisque nostrum suum vas possidere in sanctificationem et honorem* (*ibid.*) **Triplex** est vas hominis, sacra Scriptura, caro humana, uxor propria.

Vas dicitur sacra Scriptura, quia in ea vinum spiritualis intelligentiae continetur; vas, caro humana, quia in ea anima recipitur; vas, uxor propria, quia in ea proles concipiuntur. Primum vas aureum, propter sapientiam, argenteum propter eloquentiam. Secundum vas luteum, propter carnis corruptelam. Tertium potest dici carneum, quia in eo celebratur carnale commercium. Primum possidere debemus in sanctificationem et honorem; ut non illud corrumpanus per hærelicam expositionem, sed sanctificemus per legitimam spiritualis intelligentia inquisitionem.

Vas etiam secundum, id est corpus nostrum debemus possidere, cohærendo in sanctificatione virtutum, et honore, ne inhonoretur aliqua turpitudine. Quia siq[ue] homo studet officiorum sacerdotum

vasa munda servare ; ita membrorum suorum officia, cinas, debet per continentiam honorabiles exhibere. Conjugatus etiam quilibet tenetur vas suum, id est uxorem, possidere, in sanctificationem ; non turpiter ea abutendo, non in passione desiderii, ut nec saltem desiderium sit ibi, quod est lesio et animæ passio. O miser homo ! luxuriam putas esse delectationem, et Apostolus vocat eam, passionem. Si tibi delectatio, falsa est et momentanea, immunda, peremptoria.

20. Oculi mei semper ad Dominum (Psal. xxvij). Quidam dirigunt oculos materiales ad creaturas, ut in eis per concupiscentiam delectentur. Contra quam delectationem dictum est : *Averte oculos meos ne videant vanitatem (Psal. cxviii).* Vana scilicet, et vane. Potest enim alius videre vana, et non vane, qui ista visibilia videt ut in eis laudetur Deus. Videt vana vane, qui vana intuetur, ut delectetur sensus.

Nec soluna oculus materialis avertendus est a vanitate, sed et oculus spiritualis, id est mens, ne vana intueatur vane, id est carnales delectationes concipiatis delectandi intentione ; sed intueatur vana non vane, id est eas consideret fugiendi gratia.

Convertantur autem oculi interiores ad veritatem, ut vera intueantur, et vere, id est æterna, et ex charitate. Et hoc est quod dicit : *Oculi mei semper ad Dominum.* Sunt tamen quidam qui mores bestiales induentes, oculos declinant in terram, non nisi terrena cogitantes. Isti sunt quasi *sus in volutabro luti* (II Petr. ii), demersi in limo profundi. Isti sapientiam suam detinent in mundi phantasias, de quibus Salomon : *Mulier pulchra et farua, est annulus aureus in naribus suis (Prov. ii).* Sus enim maculat annum in luto, et mulier pulchritudinem in fetore luxuriæ. Ista sapientia est quasi annulus aureus in naribus suis. Sus est animal gulosis et immundus, animal luto deditum : talis est homo mundanis deditus, cuius cupiditas omnia devorat, quem culpa maculat, qui scæci terrenorum inhiat. In cuius naribus est annulus aureus. Nares ejus sunt, timor mundi et amor, quibus mundi delicias quasi quemdam odorem ad se trahit. Timor cavit ne sanitatem, amor allicit ut acquirat. In his naribus quasi annulus aureus est hominis sapientia, quæ in timore et amore mundi expenditur, et dum hæc narres luto terrenorum applicantur, aureus annulus insicitur.

Sapientia vero justi est, aureus annulus in dito discreti. Per digitum intelligitur bona operatio ; digitis enim operamur. Unde, dives sepultus in inferno, loquens ad animam pauperis quiescentem in sinu Abraham ait : *Intingat extreum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam (Luc. xvi),* id est si minimum bonorum operum ipsius habere, minorem peccatum sustinerem.

21. 149 Exsultemus ab überibus consolationis nostræ (Isa. lxvi). Alia sunt ubera desolationis, alia consolationis, alia absolutionis. Ubera desolationis

A sunt, peccati delectatio, et ejusdem continuatio, quæ ubera propinat mater consuetudo. Unde Job in persona humani generis, dolet se laetatum uberibus prava consuetudinis. Ab his uberibus ablatatur, qui volens accedere ad mensam Dominicam, de peccato dolet, a peccato recedit, et poenitet. Et hoc fieri solet, quando aliquid amarum uberibus prava consuetudinis apponitur ; quod fit, quando filius a patre temporali tribulatione flagellatur. Ubera consolationis sunt ubera matris Ecclesie, scilicet, doctrina et vita. Ab uno ubere, scilicet a doctrina, lac procedit ; ab altero ubere, id est vita, mel defluit ; quia doctrina sovet, vita denudat. De his uberibus dicit sponsa : *Inter ubera mea commorabitur (Cant. i).* Ubera absolutionis sunt ubera Jerusalem colestis matris nostræ, quæ triumpbat in cœlis. Hac sunt, libertas a culpa, et libertas a poena. Ab his uberibus exsultant, qui in cœlis triumphant. De his uberibus dicitur : *Duleiora sunt ubera tua vine (ibid.).* Exsultemus ergo ab uberibus consolationis, bibamus lac quod propinat doctrina ; satiemur melle, quod propinat fidelium vita. Unde de Ecclesia dicitur : *Mel et lac sub lingua tua (Cant. iv).*

Eleganter autem per lac figuratur sacra doctrina, vel sacra Scriptura ; quia sicut in lacte triplices sunt substantia, ser, casei, butyri, sic in sacra Scriptura, triplices sunt intelligentia, historica, allegorica, tropologica. Per serum, figuratur historia, quia sic ut serum substantia est vilioris, et saporis minoris, sic historia vilioris et minoris delectationis. Per caseum qui solidioris est substantia, et nutritivæ, et separatur a sero, figuratur allegoria, qua animæ intelligentiam nutrit, et solidius animam pascit. Per butyrum quod pinguis est et lenificativus habet substantiam, figuratur tropologia, quæ suavis sapit palato mentis. Per mel quod latet in cœliulis, figuratur vita fidelium, quæ latet in humano corporis testa, velut favus in cellula. Exsultemus ergo ab uberibus nostræ consolationis, ut perveniamus ad ubera absolutionis.

22. Triplices sunt tabernaculum Christi. Tabernaculum humana natura, tabernaculum Ecclesie, tabernaculum vita æterna. De primo dicitur : *In sole posuit tabernaculum suum (Psal. xviii).* De secundo : *Quam dilecta tabernacula tua, Domine ! (Psal. lxxxix).* De tertio legitur : *Domine, quis habitat in tabernaculo tuo ? (Psal. xiv).* In primo fuit pgnans, in secundo regnans, in tertio triumphans. Primum tabernaculum fuit compositum ex cortinis cilicinis, secundum ex pellibus rubricatis, tertium ex pellibus hyacinthinis. Humana eternum Christi natura quodammodo fuit cilicina, quia propter defectus humanos aspera ; assumpsit enim Christus saccum meriti, non meritum sacci, id est peccatum, non culpam. Unde et Christus in Psalmo, se dicit indutum cilicio (Psal. xxxiv). Secundum tabernaculum, id est Ecclesia, compositum est ex pellibus rubricatis (Exod. xxxvi), id est ex sanctis, variarum tribulationum sanguine rubricatis. Tertiū tabernaculum, id est

vita æterna, ex pellibus hyacinthinis (*ibid.*). Hyacinthus colorem præfert cœlestem; hyacinthinæ ergo pelles significant cœlestium præmiorum varietates, in quibus et ex quibus, vita consistit æterna. O homo, qui in tabernaculo corporis constitutus es, qui in tabernaculo Ecclesiæ positus, toto corde ad cœleste tabernaculum aspira, ut merearis in Sancta sanctorum intrare, id est in vitam æternam. In qua est cherubim, id est angelica natura, in qua est arca fœderis, id est humana Christi natura; in qua est urna plena manna, id est anima Christi, plena gratia cœlesti; in qua est aurea corona, id est cœlestis beatitudine; in qua aureola, id est beatitudinis quædam superadditio; in qua est propitiatorium, id est divina majestas.

B 23. *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste; non tamen sicut ego volo, sed sicut tu vis* (*Math. xxvi*). Ecce quomodo in Christo duo loquuntur, et de diversis loquuntur! Loquitur sensualitas, loquitur ratio. Loquitur sensualitas ex nostra infirmitate; loquitur ratio ex divina firmitate; loquitur sensualitas ex humano **150** affectu, loquitur ratio ex divino effectu. Ait sensualitas: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*. Ait ratio: *Non tamen sicut ego volo, sed sicut tu vis*. Ecce voluntates istæ diversæ, non adversæ; volunt contra diversa, sed non tendunt in contraria. Proponit sensualitas, disponit ratio. In nobis frequenter sensualitas et ratio non solù sunt diversæ, sed etiam adversæ, quando sensualitas vult malum, ratio bonum.

Unde Apostolus in persona humani generis ait: Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ (*Rom. vii*). Hæc cogit hominem debachari cum brutis; illa facit hominem ratio in carnem angelis, hoc est perpetuum in mente humana duellum, quia etsi ratio aliquando sensualitatem refrenet, tamen sensualitas semper remurmurat; hæc est enim rota carri, que fenum portat, tamen murnurat. Sed in arca Noe omnes bestie fuerunt pacificæ, quia omnes motus sensuales in humana Christi natura fuerunt pacifici, id est obedientes rationi. Christus ergo secundum sensualitatem loquens, ait: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*. Multiplex est calix. Calix, passio; calix, corporis et sanguinis Dominici sumptio; calix, terrena delectatio. De primo dicitur: *Transeat a me calix iste*. De secundo dicitur: *Calix inebrians quam præclarus est* (*Psal. xxii*). De tertio dicitur, quod omnes gentes inebriatae sunt calice auro Babylonis (*Jer. li*). Primus calix inebriat ad mortis soporem, secundus, ad sobrietatem; tertius, ad æternam damnationem. Primus calix est myrratus, secundus melitus, tertius mellitus. Unde et de ipso dicitur: *Mel distillant labia meretricis* (*Prov. vi*). O homo, si tibi immineat passio ad mortem, si titillat caro, constans sit ratio, clama: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste, non tamen sicut ego volo, sed sicut tu*. Si instet timor preventiens passionem, non instet passio turbans rationem. Sis paratus ad

A sumendum secundum calicem, id est corpus et sanguinem Domini, clama: *Pater, si fieri potest, permaneat in me calix iste*. Si immineat tertius calix, id est, terrena delectatio, clama: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*.

24. *Expurgate vetus fermentum* (*I Cor. v*). Fermentum, est malitia, que totam massam operum corruptit. Est autem duplex fermentum, charitatis et iniquitatis. De fermento charitatis dicitur, quod mulier miscuit modicum fermenti satis tribos (*Math. xiii*). Fermentum misceri satis tribus, nihil aliud est, quam charitatem adjungi fidei Trinitatis. Sicut fermentum totam massam rei cui adjungitur in suam naturam convertit; sic charitas omnia quibus adjungitur, sibi similia facit.

Ex purgetur a nobis fermentum, ut simus nova conspersio, sicut, siuimus azymi.

Azimi siuimus per baptismum, id est a zyma originalis peccati, purgati. Permanentes ergo in innocentia, simus conspersio nova, conspersi cœlesti gratia. Conspersio nihil aliud est quam farina aqua conspersa. Fidelis ergo rore cœlestis gratiæ respersus, est conspersio nova. Nota quod fidelis ut fiat cibus Christi, et Christus cibus justi, primo debet inter duas molas molli et conteri. Inter timorem videlicet et spem; et sicin farinam spiritualem redigi, consequenter abundantiori aqua charitatis respurgi, et sic in panem redigi, postea igne tribulationis decoqui, et sic in cibum Christi converti

C *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus* (*I Cor. v*).

Pascha dicitur et hora vespertina in qua agnus comedebatur. (Unde dictum est: *Ante diem festum Pascha* (*Math. xxvi*) et agnus Paschalis qui comedebatur; unde dictum est: *Ubi vis paremus tibi comedere Pascha* (*ibid.*)? et solemnitas paschalis; unde dictum est, ne contaminarent Pascha (*Joan. xviii*), id est solemnitatem paschalem. Christus ergo Pascha dicitur, quasi agnus paschalis, qui pro nobis immolatus est. Pascha etiam dici potest, quasi transitus, quia transiit de morte ad vitam, de mundo ad Patrem.

25. *Ascendens Christus in altum, captivum duxit captivitatem* (*Ephes. iv*). **151** Multiplex legitur Christi descensus: primus descensus fuit de sinu Patris in uterum Virginis; secundo, descendit in præsepe; tertio, ad inferos. Primus, fuit ad visitandum, secundus ad significandum; tertius, ad liberandum. Similiter, multiplex fuit ejus ascensus, ascendit in cruce patibulum; ascendit ad resurrectionis triumphum; ascendit in celum. Primo ascensu ascendit ut mortem captivaret; secundo, ut eam periret; tertio, ut captivitatem captivam duceret. Genus humanum multipliciter, et a multis erat captivatum. A diabolus potentia, a culpa, a poena; sed quod diabolus captivarat captivitate erroris, Dominus captivavit captivitate salutis, ut jam non esset tributariorum diabolo, sed obnoxiam Deo; et quod captivavit culpa per diabolum, captivavit gratia per

Christum; et quod captivavit poena, captivavit gloria. Sed illa captivitas erat servitius, ista libertatis.

Nec solum Christus bona captitate captivavit genus humanum, sed etiam captivavit infernum, diabolum, peccatum, supplicium. Captivavit genus bamanum, ut liberum esset; infernum, ne suos perderet; diabolum, ne in suos deserviret: peccatum, ne nimis abundaret; supplicium, ut minus homo illud timeret. Ipse autem vixor *ascendens, dedit dona hominibus* (*ibid.*), quia distribuit stipendia suis militibus. Ecce, vermis qui sine coitu nascitur, foliis virentibus pascitur, sericum emitit ab ore, consequenter clauditur morte; denuo suscitatur, postmodum ei ad volandum ala datur; hic est sine virili semine natus, foliis virentibus, id est orationibus sanctorum delectatus, sericum emittens ab ore, id est vestimenta virtutum nobis praebens sua predicatione, consequenter mortuus, denuo a mortuis suscitatus, tandem assumptis aliis immortalitatis et agilitatis, impassibilitatis et subtilitatis, ad dexteram Patris est collocatus.

DE SANTO JOANNE BAPTISTA.

26. *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, etc.* (*Matth. iii.*)

Aliud est verbum, aliud vox verbi. Verbum dicitur proprie interioris mentis conceptus, exteriore voce expressus. Unde et verbum dicitur, a verbere mentis, id est a passione quia quodammodo anima patitur, cum ab ea de re intellectus habetur. Unde Aristotle in libro *Perihermeniarum*, ait: « Ea que sunt in voce, notae sunt eorum que sunt in animo. » Eleganter ergo Filius Dei dicitur Verbum, quia sicut mentis conceptus de mente procedit, ita Pater Filium genuit: sicut sine aliqua diminutione, mens gignit intellectum, sic Pater sine omni diminutione sui gignit Filium; sicut verbum exteriore voce exprimitur, sic Filius quasi lingua Dei verbum variis prophetis annuntiavit. Et sicut verbum Dei dicitur interioris mentis conceptus, sic vox verbi dicitur exterior sonus. Unde, sicut Christus dicitur Verbum, sic vox verbi aliquis praedicans verbum. Sicut quilibet etiam propheta posset dici vox verbi, quasi verbum praedicans, tamen antonomastice Joannes Baptista dicitur vox verbi, quia non solum futurum praedixit, verum etiam presentem demonstravit. Eleganter ergo de eo dictum est, quod sit vox verbi *clamantis in deserto*. Et nota, sicut apud logicum discernitur, alium esse sonum non vocem, alium esse sonum vocem; aliam significativam, aliam non significativam; aliam significativam naturaliter, aliam ad placitum. Quaedam autem res inanimatae fuerunt signa verbi, sed nulla vox ipsum verbum praedicaverunt: tale signum potest dici, sonus verbi, sed non vox verbi. Ut manna quod de celo descendit, fuit signum Christi, quedam vox ve bi fuit significativa, quedam non.

Vox significativa seu articulata, dicitur quae pro- (14-16) Mercuriu: Trismegistus.

A fertur cum intellectu ejus qui loquitur, quando intelligit illud quod 152 vox dicit. Vox ergo significativa verbi fuerunt Isaías et Jeremias, quia quilibet eorum intelligebat quod dicebat; vox vero verbi non significativa fuit Balaam, Caiphas, etc., qui quamvis aliquid de Christo figurarent, non tamen intelligebant quod dicerent. Quaedam autem vox verbi fuit significativa naturaliter, quedam ad placitum. Quidam namque philosophi naturaliter, ducti rationis comprehendenderunt Patris sapientiam, et ita verbum et multa de eo praedixerunt. Ut verbi gratia unus eorum (14-16) de Filio Dei ait: « Deus summus secundum fecit Deum, et eum dilexit tanquam unigenitum filium suum, vocavitque cum filium benedictionis aeternae. » Talis vox verbi significativa fuit naturaliter, quia ductu naturalis rationis. Illa vox significativa fuit ad placitum impudentis, id est beneplacitum Dei inspirantis, ut sancti prophetae.

B Talis vox fuit Joannes Baptista, unde de ipso dicitur: *Vox clamantis in deserto*. Iustum verbum, id est Christus, clamavit in multiplici deserto. In deserto mundi, creaturas Deum praedicantes, et sic in deserto mundi clamavit factio; in deserto Iudeæ, verbo, in deserto animi justi, nutu divino. Quid clamat? *Parate viam Domini*. Multiplex est via Domini. Via a qua viandum, ut poenitentia, via juxta quam viandum, ut bonus prælatus, cuius sequi debemus exemplum; via in qua viandum, divinum præceptum; via ad quam viandum, Christus. De prima dicitur: *Parate viam Domini*; de secunda: *Via Sion lugent* (*Thren. i.*); de tertia: *Beati immaculati in via* (*Psal. cxviii.*); de quarta: *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan. xiv.*). Via ergo paranda per poenitentiam est, per contritionem, per confessio-nem, per satisfactionem. Via paranda est, ut ejiciatur lutum luxuria, ut ejiciatur pulvis vanæ gloria, lapis mentis induratur. *Recias facite semitas Dei nostri* (*Matth. iii.*).

C Aliud est via, aliud semita. Via, est strata publica, per quam omnes communiter graduntur; semita, est arcia via et secreta, per quam pauci et arctius graduntur. Unde, semita, quasi semis iter. Via ergo est præceptum, semita consilium. Præceptum ab omnibus debet impleri, consilium impietum pauci, quia arctius est.

D Semita autem aliquando est recta, aliquando indirecta. Indirecta quando aliquis speciemens implet consilia, quedam instinetu naturali, non amore Dei, ut philosophi, qui omnia reliquerunt, sed Christum non sunt secuti. Recta est semita, quando solo Dei intuitu impletum consilia. Hujus verbi sic clamantis vox fuit Joannes Baptista.

DE SANTO PETRO APOSTOLO.

27. *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam* (*Matth. xvi.*)

Petrus Ecclesiam figurat; sicut enim a petra Christo, Petrus dicitur, sic Ecclesia ab angulari lapide

Christo, nomen interius mutatur. Sicut a petra Christo ipso datum est nomen, sic a petra Christo Ecclesia datum est nomen. Sicut Petrus periclitatur in fluctibus, sic Ecclesia periclitatur in mundi tempestatis. Ad similitudinem enim stelae septentrioinalis verritur, sed non mergitur; periclitatur, sed non naufragit. Sicut Petrus dictus est Barjona, quasi *filius columbae*, sic Ecclesia filia celestis columbae, id est Spiritus sancti. Ad Petrum ergo Dominus loquens ait: *Tu es Petrus, subaudi, a me petra sic dictus; et super hanc petram, id est super me* (17), *adificabo Ecclesiam 153 meam. Et tibi dabo claves regni celorum* (*ibid.*). *Quod est istud regnum, cuius claves collatae sunt Petro et ornari ejus successori?* Una clavis est potestas ligandi atque solvendi; altera clavis est, discretio discernendi intra lepram et lepram, id est peccatum et peccatum. Eleganter potestas ligandi atque solvendi dicitur clavis, quia sicut clavis serat et reserat, sic potestas illa deus habet usum, unum in ligando, alterum in solvendo.

Dicitur autem sacerdos ligare, triplici de causa, quia vel relinquunt ligatum, vel satisfactionem injungit, vel excommunicato imprecatur. Similiter, tripliciter dicitur solvere, quia sacramentaliter absolvit, et de pena remittit, et pro salute orat; officium etiam discernendi inter peccatum et peccatum, clavis dicitur; quia tali officio habet assignare differentiam inter peccatum et peccatum. Iste sunt claves regni celorum. Quadruplex est regnum celorum; regnum enim dicitur Christus, sacra Scriptura, Ecclesia, vita aeterna. De primo dicitur: *Regnum Dei intra vos est* (*Luc. xvi*). De secundo dicitur: *Simile est regnum celorum homini qui exiit primo mane seminare semen suum* (*Math. xm*). De tertio: *Regnum meum non est de hoc mundo* (*Joan. xviii*). De quarto: *Appropinquabit enim regnum celorum* (*Math. iii*). Primi regni clavis dicitur illa de qua facta est mentio; quia per officium sacerdotis et potentiam a Christo datam, aperitur primum regnum fideli, et preparatur via ad Christum; per hoc enim quod sacerdos inter peccatum et peccatum discernit, et penitentem absolvit, viam preparat fideli ad Christum. Similiter, per has claves reseratur introitus ad secundum regnum, id est ad sacram Scripturam. Nam per hoc quod sacerdos penitentem solvit, de poena remittit, quantitatem peccati ostendit, convenientiam etiam et differentiam inter peccata, ad intelligentiam sacrae Scripturae mittit. Per has etiam claves reseratur aditus ad tertium regnum, id est ad Ec-

(17) Alanus noster in expositione hujus loci secundus est opinionem sancti Augustini, qui lib. i *Retract.*, cap. 21 (et alii sepius), hunc lucum sic expoundens censet (tacet aliam expositionem etiam non rejiciat quia, per (Petrum), intelligitur Petrus, quae est communis omnium aliorum sanctorum Patrum, et expositorum catholicorum) verba Augustini, loco citato, haec sunt: *Dixi in quodam loco de apostolo Petro, quod in eo, tanquam in petre, fundata sit Ecclesia, qui sensus etiam cantatur ore*

A clesiam. Simili modo ad quartum regnum, id est ad vitam aeternam; et ita, quantum ad quadruplex regnum, dicuntur claves regni celorum. Iste claves ad sacerdotes pertinent, qui debent esse coeli janitores, et paradi clavigeri. Sed iam ista claves legitime, mutata sunt in adulterinas, quia non jam Dei intuitu et rationis ductu ligant aut solvant, sed amore pecuniae non ligandos ligant, ut de eis vere possit dici: *Quocunque ligaveris super terram, erit solutum in celis; et quocunque solveris super terram, erit ligatum in celis* (*Math. xvi*). Ecce isti clavigeri sunt non a clave, sed a clava; claves mutant in clavas, quia non eis viam aperiunt, sed potius seducendo, ad mortem aeternam percutiunt.

B Isti potius videntur habere claves infernorum, quam regni celorum. Isti miseri non sunt vicarii Simonis Petri, sed Simonis magi.

DE SANCTA MARIA.

28. *Hagredietur virga de radice Jesse* (*Isa. xi*). Dominus Deus hominem quasi arborum vitæ plantavit in medio mundi, quasi in medio paradisi. Lignum, inquam, fuit homo ante peccatum, propter naturæ suæ soliditatem, et vite; quia spiritualem habebat vitam, sed per peccatum istud lignum versum est in folium quod vento rupitur (*Job xiii*), et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet (*Job xiv*). De hoc ligne processerunt multi rami, quidam virentes, quidam aridi, id est Adas posteritas, de qua, quidam fecerunt fructum boni operis, tanquam virentes rami; quidam vero, rore celestis gratiae earuerunt, et ideo a bonis operibus aruerunt. De hujus arboris radice, de qua processit Jesse, id est de antiquorum patrum gene-
C re, egressa est virga, id est Virgo Maria. Hæc virga sui fructus suayitate redemit amaritudinem radicis antique. Hæc, vitium quod erat in trunco, redemit in sureulo. Hæc eleganter dicitur virga, ratione nominis, ratione significationis, ratione proprietatis. 154 Ratione nominis, quoniam mutatione A in O, de virga fit virgo. Ratione significationis, quia per virginem Aaron figurata est Virgo Maria. Quia sicut virga illa sine omni exteriori beneficio, fronduit, floruit, fructum fecit; sic Virgo Maria sine virili adminiculo floruit Christum concepiendo, fructum fecit pariendo. Ratione proprietatis, quia sicut Virga instrumentum est regis, instrumentum est corrigitis, instrumentum est mensurantis; sic gloriosa virgo Maria instrumentum fuit coelestis regis, quo scilicet usus est ad regendum populum suum; instrumentum corrigitis, quia eo

multierunt in verbis beatissimi Ambrosii, ubi de gallo gallinaceo ait: *Hoc ipsa petra Ecclesia, canente, culpam diluit.* Sed scilicet me postea sapientissime sic expoussisse, at per *hanc petram* intelligetur, quem confessus est Petrus, non enim dictum est illi in eis petra, sed *in eis Petrus*, *in petra antea erat Christus* (*I Cor. x*). Harum autem duas sententiarum quae sit probabilius, eligat lector. Haec Augustinus. Vide *De Platynum*, lib. i *De Romano penitente*, cap. 10, et alios.

xus est ad corrigendum genus humanum ; instrumentum mensurantis, quo usus est ad claudendum se sub mensura humanitatis.

Et sicut virga dum in altum erigitur, recta linea dirigitur, sic Virgo Maria in altum beatitudinis fuit erecta, et tramite virtutum directa. Unde et de ipsa dicitur : *Quæ est ista quæ ascendit per desertum ?* etc. (Cant. iii.) De hac virga, flos est egressus, id est natus Christus; flos fructum facit, odorem reddit, campo pulchritudinem dat. Sie Christus fructum nostræ redēptionis fecit, odorem nominis sui ubique diffidit, spiritualem pulchritudinem mundo dedit.

29. Aliud est signaculum Dei, aliud sigillum ; aliud imago, aliud signum. Sigillum Dei Patris est Filius, quasi in omnibus signus illum, quia Patri coequalis, coeternus, consubstantialis. Angelus est Dei signaculum, quasi in aliquibus signans illum ; quia in pluribus Deo similis, etsi non in omnibus. Unde de Lucifero dicitur secundum statum quem habuit ante casum : *Tu signaculum similitudinis Dei* (Eccl. xxviii). Sed Filius est sigillum Patris secundum unitatem essentie, angelus vero signaculum imitationis per rationem. Homo dicitur imago Dei, quasi imitago, quia non est ita expresse similis Deo sicut Angelus. Quælibet vero creatura dicitur signum Dei, quia sua essentia, sui ordinatione, sua pulchritudine prædicat Deum.

30. Vita aeterna non solum dicitur promissio, sed reprobmissio ; quia non solum verbis promissa, sed etiam factis. Promissa per patriarchas, per prophetas, per Christum , per apostolorum sententiam. Quis sanctus de vita aeterna dubitat adiectione, quæ probata est tot sanctorum' præconiis, tot sanctorum exemplis ?

Non rideret Vincentius in equaleo, nisi securus esset de premio. Non gauderet Laurentius in craticula, si dubitaret de gloria. Hoc totum operatur fides ; regna vincit, justitiam perficit, reprobmissionem acquirit.

31. Beata Virgo Marla est quasi *lilium inter spinas* (Cant. ii), quasi *oliva speciosa in campis*, quasi *plantatio rosa in Jericho* (Eccl. xxiv). Lilium inter spinas oriens, quanto magis a spinis pungitur, tanto major odor ab eo emititur. Lilium spinis præcellit odore, præeminet colore. Et beata Virgo, quanto majorem a Judæis sustinuit persecutionem, tanto ipsius patientia majori boue opinione fragravit redolentia. Haec est quasi oliva in amplitudinem hujus mundi, velut in medio campi , speciositatem virtutum retineus, sanctis cogitationibus virens, bonis operibus florens ; nobis fructum aeternæ beatitudinis pariens, celesti oleo fecunda, id est Spiritus sancti gratia. Haec est quasi *plantatio rosa in Jericho*. Rosa in Jericho plantata, oritur pulchrior, redolent fragrantior, majori rubore vestitur, diutius sua pulchritudinem coloratur. Cum ergo Jericho interpretetur *defectus*, beata Virgo quasi quedam rosa in defectus humanæ naturæ plantata, fuit cæ-

A teris mulieribus virtute formosior, rubore terrena rum tribulationum per patientiam venustior, odore honorum operum redolentior.

32. Hi sunt tres gradus, per quos homo ascendit in cœlum : paupertas, humilitas , charitas. Ad hoc enim ut homo justificetur, oportet primo ut pauper sit spiritu, id est humili et cor non apponat divitiis ut post eas mentaliter non abeat, quamvis eas materialiter habeat. Oportet autem habere quadruplicem paupertatem , contra quadruplicem divitiarum speciem ; sunt enim divitiae fortunæ,

155 quæ consistunt in auro et argento, et lapidibus pretiosis, et honoribus terrenis quæ eadem levitate recedunt qua accedunt, et ideo dicuntur fortunæ. Quæ si affluent, non debet homo iis cor apponere. Sunt et divitiae naturæ, quæ consistunt in dotibus corporis, ut in pulchritudine, robore, incolumitate, in dotibus animæ, ut in memoria, intellectu, ratione. De his non debet homo superbire, sed contra hæc, paupertatem semper retinere. Sunt divitiae quæ consistunt in virtutibus, et donis Spiritus sancti. De his autem divitiis non debet etiam homo superbire, ne recedant ex hominis superbia, sicut accesserunt ex divina gratia. Divitiae gloriæ, consistunt in æterna beatitudine. Nec etiam debet superbire de illa, in praesenti vita, propter meritorum suorum insignia, quia superbia non solum auferit insignia meriti, verum etiam insignitatem præmii. Secundus gradus per quem ascendit homo in cœlum, est humilitas ; hujus tres sunt species, prima est sufficiens , quæ exhibetur majori ; secunda abundans, quæ solvit pari ; tertia, consummata, quæ persolvitur minori. Hec est consummatio omnis justitiae, de qua dicit Dominus ad Iohannem : *Oportet me implere omnem justitiam* (Matth. iii), id est supremum gradum humilitatis.

Est autem supremus gradus charitas , secundum quam homo tenet Deum diligere supra se, infra Deum se, proximum intra se.

33. Tres pueri, Ananias, Azarias et Misael, ne legem Dei impleant, captivantur (*Daniel* i) ; quia in hoc mundo, tres anima potentiae ne se plene exerceant, captivantur ; scilicet irascibilitas, concupiscibilitas, rationabilitas : irascibilitas, ne refrenet virtus ; concupiscibilitas, ne appareat recta ; rationabilitas, ne exaniinet singula. Sed quartus, Daniel contemplativus gaudet, visiones videt, quia superior portio rationis quæ existungi non potest, veritatem videt in speculo. Ne ergo nos captivitas terre aquilonis, ira ad lites invitet, ad contumelias inflammet, ad detractiones moveat, ad odio succendat ; ne concupiscentia excitet gulam, evocet luxuriam, epidemiam pascat, avaritiam nutriat ; ne ratio fallatur, ne imaginationibus seducatur, ad nos clamat Dominus dicens : *O, o, o, fugite de terra aquilonis* (Zach. ii). Terra aquilonis, civitas est Babylonis ; quid est Babylon, nisi mundus iste, in quo spiritualis Nabuchodonosor, id est superbia, regnat ? De hac terra fugite, ne irascibilitas erret ; fugite, ne

concupisibilitas deviet; fugite, ne rationabilitas exorbitet. Nobis in terra captivitatis aquilonis, imminet triplex va. Væ, quia succensi ira; vœ, quia inflammati concupiscentia; vœ, quia ratio offuscata.

Hoc insinuans Jeremias ait: A, A, A. Domine Deus, quia puer ego sum, et nescio loqui (*Jer. i.*). A, quia ita decoquit; A, quia concupiscentia succedit; A, quia ratio dormit; et ideo puer ego sum, et nescio loqui. Ab hac terra aquilonis panditur omne malum; malum in Deum, per blasphemiam; malum in proximum, per superbiam; malum in se ipsum, per luxuriam.

34. Igni luxurie tria materiam præstant, scilicet, sarmenutum, sulphur, sterquilinium.

Exterior corporis pulchritudo eleganter compa- ratur sarmento; nam sicut sarmenutum ad modicum viret in vere, marcescit in hieme, arescit in grandine, reservatur flammæ; sic exterior corporis pulchritudo nunc in facie vernat, nunc ab hieme senectatis fugatur, nunc per mortem extirpatur, nunc flammæ luxurie materiam præstat. Quid est exterior pulchritudo, nisi superbia fomentum, latum deauratum, sterquilinium dealbatum, sarinen- tum igni luxuriae reservatum? Sulphur vero est gula, quia sicut sulphur fetet et ardet, sic gula fetet per infamiam, ardet per concupiscentiam. Quid est gula, nisi luxurie seminarium, rationis seculum, acervus stereorum, prelio pudorum, hostis castitatis, origo immunditæ, mater nauseæ? Ster- quilinium vero quod impinguat terram, et pessi- mum 156 a se emitit redolentiam, est desidia, quæ carnem impinguat ad luxuriam, et solam in se gerit infamiam. Unde David desidiosus in palatio, laboravit adulterio. Et :

Quærerit Agistus, quare sit factus adulter?

In promptu causa est: Desidiosus erat.

(*Ovin., l. i De remed. amoris.*)

O miserabilis ignis luxurie, cui sulphur mate- ria, scintilla desidia, fumus infamia, cuius immunitia!

35. Divitiae materiam præstant avaritiæ, quia multi dejecti paupertate, avaritia non resuunt, qui postquam divites facti sunt, eadem labo- rant.

36. Terreni honores, et mundanae potestates, eleganter feno et stipulae sunt comparabiles, quia sicut fenum vel stipula, nunc viret, nunc in clibanum mittitur; nunc floret, nunc conteritur; sic mundana gloria nunc viret, nunc emoritur; nunc splendet, nunc teritur. Quid ergo sunt terreni ho- nores, nisi bonorum imagines?

Quid mundanae potestates, nisi potestatum his- triones? Quid sacrales dignitates, nisi dignitatum larvæ et simiæ? Quid terrena bona, nisi hominum phantasie? certe, bona terrena bona non sunt; si bona essent, nunquam decessent, non abesserent justis, non adcessent injustis.

Si bona essent, animum implerent, non mentem

A exhaustirent, non essent talia per quæ mens fit quadam vacuitate plena et quadam plenitudine vacua. Si bona essent, tellus eis non gauderet, paradi- sus non carceret. Hæc terrena bona avaritiæ sunt materia.

37. Si vis vitare luxuriam, gulam refrena, vigiliis insta, orationibus intende. Si vis vitare avari- tiæ, attende quod avaritia est idolorum servitus, (*Ephes. v.*). Si vis vitare vanam gloriam, considera, quod vanitas vanitatum, et omnia vanitas (*Eccles. i.*). Considera quod hoc solum gloriosum retinet secum vanæ gloria, quod appetitores sui contemnat, appetat contemptores, volentes aspernetur, fugientes insequeatur.

38. Pœna infernales quas dæmnoni in inferno patientur, sunt novem: prima est, ignis inexstingibilis, qui scilicet ignis tanto excedit ignem no- strum, quanto noster excellit ignem imaginarium; de quo dictum est: *Ite, maledicti, in ignem aeternum* (*Matt. xxv.*). Et alibi: *Ignis eorum non extinguitur* (*Marc. ix.; Isa. lxvi.*). Nota duplice: effectum istius ignis, quia nec consumet, nec consu- metur. Secunda pœna dæmonorum erit, frigus incomparabile. Unde Job: *Transibunt ab aquis ni- rium ad calorem nimium* (*Job xxiv.*). Tertia. vermis immortalis, unde: *Vermis eorum non morietur* (*Isa. lxvi.*). Quarta fetor intolerabilis. Vix enim dæmoni fetorem illum sustinebunt. Quinta, tenebrae palpabiles, quæ tantum erunt spissæ, quod fere scindi possent. Unde Dominus: *Projicite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium* (*Matt. xxii.*). Et Jub: *Si sustinuero, infernus domus mea est, et in tenebris stravi leciulum meum* (*Job xvii.*). Et propheta: *impit in tenebris conticescent* (*I Reg. vi.*). Sexta, flagella cadentia; impiti enim gravissimis flagellis affligentur. Septima, visio daemonum, ser- pentum, et quadrupedum. Octava, confusio pecca- torum, quia omnia peccata mali coram oculis suis videbunt, et non tamum sibi, sed etiam omnibus cuiuslibet opera mala erunt manifesta. Nona, et ultima pœna, erit, desperatio; nemo enim illorum de cetero requiem se sperabit habiturum.

39. Quatuor modis fugiet homo novem prædi- cetas pœnas, scilicet: fuga, pudore, dolore, timore. Fuga, ut quando vivit, fugiat peccata in quantum potest. Quadam enim peccata magis fugiendo, quam resistendo violentur, ut luxuria. Unde Paulus: *Fugite fornicationem* (*1 Cor. vi.*), quia non debet fieri conflictus cum ea, nisi terga vertendo. Pudore, ut de vita sua pessima in præsenti erube- seat, et erubescere pœnitentiam agat. Dolore, ut de peccatis præteritis, et quia Deum offendit, doleat. Timore, ut Creatorem suum, et etiam supplicium timet, et ita in præsenti dignam pœnitentiam ac- cipiat, ne in futuro sine fine novem prædictas pœ- nas sentiat.

157 40. *Exultate Deo adjutori nostro* (*Psal. lxxx.*). In spiritualibus gaudiis exultandum est, non in terrenis, quæ delectationem promittunt, et

audierunt. Si vis ista terrena gaudia fugere, r^{et} dico. A nunc consule; hanc si audire volueris, dicet tibi: Relinque ista, ad que indiscretè discurritur; relinque divitias ob pericula possidentium, et onus; relinque corporis voluptates, quia molliunt et enervant; relinque ambitum, tumida est res, vana et ventosa, nullum habens terminum. Vides, quam miserum sit terrenas delectationes appetere, quam miserum potentium liminiibus insidere? Multum habiles contumeliarum ut intres, plus cum intraveris. Præteri istos gradus divitum, et magno fastu suspensos honores.

Isti terreni quamvis humillimi sint et dejecti, tamen per difficiles et arduos gradus adueniuntur. Periculosa in fastigium dignitatis via est. Dirige ergo viam intentionis ad spirituales mentis divitias, res videlicet amplissimas et tranquillissimas; ad quam verticem rationis si ascenderis, tibi fortuna caput submittet.

Omnia quidem sub te quæ pro excellentissimis habentur, aspicies. In tuto pars tui melior est, scilicet ratio, huic fortuna nocere non potest. Hac via eundum est, et in isto vita habitu componendus est homo, placide quidem, non molliter. Longum gaudium et perenne manet rationis: accipe illud gaudium quod immortale est, et assiduum delecat. Qui enim rationi indulget sibi non alieno innoxius est; nam qui alieno sustinetur auxilio, potest cadere.

Quis autem prudens confidit in fortuna? aut quis prudens se miratur ob aliena?

Quid est beata vita, nisi mentis securitas, et perpetua tranquillitas? hanc dabit animi magnitudo, dabit constantia bene vivendi tenax. Ad hanc pervenitur, si mentis puritas tota perfecta sit, si servetur in rebus agentiis, ordo, modus, decor, innoxia voluntas ac benigna, intenta rationi, nec unquam ab illa recedens.

41. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium (Psal. v).* O homo, quantum a summa veritate discordas, dum segmentis mendaciorum operam praesulas! Quonodo te puias venire ad verum, si etiam in verbis dissentias a vero? Nescio qua conscientia ea lingua quis rogar Deum qua eruetavit mendacium. Lingue amputat officium, qui eam exercet ad mendacium; quo pacto, ita incanteriatur con-

A scientia, sicut mendacii nota. Cum omne peccatum mortale hominem alienet a vero esse, nullum magis quam mendacium derogat veritatis naturæ; hoc est vitium quod falsa testimonia commentatur, fabricat adulaciones, inventit fraudes, consummat detractiones. Per hoc vitium corde et ore loquitur, in semetipsa diversificatur, negat ore quod tenet in corde. Per hoc vitium, cor contradicit ori, os obviat cordi. Hoc vitium haeresim parit, schismata facit, generat suspiciones, inauditos concinnat rumores; hoc colorat probra turpia, palpat denudanda, denudat velanda, assisit perjurii, assidet actionibus in honesteis.

Cum omnis res lege naturæ ad utilitatem proximi tendat, hæc sola veritatem expugnat, hæc tantæ malitia rubiginem in se continet, quod nulla ratione excusat possit. Non hanc solvit a reatu in obstetriciis naturalis pietas (*Exod. i*), non in Gabbaonitis rationalis timiditas (*Josue. ix*), non in Petro terror mentis (*Matth. vii*), nec in Anania providentia necessitatis (*Act. v*). O homo, si in tuo mendacio sit falsitas, in culpa erit veritas? O miserabilem-mendaci effectum, qui intentionis proponit falsum, et consequenter assumptum verum supplicium! Quantum deviat ab officio lingua, qui os commisculat mendacii, sorde! Mendacium fermentum est, quod totam locutionis massam corruptit, et si quid boni in locutione est, in sui amaritudinem convertit.

C Est triplex mendacium, vanitatis, falsitatis, intentionis. Primum miserabile, secundum culpabile, tertium abominabile. Primum est pœna, secundum culpæ, tertium malitiae.

158 Primum innatum, secundum exegitatum, tertium elaboratum.

42. Per hoc quod Christus in nuptiis mutavit aquam in vinum (*Joan. ii*), figuratur quod in illis nuptiis quas celebravit in thalamo uteri virginalis, uniendo humanam naturam divinæ, mutavit insipiditatem antiquæ legis in saporem novæ legis. In hac domo virginalis uteri, quasi triclinium erat, ordo trium virtutum, humilitatis, virginitatis, charitatis; architriclinus erat Christus, quasi princeps triclinii. Ibi triplex aqua fuit in triplex vinum mutata, poena in penitentiam; austeritas in gratiam, miseria in misericordiam.

DICTA ALIA

MAGISTRI ALANI DE INSULIS

Quæ communiter *Mirabilia* nunenpanuntur, sed forte melius, *Memorabilia*.

Ex eodem ms. codice monasterii Dunensis eruta.

159 Omnes animæ motiones universitatis conditor Deus creavit ad bonum, sed usi nostro sepe fit, ut res quæ bonæ sunt per naturam, dum male illis utimur, nos ad peccata ducant. Unus ex animæ motibus anior est, quo bene utimur, si sapienciam et veritatem amemus, male autem, si carnem aut sanguinem. Tu igitur, ut spiritualis, audi spiritualiter amatoria verba cantari, et disce motum animæ tuæ, et carnalis amoris incendium ad meliora transferre.

Amicus amoris consors, cui sic animum tuum applica, ut ex duobus unum fiat; cui te tanquam tibi committas, a quo nihil timeas, et nihil inhibestum petas; non est enim amicitia vestigialis, sed plena decoris. Unde Dominus: *Vos amici mei estis si feceritis que ego precipio vobis* (Joan. xv). Dedit nobis Dominus formam amicitiae quam sequamur, ut faciamus amici voluntate, aperiamus ei secretæ, et ipse nobis. Hinc etiam Ecclesiasticus: *Amicus fidelis, fortis protectio, qui inventit illum, inventit thesaurum* (Cap. vi). Amicus fidelis, secundum Deum scilicet, qui ad medicamentum vite æternæ et immortalitatis necessaria cum amico tractat, nam u bene dicit Cicero, amicitia nisi inter bonos esse non potest. Debet etiam amicitia esse libera, et ad omnem felicitatem proclivis. Qui timet Deum, æque habebit amicitiam bonam.

Plena etiam et perfecta amicitia gratia inter perfectos viros, ejusdemque virtutis perseverare potest. Ad hanc quibusdam gradibus pervenitur. Primus gradus est mundanorum contemptus; secundus, ne quis sese sapientem et consultum judicans, sibi potius quam amico eredere malit. Tertius, ut omnia quæ utilia et necessaria estimat, bono charitatis postponat. Quartus, ut omnino desinat ab ira. Quintus, ut iram fratris etiam irrationalitem curare cupiat, quia alterius tristitia pernicioса sicut propria, nisi eam quantum in te est, etiam de fratris mente depellas. Postremus gradus, et omnium vitiorum peregrinatorius est, ut de hoc mundo credas te quotidie migraturum.

Noli querere fieri iudex, etc., (Eccl. vii). Debet quisque proprias virtutes perpendere et pro quantitate virium, curam alienorum suscipere, ne dum delectatur loco glorie, fiat subditus auctor ruina; et qui gravatur pondere suarum culparum, velit fieri iudex alienarum. Ille prostrati debet in exemplum vivendi, qui nulla adversa pertimescit.

A Deus creavit de terra hominem, et secundum imaginem suam fecit illum (Gen. i). Ut scilicet vivat, sapiat, et memoriam, intellectum et voluntatem habeat. Unde: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, etc.* (Math. xxi; Marc. xii). Id est ex toto intellectu, voluntate et memoria. Sicut autem ex Patre **160** Filius, ex utroque Spiritus, ita ex intellectu voluntas, et ex utroque memoria, nec sine his tribus potest anima esse perfecta, nec unum, quantum ad beatitudinem pertinet, sine aliis integrum constat. Et, sicut Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, non tres dii, sed unus Deus tres habens personas, ita et anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tam tres similes, sed una anima; tres habens potentias, in quibus imaginem Dei mirabiliter gerit. Quibus quasi excellentioribus viribus jubemur diligere Conditorem, ut quantum intelligatur et diligatur, semper in memoria habeatur.

Nec sufficit Deo intellectus, nisi voluntas sit in amore ejus; nec ista duo, nisi memoria addatur, qua semper in mente diligentis et intelligentis maneat Deus.

Quia sicut nullum momentum est quo non utatur homo vel fructu Dei honestate, ita semper in memoria debet praesens esse.

Ad similitudinem quoque Dei factus est homo, ut sicut Deus caritas est, bonus, justus, misericors, ita homo charitatem habeat, sit bonus, justus, etc.

Qui vivit in æternum, creavit omnia simul (Eccl. xviii). Rerum substantia simul creata est, sed non simul per species formata est. Et simul exstitit per substantiam materiarum, non simul apparuit per speciem formæ. Cum enim factum cœlum teraque describeretur, simul spiritualia et corporalia, et quidquid de cœlo vel de terra productetur, factum indicatur.

Noli esse humili in sapientia tua (Eccl. xiii). Non virtutem humilitatis abhorret, sed anchoritatem firmari contra expugnatores veritatis docet tenere, quibus fortiter resistendum.

Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, et in palpebris illius agnosceretur (Eccl. xxvi). Per hæc tria, curiositatem humanae mentis ostendit, quæ semper prona est in malum. Unde: *Omnis quod in mundo est, concupiscentia eius est, et concupiscentia*

tia oculorum, et superbia vitæ (I Joan. ii). In his A suo dominum suum non discernit vel alienum, sic stultus et derisor non discernit hypocritam et fidelem amicum, sed per oris officia æqualiter utriusque pandet secreta.

Concupiscentia enim carnis est, quidquid ad voluptatem corporis pertinet ut cibus, potus, concubitus; concupiscentia oculorum, omnis curiositas, sicut in turpi spectaculo, in acquirendis superfluis, in agnoscendis et carpendis proximorum vitiis; superbia vitæ est, cum quis honores jactat, et per elevationem vanæ gloriæ, et per arrogiam deservit. Per concupiscentiam carnis tentatus est Adam, cum ei hostis de ligno vetito comedere suasit; per concupiscentiam oculorum, cum diceret: Scietis bonum et malum; per superbiam, cum adderet: Eritis sicut dii (Gen. iii).

Initium vitæ hominis, aqua et panis, et vestimentum et domus (Eccl. xxix). Frugalitatem docet et hospitalitatem, et ut temperantes simus in victu et vestitu, honestioribus largiri suscipiendis fratribus. In principio non fuit tanta luxuria cibi et potus, nec tanta ambitio vestium, et turrium et palatiorum; sed pomis arborum et oleribus herbarum vibrabant antiqui, et Dominus primis parentibus tunicas pelliceas post peccatum fecit.

Minimum pro magno placeat tibi (ibid.). Sufficiat tibi quod habes, ne superflue queras, quod adipisci non vales. Unde quidam ait: Melius est tibi non habere quod tribuas, quam impudenter petere quod non habes.

Zelus et iracundia minuunt dies (Eccl. xxx). Perversus animi affectus debilitat corpus. Unde: *Spiritus tristis exticcat ossa (Prov. xvii).* Viri sanguinum non dividabant, dies suos (Psal. liv). Id est prosperitatem quam **161** sibi promittunt, non possunt habere in perpetuum.

Supra mensam magnam sedisti? non aperias super illam fauenciam tuam prior (Eccl. xxxi). Ad litteram, continentiam et temperantiam docet. Mysticæ, ut in lege Dei simus cauti et providi; mensa enī magna, est copia Scripturarum, in qua non debemus esse procaces, ut aliquid inde sine doctore rapiamus, sed sanctorum doctorum viam teneamus.

Diligentes in vino, noli provocare, ebriosos fugi, facile enim irascuntur, multos enim exterminavit vinum (ibid.), id est ebrietas multos subvertit. Hæc sensum minuit, iram excitat, libidinem inflamat, animi secreta revelat. *Ignis probat ferrum durum,* sic vinum corda superborum arguet, in ebrietate potetum (ibid.), id est sicut ignis ferri duritiam molit, sic vinum superborum corda inflammans, ad facinus impellit.

Æqua vita hominibus vinum in sobrietate (ibid.). Vinum sobrie potatum vitam æquitatis non tollit, sed sobrietatem et cætera virtutum ornamenta adducit.

Equis emissarius, sic et amicus subsannator, sub omni suprasidente hinnit (Eccl. xxxiii). Sicut iumento nulla est ratio, ita in falso amico nullus æquitatis ordo. Sicut enim equus lascivus hinnitu-

Filio et mulieri, fratri et amico, non des potestatem super te, in vita tua (ibid.). Ad litteram, patres docet ut filios suos regant, et cum disciplina nutritant, donec veniant ad ætatem perfectam, ut digni possint esse hæredes patrum suorum; spiritualiter vero instruit rectores ecclesiarum, ut dignitatem suam usque ad finem teneant, et discipulos suos bene nutritos, hæredes sui laboris relinquant. Tenere enim debent rectores Ecclesiæ exterius, quod pro aliorum utilitate suscipiunt.

Cibaria et virga et omus asino, panis et disciplina, et opus servo (ibid.). Necesse est ut iniq[ui]tati servi severitate dominorum suorum comprimantur ne illicita fruant libertate; in quibus tamen non est despicienda natura, sed improbitas coercenda, ut sciunt se subtilitos esse. Recte autem servi sunt, qui vitios servinunt; qui vero justitiae obediunt vere liberi sunt. Unde: *Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis (Joan. vi),* nulla enim, melior majorve potestas, quam servire Deo, cui bene servit amor. Describitur ergo, qualis debeat esse servulæ nutritura et disciplina, ut habeant scilicet victimum et vestitum, non vagandi otium. Servi si henevoli et obedientes sint, ut fratres habendi sunt; si autem duri et superbæ, sub disciplina coereendi.

C Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua (Eccl. xxxiii). Quia in eo communem naturam debemus diligere, et si necesse fuerit, pro eo animam ponere; nou est enim persequendus homo, sed vitia.

Qui apprehendit umbram, et persequitur ventrem, sic et qui atendit ad visa mendacia (Eccl. xxxiv). Significat, somnia fallacia homines saepe ludere, et in errores trahere; nisi caute discernantur. Inde in lege præcipitur: *Non observabitis somnia neque divinationes (Lev. xix; Num. xxi),* aliquando autem revelationes per somnia sunt, unde in dialogo Gregorius: Scendum, Petre, quia modis sex tangunt animum, imaginaciones somniorum, aliquando, ventris plenitudine aut inanitate, aliquando illusione, aliquando cogitatione simul et illusione, aliquando revelatione; aliquando cogitatione simul et revelatione.

Qui non est tentatus, quid scit? (Eccl. xxxiv) tribulatione scilicet probatus. Unde: *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis (Eccl. xxvii).* Qui enim inter tribulationes patientiam servat, fortior redditur.

Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui (Eccl. xxxiv). Valde detestabile est sacrificium, quod orbati patris dolori comparatur. **162** Quidam pensant quantum tribuum, non quanta rapiunt, et congregant mercedes, et mittunt eas in sacrum

pertusum (*Agg.* i), in sacco per uso videtur pe-
cunia quando mittitur, sed non quando amittitur.
Qui ergo quanta largiuntur aspiciunt, sed non
quanta rapiunt, in saceum pertusum mercedes
mittunt, quia eas in spe fiduciae intuentes congregant, sed non se intuentes perdunt.

*Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit eum,
quid proficit lavatio ejus?* (*Ecclesiastes* xxxiv) Post lava-
crum mundus esse neglit, qui post lacrymas
vite innocentiam non custodit. Lavantur quidam
et mundi non sunt, quia commissa flere non desi-
nunt, et rursus flenda committunt.

Retribuens Dominus septies tantum reddet tibi
(*Ecclesiastes* xxxv). Perfectam scilicet remuneracionem.
Septenarius enim, quia septem dona Spiritus san-
cti demonstrat, perfectus est; et quia interiorem et B
exteriorē hominis substantiam comprehendit, in
ternario animam (*Unde: Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, etc.* *Matthew*. xxii; *Marcus*. xii)
in quaternario corpus significat, quia corpus de
quatuor elementis constat.

Noli offerre munera prava, non enim suscipiet illa
(*Ecclesiastes* xxxv). Apud Deum non est quantitas mu-
neris, nec persona potenter appetitur, sed dilectio
et humilitas cordis, ideo nemo debet offerre sacri-
ficium de iniuitate, sed de justo labore.

Noli avidus esse in omni epulazione, et non te
effundas super omnem escam (*Ecclesiastes* xxxvii). Juxta
historiam, parcimoniam laudat, crapulam vituperat,
qua ad infirmitatem perducit devorantem.
Mystice vero admonet, ut in temporalibus simus
temperantes. *Unde: Mel invictisti, comedere quod*
sufficit tibi (*Proverbs* xxv). Et alibi: *Noli plus sapere*
quam oportet sapere (*Romanos* xii).

Honora medicum propter necessitatem: etenim
creavit illum Altissimus (*Ecclesiastes* xxxviii). Discretos
vult nos esse in omnibus, quia omnia opera Dei
bona valde (*Genesis* i). Unde, non debemus eos sper-
nere, quos constat Creatorem ad utilitatem no-
stram fecisse. Sunt corporales medici, sunt et spi-
rituales. Corporales medici corpora; spirituales,
curant animas. Utique ergo honorandi sunt, sed
spirituales praeferendi.

Non est dicere, quid est hoc aut quid est illud
(*Ecclesiastes* xxxix). Prohibet nos esse curiosos, et per-
serutari que scire non convenient. *Omnia enim in*
tempore suo manifestabuntur, cum illuminabit Do-
minus abscondita tenebrarum, et manifestabit con-
silia cordium (*1 Corinthians* iv).

Ignis, grando, fames et mors, omnia haec ad vin-
dictam creata sunt (*Ecclesiastes* xxxix). Omnia homini
ante peccatum obediebant, post peccatum vero,
pugnat contra eum orbis terrarum; fames et
mors et mille pericula mortis. Bestiae quoque con-
tra eum sevirant, et rhomphaea celestis vindicabat.

Ideo mali cruciabantur in poena, quia in tempore
sibi dato ad penitentiam, peccare non desinunt;
estimant enim (prosperitate quasi somno delusi)
tempus esse pacis, non belli, cum homini praesens

A vita concedatur, ut per bonum certamen perveniat
ad beatitudinem.

In tempore ergo salutis suæ, dum est ei tempus
acceptabile, exsurrexit in superbia et cupiditate
terrenorum rerum æstuans sine omni timore Dei.

Ad hæc, mors, sanguis, contentio et rhomphaea,
oppressions, fauces, etc. (*Ecclesiastes* xi). Peccanti ho-
mini multiplex poena deputata est, ut correctus
poeniteat, et deinceps caveat; sed quia negligit et
in pejus deficit, ideo induxit Dominus diluvium
orbi, at hominem deleret quem creavit. Ad com-
parationem vero futuræ poenæ, nihil est quod homo
patitur in praesenti. Nam tunc pleua et profunda
vindicta veniet, ut qui in praesenti vita peccara
non cessant, sine fine cruecentur.

. Vir respiciens in mensam alienam non est vita
ejus in cogitatione rictus (*ibid.*). Si nullum est otium,
et de alieno labore mercedem querere. Recipit
unusquisque secundum opera sua (*Romanos* ii). Cui
placet otiose torpere, nec proximis docendo **163**
prodesse, tandem doloribus inferni et sera peni-
tentia æstuabit.

O mors, quam amara est memoria tua homini pa-
ce et habenti in substantiis suis, viro quieto, et cuius
vitæ directæ sunt in omnibus et adhuc valenti accipere
cibum! (*Ecclesiastes* xli.) Qui prosperitatem mundi et di-
vitias amat, amara est illi mors corporalis, quia
future vitæ gaudia negligit.

O mors, bonus est judicium tuum homini indigentis,
et qui minoratur viribus; defecto ateate, etc. (*ibid.*).
Bonum est christianis judicium mortis, quia per
ipsam transeunt ad aeternam vitam. Noli metuere
judicium mortis temporalis, sed potius: *Eum timets*
qui potest animam et corpus perdere in gehennam
(*Mathew*. x).

Quo ad æqualitatem stateræ et ponderum, ubique
servanda est æquitas et observanda regula stateræ
et ponderum, ne circumveniamus fratrem in em-
pione. Quantum hypocrisia, et dolus Domino dispi-
ceant, ostendit his verbis: *Statera dolosa abominationis*
est apud Deum, et pondus æquum voluntas ejus
(*Proverbs* xi). Qui aliter causam pauperis et potentis
librat, vel sua errata leviora quam aliorum putat,
vel qui imponit in humeros hominum onera impor-
tabilis, vel qui bona in publico, mala in occulo,
abominabilis est Domino.

Omni homini noli intendere in specie, et in medio
mulierum noli commorari (*Ecclesiastes* xl). Docet nos
punitatem cordis et corporis servare. *Unde: Periculose*
tibi ministrat, cujus vultus frequenter attendis;
nam impudici osculi non norunt animæ pulchritudi-
nem considerare, sed corporum.

De vestimentis procedit linea, et a muliere iniquitas
viri: melior est enim iniquitas viri, quam mulier bene-
faciens; et mulier confundens in opprobrium (*ibid.*).
Mulier aut sexum significat, sicut ibi: *Misit Deus.*
Filium suum, natum ex muliere (*Galatians* iv). Aut infi-
ritatem, sicut hic: *Homo natus de muliere, brevi*
vivens tempore, repletur multis miseriis (*Job* xv).

Vir ergo in hoc loco, fortis et discretus vocatur: mulier mens infirma et indiscreta; et saepe contingit, ut discretus labatur in culpam, infirmus exhibeat operationem bonam; sed indiscretus de bonis suis superbens, gravius cadit; discretus autem penitens ad discretionis regulam reddit; et de cetero, fortius et cautius agit. Sepe enim culpa fortium sit occasio virtutis, et virtus infirmorum, occasio peccati: haec mulier confundit in opprobrium, quia res dignas confusione gerit.

Quam considerabili sunt omnia opera ejus et tanquam scintillam, que est, considerare! (Eccli. xl). Tanquam scintillam opera Dei consideramus, quia vix parvam notitiam inde percipimus.

Ita ordinavit Deus omnia, ut quae sibi videantur esse contraria, convenient, ut elementa, vel quatuor tempora.

Altitudinis firmamentum, pulchritudo ejus est, species cœli in visione gloria (Eccli. xl.m). Pulchritudo firmamenti per claritatem siderum, potentiam ostendit Creatoris, sed magis decor Ecclesiae, in virtutibus et miraculis sanctorum, excellentiam manifestat Redemptoris, qui splendore suo illustrat credentes et ardore judicii puniet peccatores. Unde subiungit :

Sol in aspectu aannians in exitu, vas admirabile, etc. Fornacem custodiens in operibus ardoris (ibid.). Quia supplicia gehennæ præparat peccatoribus.

*Triplicerit sol exurens montes (ibid.). Quia superbos pro cogitatione, **164** locutione et operatione mala, excruciat æterna flama a.*

Et resurgens radiis suis obcœcat oculos (ibid.). Quia mysticis verbis, superborum ludit intellectum. Unde : Vobis datum est nosse mysterium regni Dei (Marc. iv; Luc. viii).

Magnus Dominus qui fecit illum (Eccli. xliii). Dispensationem scilicet incarnationis, ut superbi confunderentur, humiles scientia Dei exaltarentur.

Et luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, et signum ævi (ibid.). Postquam de sole disputavit, disputat de luna, quia Christum sequitur Ecclesia, et ab ipso illuminatur, sicut a sole luna. Luna enim non habet nativum splendorem, sed a sole accipit; sic et Ecclesia a Christo, quæ in persecutione videatur minui, sed in pace clarescit, crescit autem mirabiliter in consummatione.

Vas castorum in excelsis, in firmamento cœli resplendens gloriose (ibid.). Quia in ipsa consistit multitudo fidelium, quæ in firmamento veritatis et divino prædicationis, per totum orbem gloriose resplendet.

Species cœli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus (ibid.). Ornatus Ecclesiæ sanctorum plenitudo, quos Deus excusus ordinavit ut prædicatione Evangelii illustrantur. Huius in verbis sancti, id est in doctrina verae Aei permanentis expectant judicium Dei.

Vide arcum, et benedic eum qui fecit illum (ibid.). Scriptum scilicet Novi et Veteris Testamenti, unde :

Arcum suum tetendit, et paravit illum (Psalm. viii). Hic fidelibus suave jugum ostenditur, consummatio arma terribilia.

Valde speciosus est in splendore suo (Eccli. xlvi). Quia Scriptura valde præclara est in sensu suo.

Giravit celum in circuitu gloria sua (ibid.). Quia de supernis et de infernis narrat.

Manus Excelsi aperuerunt illum (ibid.). Quando per virtutem et sapientiam Dei in Christum, Vetus et Novum Testamentum conditum est. Imperio suo acceleravit nivem (ibid.), id est perduxit frigidos ad justitiae nitorem.

Et accelerat coruscationes emittere judicij sulci (ibid.), id est terrores judicij, et virtutum miracula.

B *Et confacti sunt lapides grandinis (ibid.). Doctores qui terram humani cordis irrigant, tempestatem increpatiōnis in se gerunt, et in tempore fundunt, et confringunt lapides grandinis, increpando scilicet duritiam pravi cordis, ne lapident vitale germen.*

Laudemus viros gloriosos, et parentes nostros in generatione sua (Eccli. xliv). Quia plurima moraliter disputando, allegoriamque et anagogem in peregrinatio tangendo, mysteria divini sacramenti addidit; nunc de sanctis Patribus narrare incipit.

Homines magui virtute, et prudentia sua prædicti (ibid.). Quia plures eorum reges scientie, dicitur abundantes, sed major pars se ipsos regentes.

C *Omnes isti in generationibus gentis sue, gloriam adepti sunt, etc. (ibid.). Hæc juxta historiam, de patriarchis et prophetis accipiuntur, quorum semen, id est Israelitæ, propter eorum merita et promissiones, saepe de angustiis liberatum est. Unde Moyses pro peccatis populi orauit, Abraham, Isaac et Jacob rediuit ad memoriam, ut eorum meritis Deus placatus, filii peccantibus daret indulgentiam. Patris David meritum filiis multo tempore servavit regnum. Sei sacraiore sensu, viri misericordia sunt apostoli et prædicatores Novi Testamenti, qui verbo Evangelii et ministerio baptismi, quot die giguant filios Dei, qui imitatores parentum suorum, exempla eorum sectantur, quorum corpora in spe resurrectionis quiescent, quando semen honorum operum coelestis mercede compensabitur.*

D *Henoch placuit Deo, et translatus est in paradisum, ut det gentibus penitentiam (ibid.). Non ab Adam qui transgressus est, et de paradiſo ejectus, coepit enumerare patres, sed ab **165** Henoch, qui translatus est in paradiſum; quia in hoc patet elecio sanctorum, qui de ærumnâ seculi transierunt ad quietem regni. Hic creditur venturus in fine mundi, ut det omnibus consilium penitendi.*

Noe intensus est perfectus, justus, etc. (ibid.). Quando, percutiente mundo, reservatus est, ut penitentiam gentibus predicaret, et exemplo demonstraret, quod, qui Deo devote serviunt, ab interitu æterni liberantur. Cum eo Deus pactum statuit, ne ultra perderet aquis diluvii, omnem carnem. Significant autem rectores qui inter ductus sæculi,

aream, id est Ecclesiam Dei regunt, et praedicant baptismum poenitentias, orationibus et sacrificiis Deum placantes humano generi.

Abraham magnus pater multarum gentium, etc. (ibid.). Multarum gentium, scilicet in Christum credentium; quia filii carnis non vestinantur in semine. Duplex est promissio Abraham: in arena maris exprimuntur steriles mundi, in similitudine stellarum, fideles christiani, qui resurrectionis lumine cornescunt sicut astra coeli.

Phinees filius Eleazari tertius in gloria est (Eccli. xlvi). Phinees filius Eleazari, sicut scriptum est in libro Numerorum (Cap. xxv), accepit a Domino testamentum pacis, quia zelo Dei Israelitam et Madianitam mulierem fornientes interfecit.

In quo mystice significatur, quia qui zelo Dei, carnis sue luxuriam et subditorum interficit, mereatur a Domino dignitatem etiam sacerdotii, et ad illum sacerdotem periret de quo scriptum est: *Tu es sacerdos in aeternum, etc. (Psal. cix).*

Ideo statuit illi testamentum pacis, etc. (Eccli. xlvi). Significat, quod David in distributione ministeriorum Dei (I Par. xxiv), quos in xxiv sortes divisit, ut per vices Domino ministrarent, gloriam Phinees non minoravit, sed auxit.

Unde in Paralipomenis: *Phinees filius Eleazari erat dux eorum coram Domino.*

Unde Iudei tradunt, quod adhuc corpore vivevit, et tabernaculo ministeriorum vices ordinaverit.

Sapientia aedificavit sibi dominum, excidit columnas septem (Prov. ix). Unde: Sapientia ubi invenitur, et quis est locus intelligentiae? nescit homo pretium eius, nec invenitur in terra suaviter viventium (Job xxviii). Ecce, timere Deum ipsa est sapientia, et abstinere a malo, prudentia. Ut evidenter apparet quae sit illa sapientia quae domum aedificavit, distinguendum est inter sapientias; est enim sapientia mundi, sapientia carnis, sapientia desursum, et sapientia sursum. De sapientia mundi dicit Apostolus: Sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deum (I Cor. v).

De sapientia carnis, idem ait: *Quia prudentia carnis mors est (Rom. viii). De sapientia quae desursum est, dicitur, quia pudica et pacifica est, etc. (Jac. iii). De sapientia sursum, dictum est, quia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (Sap. viii).*

Sapientia mundi in vanitate, sapientia carnis in volutate, sapientia desursum in veritate, sapientia sursum veritas est, eternitas est.

Sapientia ergo quae sursum est, et quae Deus est, ipsa aedificavit sibi dominum, corpus videlicet Domini, in quo habitavit corporaliter. Hui excidit columnas septem, id est septem charismata Spiritus sancti. Christus enim secundum quod homo, accepit Spiritum septiformem, non ad mensuram, sed ad plenitudinem. Unde Isaías: *Requiescat super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, etc. (Isa. xi).* Rursum: *Sapientia aedificavit sibi do-*

nnum, etc. (Prov. ix), sanctam scilicet Ecclesiam: ubi etiam excidit columnas septem, quia ipsa Ecclesia accipit 166 Spiritum septiformem. Unde Joannes: Et nos de plenitudine ejus accepimus (Joan. i). Possumus etiam dicere, quia sapientia aedificavit sibi dominum, beatam scilicet Virginem, in qua excidit columnas septem, id est quatuor cardinales virtutes, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, justitiam; et tres deicas, id est fidem, spem, charitatem. Sed quoniam legimus: Seles sapientiae anima justi, in hac domo, id est in anima justi, possumus etiam invenire columnas septem, id est septem morales virtutes, que ibi exciduntur, et cum multo labore mirabiliter expoliuntur. Septem columnæ, id est septem virtutes, istæ sunt charitas, humilitas, sobrietas, castitas, obedientia, disciplina, patientia. Et quia omnis, id est perfecta laus in fine canitur, jungamus his perseverantiam. Istæ octo virtutes et singulæ diversorum, omnes simul propriæ sunt monachorum. Charitas est forma virtutum, humilitas sedes vel cathedra virtutum, sobrietas mensura, castitas ornamentum, obedientia auriga, disciplina schola, patientia clypeus, perseverantia corona.

Charitas regina virtutum, humilitas custos, sobrietas ministra, castitas pulchritudo, obedientia directio, disciplina correctio, patientia probatio, perseverantia conclusio. Charitatem commendat nobis Dominus, dicens: *Majorem charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis (Joan. xv).* Humilitatem docet, dicens: *Discite a me quia mitis sum, et humiliis corde (Matth. xi).* De sobrietate: *Sobrii estote et vigilate, etc. (I Petr. v).* De castitate: *Sicut lumbi vestri præcincti (Luc. xii).* De obedientia: *Melior est obedientia quam victimæ (I Reg. xi).* De disciplina: *Apprehendite disciplinam (Psal. ii).* Et: *Qui abjecit disciplinam, infelix est (Prov. xv).* De patientia: *In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. xxi).* De perseverantia: *Qui perseveraverit usque ad finem, hic salvis erit (Matth. x et xxiv).* Charitatem commendat nobis locus et victus; humilitatem, vilitas habitus; sobrietatem, mensura cibi et potus; castitatem indicat nobis identitas sexus; obedientiam nostram insinuat, quod invicem inclinamus; disciplinam, quod magistros habemus; patientiam demonstrat nobis, quod per silentium quasi muti sumus; perseverantiam, quod claustris includimur. Ille de virtutibus breviter dicta sunt pro eo quod Regnum Dei non est sermone, sed in virtute est (I Cor. iv), adeoque juncta sunt virtus et regnum Dei, ut virtus ipsa dicatur regnum Dei. Undo Apostolus: *Regnum Dei non est esca et potus, sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto (Rom. xiv).* Et Dominus ait: *Regnum Dei intra vos est (Luc. xvn).* Virtus via est, regnum Dei patria nostra est. Tencamus viam, ut perveniamus ad patriam. Aggrediamur alacriter arem virtutum; curramus velociter viam mandatorum, ut perse-

niamus feliciter ad Creatorem nostrum, cui est A

Innocentia est, ut nec laedas, nec laedere velis, beneficentia est, ut si possis, pro sis, si non possis de leas.

Quam pulchra es, et quam decora, charissima, in deliciis? (Cant. vii) Vox Christi est, fidelis animæ pulchritudinem laudantis et admirantis. Unde non sit pulchra es, sed admirativa: *Quam pulchra es!* Est autem gemina pulchritudo, naturalis et artificialis; naturalis a conditione, artificialis a compositione. Anima namque a Deo pulchra est condita, sed ipsa superjectis sibi stercoribus vitiorum, sponte foedata est. Ut ergo naturalem recuperet pulchritudinem, oportet eam dignis penitentiae fletibus et fructibus, conjectas sordes abluere. Primo quidem operis, secundo sermonis, tertio cordis. Puritas actionis in tribus consistit, ut sit scilicet sine iniquitate, sine mollitie, sine levitate; innocens, munda, gravis.

Puritas quoque sermonis triplex est, ut sit sine mendacio, sine jactantia, sine multiloquio: verus, humilis, parcus.

167 Et puritas cordis in tribus est, in intentione recta, quæ nihil molitur iniquum; in affectione rigida, quæ nil recipiat oiosum; in cogitatione munda, quæ nil recipiat sordidum. Ex gemina puritate, operis scilicet et sermonis, potest vocari pulchra ab hominibus, habet enim gloriam apud homines, sed non apud Deum; at ubi puritas cordis adfuerit, non ab hominibus solum, sed ab eo qui cordis inspector est, quam pulchra vocabitur. Sed nativæ puritatis reparata specie, oportet alium oīani arti et studio exhibere decorem, id est comparatis coloribus virtutum, exornare animam, cique vestem facere nuptialem, ut sic placeans Sponso specie sua ac pulchritudine sua, mereatur audire, geminato landis suæ præconio: *Quam pulchra es, et quam decora!* Hunc decorem maxime operatur charitas, quæ est amor in Deum et proximum. In Deum, tripliciter, quia Trinitas est; *ex toto corde*, ut solus placeat rationi; *ex tota anima*, ut solus sapiat voluntati; *ex tota virtute*, ut solus trahat in concupiscentiam sui. In proximum dupliciter, cum duplex superbia sit: primo, secundum animam; deinde, secundum carnem; nam qui solam carnem vel somam animam diligunt, neutrum diligunt.

Ad utramque sufficient illa duo præcepta: *Quod D tibi non vis fieri, alii ne feceris*, et: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis* (Matth. vii, Luc. vi). In altero innocentia, in altero beneficentia.

A
Innocentia est, ut nec laedas, nec laedere velis, beneficentia est, ut si possis, pro sis, si non possis de leas.

Sic audire mereheris: *Quam pulchra es, et decora!* Ut autem et charissima nomineris, adhibe aliquid quod ipsis virtutibus majus est, hoc est: *Noli altum sapere, sed time* (Rom. xi). Hæc est humilitas, virtutum nutrix, virtutum gloria, virtutum vita, nomen et ineritum.

Hac sine, virtutes non virtutes dici, nee virtutes numerari dignæ sunt. Hanc ergo quæcumque es, devota anima, applica tibi, applica te illi, habe sociam, habe charissimam, et si fueris puritate chara, charitate charior, eris humilitate charissima. Vel certe, quia humilitatis tria genera sunt, subesse videlicet superiori, pari, inferiori, merito quæ nullum prætermittit gradum, in primo chara, in secundo charior, in tertio charissima nominatur

B
Jam ad delicias veniamus: *Charissima, inquit, in deliciis.* Si beata est anima quæ labores mannum suarum manducabit (Psal. cvi); quæ paupertatem, quæ luctum, quæ persecutionem patitur propter iustitiam (Math. v); quid illa quæ in deliciis habitat, quæ deliciis affluit, innixa super dilectum suum?

C
Et hic gradus aliquot advertere est. Est anima quæ in sudore vultus sui vescitur pane suo, quæ cum operata fuerit terram suam, non dat fructus suos, sed spinas et tribulos germinat ei (Gen. iii). Est item quæ lætatur cum bene fecerit, et exultat in rebus optimis, dicens: *Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas* (Psal. cxviii).

E
Est et invenire (raro quidem fateor) cui vivere Christus sit, et mori lucrum (Philip. i), quæ glorietur in tribulationibus, quæ gaudeat quod digna sit pro nomine Jesu contumeliam pati; quidni eam in deliciis esse, imo et affluere dicam? Prima quippe in spinis est, quæ laborat in gemitu suo, lamentans et dicens: *Miser factus sum et curvatus sum usque in finem, tota die contristatus ingrediebar* (Psal. xxxvii). Secunda **168** in cibis est, quæ non sine delectatione vescitur pane illo, de quo pane testatur ipse qui dicit: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei* (Joan. iv). Magna quæ spinas patitur, major quæ vescitur cibis Patris sui; at omnium maxima, quæ deliciis affluit, et de deliciis ad delicias transfertur, cooperante gratia sponsi Jesu Christi Domini nostri, qui est benedictus in sæculorum. Amen.

MAGISTRI
ALANI DE INSULIS
DOCTORIS UNIVERSALIS
OPUSCULUM
DE SEX ALIS CHERUBIM

In quo succincta et sana continetur doctrina de Compunctione, Confessione, Satisfactione,
Dilectione Dei et proximi, etc.

Nunc primum integre in lucem editum ex antiquo ms. codice bibliothecæ S. Vedasti, Atrebatii.

AD LECTOREM.

169 Non mireris, Lector, si forte opusculum hoc (pro majori sui parte) aliquoties inter Opera S. Bonaventuræ impressum conspiceris, et nunc Alano attributum videas; hunc enim verum illius auctorem esse, præter clarissimos viros, Antonium Possevinum, in Apparatu sacro; Valerium Andream, in bibliothecæ Belgica; Antonium Sanderum, de Scriptoribus Flandriæ; aliosque recentiores plurimos (18), assentit etiam Joannes Trithemius, auctor in veterum scriptorum cognitione versatissimus: imo suadet stylus et clara convineunt plura antiquissima mss. exemplaria, quæ expresse Alani nomen **170** præferunt (quorum unum ex illustri bibliotheca nobilis viri P. M. Toussani Desbarbieuz, Insulensis, toparchæ Despretz, etc. mihi procuravit vir doctissimus veterum præsentim auctorum lectione, Claudius Doresmienlx, Atrebatius) eum e contra, nullum hue usque, antiquum exemplar prodierit, quod Sancti Bonaventuræ nomine præferret. Adeo, ut quieunque hactenus opusculum illud curarunt imprimi una cum operibus ejusdem Sancti Bonaventuræ, semper adnotaverint, incertum esse, utrum revera genuinitas esset fetus Seraphici doctoris, an Alani. Testes hujus sunt, duæ exactissimæ editiones operum ipsius Seraphici doctoris; scilicet, Romana Vaticana, anno 1587, jussu Sixti V adornata, et Moguntiensi anni 1619. In quibus ad calcem tomij VII, repertus opusculum hoc (scet tercia, fere, sui parte truncautum) ad seriem operum incertorum rejectum, cum inscriptione sequenti: *De sex alis cherubim tractatus. Qui tamen ab aliquibus Alano adscriptus fuit. Hoc modo prænotatur opusculum istud in omnibus impressis. Alanum autem de Insulis Joannes Trithemius in suo de scriptoribus ecclesiasticis catalogo, ejus auctorem agnoscit, et De sex alis cherubim inscribit. Cujuscunque vero auctoris sit, brevem et sanam continet doctrinam de compunctione, confessione, satisfactione, carnis munditia, meritæ puritate, Dei et proximi dilectione. Hæc ibi.*

Ad hanc, scias etiam velim, opusculum hoc nunquam adhuc fuisse impressum integre, sed semper mutilum, nam auctor initio ipsius opusculi, expressa seraphini imagine, eam dilucide explanat, juxta visionem Isaiae vi: *Vidi Dominum sedentem, etc. quam docte et eleganter exponit. Quia expositione præmissa, dicta imagini concinne totum **171** subsequens opusculum appropriat. Hæc expositio (quæ facile tertiam opusculi partem complectitur) in omnibus impressis exemplaribus desideratur; quam nos hic restituimus, ex ms. codice pervertusto (ut prætractum est) bibliothecæ Vedastinæ.*

Porro, licet attentis, imagine seraphini, ejusdemque explanatione juxta visionem Isaiae (in qua non nisi seraphinorum sit mentio, et non cherubinorum) Libellus hic convenientius forte inscriberetur: *De sex alis seraphim. Nihilominus, quia non solum exemplaria omnia impressa, verum etiam Trithemius, et antiquissima ms. nobis conseruatum, illum inscripserunt De sex alis Cherubim, eundem hic titulum reservavimus; præsentim, quia auctor in fine jam sepius memoratæ expositionis, assentit se quoquo in opusculi concinnatione reflexisse ad visionem Ezechielis prophetæ, qui non nisi de cherubinis loquitur, nulla facta mentione seraphinorum. Interim libellus bonus et utilis est, adeoque repetito prælo dignus.*

D. Carolus de Viœu
prior Dunensis.

(18) Thomas Demster. in *Hist. Scotiæ*. Claudius Doresmienlx, in epistola ad me, hæc de re data.

DE SEX ALIS CHERUBIM.

172-173 Ad explanationem hujus figuræ, necessaria videtur esse discussio hujus auctoritatis : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum (Isa. vi).* *Excelsum est quod situm est in sublimi; elevatum, quod de inferioribus ad superiora translatum est.* *Solium ergo excelsum, sunt angelici spiritus; solium elevatum, sunt animæ sanctorum,* de hujus mundi voragine translatae ad gaudia supernæ pacis. Et quia utrisque presidet Deus, ideo sedere dicitur super solium excelsum et elevatum.

Quod vero in sequentibus dicitur : *Plena est omnis terra maiestate ejus (ibid.)*; per terram, omnis corporeæ creatura significatur, quæ plena est maiestate Dei, quia divina essentia sicut spirituali creaturem per cogitationem præsidet, ita corpoream creaturam regendo atque disponendo, implet. Quod ergo alibi dicitur : *Cœlum et terram ego imploeo (Jer. xxiii)*; et rursus : *Cœlum mihi sedes est, et terra scabellum pedum meorum (Isa. LXVI)*, hoc ibi dicitur : *Vidi Dominum sedentem, etc.* *Quæ sub ipso erant replebant templum (Isa. vi).* Templum est capacitas intellectus spiritus angelici, et hominum; quod, templum impletur ab iis qui sub ipso Deo sunt, quia tanta est operum divinorum immensitas ut ad ea perfecte comprehendenda, nullius intelligentia sufficiat. Implet cor meum consideratio eorum, non comprehenditur a corde meo immensitas eorum. Quomodo ergo factorem operis comprehendere valebimus, qui ipsum factoris opus ad plenum capere non valemus. Possumus etiam dicere, quod *solium hoc excelsum et elevatum*, in quo sedet Dominus, æternitas est deitatis, 'quod de ipso solo dicitur : *Qui habitat æternitatem (Isa. LVII)*'. Non quod aliud sit Deus, aliud æternitas ejus, sed quod solium regnantium est, et ideo, recte in solio æternitatis sedere dicitur : quod sicut essentia ejus, ita etiam omnipotentia ejus nec principium nec finis invenitur. Semper fuit, et semper omnipotens, semper in se, et semper a se plenus et perfectus fuit, nec redundavit. Dicit ergo : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum.* Virtute divinitatis omnem creaturam et æternitatem præcedit, et dignitate transcendit, potestas disponit. Sequitur : *Ea quæ sub ipso erant replebant templum.* In hoc loco potest intelligi circuitus temporum, et ambitus sæculorum : tempora namque dum in cursu suo in se ipsa revertuntur, quemdam templi ambitum generando circumscribunt. Quod ergo dicitur : *Quæ sub ipso erant, recte sic intelligendum est, quod omnia sæculorum tempora plena sunt operibus Dei et omnis generatio horreat mirabilia Dei.* Vel sic

A legi potes : *Ea quæ sub ipso erant, templum replebant, hoc est ea quæ templum replebant sub ipso erant, quia quidquid temporaliter volvitur, inventur infra æternitatem.* Immensitas enim æternitatis, temporales angustias infra se claudit; quia et prior tempore est qui nunquam cœpit, et posterior tempore qui finem nescit; et supra tempus est, qui mutabilitatem non recipit. *Seraphim stabant super illud (Isa. vi).* Duo scrapii, duo testamenta sunt. Et pulchre seraphim (quod interpretatur *ardens*) divinam Scripturam significat, quæ cos quos per cognitionem prius illuminat, per aiorum postmodum fortiter ardere facit; etenim, qui non ardet, non incendit. Dum enim menti nostræ quod debeat desiderare ostendit, prius eam illuminat, ec deinde ardement reddit.

B Ardet ergo quia ardentes facit, sicut alibi lucere dicitur, qui illuminat. De hac Scriptura, Petrus dicit apostolus : *Habemus firmarem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes tanguum lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucceat et lucifer lux oriatur in cordibus vestris (II Pctr. 1)*. Et fortassis, secundum similitudinem quæ ibi Scripturæ attribuitur ad significandum effectum quem ipsa in cordibus audientium efficit, dictum est : *Seraphim stabant super illud; surgit enim cum nos erigit; ambulat, cum nos prolicere facit; stat, cum nos in beato proposito figit.* Sed inquirendum est, quare Deus super solium sedere dicitur ; et super solium non sedere, sed stare seraphim perhibetur ? Et quia superius, hoc solium tribus modis interpretati **174** sumus ; secundum utramque modum expositionem adaptare debemus. Si ergo solium Dei, spirituales creaturas accipimus, recte super solium sedens Deus describitur, quia divinitas deitatis cum sit super omnia, nec virtute prolicit, nec sapientia crescit; cum nec plenitudo augeri possit, nec æternitas variari. Mens vero humana, quoties per cognitionem Scripturæ fuerit illuminata, ad cœlestia contemplanda sublevatur; si ipsos quoque aëgolorum choros trascendens, usque ad presentiam sui Conditoris proficerit, super solium quidem ascendit, sed stat et non sedet : quia illuc proficendo per laborem venit, ubi per naturam manere non habuit; stare namque laborantis est, sedere animi quiescentis.

D Super solium autem æternitatis, non nisi Deus sedet, nos vero stamus, quia incipiatis esse per gratiam, ubi ipse est per naturam; nec ad illud solium, nisi per mortis laborem, pervenire possumus. Attamen, licet ex conditione, servi obnoxii simus ; ex adoptione, æternitatis heredes efficiemur. *Sex*

alæ uni, et sex alæ alteri (*Isa. vi.*). Id est uterque sex alas habebat. Uterque duabus alis corpus suum tegebatur, non Domini; hoc est primum: par uterque duas alas extendebat: alteram ad tegendum caput, non suum sed Domini; alteram ad tegendum pèdes, non suos sed Domini; hoc est secundum par: uterque duabus volabat alis, alter ad alterum; hoc est tertium par. Si ergo seraphim sacram Scripturam significat, tria paria alarum, tres sunt intellectus ejusdem Scripturæ, historia, allegoria, tropologia, quæ singula idcirco hinc sunt, quia singula ad dilectionem Dei et proximi, legentium animos accendent. Duæ alæ quæ corpus seraphin tegunt, historia est quæ per velamen litteræ mysticos tegit intellectus. Duæ alas quæ a capite Domini usque ad pedes extenduntur, allegoria est, quia cum mysteria divinæ Scripturæ discimus, usque ad ipsius divinitatis cognitionem, quæ ante omnia est, per illuminationem mentis penetramus. Sed sciendum est quod alæ extensæ usque ad caput, etiam pedes attingunt, et utrumque tangentes tegunt; quia quoties ad ejus æternitatem cogitandam, per excessum mentis rapimur, nullum in eo principium aut finem invenimus. Alas ad corpus extendimus, dum eum ante omnia fuisse cogitamus; sed his eisdem alis nobis caput ejus velamus, in quantum in eo finem non invenimus. Tangimus etiam caput ejus, dum eum post omnia esse, non tempore sed æternitate, consideramus; sed pedes ejus tangimus, quia quanto magis æternitatem incens humana investigare nititur, tanto magis incomprehensibilem eum esse miramur.

Thuribula hinc inde dependentia, orationes contemplativorum et aliorum activorum, conspectui divino oblatæ, officio sanctorum angelorum, habent significare. Quod autem in *Isaia* scriptum est: *Velabant faciem ejus* (*ibid.*), et non caput, eodem modo intelligendum est, quod dictum est ad Moysem: *Non poteris faciem meam videre, non enim videbit me homo et vivet* (*Exod. xxxi.*), quia plena habeat cognitio divinitatis, quæ sanctis in æterna promittitur vita, de qua Apostolus: *Videbimus eum facie ad faciem* (*I Cor. xiii.*). Et rursum: *Tunc cognoscam sicut cognitus sum* (*ibid.*). In hac enim mortalitate adhuc degentibus velata est et abscondita; in illa autem æternitate non velata, sed revelata et manifesta, sicut in *Evangelio* Dominus ait de bonis angelis: *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est* (*Math. xvi.*). Quia ergo ad presentem tractatum pertinet, ut facies nuda remaneat, verba prophetæ non immutantes, sed prætermittentes, ut cum verum sit, quod in Deo nullum principium comprehendetur, ut stare possit quod dicitur: *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, faciem apertam relinquimus*. Cætera quoque quæ haberi aliter dicuntur, non ad prophetiam, sed ad picturam referenda sunt. *Duabus alis volabant seraphim, tropologiam significant;* quia dum lectione divinæ Scri-

pturæ ad bona opera instrulumur, quasi quibusdam alis ad alta sublevamur, quibus etiam volamus, *Alter ad alterum* (*ibid.*), dum ad studium bona operationis nos invicem exhortamur: volantes autem, *Sanctus, 175 sanctus, clamamus, si per bona opera nostra, nou nostram sed Patris nostri qui in cœlis est, gloriam amplificare satagimus*. Quid enim est, *Sanctus, sanctus clamare, nisi creationis nostræ gloriam quam agnominus intus, in aperto prædicare?* Restat nunc, ut postquam ostendimus quid sibi velit, quod caput Domini et pedes ejus absconditi esse leguntur, etiam quid de reliquo corpore cogitandum sit demonstremus. Si ergo caput Dei esse dicimus quod fuit ante mundi constitutionem, et pedes ejus, quod futurum est post constitutionem hujus sæculi; recte per longitudinem corporis ejus accipimus, quod inter principium et finem medium est spatium temporis. Caput ergo et pedes teguntur, quia prima et novissima investigare non possumus; corpus appareat, quia ea quæ medio in hoc præsenti sæculo geruntur, videmus. Hoc corpus est Ecclesia, quæ incepit a primordio mundi, ei usque ad finem sæculi durabit. Hæc est arca quæ a capite usque ad pedes pertingit, quia a principio usque ad finem, per successionem generationis sancta Ecclesia se extendet, ut corpus Dominicum perfectum, non diminutum generet: etenim si jam perfectum esset, ut ait Apostolus, *jam finis mundi adisset*. Sed sciendum est, quod sicut in persona hominis, alia sunt circa pedes ejus, et nec in corpore, neque de corpore sunt; alia sunt in corpore, nec tamen sunt de corpore; ita etiam est in corpore Christi, id est Ecclesia, quæ habitat in medio prævæ nationis, et dum assultus infidelium excipit, quasi quibusdam fluctibus procellarum a foris arca contunditur; dum vero a falsis fratribus tribulationem sustinet, quasi quibusdam noxiis humoribus intus corpus torqueatur. Quæcumque ergo corpori contraria sunt, sive intus sive foris sint, non de corpore sunt. Quod autem brachia Domini hinc inde complectuntur omnia, hoc significat, quod sub ejus potestate sunt universa, et quia nemo manum ejus, vel dexteram ad præmium, vel sinistram ad damnacionem effugere potest. Cur ergo amplius membra de salute corporis sunt sollicita, quæ talem capitis potestatem agnoverunt! Ipse novit quid corpori suo expediat, qui per compassionem sentit periculum, et per potestatein parat remedium. Ipse qui in mari viam ponit, et corpus suum, id est Ecclesiam, quasi arcum in diluvio multis modis nevit regere. Hic est Christus gubernator et idem portus, inter procellas hujus vitæ regens arcum, seu Ecclesiam, quæ est corpus suum, medium per se ducit ad se.

Ut autem exemplar hoc evidenter tibi fiat, totam personam Christi, id est caput cum membris, in forma visibili depinxi, ut cum totum videris, quæ de invisibili parte dicuntur, facilis intelligere possis; talem vero personam hic tibi exprimere cupio, qualem se Isaia vidiisse testabatur (*Ibid.*) ut por-

sona præ oculis supposita, cum expōsitione aucto-
ritatis concordet. Et ne tantæ materiae metu excep-
damus, hæc de pedibus sedentis super solium ex-
cessum, quos seraphim duabus velabant alis, scri-
ptori, et si non auditori, commemorasse sufficit;
qui a facie exorsus sedentis, per medium usque ad
pedes, via duce, secundum Isaiae et Ezechiellis vi-
sionem perveni.

Alæ primæ penna prima.

Prima ala est confessio, non laudis, unde: *Confite-
mini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum mi-
sericordia ejus* (Psal. cxviii), sed criminis, unde: *Con-
fitemini alterutrum peccata vestra* (Jac. v). Hæc confessio,
peccati accusator manifestatio est. Hæc propriæ
infirmitatis, et ignorantiae, et malitia, compungente
conscientia, lugubris enarratio est. Hujus alæ penna
prima est veritas, quæ omnem excludit simulatio-
nem; vera namque non ficta, non simulata debet
esse confessio.

Secunda penna primæ alæ.

Secunda penna, integritas est, quæ decuratio-
nem excludit, et divisionem. Integra enim debet esse
confessio, non decurta, non divisa. Decuratio
aliquid occultat; reservat 176 enim sibi, quod
poenitentia peccasse, sed non omnino; aliud retinet,
in quo delectetur. Sed infidelitatis impictas est, ab
illo qui iustus et justitia est, diminutam sperare
veniam. Sed et vulnus unum sufficit ad mortem.
Divisio autem omnia, sed non uni revelat. Quidam
enim sunt, ut at R. Augustinus (19), quos omnino
poenitentia peccasse, sed verecundia ducti, dividunt
apud se confessionem ut diversa diversis sacerdo-
tibus velint confiteri, et quæ uni celant, alii ma-
nifestanda conservant; quod est, quodammodo se
laudare, et ad hypocrisim tendere, et semper venia
carere, quan per frusta putant invenire. Omnia
igitur, et uni, præsentia criminalia, confessione
revelanda sunt, nec solum actiones prave, sed et
circumstantiae earum, id est locus, tempus, modus,
numerus, persona, et si quæ sunt similia, non ne-
gligenter relicenda, sed diligenter confessione ex-
plicanda sunt. Multa namque inter locum et locum,
tempus et tempus, modum et modum, personam et
personam, distantia est.

Consuētudinis quoque perseverantia, quæ ad
tempus respicit, numerique multiplicatio Dei pa-
tientiam (quæ ad poenitentiam vocat) exacerbat,
divinamque in se provocat ultionem. In persona
autem, sexus, aetas, scientia, conditio, necessitudo,
et ordo, studiosc pensanda et expresse manife-
stanta sunt. Qui ergo confitetur, in singulis his
immoretur.

Tertia penna alæ primæ.

Tertia penna est firmitas, quia fortis et firma
debet esse confessio. Hæc firmitas, decem quæ con-
fessionem impediunt, expellit. Quæ sunt illa? Pu-
dor, timor, contemptus presbyteri, desperatio,

A præsumptio, perversitas, ignorantia, oblivio, ne-
gligentia et necessitas, quæ sola excusabilis est.
Pudor autem fortitudinis virtus, periculi quod im-
minet nisi revelentur peccata, necessitatem pen-
sans, viriliter resistat. Timorem vero quem poena
injungenda incutit, patientia fructus expellat. Con-
temptam quoque presbyteri, reverentia, veneratio
et dilectio Christi vicario debita, penitus evacuet.
Desperationem etiam, divine misericordia beni-
gnitas excludat. Præsumptionem autem divina
justitiae districta severitas extirpet.

Perversitatem vero fidei ratio exterminet. Sed
et ignorantiam providentia devitet. Oblivionis te-
nebras, morum et operum studiosa perscrutatio,
et in memoriam revocatio illustret. Torporem au-
tem et negligentie temorem, fervor spiritus evelat
et destruit. Necessitatem vero nulla omnino præ-
veniat negligenter.

Quarta penna primæ alæ.

Quarta penna est humilitas, quæ typum superbie
excludit (Propr. iii). Mens humili, lingua humili,
vultus humili, debet esse consitentis. *Superbis* enim
Dominus resistit, humilibus autem dat gratiam (Jac. iv).

Quinta penna primæ alæ.

Quinta penna est simplicitas. Hæc propriam in-
firmitatem, propriam ignorantiam, propriam accusat
malitiam, nihil defendens, nihil excusans, nihil at-
tentans. Vera igitur, integra, firma, humili et
simplex, debet esse confessio. Vera, sine simula-
tione; integra, sine diminutione; firma, sine titu-
latione, hasitatione et desperatione; humili, sine
jactantia, sine presumptione; sine alterius com-
paratione simplex, sine excusatione et defensione.
Hæc est prima ala cum penitus suis.

Ala secunda.

Confessionem sequitur satisfactio. Has duas pri-
mas alas creat et format compunctio. In omni enim
actione poenitentiae, hæc tria necessaria esse con-
probantur, compunctio, 177 confessio, satisfactio.
Compunctio autem turbat, confessio accusat, satis-
factio confortat; compunctio morbi occasionem in-
vestigat, confessio manifestat, satisfactio curat.
Compunctio mala enumerat, confessio condemnat,
satisfactio emendat. Compunctio apostenia pungit,
confessio saniem exprimit, satisfactio cataplasma
apponit. Compunctio vulnus inventit, confessio ape-
rit, satisfactio sanitatem restituit.

Compunctio autem est cordis contritio, seu, qui
alligat contrita, animi dolor; quæ recolligit divisa,
animæ amaritudo: et quæ mira dulcedinis suavi-
tatem generat. Scriptum est: *Scindite corda vestra,
et non vestimenta vestra* (Joel ii). Et alibi: *In cu-
ibilibus restris compungimini* (Psal. iv).

Compunctionem duplex causa creat, timor sci-
licet, et spes. Timor causa inchoativa est, spes
consummativa. Timor, quia quam mire homo 3

(19) Lib. *De vera et falsa poenitentia*, cap. 13, tom. IV).

Creatore suo sit conditus, quam gratuito nutritus, quam in substantia rectus, et ratione in sui conditio ditatus, ceteraque bona qua Conditor ei contulerit, et quæ ipse mala bonis ipsius rependerit, cubiliter enumerat. Sed et districtum judicem, et suppliciorum minas ostendit, pœnaru[m] horrore animum ferit, pudore confundit, motus illitos increpat, et quietem noxiæ securitatis turbat. Timor igitur culparum modum et numerum examinans, iustitiae quoque divinæ rigorem, et judicii futuri distinctionem attendens, animum pungit, et p[ro]gendo peccatum expellit. Unde hæc timori virtus expulsiva? hanc præstat et corroborat spes confortativa.

Vanus enim timor est quem non fiducia firmat. Timentibus Deum nihil deest; si spes defuerit, nihil boni adest. Scriptum est: *Quam magna multitudine dulcedinis tue, Domine, quam abscondisti in sanctis tuis* (Psal. xxx). Nulla tamen erit, nisi a sp[iritu] fuerit propinata. Est igitur contritio cordis ex timore, fructus autem laboris ex spe. Sed unde spei virtus confortativa? Ex promissione divina. Audi Scripturam: *Spera in Domino, et paceris in divitiis ejus* (Psal. xxxvi). Item: *Spera in eo, et ipse faciet* (*ibid.*). Item: *Non deserit Dominus sperantes in se* (*Judith. xiii*). Item: *Beati omnes qui confidunt in eo.* (*Psal. ii*). Si ergo times ut compungaris, spera in Domino ut ei reconcilieris. Si times Deum quia potest perdere in gehennam, spera in eo, quoniam non vult morteri peccatoris, sed ut convertatur et rival (Ezech. xxvii). Si times quia sapiens novit abscondita cordis (*Psal. xlvi*); spera, quia illuminet abscondita tenebrarum (*I Cor. iv*). Si times quia nihil impunitum reliquit; spera, quia redinet *Israel et omnibus iniquitatibus ejus* (*Psal. cxxix*). Quemadmodum igitur timor compunctionis preventit et comittatur virtutem; ita spes provehit, et ad fructum reconciliationis perducit. Per timorem ergo compunctione suscitatur; per spem optata reconciliationis gratia promeretur. *Quacunque enim hora ingenuerit, salvs erit* (*Ezech. xxxiii*). Genitum tamen timor importat, salutem promeretur spes. Quid sit ergo, et unde sit, et ad quid sit compunctione cordis breviter declaratum est; nunc de satisfactione, quæ alia secunda est, breviter disseramus.

De satisfactione. Ala secunda.

Satisfactione est, injunctæ pœnitentiae explicativa executio, vel, peccatorum condigna correptio et correctio.

Secundum namque qualitatem vel quantitatem delicti, mensura correptionis vel correctionis pensanda est; *Agile*, inquit, *fructus dignos pœnitentias* (*Math. iii*; *Luc. iii*). Aliud est enim pœnitentia, aliud fructus pœnitentia; sicut, aliud est arbor, et aliud fructus ejus, pœnitentia est dolor præteriti, quando doles te fecisse quod malum est.

Quando ergo improbas et dannas mala tua, pœnitentiani habes; quando autem satisfactione sub-

A sequente, punis et corrigis mala tua, fructus pœnitentiae habes. Si displicet tibi quod fecisti, pœnitentiam agis, sed si persequeris et punis quod fecisti, fructus pœnitentiae agis. Pœnitentia est facti improbatio, fructus pœnitentiae est delicti correctio. Sed quia pro mensura delicti, correctionis mensura pensanda est, ideo fructus pœnitentiae dignos facere oportet. Si in correctione minor est afflictio quam in culpa defectatio fuerit, non est dignus fructus pœnitentiae tue. Sed dicas mihi: quomodo scire possum quando **178** condigna sit pœnitentia mea? Quia hoc scire non potes, ideo, necesse habes semper pœnitire. Satisfacere potes, nimis facere non potes, melius est ut plus facias quam minus. Idcirco sollicitus es, satage, da operam, studium impende, ut culpa sit cum fine, devotio sine fine. Tamen ut aliquando peccatrix conscientia consolatur, positus est modus et mensura pœnitentiae exterioris, ut illa expleta vel perfecta fiduciam habere incipias, et sana quadam præsumptione, in spe misericordiae divinæ, de indulgentia et remissione peccatorum confidere; et tanto verius, quanto utilius que sinecurius injunctam pœnitentiam expleveris.

Alia secunda penna prima.

Prima penna hujus alæ est peccati abrenuntiatio, quæ januam claudit diabolo. Peccatis abrenuntiare, est a malo declinare. *Declina, inquit, a malo* (*Psal. xxxvi*), a quo malo? a malo vanitatis, a malo iniquitatis, a malo malignitatis, a malo impietatis. Non sedi, inquit Psalmista *cum consilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non intrabo: odici ecclesiam malignum, et cum impiis non sedeo* (*Psal. xv*). Hæc quatuor vitia, quatuor generant affectiones, scilicet amorem sui, amorem mundi, fraternalm odinm, et remissum amorem Dei. Prima affectio vanitatem, secunda iniquitatem, tercua malignitatem, quarta generat impietatem. Vanitas in se reciprocatur, iniquitas reflectitur in proximum, malignitas in fratrem retroetur, impietas in Deum extenditur. Vanus et vecors est, qui querit quæ sua sunt; iniquus, qui, ut in multitudine divitiarum suarum glorietur, et avaritiae sacrum impletat, quæ proximorum sunt, qui et dolosibi acquirit; malignus, qui etiam cum non possit nocere, cupit; impius, qui Deum vel non credit, vel si credit, contemnit.

Secunda penna est lacrymarum effusio. Hæc peccatorum vulnera lavat et mundificat.

Tertia penna est carnis maceratio. Hæc vulnera lota tergit et siccat.

Quarta penna est eleemosynarum largitio. Hæc alligat contrita, fracta consolidat, omnia sanat.

Quinta penna est orationis devotio. Hæc sanata conservat.

Alia tertia.

Tertia alia est carnis munditia. Caro munda est, quam nulla coquinet luxuria: luxuria omnium virtutum eradicat germina.

Hæc penna prima est, visus pudicitia. Hæc

petulantiam excludit. Hæc circumedit oculum, ne concupiscat alienum, ne videat ad concupiscendam mulierem. Cujus enim erga feminarum formas lascivias et curiosas oberrat aspectus, iste et mente est impudicus.

Secunda penna est auditus castimonia. Castæ sunt aures quæ vocem non recipiunt obtrectantis, male dici et blasphemari verba non audiunt, falsis criminacionibus, mendacio, irritationi, impudicis cantilenis, et theatralibus non opitulantur, et clausæ sunt, ne judicium sanguinis audiant, nil obscenum recipiunt, sed ab omni cœno corruptionis aversæ sunt.

Tertia penna est olfactus modestia. Si quis odorem capit bonum, et operibus misericordiæ odorem suavitatis requirit, hujus modesta est odoratio. Qui vero primis unguentis delibitus incedit, hujus odoratus non virtutis, sed fetoris spirat odorem; hujus enim suavitatis odor, immanissimi vitii fetor est.

Quarta penna est gustus temperantia. Hæc gula et ebrietatis subruit immoderantiam. *Væ illis, quorum deus venter est, et gloria in confusione eorum qui terrena sapient (Philip. iii).* Unde Gregorius : « Dam venter a satietate non restringitur, per concupiscentiam carnis simil omnes virtutes obrunntur. » Unde legitur (IV Reg. xxv), quia princeps cocorum destruxit muros Jerusalem : muros Jerusalem princeps cocorum destruxit, quia virtutes 179 animæ, dum ventri indulgetur, periclitantur. De crapula et ebrietate Dominus ait : *Videite ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et superveniat in vos dies repentina (Luc. xxi).* Ebrietas est parens litium, furoris mater, et petulantie deformis est magistra. Hanc qui habet, se non habet; hanc qui habet, homo non est; hanc qui habet, peccatum non facit, sed ipse peccatum est. Ebrietas est dæmon blandus, venenum dulce, rabies voluntaria, illecebrosa honestatis et pudoris injuria. Hanc nullus noverit Christianus.

Quinta penna est tactus sanctimonia. Peccati sordes ne contrecet manus Christiani, nihil immundum tangat caro ejus, si tetigerit, immunda erit. Si singula membra in officiis inauditorum Dei deserviant, munda dicenda sunt, si vero ultra prescriptas sive divinitus datas leges luxuriant, immunda dicenda sunt, vel reputanda; et hæc pudenda sunt. Et hoc puto esse, quod Apostolus dicit : *Sicut enim exhibuitis membra vestra servire iniquitat ad iniuriam; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem (Rom. vi).* Sit ergo oculus pudicus, auris casta, odor modestus, gustus sobrius et tactus sanctus.

Ala quarta.

Ala quarta est puritas mentis. Hujus ala penna prima est affectus sinceri rectitudi. *Affectus desiderii tui sit rectus et sincerus.* Rectus erit, si id appetas quod appetere debes; sincerus vero, si eo modo quo honestatis virtus suadet. Amnon sor-

A rem suam dilexit (II Reg. xii); affectus amoris rectus fuit, sed quia non eo modo quo debuit sororem dilexit, ideo affectus iste sincerus non fuit.

Secunda penna est mentis in Domino delectatio. Scriptum est : *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui (Psal. xxxvi).* Hanc pennam creat et format virtus contemplationis. De hac, Dominus dicit : *Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea (Luc. x).*

Tertia penna est, munda et ordinata cogitatio. Nihil immundum mens concipiatur, sed et mundam conceptionem loco et tempori accommodet discretionem.

Quarta penna est voluntatis sanctitudo. Angeli pacem de cœlo detulerunt hominibus bona voluntatis. *Non est Pax impiis, dicit Dominus (Isa. xlvi).* *Pax multa diligenter legem tuam, et non est illis scandulum (Psal. xi).* O quam desiderabile est nomen pacis! Quam firmat religionis Christianæ stabile fundamentum : bene autem cum diceretur : *Glory in excelsis Deo, adjunctionem est : Et in terra pax hominibus bona voluntatis (Luc. ii).* Quia cum illis angelii societatem habere festinant, quorum mentibus puritatem bonae voluntatis inesse considerant. Illos secum post absolutionem carnis, ad contemplationem verae pacis subvehere lætantur, quos in carne commorantes, omnia quæ agunt aut loquuntur, de radice bonae voluntatis profere conspiciunt. Tales namque, etsi infirmitas forte aliquando vel ignorantia a perficienda bona operatione quam cupiunt, retardat, tamen ante summi arbitri oculos, integritas quam corde tenent bona voluntatis, eos excusat.

Quinta penna est simplex et pura intentio. De hac Dominus dicit : *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit (Math. vi).* Per oculum, intentionem, per corpus significat actionem; locus enim iste Evangelii sic intelligendus est, ut noverimus omnia opera nostra tunc esse munda, et placere in conspectu Dei, si sicut simplici corde, id est intentione superna, sive oculo charitatis; quia plenitudo legis dilectio charitas (Rom. xiii). Oculum igitur debemus hic accipere, ipsam intentionem, qua facimus quidquid facimus, quæ si simplex et pura fuerit, et illud aspiciens quod aspicientem est, omnia opera nostra, quæ secundum eam operamur, necesse est ut bona sint. Quæ opera omnia, totum corpus appellavit; quomodo et Apostolus vocat membra, quædam opera quæ improbat, et mortificanda præcipit : *Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, avaritiam (Col. iii), et cætera talia mala.* Non ergo quid quisque faciat, sed quo animo faciat considerandum est; fructus 180 enim operis totus consistit in simplicitate intentionis. Quidquid igitur gerendum esse cogitatio nostra suggerit, omni scrupulo retractantes, atque in nostri pectoris trutina collocantes, æqua et iustissima

librations perpendamus, an plenum sit honestate A
communi, an Dei timore sit grave, an integrum
sensu, an humana ostentatione, aut aliqua voluntatis
præsumptione sit leve, an meriti ejus pondus
inanis cenodoxia non immittuerit, vel arriserit
gloria? et sic ad examen publicum trutinantes, id
est ad prophetarum et apostolorum actus et testi-
monia conferentes, vel tanquam integra et perfecta,
compensatione digna teneamus; vel tanquam im-
perfecta et damnoosa, nec illorum ponderi conso-
nantia, omni cautione atque diligentia refutemus.

Ala quinta.

Quinta ala est dilectio proximi. Hujus penna
prima est, nulli nocere verbo vel opere. De hac
scriptum est: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne facias* (Matth. vii). Hanc pennam format virtus in-
nocentiae. Innocens est, qui eiam eum possit, nulli
vult nocere. *Quis ascendet, inquit, in montem Do-
mini?* Innocens manibus, etc. (Psal. xxiii.) Quis in-
nocens manibus? *Qui non fecit proximo suo me-
lum.* Ad nihilum deductus est in conspectu ejus ma-
lignus (*Ibid.*) Quis est iste malignus, nisi diabolus?
Qui nulli vult nocere, tempore excluso, motum
primum jam sentit amoris.

Secunda penna est, omnibus prodesse, verbo et
opere. *Frater fratrem adjuvare, civitas munita et
fortis* (Prov. xviii). Hanc pennam suscitat, et pro-
vehit in culmen perfectionis, virtus misericordiae.
Beati, inquit, misericordes (Matth. v). Qui omni-
bus studet prodesse, vivum calorem veri spirat
amoris.

Tertia penna est, rerum propter amicum con-
sumptarum detrimenta non tantum non destere,
sed vera liberalitatis fortitudine, non sentire; de
beneficiorū in usus fratrum collatorum magnitu-
dine semper gaudere in corde. Qui sentit, com-
putator est, non largitor; qui non gaudet, dolet.
De hac penna scriptum est: *Qui negligit damnum
propter amicum, justus est;* iter autem avari deci-
piet eum (Prov. xii).

In hoc intellige amicum amoris.

Quarta penna est, animam pro fratre ponere.
Quid est, animam pro fratre ponere? Pro temporali
etiam proximi salute, propriam voluntatem dese-
rere, et in articulo necessitatibus, pro æterna salute
fratris, mortis discrimina libenter subire. De hac
scriptum est: *Majorem hac dilectionem nemo ha-
bet, quam ut animam suam ponat pro amico suis* (Joan. xv). Major non ebulliet fervor amoris.

Quinta penna est, in his perseverare. Hanc per-
ficit virtus perseverantiae. Finis, non pugna coro-
nat. Qui perseverat, cessare nescit.

Ala sexta.

Ala sexta est dilectio Dei. Haec, ut aliae, quinque
pennas habet.

Primam harum habet, qui aliud quam Deum
non concupiscit. Hoc est mobile hujus amoris.

Secondam pennam habet, qui propter Deum sua
distribuit, qui partem retinet, partem vero tribuit.
Hoc est calidum hujus amoris.

Tertiā pennam habet, qui propter Deum nihil
sibi reservat, sed omnis relinquit. Hoc est acutum
hujus amoris.

Quartam pennam habet, qui propter Deum se
ipsum abnegat. Se ipsum abnegat, qui suam dese-
rit, ut Domini solam faciat voluntatem. Hoc est
fervidum hujus amoris.

Quintam pennam habet, qui in his perseverat.
Quia, qui perseveraverit usque in finem, hic salvis
erit (Matth. x). Ille est incessabile hujus amoris.

Hae sunt ale de quibus Psalmista ait: *Sub um-
bra alarum tuarum protege me, a facie impiorum
qui me affixerunt* (Psal. xvi). Item: *In umbra ala-
rum tuarum sperabo, donec transacta iniurias* (Psal.
lxvi). Haec sunt pennae de quibus idem Psalmista
ait: *Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et vo-
labo, et requiescam!* (Psal. liv). Volabo, inquit,
terrena descrens, cœlestia appetens, et requies-
cam vera libertate, æterna fructu beatitudine.
Amen.

MAGISTRI ALANI AB INSULIS LIBER PŒNITENTIALIS

SIVE

METHODUS DIGNE ADMINISTRANDI ET SUSCIPENDI SACRAMENTUM
POENITENTIAE.

AD LECTOREM PRÆFATIO.

181 Joannes Trithemius, *Lib. De Scriptoribus*, Antonius Possevinus in *Apparatu sacro*, aliquæ plures,
opera recensentes Magistri Alani de Insulis, inter ea referunt *Libros quatuor de Pœnitentia, ad Bituricenses*.

quorum initium sit: *Dei gratia pluricensi*, etc. Hujus vero libri non meminerunt. At, prius quidem opus per celebiores quasque totius Belgij bibliothecas, insuper et aliquot externarum provinciarum, studiis quæsitioni, reperire nequivit; hoc autem presens (auctoris etiam nomine insignitum) pluribus in locis offendit: nam in primis, bibliothecam eximam domini Georgii Colvererii, in alma universitate Duacensi S. Theolog. (super) primarii professoris, idem illum continere, testatur ejusdem bibliothecæ catalogus, quem nuper nulli transmissum, brevi impressum exhibet tercia pars bibliothecæ Ms. Belgicae, Antonii Sandri, Ipnensis canonici (20).

Aliud exemplar reperi in domestica nostra Dunensi bibliotheca ms. perantiquum, in pergamente exaratum. Tertium ex bibliotheca Sancti Gisleni, ordinis Sancti Benedicti in Hannonia mili (de licentia Abbatis sui) per humaniter submisit reverendus dominus Simon Guillemot, ejusdem cœnobii bibliothecarius, plane vetustissimum, et nihilominus, cum Dunensi nostro per omnia conveniens, exceptis paucis hinc inde verbis que in marginibus adnotavit.

182 Porro, utrum Alanus hoc opusculum a se primo conscriptum, postea auxerit, vel aliud ab hoc anno diversum composuerit, quod Bituricensi archiepiscopo dedicaverit, me latet. Interim, eperæ presulum duxi, pro confessariet et pœnitentia instructione, opusculum hoc publici juris facere acripiis in margine locis sententiarum sacrae Scripturæ, quæ in codice citantur; quippe, quod bonam et succinctam continet methodum, digne administrandi et suscipendi pœnitentia sacramentum; ideoque doctissimum virorum iudicio lace dignum. Circa quod tamen præmonitus volui lectorem, Magistrum Alanum dam agit de circumstantiis peccatorum in confessione explicandis, illam sequi sententiam, qua assertit, confitendas esse circumstantias aggravantes intra eamdem speciem, etiam subinde non valde notabiliter aggravantes; cuius contrariae hæc jam fere communiter moderna sequuntur praxis, Alanus tamen sententiam plurimi olim docuerunt auctores antiqui, et claram defendunt recentiores non pauci, viri doctrina clarissimi, quos magno satis numero citat Diana, parte prima, tract. sexto, res. prima. Quinimo doctissimus Franciscus Sylvius, in Comment. ad quest. 9. Supplementi divi Thomæ, articulo secundo quest. 4. materiam hanc pertractans bene demonstrat, utiliter etiam subinde in confessione exprimi non solum circumstantias aggravantes, verum etiam minuentes. Lege illum, et nou miraberis si in Alano nostro similia repertas.

F. Carolus de Visch.

P. Dunensis.

ANAGRAMMA.

ALANUS: — *Lavans.*

Qui docet effusis lacrymis peccata **LAVARE**
Hic merito nomen jure **LAVANTIS** habet.

INCIPIT LIBER PÖENITENTIALIS.

183 *A, a, a, Domine Deus, quoniam puer ego sum, A de quibus diciter: e Maledictus elementarius sex et nescio loqui (Jer. 1).* Si Jeremias ab utero sanctificatus, a Domino propheta electus, a criminali macula alienus, divina inspiratione electus, timens officium prædicationis assumere, et verba Dei resonare, se confessus¹ est puerum, se confessus est blasphemum; quomodo nostri temporis homines ab utero immundi, a Domino reprobati, criminalibus nodis impliciti, a divina visitatione deserti, audent sacerdotum culmen ascendere, arcana celestia balbutire, cum non tantum sint infantes sapientia, et pueri sapiendo, sed senes desipiendo? cum non sint tantum blasfemad prædicandum, sed muti ad loquendum?² Si Jeremias qui eloquens erat, ad prædicandum Deum, se mutum confitetur, quomodo sacerdos mutus, ad loquendum de Deo se eloquentem fatetur?³

Sacerdotes nostri temporis senes sunt et pueri,

VARIE LECTIONES.

¹ Professus. ² Aliud exemplar hic interserit sequentia: Si Jeremias puer malitia, onus prædicationis abhorruit, quomodo sacerdos puer scientia, sacerdotii honorem invadit? ³ Conficitur. ⁴ Seneca, lib. v epis. ⁵ Textus Scripturæ habet: morietur *loco* maledictus. ⁶ Exhortent.

NOTÆ.

(20) Joannes Bunderius in indicibus librorum MSS. Belgij, etc., testatur se hunc libellum reperisse in multis bibliothecis, in diversis exemplaribus, intitulatum, *Correctorem et Medicum.*

renia: *A, a, a, Domine Deus*, quia sumus pueri, et nescimus loqui; quia ad sapiendum infantes, blesi ad loquendum, claudi ad operandum.

Sacerdotum quidam sunt blesi, alii taciturni, alii muti. — Et vere, quidam sacerdotum nostrorum sunt blesi, quidam taciturni, quidam muti. Blesi sunt, qui male verba formant; hi sunt, sacerdotes qui divina prædicant, sed vim prædicationis suæ in terrorum emolumentum inclinant. Taciturni sunt, qui raro loquuntur; hi sunt, sacerdotes a quibus rarius arcana cœlestia prædicantur; quos aut negligenter retrahit, aut amor avertit, aut timor repellit. Illos negligenter facit torpentes, amor desipientes, timor pusillanimes. Muti vero sunt, qui aut predicare nesciunt, aut scire contemnunt. De quibus dicitur: *Væ vobis, carnes muti non valentes latrare (Isa. LVI).* Non valentes, quia nesciunt; non volentes, quia contemnitis. Omnes istic clament: *A, a, a, quia infirmi ad operandum, quia fragiles ad sciendum, quia tepidi ad diligendum.* Ista enim tres misericordiae sacerdotibus congruent; haec tres imbecillitates sacerdotes istos invadunt; scilicet impotentia in bene operando, ignorantia in sciendo, negligenter in Deum diligendo.

Muri inter Deum et sacerdotes, sunt, impotentia, ignorantia, negligenter. — *Impotentia murus perfoditur quatuor modis.* — *Idem de muro ignorantia.* — *Murus quoque negligentia quatuor modis perforatur.* — *Muri prædicti totaliter subinde destruuntur.* — Ista tres muri sunt inter sacerdotes et Deum positi, ne Deum videre possint per cognitionem; ne ad Deum possint gradi per bonam operationem; et ne ad Deum pervenire queant per charitatem. His tribus muris quidam inclusi clauduntur, a quibus iudicem muri perforantur; quidam plenarie muros destruunt; quidam cœlesti scala transcendunt. His muri impediuntur, qui ad bene operandum, tardantur impotentia; ad Deum cognoscendum, impediuntur ignorantia; ad Deum diligendum, offenduntur negligenter; **104** hi, *tigatis manibus et pedibus, projiciantur in tenebras extiores, ubi erit flotus, et stridor dentium (Matth. xxii).* Quidam muros perforant, quia conantur infirmitatem infirmare, ignorantia tenebras expellere, negligenter torporem exterere. Ista quadruplici machina murum impotentia perfodiunt, et in eo quatuor fenestras consti-tuunt, dum per eleemosynarum largitionem, per jejuniorum austrietatem, per vigiliarem continuacionem, per orationis devotionem, quasi per quatuor fenestras sic Deum respiciunt, ut eos respiciat, sic ad Deum orant, ut eos Deus exaudiat; sic ad eum veniunt, ut ipse adveniat. De his fenestris legitur in Cantico amoris: *Ecce, sponsus stat post parietem, aspiciens per fenestras, respiciens per cancellos (Cant. II).* Ista tamen fenestra aliquando ab allophilis obturatur, id est prædictæ operationes per quas re-

*spicimus Deum, a vitiis impediuntur; dum eleemosynam extirpat avaritia, jejunium crapula, vigiliam somnolentia, orationem acedia. In secundo muro, scilicet ignorantia, quatuor sunt fenestrae, dum per creaturas Deus agnoscat: *per ea enim quæ facta sunt, invisibilia Dei comprehenduntur (Rom. I).* Dum ratio ad Deum intelligendum movetur; dum homo inspiratur⁷ divina inspiratione, dum divina Scriptura disquiritur: dum sic quadruplici investigatione homines Deum inquirunt, quasi per quatuor fenestras eum aspiciunt. Sed haec fenestrae frequenter obturantur, dum in creaturis Creator non legitur, dum homo a divina illustratione⁸ deseritur, dum ratio sensualitati ancillatur, dum sacra Scriptura contemnitor. Tertius vero murus scilicet, negligenter, quadruplici fenestratur foramine; dum Deum diligimus supra nos, proximum iusta nos, corpus infra nos, animam intra nos. Sed haec fenestras obturamus, dum Deum postponimus, nosque ipsos negligimus, proximos contemnimus, dum corpora nostra nimis delicate nutrimus. Prædictos vero muros plenarie destruunt, qui jam in æterna tabernacula recepti, aeternaliter vivunt, qui nec impotentia curvantur, nec ignorantia turbantur⁹, nec charitatis negligenter laxantur.*

Muros hos quidam transcendunt. — Illi vero hos muros cœlesti scala transcendunt, qui quamvis in carne positi, tamen septiformi gratia prædicti, ad divinam contemplationem evadunt, ubi potentia in interna operatione, scientia in contemplatione, charitas in devotione. Hi muri sacerdotes nostros impediunt, iter concludunt, visum impediunt, intentionem offendunt.

Sacerdotes comparantur pueris. — Clament igitur sacerdotes nostri; *A, a, a, Domine Deus*, nescimus loqui, quia pueri sumus, et nescimus solidioribus cibis uti. Haec enim tres imbecillitates humanae, imminent pueritiae, pueri namque gradi nequeunt, locando balbutiant, solido cibo uti non possunt. In hoc ergo sacerdotes nostri sunt pueri, quia in gradiendo, id est in bene operando aut retrogradi fiunt, dum ad posteriora, id est ad terrena respiciunt, vel ad scandalum criminalium peccatorum offendunt, vel in abyssum obstinationis ruunt. Loqui vero nesciunt, quia aut fatua eructant, aut terrena plusquam cœlestia commendant, aut vera tacent¹¹, aut plenarie silent.

Corpus Dominicum cibus est quibusdam salubris, aliis insalubris. — Solidiori vero cibo uti non possunt, quia ad deglutendum vel masticandum infirmi sunt. Cibus solidus et grandium, est corpus Dominicum, quod parvulos sensibus eneat, proiectos viviscat, graviter ægrotantibus est ad ruinam, sanis ad sanitatis tutelam. Cibus tamen iste, ægrotantibus est medicina, si sumatur cum debitæ considerationis cautele, ut ægrotus culpa, ducatur¹² pœnitentia.

VARIÆ LECTIONES.

⁷ Exemplar Duncense habet: *Ad divina intelligenda.* ⁸ Illustratur. ⁹ Visitatione. ¹⁰ Tenebrantur.
¹¹ Dissimulant. ¹² Angatur.

ut cœlesti medico promittat obedientiam, morbi evitare causa. Idem cibus, sanis est refectio, id est justis provectio. In hoc ergo sacerdotes nostri pueris sunt comparabiles, quia sicut pueri cibo solido non valent uti, quia manus habent invalidas ad tenendum, os ad manducandum, stomachum ad recipiendum; sic, sacerdotes manus habent invalidas ad tractandum cœlestes escas, quia manus **185** quas injuste porrigit ad pecuniam, consequenter extendunt ad eucharistiam; manus quibus illicita palpant, divina mysteria pertractant.

Os etiam habent invalidum et immundum ad capiendum ecclœstem cibum. Indignum enim est, ut os cœlesti pâne saginatur, quod multorum ciborum crapula suffocatur. Indignum certe est, ut in os illud introcat veritas, per quod eructant falsitas. Stomachus etiam mentis terrenorum appetitu reflectus, cœlestes respuit apparatus, et mens amplectens terrenorum cibum, cœleste respuit ¹⁹ viaticum. Malo ergo sacerdoti ingruit prædicta vox lamentationis, *A, a, a, etc.*; bono vero sacerdoti congaudet illa vox exultationis. *Euge serve bone, et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis*, sapientiam dispensando, *supra multa te constitutam* (*Math. xxv*), Deum diligendo. In die vero judicii, imminebit malis sacerdotibus vox illa timenda et tremenda. Væ, vœ, vœ, quia pueri fuimus, et loqui nescivimus. Et vero nescierunt loqui in predicando, prædicationem retorquentes in terrena. Nescierunt loqui in orando, orantes indebita; nescierunt loqui subditis consulendo, loquentes incongrua ²⁰. Quos enim debent mondare a vitiis, male consulendo, magis deturpant; quos debent ad superna erigere, magis in terrena incurvant: quos debent sanare, profundius vulnerant.

Sacerdotes sunt spirituales medici. — *Peccator spiritualis ægrotus est.* — *Quonodo ad confessionem inducendus.* — Sacerdos etenim debet vicem gerere spiritualis medici, subditus debet vicem gerere spiritualis ægroti; sicut enim materialis physicus accedens ad ægrotum, primo verbis mulcet ægrotum, compatiens ægrotum, se conformat insirmo, verbis blanditur, salutem policeetur, ut æger constiteret morbi detegat quantitatem, doloris acredincit; percepta vero morbi quantitate, doloris acredine, consequenter inquirit tempus, quando morbus incepit, locum ubi morbus eum arripuerit; atatem cuius statis sit. Disquirit quoque causam morbi, et originem, morbi diurnitatem, mihiendi consuetudinem ²¹, personæ statum, pulsus impetum, corporis gestum, faciei habitum. Bene cognitis morbi circumstantiis, accidentibus infirmitatis, medicus secundum quantitatem morbi, dietam magis aut minus attenuat, quosdam cibos vetat, alios impe-

A rat; ægro vero pejora promittit, nisi injuncta eu-stodiat; consequenter, contraria contrariis curat. Sie sacerdos quasi spiritualis medicus, dum ad eum accedit peccator spiritualis ægrotus, primo debet peccatorem verbis allicer, blandimenti mulcere, ut facilius detegat morbum, detegat peccatum ut melius post peccati detectionem, cum prius proposuerit blandimenti verba, concludat satisfactionis verba: monens ne erubescens ductus, suos difficitur reatus; ne coram homine fateri crimina vereatur, quia non homini sed Deo confessans loquitur. Nec apud judicem poli confessus pro condemnato tenebitur, sed pro absoluto habebitur: hoc ostendens auctoritate multiplici, quod reatus delectur confessione peccati. Ait enim *Acto-ritas: Confitemini alterutrum peccata vestra (Jac. v).* Et alibi *Dixi confitebor, etc., et tu remisisti in-pietatem peccati mei (Psal. xxxi)*. Item Christus decem leprosis sanatis præcepit ut se ostenderent sacerdotibus (*Luc. xvii*). Per quod significatur, quod ille qui laborat lepra spirituali debet se ostendere sacerdoti per confessionem delicti. Præterea, docens, quod peccatum illud quod in praesenti determinatur, in die iudicij tegetur; quod vero in praesenti velatur, in futuro revelabitur. Consequenter, ut reus minus vereatur confiteri peccata, si sacerdos videt eum duci erubescens, inquirat ab eo, in generali utrum bac vel illa laboraverit culpa? ut reus inquisitus, collicatur quod primum dicere verebatur, verbi gratia: *Quarit utrum illico coitu laboraverit, vel furto, vel rapina? et sic de aliis.*

In peccatis carnis non debent inquiri nimis minuta. — Si vero confessus fuerit, se coitu illico laborasse, querat de specie, utrum fuerit fornicatus, vel adulteratus, vel incestu laboraverit, vel in peccato contra naturam exorbitaverit? Sed non debet ad minutias descendere, quia descendente ad individua peccatorum, jubet Christus **186** quiescere, ne peccati incogiti inquisitio, det peccandi occasionem, quia *qui nimis emungit, elicit sanguinem (Pro. xxxix)*. Et cum jam in omnem terram exierit sonus prædicatorum, hujusmodi minutias investigate, dicimus otiosum; cum hujusmodi inquisitio soleat esse erroris occasio; quis,

D *Nitimus in vetitum semper, cupimusque negata.* Unde et de lege veteri dicitur: *Lex subintravit ut abundaret delictum (Rom. v)*. Cui per legis traditionem quædam esse peccato innoverunt, et tunc magis homines in ea exarscrunt. Cesset ergo nimis subtilis inquisitio. Exempli causa: Si quis confiteatur se aliquam cognovisse, non queram utrum eam cognoverit ante vel retro vel hujusmodi. Similiter de aliis inquirendum est.

(21) Bene cognito morbo, detecto peccato, inves-

VARIA LECTIÖNES.

²⁰ Fästidit. ²¹ Indehita. ²² Vivendi consuetudine.

NOTE.

(21) De hac, et sequentibus pluribus circumstantiis, vide que supra ad finem prefationis adnotavimus.

tigare debet tempus, utrum scilicet sit perpetratum peccatum in die festo quando specialiter feriandum est a servili opere, id est peccato. Gravius enim est quod fit diebus festivis.

Præterea utrum hora deputata orationi peccaverit, vel alia? gravius enim errat, qui vacat amplius tempore orationi deputato, quam alio.

Similiter, circumstantiae temporis considerandæ sunt circa alia peccata, per quas aggravantur vel minorantur culpe (22).

Status quoque loci considerandus est, utrum subditus peccaverit in loco sacro, an profano? in loco publico, an secreto: gravius enim errat, qui in oratorio peccat, quam in loco profano, similiter, qui in loco publico, quam secreto.

Inquirendæ est quoque actæ, utrum reus sit senex an puer? gravius enim peccat senex, qui rem habet experientiam, quam puer qui nullam. Considerandus est et sexus, utrum scilicet sit vir vel mulier; quia secundum hoc quod sexus est magis firmus, vel imbecillior, est culpa minor vel gravior.

Præterea, confitenda est origo peccati, et causa, ut si forte forniciatus fuerit reus, inquirendum erit, utrum deceptus fuerit pecunia, vel peccati dulcedine, vel ebrietate; gravius enim peccat si odore lucri, vel dulcedine blandimenti, quam si ebrietate decipitur. Simili modo, de causa et origine aitius peccati inquirendum est.

Peccati quoque diurnitas consideranda est, quia secundum hoc quod peccatum magis duravit vel minus grave est vel gravius.

Debet quoque considerari consuetudo vivendi, utrum reus sit detenus vito pravae consuetudinis.

Considerandus etiam quandoque est persona status, utrum peccator dives fuerit vel non; nam magis peccat dives, si suretur, quam pauper, quia majorem causam habet impulsivam pauper ad sursum, quam dives.

Debet quoque considerari conditio, utrum laicus sit, vel clericus, utrum majoris ordinis sit, vel minoris; quia secundum quod gradus est aliorum tanto casus gravior.

Complexis etiam consideranda est, secundum quod signis exterioribus perpendi potest; quia secundum diversas complexiones, unus magis impellitur ad aliquod peccatum, quam alius, quia si cholericus est, magis impellitur ad iram, si melancolicus, magis ad odium; si sanguineus, vel phlegmaticus, ad luxuriam.

Considerandum quoque est, utrum reus passus sit recidivum in aliquo peccato; quia si quis contritus fuerit de aliquo peccato, et iterum incidat in illud, gravius tenetur quam prius.

Vultus animi figura.— Considerandus est etiam corporis gestus, vel faciei habitus, ut per exteriora

A comprehendantur interiora, utrum nimurum intensus sit motus mentis ad continendum, vel remissus; quia cum vultus sit quasi animi signaculum, et figura, per vultum, atque, potest perpendi quæ sit voluntas interna; quia si vultus est in terram demissus, fletibus irriguus, internas contritionis signat cruciatus: si vero facies fuerit erecta, et nulla vestigia gerens tristitiae minor videtur esse pœnitentia.

Peccata corporalia et spiritualia.— *Spiritualia graviora sunt corporalibus.*— Non solum peccantis considerandus est status, verum quoque peccati. Considerandum enim est utrum peccatum sit corporeale, an spirituale, utrum scilicet sit natum ex infirmitate carnis an ex vito animæ. **187** Corporalia autem dicuntur peccata, quæ ex infirmitate carnis, nascuntur, ut, luxuria, crapula, etc. Spiritualia vero, quæ ex vito animæ nascuntur, ut, inuidia, avaritia, superbia. Cæteris autem circumstantiis relegatis, gravius est peccatum spirituale, quam corporale. Ut etenim testatur Gregorius: « Peccatum carnale est majoris infamiae, et minoris culpa; peccatum spirituale majoris est culpæ, et minoris infamiae. »

Considerandum est quoque, utrum peccatum sit de genere venialium, vel mortalium, quia secundum hoc, major vel minor satisfactio injungenda est.

Præterea, inquirendum est, utrum scienter factum sit, vel ignoranter; quia scientia culpam aggravat, ignorantia alleviat; et, cui datum est dominum majoris scientiae, transgressor majori subjacebit culpa.

Investigari quoque oportet, utrum peccatum sit tantum voluntatis, an voluntatis et operis? gravius est enim peccatum voluntatis et operis, quam voluntas tantum. Item, utrum peccatum sit tantum in delectando, an etiam in volendo.

Præterea, attendendus est diversus status rei in quam reus peccavit, verbi gratia: si cognovit aliquam, utrum fuerit soluta vel non, aut ille qui cognovit, conjugatus, vel non: Si conjugatus non est, minus peccatum est; si conjugatus, magis. Si vero conjugatus aliam alii copulatam cognoscat, gravissime peccat; si vero solitus solutam cognoverit, inquirendum est, utrum eam defloraverit, an non, quia gravius peccavit, si eam defloraverit, quam si eam cognoverit corruptam. Inquirendum etiam est, quoties eam cognoverit. Præterea, utrum vi oppresserit eam, vel non, quia magis delinquit qui vi opprimit, quam qui spontaneam cognoscit.

Oportet quoque investigare, utrum ejus sit consanguinea, vel affinis. Item, utrum sit simplex, vel astuta; gravius enim peccat qui decipit simplicem, quam qui astutam.

Similiter observandum est, utrum peccaverit peccato contra naturam, vel non; quia simplici

NOTÆ.

(22) Legi etiam utiliter poterit Cominck, *De pœnitentia*, q. 7, dub. 3, et Sayrus lib. xxi, c. 3.

fornicatione gravius peccatum est adulterium, adulterio incestus, incestu peccatum contra naturam

Peccata contra temperantiam. — Eodem modo, si in cibo vel potu peccaverit, inquirendum est, utrum in abstinentia ductus, tempus comedendi praeoccupaverit? vel immoderantia seductus, in appetendo cibum vel potum, mensuram excesserit; vel in honestate deceptus, nimis delicata fercula exquisierit, et eis operam dederit.

De mendacio. — Utrum etiam invercundia fractus, in turpia verba proruperit? Utrum mentitus sit, et si mendacium locutus est, utrum joco mentitus sit, vel naturali pietate ductus, ut obstetricies quae mentitas sunt Pharaoni (*Exod. i*), ad conservandam vitam filiorum Israel; vel ita, ut nulli profuerit, et alieni obfuerit, vel decipiendi libidine, vel placendi cupiditate, quia secundum hos status, majora vel minora sunt mendacia.

De homicidio. — Similiter, si quem interficerit, utrum ex subitanoe iræ motu, vel rancore animi inveterato, vel vindicta, vel spe pecuniae, vel vim vi repellendo, vel injurias sibi illatas vindicando, vel repellendo, vel timore vel alterius prece, aut amore? haec et aliae circumstantiae, circa res in quibus, vel in quas peccavimus, sunt considerandæ.

Et haec de circumstantiis dicta sufficiant. Prudenter enim lectoris erit, ex his alias conjectare.

Confessarii prudentia in satisfactionibus injungendis. — Hoc modo a peccatore detectis morbis, spiritualis medicus pro diversis peccatis, diversas debet injungere satisfactiones, quasi diversas medicinas, et diversas dietas, primo ostendens communiando et terrendo, in quantis peccatis reus jacet; quantaque poena debentur illis, si cum eis decederet; a quantis liberabitur, si per poenitentiam doleat: affersen exemplum, David, qui per contritionem cordis a peccato est liberatus homicidii et adulterii (*II Reg. ii*). Mariam Magdalenam per poenitentiam lamenta, a septem demoniis liberatam (*Luc. vii-viii*): Latronem, cui in cruci pendentem dictum **I. 88** est: *Hodie mecum eris in paradyso* (*Luc. xxiii*). Deus enim non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech. xviii*). Et alibi: *Quaenam hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum ejus non recordabor amplius* (*Ezech. xxxiii*).

Contrito excitanda. — *Praxis excitandæ contritionis.* — Moneat quoque, ut vera sit contrito, et non sophistica, nec sophistica sint lacrymæ, sed a fonte cordis manantes, docens quod tria debent esse in cordis contritione, cordis contrito, oris confessio, operis satisfactio. Moneat quoque ut peccator scrutetur angulos conscientie, ut nullum peccatum quod non confiteatur, praetermittat, quod in memoria habeat; quia non valet particularis confessio, siue nec contrito. Si vero confiteatur reus peccata, sed se nolle poenitere dicat, nec posse a peccato abstinere, multipliciter eum admoneat,

A multipliciter absterret, ostendens, quomodo peccatores Deus non solum in futuro, sed etiam in presenti puniat; ostendens quomodo humanum sit peccare, sed diabolicum perseverare. Pœna acerdinæ ante oculos ejus proponat, quæ ipsos impoenitentes exspectat, ut sic saltem servi timore compunctus, ducatur ad poenitentiam; et tunc, servilis hic timer introducat charitatem, quasi scelum.

Peccatum peccato punitur. — Doceat quoque quomodo viscus prava consuetudinis, hominem in pejus trahat, quia criminis criminibus vindicantur. Justum enim est, ut *qui in sordibus est, sordescat adhuc* (*Apoc. xxii*): et peccatum quod per poenitentiam non diluitur, suo pondere ad aliud trahit. In exemplum ponendo Saul, qui per peccatum inobedientie, de quo non poenituit, in idolatriam et avaritiam incidit (*I Reg. xv, xxviii*). Judas, quia de proditione non poenituit, laqueo se suspendit (*Matth. xxvi*). Debet quoque sacerdos vultum compatientis reo exhibere, ut sic reus saltem verecundia ductus, ad poenitentiam invitetur. Lacrymas admonenitis, lacrymas excitent poenitentis.

Reus impenitus quomodo tractandus. — Instruere quoque debet reum nimis de misericordia Dei confidentem, ne peccet in spe; quia hoc est peccare in Spiritum sanctum, et *maledictus homo qui peccat in spe*. Si vero reus nullo modo poenitentia duci velit, eum sacerdos suo consilio omnino privare non debet, immo admonere debet, ne a piis precibus, elemosynis, et jejuniis desistat, ut sic Deus cor illius ad poenitentiam convertat. In noctamen quodammodo sine consilio debet eum relinquere, ut nec admoneat eum in tali proposito corpus Christi sumere, nec injungat abstinere; sed in hoc eum instruat, quod si in hoc statu manens, sumpserit, iudicium sibi manducabit (*I Cor. xi*). Si vero in tali statu permanens reus ad sacerdotem accedat ut Eucharistiam sumat, exactorem admonere debet, prohibere non potest.

Satisfactio ordinarie semper injungenda. — Si vero reus, prout sacerdoti videbitur, sufficienter poenitent, juxta peccati statum satisfactionem injungat. Posset tamen perpendi tanta contrito, quod nulla debet sequi satisfactio; sicut Christus videns in Maria Magdalena contritionis quantitatem, et in latrone poenitentiae virtutem, illi dixit: *Vade, et amplius noli peccare* (*Luc. xii*). Hunc vero: *Hodie mecum eris in paradyso* (*Luc. xxiii*).

Contrito autem aliquando est sufficiens, quando sufficit ad deletionem culpæ, et non poena.

Contrito subinde per se sufficiens est ad culpe deletionem, immo et poenam. — *Satisfactio commensuranda est culpe.* — Aliquando plena, ut quando debet et poenam et culpam; aliquando vero abundans, quando non solum deletur poena et culpa, sed augetur quoque corona. Raro tamen relaxanda est poena, nisi immensæ contritionis manifesta sint exterius signa, ne peccator facilius relabatur in culpam, cum nul-

laici sentiat satisfactionis vindictam; quia in angumenta facinorum, impunita solet redundare iniqitas. Ideo etiam maxime contrito injungenda est satisfactio, ad cautelam, et humilitatem conservandam; quia sicut juxta quantitatem morbi, dispensanda est dieta, et juxta vires ægri, adhibenda est medicina; ita secundum quantitatem peccati, mensuranda est satisfactio, juxta infirmitatem et facultatem rei, misera vel augmentanda poena, eaque juxta quantitatem contritionis commensuranda. **189** Quanto enim gravius fuerit peccatum, tanto magis debet excedere¹⁶ satisfactionis augmentum; quanto culpa levior, tanto satisfactio minor. Quando autem necessarium erit satisfactionem injungere majorem, moneat reum ne pœnitentia gravitatem abhorreat, ostendendo quod gravitas peccati majorum exigat pœnitentiam, sed commensurare velit eam juxta humanæ fragilitatis impotentiam. Verbi causa: Si satisfactionem vult injungere pro peccato luxuriæ, quamvis magnam infligat satisfactionem, ne scandalizetur peccator, debet ei significare quod major debeatur satisfactio tali culpe, sed remittendum sit de pesua, considerata humanæ fragilitatis impotensia. Unde consequenter significare debet, quod maximum sit peccatum luxuria, et quammaxime vitandum; quia corpus encravat, inficit, et examinat¹⁷, noninam infamat, animam viciat, et aeternaliter damnat. Sic etiam pro aliis peccatis pœnitentias injungendo, significare debet, suæ poenæ talibus peccatis debeantur; ne peccator scandalizetur pro quantitate satisfactionis.

In satisfactionibus injungendis, considerari subinde debet status personæ. — Juxta vires quoque ipsius rei, debet pena¹⁸ compensari, ut si reus potens est ad sustinendum, austeritates jejuniorum, et labores vigiliarum; si vero imbecillis est ad hos labores sustinendos, redimat hoc remedio orationum; ut, si jejunare non potest, saltem oré, orationes quoque condat eleemosynis. Si vero pauper est, ad orationes confugiat, limina sanctorum, si potest, visitet peregrinando, sieque vicaria necessitudine substituantur sibi opérations bonæ. Ut, si deest eleemosyna, succedant jejunia; si deest jejuniū, oratio supplet defectum. Quanquam ne aliquis ab eleemosyna se per paupertatem excusat, Deus non attendit quantum, sed, ex quanto. Tantum immisit¹⁹ vidua ponens duo minuta in gazophylacium (*Marc.* xii), quantum divites, qui ex abundantia multa offerabant. Unde Dominus ait: *Qui potus dederit vobis canticum aquæ in nomine meo (quia Christi es) amen, aueat deus vobis, non perdet mercedem suam* (*Matth.* ix). Unde Apostolus ait, ne quis se paupertate excusat: *Nolite errare, Deus non irridetur, quod enim seminaverit homo, hoc et metet* (*Gal.* vi); nec solum juxta quantitatem morbi conformanda est pena, sed etiam juxta qualitatem,

A ut sicut medicina vel materialis medicus, contraria contraria curat; sic spiritualis medicus, contraria contraria excludat. Ut, si reus peccato crapulæ irretitus fuerit, injungantur ei jejunia, ut per jejunitam²⁰ delectetur reatus peccati. Si seductus ebrietate per vinum, invitetur ad aque potum.

Quia vero consanguineæ sunt, crapula et luxuria (nam venter mero astuans facile despumat in libidinem) sicut jejunium facit contra crapulam, ita militat contra luxuriam. Unde pro luxuriae peccato, reus affligendus est jejunio, quia jejunium corporis castigat, et in servitatem redigit (*I Cor.* ix).

Juxta ergo quantitatem contritionis, injungatur pena satisfactionis; ut quod minus est in contritione, plus sit in satisfactione; vel quod plus est in contritione, minus sit in satisfactione.

Reus quomodo excitandus ad pœnitentia admissionem. — Sed caveat sacerdos, ne vel odio ductus satisfactionem angeat, vel amore tractus, debitam inuinat; vel pecunia illectus, pœnitentiam remittat. Moneat quoque peccatorem, ut si digne de peccatis aliquando pœnituerit, et satisfactionem fecerit, et postmodum in aliquod eorum inciderit, conlitteretur non solum illud, sed etiam præterita de quibus contritus est, quia clamare videtur sacra Scriptura (*Matth.* v), quod peccata ratione contemptus reddunt; securius est ergo confiteri, quam non confiteri. Si confiteatur illa, sacerdos non debet ei injungere tantam pœnitentiam, quam, si in actu corrum esset, injungeret.

Usurariis et furibus quid injungendum. — Si vero reus confessus fuerit peccatum usuræ, consulat ei sacerdos, ut ea quæ per usuram rapuit, restituat, **190** si restituendi facultas adsit; aliter enim non esset ei salus. Auctoritas: « Quia non datur venia, nisi restituantur ablata. » Si vero facultatem restituendi non habeat, voluntatem offerat, quia sufficit affectus, ubi deest effectus, iis autem spiritualiter reddit quibus rapuit; si desunt, corum proximis, si nec proximi inveniantur, erogetur pauperibus. Eleemosyna tamen de rapina facta, si supersunt illi quibus rapuit, et reddere noluerit, non valet. Qui enim de rapina pauperis sacrificium Deo offert (*Ecli.* xxxiv), ut ait auctoritas, idem facit, ac si victimæ filium in conspectu Patris. Abominabilis est nempe Deo, inpiorum oblatio (*Prov.* xxi).

Similiter si per falsum patrocinium in causa, vel per falsum judicium, si per violentiam, vel qualemcumque exactiōnem violentiam, vel qualemcumque negotiationem fraudulentam, aliqua extorscrit, ea reddit, quia sine eorum solutione non est salus.

Simoniaci de quibus admonendi. — Similiter, si Simoniaci aliqua sequisierit, ordinans vel ordinatus, ea reddere tenetur. Sed prælatus, si aliqua Simoniaci a subtilis extorserit, solvere tenetur; at non

VARIE LECTIONES.

¹⁶ Exemplar Dunense habet: Excresceret. ¹⁷ Contaminat. ¹⁸ Pœnitentia. ¹⁹ Meruit. ²⁰ Pœnam jejuñii.

*I*lis a quibus habuit, sed potius ecclesiae reliquuntur, vel pauperibus erogentur; subditus vero qui Simoniae prebendam acquisivit canonicam, eam relinquat, et de Simonia poenitentiam agat, et ususfructus, si potest, Ecclesiae reddat. Si vero infra annos discretionis de canonica investitus fuerit Simoniae, interventu pecuniae amicorum, cum ad annos discretionis venerit, et hanc Simoniam intelleverit, canonicae abrenuntiet, et usum fructum reddat, si potest, Ecclesiae.

Sed quia de pena²¹ fecimus mentionem, videantur quare antiqui Patres tam onerosas satisfactio-nes pro peccatis injunxerint, et utrum temporibus nostris de rigore illo antiquo aliquid remittendum sit, juxta statum peccatorum, et diversitates peccatum; an idem rigor sit retinendus, qui ab antiquis patribus est ordinatus.

Poenitentiae olim multo rigidiore*s injungebantur quam modo.* — *Districtio ratio.* — In primitiva Ecclesia, enim majori charitate fideles quodammodo astringerentur, si quis incidiebat in mortale peccatum, ad majorem cautelam, in poenitentie injunctione districtus rigor tenebatur, ut peccatores distinctione poenae arctati, cauti sibi providerent in evitacione peccati. Sicut imperator, cum primum legem promulgat, ut populus in observatione cautione sit, transgressoribus legis districtio penam infligit; sic imperator cœli et terræ, in prima legis sue promulgatione, voluit transgressores dictar legis gravius puniri, ut sic sollicitiores²² essent ad cavandas transgressiones præcepit.

Unde, et in praesentia Petri, Ananias cum Saphira morte percussus fuit (*Act. v.*), quia partem possessionis sua retinuit, ut sic alii magis timerent, et a simili peccato caverent. Sed multiplicata Ecclesia Dei, invaluerunt peccatorum morbi, et quia numerus defendit eos, oportuit remitti de poenæ distinctione, ne poenæ districtio potius esset in offensâ, quam medicinam.

Poenitentiae modo temperanda. — Remittendum ergo fuit de pena, ut vocarentur per indulgentiae pietatem, qui revocari non poterant per rigorem. Unde, cum quidam modernorum, jejuna et vigilia ferre non possent, injunctæ sunt oblationes, orationes, peregrinationes. Ideo quoque remittendum est de rigore poenitentiarum antiquitus injuncetur, quia olim natura humana robustior erat ad ferendum poenitentiae onera, quam modo, et ideo temperanda est poenitentia. Sicut materialis physicus, potionis antiquitus excoxitatas, cum homines robustiores erant, modo naturæ temperant, propter mbecillitatem infirmitatis humanæ.

Poenitentia acquiescendum in poenitentiae injunctione. — Temperanda ergo sunt poenitentiae, ut si penitentes a jora ferre non possit, vel de injunctis nulla

A ferre velut vel implere possit, queratur **191** ab eo, quid ferre valebit, et secundum ejus responsioneum sacerdos poenitentiam injungat, nec illum omnino sine poenitentia consilio relinquat; quia ex tanta charitate poterit adimplere minora, nec succumbet minori sarcinæ, qui premeretur majori onere. Sacerdos ergo tanquam bonus dispensator, cibaria discrete distribuat, ut juxta verbum Apostoli, qui insinuus est, olus manducet (*Rom. xiv.*).

Videndum ergo, quæ fuerint satisfactio-nes antiquæ, et quomodo secundum tempus modernorum, et status peccantium, videatur de rigore remittendum aliiquid.

1 Canon poenitentialis, de homicidio voluntario. —

Legitur in *poenitentialibus* quod si quis, homicidium fecerit voluntate, et non ex necessitate, non in hostem, sed per suam cupiditatem, quadraginta dies poenitentiat continuos, quod vulgus carenam vocat, ita, ut consuetudo est, in pane et aqua jejunans, et septem annos sequentes sic observans; primum annum post illos **xl** dies, totum deducens sine potu qui inebriare possit, a carne abstinent et sanguine et caseo, et ab omni pingui pisce, nisi illis festis diebus qui in illo episcopatu²³ a circulo populo celebrantur; et nisi sit in magno itinere, vel in tali comitatu, ut abstinere non possit, vel aliqua infirmitate detentus, tunc licet ei, uno denario, vel pretio unius denarii, aut tres pauperes pascendo, tertiam feriam²⁴, et quintam, et Sabbatum redimere, ut vino vel medone, aut cerevisia utatur; ita tamen, ut postquam domum venerit, et sanitati fuerit restitutus, nullam habeat licentiam redimenti.

1 Completo anni circulo, in ecclesiam introducatur, et pacis ei osculum concedatur. In secundo autem anno, et tertio similiter jejunet, nisi quod tertia feria, et quinta, et Sabbato, potestatem redimendi prænominate prelio, ubique sit, habeat. Cætera omnia diligenter observet ut in primo anno.

1 Canon alius rigidior. — Per singulos quatuor annos qui remanent, tres quadragesimas per legitimas ferias debet jejunare, primam ante Pascha, cum cæteris Christianis. Aliam, ante festum Sancti Joannis Baptizæ, et si aliquid remanet, post festum impleatur. Tertiam ante nativitatem Domini. Quibus temporibus a vino et ab omni alio potu qui inebriare possit, et a carne, et caseo, et pinguisibus piscibus abstineat. Et ut non sit sine poenitentia quadruplex vivat, in omni vita sua, omnes sextas ferias in pane et aqua poeniteat, et si redimere voluerit, potestatem habeat uno denario redimendi, vel pascat tres pauperes. Hoc secundum misericordiam videtur concedi, non secundum canonicas censuram; quia canones sic præcipiunt. Si quis per industria

VARIE LECTIONES.

²¹ Poenitentia. ²² Solertiores. ²³ In exemplari Dunensi habetur episcopio. ²⁴ Ibidem deest, feriam tertiam, solusunque habetur feriam quintam et Sabbatum.

copiditatem, homicidium fecerit, sœculum relinquat, et ingrediatur monasterium, et ibi Deo jogiter serviat.

Eccœ, una istarum pœnitentiarum videtur injungi ex rigore, alia ex mansuetudine: Utraque tamen temporibus nostris, nimium videtur afferre rigorem.

Ut ergo magis elucescat, quomodo pœnitentiae aut remittendæ sint, aut augendæ²⁵, videndum est primo, quot modis dicatur pœnitentia? secundo, in qua acceptio hic teneatur? tertio quot sint modi pœnitentiarum?²⁶ quartio, quare sub septenario numero frequentius pœnitentiae injungantur? quinto, quomodo secundum diversos status exaggerandæ vel remittendæ sint pœnitentiae?

Pœnitentiae varia acceptio[n]es. — *Pœnitentia interior.* — *Pœnitentia exterior.* — Pœnitentia aliquando dicitur, cordis contritio, qua quis deflet delicta, nolens amplius iterare commissa. Secundum hoc, dicit auctoritas, quod pœnitere est peccata deflere, et nolle amplius defendere committere. Pœnitentia etiam dicitur, satisfactio pœnitentiam comitans; quæ dicitur pœnitentia, quasi poena tenens hominem. Haec dicitur exterior, prædicta vero interior. De interiori dicit **192** Petrus in Actibus apostolorum (*cap. ii*): *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum.* De exteriori vero pœnitentia Ambrosius ait, super Epistolam ad Romanos: *Gratia Dei in baptismate non requirit gemitum vel planctum.*

Pœnitentiae civiles, solemnes, privatæ, ecclesiasticæ. — *De carena.* Casuum reservationem approbat. — *Carena non est infligenda clericis.* — Pœnitentiarum aliae sunt civiles, aliae ecclesiasticæ; civiles sunt, quæ hominibus infliguntur juxta civiliū legum decreta, quarum aliae sunt solemnes, aliae private. Solemnes sunt, quæ pro majoribus flagitiis publice infliguntur; private vero sunt, quæ secreto infliguntur. Haec autem pœnitentiae civiles, diversis de causis vel emolliuntur, vel exasperantur, et potius dicendas sunt poenæ, quam pœnitentiae. Satisfactiones ecclesiasticæ, proprie pœnitentiae dicuntur, quia ex interiori pœnitentia frequenter procedere solent. Ecclesiasticarum autem, alia solemnis, alia privata. Solemnis est, quæ pro majoribus criminibus, vel notoriis, vel pro his criminibus quæ quis confessus est, vel de quibus quis convictus est, infligitur, quæ carena solet appellari: et sicut est de majoribus criminibus, sic ad majores prælatos Ecclesia pertinet hanc infligere. Quamvis enim minores sacerdotes habeant potestatem ligandi atque solvendi, tamen specialiter ad eos pertinet pro minoribus ligare vel solvere, sed majoribus prælatis tanquam peritiорibus et dignioribus, majora reservantur. Et, nota quod illa solemnis pœnitentia quæ carena dicitur, et laicis infligitur, clericis non est infligen-

A da, propter clericalis status dignitatem, et qui maxime peccata clericorum sunt velanda, ne promulgata laicis sit in exemplum, et in scandalum, ne propter eos, nomen Dei²⁷ blasphemetur inter gentes. Quædam tamen publica pœnitentia clericis pro majoribus et publicis peccatis infligenda est, sed non talis qualis laicis, sed, ut non sint in chore cum aliis psallentibus, nec in mensa cum prandentibus. Illa vero solemnis pœnitentia que laicis infligitur, iterari non debet, propter ipsius pœnitentia solemnitatem; ne ex iteratione vilipendatur. Unde, Augustinus ad Macedonium, dicit: «Caute et subtiliter²⁸ provisus est²⁹ locus illius humillimæ pœnitentie, ut semel in tantum ecclesia concedatur, ne medicina vilis minus utilis esset ægrotis, quia tanto magis salutaris est, quanto minus contemptibilis fuerit, » etc.

Absolvendus est qui solis nutibus absolutionem petit. — *Etiamsi tempore absolutionis usu sensum reat.* — Hi autem qui solemni pœnitentia pœnitenti, solent a sacramento altaris tempore pœnitentie arceri, et a quibusdam aliis. Si tamen articulus mortis ingruit, nulla illi negari debent, imo, circa eos solemnitatem omnia celebrari. Quin etiam, si quis in criminali peccato existens, si instante necessitate præsidium pœnitentiae postulaverit, impetrare debet quod petit, nec ei denegetur pœnitentia, nec communionis gratia, etiamsi amissio vocis officio, certis nutibus querere probetur³⁰. Unde Leo episcopus ait: « His qui tempore necessitatibus, et periculi urgentis instantia, præsidium pœnitentiae, et mox reconciliacionem implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda, quia misericordia Dei mensuram non possumus ponere, nec tempora diffinire, apud quem nullas patitur moras venia concessio. » Ita ergo necessitati auxiliandum est, ut nec illi actio pœnitentiae, nec communionis gratia denegetur, si quis eam, amissio vocis officio, per indicium integræ sensus quærere comprobetur. Quod si ita aliqua ægritudine fuerit aggravatus, ut quod paulo ante poscebat, sub presenti signare non valeat, testimonium illi fidelium circumstantium prodesse debet, similiterque beneficium pœnitentiae et reconciliationis consequetur.

D Quales pœnitentiae infirmis injungendæ. — Ecce, habemus quod in periculo constituto, non debet pœnitentia denegari, non tamen simpliciter et præcise **193** ei pœnitentia injungenda est, sed hoc modo ei pœnitentia est prætaxanda, ut eam adimplat, si Deus vitæ spatum ei concederit. Ipsi etiam ægrotanti, quasi pro pœnitentia injungendum est, ut cum patientia et animi devotione sustineat flagellum Dei Patris. Unde et illis qui ad penam trahuntur pro delictis, pro pœnitentia injungendum est, devote sustinere supplicium. His tamen communionis gra-

VARIÆ LECTIO[N]ES.

²⁵ In alio exemplari legitur exaggerandæ. ²⁶ Species pœnitentiarum. ²⁷ Verbum Dei. ²⁸ Salubriter. ²⁹ In alio exemplari sic: Provisum sit, ut locus illi humillimæ pœnitentie semel in ecclesia concedatur. ³⁰ Exemplar Dunense, videtur.

tia, vel Eucharistia solet denegari; non propter reatum peccati, sed propter dignitatem sacramenti.

Quod autem in solenni poenitentia constituto, si necessitas ingruit, Eucharistia denegari non possit, ostendit Nicolaus papa, de matricide loquens: « Latorem praesentium matricidam esse cognovimus, cui praecepimus, ut sub jugo poenitentiae permaneat, ita ut per annum integrum ecclesiam non ingrediatur, sed ante fures basilice stans, orans et deprecans Deum, perseveret. Compleatis autem trium annorum circulus, sacrae communionis gratia illi concedatur. Si autem ante annum tertium finis vite illius appropinquaverit, corporis et sanguinis Domini particeps fiat. »

Ex premissis patet etiam quibus de causis detur solennis poenitentia, et quibus; et, quæ sit poenitentia solennis, et quæ publica, non tamen poenitentia solennis est, quæ et clericis et laicis infligi potest.

Poenitentiarum diversitas pro eodem peccato. Ex his etiam liquet, quæ sit poenitentia privata, quæ pro minoribus et occultis peccatis infligitur. Cum ergo in poenitibus reperiatur poenarum pro simili peccato diversitas, intelligimus illam diversitatem, secundum quod uni solennis, alii privata, alii publica infligitur poenitentia; vel haec intelligamus datam ex rigore, illam ex mansuetudine; vel secundum diversum statum Ecclesiae, vel peccati, vel personæ.

Quoniam autem, quomodo intelligendum sit, quod dicitur de injunctione solennis²¹ poenitentiae; fac tres annos in pane et aqua, et²² fac tres quadragesas in singulis annis; an intelligendum sit, quod jejunare debat omnem diem, vel inter diem et diem?

Ad hoc, sic respondemus, non altiori intellectui prejudicantes, quod canonice censuræ rigor ostenditur, quando in pane et aqua jejunare per tres annos prescribitur, quod a quibusdam sic intelligitur²³, ut per tres annos non tota hebdomada comedatur panis et aqua, sed tantum per tria illa jejunia supra dicta. Quod dicitur, fac tres quadragesas in singulis annis, id est in tribus illis jejuniis; non sic dicitur, quod pariter abstinentiam sit in illis tribus jejuniis (nisi forte solenniter poenitentibus) sed quod in illis tribus jejuniis, et sua seculera confiteri debet sacerdoti, et juxta arbitrium sacerdotis, secundum quantitatem culpe, quantitatem satisfactionis recipere.

Poenitentiae arbitrariae sunt sacerdoti, confessiones audiendi. Est enim semper, ut dixinus in arbitrio sacerdotis, poenitentiae modus rationabilis statundus. Unde Hieronymus: « Mensuram temporis in agenda poenitentia idcirco non satis aperte praescripti canones pro unoquoque criminis, ut de singu-

VARIÆ LECTIONES.

²¹ Exemplar Dunense: septennis. ²² Pro et habet vel.

²³ Hic intersetur sequentia, et bene: Ut per tres annos in qualibet hebdomada ter abstineat. A quibusdam vero aliis, sic, ut per, etc.

²⁴ Aliud exemplar, Dominicæ.

²⁵ Detractionis. ²⁶ Excedens.

A lis dicant quomodo emendandum sit, sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuant; quia apud Deum non tantum valet mensura temporis, quantum doloris, nec tantum abstinentia ciborum, quantum mortificatio vitiorum. Quidam tempora poenitentia pro fide et conversatione poenitentium abbrevianda præcipiunt, et pro negligientia protelanda existimant. Tamen pro quibusdam culpis, modi poenitentie sunt positi.

Ecce, habes quod poenitentias arbitrarie sunt. Sed nota, quod ait: « Sacerdotis intelligentis. » Si enim sacerdos minus discretus fuerit, ut nesciat discernere inter lepram et lepram, id est inter peccatum et peccatum, nec inter medicinam et medicinam, id est poenitentiam et poenitentiam, sacerdos debet ad peritiorem recurrere, eumque consulere, vel confidentem ad peritiorem mittere.

Septennis poenitentia cur olim communis? Notandum vero quod frequenter septennis injungitur poenitentia; non ²⁷ statuerunt sancti Patres ex proprii arbitrii electione, sed potius ex sententia divini judicij²⁸. Nam legitur quod Maria soror Aaron, prophetissa, dum dissensionis²⁹ aduersus Moysen incurrisset delictum, illico lepra percussa est (*Num. xii*); eumque peteret Moyses ut emundaretur, præcepit eam Deus extra castra egredi septem diebus, et post emundationem rursus intra castra admitti.

Ad imitationem quoque illius Dominicæ sententie, David de homicidio et adulterio reprobensus (*II Reg. xi*), unius hebdomadae jejunium in satisfactionem commissi, Deo legitur obtulisse. Hinc quoque ecclesiasticae consuetudinis iura statunt, ut majorum criminum poenitentia, annorum septem spatio concludatur. Nisi vel officii excellentia, vel criminis magnitudo vulgarem consuetudinem excellens³⁰ (veluti dum contra naturam humanæ societatis, parentibus vel liberis, vel alii hujusmodi personis, impudices adiureremus; vel reliquo naturali uso, dum contra uaturalm fornicamur) premissum spatium transcendere cogat.

Septem modis fit remissio peccatorum. Ideo quoque septennis poenitentia injungitur, quia septem modis fit peccatorum remissio: scilicet baptismo, elemosyna, martyrio, conversione fratris, remissione injurie peccantis in nos, fletu, satisfactione pro peccato, et communione corporis et sanguinis Domini. Vel, quia per septiformem gratiam deletur quidquid in septenario hujus vite committitur.

Confessarius suam complicem audire non debet. *Poenitentiae pars est erubescencia.* Sed quamvis hoc ita sit, poenitentia tamen augeri vel minui debet secundum predictas circumstantias, ne vel infirmum gravior deprimat, vel nimis laxa ad contemptum moveat contumacem. Summopere autem sa-

cerdoti cavendum est, ne si ipse parochianam suam vel aliam cognoverit, et illa ei confiteri velit, eam audiat, sed moneat eam ut ad alium sacerdotem accedat, ut ei confitendo peccatum suum magis erubescat.

Pars enim poenitentiae est erubescens de confessione. Cum enim aliis de causis instituta sit peccati confessio, propter hoc quoque est instituta, ut cedat in penam erubescens pro peccato.

Religiosi世俗者audire non possunt. Si vero alterius sacerdotis parochianus ad alium accedat, ille ad quem accedit, si hoc sciat, ad proprium sacerdotem renuntiat; si vero cognoscat eum proprio sacerdoti confessum fuisse, ejus confessionem non respuit. Claustri autem non licet parochianorum audiire confessiones, nec penitentias injungere, nisi alicui per parochiae ministrum, aut a majori praalito specialiter fuerit injunctionem.

Post injunctionem penitentiam, pro penitente sacerdos tenetur orare. In his tribus consistit spiritualis potestas solvendi quam habet sacerdos: quod absolutionem impedit a peccato, quod teneatur pro penitente orare, et quod potest remittere de poena.

Conscientia quomodo examinanda. Buc usque dilectum de officio sacerdotis, quomodo se gerere debet consulendo peccatori; restat agere, de statu penitentis, quomodo scilicet debeat confiteri peccata sua. Sicut materialis ægrotus causas doloris sui, et locum pro posse suo disquirere debet, ut accedenti medico, de statu suo sciat respondere; sic peccator tanquam spiritualis ægrotus, antequam accedat ad medicum suum, id est sacerdotem proprium, scrutari debet angulos conscientiae sue, que peccata in angelis eiusdem lateant, inquirens quomodo se habuerit in singulis æstatibus suis, in pueritia, ad adolescentiam, et aliis æstatibus suis; in uno loco et in alio; in hac societate, et in alia: quid a convictu illorum vel aliorum contraxerit, et sic, in quo secundum diversos status, Deum offenderit, disquirere debet.

Si autem in nullo conscientia sibi fuerit, ut eum apostolo dicere possit: *Nihil mihi conscientius sum (I Cor. iv), oret Deum,* dicens: Domine Deus, nihil mihi conscientius sum, sed tamen, *delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine (Psal. xviii).*

Nullius peccati conscientia, ad confessarium accedere debet in Paschate. Et quamvis in generali confessione occulta peccata remittantur, tamen 195 consilium est, ut ad sacerdotem accedas, ne regulam ecclesiasticae institutionis pretermittere videatur, dicens sacerdoti se nullius peccati conscientiam sibi esse, sed quia *in multis offendimus omnes (Jacob. iii), et justus septies cadit in die (Prov. xxiv),* se iniserum et peccatorem dicat, poscens a sacerdote alicuius satisfactionis injunctionem, qua purgantur peccata et si non aperta, tamen occulta si-

A que sint. Si autem ea nulla purgantur peccata, cum nulla sint, tamen satisfactio ad majoris corona meritum valchet.

Confiteri nemo debet quia non fecit. Sed caveat ne ex falso humiliante se dicat esse reum hujus peccati quod non est, quia ex hoc ipso se reum ejusdem peccati constituit, quod eo se iretum dicit.

Venialia disponunt ad mortale. Ad confessionem tria requiruntur. Si item quis se peccatis venialibus tantum impedit cognovorit, non nimium devenia confidat, quia aliquando venialium multitudo proxime disponit ad criminale; quare sacerdotem super his consulat. Attamen frequenter in generali confessione delentur, quia saepe a memoria elabuntur. Peccator ergo peccata sua memorando colligens, et de singulis penitendi et non relabendi animum habens, ad sacerdotem accedat, et cum multo dolore et lacrymis et gemitu confiteatur suos excessus; quia si manet in voluntate peccandi, satur quidem, sed non confitetur. Ad hoc enim ut sit confessio, tria concurrunt; cordis contritio, oris confessio, non relabendi intentio. Si autem aliquod 196 istorum defuerit, si adesse potuerit, non erit vera confessio. Quod enim oporteat de peccato dolere, et atteri, probatur auctoritate multipli. Ait enim Augustinus, in libro De poenitentia: « Poenitentia est quedam dolentis vindicta, puniens in se quod dolet commisisse. » Idem Augustinus: « Poenitentiam agis: genua flectis ³⁷, et rides ³⁸ subsannas patientiam Dei: si poenitentiam agis, poenites; si non penites, poenitens non es. »

Contritio interior necessaria. Ecce habes quod ad hoc ut sit vera poenitentia concurrit mentis contritio, nec sufficit exterior contritus, vel crebra lacrymarum perfusio, nisi ex fonte procedat. Unde Isidorus: « Quosdam accipere lacrymas ad poenitentiam cernimus, sed affectum poenitentia non habere quia inconstans mentis, non recordatione peccati lacrymas fundunt. »

Confessionis necessitas. Confessio præfigurata (Gen. iii). Oportet quoque confiteri peccatum, quia non sufficit cordis attritio, nisi sequatur confessio, si tempus habeat confitendi. Ad ostendendum enim quod de plenitudine poenitentiae est confessio, invenit Dominus qui præcepit leproso sanato ostendere se sacerdoti (*Matth. viii*), per quod significatur quod spiritualis leprosus, id est peccator, debeat peccata ³⁹ sacerdoti per confessionem declarare. Quod confessio ad deletionem culpe ⁴⁰ concurrat, a principio humani generis argumentum sumere licet. Primi enim parentes post culpam a Domino sunt requisiti de culpa ut peccatum quod transgrediendo commiserant, confitendo delerent (*Gen. iii*). Serpens autem requisitus de culpa non est, quia per confessionem non revocatur ad vitam. Cain autem cum prime prævaricationi addidisset fratricidium, similiter a Domino requisitus est de culpa.

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ Figis. ³⁸ Ulcera peccatorum. ³⁹ Peccati.

dum dicitur : *Ubi est frater tuus?* (Gen. iv) sed quia superbus noluit peccatum suum confiteri, sed potius negando Dominum fallere conatus est, dicens: *Nunquid custos fratris mei sum ego?* (ibid.) indignus venia judicatus est. Augustinus ait super illum locum : *Nou absorbeat me profundum:* « *Puteus,* profunditas humanae iniquitatis est, in quem si cederis non elaudet super te os tuum, si tu non claudas os tuum »⁴⁹; ergo, cōsideret et die : *De profundis clamavi ad te, Domine (Psal. cxxix).* » Unde Propheta : *Introite portas ejus in confessione (Psal. xcix).*

Satisfacio contritionem firmat. Quod etiam exterior satisfactio ad contritionem valeat, multiplex auctoritas insinuat. Quamvis enim sacerdos consti-
tentia pœnitentiam non injungeret, vel quia indiscretus, vel naturali pietate ductus, vel quia superabundantem in considente conjectavit contritionem, deberet tamen adhuc pœnitentem redimere peccata sua eleemosynis, jejuniis, vigiliis, **196** orationibus. Et si parochianus sacerdotem suum scit esse indiscretum, licentia ab eo accepta, peritiorem consulat, vel prius sacerdoti suo consilens, consequenter peritiorem consulat. Satisfactionem autem exteriorum valere, ostendit Joannes in Evangelio, ubi ait : *Facile fructus dignos pœnitentiae (Matth. iii).* Nini-
vitæ quoque quos Dominus in Evangelio commendat, *pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ (Matth. xi); Luc. xi),* et ex misericordia Domini indulgentiam consecuti subversionis interitum evadere ⁵⁰ meruerunt. Evidentius autem nobis testimonium dat rex ille (scilicet Achab) qui sui sceleris immunitate perturbatus, pœnituit, et cilicio circumdatus, facinus suum flevit, atque ita erga se misericordiam Dei provocavit, ut a cunctis cum absolveret peccatis. Sic enim ait Dominus ad Eliam : *Vidisti quomodo compunctus est Achab a facie mea? et quia flevit in conspectu meo, non inducum mala in diebus ejus (III Reg. xxi).* Pro minoribus ergo peccatis, minor requiriatur satisfactio, pro majoribus major.

Per orationem dimituntur venialis peccata. Quod autem pro venialibus satisfaciat oratio, insinuat Augustinus, ita inquiens in *Enchiridio* : « *De quotidianis et levibus peccatis, sine quibus hæc vita non decitur, quotidiana fidelium oratio satisfacit;* » etrum eniū est dicere : *Paternoster qui es in celis.* Delet haec oratio minuta et quotidiana peccata. Delet etiam illa quibus vita fidelium est scelerate gesta, sed pœnitendo in melius commutata descendit ⁵¹. »

Eleemosyna est, ignorare iis qui nos læserunt. Ut autem veraciter dicatur : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. vi),*

A stat quod dicitur ; quia hoc ipsum eleemosyna est, scilicet pœnitentibus veniam concedere.

B « *Contrito requiritur etiam pro venialibus.* Ex his jam facile est intelligere, quae pro venialibus exhibenda sit satisfactio; sufficit enim Dominica oratio cum jejunio aliquo, et eleemosynis; sic tamen ut precedat contritus aliquantula, et addatur confessio si adsit facultas. Pro gravioribus vero peccatis, hæc etiam in satisfactione adhibenda sunt, sed multo vehementius, atque distictius; quia ut ait Augustinus : « *Ad agendum pœnitentiam, non sufficit mores in melius commutare, et a malis factis recedere, nisi et de his quæ facta sunt, satisfaciat Deo per pœnitentie dolorem, per humilitatis gemitum, per contritionem cordis* »⁵².

B Ex premissis liquet, quomodo tria concurrunt ad veram pœnitentiam, scilicet, contritus, confessio et satisfactio, ac propositum non relabendi; quia pœnitentia est, peccata deflere, et nolle amplius committere. Unde Pius papa : « *Nihil prodest homini jejunare et orare, et alia opera religionis facere, nisi mens ab iniquitate revocetur.* » Item Isidorus : « *Irrisor est et non penitens, qui adhuc agit quod pœnit; nec videtur Deum poscere subditus, sed subsannare superbus.* »

Igitur, cum pœnitens teneatur peccatum consti-
teri, studeat peccatum revelare sacerdoti, et ita per
sacerdotem Deo; quia sacerdotibus concessit Deus
potestatem ligandi atque solvendi, et ideo, quibus
ipsi dimittunt, et Deus dimittit ⁵³. Si tamen desit
sacerdos, proximo vel socio facienda est confessio,
studiōse tamen requirendus est sacerdos. Unde
C Augustinus ⁵⁴ : « *Tanta vis confessionis est, ut si desit sacerdos, confiteatur laico.* » Etsi enim ille
cuī consitetur, potestatem absolvendi non habeat,
sit tamen pœnitens dignus venia ex sacerdotis de-
siderio. Mundati enim sunt leprosi, dum inrent ostendere se sacerdotibus (*Luc. xvii*). Caveant autem consi-
tens, ne ita confiteatur de uno, quod non de alio;
ne ita unum confiteatur, quod aliud abscondatur,
quia hujusmodi pœnitentia sophistica est, et non
vera.

Sicut enim a Deo non potest fieri semiplena **197**
remissio, ita non valet semiplena contritus. Unde
D Gregorius : « *Pœnitere, est anteacta peccata deflere, et deflenda non committere; nam qui sic alia deplorat, ut alia iterum committat, adhuc pœnitentiam agere aut ignorat, aut dissimulat.* » Quid enim prodes, si peccata luxuriæ deflat, et adhuc avaritiae æstibus anhelat? Ait enim Augustinus : « *Sunt plures quos pœnitent peccasse, sed tamen omnia reservantes sibi quædam in quibus delectantur, non animadvententes Dominum similiter mutum et sur-*

VARIE LECTIONES.

⁴⁹ *Aliud exemplar legit :* Claudet super te os tuum, si tu non confundo, claudas os tuum. ⁵¹ *Subterfugere.* ⁵⁰ *Discedit.* ⁵² *Aliud exemplar habebat :* Contritus cordis sacrificium cooperantibus eleemosynis. ⁵³ *Hoc olim in usu erat, ad majorem humilitatem, nunquam tamen fuit in precepto; mas iste dudum exsolevit, alim autem in usu erat, vid. D. Thomam, in Suppl. q. 8, art. 2.* ⁵⁴ *Liber de vera et falsa pœnitentia (c. 10) qui hic citatur, non est Augustini, quia cap. 17, citatur ibidem ipse Augustinus. Vid. Sylvium, ad quæst. 8, supol. A. 2 conc. 5.*

dum a dæmonio liberasse; per quod docet nos non quam nisi de omnibus sanari. Item: « Quedam impietas est infidelitatis, ab illo qui justus et justitia est, dimidiam sperare veniam. » Præterea cæendum est peccatori, ne diu in peccato jaceat, sed cito de peccato pœnitent, ne quasi quatruduanus jacens in prava consuetudine, fœtet; ne visco prave consuetudinis detentus, difficultis resurgat. Quia ut dicit auctoritas: « Peccatum quod non statim abluit pœnitentia, suo pondere ad graviora trahit; crimina enim criminibus vindicantur; justum namque est, ut qui in sordibus est, eordescat adhuc (Apoc. xxii). » Quod autem repentina post peccatum debeat esse contritio, nobis pœnitentia David in exemplo sit, qui repente, postquam peccatum adulterii et homicidii recognovit, ad pœnitentia remedium se contulit, et de solio descendens, in cibore et cilicio seddit (II Reg. xii).

Eleemosynæ sine pœnitentia peccata non remittuntur.
Eleemosynarum varia genera. Nec blandiantur sibi peccatores in crimine manentes, velendo peccata sua redimere per eleemosynas, quia non valent eleemosynæ ad consecutionem venie, nisi interventu pœnitentie. Non disliteor tamen, quia eleemosynæ peccantibus valent, ut cetera bona opera, ut cœtius convertat Deus eorū ad bonum, vel ut tolerabilius sit damnatorum supplicium, non tamen per eas sit peccati remissio, nisi adsit cordis contritio. Unde Augustinus: « Sunt quidam qui scelerate vivunt, nec curant talē vitam mōresque corrigerē, et inter ipsa facinora, eleemosynam frequentare non cessant; sed frustra sibi ideo blaudiuntur, quia Deus ait: *Date eleemosynam et ecce omnia munda sunt vobis* (Luc. xi), hoc enim cum late pateat, non intelligunt. » Multa enim genera sunt eleemosynarum, quæ cum facinus, adjuvamur. Non enim solum qui dat esurienti cibum, potum sicuti, et hujusmodi, sed etiam qui dat veniam pœniti, eleemosynam dat; et qui emendat verbere, in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, aut orat ut ei aliquod peccatum dimittatur, eleemosynam dat, quia misericordiam prestat. Multa enim bona invitis prestantur, quando eorum consulitur utilitat, et non voluntati. Sed haec major est, qua ex corde dimittimus, quando in nos quisquam peccavit: maxima autem, erga eum etiam esse benevolum, qui multum mali tibi fecit.

Peccata dimissa per contemptum redentur. *Dubia confienda tanquam dubia.* Cogitetur etiam peccator, utrum passus sit recidivum in aliquo peccato, quia ut multiplex ait auctoritas, peccata dimissa per contemptum redeunt; dum autem quis frequenter

A in idem relabitur, videtur pro præteritis ratione contemptus teneri. Tertius est ergo peccata ante aeta confiteri, quam non confiteri. Unde Ambrosius ait: « Donare invicem si alter in alterum peccat, alioquin Deus repetet dimissa. » Si enim in his contemptus fuerit, sine dubio, sententiam revocabit; sicut in Evangelio de servo nequam legitur (Math. xviii), qui conservi sui misertus non fuerat. In quod Rabanus: « Nequam servum tradidit dominus tortoribus, quoad universum redderet debitum, quia non solum peccata quæ post baptismum homo egit, verum etiam peccata originalia quæ in baptismo sunt dimissa, repetit. » Si quis vero incertus sit, utrum hoc vel illud peccatum alias adhuc fecerit, disquirat apud se diligenter, utrum fecerit vel non; si vero certificari non possit, in dubitatione permanens, non dicat sacerdoti se hoc fecisse, sed se dubitare utrum fecerit vel non. Secundum hoc autem sacerdos dispensat de pœnitentia, ut aliquantulam injungat satisfactiōinem.

Cautum quoque sit apud peccatorem, ne peccata sua revelet sacerdoti, cuius notorium est crimen, confidentium sibi pœccata revelare; sed si suus sacerdos sit, cum ejus licentia accedat 133 ad alium. Si vera crimen occultum sit, sufficit uni soli revelare; si autem notorium est, ut publica laboret infamia, potest pluribus revelare, ut majori puniatur verecundia.

Innocentem accusatum quomodo juvare debet is qui culpabilis est. Si peccator videat aliquem infamia criminis laborare, quo ipse irretitus sit, non ille; omnibus modis debet illum ab infamia liberare, nou tamen se accusare. Si vero quis irretitus sit aliquo flagitio, pro quo accusetur ante judicem, et cogatur ad judicium monomachia, consilium est, ut peccatum prius confiteatur, quoniam judicium ingrediatur, quia in omni confessione non est periculum animæ, sed salus; in judicio vero, et animæ damnatio, et vite temporalis est periculum. Si autem sacerdos parochianum accuset de aliquo ermine quo ipse parochianus irretitus est, consilium est ei non confiteri, sed alteri. Si vero parochianam suus sacerdos cognoverit, consilium est, ut alium consulat. Si fur, vel fœnester fuerit, vel hujusmodi raptor, consilium est, ut ea quæ rapuit, reddat, si potest, quia sine hoc vera pœnitentia esse non potest. Si vero Simoniacus sit, vel in dando, vel in accipiendo, datum reddat, acceptum relinquat. Et haec de officio spiritualis medici, et modo spirituāliter curandi ægrotum, dicta sufficient.

AD LECTOREM BENEVOLUM DE SUBSEQUENTI LIBRO.

199 Statueram, primo hoc operum B. Alani nostri tomo, non nisi moralia et paracritica proferre; verum, cum nuper ad manus meas devolutum esset sequens opus, *De fide catholica*, Parisiis anno 1612 impressum, sed omnino incorrectum et mutilum, punctis sappins, loco verborum, aut aliis verbis, et non numquam integris sententiis substitutis, quibus etiam pluribus in locis, genuimus auctoris sensus totaliter depravatus, et in contrarium detorquetur, non sine insigni auctoris injuria; ut sileam, innumeros, prope modum, typographicos errores, qui vel sofi Lectoribus quibuscumque nauseam movere possent, operae premium fore judicavi, si et hoc etiam opus recognoscere, emendare, ac perfectionem sua restitutum, una cum aliis ejusdem auctoris operibus, publico rei litterariorum bono, luci darem. Hinc ad diversa mox econobia litteras misi, quarum illustrioribus manuscriptorum codicium bibliothecis instructa cognovi; in quibus unicum reperi exemplar, vetustate sua satis commendabili, et correctissimum; in celeberrima nimisq[ue] abbatia Parcensi juxta Lovanium, quod, cum ejusdem loci venerabilis abbas perh[ab]umaniter mihi transmisisset, sedula ipsius collatione, exemplar impressum correi, operique perfectionem illam restitui, quam hic (Lector Benevole) percipere **200** poteris. Porro, quanquam auctor in Prologo suo, dicat opus hoc distinctum esse quatuor libris, quorum primus sit scriptus, contra hæreticos; secundus contra Waldenses, tertius contra Judeos, quartus contra paganos; nihilominus, quartum nosquam reperi potui, quantumvis studiose quaesitum; tertium vero reperi in codice ms. Parcensi, sed ita succinctum, ut vix libri nomen mercatur, meritoque dubitare liceat, utrum revera integer sit liber, prout ab auctore scriptus est, an sollemmodo fragmentum. Interim, quia in dicto exemplari Parcensi, titulo Libri honoratur, sub eodem etiam hic, illum adjunxi. Quoad priuatum librum, contra hæreticos, scriptus quidem ab auctore est, contra diversos sui temporis hæreticos (prout ex memorato prologo satis colligitur), specialiter tamen contra Albigenses, quorum secta tunc temporis mire invaluerat, in tantum, ut (teste Cæsario Heisterbaciensi, illius temporis scriptore sincerissimo) brevi temporis spatio, plus quam milie civitates infecerit, et nisi gladiis catholiceorum fuisse repressa, timendum erat, ne totam Europam pervaderet, cum tamen errores doceret absurdissimos; utpote ex Manicbæti, Novati, Tertulliani, Origenis, aliorum veterum hæresiarcharum antiquis laciniis consarcinata, ut docet etiam citatus Cæsarius, l. v Dial., c. 21, ubi precipuos omnes ipsorum Albigensium errores recenset (23), qui idem sunt, quos Alanus noster toto suo libro primo refutat. Librum autem secundum, scripsit idem Alanus contra Waldenses (24), quia ex Waldensibus prodierant ipsi Albigenses, cum quibus in multis adiuse conveniebant. Ceterum, opus est doctrina refutata solida, ei auctore suo dignum. Quod tu quoque, Lector, mecum fateberis, ubi illud studiose evolveris. Vale.

F. Carolus de Viscen,
P. Dunensis.

NOTÆ.

(23) Albigensium errores etiam recenset Petrus de Vallibus Sarnay, lib. *De bello contra Albigenses*, c. 2 per totum.

(24) De Waldensibus, vide etiam Cæsarium supra.

ALANI DE INSULIS DE FIDE CATHOLICA CONTRA HÆRETICOS SUI TEMPORIS, PRÆSERTIM ALBIGENSES, LIBER QUATUOR.

PROLOGUS.

AD PRINCIPEM MONTISPESULANI.

201 Amantissimo ** domino suo Willelmo, Dei A*si*ormentis generositas præsignit, Magister Alanus gratia Montispessulanii principi, quem non solum in omnibus et per omnia suus, opus suum, generosi generis titulus insignit, verum etiam genero— Cum inter universos hujus mundi principes te

VARIAE LECTIONES.

** Exemplaria ms. Bonæ Spei et Parcense, pro Amantissimo, habent Reverendissimo.

videam specialiter indutum armis fidei Christianae, nec naviculam Petri inter tot tumultuantes hojus seculi procelas deserere; hoc *De fide catholica* scriptum, tua discretioni devoveo consummatum.

Quamvis fides catholica non solum divinarum rationum, verum etiam humanarum fundamentis innixa præfulgeat, et auctoritatibus theologicis velut irrefragabilibus maximis invicta consistat⁴⁷, tamen propter novos hæreticos novis, imo veteribus et novissimis hæresibus debacchantes, philosophicis⁴⁸ speculationibus deditos, sed sensuum speculis destinatos; cetero dispersis rationibus de fide rationabili reuidere rationem⁴⁹, qui in hoc ab antiquis hæreticis differunt, quod illi humanis rationibus fidem nostram expugnare conati sunt; isti vero nulla ratione humana vel divina freti, ad voluntatem et voluptatem suam, monstruosa contingunt. Olim vero diversi hæretici diversis temporibus, diversa dogmata et adversa somniassc leguntur, quæ generalis Ecclesie publicis edictis damnata nosecuntur: noctis vero temporibus, novi hæretici, imo veteres et inveterati, veterantes dogmata, ex diversis hærc-

B A sibus, unam generalem hæresim **202** compingunt, et quasi ex diversis idolis unum idolum, ex diversis monstris unum monstrum; et quasi ex diversis venenatis herbis unum toxicum commune conficiunt.

Sed quia antiqua sunt dogmata, non novis elaborandum est inventis, sed rationibus obviandum authenticis, quæ impia dogmata a præclaris ingenii viris, et in omni disciplina exercitatis, delets fuisse traduntur, ut ab Augustino, Hilario, Hieronymo, et ceteris Patribus orthodoxis. Sed quia eadem hæresis semina pulsulant rediviva, eisdem antiquorum Patrum sunt objicienda munimenta, et si nova aliqua emerserit hæresis, infirmanda orationibus firmis⁵⁰. Et quia te, princeps strenuissime, specialem fidei filium et defensorem intueor, tibi hoc opus devoveo, et a te hujus operis examen exspecto. Hoc autem opus quatuor voluminum distinctionibus separatur⁵¹; quorum primum contra hæreticos; secundum, contra Waldenses; tertium, contra Judeos; quartum, contra paganos editum esse co-gnoscitur.

LIBER PRIMUS.

203 CAPUT PRIMUM.

De collatione gentilium et Christianorum, in materiali et spirituali strenuitate.

Sicut in antiquorum tractatibus legitur, quod proci et proceres gentium, humanam venantes gloriam, generose diversa monstrorum genera deleverunt; ut Hercules Antheum, Theseus Minotaurum, Jason Taurum ignitorum, Meleagre inæstimabilem Aprum, Chærebus stygiale monstrum, Perseus Marinum portentum⁵²; sic generosi sanctæ Ecclesiæ proceres diversorum hæreticorum et hæresum monstra leguntur armis spiritualibus expugnasse. Et sicut Antheus resumpsis a terra viribus, fortior factus est; hydra damno capitum facta loenpletior⁵³; sic extirpatis antiquis et antiquatis hæresibus, eadem in novitate repullulant. Sed in hoc magna est differentia; quod Anthei fortitudo delecta, hydra funditus extirpata; sed non sunt inter modernos, qui innovatis hæresibus obvient, repulliantes extirpant. Ego tamen inter filios Jesse minimus de post fetantes essumpli, tentabo Goliath proprio gladio trucidare, et Ægyptium Hebreis insultantem occidere.

CAPUT II.

Quibus auctoritatibus muniti hæretici, dicunt esse duo rerum principia.

Aiunt hæretici temporis nostri quod duo sunt principia rerum, et principium lucis, et principium tenebrarum.

Principium lucis dicunt esse Deum, a quo sunt spiritualia, videlicet animæ et angelii; principium tenebrarum, Luciferum, a quo sunt temporalia. Hoc autem nituntur probare auctoritatibus et rationibus; auctoritatibus sic: *Arbor bona non potest facere fructum malum, nec arbor mala fructum bonum* (*Math. viii*). Ergo cum Deus summe bonus sit, mala ab ipso non sunt; sed cum mala sint, et ab ipso Deo non sint; ergo ab alio sunt quam ab ipso Deo. Ergo cum Deus sit principium honorem, aliud est principium malorum. Item in principio Genesim legitur quod *tenebrae erant super faciem abyssi* (*Gen. i*), et sic mundus habuit initium a tenebris. Mundi itaque creator fuit principium tenebrarum, et sic malus fuit auctor mundi, qui⁵⁴ sue creationis initium coepit a tenebris. Item: *Christus ait in*

VARÆ LECTIÖNES.

⁴⁷ Exemplar impressum præcedentia sic legit: Auctoritatibus theologicis valde irrefragabilibus maxime munita præmeat. ⁴⁸ Impress. habet, propheticis. ⁴⁹ Impress. omittit verbum fide. ⁵⁰ Ms. Exemplar habet infringenda. ⁵¹ Impress. sic habet: *Hoc opus duorum voluminum distinctionibus separatur. Quia nimur in codice Papirii Massoni, unde exemplar impressum desumptum est, non nisi duo priores libri continebantur, cum tamen revera auctor scripserit* 4, *ut passim testantur alia ms.* ⁵² Impress. habet, mammum portentum, sed male. ⁵³ In ms. sic: *Ex sui resecatione fecundior.* ⁵⁴ In codice impresso, præcedentia omnino confuse leguntur ita: mundus habuit initium a tenebris inaudi, Creator itaque fuit principium terre, et sic malus fuit auctor mundi, quia, etc. *Sed correctius ut iam ex ms. repesimus.*

Evangeliō : Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (Joan. xiv). Ibi Luciferum vocat principem mundi potius quam se, et ita potius erat auctor mundi quam Christus. Et alibi dicitur : *Nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi),* scilicet Deo et māmonae. Ibi Christus vocat se et māmonam, id est diabolum, dominos; sed Christus non dicitur Dominus, nisi ratione creationis; ergo et diabolus **204** dicitur dominus a simili ratione creationis. Item ait : *Vos ex patre diabolo estis (Joan. viii).* Item Apostolus : *Non ego operor illud, sed qui habitat in me, id est in carne mea, peccatum (Rom. vi).* Si peccatum habitat in carne, et a carne est, et caro sine peccato esse non potest, caro mālum est, et ita a Deo non est. Item : *Sentio aliam legem in membris meis, repugnarem legi mentis meae, et captivarem me in lege peccati, qua est in membris meis (ibid.).*

Si lex carnis lex peccati est et mortis videtur caro mala esse, et ideo a Deo non esse. Item idem ait : *Caro pugnat aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem (Gal. v).* Si caro semper rationi contradicit, caro mala est, et sic a malo est.

CAPUT III.

Quibus rationibus mundi haeretici dicunt esse duo rerum principia.

His etiam rationibus opinionem suam probant haeretici : Si Deus ista visibilia fecit, aut ea incorruptibilia facere potuit, aut non ; si non potuit, impotens fuit; si potuit et noluit, invidus fuit. Item : Si causa immutabilis, effectus immutabilis; sed constat ista corporalia mutabilia esse, ergo causa eorum mutabilis. Item : Cum multa in mundo agantur easi, non videntur agi divina ordinatione. Item : Cum caro hominis in peccato et per peccatum generatur, a bono principio esse non videtur. Item : Quidam creaturas sunt, que in nullam utilitatem cedunt ²⁵ ut serpentes, muscae, araneae, sed in multiplice perniciem : ergo cum ad malum sint parata, et non ad bonum, a mālo sunt, et non a bono.

CAPUT IV.

Solutio catholicorum ad predictas auctoritates haereticorum de duobus principiis.

His auctoritatibus respondentes, dicimus, quod illa auctoritas : *Arbor bona, etc. (Matth. vi)* intelligenda est de intentione bona vel mala, ex bona enim intentione non procedit nisi opus bonum, ex mala intentione non nisi malum. Dicimus etiam, quod hoc nomen, malum, aliquando supponat actionem malam, aliquando ipsius actionis deformitatem; ut cum dicitur : *Non est malum in civitate quod Deus non faciat;* id est non est actio mala, quam fieri non sinat, ipsam vero malitiam, id est actionis deformitatem, secundum quod dicitur ma-

A lumb, nihil est, nec ipse facit. Ipsa enim deformatio actionis, quae actio dicitur mala, nihil est. Prout ergo hoc nomen supponit actionem malam, malum dicitur esse aliquid, et esse a Deo, non in eo quod est malum, sed in eo quod est. Prout vero supponit malitiam, nec esse aliquid, nec esse a Deo dicitur; potius cuim notat privationem esse, quam rei positionem ²⁶. Dicimus etiam quod hoc nomen, *tenebrae,* potius notat lucisarentiam, quam rei existentiam, et ideo mundus initium non habuit a tenebris. Sed est sensus : *Tenebrae erant super faciem abyssi (Gen. 1),* id est non erat lux. Diabolus etiam non dicitur princeps mundi, quia mundum **205** creavit, sed princeps mundi, id est mundanorum hominum, quia in cordibus eorum principiatur, et regnat per appetitum terrenorum. Eadem ratione dicitur dominus mundi. Quod autem mundus dicuntur mundi amatores, in Joanne legitur, ubi dicitur : *Et mundus cum non cognovit (Joan. 3),* id est mundi amatores. Et alibi in Evangelio : *Regnum meum non est de hoc mundo (Joan. xviii),* id est amatores hujus mundi non sunt regnum meum; id est in eis non regno, diabolus autem dicitur pater hominum, non ratione creationis, sed ratione imitationis, quia per prava opera eum imitantur ²⁷. Peccatum autem dicitur habitare in carne hominis, id est fomes peccati, seu concupiscentia, que in carne habitat non ratione substantiae, sed ratione circumstantiae. Ex quo enim Adam peccavit, facta est caro prona ad concupiscentium, id est homo ex infirmitate carnis. Quamvis ergo concupiscentia maneat in carne occasionaliter, non tamen caro est mala, id est vitiaria, sed vitiata, seu infirma, nec ideo minus est a Deo. Sicut homo, quamvis infirmus sit, tamen a Deo existentiam habet.

Simili modo sequens exponitur auctoritas ; quamvis enim lex peccati et mortis, id est concupiscentia in membris et a membris sit occasionaliter, id est ex infirmitate membrorum, tamen ipsa membra quamvis vitiata, id quod sunt, a Deo sunt, sed vitiata, id est infirma, a Deo non sunt.

Quod autem caro dicatur pugnare aduersus spiritum, non est intelligendum de ipsa carne sed de carnis carnalitate : caro enim, id est carnalitas, semper contradicit spiritui, id est rationi.

CAPUT V.

Refelluntur rationes haereticorum, de duobus principiis.

Ad rationes sic responderet : Quamvis Deus mundum potuerit facere immutabilem actu et non fecit, invidius non fuit; bonitatis enim summae fuit quod mundum fecit, sapientiae vero, quod mutabilem esse permisit, ut per mutabilem in immuta-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ Impress. habet : ad nullam utilitatem tendunt. ²⁶ Praecedentia in codice impresso omnia habentur confusa, hoc modo : prout supponit malitiam, non esse a Deo, nec esse a Deo dicitur, potius cum notat, cito. At recte hic ex ms. ²⁷ Impress. legit : Perpetua opera sum imitantur.

bilem mutaremur. Omne enim mutabile insinuat aliquid esse immutabile; omne mobile insinuat aliquid esse quietum⁸⁸. Ideo dico, immutable actu, quia non potuit facere aliquid quod esset immutabile natura; quia omnis res creata, ex eo quod erata est, habet principium sue existentie: eadem ratione finem habet actu vel natura, omnis enim res duobus clauditur terminis. Praeterea non sequitur, quod si causa sit immutabilis, effectus sit immutabilis. Alia est causa efficiens, alia formalis. Efficiens causa est, quae mouet et operatur ad hoc ut res sit; ut artifex est causa efficiens operis sui, illudque mouet, et operatur ad hoc ut sit; nec tamen sequitur, quod si aliquid praedicator de artifice, quod etiam de ejus opere vel contra. Contingit enim opus esse diuturnum, et non artificem. A simili, cum Deus sit summus artifex omnium rerum, et efficiens causa, ipse immutabilis est, non tamen res ab eo creatae immutabiles sunt; imo impossibile est res ab eo creatas non esse mutabiles; quia quidquid habet principium, naturaliter habet finem.

Omne quod est genitum, tendit ad interitum.

De formalia autem causa, verum est, ut si ipsa sit immutabilis, effectus sit **206** etiam immutabilis, et contra, ut si albedo sit mutabile, album etiam sit mutabile. Sic quia humanitas quae est natura substantialis hominis, et causa formalis, mutabilis est, mutabilis est et effectus ejus, id est facere hominem. Cum ergo Deus non sit causa **C** formalis, sed efficiens, quamvis ipse sit immutabilis, non ideo res immutabiles⁸⁹.

Et quamvis multa in hoc seculo casu agi videantur, tamen contra Dei ordinationem non fiunt⁹⁰, qui novit quomodo et qualiter singula fiunt. « Nolla » namque res est, » ut dicit philosophus, « cuius ortum legitima causa et ratio non praecedat. » Unde Christus in Evangelio ait, quod *nec unus passer cadit in terram sine Deo* (*Matth. x.*)

Sequenti rationi haec datur responsio: Multa sunt quae in peccato fiunt, et mediante peccato, et tamen peccata non sunt, et a Deo sunt; ut scientia quia iste acquirit mala intentione, scilicet intuitu favoris humani, vel terreni emolumenti, mediante peccato, habetur ab isto, et tamen est a Deo. Similiter, potestas quam iste acquirit Sinneniace, in peccato et per peccatum acquiritur, et tamen a Deo est. Similiter pecunia quae per usuram acquiritur, in peccato et per peccatum habetur.

A simili quamvis caro humana occasionaliter originem habeat ex peccato, id quod est a Deo est.

A Præterea, nulla creatura est quæ ad aliquam etiam creatuam non sit; quædam namque creatuam sunt a Deo in eis hominum, quædam in aliis usus, ut jumenta. Quædam ad humilandum, ut animalia venenosa, ut homo considerans quod haec muta animalia usque ad mortem sibi nocere possunt, humilietur sub manu creatoris Dei et quid ei a quo sit recognoscatur. Quædam ad intelligendum Creatorem, ut per ea quæ facta sunt invisibilia Dei intellecta conspiciantur; quædam ad parvendum, ut prænce gehennales, et aliae puniendo cause instrumentales, quædam ad exercitium, ut quædam noxia per quæ homo excitatur ad bonum per patientiam, quædam ad delectandum. Nihil ergo in hoc mundo creatum est, quod ad aliquem bonum usum creature non sit.

CAPUT VI.

Quibus auctoritatibus probatur, quod Deus bonus creavit mundum.

Post auctoritatuum determinationem⁹¹ et rationum confirmationem, quibus hæretici sumi videntur confirmare errorem, ad auctoritates et rationes quæ eis objicieantur⁹² stylum vertamus. Ait enim de Christo Joannes: *Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan. i.*). Haec universitas, aut colligit simul visibilia et invisibilia, aut non⁹³; si non omnia, aut visibilia tantum, aut invisibilia, aut quædam visibilia, et quædam invisibilia; quod ipsis non concedunt. Si invisibilia tantum, quare potius invisibilia quam visibilia, cum major sit multitudo visibilium quam invisibilium, qua potius spectant ad universitatem. Unde sequitur: *Et sine ipso factum est nihil* (*Ibid.*)

Id est nulla res facta est sine ipsis.

Fortasse dicent hæretici, quod hoc nomine, *nihil*, designatur res corporalis quæ corruptitur, et ad nihilum tendit; sed multa corporalia sunt quæ non corruptuntur, nec ad nihilum tendunt, ut sol, et aliae stellæ; de terra autem dicitur, quod *in æternum stat*. Si dicant, quod stellæ variantur secundum ortum et occasum, secundum augmentum et **207** detrimentum luminis; eadem ratione animæ variantur, et ad nihilum tendunt; mutantur enim secundum dolorem et gaudium, secundum ignorantiam et scientiam, secundum peccatum et iustitiam.

Qua ergo ratione hoc nomine, *nihil*, designatur omne corpore quia variabile, eadem designabitor omnis spiritus, quia variabilis⁹⁴. Item in eodem Evangelio: *In propria venit, et sui eum non receperunt* (*ibid.*). Quæ per propria designantur, nisi ista visibilia et mundana, in quæ venit Christus, per assumptam humanitatem? quæ dicuntur propria

VARIAE LECTIIONES.

⁸⁸ Impresso his mira est confusio, quam non opus hic referre. ⁸⁹ Impressus eodem in praecedentibus rursus totaliter est confusus, ultima verba sic legit: non tamen res immutatur. ⁹⁰ In impresso sic: omnia fiunt Dei ordinatione, id est fiunt quia, etc. ⁹¹ Impress. male legit: auctoritates determinationum. ⁹² Impress. obviavit. ⁹³ In impresso, praecedentia rursus omnia confusa. ⁹⁴ In impresso habentur haec ita: Ergo et omnes species, quia omnis species carnis variabilis.

Christi, non tam ratione possessionis, quam ratio-
ne creationis et auctoritatis. Si dicunt, propria esse
Christi ratione possessionis, ergo possessio diaboli
possessio etiam est Dei; quia si sint creati a dia-
bolo, potius possidentur ab ipso quam a Deo, et ta-
men nulla est coniunctio Christi ad Beliot (II Cor.
vi). Item in eodem Evangelio · In mundo erat, et
mundus per ipsum factus est (Joan. i). Item in apostolico Sympholo, legitur : Creatorem cœli et terræ. Item Christus in Evangelio : Nonne duo passerem asse-
vaneunt, et unus ex illis non cadit in terram sine Pa-
tre vestro? (Matth. x.) Quid est, passerem non ca-
dere super terram sine Patre vestro, nisi passerem
esse sub Dei potestate? Item in Evangelio ait, quod
Deus vestit lilia agri (Matth. vi); quid est Deum ve-
stire lilia agri, nisi eis dare elegantem naturam,
et ita naturam lillii a Deo esse? Item Apostolus in
Epistola ad Colossenses (cap. i), ait de Christo lo-
quens : In quo universa condita sunt, visibilia et in-
visibilia. Item in Epistola ad Hebreos (cap. i) : Mu-
ltisfacie, multis modis, olim Deus loquens patribus
in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis
in Filio, quem constituit hæredem universorum, per
quem fecit et sacerula. Item in eadem Epistola, auctor-
itate David, probat Deum creasse cœlum et terram,
in hunc modum : Initio tu, Domine, terram funda-
sti, et opera manuum tuarum sunt cœli (Psal. ci). Item
in Actibus apostolorum (cap. xvii), Paulus ait Atheni-
niensibus : Hunc Deus ignotum cui hanc aram se-
cessisti, nuntio vobis : Hic est Deus qui fecit hunc
mundum, et omnia quæ in eo sunt, in quo vivimus,
movemur et sumus. In Luca (cap. iii) etiam ubi tex-
tus Christi genealogia, legitur : Qui fuit Seth, qui
fuit Adam, qui fuit Dei. Adam autem dicitur fuisse
filius Dei ratione creationis, et ita fuit a Deo, et
non a diabolo. Item Christus in Evangelio ait ad
Judæos : Vos in honiorasti me, Pater autem meus
glorificat me ⁶⁵, de quo dicitis, quia Deus vester est
(Joan. viii). Si ergo Judæi dicebant Deum Patrem
esse Deum suum, diabolum non credebat esse
Deum suum. De iis hæreticis contra quos loqui-
mur, ait Apostolus ad Timotheum : Spiritus di-
xit, in extremis temporibus recedent quidam a fide,
intendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum,
in hypocrisi loquentium mendacium; prohiben-
tium nubere, et abstinere a cibis quos Deus creavit
(I Tim. iv). Nonne præfati hæretici in ultimis tem-
poribus recedunt a fide; a fide, inquam, quam te-
net generalis Ecclesia? Non enim a fide Judæorum
recedunt, quia fidem non habent, nec a fide Sar-
acenorum, quia fidearent; a fide ergo Christianorum
recedunt. Illi sunt qui intendunt doctrinis dæ-
moniorum, et fingentes se justos esse, in hypocrisi

A loquentur mendacium. Ipsi prohibent nubere, quia
nuptias damnant; ipsi jubent abstinere a cibis quos
Deus creavit. Item in Mattheo introducitur Domini
loquens in hunc modum : Qui fecit hominem
ab initio, masculum et feminam fecit eos (Matth. xix);
et alibi : Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum
unigenitum daret (Joan. iii). Paulus etiam in Epis-
tola ad Corinth. ait : Posuit Deus membra, unum-
quodque eorum in corpore sicut voluit (I Cor. xii).
Item Petrus : Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Is-
acob, suscitavit Filium suum Jesum (Act. xxxvi).

208 CAPUT VII.

*Quibus auctoritatibus probatur quod Deus omnipotens
mundum creavit.*

B Auctoritatibus etiam gentilium philosophorum,
errores predicti confunduntur ⁶⁶; dicit enim Ap-
ostolus, quod per ea quæ facta sunt, invisibilia
Dei conspicuntur (Rom. i), a philosophis; quia per
rerum magnitudinem intellexerunt philosophi Dei
potentiam, per rerum pulchritudinem ejusdem sa-
cientiam, per earundem ordinem, divinam bonitatem.
Unde Plato deo loquens ait : *Gentilium uni-
versitatis tam inventare difficile est, quam inventum
digne profari* ⁶⁷. Boetius etiam in libro *Consolationis*
ait :

O, qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cœlique sator.

CAPUT VIII.

*Quibus rationibus probatur, quod Deus omnipotens
fuerit creator tanæ visibilium quam invisibilium.*

Idem variis rationibus asseritur : Si diabolus est
auctor visibilium, queritur an initium habuerit
aut non? Quod initium habuerit, Christus insinuat
dicens, « Hie ab initio homicida fuit » ⁶⁸, ergo initium
habuit (Joan. viii). Si ab æterno fuerit ⁶⁹, duo fu-
erunt auctores rerum cœterni; et ita duo cœterni
rerum creatores; et per consequens, duo dii, cum
omnis scriptura Veteris et Novi Testamenti clamet,
unum solum Deum esse. Item cum diabolus muta-
bilis sit et variabilis, aliqua est in eo ⁷⁰ compositio,
saltē proprietatis ad subjectum; cum mutatio ni-
hil aliud sit, quam accessus unius proprietatis ad
subjectum alterius, et recessus alterius; omne au-
tem compositum habet suæ existentiæ principium.
Item, si duo sint rerum principia, aut unum fuit
imperfectum, aut alterum superfluum.

Item diabolus aut malitia ductus mundum crea-
vit, aut bonitatem; sed bonitatem non, quia auctor
mali et summe malus, non potest facere aliquid nisi
ex malitia; sed si ex malitia mundum creavit, quo-
modo ita singula ordinavit, ut ipsa sic eleganter
succederent ⁷¹, luna et stellæ deservert nocti, sol
dei, cum potius elucescat in istis ⁷² summa boni-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ Præcedens periodus in impresso omittitur, unde sensus ibidem relinquitur mutitus. ⁶⁶ Impress. habet, confundunt, sed perperam. ⁶⁷ Impress. proferit. ⁶⁸ Impresso habetur hominum, sed melius in ms. sic: Hic ab initio homicida fuit, ergo initium habuit. ⁶⁹ Hec in impresso male mutatur. ⁷⁰ Impressum male habet; aliquando est in eo, etc. ⁷¹ Impressum ita: Ut tempora sic eleganter succedant. ⁷² Impressum habet, justis pro in istis.

tas quam malitia? Item, si diabolus ab eterno fuit, scilicet Lucifer, queritur, utrum alii dæmones fuerint coæterni vel non? Si dicant quod non fuerit nisi unus solas dæmon⁷³ scilicet Lucifer, convincuntur auctoritate evangelica testante, quod diabolus respondens Christo querenti, quod esset nomen ejus, dixit: *Legio est nomen mihi* (Marc. v), quasi dicat: Non est hic unus solus dæmon, sed plures. Et alibi legitur de Christo dixisse Iudeos: *In Beclseub, principe dæmoniorum, ejicit dæmonia* (Luc. xi). Quæritur ergo, utrum alii dæmones fuerint Luciferi coæterni, si coæterni fuerint, ergo multa fuerunt Deo coæterna. Item, cum boni spiritus et mali sint ejusdem naturæ; sicut boni spiritus habuerunt initium, ita et mali⁷⁴. Item, si alii dæmones fuerint Luciferi coæterni, queritur, utrum potuerint creare mundum sicut Lucifer, cum essent ejusdem naturæ cum eo. Si vero alii dæmones initium habuerunt, queritur, a quo? manifestum est enim quod neque **209** se composuerunt, neque casu esse potuerunt⁷⁵. Sed si a Lucifero initium habuerunt, Lucifer non solum auctor fuit corporalium, sed etiam spiritualium. Sed si a Deo, Deus fuit auctor corum. Item, cum omnes creaturæ sint mutabiles, oportet unam causam esse immutabilem, a qua omnia mutabilia procedant; cum ergo Lucifer mutabilis sit, ab immutabili, scilicet Deo, est. Si a Deo est, aut malus fuit a Deo creatus, aut bonus; sed absit quod malus, quia mala natura a Deo non est; C quia nulla creatura in eo quod est, mala est. Et ita Lucifer a Deo creatus est bonus, et si postea fuit malus, per peccatum malus esse incepit. Sed si a Deo creatus est, et post creationem, visibilia ab eo facta sunt; aut existens malus ea creavit, aut existens bonus ea creavit, creatura creaturam creavit; sed quomodo genitum a genito creari potuit, vel creatum a cato? necessarium etenim est, quod illud quod creat, increatum sit: si enim ab alio crearetur, aut illud esset creatum aut non; si creatum esset, creaturam occurreret infinitas. Oportet ergo Creatorem increatum esse; nec est ratio quare una potius creatura creet aliam, quam alia aliam. Si vero rebus existens, ex malitia mundum creavit, sicut dictum est, inordinate potius omnia essent facta, quam ordinate. Liquet ergo omnia esse facta a Deo, et non a Lucifero; quia si duo essent rerum principia, et alterum esset principium honorum, alterum malorum. Sicut principium honorum esset summe et summum bonum; ita principium malorum esset summe et summum malum. Sicut ergo in summo bono nulla malitia est, ita in summo malo, nulla bonitas. Item, si diabolus creavit corpus hominis, Deus vero animam, que-

A ritur, qua auctoritate anima sit conjuncta corpori, et corpus animæ? Si dicunt diabolum et Deum ad hoc convenisse, aliqua fuit conventio Christi ad Belial. Absit etiam ut dicamus Deum animam ad hoc ereasse; ut uniret eam male naturæ, quia secundum hoc, posset anima causam peccati sui ad Deum retrorquere.

CAPUT IX.

Opinio quorundam hæreticorum, qui dicunt quod non sunt in corporibus humanis aliæ animæ, nisi angelî apostatae, qui de celo ceciderunt⁷⁶.

Quidam autem predictorum hæreticorum suæ ignorantiae querentes auxilium, negant singulis diebus animas creari, et corporibus infundi; ascenentes solos angelos apostatas qui de celo ceciderunt⁷⁷ corporibus humanis infundi Dei permissione, ut ibi valeant penitentiam agere. De quibus etiam dicunt, quod unus spiritus potest successive octo corporibus infundi, ut si penitentiam non egit in uno, agat in alio. Præterea dicunt, quod nullus alias est spiritus hominis, nisi angelus apostata, et quod in celo non sunt spiritus, quia omnes spiritus qui in celo erant, cum Lucifero ceciderunt. Hoc conantur illi probare hac auctoritate: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Math. xv). Domum Israel vocant conventionem angelorum, qui in celo creati sunt, ad hoc ut videarent Deum, sed per peccatum lapsi sunt. Alia etiam auctoritate dicunt, quod *Nemo ascendit in celum, nisi qui de celo descendit, Filius hominis qui est in celo* (Joan. iii).

210 CAPUT X.

Quibus rationibus et auctoritatibus probatur, quæ anima est in corpore humano, et non dæmones.

Juxta hanc opinionem, cum Christus ejiciebat spiritum malignum a corpore humano, cum nullus alias spiritus esset in eo corpus remanebat exanimis. Item, si corpus hominis a diabolo, et spiritus hominis diabolus, homo totus quasi essentialiter malus est, et ita bonum agere non potest, nec mereri vitam æternam.

Item, varie clamant auctoritates, animam esse in homine non angelum. Ait enim Christus: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius cum timeate, qui potest corpus et animam mittere in gehennam* (Math. x). Et alibi ait: *Quid prodest homini si luceretur universum mundum, animæ vero suo detrementum patiatur?* (Math. xvi; Mare. viii). Item idem ait: *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam* (Joan. xii).

Forsitan objiciet hæreticus, quod in Actibus apostolorum, angelus spiritus hominis dicitur, ubi fideles in uno loco congregati, Petro pulsante, dixerunt: *Angelus ejus est* (Act. vii), id est angelus

VARIE LECTIONES.

⁷³ Impress. male Dens. ⁷⁴ In impresso sic: *Sicut boni spiritus habent bonum initium, etc.* ⁷⁵ In impresso, causa esse potuerunt. ⁷⁶ Titulus codicis impressi habet: *Et quod omnes angeli ceciderunt de celo.* ⁷⁷ Impress. descenderunt, sed male.

qui spiritus ejus est; quasi dicant: *Spiritus Petri* A juxta illam auctoritatem quæ sit, tuod Lucifer corporaliter habitabit in Antichristo. Sed hoc non ad essentiam, sed ad potestatis plenitudinem refundendum est, ut sit sensus: habuit in eo corporaliter ⁶², id est plenarie possidebit eum, ad omnem voluntatem suam expliendam. Item si veritas humanæ naturæ in hoc consistit, scilicet in corpore et spiritu maligno ⁶³, Christus verus homo non fuit, quia nec spiritum malignum habuit, nec sibi univit; sed verus homo fuit ex eo quod corpus et animam habuit, ergo vel alii homines veri homines non sunt, vel corpus et anima habent ⁶⁴.

Ad quod dicimus, quod ibi vocatur angelus Petri, angelus deputatus Petro ad custodiam; frequenter namque angeli deputati hominibus ad custodiam, in eorum specie apparuisse leguntur, vel animi Petri vocaverunt angelum Petri, putantes Petrum esse occisum, et animam ejus apparet, et aliquid de Petro velle nuntiare, ergo quia nuntiantis gerebat officium, angelum vocaverunt; angelus enim interpretatur *nuntius*.

CAPUT XI.

Qua ratione dicunt hæretici, dæmones in corporibus humanis puniri.

Dicunt etiam prædicti hæretici, quia angelii peccaverunt in spirituali natura, voluit eos Deus punire in corporali substantia, et ibi poenitentiam agere; non enim est eis ablatum, ut dicunt, libertas arbitrii, nec potentia poenitendi; aliter, injuste ageatur cum eis.

Ad hoc dicendum quia ex superbia peccaverunt, et ut dicit auctoritas, ita indurati sunt, ut poenitere non possint et hoc est ex eorum indurata malitia, non ex Dei iniustitia; sicut boni angeli per gloriam confirmati peccare non possunt. Item, si dæmones diversa intrant hominum corpora ut poenitentiam agant, cur usque ad vii et xvi corpora conceditur illius introitus, et non amplius? Præterea, qui hoc asserunt in errorem Pythagoricum cadunt, qui asserunt animam hominis merito precati post mortem intrare in corpus alterius hominis vel bruti animalis.

Item, si dæmones volunt salvari, unus vult salvum alterius, aliter bonam voluntatem non habet, nec salvari vellet ⁶⁵. Sed diabolus non vult salutem proximi sui; quia suggerit malum spiriti hominis, et ita inter se dæmones diversi sunt, et sic desolabuntur: *Omne enim regnum, ut ait Christus, in se ipsum, dividum, desolabitur* (*Luc. xi.*).

211 CAPUT XII.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur, quod dæmones non salvabuntur ⁶⁶.

Quod autem dæmones ⁶⁷ damnabuntur, videtur Dominus insinuare in Evangelio ubi ait: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Math. xxv.*). Item qua ratione aut auctoritate dicunt hæretici dæmones esse spiritus hominum, vel intrare corpora diversa ubi agatur ab eis poenitentia? Ubi autem nec adest auctoritas, nec ratio, non est probabilis opinio. Item qua ratione dicunt alios dæmones ⁶⁸ humanis corporibus infundi, eoguntur asserere ipsum Luciferum, ut poeniteat, alieui corpori debere uniri.

Fortasse dicent infundendum corpori Antichristi,

VARIE LECTIIONES.

⁶² Codex ms. habet: potest. ⁶³ Codex ms. habet, damnabuntur. ⁶⁴ In impresso male habetur, homines. ⁶⁵ In codice impresso pro verbo dæmones, male legitur homines. ⁶⁶ In impresso: in eo corpore. ⁶⁷ In impresso textus hic omnino confusus est. ⁶⁸ Codex impressus hic omittit verbum, nisi. ⁶⁹ Impress. habet, a Deo. ⁷⁰ Impress. adversis, sed male.

CAPUT XIII.

Quibus auctoritatibus probatur, quod aliqui spiritus angelici remanserint in cælo.

B Quod autem aliqui spiritus angelici remanserint in cælo, insinuat Joannes in Apocalypsi dicens, quod *draco traxit secum tertiam partem stellarum* (*Apoc. xii.*). Draconem vocat Luciferum; stellas, angelos in empyreo cælo creatos. Non autem omnes traxit, sed tertiam partem. Fuerunt enim inter angelos quidam superbientes, ut Lucifer et alii quidam majores; alii, pravæ eorum voluntati consentientes; alii non contradicentes, et omnes istos Lucifer traxit ad se ipsum, per pravum consensum.

D Dominus etiam in Evangelio de parvulis loquens, ait quod: *Angeli corum in cælis, semper vident faciem Patris vestri qui in cælis est* (*Math. xviii.*). Hoc de malis angelis intelligi non potest, videre enim faciem Patris, est divina visione perforni, quod malis angelis convenire non potest; de bonis ergo intelligentium est. Sed ubi sunt qui vident faciem Patris nisi ⁷¹ in cælo? ergo aliqui spiritus sunt in cælo. Item: *Angelus Domini descendit de cælo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum* (*Math. xxviii.*). Item Apostolus ait: *Si angelus de cælo vobis aliter dixerit, vel prædicaverit, anathema sit* (*Gal. i.*).

212 CAPUT XIV.

Quibus rationibus probatur quod non omnes angelii ceciderint de cælo.

Eadem ratione sic probatur: Angelii omnes a Deo creati fuerunt in cælo; si ergo omnes per peccatum lapsi essent de cælo ⁷² iniustitia posset regardari Dominus vel impietatis, si sciens omnes angelos esse lapsuros, eos creasset. Opportunum fuit, ut sicut in aversis ⁷³ apparuit Dei justitia, ita appearet in conversis Dei misericordia.

Sed forte obijcent adversarii: Si plures angelii remanserunt in cælo, non videtur homo esse factus ad supplendum numerum angelorum.

Ad quod dicimus: Etiamsi angelus non cecidisset, tamen homo creatus fuisset, quia plures sal-

vabantur homines, quam sint angeli qui ceciderunt; et ita, non propter supplendam ruinam tantum, sed potius ad celestem Hierusalem exornandam, et ex diversorum graduum civibus, quasi ex diversis parietibus, componendam, homo creatus est. Decens enim fuit, ut tam corporea quam incorporea natura divinae bonitatis particeps fieret, et ea frucretur, et feliciter viveret²². Forsan dicent, quod quidam angeli boni sunt, sed de ecco cum aliis lapsi sunt; sed quomodo passi sunt lapsi, qui non sunt lapsi in peccatum?

CAPUT XV.

Opinio haereticorum, qui dicunt quod animæ sanctorum, cum Christo non ascenderunt in cœlum, et quod Christus non descendit ad infernum.

Eadem ratione dicunt, quod animæ sanctorum cum Christo ascendeant, in cœlum non ascenderunt, quia manifeste hoc ex Evangelio non habent. Dicunt etiam Christum ad inferos non descendisse, nec animas ab inferno liberasse; quia asserunt animas omnium illorum qui ante adventum Christi dececerunt, aeternaliter damnatas esse. Sed in hac contrarii sibi esse videntur, quia dicunt Joannem Baptistam ideo damnatum, quia dubitavit de adventu Christi ad infernum. Unde mittens duos discipulos ad Christum ait: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus* (*Luc. vii*)? quasi dicere: Descendes tu ad inferos? ut sim præceo tui in inferno, sicut fui in mundo? Forsan dicent, Joannem non super²³ hoc dubitasse, sed utrum Christus esset ille mittendus in mundum ad redendum genus humanum.

CAPUT XVI.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur, quod Christus descendit ad inferos, et quod animas sanctorum ab inferis liberavit.

Contra hanc opinionem ait Joannes: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan. vii*). Et alibi: *Qui post me venit, ante me factus est* (*Joan. i*). Sed²⁴ qui dicunt Joannem damnatum esse, 213 obviant verbis Christi qui de Joanne ait: *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (*Luc. viii*). Et alibi: *Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatum? Sed quid existis videre? Prophetam? Imo plus quam prophetam* (*ibid.*). Sed et ipse pro defensione justitiae, capitalem subiit sententiam. Ipse etiam in utero matris exultavit in adventu Virginis. Ipse etiam in utero sanctificatus, prius propheta quam natus fuit. Merito cuius, et mater prophetavit, et loqua patri restituta fuit. Nec dubitavit de Christo, quia Dei Filius esset, vel utrum ad inferos descensurus esset, cum hoc in prophetis legisset. Sed discipuli ejus dubitaverunt, quos

A ad Christum misit, ut certificarentur de Christi adventu.

Vel Joannes sub forma dubitationis, expressit affectum pietatis et compassionis, cum ait: *Tu es qui venturus es?* (*ibid.*), quasi dicat: Tu qui talis ac tantus es, jam te humiliasti, ut nostram infirmitatem²⁵ assumeres, et ad inferos descensurus es. Manifestum est ergo Christum ad inferos descendisse et animas sanctorum ab inferis liberasse. Unde Christus in Evangelio ait: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet, cum autem fortior supervenierit, et ricerit eum, universa arma illius auferet*²⁶ *et distribuet* (*Luc. xi*). Item in Symbolo apostolorum legitur: *Descendit ad inferos*. Item Apostolus ad ostendendum Christum B animas ab inferis liberasse, utitur auctoritate David dicentis: *Captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus* (*Ephes. iv*). Et alibi dicit Christum descendisse ad inferiores partes terræ (*ibid.*).

Item alibi dicit, quod ille qui dubitando ait descendit, revocat Christum ab inferis.

Sed si descendit ad inferos, ad quid descendit, nisi ut captivos liberaret? non enim gratia sui meriti descendit, sed ad liberandum eos quos diabolus in inferno injuste detinebat. Item auctoritas dicit, quod multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt (*Matth. xxvi*). Nonne et illi cum Christo ascenderunt? quia si postea iterum incinerati sunt, veri testes resurrectionis esse non videntur²⁷. Item, animæ illæ quæ ab inferis liberatae sunt, si cum Christo ascenderunt, ubi remanserunt? In terrestri paradiso? non, quia ille locus est corporalium, non spiritualium.

CAPUT XVII.

Qualiter intelligenda sit hæc auctoritas: « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv). »

Quod autem dicunt de angelis malis esse intelligendum quod dicitur: *Non sum missus nisi, etc., stare non potest*. In saora enim Scriptura, per dominum Israel, non solet intelligi nisi Synagoga, per generationem descendens a Jacob, qui dictus est Israel; vel Ecclesia nunc videns Deum per speculum²⁸ in futuro visura per speciem. Item, quomo²⁹ Christus vocare potest dominum Israel, conventum malignorum spirituum, cum maligni spiritus longe relegati sunt a visione Dei? Item, si malii angeli salvandi sunt, quomodo homo creatus est ad supplendam ruinam angelorum, si lapsus angelorum in ipsis est reparandus? Item ex ipso sensu verborum potest intelligi, quod Christus per dominum Israel intellexerit Iudeos, non angelos. Muller enim Chananaea, quæ gentilis erat, clamat post ipsum; ipse autem respondit: *Non sum*

VARIÆ LECTIÖNES.

²² Impressum habet: felix fieret. ²³ Impressus codex ritiose hæsi, semper. ²⁴ In impresso perperam legitur, sunt. ²⁵ Impress. humiliatam. ²⁶ Impress. conferset. ²⁷ Procedentia in codice impresso omnia confusa. ²⁸ In impresso legitur, speciem. ²⁹ In impresso, quod.

missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel A (Matth. xv); quasi dicit: Principaliter missus sum, ut primo predicem Judæis, et eos ad fidem convertam, inter eos miracula faciam, infirmos eorum sanem.

214 CAPUT XVIII.

Qualiter intelligatur hæc auctoritas: « Nemo ascendi in cœlum, nisi qui, etc. (Joan. iii.) »

Quod autem Christus de se ait: *Nemo ascendit in cœlum, etc.*, sic intelligendum est, quod terminus exclusionis adjunctus nominis tuius, non excludit pariem; ut si dicam: Solus Socrates vester, non excluditur corpus Socratis. Unde, si dicam: Socrates est rationalis, non excluditur anima ejus. A simili, si dicitur: *Nemo ascendit, etc.*, quod de solo Christo dicitur, quod ascendit in cœlum, non excluditur ejus corpus spirituale⁹⁶, id est ejus Ecclesia; est enim sensus: Ego solus qui descendam per assumptam humanitatem, ascendam in cœlum, per humanæ naturæ glorificationem, qui sum in celo per divinitatem, et fit suppositio pro persona, non pro natura. In qua suppositione, non excluditur Ecclesia, que unum cum Christo est⁹⁷. Item si corpus est opus diaboli, homo bene facere non potest, *quia arbor bona non potest facere fructum malum, nec arbor mala fructum bonum* (Matth. vii). Item, si quodlibet corpus est opus diaboli, Filius Dei corpus non assumpsit, *quia opus diaboli sibi non nivit*; et ita verum corpus non habuit, nec verus homo fuit. Quod quidam hæretici concedunt.

CAPUT XIX.

Opinio hæreticorum qui dicunt Christum non assumisse verum corpus, nec comedisse aut bibisse.

Dicunt etiam quidam hæretici, Filium Dei presentasse hominibus umbram humanæ naturæ, non veritatem, sicut legitur in Evangelio, discipulis suis apparuisse in alia effigie, et se in monte Thabor transfigurasse (Matth. xvii), representando glorificatam naturam, quam non habebat. Item, si corpus habuit, quomodo clauso utero de Virgine exiit? quomodo siccis pedibus super mare ambulavit? (Matth. xiv.) Dicemus etiam, Filium Dei vere mortuum esse, ei dolorem sustinuisse in cruce⁹⁸, cum tamen Hilarius dicat, quod nulla passio, nullus dolor fuit in Christo. Apostolus etiam de Christo ait: *Habitus inventus ut homo* (Phil. ii); non ait: *Habitu inventus est homo*. Quem dixit esse Deum, non ut Deum, eundem dixit esse, ut hominem; non, esse hominem. Ut ibi veritatem divinitatis, hic umbram humanitatis insinuaret⁹⁹. Item, cum Christus legatur corpus suum dedit discipulis, si

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ *In impresso habetur, spiritualiter.* ⁹⁷ *In impresso omittunt tota præcedens periodus.* ⁹⁸ *In impresso pro cruce habetur compositione.* ⁹⁹ *Tota periodus præcedens confusa et sine sentu est in exemplari impresso.* ¹⁰⁰ *Præcedentia non habentur in impresso.* ¹ *Verbum aurilin habetur in impresso.* ² *In impresso, per errorēm positum est contrarium hoc modo, ad peccatum, non ad pœnæ causam.* ³ *In impresso habetur, dispositionum.* ⁴ *In impresso, legitur.* ⁵ *In impresso dicit, ex aliquo, relictus est autem locus vacans.*

A verum corpus fuit, quomodo eis ad comedendum dedit? Eadem ratione nec vere comedit, nec vere bibit, nec vere crucifixus fuit, nec vere a mortuis resurrexit. Dicunt etiam quidam hæretici, nec vere ipsum natum de Virgine, nec conceptum.

215 CAPUT XX.

Solutio præmissorum, et quod Christus verus homo fuerit.

Ad has objectiones respondentibus, dicimus quod Christus non apparuit in alia effigie, sed videbatur discipulis quod apparet in alia effigie¹⁰⁰ forte percussi erant auris¹, id est quadam specie cretatis, qua ab eis non videbatur quod oculis præsestatabatur.

B Naturam autem humanam vere glorificatam ostendit discipulis Christus in monte Thabor, non ejus similitudinem. Potuit enī Deus miraculose glorificationem corporis ostendere in corpore suo. A simili miraculoso factum est, quod verum corpus Christi de utero Virginis clauso, et quod siccis pedibus super mare ambulavit.

Ipsæ etiam vere dolores nostros tulit, unde Apostolus ait: *Christus pro nobis passus est, robis relinquent exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (I Petr. ii). Et alibi: *Si tamen compatimur, ut et conglorificemur* (Rom. viii). Nisi ergo vere Christus passus esset, non recte dicremur compati. Et alibi: *Christus factus est pro nobis obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis* (Phil. ii). Et C ipse Christus demonstrans suum sanguinem, ait: *Hic est sanguis qui pro multis effundetur* (Matth. xxvi).

Quomodo autem in medium afferunt auctoritatem Hilarii, cum auctoritatibus sanctorum Patrum fidem non habeant? Possamus tamen dicere, quod Hilarius hoc retulit non ad peccatum, sed ad pœnæ causam, id est culpam². Christus enim non habuit in se causam passionis, vel mortis, id est culpam. Tamen Claudianus, in libro *De anima*, de Hilario ait: *Pictavensis Hilarius inter nobilissima disputacionum³ suarum genera in duabus errasse dicitur⁴: in uno, quod dixit animam esse, ex aliquo⁵; et in hoc quod asseruit Christum nullum dolorem sensisse in patibulo; qui quanvis in vita sustinerit reprehensionis stylum, in morte tamen penitentia ductus, non sensit detrimenta mortitorum.*

D Sequenti objectioni hæc datur responsio quod hæc conjunctio, ut, non semper est nota impropositatis, vel similitudinis, sed aliquando est expressivum veritatis, ut ibi, ut putabatur filius Joseph (Luc. iii). Et hoc adverbium, quasi, aliquando est nota proprietatis aliquando similitudinis, aliquando

expressivum veritatis, ut ubi : *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre (Joan. i).* Similiter, hæc conjunctio, ut, hic expressiva est veritatis, ut sit sensus : *Habitu inventus ut homo (Phil. ii), id est verus homo.* Christus etiam corpus suum mortale dedit discipulis suis, hoc autem miraculosum fuit, quod per angustiam oris, corpus spatio diffusum intravit. Hæc autem ratione asserunt Christum * non bibisse, nec comedisse, quia non decebat Filium Dei ad consueta naturæ secedere, quoniam ipse ait : *Omne quid in os intrat, in secessum emititur (Math. xv).* Sed nos malumus esse cum Hieronymo agrestes catholici, quam cum Manichæo, curiales heretici. Fides autem catholica astruit, Christum omnes defectus humanæ naturæ assumpsisse, præter ignorantiam et peccatum; decuit enim illum assumere nostros defectus, qui nos a defectibus erat liberaturus.

216 CAPUT XXI.

Quibus auctoritibus et rationibus probatur, quod Christus veram carnem assumpsit.

Quod autem ⁶ veram carnem Filius Dei assumpsit, multiplex ostendit auctoritas et ratio. Ait enim Apostolus in Epistola ad Romanos, de Christo : *Qui factus est ex semine David secundum carnem (Rom. i).* Item in Matthæo legitur, de conceptione gloriose Virginis : *Antequam concreverint, inventa est in utero habens de Spiritu sancto (Math. i).* Et angelus ad Joseph ait : *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est (ibid.).* Et in Luca legitur (*cap. i*), quod angelus ad Mariam ait : *Ecce concipies in utero.* Et Joannes (*cap. i*) ait : *Verbum caro factum est.* Si ergo in Virgine aliquid conceptum est, quid conceptum est, nisi corpus humanum?

Rationibus probatur idem in hunc modum : Christus in hoc quod in humana natura apparuit, humanam naturam redemit : ergo, si vere naturam humanam redemit, vere naturam humanam assumpsit. Oportuit enim ut sicut per hominem facta est humanæ generis perditio, ita per hominem fieret ejusdem redemptio. Ergo per hominem facta est hominis liberatio; purus autem homo redimere non potuit; si enim purus homo esset, tali humanae naturæ infectus esset. Oportuit ergo ut Deus esset et ratione divinitatis purus esset, et peccare non posset.

Sic ergo oportuit ut Deus homo fieret, hoc ut modo hominem recuperaret. Si autem Christus corpus non habuit, eadem ratione et anima caruit. Sed ipse in Evangelio ait : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam (Joan. x).* Et alibi in Evangelio legitur : *Tristis est anima mea usque ad mortem (Math. xxvi).* Item : *Si Christus verus homo non fuit, nec vere resurrexit; et si*

A vere non resurrexit, neq; nos vere résurgenius. Sed auctoritas dicit, quod Christus fuit primitiæ dormientium (*I Cor. xv*). Et Paulus ait : *Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur (Rom. vi).*

CAPUT XXII.

Quod Christus vere comedenter et biberit.

Quod autem Christus comedenter et biberit, multiplex probat auctoritas. In Matthæo legitur : *Venit Joannes neque comedens neque bibens, et dicunt : Daemonium habet : venit Filius hominis comedens et bibens, et dicunt : Ecce homo vorax et potator vini (Math. xi).* Et alibi : *Vespere autem facto, discubebat Jesus cum discipulis suis, et edentibus illis dixit : Anen dico vobis, quod uetus vestrum me tradidit est ; et contrastati cœperunt singuli dicere : Nunquid ego sum, Domine ? At ille respondens ait : Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet* ⁷ (*Math. xxvi*). Et Lucas (*cap. xi*) : *Extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi : Beatus venter qui te portavit, et ubera qua suxisti.*

Item alibi : *Factum est autem cum intraret in domum cuiusdam principis Pharisæorum, Sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum* ⁸ (*Luc. xiv*). Et alibi : *Cum facta esset hora, discubuit, et duodecim apostoli cum eo* ⁹, et ait illis : *Desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar (Luc. xxii).*

Et post resurrectionem : *Habetis hic aliquid quod manducetur ? at illi obtulerunt ei partem pisces assi, et favum mellis. Et cum manducasset coram eis sumens reliquias dedit eis (Luc. xxiv).*

217 CAPUT XXIII.

A quo glorificabuntur corpora sanctorum in die iudicii.

Præterea queritur a prædictis hereticis, si omnis corpus humanum a diabolo est, a quo glorificabuntur corpora sanctorum in die iudicii ? a diabolo non, nec etiam, ut appareat, a Deo, Deus enim malam naturam non glorificabit; et ita videtur quod sancti non resurgent in corporibus glorificatis ¹⁰. Si dicant quod in corporibus alterius generis resurgent, quæ a Deo benigno noviter creabuntur, aliis corruptibilibus incineratis ; Christus in Evangelio olviat, dicens : *Cupillus de capite vestro non peribit (Luc. xxi)*; quasi dicat : *Etiam cupillus resurget* ¹¹. Et Paulus ait : *Corruptibile hoc induit incorruptionem (I Cor. xv).*

CAPUT XXIV.

Quibus rationibus probatur quod corpora nostra resurgent.

Rationibus idem probatur : *Animæ que mortali-*

VARIÆ LECTIÖNES.

* In impresso ritiose legitur, Christiani. ⁷ In impresso ritiose legitur, ideo. ⁸ Impress. variat hunc textum Scriptura, substituens textum S. Marci. ⁹ Præcedentia omnia in impresso omissa sunt, estque hic textus omnino confusus. ¹⁰ Hic iterum in impresso quædam amissa sunt. ¹¹ Præcedentia in exemplari impresso, omnia sunt confusa. ¹² In impresso iterum omnia confusa hoc modo : quod dicit, capillus resurget.

ter peccaverit, eternaliter puniatur; eadem ratione A et illa caro in qua, et per quam ipsa peccaverit: inustum namque esset, ut nova caro crearetur, quæ puniretur, et in qua anima puniretur, et non illa ¹² resurget, in qua et secundum quam anima peccavit, ut in illa puniretur. Eadem enim ratione qua nova caro, creabitur et novus spiritus. Apostolus enim prohans resurrectionem, hac uitor similitudine: *Stulte, non vivificabitur quod seminatur, nisi prius moriatur (I Cor. xiii)*; a simili, corpus hominis nisi prius moriatur, per resurrectionem non vivificabitur. Item, cum corpus et anima sint principales partes hominis, quare, si homo non resurgat in illis principalibus partibus ex quibus constat, videtur quod nullus homo resurget. Quod fortasse quidam concedent, consentientes hæresi Sadducœorum. Contra hanc hæresim multæ clamat auctoritates. Ait enim Christus in Evangelio: *Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei, et qui audierint ercent (Joan. v).* Item Pavius in Epistola ad Corinthios: *Si autem Christus predicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo dicunt quidam in ipsis, quod resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum ¹³ non est, nec Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides nostra (I Cor. xv).* Item Apostolus: *Omnis quidem resurgentem (ibid.).* Item: *Et mortui resurgent incorrupti (ibid.).* Et si omnes mortui resurgent, ergo et Petrus et alii apostoli in carne resurgent, quia scilicet spiritu non obierunt. Item Christus in Evangelio ait: *De resurrectione autem mortuorum, non legitis quod dictum est a Deo dicens vobis: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob? et non est Deus mortuorum, sed vivorum (Matth. xxii).* Item: *Nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro; sed propter electos breviabuntur dies illi (Matth. xxiv).* Item in Symbolo apostolorum legitur: *Car-nis resurrectionem.*

Huic articulo fidei de resurrectione mortuorum, et carnis propriæ resurrectione, alia possumus afferre argumenta. Legitur Christus in Evangelio ¹⁴ corpora suscitasse et illa que prius animata fuerant, postea ¹⁵ privata sunt anima. Quia ergo ratione illa suscitata sunt, et nostra corpora a quibus separabuntur animæ, in die judicij **218** suscitantur. Particulares enim ascitationes, generalis resurrectionis sunt testes.

Legitur etiam, quod *multa corpora sanctorum quæ dormierant, surrexerunt (Matth. xxvii)*. Christus etiam, cuius resurrectio nostræ resurrectionis est testis, in proprio corpore resurrexit ¹⁶. A simili, sancti in proprio corpore resurgent.

CAPUT XXV.
Quibus auctoritatibus et rationibus probent hæretici, quod caro illa quæ redigitur in cinere, non resurget.

Hunc sidei articulum hæretici variis auctoritatibus et rationibus expugnare conantur: Sic ait Apostolus: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt (I Cor. xv)*, ergo caro nostra non glorificabitur. Item, dicit Joannes: *Ecce nova facio omnia (Apoc. xxi)*. Si omnia sicut nova in die judicij, ergo et caro humana. Item legitur: *Cælum et terra transibunt (Matth. xxiv)*. Eadem ratione et corpus humana. Si enim firmiora desinent esse, quod iterum non incipient esse, multo magis et corpora humana, quæ omni corruptioni sunt obnoxia. Et alia auctoritas sit: *Vidi cælum novum, et terram novam (Apoc. xxi)*. Item Christus in Evangelio: *In resurrectione neque nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli in cælo (Matth. xxii)*. Et ita non erunt corporales, sed spirituales.

Præterea, cum caro semper appetat mala, et non bona, quomodo ergo glorificabitur? Et illud quod incineratum est, quomodo in effigie corporis humani iterum formabitur? Item: *Corpus hominis post dissolutionem oranino desinit esse, et si remaneat, manet in cinere*. Ergo cum in die judicij corpus humanum formabitur, in multis dissimile erit ab isto, et omne quod in singulari numero designit esse, non potest iterum incipere ¹⁷. Videtur quod illa corpora quæ erunt in die judicij, non erunt illa quæ sunt incinerata. Quod possumus probare per simile: *Ecce albedo desit esse in Socrate, et post decem annos quedam albedo incipiet esse in Socrate, dicemus quod ita sit vel possit esse illa quæ a decem annis desiit esse in Socrate? absit!* Præterea, per similitudinem quam affert Apostolus (*I Cor. xv*) ad probandum resurrectionem, de grano mortificato, possumus dicere, aliud esse corpus quod incineratur, aliud quod in die judicij simimabitur. *Sicut enim granum quod in terra mortificatur, non est idem cum eo quod ex illo egreditur, seu nascitur, sic corpus quod incineratur non erit illud quod in die judicij suscitatabitur.*

CAPUT XXVI.
D) *Responsio ad prædictas auctoritates et rationes. Et quod vere caro illa resurget.*

Ad prædicta hæc datur responsio: Dicimus quod Apostolus cum ait: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt (I Cor. xv)*, non intellexerit de substantia carnis et sanguinis, sed de circumstantia, id est de corruptione, ut sit sensus: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, id est corruptio carnis et sanguinis*. Unde in consequentibus ait: *Neque corruptio incorruptionem ¹⁸ possidebit (ibid.)*.

VARIÆ LECTIONES.

¹² Impress. habet, in illa, sed male. ¹³ Impress. mortis. ¹⁴ In impresso viliose habetur. Cūristum in Evangelio. ¹⁵ In impresso, præterea, sed male. ¹⁶ Impressum hic iterum absurdissime habet resurget. ¹⁷ Quædam hic omissa in impresso. ¹⁸ In impresso habetur, incorruptionibilia.

Quod autem legitur, quod Deus in die judicij omnia faciet nova, sic intelligendum est: omnia innovabit, quia et tempora innovabuntur, et terra innovabitur, quantum scilicet ad exteriore qualitates, quia terra erit marmore pianior et crystallo clarior. **219** Sic cætera elementa erunt nova, id est innovata; sicut pannus dicitur novus, quando per reparatioem est innovatus. Et homo dicitur filius nōvus per poenitentiam: innovatus²⁰. A simili, caro nostra erit nova, id est per glorificationem innovata.

Eodem modo intelligendum est quod dicit Joannes in Apocalysi: Vidi cælum novum et terram nostram (*Apoc. xxi*), id est terram innovatam, et aerem innovatum, illic enim nomine cœli intelligitur aer, iuxta illud: *Ares cœli comedent illud* (*Marc. iv*, *Luc. viii*). In die autem resurrectionis, aer non alterabitur amplius secundum diversas qualitates, sicut modo alteratur. Quod autem dicitur: *Cœlum et terra transibunt* (*Hatch. xxiv*), intelligendum est de transitu accidental, non de substantiali: non enim intelligendum est, cœlum et terram ita transibit, quod desinat esse, vel²¹ mutetur in aliud; qui transitus substantialis est; sed transibit secundum exteriores qualitates, ut jam dictum est.

Quod autem Christus ait: *In resurrectione non nubent neque nubentur* (*Matth. xxi*), non est sic intelligendum, quod sancti futuri non sint corporales, sed solum spirituales, sed ratione incorruptionis hoc intelligendum est, ²² omni relegata corruptione; non enim in corporibus sanctorum poterit esse aliqua corruptio, vel veneris²³ vel vulneris vel alterius passionis.

Rationibus etiam ita respondemus: Dicimus quod caro ex sui natura non sit prona ad malum, sed potius ex sui infirmitate, quam contraxit ex peccato Adæ. Ante peccatum enim Adæ, caro non pugnabat adversus spiritum, nec spiritus contra carnem. Ergo in die judicij caro resurget in sui substantia, non in sui circumstantia; ipsa enim corruptio quæ impellit ad peccandum, non resurget.

Ad sequentem objectionem, dicimus, quod ille qui omnia creavit ex nihilo, et, corpus humanum plasmavit delimo, corpus incineratum in pristinum, in meliorem statum potest reformati; sicut pī sigulus ollam male formatam et fractam, reducit in terram, et eamdem ex eadem materia reformat in statum meliorem. Argentarius etiam ex terra immunda et fœda, multiplici decoctione elicit argentum, non mutata tamen terra materia. Sic generalis ignis purgabit terram et aera. Summus vero artifex sua auctoritate in meliorem statum refor-

mabit humana corpora. Dicimus etiam quod illud singulare corpus quod est incineratum, resuscitabitur, quia et materia corporis remanet, et substantia ipsius. Quamvis enim corpus humanum exuat humanam effigiem, tamen non desit esse substantiale corpus²⁴ nec aliud substantialium quæ ad corpus pertinent amittit²⁵. Ita ita, illud singulare corpus in die judicij glorificabitur, et humanam recipiet effigiem, quod modo redactum est in cœrem; cum nec materia pereat nec substantia. Similitudo autem quæ assertur de albedine, non valet, albedo enim omnino desinit esse, quia ipsa nec materiam habet nec formam, nec in materia remanet nec in forma. De grano autem mortificato in terra, dicimus, quod ex illo diversa producuntur granæ, non unum quod sit illud; nec substantia grani tota transit in substantiam alterius grani, sed partim in substantiam aristæ, partim in substantiam stipulæ, partim in substantiam follicularum et radicum, sed totum illud corpus humanum quod incineratum est, erit illud totale corpus quod in die judicij resurget. Totum dico, secundum veritatem humanæ naturæ.

220 CAPUT XXVII.

Responsio hæreticorum, qui dicunt quod anima perit cum corpore.

Hi autem volunt dicere, ideo resurrectionem non futuram, quia anima perit cum corpore, sicut nostri temporis multi falsi Christiaui, imo hæretici dicunt. Multæ rationes et auctoritates eis contradicunt; quamvis errorem suum auctoritatibus et rationibus conetur asserere. Ait enim, ut inquit, Salomon: *Urus est interitus hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio* (*Eccle. iii*). Sicut homo moriatur, ita et ipsa moriuntur.

Hic videatur velle Salomon, quod totaliter perit homo sicut jumentum: unde sicut in bruto anima perit cum corpore, ita in homine pereat. Moyses etiam dicit animam esse in sanguine; et sic videtur, quod pereunte sanguine, pereat anima; et quod existentia sanguinis sit existentia animæ. Alia etiam auctoritas dicit, quod: *Spiritus hominis est radens, et non rediens* (*Psal. lxxvii*), vadens in morte, et non rediens ad vitam²⁶.

Rationibus idem probatur hec modo: Spiritus bruti animalis, aut corporalis est aut incorporalis²⁷. Si incorporalis est, sicut spiritus humanus, qua ratione perit cum corpore, et non spiritus hominis? Quia enim ratione aut vi conservabitur potius anima humana in corpore, quam anima bruti²⁸? Quod autem spiritus bruti incorporatus²⁹ sit, multipliciter probatur; hoc genus substantia dividitur in hæc duo

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ *Hæc periodus in impresso deest.* ²¹ *In impresso erronee legitur, licet.* ²² *In impresso hic nonnulla desunt, quæ sensum imperfectum relinquunt.* ²³ *In impresso omissa sunt.* ²⁴ *Impressum habet, corpus vel substantia.* ²⁵ *Impress. admittit.* ²⁶ *Omnia procedentia ab initio capitis deerant in exemplari ms.* ²⁷ *In impresso habetur, corpus, aut incorp.* ²⁸ *In impresso, sensus hic etiam confusus.* ²⁹ *Pro incorporeis in impresso iterum habetur incorp., ut etiam in aliis pluribus locis.*

genera, corpus et sp̄ritus; haec autem differentia, corporeum, adjuncta huic generi, substantia, faciet hoc genus, corpus: similiter, haec differentia, incorporeum, adjuncta huic generi, substantia, faciet hoc genus, sp̄iritus²⁰. Igitur, cum haec differentia, incorporea, sit constitutiva hujus generis, sp̄iritus, omnis sp̄iritus incorporeus est. Ergo sp̄iritus bruti non est sp̄iritus aut incorporeus est. Quod autem sp̄iritus sit, sie probatur; habet omnes vires sp̄iritus, ut potentiam percipiendi sensibilia, potentiam imaginandi; quæ potentiae et a sp̄iritu sunt, et in sp̄iritu sunt.

Bœtius etiam hanc ponit divisionem sp̄irituum, alias rationalis, et alias irrationalis; et sic sp̄iritus bruti est species generis, sp̄iritus²¹. Quis enim sp̄iritus est irrationalis nisi sp̄iritus bruti? Igitur incorporeus est. Item, omne corpus habet qualitates perceptibiles aliquo sensu, sed qualitates animæ non sunt tales; ergo anima non est corpus. Item, corpus subiectum sensu vel sensibus, non autem sic anima. Item, omne corpus animalium vel inanimatum est; si autem est animalium, tunc ab aliqua alia anima est, sic est anima habens animam, et ita in infinitum. Si autem corpus est inanimatum, ergo neq̄ vivificat, nam quod non vivit, vivificare non potest. Item, si brevium animal constat ex sp̄iritu qui sit corpus in suo proprio corpore, illa duo corpora ad quem communem tertium copulantur²². Item, sp̄iritus bruti totus est in singulis partibus corporis, sicut sp̄iritus hominis, ergo incorporeus est; hoc enim incorporei est, et non corporei. Alio etiam modo probatur animam hominis perire cum corpore: sicut post mortem bruti nullum appareat vestigium animæ, ita post mortem hominis, nullum vestigium animæ remaneat.

221 CAPUT XXVIII.

Solutio ad predictas auctoritates et rationes, ostenditur quod anima non perit cum corpore.

Contra predictas auctoritates, hanc damus solutionem: Quod Salomon ait: *Unum esse interitum hominis et jumenti* (*Eccle. iii*), referendum est ad sp̄iritum physicum, non ad sp̄iritum rationalem.

Est namque in homine duplex sp̄iritus, sp̄iritus rationalis et incorporeus, qui non perit cum corpore; et alias qui dicitur physicus sive naturalis, quo mediante anima rationalis unitur corpori, et hic sp̄iritus est subtilior aere, et etiam igne²³, quo mediante fit sensus et imaginatio: et ille perit cum corpore. Talis sp̄iritus naturalis est in corpore bruti animalis, et illud vegetat, et perit per-

A eunte corpore. Et secundum hoc ait Salomon, quod *unus est interitus hominis et jumentorum*, quantum ad corpus et sp̄iritum physicum²⁴. Quid autem anima dicitur esse in sanguine, non ad animam referendum est, sed ad vitam animalē²⁵; hic enim semper hoc nomen, *anima*, in designatione vita temporalis, quæ penes sanguinem consistit. Unde et in Evangelio legitur: *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (*Joan. xv*)²⁶. Quod autem dicitur: *Sp̄iritus hominis videntes et non rediens* (*Psal. lxxvii*), sic intelligendum est, videntes in peccatum per se, et non rediens ad bonum per se.

Rationibus ita respondemus: Dicimus quod sp̄iritus bruti animalis corporeus est et penes corporalitatem corruptio; sp̄iritus vero rationalis qui est in hominē, incorporeus est, et ideo incorruptibilis, quia penes incorporeitatem incorruptio, sicut in sequentibus ostendetur. Quod autem sp̄iritus bruti animalis sit corporeus, multiplicitate prebeatur; ut naturalis testatur ratio, sp̄iritus bruti animalis originari habet ex secunda digestione quæ sit in hepate, et nihil aliud est quam tenuis fumes qui ex illa digestione nascitur, qui dicitur naturalis in hepate, vitalis in corde, animalis in capite. Præterea, eo²⁷ mediante, anima rationalis unitur corpore hominis. Oportet ergo quod sp̄iritus ille habeat aliquam affinitatem cum anima rationali, quoad subtilitatem scilicet et agilitatem, cum corpore, corporeitatem²⁸. Præterea, ad sp̄iritum incorporeum propter subtilitatem et perspicacitatem, pertinent quinque potentiae, ut, sensus, imaginatio, ratio, intellectus et intelligentia. In sp̄iritu vero bruti²⁹, non habent locum nisi duas potentiae, que circa corporalia versantur³⁰. Videtur ergo quod et ipse sp̄iritus sit corporalis, cum in eo non vigeant nisi potentiae percipiendi corporalia. Item, si duo sp̄iritus incorporei sint in corpore hominis³¹, videtur quod corpus sit animalium duabus animabus, vel quod alter superfluat sp̄iritus.

Dicimus etiam quod alia significacione illud quod vegetat corpus bruti dicitur sp̄iritus, scilicet a spiratione, in corporeis subjecta; in incorporeis autem substantia dicitur sp̄iritus a spiritualitate, quia spiritualis natura est. Sp̄iritus vero bruti dicitur sp̄iritus, quia est spirantis natura, quia brutum animal facit spirare. Vegetabile etiam, quo corpus bruti vegetatur, sub hoc genere sp̄iritus continetur, quia spiritualis natura non est; et quoniam quadam potentiae sp̄iritus convenienter illi vegetabili, non tamen sequitur 222 quod idem sit sp̄iritus. Sic multe

VARIE LECTIENES.

²⁰ Precedentia hic etiam mire confusa in impresso, ut etiam et intradicta sequentia. ²¹ Hic etiam in impresso, quedam omissa sunt et reliqua sine sensu. ²² In impresso hic rursus quedam omissa sunt. ²³ In impresso nec omnia confusa sunt. ²⁴ Hic rursus omnia confusa in impresso. ²⁵ Impressum habet, spiritualiter. ²⁶ Præcedens periodus deest in ms., optimè tamen hic quadrat. ²⁷ Dua hec verba desunt in impresso. ²⁸ In impresso hic habetur corpore corporatur, sine ullo prorsus sensu. ²⁹ In impresso omisso est verbum, bruti. ³⁰ In impresso sic: quia contra corporalia verteatur. ³¹ In impresso sic: sp̄iritus in corporis sunt in corporis homines.

proprietates bruti animalis convenient homini, ut A grossibilitas, mortalitas, etc., non tamen ideo brum animal est homo, vel humanæ naturæ est.

Cum autem Boetius hanc ponit divisionem spiritum, ut alius sit rationalis, alius irrationalis, non sumit hoc nomen, *spiritus*, in designatione spiritualis naturæ, sed potius, vegetabilis, quæ facit spirare, ut sit sensus: Spiritum, id est vegetabilium spirare facientium; alius rationalis, alius irrationalis est. Potest etiam illud vegetabile quod vegetat corpus bruti, dici *spiritus*, comparative, respectu grossiorum⁴¹ corporum, quia subtilius corpus est quam quedam alia animata corpora. Unde aer solet dici *spiritus*, et quedam consonantes dicuntur mite, non quia nullum faciant sonum, sed quia minorem quam vocales et semi-vocales.

Ad sequentem objectionem, dicimus quod *spiritus* bruti habet qualitates sensu perceptibiles in sui natura, sed tanta est subtilitatis quod sensus perceptionem subterfugit, sicut aer.

Cum ergo aere subtilior sit, non est mirum si ipse non ostenditur⁴², etsi ipse sensibus non subjicit actualiter, tamen natura sensitibilis est⁴³. Et sicut sensus deficit circa maxima et minima, ita circa minus subtilia⁴⁴. Quod autem enim corpus dicitur animatum vel inanimatum, falsum est; lapis enim nec est animatus, nec inanimatus. Illa namque corpora dicuntur inanimata quæ naturaliter possunt animari, et quibus debetur animatio, etsi non animantur. Dicimus ergo quod *spiritus* bruti, etsi corpus sit, nec animatus est nec inanimatus. Vel dicere possumus quod omne corpus est animatum vel inanimatum, et quod *spiritus* bruti est corpus inanimatum, animans tamen aliud corpus, nimirum corpus bruti. Quamvis autem duo corpora convenient in constitutione bruti, non est tamen necesse ut copulentur ad communem terminum⁴⁵; hoc enim convenit partibus continuis. *Spiritus* autem bruti physicus venit in constitutionem bruti animalis per infusionem, vel per unionem, et non per continuationem. *Spiritus* etiam bruti non est totus in singulis partibus, sed secundum diversas sui partes in diversis.

Dicimus etiam quod multa vestigia remaneant animæ rationalis. Legitur enim in sacris Scripturis animas post mortem apparuisse multis (*Math. xxvi*). Et Christus in Evangelio ait quod anima Lazaræ post mortem delata est ab angelis in sinu Abrahæ; dives vero, id est anima divitis sepulta est in inferno (*Luc. xvi*).

CAPUT XXIX.

Quibus auctoritatibus theologorum probatur quod anima humana sit immortalis.

Quod autem humana anima sit immortalis, tam auctoritatibus theologorum et philosophorum, quam etiam rationibus probatur, ut supra diximus. Christus in Evangelio contra Sadduceos probans animam non perire cum corpore, ait: *Non legistis: Ego sum Deus Abraham, Ders Isaac et Deus Jacob, Deus vivorum et non mortuorum* (*Marc. xii*). Malis etiam in die iudicii, ut idem protestatur, dicitur: *Ite, maledicti, in ignem aeternum* (*Matth. xxv*). Illi quibus hoc dicetur, punientur in anima et corpore, et aeternaliter. Ergo anima est superstes post mortem. Paulus etiam ait, quod sancti rapientur obriam Christo in aera, et sic semper cum Domino erunt (*I Thess. iv*). Et Joannes in Evangelio ait: *Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij* (*Joan. v*).

223 CAPUT XXX.

Quibus auctoritatibus gentilium philosophorum probatur quod anima humana sit immortalis.

Et quia fere quilibet summula⁴⁶ Novi Testamenti hoc clamat, ad auctoritates gentilium philosophorum stylum vertamus, ut erubescant Christiani illam veritatem diffidet⁴⁷, quam confessi sunt philosophi gentiles.

Ait Mercurius in *Asclepia*: *Omnis enim immortalis est anima*⁴⁸. In *Aphorismis* etiam⁴⁹ de essentia summae bonitatis legitur quod anima est in horizonte aeternitatis, et ante tempus nomine aeternitatis. Hic designatur perpetuitas. Est ergo sensus. Nominis aeternitatis, et ante tempus aeternitatis, anima est in horizonte⁵⁰, etiam et in termino perpetuitatis, qui est perpetuitas in anima, id est quod finitur in anima, id est non protenditur ultra animam, et est supra tempus, vocatur hic memoria⁵¹ habens principium et finem. Ergo anima, etsi haberet principium, non habebit finem. Virgilius etiam de anima tantum loquens ait:

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub unbras.

D Id est anima tantum recedens a corpore, cum indignatione descendit ad inferos. Hic insinuat Virgilius animam esse superstitem post mortem. Et Tullius in *Rhetorica*, ait quod probabile videtur sapientibus poenæ esse paratas animabus malorum apud infernum. Si animabus malorum poenæ paratae sunt apud inferos, ergo animæ sunt superstites post mortem. Item Mercurius in *Asclepia* ait quod animæ

VARIE LECTIONES.

⁴¹ In impresso pro grossiorum absurdè habetur religiosorum. ⁴² In impresso, si sensus non offendit. ⁴³ In impresso iterum ritiose tamen non sensitibilis est. ⁴⁴ Ultimum hoc verbum iterum omissum est in impresso. ⁴⁵ In impresso hic rursus omnia confusa, et quedam etiam omissa. ⁴⁶ In impresso habetur syllaba. ⁴⁷ In impresso, diffinire. ⁴⁸ Ms. hic addebat: Sed non uniformiter cuncti. ⁴⁹ Ms. sequentia omnia tribuebat Tullio. ⁵⁰ In impresso haec clarius sic: *Anima est in horizonte aeternitatis, id est in tempore perpetuitatis.* ⁵¹ Impress. mors.

post dissolutionem coguntur credere pœnis⁵¹ quæ in vita voluerunt credere verbis. Plato etiam in *Timœo* ait animas post dissolutionem variis affligi pœnis. Immortalitatem eiam animæ in *Phædone* multipliciter probat. Sed quia auctoritas cereum habet nasum, id est in diversum potest flecti sensum, rationibus reborandum est.

CAPUT XXXI.

Quibus rationibus probatur quod anima humana sit immortalis.

Quidquid corrumperit, aut corrumperit ex dissonantia partium, ut corpus, aut fluxu materiei, ut proprietatis. Omnis enim proprietas in se immutabilis est, quod autem designat, ex fluxu materiei in qua est, habetur. Unde Boetius in prologo super *Arithmeticanam*⁵² ait: *Sapientia est speculatio⁵³ earum rerum qui sive immutabilem sortiuntur substantiam, id est proprietatem: anima autem non est substantia corporea. Ergo ex substantia partium corrupti non potest, quia simplex est, proprietas autem sine forma non est, quia substantia est, et ex fluxu materiei corrupti non potest, quia in materia non est. Ergo incorruptibilis est. Quod autem incorporea sit, multiplice ratione probatur, verbi gratia, hoc genus, spiritus, continet sub se has species, animam et angelum. Ergo angelus incorporeus non est, vel anima est etiam incorporeus. Item, anima non suscepit dimensiones corporis; ergo corporeus non est. Item anima vel a se, vel ab alio habet, comprehendere spiritualia et incorporeas, sed non ab alio; ergo a se, et ex propria vi; ergo spiritualis est et incorporeus, quod enim homo incorporeus percipit, non habet ex se, sed ex anima.*

Praeterea quæ corporeas voluntate moventur et sensitiva, non habent ex 224 hoc quod sunt corpora, quia si hoc esset, omnia corpora convenient in hoc. Item, si ipsa corpora habent sentire et movere ex seipso, tunc sunt ipsa causa sui motus et sensus. Et si hoc esset, nunquam quiescerent a voluntario motu; *quandiu enim causa est secundum quod est causa, nunquam cessat effectus?* ergo corpus non habet moveri a voluntario motu et sensu, sed moveatur ab anima, ergo anima est incorporeus⁵⁴. Item nullum corpus aliud agit ex hoc quod est corpus, alioquin ageret illud. Sed multa sunt actiones corporis, nullam igitur earum agit corpus ex hoc quod est corpus, sed omnis actio eget agentem, quia non est res per se existens. Ergo aliud praeter corpus, est causa actionum corporis. Item, corpora sunt continua et composita ex partibus, continuatio autem non fit nisi per motum partium compositi, et per retractionem aliorum ab aliis, et per uniuscunque earum in suo loco retentionem. Sed non est ex partibus, se conjungi⁵⁵, cum earum potius sit

A natura, ire in diversas partes. Necesse est igitur ut sit ibi in essentia, præter corpus, quæ id faciat. Item, possumus intelligere, id quod vegetat corpus⁵⁶, non intellecta corporeitate. Ergo non est corpus, si enim substantialiter esset corpus, sans corporeitate intelligi non posset. Ex prædictis patet animam esse incorporam et ita incorruptibilem, quia si anima est incorporeus, est sicut angelus, quæ ratione anima est immortalis, et anima, Item, ad idem probandum possumus ut ea insinuatione quæ usus est quidam religiosus contra philosophum⁵⁷ qui negabat animam esse immortalem. Ait enim: *Aut anima est mortalis, aut immortalis: Si mortalis est anima, et credis eam esse immortalem, nullum tibi inde provenit incommodum; si autem est immortalis, et credis eam esse mortalem, aliquod potest tibi inde provenire incommodum.* Ergo melius est ut credatur immortalis quam mortalis. Quia, ut ait Aristoteles, in libro *De eligendis duobus propositis*, si istius est consecutivum malum, et illius est consecutivum bonum, magis est illud eligendum, ejus est consecutivum bonum, quam aliud ejus est consecutivum malum. Item in *Aphorismis de essentia summae bonitatis*, legitur, quod res destruc⁵⁸tibiles sunt ex corporeitate, non ex incorporeitate. Item, exsufflabimus omnia merita sanctorum tam Veteris quam Novi Testamenti, si dicamus meritis eorum post mortem nulla esse redenda præmia. Quia si hoc esset, testante Apostolo, sancti miserabiliores essent omni⁵⁹ creatura (*I Cor. xv*).

CAPUT XXXII.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quo Christus vere fuerit Filius Dei.

Patet ex præmissis Christum veram carnem assumpsisse, et verum hominem fuisse, vere passum resurrexisse a mortuis, veram futuram mortuorum resurrectionem, et in propria carne. Propter prædictas rationes dicunt quidam hæretici Christum veram quidem carnem habuisse, sed Filium Dei non fuisse: absurdum enim judicant asserere Filium Dei assumpsisse carnem. Sed, quod Christus vere Filius Dei fuerit, et auctoritas clamat, et ratio. Ait enim Christus: *Ego et Pater unus sumus* (*Ioan. x*).

D Sed absit Christum mentitur fuisse! Ergo vel Pater non erat Deus, vel Christus erat Deus. Sed Deum vocat Patrem suum, ergo ipse erat Filius Dei. Eru⁶⁰bescant ergo hæretici hoc diffiteri⁶¹ quod di⁶²mones etiam coacti sunt confiteri dicentes: *Jesu Filius Dei vivi, utquid venisti ante tempus torquere nos?* (*Matth. viii.*) Et Joannes evangelista clamat eum esse Deum dicens: *Et Deus erat Verbum* (*Joan. i*). Et Paulus in Epistola ad Hebreos, ait de Christo: *Qui cum sit splendor glorie, et figura substantie*

VARIE LECTIONES.

⁵¹ Impressum habet cedere pœnis. ⁵² Impressum habet, Aristotelem. ⁵³ Impress. speculum. ⁵⁴ Impressum vitiouse habet, in corpore. ⁵⁵ In impresso habetur, per se conjungi. ⁵⁶ In impresso omittitur corpus, sed mala. ⁵⁷ Impressum habet, Philippum. ⁵⁸ Impress. defelctibiles. ⁵⁹ In impresso male, diffinire.

ejus (Hebr. i). Item Joannes in Epistola canonica. A mensitas Patris vel ipsius natura dicitur cœlum frequenter in sacra Scriptura reperitur. Ut ibi : *Qui de terra est, de terra loquitur; qui de cœlo venit, super omnes est (Joan. iii).* Et Joannes : *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo (Joan. v),* id est cœlesti naturæ Christi, id est divine. Et alibi : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo (Joan. iii).* Et, ut supra dictum est, ostendit illam humanæ carnis glorificationem ⁶⁴, quam sancti cum Christo sunt habituri. Si cœlestem naturam assumptæ, quomodo in illa passus ? quomodo crucifixus ? Præterea, si in monte Thabor cœlestem naturam ostendit quam in se habebat, quomodo antea velaverat, vel velaturus erat ? **226** carne nostra, vel non ? Si carne nostra, ergo duplēcē naturam habuit, cœlestem et humanam. Si non carne nostra, quia alia substantia ? Si nulla alia, quare non appetebat cœlestis natura ?

B

Quod autem B. Virgo patrem et matrem habuit,

et ita nostræ naturæ fuerit, ex sacra Scriptura manifestum est. Ait enim angelus ad Mariam : *Ecce Elizabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua (Luc. i).* Ergo si beata Maria cognata habuit, vel ex parte patris, vel ex parte matris cognata ⁶⁵ ejus fuit. Item in Joanne legitur : *Eritis autem juxta crucem mater Jesu, et Maria soror matris ejus, et Maria Cleophae (Joan. xix).*

Eadem ratione qua sororem habuit, verum est patrem et matrem habuisse. Alibi etiam in Evangelio fit mentio de sororibus Mariæ matris Jesu (*Math. xv*). Præterea,

C Jacobus filius Alphæi, dicitur frater Domini, id est, cognatus, quia mater ejus et Mater Jesu erant sorores. In Epistola etiam Pauli ad Romanos, habetur :

Qui factus est ei ex semine David secundum carnem (Rom. 1). Si Christus descendit e semine secundum carnem, et non descendit nisi mediante beata Virgine; ergo gloria Virgo fuit de semine David; et fuit nostræ naturæ, non cœlestis.

D Si dicant David habuisse duos filios, unum bonum, et aliud malum, et de bono per Mariam Christum descendisse, non minus erit evidens Mariam de Davide descendisse, et ita aut beata Maria nostræ naturæ fuit, aut David, sicut ipsa, cœlestem naturam habuit, et similiter illi qui de David descenderunt.

Quod autem de David qui fuit homicida et adulterer, Christus secundum carnem descendit, manifeste ostendit Paulus in Epistola ad Romanos, dicens :

Solus Deus verax, omnis homo mendax, sicut scriptum est : Tibi soli peccavi, et malum coram te feci, etc. (Rom. iii.)

In his verbis ostendit Apostolus Deum veracem esse in promissis, quia quamvis David peccaverit in homicidio et adulterio, tamen voluit Deus implore quod ipsi promisit, quod de semine ejus nascetur Christus, quod et factum est, quia peccatum

CAPUT XXXIII.

Opinio quorundam haeticorum, qui dicunt quod Christus assumpsit corpus cœlestis, et quod beata Maria in cœlo fuit creata, et quod nec patrem nec matrem habuit.

Alii vero haeticci dogmatizant Christum corpus cœlestis assumpsisse, et beatam Virginem in cœlo creatam fuisse, et de cœlesti natura; et ita Christum de beata Virgine carnem cœlestem assumpsisse : quod variis modis probare conantur. Ait Apostolus : *Qui de terra, terrenus est, qui de cœlo cœlestis (I Cor. xv).* Hic videtur insinuare Apostolus quod sicut corpus Adæ de terra plasmatum, ita corpus Christi de cœlo formatum sit. Unde dicunt illum cœlestem hanc substanciali in monte Thabor discipulis ostendisse, quando transfiguratus est (*Math. xvii*). Hoc etiam affirmant, quod in nulla canonica Scriptura inveniatur, beatam Virginem patrem vel matrem habuisse.

Et quia Christus tam subtilem naturam assumpsit, de clauso utero exire potuit, et etiam super mare sic sis pedibus ambulare potuit. Propriètate hoc, dicunt Christum non comedisse : non enim cœlestis natura alimonia indigebat : potius enim natura spiritualis erat quam animalis.

CAPUT XXXIV.

Solutio præmissorum, quod Christus vere carnem humanam assumperit, et quod B. Maria patrem et matrem habuerit.

Predictis respondentes, dicimus quod Christus vere fuit cœlestis, quia cœlestem vitam ducens; cœlestis, quia cœlitus natus : cœlestis, quia Deus. Nec ideo ⁶⁶ fuisse dicitur de cœlo, quia de cœlesti substanciali corpus accepit; sed quia de cœlo descendit, id est de immensitate Patris, et cœlesti ejus natura egredens, in mundum venit.

Adam vero de terra vêre plasmatus, et vere terrenus, quia terrenus intentus ⁶⁷. Quod autem im-

VARIÆ LECTIÖNES.

⁶⁴ In impresso habetur omnino; nostra tamen lectio convenientior. ⁶⁵ In impresso, terrenus interitus. ⁶⁶ In impresso male, illam habere carnis glorificationem. ⁶⁷ Impressum cognitio.

David dimisit, et de semine ejus descendit Christus. Quod autem de clauso utero Christus exivit, non fuit ex suhtilitate naturæ, sed potius factum est miraculose, sicut et supra dictum est. Similiter, quod siccis pedibus supra mare ambulavit. Quia qui omnia fecit ex nihilo, exire potuit clauso utero et super mare ambulare siccum pede.

Quod autem Christus comedenter, superius satis diligenter probatum est.

Præterea, cum Christus legatur multos suscitatasse, probabile est quod ejus fuit creare, cuius fuit suscitare. Haec omnia inconvenientia sequuntur illos, qui dicunt esse duo rerum principia. Præterea, si quis hoc constitutus, tenetur concedere quod ipse sit servus diaboli, et quod teneatur obediens diabolo, et facere voluntatem ejus, et non voluntatem Dei.

CAPUT XXXV.

Quibus auctoritatibus et rationibus conentur probare hæretici quod lex Mosaica data sit a diabolo.

Nunc ad secundum hæresecos articulum transeamus. Prefati religionis Christianæ hostes assertunt a principe tenebrarum, id est a deo maligno legem Mosicam esse datam; a principe vero lucis, id est a Deo benigno, legem evangelicam, ut sicut duo principia rerum, ita ab eis duo sint tradita Testamento. Quod autem dator Veteris Testamenti malignus fuit, multipliciter volunt asserere, ut hoc modo: Malignus fuit qui colligentem ligna in Sabbatho, sine omni misericordia lapidari præcepit (*Num. xv.*). Item, quomodo bonus esse potuit, qui in multis homicidium exercuit⁴⁶? Item, quæ justitia fuit, quod David homicidæ, **227** peijuro, adultero, superbo pepercit (*II Reg. xii.*), et Saul quia regem Amalechitarum ad vitam servaverat, reprobavit (*I Reg. xv.*)? Item, lex Mosaica, lex mortis, lex peccati dicuntur; ergo mala fuit⁴⁷. Item Apostolus ait: *Lex subintravit ut abundaret delictum* (*Rom. v.*). Et alibi ait quod *lex neminem ducit ad perfectionem* (*Hebr. vii.*)⁴⁸. Item, si lex Mosaica bona, quare deleta? Item, si aliquis legem Mosaicam observaret, mortaliter peccaret, ergo lex Mosaica modo mala est. Ergo et mala fuit, vel ea quæ fuit bona, incepit esse mala.

CAPUT XXXVI.

Predictarum auctoritatibus et rationibus infirmatio; et quod lex Mosaica a Deo benigno data sit.

Ad haec dicimus quod quamvis Deus omnipotens creatoris legis fuerit institutor, non ideo iniquus fuit, quod colligentem ligna in Sabbatho lapidari præcepit: sed hoc idcirco jussit, ut refrenaret superbiā filiorum Israel, qui dicebant: Non deest qui impleat, sed deest qui jubeat: et ut cognoscentes infirmitatem suam in honore legis, non de-

A se præsumerent, ad gratiam Dei consurgerent. Dicimus etiam quod Dei justitia multos occidit, qui ita erant dure cervicis, quod nullo modo corrigi poterant. Rationaliter ergo puniti sunt, ut pena quorundam esset metus aliorum. Et etiam ad nostram instructionem, ut sciamus⁴⁹ nos gravius esse puniendos, qui gratiam Christi accipimus, si erraverimus, quam illus. Attestante namque Apostolo: *Omnia quæ in Veteri Testamento scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt* (*Rom. xv.*). Multi etiam illorum qui puniti sunt temporaliter, ad hoc temporali pena puniti sunt, ut eternaliter non punirentur.

In hoc misericorditer etiam Deus egit cum eis, quod citius de medio rapti sunt, quia, si diutius viverent, magis peccarent, et sic gravius puniuntur. Dicimus etiam, insanum esse dei iudicis disputare.

Præterea, David de peccatis suis poenituit, et ideo Deus ei pepercit: in hoc ergo misericors fuit. Saul vero, quanto magis peccabat, tanto magis contra Deum superbiebat, et de die in diem in majus peccatum descendebat.

Lex Mosaica non dicitur lex peccati, vel mortis, quod esset efficiens causa peccati, vel efficiens causa mortis temporalis vel æternæ, sed quia fuit occasio peccati, vel mortis, quia

Nitimus in peccatum semper, cupimusque negata⁵⁰.
(Ovid. Amor., III, iv, 17.)

Cocupiscentia enim aliquentium sopita erat, per legis traditionem magis excitata fuit, et contra⁵¹ legis traditionem incanduit, et ita lex peccati occasio fuit, non tamen ideo vituperanda est, sed potius hominis concupiscentia. Lex enim data est a bono, et non a malo. Sicut medicina, que datur isti ægrotῳ ad bonum, et non ad molum, si ægrotus inobediens fuerit, erit in perniciem, non in salutem: non tamen ideo medicina vituperanda est, sed hominis inobedientia.

Similiter dicebatur lex mortis, quia præcipiebat transgressorē temporaliter puniri, et justi; vel si non puniebatur pro transgressione legis, puniebatur æternaliter. Eadem ratione dicit Apostolus: *Lex subintravit, ut abundaret delictum* (*Rom. v.*). Ipsa enim lex manifestavit peccatum, quia ante legis traditionem, quedam peccata putabantur non esse peccata, vel non putabantur tanta esse **228** quanta erant. Ideo dicitur quod lex neminem duxerit ad perfectum, quia bonum opus quod erat in homine ex legis observatione, in morte hominis non perficiebatur, quia præmium non consequebatur; meritum enim perfici⁵², nihil aliud est quam præmium consequi. Tempore enim veteris legis qui decedebat, propter legis observationem

VARIE LECTIONES.

⁴⁶ Impressum: perpetrat. ⁴⁷ Impress. a mala fuit. ⁴⁸ Ms., et bene, ad perfectum. ⁴⁹ In impresso, sentiamus. ⁵⁰ In impresso viliose, eaque negant. ⁵¹ In impresso male prætermissem est verbum, curva. ⁵² In impresso, hic omnia confusa, et sine sensu.

non consequatur aeternam remunerationem, quia clausa erat janua paradisi, et ante eam rhomphaea posita. Dicimus etiam quod lex non est deleta quia mala, sed minus bona; minus enim bona, magis bonis cedere debent. Præterea, lex vetus erat promissionis, lex evangelica solutionis. Solutio ergo promisso, debet cessare promissio; et veniente veritate, debet umbra cessare. Dicimus etiam quod lex ad tempus data est, non ad permanendum; ergo, quia venit veritas, cessat umbra. Non ideo tamen aliquis peccaret, qui legem observaret, quia lex mala esset, sed quia lex vetus modo locum non habet.

Quod autem lex Mosaica bona fuit, et a Deo data, cum auctoritatibus clamant rationes. Ait namque Apostolus: *Lex quidem bona, justa, et sancta* (Rom. viii). Idem in principio Epistolæ ad Romanos: *Paulus servus Iesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est et ex semine David secundum carnem* (Rom. i). Ecce Scripturas Veteris Testamenti vocat sanctas; et si Scripturae Veteris Testamenti bona sunt, et a bono Deo editæ. Item, idem ait in Epistola ad Hebreos: *Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis lacutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit et saecula* (Hebr. i). Hic insinuat Apostolus Deum Patrem locutum fuisse in prophetis a simili in Moyse: et sic innuit Scripturas Veteris Testamenti a Deo Patre esse editas. Item in Matthæo legitur: *Non veni legem solvere, sed adimplere. Amen dico vobis, donec transeat colum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant* (Matth. v). Et alibi: *Omnia quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos facile illis, hæc est enim lex et prophetæ* (Marc. vii). Et alibi: *Ecce unus accedens ait illi: Magister bone, quid faciam ut habeam vitam aeternam?* Et ait illi: *Quid me interrogas de bono? Unus est enim bonus, Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. Dicit illi: Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies: Non adulterabis: Non furtum facies: Non falsum testimonium dices: Honora patrem et matrem tuam: Dilige proximum tuum sicut teipsum* (Matth. xix). Ita in Actibus apostolorum, introduxit Paulus loquens in hunc modum: *Viri Israelitæ, et qui timetis Deum, audite: Deus plebis Israel, elegit patres nostros, et plebem exaltavit ut essent incolæ Ægypti, et in brachio excelso eduxit eos ex ea* (Act. xiii).

Item Stephanus in Actibus apostolorum: *Facta est ad Moysem vox Domini dicens: Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob* (Act. viii). Item Petrus ait: *Hoc primum intelligentes*

A *quod omnis Scripturæ prophetia propria Interpretatione non sit*⁷²: *nouæ voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines* (II Petr. i). Item Petrus: *Habemus firmarem propheticum sermonem, cui bene facijs attendeentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco* (ibid.). Item: *Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad corripiendum, ad erudiendum, ut perfectus sit homo Dei ad omnem apum bonum instructus* (II Tim. iii). Et Petrus de Joele inducit testimonium dicens: *Erit in novissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, prophetabunt filii vestri et filiae vestrorum* (Act. ii). Et Dominus in Evangelio ait: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei* (Matth. iv). Item: *Si crederitis Moysi, crederetis fortioriter et mihi, de me enim scripsit: quod si litteris illius non creditis, quammodo verbis meis* **229** *crederitis?* (Joan. v.) Item: *Habent Moysem et prophetas, audiant illos. Si Moysem et prophetas non audierint, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent* (Luc. xvi). Sed Christus resurrexit a mortuis; ergo qui non audit Moysem et prophetas, non credit Christo, si verum sit illud evangelicum, quod impossibile est, non est verum. Item: *Incipiens a Moyse et omnibus prophetis* (Luc. xxiv). Item: *O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ* (ibid.). Item: *Oportet impleri omnia quæ scripta sunt de me in lege, et prophetis, et psalmis* (ibid.). Item in Evangelio: *Quem scripsit Moyse et prophetæ, invenimus Iesum a Nazareth* (Joan. i). Item Lucas: *Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ secundum legem Moysi, tulerunt puerum Iesum in Jerusalem, ut sisserent cum Domino, sicut scriptum est in lege Domini* (Luc. ii).

Ecce habes legem Moysi legem Domini: ergo qui contradicit legi Moysi, contradicit Domino. Item Paulus: *Maledictus omnis qui non permanenerit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea* (Gat. iii). Item Paulus: *Spiritum nolite extinguere, prophetiam nolite spernere* (I Thessal. v). Et Petrus in Actibus apostolorum: *Huius omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes qui credunt in eum* (Act. x). Item Petrus: *Deus autem qui prænuntiavit per os omnium prophetarum pati Christum suum, implevit sic* (Act. iii). Item Jacobus: *Qui autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (Jac. ii). Item Paulus in Epistola ad Hebreos, inducit auctoritatem de Gedeone, Barac, Samson, Jephite, David, Samuele, et aliis prophetis (Hebr. xi)⁷³. Item Paulus: *Sic deserio Deo Patri meo, credens omnibus quæ in lege et prophetis scripta sunt* (Act. xxiv). Et quatuor evangelista interponunt prophetas, Isaiam, Jeremiam

VARLÆ LECTIONES.

⁷² In impressa hæc aliter habentur, verum lectio nostra textui conformis est. ⁷³ Impressum, pro Gedone, habet, Hedora, forte dicere volens, Debora.

et cæteros prophetas. Et Dominus in Evangelio A adulter et homicida (*II Reg. xi*). Job etiam, quia se injuste punitum asseruit (*Job iii*). Et quid opus narrare per singula? Omnes Patres Veteris Testamenti æternæ subjiciunt damnationi⁷⁵, quia propter enormitatem peccati ad inferos descendisse credunt, qui præter alia peccata, legem a diabolo traditam observabant⁷⁶. Idem suis rationibus probant, dicentes: Ad quid Patres Veteris Testamenti descendebant ad infernum, nisi propter enorme peccatum? In inferno autem nulla est redemptio (*Offic. Eccles.*). Ipsi ergo redempti non sunt, ergo dannati. Scriptum est etiam in lege: *Maledictus qui non impleverit universa quæ scripta sunt in libro hoc* (*Deut. xxvi*). Petrus etiam ait: *Hoc est onus quod neque nos, neque patres nostri portare potuerunt* (*Act. xv*)⁷⁷. Et Paulus ait Patres Veteris Testamenti subjectos fuisse maledictio legis (*Gal. iii*): et ita maledicti fuerunt, quia transgressores, et ita dannati.

CAPUT XXXVII.

Quibus auctoritatibus et rationibus probant hæretici Patres Veteris Testimenti malos fuisse, et esse damnavos.

Dicunt similiter Patres Veteris Testimenti fuisse malos, quod multipliciter probare conantur. Dicunt enim Moyseus propter peccatum a terra promissionis alienatum, quia scilicet de potentia Dei dubitavit, quia homicida fuit, quia *Æthiopissam duxit* (*Exod. ii*), quia exercitum in humani generis necem duxit. Aaron etiam afferunt damnatum, quia vitulum conflatilem fecit (*Exod. xxxii*), quia ad aquas contradictionis cum Moyse dubitavit (*Num. xx*)⁷⁸, et ideo terram promissionis non intravit. Abraham damnavit, quia proprium filium suum immolare voluit (*Gen. xxii*), in quo legi naturæ obviavit, hoc enim benignus Deus non imperavit, sed maligaus. Similiter Isaac damnavit, quia uxorem suam mentitus est sororem suam esse (*Gen. xxvii*); sicut et Abraham pater ejus fecerat (*Gen. xxi*). Jacob etiam damnavit, quia primogeniti fratri subripuit, patrem per mendacium **230** decepit, dicens: *Ego sum primogenitus tuus Esau* (*Gen. xxvii*). Noe quoque reprobatur, quia inebriatus est, et semora sua turpiter denudavit (*Gen. ix*). Similiter Enos filium Seth damnavit, quia primus idola invenit (*Gen. iv*). Nec ab hac damnatione Enoch excipiunt: dicunt enim cum propter enormitatem culpi de medio raptum esse, et damnatum (*Gen. v*). Josue quoque dampnatur, quia sine ordine Judiciario innumerabiles morti addivit (*Josue ii, vii, etc.*). Similiter et Samson, quia alienigenam duxit, fornicator fuit, et seipsum occidit (*Judic. xii*). Jephite quoque condemnant, quia propriam filiam immolavit (*Judic. xi*). Similiter et Gedeon, qui contra Pei præceptum, proprium sibi tabernaculum fecit, et so sacerdotem instituit (*Judic. vi*). Oh camdem causam reprobant Lot, quia inebriatus proprias filias cognovit (*Gen. xix*). Similiter et David, quia fuit

B CAPUT XXXVIII.
Objectorum infirmatio: et quod Patres Veteris Testamenti non sunt dannati.

Prædicta hoc modo infirmamus, dicentes, quod sicut lex Mosaica a Deo data fuit, et bona, ita illa qui eam ex charitate impleverunt, vitam æternam meruerunt: nam omne opus quod ex charitate fit, vita æternæ meritorum est. Unde Augustinus⁷⁹: « Habe charitatem, et fac quidquid vis. » De Moyse dicimus quod ideo punitus est temporaliter, ut non æternaliter puniretur. Et si de potentia Dei dubitavit, videns tamen Deum ipsum pro peccato punivisse, de eodem peccato paenituit. Quod hominem interficerit, hoc divina inspiratione factum fuit, quia ille qui imperfectus est mortem meruit. Quod vero *Æthiopissam duxerit*, divina voluntate factum est, vel de hoc posuit. Quod autem exercitum duxit in necem humani generis, non sua factum est auctoritate, sed divina. Patet autem quod ipse Moyses Deo placuerit. Legitur namque in Evangelio quod, Christo transfigurato, apparuerunt Moyses et Elias loquentes cum eo (*Math. xvii; Marc. ix; Luc. ix*). Si Moyses reprobatus fuisse, cum Christo loquens post mortem non appareret. Præterea, si reprobatus fuisse Moyses, Christus non dixisset in Evangelio: *Si crederetis Moysi, forsitan et mihi crederetis* (*Joan. v*).

Paulus etiam in Epistola ad Hebreos multipliciter eum commendat, dicens quod magis elegerit affligi eum populo Dei, quam in aula regis jucunditatem habere (*Hebr. xi*)⁸⁰. Legitur etiam in Epistola Iudeo quod Michael alteratus est **231** cum diabolo de corpore Moysi, sed ipse auctoritate divina diabolum repulit (*Jud. ix*). Si Moyses reprobatus esset, Michaeli nunquam de ipsius corpore alteratus fuisse. Hec autem alteratio sic est intelligenda: Diaboles

VARIAE LECTIONES.

⁷⁴ In impresso omnia hic confusa hoc modo: ad aquas contradixit, mox dubitavit. ⁷⁵ Impressum habet, addicunt. ⁷⁶ In impresso sic: qui decepit aliis peccatis, legem a Deo traditam observabant. ⁷⁷ Ms. potuimus. ⁷⁸ Impressum habet, Apostolus. ⁷⁹ In impresso sic: quam regis dignitate florere.

volebat corpus Moysis sepeliri in terra promissionis, ut illud Israelitae adorarent, et sic idololatria fierent, sicut serpentem aeneum adoraverunt, et ideo perierunt: Michael vero qui praeerat Israelitis, volebat corpus Moysis sepeliri in monte extra terram promissionis, ut sic Moyses temporaliter puniretur in corpore pro peccato, et ne Iudeis daretur errandi occasio. De Aaron quoque dicimus, quod non habuit animum faciendo vitulum constatitem, sed credens quod Israelite ob suam avaritiam inaures et alia ornamenta sibi negarent, ab eis exegit⁶⁰ et tradita, cum indignatione in ignem proiecitur (*Exod. xxxii*), et sicut cum Moyse dubitavit, cum eodem poniuit, et pro peccato temporaliter cum eo punitus fuit.

De Abraham vero dicimus quod ad praeceptum Dei filium immolare voluit, sed idem Deus revocavit, cui revocationi Abraham consensit. Nec hoc praecepit Deus ut Abraham filium immolaret, sed ut ejus voluntatem probaret. Neque in hoc malignus fuit Deus, sed benignus. Unde et in textu legitur: *Tentavit Deus Abraham*, etc. (*Gen. xxii*.) Apostolus quoque commendans eum dicit: *Creditur Abraham Deo et reputatum est ei ad iustitiam* (*Rom. iv*). Et alibi etiam ait Deus ei promisso, quod in semine ejus benedicerentur omnes gentes (*Gen. xxi*). Et de eodem Christus ait: *Abraham vidit diem meum et gavisus est* (*Joan. viii*). Si Abraham per inspirationem Christi adventam praevidit, potius justus quam malus fuit. Legitur etiam in Evangelio quod anima Lazarci delata est in sinum Abrahæ (*Luc. xvi*), sed per sinum Abrahæ intelligitur requies. Isaac vero non intentione fallendi, sed incolarum timens malignitatem, uxorem suam dixit esse sororem, ne propter eam mortem incurriteret. Et hoc forsitan inspiratione divina factum est. De Isaac autem ait Christus quod: *Muli ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac, et Jacob in regno celorum* (*Math. viii*). Item de Isaac ait Apostolus quod Dominus ait Abrahæ (*Exod. xxi*): *In Isaac vocabitur tibi semen* (*Rom. ix*).

Si Jacob, patre nolente, sed fratre volente, primogenita ejus emit, in quo peccavit? nec patrem sine causa decepit, quia cum ipse Jacob justus esset, Esau vero reprobis, potius ei debebatur extrema benedictio quam Esau. Si Noe vini virtutem ignorans, inebriatus est, quæ culpa in eo? De Eno⁶¹ vero dicimus, quod imagines non invenit, sed quasdam spirituales orationes ad invocandum Deum. Enoch vero non dicitur fuisse raptus de medio, id est mortuus, sed potius in paradisum terrestrem aut alium locum nobis occultum, a Deo duxitus est. De Josue vero idem judicium dandum est, quod de Moyse datum est, scilicet quod usus fuerit divina inspiratione, et illi quos occidit, morte digni erant,

A et ad justum iudicem pertinebat, ut per ministros eos occideret, quos morte temporali dignos esse noscebat. De Samsonе dicens, quod divina inspiratione se interfecit, et peccatum quod antea forte fecerat, per mortem expiavit. Jepheth quoque quoniam cum Apostolus commendat, similiter per poenitentiam se a peccato liberavit.

Gedcon quadam naturali pietate excusari potest, et si peccavit, punitus est in filiis, et se peccasse recognovit. Lot peccasse dicimus per ebrietatem et incestum, sed ei per penitentiam remissum est peccatum: quod si reprobis fuisset, non ei angeli apparuerint, nec Sodomis liberassent, nec propter hospitalitatem Deo placuisse legeretur.

De David, superius data est solutio. Job Deum non redarguit, quamvis prima verborum facies hoc insinuare videatur. Sed haec ad Christum referenda sunt, ut Gregorius testatur. *Hos omnes de quibus facta est mentio*, **232** Evangelia et cæteri Novi Testamenti libri justos fuisse asserunt, sicut superius variis auctoritatibus probatum est. Neo Patres Veteris Testamenti ideo descenderunt ad infernum, quod aeternæ damnationis propter peccata deputati essent, ino vitam ineruerunt aeternam, sed propter peccatum primi parentis, ino propter quædam accidentia peccati originalis, et ejusdem effectum⁶², juxta dictum divinæ sapientiæ⁶³ paradisi janua erat eis clausa. Ad horam quoque in infernum descendebant⁶⁴; ubi non puniebantur materiali pena, sed parentia visionis Dei, felici spe consolati; nec ad profundum inferni descendebant, de quo dicitur: *In inferno quis confitebitur tibi?* (*Psalm. vi.*) Et alibi: *In inferno nulla est redemptio* (*Offic. Eccles.*). Unde et Apostolus ait quod *Christus mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom. iv*). Mortuus enim est ut eos qui detinebantur in tenebris pro effectu peccati originalis, liberaret; et resurrexit ut nobis iustitiam conferret. Superius etiam probatum est Christum ad hoc ad infernum descendisse, ut sanctos Veteris Testamenti ab inferni tenebris liberaret. Quod autem in lege dictum est: *Maledictus qui non implevit omnia quæ sunt in libro hoc* (*Deut. xxvii*), sic est intelligendum: maledictus, id est speciali opprobrio subjectus. Improperebatur autem apud Judeos aliui, si de præceptis legis aliquod transgredieretur. Vel sic: *Maledictus qui non implevit omnia*, ad quæ scilicet implenda tenetur. Quod autem dixit Petrus, verum est, quia nullus omnia implevit, nec tamen transgressor aliquis fuit, si ea ad quæ tenebatur implevit. In hoc omnes, secundum Apostolum, maledictio legis fuerunt subjecti (*Gal. iii*), quia nullus omnia implevit, et ita, quilibet spirituali legis opprobrio subjectus fuit.

VARIÆ LECTIÖNES.

⁶⁰ *Præcedentia omnia, in impresso, totaliter sunt confusa, et sine sensu.* ⁶¹ *Impressum, Enoch.* ⁶² *In impresso habetur, propter quædam originalia, effectum.* ⁶³ *In impresso, pro sapientiæ, habetur sententia.* ⁶⁴ *In impresso sic, et ad ora inferni descendebat.*

CAPUT XXXIX.

Opinio quorundam, qui dicunt baptismum parvulus non prodesse, et quod parvuli non habent peccatum.

Prædicti hæretici sacramentis ecclesiasticis obviant: dicunt enim baptismum non valere homini ante annos discretionis. Sed super hunc heresios articulum, diversi hæreticorum diversa sentiunt. Dicunt enim quidam parvulos non babere peccatum, et ideo parvulis baptismum non esse necessarium. Alii dicunt parvulos habere peccatum, sed remissionem peccati, vel virtutem baptismi non habere locum sine fide. Primi, suam sententiam his rationibus astruere conantur. Primo, ponatur quod parentes sine peccato sint, dum carnaliter coeunt; nec peccat qui generat, nec peccat qui creat, nec peccat qui generatur; per quas ergo rimulas ingreditur peccatum in parvulos? Item, penes velle et nolle consistit omne meritum; sed in parvulus non est velle vel nolle, ergo in parvulus non est meritum boni vel mali. Item, ubi est necessitas, ibi deest libertas: sed ubi non est libertas, ibi non est peccatum. Sed parvuli necessitate concipiuntur in concupiscentia; ergo non tenentur peccato ex eo quod concupiscentialiter generantur⁸⁵. Item, anima ex creatione vel ex seipso non est immunda, ergo non est immunda⁸⁶, vel aliunde est immunda, ex eo scilicet quod infunditur corpori, contrahit maculam, et ita videtur injuste puniri pro macula quam non contrahit ex se, sed aliunde. Item, anima contrahit originale peccatum a se, vel a corpore; sed in corpore non est peccatum; ergo non videtur contrahi peccatum a corpore. Si vero contrahit peccatum²³³ ab anima, videtur anima esse ex anima, et ita ex traduce.

CAPUT XL.

Responsio. ad præmissas objectiones, et quod parvuli habeant originate peccatum.

Contra primam objectionem dicimus quod alto Dei decreto statutum est ut, post primam primi hominis prævaricationem, omnes qui descenderent ab ipso Adam lege concupiscentia, tenerentur originis peccato originali. Deus a prima mundi creatione naturam creavit⁸⁷, secundum quam, similia ex similibus produxit. Cum ergo Deus, mediante natura, res procreatus esset, propter peccatum Adæ noluit mutare legem naturæ. Hæc enim fuit lex naturæ ab origine, ut ex similibus similia procrearentur, ut de homine homo, de rationali rationalis. Oportuit ergo ut post peccatum Adæ, quia Adam inlirmitati fuit subjectus, omnes qui ab eo descenderent, infirmi essent, et sicut ipse reus erat, omnes qui ab eo descederent lege concupiscentia, rei tenerentur. Quia ergo quilibet

A homo concipitur in fetore libidinis, quod peccatum est, reus nascitur.

Ad secundam objectionem, dicimus quod omne peccatum actuale penes velle et nolle est, sed non peccatum contractum, id est originis. Dicit tamen Augustinus quod originale voluntarium est, non voluntate originis, seu quod originalem voluntatem comitem habeat, sed ab origine voluntatis, quia hoc peccatum originaliter contractum a voluntate est primi parentis: prava enim voluntas primi hominis fuit occasio peccati originalis⁸⁸. Dicimus etiam quod ubi non est libertas, ibi non est actuale peccatum, potest tamen ibi esse contractum per originem, sive originale. Imo necessarium est parvulum, quia concipitur vitiosa lege nascendi, obnoxium esse originali peccato. Dici tamen etiam posset quod originale peccatum penes arbitrii libertatem consistat, quantum ad libertatem arbitrii Ade, ex quo occasionaliter processit.

Anima quoque ex se non est immunda, sed quia pars est illius personæ que concipitur in fetore libidinis, sicut ipsa persona est rea, sic anima que est personæ pars⁸⁹. Non est igitur Deo imputandum quod rea est, vel quod punitur, sed vitiose legi concupiscendi. Itaque, homo non contrahit originale vel ex corpore, vel ex anima, sed, ut Jam dictum est, ex lege vitiosa concupiscendi. Et licet anima contraheret maculam a corpore, non tamen adhuc sequeretur quod illa esset in corpore; sicut aliquis contrahit febrem ex anguilla quam comedit, non tamen febris est in anguilla, sed ipsa præbet occasionem febricitandi. Similiter, corpus corruptum est occasio cur in anima sit macula.

Quod autem peccatum sit in parvulo, patet per David qui ait: *Ecce enim in iniuritatibus concepimus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Psal. L).* Dicit etiam Paulus quod per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit (Rom. v). Et, quod per unius prævaricationem, omnes facti sunt rei (*ibid.*). Et in Evangelio Joannis, ostenditur, quod parvulus in peccato nascitur, ubi dicitur: *Rabbi, quis peccavit, hic an parentes ejus, ut cæcus nasceretur (Joen. ix)?* Hic innuitur quod ex peccato concepti poterat provenire ut cæcus nasceretur.

234 CAPUT XLI.

Opinio hæreticorum qui dicunt quod nulli prodest baptismus ante annos discretionis.

Alii hæreticorum dicunt, quod parvuli peccatum habent, sed eis non prodest baptismus ante discretionis annos, quia fidem non habent.

Quod probare voluot auctoritate quæ ait: *Qui*

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ In impresso habetur in concupiscentia, pro concupiscentialiter. ⁸⁶ In impresso hoc ultimum prætermissem est. ⁸⁷ In impresso, matrimonium creavit. ⁸⁸ In ms. pro occasio, habetur origo. ⁸⁹ In impresso, totus hic discursus sine illo ponitur sensu.

crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero A non crediderit, condemnabitur (Marc. xvi). Quasi dicat auctoritas: Sine baptismō non valet fides, nec baptismus sine fide. Unde baptizandus regari solet, utrum credit in Deum Patrem omnipotentem. Quos ergo esset parvulos baptizare, cum superflue ab eis exigere fides. Item, si gentilis vel factus baptizaretur, ei non prodesset baptismus, a simili non potest prodesse parvulo. Item, circa parvulos non habent locum cetera sacramenta, ut sacramentum extremæ unctionis, matrimonium, ordo, eucharistia, pœnitentia, confirmatio: a simili, nec circa recenter natos locum habet baptismus. Item, non legitur quod in institutione baptismi baptizati fuerint parvuli, sed adulti; nec etiam Christus in minori aetate baptizatus est, sed in adulta: unde videatur hanc formam baptizandi prae-
B duisse, ut scilicet non baptizarentur nisi adulti. Item, qui baptizantur, prius catechizantur et instruuntur; quomodo ergo baptizari possunt, qui nec instrui possunt?

CAPUT XLII.

Solutio præmissorum, et quod baptismus prodest ante annos discretionis.

Ad hanc dictiā quod prima auctoritas, scilicet *Qui crediderit, etc. (Marc. xvi)*, non solum pertinet ad adulti, sed etiam ad parvulos, dicuntur autem parvuli fidem habere non a sacramento fidei, sed a fide sacramenti. In Evangelio vero non fit mentio nisi de adultis quibus prædicatur Evangelium, et ideo ad eos solos est referendum quod dicitur: *Qui crediderit et baptizatus fuerit.* Praecepta enim in iure civili non dantur parvulis et indiscretis, sed adultis et discretis. Quod in baptismō fides exigitur a parvulis, non ideo fit ut tunc habeant, sed ut habeant tempore congruo.

Unde patruus respondet pro parvulo, *Credo*, id est fidem despondeo, quam habiturus est tempore determinato. Dicimus quoque quod si gentilis adulitus est ita fatuus quod invincibili ignorantia nullum mortale addit originali⁹⁰, si baptizetur, originale remittitur.

Et licet alia sacramenta non soleant parvulus exhiberi, tamen quia baptismus institutus est contra vulnus originalis peccati, sine cuius remissione nec parvulus nec adulitus est salus, ideo tam parvulus quam adulitus est necessarius. In baptismō autem institutione, quia adhuc vigebat circumcisio, quæ originale peccatum delebat, non oportebat parvulus baptizari, cum iam circumcisi essent. Adulti autem baptizabantur, ut inde vim regenerativam aquis inesse intellegent⁹¹, et alios ad

baptisma invitarent. Christus autem sicut alia sacramenta tradidit in annis discretionis, ita et baptizari voluit in annis discretionis, ut exemplum baptizandi illis traderet. Catechismus autem proponitur parvulis, non ut tunc instruantur, sed quomodo in annis discretionis instrui debeant, ostendatur.

235 Quod autem parvulis valeat baptismus, illa auctoritate Joannis probatur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei (Joan. iii).* Hic nullus excluditur, parvulus vel adulitus: igitur baptismus omnibus est necessarius. Item, quidam inter innocentes ab Herode occisos, fuerunt unius vel duorum dierum (*Matth. ii*): eis autem est remissum peccatum originale, quia salvati sunt⁹². Sed non est remissum per circumcisionem, quia haec non fiebat citra diem octavam. Quia ergo virtute dimissum est, nisi baptismō sanguinis, qui æquivalet baptismō fluminis⁹³? Etenim triplex baptismus, fluminis, flaminis et sanguinis. De primo dicitur: *Euntes in mundum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii).* De secundo dicitur: *Ille baptizabit vos in Spiritu sancto et igne (Matth. iii; Marc. i).* De tertio dicitur: *Baptismo habeo baptizari, etc. (Luc. xi).* Item, circumcisionis in Veteri Testamento fiebat octavo die ad delendum originale peccatum, eamdem vim obtinet baptismus in Novo Testamento: ergo eadem ratione valeat baptismus parvulis, qua valebat circumcisione. Forte dicent heretici, nullius efficacie vel sanctitatis fuisse circumcisionem. Sed quid dicent de Christo, qui octavo die fuit circumcisus, quam non suscepisset, nisi ut in se legem adimplendam ostenderet. Negabunt forsitan Abraham circumcidisse filium suum Isaac. Sed hoc attestatur apostolus Paulus, et eamdem antiquitus profuisse suscipientibus asserit. Item Dominus precipiens omnes gentes baptizari, non exclusit parvulum vel adulitum. Item Christus ait: *Sinete parvulos venire ad me; talium est enim regnum caelorum (Marc. x).* Sed non possunt venire ad Christum, nisi per baptismum, quia sine hoc salvari non possunt. Sunt ergo baptizandi ut ad Deum veniant, et salventur. Per multa quoque similia potest ostendi quod puer salvari potest in fide alterius, per baptismum. Nam in Evangelio legitur quod puer centurionis, merito ejus a Domino sanatus est (*Matth. viii*). Filia etiam archisynagogi defuncta, ad preces ejus suscitata est (*Marc. v*). Item, offerentium meritis sanatus est paralyticus (*Matth. ix*); et ad intercessionem mulieris Chananæa filia ejus a dæmonio liberata est (*Matth. xv*). Si ergo multi aliorum meritis sanati sunt in anima et corpore, quanto magis parvuli sal-

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ In impresso præcedentia omnia imperfecta sunt. ⁹¹ In impresso quedam hic prætermittuntur, q. e sensum relinquunt imperfectum. ⁹² In impresso perperam hic additur circumcisione. Sed et immediate sequentia nullum admittunt sensum perfectum. ⁹³ In impresso habetur flaminis.

vari possunt in fide aliorum per baptismum? Item, si puer ante baptismum damnandus erat pro peccato alieno, scilicet Adæ, cur post baptismum non erit salvandus in fide aliena, scilicet fide patrini vel Ecclesie? Alias injuste ageretur cum parvulis, cum non habeant liberum velle vel nolle, si baptismi sacramentum in fide aliorum eis prædiceretur non posset. Apostolus etiam conferens ²³⁶ delictum Adæ gratia Christi, ostendit non sic esse delictum sicut et donum (*Rom. v.*), quia plus valet donum quam delictum. Quia, si unum delictum processit in omnes occasionaliter, gratia Christi delevit et originale et actuale. Et sicut originale peccatum transfusum est in posteros, sive parvulos, ita donum, id est gratia, collata est parvulis per baptismum. Alter, non esset donum amplius quam delictum. Item si nullo modo potest remitti parvulis peccatum, cur est eis imputandum?

CAPUT XLIII.

Opinio hæreticorum qui dicunt quod baptismus nullum habet efficaciam, vel in parvulis, vel in adultis.

Sunt qui dieunt sacramentum baptismi quod celebratur in Ecclesia Dei, nullam habere efficaciam in parvulis vel adultis. **236** Assurunt enim penes hominis voluntatem, non penes rem extrinsecam esse omne meritum. Hoc autem multipliciter asserere nituntur. Et primo sic: Iste accedens ad baptismum, pœnitit vel non. Si non pœnitit, non prodest ei baptismus; si pœnitit, jam justificatus est, et omne peccatum est ei remissum: ergo non habet baptismus in eo efficaciam remittendi peccatum; et sic, non est necessarius baptismus aquæ quantum ad peccati dimissionem. Apostolus etiam ait: *Neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus* (*I Cor. iii.*). Quasi dicat: Nec prædicatione, nec baptismio remittitur peccatum, sed sola divina gratia. Item, si sacramenta instituta sunt ad peccati remissionem, quare non ab initio generis humani sunt instituta, ut antiqui Dei gratia magis indigentes, per hæc peccatorum remissionem consequerentur? Item, quæ est hæc vis aquæ, ut corpus tangat, et mentem abluat?

CAPUT XLIV.

Solutio prædictorum, et quod baptismus efficaciam habeat in parvulis et in adultis.

Primum objectionem sic infirmamus: Dicimus quod penes voluntatem est omne meritum. Non excludimus tamen ²³⁷ bonum opus vel sacramentum. Et si forte aliqui ante baptismum remittunt omne peccatum, teneat tamen adhuc suscipere baptismi sacramentum; tum ad implendum divinum mandatum, tum etiam ad pleniorem remissionem culpe-

A et pœnæ, ac gratis collationem in anima; quia baptismus non exigit gemitum vel planetum ²³⁸. Ex prædicta solutione infirmata est secunda objectio, quia in baptismio non remittitur peccatum solum originale, verum et alia, etiam venialia, si in pœnitente sunt dum baptizatur, et, ut dictum est, gratia additur. Ad hoc quod Apostolus ait, dicimus quod neque baptismus, neque prædicatio ex vi sua confert aliquid, nisi per gratiam divinam. Ad aliud dicimus, quod sicut in fide quædam processio fuit, et in Dei manifestatione, et in sanctorum multiplicazione, ita in sacramentorum collatione. Nam ante legis traditionem sufficiebat alicui credere Deum unum, remuneratorem bonorum, et punitorum maiorum, cum observatione naturalium præceptorum. Deinde, ipsa fides processum habuit tempore Veteris Testamenti, quia majores tenebantur credere, Deum trinum et unum, et quæ in sacramentis continebantur. Tempore vero gratiæ, ad plura credenda tenentur fidèles. Secundum ergo processum fidei, processum habuit Dei cognitio, et fidelium multiplicatio, et sacramentorum traditio. Decuit ergo quod in adventu Domini qui erat redemptor generis humani, multiplicaretur gratia, et sacramenta gratiarum collativa.

Vini illam aquæ qua mens purgatur hominis, confert Verbum celeste, id est Dei Filius, juxta illud: « Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum, non quod dicitur, sed quod creditur. » Quid est ergo illud quod creditur, nisi Dei Filius ²³⁹, cuius virtute consecratur baptismos?

Quod autem omnes teneantur ad baptismi susceptionem, multis auctoritatibus probatur. Ait enim Christus: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei* (*Joan. iii.*). Et alibi: *Ite, prædicate Evangelium omni creaturæ; baptizantes eos, etc.* (*Marc. xvi.*). Item Petrus ait: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum* (*Act. ii.*). Item: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit* (*Marc. xvi.*). Item, quare cum tanta solemnitate baptizatus est Christus, nisi ut significaretur **237** magis baptismi virtus? In baptismio enim Christi, cœli aperti sunt, vox Patris audita est, Spiritus sanctus apparuit in columba specie (*Matt. iii.*). Sed forte dicent Christum fuisse baptizatum, hoc sic astruere volentes: Christus non indiguit baptizari, cum a peccato liber esset ²⁴⁰; ad quid ergo baptizaretur? Præterea, quanta esset præsumptio, si Joannes Christum baptizaret?

Ad hoc dicimus quod non ideo Christus baptizatus est, quod baptismio indigerit, sed ut aquis vi regenerativam conferret, et baptizandi exemplum aliis præberet.

VARIE LECTIONES.

²³⁶ In impresso pro conferens, male habetur consensus. ²³⁷ In impresso voluntas non excludit. ²³⁸ In impresso pro vel, male habetur sed. ²³⁹ In impresso habetur sic: Quod est ergo illud verbum quod creditur? ²⁴⁰ Hæc ultima verba in impresso prætermissa sunt.

Et sicut circumcisus est ut legis praeceptum impliceret, sic et baptismi sacramentum suscepit, ut supremum humilitatis gradum impleret, ab inferiori suscipiendo baptismum. In Joanne quoque non fuit presumptio¹⁰⁰, si Christum baptizavit, quia Christo ita placuit. Unde in Mattheo legitur: *Venit Jesus a Galilaea ad Joannem in Jordane, ut baptizaretur ab eo.* Joannes autem prohibebat eum dicens: *Ego a te debo baptizari, et tu venis ad me?* Respondens autem Jesus dixit: *Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Tunc dimittit eum. Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua (*Math. iii.*). Illic dicitur quod Jesus baptizatus fuit. Et in Marco legitur: *Veniens Jesus a Nazareth Galilaeæ, baptizabatur a Joanne in Jordane* (*Marc. i.*). Volebat ergo Jesus Christus baptizari, ut baptismum confirmaret, et alias exemplum præberet, et specialiter Joannis baptismu¹⁰¹, in quo peccata non dimittabantur, ut ostenderet se absque peccato esse, et non indigere remissione originalis vel actualis, cum neutrum habuit¹⁰². In baptismate namque Joannis, tantum corpora exterius lavabantur, nec peccata remittebantur; quod exinde patet, quia quos Joannes baptizaverat, hos postea Christus baptizavit. Unde idem Joannes: *Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto* (*Math. iii.*; *Marc. i.*).

CAPUT XLV.

Opinio haëreticorum qui dicunt quod baptismus non prodest sine manus impositione.

Fuerunt qui dicenter baptismum non prodesse sine manus impositione; quia in Actibus apostolorum legitur quod apostoli manus imponerant baptizatis, et sic accipiebant Spiritum sanctum (*Act. viii.*). Sed tunc primo Spiritus sanctus datur quando peccatum remittitur: ergo ante manus impositionem non dimittitur peccatum; et sic baptismus non valet sine manus impositione.

Dicunt etiam iidem haëretici quod omne peccatum, quantumcunque fuerit, per manus impositionem remittitur, præsertim si unus ex ipsis haëreticis quos perfectos vocant, manus imposuerit. Et sic hac occasione multos ad peccata invitant, spem in manus impositione ponentes, qui per diversa peccata diffundunt. Hi etiam distinguunt inter consolatos et perfectos: Consolatos vocant eos qui nuper ad eorum haëresim venerunt, et nondum in ea sunt confirmati; sed hi potius dicendi sunt desolati quam consolati. Perfectos vero dicunt eos, qui in haëresi sunt confirmati; sed hi potius in defectu quam perfectione consistunt.

238 CAPUT XLVI.

Solutio prædictorum.

Prædictam eorum objectionem sic refellimus: Cum

A legitur in Actibus apostolorum, quod quidam qui baptizati erant, non acceperant Spiritum sanctum, sic intelligendum est: acceperant eum in peccati remissionem, sed non in significationem¹⁰³. Nam in primitiva Ecclesia quodam speciali signo significabatur Spiritus sancti descensus in baptizatos, vel quod statim loquebantur variis linguis, vel alio speciali miraculo. Cum ergo dicitur quod aliqui baptizati nondum acceperant Spiritum sanctum, sic est intelligendum: nullo visibili signo significatus erat descensus Spiritus sancti in eos. Sed postquam apostoli manus super eos imposuerunt acceperunt Spiritum sanctum, id est descensus Spiritus sancti in eos quodam visibili signo demonstratus est. Non legitur tamen quod omnibus baptizatis imposita fuit manus.

Nec etiam usque reperitur quod cunocho qui a Philippo baptizatus est (*Act. viii.*), fuerit imposta manus. Nec centurioni, quem Petrus baptizavit (*Act. x.*). Sine ergo manus impositione peccatum deletur, et gratia confertur.

Dicitur autem Spiritus sanctus accipi multis modis, scilicet quantum ad peccati remissionem, vel justitiae collationem, vel donorum divisionem, vel ad virtutem robur.

CAPUT XLVII.

Opinio haëreticorum qui dicunt quod post remissionem peccatorum quæ sit in baptismate, locum non habet paenitentia.

Alli haëretici asserunt quod post remissionem quæ sit in baptismate, non habet locum alia quæ sit per paenitentiam: quod nituntur probare variis auctoritatibus. Dicunt etiam illud esse peccatum in Spiritum sanctum, quod sit post peccati remissionem in baptismate factum, quia specialis sit injuria gratiae Spiritus sancti, cum post acceptam gratiam reddit quis ad culpam. Unde dicunt quod hoc peccatum nec hic, nec in futuro dimittetur.

Unde si quis illorum peccaverit, postquam illorum baptismate suscepitur, sine omni injury¹⁰⁴ ejicitur ab eorum consistorio. Quod videtur haberi ab Apostolo¹⁰⁵ in Epistola ad Hebreos. Ait enim: *Impossible enim est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam cœlestis donum, et participes facti sunt Spiritus sancti, gustaverunt nihilonius bonum Dei verbum, virtutesque futuri sæculi, et prolapsi sunt, renovari rursus ad paenitentiam* (*Hebr. viii.*). Idem in eadem: *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquunt pro peccati hostia.* Terribilis autem est quædam justitia¹⁰⁶, et ignis æmulatio, qua consumpta est [consumptura est] contra adversarios (*Hebr. x.*).

Conantur etiam idem rationibus probare quod sicut baptismus, vel ordo, vel confirmatio iterari

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ *In impresso omissum est verbum non, unde absurdissime contrarius causatur sensus.* ¹⁰¹ *In impresso pro Joannis baptismo, habetur Joanni baptiste, eum insigni rursus confusione sensus.* ¹⁰² *In impresso habetur amisi, sed perperam.* ¹⁰³ *In impresso additur in Justi significationem.* ¹⁰⁴ *In impresso habetur misericordia, et bene.* ¹⁰⁵ *In impresso quod videatur insinuare Apostolus.* ¹⁰⁶ *In impresso cuni ait.* ¹⁰⁷ *In impresso pro justitia, habetur exspectatio judicij.*

non debet, sic nec pœnitentia. Item, qui semel de peccatis suis pœnitit, omnibus diebus vitaे sue de eisdem pœnitere tenetur; ut ait auctoritas: ergo si incidat in peccatum, cassa et frustratoria est illa pœnitentia.

Unde et auctoritas ait: « Pœnitere est **239** peccata deflere, et flenda iterum non committere. » Augustinus etiam velle dicitur, quod pœnitentia iterari non possit: ergo si prima pœnitentia debet continuari usque in finem, secunda locum habere non videtur.

CAPUT XLVIII.

Objectorum solutio, et cur pœnitentia iteretur, et non baptismus, et quædam alia sacramenta.

Ad primam auctoritatem dicimus quod Apostolus loquitur ibi contra quosdam qui dicebant baptismum posse iterari ad pœnitentiam peccati⁷. Negat ergo iterationem baptismi, dicens⁸ quod impossibile est eos qui semel acceperunt quod ibi legitur⁹, rursus per baptismum renovari lapsos ad pœnitentiam (*Hebr. viii.*).

Secunda sic est intelligenda: *Jam non relinquitur hostia pro peccato* (*Hebr. x.*), subaudi in Novo Testamento, sicut in Veteri Testamento datum est saepius offerri hostiam pro peccato. Non enim est Christus iterum immolandus pro peccato, quod semel factum est, et secundo non est opus. Sed magis opus est manere in fide et veritate, quod si non feceris¹⁰, iudicium te expectat, nisi per pœnitentiam renoveris. Ideo subditur: *Terribilis autem, etc.* (*ibid.*). Sed in hoc non excludit pœnitentiam, sed baptismum secundum. Nam non dixit, non est ultra pœnitentia vel remissio, sed, hostia, id est crux secunda¹¹, quia unica sufficit. Hoc dicit ne ultra hic exspectemus, sed pœnitentes.

Dicimus etiam quod baptismus vel confirmatio, vel ordo iterari non possunt. Nam baptismus Christi passionem representat, sicut ipse semel est oblatus, semel est passus, ita passionis representatio iterari non debet propter dignitatem. Similiter ordo, qui est sacramentum dignitatis iterari non debet propter sui dignitatem: a simili, sacramentum confirmationis, ratione propriae dignitatis; pœnitentia vero est quasi secunda post naufragium tabula.

Primum enim naufragium est in originali peccato, contra quod valet baptismus; secundum naufragium est in actuali peccato, contra quod est secunda tabula, scilicet pœnitentia. Et si plures occurrat peccatum, plures debet occurtere pœnitentiae remedium. Unde dicitur quod quis toto tempore vitaе sue pœnitere tenetur, quia nimis per totum vitam suam peccat. Si quis autem

A de peccato pœnitit, et patitur peccati recidivum, præmissa pœnitentia est frustratoria¹², quia non est æterna beatitudinis consecutiva. Si tamen iterum de peccato pœnitit, sequens pœnitentia efficax est et fructuosa. Quod autem dicitur: « Pœnitentia est peccata deflere, et flenda iterum non committere, » sic est intelligendum, ut non ad diversa tempora, sed ad idem referatur, ut scilicet tempore quo deflet commissa, non committat, proposita voluntate¹³, flenda. Vere autem sic describitur pœnitentia: « Pœnitentia est anteacta peccata deflere, et deflenda iterum nonne committere. » Verba autem Origenis¹⁴ quibus videtur velle quod pœnitentia iterari non possit, hæc sunt: « Si nos aliqua culpa morari venit, quæ non est in crimine mortali, vel in blasphemia fidei, sed in sermonis vel morum viatio consistat, hæc culpa semper potest reparari¹⁵, nec interdicitur¹⁶ pluries pœnitentiam agere; sed de gravioribus¹⁷ tantum semel conceditur pœnitentie locus. » Ambrosius etiam ait: « Reperiuntur, qui saepè pœnitentiam agendam putant, qui luxuriantur in Christo; nam si veram pœnitentiam ageant in Christo, iterandam posita, non peccarent, quia sicut unum baptismum, ita una pœnitentia. » Sed quod Origenes¹⁸ ait, de solemni pœnitentia intelligendum est, quæ palam fuit **240** extra ecclesiam, in cinere et cilicio, quæ pro gravioribus horrendisque peccatis tantum imponitur: et illa non est iteranda, pro reverentia sacramenti, et ne vilescat, et hominibus contemptibilis fiat. Similiter et illud Ambrosii, et etiam illud quod alibi ait: « Pœnitentia semel usurpata, nee vere celebrata, et factum prioris auferit, et usum sequentis amittit; » de solemni pœnitentia intelligendum est.

CAPUT XLIX.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur, quod pœnitentia potest iterari.

Quod pœnitentia non tantum semel, sed saepius iteretur, et per eam frequenter venia prestetur, exemplis, rationibus et auctoritatibus probatur. Legimus Petrum saepius peccasse. Nonne etiam antequam ad Christum veniret (*Mare. iii.*), peccaverat? Unde mutatio nominis significavit mutationem statutus mentis, cum dictum est: *Tu es Petrus* (*Matth. xvi.*). Et quando facta est contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse major (*Lue. xxii.*), nonne tunc Petrus peccavit, si de principatu litigavit?

Similiter quando Christum instruera voluit, dicens: *Absit a te, Domine!* (*Matth. xvi.*) Et Christus ait ei: *Vade retro, Satanus* (*ibid.*). Et forsitan, quando ex quadam præsumptione ait: *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo* (*Matth. xxvi.*). Item, quando Malchi auriculam abscondit (*Joan. xvi.*)

VARIAE LECTIOINES.

⁷ In impresso in remissionem peccatorum. ⁸ Impress, insinuans. ⁹ Impressum in supra dicta auctoritate legitur. ¹⁰ In impresso, verbum, feceris, prætermissum est. ¹¹ Hoc ultimum in impresso est prætermissum, omnino tamen ponendum est. ¹² In impresso, frustratorium remedium. ¹³ In impresso, pro propria voluntate, habetur, vel opere vel voluntate. ¹⁴ In impresso, Hieronymi. ¹⁵ In impresso, reprobari. ¹⁶ In impresso male habetur intelligitur. ¹⁷ In impresso additur criminibus. ¹⁸ In impresso habebas Hieronymus.

xviii), et quando Christum negavit (*Matth. xxvi*). A tentiam dimittitur peccatum, merito pœnitentiae dimittitur. Item, auctoritas ait : *Non ex operibus quæ fecimus nos, sed ex sola gratia saluos nos fecit* (*Tit. iii*). Item : *Non est volentis neque currentis, sed misericordis Dei* (*Rom. ix*). Item, prima gratia quam Deus operatur in homine, est peccati remissio, quam operatur sine homine. Ergo non mediante pœnitentia remittitur culpa¹⁹.

CAPUT LI.

Præmissorum solutio, et quod pœnitentia valet ad peccati remissionem.

Predicta refellimus dicentes quod per solam Dei gratiam remittitur peccatum, nec pœnitentia est causa efficiens remissionis peccati, sed tantum gratuita Dei voluntas. Est tamen causa sine qua non, quia nisi homo pœnitiat, non dimittitur a Deo peccatum. Sic sol dominum illuminat quia fenestra aperitur, non tamen apertio fenestræ est causa efficiens illuminationis, sed occasionalis tantum, sed ipse sol est causa efficiens illuminationis.

Quod autem dicitur : *Non ex operibus quæ fecimus nos, etc.* (*Tit. iii*), sic est intelligendum, quod opera non excludant gratiam, nec gratia, opera, quia ex gratia sunt opera, et ipsa gratia est causa salutis efficiens.

Similiter gratia non excludit pœnitentiam, nec pœnitentia gratiam quia pœnitentia est quædam gratia. Similiter intelligendum est : *Non est volentis, etc.* (*Rom. ix*), quamvis cursus, id est bona operatio, vel bona voluntas sit salutis occasio, causa tamen efficiens est Dei misericordia. Concedimus etiam quod Deus primam gratiam in nobis operatur sine nobis, juxta predictam intelligentiam.

CAPUT LII.

Opinio hæreticorum qui dicunt quod sufficit soli Deo confiteri.

Sunt alii hæretici qui dicunt sufficere soli Deo confiteri, quod sic probare conantur; ait Ambrosius super Lucam : « Ideo flevit Petrus, quia culpa subrepit ei²⁰ : non invenio quid dixerit, invenio quod flevit, lacrymas ejus lego, satisfactionem non lego : quod defendi non potest, abluvi potest : lacrymæ lavant delictum, quod vox populi est confiteri ; et venie fletus consulti et verecundiae. » Hoc etiam dicit Maximus episcopus. Item Joannes Chrysostomus, super Epistolam ad Hebreos : « Non tibi dico ut te prodas in publicum, neque te apud alios accuseas, et obedire te volo Prophetae dicenti : *Revela viam tuam ante Dominum* (*Psal. xxxvi*) : ergo confitere peccata tua apud verum iudicem cum ratione²¹, delicia tua pronuntia non lingua, sed conscientie iuxæ memoria ; et tunc demum spera misericordiam consequi posse. Si habueris peccata tua in mente quotidie, nunquam

241 CAPUT L.

Opinio hæreticorum qui dicunt pœnitentiam non valere ad peccati remissionem.

Sunt alii asserentes nullam pœnitentiam valere ad peccati remissionem. Quod sic probare conantur : Deus remittit peccata gratis, ergo non bonus meritis, ergo nec per pœnitentiam. Si enim per peni-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ In impresso habetur ad hoc instant perfide. ²⁰ In impresso, non semper defleret. ²¹ Impressum addit sincere et simpliciter. ²² Ms. suscipit. ²³ Impressum addit et eminentius. ²⁴ In impresso, absurdissime, pro conversionis, habetur perditionis. ²⁵ In impresso, per totam hanc periodum nullus est sensus, sed omnia confusa. ²⁶ Impressum habet obrepigit. ²⁷ Impressum cum oratione.

in alium adversus proximum tuum in corde tenebis. » Item idem : « Peccata tua dico ut deelas illa, sed si confundaris alicui dicere, dico ea quotidie in anima tua. Non dico ut confitearis ea servo tuo²⁸, ut tibi exprobret, sed dico Deo, qui curat ea. Nec enim si non dixeris, ignorat ea; cum faciebas, præsto erat; cum admitteres ea, cognoverat. »

242 CAPUT LIII.

Solutio, et quod homo tenetur confiteri peccata sua.

Prædicta sie solvimus : Ilud Ambrosii : « Lacrymæ lavant delictum, etc.; » ad publicam penitentiam referendum est. Ibi enim virtutem lacrymarum et confessionis ostendens, innuere voluit quod lacrymæ occultæ, secreta confessio soli sacerdoti facta, lavant delictum, quod pudet aliquem publice confiteri. Quod autem dicit se Petri lacrymas legisse, non confessionem vel satisfactionem, per hoc neutrum excluditur : multa enim facta sunt quæ scripta non sunt. Vel forte, nondum facta erat illa institutio confessionis quæ nunc est. Vel sic intelligi potest, « lacrymæ lavant delictum, » id est fletu purgantur ubi pudor est in confitendo, quia nisi in confessione fuerit verecundia, non deletur culpa²⁹.

Ilud Joannis Chrysostomi non est sic intelligenti, ut licet alicui, si opportunitatem habeat, sacerdoti non confiteri, sed quia sufficit, ubi crimen occultum est, soli Deo per sacerdotem dicere, et semel, nec oportet publicare coram multis, quod est occultum, sicut ipse notavit. diegens : « Non tibi deo ut te prodas in publicum, » etc. Sicut enim publica noxa publico eget remedio, ita occulta, secreta confessione et occulta satisfactione purgatur.

Neo est ipius ut quod sacerdoti semel confessi sumus, iterum confiteamur. Attamen non tantum lingua carnis, verum etiam lingua cordis apud veniam judicem confiteri debemus, si peccata nobis remitti velimus. Unde idem Joannes Chrysostomus ait³⁰ : « Si tuorum peccatorum recorderis, et frequenter in conspectu Dei pronuntias, et pro eis deprecieris, citius ea delebuntur. Si vero obliviscaris, iunc eorum recordaberis nolens, quando publicabouris, et in conspectu profertenur omnium inimicorum, et amicorum, et sanctorum angelorum. »

CAPUT LIV.

Quibus auctoritatibus probatur quod pœnitentia valeat ad remissionem peccati.

Quod pœnitentia valeat ad remissionem peccatorum, multiplex auctoritas monstrat. Ait enim Joannes : *Pœnitentiam agite, appropinquarit enim regnum celorum* (Math. iii). Idem ait Christus. Et Petrus in Actibus apostolorum ad eos, qui ad ejus prædicationem compuncti fuerant corde : *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque re-*

strum (Act. ii). Item Petrus : *Pœnitentiam agite ut deleantur peccata vestra* (Act. iii). Quæ considerantur in pœnitentia, exiguntur ad peccati remissionem, scilicet, cordis compunctio, confessio, satisfactio. Quod tamen hæretici negant.

CAPUT LV.

Quibus auctoritatibus probatur quod contritio valeat ad remissionem peccati.

Quod contritio valeat ad remissionem peccati, patet per Evangelium, ubi legitur quod recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Jesus : *Priusquam gallus cantet, ter me negabis.* Et egressus foras, flevit amare (Matth. xxvi). Ecce quomodo corde compunctus et mali præteriti recordatus, currit ad lacrymas. Præterea, quomodo 243 remittetur homini peccatum nisi volenti? sed cum homo vult sibi remitti peccatum, vult non habere peccatum: vult ergo se non esse in peccato; ergo conteritur de peccato. Si jam prædicti hæretici eroderent prophetis, per eos probari posset, contritionem valere ad peccati remissionem. Ait enim auctoritas : *Quacunque hora peccator ingenuerit, omnium iniuriam ejus non recordabor* (Ezech. xviii). Et Joel : *Scindic corda vestra, et non vestimenta vestra* (Joel. ii). David etiam ait : *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies* (Psal. l). Contritio enim est cumpunctio cordis, quæ nascitur ex recordatione præteriorum malorum, cum intentione non relabendi, malens omnia mortis subiisse pericula, quam tali laborasse culpa.

CAPUT LVI.

Quibus auctoritatibus probatur quod confessio valeat ad remissionem peccatorum.

Similiter oris confessio ad peccati deletionem exigitur, licet hoc ipsiusn etiam hæretici negent. Ait enim in canonica Epistola Jacobus : *Confitemini alterutrum peccata vestra* (Jac. v). Non dicit soli Deo, ut ipsi dicunt, sed alterutrum³¹. Item Paulus : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x). Christus etiam præcepit iis quos a lepra sanaverat, ut se ostenderent sacerdotibus, per hoc insinuans, quod ille qui vult a lepra peccati mundari, debet se per confessionem ostendere sacerdoti. Pluribus etiam

Dsanctorum auctoritatibus potest idem astrui; sed forsitan non iis assentirentur Christianæ fidei adversarii. Fortasse etiam dicent aliqui, quod sola contritione remittitur peccatum; ad quid ergo exigitur peccati confessio ad ejusdem remissionem? Ad hoc dicinus, quod ille qui conteritur³² confitendi propositum habere tenetur; nisi enim hoc proponat, peccatum non remittitur³³. Tenetur ergo ad confitendum multiplici de causa scilicet ratione propositi et ratione pœnitendi, magna enim pœnitentia.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ Imprese, conservo. ²⁹ In impresso pro dicitur, habetur dicitur, ³⁰ In impresso habetur Joannes evangelista, sed perperam, quia verba Chrysostomi sunt, non Joannis evangelista. ³¹ In impresso desunt hæc ultima verba. ³² In impresso male habetur convertitur. ³³ In impresso nisi proponat confiteri.

fia est, erubescens de confessione. Cum enim ob A est, et magis absurdum quod comedat corpus Christi. Item, cum sanguis Christi glorificatus sit, nec faciat localem distantiam³⁸, videtur quod calice, replete sanguine, alias liquor possit infundi. Item, Christus ait in Evangelio: *Omne quod in os intrat, in secessum emititur* (*Math. xv*). Ergo Christi corpus non intrat in os quando ad manducandum datur, vel in secessum emititur.

CAPUT LVII.

Opinio haereticorum qui negant panem transsubstantiari in corpus Christi.

Dicunt etiam praefati heretici, panem non transsubstantiari in corpus Christi per sancta³⁹ verba quae a sacerdote dicuntur in missa. Et hoc sic probare conantur: Si singulis diebus panis in corpus Christi mutaretur, illud in infinitum augeretur.

Quærunt etiam utrum ille panis desinat esse. Si desinit esse, annihilatur, et ita etiam corrupcitur. Item quærunt, corpus tantæ quantitatis quomodo intrat per os hominum. Item, si corpus Christi comeditur, dentibus atteritur, et ita in partes dividitur; item panis sit corpus Christi, ergo erit corpus Christi, et ita aliud quam sit. Item panis fiet corpus, ergo de pane fiet corpus Christi, et sic panis erit materia corporis Christi⁴⁰. Item post transsubstantiationem, remanent accidentia, ergo in alio subiecto, vel in aere, sed si in aere, aliqua pars aeris est rotunda, sapida, alba, et secundum quod illa forma⁴¹ desertur per diversa loca, mutant accidentia subiectum. Item in eam parte aeris manent illa accidentia, et ita soliditas est in aere, cum illa sint solida, et sic aer solidus est. Ex his videatur quod accidentia illa non sint in aere, sed nec in corpore Christi sunt, nec est assignare aliud corpus in quo sint, ergo non videntur remanere accidentia. Item, cum forma illa sub qua latet corpus Christi dividatur in partes, sub illa forma desinit corpus Christi. Quonodo ergo sub singulis portionibus illius hostiae datur corpus Christi?

244 Item, si Christi corpus latet sub illa exigua forma, ubi est Christi caput vel pes? et ita indistincta sunt membra illius. Item Christus dedit sumum corpus discipulis ante passionem: sed dedit eis mortale vel immortale: si mortale dedit, sed tunc erat mortalis: ergo quando erat mortalis immortalis erat quod est impossibile⁴². Item ponatur quod aliquis celebraverit divina tempore passionis Christi; corpus existens Romæ passum fuisset Romæ, quia ubique erat, patiebatur tempore passionis; et sic non patiebatur tantum in Jerusalem, sed in multis aliis locis. Item, ponatur quod mus accedat ad pixidem in qua est Christi corpus; mus aliquid comedit, ergo aera, vel accidens, vel corpus Christi. Sed quod comedat aera vel accidens, absurdum

A est, et magis absurdum quod comedat corpus Christi. Item, cum sanguis Christi glorificatus sit, nec faciat localem distantiam³⁸, videtur quod calice, replete sanguine, alias liquor possit infundi. Item, Christus ait in Evangelio: *Omne quod in os intrat, in secessum emititur* (*Math. xv*). Ergo Christi corpus non intrat in os quando ad manducandum datur, vel in secessum emititur.

CAPUT LVIII.

Præmissorum solutio, et quod panis transsubstantiatur in corpus Christi.

Ad primam objectionem dicimus quod mutationum alia est alteratio⁴³, alia est alteritas, alia transsubstantiatio. Alteratio dicitur illa mutatione quae fit secundum varietatem accidentium in eodem subiecto, ut cum aliquod subiectum primo est album, post incipit esse nigrum. Secundum hanc mutationem, concedimus has: Album erat nigrum, album incipit esse nigrum, et fiet nigrum. Hanc autem negamus, De albo fiet nigrum, ne album intelligatur esse materia nigri⁴⁴: nam, *de*, materiam notat. In hac mutatione manet subiectum, manent et substantialia, sed non manent quedam accidentalia. Alteritas vero est illa species mutationis, in præmanente eadem materia, non manent substantialia: quæ⁴⁵ mutatione facta est in Cana Galileæ, quando aqua mutata est in vinum (*Joan. ii*). Ibi enim materia mansit, quia eadem materia aquæ et vini, sed mutata sunt quedam substantialia; nam illud substantiale quod aqua erat, desinit esse aqua et illud quod vinum est, vinum esse incœpit. Quædam etiam accidentalia mutata sunt. Juxta mutationem hanc dicitur quod de aqua factum est vinum, et quod aqua mutata est in vinum. Sed, nec aqua fuit vinum, nec cœpit esse vinum, nec fuit futura vinum. Transsubstantiatio est illa species mutationis, secundum quam et mutatur materia, et substantialis forma, sed remanent accidentia. Unde dicitur, transsubstantiatio, quia nihil de substantia remanet, vel quantum ad materiam, vel quantum ad substantialiter natum⁴⁶. Talis mutatione fit in consecratione panis. Panis enim ita mutatur in corpus Christi, quod nihil de materia panis remaneat: nec substantialia remanent; sed quedam accidentalia, ut rotunditas, albedo, sapor. Et quia tota substantia mutatur in corpus Christi, non augetur; quævis multoties panis in Christi corpus mutatur, non remanet in corpore Christi, nec remanet corpus Christi; et ideo nec corpus Christi augetur. Sunt enim duæ augmenti, seu augmentationis species⁴⁷, una que fit per partium extensionem, alia per additionem. Juxta primam, crescit virgula in horto⁴⁸.

VARIAE LECTIONES.

³⁸ Male in impresso pro sancta habetur secunda. ³⁹ In imp. confuse sic, panis erat materia corpus Christi. ⁴⁰ In imp. farina. ⁴¹ In imp., in discursu precedenti, pro immortali, ubique habetur immortale. ⁴² In imp. additur distantiam a materia. ⁴³ In imp. sic: Alia est mutatione, alteratio, etc. sed lectio nostra retinenda est. ⁴⁴ In imp. viciose legitur nigra, sed et in sequentibus quedam prætermissa sunt quorun occasione, vetera quoque sensu carent. ⁴⁵ In imp. pro naturam, habetur materiam. ⁴⁶ In imp. pro augmenti, habetur argumenti. ⁴⁷ Hæc in impresso prætermissa sunt substitutis aliquot punctis.

juxta secundam, crescit cervus, cum ei aliud additur⁴³. Quod primo modo augetur, verbi gratia virgula, non crescit quod aliud in ea addatur, sed quia mediante calore et humore, extenduntur ejus partes. Secundum hanc augmenti speciem, multiplicati sunt panes illi, quibus Dominus **245** refecit quinque milia hominum (*Math. xvi*). Quia ergo nihil Christi corpori additur, nec ejus partes extenduntur, dicimus quod Christi corpus non augetur.

Secundum hanc mutationem transsubstantiationis, dicendum est quod panis mutatur seu convertitur in corpus Christi. Concedimus etiam alia verba mutationem significantia, ut panis sit corpus Christi, non tamen incepit esse corpus Christi. Dicimus etiam quod panis desinit esse, nec tamen corruptitur; non enim desinit esse per naturalium confirmationem, sed per miraculum.

Non est etiam mirum, si corpus Christi aliquantum quantitatis intret per os hominis, eum jam sit glorificatum, nec aliquam in loco distantiam faciat. Hoc tamen negamus quod de pane sit corpus Christi, quia denotat materiam, et panis non est, nec erit materia corporis Christi. Dicimus etiam quod licet corpus Christi comedatur, semper tamen incorruptibile et indivisible remanet. Cum autem corpus Christi dicitur dividi vel frangi, potius ad formam panis referatur quam ad corpus Christi; fractio enim illa vel divisio non est in corpore Christi, sed in forma panis. Non est etiam mirum, si illi qui fecit omnia ex nihilo, faciat accidentia esse sine materiali subiecto⁴⁴. Ad hoc quod dicunt, quod in altari adhuc est panis post consecrationem, quia ibi prius fuit panis, et adhuc est forma panis; respondemus, quod vere ibi fuit panis, sed mutatus est in corpus Christi, et forma remanet, sub qua latet corpus Christi. Et hoc sit multiplici de causa. Prima est, quia i^t fides non habet meritum, cui humana ratio prebet experimentum; i^{alii}, ne Christianus abhorreat comedere Redemptorem suum, ne, inquam, animus horreat quod oculus cernit: non enim est in usu earnem crudam comedere; tertia, ne haeretici insultarent nobis, dicentes: Vos comeditis Dominum vestrum. Videmus etiam, quod quedam res mutantur in alias, et tamen quedam proprietates rei mutantur remanent, ut, quando vinum mutatur in acetum, remanet ibi liquiditas⁴⁵. Sub forma unius sepe latet alia, unde frequenter angeli leguntur latuisse sub humana forma; non tamen humana forma erat in angelo. Similiter corpus Christi est in altari, sed sub alia forma, scilicet sub forma panis. Et accidentia quae remanent sunt sine subiecto, ut dictum est, quia qui ea creavit ut in subiecto essent, potest facere ut sine subiecto sint; quod enim hoc modo vel alio sint, a Deo

est. Possimus tamen dicere, quod color et sapor sunt in forma panis, et ita, miraculose accidens sit in accidente.

Sed similiter hic queri posset, de ipsa forma, in quo sit, cum et ipsa forma sit accidens.

Dicunt quidam, nulla accidentia ibi esse post transsubstantiationem, sed videri esse, cum non sint. Unde non dicunt ibi esse albedinem vel rotunditatem, sed talia ibi videri in sacramento; nec dicunt ibi esse prestigium, sed sacramentum.

Sunt enim multæ species fallacia visus: Una est, quando non videmus quod oculis presentatur, quia dicitur auris⁴⁶, id est evidentia, qua percussi fuerunt qui Eliseum querabant (*IV Reg. vi*); alia est quæ dicitur prestigium, quando arte magica ita prestigiantur oculi⁴⁷, ut videatur aliud esse quod non est, nec videatur quod est: hoc autem sit a magis ad decipiendum; alia vero est, quæ sit ad instruendum, et in sacramentum; juxta quod videbatur prophetis videre, quod non videbatur. Unde, Jeremias videbatur videre ollam succensam ab aquilone, cui dictum est: *Ab aquilone pandetur omnium super habitatores Jerusalem* (*Jer. i*).

Similiter, sapor et color videntur esse in sacramento altaris, nec tamen ibi est prestigium, quia hoc non sit ad decipiendum, sed potius ad instruendum, et in sacramentum. Sed, quid ire volumus per verborum anfractus? unica est ad hæc responsio, quod in miraculo, non est querenda ratio. Dicimus etiam quod quando forma illa dividitur in partes, sicut prius Christi corpus totum et integrum latebat sub integra forma, postea **246** sub singulis portionibus hostias fratres latet idem corpus integrum et totum, sicut in speculo integro appareat aliqua imago et integra, eo autem fracto, in singulis portionibus eadem forma appareat. Dicimus etiam quod sub illa exigua forma, latet totum Christi corpus, quia eum jam sit gloriosum, tantæ subtilitatis est, quod non facit distantiam aeris ad aera, et ideo⁴⁸ latere potest in parvo loco, et tamen membra ejus distincta sunt. Corpus quoque suum discipulis dedit tale, quale habuit, id est mortale⁴⁹; miraculosum autem fuit, quod corpus tanta quantitatibus intravit per os coquendis angustum. Quo enim miraculo natus est elauso utero Virginis, et quomodo super aquas ambulavit siccis pedibus, eodem miraculo intravit in os coquendis.

Dicimus etiam, quod si quis celebrasset sacramentum eucharistie Romæ, in die passionis, Christus Romæ existens pateretur in Jerusalem, sed non Romæ pateretur, sicut dum aliud incipit esse, in hoc momento incepit esse.

De mure aeccidente ad pixidem, dicimus quod non comedit corpus Christi, sed formam illam panis,

VARIE LECTIONES.

⁴³ Hic rursus plura omissa sunt, punctis substitutis. ⁴⁴ In impresso pro materiali subiecto, habetur aliud subiecto. ⁴⁵ In impresso ritrose pro liquiditas, habetur siccitas. ⁴⁶ In impresso acrisia. ⁴⁷ In impresso prestringuntur. ⁴⁸ In impresso errore crasso ponitur non, pro ideo. ⁴⁹ In impresso, pro mortale, habetur miraculosum, non sine crasso errore.

quæ miraculose cedit in ejus nutrimentum, ac si esset panis substantia. Nec mirum, cum in naturibus contingat, quod aliquis inebriarit solo odore vini. Légitimus etiam quod quidam populi pascuntur solo odore pomorum. Sunt tamen qui dicunt quod nihil comedit, sed videtur quod comedat, et sic miraculose saturatur ac si ederet. Calice autem pleno sanguine Christi, alias liquor non potest infundi illo manente, quamvis sanguis non faciat distantiam aeris ad aera: Species enim vini sub qua latet sanguis, implet locum et implet calicem sic miraculose, sicut miraculose glorificatum corpus locum non implet. Quod autem Christus ait: *Omnis quod in os intrat, etc.* (Matth. xv; Marc. vii), intelligendum est de cibo materiali, non spirituali: sicut enim materialis cibus vadit in secessum, ita spiritualis in mentis excessum. Ille enim est cibus ventris, hic mentis.

CAPUT LIX.

Utrum sit articulus fidei, panem transsubstantiari in corpus Christi.

Querunt etiam hæretici utrum sit articulus fidei Christianæ panem transsubstantiari in corpus Christi, cum de hoc non fiat mentio in aliquo symbolo. Non enim in syrbulo Apostolico, scilicet: *Credo in Deum; vel in Niceno: Credo in unum, etc.; vel in symbolo Athanasii: Quicunque vult, etc.* Cum in his symbolis, de omnibus articulis Christianæ fidei fiat mentio, cur non fiat mentio de illo ineffabili sacramento, cui magis videtur obviare humana ratio⁵¹.

Ad hoc dicunt quidam, quod in primitiva Ecclesia ita omnibus patebat transsubstantiari panem in corpus Christi, quod nulli dubium erat, cum Christus hoc esset in Evangelio testatus. Nec super hoc in primitiva Ecclesia illa hæresis pullulavit, ad quam reprimendam opus esset mentione fieri de hoc in aliquo symboli articulo. Unde, quis in primitiva Ecclesia de Trinitate pullulavit hæresis apud Arium et Sabellium; de Spiritu sancto apud Macedonium; de Incarnatione apud Eutychen et Nestorianum; de resurrectione apud alios, ut testatur Apostolus in Epistola ad Corinthios (I Cor. xv), de his articulis sit mentio in symbolis. Dici tamen potest, quod in Apostolico symbolo fiat mentio de eucaristia, cum dicatur, *sanctorum communionem*. In hoc enim spiritualiter communicant sancti, dum recipiunt corpus Christi, non solum sacramentaliter, sed etiam spiritualiter.

267 CAPUT LX.

Quibus auctoritatibus probatur quod Christus corpus suum dedit discipulis suis.

Quod Christus dedit corpus suum discipulis, Matthæus aperte in evangelio declarat, inquisiens: *Cœnantiibus vobis eis, accepit Jesus panem, benedixit et fregit, deditque discipulis suis, et ait: Acci-*

*A pite et comedite, hoc est corpus meum: et accipiens calicem et gratias agens dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum (Matth. xxvi). Item Lucas: *Accepito panem, gratias egit et fregit, et dedit eis dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam canavit, dicens: hic est calix novi testamenti in sanguine meo, quod pro vobis effundetur (Luc. xxii).* Item Dominus in Evangelio: *Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi).* Item: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, ipse vivet propter me. Hic est panis qui de cœlo descendit, non sicut manducaverunt patres vestri manuæ, et mortui sunt; qui manducat hunc panem, vivet in æternum (ibid.).* Propter hæc verba⁵², quidam de discipulis ejus dixerunt: *Durus est hic sermo, quis potest eam audire? et ideo multi abiérunt retrorsum, et amplius cum eo non ambulabant (ibid.).* Quorū imitatores sunt prædicti hæretici.*

Apostolus etiam in epistola ad Corinthios prima: *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus Christus in qua nocte tra-debatur, accepit panem, et gratias agens fregit et dixit: Accipite et manducate; hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam canavit, dicens: Hic calix novi Testamenti est in meo sanguine. Hoc facite, quotiescumque bibetis in meam commemorationem. Quotiescumque enim manducabis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat (I Cor. xi).* Item: *Qui-cunque manducat panem, et bibit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini (ibid.).*

CAPUT LXI.

Opinio hæreticorum qui dicunt quod Christus dicens:

Hoc est corpus meum, demonstraverit scipsum, et non corpus quod sub forma latebat.

Præterea, dicunt hæretici, quod cum Christus ait, *Accipite, hoc est corpus meum, non demonstravit corpus quod sub forma latebat in fine prolatisis verborum, sed scipsum.* Quasi dicat: *Ego sum qui do; hoc est, corpus meum est quod vobis do, non hunc panem; et ideo dignus quam panis est quod do.*

Ad hoc dicimus quod istud stare non potest, si verborum series diligenter attendatur. Ait enim

VRIÆ LECTIONES.

⁵¹ In impresso sic: cui magis videtur obligari anima rationalis, nostra tamen lectio retinenda. ⁵² In impresso, nro propter no^{ta} habetur propter.

evangelista : *Accipit Jesus panem et benedixit, ac fregit, et dedit discipulis suis, dicens : Accipite, hoc est corpus meum (Matth. xxvi), quasi dicat : Hoc quod offero vobis, est corpus meum. Præterea, ad quid scipsum ostenderet, cum ipse, et corpus ejus discipulis appareret? Item, quid de sanguine dicent²⁹?*

248 Legitur enim in Evangelio, *Accipiens Jesus calicem, gratias egit, et dixit illis ; bibite ex hoc omnes³⁰ ; hic est sanguis novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum (ibid.).* Hie non possunt dicere quod ostenderet sanguinem suum, nisi quem in calice porrigerat, quem discipulis suis dabat dicens : *Hic est sanguis meus, etc.*

CAPUT LXII.

Quare Christus sub aliena forma dederit corpus suum.

Quæritur etiam ab hæreticis, cum tot auctoritates clament panem mutari in corpus Christi, quare negent tantum sacramentum? Si dicant quod est contra naturam, eis possumus respondere, quia qui fecit omnia ex nihilo, potest unam mutare in aliud. Et, si Filius Dei sub forma humana latet, quid miru*si* corpus Christi sub forma panis latens non appareat? Quia sicut ratio fuit, ut sub humanitate lateret divinitas, ita ut sub forma panis lateret humanitas. Sicut enim divinitas sine velamine nobis apparere non potuit, ita glorificata humanitas, nisi mediante aliena forma, nobis mortalibus et infirmis apparere noluit³¹. Decens etiam fuit ut qui ab hominibus recesserat per præsentiam carnis, sedens ad dexteram Patris, nos aliquando visitaret, quamvis sub aliena forma lateret. Maxima quoque gratia nos privare contendunt qui Christum in altari esse per virtutem sacramenti non credunt. Quam enim majorem gratiam potuit nobis conferre, quam sacramentum eucharistiæ? Unde ipse ait : *Vobisum sum usque ad consummationem seculi (Matth. xxvii).* Quamvis enim hoc intelligatur de præsenti spirituali, potest tamen etiam intelligi de corporali.

In horum hæreticorum confusionem, in pluribus ecclesiis celebratur miraculum, quo in hostia species carnis visa est. Longum etiam esset referre miracula³², quæ propter infirmitatem quorundam sunt circa eucharistiam. Stultissimum etiam est diffiteri quod Christus confessus est, quod apostoli testantur, quod omnes sancti attestantur, in qua fide videmus tot viros religiosos vitam finire.

CAPUT LXIII.

Opinio illorum hæreticorum qui dicunt nuptias dannubiles esse.

Prædicti etiam hæretici nuptias dominant. Dicunt enim quidam eorum quod omnibus modis se homo

debet purgare ab eo quod habet a principe tenerbrarum, id est a corpore, et ideo passim et qualitercumque fornicandum esse, ut citius liberetur a mala natura.

Et ideo nuptias dominant, quæ fluxum luxuriæ coarent. Unde, ut fertur, in conciliabulis suis immundissima agunt. Hi dicuntur Cathari, id est diffuentes per vitia, a catha, quod est *fluxus*; vel cathari, quasi casti, quia se castos et justos faciunt. Vel Cathari dicuntur a *cato*, quia, ut dicitur, osculantur posteria catti, in cuius specie, ut dicunt, appareat eis Lucifer. Quod autem nuptiae dannubiles sint, auctoritatibus et rationibus prebare conantur. Et primo sic : Nisi execrabilis essent nuptiae, Dominus Joanneus evangelistam non revocasset a fluctivagia nuptiarum tempestate. Et quis conjugium non consummatur nisi carnali coitu, et ita in peccato, dicunt conjugium execrabilis esse, ac si amatores essent castitatis, cum potius sint sectatores incestus³³ et luxuriæ.

249 Dicunt etiam conjugium obviari legi nature, quia lex naturalis dictat omnia esse communia³⁴; conjugium vero appropriat, quod commune debet esse ex jure naturali. Item, si bonum est nubere, quare dicit Apostolus : *Volo vos omnes esse sicut ego sum (I Cor. vii), id est continentis?* Dicunt etiam quod conjugium est causa maximi peccati, id est adulterii, quia nisi conjugium præcederet, non sequeretur adulterium.

CAPUT LXIV.

Objectorum solutio, et quod nuptiae non sint dannubiles.

Prædictis respondemus, quod non ideo Christus Joannem revocavit a nuptijs, quod nuptiae essent execrabilis, vel malæ, sed ut ad maius bonum invitaret, id est ad virginitatem : nullor est enim virginitas, id est expeditior et ad maius bonum promptior, quam castitas conjugalis. Conjugalis enim status multis negotiis implicatur, quibus acquiruntur necessaria vita, per que idem status minus promptus est ad bonum. Concedimus etiam conjugium non posse consummari sine carnali coitu, verum carnalis coitus non semper peccatum est : nam per conjugii sacramentum fit, ut carnale commercium aut grave non sit peccatum, aut omnino peccatum non sit. Quot enim non caderent in fornicationis periculum, nisi esset conjugium? Excipitur autem in honestate conjugali, fornicationis peccatum³⁵. Unde Apostolus iuvitans ad fornicationem vitandam, ait : *Propter fornicationem autem³⁶, unusquisque uxorem suam habeat, et unquamque virum suum (I Cor. vii).* Et cum carnis

VARIE LECTIONES.

²⁹ In impresso male sic : Item quoque dicent de sanguine. ³⁰ In impresso, hic rursus omnia confusa : nam pro bibite, etc, habetur, hoc est corpus meum. ³¹ In impresso, apparere non valuit. ³² In impresso, omnia confuse sic : Longa etiam possem referre miracula, quæ per infirmitatem. ³³ In impresso, incastitatis. ³⁴ In impresso absurdissime pro communia, habetur convivia. ³⁵ In impresso sine sensu, sic. Excipitur honestate conjugali, ut sit peccatum. ³⁶ In ms. post verba hæc, propter fornicationem autem subjungitur inclusum parenthesis (subaudi vitandam).

commercium sit de jure naturali, non in hoc con- A jugum naturali juri obviat, sed potius exornat. In hoc enim jus naturale et carnis commercium exor- natur, quod homo passim diversas non cognoscet, sed unam sibi assumat; quod et in bratis animalibus liquet, quæ ducta naturali jure, non gaudent paris pluralitate, sed unitate.

Ad ultimam objectionem dicimus quod Apostolus non ideo volebat eos quibus scriberet, esse solutos a conjugio et continentis esse, quod conjugium sit malum, sed ideo quia virginalis status vel viduus expeditior. Conjugium enim sanctum est, unde et ipsi gentiles in tanta veneratione habuerunt conjugium, quod filios qui nati non erant de conjugio, illegitimos judicabant.

CAPUT LXV.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod conjugium bonum et sanctum sit.

Quod autem conjugium bonum et sanctum sit, quod naturale commercium per bona conjugii ex- cusetur, variis rationibus et auctoritatibus probari potest. Ait enim Apostolus : *Unusquisque uxorem suam habeat propter fornicationem, et unaquaque virum suum. Uxor vir debilitate reddit, similiter et usor viro* (*I Cor. vii*). Item : *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (*ibid.*). Item Apostolus in prima ad Timotheum : *Volo juniores viduas umbere, filies procreare, matres familias esse* (*I Tim. v*). Audiant etiam haeretici attestantem Apo- stolum quod neque vir, neque mulier continere posse, nisi uterque consenserit. Item Paulus : *Nolite fraudare invicem, et nisi forte ex consensa ad tempus ut vacatis orationi, et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram* (*I Cor. vii*). Ecce, quomodo debeat esse uniusquis consensu. Item Paulus : *Dico autem innuptis ~~250~~ et viduis : Bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego, quod si se non continent, nubant : melius est enim nubere quam uiri. Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, principio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, et vi uxorem non dimittat* (*ibid.*). Item : *Si quis habet uxorem infidelem, et haec consentit habitore cum illo, non dimittat illum; sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et mulier infidelis per virum fidelem : alioquin, filii vestri immundi essent, nunc autem mundi sunt* (*ibid.*).

Sed forte haeretici objiciet nobis illud Apostoli : *Qui habent uxores, sint languam non habentes* (*ibid.*), quod sic intelligendum est; potius servientes Deo quam carnis commercio. Item, qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit, et qui non jungit melius facit (*ibid.*). Ecce, quomodo Apostolus com- mendat matrimonium, conjugium scilicet et virginitatem, licet virginitatem preferat. Item Paulus :

VARIE LECTIOES.

^a *Textus Scripturæ habet, cum alio viro. ^b In impresso villose pro postponamus, habetur proponens.*
^c *Impress. respectu Creatoris.*

Mulier aligata est viro, quanto tempore vivit; quod si dormierit, liberata est, cui ruit nubat, tantum in Domine (*ibid.*). Objiciunt etiam illud Apostoli : *Viri diligit uxores vestras, sicut Christus Ecclesiam* (*Ephes. v*). In quo putant continentiam inter conju- gatos, ab Apostolo, velut praceptum, commendari, quod absit! Non enim hoc ait Apostolus propter continentiam, sed ad confirmandum sinceræ dilectionis vinculum, ut, si necesse fuerit, virum aliquid pro uxore pati non recusat, sicut Christus pro despontata sibi Ecclesia, mortem subire non recusat. Item, Paulus ad Romanos : *Nam quis sub viro est mulier, vivente viro aligata est legi viro, si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viro*: *Igitur vivente marito, vocabitur adultera, si fuerit cum aliquo*^a (*Rom. vii*). Item, Dominus in Evan- gelio, cum interrogaretur, si liceret homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa, dixit : *Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam creavit eos, et benedixit eis dicens : Crescite et multiplicamini* (*Math. xix*). Et dixit Adae : *Propter hoc relinquat homo patrem et matrem suam et adhaerabit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjugavit, homo non separat* (*ibid.*) Item, objiciunt haeretici : *Quicunque reliquerit domum, aut fratres aut sorores, aut patrem, aut uxorem, etc., centuplum accipiet, et vitam eternam possidebit* (*Luc. xviii*). Dicunt autem quod iuxta hanc auctoritatem, Deus præcepit dimittere uxores. Sed intellectus verborum is est : *Præcepit Deus, ut intuito divinae dilectionis, omnem circuorum postponamus*^b *Creatori*^c. Item, quomodo conjugalis co- pula Zacharia et Elisabeth, adulterium fuit, quo- rum genitara, scilicet S. Joannes, repletus est Spi- ritu sancto adhuc in utere matris? et si Spiritus sancto repletus est, ergo sanctificatus; et si san- stificatus, ergo ab omni peccato mundatus, ergo non ex adulterio conceptus, ergo Zacharie et Eli- sebeth copula non fuit adulterium.

Sed forsitan dicent ipsum Joannem non esse filium Zacharie. Sed audiant quid dixit angelus ad Zacharium : *Nescetur tibi filius* (*Luc. i*). Item : *Oc- tavo die venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zacharium* (*ibid.*). Iasuper : *Alaus Domini erat cum illo, et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu sancto, et prophetavit, etc.* (*ibid.*) Et alibi : *Et factum est verbum Domini super Joannem Zacharie filium, in deserto* (*Luc. iii*). Item, sacra- mentum conjugii in paradise instutum est a Deo, quando formavit mulierem de costa viri, et instituens unam esse unius, ait : *Crescite et multiplicamini, et replete terram* (*Gen. i*). Item, ad commen- dandum conjugii sacramentum voluit Christus de conjugata nasci. Et ad idem commendandum inter- fuit nuplius et miraculum ibi fecit (*Joan. ii*). Legi-

mus et de Petro, quod habuit uxorem : quam non duxisset, si credidisset peccatum. Etiam cum per conjugium aretur fluxus luxuriae, potius videtur esse bonum quam malum, cum apud Deum et homines ignominiosum sit, nasci de non conjugatis. Maxime etiam contradicunt effectui misericordie Dei ⁴⁴, qui conjugium danunt : in hoc enim maxime appetit effectus misericordia Dei, quod conjugii sacramentum **251** ad hoc instituerit, ut qui continentes esse non possunt, ab incontinentia peccato excusarentur.

CAPUT LXVI.

Opinio hæreticorum qui dicunt, quod confirmatione nullam habet efficaciam.

Sunt etiam hæretici qui derogant aliis quibusdam sacramentis, ut confirmationi, ordini et extremitate unctioni. Dicunt enim nullam esse virtutem sacramenti confirmationis, cum nec in Evangelio, nec in aliis libris Novi Testamenti legatur esse instituta a Christo, vel ab eis discipulis.

Ad hoc dicimus quod ubi Christus insufflavit in apostolos, dans eis Spiritum sanctum ad robur, insinuavit eis confirmationis sacramentum. Illa enim virtus quæ ab apostolis dabatur per manus impositionem, datur fidelibus per confirmationem. Nec legitur hoc sacramentum in primitiva Ecclesia fuisse datum, nisi ab apostolis. Unde etiam postea non est collatum hoc sacramentum alicui, nisi apostolorum vicariis, qui apostolorum habent vicem. Et si ab aliis præsumptum fuerit, irritum habetur et vacuum, nec inter ecclesiastica reputabitur sacramenta. Virtus autem sacramenti hujus est donatio Spiritus sancti ad robur, qui datus est ⁴⁵ in baptismio ad remissionem peccatorum. Cum ergo ipsi hæretici judicent ⁴⁶ magnum esse sacramentum, manus impositionem, enjus vicem retinet hoc sacramentum confirmationis, inique ⁴⁷ derogant buic sacramento. Quomodo etiam audent derogare auctoritati omnium sanctorum apostolos sequentium, qui maximum testantur esse hoc sacramentum ? Quod etiam tantæ est dignitatis, quod iterari non debet ; sine quo etiam nullus adulterus et discretus sine periculo discedit ; quod etiam a jejunis traditum debet, nisi alter cogat necessitas.

CAPUT LXVII.

Opinio illorum qui dicunt quod ordo non sit sacramentum.

Dicunt etiam fidei catholicae inimici, ordinem ⁴⁸, ut diaconatum vel sacerdotium, non esse sacramentum quod sic probare conantur : non legitur in aliqua canonica Scriptura apostolos ordinatos fuisse in sacerdotes, cur ergo eorum vicarios sic ordinari oportet ⁴⁹? Item, apostoli, qui majores sa-

Bcerdotes dicti sunt, non leguntur uncti fuisse christi, cur ergo unguntur eorum vicarii ? Præterita merita faciunt et suffragantur ⁵⁰ ut quis sit dignus aliquo officio ; quid ergo confert ordo ⁵¹?

Ad hoc dicimus quod Christus apostolos instituit sacerdotes, quando dans eis corpus suum, ait : *Hoc facite in meam commemorationem* (*Luc. xxi*; *I Cor. xi*). Multa etiam reliquit apostolis ordinanda, quæ ipse non ordinavit, ut de ordinum collatione, sacerdotum consecratione. Præterea si ordo nihil conferret ad consecrationem, relinquatur ut laici etiam possint consecrare, ut sacerdotes, quod absurdum videtur. Legitur etiam in Actibus apostolorum quod apostoli septem ordinaverunt diaconos (*Act. vi*) : a simili intelligendum est ab apostolis alios ordinatos esse sacerdotes. Legitur queque Jacobum Alphæi ab apostolis ordinatum fuisse Hierosolymorum episcopum. Item, Paulus Timotheum ordinavit episcopum. Item in Epistola ad Corinthios ait : *Deum in Ecclesia ordinasse quosdam apostolos, quosdam prophetas, alios doctores, quosdam sacerdotes* (*I Cor. xii*). Similia habet in Epistola ad Ephesios (*Ephes. iv*). Quid ergo absurdius, quam ecclesiasticum destruere ordinem, quem instituerunt sancti Patres, et mater Ecclesia tanta veneratione celebrat. An magis credendum est simplicibus et idiotis, imo a fide Catholica eius, quam viris prudentibus et religiosis ? **252** Quid magis rationabilis est ⁵², quam illos esse prædictos quadam spirituali dignitate, qui consciunt sacramentum eucharistiae ? Nonne Christus apostolis et eorum vicariis hanc contulit dignitatem, quæ nunc vicariis apostolorum in eorum consecratione conferitur ?

CAPUT LXVIII.

Opinio eorum qui dicunt, extremam unctionem non esse sacramentum.

Dicunt etiam extremam olei unctionem quæ datur infirmis, nec esse sacramentum, nec aliquem habere effectum, quia hoc sacramentum unctionis infirmorum ab apostolis institutum non legitur.

Nos autem dicimus quod sacramentum unctionis infirmorum ab apostolis institutum legitur : *Sub D scriptis in hoc Alanus, Hugoni de Sancto Victore, lib. ii De Sacramentis, p. 15 cap. 2; Altisiodorensi, lib. iv Summæ, tract. 7, c. 1; Magistro, in 4 dist. 25; sancto Bonaventuræ, a. 2, q. 2, et pluribus aliis antiquioribus theologis, qui pariter docuerunt, sacramentum hoc a B. Jacobo fuisse institutum, intelligendo nimurum, non de institutione prima, qua lex aliqua legislatoris auctoritate primo conditur ; sed de promulgatione, qua sanctus Jacobus*

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ In impresso omissa sunt haec duo verba, misericordia Dei. ⁴⁵ In impresso, quo donatus est. ⁴⁶ In impress. dicunt. ⁴⁷ In impress. injusio iudicio. ⁴⁸ In imp. confuse habetur Catholicae fidei ordinem. ⁴⁹ In imp. deest haec interrogatio. ⁵⁰ In imp. absurde sic : Multa eorum suffraganci faciunt. ⁵¹ In imp. pro confert, habetur constat. ⁵² In impresso, quasi rationabilis est.

omnium primum sacramentum hoc promulgavit, A non quoniam docunque, sed prius scripto tradens, et commendans illud posteritati, quo sensu, non absurdè ipsum instituisse dicitur: Sic enim etiam legimus, a diversis pontificibus plura fuisse instituta, quæ tamen constat, divinæ aut apostolice esse institutionis. Sed quia a pontificibus lege scripta promulgata sunt, aut neglecta ad usum revocata, ab iis instituta dicuntur. Atque ita auctores hos intelligendos et exponendos esse vide apud S. Thomam, *Suppl.* quast. 29 a. 3, ad secundum. Et Guili. Estiūm, in 4, p. 2, dist. 23, § 3, lit. C. Et antea, dist. 1, § 16, ubi etiam expresse docet, adhuc post concilium Tridentinum, a Catholicis disputari, utrum omnia sacramenta a Christo instituta sint immediate? Item, ferendam esse illorum opinionem, qui dicunt, aliqua sacramenta instituta esse ab apostolis. » At enim Jacobus apostolus in Canonica sua: *Infirmatur quis ex vobis? inducat presbyteros Ecclesie, et orient super eum, ungentes eum oleo, in nomine Domini, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei* (Jac. v). In quo ostendit, duplìcē ex causa sacramentum hoc institutum fuisse, ad peccatorum remissionem, et ad corporalis infirmitatis alleviationem. Unde constat eum qui hanc unctionem fideliter⁷³ suscepit, tam in anima quam in corpore alleviari⁷⁴, si tamen expediāt ut in utroque allevietur. Si autem corporis valetudinem forte illi habere non expedīt, illam quæ animæ est sanitatem in hoc sacramento acquirit.

CAPUT LXIX.

Opinio quorundam, qui dicunt quod locus materialis non est dicendum Ecclesia.

Non desunt qui dicant Locum materialem non esse Ecclesiam, sed conventum fidelium tantum, quia, ut aīunt, locus ad orationem non pertinet: Sicut enim ubique est Deus, sic ubique adorari vel orari potest. Hoc autem probare nituntur auctoritate Christi dicentes Samaritanæ: *Mulier, crede mihi, venit hora, quando nec in monte hoc, nec in Hierosolymis adorabitis Patrem. Sed venit hora et nunc est, quando veri adoratores adorabunt in spiritu et veritate* (Joan. iv). Item si locus facit ad orationem, cur eremiti antiquitus in abditis locis habitantes, ecclesias non habebant? Cur etiam sacramenta effectum suum habent, etsi non celebrentur in loco qui dicitur ecclesia? Item, quid operantur parietes ad supplicandum ei qui ubique est, cum in illo loco non magis sit quam in alio? **253** Christum etiam in montibus et locis desertis legimus fructuosior orasse, non in locis orationi dedicatis⁷⁵. Item estne oratio fructuosior quæ fit in templo, quam illa quæ fit in agro, si par fuerit devotio?

VARIAE LECTIONES.

⁷³ In impresso devote. ⁷⁴ Ibidem, et in corpore et in anima. ⁷⁵ In impresso sic: In loco orationi dedicato, vel in templo. ⁷⁶ In impresso pro veritate, habetur prosperitate. ⁷⁷ In impres. qualibet hora.

CAPUT LXX.

Prædictorum informatio, et ad quid sit institutus locus qui dicitur ecclesia.

Dicimus, locum vel tempus non esse de substantia orationis, sed circumstantiam. Duo vero sunt de substantia, intentio bona et finis debitus. Nam ut oratio sit meritoria, oportet ut fiat bona intentione, pie et perseveranter, et fine debito, id est pro æterna salute. Unde Christus ait: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate* (Joan. iv); in spiritu, id est bona intentione, in veritate, hoc est pro veritate⁷⁸, scilicet pro æterno bono, quod vere verum est bonum, quia immutabile. Locus autem de substantia orationis non est, sed tamen ad orationem institutus est, ut ratione loci ad hoc destinati, ad orandum excitetur humana devotione. Et etiam, institutus ad significandum, quia templum materiale significat templum spirituale, quod est Ecclesia. De quo templo dicit Apostolus: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. iii). Similiter, nec tempus est de substantia orationis; quia quilibet tempore⁷⁹ potest orari Deus. Sunt tamen quædam horæ specialiter orationi deputatae, et non sine ratione; ut media noctis hora, quia illa hora captus est Christus. Hiis David: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi* (Psal. cxviii). Prima hora diei similiter orationi deputata est, quia tunc Christus a Judæis traditus fuit Pilato; eadem etiam hora a mortuis resurrexit, eadem hora Mariæ Magdalena apparuit. Hora quoque tertia orationi deputata est, quia tunc linguis Judæorum Christus crucifixus est et flagellatus. Eadem quoque hora Spiritus sanctus in die Pentecostes apostolis datus fuit. Similiter, sexta hora, qua Christus crucifixus est; quia etiam hora in die ascensionis cum discipulis discubuit (Act. 1). Similiter, hora nona, quia eadem clamans emisit spiritum, et sanguis de latere fluxit (Joan. xx). In vespera, de cruce depositus fuit, et antea eadem hora cum discipulis suis in cena discubuerat: hac etiam hora in die resurrectionis, duobus discipulis suis euntibus Emmaus, in fractione panis cognitus fuit (Luc. xxiv). In complorio, pro discipulis suis Patrem oravit. Eadem hora in sepulcro positus fuit. Propter has rationes, prædictæ horæ specialiter deputatae sunt orationes.

Quod autem de eremitis objiciunt, non obest, quia nec locus de substantia orationis est, et ipsi eremiti causa humilitatis in solitudinibus et locis abditis latebant.

Ex his patet aliarum objectionum solutio. Christus enim ideo in locis desertis oravit, ut insinuaret quod homo a tumultu sæcularium cogitationum debet animum secludere, dum orat Deum. Unde ipse ait: *Gum oraveris, intra in cubiculum, et clauso*

ostio ora Patrem in abscondito, etc. (Matth. vi).

Oravit etiam ideo in desertis, ut per hoc insinuaret quod ubique potest orari Deus. Dicimus etiam, quod sola devotione operatur ad meritum orationis, locus tamen excitat ardorem devotionis.

CAPUT LXXI.

Quibus auctoritatibus probatur quod materialis locus dicatur domus Dei et orationis.

Quod locus materialis dicatur domus Dei, ad quam conveniunt fideles ut orent, variis probatur auctoritatibus. Legitur enim in Marco : Dominus ingressus in **254** templum, cepit ejicere ementes et vendentes in illo (Marc. xi). Et quod ipse ait illis : Scriptum est : *Domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus* (*ibid.*). Item idem in Matthæo. *Auferte ista hinc : et nolite facere domum Patris mei domum negotiationis* (*Matth. xxi*). Paulus ad Timotheum : *Ut scias quomodo te oporteat conversari in domo Domini, quæ est ecclesia Dei vivi* (*I Tim. iii*). Idem ad Corinthios : *Primum quidem convenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse* (*I Cor. xi*). Et infra : *Nunquid non habetis domos ad manducandum, et bibendum, aut ecclesiam Dei contemnitis?* (*Ibid.*) Scindum ergo, quod tam locus materialis, quam conventus fidelium, dicitur Ecclesia Dei. Sicut et Jerusalem, dicta est Civitas, et etiam conventus populi qui erat in ea. Unde illud : *Jerusalem, Jerusalem quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt* (*Matth. xxiii*). Hoc enim intelligi non potest de lignea vel lapidea, sed de turba. Sic etiam forum dicitur locus in quo venduntur res veniales, et populus existens in foro. Item, queratur ab illis utrum aliquas vel nullas fieri concedunt ecclesiæ. Si dicunt nullas, videntur obviare apostolis, qui ecclesiæ fabricasse leguntur.

CAPUT LXXII.

Quibus auctoritatibus et rationibus dicant hæretici quod orationes sanctorum non prossunt vivis; nec vivorum orationes defunctis, et quod sancti non orent pro vivis.

Dicunt etiam hæretici quidam orationes sanctorum non prodesse vivis, nec vivorum orationes mortuis. Probare etiam videntur, quod sancti non orant pro vivis, quia sciunt qui sint salvandi vel dammandi; pro illis autem quos sciunt salvandos, non orant, quia superflua esset oratio, quia sive orent sive non, salvabuntur: Si vero orarent pro damnatis, non assequerentur quod petunt, et ita, beati non essent; beatus enim est qui omnia optata succedunt. Item, quilibet judicabitur secundum opera sua, et non aliena merita, nec pro alienis meritis redditur ei. Et ideo, orationes sanctorum non prossunt vel quantum ad meritum, vel quantum ad præmium, quia non augent merita vel præmia.

A Item, sancti non sunt in loco merendi, sed rectificandi, ergo orationibus nec aliis bonis mercantur sibi vel aliis. Item in Evangelio Lucæ legitur, quod Abraham dixit animæ divitis quæ erat in inferno : *Magnum chaos firmatum est inter nos et vos* (*Luc. xvi*). Ubi chaos nihil aliud vocavit, nisi dissimilitudinem bonorum et malorum, tantam, ut etiam sancti damnatis non compatiantur. Si vero non compatiuntur, nec orant pro eis.

CAPUT LXXIII.

Prædictorum determinatio.

Ad prædicta dicimus, quod et vivi orant pro mortuis, et mortui prodest; et animæ defunctorum, ut verbi gratia, Petri et Pauli⁷⁸ pro vivis, et eis prodest. Nisi enī sancti qui sunt in paradiſo pro nobis orcut, frustratoria esset quotidiana Ecclesiæ oratio, quæ fit⁷⁹ ad sanctos, ut pro nobis orent, nec locum haberent litaniae. Quis autem dicere audeat Dei Ecclesiæ in his decipi, et suis orationibus frustrari? Cum unusquisque habeat angelum sibi ad custodiā depositum, nonne verū est angelos vel eorum salutem, et interpellare pro eis? Paulus etiam dicit⁸⁰, Christum pro nobis interpellare apud Patrem, et si caput interpellat, nonne et membra, id est sancti? Alia iterum auctoritas dicit, quod angeli repræsentant Deo nostras orationes. Quid autem est hoc, nisi angelos pro nobis orare, et nostras orationes Deo offerre, ut nostri misereatur? De anima quoque divitis, legitur quod oravit pro fratribus vivis, ne venirent in **255** locum tormentorum (*Luc. xvi*). Si ergo in inferno damnatus et malitia depravatus, oravit pro salute suorum, multo magis sancti qui prediti sunt misericordia, orant pro salute vivorum. Nonne ipsi compatiuntur miseria vivorum? et si in illis est compassio, et voluntas⁸¹, et si volunt eorum salutem, videntur pro eis orare.

Dicimus etiam quod sancti vivorum futuram salutem vel damnationem nesciunt, sed solus Deus: sic nec diem judicii sciunt. Et quia nesciunt salutem vel damnationem vivorum, promptiores sunt ad bonum quæ ad malum, magisque fluctuant ad salutem quæ ad damnationem: et si volunt vivorum salutem et pro eis orare videntur. Sed Gregorii auctoritas qua dicitur : « Quid non vident, qui videntem omnia vident? » huic opinioni obviare videntur; sed hujus auctoratis sensus est : « Quid non vident, » subaudi, de iis quæ pertinent ad eorum salutem, quasi dicat : Omnia cognitionem habent quæ pertinent ad eorum salutem. Non quod omnia sciunt, sed ea quæ scire est de eorum salute, ut haec universitas sit accommodata, non vaga⁸². Objicunt etiam hæretici : Si sancti orant pro salute viventium damnandorum, non assequuntur

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ In impresso confuse sic: Et animæ defunctorum ut precentor palam pro vivis, et eis prodest. ⁷⁹ In impr., funditur. ⁸⁰ In impresso sic: Ideone etiam Paulus prædicat. ⁸¹ In impresso vitiōse ergo voluntas salutis eorum. ⁸² In impresso vero universitas, habetur universis.

quod petunt, et ita beati non sunt, quia beatus est cui omnia optata succedunt. Sed ad hoc dicimus quod, licet non assequantur omnia que petunt vel volunt pro aliis, non minus ideo beati sunt: sic enim intelligendum est quod dicitur: Beatus cui omnia optata succedunt, subaudi, sibi, etsi non aliis. Si enī scirent damnationem alicujus, non pro eo rogarent. Unde illi qui sunt in patria, non orant pro iis qui sunt in gehenna, quorum damnatio aeterna est⁸³. Item, quamvis quisque judgeetur secundum propria merita⁸⁴, tamen orationes sanctorum prosunt viventibus, ut eis infundatur gratia remissionis peccatorum, et justificentur, et sic sua iustitia mereantur. Si enim in vita aliquis potest mereri primam gratiam⁸⁵, vel maiorem gratiam, multo magis sancti per suas orationes et preces, possunt vivis mereri gratiam, vel eam facere maiorem⁸⁶: quia et hoc sancti meruerunt in vita⁸⁷, ut viantibus professent eorum orationes in patria existentium. Deus enim ab aeterno prævidit, ut ad orationes sanctorum quibusdam conferret, vel peccatorum remissionem, vel gratiae multiplicationem, aut alia corporis vel animae commoda. Et quamvis sancti iam in patria non mereantur sibi, in via tamen existentes, hoc meruerunt, ut orationes eorum in patria existentium viatoribus profissent. Quod autem Abraham dixit magnum chaos firmatum esse (*Luc.* xvi), sic intelligitur: Sancti non compatiuntur his qui sunt in inferno, quia certa est eorum damnatio, sed iis tantum compatiuntur, qui ad utruinque se habent. Vivorum etiam orationes aliis prosunt. Unde in Actibus apostolorum legitur quod Petrus oratione sua paralyticum erravit (*Act.* ix), et Tabitham suscitavit a mortuis. (*Ibid.*) Et Jacobus Apostolus ait: *Multum valet deprecatio justi assidue* (*Jacob.* v). Christus etiam ait Petro: *Oravi pro te ut non deficeret fides tua* (*Luc.* xxii). Ecclesia etiam pro schismaticis et hereticis orat, ut Deus convertat eos ad penitentiam: quod non faceret, nisi crederet orationes posse iis prodesse. Christus etiam pro suis persecutoribus oravit (*Luc.* xxiii). Stephanus pro suis lapidatoribus intercessit (*Act.* vii), quorum multi postea ad fidem sunt conversi. Palam⁸⁸ etiam est quod orationes vivorum prosunt mortuis, cum tota Ecclesia Dei oret pro defunctis, ut vel pena sit tolerabilior, vel citior liberatio. Si sancti ut Petrus et Paulus habent potestatem ut suscident mortuos orationibus suis, multo magis videntur habere potestatem subveniendi mortuis in purgatorio, ut citius liberentur.

Hoc autem clamant omnes auctoritates sanctorum, quibus contraire irreligiosum est, Augustini-

A num videlicet et alios mendaces fuisse asserendo. Et si libros Machabæorum recipieren, apertam auctoritatem ibi invenirent super hoc ubi videlicet dicitur: « Vir fortissimus Judas, collatione facta, duodecim millia drachmas misit Jerosolymam, offerri pro 256 peccatis mortuorum sacrificium (*II Mach.* xii). » Sancti etiam nonne possunt hoc mereri bonis operibus apud Deum, ut orationibus et aliis benefactis subveoiant animabus amicorum suorum?

CAPUT LXXIV.

Opinio haeticorum, qui dicunt quod non debemus carnes comedere.

Afferunt præfati haeticici, carnibus vesci esse mortale peccatum. Quod sic probare conantur: B Legitur Deus maledixisse terræ (*Gen.* iii), et in maledictione terræ, maledixisse animalibus que vivunt de terra, et ideo, quibus maledixit Deus non est utendum. Item, caro descendit a carne sensitiva⁸⁹, immunditia, per luxuriam; immundus autem non est utendum⁹⁰. Item, caro præbet fomentum luxuriae, et ideo a carnibus abstinentum est, quia ab omnibus quæ præbent incitamenta peccati, abstinentum est. Præterea, non legitur quod Christus carnes comedet, et ideo non comedit, ut nobis exemplum abstinenti a carnis præberet, et ita ab eis cavendum insinuavit. Sancti etiam leguntur abstinuisse a carnis, et non sine causa⁹¹; ergo et nobis abstinentum est.

CAPUT LXXV.

Præmissorum determinatio, quod non est malum comedere carnes.

Ad hæc dicimus, quod non ideo abstinentum est a carnis, quod terra maledixit Deus, quia simili ratione abstinentum esset a fructibus. Terræ autem maledicti nihil aliud fuit, quam eam sterilitati subiici. Nam quæ ante peccatum Adæ fertilis erat⁹² ad omnes fructus sponte ferendos, post peccatum, et pro peccato sterilitate damnata est, ita ut raros faciat fructus, nec sine labore hominum⁹³, spinas et tribulos germinans (*Gen.* iii). Non tamen ideo damnata est caro, ut ea non sit licitum uti, quamvis propter peccatum Adæ sit infirmata. Et quamvis ex traduce producatur caro ex carne, mediante luxuriae pruritu⁹⁴, non tamen est immunda quantum ad esum. Quid enim prohibet ad comedendum quod concepta est per pruritum⁹⁵? quæ immunditia ex hoc in carne ut prohibeatur a comeditione? Nihil apud Deum reputatur immundum, nisi ratione peccati; cum ergo bestiarum caro non sit peccato subjecta, cum prohibetur ab esu hominum? Bouam dicimus a carnis abstinere,

VARIE LECTIONES.

⁸³ Ms. inclius, quorum damnatio certa est. ⁸⁴ In impresso judicabitur. ⁸⁵ In impresso additur alteri mereri primam gratiam, et bene. ⁸⁶ In impresso quedam hic omissa sunt. ⁸⁷ Via. ⁸⁸ In impresso, manifestum. ⁸⁹ In ms. pro sensitiva, habetur seminativa, et bene. ⁹⁰ hoc totum deest in impresso. ⁹¹ In impresso sic: ergo ratio est qua abstinentum. ⁹² In impresso, uberrime fertilis. ⁹³ Deest ultima periodus in impresso. ⁹⁴ In impresso, pro pruritu, habetur principatu, sed male. ⁹⁵ Rursus hic pro pruritu, male habetur per peccatum.

non quia sint male, sed quod carnali concupiscentie præstant fomenta, non tamen est peccatum edere. Quia ut ait Apostolus : *Omnia mihi licent, sed non omnia expedient* (I Cor. vi); quod intelligitur de esu carnium. Item, quamvis non legeretur quod Christus comediter carnes, non est tamen verum quod non comedederit : multa enim fecit Christus quæ scripta non sunt. Christus autem comedit agnum paschalem cum discipulis suis, de quo non est dubium, cum in Evangelio legatur : *Ubi vis parenus tibi comedere Pascha?* (Matth. xxvi). Ibi per pascha agnus paschalis intelligitur.

Sancti autem a carnibus abstinuerunt, non quod mala essent, vel edere malum esset, sed ne fomentum concupiscentie eis præberent.

257 CAPUT LXXVI.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod non tenerit abstinere a cibis quos Deus creavit.

Isti errori multis auctoritatibus et rationibus obviari potest. Probatum est superius omnia a Deo creata esse; sed nihil a Deo creatum est immundum. Ergo nec caro est immunda. Ergo abstinentiam non est a carne propter ejus immunditiam. Item, qua ratione dicunt abstinendum esse a carnibus, et non ab ovis, cum ova magis præbeant fomentum luxuriae quam carnes? Cur etiam non abstinent a piscibus, qui etiam quadam seminativa ratione nascantur, et quidam etiam delicati

A pruriuit excitent libidinis. Praeterea, quare etiam utantur leguminibus, ut fabis, et pisis, quæ magis ventositatem faciunt et libidinem succendent? Legitur quoque in Actibus apostolorum dictum esse Petro : *Quod Deus creavit, immundum ne dixeris* (Act. x). Apostolus etiam reprehendit hæreticos illos, qui prohibent *nubere et abstinere a cibis quos Deus creavit* (Tim. iv). Dominus etiam mitiens discipulos suos ad prædicandum, ait : *In quacunque domum intraveritis, manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt* (Luc. x.). Idem Dominus, ut præostensus est, comedit pascha, id est agnum paschalem. Item Christus ait : *Omne quod in os intrat, non coinquat hominem.* (Matth. xv). Ergo nec caro. Item Apostolus : *Omne quod de mucello*

B *venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam* (I Cor. x). Idem : *Omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei et orationem* (Tim. iv). Item ad Titum : *Omnia mundu mundis, coquinuatis et infideilibus nihil est mundum* (Tit. i). Sed objicunt hæretici quod Apostolus prohibet comedere carnes et bibere vinum, dum dicit : *Bonum est homini non comedere carnes, et non bibere vinum* (Rom. xiv). Sed dicimus quod Apostolus non prohibet hic usum carnis vel vini, sed dat consilium abstinenti. Haec contra hæreticos prædictos dicta sufficient. Nonne ad illos qui Waldenses dicuntur, stylum vertamus.

LIBER SECUNDUS.

CONTRA WALDENSES.

258 CAPUT PRIMUM.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod nullus debeat prædicare, nisi sit a maiore prælato missus.

Sunt quidam hæretici qui se justos esse fingunt, cum sint lupi ueste ovina induiti. De quibus Dominus in Evangelio dicit : *Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus vero sunt lupi rapaces* (Matth. vii). Hi Waldenses dicuntur, a suo hæresiarcha, qui vocabatur Waldus, qui suo spiritu ductus, non a Deo missus, novam sectam inventit, scilicet ut sine prælati auctoritate, sine divina inspiratione, sine scientia, sine litteratura⁹⁸ prædicare præsumeret. Sine ratione philosophus, sine visione prophetæ, sine missione apostolus, sine instructore⁹⁹ didascalus, cuius discipuli, imo, muscipuli, per diversas mundi partes, simplices seducunt, a vero aver-

C tunt¹⁰⁰, non ad verum convertunt. Qui potius ut satient ventrem quam mentem¹⁰¹, prædicare præsumunt, et cura non velint laborare propriis manibus ut acquirant victimum, malunt otiose vivere et falsa¹⁰² prædicare, ut venentur cibum (I Cor. iv); cum Paulus dicat : *Qui non laborat, non manducet* (II Thess. iii). Qui primo, in hoc navigant contra diuinam auctoritatem, et contra sacras Scripturæ præconia, quod prædicant noui missi a superiori prælato, aut a Deo; nam a Deo missos esse noui probant eorum opera, nec miracula comprobant. Missio enim a Deo facta, et operibus probatur bonis, et miraculis comprobatur. Nec etiam legimus aliquem sanctum prædicasse nisi missum. Nam et Christus a Patre missus est, nec venit ad prædicandum nisi secundum Patris beneplacitum. Hoc idem patet in prophetis et apostolis, eorumque vicariis. Jonah¹ a Deo missum legimus (Jon. i) Et

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ In impresso habetur, sine conscientia, sine littera. via seducunt. ⁹⁹ Satientur ventre quam mente. ¹⁰⁰ In impresso, instructione. ¹⁰¹ In impresso, a milia præcineret. ¹ In impresso male pro Jona, habetur Joannes.

ad Jeremiam ait Dominus: *Priusquam te formarem A mittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit: si quid autem volunt discere, viros suos domi interrogent; turpe enim est mulierem in ecclesia loqui* (*I Cor. xv.*). Item Apostolus in Epistola prima ad Timotheum: *Mulier in silentio discat cum omni subjectione; docere autem mulieri non permitto, neque deminari in virum* (*I Tim. ii.*). De his hæreticis sit etiam Apostolus in Epistola secunda ad Timotheum: *Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines seipso amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemantes, parentibus inobedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immittes, sine benignitate, proditores, protervi, tumulti, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes; et has devitae: ex his enim sunt qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, et nunquam ad veritatem scientiam pervenientes* (*II Tim. iii.*). Hæc omnia maxime convenient Waldensibus, qui elati sunt, prælati Ecclesiæ detrahentes; superbi, propria opera jactantes; blasphemi in Deum per hæreses, parentibus carnalibus et spiritualibus inobedientes¹⁰, quia negant obedientiam prælati suis; scelesti, quia suas animas et alias pravis dogmatibus interficiunt; sine affectione ad aliquem¹¹, sine pace, alios inquietantes, criminatores, quia alii criminia imponunt; incontinentes tamen in conciliabilis suis gula indulgent et luxuriae intendunt, ut testantur illi qui a consortiis corum recedunt; immittes, exercendo lites; sine bonitate, quia subvenire aliis nolunt; proditores, quia secreta aliorum revelant; tumulti corde inflati, profana religione protervi et procaces, speciem quidem pietatis habentes, virtutem autem ejus abnegantes, quia extrinsecus religionem prætendent, intrinsecus autem sunt lupi rapaces; cæci non intelligentes quid loquuntur, nec de quibus agunt; voluptatum amatores, carnales lætitias spiritualibus præponentes¹². Isti sunt qui penetrant domos viduarum et eas decipiunt; hi sunt qui semper laborant in gymnasii suis, ut addiscant, et nunquam ad scientiam veritatis pervenient.

D

260 CAPUT II.

Quibus auctoritatibus et rationibus muniti Waldenses, dicunt neminem debere alicui obedire nisi Deo.

Isti Waldenses asserunt neminem debere obedire alicui homini, sed soli Deo. Quod probare nituntur auctoritate Petri et Joannis, qui ut in Actibus apostolorum legitur, ad Scribas et Phariseos loquens ait: *Vos ipsi judicate an potius obediendum sit Deo*.

VARIÆ LECTIONES.

² In impressa, super alios, et alios missos missi. ³ Auctoritate majoris. ⁴ Hoc ultimum deest in impresso. ⁵ reprehendit. ⁶ Totum hoc deest in impresso. ⁷ In impresso sic: qui sacramentum Scripturæ non intelligunt. ⁸ In impr., periculum. ⁹ In impresso, contra Apostolum in hoc præsumunt. ¹⁰ In impresso, deest carnalibus. ¹¹ In impresso, sine affectione animæ. ¹² Plura ex præcedentibus desunt in impresso.

præcipienti, an vobis prohibentibus (*Act. 4* et *v*). Quasi dicat : Erratis, prohibentes que Deus præcipit, nec estis audiendi : ubi enim superior præcipit, et inferior contradicit, non est inferior audiendum. Dicunt etiam quod si homini obediendum est, propter Deum obediendum est, et non propter hominem, et sic soli Deo obediendum est. Item, si homini homo obediret in quibus obediendum non est, peccaret, quia in hoc non obediret Deo. Item, Samuel ad Saul : Species ariolandi est nolle obediare (*I Reg. xv*). Species ariolandi est, quodammodo Deum negare per inobedientiam; sed nolle obediare homini, non est ariolari, sed non velle obediare Deo. Deo igitur obediendum est, et non homini, quia per hoc quod non obedimus homini, non ariolamur, sed per hoc quod negamus obedientiam Deo.

CAPUT III.

Solutio præmissorum, et quod Deo et hominibus obediendum est.

His respondendum est quod Deo et homini obediendum est, sed Deo magis quam homini : homini tamen etiam, quia est super homines potestas ordinata a Deo, quia ut ait Apostolus : *Non est potestas nisi a Deo* (*Rom. xiii*)¹³. Unde Christus ad Pilatum : *Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset desuper* (*Ioan. xix*). Si ergo Pilatus, qui ab imperatore Romano potestatem terrenam accepert, eam super Christum habebat, longe fortius¹⁴ et aliis homo super alios homines. Christus etiam patri potatio et Matri obediens fuit (*Luc. ii*). Petrus autem et Joannes, per hoc quod dicunt potius esse obediendum Deo præcipienti quam hominibus (*Act. v*), non negant homini esse obediendum, sed potius Deo quam homini. Homini tamen nunquam est obediendum in malis, sed tantum in bonis : et in hoc quod quis obedit homini in bono, obedit Deo. Quod autem Samuel ait, species ariolandi est nolle obediare (*I Reg. xv*), intelligitur in eo casu, quando ex præcepto divino, vel inspiratione divina quispiam alicui aliquid injungit ; sicut Samuel ex inspiratione divina, vel præcepto divino injunxit Sauli ut expectaret eum ad ostendendum sacrificium. In eo igitur quod non expectavit, Deo inobediens fuit, et non tantum homini ; et hæc inobedientia quodammodo species ariolandi fuit.

261 CAPUT IV.

Auctoritates quibus probatur quod hominibus obediendum est, maxime prælati.

Quod autem hominibus, et maxime prælati obediendum sit, manifeste ostendit Apostolus in Epistola ad Romanos, dicens : *Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit*; non est enim potestas nisi a Deo : quæ autem sunt a Deo, ordi-

*nata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinatio resistit (*Rom. xiii*).* Et infra : *Ideo et tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsi deservientes* (*ibid.*). Petrus etiam in Epistola canonica ait obediendum esse dominis suis, non solum modestis sed etiam dyscolis (*I Petr. iii*). Dicit etiam Dionysius in *Hierarchia*, quod angelii invicem obediunt, minores scilicet majoribus. Bruta quoque animalia sibi invicem obediunt; quod apparet etiam in minimis animalibus, id est apibus; nam et apes regem habent.

Potestates ergo tam ecclesiasticas quam sæculares ordinatæ sunt a Deo; ut superiores inferiores regant, et ut subditi laudem¹⁵ habeant ex illis si bene agant; vel, si male, puniantur¹⁶. Debent subditi suis obediere prælati, sive boni sint, sive mali, in bonis tamen, et non in malis. Obedientia enim est animi deliberantis, honestæ et justæ iussionis effectus ; quia in his debemus obediare prælati quæ juste deliberant et juste imperant. Sunt autem quædam sine quibus non est salus, ut adimplitiones præceptorum moralium, in quibus omnino teneatur obediere prelati.

Sunt aliae in quibus non est salus, ut mortalia peccata, in quibus agendis, nulli est obediendum. Sunt et alia media, cum quibus est salus, et sine quibus est salus, ut carnes comedere, vel non comedere. Prædicare autem laico non licet, et ei periculoso est¹⁷, quia non intelligit quod dicit, nec Scripturas intelligit quas expondere præsumit¹⁸. Ergo si prælati ei injungat ut taceat, tenetur tacere; et si non taceat, mortaliter peccat.

Unde, si sub pœna excommunicationis prohibet ei prædicare, si prædicet, sententia excommunicationis subjacet. Quare, isti Waldenses qui contra præceptum domini papæ prædicant, immo contra totam Ecclesiam, huic sententiæ subjacent. In concilio etiam Lateranensi in eos sententiæ excommunicationis lata est. Unde eis etiam communicandum non est, cum sententia apostolica ab Ecclesia præcisi sint. Ideo autem excommunicati sunt, quia officium non suum usurpant contra fidem et quidem verbis Ecclesiam prædicant, cui factis derogant, et os in cœlum ponunt, Romane curie detrabentes, D cum instar sacrilegii sit, de facto summi pontificis disputare. Quibus etiam magis credendum est, idiotis, an sapientibus Ecclesie universis? Si ergo in his quæ non sint periculosa, sed indifferentia, ut, abstinere a carnibus vel a vino, obediimus majoribus et prælati Ecclesie, multo magis tenentur prædicti hæretici prælati Ecclesie obediare in his quæ periculosa est facere; cum prælati sententia (testante Gregorio) sive iusta sit sive iusta, non solum timenda, sed etiam tenenda sit.

VARIÆ LECTIONES.

¹³ *Hoc ultimum deest in impresso.* ¹⁴ *In impresso multo magis.* ¹⁵ *Impressum habet gratiam.*

¹⁶ *In impresso, si male operantur, pœnam sustineant.* ¹⁷ *In impresso omnia hic sunt confusa, et pro vericuloso est, habetur vericuloso non est.* ¹⁸ *In impresso, promisit.*

CAPUT V.

Otinio eorum qui dicunt quod bonis prælati tantum sit obediendum eorumque refutatio.

Forte dicent quidam hæretici, quod bonis prælati obediendum est, qui apostolorum vicarii sunt vita et officio; non vero iis qui apostolorum vitam non habent, nec **262** officium eorum retinuerint, quia hi mereenari sunt, non pastores.

Verum his obliuat beatus Clemens, dicens : « Sacerdotes et reliqui ministri Ecclesiæ, omnisque plebs, episcopos suos diligere debent, eorumque præceptis obediare; etiamsi ipsi aliter agant (quod absit), nisi in fide erraverint. » Item Eusebius papa : « Oves quæ suo pastori commissa sunt, eum reprehendere non debent, nisi a fide exorbitaverint, » nec ullatenus accusare possunt; quia facta pastoris, gregis gladio ferienda non sunt¹⁹.

CAPUT VI.

Auctoritate probare conantur hæretici quod tantum apostolorum imitatoribus obediendum est.

Quod autem illis solis potestas ligandi et solvendi data sit, qui doctrinam simul et vitam apostolorum servant, variis conantur auctoritatibus probare. Ait enim Augustinus, in libro *De Baptismo* : « Remissionem peccatorum per seipsum facit Deus, vel per columbae membra. » Dicit etiam idem Augustinus, peccata vel commissa dimitti a sanctis.

Idem super *Exodus*, ubi de lamina aurea sacerdotis loquitur, quæ semper erat in fronte sacerdotis. « Hec, inquit, significat fiduciam bonæ vitæ, quam qui vere, perfecteque, non tantum significatione, sed veritate sacerdos habet, solus potest peccata auferre. » Item *Gregorius* : « Illi soli habent in carne positi²⁰, ligandi et solvendi potestatem sicut sancti apostoli, qui illorum exempla simul cum doctrina tenent. » Item ex dictis *Gregorii* : « Hæc soli Petru concessa est potestas, et imitatoribus Petri, nam quicunque Petri vestigia imitantur, habent hanc ligandi et solvendi potestatem. » In *Malachia* etiam legitur : *Maledicam benedictionibus vestris* (*Malach. ii*). Et alibi : *Vix illis qui vivificant animas quæ non vivunt, et mortificant animas quæ non moriuntur* (*Ezech. xiii*). Si enim maledicit Dominus benedictionibus eorum, et si animæ quas vivificant, non vivunt, quomodo per eos gratia benedictionis datur²¹?

CAPUT VII.

Premissorum determinatio. Quod omnes sacerdotes habent ligandi et solvendi potestatem.

Ad hoc dicimus, quod omnes sacerdotes habent potestatem ligandi et solvendi, sed illos solos dignæ recte hac potestate uti, qui prediti sunt vita et doctrina apostolica, et ad hoc referendæ sunt præ-

A dictæ auctoritates, quæ dicunt injustos sacerdotes nec ligare nec solvere, id est nec digne, nec recte. Absolute tamen per illos qui sancti non sunt, fit remissio vel retentio peccatorum. Dat enim Deus benedictionem digne petenti, etiam per indignum ministrum. Quod autem in *Malachia* legitur : *Maledicam benedictionibus vestris* (*Malach. ii*), sic intellegitur, *Benedictionibus vestris*, id est iis quæ nostris benedictionibus non possident, *maledicam*, quia meas vos deserente, vobis cedent in malum. Vel sic : et si benedicant sanctis, non hoc faciunt ex vero corde; et sic, benedictio vertitur eis in maledictionem. Vel sic : quod a vobis benedicitur, a me maledicitur, quia male agentibus benedicunt, adulanturque peccantibus, dummodo sint divites²². Vcl B intelligatur hoc dici contra hæreticos ab Ecclesia præciosos et excommunicatos, quorum benedictiones **263** sunt maledictiones, qui eorum sequuntur errores. Illud autem, *Vix illis qui vivificant animas*, id est se vivificare dicunt, intelligitur de his qui absque clave scientiae et forma bonæ vitæ, ligare vel solvere præsumunt.

Quod vero potestatem ligandi et solvendi habent omnes sacerdotes, testatur Hieronymus super illum locum Evangelii, ubi Dominus ait Petro : *Tibi dabo claves regni cœlorum*, etc. (*Math. xvi*). « Habant eamdem judicariam potestatem cæteri apostoli, habet et omnis Ecclesia in episcopis et presbyteris, sed ideo Petrus eam specialiter accepit, ut omnes intelligent quod quicunque ab unitate fidei et societate Ecclesiæ se separaverit, nec a peccatis solvi, nec eolum potest ingredi. » Item quod sacerdos etiam si malus sit, gratiam tamen transfundat pro sua dignitatis officio, Augustinus ostendit dicens : « Dictum est a Domino, in *Numeris*, ad Moysen et Aaron sacerdotes : *Ves ponite nomen meum super filios Israel, ego Dominus benedic eos* (*Num. vi*). » Ut gratiam per ministerium ordinati transfundat hominibus, nec voluntas sacerdotis obesse vel prodesse potest, sed meritum benedictionem poscentis. Quanta autem sit dignitas sacerdotalis officii et ordinis, hinc advertimus. Augustinus dicit in libro *Quæstionum Veteris et Novi Testamenti* : « Dicitur est de nequissimo Caipha, inter cætera : Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit (*Joan. ii*), per quod ostenditur spiritum gratiarum personam²³ non sequi indigni vel digni, sed ordinem traditionis, ut, quamvis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere, nisi fuerit ordinatus, ut nihil ministrorum officium exhibeat²⁴. Dei autem est officium²⁵ tribuere benedictionis.

VARIE LECTIONES.

¹⁹ In impresso, omnino contrarie, sic : *Pastoris gladio oves feriendæ non sunt*. Verum, lectionem nostram refineandam esse, quilibet facile collegerit. ²⁰ In impresso sic : *in hac causa positi*. ²¹ In impresso, pro *datur*, habetur *transfunditur*. ²² Sequentia omnia in impresso desunt. ²³ In impresso, partem. ²⁴ In impresso ita, ut officium ministri exhibeant. ²⁵ In impresso pro officium habetur esse-*um*.

CAPUT VIII.

Opinio illorum qui dicunt quod officium vel ordo nihil confert ad consecrandum, vel benedicendum, ad ligandum et solvendum.

Aiunt etiam prædicti heretici quod magis operatur meritum ad consecrandum vel benedicendum, ligandum et solvendum, quam ordo vel officium. Unde ipsi quanvis ordinati non sint, quia se justos esse fingunt et merita apostolorum habere, modo sacerdotali benedicere presumunt. Dicunt etiam se posse consecrare, ligare et solvere, quia meritum dat potestatem, non officium : et ideo qui se dicunt apostolorum vicarios, per merita debent habere eorum officia. In quo maxime contra Ecclesiam navigant, et se contra demonstrant esse. Istum autem errorem fulcire conantur auctoritate N.º 1°, dicentis : « Sacerdotes non propria virtute benedicunt, sed quia figuram Christi gerunt, et propter eum qui in ipsis est, benedictionem plenitudinem tribuunt. » Itaque, non solum is qui sacerdotum sortitus est, sed quicunque Christum in seipso habet, et ejus figuram gerit per conversationem bonam, sicut Moyses idoneus est, ut benedictionem praestet. Ad hoc etiam notandum, aiunt, quod Apostolus in Epistola ad Romanos, dicens, *per quem accepimus gratiam et apostolatum* (Rom. 1), prepositus gratiam apostolatus²⁴.

Predictis autem respondemus, quod alia est benedictio quæ congruit solis sacerdotibus, alia quæ ab omnibus communiter exhibetur. Denique sacerdotes, in quibus Christus habitat, benedictionis 264 plenitudinem tribuere dicuntur, non quia illi soli gratiam transfundant, sed quia illi soli licite et digne id agant²⁵. Nec subditos mala vita sacerdotis habent, si vere faciunt quod ille dicit.

Unde Gregorius : *Multi dum plus vitam sacerdotis quam suam discutunt, in erroris foream dilabuntur, minus considerantes, quod non eos vita sacerdotum laderet, si humiliiter bonis sacerdotum admonitionibus aursus accommodarentur*²⁶.

CAPUT IX.

Infringunt illorum qui dicunt quid non tenetur quis confiteri sacerdoti, si presto sit laicus.

Præfati etiam dicunt heretici quod non est necesse hominem confiteri peccata sua sacerdoti, si presto sit laicus cui possit confiteri. Sed, quod studiose requirendum sit sacerdos, cui Deus concessit potestatem ligandi et solvendi, ostendit Augustinus in libro *De penitentia*, dicens : « Qui vult confiteri peccata, ut inveniat gratiam, querat sacerdotem qui sciens ligare et solvere, ne cum negligens circa se existit, negligatur ab eo qui miseri-

B corditer eum monet et petit. » Idem : « Judicet se homo voluntate dum potest, et mores in melius convertat, ne cum non poterit, prater suam voluntatem a Domino judicetur. Et cum protulerit in se severissimæ (sed tamen utilissimæ) medicinæ sententiam²⁷, veniat ad antistites, per quos illi claves in Ecclesia ministrentur. A prepositis sacramentorum²⁸ accipiat sua satisfactionis modum. » Item Leo papa : « Multiplex misericordia Dei ita lapsibus humanis subvenit, ut non modo per baptismum, sed etiam per penitentiam spes vitae reparetur, sic divina voluntatis presidiis ordinatis, ut indulgentiam Dei, nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtinere. Christus enim hanc prepositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut penitentibus et peccata contitentibus darent penitentia satisfactionem, et eosdem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum, per januam reconciliationis admitterent. » Item Leo : « sufficit confessio quæ primæ Deo offertur per sacerdotem, quem pro dilectis primis peccator accedit. Tunc enī plures ad penitentiam provocari poterunt, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis²⁹. » Item Augustinus. « Quem penitenti de peccatis, dolorem lacrymis ostendat, et per sacerdotem suam vitam Deo representet : preveniat Dei iudicium per confessionem ; præcepit enim Deus inundans ore sacerdotibus peccata esse confitenda, non per scriptum, vel nuntium, ut singuli pro peccatis suis erubescant ; quia erubescientia partea habet remissionis. »

CAPUT X.

Quod in necessitate potest homo confiteri peccata sua proximo, vel socio suo, si desit sacerdos.

Ex prædictis patet quod non sufficit confiteri Deo sine sacerdotio ; nec est vere humilis et penitens, nisi desideret ac studiose requirat sacerdotis iudicium. Si tamen sacerdotis habere non possit copiam, socio vel proximo sufficit confiteri. Unde Augustinus, in libro *De penitentia* : « Tanta est vis confessionis, ut si desit sacerdos, confiteatur proximo. » Sape enim contingit quod penitens non 265 potest reverendari coram sacerdote. Et quoniam desiderant nec tempus, nec locus offert, etsi ille cui confitebitur, ligandi et solvandi potestatem non habeat, si tamen dignas venia, ex sacerdotis desiderio, qui crimen confitetur socio. Mundati enim sunt leprosi dum irent orare, vel ostendere se sacerdotibus, antequam ad eos pervenirent. Unde patet, Deum ad eorum corda respicere, qui non possunt ad sacerdotes pervenire³⁰ (Luc. xvii).

Ouijciunt autem nobis in hunc modum : Si pec-

VARIE LECTIONES.

²⁴ Nomen auctoris in impresso desiderabatur, in ms. autem legere negiri, quantum autem conciceret potui, erat. Esisti : *hujus vero loco, exemplar impressum substituerat, auctoritas eventu diicentis.*

²⁵ *Tota hæc periodus deest in imp.* ²⁶ In impresso sic, sensu contrario, non quia illi soli licite et digne id agant. ²⁷ In impr. adhiberent. ²⁸ Plura hic desiderantur in impresso. ²⁹ In impresso, sacerdotem. ³⁰ Cetera desiderantur in impresso. ³¹ In impresso sic sine sensu, dum necessitate te probinent sacerdotes prevenire.

catum, omnino remissum est a Deo per cordis contumaciam, ex quo pénitentia habuit voluntatem constitendi²⁴, quid postea dimittitur a sacerdote? Video enim quo vinculo eum ligat, scilicet temporali pénam, sed non a quo eum absolvat. Ante pénitentiam enim cordis, anima rei maculam habet, et fetorem peccati, et aeternam ultionis vinculo ligata existit. Si vero ante confessionem, per contritionem cordis, Deus per seipsum sine ministerio sacerdotis, et debitum omnino relaxat, et animam interioris purgat a contagio, et fetore peccati, quid igitur mordet, quid dimittit sacerdos?

Ad hoc dicimus quod homo, quando peccat, delinquit contra Deum et contra proximum: Contra Deum, quia facit contra ejus praeceptum, contra proximum, per pravum exemplum. Cum ergo penitus remittitur ei peccatum quoad reatum, id est quantum ad debitum pénæ aeternæ, remissum est quoad Deum: Sed quia peccavit etiam contra proximum, restat pénam temporalis ei injungenda. Præterea quia nemo certus est utrum revera habeat veram contritionem per quam ei omnia peccata remissa sint; ideo datum est a Deo officium sacerdotibus, ut pénitentibus sacramentum absolutionis impendant, et secundum quod viderint illos dispositos, maiorem aut minorem injungant satisfactionem. Itaque sacerdos solvit per culpe et pénæ relaxationem, et quando per reconciliationem, in Ecclesiam inducit; ligat, quando sententia excommunicationis subditos ferit²⁵.

CAPUT XI.

Opinio eorum qui dicunt, quod generales absolutions quæ sunt ab episcopis in variis officiis, non sunt ratæ.

Prædicti etiam haeretici nituntur probare, quod absolutione que sit ab episcopis in consecratione Ecclesiarum, vel in aliis officiis, non sit habenda rata. Aiant enim: Iste tenetur ad satisfactionem trium annorum, unus episcopus in consecratione unius ecclesias dimittit ei tertiam partem, secundus relaxat aliam tertiam partem, et tertius reliquam relaxat tertiam, quia tantam potestatem relaxandi habent secundus et tertius quantum et primus. Quod si est pro tribus obelis et nummis, relaxabitur pénitentia triennis. Item, indiscreta viñctur esse illa relaxatio, nec æqua satisfactionis recompensatio, si pro uno obolo vel nummo, relaxetur unius anni satisfactio.

Verum ad prædicta dicimus, quod ille cui injunctio satisfactio, charitatem habet vel non. Si charitatem non habet, nihil ei ab episcopo relaxatur: Si vero charitatem habet, aut sit in charitate, hoc dictat ei charitas, ut perficiat pénitentiam sibi injunctam, nec seipsum palpet, corporalem declinans

A pénam, quin injunctam sibi pénitentiam peragat, si potest. Quia ipsa caritas reddit hominem paratum, ut non solum illam, verum etiam majorem compleat, si ei injongeretur. Talis, si implet illud, pro quo facta est relaxatio ab episcopo, non relaxandæ pénæ intentione, sed ex charitatis fervore, et decedit ante peractam pénitentiam, remittetur ei tantum de pénam purgatoria, quantum in praesenti sæculo ei relaxavit episcopus²⁶. Dicimus etiam quod licet spiritualem pénam commutari in corporalem, vel pecuniariam, quæ in plerisque longe gravior corporali²⁷. Nec isti, qui ex charitale accedit²⁸, fit commutatio pénæ quantum ad ipsum, quia non hac intentione facit illud pro quo sit relaxatio, scilicet ut relaxetur ab injuncta pénitentia, sed solo intuitu charitatis. Nec vult ut relaxetur, sed habeat proposum perficiendi pénitentiam, si Deus concesserit vitam. Quia igitur proponit eam perficere, nec in ipso remanet quin perficiat, si priusquam perficiat, decedit, et ipse episcopus hac intentione relaxat, ut in purgatorio ei aliquid de pena relaxetur: isti, si fuerit morte præventus, tantum de pénam purgatoriæ relaxabitur, quantum in hoc sæculo de pénam temporali relaxatum esse videbitur.

CAPUT XII.

Opinio illorum qui dicunt suffragia illa quæ sunt ab illis qui sunt in peccato mortali, non videntur mortuis.

C Dicunt etiam prædicti haeretici quod orationes vel suffragia corum qui sunt in mortalibus peccatis²⁹, animabus mortuorum non prosunt. Nam quomodo potest aliis protesse qui sibi non potest prodesse? Item, oratio quæ sit in oratione perniciem, quomodo erit in alterius salutem? hoc autem probare nituntur auctoritatibus et rationibus. Dicit enim auctoritas: « Si is displicet qui ad intercedendum mittitur, irati judicis animus ad deteriora provocatur. » Item: « Qui indevote orat, judicium sibi postulat. » Sed qui sibi in oratione postulat judicium, quomodo aliis postulat remedium? Item: *Oratio ejus fiat in peccatum (Psal. cvii).* Quomodo ergo ad salutem aliorum? Item ille qui meretur offensam apud Deum quia orat, quomodo pro alio perorabit? *Peccatori enim dixit Deus, quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? (Psal. xl.)* Item et rationibus probare conantur: Sacerdos in mortali peccato existens, dum celebrat divina, aut orat, actio illa mala est, et per hanc sibi meretur pénam aeternam, ergo eadem non meretur alii relaxationem pénæ: nulla enim actione potest quis mereri bonum et malum. Item, dicit auctoritas quod illius sacerdotis missa audienda non est, de quo indubitanter constat quod

VARIÆ LÉCTIONES

²⁴ In impresso, volum confundi. ²⁵ Praecedentia omnia in impresso habebantur hinc inde aliter, et valde obscure: sed et in ms. vix sensus aliquis colligi potuit. ²⁶ Hs habebat, nam in pecuniariam, quæ tamen plerisque gravior est corporali. ²⁷ In impresso sic, sine sensu, isti cui ex charitate accedit. ²⁸ In impresso, qui in morte sunt.

habeat concubinam. Alia etiam clamat auctoritas, quod ille qui in mortali peccato est nec in ecclesia orare, nec populum docere debet²⁹.

CAPUT XIII.

Præmissorum solutio, et quod oratio quæ sit ab Ecclesia, a quoque proferatur, præsit mortuis et vivis.

Ihis facile potest responderi. Verum enim est quod is qui ad intercedendummittitur, Deo per mortale peccatum displicet, ex eo quod præsumit orare pro alio. Deterior etiam sit sua conditio divina celebrando; maxime si fuerit in notorio crimen, quia et in eo peccat quod præsumit, et quod aliis occasio scandali sit, sed tamen quia orat in persona Ecclesie³⁰, dicens: *Oremus, ipsum significatum orationis, seu ipsa orationis significatio*³¹ prodest alii, non ex virtute orationis orantis, sed ex virtute Ecclesie, ad hoc orationem instituentis, ut præsit vivis vel mortuis. Peccat ergo qui in mortali peccato præsumit celebrare; prodest tamen oratio **267** quantum ad vim significacionis, non quantum ad actionem orantis.

Sciendum etiam quod duplex est devotio, scilicet naturæ et gratiæ: Devotio naturæ est, quando quis ex naturali pietate orat, et ex quadam lumenitate, quamvis sit in peccato. Talis si orat, ex eo quod orat non peccat, quia non indevote orat quantum ad devotionem naturæ; hujus oratio ipsi oranti non obest et illi pro quo orat potest prædorisse quantum ad virtutem orationis. Devotio gratiæ est, quando aliquis ex charitate orat. Est ergo sensus: qui indevote orat, id est sine devotione naturæ vel gratiæ, judicium sibi postulat, id est peccat. Ille autem qui peccato notorio laborat, et aliis præbet scandalum, oratio ejus sit in peccatum illi, et non aliis pro quibus orat; actio, inquam, orantis, et non virtus orationis. Liec igitur apud Deum meratur offensam actione prava, tamen pro alio virtus orationis perorat. Cum autem dicatur: *Peccatori autem dixit Deus, etc.* (*Psal. xix.*) Peccator dicatur ille, qui gloriat eum male fecerit, quia laborat publico crimen, vel qui convictus vel confessus est in jure: Talis, si in publico id est in ecclesia orat, vel predicat, vel psalmos cantat, peccat, ut dictum est. Item, si talis divina celebret, quantum in se est, peccat; virtus tamen orationis alios adjuvat. Si vero hereticus ab Ecclesia divisus, pro aliis orat, jam non orat in persona³² Ecclesie, nec ipsi nec aliis prodest oratio.

Ex præmissis patet quod peccatoris obstinata actio qua orat, mala est, nec ei nec aliis prodest, sed ipsa significatio orationis, quia ab Ecclesia Dei ad hoc est instituta ut præsit, prodest aliis, et ita non est mala, sed bona. Quod autem dicatur, quod

A talis sacerdotis missa non est audienda, de quo indubitanter constat quod habeat concubinam, intelligendum est de sacerdoti qui convictus vel confessus est in jure, seu in judicio; cuius missa audienda non est, non quod sit mala, sed quod hoc faciendum est in verecundiam et confusionem sacerdotis, ut sic peccatum suum cognoscat et puniat.

CAPUT XIV.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod orationes ab Ecclesia institute, sive a bono vel malo sacerdoce proferantur, presunt.

Quod autem orationes ab Ecclesia institutæ prosint, si in persona³³ Ecclesie proferantur, seu a malo, seu a bono, rationaliter probatur. Si merita ministrorum non augent vel minuant vim Sacramentorum, videtur quod nec vim orationis. Sed patet quod vis baptismi vel eucharistiae vel alterius sacramenti, non auget vel minuitur a quoqueunque detur: a simili, nec vires ecclesiasticarum orationum; habent cuim in se quandam vim sacramentalem. Præterea, si merita ministrorum augerent vel minuerent vim orationum, unitas Ecclesie non staret, imo schismata fieret; quia quidam sequentur sacerdotem quem crederent meliorem, et fugerent alium quem putarent deteriorem; rursus, alii illum, alii alium sequentur.

C Paulus etiam contra illos qui gloriabantur de baptistis, dicit unum esse baptismum, et unum qui baptizat (*1 Cor. i.*). A simili, nemo dubet gloriari de orationibus hujus vel illius: tanta enim est vis orationis prolate ab isto quam ab alio, quantum ad ipsius orationis significacionem³⁴, licet non quantum ad devotionem orantis³⁵; devotio enīa **268** orantis poterit esse efficiens quanto maior, sed oratio, quantum in se est, non erit fructuosior: Verbis enim inesse virtutem clamant Scripturæ tam diuine quam humanae. Nonne vis est in his verbis: *Baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti? Hoc est corpus meum: Hic est caix Novi Testamenti,* quare in ecclesiasticis orationibus manet vis, si proferantur in persona Ecclesie³⁶, non quantum ad proferentes, sed quantum ad institutionem?

CAPUT XV.

D *Opinio illorum qui dicunt quod omne mendacium est peccatum mortale.*

Est et aliis predictorum error, quod asserant quod omne mendacium est peccatum mortale. Quod sic probare conantur: Ait enim auctoritas: *Perdit omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal. v.*) El alibi: *Os quod mentitur, occidit animam* (*Sap. i.*) Item: *Sit sermo vester, est, est, non, non; quod autem omnipius est, a malo est* (*Matth. v.; Jac. v.*) Ac si dicat

VARIÆ LECTIONES.

²⁹ In impresso sic, nec psalmos dicere debet. ³⁰ In impresso pro persona, vito habetur propria ecclesia. ³¹ In impresso omnia hic sunt confusa, et sine sensu. ³² In impresso, praesentia. ³³ In impresso, presentia. ³⁴ In impresso ab orationis significacione. ³⁵ In impresso pro orantis, habetur orationis, sed perperam. ³⁶ In impresso, non sine crasso errore, pro persona Ecclesie, habetur, parochia ecclesiastica.

auctoritas : Simpliciter tantum affirmate quod verum est, falsum negate. Si hoc est praeceptum, ergo si quis mendacium asserit, mortaliter peccat. Item, quidquid sit contra conscientiam, redit ad gehennam, ergo mortale peccatum est. Item, cum dicatur in Decalogo : *Non falsum testimonium dicet* (*Exod. xx; Matth. xix.*), ex parte intelligitur totum. Ergo tibi prohibetur mendacium; ergo qui mentitur contra probationem facit. Ergo mortaliter delinquit.

CAPUT XVI.

Predictorum solutio, et quod non omne mendacium est peccatum mortale,

Ad hoc dicendum est, quod quoddam mendacium est peccatum mortale, quoddam veniale, quod penes se habet causam excusationis⁴⁷, ut quando prodest alieni, et nulli obest. Quam mendaciorum differentiam manifeste insinuat Augustinus (*in Psal. v.*), dicens : *Tria sunt mendaciorum genera; nam sunt mendacia pro salute vel commodo alicujus, non malitia, sed benignitate dicta, ut obstetrices in Exodo fecisse leguntur*⁴⁸, quae dixerunt Pharaoni falsum pro filiis Israel servandis (*Exod. i.*). Est et aliud mendacii genus, quod sit jocum, quod non fallit, sed sola placendi vel delectandi voluntate profertur, et illuc cui dicitur, scit, quod causa jocum dicitur. Haec duo genera mendaciorum non sunt sine culpa, sed non cum magna. Tertium genus est, quod ex malignitate et duplicitate procedit, cunctis cavendum valde. Ad illam ergo speciem mendaciorum, qua peccatum mortale est, referatur illud quod dicitur : *Os quod mentitur occidit animam* (*Sap. i.*). Et illud : *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal. v.*). Quod autem dicitur : *Sit sermo vester, est, est, non, non* (*Matth. v.; Jac. v.*), non est praeceptum sed consilium, et specialiter dicitur contra juramentum. Monet enim sacra Scriptura, ne juremus sine cause cognitione : *superflua enim juramenta perniciosa sunt. Unde sequitur, quod amplius est, scilicet juramentum, a male est, non quidem a male jurantis, sed juramenti, sed a male 269 jurare cogentis*⁴⁹. Quod autem dicitur, quidquid sit contra conscientiam, id intelligitur de mortali peccato, quis si conscientia dicit⁵⁰ alicui, aliquod opus esse peccatum mortale, et tamen facit⁵¹, seipsum redit ad gehennam, et aeterna morte dignum reddit. Mendacium vero quod est veniale, nisi hoc modo sit contra conscientiam, scilicet quod conscientia dicit tale opus esse peccatum, tamen quia veniale est ex causa non redit ad gehennam, nec sic mentienti dicitur conscientia, quod tale mendacium sit mortale. Si enim dicitur conscientia quod tale mendacium esset mortale, et faciet, peccaret mortaliter. Cum autem dicitur :

A *Non falsum testimonium, etc.* (*Matth. xix.*), dicimus quod tantum prohibetur genus mendacii quod est mortale.

CAPUT XVII.

Utrum in aliquo casu licitum sit mentiri.

Querunt etiam haeretici utrum aliquo casu licitum sit mentiri, vel non. Si licitum est, ergo aliquo casu mentiri non est malum; quod falsum est. Ad hoc dicimus quod aliquid dicitur licitum duobus modis, uno modo dicitur licitum illud, quod potest fieri sine aliquo peccato; juxta quam acceptiōnem ait Apostolus : *Omnia mihi licent, sed non omnia expedient* (*I Cor. vi.*). Alio modo dicitur aliquid esse licitum, quod quanvis non possit fieri sine peccato veniali, tamen sine mortali aliquando fit, et secundum hoc licitum est mentiri in aliquo casu, et non aliter.

Verum quod aliquis in aliquo casu non solum possit, sed etiam teneatur mentiri, videtur posse probari hoc modo. Ecce aliqui insequeuntur aliquem ut eum occidant, ille fugiens abscondit se apud alium, iusequentes querunt ab illo a quo absconditus est, de abscondito, ubi sit. Ille autem vehementer opinatur absconditum esse in peccato mortali, et taliter moriturum si nunc occideretur. Ergo quia proximus ejus est, tenetur eum servare ad vitam corporis et animæ, sed maxime animæ, ergo videtur ad hoc teneri, ut dicat absconditum non esse ibi, et ita tenetur mentiri. Ad hoc dicimus quod non tenetur mentiri, nec falsum dicere, sed potest verum tacere. Et si forte mentitur ad servandam vitam proximi, venialiter peccat; quia hoc non facit intentione fallendi aliquem; sed intentione conservandi aliquem ad vitam. Ubique ergo intentio mentientis non tendit ad malum, veniale est mendacium; sed ubi intentio tendit ad malum, non ad bonum, vel potius ad malum quam ad bonum, mendacium mortale est. Nullo ergo modo mentiri bonum est; sed asserere quod omne mendacium sit peccatum mortale, stolidum est.

CAPUT XVIII.

Opinio illorum qui dicunt quod nulla modo est jurandum.

Afferunt etiam predicti haeretici nullo modo esse jurandum, quod auctoritatibus multis et rationibus probare videntur. Dicit enim Christus : *Sit autem sermo vester, est, est, non, non, etc.* (*Matth. v.*). Alibi etiam **270** dicitur in Evangelio : *Nolite jurare omnino, neque per cœlum, quoniam sedes Dei est; neque per terram, quia seculum pedum ejus est; neque per capillum capitis vestri, quia non potestis unum facere album, vel nigrum* (*Matth. v.*).

Ad hoc dicimus quod jurare, in se neque bonum neque malum est, sed indifferens; aliquando ta-

VARIAE LECTIONES.

⁴⁷ In impresso, errore intolerabili, pro excusationis, habetur excommunicationis. ⁴⁸ In impresso nerum perperam, loquuntur. ⁴⁹ In impresso pro jurare habetur jure. ⁵⁰ In impresso, dicat. ⁵¹ Omnia hic in impresso confusa, hoc modo : tamen facere ipsum ad gehennam, et dignum est aeterna morto.

men malum est, aliquando non. Sponte enim et sine necessitate jurare, vel falsum jurare, grande peccatum est; ex necessitate autem jurare, scilicet ad asserendam innocentiam, vel ad feedera pacis confirmandam, vel ad persuadendum auditoribus quod eis util est⁷³ malum non est, esse enim necessarium. Unde Augustinus, *De sermone Dom. in monte*: « Juramentum faciendum est in necessariis, cum homines pigi sunt credere quod eis util est; licet enim juratio non sit bona, non est tamen mala quando necessaria est. » Item Augustinus *sup. Epist. ad Gal.*: « Non est contra Dei præceptum juratio, sed ita intelligitur Dominus prohibuisse a juramento, ut quantum in ipso est, quis non jurat; quod multi faciunt, in ore habentes jurationem, tanquam aliquid magnum et suave : » Apostolus enim novit præceptum Domini et juravit tam (Rom. i.)⁷⁴. Prohibetur ergo jurare, cupiditate vel delectatione jurandum⁷⁵. Item Augustinus in *codera Serm.*: « Quod ergo ait Christus in Evangelio : *Ego dico vobis, nolite jurare omnino*, intelligitur præcepisse ne quisquam tanquam bonum appetat juramentum, et assiduitate jurandi, labatur in perjurium. » Quod vero additur : *Sit autem sermo vester, est, est; non, non, bonum est, et appetendum; quod autem amplius est, id est si jurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum qui bus aliquid suades, quæ infirmitas utique malum est, unde nos quotidie liberari precamur, dicentes : Libera nos a malo (Matth. vi).* Itaque, nou dixit, *quod amplius est, malum est; tu enim non lacis malum, quia bene uteris juratione; sed a malo illius est; qui alter non credit, id est ab infirmitate, quæ aliqua pena est*⁷⁶, aliquando etiam pena et culpa. Ibi ergo Dominus prohibuit malum, suscit bonum, induxit necessarium. Quod autem Dominus in Evangelio præcipit: *Nolite jurare omnino, neque per celum, neque per terram, neque per creaturam aliquam*. Hoc ideo factum est, ne Judai qui quasi parvuli sensu erant, jurantes per angelos et elementa, creaturas divino venerarentur honore, hoc enim melius erat Dei exhibere quam creaturis. Infirmis ergo prohibuit⁷⁷, sanctis vero qui in creaturis Creatorem venerabantur, non prohibuit. Unde Joseph per salutem Pharaonis juravit, Dei judicium in eo veneratus quo positus erat quasi Salvator Ægypti; infirmis vero Christus ita per creaturas jurare prohibuit, ne vel aliquid divinum in eis inesse crederetur, pro quo eis reverentia deberetur, vel ne per eas homines falsum jurantes, se non teneri juramento putarent⁷⁸.

VARIA LECTIONES.

⁷³ In impresso sic: Ad persuadendum aliquid quod alicui est utile. ⁷⁴ In impresso mate pro juravit habetur jurare prohibens. ⁷⁵ In impresso, ergo jurare intellexit. ⁷⁶ In ms. pro aliqua, habetur aliquando. ⁷⁷ In impresso, sequentia omnia confusa sunt et hinc inde quedam omissa, locis relictis vacuis, et punctis respersis. ⁷⁸ Sequentia etiam omnia desunt in impresso. ⁷⁹ In impresso pro Evangelii, habetur Augustini. ⁸⁰ In imp., aliis modis. ⁸¹ In impresso, huic sententiae propoauunt sequentia, auctor etiam universorum in multis locis sacrae Scripturae legitur jurassem. ⁸² De his et sequentibus nihil in impresso. ⁸³ In impr. additur, vel sacramentum. ⁸⁴ Hoc verbum in impr. prætermissem est.

⁸⁵ In peccatorum.

In illa etiam auctoritate quæ est in Epistola canonica, *Ante omnia, etc.*, non prohibetur juratio, sed prouitas et præcipiatio ad jurandum.

CAPUT XIX.

Quod in quibusdam casibus licet jurare.

Prædictis auctoritatibus Evangelii⁷⁹, manifestum est licitum esse jurare, ex causæ cognitione; quod et aliter⁸⁰ probari potest. Dicit enim Apostolus 271 in Epistola ad Hebreos: *Omnis controversia finis est juramentum (Hebr. iv).*

Illi igitur qui suspectus est de aliquo crimen, cum ejus simplici verbo non sit credendum quomodo cogetur ad purgationem, nisi per sacramentum, cum alijs purgationes ab Ecclesia sint prohibite, ut, judicium aquæ frigideæ, et ferri caudentis, aut ignis? hoc enim modo se purgare, est Deum tentare. Dominus etiam Abraham per semetipsum juravit⁸¹ quod eum benediceret et multiplicaret. Unde Apostolus ad Hebreos: *Abraham namque promittens Deus, quoniam non habuit majorem per quem juraret (Hebr. vi).* Et infra: *Volens Deus abundantius pollicitationis hæreditibus immobilitatem consiliis, interposuit jusjurandum (ibid.)*⁸². Super hunc locum dicit auctoritas: *Condescendit consuetudini hominum, ut certos faceret. Item in Psalmo: Juravit Dominus, et non penitebit eum (Psal. cxix).* Et alibi: *Quibus juravi in ira mea (Psal. xciv).* Legitur et in Apocalypsi quod angelus juravit per riventre in secula (Apoc. x). Apostolus etiam in Epistola ad Romanos, jurat in hunc modum: *Testis mihi est Deus (Rom. i).* Quid autem aliud est Deum in testem inducere, quam per eum jurare? Quomodo etiam faciet quis fidelitatem Domino suo, nisi per juramentum⁸³?

CAPUT XX.

Opinio illorum qui dicunt quod nullo modo homo est occidendum.

Afferunt etiam prædicti hæretici, et hostes Ecclesie, in nullo casu et nulla occasione, nulla causæ ratione, hominem esse occidendum. Dicunt enim Deum prohibuisse homicidium, dicens in lege: *Non occides (Exod. xx; Matth. v).* Etiam in Evangelio: *Omnis qui acceperit gladium gladio peribit (Matth. xxvii).* Item Augustinus ad Marcellinum comitem, pro quibusdam sceleribus⁸⁴: « Imple, Christiane judex, pii Patris officium, sic succendendum iniquitati memineris, ut non peccatorum⁸⁵ atrocitatibus exerceas ueliscendi libidinem, sed peccatorum vulneribus curandi adhibeas voluntatem. » Et infra: « Peccata illorum quamvis de tantis sceleribus confessorum, rogo te ut præter suppli-

cum mortis sit, propter conscientiam nostram, et propter catholicam mansuetudinem commendandam. Quod etsi quibusdam de nostris atrocitate commotis, videatur indignum, et quasi dissolutio-
nis et negligentiae simile⁸⁵, transactis tamen moti-
bus animalium, qui pro factis recentioribus tur-
bulentiis⁸⁶ solent excitari, egregie luculenta bo-
nitas apparebit. *Item :* Ex occasione terribilium
judicium et legum, ne aeterni judicium poenas luant,
corrigi eos epimus, non necari. *Item,* *Grego-*
rius : Reos sanguinis defendat Ecclesia, ne effu-
sionis sanguinis particeps fiat. *Item* Dominus ait:
Nolo mortem peccatoris, etc., (*Ezech.* xviii). De Ju-
dais etiam in Evangelio prohibetur ne occidantur,
quia capsarii⁸⁷ nostri sunt, et cedunt in argumen-
tum⁸⁸ fidei nostrae. Unde in Psalmo legitur: *Ne B*
occidas eos, nequando obliviscantur populi mei (*Psal.*
lviii). Augustinus etiam, ubi legitur, quod Absa-
lon intravit ad concubinas patris (*II Reg.* xvi),
dicit, quod per concubinas intelliguntur haeretici,
qui occidendi non sunt, sed in careerem detru-
dendi, et frequenter admonendi, ut ad Christianae
tidei redcant veritatem. Ovis etiam errabunda oc-
cidi non debet, sed ad caulas reduci. Similiter ha-
retici qui characterem habent Christianum, co-
gendi sunt verbis et verberibus, ut ad Ecclesiam
redeant unitatem.

272 CAPUT XXI.

Item rationibus probare conantur.

Multiplici ratione idem sic probare conantur; si
huc fuit legis Mosaicæ severitas, ut fur cogeretur
restituere furtum, in duplum vel in quadruplum
(*Exod.* xxii), quid est quod tempore Evangelii quod
praedicat misericordiam, fur pro furo morte ple-
nitur? Nonne misericordia Evangelii debet pre-
judicare austeritati legis? Apud legem magna ju-
dicabatur austeritas esse in legis talione quando
dens pro dente, oculus pro oculo solvebatur (*Exod.*
xxi; *Matth.* v), in tempore vero Evangelii multo
major videtur esse severitas, cum pro abscissione
unius pedis, morte damnetur alius (*Matth.* xviii).
Quæ est hæc misericordia, que homicidium ap-
probat, leges exasperat? præterea, qui hominem
occidit legi obvia naturali, quæ dicit: *Quod tibi
non vis fieri, alteri ne feceris* (*Matth.* vii; *Luc.* vi).
Nemo ergo debet velle aliud occidi, vel occidere,
cum id nolit fieri de se. Item: Aliquis videt alium
esse in mortali peccato⁸⁹ nec paenitere, et ita di-
citat ei conscientia, quod si modo moreretur, dam-
naretur. Si ergo eum occidit, occidit eum in anima
et corpore, et ita reus est damnacionis illius. Et
tamen, cum proximus ejus sit, tenetur eum diligere
sicut se ipsum, et sic ad vitam aeternam, et conse-
quenter, ejus temporali saluti providere, ut provi-
deat aeternam. Si vero dicatur, quod judex hoc fa-

ciat, qui minister⁹⁰ est legis, Domino contradicitor
quia: *Mihivindictam, etego retribuam* (*Deut.* xxxii;
Rom. xii; *Hebr.* xiii). Item, si quis objiciat et dicat:
Nonne licet injurias hostium repellere? Ad hoc di-
cunt, quod et licet vim vi repellere, sed cum mo-
deramine inculpata tutela, et defendendo scilicet
se, sed non alium occidendo, sive ut inimicos no-
stros capiamus, vel fugemus, non vero occidamus.
Si enim occiderimus, contra hoc praceptum Do-
mini navigavimus: *Diligite inimicos vestros, et bene
facite his qui vos oderunt* (*Matth.* v).

CAPUT XXII.

*Ad predicta responsio, et quod homicidiarum et sa-
crilegorum punitio non est effusio sanguinis, sed
legum ministerium.*

His objectionibus sic respondemus: Quando ju-
dex, dictante justitia⁹¹, praecipit aliquem occidi,
ipse non occidit, sed lex. Judex enim minister est
legis, imo Dei, in exequendis judiciis. Quod au-
tem dicitur in Evangelio, *qui gladium acceperit, etc.*
(*Matth.* xxvi). Sic intelligendum est: Qui judicia-
ria potestate abusus fuerit; vel injuste, sua auctor-
itate, sibi usurpaverit; vel qui ex odio vel superbi
gladium acceperit, gladio peribit, hoc est con-
demnabitur. Quod autem Augustinus pro sceleratis
intercessit, de misericordia fuit, non de rigore
justitiae. De justitia enim poterat eos comes tempo-
rali morte punire; ad judicem autem ecclesiastici
cum non pertinet sanguinis effusio. Quod autem
Gregorius ait: *Reus sanguinis, etc.*, sic intelli-
gendum est, quod ad judicem ecclesiasticum non
pertinet sanguinis effusio, sed ad judicem sacerdo-
rem, qui gladium quo puerat corpus portat; judex
vero ecclesiasticus, potius animam quam corpus
suo gladio punit. Et sicut judex terrenus non de-
bet usurpare officium ecclesiastici, ita nec ecclæ-
siasticus terreni. Ecclesiam ergo defendere sanguini-
s reus, nihil aliud est quam eos non dehere cor-
porali poena punire, sed potius pro eis apud terre-
num judicem intercedere. Cum autem Dominus
273
ait: *Nolo mortem peccatoris* (*Ezech.* xviii), non intelli-
genda est de morte corporis, sed de morte animæ: non
vult enim animas mortem, sed potius ut convertatur,
et vivat spiritualiter. De Judæis autem dicimus, quod
non sunt occidendi. Si⁹² tamen laborent illis cri-
minibus, pro quibus lex dicit hominem occiden-
dum, judex potest eos occidere, ut in hoc deserviat
legi. Similiter, haeretici propter haeresim non sunt
occidendi, sed propter characterem Christianum
quem habent, ad cauam Ecclesie reducentur. Si
tamen illis peccatis laborant quibus mors tempo-
ralis debetur, a judice sacerduli puniri possunt, si ta-
men eos puniat intuitu justitiae, non ex ira, vel
animi rancore. De fure dicimus quod ordinarie,
propter furtum non debeat occidi, sed cogi ad furti

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ In impr., silere. ⁸⁶ In impr., tribuentibus. ⁸⁷ In impr., fratres. ⁸⁸ Augmentum. ⁸⁹ In impresso
iterum hic quædam est confusio, dum ita legitur. Videt alium esse juniorum in mortem peccatoris.
⁹⁰ In impr., magister. ⁹¹ In impresso, pro dictante justitia, habetur sententia. ⁹² In impresso, male
habetur sed.

restitutionem, et verberibus corrigi. De latrone vero A stolus : *Nan sine causa, id est non sine auctoritate qui viatoribus insidiatur, secus judicandum est, quia talis de jure interimi potest.* Nec intelligitur homicida ⁹³ esse, qui hunc interimit de präcepto principis, sicut legis minister ; nec ipse hoc dicitur facere, sed lex ipsa. Dicimus etiam, quod in veteri lege nulla poterat fieri dispensatio circa reos, quos lex judicabat morte puniendos. Ille etiam qui ignoranter aliquem occidbat, non erat tutus nisi con fugeret ad aliquam civitatem refugii. Sed in Novo Testamento ⁹⁴, nullis ignoranter occidens morte puniatur, immo quomodoenque occidat, si ad ecclesiam configuerit, salvus erit ; majorem enim immunitatem præstas ecclesia in Novo Testamento, quam civitas refugii in Veteri. **B** Judec etiam ecclesiasticus nullum debet punire pena corporali, immo pro damnatis apud secularem judicem intercedere. Puniuntur tamen rei a seculari judge, ut pena unius sit metus multorum : multoties etiam pareatur reis ; cum tamen in veteri lege nulla possit fieri dispensatio, sed sine omni misericordia reus damnabatur. Hoc autem non judicamus justum, ut si quis alicui membrum amputaverit, ideo morte corporali plectatur : de rigore tamen justitiae, potest recipere talionem, immo majori pena puniri, ex cause cognitione. Dicimus etiam quod judec non ⁹⁵ obviet legi naturali, quando präcipit homicidam interfici, quia non ipse, sed lex ipsa hoc facit. Debet etiam judec occidendum, quem credit esse in mortali peccato, diligenter admonere ut peniteat, nec de contingentibus aliquid omittere, et ita liberat animam suam, nec tenetur reus, pro morte ejus temporali vel æterna, si iuxta legem puniat. Qui vero iuxta legem non habet potestatem occidendi, et scienter occidit, peccat mortaliter ⁹⁶. Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est, aliquem occiderit, nulla sua civitatis lege reus homicidii est ; immo, nisi fecerit, reus erit deserti et contempti imperii : quod si sua sponte et auctoritate fecisset, in crimen effusi sanguinis incidisset. Itaque, unde puniatur si fecerit injussus, inde punietur si non fecerit jussus. Multorum autem est opinio, non licere homini occidere hominem, ne ab eo occidatur. **D** Unde Augustinus ad Publicolam : De occidendo hominibus, ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium. Tenetur enim homo ante morteni sustinere temporalem, quam sustineat æternalem ; debet enim suum bonum æternale preferre suo bono temporali, et prius mortem sustinere temporalem, quam occidendo fratrem, mortale peccatum incurre ⁹⁷. Cum autem judec exercet vindictam, ipse Deus dicitur eam exercere. Unde Apo-

Dei, gladium portat ; Dei enim minister est, vindicta in iram (Rom. xiii), id est propter iram Dei vindicandam, vel ostendendam. Cum ergo dicatur a Domino : *Mihi vindictam, et ego retribuam* (Deut. xxxii), inhibetur ne homo sua auctoritate se vindicet, sed vindictam relinquat judic vel legi. **274** Concedimus etiam, quod « vim vi repellere licet cum moderamine inculpata tutela, » nec licet repellendo injurias, hominem occidere ex deliberatione, si tamen intuitu se defendendi, occidit alium, non intendendo eum occidere, non peccabit mortaliter. **C** Judec quoque si homicidam vel sacrilegum occidit ad aliorum correctionem ⁹⁸, ut puniatur temporaliter, ne puniatur æternaliter, non debet dici illum odire quem occidit, sed potius diligere. Ad hoc enim puniit, ut pena temporali corruptus, in ipsa pena pernitiat ⁹⁹, et sic poenam vitet æternam.

Sed objicunt : *Deus non judicat bis in ipsum* (Nahum 1, iust. LXX). Ergo si quis temporali morte puniatur, non debet æterna puniri ; vel si punitur æterna, non debet puniri temporali : alioquin, si duplice morte puniatur, injuste cum eo agitur, qui bis in idipsum judicatur. Ad hoc dieimus, quod homicidia vel sacrilegus peccat in Deum, et in proximum; secundum quod peccat in Deum, si non peccanteat, punitur æternaliter ; secundum quod peccat in proximum, punitur temporaliter. Ergo non judicatur bis in idipsum, quia nec secundum id ipsum sic punitur, immo, secundum aliud, quia secundum quod in Deum peccavit, punitur æternaliter, secundum quod in proximum, temporaliter, ad correctionem et cautelam aliorum. Unde, si peccatum renititur quod Deum, per penitentiam, restat tamen, quoad proximum, puniendum pena temporali.

CAPUT XXXIII.

Quod in multis casibus homines interficiendi sint.

Quod autem in multis casibus homines interficiendi sint, videtur velle Hieronymus, super Isaiam, dicens : « Non est crudelis qui crudelem jugulat, sed crudelis patientibus esse videtur. » Nam latro suspensus in patibulo, crudelem putat esse judicem. Item super Ezechielem : « Qui malos percutit in eo quod mali sunt, et habet causam interfectionis, scilicet, ut occidat peccatos, Dei minister est. » Et super Joanum ¹⁰⁰ : « Homicidas et sacrilegos, et veneficos punire, non est effusio sanguinis, sed legum ministerium. » Item Augustinus, *De libero arbitrio* : « Si homicidium est hominem interficere vel occidere, potest aliquando occidi sine peccato ; nam et miles hostem, et judec vel ejus minister nocentem. » Item Cyprianus, in *nono generi abu-*

VARIAE LECTIONES.

⁹³ In impresso me iterum confusio intellectus. ⁹⁴ In impresso pro, novo testamento, corrupte legitur infra notabitur. ⁹⁵ In impresso omittitur, non, unde contrarius causatur sensus, valde absurde. ⁹⁶ In impresso hic sine ullo sensu, ullave ratione, subjunguntur sequentia verba : Unde Jeremia in Jona propheta. ⁹⁷ Praecedentia hic etiam Augustini verba valde imperfecte allegata sunt, quibusdam etiam omissis, quibus sensus confunditur. ⁹⁸ In impr. pro correctionem, habetur cor recidendum. ⁹⁹ Item. In ipsa morte puniatur. ¹⁰⁰ Ms. habet Jeremiam.

sionis : *¶ Rex debet farta colibere, adulteros punire* ¹ *impios de terra perdere, parricidas et perjurores non sinere vivere, filios non sinere impie agere.*

CAPUT XXIV.

Opinio illorum qui dicunt quod prædicatores non debent laborare manibus.

Dicunt etiam predicti hæretici quod nullo modo debeant propriis manibus laborare, sed ab illis quibus prædicanter, necessaria accipere; quod conantar variis auctoritatibus confirmare. Ait enim Apostolus in Epistola ad Corinthios : *Quis militat suis stipendiis unquam? quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? quis pascit gregem, et de lacte ejus non manducat? nunquid secundum hominem hoc dico? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi tritauranti (Deut. xxii). Nunquid Deo cura est de bobus, an propter nos hoc dicit? nam propter nos hæc scripta sunt. Quoniam qui arat, in spe debet arare, et qui triturat, in spe percipiendi fructus, triturat. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus?* (I Cor. ix.) Et infra : *Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quod quæ de sacrario sunt fedunt, et qui altari deserunt, de altari participant (ibid.). Ita et Dominus Iis, qui Evangelium annuntiant, ordinavit ut de Evangelio vivant.*

Item Apostolus ait : *Nemo militans Deo, implicet se negotiis sacerularibus (II Tim. ii).*

275 CAPUT XXV.

Solutio prædictorum.

Ad hæc dicimus, quod licitum est prædictoribus in necessitate, a subditis necessaria sumere. Sei isti pseudoprädicatores sunt, et otio otio vivoant, et simplicibus victum emungunt, cum tamen auctoritas dicat : *¶ Semper aliquid operis facito, ne diaholus otiosum te fieri eniat.* Paulus etiam propriis manibus laborabat, ne sua prædictatio Iis, quibus prædicabat, esset onerosa. Unde ait : *Cum apud vos essem et egerem, nulli onerosus fui (II Cor. ii).* Et

A ibidem : *Gratis Evangelium evangelizavi vobis (II Cor. vi).* Si ergo habeat prædictator unde sustentetur, sumptus exigere non debet ². Isti autem qui spiritualia non seminant, qua ratione temporalia metent? Ad hoc ergo spectant omnes premissæ auctoritates, quod licitum est prædictoribus in necessitate, sumptus accipere, non tamen debent ab opere manuum vacare. Unde Apostolus ait ad Thessalonicenses : *Qui non vult opcurri, non manducet (II Thess. iii).* Item ad Ephesios : *Qui surabatur, jam non futeretur, magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti (Ephes. iv).* Item in Epistola prima ad Thessalonenses : *Ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis (I Thess. iv).* Hic dicitur in glossa, quod opus manuum facit nos quietos esse, et malum euriostatis quod ex otio venit, tollitur.

Prædicti ergo qui propriis manibus laborare nolunt, hic suæ ignaviae auxilium querent. Illa vero auctoritas : *Nemo militans Deo (I Tim. ii), etc., sic est intelligenda: Nemo sæculum relinquens, ut Deo militet; implicet se sæcularibus negotiis (ibid.), id est non debet intendere curis sæcularibus. Prædicti itaque hæretici, et puri mercenarii per mundum disequerentes ³, fingunt se prædictatores, ut a simplicibus victualia emungant, et sic malunt turpiter otari quam manibus operari, cum Psalmista dicat : *Labores manuum tuarum manducabis, etc. (Psal. xviii.)**

Item, dicant ipsi pseudeprædictatores cur laborare nolunt, estne peccatum, vel a lege prohibitum? nonne melius est proprio labore victualia acquirere, quam invercunde ab aliis exigere? Nonne et prædictoribus hoc exemplum dedit Doctor gentium, qui proprio labore sibi acquirebat victum? (Act. xx) Ipsi sunt similes pseudoprädicatores, quos arguebat Apostolus, qui ut laborem fugerent, ab his quibus prædicabant, sumptus ultra necessitatem sumebant.

VARIÆ LECTIONES.

¹ *In impr. pro adulteros, vel adulteria, habetur ad ultima. * In superioribus multa omissa sunt, et cætera confusa, in exemplari impresso. * In impresso diligentes.*

LIBER TERTIUS.

CONTRA JUDÆOS (23).

(Bibliotheca Scriptorum sacri ordinis Cisterciensis, etc., opere et studio D. Caroli de Visen, prioris cœnobij S. Mariæ de Dunis, etc., editio secunda, ab auctore recognita, etc. Coloniae-Agrip-
piæ, apud Joannem Busæum. — Anno M.DC.LVI, in-4°.)

CAPUT PRIMUM.

Rationes quibus Judæi, pluralitatem personarum divinarum impugnant.

Dicunt Judæi unum Deum esse, sed pluralitatem

² (26) Alipi Tractatus contra hæreticos duos tantum priores libros cum tribus primis libris tertii capitulis

D personarum esse negant. Nunc ad perversam Juðæorum mendicitatem, quæ adhuc cum Asino expectat ad pedem montis, nec adhuc in Moysi faciem potest intueri, nostrum convertamus sermio-

nem; et primo, quid de auctore omnium sentiant; A videamus. Dicunt enim eundem esse Deum, et universorum creatorum, sed tres personas esse in deitate, non credunt, nec quid sic esse personas in Trinitate attendere volunt. Unitatem quidem essentiae credunt, sed personarum pluralitatem non concedunt. Hoc autem rationibus et auctoritatibus sic probare conantur. Si unus est Deus, sicut clamat sacra Scriptura, quomodo asserit Christianus, tres res inter se distinctas, scilicet, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unius esse Deitatis? quia si plures sunt, etiam plures dñi, et non unus Deus esse videntur. Quomodo enim singularis natura unius personæ ab aliis distinctæ, esset natura alterius personæ? Sic ita triplex Deus esse videtur, non unus. Sed Dominus ad Israel per Moysen ait: *Audi, Israel: Dominus Deus noster, Dominus unus est (Deut. ix).* Non ergo triplex, sicut Christiani dicunt hic, nugantes, Deus est Pater, Deus est Filius, Deus est Spiritus sanctus. Alius item Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, et interim negant tres deos esse. Quæ est hæc monstruositas, ut in Trinitate sit unitas, et in unitate sit Trinitas? Quomodo unus solus Deus est, si plura sint Deus? Qui hoc dicunt, deos constituent alienos, contra præceptum Domini qui ait: *Non habebitis deos alienos (Exod. xxx).* Qui unum quidem et solum esse Deum dicunt, et plures tamen esse asserunt. Si Deus voluisse ut Judæi crederent tres personas esse unum Deum et Trinitatem esse in unitate, eis explicuissest sicut cetera ad fidem pertinenda explicuit; quia, ut Christianus ait, sicut ad fidem pertinet unitas, ita et trinitas; sed de hac nec patriarchæ, nec prophetae mentionem fecisse luguntur. Item, si Pater genuit Filium, necesse est igitur gignentem tempore præcessisse genitum, et aliquam particulam de substantia gignentis decisam fuiscet. Item: Nulla pluralitas potest esse in Deo, ubi est summa et perfecta simplicitas. Item: Quod omnia in unius simplex est, nihil de se gignere potest.

CAPUT II.

*Solutio prædictorum, et quod vere unitas est in es-
sentia, et pluralitas in personis.*

Ad primam objectionem sic respondemus; cum dicitur unus, vel unius naturæ Deus est, nulla trium personarum excluditur, quia ipsæ sunt unus Deus,

ediderat D. Carolus Vischius inter Opera Alani anno 1654 Antwerpia in lucem emissa. Ille lacunam postea supplevit ad calcem *Bibliotheca Scrip-
torum Cisterciensium*, editionis secundæ, qua anno 1656 Coloniae-Agrippinae apud Joannem Busacum prodidit. Ea ipsis verba quibus ad hoc supplementum præ-
fatur:

AD LECTOREM.

« Opuscula hæc, partem constituant *Operis qua-
dripartiti Mri Alani de Insulis, de fide Catholica;*
hoc est, contra hereticos sive Albigenenses, Walden-
ses, Judeos et paganos, seu Mahometanos. Ex quibus,
priora quilibet duo opuscula (scilicet *contra
Albigenenses et Waldenses*) iaini a biennio 1655, cum

B et unius naturæ, veluti dici potest de his vocibus
adjectivis, albus, alba, album; qui profert enim
unam, nullam aliarum vocum excludit, quia sunt
non unum nomen; nam, licet istæ voces plures sunt,
non tamen sunt plura nomina, sed unum, et unius
institutionis nomen. Similiter tres personæ sunt
unus et unius essentia Deus. Quamvis enim in na-
turalibus verum sit, tot esse substantias vel na-
turæ, quot sunt subsistentes personæ; tamen qui
naturam creavit, nature subjectus non est; licet enim
tres sint personæ, unius tamen sunt naturæ;
quia si pluralitas esset naturarum, plura dicerentur
esse rerum principia, quod abhorret fides catholica.
Et quamvis Deus sit unus, non tamen est triplex,
nam triplex notat partium, vel naturarum pluralitati-
tem; in Deo autem, tres personæ non sunt quasi
tres partes quæ Deum constituant; quia si hoc
esset, Deus simplex non esset, et sic non esset sine
essentia principium; nam unum compositum est
genitum. Non sunt ibi etiam plures naturæ, quia
sic plures essent dñi, vel unus Deus triformis esset,
quod Christiana abhorret religio. Dicimus ergo,
quod alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus
sanctus, non tamen alius Deus est Pater, alius Deus
est Filius, alius Deus est Spiritus sanctus, sicut
hæc vox, albus, est alia quam hæc vox, alba, non
tamen aliud nomen. Dicimus etiam: quod juxta
fidem catholicam non est aliqua monstruositas, sed
demonstrata veritas, hæc est, demonstrata ratione,
et modo probabili. Dicimus quoque, unitas est in
trinitate, et trinitas in unitate, et tres esse unum
Deum, non tamen constituimus Deum alienum, cum
illa tres personæ sint unus Deus, et unius naturæ.
Ideo autem hoc mysterium Deus Judæis in veteri
lege figuris velavit, sicut et alia ad fidem pertinen-
tia, ut secundum temporis accessum, Christianæ
religionis fides haberet progressum. Nam ante le-
gem Mosaicam sufficiebat alieui credere quod unus
esset Deus, idemque remuneratur esset honorum,
et punitor malorum, ita tamen ut rectitudine vivendi
responderet rectitudini fidei. In Veteri tamen Testa-
mento, seu tempore legis Mosaicæ, majores quibus
revelatum erat, eredabant Deum trinum et unum;
simplices vero, venerabantur ipsis majores, cre-
deentes quod ipsi credebant, et in hac fide salva-
bantur. Postquam vero apostoli Trinitatis fidem:

aliis pluribus ipsis Alani operibus, in lucem emisi,
prout illa repereram in antiquo ms. codice abbatis
Parcensis, juxta Lovanium; posteriora vero hæc
duo, quantumvis studiose, per nominatissimas
quasque Bibliothecas, longe latèque quæsita, tunc
reperi renequivi; at nuper (evulgatis jampidem
alii operibus) in archicenobii nostri Cisterciensis
Bibliotheca reperta, per venerabilem loci illius
prioram (B. Franciscum Du Chemin, S. Theol. do-
ctorum) mili transmissa fuerunt, quæ opere pre-
cium judicavi, hic nunc publicare, congruam forte,
occasioneam aliam hand facile habitus, eadem
publicandi. Certe, auctore suo digna sunt, nec sine
fructu, Lector, ea evolues. Vale.

« F. Carolus de Visch, prior Dunensis.»

prædicaverunt, ubique omnes adulti et discreti te-
nent credere Deum trinum et unum.

Nec oportet, si Pater genuit Filium, quod ibi facta sit decisio: cum enim Pater omniarum sim-
plex sit, de se Filium non genuit per substantiam
decisionem, sed secundum naturam integratam,
ita ut tota substantia Patris sit substantia Filii; quod autem Pater Filium genererit, probabitur infra. In Trinitate vero secundum aliquid attenditur pluralitas, et secundum aliquid identitas; quia in personis pluralitas, in natura et essentia, identitas.

Dicimus etiam quod in naturalibus, nullum simplex ex se aliquid gignere potest; unde nec anima animam, nec spiritum spiritus; in divinis autem, ratio longe alia pactum reformat, nee di-
vina generatio humanae respondet; quia sicut na-
tura Dei omnem superat naturam, sic Dei generatio
superat humanam. Unde Isaías: *Generationem ejus
quis enarrabit?* (Isa. lxi.)

276 CAPUT III.

*Quibus auctoritatibus philosophorum et theologorum,
et quibus rationibus, et similitudinibus locorum,
ostenditur quod tres sunt personæ divinæ, et una
eiarum natura.*

Quod autem tres sint personæ divinæ, et una eiarum natura, auctoritatibus et rationibus, et similitudinibus variis potest ostendi. Nec scilicet au-
toritatibus theologorum, verum etiam philosophorum.
In principio Geneseos, secundum Hebraicam
veritatem, legitur, *Healom, ubi nos habemus, Deus;
et alibi; cloah enim est singulare nomen hujus no-
minis, Healom, sicut Deus singulare hujus nomi-
nis, dicitur.* Ergo, ubi nos habemus: *In principio crea-
vit Deus cælum et terram* (Gen. i), Hebrei habent:
*In principio creaverunt dñi, vel domini cælum et
terrām.* Sed quos vocat Moyses deos vel dominos, nisi tres personas divinas? Non angelos, quia angeli non creaverunt cælum et terram, immo, creati sunt. Unus autem Deus est qui creavit cælum et terram. Cum ergo Moyses dixerit pluraliter, deos vel dominos, illa pluralitas aut ad divinam natu-
ram referatur, aut ad personam; sed non ad divi-
nam naturam, ergo ad personam; ergo tres in-
sinuavit personas divinas, quas sunt unus Deus. Consequenter etiam introducatur Deus loquens in
hunc modum: *Faciamus hominem ad iuaginem et
similitudinem nostram* (*ibid.*). Cum ergo Deus
hic introducatur loquens, queritur, ad quem, vel
ad quos loquatur, cum dicit, *faciamus.* Ad angelos
videtur nullo modo loqui; non enim una est imago
vel similitudo Dei et angelorum juxta quam factus
sit homo. Restat ergo ut Deus Pater loquatur ad
Filium, et ad Spiritum sanctum; vel sit communis
vox trium personarum juxta quarum imaginem
factus est homo. Una autem est imago Patris et
Filli, et Spiritus sancti, quia una natura. Ubi etiam
diabolus loquitur ad Ewam, dicit: *Eritis sicut dñi,
scientes bonum et malum* (Gen. iii). Quid per deos

A intelligit ibi divina Scriptura, nisi tres personas
divinas? Angeli enim hoc nomine non intelligun-
tur. Ut enim dicit Scriptura, in hoc voluit Deo esse
similis Eva, quod appetit esse prædicta divina
scientia. In Isaia etiam legitur, quod angeli clama-
bant: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sa-
baoth* (Isa. vi). Sed quid insinuat illa tria nominis
repetitio, nisi personarum trinitatem? id est Pa-
trem et Filium, et Spiritum sanctum? ut sit sensus;
sanctus Pater, sanctus Filius, sanctus Spiritus
sanctus. Et ut insinuetur naturæ unitas, sequitur
in singulari numero: *Dominus Deus Sabaoth*. De
Abraham legitur in Genesi, *quod tres videntur, et unum
adoravit* (Gen. xviii). Per quod insinuatur, quod in
tribus qui apparuerunt, intellexit trinitatem; et
quia unum adoravit, intellexit in Trinitate unita-
tem; et ita intelligitur adorasse Deum trinum et
unum. De Filio etiam David ait: *Dixit Dominus
Domino meo: Sede a dextris meis* (Psal. cx). Si
Dominus dixit Domino, aliud fuit qui dixit, aliud
qui dixit; sed Deus Pater haec dixit; ergo aliud fuit
qui dixit; sed cum David vocat dominum suum,
ergo vel Deum vel angelum: sed non angelum;
angelo enim non dixit Deus, *Sede a dextris meis*,
sed potius pertinet hoc ad Filium, qui existens
Deus, sedet a dextris Domini. Iu est æqualis est
Patri. *Æquales enim sedere solent a dextris prin-
cipium.* In alio Psalmo legitur: *Dominus dixit ad
me: Filius meus es tu, ego hodie genui te* (Psal. ii). C Exquisite preseus conjunxit præterito; nam præ-
sens in se habet recentiam, et præteritum in se
habet fluxum, et futurum in se habet expectatio-
nem. Unde, nihil proprie fuisse dicimus, nisi quod
esse desiit; nec in præsenti aliquid esse, nisi quod
recenter incipit; nec futurum esse, nisi quod nun-
quam fuit, nec est. Ut, paries fuit albus, et modo
est niger, et cras erit flavus. Comparatione tamen
illorum quod simul durat cum eo quod jam pri-
terit, et adhuc durat cum eo quod modo incipit,
et duraturum cum en quod non est, sed erit; dicimus
ipsum fuisse, et esse, et futurum esse. Ut sci-
licet, fuit homo, et est, et erit. Noluit ego auctor
iste dicere, ego hodie gigno te, ne conjugendo
duas notas præsenis, innueret recentiam genera-
tionis. Nec dixit, olim genui te, ne dum duas notas
præteritionis conjungeret, generationis fluxum in-
nueret. Ideo dixit: *Ego hodie genui te*, ut recentiam
removeat apponendo præteritum, et apponendo
præseus removeat fluxum. Nabuchodonosor etiam
qui erat gentilis, dixit se in fornace vidisse quartum
similem Filio Dei (Dan. iii). Et Mercurius philos-
ophus in *Esclœpia*, ait: « Deus aternas facit deos
aternos. » Quid per Deum intellexit, nisi Patrem?
quid per deos aternos, nisi Filium et Spiritum
sanctum? qui dicuntur dñi, id est divinas personæ,
et vere aternas. *Fecit* autem posuit, pro genuit,
dum lapeus sermone, ait, fecit deos aternos. Idem
Mercurius in libro qui inscribitur, *Logostileos*, id
est verbum perfectum, ait: « Deus summus secun-

dum fecit Deum, et eum dilexit tanquam Filium suum unigenitum, vocavitque eum, Filium benedictionis æternæ. *O quam eleganter dixisset Hermes Mercurius, si pro fecit, posuisset genuit.*

Jesus etiam Filius Sirae, qui inter Judæos magnus reputatus est, in suo libro, qui *liber Sapientia* inscribitur, Filium Dei in hunc modum introducit loquens: *Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis (Ecli. xxvii).* Et alibi: *Antequam quidquam ficeret ab initio, eram cum eo, cuncta disponens (Prov. viii).* Quis loquitur hic nisi Filius, qui eum Patre ab æterno cuncta disposuit? Et alibi ait: *Et ego parturiebar (ibid.).* Quis fuit qui ante mundi initium parturiebat, nisi Filius Dei, quem ab æterno genuit sine initio? De Spiritu sancto mentionem fecit liber Geneseos, ubi dicitur: *Spiritus Dei forebatur super aquas (Gen. i).* Et in Psalmo: *Flavit spiritus, et fluuerunt aquæ (Psal. cxlvii).* Et in alio psalmo: *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me (Psal. l).* Et in Isaia: *Requiescat super eum spiritus timoris Domini (Isa. xi)*

CAPUT IV.

Idem rationibus probatur.

Ideam rationibus potest probari. Quod legitur de numeris, ad numerata referendum est, quia quod dicitur de proprietatibus subjectorum, ad ipsa subjecta referendum est. Unde, cum in arithmeticâ dicatur, quod « sola unitas indivisibilis simplex est origo omnis pluralitatis », ad res subsistentes istud videtur referendum: sed in creaturis illum existens subsistens inventur actu et natura simplex et indivisible, quod non sit aliqua specie compositionis compositum. Ergo in alio existente oportet nos invenire illam ineffabilem simplicitatem: restat ergo et hanc esse in Creatore, cum in creatura inveniri non possit. Quia sicut ab unitate indivisibili omnis procedit pluralitas que divisibilis est, ita a Creatore invariabilis omne procedit variable, quia

Ipse manens stabilis dat cuncta moveri.

Et sicut in unitate et numero resultant Creatoris et creature imago, ita et Trinitatis similitudo: in proprietate enim unitatis quodam modo resultat vestigium Trinitatis, quia, ut apud arithmeticum legitur, unitas gignit se ipsum. Inter unitatem autem genitam et gignentem quedam inventur æqualitas. In quo ergo subsistente hoc poterimus invenire, nisi in Deo? Deus enim gignit Deum, et non aliud Deum, a Deo gignente, immo genuit illum qui est idem Deus cum gignente; et est ibi perfecta æqualitas gignentis et geniti, sive convenientia, seu connexus, qui dicitur Spiritus sanctus, in quo Pater et Filius convenient. Unde et philosophus ait: *Monas gignit monadem, et in se suum reflexit ardorem (Mercurius Trismegistus).* Ergo aut in nullo subsistente invenies quod de unitate dicitur, aut in unitate et trinitate divina reperitur. Præterea, sicut Deus ab æterno fuit sapiens, ita sapientia sua fuit ab æterno quæ ab ipso procedit, et ita Sapientia Patris a Patre ascitur, et sic est proles Patris: ergo Filius Patris.

A Notio enī illa qua Deus et se, et universa novit a se condita, alia ab ipso est, quia ex ipso et in ipso, quæ, quia non est aliud in substantia ab eo ex quo est, Filius nominatur ea similitudine, quia sicut in naturali generatione filius patre in persona alius est, substantiae tamen ejusdem; ita Dei et ex ipsis productæ notionis una est existentia, et tamen alia persona, quia, sicut diximus, eadem non potest esse ex se ipsa. Hec tamen interest in dicta similitudine quæ data est, quod in humana generatione patris et filii una est substantia specie, non singularitate, Dei vero et sue notionis, singularitate una est essentia.

Sic igitur quod in theologicis Filius appellatur quia est ex Deo, non idem personaliter esse potest, B in ipso autem est tantum una deitas, ergo diversorum personaliter est una essentia, vel illa notio qua Deus novit omnia, non est Deus de Deo. Deus autem notionem suam diligit. Quis autem est nexus et convenientia Patris et Filii, nisi Spiritus sanctus, qui ab utroque procedit? Nonne de hujus processione dicit Psalmista: *Emitte spiritum tuum et creabuntur (Psal. ciii).* Quæ est enim illa Spiritus sancti emissio nisi Spiritus sancti a Deo processio.

CAPUT V.

Similitudinibus sic.

Similitudinibus idem probatur: vestigium enim Trinitatis appetit in anima. Mens humana meminit sui, diligit se, varie intelligit se. Illoc si cernimus, nondum quidem Domini Trinitatem, sed imaginem Dei cernimus. Illic enim quedam appetit trinitas, memorie, intelligentie et amoris. Haec igitur tria potissimum tractemus, memoriam, intelligentiam, voluntatem: haec tria non sunt tres vitae, sed una vita, nec tres mentes, sed una mens, una essentia. Memoria vero dicitur ad aliquid; et intelligentia, et voluntas, sive dilectio, similiter ad aliquid dicitur; vita vero ad se ipsum, et mens et essentia. Haec igitur tria eo sunt unum, quo una vita, una mens, una essentia, et quidquid aliud, ad se ipsa singula dicuntur, et simul non pluraliter, sed singulariter dicuntur. Eo vero tria sunt, que ad se invicem referuntur; ista tria sunt in mente hominis, et sunt una mens, nec tamen intelligentia est memoria, nec memoria voluntas, nec voluntas intelligentia, aut memoria.

Alia etiam similitudine idem probatur: sunt duæ candelæ sibi unitæ, sibi similes, sibi æquales; si accendantur, unam habent lucem, nec major, nec magis unius lux quam alterius. Sed trium est lux una et individua, sicut in una Trinitate sunt tres personæ, nec una persona major quam alia, nec unius major vel alia natura quam alterius. Pater autem spiritualiter dicitur lux, Filius splendor, Spiritus sanctus flamma. Ita Pater dicitur lux, quia lucet a se ipso, non ab alio, et quia ab eo lucet lux illuminans, id est Filius, et lux inflammans, id est Spiritus sanctus. Filius ideo dicitur splendor,

quia sicut splendor procedit a luce et splendore, A ita Spiritus sanctus a Patre et Filio : et sicut flamma tria facit, urit, splendescit, succedit; sic Spiritus sanctus urit vitia, splendescit peccata, succedit gratiam. Similiter in sole considerantur tria : Solis substantia, radius a sole procedens, calor ab utroque exiens. Ista tria in sole considerantur, et sunt in una solis substantia ; sol ad nullum, radius de sole nascitur, calor ab utroque progeditur : tam radius quam calor ex eorum est soli. Tres ergo sunt, sol, radius, calor; in una tamen substantia sunt. Similiter Pater et Filius, et Spiritus sanctus sunt in una deitatis substantia, Pater a nullo, Filius a Patre, Spiritus sanctus ab utroque; Pater aeternus, Filius et Spiritus sanctus coeterui Patri.

277 CAPUT VI.

Opinio Judæorum qui dicunt quod lex Mosaica non est abolita, sed adhuc est observanda.

Intendunt etiam probare legem Mosaicam non esse abolitam, sed adhuc esse observandam in hunc modum : Si lex bona est, et a Deo data est, observanda est; nullum enim alias decretum observandum, si Dei mandatum non observandum. Quod si partem Christiani excipiunt, et aliam observandam esse dicunt, dent nobis consilium quomodo illud effugiemus maledictum : *Maledictus homo qui non permanes in omnibus quæ scripta sunt in lege* (*Deut. xxvii*). Legislator nihil excipit, sed universaliter omnia mandata observari præcipit; Christiani autem ad suum arbitrium legis et mandatorum observantium determinant.

CAPUT VII.

Determinatio præmissorum.

Ad hæc primo respondemus legem esse bonam, et a Deo datam dicimus, ac ideo quidquid in ea scriptum est, divino sensu intellectum, suis temporibus observatum et observandum esse sentimus; ea vero divino intellectu intelligenda erant, quæ si ad litteram accipiuntur, multa sibi repugnantia videntur. Cum enim Moyses dicat : *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona* (*Gen. i*), quid est quod in lege quedam dicantur munda, quedam immunda? Ad litteram quidem non est immundum, quoniam est valde bonum : nec solum ea prohibentur in lege, quæ sui natura nociva sunt hominibus ad vescendum, verum etiam quæ gestu jucunda, et aequa salubria ad comedendum existunt. Aliiquid ergo sacramenti hæc in se continent, quæ, licet a Deo dicta sint, tamen a se invicem ad litteram omnino dissident. In exordio autem, inter alia præcepta, de faciendo altari Dominus Moysi ibi ita præcipit : *Altare de terra facietis mihi* (*Exod. xx*); in sequentibus autem legitur sic : *Fecit itaque Moyses altare thymiamatis de lignis setim* (*Exod. xxxvii*). Et alibi : *Fundavit bases æneas in introitu tabernaculi* (*Exod. xxvi et xxvii*). Multum itaque adversum videtur, ut aliud ei aliter quam Dominus

per Moysen jubet, ab ipso Moyse agatur. Alter ergo quam littera sonat hoc accipi oportet.

Item, ad litteram quomodo stare potest, quod Deus prohibet : *Ne homoaret in bore et asino?* (*Deut. xxii.*) Onus aliud quocunque tibi placet asino imponere, non vetat lex, et ponere jugum cum asino, quasi non licet, cum ad pascua boveni cum asino ducere licet, in pascuis simul esse, et compasci permittit lex, et arare simul prohibet, et interdictus. Si auctor propterea hæc vetat, quia hoc animal immundum esse perhibetur, cur non etiam arare boveni cum equo vel alio animali immundo prohibetur in lege? Hanc non solum in illis quæ dicta sunt mandatis, sed etiam in pluribus aliis legalibus ceremoniis contrarietatem videmus, nisi ea competenti sensu intellexerimus. Discreto itaque et divino sensu hæc intelligenda sunt et discutienda. Si vero legem debito sensu accipiimus, omnia legis mandata debita observatione observare poterimus; quedam ad litteram et sine ullo figurarum velamine dicta esse accipiendo, quedam ad figuram et profundo velamine obumbrata esse intelligendo: quedam ad tempus observari jussa sunt, quedam sine ulla temporum determinatione. Quæ enim aliquis sacramenti prænuntiativa crant, et veritatis figuram faterentur, suo tempore, manifestata rei atque veritatis praesentia, oportuit ut eorum non renaret prænuntiatio et figura. Nam sicut ipso suo loquendi sensu utimur verborum vicissitudinibus, dicendo, erit, quandiu futurum est ipsum quod crit; prorsus omittentes in praesenti, et assumendo, est; cumque ipsum jam præterisse significantes, utimur, fuit : sie in rebus prænuntiativis aliquas sacramenti, ubi præsens manifestat sacramentum, ejus jam superflue servaretur figura, seu signum. Quæ aliquis mysterii significativa non erant, sed seu fidei veritatem insinuant, seu charitatis ædificationem commendant, et a Judeis et Christianis, non ad tempus, sed in perpetuum servanda sunt, eorumque transgressio nullatenus potest mala non esse.

CAPUT VIII.

Opinio Judæorum, qui dicunt quod divinae sanctiones ut tunc non sunt mandatae.

Item Judei sic opponunt : si sermo Dei ad temporis servandus est, eoque sermone annihilato, alias alio tempore observandus est, siveque per temporum vicissitudes divinae sanctiones mutantur, quo patet ratum erit quod dicitur : *In eternum, Domine, permanet verbum tuum?* (*Psal. cxviii.*) Et illud : *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt?* (*Marc. xiii.; Math. xxiv.*) Quid autem interest, cur Deus hoc animal immundum judicet, illud autem mundum? Hoc uti permittit, illo uti prohibeat? *Quis enim audiret sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* (*Isa. xl.*), ut illud agi permettat, illud fieri prohibeat? Jussis obsequendum est, et ei obsequi summa virtus est: prohibuit fieri, ergo nou licet, ideoque si postea fiat, peccatum esse, ac dignum poena debita puniendum. Ut ergo

servemus litteram, figuram contempnamus; litteram, ut servemus alterum. Quæ ratio ergo est damnam alterum? Servemus ergo litteram, servemus et litteræ figuram: maneat parvo sensu nostro littera, maneat etiam et addatur spiritualis (si concessa sit nobis a Deo) mysterii latenter intelligentia. Abstineamus a porco, quia lex jubet (*Levit. xi.*), abstineamus et ab eo, si quid est quod per porcum significatur peccatum; non aremus in bove et asino, quia legislator prohibuit, et si aliqua intellexerimus per asinum et bovis copulam, fas est vitare, immo peccatum est non evitare. Ita et de cæteris. Ita enim lex adimplenda esse censetur, et adimpletur.

CAPUT IX.

Solutio præmissorum.

Ad hæc dicimus quod sermo divinus nullo modo amittitur, divinae sanctiones non mutantur, quia Christus non venit solvere legem, sed adimplere (*Matth. v.*). Unde ipse ait: *Amen dico vobis, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant* (*ibid.*). Non igitur vult eam solvere, sed adimplere. Lex prohibet homicidium, Christus iram et odium: lex prohibet adulterium earnis, Christus et ipsum appetitum cordis. Nobis lex prohibet uti carne porcina, et ea tunc abstinentia nobis necessaria erat, quoniam veritatis futura figura erat, et figura servanda erat donec adesset ipsa veritas. Nunc autem nobis necessaria non est, quando ipsa veritas figuræ jam præsens adest, quamvis abstinere licet, et multi nostrorum abstinent non solum ab ea, sed ab omni carne, et uno et eodem iudice se nostrum quisque tuerit. Moyses carnem suillam appellavit immundam (*Levit. xi.*), uti ea prohibet, et propriea dicitis; uti ea non licet. Moyses non alias, sed idem ipse carnem suillam dicit mundam et valde bonam, et eam ad secundum sicut cetera; scribit Deum fecisse bonam, et ideo dicimus quia uti ea licet. Postquam enim denuntiavit Deum fecisse omnia, et pisces maris, et volucres coeli, et cuncta animalia terre, in quibus est anima vivens, non longe infra subdidit: *Vidit Dominus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona* (*Gen. i.*). Quod valde bonum est, nulla ex parte malum est; quod vero nulla ex parte malum est, quoniam malum et immundum est? Quidquid ergo in carne suilla est, non malum aut immundum, sed mundum et valde bonum est, atque uti licet. Quia vero per hoc animal volupias et immunditiam figuratur, inmundum propter hoc animal esse judicatur, et ea immunditia uti non licet. Si ergo mundum et immundum esse animal intelligitur, et eo uti, et non uti nobis permittitur. Eadem ratione licet et asino arare, et prohibetur ne aremus in bove et asino. Qui ergo terram colit, aret in bove et asino, si melius non potest, quia Deus permittit, qui hæc omnia humanis usibus creavit. Sed bos qui ungulans sinit et ruminat, ad excolandam terram omnino idoneus, rectorem Ecclesiæ signat discretum, in his quæ agit sensum

A habentem, qui mandata Dei meditatur, ac meditando apud se ruminat die ac nocte, non solum sibi utilem, sed etiam aliis. Huic non est associandus alter moribus indiscretus, sensu idiota, et litteris imperitus, quia non solum verbo est inutilis, sed suo pravo exemplo aliis nocivus existit.

CAPUT X.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod lex, quantum ad litteram, mortua sit.

Quod aut vetus lex in desuetudinem abierit, auctoritatibus et rationibus potest probari. Ait enim Dominus per prophetam: *Consummabo testamentum novum super domum Iuda, et super domum Israel* (*Baruch. ii.*). Quid vocavi novum testamentum, nisi legem Evangelicam? qua superveniente,

B vetus dicitur cessare, quia simul servi non potest ultraque: adveniente enim veritate, dicitur umbra cessare. Item, David ait in Psalmo: *Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem utique, holocaustis non delectaberis* (*Psal. l.*). Et Isaïas: *Sacrificia vestro odivit anima mea* (*Isai. i.*). Item: *Sacrificium et oblationem noluisti, aures autem perfecisti mei. Holocaustum et pro peccato non postulasti*, etc. (*Psal. xxxix.*). Et alibi: *Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta, etc.* (*Psal. xl ix.*). Non accipimus de domo tua ritulos, neque de gregibus tuis hircos (*ibid.*). Videnuis etiam apud Judæos in magna parte cessare quæ ad legem pertinent: non enim est apud Judæos sacrilicium, vel hostia, non propheta, non lex, non sacerdos, non templum, non locus sacrificii, et quid opus ire per singula? in maxima parte abolita est lex: Videlur ergo quod lex loctum non habeat. In Sehale etiam loquitur Elias, quod mundus duraturus est per sex millia annorum, et duo millia fuisse vanitatis, quod refertur ad tempes quod fuit ante legem Mosaicam, duo vero millia legis Mosaicæ, sequentia duo millia, Messie. Sed manifestum est, plus quam qualuor annorum millia transiisse; ergo manifestum est legem transiisse, et Messiam venisse.

CAPUT XI.

Quibus rationibus muniti Iudei probant Messiam non venisse.

Probant etiam Judæi Messiam non venisse, in hunc modum: Ait Isaïas: *Erit in novissimis diebus mons dominus Domini præparatus in vertice montium, et fluent ad eum omnes gentes. Venite et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob* (*Isai. ii.*). Si autem jam Christus venit, ubi in toto orbe terrarum nisi apud gentem pauperculam Judæorum, dicitur, ascendamus ad montem Dei Jacob? Alii enim dicunt: Eamus ad dominum Petri; alii, ad dominum Pauli; alii etiam, ad dominum Martini; sed nullo modo ad dominum Dei Jacob. Avidiant adhuc Christiani de adventu Christi sequentia: *Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exerceretur ultra ad prælium* (*ibid.*). Numquid ordo militaris jam conflat gladios suos in vomeres,

et lanceas suas in falces? vix fabri sufficient, vix ferrum sufficit armis militariis fabricandis. Ubi terrarum inveniri potest, non levabit gens contra gentem gladium? gens contra gentem, effusis viribus, præliatur, regnum adversus regnum excitatur, ab inennte ipsa puerilitate quisque ad prælium exercetur. Constat ergo quod Christiani aliter longe de Christo et de adventu ejus quam verum sit, credant.

CAPUT XII.

Solutio Christianorum.

Ad hæc respondentes, dicimus quod jam venerunt illi dies novissimi, in quibus præparatus est mons Domini in vertice montium (*Isai. ii.*). Mons ille Christus est, in quem jam universi fines terræ credunt, jam adorant in conspectu ejus universæ familiæ gentium, et una concordi voce dicunt: *Eamus ad montem Domini, et ad dominum Dei Jacob* (*ibid.*), id est ad domum Dei quem coluit Jacob, quem coluit Aaron; ideo ostenditur unum Deum esse et eorum qui ante legem fuerunt fidelium, et eorum qui sub lege exstiterunt, et eorum qui nunc existunt credentium in Deum. Quod autem arguunt nos super hoc quod dicimus, eamus ad domum Petri, ad domum Pauli, ad domum Martini; nullus qui sane sapit, hoc ita dictum intelligit: nullam quippe domum Petro vel Paulo facimus, sed in honore atque memoria Petri seu Pauli, eam Deo dedicamus, nec ulli pontifici dicere fas est in consecratione ecclesiarum: *Tibi Petro vel Paulo hanc domum consecramus; sed potius dicitur Deo consecrari.* Et quamvis universæ ecclesiæ Deo consecrarentur, tamen una est domus Dei, una Dei Ecclesia, quæ est omnium fidelium conventus.

Ad hanc domum Dei accedit qui de unitate Ecclesiæ est; in hac domo Dei adoratur mons montium, et Christus, Sanctus sanctorum. Hic peccata remittuntur; non solum homicidium prohibetur, verum etiam ira et odium tollitur; ut gladio et lancea non permititur, quia qui renuntiat iram et odio, fas illi est ut renuntiet lanceæ et gladio: multo quippe facilius est conflare gladium suum in vomere et lanceam suam in fæcie, quam timore cordis submissio, humilem fieri ex superbo, servum ex libero, abnegare uxorem, dominum, filios, agros, arma, equos, et omnia quæ possidet, ad hæc, ut se ipsum abneget. In hac domo Dei adimpletur quod per Isaiam dicitur: *Vitulus, leo, ovis, simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos* (*ibid.*). Parvulus leonem et ursum minat cum agno cum in domum Dei pastor, id est prælatus, nobilis et ignobilis, potenti et impotenti, forti et infirmo imperat, puer non sensu, sed malitia parvulus.

278 Quod autem Christus jam venit, variis autoritatibus probatur. Ait Jacob: *Non auferetur sceptrum de Juda, nec dux de semore ejus, donec veniat qui mittendus est; et ipse erit expectatio gentium* (*Gen. xlxi.*).

Sensus est, quod reges vel duces Israelitici po-

A puli de tribu Juda descendentes, duraturi erunt usque adventum Christi, qui est *expectatio gentium*. Reges fuerunt in Israel de tribu Juda, a David usque ad Josiam, postea duces usque ad nativitatem: sed tempore nativitatis Christi, regnavit alienigena Herodes, nec postea ducem vel regem habuerunt Judæi de tribu Juda. Ergo Messias venit.

Idem manifeste ostenditur ex verbis Danielis, in illo enim capitulo ubi introducitur Gabriel loquens ad Danielem in hunc modum: *Septuaginta Hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, et super urbem tuam sanctam, ut consummetur prævaricatio, et siue accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum.* Scito, et animadverte ab exitu sermonis, uterum adiicitur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ erunt (*Daniel. ix.*). His verbis, Christi incarnationem designat angelus, qui legem et prophetas implevit, peccata tulit, et justitiam adduxit, et unctus est oleo latitiae pra consortibus suis (*Psal. xliv.*); et proponit hebdomadas non dicrum, sed annorum, ut septem anni sint hebdomada una; abbreviatas vero dicit, ut intelligamus annos lunares, qui breviores sunt solaribus, undecim diebus. Septuaginta ergo hebdomadas annorum solarium, faciunt annos quadragesimos septuaginta quinque. Et vero, ab exitu sermonis ut redificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, fluxerunt anni lunares quadragesimi nonaginta; numerantur autem, a vicesimo anno Artaxerxis, in quo Nehemias pincerna ejus impetravit ab eo, ut restituissent muri Jerosalem, et resiliuit eos in multa angustia. Ab illa, inquam, licentia a rege accepta, et usque ad Christi passionem, fluxerant anni lunares quadragesimi nonaginta; et hæc summa annorum computatur, secundum annos regum qui descenderunt, usque ad octavum decimum Tiberii Caesaris, et statim desolatio (*Dan. ix.*). Intercidit Daniel modicum de ædificatione facta per Nehemiam, dicens, et rursus adiicitur platea, et muri in angustia temporum (*ibid.*), de septuaginta Hebdomadis superavit Daniel ultimam, diebus: *Confirmabit autem pactum hebdomada una* (*ibid.*), quod intelligendum est, de tribus annis et dimidio quibus prædicavit Christus, et quod patribus promiserat confirmavit. Nam jam tres anni et dimidium unius hebdomadis novissime præterierant, quando baptizatus est Dominus, et in dimidiis ejusdem hebdomadis residuo, circa finem, deficiet hostia et sacrificium (*ibid.*), id est, veniente veritate, cessabunt umbrae, et in templo erit abominatio desolacionis (*ibid.*), id est abominanda et desolanda erunt sacrificia post mortem Christi, et usque ad finem mundi durabit hæc desolatio (*ibid.*). Supra posuit Daniel tempus mortis Christi, dicens: *Et post hebdomades septuaginta duas (subaudi, et septimam et novissimam, quam in duas partes divisimus) occidetur Christus, et non erit*

populus qui eum negatur est (*Dan. ix*). Diterunt **A** enim: *Non habemus regem, nisi Cœsarem* (*Joan. xv*). Et alii, hunc nescimus unde sit. Quod vero sequitur: *Et civitatem et sanctuarium Dei dissipabit populus* (*Dan. ix*), ad septuaginta hebdomadas non pertinet, sed propheta tempore adventus et mortis Christi prophetavit, quid venturum erat populo qui noluit eum recipere, dicens: *Et dissipabit civitatem et sanctuarium populus Romanus cum duce suo venturo, et finis erit vastitas, et post finem belli, statuta a Deo in æternum desolatio*. Ex his manifestum est Christum jam venisse.

Quero etiam a Judæis pro quo peccato in tanta miseria sint constituti, et in tam diurna captivitate detenti. Antiquitus enim captivitas eorum vel per septuaginta annos, vel paulo amplius legitur prolongata fuisse, peccatis eorum exigentibus; sed paenitentia ducti, a captivitate liberabantur. At, post passionem Christi, in captivitate continue detenti sunt, jam per mille annos et amplius; sed pro quibus peccatis tam diurna captivitate deinentur, cum non transgrediantur modo legales observantias, sicut olim transgrediebantur, nec leguntur unquam melius legem observasse, quam modo observant. Restat, quod pro peccato quod communiserunt in Christum, modo puniantur.

CAPUT XIII.

Quibus auctoritatibus probant Judæi Christum non fore Deum.

Probant etiam Judæi Christum non fore Deum, auctoritatibus, sic: *Nou assumes nomen Bei tui in vanum* (*Exod. xx*). In vanum nomen Dei assumit, quia homini nomen et cultum divinitatis attribuit; nam si *vanitas est omnis homo* (*Psal. xxxviii*), qui hominem Deum credit et Deum appellat, homini nomen culumque divinitatis attribuit. Item, in lege scriptum est: *Qui fecerit sc Deum, occidatur* (*Deut. xxiij*). Nullus ergo homo est Deus. Præterea, si nulla est apud Deum transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio (*Jacob. 1*), quomodo penes eum potest fieri tanta rerum alteratio, ut Deus homo fiat, Creator creatura, et incorruptibilis credatur esse factus corruptus? Quomodo accipitur: *In principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli; ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficunt* (*Psal. ci*). Quomodo idem Deus ipse est, si alteratus, homo potest fieri? Si Deus est immensus, quomodo parva humanorum divisione membrorum petuit dimensus circumscribi? Si Deus est immensus, et incircumscrip-
Btu, quo argumentationis genere dieitur, quia dimensione corporeæ circumscriptus totus sub angusto uno Matris utero potuit comprehensus teneri? Adhuc, si Deus est quo nihil majus vel sufficientius cogitari potest, qua necessitate coactus, humana calamitatis particeps, tantorum factus est consors malorum? Denique, si Deus factus homo, quodipso stabit quod ipse locutus est ad Moysen

Non me videbit homo et vivet? (*Exod. xxxiii*.) Multum repugnare videtur, ut Deus homo factus sit, et ab homine, vel ipsa matre sua videri non potuit. Absit enim ut aliquid phantasticum circa Deum fuisse credatur!

CAPUT XIV.

Solutio Christianorum.

Ad hoc dicimus quod necessitas maxima fecit ut Deus homo fieret, et per humanitatis suæ mystérium nos redimeret: rationabile enim fuit, ut sicut per peccatum homini genus humanum perierat, ita per hominem reduceretur ad vitam. Sed purus homo humanum genus redimere non poterat, ut supra dictum est, quia hominis non est opus bonus, sed Dei; bonus enim quod sit in homine, a Deo est, non ab homine. Ad hoc ergo ut bonus ageret ex se, oportet eum esse divinæ naturæ. Ex hoc ergo quod Deus homo fuit, bonus opus facere potuit, et non solum actione, sed etiam auctoritate, quo genus humanum potuit redimere. Homo igitur factus est, non id desinens esse quod erat, sed assumens quod non erat, non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum, dicimus hominem factum. Et sicut anima rationalis et caro propter unitatem personæ, unus est homo, quamvis alterius naturæ sit anima, alterius caro: nec anima convertitur in carnem, nec caro in animam, sed manente utraque natura, personæ conservatur unitas: ita Deus et homo per unitatem personæ, unus est Christus, quamvis Deus nec in hominem conversus fuerit, nec homo in Deum; sed divisa sit hominis et Dei natura, indivisa Dei et hominis persona, conservetur et adoretur unitas: neque enim omnia que ab aliquo modo sunt aliud quam erant, desinunt id esse quod erant. In accidentiis enim quorundam alteratione, cum homo niger sit albus, seu albus niger, superveniente altero, perit omnino alterum; et cum sit ex inerni factus atritus, vel ex nudo induitus, seu ex induito nudus, nihil prorsus in se sic alteratus homo vel accipit vel amittit. Suscepit ergo Deus hominem in unitate personæ, ingenita bonitate sua, non nostra, ex multa necessitate, non sua, sed nostra. Ergo Deus immutabilis secundum quod Deus, mutabilis secundum quod homo; incircumscrip-
Ctus in divinitate, circumscrip-**D**tu in humanitate, invisibilis secundum divinitatem, visibilis secundum humanitatem. Et sic non assumitur nomen Dei in vanum, quia Christus non tantum est homo, sed Deus, cui nomen cultusque divinitatis ascribitur. Nec est recenter Deus, quia aeternus Deus et ab aeterno Deus, nec ipse fecit se ipsum Deum, quia substantialiter est Deus. Ille enim facit se Deum, qui singit se esse Deum, cum non sit. Nec est Deus alienus, qui vere est Deus; illi vero gentium alieni dicitur, quia falso dili nuncupantur.

CAPUT XV.

Quibus auctoritatibus probatur Christum esse Deum.
Christum autem esse Deum, multæ probant au-

etoritatis. Ait enim Jeremias : *Hic est Deus noster et non estimabitur aliis ante eum : hic adinvenit omnem viam disciplinae, et dedit illum Jacob puer suo, et Israel dilecto suo ; in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (Baruch iii). Item Michæas ait : *Et tu Bethlehem Ephratha, nequam minima est in milibus Iudea ; et te enim egredietur dux qui regat populum meum Israel, et egressus ejus ab initio a diebus aternitatis* (Mich. v). Id eodem ait Amos : *Præparare, Israel, in occursum Domini Dei tui* (Amos iv). Et alibi de eodem Isaías ait : *Et vocabitur nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Dens, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis* (Isai. ix). Et alibi : *Proprièt scelus quidem populi mei percussi eum* (*ibid.*) ; non propter suum, ac si dicat Pater : *Permisi quidem Christum pati, non propter peccatum suum, sed propter populi dilectionem, quia ut Isaías testatur : Ipse peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (*ibid.*; I Petr. ii). Si ergo verum est quod B. Job testatur (26) : *Non est homo qui non peccet, nec infans cuius est vita unius diei super terram*. Si verum est quod David testatur : *Omnis homo mendax* (Psal. cxv) ; et alibi : *Non justificabitur in conspicuejus, omnishomo vivens* (Psal. cxlii) ; plus quam homo est, qui peccatum non fecit. Dicitur est Christus Emmanuel, id est nobiscum Deus, hoc est, Deus manens iu natura nostra.

CAPUT XVI.

Quibus auctoritatibus muniti dicunt Christum non esse conceptum de Virgine.

Conantur etiam prædicti asserere Christum non esse conceptum de Virgine. Ait enim auctoritas : *Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant justum, aperiatur terra, et germet Salvatorem* (Isai. xlvi). Quid per terram signifieatur, nisi Maria mater Christi ? que est hujus terræ apertio, nisi Maria defloratio ? In Ezechiele etiam legitur, *quod clausa porta aperietur principi* (Ezech. xliv). Quid per principem intelligitur, nisi Christus, filius Joseph ? Et de ipso Christo, mater ejus ait : *Ego et pater tuus dolentes quarebamus te* (Luc. ii). Præterea, quomodo potest aliquis concipere vel parere, nisi virgo cognita ? Ubi autem Christiani dicunt : *Ecce virgo concipiet et pariet filium* (Isai. viii), textus Hebreus non habet virgo, sed potius *abscondita*, vel *occulta*.

CAPUT XVII.

Solutio Christianorum ad prædicta.

His auctoritatibus respondendo dicimus, quod per apertione non intelligitur defloratio, vel libidinis fœditas, sed conceptionis fœcunditas : aperta fuisse dicitur quantum ad Christi ingressum, non aperta per virum, sed sicut fenestra vitrea dicitur aperiri radio solis, non per fracturam vel per divisionem aliquam, sed quia radius eam intrat secundum sui subtilitatem naturæ. Hoc modo, imo subtiliori, dicitur porta clausa aperta esse principi, quia Christus uterum Virginis, per virginitatem clausum,

A intravit ineftabili modo. Christus autem dicitur fuisse filius Joseph (*Luc. iii*), quantum ad hominum opinionem, et quantum ad educationem. Secundum quam acceptiōnem, illi qui alios nutriti, eorum patres dicuntur. Verum est quod sine cognitione viri lege naturæ nulla potest concipere vel parere, sed in miraculis non est querenda lex naturæ. Illud autem quod Iudei negant scriptum esse in Isaia : *Ecce virgo concipiet et pariet, etc.* Septuaginta interpres, viri fide et scientia approbati, ita interpretati sunt, et ita interpretori voluit ipso propheta, dicendo et scribendo, *ecce, abscondita, dicunt, concipiet, et pariet filium* ; sed si communis sensu abscondita, id est domi reclusa intelligitur, et nihil aliud, quid mirum, quid novum, in eo concepi ? et ejus mysterii signum esse voluit eum ait : *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum : Ecce abscondita concipiet, etc.* Hec igitur nisi subtilius intelligantur, puerili omnino sensu et inanis dicta esse a propheta considerantur; quod quia credi et dei absurdum est, sensus est *abscondita*, id est ab amore virili et omni contagione peccati conservata, *concipiet*. In Syro etiā idiomate, quod affine est Hebraico, alma interpretatur *virgo* et ubi habemus *virgo*, in Hebreo habetur *alma*.

CAPUT XVIII.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod B. Virgo menens intacta, Christum concepit.

Quod autem gloria Virgo manens virgo concepit, et sine virili semine, multiple insinuat auctoritas, et multiplex etiam ratio. In Ezechiele legitur : *Et dixit Dominus ad me : Porta hæc clausa erit, et non aperietur, et vir non intrabit per eam, quoniam Dominus solus ingressus est per eam, et ex eis clausa principi, princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino, per viam vestibili portæ ingredietur, et per viam ejus egredietur* (Ezech. xliv). Hoc, ad litteram nemo potest explere; nam Dominus Deus qui per prophetam loquitur, ait : *Cœlum nihil sedes est, terra autem scubellum pedum meorum* (Isai. lxvi). Et alibi : *Cœlum et terram ego implobo* (Jer. xxiii). Si, inquam, Dominus Deus Israel totus ubique est, unde ingressus est per portam illam, et quo ingressus est, si Deus incircumscriplus ? Quomodo eum in porta sedere ad litteram accipi oportet ? Quomodo clausa erit principi, si princeps ipse Dominus Deus Israel ingressus est per eam, et sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino, quem panem, vel cuiusmodi panem ? unde factum est, vel unde delatum est ? Comedet Dominus Deus Israel, et coram Domino, quis est alius ipse Dominus, ut comedat coram eo panem Dominus Deus Israel ? Quia ergo ad litteram hæc accipi non possunt, per portam, alius intelligi oportet, ut omnia considerentur, et considerata fieri posse videantur. Dominus ergo Deus Israel ingressus est per portam illam, ad nos egressus exiit, quia Deus homo factus in utero Virginis ex carne Virginis

(26) Job xiv, secundum versionem LXX. Vid. Cyprianum, serm. 1 contra Iudeos, et S. Leonem, serm. 2 de nativitate.

(non aliter ab originali peccato foret immunis) sicut in Psalmo dicitur : *Tangam sponsus procedens de thalamo suo (Psal. xviii)*, ad nos homo exiit, atque Jeremia testante : *In terris visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch. iii)*. Porta hæc erit clausa, quia viro clausa erit, nee vir transibit per eam ; clausa principi servabitur, ut per eam ingrediatur, quia Dominus Deus Israel ingressus est per eam : neque enim ante conceptionem et partum mater ejus viro cognita fuit, quoniam clausa porta erit, et vir non transibit per eam : neque post conceptionem et partum Christi, mater ejus viro cognita fuit, quoniam clausa erit, et clausa servabitur principi, quoniam et totum hoc Dominicæ incarnationis mysterium sola virtute divina, sine humano contagio peractum est. Quod dicit Isaías : *Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant Justum (Isai. xlvi)*. Rore, inquit, et nube coelesti, hoc est sola creatione et operatione Dei, sicut paulo post subdit : *Ego Dominus creavi eum (Isai. xlvi)*. Aperta est terra, id est uteruſ Virginis, et protulit Salvatorem. Princeps ipse sedebit in ea, quoniam in ea quoque humanitate quam Christus pro nobis assumpsit, omnia sibi subdita accepit. Item Isaías ait : *Generationem ejus quis enarrabit? (Psal. l.)* Si ea lego nascendi natus est Christus, qua alius homo, cur generatio dicitur inenarrabilis? Per hoc ergo quod inenarrabilis dicitur, alias modus nascendi in Christo fuisse intelligitur, secundum quem ipse conceptus est sine virili semine, Spiritus sancti operatione ; et sic, mater Christo virgo permanens, Christum concepit. Iten, si Christus conceptus est de virili semine, et seminibus patris et matris conceptus est, in primituſ libidinis conceptus est, et sic in peccato natus, quia omnis in concupiscentia natus, peccato est obnoxius. Unde David loquens in persona humani generis, ait : *Ecce enim in iniuitutibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Exod. xlviii)*. Et in lege praecettum fuit, ut octava die puer circumcidetur, ut ab originali peccato liberaretur. Unde scriptum in lege : *Homo qui octava die circumcisus non fuerit, peribit de populo suo (Levit. xii)*, subaudi, æternaliter. Et alia auctoritas dicit, quod infans unius diei non est sine peccato (*Job xiv* juxta LXX). Sed, si Christus sicut quilibet aliis in iniuitutibus conceptus esset, et in peccatis mater eum peperisset, quid ab alio differret? quomodo liber inter mortuos existaret solus? quomodo generatio ejus inenarrabilis diceretur? Sed generationem ejus ideo obstupuit, et inenarrabilem dixit Isaías, quia neque in iniuitate mater eum concepit, neque in peccatis peperit; et ideo inter mortuos liber solus extitit (*Psal. lxxxvii*) : ergo, quia sine peccato conceptus est, sine virili semine conceptus est, et sic mater ejus eum sine peccato concepit, ergo cum virum in concepiendo non cognovit, in concepiendo, virgo permanuit. Et ideo quia Christus fuit sine peccato, hominem potuit liberare a peccato. Et quia omnis

A homo obnoxius erat peccato originali et pro prævaricatione primi parentis ait Dei decreto, post mortem, anima descendebat ad inferos, opportunum erat ut per Christum ab inferis liberaretur genus humanum, et per Christum in cœlum revertetur.

278 bis CAPUT XIX.

Quibus auctoritatibus probatur quod omnes ante Christi adventum ad inferos descendebant, et quod necessarium fuit ad reducendum genus humanum, ut Deus hominem assumeret, et sibi mortem subiiceret.

Quod autem omnes animæ ante Christi adventum, ad infernum descendebant, multiplex probat auctoritas. Ait Jacob : *Descendam ad inferos lugens filium meum (Gen. xxxvii)*. Et alibi ad filios suos ait : *Deducetis canos meos cum dolore ad inferos (Gen. xlvi)*. Unde B. Job, cui, Domino teste, non erat vir similis in terra (*Job ii*) : *Inferus domus mea est, et in tenebris strari lectulum meum (Job xvii)*. Tamen, liberationis spe erectus, paulo post addidit : *Seio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo de terra surrecturus sum, et in carne mea videbo Deum Salvatorem meum (Job xix)*. Qui Redemptorem testatur, venundatum sive captivatum esse, et redemptum esse non iustificatur, audi et beatum David : *Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me (Psal. xlvi)*, et acceptam ab inferno animam, et redimeadam dicit ab inferno. Unde et alibi exultans, dicit : *Domine, eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum (Psal. ix)*. Cui dicit, *eduxisti, sanasti me, nisi ei de quo in alio psalmo dicit : Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi? (Psal. xcvi)* et quoniam solus super occasum ascendere noluit, audi quid subditur : *Ascendisti in altum, repisti captivitatem, dedisti dona hominibus (ibid.)*. Ezechias quoque moriturus ait : *Ego dixi : In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi (Isai. xxxviii)*. Et postea subdit : *Tu autem eruisti animam meam ut non periret (ibid.)*. Hæc, inquam, spes justorum erat tunc morientium. Nemo ergo in cœlum ascendebat, sed omnes qui tunc moriebantur descendebant ad infernum. Ne ergo homo in æternum periret, restitui hominem oportebat; restitui autem non poterat, nisi Deus hominem assumeret, necessitatem nostram subiret, contra adversarium cansidicus noster existeret, et nostra actionis negotium agens in suadendo, justæ rationis judicio adversarium excutiens, causam nostram finiret. Restitundus itaque Deo erat homo, ac per hominem, qui Deo semel ipsum abstulerat. Quis autem de communī massa restitueret, vix enī sibi justitia ejusque sufficeret, quanto magis et proximo? non est immunis a peccato infans cuius vita est unius diei super terram (*Job xiv, juxta LXX*). Quod si novus, vel aliunde natus homo, seu angelus factus homo, hominem liberaret, non sic ad pristinum ingenitum digitalis statum restitui posset, cum angelis homo par creatus esset, non natura, sed rationis, et concessa

libertatis gratia. Ergo quia soli Deo creatori obnoxius erat, ad eundem libertatis statum, seu per hominem seu per angelum restituti non valebat. A quo enim quis a servitute redimitur, ei ad serviendum obnoxius esse judicatur. Quia ergo per alium plena homini restitutio fieri non valebat, necesse fuit ut Creator creature subveniret, creaturem Creator subiret, ut per ipsius Creatorem homo restitutus, soli Creatori ad serviendum obnoxius esset, et hostis jurisdictionem supra humum genus amitteret. Nihil ergo in Christo suum hostis invenerat, qui neque in iniquitatibus conceplus erat, neque in peccatis partus fuerat, neque ullam prorsus peccati maculam vivendo contraxerat. Quia ergo presumptio fuit injusta, cum mors invaserat eum in quo nihil reperit, et in quo nihil omnino juris habebat, iure amisit eam jurisdictionem, quam peccato primi parentis, in hominem primum, ejusque posteritatem obtinuerat. Mors itaque Christi, peccati originalis apud Patrem hostia et propitiatio fuit. Primo, quod humani generis plena et integra restitutio exstilit, reseratus est in ejus obitu paradisi aditus, remotus est ille gladius versatilis et flammens, cum in crucis patibulo moriens, et affixus, ait ad latronem: *Hodie mecum eris in paradiſo* (Luc. xxiii). Tunc quoque adimplatum est quod dictum est in Osea: *O mors, ero mors tua; mors tua ero, inferne* (Ose. xiii). Igitur illius restitutionis nostrae sacramentum in prophetis habebamus promissum, aliquando per rerum figuram, aliquando per verborum enigmata; aliquando evidenti et aperta promissione. Primis illis temporibus loquens Deus ad Abraham de hoc sacramento, ait: *In semine tuo benedicetur omnes gentes terrae* (Gen. xxvi). Quando nimurum universum genus humani sub maledictione primi parentis oppressum, per eum ab illo maledictio absolvitur, et benedictioni atque gratiae priori restituitur: nam in Isaeae gens benedicta non est illa, nulla gens distior ejus subjecta fuisse legitur. In David vero et Salomone, qui regibus terrae illius fortiores et potentiores existiterunt, quomodo gentes benedicuntur, cum omnes circumquaque, praeter Iudaicam eis adverse, et contra eos semper dimicantes fuere? De successoribus eorum regno fugatis, captivatis exhereditatis, frustra mentio illa haberetur. In Christo jam restat ut haec intelligantur, et intellecta omnibus modis adimpleantur. Alibi etiam dicit auctoritas: « Qui eduxisti vincitos de lacu in quo non erat aqua. »

CAPUT XX.

Quibus auctoritatibus probatur quod Christus passus sit ad nos liberandum, et peccata nostra delendum.

Quod autem Christus passus sit ad nos liberandum, et peccata nostra delendum, multæ asserunt auctoritates. Legitur enim in Psalmo: *Dominus regnabit a ligno* (Psal. xc). Hoc lignum vocatur *cross* Dominica, per quam Christus in nobis regna-

vit per gratiam. Isaías etiam ait: *Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiens, et non est ei neque decor, unde nec reputavimus eum: vere longiores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit; ipse enim vulneratus est propter delicia nostra, attritus est propter sclera nostra; disciplina pacis nostra super eum, livore ejus sonati sumus omnes nos, sicut oves erravimus, unusquisque nostrum in viam suam declinavit, et Dominus posuit in eo iniurias omium nostrum; oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum. De angustia et de iudicio sublatus est. Generationem ejus quis enarrabit? propterea dabit impios pro sepultura, et divites pro morte sua, eo quod iniuriam non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, et voluntas ejus in manu Domini dirigeretur* (Isai. lxi). Huc totum ad Christianum referunt. Ascendebat Christus tanquam virgultum, quando proficiebat *vitæ et sapientia apud Deum et homines* (Luc. ii). Vere longiores nostros ipse tulit, id est abstulit, et dolores nostros ipse portavit, id est asportavit. *Ipse enim vulneratus est propter delicia nostra, attritus est propter sclera nostra.* Et quoniam universa haec propria voluntate non coactus pertulit, idecirco adjectum: *Oblatus est quia ipse voluit, et non operatus os suum.* Hoe idem assumpta hominis esse videtur, cetera quæ sequuntur, hominem excedunt, et solius Dei sunt: *De angustia et de iudicio sublatus est, quia mortuus, ab ipsa morte detineri non potuit, cuius generatio est inenarrabilis.* Quonodo enim Deus consubstantiale Filium ex se gignat ante tempora, et semper, quis euarrabit? quonodo prædestinatis temporibus ex matre sine virili semine homo creatus sit, et eum Deus assumperit in unitate personæ, quis enarrabit? Propter scelus quidem non suum, sed populi mei, percussi eum. Quid enim sceleris admisit, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus? Et in Psalmo legitur: *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea* (Psal. xxi).

CAPUT XXI.

Quibus auctoritatibus probatur quod Christus vere resurrexit a mortuis, et ad celos ascendit.

De resurrectione etiam Christi multa a sacra Scriptura habemus testimonia. Ait Oseeas: *Duobus diebus vivificabit nos, et post duos dies suscitabit nos* (Ose. vi). Quod apertius testimonium de passione et morte Christi, et resurrectione? item in Psalmo introducitur Filius loquens ad carnem suam: *Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara, etc.* (Psal. lxi). Gloriam suam vocat Christus humanam naturam suam, in qua glorificatus est, in qua glorirosa egit. Eandem vocat psalterium, quantum ad carnis glorificationem, et ascensionem, quia psalterium resonat a superiori. Eandem vocat citharam, propter passiones quas humana Christi natura sustinuit, quia cithara resonat ab interiori. Et in Psalmo ait Christus: *Quoniam non dabis sanctum tuum videre corruptionem* (Psal. xv). Et alibi: *Et*

refloruit cara mea (*Psal. xxvii*). De ejus ascensione legitur : *Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem* (*Ephes. iv*). Hic insinuatur, quod Christus ascendit in celum et duxit secum animas sanctorum, quæ prius captivæ tenebantur in inferno. De eadem Christi ascensione alibi legitur : *A summo cœlo egressia ejus, et occursus ejus usque ad*

summum ejus (*Psal. xviii*). Et in dialogo Isaïæ, ubi introducuntur angeli admirantes Christi ascensionem : *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Basra?* (*Isai. lxiiii*.) Et in *Psalmo* : *Quis est iste Rex gloria? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio* (*Psal. xxvii*). Hæc contra Iudeorum errores dicta sufficient.

LIBER QUARTUS.

CONTRA PAGANOS SEU MAHOMETANOS.

278 ter CAPUT PRIMUM.

Quibus auctoritatibus et rationibus dicunt pagani, seu Mahometani, Christum conceptum fuisse de flatu Dei communi.

Nunc contra Mahometi, discipulos stili vestigium vertamus. Cujus Mahometi monstruosa vita, monstruosior secta, monstruosissimus finis, in gestis ejus manifeste reperitur; qui maligno spiritu inspiratus, sectam abominabilem inventi, carnalibus voluptatibus consonam; et ideo, multi carnales ejus secta illecti, et per errorum varia principia dejecti, miserabiliter perierunt, et pereunt; quos communii, vulgo, vocabulo, Saracenos vel paganos nuncupant; qui cum Christianis, in hoc consonant, quod unum Deum, universorum creatorem affirmant; in hoe tamen cum Judæis convenient, quod in divina uite trinitatem abrogant. Ad quos contundamus, quæ contra Judeos de unitate et trinitate diximus, dicta sufficient. Illi non in omnibus Mosaicæ legi concordant, sed ad suum nutum, ab utraque quedam excipiunt, quæ observanda esse asserunt; non ratione dueti, sed voluntate tracti. Illi asserunt Christum natum de Virgine, et Mariam Virginem permansisse, et Christum de Spiritu Dei, id est de flatu Dei conceptum fuisse. Spiritum autem Dei non intelligunt tertiam in trinitate personam, sed potius naturalem flatum, quem reperimus in homine, et in omni alio animante. Dicunt etiam Deum insufflasse in Beatam Virginem, et ita de illo flatu Virginem concepisse. Quod volunt auctoritate et ratione probare. Ait enim auctoritas : *Flabit Spiritus ejus, et fluent aquæ* (*Psal. cxlvii*). Spiritum istum dicunt naturalem Dei flatum. Et in Genesi legitur : *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ* (*Gen. ii*). Hoc sic intelligunt : Deus flatu suo inspiravit, vel insufflavit in corpus Adæ, et ita creatus est spiritus in Adam illo flatu divino. Et de eodem flatu intelligunt quod legitur in Evangelio : *Insufflavit Christus in discipulos suos, et ait: Accipite Spiritum sanctum* (*Ioan. xx*). De eodem item intelligunt, quod dicit Gabriel ad Mariam : *Spiritus sanctus superveniet in te* (*Luc. i*). Et illud, quod Christus dicitur esse conceptus de Spiritu sancto,

B ex Virgine Maria. Ratione etiam idem volunt astruere : Virgo Maria per se (alio non mediante) Christum non genuit, nec de virili semine eum concepit, nec divina substantia; ergo de quadam medio inter rationalem creaturam et Deum; sed quid est illud medium supra hominem, et infra Deum, nisi flatus divinus, quo insufflata peperit virgo Maria. Si flatus materialis imprægnat terram, et facit eam germinare, quid mirum, si flatus divinus fecundavit Mariam?

CAPUT II.

Solutio Christianorum ad præmissa.

Ad hoc respondemus, quod illi qui hec conantur asserere, indigent sensu et poena, ideo enim materialis flatus non est, quia ipse in incorporeâ substantia est, nec habet instrumenta standi et fauces, etc. Si enim corporeus esset, variabilis esset nec in omni loco incircumscriptibilis esset. Quod autem incorporeus sit, probatione non indiget, cum omnis ratio tam humana quam divina hoc irrefragabiliter affirmet. Flatus ergo Dei, sive Spiritus Dei, dicitur Spiritus sanctus, qui procedit a Patre et Filio, de quo dicitur in Genesi : *Spiritus Domini ferbatur super aquas* (*Gen. i*), et Christi *spiritus ubi vult spirat* (*Rom. viii*). Si Spiritus sanctus animi voluntas est, rationalis est et materialis flatus non est. Item Apostolus ait, quod *Spiritus (sanctus scilicet) postulat pro nobis gemitis inenarrabilibus* (*ibid.*). Christus etiam ait : *Ite, prædicate evangelium omni creature, baptizantes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Math. xxviii*). Ille Spiritus Dei comparatur Patri et Filio, et ita est una in Trinitate persona. De hoc Spiritu dicitur : *Flabit spiritus ejus, et fluent aquæ* (*Psal. cxlvii*). Quando enim Spiritus sanctus per gratiam inspiratur peccatoribus, qui dicuntur aquæ per fluxum peccatorum, aquæ fluunt, id est peccatores convertuntur, fluunt per fluxum lacrymarum, per penitentiae lamentum. Quod autem dicitur Dominus inspirasse spiraculum vitæ in corpore Adæ, sic intelligendum est, spiritum hominis creando cum corpori hominis infudit. Per hoc autem Christus materialiter insufflavit in apostolos, signatum est, quod gratiam Spiritus

sancti infundebat in eos. Supervenit autem Spiritus sanctus in Virginem gloriosam, quia ei infudit suam gratiam. Eadem ratione, dicitur concepisse de Spiritu sancto, id est opere Spiritus sancti, non de substantia ipsius; ipsa enim virgo sola Dei auctoritate, de sua carne Christum concepit, sine alterius rei commissione. Nec aliis intelliguntur status, ut jam dictum est, materialis a Deo procedens, rationalem creaturam excedens; quia si alias materialis status procederet a Deo, aut esset ejusdem naturae cum Deo, aut non, si esset ejusdem naturae, ergo esset Deus, et ita de divina natura concepit Virgo, quod dictu et intellectu horribile est asserere. Si ille status non est divinae naturae, queritur, cuius naturae sit? si incorporeae naturae est, et non divinae, angelus vel anima est, cum spiritus sit; et ita B. Virgo de angelo vel de anima concepit. Si corporalis est, non aliis quam acrius esse videtur, et ita absurdum est quod sequitur, ut dicamus B. Virginem ex aere concepisse. Quæritur etiam, utrum ex solo statu facta sit illa conceptio? Si ex solo statu factus est Christus, vel ipse status factus est homo, fuit ille status vel anima Christi, vel unitas animae Christi: si fuit unitus animae Christi, physicus fuisse videtur; corpus eliam quod Christus habuit, fuit de carne Virginis aut non? Si non fuit de carne Virginis, Filius Virginis non fuit. Unde ergo originem habuit? Si de Virgine habuit, fuit ille status unitus carni, ut ex illis duobus fieret conceptio, et illo statu animaretur caro, ad hoc ut Christus fieret homo.

Adhuc nobis objiciunt veritatis inimici, in hunc modum: quomodo Christus fuit Filius Dei, si non fuit conceptus de substantia divina vel de statu Dei?

Ad hoc dicimus, quod Christus secundum humanam naturam, fuit Filius Virginis, secundum divinam, Filius Dei, ab aeterno natus a Patre secundum divinitatem; in tempore de Virgine secundum humanitatem. Quod autem Christus fuit Deus et homo, supra, contra haereticos et Iudeos probatum est diligenter, et ideo ad prassens bis supersendum est. Non ergo secundum quod homo, Filius Dei, nisi per gratiam, secundum quod Deus, Filius Dei secundum naturam. Si enī de divina natura secundum quod homo conceptus fuisset, nullo modo variabilis esset, nec aliis in eo defectus fuisset.

CAPUT III.

Opinio paganorum, qui dicunt quod Christus fuit impassibilis et immortalis.

Prædicti pagani assentur Christum immortalē, impassibilem fuisse, quia conceptus est de Dei statu, et ideo dicunt, ipsum non fuisse passum, vel mortuum, nec a mortuis suscitatum; sed asserunt, loco sui alium hominem posuisse, cum Judæi vellent eum cruci affigere; quod ita nituntur asserere; si Christus de statu divino conceptus est, sicut status divinus incorruptibilis est, ita Christus

A impassibilis. Præterea, indecens esset Christum de statu divino conceputum, et sic quodam modo Dei Filium crucis subire patibulum.

CAPUT IV.

Solutio præmissorum.

Ad hoc dicendum quod Christus, secundum quod Dei Filius est, nec passus, nec mortuus, nec suscitatus est, sed secundum inseparabilitatem humanæ naturæ, quam assumpsit de Virgine. Quia ipse si carnem assumpsit, aut passibilem habuit aut impassibilem? si impassibilem, unde eam assumpsit, cum omnis caro passibili esset; si passibilem assumpsit, pati et mori potuit, et ex divinitatis virtute a mortuis resurgere. Sed caro Virginis passibilis erat, et ex illa passibili carnem assumpsit, et sic passibilis fuit. Quod autem Christus Dei Filius fuerit, et secundum hoc immortalis; et Filius Virginis, et secundum hoc mortalis, diligenter superius probatum est; et quod Christus passus, mortuus, suscitatus, superius variis probavimus auctoritatibus; et sic Christus quod mortem subiit secundum carnis infirmitatem, non hoc reputavimus Christi miseriā, sed dignationem, ex summa Dei misericordia et dignatione fuit, quod Christus carnem assumpsit: mortem subiit, non quod hoc meruisse, sed ut a morte nos per mortem redimeret. Si enim rex alius inseruit servi sui jacentis in luto, lutum intraret, ut servum liberaret, non hoc ascriberetur misericordia regis, sed dignationi.

CAPUT V.

Opinio paganorum, qui dicunt homines in aeterna beatitudine cibo et potu materiali reficiendos esse.

Dicunt etiam prædicti pagani, in aeterna beatitudine homines materiali cibo et potu reficiendos esse; quod auctoritatibus conantur probare; aiunt enim Deum Iudeis, si bene agerent, promisso terram fluentem lacte et melle; sed hoc intelligi non potest de materiali terra promissionis, quia non manat lacte et melle, ergo referendum est ad paradisum, in quo beati reficiuntur lacte et melle. Et Christus promittens suis aeternam refectionem, ait: *Ut edatis et bibatis supra mensam meam in regno Patris mei* (Luc. xxii). Christus etiam legiū post resurrectionem favum mellis comedisse, ut per hoc insinuetur, quod homines post resurrectionem reficiuntur melle.

CAPUT VI.

Solutio ad præmissa.

Ad hoc dicendum, quod in aeterna beatitudine, non erit materialis refectio, sed spiritualis quia homines spiritualia corpora habebunt, non potu vel cibo indigentia. Quia, sicut attestante Christo, homines in paradiſo neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei (Rom. xiv), materialibus alimentis non reficiuntur, sed erunt sicut angeli Dei, cibo et potu non indigentes. Et Apostolus ait, *quid esca et potus non sunt regnum celorum; caro etiam et sanguis regnum Dei non possidebunt* (I Cor.

xvi), id est alimenta carnis et sanguinis, in regno Dei locum non habebunt.

Ad litteram etiam de terra promissionis intelligi potest, quod de terra manante lacte et melle dictum est; terra enim illa fertilissima est. Vel, per terram manantem lacte et melle, paradius coelestis intelligitur, qui manare lacte et melle dicitur, propter æternæ et internæ refectionis dulcedinem. Mensam etiam suam quæ erit in regno Patris sui, vocat Christus spiritualiæ beatorum refectionem. Quæ spiritualis refectionis nihil aliud erit, quam divina fructio. Unde in Psalmo : *De torrente voluptatis tue potabis eos* (Psal. xxxv).

Quæ autem major insania, quam asserere hæc esse heatorum præmia, esum mellis et potum factis? Sustinuerunt martyres tot persecutions, ut ad has pervenirent refectiones? voluit Laurentius uriri, in craticula, ut ad hæc perveniret gaudia? Suspensus est Vincentius in acaleo, ut hoc frueretur eibō? Certè, si Deus datus esset suis materialia ferula, credo quod eleganter daret eis cibaria. Christus autem post resurrectionem non ideo comedit, ut per hoc insinuaret resuscitatis necessaria esse cibaria, sed ut per hoc probaretur ejus resurrectio vera.

CAPUT VII.

Quod pagani asserunt, quod licitum est eis plures habere simul uxores.

Dicunt etiam predicti licitum esse eis plures simul habere uxores. Quod nituntur probare auctoritate Patrum Veteris Testamenti, qui duas uxores habuisse leguntur, ut Jacob, David et alii multi. Qua enim ratione eis licitum fuit simul habere plures uxores, et non modernis? Sed hoc non asserunt nisi ut luxurie satisfaciant: tota enim vita eorum in felore luxuria est. Itaque, sit.

CAPUT VIII.

Solutio predictorum.

Ad hoc dicimus, quod una dicitur esse unius; unde et Dominus unam dedit Adæ uxorem, et non plures, quod etiam sacramento deservit; per hoc enim significatur, quod una est sponsa Christi, id est Ecclesia. Unde et Lanach mortaliter peccavit, qui primus plures uxores habuit. In Veteri autem Testamento, licitum erat aliqui plures habere uxores ad multiplicandum genus humanum, ad divinum enitum; tunc terram replebat secunditas, nunc autem in Novo Testamento, cœlum debet replere castitas: *A tempore enim Joannis Baptista, regnum cœlorum vim potitur, et violenti rapient illud* (Matth. xi). Hinc, ut ait Apostolus: *Quandiu vivit mulier, alligata est viro, ut non possit alii nubere; similiter vir mulieri, ut non possit aliam ducere* (I Cor. vi); unde vir si plures habet, adulter est; et sicut una mulier non potest simul habere plures viros; sic unus vir nec plures mulieres simul. Item dicit Apostolus, *quod vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier* (*ibid.*), et sic, vir, vivente uxore sua, non potest accedere ad aliam. Cum ergo predicti

A pagani dicant Christum fuisse magnum prophetam, quomodo audent verbis ejus contradicere, qui dixit mulierem non esse derelinquendam nisi causa fornicationis; ipsi autem multis aliis de causis relinquent uxores.

Sunt etiam quidam inter eos, qui dicent mulierem relictam a marito, non debere ad eum regredi, donec alter cum ea conveniat, et sic prævaricatores legis et Evangelii facti sunt. In lege enim scriptum est ut si quis uxorem suam qualibet ex causa dimiserit, et voluerit ad eam quandoque regredi, in ipsis fit arbitrio, si tamen alter eam non fædaverit; si alter eam tetigerit, ab illo in perpetuum prohibita est (Deut. xxiv). In Evangelio tamen licitum non est homini uxorem suam sine culpa fornicationis dimittere; et qui dimissam alterius in uxorem accepit, adulter ei moechus judicatu (Math. v). Item, si Christum tantum fuisse prophetam credunt, et de Virgine natum, et de statu divino conceptum, cur non celebrant ejus conceptum, vel ortum?

278 quater CAPUT IX.

Opinio illorum, qui dicunt quod sola ablutionis corporis per aquam sufficit ad remissionem peccati.

Affirmant etiam predicti, solam corporis ablutionem per aquam factam, sufficiere ad peccati remissionem; quod volunt multipliciter auctoritate probare. Ait enim Ezechiel: *Effundam super vos aquam mundam, et mundabitini ab omnibus iniquitatibus vestris* (Ezech. xxxvi). Et Joannes fuit baptizans in aqua tantum (Marc. i). Naaman etiam ablutus in Jordane, liberatus fuit a morbo lepræ (IV Reg. v), per quod signatum est quod aliquis per solam aquam ablutionem liberatur a peccati sorde. Præfati pagani his auctoritatibus dueti, asserunt quodlibet mortale peccatum homini remitti per solam aquam ablutionem, sine contritione vel coaferatione.

CAPUT X.

Responsio Christianorum.

Ad hoc dicimus quod sufficit discreto et adulto corporis ablutione, sine contritione et confessione; puer vero, non sine Trinitatis invocatione, sicut superius in tractatu contra hæreticos multipliciter probatum est: Ezechiel autem aquam illam vocat mundam, quod sanctificetur per verbum, juxta illud: *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum*. Joannes autem non baptizavit in peccati remissionem, vel sanctificationem, sed in significationem, nec peccata Joannis baptismō remittebantur. Ablutio vero aquæ qua Naaman purgatus est a lepra signal baptismum Christi, quo quis liberatur a culpa. Ablutio aquæ quo fit peccati remissio in baptismō, iterari non debet, quia significat passionem Christi et mortem, qua iteranda non est, nec sacramento baptismi debet fieri injuria. Semel ergo valet aquæ ablutione, id est baptismus, puer vel adulto, iterata vero non prodest. Errant ergo pagani qui singulis ablutionibus corporum suorum

credunt sibi remitti peccatum mortale. Si enim hoc esset, videretur esse peccati incentivum. Iste etiam multa in lege veteri observant, et ita quodammodo iudaizant, quia poreum non comedunt, plures uxores sinul ducent, sed superius contra Iudeos diligenter probavimus, jam legem abolitam esse : et hoc Paulus multipliciter probat, et eum esse quasi idololatram, qui legem Moysi observat ad litteram; quia veniente veritate, debet umbra cessare, et veniente signato, cesseret figura. Christus etiam ostendit eam esse consummatam, et in se esse impletam, cum dixit : *Consummatum est* (*Joan. xix.*).

CAPUT XI.

Opinio Iudeorum, et Saracenorum contra Christianos, quia Christiani habent imagines in ecclesiis.

Nobis etiam insultant pagani cum Iudeis, quia habemus imagines in ecclesiis nostris, et sculptilia, in quo videtur obviare precepto divino, quod ait : *Non facies tibi sculptiles, nec omnem similitudinem quae est in celo vel in terra, vel in aquis, vel sub terra* (*Ezod. xx; Deut. v.*). Et Propheta ait : *Confundantur omnes qui adorant sculptilia, etc.* (*Psal. xcvi.*) Christiani autem effigiant Deum sublimi sedentem solio, manuque porrecta signantem, et circa eum magno dignitatis praestigio, aquilam, hominem, vitulum et leonem, has effigies exculpant, fabricant et depingunt; unde possunt et ubi possunt, adorant et colunt.

CAPUT XII.

Solutio præmissorum.

Ad hoc dicimus, quod si lex Mosaica prohibuit nullo modo fieri sculpiile, peccavit Moyses qui fecit imagines cherubim, et posuit in templo : in corona etiam aurea, quae in terra Philistium detenta est, ut ait Hebrei, sculptæ erant imagines regum. A simili videtur, quod possunt depingi imagines sanctorum, et imago Christi, ut homines per ea quæ vident ad invisibilis invitentur, et per signatione, significata venerentur ; quia, sicut scripte litteræ sunt clericorum, ita picturæ laicorum. Legimus etiam in Isaia, Isaiam Dominum sedentem vidisse super solium excelsum, et seraphim stabat super illud (*Isai. vi.*). Si Isaías quod vidit imaginaria vel materiali visione, vel corporali, voluit representare, non videtur absurdum esse, ut redigeret in picturam, quod redegerat in scripturam.

Similiter, legitur Ezechiel (cap. i) vidisse similitudines quatuor animalium, scilicet, hominis, leonis, vituli, et aquile : quod ergo legitur Ezechiel vidisse et scripsisse, non potest Christianus ad memoriam pingere? Competenter ergo mandatam legis accipiendum est, imo sicut ipse legislator declaravit, intelligendum est : *Non, inquit, facies sculptile, et causam demonstrat, non adorabis ea neque coles.* Exclusa igitur perfidi cultus idolatria, facta sunt ab eis, et fieri possunt a nobis sculptilia. Cœlatura facimus et sculpturas, sed divino cultu nec adoramus, nec colimus eas, nec ipsam crucem factam dicimus quod in se, vel ex se habeat virtutem,

A tem, sed postquam benedictione pontificali sanctificatur in memoriam Dominicæ passionis, jam erucem, non divino, sed debito venerationis cultu attollimus et colimus. Alio enim modo homo adorat Deum, quam erucem. Deum adorat propter ipsius divinitatem ; erucem veneratur, propter passionem Crucifixi. Ut ergo paucis ac breviter includam verbis, nullam omnino Christianus divino cultu rei alieujus adorat effigiem ; debito tamen honoris cultu sacras sanctorum adorat effigies et picturas. In hoc etiam nobis insultant, quod dicunt nos plures facere deos, quia plures adoramus sanctos, ut Petrum et Paulum, etc., nulla enim debetur adoratio, nisi Deo ; qui enim cultum divinum creature attribuit, idololatra est. Ad illud dicendum, quod illam speciem adorationis quæ debetur Deo, et Graece, dicitur *latraria*, Christianus non exhibet creature, sed eam quæ Graece dicitur *dulia*, quæ debetur homini et angelo. Illa quæ debetur Deo consistit in dilectione, oratione, glorificatione, oblatione, ut Deum diligat homo super omnia, offerat ei, tanquam Creatori, se et sua, hunc cultum nemo exhibet creature. Sed homo tenetur diligere proximum tanquam se, ei exhibere reverentiam, aliquando ut majori, aliquando ut pari, benignitatem, aliquando ut minori. Non ergo plures deos constituimus, sed unum Deum divino cultu adoramus.

CAPUT XIII.

Opinio paganorum, quod neminem debent salutare, nisi fuerit ejusdem sectæ cum eis.

C illi etiam de quibus sermo præcessit, dicunt nullum salutandum esse, nisi fuerit ejusdem sectæ cum eis. Dicunt enim, quod cum eis non debeant habere participium salutationis, cum quibus non sunt habituri communionem salutis : Si enim excommunicatis non est offerenda salutatio, multo minus illis, coni quibus nulla habetur communictatio.

CAPUT XIV.

Refellitur præmissa opinio.

D Sed ipsi sibi contrarii sunt; dicunt enim sibi licitum esse alterius legis uxorem ducere, quod et antiqui Patres fecisse legantur, ut David, qui gentilem duxit uxorem, matrem videlicet Absalonis, et Salomon, filiam regis Ægypti. Si enim eis licitum est uxores ducere alienigenas, multo magis licitum est salutare, vel pro eis orare. Iste colunt culicem, et deglutiunt cœwolum. In multis etiam aliis sibi sunt contrarii. Quædam enim ex veteri lege suscipiunt, quædam excipiunt : similiter, ex Evangelio, et sibi multipliciter contrarii sunt. Ha sunt vulpecula Samsonis, quae in caidis fuerunt conjunctæ, in facie disjunctæ et divisæ. Illi enim dicunt Christum tantæ fuisse dignitatis et sanctitatis, ac Mahometum, vel etiam majoris, quandoquidem dicant Christum non fuisse mortuum, Mahometum autem asserant defunctum, et etiam manifestum est Mahometum fuisse mortuum, et a canibus devoratum.

Si Christus non est mortuus, ubi dicent eum A esse, in cœlo, vel in terra? In terra manifestum est eum non esse; relinquit ergo, quod in cœlo. Sed quando ascendit in cœlum, cum passus; vel mortuus, vel suscitus, secundum eos, non si?

Quæritur etiam ab eis, utrum Christus judicatus sit mundus? Nonne legitur in libro Danielis (cap. viii), quod libri conscientiarum aperientur in die iudicii, et rectissimum dierum sedebit, et singulos judicabit? Hæc autem innuit in via, ut hoc judicium consequeretur in patria.

Dicant etiam, opinio sua quibus notetur miraculis? Apud eos sunt miracula per antiphrasim. Relinquit ergo falsam esse eorum opinionem, quæ non munitur ratione vel auctoritate.

Explicit quadripartita Magistri Alani editio contra hereticos, Waldenses, Judæos et paganos.

Inferius habebatur:

Fideliter extractum ex manucripto in Bibliotheca Cisterciensi asservato. xviii Martii 1635.

Franciscus du CHEMIN prior Cisterci.

ALANI AB INSULIS

LIBER

DE PLANCTU NATURÆ.

AD LECTOREM.

279 Liber hic, tam in exemplaribus mss. quam aliorum auctorum citationibus, diversas sortitur inscriptio-nes. Nonnunquam enim, ut in exemplari abbatis Cysoniensis, vocatur, *Enchiridion de naturis rerum*. Alias, ut, in exemplari coenobii Sancti Bertini, *Liber de coniectione naturæ*. Frequentius tamen inscribitur, *Liber de planctu naturæ*, quia nimur auctor in principio opéris introducere naturam plangentem humani generis depravationem sedcum vitiorum dominicanum; maxime autem, infandi Sodomie sceleris, in quod, præ exteriis vitiis, invehitur, in tantum ut diversi Auctores, integro libro epigraphem affigan: *Tractatus contra Sodomitæ ritum*; quanquam alia quoque vita plurima acerrime carpant, congruaque præscribat media, quibus singula expugnari debeant. Porro, opus est, ut verbis utar doctoris eximii, Roberti Holkoth in cap. 10 libri *Sapientiæ*, lect. 418, litt. A. *scientifice multum et curiose compositum*, eoque titulo, gravissimis quibusunque auctoriibus familiare; ut ex eorum scriptis patet. Adeo, ut etiam celebris ille polygraphus Leo Allatius, eloquentie professor, illud doctissimi suis *illustrationibus* dignum repu-taverit, prout ipsem testatus est, libro **280** *De apibus Urbanis, seu De viris illustribus, eorumque scriptis*, qui, anno 1630 et duabus sequentibus, Romæ fuerunt: quem librum, anno 1635, ibidem publicavit, et Urbano octavo pontifici dedicavit.

In hoc, inquam, recensitis a seipso elaboratis variis lucubrationibus, subjunxit: *Nunc illustrat*, scilicet Allatius, librum beati Alani, *De complanctu naturæ*. Verum, ut Roma nuper litteris me monuit Romanus Ferdinandus Ughellus, ordinis nostri Cisterciensis clarissimus abbas, intempestive viro supervenienti mors, opus imperfectum suppressit, librumque hunc, non sine rei litterarie, adeoque et boni communis injuria, preli beneficio privavit: quod eidem nunc tandem ipsem procuravi, usus duobus ms. exemplaribus, quorum primum mihi subministravit instructissima bibliotheca abbatæ Parcensis juxta Lovanium, sed valde mutilatum, principio et fine truncatum; secundum humanissime submisit Reverendus adm. dominus, Hugo Beekmaius, abbas Cysoniensis, ordinis canonistarum regularium archimandrita dignissimus. Quod cum omnino integrum et perfectum esset, ac insuper vetustate sua plurimum commendabile, illud hic fere secutus fui, adnotando tamen, hinc inde, lectionis varietatem, ubi sensus utramque admisit.

Carolus de VISCH,
prior Dunensis.

282 LIBER DE PLANCTU NATURÆ.

In lacrymas risus, in fletum gaudia verto :
 In planetum plausus, in lacrymosa jocos,
 Cum eis naturam video secreta silere,
 Cum Veneris monstro naufraga turba perit.
 Cum Venus in Venerem pugnans, illos facit illas :
 Cunigae suos magica devirat arte viros.
 Non frons tristitiam, non fraudes fletus adulteri
 Non dolus, imo dolor parturit, imo parit.
 Musa rogat, dolor ipse jubet, natura precatur,
 Ut donem flendo, flebile carmen eis.
 Heu ! que naturæ cesset gratia ? morum
 Forma, pudicitiae norma, pudoris amor !
 Flet natura, silent mores, proscriptor omnis
 Orphanus a veteri nobilitate puder.
 Acti generis sexus, se turpiter horret
 Sie in passivum degenerare genus.
 Femina vir factus, sexus denigrat honorem,
 Ars magicæ Veneris hermaphroditat eum.
 Prædicat et subiicit, fit duplex terminus idem,
 Grammaticæ leges ampliat ille nimis.
 Se negat esse virum, naturæ factus in arte
 Barbarus. Ars illi non placet, imo, tropus.
 Non tamen ista tropus poterit translatio dici;
 In vitium melius ista figura cadit.
 Ille modo est logicus, per quem conversio simplex
 Artis, naturæ jura perire facit.
 Cudit in inunde, quæ semina nulla monetat
 Horret et incudem malleus ipse suam.
 Nullam materiam matricis signat idæa,
 Sed magis in sterili littore vomer arat.
 Sie pede dactilio Veneris male iambitor usus,
 In quo non patitur syllaba longa brevem.
 Quamvis feminæ speciei supplicet omnis
 Forma viri, semper hujus honore minor ;
 Quamvis Tyndaridi vultus formetur, Adonis
 Narcissique decor virtus adoret cam :
 Spernit ipsa tamen, quamvis decor ille peroret
 Et formæ deitas disputet esse deam.
 Qua Jovis in dextra fuhnen languet, et omnis
 Phoebi cessaret otia nervus agens :
 Qua liber fieret servus, propriumque pudorem
 283 Venderet Hippolytus, hujus amore fruehus.
 Quis impressa semel, mettirent oscula succo,
 Quis mellita darent, mellis in ore favum.
 Spiritus exiret ad basia deditus ori,
 Tonus et in labiis fuderet ipse sibi.
 Ut dum sic moriar, in me defunctus, in illa
 Felici vita perfuerat alter ego.
 Non modo Tyndaridem Phrygius venatur adulteri,
 Sed Paris in Paridem monstra nefanda parui.
 Non modo per rimas rimatur basia Thysbes

A Pyramus, huic Veneris rimula nulla placet.
 Non modo Pelides mentitur virginis actus,
 Ut sic virginem se probet esse virum ;
 Sed male naturæ munus pro munere doeat,
 Cum sexum luci vendit amore suum.
 A Genii templo tales anathema merentur,
 Qui Genio decimas, et sua jura negant.

Cum hanc elegiam lamentabili modulatione crebris recensere, mulier (27) ab impossibilis mundi penitiori dilapsa palatio, ad me maturare videbatur accessum; cuius crinis non mendicata luce, sed propria scintillans, non similitudinarie radiorum repræsentans effigiem, sed eorum claritate nativa naturam præveniens, in stellare corpus caput efflatabat; quod duplex tricatura diffibulans, superna non deserens, terra non dedignabatur osculo arridere. Quoddam vero lilioli tramitis spatiis, sub obliquitate decussata, crinis dividebat litigium, nec illa unquam obliquitas vultu erat detrimeto, sed præter decori. Crinale vero aureum in legitimi ordinis choream crinis aurum concilians, vultum mirabatur invenisse conformem. Phantasia enim coloris aurum consequentis, paralogismum visu concludebat. Frons vero in amplam evagata planitiem, lacteo liliata colore, lilio videbatur contendere.

Superciliis aureo stellata fulgere, non in suavam evagantia, nec in nimiam demissa pauperiem, inter utrumque medium obtinebant. Oculorum screna placiditas amica blandiens claritate, gemelli preferebat sideris novitatem. Naris utraque odore imbalsamata mellito, nec citra modum hamilis, nec injuste preminens; quoddam repræsentabat insigne. Oris hardus naribus delicatas odoris epulas offerebat. Labia modico tumore surgentia Veneris tyrones invitabant ad oscula. Bentes quadam sui coloris consonantia eboris faciem exemplabant. Genarum ignis purpureus, rosarum succensus murice, dulci flamma faciem amicabat: candore namque grato amicam sentiebat temperiem, purpura vultus sindoni maritata. Menti expolita planities crystallina luce circumspectior, argenteum inductebat fulgorem. Colli non iusta proceritas sub gracilitate moderata, cervicem maritari humeris non sinebat.

Mamillarum pomula gratiose juventutis maturitatem spondebant. Brachia ad gratiam inspectoris prospicua, postulare videbantur amplexus. Laterum æquata convallatio, justæ moderationis impressa sigillo, totius corporis speciem ad cumulum perfectionis eduxit.

NOTÆ.

(27) Naturam designat, cuius pulchritudinem descriptit.

VARIAE LECTIÖNES.

* Naturam.

Cætera vero quæ thalamus secretior absentabat, meliora fides esse loquebatur. In corpore etenim latebat vultus gravior, cuius facies ostentabat præludium. Et quamvis tanta esset pulchritudinis letitia, hujus tamen risum decoris, **283** fletus inestimabilis extingue conabatur: nam ex oculorum scaturigine derivatus fluxus, doloris prædicabat mentein.

Ipsa etiam facies in terram casto pudore demissa, ipsi puellæ illatam quodanmodo loquebatur injuriam; regalis autem diadematis corona rutilans, gemmarum scintillata choreis, in capite superne fulgurabat; cuius non adulterina auri matrices ab ipsius honore degenerans, fœc sophistica oculos paralogizans, sed ipsius nobilitas ministrabat essentiam. Miraculo vero circuitu, aeternaque volatione ipsum diadema ab oriente peregrinans in occidens, reciprocando crebris referabatur in ortum. Idemque perenniter exercendo, ex nimia ejusdem petitione principi, nugatoria motio videbatur. Prædictarum vero gemmarum aliae ad tempus nova Dei miracula, novo sui luminis sole, visibus offerebant; ad tempus autem, suæ combustionis eclipsi, videbantur a diadematis exsulare palatio. Aliæ inserta solio, suæ scintillationis vigilam perennantes, perennes faciebant excubias. Inter has, circulus elucens ad zodiaceas obliquitatim similitudinem pretiosorum lapidum stellatus, moniliis sideræ contiguitatis oscula syncopabat. In quo cohors duodena gemmarum, successivo privilegialique splendore inter alias prærogativam poscere videbatur. In anteriori quoque ipsius diadematis parte, tres pretiosi lapides audaci suæ radiationis superbia, reliquis novem Antonomastice præfulgebant. Lapis primus, noctis frigus in lumenis incendio pati jubeat exsilium, in quo, ut faceta picturæ loquuntur mendacia, leonis effigia fulminabat effigies.

Lapis secundus, et priori non secundus in lumine, in præstatæ partis audaci loco præfugens, quasi ex quadam indignatione, reliquos lapides deorsum aspicere videbatur. In quo, prout veritatis simia, pictura docebat, sub mutatoria confictione progrediendo retrogradus, incedendo recedens, cancer post se incedere videbatur.

Lapis tertius oppositi lapidis splendorem pauperulum abundantibus suæ claritatis recompensabat divitiis. In quo, sicut pictura veritas prædibat, umbratilis Leda proles sibi mutuo amplexu congratulans incedebat. Ad hunc modum, tres eoden dignitatis honore pollentes, thronum in contradictionia parte locaverunt. Quorum primus sudoris guttulis lacrymas exemplando, quodam imaginario fictu contristabat aspectum. In quo, prout curialis scripturaræ phantasia imaginando docebat, adolescentis enjusdam urceolus, fluentem excipiebat torreutem. Lapis secundus a suo regno caloris hospitia glaciali torpe repellendo, hiemem sibi hospitem vindicabat: in quo, ex capriuæ lance

A adulterino vellere, capricorni tunicam pictura texuerat. Lapis tertius, vultum lucis induens crystalline, hiemis prophetabat adventum. In quo assidua sui arcus inflexione senex Chironius vulnera minabatur, nunquam tamen minis recompensabat effectum. Alteri quoque lateri blandienti lascivias gemmarum benigna oculis gratiahatur serenitas. Quarum prima rosei coloris flammata murice, rosam visibus presentabat: in qua taurus sua frontis insignia præferens, sitire prælium videbatur. Alia, sua lucis privilegiata temperie, bonitas gratia sororum trahebat collegia, in qua aries frontis honore superbiens, gregis postulabat dominium.

Tertia vero, viriditatem præferens smaragdi neam, refocillationis oculorum in se gerebat antidotum, in qua, sub imaginario flumine, pisces suæ naturæ nando littoris exercitium frequabant.

In contradicenti latere throni, siderum pulchritudo jucundo scintillabat applausu. Horum lapidum primus, sua fulgurationis aureo sole radians indefesse pulchritudinis gratiam efferebat, in qua, sicut sculptura tropica figura demonstrabat, quadam sui prænagativa fulgoris, astris contendebat Astrea. Secundus, non superfluo splendore luxurians, nec penurious splendoris mendicans scintillas, flamma moderata gaudebat: in quo quoque sub æquo examine juxta artis pictoriæ normam, libra ponderum spondebat judicia.

Tertius, vultus alternando vicarios, nunc serenitatis benevolentiam spondebat, nunc obscuritatis hubes inducebatur: in quo resultans **284** facies scorpionis, vultu risum, fetum cauda minabatur acaleo. Sub his autem duodecim lapidum dominiiliis, septena gemmarum pluralitas, motum circularem perennans, miraculoso genere ludendi, choream exercebat plausibilem; nec ipsi choree sua deerat suavitatis harmonia, nunc semi tonis lasciviers, nunc mediocri tonorum sonoritate juvenescens, nunc maturiori tuba melidioma procedens, sua modulatione nostrarum aurium excitabat libidinem, et oculis offerebat dormiendi præludia. Sed cui audiendi parcitas auris promeretur offensam, prodigalitas educti fastiditæ auris elonguet.

Hic septem lapides, quamvis nullis juncturarum ligaturis ipsi diademati tenerentur obnoxii, nuanquam tamen sui absentia superiorum lapidum orphana faciebat collegia. Lapis autem superior, adamæ erat, qui ceteris moto avariior, prodigalior in desidia, in amplioris sui circuli peragrivatione, nimiam temporis moram trahebat. Qui tanti frigoris gelido regnescet, ut ipsum ex Saturno sidere genitum genialis natura probaret conformitas. Secundus Achates erat, qui dum sui cursus vicinia ceteris siebat familiarior, quorumdam inimicitiæ transformabat: in quo, dum gratiam etiam quorumdam, et puerilem benevolentiam im-

perilis sua virtutis potentia reddebat adultam; quoniam propinqua naturae cognitione, Joviali fidei esset familiaris, gratialis disputabat effectus. Tertius astrites erat, in quo, caloris principatu castra metente, quadam proprietatis continuitate, Martii sideris legebatur effectus: qui minaci sua figuracionis vultu terribili, ceteris minahatur perniciem. Quartus erat carbunculus, qui solis gerens imaginem, sub radiationis cereo proscribens umbraculum, fratum lampades soporabat eclipticas, nunc cæteros regali sua majestatis auctoritate deviare præcipiens, nunc quietam agitationi tribuens potestatem. Cum sapphiro vero hyacinthus ejus insistendo vestigiis, ipsi velut assecla ancillando, præfati luminis nunquam fraudabatur aspectu, brevi que in superjecta distantia, ejus orbem curunt pariter aut sequuntur, aut una sequens stella, alteri præeundi concedit obsequia. Horum duorum lapidum alter sua naturæ congruentia, Mercurialis stellæ; reliquus vero Dionei sideris redolebat effectum.

Lapis ultimus margarita erat, que rutilantis corone margini insita, luce lucens aliena, a carbunculo luminis mendicabat suffragia. Que aliquando lumini vicina præfato, præficiens, sive elongata deficiens, in crescendo radios sui luminis quasi carbunculum venerata, submittit, ut fraternis ignibus rursus ornata, renovata sui splendoris ornamenta circumferens, nunc supplementis solemnibus attriti orbis nutriens damna, nunc propriis orplanata luminibus, jacturam conquerens propriæ majestatis. Que crystallino inargentata fulgore, lunaris sideris resplendebat effectu. His omnibus lapidum splendoribus præfati diadematis serenata nobilitas, in se lîmamenti representabat effigiem.

Vestis autem ex serica lana contexta, multifario protecta colore, puellæ pelli serviebat in usum, quam discolorando colorans alteritas, multiplici colore faciem alterabat; que primitus candore lili dealbata, intuitum offendebat. Secundo, velut penuria ducta, quasi laborans in melius, ruboris sanguine purpurata splendebat. Tertio, ad cumulum perfectionis, virose, quasi smaragdo, oculis applaudebat. Hæc autem ninnis subtilizata, subterfugiens oculorum indaginem, ad tantam materiæ tenuitatem devenerat, ut ejus, aerisque eamdem crederes esse naturam, in qua, prout oculus pictura imaginabatur, animalium celebrabatur concilium. Illic aquila post juvenem secundo senem induens, iterum in Adonidem revertebatur a Nestore. Illic accipiter violentia et tyramide a subditis redditus exposcebat. Illic venatoris induens personam milvus, veneratione furtiva, larvam gerebat accipitris. Illic falco in ardeam bellum excitabat civile, non tamen æquali lance divisum; non enim pugnae debet appellatione censeri, ubi tu pulsas, ego latito tantum. Illic struthio vita sæculari postposita, vitam solitariam, quasi eremita factus, desertorum solitudines incolebat. Illic olor sui fueris præeo,

A 285 mellitæ citharizationis organo, vitæ vaticinatur apocham. Illic in pavone tantum pulchritudinis compluit natura thesaurum, ut eam postea crederes mendicasse. Illic phœnix in se mortuus, redivivus in alio, quodam naturæ miraculo, se sua morte a mortuis suscitabat. Illic eiconia prolem decimando, naturæ persolvebat tributum. Illic, passere in atomum pigmeæ humiliatis relegato, grus ex opposito in giganteæ quantitatibus evadet excessum. Illic phasianus natalis insula pèrcessus angustias, principum futurus deliciae, nostros evolabat in orbes. Illic gallus, tanquam vulgaris astrulogus, sua vocis horologio, horarum loquebatur discrimina. Illic gallus silvestris, domestici galli deridens desidiam, peregre proficisciens, nemorales peragratabat provincias. Illic bubo profanus miseræ psalmodias funere lamentationis percinebat. Illic noctua tantæ deformitatis sterquilinio sordescetabat, ut in ejus formatione naturam fuisse crederes somnolentam. Illic cornix ventura prognosticans, nugatorio concitatatur garritu. Illic pica, dubio picturata colore, curam logees perennabat insomnem. Illic monedula laudabilis latrocínio recivas thesaurizans, innate avaritia argumenta monstrabat. Illic columba dulci malo inebriata Diones Cypridis laborabat in palestra. Illic corvus zelotypus abhorrens dedecus, suos fetus non sua esse fatebatur pignora, usque dum, nigri argumento coloris, hoc quasi secum disputando probabat. Illic perdix nunc aeræ potestatis insultus, nunc venatorum sophismata, nunc canum latratus propheticos abhorrebat. Illic auas eum ansere sub eorum jure vivendi, hiemabat in patria fluviali. Illic turtur suo viduata consorte, amorum epilogare dedignans, bigamicæ refutabat solatia. Illic psittacus, cum sui gutturis incude, vocis monetam fabricabat humane. Illic eoturnicem figure draconis ignorantem fallaciā, imaginariae vocis decipiebant sophismata.

C Illic pieus propriæ architectus domunculæ, sui rostri dolabro clausulam fabricabat in ilice. Illic curruca nevercam excens, materno pietatis ubere, alienam euculi prolem adoptabat in filium; que tamen capitali præniata stipendio, privignum agnoscebas, filium ignorabat. Illic hirundo, a sua peregrinatione reversa, sub trabe nidi lutabat hospitium. Illic philomela sua deflorationis querelam reintegrans, armonica tympanizans dulcedine, parvitatis dedecus excusabat. Illic alauda quasi nobilis citharista, non studii artificio, sed naturæ magisterio musicæ perdocta scientiam, citharam præsentabat in ore, que tonos in tenues subtilizans particulas, semi tonia in gumphos divisibiles dividebat. Illic vespertilio-avis hermaphrodita, cifri locum inter aviculas obtinebat. Hæc animalia, quamvis illic allegorice vivereut, ibi tamen esse videbantur ad literam.

Sindon, virorem adulterato candore, quan puella inconsutibiliter postea ipsa discrete texuerat, non plebea vilescentis materia, artificio subtili lasciviens,

pallii gerebat officium; quæ multis intricata amplexibus, colorem imaginabatur aquatilēm, in qua, supra animalis aquatilis naturam, multifarias particulatas in species, fabula commentabatur picturæ. Illic cettus rupibus contendens, sue scopulo quantitatibus, torruī corporis incursu, navium arietabat oppidula. Illic canis maritus, cum latrabili sui nominis æquatione, nullis indulgendo latrabibus, sui generis lepores maris venabatur in saltibus. Illic sturgio sui corporis nobilitatem individuali sui corporis benedictione, mensis offerebat regalibus. Illic hallex piscis generalissimus, ampla sui corporis communitate, pauperum solabatur jejuna. Illic plays sui corporis dulcoratis saporibus, in quadragesimālī austoritate, carnis redimebat absentiam. Illic mulo dulcibus sua carnis irritamentis, palata sedecbat gustantum. Illic tritula sinus marinos ingredients, in æquore baptizata, salmonis nomine censebatur. Illic delphinus suæ apparitionis perennio, maris invectiones futuras prædicebat. Illic in sirenum renibus piscis, homo legebatur in facie. His marina regionis incolis pallii portio concessa fuerat medialis; reliqua vero chlamidis portio, pisces peregrinos habebat, qui diversis fluctibus evagantes, in dulcoris aquæ patria sedes posuerant. Illic **286** lucius exactione tyrannica, non exigentia meriti, subditos, corporis proprii incarcerated ergastulo. Illic barbus non minoris sui corporis dignitate famosus, cum plebecula piscium familiarius habitabat. Illic alios tempus comitata vernalescum, veris deliciae sui saporis delicias offerens, sui corporis adventu, gustus salutabat humanos. Illic muræna multiplici fenestrata loramine, febrium introductiones lectibat prandentibus. Illic anguilla colubri naturam imaginans quadam proprietatis similitudine, neptis credebatur esse ejusdem. Illic perca, spermatis jaculis loricata, aquatilis lupi minus abborrebat insultus. Illic capito quod inferioris corporis parvitate perdebat, strumoso recuperabat in capite. Hæ sculpturæ, tropo picturæ, eleganter in pallio figuratae, nature videbantur pro miraculo.

Tunica vero polymita opere picturata plumario, infra se corpus cludebat virginem. Quæ multisstellata coloribus, in grossiore materiali congregata, in terrestris elementi speciem aspiralat. In hujus vestis parte priuaria, homo sensualitatis deponens segnitatem, ducta ratiocinationis aurigatione, coeli penetrabat arcana. In qua parte, tunica suarum partium passa dissidium, suarum injuriorum contumelias demonstrabat. In reliquis tamen locis, partes eleganti continuatione concordes, nullam divisionis in se sustinebant discordiam. In quibus quedam picturæ incantatio, terrestria animalia vivere faciebat. Illic elephas monstruosa corporis quantitate progressus in aera, os sibi a natura conditum multiplici seno duplicabat. Illic camelus strumoso corpore deformis, quasi servus emptitus, hominum usibus ministrabat. Illic cornua vicem cassidis usurpando, bubali frontem videbantur ar-

A mare. Illic taurus terram pedibus vexando, mugitus intonando, sui duelli fulmina præcinebat. illie boves, taurorum recusantes militiam, quasi rustici, servilibus negotiis inhibabant. Illic equus ferventi prouectus audacia, suo assessori comilitans, hastam frangebat cum milite. Illic asinus clamoribus horridis aures fastidiens, quasi per antiphrasim organizans, barbarismum faciebat in musica. Illic unicornis virginalis soporatus in gremio, ab hostibus somnum mortis incurrelat. Illic leo, rugitus carmina auribus natorum immurmurans, in illis vitæ suscitabat igniculum. Illic ursa, per portas narium fetus enixa deformes, ipsos stylo linguae crebrius delambendo monetans meliorem ducbat in formam. Illic lupus, latitando, furis usurpabat officium. Illic pardus, apertiori latioccino neronus, pecudum vulnus non solum in vestibus, verum etiam in propria prædabatur persona. Illic tigris pecualium ci-vium rempublicam crebra innocentis sanguinis effusione violabat. Illic onager, asini exuens servitatem, nature manumissus imperio, montium incœlebat audaciam. Illic aper dentis armatura fulmineus, mortem propriam canibus multiplicie vendebat in vulnere. Illic canis autem phantasticis vexando vulneribus, aera dentium importunitate mordebat. Illic cervus et damæ, pedum velocitate volatiles, vitam præcundo lucrantes, subsequentium canum morsus defraudabant iniquos. Illic caper lana vestitus sophistica, nares fastidire quadrupedo videbatur odore. Illic aries tunica nobiliore trabeculus, uxorum pluralitate gavisus, matrimonii defraudabat honorem. Illic vulpecula idiotam bruti exuens animalis, ad meliorem hominis anhelabat astutam. Illic lepus melancholico arreptus furore, non somno, sed timoris sopore perterritus, canum sonnabat adventum. Illic cuniculus pelle nostri frigoris iam temperando, carne proprio nostræ famis debellabat insultus. Illic castor, ne ab hostibus totius corporis patiatur dicresim, corporis partes amputabat extrebas. Illic lynx, tanta luminis limpideitate vigilat, ut ejus respectu lippire cætera animalia viderentur. Illic martes et sabelo, semi-plenam palliorum pulchritudinem eorum postulantem subsidia, surarum nobilitate pellium, ad plenum deducebant.

Has animalium figuræ, historialis figura repre-sentatio, quasi jucunditatis convivia, oculis donabat intuentum. Quid vero in caligis canoisque, in superioribus vestibus consepusi picturæ industria sonniabat, nulla certitudinis auctoritate probavi; sed tantum, ut quædam **287** fragilis probabilitatis remedia docuerunt, opinor in herbarum arborumque naturis, ibi picturæ lusisse lasciviam. Illic arbores, nunc tunicis vestri purpureis, nunc foliis eriniri vircentibus, nunc florum parturie redolentem video infantiam, nunc fetuni senescere potiorem. Sed quoniam solius probabilitatis lubrico, non certitudinis sive hujus seriem picturationis agnovi, hanc sub silenti pace sepultam prætero.

Calcei autem, ex allutea pelle traducentes materiam, ita familiariter pedum sequebantur ideas, ut in ipsis pedibus nati, ipsisque mirabiliter viderentur inscripti. In quibus vix a vera degenerantibus es-sentia, sub picturæ ingenio flores amoenabunt umbratiles.

Ilic forma rosæ, picta fideliter,
A vera facie devia paululum,
Æquabat proprio murice purpuram,
Telluremque suo sanguine tinixerat.
Concludens (5) sociis floribus, adiuit
Flos illic redolens gratus Adonidis,
Argentoque suo nobile lilium,
Prædicabat agros, imaque vallium.
Ilic ore thymus disparere dispitus
Certabat, reliquis floribus invidens
Narcissi sociis flore, jocantia
Ridebant tacito murmure flumina.
Vultu florigerò flos aquileius
Florum prænitiuit lucifer omnium,
Vernalisque loquens temporis oti
Stellabat violæ flosculos arbuta,
Picturæ facies plena favoribus :
Hic florum speciem vivere jusserat
Quæ regalis erat chartula nominis,
Scribentisque tamen nescia pollicis.
Haec sunt veris opes, et sua pallia,
Telluris species, et sua sidera,
Quæ pictura suis artibus editit,
Flores effigians arte sophistica.
His florum tunieis prata virentibus
Veris nobilitat gratia prodigi.
Haec hyssum trahiunt, illaque purpuram;
Quæ textit sapiens dextra favoni.

De curru, aurige et comitatu naturæ

Hæc vestium ornamenta quamvis plenis suæ splendicitatis flammarent ardoribus, earumdem tamen splendor sub puellaris splendoris sidere patiebatur eclipsim. In lateritis vero tabulis arundinæ styli ministerio, virgo varias rerum picturæ soeiabat imagines; pictura tamen subjacenti materiae familiariter non cohærens, velociter evanescere moriens, nulla imaginum post se relinquens vestigia. Quas cum sape suscitando puella crebro vivere faciebat, tamen in scripturæ proposito, imagines perseverare nun poterant.

Virgo igitur ut prætaxavimus a ecclœsis regionis emergens confinio, in mundi passibilis tugurium, curru vitro ferebatur, qui Junonis alitibus, nullius jugi ministerio disciplinatis, sed sibi spontanea voluntate conjunctis, trahebatur; honio vero virginis capitì supereminens, eujus vultus non terrenitatis, sed potius deitatis redolebat arcanum; impotentiam sexus supplendo feminæ, modesto directionis ordine, currus aurigabat incessum. Ad eujus contemplandam pulchritudinem dignitatis, dum tanquam manipulos, oculorum radios conlegarem

A visibiles, ipsi tantæ majestatis non audentes obviare decori, splendoris bebetati verberibus, nimis meticulosi ad palpebrarum contubernia refrigerant. In præfatæ autem virginis adventu, quasi suas renovando naturas, omnia solemnizare crederes elementa. Firmamentum quasi suis cereis virginum iter illuminans, ut solito plenius radiarent, suis imperavit sideribus. Unde et ipsa lux divina tantam corum admirari videbatur audaciam, quod in ejus conspectu quasi nimis insolenter auderent apparere. Phœbus etiam vultum solito lætiorem in occursum virginis ostendens, totas sui luminis effundebat divitias.

Sororem etiam quam soi splendoris depauperaverat ornamentiæ in ueste juvünditatis **288** redditæ regine venienti jubet occurrere. Aer vultus nubium exuens lacrymosos, sereni vultus benevolentia, virginis ardebat incessibus: qui primum aquilonaris iræ vexatus insania, nunc in Favonii favorabili gremio conquiescebat. Aves, quasi naturæ inspiratione, alarum ludo plausibili joculantes, virginis venerationis faciem exhibebant. Juno, quæ jam pridem joyiales tactus fuerat deditgata, tanta fuit inebriata lætitia, ut crebro oculum prædiuio, mariatum ad vencreas incitaret illecebras. Mare, tumultuosis prius fluctibus debacchatum, nune puellaris adventus feriendo solemnia, tranquillitatis pacem spondebat perpetuam. Eolus namque tempestatis moverent in suis vinculavit ergastulis. Pisces in aquarum supercilii enatantes, in quantum sensuilitatis patiebatur inertia, quadam festivitatis hilariitate, suæ dominæ ornabant adventum. Thetis, etiam nuplias agens cum Nereo, Achillem alterum concipere destinabat.

Puellæ vero aquarum pulchritudo non solum hominibus suam suraret rationem, verum etiam coelestes suæ deitatis cogeret obliisci, locis fluvialibus emergentes, quasi tributaræ reginas venienti, pigmentarij neçtaris præsentabant munuscula; quibus favorabiliter suscepti a virgine, jugi complexuum innexione, crebraque repetitione osculi, virgo virginibus suum intimabat amorem. Terra, jampridem hiemis latrocino suis ornamentis denudata, a veris prodigalitatæ, spirantem florum tunicam usurpavit, ne vestibus pannosis ingloria, adolescentula aspectui indecenter compareret. Ver etiam quasi artifex peritus in arte textoria, ut virginis applauderet incessibus, vestimenta texebat arboribus, quæ demissione comarum, sub quadam adorationis specie, quasi flectendo genua, virginulæ suppliebant. E quibus egressæ virgines, suæ pulchritudinis die materialis dici locupletantes divitias, ex antonomasticis herbarum confecta speciebus, in cedrinis vasculis fercent, aromata, quæ tanquam suos redditus puellæ persolvendo, ejus favorem suis cinebant muneribus. Napæ, floribus

VARIÆ LECTIONES.

* Colludens.

saturantes regium eum, quandoque roseis floribus sanguinabat; aliquando florum foliis libilant albentibus. Flora, camisiam byssinam quam marito texuerat, ut ejus mereretur amplexus, prodigaliter virginis præsentavit. Proserpina, toro mariti fastidio tartarei, ad superna repatrians, suæ imperatricis noluit defraudari præsentia. Terrestria etiam animalia, nescio qua docente natura, jocis indulgendo lascivius, virginalem didicere præsentiam. Sic serum universitas ad virginis fluens obsequium, miro certamine laborabat sibi virginis gratiam comparare.

Floriger horretem Zephyrus laxaverat annum,
Exstingens Boreæ prælia pace sui.

Grandine perfusus florum, pluit ille ligustrum,
Et pratis horum jussit inesse nives.

Ver, quasi fullo novus, reparando pallia pratis
Horum succedit muricis igne togas.

Redditus arboribus erines quos bruma totundit;
Vestitum reparans, quem tulit ipsa prius.

Tempus erat quo larga soas expandit in agris,
Applausu Dryadum, gratia veris opes.

Quo dum major inest virtus infantia florum,
Altius emergens, matre recedit humo.

Quo violæ speculum terra cunabula lingens,
Aeris afflatus postulat ore novo.

Tempus erat quo terra caput stellata rosarum,
Contendit coelo sidere plena suo.

289 Quo vexilla gerens ætatis amygdalus ortum
Prædicat, et veris gaudia flore vocat.

Quo vides gemmata sinus, amplexa maritos
Ulmi, de parte cogitat ipsa suo.

Proscribit brunnas solaris cereus umbram
Cogens exsilium frigora cuncta pati

Aliis cum bruna latuit phantastica silvis,
Quam silva foliis fecerat umbra recens.

Jam flori parvo Juno dedit ubera roris,
Quo primum partus lactet alumna suos.

Tempus erat Phebi quo mortua gramina virtus
Suscitat, et tumulis surgere cuncta juhet.

Quo mundum facies vernalis lœta serenat,
Et lacrymas hiemis tergit ab ore suo.

Aeris ut fidei se flos committere possit,
Nec florē primū frigoris urat hiems.

Quo mundum Phœbus hiemis torpore gementem
Visitat, et lœta luce salutat eum.

Proxima quo senium deponit temporis ætas,
Et mundus senior incipit esse puer.

Quo Phœbus noctem propriis depauperat horis,
Pignæusque dies incipit esse gigas.

Quo parat hospitiū Phœbo, solvitque tributum
Grexi ovium, gaudens hospite sole pecus

Quo Philomela sui celebrat solemnia veris,
Odam meliti carminis ore canens:

In eius festo sua gutturis organa pulsat,
Ut proprio proprium prædictet ore deum.

A Quo dulci sonitu citharam mentitur alauda,
Cum volat ad superos, colloquiturque Jovi.
Splendor lascivus argenteus edidit aves,
In fluvialisque diem jusserat esse sunum.
Discursus varii fontis garrire videres,
Prologus in somnum murmur euntis erat.
Splendorisque sui facie fons ille rogabat,
Ut sua defessus pocula sumat hoino.

Natura Alano loquitur.

Hac igitur amoenantis temporis juventute,
nollis rerum exhilarata favoribus, priorem virgo non potuit temperare tristitiam, sed currum in terra humilians, propriis humum venustando vestigiis, ad me pudico pervenit incessu. Quam postquam mihi quadam loci proximitate perspexi, in faciem decidens, mentem, stupora vulneratis, exiū, totusque in extasis alienatione sepultus, nec vivos, nec mortuos inter utrumque laborabam. Quem virgo amicabiliter erigens, pedes ebrios sustentando, manuum confortabat

290 solatio, meque suis innectendo complexibus, meaque ora pudicis osculis dulcorando, mellifluo sermonis medicamine a stuporis morbo curavit infirmum. Quæ postquam mihi me redditum intellecti, in mentali intellectu materialis vocis mihi depinxit imaginæ, cum quasi archetypa verba idealiter percontexta, vocaliter produxit in actum. Heu! inquit, quæ ignorantia cœdit, quæ alienatio mentis, quæ debilitas sensuum, quæ infirmatio rationis, tuo intellectui nubem apposuit⁴, animum exsulare coegit, sensus hebetavit potentiam, mentem compulit ægrotare, ut non solum tua nutrictis familiari cognitione tua intelligentia defraudetur, verum etiam tanquam monstruosa imaginis novitate percussa, in mea apparitionis ortu, tua discrecio patiatur occasum? Cur a tua memoria mei facis peregrinari notitiam, in quo mea munera me loquuntur, quæ te tot beneficiorum prælargis beavi muneribus? quæ a tua ineunte ætate, Dei auctoriz vicaria, rata dispensatione, legitimum tuæ vice ordinavi curriculum? quæ olim tui corporis materiam adulterina primordialis materia essentia fluctuantem, in verum esse produxi? enjus vultum miserata deformem, quasi ad me crebrius decla-

Dmantem⁵, humanæ speciei signaculo⁶ sigillavi, eamque honestis figurarum orphanam⁷ ornamenti, melioribus formatis⁸ vestibus honestavi? in qua ad corporis clientelam diversas membrorum ordinans⁹ officinas, in eadem¹⁰, sensus quasi corporeæ civitatis excubias vigilare præcepit, ut quasi exterorum hostium previsores, corpus ab exteriori importunitate defendenter, ut sic totius corporis materia nobilioribus nature purpuramentis ornata, ad nuplias gradens, marito Spiritui gratius jungetur; ne maritus suæ conjugis deformitatem fastidiens, ejus refutaret conjugium? Tunc etiam

VARIÆ LECTIÖNES.

⁴ At hunc exemplar habet, opposuit. ⁵ Declinante. ⁶ Sigillo. ⁷ Privatum. ⁸ Formarum. ⁹ Ordinatas. ¹⁰ Ejusdem.

spiritum vitalibus¹² insignivi potentiss, ne corpore pauperior, ejus successibus invidet. Cui ingenialis virtutis destinavi potentiam, quæ rerum venatrix subtilium, in notitiae indagine easdem intellectas concluderet. **C**ur etiam rationis impressi signaculum, quæ suæ discretionis ventilabro, falsitatis inania a seriis veritatis discernat. Per me etiam tibi memorialis ancillatur potentia, quæ in suæ recordationis armario, nobilem censum scientie thesaurizat. His ergo¹³ utrumque beavi muneribus, ut neuter vel spem generet pauperiem, vel de alterius affluentia quereretur. Sicut ergo præfatae nuptiæ meo sunt celebrate consensu, sic pro meo arbitrio, eadem cessabit¹⁴ copula maritalis. Nec in te solo particulariter, verum etiam in unoquoque universitatis, inæc potentia largitas elucescit. Ego sum illa, quæ ad exemplarem mundanæ machinae similitudinem, hominis exemplavi naturam; ut in eo velut in speculo, ipsius mundi scripta natura appareat. Sicut enim quatuor elementorum concors discordia, unica pluralitas, consonantia dissensans, consensus dissentiens, mundialis regiæ structuras conciliat, sic quatuor complexionum compar disparitas, inæqualis æqualitas, deformis conformitas, divisa identitas, ædificium corporis humani compaginat. Et quæ qualitates inter elementa mediatries convenienti, hæc eadem inter quatuor humores pacis sanciunt firmitatem. Et sicut contra ratam firmamentum volutionem, motu contradictione exercitus militat planetarum, sic in homine sensualitatis rationisque continua reperitur hostilitas. Rationis enim motus ab ortu cœlestium oriens, per occasum transiens terrenorum, cœlestia considerando regyrat¹⁵. Econtra vero sensualitatis motus planetici erratici, contra rationis firmamentum, in terrestrium occidentem aliquando labontur.

Hæc¹⁶ mentem humanam in vitorum occasum deducit, fit occidat, illa¹⁷ in orientem virtutum ut oriatur invitata. Hæc hominem in bestiam degenerando transmutat, ista hominem in deum potentialiter transfigurat. Hæc concupiscentiæ nocte mentis lumen eliminat; illa contemplationis lumine mentis noctem illuminat. Hæc hominem debacchari facit cum brutis; ista eundem disputare facit cum angelis. Hæc a patria cogit hominem exsulare; ista in exilio decepit hominem invenire patriam. Nec in hac re hominius²⁰¹ natura potest meæ dispensationis ordinem accusare: de rationis enim consilio, tale contradictionis duellum inter hos pugiles ordinavi, ut, si in hac disputatione, ad redargitionem ratio possit sensualitatem inclinare, antecedens victoris præmia consequente non caret. Præmia etenim victoris comparata, ceteris muneribus pulchritus elucescent; munera etiam empia labori-

A bus, jucundius omnibus elucescent gratuitis.

Majoris enim laudis meretur præconia, qui labor munus recipit, quam qui recipit otioso: labor namque antecedens, quamdam consequenti præmio infundens dulcedinem, majori favore præmiat laborantem. In his ergo, amplioribusque naturæ muneribus, mundus in homine suas invenit qualitates¹⁸. Attende qualiter in hoc mundo velut in nobili civitate, quædam reipublica majestas modcramine rato sancitur. In coelo enim velut in arce civitatis humanæ, imperialiter residet imperator aeternus, a quo æternaliter exiit edictum, ut singularium rerum notitiae in suæ providentia libro scribantur. In aere vero, velut in urbis medio, cœlestis angelorum exercitus ministrans¹⁹ administratione vicaria, suam adhibet homini diligentem custodiæ; homo vero velut alienigena habitans in mundi suburbio, angelicæ militiæ non denegat obedientiam exhibere. In hac ergo republica Deus est imperans; angelus opera, homo obtemperans.

Deus operando²⁰ hominem creat, angelus operando procreat; homo obtemperando se recreat.

Deus rem auctoritate disponit; angelus actione conponit; homo se operantis voluntati supponit.

Deus imperial auctoritatis magisterio; angelus operatur actionis ministerio; homo obtinerat regenerationis mysterio. Jam nimis nostræ ratiocinationis series evagatur, que ad ineffabilem deitatis arcanum, tractatum audet attollere, ad cuius rei intelligentiam, nostræ mentis languescent suspiria. Hujus ergo ordinatissimæ reipublicæ in homine resultat simulacrum. In arce enim capit, imperatrix sapientia conquiescit, cui tanquam deæ, caterræ potentia velut semi deæ obsequuntur. Ingenialis namque potentia, potestasque logistica, virtus etiam præteriorum recordativa, diversis capitis thalamis habitantes, ejus fervescunt obsequio. In corde vero, velut in medio civitatis humanæ, magnanimitas suam collocavit mansionem, quæ sub prudentiæ principatu, suam professa militiam, prout ejusdem imperium deliberat, operatur. Renes autem tanquam suburbia cupidihariis voluptatibus partem corporis largiuntur extremam, quæ magnanimitatis imperio obviare non audentes, ejus obtemperant voluntati. In hac ergo republica, sapientia imperantis suscipit vicem; magnanimitas operantis sollicitudinem²¹; voluptas obtemperantis usurpat imaginem. In aliis etiam corporis humani partibus, mundi figuratur effigies. Sicut enim in mundo, solaris caloris beneficium rebus medicatur languentibus, sic in homine, calor a cordis fundamento procedens, humani corporis partes vivificando exhibi-

VARIÆ LECTIONES.

¹² Virtualibus. ¹³ id est, corpus et animam. ¹⁴ cassabitur. ¹⁵ aliud exempl. habet: terrena considerando regyratur in eolum. ¹⁶ sc. Sensualitas. ¹⁷ Ratio. ¹⁸ In hominem suas invenit qualitates. Dei providentia cuncta gubernat. ¹⁹ Militans. ²⁰ Imperando. ²¹ Similitudinem.

lata. Sicut etiam luna in machina mundi, multorum humorum mater existit, sic hepar in hominem, membris humorem imperit conformem. Et sicut luna solis lumine defraudata languescit; sic virtus hepatis solatio cordis vivificantे viduata, torpescit. Et sicut aer, solis absentatione, obscuritate vestitur; sic sine cordis beneficio, vitalis potentia spirat inaniter. Præter hæc vide qualiter mundus variis temporum protheatur ²³ successibus. Nunc veris lascivit infanta; nunc astatis juventute progrederit; nunc virilitate maturescit autumni; nunc blemis senectute canescit. Compar viciisitudo temporis, eademque varietas hominis immutat ætatem. Cum enim humanae ætatis aurora consurgit, ver homini oritur matutinum; cumque vita curriculum metas ætatis perficit longiores, homo juventutis meridiatur aestate. Sed, cum vita prolixior quasi nonam ætatis horam complevit, homo in autumnum virilitatis evadit; ætateque in occidens inclinata, jam vitæ vesperam senio nuntiante, hiemale gelidum senectutis, **292** hominem cogit suis albicari pruinis. In his omnibus, ineffabiliter meæ potentiae resultat effectus, sed tamen plerisque meæ potestatis faciem palliare decrevi fūguris, defendens a vilitate secretum, ne si ejus de me familiarem impertirem scientiam, quæ apud eos primitus ignota, pretiosa vigilant, posmodum jam nota vilescerent. Ut enim vulgare testatur proverbium: « Familiaris rei communicatio, contemptus mater existit. » Aristoteliceque auctoritatis tuba proclamat, quod: « Ille majestatum minuit secretorum, qui indignis secreta divulgat ²⁴. »

Sed ne in hac meæ potestatis prærogativa, Deo videar quasi arrogans derogare, certissime summi magistri me humilem proflite esse discipulam. Ego ²⁵ enim operans, operantis Dei non valeo expresse inhærere vestigiis, sed a longe, quasi suspensus, operantem respicio. Ejus operatio simplex, mea multiplex; ejus opus sufficiens, meum deficitens; ejus opus mirabile, meum opus mutabile. Ille innascibilis, ego nata; ille faciens, ego facta; ille mei opifex operis, ego opus opificis; ille operatur ex nibili, ego mendico opus ex aliquo; ille suo operatur nomine, ego operor illius sub nomine; ille, rem solo nutu jubet existere, mea vero operatio nota est operationis divinae. Et ut, respectu potentiae divinæ, meam potentiam impotentem esse cognoscas, meum effectum scias esse defectum, meum vigorem, vilitatem esse perpendas. Auctoritatem consule theologice facultatis, enjus fidelitati potius quam meanarum rationum firmitati, dare debes assensum. Juxta enim ipsius fidele testimonium, homo mea actione nascitur, Dei auctoritate renascitur. Per me, a nou esse vocatur ad esse; per ipsum, ad melius esse perducitur ²⁶. Per me enim homo procreatur ad mortem, per ipsum recreatur

A ad vitam. Sed ab hoc secundæ nativitatis mysterio, meæ professionis ministerium ablegatur; nec talis nativitas tali indiget obstetricie; sed potius, ego natura hujus nativitatis ignoro naturam, et ad hæc intelligentia mei intellectus habet acumen, meæ rationis confunditur lumen: intelligentia vero intellecta mutatur, insensibilibus sensus confundiatur.

Et cum in his omnibus naturalis ratio langueat, sola fidei firmitate, tantæ rei veneramur arcanum. Nec mirum, si in his theologia suam mihi familiaritatem non exhibet, quoniam in plerisque non adversa sed diversa sentimus. Ego ratione fidem, illa fidei comparat rationem; ego scio, ut credam, illa credit ut sciat; ego consentio sciens, illa sentit consentiens; ego vix visibilia video, illa incomprehensibilia comprehendit in speculo; ego vix minima metitor intellectu, illa immensa ratione metitur; ego quasi bestialiter in terra deambulo, illa vero coeli militat in secreto.

B Et cum de predictis tractare non sit mei officii ²⁷, tamen ad hæc sermonem evagari permisi, ut respectu superlativa Dei potentiae, meam potentiam diminutam esse non dubites. Sed quamvis meus effectus divinæ potentiae comparatus deficiat, tamen humanae potentiae coæquatus præpollet ²⁸. Et sic in quadam triclinio comparationis, tres potestatis gradus possumus inventire, ut, Dei potentia superlativa, naturæ comparativa, hominis, positiva dicatur. Ille omnia sine omni scrutinio questionis, de me C ubi familiarem largiuntur notitiam. Et, ut familiaris loquar, ego sum natura, quæ meæ dignationis munere, te meæ præsentiae compotem feci, meoque sum dignata beare consortio.

Quomodo Alarus loquatur naturæ.

Cum per hæc verba, mihi natura suam faciem develaret, suaque admonitione quasi clavis präambula, cognitionis suæ mihi januam reseraret, a meæ mentis confinio stuporis evaporat nubecula, et per hanc admonitionem velut quodam potionis remedio, omnes phantasiaz reliquias quasi nauseans, stomachus mentis evomuit. A meæ mentis igitur peregrinatione ad me reversus, ex integræ, ad naturæ devolutis vestigia, salutationis vice, pedes oscularum multiplici impressione signavi. **293** Tum me explicans erigendo, cum reverenter capitilis humiliacione velut majestati divinæ, ei voce viva salutis obtuli libamentum.

Consequenter vero ad excusationis auxilium confugens, precibus humiliatis melle conditis, ejus benevolentiam exorabam (ne vel meæ tenitatis assignaretur errori, vel indignationis supercilium depuraret, vel ingratisitudinis venenis adseriberet, quod ejus adventui nullam hilaritatis festivitatem persolveram, sed potius ejus apparenti velut monstruosi phantasmatis anomala apparitione pereversus, adulterina extasis morte fueram soporatus),

VARIE LECTIÖNES.

²⁴ Varietur. ²⁵ Revelat. ²⁶ Ego natura. ²⁷ Producitur ²⁸ Prædicta mei non sint pertractatio officii. ²⁹ Proficit.

dicens non esse mirandum, si in tantæ dignitatis A præsentia, meæ unbra mortalitatis expalluit, si in tanta majestatis meridie, meæ discretionis radiolus in vesperem exorbitationis evanuit; si in tanta felicitatis apparetia, meæ parvitas erubuit, eum humane fragilitatis ignorantia tenebrosa caligo, admirationis impotens hebetudo, frequensque stuporis concussio, quodam germanitatis stœdere soientur, ut ex horum sociabilis contubernio, humanae nature fragilitas sit quasi discipulus a disciplinante convictus suorum mores informante, qui in novorum primis, in magnorum stipendiis, etiam ignorantia tenebri, et stupore percuti, et admiratione saepe solet vulnerari. Dum hæc excusatione via reginæ aditum mihi pararet favorabilem, ejusque gratiam favorabilius mereretur, insuper majora audiendi mihi compararet fiduciam, cuiusdam meæ dubitationis ambiguum, quod nimis inquietationis impulsu meæ mentis conturbabat hospitium, ejus exponens examini, in hæc verba questionis exiui :

Verba Alani ad naturam.

O Dei proles, genitrixque rērum,
Vinculum mundi, stabilisque nexus,
Gemina terrenis, speculum caducis,
Lucifer orbis.
Pax, amor, virtus, regimen, potestas,
Ordo, lex, finis, via, dux, origo,
Vita, lux, splendor, species, figura
Regula mundi.
Quæ tuis mundum moderas habenis,
Cuncta concordi stabilita nodo
Neatis et pacis glutino maritas
Cœlica terris.
Quæ noys [rœüs] plures recolens ideas
Singulas rerum species monetans,
Res togas fornix, chlamidemque formæ
Police formas.
Qui favel cœlum, famulatur aer,
Quam colit Tellus, veneratur unda,
Qui velut mundi dominae, tributum
Singula solvunt.
Quæ dicā noeti vicibus catenans
Cereum solis tribus dici,
Lucido luna speculo soporans
Nubila noctis.
Quæ polum stellaris variis inauras,
Ætheris nostri solium serenans
Siderum geminis, varioque cœlum
Militi complens.
Quæ novis cœli faciem figuris
Protheans mutas aridumque vulgus
Acris nosiri regione donans,
Legeque stringis.
Cujus ad uitum juvenescit orbis,
Silva crispatur folii capitulo,
Et tua florum tunicata veste,

VARLÆ LECTIÖNES.

¹¹ Condicionem. ¹² Impudicæ. ¹³ Circuiens.

Terra superbis.

Quæ minas ponti sepelis, et auges,
Syncopans cursum pelagi furor
Ne soli tractum tumulare possit

Aequoris æstus.

Alani prima quæstio

Tu viæ causam resera petenti,
Car petis terras, peregrina cœlis?
Cur tuæ nostris deitatis offlers

Munera terris?

Quæstio secunda.

Ora eur fletus pluvia rigantur?
Quid tui vultus lacrymæ prophetant?
Fletus interni satis est doloris

Lingua fidelis.

Ratio naturæ.

Prefata igitur virgo hujus quæstionis solutionem in vestibulo excubare demonstrans, ait : An ignoras, quod terreni orbis exorbitatio, quod mundani ordinis inordinatio, quod mundialis curia incuria, quod juris injuria, ab internis penetralibus celestis areani, in vulgaria terrenorum lapanaria ²⁹⁴ me declinare coegit? Si in affectuoso mentis affectu colligere, et in pectoris armario thesaurizare velles quod dicerem, tuæ dubitationis labyrinthum evolverem. Ad hæc, ergo sub castigato vocis moderate, responsione reddidi talionem : Nihil, inquam, o regina cœlestis, affectuosi desiderio, quam bujus quæstionis enodationem esurio.

C *Solutio primæ quæstionis.*

Tunc illa : Cum omnia lege sua originis meis legibus teneantur obnoxia, mihiique debeat jus statuti vœctigalis persolvere, fere omnia tributarii juris exhibitione legitima, meis edictis regulariter obsequuntur; sed ab hujus universitatis regula, solus homo anomala exceptione excluditur, qui pudoris trabea dennatus, impudicitiaque meretricali prostibulo prostitutus, in sue dominæ majestatem, hiis audet excitare tumultum, imo etiam in matrem intestini belli rabiem inflammare. Cetera quibus meæ gratia humiliora munera commodavi, per suarum professionum conditionem ¹³ subjectione voluntaria meorum decretorum sanctionibus alligantur; homo vero qui fere totum divitiarum meorum exhaustus æxarium, naturæ denaturare pertentans, in me scelestas ¹⁴ Veneris armat injuriam. Attende, quomodo fere quælibet juxta mei promulgationem edici, prout ratio native conditionis expostulat, mei juris statuta persolvant. Firmamentum quotidiana circuitione circumagens ¹⁵ universa, juxta meæ disciplina doctrinam, non nugatoria volutionis identitate, unde procedit, regreditur, et quo vadit progreditur. Stellæ ad ipsius firmamenti fulgurantes honorem, ipsum suis ornatis vestiendo, breves sui itineris dietas expientes, varia gyratione ejusdem spatiæ metienda, meæ militant majestati. Planetæ, prout a me dispositiōnē

meæ exivit edictum, strinacienti impetu refrenantes, ad ortum nisu²⁴ contrario, peregrinant, postquam ad suam occasus regibem repatriant. Aer meis disciplinatus doctrinis, nunc aura benevolat, nunc nubium fletibus quasi compatiens lacrymatur; nunc corrictionibus²⁵ ventor irascitur; nunc coruscationibus illuminatur; nunc tonitrum minaci mugiti concutitur; nunc elabo caloris²⁶ decoquitur; nunc austerritate frigoris asperatur. Aves variis sigillata naturis, meæ directionis regimine, sub alarum remigio flutus aeris transfrentates, precordialiter meis inhiant disciplinis; meæ meditationis interventu æquor terræ firmis amicitie nexibus glutinatum, conjuratae fidei sacramentum sorori violare non audens, ultra difficultate evagationis terminum, in terra domicilia evagari formidat. Ad meæ tantum²⁷ voluntatis arbitrium, nunc tempestatis stomachatur in iram, nunc in tranquillitatem pacem revertitur, nunc elatum tumoris superbia, in montis evadit imaginem: nunc in æquatanum lineatur planitem. Pisces meæ provisionis²⁸ voto astricti, reformidani regularum meorum canonibus derogare. Meæ etiam editionis imperio, quodam nuptiali complexu, terris pluviae maritantur; queæ prolixi laborantes ad fabricam, indefessa parturitione, varias rerum species parentare non desinunt.

Terrestria animalia sub meæ distinctionis²⁹ examine, diversas suorum obsequiorum meo imperio profiteutur militias. Terra enim nunc brumali absedit canitatem, nunc florum crinitum cæsaria. Silva, nunc frondium crinibus capillatur, nunc acuta blemis novacula decalvatur. Hiems seuina sepulta gremio terra matris inviçerat, ver inclusa excavaret, astas decoquit messes, autumnus suas exhibet ubertates.

Et quid per singula meæ narrationis curriculum evagari permitto? solus homo meæ moderationis citibaram aspernatur; et sub delirantis Orphæ lyra delirat: humanum namque genus a sua generositate degenerans, in conjunctione generum barbarizans, veneras regulas imitando, nimis irregulari utitur metaplasmo: siue homo a venere tiresatus anomala, directam prædicationem in contrapositionem inordinate convertit. A Veneris igitur orthographia homo deviando recedens, sophista falsigraphus inventur. Consequenter etiam Dionæ artis analogiam devitans, in anastrophem vitiosam degenerat; dumque in tali questione me destruit, et in sua phrænesi³⁰, mibi themesim machinatur.

295

Pœnitit ne tot venustatum prærogativis hominum plerunque privilegiasse naturas, qui decoris decus abusione dedecorant: qui forme formositatem venerea deformitate deformant, qui pulchritudinis colorem, fusco adulterini cupidinis colore decolorant: qui Floræ florem in vita efflo-

A rando deflorant. Cur decore derlico vultum decoravi Tyndaridis, quæ pulchritudinis usum la meretricationis abusum abre coagit, dum regalis tori fœdus deserens, fœde se Paridi fœderavit?

Pasiphæ etiam hyperbolæ Veneris furis agita, sub facie bovis sophistice cum bruto bestiales nuptias celebrans, paralogismo sibi turpiori concludens, stupendo bovis conclusit sophismate. Mirra etiam cupidinis aculcis stimulata in patris dulcore, a filie amore degenerans, cum patre matris exemplavit officium. Medea vero proprio filio novverata, ut inglorium Veneris opus quereret, gloriosum Veneris destruxit opuseulum. Narcissus etiam sui umbra alternum mentita Narcissum, umbratiliter occupatus, seipsum credens esse alterum se, de se sibi amoris incurrit periculum. Multi etiam alii juvenes mei gratia pulchritudinis honore vestiti, debriato amore pecunie, suos Veneris malleos in incudum transulerunt officia. Talis monstruosorum hominum multitudine, totius orbis amplitudine degrassatur, quorum fascinante contagio, castitas venenatur. Eorum siquidem hominum qui Veneris profitentur grammaticam, alii solummodo masculinum, alii feminum, alii commune, sive promiscuum genus familiariter amplexautur: quidam vero quasi heteroclitæ genere, per hiemem in feminino, per æstatem in masculino genere irregulariter declinantur. Sunt qui in Veneris logica disputantes, in conclusiōibus suis, subjectionis, prædicationsque legem relatione mutua sortiuntur. Sunt, qui vicem gerentes supposito, prædicari non norunt. Sunt, qui solummodo prædicantes, subjecti subjectionem legitimam non attendunt. Alii autem Diones regiam ingredi dedigantes, sub ejusdem vestibulo Indum laerymabilem comitantur. Contra hos omnes conqueruntur jura, leges armantur, cum ultore gladio suas affectant injurias vindicari. Ne igitur mireris, si in has verborum profanas execu novitates, cum profani homines profanis audeant debacchari. Talia enim indignanter eructo, ut pudici homines pudoris characterem revereantur; impudici vero ab impudentiæ lupanaribus arceantur. Malo enim cognitio, expediens est cautelia, quæ culpabili uota invercundæ cauteriæ puniat; et ab ejusmodi inimicis premit. Jam meæ solutionis linea tua quæstionis scrupulom eliminavit.

Solutio secundæ quæstionis Alani.

Ideo enim a supernis celestis regie secretariis egrediens, ad hujus caducæ terrenitatis occasionem deveni, ut de exsecrabilibus hominum excessibus, tecum quasi cum familiari et secretario meo, querimonia lamentare exponerem, tecumque decernerem, tali criminum oppositioni, qualis pœna debet dari responsio: ut prædictorum facinorum morsibus coequata punio, pœnae talionem remordet.

VARIE LECTIONES.

²⁴ Cursu. ²⁵ Præliis. ²⁶ Ardoris. ²⁷Tamen. ²⁸ Profession's. ²⁹ Dispositionis. ³⁰ Sirenesi.

Tunc ego : O rerum omnium mediatrix, nisi vererer meorum quæstionum copia tuae benevolentia fastidium provocare, alterius meæ dubitationis tenebras luci tuae distinctionis exponerem.

Tunc illa ; Imo, omnes tuas quæstiones non solum adolescentes, verum etiam vetustatis rubigine antiquas, audiuntur meæ communices, ut nostrarum solutionum firmitate, tuarum dubitationum tranquillitatem impulsus.

Terria quæstio Alani.

Tunc ego : Miror cur poetarum conimenta pertractans, solummodo in humani generis pestes, prædictarum invectionum armas aculeos, cum et eodem exhortationis pede, deos claudicasse legamus?

Jupiter enim adolescentem Ganymedem transversus ad superna, relativam Venarem transtulit in translatum; et quem in mensa per diem propinandi sibi statuit præpositum, in toro per noctem sibi fecit suppositum, Bacchus etiam et Apollo, paternæ cohærides lasciviae, non divinæ virtutis imperio, sed superstitiones Veneris præstigio, verterunt in feminas, pueros mentiendo.

Responsio naturæ.

Tunc illa authenticæ serenitatis vultum tumultuose figurans, ait : An interrogationem, quæ dubitationis facie indigua est, usurpando, quæstionis vestis **296** imagineñ an umbratibus poetarum fragmentis quæ artis poeticæ depinxit industria, fidem adhuc coparis? Nonne ea quæ in pœnibus cunis poeticæ disciplinae discutiuntur, altiori distinctionis lima, senior philosophie tractatus eliminat? An ignoras, quomodo poeta sine omni palliationis remedio, auditoribus nudam falsitatem prostruunt, ut quadam mellita dulcedine velut incantatas audientium aures inebriant? Quomodo ipsam falsitatem quadam probabilitatis hypocrisi palliant, ut per exemplorum imagines, hominum animos moriginis incede sigillent? At, in superficiali litteræ cortice falsum resonat lyra poetica, sed interius, auditoribus secretum intelligentie altioris eloquitur, ut exteriore falsitatis abjecto putamine, dulciorum nucleus veritatis secreta intus lector inveniat. Poetæ tamen aliquando historiales eventus joculationibus fabulosis quadam eleganti figura considerant, ut ex diversorum competenti conjunctura, ipsius narrationis elegantior pictura resulset. Sed tamen, cum a poetis deorum pluralitas somniatur, vel ipsi dili venereis ferulis manus subduxisse dicuntur, in his, falsitatis umbra luceat, nec in hoc, poeta a sua proprietatis genere degener invenitur. Cum enim Epicuri jam soporentur somnia, Manichæi sanetur insania, Aristotelis arguantur argutiae, Arii fallantur fallacie, unicam Dei unitatem ratio probat, mundus eloquitur, fides credit, Scriptura testatur; in quo nullo nulla labes invenitur, quem nulla vitii pestis aggreditur, cum quo nullus tentationis motus congregatur. Hic est splendor nunquam deficiens, vita inde-

A fessa, non moriens, fons semper scaturiens, seminale vitæ seminarium sapientis, principale principium, initiale bonitatis initium. Quamvis ergo, ut poetæ testati sunt plerique homines talibus Veneris terminis sint abusi ad litteram, narratio tamen illa vel deos esse, vel ipsis in Veneris gymnasii latiniſſe, mentitur, et in nimia falsitatis vesperascit occasum: ideo, ista nube taciturnitatis obduxi, alia vero in luce veræ narrationis explicui. Ad hanc ego : Jam meam quæstionem agnosco redolere nimia ruditatis savillam, sed si alia quædam paupercula quæstio dignitatis tuæ audiuntiam comparare auderet, quidpiam quærendo quærem. Ad hanc illa: Nonne jam pridem absque omni refrenationis obstaculo, liberas quærendi habendas exposui?

Quæstio quarta.

Tunc ego miror, cur quædam tuæ tunicæ portiones, qua textura matrimoniū deherent esse continges, in ea parte suæ conjunctionis patientur divorcia, in qua hominis imaginem picturæ representant insomnia?

Solutio quæstionis.

Tunc illa : Jam ex explicatis potes elicere, quid mysticum figuret scissura figurata parenthesis: cum enim ut diximus, plerique homines in suam matrem vitiorum armentur injuriis, inde inter se et ipsam maximum chaos dissensionis firmantes, in me violentas manus violenter injiciunt, mea sibi particulatum vestimenta diripiunt, et quam reverentiaz deberent honore vestire, me vestibus orphanatam (quantum in ipsis est) cogunt meretricialiter lupari: hoc ergo in tegumento per hanc scissuram depingitur, quod in solius hominis vitiosis insultibus, mea pudoris ornamenta scissionis contumelias patientur. Tunc ego : Jam mearum dubitationum fluctus tuarum solutionum serenitate sedati, mea menti interpellandi largiuntur inducias. Si tuo complaceret affectui, affectuose affectarem cognoscere.

Quinta Alani quæstio.

Quæ rationabilis ratio, quæ indiscreta indiscretio, quæ indirecta dilectio ita in homine dormire enegit rationis scintillam, ut homo lethæo sensualitatis pœculo debriatus, in tuis legibus apostata fieret; imo etiam tuas leges illegitime debellaret?

297 Quæstionis solutio.

Cui illa : Si turpissima pestis originem velis agnoscere, altius mentis accendas igniculum, appetentius intelligendi reperies appetitum; hebetudinem ingenii depellat subtilitas, cogitationum fluctus, attentioñis coupescat stabilitas. Ab altiori enim sumens initium, excellentior quæsito meæ volo narrationis seriem contexere.

Nolo enim ut prius plana verborum planitis explanare proposita, vel profanis verborum novitatis bus profanare profana; verum, pudenda aureis pudicorum verborum phaleris inaurare, variisque venustorum verborum coloribus investire. Conseguens est enim, prædictorum vitiorum scoriam

deauratis lectionibus purpurare, vitioumque fe-
torem verborum imbalsamare mellifluo, ne si tanti
sterquilini fator in nimis promulgationis aures
eaveret, populum ad indignationis stomachum,
et nauseantis vomitum invitaret.

Sed tamen aliquando, ut superius libavinius,
quia rebus, de quibus loquimur, cognatos oportet
esse sermones, rerum informati locutionis debet
deformitas conformari. In sequenti vero tractatu,
ne locutionis cathephatōn lectorum offendat audi-
tum, vel in ore virginali locum collocet turpitudi-
tum, prædictis vitorum monstris euphonie orationis volo
pallium elargiri. Tunc ego: Jam mei intellectus esu-
ries, ingenii flagrantis acies, mentis inflammata
flagrantia, attentionis stabilitas et constantia, ea
postulant quæ promittis. Tunc illa: Cum Deus ab
ideali praecognitionis thalamu mundialis palati
fabricam voluit encutare, etiam mentale verbum quod
ab aeterno de mundi constitutione conceperat, reali
ejusdem existentia, velut materiali verbo depin-
gere, tanquam mundi elegans architectus, tan-
quam aureo fabricæ faber aurarius, velut stu-
pendi artificii artifex artificiosus, velut admirandi
operis opifex, non exterioris instrumenti laborante
euffragio, non materia prejacentis auxilio, non
indigentie stimulantis flagitu, sed solius arbitra-
riæ voluntatis imperio, mundialis regiæ admirabi-
litatem speciem fabricavit Deus, qui mundi palatio
varias rerum species ascribendo, quas discrepan-
tium generum litigio disparatas, legitimi ordinis
congruentia temperavit, leges indidit, sanctionibus
alligavit: sicut res generum oppositione contra-
rias, inter quas, locus ab oppositis locum posuerat,
eiusdem reciprocæ habitudinis relativis osculis
federando in amicitia pacem, item repugnantie
commotavit. Subtilibus igitur invisibilis juncture
catenis concordianibus universis, ad unitatem pluralitas,
ad identitatem diversitas, ad consonantiam
dissontiam, ad concordiam discordia, unione pa-
cifica remeavit. Sed postquam universalis artifex
universa suarum vultibus naturarum investivit,
omniisque sibi invicem legitimis proportionum
connubibus munitavat, volens ut na-
scendi, occiden-
dique mutua relationis circuitu per instabilitatem
stabilitas, per finem infinitas, per temporabilitatem
eternitas rebus occiduis donaretur, rerumque se-
xiles seriatim reciprocatione nascendi jugiter texe-
retur, statuit, ut expressæ conformatio[n]is moneta
sigillo, sub derivanda propagatio[n]is calle le-
gitimo, ex similibus similia educerentur. Me igitur
tanquam sui vicariam, rerum generibus sigillandis
monetariam destinavit, ut ego in propriis incudis
formæ conformatum deviare non sinerem, sed mei ope-
rante soletia, ab exemplaris vulnu, nullarum nat-
urarum dotibus defrandata exemplati facies nulla-
tenus deviaret. Imperantis igitur imperio ego ob-

A temperans, operando quasi varia rerum sigillans
cognata ad exemplaris rei imaginem exempli exem-
plis effigiem, ex conformibus conformando con-
formia, singularum rerum reddidi vultus sigillatos.
Ita tamen sub divina potestatis imperio ministerium
hujus operationis exercui, ut meæ attentionis
mauum dextera supernæ majestatis dirigeret, quia
meæ scripturæ calamus exorbitatione subita devia-
ret, nisi supremi dispositoris digito regeretur. Sed
quia sine subministratori artificis artificio suffra-
gante, tot rerum species expoliare non poteram,
miliue in ætherea regionis amenantem 293 palati-
o placuit commorari, ubi ventore rixa serenitatis
pacem non perimit, ubi accidentalis nox
nubium ætheris indefessum non sepelit, ubi nulla
tempestatis sævit injuria, ubi nulla debachantis
tonitru minatur insania, Venerem ineffabili scientia
peritam, meæ operationis subvicarium in
mundiali suburbio collocavi, ut meæ præceptionis
sub arbitrio, hymenæi conjugis, filii Cupidinis
industria suffragante, in terrestrium animalium
varia effigiatione desudauis, fabriles malleos suis
regulariter adaptans incudibus, humani generis
seriem indefessa contumaciam contexeret. Parca-
rumque manibus intercisorum injurias repararet.
Dum in hoc narrationis contextu sermo de Cupi-
dine nasceretur, præfaæ narrationi, meorum ver-
borum parenthesi syncopatae, senorem hujus quæ-
stionis inserui.

Sexta quæstio Alani.

Illa, ha, nisi injuria tuæ locutionis syncopatae,
mearumque questionum venatione timerem tuæ
benignitatis offensam incurrire, velle Cupidinis
natiram, de quo aliquantulum mentionem tua præ-
libavisti oratio, pictura tuæ descriptionis agnoscere.
Quamvis enim plerique auctores sub ingenuitati
involucro ænigmatum, ejus naturam depinxerint,
tamen nulla certitudinis nobis reliquerunt vestigia:
cujus in humano genere tanta per experientiam legi-
gitur potentialis auctoritas, ut nullus vel nobilitatis
sigillo signatus, vel, sapientia privilegiantis venu-
state vestitus, vel fortitudinis armatura munitus,
vel pulchritudinis cihlamide trabeatus, vel aliarum
gratiarum prædictis honoribus, se valcat a cupidini-
arie dominationis generalitate excipere.

Quæstionis solutio.

Tunc illa, cum temperato capit[us] meu, verbis-
que increpationem spondentibus, ait: Credo te in
Cupidinis castris stipendarie militantem, et quadam
interfamiliarie germanitatem eidem esse con-
nexum: inextricabilem etenim ejusdem labyrinthum
affectione investigare conaris, cum potius
meæ narrationi sententiarum locupletatæ divisi,
mentis attentionem^æ attentius adaptare deberes.
Sed fainen antequam ad sequentia meæ orationis
evadat excursus, quia tuæ humanitatis imbecillitat[i]
compator, ignorantie tuæ tenebras, pro meæ pos-

sibilitatis volo modestia extirpare. Insuper, tuarum **A** quæstionum solutionibus ex voto promissionis astringor; idecirco sive certa descriptio describens, sive legitima diffinitione diffiniens, rem immorabiliem demonstrabo, inextricabilem extricabo; quamvis ipsa nullis naturæ obnoxialiter alligata complexionebus, intellectus indaginem non expectans, nullius posset descriptionis signaculo designari. Ergo, circumscripta rei hæc datur descriptio, inexplicabilis naturæ hæc exeat explicatio; hæc de ignoto habeant notitia, hæc de scibili comparetur scientia, styli tamen altitudine castigata :

299 Pax odio, fraudique fides, spes juncta timori,
Est amor, et mistus cum ratione furor.

Nausfragium dulce, pondus leve, grata Charybdis,
Incolumis langor, et satiata fames.

Esuries satiens, sitiis ebria, falsa voluptas,
Tristities lata, gaudia plena malis.

Dulce malum, mala dulcedo, sibi dulcor amarus,
Cujus odor sapidus, insipidusque sapor.

Tempestas grata, nox lucida, lux tenebrosa,
Mors vivens, moriens vita, suave malum.

Peccatum veniae, venialis culpa, jocosa,

Poena, pium facinus, imo, suave scelus.

Instabilis iudicis, stabilis delusio, robur

Inti num, firmum mobile, firma movens.

Inspiens ratio, demens prudentia, tristis

Prosperitas, risus siebilis, ægra quies.

Mulcebris infernus, tristis paradisus, amonus

Cancer, biems verna, ver biemale, malum.

Mentis atrox linea, quam regis purpura sentit,

Sed nec mendici præterit illa togam.

Nonne per antiphrasim, miracula multa Cupido

Efficiens, hominum protheat omne genus.

Dum furia iste furor, deponit Scylla furorem,

Et pius Æneas incipit esse Nero.

Fulminat ene Paris, Tydeus mollescit amore,

Fit Nestor juvenis, fitque Melineta senex.

Thersites Paridem forma mendicat, Adonim

Davus, et in Davum totus Adonis abit.

Dives eget Grassus, Codrus et abundat egendo,

Carmina dat Bavus, musa Maronis hebet.

Ennius eloquitur, Marcusque silet; fit Ulysses

Inspiens, Ajax desipiendo sapit.

Qui prius auctorem solvendo sophismata vicit,

Vincitur hoc monstrum, cetera monstra domans.

Qualibet in facinus mulier decurrit, et ultra,

Ejus si mente morbidet iste furor,

Nata patrem, fratremque soror, vel sponsa maritum

Fraude necat, fati preveniendo manum.

Sicque per ascensum male syncopat illa mariti

Corpus, fortio dum metit ene caput.

300 Cogitum ipsa parens nomen nescire parentis,

In parte quo dolos, dum parit ipsa parens.

Filius in matre stupet invenisse novercæ,

Inque fide fraudes, in pietate dolos.

Sic in Medea pariter duo nomina pugnant,

Dum simul esse parens, atque noverca cupit.

Nesciit esse soror, vel se servare sororem,

Duæ nimium Cauno Byblis amica fuit.

Sic quoque Myrrha suo nimium subjecta parenti,

In genitore parentis, in patre mater erat.

Sed quid plura docebo, Cupidinis ire sub hasta

Cogitum omnis amans, juraque solvit ei.

Militat in cunctis, ullum vix excipit hujus

Regula, cuncta ferit fulmen et ira sui.

In quem non poterit probitas, prudentia, formæ

Gratia, fluxus opum, nobilitatis apex.

Furia, dol, metus, ira, furor, fraus, impetus, error,

Tristities, hujus hospita regna tenent.

Hic ratio, ratiocis egore, modoque carere

Esi modus, estisque fides non habuisse fidem.

Dulcia proponens assumit amara, venenum

Infert, concludens optimæ fine malo

Allicit illiciens, ridens deridet, inungens

Pungit, et afficiens inficit, odit amans.

Ipse tamen poteris ipsum frenare dolorem,

Si fugias, potior potio nulla datur.

Si vitare velis Venerem, loca, tempora vita,

Nam locus et tempus, pabula douat ei.

Si tu persequeris, sequitur; fugiendo fugatur;

Si cedis, cedit; si fugis, illa fugit.

Jam ex hoc meæ doctrinæ artificio, cupidinarie artis elucescit theorica, per librum vero experientię, tibi practicam poteris comparare. Nec mirandum, si in praefata Cupidinis depictione notulas reprehensionis intersero, quamvis ipse mihi quædam germanæ consanguinitatis fibula connectatur;

C non enim vel detractoris malignitatis caliginosa rubigo, vel incendentis odii fervor foras egrediens, vel invidiæ tyrannus extra desæviens, ad has invectivas accusationis me impulit, sed ne veritatis per se loquentis evidentiam videor silentio strangulare. Non enim originalem Cupidinis naturam in honestate, redarguo, si circumscríbat frenis modestię, si habenis temperantia castigetur; si non germen excursionis limites deputatos evadat, vel in-nimum tumorem ejus calor ebulliat, sed si ejus scintilla in flammarum evaserit vel ipsius fonticulus in torrentem excreverit, exercenti luxuries amputationis falecum expostulat, exuberationis tumor solatium medicamenta desiderat. Quoniam omnis excessas, temperatæ mediocritatis incessum disturbat, et **301** abundantæ morbidæ inflatio quasi in quædam apostemata vitiorum exuberat.

Prævia igitur theatralis oratio juculatoris evagata lasciviis, tuæ puerilitati pre ferculo propinatur; nunc stylus paululum maturior ad præfinitæ narrationis propositum revertatur. Ut supra prælibando docui, terrestrium animalium materiandæ propagini Venerei destinavi, ut varias materias in rebus materialiis excudendo substerneret, ego vero in naturarum purificatiæ multiplici, ut operibus magni supremæ expeditionis apponere, et ut instrumentorum fidelitas prævæ operationis fermentum excluderet, ei duos legitimos mallos efformavi, quibus et Parcarum caveret insidias, resque multimodas essentiæ præsentaret. Incudum etiam nobis-

les officinas ejusdem aruncio deputavi, præcipiens ut his cosdem malleos adaptando, rerum effigiationi fideiiter indulgeret, ne ab incedibus malleos aliqua exorbitatione peregrinare permetteret. Ad officium etiam scripturæ, calamum præpotentem eidem fueram elargita, ut in competentibus schedulis ejusdem calami scripturam poscentibus, quarum mere largitionis beneficio fuerat compotita, juxta meæ orthographie normulam, rerum genera figuraret, ne a propria descriptionis semita in falsigraphia devio eundem divagari sustineret. Sed cum ipse genialis concubitus ordinatis complexionibus res diversorum sexum oppeni dissimiles ad exsequendam rerum propaginem, connectere teneretur, ut in suis connexionibus artis grammaticæ constructiones canonicas observaret, suique artificis nobilitas nullius artis ignorantia sua ferret gloria detinimentum, curialibus præceptis sub magistrali disciplina, eam videlicet disciplinam instruendam docui, quæ artis grammaticæ regulas in suarum constructionum unionibus artificiosis admitteret; alias vero extra ordinarias nullius figurae excusatione redemptas excluderet. Cum enim attestante grammatica, duo genera specialiter, masculinum et femininum, ratio naturæ cognoverit, quamvis dum quidam homines depauperati signaculo, juxta meam opinionem, possent neutri generis designatione censeri, tamen Cypri sub initia admonitionibus minorum tonitri ingessi, ut in suis conjunctionibus ratione exigentia, naturalem constructionem solemmodo masculini femininique generis celebraret. Cum enim masculinum genus suum femininum exigentia habitudinis genialis adsciscat, si eorumdem generum constructio anomala celebretur, ut res ejusdem sexus sibi invicem construantur, illa quidem constructio nec evocationis remedio, vel conceptionis suffragio, apud me venianu poterit premerer. Si enim genus masculinum genus consimile quadam irrationalibus rationis depositat injurya, nulla figura honestate illa constructionis junctura vitium poterit exensare, sed inexcusabilis solœcismi monstruositate turpabitur.

Præterea, Cypri mea indixit præceptio, ut ipsa in suis constructionibus, suppositiones appositnesque ordinarias observando, rem feminini sexus charactere præsignitam, suppositionis destinaret officio; rem vero specificatam masculini generis, sede collocaret oppositi, ut nec appositum in vicem suppositi valeat declinare, nec suppositum possit in regionem appositi transmigrare; etiam cura utrumque regatur ab altero, appositum sub adjectiva proprietate, suppositum subjectiva proprietatis proprium retineret, exigente legibus invitatum.

Præterea, adjunxi, ne Dyones conjunctio in transitionis constructionis habitum uniformem, vel reciprocationis curriculum, vel retransitionis aufractum reciperet, solius transitionis recta directione contenta, vel aliquis etiam disgressantis naturæ nimia intercisione sufferret, ut genus activum in

A passivum valeat usurpativa assumptione, vel idem in activum sue proprietatis dispositione redire, vel sub passivi litteratura activi refinendo naturam, sibi legem termini deponentis assumere: Nec mirandum, si plerisque maximæ, titulo grammaticæ facultatis adscriptæ, a venerabre artis domicilio patiantur repulsam, cum ipsa eas **302** que sue præceptionis regulis obsequuntur, in sinum sue familiaritatis admittat; eas vero quoq; eloquentissimæ contradictionis insulibus ejus leges expugnare conantur, æterni anathematis exclusione suspendat, cum philosophicæ assertionis auctoritas maxima rum plerasque diversis facultatibus fateatur esse communes; quasdam vero ultra suarum disciplinarum domicilia, nullam habere licentiam excursandi.

B Sed quia tantas Parcarum argutas oppositiones Venetorum novi agonistæ disputationis ingressuram conflictum, alicuius tergiversatione fallacia Venus ab Atropos coarctantes conclusionis subtimet argumentas, ipsam disciplinam docendo juxta que dissipative disciplina præcepta suarum argumentorum formas excederet. Et quomodo in adversarii argumentibus fraudulentis, fallacie latibulum invenire, ut disputationis agonium contra adversarie partis insidias possit securius celebrare, et per instantiam similia oppositionum argumenta refellere. Injunxi etiam ut syllogistica ejus complexio duorum terminorum contenta compendio, nullis Aristotelicis figuris obnoxia, trium propositionum ordinatione congrua texeretur, in tantum, ut in singulis propositionibus, major extrenitas prædicationis fungeretur officio, minor vero subjiciendi legibus teneretur. In prima vero propositione nullo vera inhærentemodo, sed sola ratione contractus intrinseci, subjecto inhæreat prædicatum; in assumptione vero relativorum oculorum, reciprocis impressionibus, expressius minori major annectatur extrenitas. Sed in conclusione expressissimæ inhærentia, vinculo veriori subjecti prædicative carnalis celebretur connexio. Hoc etiam mei fuit consilii, ut nullius conversionis retrogradatione pestifera, venereæ complexionis termini analogice prædicationis jura servantes, suarum vices sedium alternarent. Et ne consequentis fallacia, ex similium conformatione

D progenita, posset industria Veneris impeditre, terminos specialibus specificeav signaculis, ut familiari libere agnitionis intuitu, audenter agnosceret quos terminos subjectionis gradus inferior, quos vero prædicationis apex superior et sue habitudinis iure deposceret, ne si complexio terminorum inconsequens proportionatam habitudinem non teneret in commune, augationis uniformis deformitas nasceretur. Sicut autem quasdam grammaticæ dialecticæ observantias ininventissimæ hospitalitatis incurso volui a Veneri anathematizare gymnasius; sic metonymicas rhetorum propositiones, quas in sue amplitudinis gremio rhetorica mater amplecens, multis suas rationes confit honoribus, Cypri artificii interdixi, ne si nimis duræ translatio-

nis excuso a suo reclamante subjecto, præmium alienet in aliud, in facinus facilia, in rusticitatem urbanitas, tropus in vitium, in decolorationem color nimis convertatur.

His apparatus nobilitatisque præsignibus Venetis, terrestris incolatus transivit in patriam. Quæ cum suffragancis instrumentis ad humanae geneseos seriem oontexandam, desudando laborans, Parcandumque manibus intefecta subili resarcens acu, subtilius hæc renodat. Sicque stipendiariæ administrationis jura, officiosissima curiositate persolvit. Sed quoniam ex maternæ satietatis identitate fastiditus animus indignatur, quotidianique laboris ingruentia exsequendi propositum appetitus extinguitur. Unitas operis toties repetita Cytheream infestat fastidiis, continuatque laborationis effectus; laborandi excludit affectum. Illa igitur magis appetens otii effeminari sterilibus, quam fructuosis exercerilaboribus, serialis operationis exercitatione, negotiali præposita, nimis otiositatis desideriis ceperit infantibiliter juvenisci. Et quoniam spud quem desidie torpor eastrametatur, ab eo omnis virtutis militia relegatur, otioque sterilitas, pravæ sobolis, solet fecunditatem efficere. Potus etiam inundans diluvium, in nimias despumata libidines, cibique effrenis ingurgitatio consimiles nauseas superfluitatis eructat. Venus his furiis aculeata lethalibus, in suum conjugem hymenæum, tori castitatem peste adulterationis incestans, cum Antigamo ceperit concubinæ fornicari, sive adulteri suggestionibus irretita lethiferis, liberale opus in mechanicum **303.** regulare in anomalam, civile in rusticum inciviliter immutat, meumque iniuncta præceptum, malleos ab inuidis exhibredans consortio, adulteriis damnat inuidibus.

Ipsæ etiam inuides nativæ, suorum malleorum deplorantes absentiam, eosdem lacrymabiliter videntur deposcere. Et, quæ gladio Atropos universa demetenti solebat clypeum defensionis opponere, jam eidem stabilitate conciliationis mutuo foedere ligatur, fatique falcem in messem humani generis nimium excursare permittens, dannum nulla novi seminis pensat origine; sed potius se grammaticis constructionibus destruens, dialecticis conversionibus invertens, rhetorics coloribus decoloratis suam D artem in figuram, figuraisque in vitium transfert: dumque fornicariis excessibus cum adultero perpetuat concubinatus illecebros, ab eodem suspiciens, pro filio, spurio competitur. Qui dum nullius deletionis ancenitate gaudet, nullius jocosæ jucunditatis vult meridiari deliciis, ut quasi per antiphasim, jocus a jocasitate dicatur, ei nomen usus impressit. Duo igitur Dioæ dati sunt filii, discrepantia generis disparati, nascendi lege dissimiles, mox titulis discrepantes, artificio deformes. Hymenæus namque uterum fraternitatibus in **303.** confinio quem excellenter dignitatis extollit prosapia, ex Venere sibi Cupidineam propagat in filium; Antigamus vero securilis vel ignobilis genere derivatus,

A adulterando, adulterinum filium jocum sibi joculatorie parentat. Illius nativitatem, matrimonii excusat solemnitas; hujus propaginem divulgati concubinatus accusat vulgaritas. In illo, paternæ civilitatis elucescit urbanitas; in hoc, paternæ inurbanitatis tenebrescit rusticitas. Iste inargentatos nitoribus argenteos fontes inhabitat; hic loca perenni ariditate damnata indefesse concelebrat. Iste in grata planitez fixit tentoria; huic vallum complacent nemorosa. Iste in tabernaculis indeficerent pernoctat, hic sub dio dies noctesque continuat. Iste aureis venabulis vulnerat quem venatur; hic, quem ferit, ferreis jaculis lanceat. Iste suos hospites debriat nectare subamaro, hic suos absynthii potu perimit acetoso. Jam mea oratio chariulæ tuæ mentis inscripsi, qualiter otii damnosæ pernicies Venerem educavit emphaticam, qualiter diluviosi potus inundatio venenosum patrat incendium; qualiter ex cibi ingurgitatione dicens originem, plerosque luxuriaz elephantina lepra percussit. Ecce, super hominibus acuta Veneris febre languentibus, ærumnose lamentationis carmen cecini querulosum; nunc similiter alii quos aliorum vitiorum morbida turba conturbat, sub cantu elegiaco querimoniosæ orationis citharam temperenius. Multi enim dum Charybdis ingluviosæ hiatus voraginosos subtersfugiendo devitant, in Scyllæ malignamis aïyssō inopinata pericitatione naufragantur. Plerique etiani dum impetuosi torrentis occursus tumidos evadunt, stagni limositate viscantur. Alii dum dependentis montis præcipitia, cautela consulente declinant, in coequata planitez præcipitatione spontanea colliduntur. Ea igitur que disseram, tuæ menti clavo memoria tenaces astigas, animique vigilantia somnum torporis excutias, ut mecum maternis excitatus visceribus, pericitantium hominum naufragiis compatiendo condoleas, et preambulæ admonitionis elyope loricatus, monstruoso exercitu vitiorum occursas, et si quæ prava semina in hortu tuæ mentis audeant pullulare, false maturæ sectionis extirpes. Tunc ego: Jam pridem mæa mens exhilarata tuæ disciplinationis compendio, tuis correctionibus libentissimam aurem inclinat. Tunc illa:

Heu, quam præcipiti passu ruinam
Virtus sub vitio victa laborat?
Virtutis species exsultat omnis,
Laxantur vitio frenæ furoris,
Langue justitiae Lucifer, hujus
Vix umbras remanet umbra superstes
Extinctumque sui sidus honoris
Deflet, lucis egens, noctis abundans
Dum fulgor scelerum fulminat orbem,
Nox fraudis fidei nubilat austrum:
Virtutumque tamen sidera nulla
Istius redimunt noctis abyssum,
304 Incumbit fidei vespera mundo
Nocturnumque chaos fraudis abundant.
Langue fraude fides, frans quoque fraudem

Fallit fraude, dolo sic dolus instat,
Mores moris egent moribus orbi,
Leges lege carent, jusque tenoris
Perdunt jura sui; jam sine jure
Fit jus omne, viger lex sine lege.
Mundus degenerat, aurea mundi
Jam jam degenerant sœcula, mundum
Ferri pauperies vestit, eudem
Olim nobilitas vesit auri,
Jam jam hypoerisis pallia querunt
Fraudes, et scelerum fetor odorus
Ut pravo chlaudem donet odor
Virtutum sibimet balsama querit.
Sic urtica rosis, alga hyacinthis,
Argento scoria, murice fucus
Formæ pauperiem palliat, ut sic
Interdum redimant crimina vultus.
Sed crimen phaleras exxit omnes,
Nec se justitiae luce colorat:
Nam sese vitium glossat aperte,
Fit frus ipsa sui lingua furoris,
Quid tu si superest, cum dulos armat
Ipsas in propria viscera matres?
Cum fraternus amor fraude laborat,
Mentiturque manus dextra sorori?
Censetur reprobum jus probitatis,
Observare probos, et pietatis
Lex, est improbitas, esse pudicum
Jam cunctis pudor est. Absque pudor
Humanos hominias exxit usus
Non humanus homo. Degener ergo
Bruti degeneres induit actus,
Et sic exhominans exhominandus.

Septima quæstio Alani.

Ad hæc ergo: Quoniam in aere generalitatis hujus intellectus oberrat excusor, intelligere vero specialitas amicatur, vellem, quod vita qua in quodam generalitatis implicas glomicello, speciosissimarum specierum interstitiis discoloribus explicares.

Responsio Naturæ.

Quoniam tuæ postulationis rationem emeritam indecens est adimplitionis merito defraudari, tibi singula vita æquum est sigillatum notulis singularris adnotari. Quia ergo jam dictum est, quomodo totus orbis impuræ Veneris fere generali periclitatur incendio, nunc restat dicendum qualiter idem generalissimo gulositatis naufragatur diluvio.

Quoniam gulositas est quasi quoddam Venereæ execusionis procœnum, et quasi quoddam antecedens ad venereum consequens.

Nota ergo quasdam filias idolatriæ veteris medullitus extirpatae, in præsenti instanti sue matris imperium reparare conari, et eam quibusdam præ-sagiosis carminibus redivivam a mortuis excitare;

A quæ meretricali officio, vultu phantasticæ dilectionis faciem decalbantes, amasios alliciendo, fraudulenter illiciunt: quæ sub tristi lætitia, sub amica saevitia, sub hostili amicitia, tanquam Syrenes usque ad exitium dulces, delectationis melodiam facie tenus præferentes, suos amatores ad idololatriæ perditant naufragium: harum una, ut facto loquar vocabulo, congruentia proprietatis, bacchilatria poterit nuncupari.

De superfluo potu.

Bacchilatria hæc suum amasium rationis privans igniculò, cumdem tenebris bruta sensualitatis exponit, suum etiam, more meretricio, in tantum debriat amatorem, ut idem Bacchum nimis emphaticè ³⁹ affectare cogatur, in tantum ut potator Baccho nimis delectationis vinculo alligatus, eidem divinæ majestatis cultum exhibere creditur: Adeo ut homo bacchilatra, Bacchum plerumque locali interstitio a se sejungi non ferens, in alienis vasorum capsulis suum deum diu perendinare **305** non patiatur, sed ut sibi ejusdem dei familiaris assistat divinitas, illum dolio sui ventris includat. Sed quia plerumque stomachi capsula tanti hospitis divinitatem diu sustinere non potest, idem deus aut per orientalis portæ polum arcticum, aut per occiduæ regionis antarcticum turpiter evaporet. Multoties etiam Bæchi cultor in scyphis matterie honore pollentibus Baccho architectatur hospitium, ut ejusdem divinitas divinius in auro vase prefulgeat.

Unde idem æthereis nitoribus claritate concertans, et sinaragdinis coloribus viriditate contendens, ac plerosque sapores sui saporis majestate præcellens, potionum filios suarum proprietatum dignitatibus irritat sophisticis, ut ipsa Bacchum tanquam ineffabilis divinitatis arcanum ineffabili amore concelebrent. Qui etiam his animati, ne divinitatis illius aliquid remaneat inexhaustum, usque ad faeces Bacchum deglutiunt, siveque suum deum in tartaream abyssum ventris cogunt inhoneste descendere, et dum sic a speciali ad generalissimum genus potionis deveniunt, superlativum gradum ebrietatis ascendunt. Hæc pestis non solùm plebeæ vulgaritatis inimicatur hominibus, verum etiam prælatorum superciliosas sibi facit inclinare, cervices, quibus Bæchi gratia non sufficiunt, quas in eum gratia nature diffudit, verum etiam arundineam usurpantes attractionem; nunc Bacchum et rosarum connubio gloriantem ⁴⁰, nunc floris alterius fragrantiam respirantem, nunc hyssopi consortio sibi quoddam privilegium arrogantem; nunc aliarum rerum dotibus locupletatum extrinsecus, impetuosa gulæ Charlybdii deglutiunt, in tantum, ut sine mari naufragium, sine tristitia flent, sine infirmitate lethargium, sine sopore somnum ebrietatis incurvant.

VARIE LECTIONES.

³⁸ Præpostere. ³⁹ Grafulantem.

Qui dum ebrietatis energia ⁴¹ percussi, operam psalmodiis impendunt, versus nimia intercalatione ⁴² rumpentes crapule boream importunum intesserunt.

De superfluitate ciborum.

Nee solum prætaxata potus cupiditas, verum etiam, cibi plorosque canina incusat aviditas, quorum voluptates inordinatae, cogitationes inconcinæ, novos sibi cibi somniant apparatus. Qui dum exactori quotidianum escae debitum nimis abundantanter exsolvent, exactor superabundans suo cogitur reddere debitori. Iste, quidquid possident, in area stomachi thesaurisant. Et quamvis illud commissum non rubigo corrosionis dente demordeat, nec vel peculantis furis sophisma subripiat, ipsum tamen decoquenter caloris latrocino turpiori, turpius evanescit. Iste, bursam ad nummorum vomitum, arcain pecuniarum invitant ad nauseam, ut exactori stomacho possint accuratius adulari. Interius ventrem ciborum locupletant divitiis, exterris in nuda et pura positi paupertate. Hac pestilenta etiam non vulgari humiliata contenta, profundius progreditur ad præletos, qui salmoues et lucios, ceterosque pisces æquipollentes generositate præsignes, variis decoctionum cruciatos martyriis, baptizandi adulterantes officium, sacri piperis fonte baptizant, ut ex tali baptimate baptizati, multiformis saporis gratiam consequantur. In eadem mensa terrestre animal piperis inundatione subnervigatur, piscis natat in pipere, avis ejusdem viscositate ligatur: dumque tot animalium genera uno ventris ergastulatur in carcere, aquatile animal secum terrestre, aeriumque genus in eodem sepulcro tumulati miratur. Quibus si detur licentia excundi, egressuris vix portæ sufficit amplitudo.

Hæ prefatae pestes pontem faciunt, per quem ad luxurias lupanaria pervenientur. Hæ sunt introductions per quas quis furandi artem ingreditur. Hæ morbos parvum, seminant paupertates. Hæ sunt nutrices discordie, sorores insanæ, intemperantiae matres, immunditiae venaticæ. Per has, hulbanum genus modestiæ limites excedit, temperantiae ⁴³ frena postponit, castitatis sigilla confringit, mee largitionis ⁴⁴ gratiam non attendit. Cum enim mea largitas tot hominibus forcula procuret ⁴⁵, tot forcula copiosa compluat, ipsi tamen gratiae integrati, nimis illicite licitis abutentes, frena gula laxantes, dum comedendi mensuras excedunt, lineas potationis in infinitum extendunt; qui palata salsorum seduceentes acuminè, ut sepe et multum bibant, sœpius sitre coguntur.

De avaritia.

Est et alia idolatriæ filia, quam (si nominis proprietas suam significationis germanitatem in voce retineat) convenienti vocabulo conveniens est

A nummulatram nuncupari. Hæc est malitia ⁴⁶, per quam in animis hominum deificatur pecunia, numero divinae venerationis exhibetur auctoritas, per quam, ubi nummus loquitur, Tulliani eloqui tuba raucescit; ubi nummus committat, Hectoreæ militie fulgura conticescent; ubi pugnat pecunia, virtus expugnatur Herculea. Si quis enim armatur pecunia, tanquam loricis argenteis torrentis impetus Tulliani, fulgor incursus Hectorei, robur virtutis Herculeæ, versipellis Ulyssea calliditas floccipenditur, in tantum enim habendi famæ involvit, ut dialectica muta sit subtilitas, rhetorica languecat civilitas. Ubi nummorum perorat plenitas, jam Tullius sui monetam vendit eloquii, sui pudoris monilia in aurum commutat Lucretia; Penelope sue vicennaræ castitatis pudorem deponit in pretio; Hippolytus etiam si nummi preces audiat surrantis, sue noveræ non nulli precibus noverari. Nam si in aure judicis susurret pecunia, Orphei lyra, carmen Amphionis, musa Virgilii voce pecunie suffocantur. Jam dives, divitiarum naufragus in profundo, hydropicæ sitis incendiis sitit opes, et in medio ipsarum positus Tantalizat. Pauper etiam, quamvis materialiæ avaritiam realiter exercere non valeat, intus tameu archetypam ⁴⁷ retinet pareitatem. Proh dolor! metallorum onera largiuntur honores, ad metalli pondera ponderatos. Jam non Cæsar, sed nummus est omnia, quia ab individualibus usque ad generalissimam, honores singulos tanquam mediator percurrit. Nummus patriarcha noster est ⁴⁸, episcopos et archiepiscopos inthronizat. Alios archidiaconalibus adaptat officios; alios denique aliarum dignitatum et officiorum coequat negotiis. Quid plura? nummus vincit, nummus mundum regit, nummus imperat universis. Quid prodest cum Ptolomeo subterfugientis astrenomia fugas consequi subtilitatis curriculo; stellarum prophetias, spontaneos planetarum investigate errores; cum Euclide, geometricorum ænigmatum secreta serutari; intellectu in profundum maris descendere; coeli altitudinem intelligibilibus mensuris attingere; cum Milesio, musicarum proportionum consonantes amicitias invenire; cum Pythagora pugnas numerorum virtus multiplicationis inspicere; cum Tullio, orationem rhetoricas colorumstellare sideribus; cum Aristotele, anicipiti dialectice gladio a veris falsa dividere; cum Zenone falsitatem probabilitate tunicare sophistica; cum Donato in accidentium congruentia noctere dictiones, cum sapientia nostris temporibus nullius fructus premietur stipeadiis, nullius famæ eam aura favorabilis extolat, ipsa vero pecunia honoris titulos et laudis emat præconia? Sola tamen sapientia revera super omnem præminent possessionem. Generosa possessio, quam sparsa colligitur, erogata revertitur, publicata suscipit incre-

VARIE LECTIONES.

⁴¹ Furore. ⁴² Interrupione. ⁴³ Largitatis. ⁴⁴ Spargat. ⁴⁵ Avaritia. ⁴⁶ Mentali. ⁴⁷ Patriarchæ supplie vires.

mentum! per quam nobilis scientia thesaurus secretis penetralibus mentis innascitur, fructus internæ delectationis acquiritur. Hæc est sol, per quem mens diescit in tenebris, cordis oculus, deliciosus animi paradisus. Hæc in cœlestè terrenum, in immortale cadueum, in deum hominem, deifice mutationis auctoritate convertit. Hæc est verum ⁴⁸ peregrinationis remedium, solum humanæ **307** calamitatis solatium, humanæ noctis lucifer singularis, tuæ misericordie redemptio specialis, cuius aciem nulla acri caligo confundit, non densitas terre operam ejus offendit, non altitudo aquæ respectum ejus obtundit. Hæc igitur, quamvis apud multos qui sensuali mobilitate brutescent, nimia languent vitalitate, apud illos tamen qui in ignem originalem rationis redegerunt scinillam preconii ⁴⁹, et famæ munere non fraudatur. Quamvis enim prudentia phantasticæ adulatioñis plausibilis deditur aplausus, tamen quia vera famæ hæc est gloria proprietas, ut appetitus sui contemnat, et appetit contemptores; famam fugiendo consequitur, quam perdet insequendo. Igitur etsi videoas apud quosdam regnare pecuniam, jacere prudentiam, militare divitias, sapientiam exsulare, ignavia tamen opum pondera animo victori calcata subjicias, et intestino affectionis amore prudentiam consecutris, ut penitus sapientia matris cubiculum inoffensio intauas intueri.

Tunc ego: Velle ut laxatis habenis reprehensionis, præcordialis avaritia filias impugnaveris.

Tunc illa ad accerrimas invectionis demorsiones gyrans suæ narrationis incessum, ait:

Postquam sacra fames auri mortalia punxit
Pectora, mens hominis nescit jejuna manere.
Laxat amicitias, odiū parit, erigit iras,
Bella serit, lites nutrit, bellumque renodat,
Rumpit nodata, disrumpit federa, natos
Excitat in patres, matres in viscera, fratres
Dat fratum nescire togas, et sanguinis omnes
Unio quos unit, furor hos male dividit nos.
Dum stomachum mentis hydropicat ardor ha-

[bendi,

Mens potando sitit, et Tantalus alter in istis
Ardet aquis, viresque siti dat copia census.
Esurit ergo satur, sitit ebrius, optat abundans
Uuus cuncta cupit, ipsoque cupidine pauper
Elicitur, divesque foris, manet intus egenus.
Nil habet ergo miser, cum nil se credit habere,
Divitias, cum pauperium sua vota repensant,
Hospitium cordis, et moenia mentis avaræ
Invadunt hostes multi, multoque tumultu
Totam sollicitant humani pectoris arecm.

A Nam timor aggreditur mentem, pariterque cupidio Concudit, et totam mentis depauperat urbem.
Curarum geminus turbo sic turbat avarum;
Cumque timenda timet, mens somniat ipsa timo-

[res,

Sepe novos singitque metus, damique timore
Damna lutit, damique malum formidinc pensat:

Sic casus varius terroris sonnia monstrant.

Uxor's fraudes, furisque sophismata, terror

Nuntiat, insultus hostis, juguloque minaces

Mentitur gladios, et flumina dira potentum.

Nunc pestes, ignes recolit, nunc concepit iras

Oceani, soloque metu jam naufragus exstat.

308 Divitis in numino mens philosophatur in area

Dum nummum sepelit, nummosque sepultus avari

B Usibus enoritur, illum non ille, sed area

Possidet, et totum nummi sibi vindicat usum.

Ut loculis varia nummorum sercula donet,

Injungit proprio dives jejuna ventri.

Horret avaritiam venter, propriosque negari

Miratur redditus, loculi suffragia querit,

Sed ventri loculus surdas accommodat aures.

Pabula visus habet, et convivatur ocellus,

Solus in argento, sed venter philosophari

C Cogitur, et longo patitur jejuna voto.

Nou lacrymæ, non melia precum, non ipsa perorat

Pauperies hominum, quia fœnore dives egenum

Devoret, et tenuem miseri facit esse crumenam.

Pauperis in lacrymis ridet, miserique labore

Pascitur, et poenam sibiuet facit esse quietem.

C Hunc dolor, hunc risus, jocus hunc, mœror tenet

[illum,

Hic gemit, hic ridet, dolet hic, dum dedolet ille.

Omnis in affectum nummi laxatur avari

Divitis affectus, nec enim datur ultra voluptas

Menti, qua possit alias deflectere vultum.

Divitias non dives habet, sed habet ab ipsis,

Nou est possessior nummi, sed possidet ipsum

Nummus, et in ommis animis sepelitur avari.

Ilos colit ipse deos, hæc idola ditat honore

Divini cultus, et nummis numina donat.

Sic hominum ⁵⁰ ratio calcata cupidine, carni

Servit, et ancilla famulari cogitur illi.

Sic oculus cordis, carnis caligine cæcus

D Languet, et eclipsim patiens, agit otia solus.

Sic jubat humani sensus male palliat umbra

Carnis, fitque numinis ingloria gloria mentis.

Divitias vel divitibus non derogat iste

Sermo, sed vitium potius mordere laborat.

Non census, nou divitias, non divitis usum

Damno, si victor animus ratione magistra

Subiectas sibi calcat opes, si denique census

Nobilis auriga ratio direxerit usum,

Nam eunctas si spargat opes, si munera fundat

VARIE LECTIÖNES.

⁴⁸ Unicum. ⁴⁹ Prætonantis famæ. ⁵⁰ Animi.

Dives, et in laudem spiret, tenteque favorem
Munere lucrari, tamen hujus muneris ⁵¹ auctor,
Ductor et auriga nisi sit discretio, nullus
309 Fructus erit, quoniam laudem non dona me-

frentur,
Sed potius mercantur eam, nisi facta decenter
Discrete fuerint, pro munere namque frequenter
Laus datur hypocrita, famæ simulatio falsa,
Simia laudis, horum umbratilis umbra favoris.

Ecce habes quomodo tenacis avaritiae viscus hu-
manæ mentis alis auferat libertatem.

De arrogantia.

Nunc intuendum est qualiter insolentis arrogan-
tiae ampulloitas humanas mentes erigit in tumo-
rem, cuius infirmitatis contagione funesta vitiata
hominum multitudine, dum se supra se insolenter
extollit, infra se ruinosa descendit, sibi derogans
arrogando, se deprimens erigendo, se sibi auferens
efferendo. Horum autem hominum aut verborum
solemnis pompositas, aut suspicionis mater tac-
turnitas, aut quædam actus specificatio, aut insolu-
ens gestus exceptio, aut nimia corporis corruptio
exterius interiorum arguit ⁵² superbiam. Alii namque
quos serviliis conditionis demittit humilitas, an-
gustam jactitant libertatem; alii, dum scurrilis
generis vilitate plebescunt, verbo tenuisse sanguinis
generositate exaltant ⁵³. Alii, dum in artis grammaticæ
vagientes cunabulis, ejusdem lactantur uberi-
bus, Aristotelicæ subtilitatis apicem profertur.
Alii, dum leporinæ timiditatis gelidiciis torpescunt,
solo verbositatis remedio, animositatem efferunt
leoninam. Sunt alii, qui ea quæ internæ indignationis
supercilium claudit interius, exteriori evi-
denter eloquentur silentio: Nam alii inferiori mo-
rum gradu jacentibus, vel eis parilitate probitatis
comparibus, vel etiam elatiori fastigio dignitatis
pollentibus, mutua colloctionis communicare
participium dedignantur: a quibus, si quis interro-
gationis suffragio verbum expostulet, tanta tac-
turnitatis intercapidine a quæstione omittetur ⁵⁴
responsio, ut eidem hæc nulla cognitione ⁵⁵ vi-
deatur afflinis. Alii, suos actus specificare gauden-
tes, in multitudine singulares, in generalitate speci-
iales, in universalitate adversi, in unitate diversi
omnifariam esse laborant. Dum alii namque exer-
centur colloquiis, isti indulgent silentiis, dum alii
lasciviis solvuntur, isti seriis implicari videntur;
dum alii seriis implicantur negotiis, isti otiantur
lasciviis. Dum alii quadam serenitatis ⁵⁶ festivitate
hilarantur in facie, isti in vitu quamdam malevo-
læ severitatis præferunt tempestatem. Alii interioris
superbiæ gestus, exterioris gestus exceptione ⁵⁷ fi-
gurant: qui tanquam terrena omnia despiciant,
supini coelestia suspiciunt, oculos indignerter obli-
quant; supercilia exaltant, mentum superciliose

A supinant, brachia in arcus exemplant. Horum etiam
pedes terram sola articulorum contractione dol-
bant. Alii vero sua corpora feminine compositioni-
bus nimis effeminant, qui suorum capillorum
conciliorum pectinis subsidio in tanta pace con-
cilian, ut ne lenis aura in eis possit suscitare
tumultum: luxuriantis etiam supercilii fimbrias
forfici patrocino demetunt, aut ab ejusdem silva
superflua extirpando decerpunt; pullulant etiam
barbae crebras novaculae aponunt insidias, ut nec
eadem paululum audet pullulare: brachia mani-
carum angustias conqueruntur; pedes in angustis
calceorum ergastulis carcerantur. Ille! homini
unde isti fastus, ista superbia? cuius ærumnosa
est nativitas, cuius vitam laboriosa demolitur po-
enalitas, cuius poenitatem penalior mortis con-
cludit necessitas; cuius onus esse, mementum,
vita est naufragium, mundus exsilium: cuius vita
aut abest, aut spondet absentiam, mors autem
instat, aut minatur instantiam.

De invidia.

De superbia vero, filia nascitur, quæ maternæ
malignitatis bæreditate positur. Hæc est invidia,
quæ continua **310** detractionis rubiginosa de-
morsione, hominum animos demolit. Hæc est
vermis, cuius morsu morbi data mentis sanitas
contabescit in sanie; mentis sinceritas compit-
trectis in cariem; mentis requies liquatur ⁵⁸ in
C labore. Hæc est hospes, qui apud suum hospitem
hospitio exceptus, ejus labefactat hospitium. Hæc
est possessio, pessime possidens suum possessorem,
quæ dum alios detractionis latribus vexat,
sui possessoris animum intestino morsu perfodiens,
inquietat. Hæc est invidia, quæ in illos quos vitio-
rum absorbet infernum, & quibus corporis doles
ratio naturæ proscribit, quos in paupertatem in-
sanæ fortuna evomit, indignantis suæ detractionis
aculeos facit otari ⁵⁹. Sed, si quis in torrente di-
vitiarum natat cum Croeso, opes spargit cum Cyro,
in specie disputat cum Narciso, animositate tonat
cum Turno, Herculi colludit in robore, cum Pla-
tione facie ad faciem philosophiam speculatur ⁶⁰,
cum Hippolyto castitatis speculo sigillatur, in hunc
omnes suarum detractionum aculeos expendit.
Nam audaciam furori temeritatis assignat, pru-
dentiam animi in fraudis versutias, aut in verbo-
sitätis ampulloitatem obliquat. Per hujus etiam
detractionem, pudor in hypocrisim degenerat. Hæc
invidia tabes plerosque tabefacit, qui dum alienæ
fame nitorem detrahere conantur, primi suæ pro-
bitatis sentiunt detrimenta. His aliena prosperitas
adversa, aliena adversitas prospera judicatur. Ni
in aliena gratulatione tristantur, in aliena tristitia
gratulantur. Isti suas in aliena paupertate divitias,

VARIÆ LECTIÖNES.

⁵¹ Actor. ⁵² Glossat. ⁵³ Insignitatæ presignunt. ⁵⁴ Dividetur. ⁵⁵ Cogitatione. ⁵⁶ Hilaritatis festi-
tate serenantur. ⁵⁷ Conceptione. ⁵⁸ Labitur. ⁵⁹ Non emittit. ⁶⁰ Contemplatur.

suam paupertatem in alienis divitiis metuntur. Isti aut alienæ famæ serenitatem detractionis nubilo nubilare conantur, aut ejusdem gloriam sola taciturnitate furari. Isti aut pravis interpretationibus alienæ probitatis sinceritatem fermentant, aut veris fermenta falsitatis maritant. Prol dolor, invidia quod monstruosius monstrum? quod damnosius dannum? quæ culpabilior culpa? quæ penalior pena? hæc est erroneæ cæcitatæ abyssus, humanae mentis infernus, contentionis stimulus, anxietatis ^{et} aculeus. Qui sunt invidiæ motus, nisi humane tranquillitatis hostes, mentalis deprædationis satellites? animi laborantis vigilæ hostiles, alienæ felicitatis excubiae? Quid prodest alicui, si ei serenitas fortunæ prosperantis applaudit, corpus etiam purpuratum pulchritudinis hilarescat, mens insuper sapientia splendore præfulgeat, cum liventis invidiæ latrocinitum, mentis deprædator divitias? fortunæ prosperantis serenitatem adversitatis vertat in nubila? decoris aurum turpitudinis convertat in scoriam? prudentiæ gloriam degloret livor inglorius?

Remedia contra invidiam.

Si quis tamen livoris rubiginem, invidiæ tineam a mentis thesauro velit proscribere, in alieno dolore suum dolorem inveniat condolendo, alienum gaudium suum faciat congaudo, in alienis opibus suas penset divitias, in aliena paupertate suam lugeat paupertatem. Si alienam probitatem videoas famæ solenniis celebrari, festum præconum diem nulla facias detractione profestum, sed tuæ declarationis meridie, alienæ probitatis lucerna in commune deducta clarius elucescat. Si quos in titulos alienæ famæ detractionum latrabitus videoas indulgere, a grege latrantium canum te excipias, aut admonitionis objecto ^{et}, detrahentes linguas hebetes, corrosionis dentes conteras, detractionum demordeas morsus.

De adulatore.

Huic prætextato vitiorum symbolo, suæ malignitatis portionem adnectit adulatio. Hujus pestilentia percutiuntur principum laterales, palatini canes, adulatioñis artifices, fabri laudum, figuli falsitatis. Illi sunt qui magniloqua commendationis tuba in divitium auribus clangunt; qui mellitus adulatioñis favos foras eructant; qui, ut emungant munera, caput divitis adeo adulatioñis inungunt; prælatorum auribus pulvinaria laudum subjiciunt, qui ab eorumdem palliis aut fictiliū exextiunt pulverem, aut tunicam sophistice **311** deplumant impluñem. Isti divitium actus in quos favor famæ conspuit indignantis, suffragis laudum redimunt mendicatis. Isti penes inuncta laudes, penes dona favores, penes pretium præconia famæ blandientis constituant. Nam si in domo divitis prodigalitatis torrens emitteat, adulator in prodigalitatis laudem totus effundit;

A titus; si vero hiemalis avaritiae tòporem divitis munus redoleat, adulator avarus in laude commendationis, algescit in munere: sed si munus antonomastico videatur iaudum tympana postulare, adulatioñis poeta stylo commendationis target altiloquo. Si vero muneri pauperies famæ mendicat suffragia, humiliori stylo famæ depauperat dignitatem; quoniam ubi muneric perorat altitudo, adulator hypocriticas laudes, famas umbratiles, de thesauro sui cordis eruetat. Nam si ille pro quo munus eloquitur, tanta fuerit turpitudinis tempestate dejectus, ut in eis vix naturalium donorum fragmenta resultant, ei pulchritudinis prærogativam adulatioñis poemata somniabunt: minimas pusillanimitatis ^{et} angustias, magnanimitatis mentientur esse palitia; humiles etiam torpentis avaritiae latebras, prodigalitatis proferent in excessum; humilitatem etiam plebescens generis, titulo Cæsareæ nobilitatis mentientur augustam. Quid amplius? Si apud aliquem nulla virtute a virtutis excusatum castrametetur scelerum multitudine ^{et}, dum munus mediator occurrit, laudum mercenarius adulator, superficiali commendationis tunica viatorum tenuiter colorat aspectum. E contrario vero, si totius decoris meridies alienus hilarescat in facie, lingua argenteis eloquentiae resplendeat margaritis, mentis thalamus virtutum fulguret ornamenti, tamen, si adulatioñis artifex muneric gratiam non expectet, tantæ honestatis luci enim viatorum fastigiis, nebulas immiscere laborat. Quid est igitur adulatioñis inunctio, nisi donorum emunctio? Quid commendationis allusio, nisi prælatorum illusio? Quid laudis arrisio, nisi eorumdem derisio? Nam cum loquela, fidelis intellectus interpres, verbaque fideles animi pictura vultus voluntatis signaculum, lingua mentis soleat esse propheta, adulatores a voluntate vultum, ab animo verbum, a mente linguam, ab intellectu loqualem, amplio discussionis intervallo diffibulant ^{et}. Plerisque etenim forinsecus dealbationis laude arrident, quos interna mentis subsannatione derident, plerosque exterius plausibiliter applaudendo collaudant, quos interius contradictoria derisione defraudant. Foris vultu applaudunt virginco, intus scorpionis pungunt aculeo; foris mellitos adulatioñis compluunt ^{et} imbræ, intus detractionis evocant tempestates.

Supplicat Alanus Naturæ.

Tunc ego continue narrationis aurigationem refrenans, dixi: Velle ut rationabilibus tuæ disciplinationis propugnaculis contra furiales istorum vitiorum exercitus, meæ mentis roborec oppidulum.

Tuue illa :

Remedia contra vitia.

Ne te gulosæ Scylla voraginiis

| VARIA LECTIÖNES.

^{et} Corrixationis. ^{et} Objecta. ^{et} Pusillanimi cordis. ^{et} Plenitudo. ^{et} Disjungunt. ^{et} Fundunt.

Mergat profunda nocte libidinum
Præbe palto frena modestiae,
Venti tributum solve modestius,
Imbrem Lyæi semita gutturis
Libet modeste Bacchica pocula :
Pota parumper, ut quasi poculis
Bacchi putetur os dare basia.
Frangat Lyæi lympha superbiam ,
Bacchi furorem flumina temperent :
Nuptiam Lyæo se Thetis offerat ,
Frenet marii nupta tyrannidem.
Plebea, simplex, rara comedio
Carnis superbæ murmura ⁶⁷ conterat.
Ut te tyrannus parcus urgeat,
Semper in ista carne superbens ,
Lentus Cupido sic ager oia ,
Frenentur in te frena libidinis ,
Languens stupescat carnis aculeus ,
Ancilla fiet sic caro spiritus :
Largire visus pessula januae ,
Frenes ocellos, ne nimis improbe
Venentur extra luminis impetus ,
Prædamque menti nuntius offerat.
Si quos habendi fervor inebriat,
312 Exire cogant, mente pecuniam,
Mentis triumphum sentiat ambitus ,
Viets premantur colla Cupidinis .
Non in crumenis ipsa pecunia
Clansis moretur, pigraque dormiat ,
Nulli vacando, sed magis excubet ,
Custos honoris divitis usibus :
Si tempus adsit, si locus exigat ,
Surgat sepulta massa pecunie ,
Nummos crumenæ funditus evomant .
Quævis honori munera militent .
Calcare si vis colla superbie ,
Flatus temoris, fulmina spiritus ,
Pensa caducæ pondus originis ,
Vita labores mortis et apochani ⁶⁸.

Adventus Hymenæi.

Cum in hanc specialis disciplinae semitam oratio
Naturæ procederet, ecce vir subite apparitionis
miracula, sine omni nostræ preconsiderationis vexillo,
suam præsentiam nostris conspectibus præsen-
tavit. Qui nullius etatis legi videretur obnoxius,
nunc enim juvenitus vere pubescet, nunc ma-
turioris ævi facies seria loquebatur, nunc vultus
senectutis sulcis videbatur arari. Qui sicut multi-
mode etatis vicaria facie fluctuabat, sic ejus sta-
tutram antcipitem, nunc quantitas minor humilis
denumabat, nunc æquilibrate medioeritatis libra-
mina, statutæ ampliabant inopiam, nunc audaci
proceritate quantitatæ, giganteis contendebat ex-
cessibus. Hujus in facie nulla feminine mollitiei
vestigia resultabant, sed sola virilis dignitatis re-
gnabat auctoritas. Hujus facies nec fletus imbric-
bus compluta, nec risus erat lascivius serenata,

A sed ab utroque feriata, modestius magis aspirabat
in lacrymas. Cæsaries inducias adepta litigii, arti-
ficioſi pectinis fatebatur industriam, moderate
tamen comptionis libramine jacebat ornata, ne si
comptionibus vagaretur anomalis, in feminineam
demigrare videretur mollitatem. Et ne frontis aream
comæ sepieliret imbecula, forcis morsum capillorum
sentiebat extremitas. Hujus facies, prout virili-
dis dignitas exposcebat, a nulla pulchritudinis grati-
tia deviabat.

Hujus mentum nunc primam germinabat lanu-
ginem, nunc ibidem herba fimbriat prolixior, nunc
luxuriantis barbae vellere silvescere videbatur.
Nunc novacula severitas barbae castigabat excessum.
Annuli vero lapidum gemmatae sideribus, manus fulguratione serenantes eximia, solem redde-
bant novitium.

De vestibus Hymenæi.

Vestes vero nunc grossioris materie vulgari arti-
ficio plebescere, nunc subtilioris materie artificiosissima contextione crederes superbire. In quibus
picturarum fabuke, nuptiales somniabant eventus.
Picturatæ tamen imagines vetustatis fuligo fere
coegerat aspirare. Ibi tabulam sacramentalem testi-
moniij, finem matrimonij, connubii pacificam unitatem,
nuptiarum inseparabile jugum, nubentium indissolubile vinculum, lingua pictura fatebatur intextum. In picturæ etenim libro umbratiliter le-
gebatur, quæ nuptiarum exsultationis applaudit
C solemnitas, quæ in nuptiis melodice solemnizet sua-
vitatis, que connubii convivarum arrideat genera-
litatis specialis, quæ matrimonia cithare concludat
jucunditas generalis. Organicorum quoque artificum
decorata pluralitas, prædicti hominis decorabat incessum. Ipsi vero artifices in se sui magistri
figurantes tristitiam, suis silentium indixerant in-
strumentis. Unde, instrumentorum officinæ quas
silentii torpor faciebat clingues, aspirare videbantur
in gemitum. Igitur, postquam naturæ vicinitati
cum localis viciniat affinitas, haec illum signans
ex nomine, cum salutis libamine, ei osculi libamen
apposuit. Ex ipsis autem nominis signaculo, cæ-
terarumque circumstantiarum loquentibus signis,
Hymenæum qui venerat recognovi, quem natura
sua locans in dextra, suæ dextræ dignitate do-
navit.

313 Adventus Castitatis.

Cum inter Naturam Hymenæumque quedam
colloqui celebraretur festivitas, ecce virgo suæ
pulchritudinis aurora blandiens universis, repen-
tina sui adventus præsenta, sui directione itineris
ad nostram aspirare videbatur presentiam. In
cujus pulchritudine tanti artificii resultabat solemnitas,
ut in nullo nature polientis claudicaret dignitas.
Hujus facies nullius adventitii coloris mendica-
bat hypocrisim, sed rosam cum lilio disputantem
in facie, mistione naturæ mirabili, plantaverat

dextera Omnipotens. Oculi, simplicitatis disciplinæ modestia, nullius petulantiae lasciviebant excursibus. Labia propriæ retentiva vigoris, nec exhausta suavis, nec osculis videbantur Veneris sensisse præludia. Hujus tamen faciem desudantem in lacrymæ, lacrymarum flumine eredes naufragari. Sertum vero materialiter ex liliis decussatae insertionis connubio fibulatis, sui capitis arriserat ornamenti. Cignei tamen crinis candor designatus tiliorum supplicare candoribus, contradictoriæ jactabat abcedinem. Vester etiam suis verioribus abcedinis argumentis nivibus conclusissent, nisi pictura varios commentata colores, earum felissem albedinem. In his etenim, sub commento picturæ, videbatur intextum, qualiter Hippolyti castitas nudo vallata constantiæ, novercalis luxuria oppositionibus instituit refellendo. Illic Daphnes, ne virginis feræ jacturam sustineret, fuga Phœbi fugabat illecebras. Illic Lucretia fracti pudoris dispendum mortis excludebat compendio. Illic in speculo pictusæ, castitatis speculum Penelopem poteram speculari. Et, ut brevi narrationis tramite subterfugienda picturæ multiloquia comprehendam, nullam nativitatis filiam suo commendationis sereculo, depictionis industria defraudavit. Aurei vero sigilli nobilitas, quæ ut jaspidum stellata sita siderea multitudo, præfatae virginis diescebat in dextera. Super sinistram autem residens turtur, sub facie elegiaci carminis, calamitosis ejulationibus, sua vocis citaram adaptabat. Adolescentularum vero colores, ad itineris solatium et ad obsequiale ministerium, ejus adhucerebat vestigiis. Quam postquam Natura prospexit sibi loci proximitate vicinam, solemni occuso ei obviam veniens, salutis procœlio, osculi præludio, amplexus connubio, mentalem foris depiuxit affectum; dumque prædictæ virginis in prælatione salutis, nomen enituit, præsentiale agnovi Castitatis adventum.

Adventus Temperantiae.

Cumque Natura eidem festivitate collocutionis applauderet, ecce matrona regulari modestia disciplinaus incessum, ad nos videbatur sui itineris trahitem lineare. Hujus statura mediocritatis erat circumscripta limitibus. Aetas vero meridianam tendebat ad horam, vitæ tamen meridies in nullo pulchritudinis obviabat amori⁶²; ruina etiam senectatis, crinem suis nivibus tentabat aspergere, quem ipsa virgo humororum spatio inordinaria fluctuatione non permiserat juvenari, sed sub disciplina ejus cogebat excessum. Vester nec nobilis materiae superiore gloria, nec vilitatis videbantur deflere jacturam; sed mediocritatis obedientes canonibus, nec nimia brevitatis decurratione truncare, a terre superficie peregrinantes evaserant, nec peritonibus superfluis terra faciem tunicabant, sed eam brevi osculi degustatione libabant: zona namque tunicae moderando decursum, enormitatem re-

A vocabat in regulam. Monile autem sinus excubando vestibulis, manui negabat ingressum. In vestibus, pictura suarum litterarum fidelitate docebat, quæ in hominum verbis debet esse circumcisio, quæ in factis circumspacio, quæ in habitu mediocritas, quæ in gestu severitas, quæ in cibis refrenatio oris, quæ in potu castigatio gutturis. Præfata igitur virginem pedissequarum paucitate vallatam, festinæ obviationis applausu natura suscipiens, multiplici oscularum epilogo, specificatæque salutationis **314** auspicio, sue dilectionis cumulum figuravit; expressaque proprii nonnis expressio, Temperantiae favorablem ingessit adventum.

Adventus Largitiae.

Cumque amicæ salutationis nuncre Natura veneraretur præsentiam Temperantiae, ecce mulier cujus pulchritudinis adjuta fulgore materialis dies, serenioris vultus speciem jactabat, iter festinando maturans, ad nos sui gressus lineas visa est ordinare. Hujus statura designata pauperiem, humanae stature regulam evadebat. Hujus caput non in terram humiliando depresso, faciem faciebat enelicatam, sed erecta cervice ad superna suspendens intuitum, ad altiora visus legebatur excursum. Hujus speciem Natura expolitione limata excuspsit, ut in ea sui artificiæ industriam posset admirari. Diadema vero, non operis insignitate materiæ redimens paupertatem, nec ejusdem nobilitate materiæ vilitatem recuperans, sed in utroque singulare referens monachiam, sine morsu peremptorie propriatis ardebat in capite. Aureus tamen crinis gratori igne flammantior, aureo diademati indignando videbatur præstare subsellia: qui nec forficis apocoptatus industria, nec in tricature manipulos colligatus, sed pigrius excusiōne luxurians, limites humorum transgrediens, terre videbatur condescendere paupertati. Brachia, non brevitatis damnata pauperie, sed prueritatis excursu fluentia, non retro reciproca, sed in anteriora erederes transitura; manus, nullius complosionis arctationis reciprocæ, sed large expositionis explicazione productiles, largiendi affectabant officia. Vester etiam ex aureis, sericisque lillis insertionis osculo conjugatis materiam sortientes, ut a materiæ generositate operis commodata subtillitas, tanti artificiæ gratulahatur insignibus, ut non materiale, verum etiam celestem manum operi crederes insudasse. In quibus, imaginaria picturæ probabilitas sophistico procurementis suæ præstigio, homines notorio avaritiæ crimine laborantes, anathematis damnabat opprobrio; largitatis vero filios famæ præconiis titulatos, benedictionis gratia compensabat. Præfata igitur mulier solo ascelarum vallata ternario, cum sui gressus maturationem insisteret, ecce, Natura celebri occurso illius amicans iocessus, osculum salutatione dimidiens, salutationem osculo syncopabat. Ejus formæ specialis insignitas, habi-

D

tus specificati curialitas, gestus individualitas, Lar-
gitalis dum promulgarent adventum, nomen in sa-
lutatione resultans, ejusdem rei fidem a nube dubi-
tationis excepti.

Adventus Humilitatis.

Dum Natura Largitati primitivae salutationis, amicæque applauditionis jura persolveret, ecce puella lentitudine pigritantia gressus morosior, columbini vultus placiditate serenior, modicitate staturæ ca-
stigationis humilior, ad nos divertere testudinei gressus modestia, videbatur. Staturæ tamen humiliati, gratia pulchritudinis venerat in patronum : quæ mechanici humani artificii usurpatæ fallaciis, sed vivo fonte naturæ securientis, totum corpus decoris afflaverat ornamento. Hujus crinis tanta fuerat sorficiois demorsione suocis, ut apocopationis figura fere in vitium transmigraret. Capillos vero quodam exorbitationis diversiclinio devagantes, inexplicabili intricatione complicitos, Inter se crederes litigare. Caput denissione profunda dejectum, humiliiter encleticabat in terram. Veste non a nativo colore materiæ appositi coloris adulteratione degeneris, suburbanæ materiæ vulgari-
tatem artificiosæ operationis defendebant subsidio. Ibi fabulosis picturæ commentis legebatur inscrip-
tum, qualiter in virtutum catalogo Humilitas in-
signitatis vexillo prefulgeret; Superbia vero sacra-
mentalni virtutum synodo excommunicationis sus-
pensa charactere, extremae relegationis damnaretur
excidio. Huic igitur adventanti, **315** Natura eminiori festinatione vienens in occursum, salutationis suæ ferulam oscularum melliniens condimento, vultum dilectionis exhibuit medullate. In specificationis vero personæ idiomaticis, mihi Humilitatis resul-
tavit adventus.

Querulosa Naturæ collocatio cum Hymenæo, et vir- ginibus prædictis.

Cum Hymenæus, prætaxataeque virginis in Na-
ture facie, intestinæ conquestionis faciem exem-
plarent, interneque doloris ideas in forinsecæ lacrymationis icones producere molirentur, ecce Na-
tura verbis verba præveniens, ait : O sola humanae tenebrositatis luminaria, occidentis mundi sidera matutina, naufragorum tabulae speciales, Portus mundialium fluctuum singulares ! radicatae cogni-
tionis maturitate cognoscere que sit vestri conveniens ratio, quæ adventus occasio, quæ lamentationis causa, quæ doloris exordia. Homines etenim sola humanitatis specie figurati, interius vero belluineæ enormitatis deformitate dejecti, quos humanitatis chlamide dolco investisse, a terrenæ inhabitacionis patrimonio vos exhaeredare conantur, sibi terrenum funditus usurpando dominium, vos ad cœ-
lestè domicilium repatriare cogentes. Quoniam ergo res mea agitur, cum familiaris paries inflammatur incendio, vestræ compassioni compatiens, vestro dolori condoleans, in vestro gemini meum lego genitum, in vestra adversitate mecum invenio detri-
mentum. De contingentibus igitur nihil omittens,

A in me finem proprium consecuta, prout valeo bra-
chium meæ potestatis extendere, eos vindicta vitio
respondente percutiam. Sed quia excedere limitem
meæ virtutis non valeo, nec meæ facultatis est, hu-
jus pestilentiae virus omnifariano extirpare, meæ
possibilitatis regulam prosecuta, homines prædicto-
rum vitiorum anfractibus irreitatos anathematis cau-
teriabro charactere.

Genium vero qui mihi in sacerdotali ancillatur
officio, decens est suscitar, qui eos a naturalium
rerum catalogo, a meæ jurisdictionis confino, meæ
judiciarie potestatis assistente præsenta, vestræ
ascensionis conveniente gratia, pastorali virga ex-
communicationis eliminet. Cujus legationis Hymenæus erit probatissimus executor ; penes quem
B stellantæ elocutionis astra luescent, penes quem
examinatoria consilii locatur armarium.

Legatio Hymenæi cum Natura litteris ad Genium.

Tunc astantes a suæ conquestionis lacrymis se-
riantes, profunda capitum demissione, submissæ
gratarum actiones naturæ abundantia professione
solvent; Hymenæus vero in praesentiali Nature con-
spectu sese genibus arcuatis humilians, destinata
legationi sese fatebatur obnoxium. Tunc illa sche-
dulam paprycam hujusmodi exemplaris carminis
inscriptione signavit.

Natura, Dei gratia, mundanæ civitatis prima
vicaria procreatrix, Genio sibi alteri similem,
eique per omnia serenatae fortunæ blanditiis ami-
cari.

C Quoniam similia dissimilium aspersione, et simili-
lum sociali habitudine gratulantur, in te velut in
speculo Naturæ radiante similitudine inveniendo
me alteram, nodo dilectionis præcordialis astrin-
gor, aut in tuo profectu proficiens, aut in tuo de-
fectu æqua lance deficiens, quare circularis debet
esse dilectio, ut tu talione dilectionis respondeas.
Patrati sceleris evidentia, clamoris gerens imaginem,
humanæ generis naufragium tibi evidenter eloquitur. Vides enim qualiter homines originalis
naturæ honestatem bestialibus illoebris inhone-
stent, humanitatis privilegialem exuentes naturam,
in **316** bestias, morum degeneratione transmi-
grant, Veneris in consequentia affectus proprios
consequentes, gulosis tatis voritatebus naufragantes,
cupiditatis vaporibus astuantes, alis superbæ fi-
cticie evolantes, invidiæ morsibus indulgentes,
adulationis hypocrisi alias deaurantes. His vi-
torum morbis nemo medicinalibus instat remediis;
hunc scelerum torrentem nemo obice defensionis
castigat : hos facinorum fluctus, nemc portus stabi-
litate refrenat. Virtutes etiam tantam hostilis con-
flictus ingruentiam sustinere non valentes, ad nos
tantum defensionis asylum, et vita remedium con-
lutiunt. Quoniam ergo res nostra communi degrada-
tione vexatur, et precibus melliens, tibi obedien-
tia virtute præcipiens, et jubendo moneo, et mo-
nendo jubeo, quatenus omni excusationis sophis-
mate relegato, ad nos matures accessum, ut mei

mearamque Virginum assistente præsentia, abo-
minationis filios a sacramentali Ecclesiae nostræ
communione sejungens, cum debita offici solemnitate,
severa excommunicationis virga percutias.

Post hæc, illa epistolam sigillari signaculo con-signatam, in quo nomen imaginemque Naturæ peri-
stria artificialis excuspsera, legato tradidit dele-gandam. Tunc Hymenæus solemniori vultu lætitiae
gratiarum actiones epilogans, et legationem desti-natam initians, suosque a sopore pigritia excitans
consolades, jussit ut suis invigilantes organicis in-
strumentis, a somno silentii eadem excitarent, et ad harmonici melodiomatis modulos invita-rent. Tunc illi quibusdam proœmiis sua illicien-tes instrumenta, vocem deformiter uniformem, dis-similitudine similem, multiformi modulo pictura-bant :

Jam tuba terribili bellum clangore salutans
Intonuit, cognati loquens præludia belli,
Mugitu simili similem signando tumultum.
Aera lœdehat mendaci vulnere cornu,
Devia vox hujus, vox hujus anomala nescit
Organicis patere modis, artique favere
Spernit, et effrenem miratur musica cantum.
Grataque vox citharae serenans gratius istis
Mellitas tribuit auri convivia vocis,
Quæ cantus varijs faciem variando colorans,
Nunc lacrymas in voce parit, mentita dolorem;
Nunc falsi risus, sonitu mendacia pingit,
Et lyra quæ semper cantu philomenat ameno,
Dulcissimus alliciens, oculisque proœmia sonni
Lectitat, et sepelit offensæ murmura mentis
Fistula, quæ noctu solers vigil excubat, imo
Excubis voce compensat danna soporis :
Auribus arrisit per quem fit cætera cordis
Saxa durities, mentisque liquefcere duræ
Cogitur asperitas, propriumque fugare rigoræ.
Hunc vocis cursum, tantumque volueris acumen
Obtusæ vocis tardabant tympana gressu.
Nec tamen omnino cantus fraudatur honore,
317 Verbere si quis ea subtili verberet ietu,
Suscit atque manus tractu delibet amico,
Aeris exhausti tractu sociata protundo.
Cum dulei strepitu ructabaut organa ventum,
Dividitur juncta, divisaque jungitur horum
Dispar comparitas cantus, concordia discors,
Imo dissimilis similis dissensio vocum.
Plebeo sonitu mendica voce sonabant,
Cymbala, quæ nostris nunquam clamando perorant
Auribus, auditus hominum vix digna mereri.
Nullus erat major, melior, vel gravior illo,
Quo concludebat prædictis cantibus unus,
Dulcis pentasonæ cantus, vestigia cuius,
Cujus adorabat vocem plebs æmula cantum.
Et que cum cithara discordi disputat ore,
Psalterii condita favo, mellita sapore,
Insonuit vox grata serens munuscula cantus.
Sistra puellaris tactum poscentia dextræ,

A Linguae semineæ, Martis belisque prophetæ,
Vocis inaudite miracula voce canebant.

Resumit Natura suam querulosam locutionem.

Igitur Hymenæo mysticæ legationis mysteriis in
diligente, Natura ærumnosa conquestiōnis elegia-
cam orationem contexens, illorum recensembat in-
jurias, quorum ingruente flagitiū, suæ reipublicæ
majestas, profundi detrimenti abundantem sense-
rat lesionem. Inter quos, unum præ ceteris accu-
ratius stimulis reprehensionis arguebat, qui præ
aliis incurialis certabat dedecorare Naturam. Cum
quævis gratia nobilitatis blandiretur naturæ, cum
suis muneribus amicaretur prudentia, cumque mag-
nanimitas erigeret, largitas eruditæ, tamen, quia
B universa massa modici fermenti aspirate labora-
bat, unius virtutis occidens, cæterarum virtutum
orientem funditus nubilabat. Unius probitatis eclipti-
cis, cæterarum probitatum sidera recessu ecliptico
mori cogebat. Cumque Largitas ad suum alumnū
ista spectare videret convitia, non audens defen-
sionis pallio ejusdem vitia colorare, cum humili
capitis demissione decidua, ad lacrymarum confu-
git remedia.

*Natura consolatur Largitatem et Prodigalitatem re-
probatur.*

Natura perpendens quid capitum demissio, quid
lacrymarum figuraret emissio, ait : O Virgo, cujus
præsignii architectatione humana mens virtutum
destinatur palatum per quam homines favorabilis

C gracie præmia consequentur ; per quam ætatis au-
reæ antiquata sacerda reviviscunt ; per quam homi-
nes se glutino amicitia præcordialis astringunt ;
æterna usia æternali sue noys osculo generando
producens, mihi sororem largita est uterina. Non
solum te mihi nativæ consanguinitatis zona confi-
bulat, verum etiam, perdix amoris nexus conca-
tenat. Unde a meæ voluntatis examine, tuæ discre-
tionis libra voluntatem tuam non patitur aberrare :
tanta enim unio conformatitatis **318**, imo, unitas
unionis fideli pace nostras mentes conciliat, ut
non solum illa unio simulatoria, unitatis vestiatur
imagine, verum etiam unionis phantasia deposita,
ad identitatis aspiret essentiam. Quare, in

D neutram aliquius injuria debacchatu, quæ non
grassetur in alteram, neutri aliquius illecebra no-
vercatur, quæ non inimicetur et alteri. Quare, qui
impudicæ patrationis clamante blasphemia, meæ
digitatae titulum effeminare laborat, injurioso ve-
xationis instantia, tuo honori derogare conatur.
Ille etiam qui excedentis prodigalitatis effluxu na-
turæ donis abutitur, fortunæ muneribus damno ni-
miae dilapidationis exiuit. Sic quoque prodigalitatis
meretricta communitas, intentio largitatis
proficitur honorem, divitiarumque torrens, pau-
pertatis derivatur in aridum; sapientia splendor
fatuitatis deviat in occasum ; magnanimitatis rigor
lavatur in temeritatis audaciam. Quadam ergo ad-
miratione fatigor, cur in damnatione illius qui nos

cæteris damnosius damnificare contendit, lacryma-
rum diluvium non valeas refrenare.

Tunc Largitas, certiori remedio a regione vultus rivulum lacrymarum absentans, capitisque demissionem revocans ad superna, ait : O nativorum omnium originale principium ! O rerum omnium speciale subsidium ! O mundanae regionis regina ! O suprema coelestis principis fidelis vicaria, que sub imperatoris aeterni auctoritate, fidem administrationem nulla fermentatione corrompis. Cui universitas mundialis originis speciei exigentia obediens tenetur, prout intimæ cognitionis expressa parilitas exigit, me tibi aurea dilectionis catena connectit.

Illi igitur qui suam naturam damno venundans, te insultu nimiae rebellionis impugnat, mihi coequata concessionis importunitate repugnat. Qui, quanvis umbratili credulitatis deceptus imagine, meis se credit commilitare comitiis, hominesque histrionali prodigalitatem figurae decepti, in eo Largitatis odore vestigia, tamen a nostræ amicationis beneficio longa relegatione suspenditur. Sed, quia nostrum est erroneæ divagationis anfractibus compati condolendo, in ejus insensata voluntatis exhibitione pestifera, non valde non moveri.

Adventus Genii.

Cum inter has virgines dragmaticeæ colloctionis intercalaris celebraretur collatio, ecce Genius, organicorum instrumentorum applaudente laetitia, nova apparitionis resolutione comparuit. Cujus statuta mediocritatis canone modificata decenter, nec de diminutione querelatur apheresis, nec de superfluitatis prothesi tristabatur, enjus caput pruinosis canitie crinibus investitum, hiemalis senii gerebat signaculum : facies tamen juvenili expolita planicie, nulla erat senectutis exaratione sulcata. Vester vero opere sequente naturam, hujus vel illius nescientes inopiam, videbantur nunc serenari hyacintho, nunc colore succendi coecineo ; nunc byssò expressius candidari in quibus, rerum imagines momentane viventes, toties expirabant, ut a nostræ cognitionis laberentur indagine. Ille vero calamum papyreæ fragilitatis nunquam a suæ inscriptionis ministerio feriantem manu ferebat in dextera ; in sinistra vero, pellem novaculae demersione pileorum cesarie denudatam, in qua styli obsequientis subsidio, imagines rerum ab umbra pictura ad veritatem essentie transmigrantes, vita sae' genitris donahantur ; quibus deletiois morte sopitis, novæ nativitatis ortu, aliae revocabantur ad vitam. Illic Helena, suo decore semidea, quæ mediante pulchritudine sua, pulchritudo poterat nuncupari. Illic in Turno fulmen audacie, vigor regnat in Hercule. Illic in Capaneo gigantea ascendebat proceritas ; in Ulysse vulpina vigebat calliditas. Illic Cato pudicæ sobrietatis necesse debriabatur mirabiliter. Plato ingenti splendore refulabat sidereo. Illic stellata cauda Tulliani pavonis rutilabat. Illic Aristoteles sententias ænigmaticarum locutionum latibus-

A lis involvebat. Post hujus inscriptionis solemnitatem, dexteræ manui continua depictionis fatigatae laboribus, sinistra manus **319** tanquam sorori fessa subveniens, picturandi officium usurpabat ; dextera manu pugillaribus potita ; quæ ab orthographia semita falsigraphia claudacione recedens, rerum figuræ, imo, figurarum larvas umbratiles semiplena picturatione crebat. Illic Thersites turpitudinis pannositate vestitus, peritoris fabricæ solertiæ postulabat. Illic Paris incestuosæ cupidinis mollitie figurabatur. Illic Ennius versus a sententiæ venustate jejuni, artem metricalm effreni transgrediebantur licentia. Illic Pacuvius nesciens narrationis modificeare curriculum, in retrogradâ serie sui tractatus locabat initium.

Quomodo Veritas comitabatur Genium.

His ergo picturæ solertiæ Genio solemniter operam impendenti, Veritas tanquam patri filia verecunda ancillatione obsequens assistebat, quæ non pruriti aphroditæ promiscuo propagata, sed hoc solo Naturæ natique geniali osculo fuerat derivata, cum ille speculum formarum meditantem, aternalis salutavit idea, eam iconia interpretis interventu vicario osculata. Hujus in facie divina pulchritudinis deitas legebatur, nostra mortalitatis aspernata naturam. Vester vero coelestis artificis dexteram eloquentes, indefessæ rutilationis splenditibus inflammatae, nullis poterant vetustatis tineis cancellari : quæ virginco corpori tanta fuerant connexione conjunctæ, ut nulla ex uitiose diæresis eas aliquando faceret virginali corpori phariseas. Aliæ autem tanquam adventitiae naturæ, praecedentibus appendiciis, nuae oculis visus offrabant libamina, nuna oculorum sese figurabantur indagini. Ex opposito, veritati falsitas iniamicans stalat attentior, cuius facies turpitudinis nubilata fuligine, nulla in se natura munera fatebatur, sed senectus faciem rugarum vallibus submittens, eam universaliter implicauit collegat. Caput nee crinis vestimento videbatur induitum, nec pepi velamentum excusabat calvitiem, sed panniculorum infinita pluralitas, quos filiorum pluralis infinitas ei texuerat vestimentum. Haec autem, picturæ veritatis latenter insidiants, quidquid illa conformiter informabat, ista informiter deformabat.

Quomodo Natura occurrat Genio adventanti.

Natura igitur suo gressui laxiores concedens habendas, solemnem occurrsum solemniter exhibendo, oscula nullo illicite Veneris fermentata veneno, sed mystici signantia cupidinis amplexus, etiam mysticæ dilectionis concordians figurantes, Genio exhibuit adventanti.

Alloquitur Genius Naturam...

Mutua gratulatione expletione termino consummata, Genius induxit silentium, manu postulante silentia, consequenter vero in hanc locutionis formam suæ vocis monostavat materiam : O Natura, non sine interne spirationis afflatione divina, a tua discretionis libra istud imperiale processit edî-

etum, ut omnes qui abusiva desuetudine, nostras leges aboletas reddere moluntur, et in nostras solemnitatis feria feriantes, anathematis gladio feriantur. Et quia lex hujus promulgationis legitima, legem justitiae non oppugnat, tuique libri judicij meæ discretionis sedet examini, tuae edictionis regulam ocius robore maturo. Quamvis enim mens mea hominum vitis angustiata deformibus, in infernum tristitiae peregrinans, lætitiae nesciat paradisum, tamen in hoc amoenantis gaudii odorat primordia, quod te mecum videat ad debita vindictæ suspiria suspirare. Nec mirum, si nostrarum voluntatum unione conformi, concordiae reperio melodiam, eum unius ideæ exemplaris notio nos in nativum esse produverit, unius officialis administrationis conformis conditio, cum nostras mentes non superficiali dilectionis vinculo amor jungat hypocrita, sed interna animorum nostrorum **320** latibula, casti amoris pudor inhabet. Dum hoc verborum compendio Genius sua orationis formaret excusum, sua exclamationis quasi aurora nascente, tristitiae tenebras paulisper abstractans, salvo sua dignitatis honore, Natura Genio gratiarum iura persolvit.

Hic promulgat Genius excommunicationem prætaxatis.

Tunc Genius post vulgaris vestimenti depositionem sacerdotalis indumenti ornamentiis celebrioribus insulatus, sub hac verborum imagine, prætaxatam excommunicationis seriem a penetratibus mentis forinsecus evocavit, hoc lectionis præcedente curriculo : auctoritate superessentialis Usiae, ejusque notionis æternæ, assensu cœlestis militis, naturæ etiam, ceterarumque virtutum ministerio

A suffragante, a supernæ dilectionis osculo separatur, ingratitudinis exigente merito, a naturæ gratia degradetur, a naturalium rerum uniformi concilio segregetur, omnis qui aut legitimum Veneris obliquat incessum, aut gulosisatis incurrit naufragium, aut ebrietatis sentit insomnium, aut avaritiae sitiens experitur incendium, aut insolentis arrogantiæ umbratilie ascendit fastigium, aut præcordiale patitur livoris exitium, aut adulatioñis amorem communicat fletitium. Qui autem a regula Veneris exceptionem facit anomalam, Veneris privetur sigillo. Qui gulosisatis mergitus in abyso, mendicitatis erubescientia castigetur. Qui ebrietatis lethæo flumine soporatur, perpetuata sitis vexetur incendiis. Ille in quo sitis incandescit habendi, perpetuatas egestates incurrat. Qui in præcipitiō arrogatiæ exaltatus, spiritum elevationis cruxat, in vallem dejecta humiliatis ruimose descendat. Qui alienæ felicitatis divitias tinea detractionis inviendo demerget, primo se ibi hestem ioveniat. Qui adulatioñis hypocrisi a divitibus venatur munuscula, sophistici meriti fraudetur præmio.

Postquam Genius hujus anathematis exterminio finem orationi concessit, huic imprecationi applaudens Virginum assistentia festino confirmationis verbo Genii roboravit edictum, lampadesque cereorū in manibus virginum suis meridianas lumenibus in terram eum quadam aspernatione et demissione, extinctionis videbantur sopore dejectæ.

Conclusio operis.

Hujus imaginaria visionis subtractio speculo, me ab extasi excitatum in somno, prior mysticæ apparitionis dereliquit aspectus.

ALANI DE INSULIS

ANTICLAUDIANUS

SIVE

DE OFFICIO VIRI BONI ET PERFECTI

LIBRI NOVEM

A R. D. Carolo de Visco, priore Dunensi, etc., recogniti et varie illustrati.

AD LECTOREM.

Eu tibi, Lector, Anticlaudianum exacta diversorum exemplarium collatione, castigatissimum, et auctori suo restitutum, cui illum subdaxterat is qui, anno Domini 1611, eum Antuerpiae in lucem protrusit, plane incalum et confusum, sine ulla capitum distinctione, sine auctoris praefationibus, quare loco et titulo, partem aliquam reposuit summarii immediate sequentis, imo, sine ipsius auctoris nomine : quod tamen expriment coamuniter omnes, qui Alani scripta recensent, preferentque antiquiora inss. exem-

plaria passim obvia. Sane, in sola Bibliotheca collegii soc. Jesu Lovaniæ, duo reperi, magnæ antiquitatis, operis injus exemplaria, quorum alterum, Alani nomen expresse referebat. Tertium, in Bibliotheca S. Bertini, Audomaropoli, auctoris item nomine præsigillum. Quartum et quintum, apud Clarissimum virum Baltasarem Moretum, Antuerpiæ. Ex his unum tantæ erat antiquitatis, ut auctoris etiam ætatem attingeret, characterum forma persuaderet; aliud, quod Alani quoque nomen exhibebat, nonnihil recentius manu exaratum, attamen venerandæ etiam antiquitatis. Postrema hæc duo exemplaria, usui meo concessa fuerunt, quorum lima impressum exemplar poliendo, nativo colori restitui. Imprimis namque, sumuaria verum titulum, postremaque ejusdem partem injuste præcissam; ad hæc, auctoris nomen, ac duas ipsius prefationes reposui. Insper, et iuncta plurima, quibus totum opus obfuscabatur, sustuli. Et quanquam, ubi sensus permisit, plura hinc inde verba reliquerim a ms. discrepantia, imo etiam, integros quandoque versus, exacte tamen in margine inferiori, diversitatem lectionis annotavi, hoc ordine: quando utrumque ms., exemplar discordabat ab impresso, scripsi; ms. V: ubi solum discordabat ms., antiquissimum, posui: ms. A.; ubi vero recentius, ms. R. Denique, majoris illustrationis gratia, marginales ubique annotationes adjunxi. Porro, opus est eruditum, raroque acuminè preditum, nec non ad veram pietatem aliasque virtutes lectorum animis infundendum aptissimum, et nihilominus, venustò lepore, undique respersum. Quod proinde tanti olim fecit venerabilis Adamus de Basseyæ, canonicus Insulensis, vir, sui tempore doctrina clarissimus, qui circa annum 1400, vixisse creditur, ut illud ipsum teris et politis versibus in compendium redigeret, et hinc inde digressionibus moralibus doctissimis, diversisque odis spiritualibus illustraverit. Quod opus ipsem indigitavit: *Ludus Adæ de Basseyæ, in Anti Claudianum M. Alani de insula.* Exstat ms. Tornaci, in monasterio Sancti Martini, in duabus exemplaribus, quorum alterum aliquandiu apud me habui. In ejus prologo ita loquitur auctor: *Recreationis enjusvis solatio indigens, pratum famosissimi quondam viri et gratie excellentis, magistri Alani de insula, adiū, ut in eo colligeret flores odoriferos et prædulces, etc.*

Cæterum, cur Alanus operi suo Anti Claudianum nomen imposuerit, rationem hanc afferit Thomas Demsterus *Historia Ecclesiastica gentis Scotorum*, anno 1627 Bononia impressa, quod ad imitationem Claudiani scriptum sit, non vero contra Claudianum. Quomodo, inquit, Ennodius Ticinensis episcopus, dum imitari vult Claudiani epigramma, epigraphen suo epigrammati fecit: *Adversus Claudianum de Mutationibus.* Hæc ille. Auctor vero summarii sequentis, censem vocari Anti Claudianum, ratione materie, quia; cum Claudianus in principio sui libri introducat vitia ad deformandum, seu pervertendum Rufinum, in principio hujus libri introducuntur virtutes, ad formandum hominem beatum. Pro ejus rationis majori luce, sciendum est Rufinum, in quem Claudianus poeta invectivas suas scripsit, fuisse a Theodosio seniore imperatore praefectum provinciæ aliquot orientalibus imperi, pro tutela Honorii et Arcadi filiorum. Verum, cum regni cupiditate incensus, in principes suos arma sumpsisset, ab his devictum, misere perisse. Itaque, Claudianus tragediam hanc descripturn, introducit furiam infernalem, in concilio Virtuum graviter conquerentem de pace, et regno Virtutum, tempore Theodosii imperatoris, incitatque omnia et singula Vitia, ad pacis hujus turbationem et Virtutum expulsionem. Id quod fieri posse judicat, per Rufinum. Quem proinde diversa invadentes Vitia, facile expugnarunt, et per eum, gravem perturbationem in imperio concitarunt. Econtra, Alanus producit Naturam in concilio Virtutum conquerentem de humani generis depravatione, et regno Virtutum per universum orbem; decreto autem concilii, ad Deum ablegatur Prudentia, sollicitatura creationem hominis perfecti, qui expugnat Vitias, virtutes orbi restitutat. Quæ, quomodo postea contigerint, pulcherrime describit Alanus noster. Atque hinc patet, ratione materia, opus hoc esse vere contrarium operi Claudiani, adeoque recte vocari Anti Claudianum, tametsi quo ad modum procedendi, aliqualiter etiam inter se conveniant. Interim, tu Lector candide, libros hos si vel semel attente legere non pigeat, eorumdem elegantiam mox percipes, animumque tuum mire oblectabis. Nam, ut recte adnotarunt Basileenses, qui, anno 1550, hoc primo publicarunt, singulari festivitate lepore, et elegancia prædicti sunt, non credibili doctrina, ordine et brevitate complectentes humanae divinasque res omnes, in quibus quisvis homo occupari, meditarique debet, quasque quælibet scire, aut certe per omnia admirari, et suspicere oportet. Vale.

Fr. Carolus de VISCH
prior Dunensis.

ANTICLAUDIANI

SEU

LIBRORUM DE OFFICIO VIRI BONI ET PERFECTI

SUMMARIUM

Ex antiquo codice ms. desumptum,

In quo elucet insignis totius operis peritia.

Quia in hoc opere agitur de quatuor artificibus, Deo, Natura, Fortuna, Vitio; primi autem artificis, id est, Dei, quatuor sunt opera: opus in mente, opus in materia, opus in forma, opus in gubernatione; Naturæ vero, duo: unum in pura natura consideratum, ab omni corruptione alienum, quale opus nec fuit ante peccatum; aliud vero, varia corruptione privatum: Fortunæ etiam duo: unum prosperitatis, alterum ad-

versitatis; unum vero virtutis, scilicet, depravationis; liber iste in quo de his agitur, non inconsequenter norem distinctionibus completnur. Prius autem agitur in hoc opere de operibus naturæ, quam de operibus Dei, quia per ea quæ facta sunt, invisibilita Dei conspicuntur. Secundo autem de opere divino. Tertio, de opere fortunæ. Quartio, de opere virtutis. Initio autem primi libri, auctor more recte scribentis, proponit, non tamen in ipsa propositione materia, de qua tractatur est prælibat, ad insinuandum materiam ipsam quasi ineffabilem esse, et ad vitandam arrogantiam, ne si de ineffabilibus se tractaturum proponeret, arrogantia suspicione ingereret; secundo invocat. Tertio, inducit Naturam deliberantem de lati homine procreando, qualis futurus esset homo, si in nullo errasset. Sed quia talis hominis perfectio non solum in natura, verum etiam in virtutibus consistit, introduxit Virtutum concilium, cum quibus Natura deliberat; unaquaque autem secundum proprium statum describitur. Consequente etiam describitur locus anconissimus, floribus stellatus, arboribus consitus, fontis irriguo secundatus. In cuius supercilio locata regia Naturæ regio describitur, auro, argento, variisque instincio lapidibus, multiplici hominum pictura resplendens. Ad hanc aulam virtutum convocatur exercitus, sua uitiorum consulta igne Natura, suam adhibet sententiam Prudentia, Ratio utramque collaudat Natura parti magis assentientis. Consultit ut Prudentia delegetur tunc etiam, quæ Naturæ Virtutumque Deo vota presentet: ad quarum preces Deus animam mundam demittat in terras, et ejus animæ corporis que consortio, mediante Naturæ, Virtutumque ministerio, beatus homo procreetur in terris. Sed quia non substan-
tiae his verbis assentit Prudentia, suum consilium annexit Concordia, cuius consilio illa salisfaciens, septem ancillis suis imperat, ut talis sibi fabricetur currus, quo celeriter possit ad cœlestia devehi, suamque legationem explore; cuius præceptum sine mora ancillæ complete conantur. Unde prima temonem excludit; secunda asex instituit; tertia temonem axemque geminis et floribus inscribit. Relique quatuor rotis fabricandis inviditant. Curru igitur completo, Prudentia residente in curru, quinque equis, Ratione auriga, quadriga in cœlum deducitur. Ascendit autem Prudentia, varia rerum occurrent naturæ. Intuelut enim quæ causa nubium, quæ avium, vel grandium origo, quis ortus fulminum. Videl etiam demones disurrentes per aera, qui tumore superbie a cœlo dilapsi, in caliginosam hujus aeris noctem, humanis insidiantur prosectoribus. Speculator etiam diversos sui uscensus, varios planetarum anfractus. Ad ultimum in cœlum devehitur, ubi variis stellarum naturas intuetur. Sed cum ultra non pateat ei aditus, cum et Ratio viam ignoret, et equi ultra ascendere non vulcani, in ambiguo fluctuat Prudentia quid actura sit: sed dum in hoc errat incerto, paullam videt statum in supercilio coti, cuius ducatu usque ad empyreum cœlum perducatur, uni insidens equo, cæteris cum aurigi. Ratione in cœlo relictis.

Sed inter agendum aquas super firmamentum sitas miratur, nec eas fluxu labiles, vel in æthere suspensas, sed potius crystallino rigore solidatas esse perpendit. In cœlo vero empyreio collatata, ordinis angelorum et opera considerat; miratur sanctorum gloriam, beatam Virginem super aliis collucatam, ibique humazam Christi regnare naturam. Sed nimis fulgere percussa, in lethargum delabitur, duæ ejus patienti compatitur, suaque accersita sorore quadam supercœlesti portione, sororis interventu Prudentiam liberat a languore. Tuic tres simul in cœlum Trinitatis ascendunt, Prudentiaque in presentia Dei, Naturæ Virtutumque volum exponit. Deux vero eorum petitioni assentient, juxta aeternum mentis exemplarum animam creat, creatam Prudentiam commendat, monens ut eam caute in terras deducat, ne cam malevolentia alicuius planetæ sacerditis corruptam. Prudentia igitur cum hilaritate ad inferiora descendens, animam Naturæ Virtutumque manibus deposita. Natura corpus exudit; Concordia spiritum unit; cæterae vero virtutes pro jure suo hominem creatum exornant. Nobilitas vero ultima, quia ex se nihil proprium habet, a matre fortuna quod largiatur exquirit. Inde sumpta occasione, habitatio, domus, habitus, et rota Fortunæ describitur. Ad matrem igitur dominum Nobitum pervenienti, a matre petit, ne virtutum munera destrudans, ei se subtrahit, sed dicta sua cum aliis novo naturæ operi conferat. Ad cuius petitionem fortuno iter apripiens, ad domum naturæ pervenit, sumique munus impedit; cui danti assistit Ratio, ne Fortuna, aliquo labore ducta, aliquid fermenti interscat. Completa igitur hominis illius perfectione, ad aures Alecto de hoc opere fama peruenit. Alecto exercitum colligit, cum quo in hominem illum ejusque comites parat insulam. Cum Vitis homo ille congregatur: sed tandem Vitis subjugatis, homini illi victoria datur. Ex his liquet quæ sit materia hujus auctoris in hoc opere. Est tamen materia duplex: una historialis, alia mystica. Quod satis diligenti liquet lectori. Et quia circa materiam versatur intentio, per materiam intentionis comparatur notitia. Liber vero nulli philosophicæ speciei tenetur obnoxius, nunc ethicam tangens, nunc philosophicam delibans, nunc mathematicæ subtilitatem ascensens, nunc theologicæ profundum aggrediens. Causa vero suscepti operis, duplex: Una per se considerata; altera collativa. Sui enim causa auctor, egreditur hoc opus, ut suum exercet ingenium; et aliorum, ut desudet projectibus eorum. Finis vero utilitas est, humana naturæ cogitio. Per hunc enim fibrum cognoscit homo quid ex Deo habeat, quid a natura ministrante accipiat, quid a fortuna suscipiat, quid a vicio contrahat. Libri hec est inscriptione: « Incipit Anticlaudianus Alani, de Antirufino. » In hac inscriptione, et auctor operis exprimitur, cum dicuntur, Alani: Et opus auctoris, cum annexetur, Anticlaudianus. Dicitur autem liber iste Anticlaudianus, ratione materia, quia materia hujus libri contraria est principia materiae Claudiini. Cum etenim in principio sui libri Claudiianus introducat vitia ad pervertendum Rufinum, in principio hujus operis introducuntur virtutes, ad formandum hominem beatum. Unde, et homo ille de quo agitur in hoc libro, vocatur Antirufinus, quasi contrarius Rufinum.

PRÆFATIO IPSIUS AUCTORIS.

321 Cum fulminis impetus vires suas expendere
deditur in virgulas, verum audaces proiectarum
arborum expugnet excessus; imperiosa venti rabi-
ties iras non expendat in calamum, verum in altissimarum
superclivia rerum vesani flatus inveteriones
excitat furiosas; penarios operis mei humiliati-
tem invidice flamma non fulminet, mei libelli de-

A pressam pauperiem detractionis flatus non deprimat
ubi potius miseria naufragium, misericordiae por-
tum expostulat, quam felicitas livoris exposcat
aculeum. In quo lector non latratu corrixionis
insanians, verum lima correctionis emendans, cir-
cumcidat superfluum, compleat diminutum, quatenus illimatum revertatur ad limam, impolitum re-

ducatur ad fabricam, inartificiosum suo referatur A quavis artifici enormitas imperitiam acusent artificis, ac in adulterio opere, imperitiae vestigium manus relinquat opificis, opus tamcū, sui veniam deprecatur erroris, cum tenuis rationis igniculus multis ignorantiae nubiletur erroribus, humani ingenii scintilla multas erroris evanescat in nebulas. Quore, ad hoc opus non nauseantis animi fastidio ducus, non indignationis tumore percussus, sed delectatione novitatis illectus, lector accedat. Quamvis enim liber vermanis eloquii purporamento non floreat, et fulgurantis sententiae sidere non clarescat, tamen in fragilis calamitatem, mellis poterit suavitatis inveniri, et arescentia rivuli modicitate, sisita ariditas temperari. In hoc etiam nulla vilitate plebescat, nullos reprehensionis morsus sustineat, quasi modernorum redoleat ruditudinem, sed ingenii praferatur flos, et diligentiae prae efflentia dignitas, cum pignæa humilitas excessui superposita giganteo, altitudine gigantem preveniat; et rivus a fonte securiens, in torrentem multiplicatus excrescat. Hoc igitur opus fastidire non audient, qui adhuc vagientes in eunis inferioris disciplinæ, patricium lactantur uberibus. Huic operi derogare non tentent qui altioris scientia militiam spondent. Huic operi abrogare non presumant, qui cœlum philosophizæ vertice pulsant. In hoc etenim opere, litteralis sensus suavitatis puerilem demulcet auditum; moralis instructio proficiens imbuet sensum; acutior allegoriae subtilitas perficiens acutum intellectum. Ab hujus ergo operis

B arecantur ingressu, qui solis sensuum speculis detinunt, rationis non aurigantur incessu; qui solam sensualitatis assequentes imaginem, rationis non appetunt ³²² veritatem, ne sanctum canibus prostatutum sordescat, ne porcorum pedibus conculata margarita depereat; aut derogetur secretis, si eorum majestas divulgetur indignis.

Quoniam igitur in hoc opere ⁷⁰ resultat gratiore syntaxeos regula, dialectica lepos, maxima orationis theseos, communis semina arithmeticæ, matheseos paradoxæ, musicæ melos, axioma geometriæ, grammaticæ theorema, astrologicæ hebdomadis excellentia, theophanie celestis emblemæ, instruunt homines ⁷¹ in hoc opus sensus proprios non impingant, qui ultra metas sensuum, rationis non extendant curriculum; qui juxta imaginationis somnia, aut recordantur visa, aut fragmentorum artificis commentantur incognita. Sed hi qui suæ rationis materia in turpibus imaginibus non permittunt quiescere, sed ad intuitum super celestium formarum audent attollere, mei operis ingrediantur angustias, certa discretionis libra pensantes quod sit dignum in aures publicas promulgari, vel silentio penitus sepeliri. Sicut enim quorundam gregarios detractionis assultus non timeo, sic favorabilem commendationis auram ab aliis non expecto. Non enim timor superbia intus erectuans, ut exiret in publicum, me hujus operis coegit ad fabricam, vel favor popularis applausus insolentem invitavit ad operam, sed ne meus sermo contraheret de curia raritate rubiginem, aliorumque profitibus labore mei studii desudarem.

EJUSDEM PRÆFATIO ALTERA.

⁷² Auctoris mendicis sty. um, phalerasque poetæ,
Ne men segnissimæ Clio dejecia senescat :
Ne jacet calamus, scabra rubigine torpens.
Scribendi novitate vetus juvenescere charta
Gaudet, et antiquas cupiens exire latebras,
Ridet, et in tenui lascivit arundine musa.
Fonte tu sic, Phœbe, tuum perfume poetam,
Ut compluta tuō mens arida flumiue, germen
Donet, et in fructum concludat germinis usum.

ANTICLAUDIANI

LIBER PRIMUS.

323 CAPUT PRIMUM.

Natura, sui corruptionem in hominibus perpenaens, optat creari hominem omnino perfectum. Convoca-

D cat Virtutes. Processus Virtutum in domum Naturæ.

Ut sibi ⁷³ juncta magis Naturæ dona resultant,

VARIAE LECTIONES.

⁷⁰ Exemplar impressum Basileæ anno 1536, typis Henrici Petri, sequentia sic legit: In hoc opere resultat grammaticæ syntaxeos regula, dialectica lepos maxima, orationis theseos communis sententia, arithmeticæ matheseos paradoxæ, musicæ melos, axioma geometriæ theorema, astrologicæ dogmatis excellentia, theophanie celestis emblemæ. ⁷¹ Idem exemplar habet: Imperiti homines. ⁷² Aliud exemplar habet, actoris. ⁷³ Ms. antiquum habet, tibi.

Et proprium donet donis mixta pavorem,
Solers Naturæ studium, quæ singula sparsim
Monera contulerat aliis, concludit in unum;
Cudit opus, per quod operi concluditur omni.
Pristina sic operum peccata repensat in uno,
Ut quod deliquerat alias, compensem in isto.
Supplicat huic operi, famulans opus omne decoris;
Et tanta cupiens vestiri dote favoris,
Incudis depositi opem; sed fessa laborat
Incus, quæ tantos vires expendit in usus,
Ultra sese posse stundet Natura, suumque
Supra se metitur opus, sic vincere fertur
Artifices alios, quod se superare fatetur.
Nec sabitos animi motus persessa, repente
Coerit ad hæc opera; sed ad hæc deliberat utrum
Possit, et ad libram rationis singula pensat.
Protinus ergo suas vocat in sua vota sorores,
A quibus emeriti descendat tramite recto
Regula consilii, mentisque coercent testum.
Ut sic freta suæ scalpro rationis, in ipsis
Effectus operum mentis deducat idem,
Aut lima meliore diu concepta recidat.
Ergo consilii non aspernata rigorem,
Concilium coeleste vocat; peregrinat ab alto
Militia coelestis honor, terramque serenat
Luce sua, dignatus humum vestire beatis
Gressibus, et nostri tolerans fastidia mundi.
A splendore suo descendit regia cœli,
Dum lumen proprium terræ concedit ad horam.
Iam nova miratur tellus vestigia, ferre
Gaudet onus, sed vis oneris pensatur honore.

CAPUT II.

Concilium virtutum.

Pacis alumna movet primos Concordia gressus,
Et pleno cuncta perfundens Copia cornu,
Et Favor, et multo perfusa favore Juventus,
Et Risus nostræ prescribens nubila mentis,
Et Pudor, et certo contenta Modestia fine,
Et Ratio mensura boni, quam semper adhaerens
Felici gressu felix comitalur honestas,
Et Decus, et cuncta trutinans Prudentia libra,
Et Pietas, et vera Fides, qua fraudis in umbra
324 Nobis hypocritam mentiri nescit amorem:
Et virtus qua spargit opes, qua munera fundit,
Quam penes ignorat ignavam gaza quietem,
Nec dormire potest thesauri massa sepulti,
Sed mutat varius toties peregrina magistros.
Ultima Nobilitas, et formæ laude secunda
A longe sequitur barram vestigia, quamvis
Nescio quid præsigne gerat, tamen hujus ad ungues
Non poterat reliquias facies requare decorem:
Munere fortuna melior: sed parcus ipsa
Gratia naturæ dotes effundit in illam.
Hæc superum soboles gressus maturat in aream
Nature, propinquæ domum chorus afflat honore.

CAPUT III.

Quo sita erat domus Naturæ. Descriptio silvae in qua erat domus Naturæ et fontis qui ibidem erat.
Est locus a nostro secretus climate tractu

A Longo, nostrorum ridens fermenta ocorum.
Iste potest solus quidquid loca cætera possunt.
Quod minus in reliquis, melius suppletur in uno,
Quid prælargæ manus Naturæ possit, et in quo
Gratis effundat dotes, exponit in isto:
In quo pubescens tenera lanugine florum
Sideribusstellata suis, succensa rosarum.
Murice, terra novum contendit pingere cœlum.
Non ibi nascentis exspirat gratia floris,
Nascendo moriens: nec enim rosa mane puella
Vespere languet anus; sed vultu semper eodem,
Gaudens æterui juvenescit munere veris.
Hunc floræ non urit hiems, non decoquit aestas,
Non ibi bacchantis boreæ furit ira, nec illuc
Fulminat aura noti, nec spicula grandinis instant.
B Quidquid depascit oculos, vel inebriat aures,
Seduceit gustus, narcs suspendit odore,
Demulcent tactum, retinet locum iste locorum:
Iste parit nullo vexatus vomere, quidquid
Militat adversum morbos, nostramque renodat
Instantis morbi proscripta peste salutem.
Non rerum vulgus, verum miracula gignens
Sponte, nec externo tellus adjuta colono,
Nature contenta manu, zephyrique favore
Parturit, et tanta natorum prole superbuit.
Flore novo gaudens, folio crinita virenti,
Non demorsa situ, non iram passa securis,
Non dejecta solo, sparsis non devia ramis,
Aulit Silva locum, muri mentita figuram.
Non florum prædatur opes fôliique capillum
C Tondet hiems, tenerana florum depasta juvenem;
Exsilium patitur arbor, quæcumque tributum
Germinis et fructus naturæ solvere nescit.
Cujus mercari fructu meliore favorem
Contendens, aliasque suo præcellere dono
325 Quælibet et semper de partu cogitat arbor.
Syrenes nemorum, etharistæ veris, in illum
Convenere locum, mellitaque carmina sparsim
Commentantur aves, dum gutturis organa pulsant.
Pingunt ore lyram, dum cantus imbibit iros
Auditus, dulces offert sonus auribus escas.
In medio lacrymatur humus, fletunque heato
Producens lacrymas, fontem sudore percenni
Parturit, et dulces potus singulat aquarum.
D Exuit ingenitas facies argenteus annis,
Ad puri remeans elementi jura, nitore
Fulgurat in proprio peregrina face solutus:
Prægnantis gremium telluris inebriat iste
Potus, et ad partus invitat vota parentis.
Arboribus similes tellus non invida potus
Donat, et affectum pariendi suggerit illis.

CAPUT IV.

Domus Naturæ in monte sita. Picturæ domus, ruciæ, ciuæ, imitatar logicæ, Aristoteles, Plato, Seneca, Ptolomeus, Tullius, Virgilius.

In medio nemoris evadit in aera montis
Ardua planities ei nubibus oscula donat.
Hic domus erigitur naturæ, si tamen isto
Nomine censeri fas sit, cum numine possit

Siderea superare domos, superumque penates,
Nec sibi dignetur conferre palatia régum,
A nostris laribus excepta beatior aula.
Aera metitur altis suspensa columnis;
Sidere geminarum præfugurat, ardet in auro,
Nec minus argenti proprio donatur honore.
Non ibi materies quæ sit demissior istis
Jura tenet, propriaque potest plebescere forma.
Hic hominum mores pictura gratia scribit,
Sic operi proprio scriptura fideliter hæret,
Ut res picta minus a vero deviet esse.
O nova picturæ miracula, transit ad esse
Quod nihil esse potest! picturaque simia veri,
Arte nova ludens, in res umbracula rerum
Vertit, et in verum mendacia singula mutat.
Sic logicæ vires artis subtiliter hujus
Argumenta premunt, logicæque sophismata vincunt.
Illa probat, ista facit; haec disputat, impetrat ista
Omne quod esse potest: sic utraque vera videri
Falsa cupit; sed ad haec pictura fidelius instat.
Illa armæ parat logico, logicæque palestram
Pingit Aristoteles; sed eo divinus ipsa
Somniant arcana rerum, cœlique profunda
Mente Plato, sensumque Dei perquirere tenet.
Mores suo Seneca mores ratione monetat,
Optimus excitor morum, mentisque colonus.
Divitis ingenii vena Ptolomæus inundans,
Devectus superas curru rationis in arcis,
Colligit astrorum numeros, loea, tempora, cursus.
326 Verbi pauperiem redimit splendore colorum
Tullius, et dictis ornatus fulgura donat.
Virgilii musa mendacia multa colorat,
Et facie veri contextit pallia falso.
Hic vigor et sensus æquali munera lance
Pensant. Alciden vigor armat, sensus Ulyssem.
Ne mente fermentet opum convictus, abunde
Fundit opem virtus ⁷⁴, et munera cogit abire.
Militat instantis fervens audacia Turui
Ense tonans, ignara metus, et prodiga vita,
Hippolytique pudor Veneris subductus habens,
Gaudet et excepto luget Cytheræa pudore ⁷⁵.

CAPUT V.

*Mævius, Neronis crudelitas, Ajax, Paris, Datus.
Elementorum concordia.*

Hæc species rerumque tropos, et somnia veri,
Regia picta tenet, tanto festiva decore.
Sed minus in vultu gestans insigne pudoris ⁷⁶,
Postremos subtristis habet pictura penates.
Vel lusisse parum. vel saltem somnia passam
Credas, vel tenues iræ sensisse procellas;
Vel magis oblitam facti presentis in illa
Naturam peccasse putes, delira videtur
Pictura facies meliorem poscere formam.
Sed neque geminarum radius splendore diescessus,
Nec nitor argenti, nec fulgere gratius aurum,

A Excusare potest picturæ crimen adulstum,
Quin pictura suo languens pallescat in auro.
Illa pannoso plebescit carmine noster
Ennius, et Priami fortunas intonat; illie
Mævius in cœlos audens os ponere mutum,
Gesta ducis Macedum tuebrosi carminis umbra
Pingere dum tentat, in primo limine fessus
Haeret, et ignavam queritur torpescere musam.
Illa præcipiti Nero fulmine concutit orbem,
Indulgens sceleri, cogit plus velle furorem,
Quam furor ipse velit: quidquid distillat ab illo
Nequitæ, totum sese partitur in orben.
Illa dives eget, sitit aurum totus in auro
Midas, nec metas animo concedit habendi.
Militis excedit legem, plus militi miles
B Ajax, militæque modus decurrat in iram.
Fractus amore Paris, Veneris decocitus in igne,
Militat in Venere, dum militis exuit actus:
Damnose compensat in hac quod perdit in armis.
In Davo propriam miratur noctua formam,
Et vultus peccata sui solatur in illo.
Ergo naturæ quidquid menuscula pleni ⁷⁷
Pectoris ⁷⁸, aut ejus modicam subters fugit artem,
Inscriptum thalamis picturæ gratia ⁷⁹ monstrat.
327 Singula decernens sensu Natura profundo,
Sedibus his sua jura tenet, legesque figurat
Provida, quas toto sparsim promulgat in orbe;
Scrutatur rerum causas, et semina mundi:
Quis chaos antiquum vultu meliore redenit,
C Dum formæ melioris opem vultusque decorum
Quæreret, atque suum lugeret silva tumuitum:
Quis fidei nexus civilia bella refrenans,
Et fratribus rixas, elementis oscula pacis
Indidit, et numeri nodo meliore ligavit.
Terrarum motus, mugitum fulminis, iras
Oceani, ventorum prælia mente fideli
Conspicit, et certa solers indagine claudit
Temporis excursus; cur contristata pruinis
Luget hiems canis ⁸⁰, ridet ver, æstuat æstas,
Effluit autumnus rerum torrente profundo,
Vel cur terra sedet, fluit annis, profluit aer,
Flamma volat, reliquisque fidem non invida servat,
Non audens violare fidem, cur fædera terris
Labilis unda tenet, certo contenta meatu.

D

CAPUT VI.
*Natura loquitur et depravatos hominum mores
deplorat.*

Postquam cœlestis aurata sedilia cœtus
Implevit, tantaque nitens deitate refusit
Ipsa domus, tanti lucem mirata diei:
Conciliis stetit in medio Natura, parumper
In terram demissa caput, concepia severis
Vultibus exponens, extraque silentia dictans.
Suspensus animos voces exivit in istas:
Sæpe, diu, multum solerti mente retracto

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁴ Ms. opes Titus. ⁷⁵ Ms. habent exceptum luget Cytheræa pudorem. ⁷⁶ Utrumque ms. decoris.
⁷⁷ Utrumque ms. plene. ⁷⁸ Non caput. ⁷⁹ Ms. fabula. ⁸⁰ Utrumque ms. cuna.

Singula, quæ nostræ pinxit solertia dextre :
 Sed nibil invenio quod in omni parte beate
 Vivat, quin multas nobis deferre querelas
 Possit, si nostram velit accusare Minervam.
 Sed nostras errasse manus quia pœnitit, error
 Haud nocet, et nostros denigrat parcus actus.
 Nec tamen haerentes maculas abstergere possum,
 Quas habitus firmi præscriptio longa tuerit.
 Nam medicina silet, vi morbi causa senescit⁴¹ :
 Nec morbi veteres molimina tarda requirunt.
 Unica conjecto tanta solatia pestis,
 Quæ tamen effectu describere nolo, priusquam
 Norma judicii vestri mens nostra probetur.
 Hoe in mente diu scriptum mihi sedet, ut omne
 Et simul instanter, caute, solerter, ad unum
 Desudemus opus : in quo tot munera fundat
 Quælibet, ut post has dotes videatur egere,
 Nostrorum crimen operum redinatur in uno,
 Unius probitas multorum crimina penset,
 Unaque quam plures exterminet unda lituras
328 Non terræ faciem redolens, non materialis,
 Sed divinus homo, nostro molimine terras
 Incolat, et nostris donet solatia dannis.
 Insideat cœlis animo, sed corpore terris.
 In terris humanus erit, divinus in astris.
 Sic homo, sieque Deus fiet, sic factus uterque
 Quod neuter,⁴² mediaque via tutissimum ibit.
 In quo nostra manus et munera nostra loquuntur.
 Sit speculum nobis, ut nos speculemur in illo ;
 Quæ sit nostra fides, quæ nostra potentia, virtus
 Quæ sit, et in quantum melius procedere possit.
 Si labor accusat nostros in munere tanto
 Defectus, onerique⁴³ manus succumbere nostro :
 Hoc decus excusat, solvens objecta laboris.
 Si natura negat, animi succurrere robur
 Debet, et affectus effectu claudere nostro.
 Nam quod nulla valet per se, supplebit in unum
 Conjurata manus, ut quæ nou singula prosunt,
 Multa juvent collecta simul. Nam plurimus amnen
 Rivulus excrescens gignit, scintillaque flammam
 Multa parit, multusque lapis concludit acervum.
 Heu⁴⁴, pudeat nostra terris decreta silere ;
 Quod nostri languescit amor, quod fama repesceps
 Torpet, et a toto viles proscribimur orbe ;
 Quod laxas mundo sceleris concedit habenas
 Tesiphone, nostraque sibi de gente triumphans
 Gaudet, et a nostro sugit gaudia lucu.
 Vincimur, et vietas pedibus submittit Erinnys,
 Et gravibus nostra castigat colla catenis.

CAPUT VII.

Prudentiae pulchritudo, vestimenta.

Sic natura suo mente sermone figurans,
 Fine dato verbis orantis sine perorat.
 Gaudet et assentit naturæ curia, volum
 Laudat, et a voto non distant vota sororum :

VARIAE LECTIONES.

⁴¹ Ms., ubi morbi causa senescit. ⁴² Ms. hominumque. ⁴³ Ms. duos hic interponunt versus sequentes :
 Heu pudeat nostrum toties errasse labore,
 Et tottes fructum male respondisse labori.

A Surgit ad hæc placidi vultus, gestusque modesti
 Circum scripta modis Prudentia, colla percrerrat
 Aurea cæsaries, sed acus mediata refrenat
 Litigium crinis, et regula pectinis instat.
 Ordo supercilii justo libramine ductus,
 Nec nimis exhaustus, nec multa nube pilorum
 Luxurians, sese geminos exemplat in arcus.
 Luminis astra jubat, frons lilia, balsama naris,
 Dens ebur, osque rosam, parit, offert, reddit, ad-
 [equat.

Spirat in ore color vivus, nec candor adulter
 Turpiter effingit tanti phantasma decoris.
 Sidereum vultus castigavere ruborem
 Lilia nupta rosis; et ne palloris obumbrant
 Nubila candorem, defendit flamma ruboris,
B **329** Clarius argento, fulvo conspectior auro,
 Lucidior glacie, crystallo gratior omni.
 Menti planities roseo non derogat ori.
 Non male colla sedent, humeris non insidet alta
 Cervix, at spatio surgit distincta modesto.
 Poma mammilarum modico suspensa tumore,
 Nulla mollitie dependent fracta, sed ipsa
 Duritie proprii describunt signa pudoris.
 Explicat explicito tractu juncta lacertos,
 Amplexusque suos deposcere brachia credas.
 Imaque consiliat suamis, extremaque primis
 Convallis laterum, modulo submissa decenti.
 Cætera quis nescit meliora latere sub istis,
 Quorum sola gerunt placidi preludia vultus ?
 Canone sub certo dimensio nulla retardat
 Corporis excursum, vel certo fine refrenat.

C Nunc magis evadens coelestia vertice pulsat,
 Nunc oculos frustra coelestibus insidet, ad nos
 Nunc redit, et nostra sese castigat habena.
 Vestis erat filo tenui contexta, colorem
 Non mentita suum, nulloque sophistmate visum
 Decipit, ino rubor nativus inebrat illam.
 Non ibi matieres formæ suffragia querat,
 Nec formæ peccata sibi velamina querunt :
 Materiae neutra succumbit, neutra sorori
 Cedit, et ex æquo cernant, ultra vincere possit.
 Sonniat hic rerum species pictura resultans,
 Quas tamen ex parte jubet expirare vetustas.
 Et formæ veteris vestigia pauca supersunt.
 Sed tamen in partes vestem diffusibat istam

D In variis scissura locis, lugere videtur
 Vestis, et illata sibi metu convicia flere.
 Dextra manus librat trutinam, qua singula pensat
 In numero, forma, mensura, pondere, causa.
 His ornata modis, isto festiva para
 Verba parat solers prudentia, cuius ab ore
 Curia dependet, currunt instanter ad illam
 Visus et auditus, sed voto dispire certant.
 Visus ut in specie tanta convivia querat,
 Auditusque favos verborum fugat ab ore.
 Ilis igitur verbis mentem Prudentia pingit,

Dum tenet intentas attentio tanta sorores.

CAPUT VIII.

Prudentia orationem Naturam approbat.

Nil nisi divinum sapit haec sententia, tanti
Prsvida consilii, quæ sic rationis in igne
Decoquitur, quod nulla manent vestigia facis,
Non fuidum redolat animum, non mentis obese
Segnitem loquitur, subitis non motibus instat,
A summis exputa labuis; sed mentis ab alto
Prominet, et nostris offert medicamina morbis.

330 Trans hominem mens ista sapit, condita sa- [pore]

Divinae mentis, de ejus fonte profundo
Rivulus emanat, animi discretio vestri.
Non igitur jacet examinis, non indiga recti,
Non rationis inops, non mens effrenis oberrat,
Non agitur casu, tanto suffulta patrono.
Quæ tantam mentem detractio mordeat? aut quis
Urget invidiae stimulcus? quis nubila livor
Miscaet, aut odium, cum limes regius illam
Dirigat, et recto producat calle viantem?
Ne vestra faciat conceplio mentis abortum,
Ne res tanta ruat, ne lux moriatur in umbra:
Sed magis exposita profulguret: exeat istud
In commune bonum, melius sub luce patet.
Namque bonum quod sœpe latet, splendore mi-

[nori]

Degenerat, inquietque magis, si luce fruatur.
Sic flos in fructus, in flumen rivos inundans
Ibit, et in mensem pinguis procedet arista.
Quid mellius sperare potest? quid majus? et ultra
Quid poterit velle conceptus mentis honeste?
Si bonus est, huc usque licet, defigat in isto
Gressus proposito, nec longius ire labore.
Sed tamen hoc supereret quod mentem concutit,

[obstat]

Proposito, vexat animum, concepta retardat.
Quod tanti vires operis, tot pondera rerum
Tantum nescit opus, operas suspirat ad istas
Nostra manus, quæ sic hominem conductit ad esse.
Quod non perducit, facit hunc, nec perficit ipsum.
Semper ad esse movet, sed nunquam promovet il-

[lum.]

Ejus^{ss} ad esse valet, nec ad ejus prævalit or- [lum.]

Dispar natura, dispar substantia, forma
Discors, esse duplex, hominis concurrit ad esse;
Una sapit terras, cœlum sapit altera, cœlis
Insidet haec, illa terris, mortique tributum
Cogitur ista dare, mortis lex excipit illam.
Haec manet, illa fluit^{ss}, haec durat, deperit illa;
Essendi nomen gerit haec, gerit altera nomen.
Corpus habet terras, cœlestia spiritus: ergo
Terram terra tenet, retinet coelestis cœli.
Incudem nostram corpus mortale fatetur.
Artifices nostros, et nostram postulat artem;
Artifices alij animæ natale requirit.

A Artificis melioris opem cœlestis origo

Postulat, et nostram fugit ejus forma monetam,
Divinique loquens operis miracula, nostrum
Spernit opus, ridens artis vulgaria nostræ.

CAPUT IX.

Qualiter ex nihilo, sine forma, semine, causa,
Materia, motu, sensu, ductore, magistro,

331 Ingenitum, simplex, animabile, mobile, pu- [rum,

Prodeat exterius, nullo mediante patrono:

Sola Dei novit Prudentia, cujus ab alto

Pectore procedit quidquid procedit in esse.

Hic elementa silent, languescent semina rerum,

Sidus hebet, natura jacet, virtusque planæ

Deficit, et propria miratur jura silere.

B Ergo cum nostra genitiram regula taleni

Nesciat, et tantam stupeat pictura^{ss} figuram,

Ocasumque manus talen patiatur ad ortum;

Non video, non concupio, non iudico memet

Scire modos, causas, rationes, semina, formas,

Instrumenta, quibus nostra mediante Minerva

Ortus cœlestis animæ ducatur ad ortum.

Ergo consilii super his libranina ferre

Nescio, non valeo, dubito, desisto, retardor,

Consilio, ratione, fide, mea causa jacebit

Orphana, nec certo claudetur sine voluntas,

Singula ni ratio trutina meliore repensem.

Quam penes obscurum fluitans, mutabile, cassum,

Ignotum, mendax, nihil est, cui singula lucent,

Cuncta patent, dubiumque nihil, non alta viden-

[tur]

Astra, nec obscurus aer, pelagusque profundum.

Sol animi, mentis oculus, lumenque viantis

Proscripti patria, mortis solamen, origo

Justitiae, virtutum regula, linea recti,

Subducat dubia certis, mendacia veris,

In certo figat animum, dubiumque recidat,

Erroris tergit tenebras, verique serenet

Luce diem mentis, et falsi nubila pellat.

Menti concusse dubiorum fluctibus, aura

Gratior applaudat rationis, flamme leni

Concilians æstus animi, fluctusque retardans.

Segnitemque meam non tanti massa laboris

Accusare potest: non tanto via labore

D Cedo, nec ignava mendico quietis asylum.

Aggregari quidquid ratio dictaverit, inno

Jusserit, atque nihil de contingentibus ipsa

Transgrediar, finem proprium pro posse secura.

Sed quia principia nullo concludere sine,

Vel dare principiis fines aliunde profectos,

Ut primo medium, medio non consonet imum,

Censeatur turpe, fluitans, mutabile, stultum;

Cedere principiis malo, quam cedere fini.

CAPUT X.

Ratio loquitur. Ejus descriptio.

Sic ait, et tanto dubiorum turbine tota

Curia concutitur, turbataque turba sororum

VARIÆ LECTIÖNES

^{ss} Ms., Semper. ^{ss} Ms., fugit. ^{ss} Ms., natura.

Fluctuat in dubiis, alta cum voce fluentes
Suspendens animos, et murmura sola pererrans:
332 Qualiter aura fremit, fluit aer, fluctuat unda,
Quam primo zephyrus cum planat flammea leni,
Si maris exutus borealis turbo soporem,
Vel maris instantes cogat vigilare procelias:
Sic animi fluitant, et mentes mentibus instant,
Quas Natura prius leni perflavera auræ,
Perflat majori flatu Prudentia mentes:
Erigitur Ratio, poscitur silentia nuto,
Voce, manu, facie; pacis tranquilla meretur
Vultus, et ad nutum morientia murmura mutant
Virginis in facie; Prudentia plurima vultu
Paret, et expressi sequitur vestigia vultus.
Suntque relative facies: gerit altera formam
Alterius, seseque sibi conformat in illa.

Una sibi facies faciem presentat utramque:
Vultus diversi, facies diversa durarum;
Non adversa tamen, quales deceat esse sororum.
Par facies, habitusque pares, par gestus in illis,
Par modus atque decor, sed dispar vultus in an-

[inis,

Nam potior⁸⁷ Ratio, senii vexilla gerebat,
Plenior aetate, plenis maturior annis.
Dextra manus speculi triplicis flammata nitore
Splendet, et in triplici speculo triplicata resultat
Vitrea molles, quæ tactus abdicit omnem
Insultum, digitique levee vix sustinet ictus.
Unius speculi sese concedit in usum,
Attente Ratio speculo speculator in isto
Causarum seriem, rerum scrutatur abyssum,
Subjecti formaque videt connubia, cernit
Oscula, quæ miscet concretio, quæve propinat
Unio nativa⁸⁸, fornix subjecta maritans,
Subjecti quæ forma facit, quæ perficit esse,
Quæ rem conducit, vel quæ perducit ad esse:
Quæ generat, quæ mutat eam, quæ servat in

esse,

Quid sit, vel quanta, qualis, vel quomodo sese
Res habeat, reliquaque status perquirit in illa.
Argenti facies facies exuta metalli,
Infra se splendore diem stellasque relinquentis,
Exsultat, speculi formam vestita secundi.
Hic subjecta videt formis viduata reverti

A Ad chaos antiquum, propriamque requiret ma-
trem,
Inque statu proprio puram juvenescere formam,
Nec sua degeneris subjecti tedia fere,
Quomodo forma suo gaudens requiescit in esse;
Nec varius fluctus subjecti naufraga sentit,
Qualiter ad proprium peregrina revertitur ortum,
Subjecti fugit occasus et funera vita;
Subjecti senio non deflora juventus,
Formarum formas semper facit esse pueras.
Cernit inoffenso vultu, mentisque profundo,
333 Quomodo compositum simplex, coeleste cadu-

cum,

Diversum fit idem, gravidum leve, mobile certum,
Obscurum lucens, pretiosum vile, jocosum

B Fleibile, perpetuum mortale, volubile fixum.

Auri nobilitas, auro, decuictor omni,
Vixque suum dignata genus speciemque fateri,
In speculi transit speciem, quæ tertia rerum
Umbras mentiri nescit, sed singula monstrat
Tersius⁸⁹, et specie meliori cuncta figurat.
Hic rerum fontem, mundi genus, orbis ideam,
Exemplar, speciem, causam, primordia, linem,
Conspicit, et certis metit singula causis:
Qua ratione, quibus causis, cur, quomodo, quando,
Instabilis, genitus, fluctans, mutabilis, iste
Mundus, ab ingenito, stabili, certoque figuror,
Esse, statum, speciem, vitam contraxit et ortum,
Quomodo terrestrem formam coelestis idea

C Gignit, et in nostram sobolem transscribit abyssum.
Mittit in auxilium⁹⁰ formas, quas destinat orbi.
A patre degenerat proles, faciemque paternam
Exuit, antiqui vultus oblitera parentis,
Qualiter in mundo phantasma resultat ideæ,
Cujus inoffensus splendor sentitur in umbra,
Qualiter a fonte formarum rivus aberrans
Ingenitum perdit subjecti labe nitorem.

Quid cogat fatum, quod casu defluat, aut quid
Arbitrii possit medio librata potestas:
Se totam ratio speculis expendit in istis.
Sed magis ad presens visus indulget habenis,
Mentem sollicitat, animum diffundit, ut intus
Hauiat a speculis aliquid⁹¹ ratione probatum,
Quod digne ferri tantas mereatur ad aures.

334 LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Voluntas auriga visus. Rationis discursus. Ratio se humilians petit veniam. Approbat consilium Nature. Hominem virtutibus omnibus perfectum in terris optat.

Regia tota silet, exspirat marmor, in altum
Cum visu placidos delegat curia voltus.

D Cum visu currat animus, visumque volantem
Anticipare cupit visus auriga voluntas.
Evocat ergo foras mentem rationis inundans
Eloquium, sermoque modum decurrat in istum.
Plusquam posse meum possit, me posse jubetis,
Dum vestram cogit indecta docere Minervam.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁷ Ms., senior, ⁸⁸ Natura. ⁸⁹ Ms., certius. ⁹⁰ Ms., exsilium. ⁹¹ Verbum.

Sic myrti præsent lauris, oleaster olivis,
Sic saliunca rosis, vilis sic alga hyacinthis
Præfertur, gemmisque latum, violisque cicutæ.
Sic ovis a capra mendicat velleris usum,
Sic tumidus torrens a rivo postulat undam,
Sic solet a daucō narcissus querere formam,
Sic addit lucem candelæ flanima diæ.
Sed quoniam cogit, jubet, instat vestra voluntas,
Ut super his quæ vestra modo discretio movit,
Mendicata mei tandem suffragia dentur
Consiliis; plene vestris obsistere votis
Nolc, sieque mea vobiscum velle voluntas
Incipit, ut tandem cupiat quodcumque necesse est.
Defæcata minus, aliquamque regantur formam
Consiliis secreta mei deponere vobis
Malo, quam votis vulgata fronte repugnent,
Aut mea conjectent suspecta silentia fastum.
Ergo precor veniam, venia non tarda sequatur
Gratia delictum, relevet compassio morbum,
Si minus excoetas rationes verba propinquent,
Vel rationis iœps jejunus sermo labore.
Nec stupor invadat vestræ munimina ²² mentis,
Si sibi sermo meus maculas erroris adaptat ²³:
Error in humanis comes indefessus oberrat.
Denigrare solet fermenti copia, quidquid
Huiusnam sermo vel mens humana volutat.
Si tamen officio finis respondeat, alter
Non est orantis error, non culpa medentis,
Si primus finis fraudetur sine secundo.
Non ferit assidue, telum quicunque minatur:
Non semper medicus sanat, non ipse perorat
Rhetor, non logicus ad metam pervenit, imo
Sepe jacens calle medio defessus anhelat.
Discretum, prudens, cautum, laudabile, tutum,
Utile consilium Naturæ judico, votum

335 Approbo, propositum laudo, molimen adoro,
Ut novus in mundo peregrinet Lucifer, in quo
Nullius labii occasus nubilem ortum.
Sol novus in terris oriatur, cuius in ortu
Sol vetus occasus proprios lugere putetur.
Possideat solus, quid, uid posseditimus omnes
Omnis homo sic unus erit, sic omne quod unum:
Unus in esse suo, sed erit virtutibus omnisi.
Solis in occasu sol alter proferat ortum;
Sit ²⁴ contra vitia quæ nos extingue tentant,
Tutor, defensor, iudex, athleta, patronus,
A nostris laribus cum nos exterminet orbis,
Hie noster thalamus, nostrum firmetur asylum.

CAPUT II.

Non tamen inficiar uterina: verba sororis,
Quæ tanti linain sapiunt examinis, imo
Verius hæc eadem possunt examina dici,
Cum nostrum fateatur opus, nostramque requirat
Ineudem, fluitans humanæ machina molis.
Corpus ad esse suum vocat artis regula nostræ:
Excipit hæc hominis animam, quæ semper ab istis

A Legibus excipitur, meliori police ducta.
Non tamen a tanto debet secedere voto
Instans propositum, nec citra prælia vinci,
Quamvis ad tantas operas, tantumque laborem
Naturæ suspiret opus, citraque residat;
Supplebit tamen ipsa manus divina, quod infra
Perfecti normam naturæ norma relinquet.
Quod natura facit, divinus perficit auctor ²⁵;
Divinum erat ex nihilo, natura cadueum
Procreat ex aliquo: Deus imperat, illa ministrat.
Hic regit, illa facit; hic instruit, illa docetur
Ergo si nostris, quæ sunt indigna favore,
Votis aspirat, suspiria nostra relaxans
Plenius applaudit istis, quæ sola perorat.
B Nec candore precium vestiri cultius orant
Vota, tamen precibus nostris mellita mereri
Plus poterunt, tali melius condita sapore.
Ergo vota, preces, animos fundamus in illum,
Ut nostris faveat votis, ut vota secundet,
Qui solus complere potest; nec tarda sequefut
Mens divina, preces si mens legaverit extra:
Quam non rhetorici oratio picta figuris,
Non ignavus opum cumulus, non musa Maronis,
Non amor hypocrita, nec honor venator amoris
Demulces, sed sola precum dulcedo perorat.
Si tamen a fonte cordis deducta madescat
Restat in ambiguo, nec certa luce patescit,
Quæ nostrum quibus auxiliis, quo calle viarum
336 In superas delecta domos, donetur honore
C Legali, quæ vota Deo præsentet, et instans
Imbre precum, precibus divinas compluat aures.
Sed tamen et proprio mentis sententia dictat.

CAPUT III.

Prudentia aptissima indicatur ut ad Deum mittatur.
Cælorum secreta iunatur.

Nulla potest melius istius muneris usum
Amplexi, quam nostra soror Prudentia, cuius
Debellare nequit virtutem turba laborum:
Cujus iter, gressus, obstacula nulla retardant,
Non strepitus, non ira maris, non vallis abyssus,
Non juga, non celsi præceps audacia montis,
Asperitasque viæ axis callosa ²⁶, nec ipsæ
Limitis ambages, desertaque nescia gressus.
Non rabies venti, non inibribus ebria nubes,
D Non tonitrus horrenda lues, non nubilus aer,
Quin Superos adeat, quin visitet astra, Deique
Imbibat arcanum, divino fonte madescens.
Ceruit in areanis superum, quis Conditor orbis,
Quid Deus ipse velit, quid mundo præparet, aut quid
Prævideat, vel prævideat, vel destinet orbi;
Quid possint cœli secreta, quid astra loquantur;
Cur cœli cursus motu nugetur eodem,
Semper in occasum vergens; contraque planeta ²⁷
Militet ²⁸ adverso motu, cœlumque refrenet.
Morbida Saturni quid mundo stella minutetur,
Quamve salutis ouem Jovialis ²⁹ gratia mundo

VARIE LECTIONES.

²² Ms. A. Medicamina. ²³ Adaptet. ²⁴ Sic. ²⁵ Actor. ²⁶ Collosa. ²⁷ Planetas. ²⁸ Militat.
²⁹ Hic malis.

Nuntlet, aut Martis sidus quæ bella prophetet.
Quo duce, qua causa, quo somite, quove patrono,
Temporie, motu, vita, splendore, meatu,
Providet, applaudit, blanditur, consulit orbi
Sol, oculus mundi, fons vitæ, cereus orbis:
Quas Venus illecebras, quæ tristia gaudia, tristes
Lætitias, mala dulcia, pœcula felicea terris
Offert, et felie mellito compluit orbem:
Quo nexus, quo lege meant, quo fædere juncti
Lucifer et nostri Cyllenius assecla solis
Nascentis vexilla gerunt; famulantur eunti,
Alternantque vices, sibi quas partitus uterque,
Alter in alterius usum transcribitur, alter
Solis in occasu splendescit, solis in ortu
Alter, et alterni sibi mutua nomina donant;
Ilesperus occasum comitatus, Lucifer ortum.
Quæmodo mendicat alienum luna decorum,
Cur a luce sua Proæbe demissa, parvum per
Detrimenta suæ deploret lucis, at infra
Plenius exhausta totius luminis amplam
Jacturam queritur, sed rursus fratris in igne
Ardescens, nutrit atriti damañia decoris,
Perfectos tandem circumfert plena nítores;
337 Quis liget in nube pluviam, cur mugiat ær,
Quis pariat ventos, quis eorum seminet¹⁰⁰ iras
Cur in tot facies exit substantia nubis,
Nunc pluviae plena lacrymis, nunc cana pruinis,
Nunc vestita nivis facie, nunc grandinis arma
Suscipit, et cœli miratur terra sagittas.
Ergo quæ melius legati munus iubit,
Quam Phronesis (28)? cui cuncta Dei secreta lo-
[quuntur.]

Ergo si nostris vult condescendere votis,
Omnia provenient ut lex depositit, et ordo
Postulat; et certis claudentur singula metis.
Nec puto quod tanta rerum molimina, tantos
Conatus animi, tanti momenta favoris
Defraudare velit, tantosque refellere quæstus.
Nil dubii superest his concurrentibus; omnes
Aggregiamur opus; melior fortuna sequetur.
Dimidium qui coepit habet; finisque beati
Gratia principiis semper respondet honestis.

CAPUT IV.

Concordia describitur. Ejus formæ valor, potestas, etc.
Sic animos captat Ratio, mentesque sororum
Allicit, et turbam cogit plus velle volentem.
Sed tamen assensum Prudentia sola minorem
Donat, seque pareni tanto negat esse labori.
Cogitur¹⁻², illa negat, meruitque negatio cogi.
Fluctuat hæc, se nolle negat, nec velle fatetur:
Inter ntrumque volat, nec vult, et nolle veretur.
Dum sic in dubio incens pendet, fluctuat, hæret,
In medium cuncta medians Concordia sese

VARIAE LECTIOINES.

¹⁰⁰ Ms. V., Terminet. ¹⁻² Poscitur. ³ Mensura. ⁴ Ms. V. sequentem hic interset versum
Ad virgæ nutum pacem sibi postulat illa.

⁵ Votis.

(28) Id est Prudentia.

A Profert, in ejus facie deitatis imago
Splendet, et humani fastidit tedia vultus.
Pacem sponte tenet crinis, flammantior auro,
Se sibi conciliat, nec opem sibi pectinis optat,
Sed sibi sufficiens in tanta pace quiescit;
Ut nec perlantis boreæ suspiria erinem
Sollicitare queant, litisque creare tumultum.
Forma, figura, modus, numerus, junctura⁵ de-
[center]

Membris aptatur, et debita munera solvit.
Sic sibi respondent concordi pace ligata
Membra, quod in nullo discors junctura videtur.
Unius vultus, uno contenta colore
Vestis, in ornatum membrorum transit; eisdem
Sic foris aptata, quod eis inscripta putetur.

B Illic arte sua vitam pictura secundam
Donat eis, quos castus amor, concordia simplex,
Pura fides, vera pietas conjunxit, et unum
Esse duos fecit, purgati fœdus amoris.
Nam David et Jonathas ibi sunt duo, sunt tamen
funum:

Cum sunt diversi, non sunt duo mente, sed unus.
Dimidiant animas, sibi se partitur uterque,
338 Ut sibi Pirithous se reddat, redditus orbi,
Theseus inferni loca, monstra, pericula tentat,
Vivere posse negat in se, nisi vivat in illo.
Tyleus arma rapit, ut regnet Tyleus alter:

In Polynice suo pugnat, seseque secundum
Dum regnare cupit, sibi poscere regna videtur.
Alter in Euryalo comparet Nisus, et alter

C Euryalus viget in Niso: sic alter utrumque
Reddit, et ex uno comitum pensatur uterque.
Atrides furit in furis, ejusque furorem
Indicat esse suum Pylades, patiturque Megæram,
Ne patiatur idem Pylades suus alter et idem.
Hæc pictura suis loquitur mysteria signis,
Nec res ipsa magis nec lingua fidelius unquam
Talia depingit, talique sophismate visum
Decipiens oculis, rerum concludit in umbra,
Quicis præco solet esse boni pacisque figura.
Virginis in dextra foliorum crine comatus,
Flore tumens, fructus exspectans, ramus oliva
Pubescit, nec matris humi solertia quarit,
Quo mediante vices, nexus, et vincula rerum,
D Fœdus, amicitiam, pacem, concordia necit,
Verborumque⁴ notis⁵ succurrens, nutibus ihs
Prodit in hæc, verbisque sonum sententia dictat.

CAPUT V.

*Concordia loquitur. Enumerant plurima mala quæ
in mundo contigerunt defectu concordie.*
Si mea jura, meas leges, mea fædera, mundus
Olim servasset, vel adhuc servaret amoris
Vincula, non tantus gemitus sub cladibus orbis.

NOTÆ.

Non cœnam fratrum, non cœnæ flesset abusum
Phœbus, et errantis naturæ criminæ lugens
Noctis abusivæ tenchoras legasset in orbem ;
Non rex Thebanus, Polynicis frater et hostis,
Exutus fratrem sese mutasset in hostem ;
Non patriæ commenta dolos, exuta parentem,
Proprietate scelus redolens, pro matre novaream,
In sua degenerem vertisset viscera dextram.
Trojæ nobilitas, Trojæ decus, inelyta Trejæ
Fama vireret ⁶ adhuc, nec laudis flore careret ;
Non auri potum sicutis, non eibius auro
Aurum potasset Crassus, male potus in auro ;
Non olim civile nefas, non Cæsaris arma,
Non pueri regis animum, non federa regni,
Non mortis servile genus, servosque probasset
Magnus, et examinis, truncatus, nudus honore
Funeris, in nuda solus jacuisset arena.
Post tantos bellæ strepitus, post fulmina Martis,
Post gladii furias, post tot discrimina, Cæsar
Non fraudes, pugnaque stysi sensisset inertem.
339 Cæsaris insultus, bellæ momenta, fuorem
Fortunæ, casusque vices, Antonius olim
De facili posset vitas, nec uxor adaptans ⁷
Mammis serpentes, colubros lactasset (29), et ipsos
Uberibus potans, potasset in ubere mortem.
Ni stabili nexu, concordi foedere, pace
Perpetua, vicibusque meis elementa ligasseim,
Intestinus adhuc strepitus primordia rerum
Dissona concuteret, germanaque bella moveret ;
Officis excepta suis, ignara meatus,
Seabra situ, confusa locis, permista figuris,
Fortuiti agitata modis, elementa jacerent.
Et nisi sponte meis obnoxia legibus essent
Astra poli, coelique vices, septenque planetæ,
Ordine, pace, fide, numero, nevunque ligati,
Omnia fortuitis fluenter incerta iuiniis.
Ni mea corporibus animas juncta ligasset
Designans habitaré casas, ergastula carnis
Spiritus egrediens proprios renearetur in ortus.
Hæc probat, hæc fatur, hæc disputat, hæc docet,
fista

Ostendit ratio quod nil servatur in esse,
Quod servare meas leges et jura recuset.
Nos ergo liget unus amor, liget una voluntas,
Unum velle liget, liget unum nolle, sorores.
Cætera sic pacis normam servare tenentur
Nos magis, ad quarum nutum disponitur orbis,
Quas penes arbitrium, jus est, et regula mundi.
Quis nexus, quis verus amor, quod foedus amoris,
Quæ pietas, quæ pura fidès, quæ linea recti,
In rebus reliquis saltem vestigia pacis
Servabit, si nostra manet concordia discors?
Defluerit in membra capitisi jactura dolentis.
Defluerit in ramos vitium radicis amare.

A Defluerit in rivos tabes cognata fluento.
Quis luna splendor, si solis lumen oberrat?
Quis rivi fluctus, si copia fluminis arct?
Quis grani fructus, si torrens ⁸ languet arista?
Si nostram pacem discordia dissipit, imo
Rumpit, nostra perit virtus; nam stare negatur
Occidens patiens, in se divisa potestas.
Cum nobis donet consensus ⁹ rulor adultum,
Dissensus noster vires exhaustet istas.
Effectus medicina suos divisa recusat,
Quem sibi distribuant rivi, minus annis laundat,
Vei divisa minus candescit flamma canini.
Aerior insultus vitorum pugnaque major
Nobis incumbet, si nos divisor error.
B Postquam cœmenti rumpit discordia muros,
Hostili pugnae muros exponit inermes.
Acrius insultat scvitque profundius ensis,
340 Consercat partes vi nulla repugna donant,
Nec series harum consercat recalcitrat ensi.
Acrius in volucrem Tovialis felminat ales,
Cum plebem volucrum venientis disgragat horror.
Ubi ins torrens effunditur, obice nullo
Defendente viam, fluvioque negante meatum.
Ergo concordes votum curramus in unum,
Quod naturæ petit, ratio commendat, honestas
Approbat, imo cupit, pietas depositit et optat.
Nec phronesis sola, distans, contraria, discors ¹⁰,
Nos omnes pacis conformi lege jugatas
Dividet in partes, ut amoris vincia relaxet :
C Sed potius constars, congruens, consona, con-
fers
In nostram veniet mèntem, ne vieta lal ore
Cedere eredatur citra præludia lucte;
Vel tamido flatu perlare superbia mentem,
Vel sibi livor edax animi mordere recessus.
An quæ sola solet bona poscere, sola recidet
Iloc commune bonum? nostrum decus? uile vo-
[lum?]
Nos omnes quæ sola libens, et sponte movere
In tantum deberet opus, tantumque favorem,
Si flammata minus torperet nostra voluntas,
Nec tantum vellet animus concendere noster.

CAPUT VI.

D *Prudentia verbis Concordiae accensa, legationem assumit. Currus adificeari ordinatur. Septem deguantur artes liberates.*
His verbis accensa magis Prudentia mentem
Sistit, et in certo signo vestigia mentis.
Tempestas animi moritur, fluctusque recedunt,
Velle suum commune facit cum velle sororum.
Cogitat, exquirit, studet, invenit, eligit : ergo
Quæ via, quis callis, quæ semita, rectius ipsam
Deferet ad superos, arcanaque regna Tonantis?
Utique minus possit gressus vexare viantis

VARIE LECTIONES.

⁶ Vigeret. ⁷ Adaptans. ⁸ Ms. V. Torpens.

⁹ Assensus. ¹⁰ Distans contraria, dissona, discors.

NOTÆ.

(29) Cleopatra designatur.

Limitis asperitas, pes scandala nesciat, imo
Ut citius possit munus complere quod instat,
In q̄to percurrat cōlum, mare, sidera, currum
Imperat excudi sapientia, nec pede lento
Affectum sequitur affectus, sed simul instant.
Nascitur effectus, cum nascitur ipsa voluntas.
Sic matr proliq̄e simili conceditur ortus.
Cautæ, prudentes, pulchrae, similesque puellæ
Septem, quæ vultum sub septem vultibus unum
Reddunt, quas facies, genus, ætas, forma, potestos
Una tenet, tenet una filies, tenet una voluntas,
Assistant Phronsci, Phronesis decreta sequuntur,
Eius in obsequio semper fervere paratæ.
Tot dotes in eas effundunt dona sophiae,
Quot sese totam prudentiam fundit in illas,
Se partitur eis, sibi thesaaurizat in illis.
Sic divisa, tamen manet integra, sparsaque tan-

[dein]

341 Colligitur, diffusa redit cum seniore multo.
Delegans vultus in eam mentisque latebras,
In vulta velut in speculo chorus iste sororum
Conspicit, attendit, discit, notat, atque docetur,
Quidquid charta tenet, quidquid mens concipit,
[audet]

Lingua loqui, totamque bilib sine fine sophiam.
Quod manus artificis, pictoris gratia, fabri
Dextera, sculptoris solers industria poscit.
Ut Zenix pingit chorus hic, ut Milo figurat,
Ut Fabius loquitur, ut Tullius ipse perorat,
Ut Samius sentit, sopit ut Plato, querit ut Her-

[ines,

Dividit ut Socrates, ut Zeno colligit, instat
Ut Briso, studet ut Crisias, speculator ut Argus,
Temporis excursus ut Cæsar cogit, ut Atlas
Sidera perquirit, ut Zetus pondera librat,
Tanquam Chrysippus numerat, metitur ut alter
Euclides, canit ut Phœbus, citharizat ut Orpheus,
Circinat ut Perdix, ut Dædalus erigit arcæ,
Fabricat ut Cyclops, ut Lemnias armæ monetat,
Instruit ut Seneca, blanditur ut Appius, urget
Ut Calo, succedit ut Curlo, velat ut alter
Persius, ut Crassus simulans, ut Julius alter
Dissimulans, ut Soldius implicat¹¹, explicat idem
Ut Naso, vernat ut Statius, ut Maro dictat.
Concipit, exponit, imitatur, gestat, adimplat
Mercurii sensus, nostri Demosthenis iras,
Ovidii lumen, Lucani fulmen, abyssum
Virgilii, morsus Satyrae, Solonis asylum.

CAPUT VII.

Artes liberales designantur. Artibus liberalibus injungitur ædificatio currus Prudentiae. Grammatica facit temponem in curru Prudentiae. Grammatica fructus. Grammatica natura et usus.

Ergo Minerva¹² videns tanto splendore Sophie,

VARIE LECTIÖNES.

¹¹ Ms. R., Sol dum duplicat. ¹² Minerva, disciplinarum Dea, vulgo Pallas. Suntur etiam pro ingenio, vel natura, ut, invita Minerva, aliquid lacere repugnante natura. ¹³ Ms., ab ore. ¹⁴ Coloris. ¹⁵ Frenat.

NOTÆ.

(50) Intellectus seu intelligentia.

A Tot donis, tautisque datis, splendere sorores,
Ordinat, injungit, jubet, imperat, orat, ut instans
Qualibet istarum comitum, comitante Sophia,
Corpo, mente, tñde, studeat, desudet, anhelet,
Instet, et efficiat, ut currus currat ad esse,
Quo terræ spatium, mare, nubila, sidera, cōlum,
Transeat, et trini superato cardine ecclii
Scrutetur secreta noys (50), sensusque profundos
Hauriat, et summi perquirat velle magistri.
Vix salis expressit votum, cum vota jacentis
Certatim compleri student, seseque sorores
Accingunt operi, non mens discordat ab actu,
Non a mente manus, sed eam delegat in actum
Affectus mentis : manus ergo praedicit extra
Quod mens intus habet; sic mentis lingua fidelis
Fit manus, et proprio mentem depingit in actu.
Harum prima studet, ut temo p̄reambulus axis,
Et quasi venturi quadam prefatio curris,
342 Prodeat, ut tanti si: pars primæva labo-is.
Illa vigil, studiosa, libens, attenta, laborans,
Indulgens operi, mente deducit in actu.
Non habitu vilis, non vultu sordida, gestu
Degener, incompta verbis, vel barbara factis:
Sed tamen in vultu præscribit signa laboris
Pallor; sed modicus, qui non proscrifit in ore
Purpureæ ignes, niveique caloris¹³ honorem,
Cum flos virgincus non defloreret in illa,
Nec proprium Irangit¹⁴ Veneris fractura pudorem:
Sunt tamen in multo lactis torrente natantes
C Manuae, subducti mentita damna pudoris.
Dum suspirat adhuc lactantis ad ubera matris,
Infantem cibat iste cibus, liquidoque fovetur,
Quem solidum non pascit adhuc, dum pocula la-

[etis

Lactea delibat ætas, potuque sub uno
Et cibus et potus in solo lacte residat.
Asperat illa manum scutica, qua punit abusus,
Quos de more suo puerilis combilit ætas.
Verberibus sic asperat ubera, verbera mollit
Uaberibus; facto pater est et mater codem.
Verbere compensat patrem, gerit ubere matrem.
Officio scalpi servit manus altera, dentes
Liberat a scabie, dum huxum dentis in ipsum
Verit ebur, rursusque suo candore venustat.
D Vel si dens aliquis aliorum de grecæ solus
Devict, excessum sub justa lance recedit.
Infantes docet illa loqui, linguasque ligatas
Solvit, et in propriam deducit verba monetam.
Candida Niliae vestis contexta papyro
Vestit eam, formæ non detrahit illa, nec illi
Forma hocet: cultus formæ connubia gratae
Nectunt, et sese proprio venerantur honore.
Vestibus his inscripta manent, descripta resultat

Artis grammaticæ virtus, natura, potestas,
Ordo, materies, pars, finis, nomen, et auctor,
Officium, species, genus, instrumenta, facultas.
Illic imperium datur arti, regula regnat,
Exsiliū patitur vitium, venianque mereri
Nesci, grammatica patiens sine fine repulsam
Defendens scse propriæ ratione figura
Excubat ante foras artis, venianque precatur :
Ars admittit eam, veniam largita preecant,
Nec foveat in gremio, sed tantum sustinet illam.
Hie docet ars, monstrat ratio, doctrina fatetur,
Litura cur simplex, cur indivisa vocetur,
Cur sibi mendicet elementi littera nomen,
Vel tropico soleat elementum littera dici ;

Quæ pingant elementa notæ, quæ nomina signent,
Quis claudat numerus, quis congruit ordo, potest
[stas]

343 Quæ sit, et has species certo sub canone
[claudit :

Cur tenui dejecta sono poscentia vocem,
Caetera mutescant, verum vocalis aperte
Clamaret, et reliquæ vocis spiramina donet ;
Qua ratione, quibus causis, h, littera non sit,
Cum sibi prætentat scripturam, nomen, et usum ;
Ed civi loca possideat, solaque figura
Jus sibi defendens elementi præferat viabram :
Qualiter in metro secum rixata liquecat
Vocalis, vocisque suum desperat honorem.
Qualiter in metro nativas littera vices
Perdit, et ad tempus languet prescripta potestas.
Qualiter in metro vices et jura duarum
Vindicat una sibi, redimendo damna sororum.
Quonodo diversas species vox induit una,
Quam gravis accentus infra demittit, acutus
Erigit, in gyrum fert circumflexus eandem.
Quidve sibi proprium defendit littera, quidve
Syllaba, quid proprii juris sibi dictio servat,
Quid proprie proprium nomen sibi vindicat, aut

[quid]

Apropiat verbum sibi, quid pronomen adoptat,
Quid reliquæ partes proprio sibi jure reservant.
Quid nomen proprie designat, quid peregrine
Insinuat, quid verba notant, pronomina signant,
Cum subjecta notent, cur sic pronomina forme
Dedignentur opem, quod demonstratio sola
Subveniat formaque vicem compenset in illis.
Qua ratione regat pars partem, quave regatur.
Cur nomen substantis aliis, vel cetera pingens
Materiae gerat officium, formanque figuret,
Verbi cur redeat in se vel transeat actus.
Fœdus amicitiae cur verbis-nomina servent,
Et verbo junctum solvat sua debita nomen,
Quæ nisi conveniat, oratio muta tacebit¹⁶,
Nec plenos sensus vox decurtata loquetur.
Cur partem capiens ab utroque rependat utrique

A Dictio quod debetur ei, sic reddit utrumque
Quod neutrum, mediumque tenens mediatur utrumque
[que,
Cur reliquæ partes istas venerentur et istis
Sese submittant, nec eis servire recusent.
Haec artis series seriatim pœta propinat
Delicias oculis, et menti ferula donat.
Nam pictor præductus eam descripserat, inno
Plus pictore potens picturaque elatitatem illum.

CAPUT VIII.

Grammatica rudem materiam adaptat operi. Grammaticæ auctores. Donatus. Aristarchius. Priscianus. Grammatici solo cortice gaudent.

B Aggregens proprium virgo præfata labore,
Non oneris concusa metu, non fracta labore,
Ad proprium desudat opus, multumque rebellis
Materies tandem sequitur superata volentem.

344 Nam prædicta jacent ad tempus, et otia ser-

[vant

Instrumenta, quibus pueriles excolit annos,
Et mentita fabrum fabrilibus utitur armis,
Materie fluxum superat, cogitque negantem
Materiam servire sibi, lignique rigorem
Edomat, et lignum temonis imagine vestit.
Hie ortu sculptura novo, vitaque recenti
Grammaticæ locat artifices, et eudere cogit;
Illuc Donatus rhetor¹⁷, patronus, et hæres,
Grammaticæ præcepta docens, vitiumque recidens,

C Doctrina, verbis, studio, ratione, figura,
Ampliat, extollit, ditat, defendit, honestat
Grammaticam, nomenque sibi speciale meretur,
Ut non grammaticus dicatur : at emphasis ipsam
Grammaticam vocat huic, signans sub nomine nu-

[mco.

Noster Aristarchus donaria fundit in artem
Grammaticam, enjus thesauros ampliat, auget
Divitias, viresque suas mensurat in illa.
Partes grammaticæ dissutas cogit in unum
Dindimus, et propriis describit singula formis.
Grammaticæ tractus pertractat apostata noster,
Pigris in dietis torporis somnia passus,
In scriptis errans propriis aut ebrios esse,
Aut magis insanus, aut dormitare putatur.

D Claudicat ille fide, ne fama claudicet ejus
Tractatus, venditque fidem, ne premia libri
Deperant, erratque fides ne rumor aberret.
Solos artifices quos fama beavit adulca
Laude, nec a fama discessit gloria facti,
Haec sculptura tenet, minime dignata fateri
Grammaticos humiles, qui solo cortice gaudent :
Quos non adnittit intus pinguedo medullæ,
Sed foris exposunt fragmenta, putamine solo
Contenti nuclei nequeunt gustare¹⁸ saporem.

VARIÆ LECTIÖNES.

¹⁶ Ms. A., tabescit. ¹⁷ Rector. ¹⁸ Libare.

345 LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Virgo secunda Logica est. Logica axis in curva Prudentia. Logica facies, habitus, etc. Logica ars qualis. Sophista fraudes detegit. Logica usus. Quomodo ex ferra axis conficiat. Auctores logicæ: Porphyrius, Aristoteles, Zeno, Boetius.

Laius intendens¹⁹, solers, studiosa, laborans,
Virgo secunda studet, intrat penetralia mentis,
Sollicitatque manum, mentem manus excitat, urget
Ingenium, sensus propriis invitat, ut axis
Effigiet speciem, multoque secundet honore;
Ut nec materiæ, nec formæ laude secundus
Cum temone suo contendens disputet axis,
Ino præcellens specie concludat eidem²⁰.
Et decor et species afflasset virginis artus,
Sicut presignis membrorum disserit ordo,
Ni facies quadam macie resperga jaceret.
Vallat eam macies, macie vallata profunde
Subsidet, et nudis cutis ossibus arida nubit.
Hæc habitu, gestu, macie, pallore, figurat
Insomnes animi motus, vigilemque Minervam
Prædicat, et secum vigiles vigilasse²¹ lucernas.
Quodam litigio contendens crinis in ima
Deviat, et secum pugnans rixatur inepte.
Non peccet castigat eum, non forcipis urget
Morsus, tonsuræ non mordet apocopa finem.
Dum stellis oculi certant, ardere putantur,
Succumbunt aquilæ visus, et lynxes adorant
Intuitus, oculos tales sese fatentur
Devictos, et eis sese conferre verentur.
Dextra manus floris donatur honore, sinistram
Scorpius incidens caudæ mucrone minatur.
Mel sapit ista manus, felis gerit illa saporem.
Hæc spondet risum, fletu concluditur illa.
Hæc capit, illa fugat; hæc afficit, inficit illa.
Hæc ferit, hæc mulcet; hæc ungit, pungitur illa.
Non sordis squalore jacens, non luce superba,
Vestis erat medium retinens, utrinque reducta²².
Illic arte nova pictor novus, histrio veri,
Monstrat elenchorum pugnas, logicæque duelum:
Qualiter ancipiunt gladij nucrone coruscans
Vis logicæ veri facie tunicata recidit
Falsa, negans falsum veri latitare sub umbra.
Cur pseudologicus artis fur, artis adulter,
Falsus et hypocrita, furtivus prado, sophista,
Mentitur logicæ vultum, fretusque quibusdam
Prodigiis tentat pro vero vendere falsum.
Quid locus in logica dicatur, quidde localis
346 Congruitas, quid causa loci, quid maxima,

[quid sit

VARÆ LECTIONES.

¹⁹ Ms. R., eudem. ²⁰ Ms. inquirens. ²¹ Ms. R., vigilare. ²² Redacta. ²³ A. Ms. R., descriptio.
²⁴ Leninius dicitur Vulcanus.

A Vis argumenti, manans a fonte locali.

Cur argumentum firmet locus, armet elenchum
Maxima, quæ vires proprias largitur elencho.
Quomodo materia vel forma peccat elenches,
Et sola facie larvam prætendit elenchi.

Cur ex præmissis conclusio nata loquendo
Quæ præmissi velint vultu signetur eorum.
Cur liget extremos medius mediator eorum
Terminus, ei firmo consublet omnia nexus.
Cur decurrit species nascatur elenchi,
Quando vel apheresis vel syncopa curvat elenchem.
Qualiter usurpans vires et robur elenchi,
Singula percurrit inductio, colligit omne,
Sed tamen inferior sese submittit elencho.
Qualiter exemplum de se parit, imo recisa

B Parte sui curta parens sibi pignora gignit.
Qualiter est munita locis ars ipsa localis;
Nec tamen est conclusa loco, cum non loca querat.
Imo locum, capiatque locos ignara locorum.
Quomodo definit, partitur, colligit, unit
Singula, quæ gremio complectitur illa capaci.
Quomodo res pingens descriptio claudit eadem,
Nec sinit in varios descriptum currere vultus.
Quid genus in species divisum separat, aut quid
Dividit in partes totum, rursumque renodat,
Quæ sunt sparsa prius, divisaque cogit in unum.
Qualiter ars logicæ tanquam via, janua, clavis,
Ostendit, reserat, aperit secreta sophie.
Qualiter arma gerit, et in omni militari arte,

C Ascribitque sibi causas et damna sororum.
Qualiter hæc reliquias defendit, ditat egentes,
Roborat infirmas, elingues instruit, ornat
Incomptas, torpentes excitat, armat inertias.
Qualiter hæc purgat vitium, faecemque repellit,
Si quid inest faecis, vitium ne deroget arti.
Qualiter incidens servat, ne falsa monetet
Argumenta sibi furtiva fraude sophista.
Hæc expressa tenet²³ inscriptio vestus, ut artus.
Et proprios pugiles et luctam poscere credas.
Hunc habitum, gestum, formam, speciemque pugila
Prætextata gerit, sed florem dextra resignat
Ad præsens, aliisque vacat, serpensque sinistram.
Exit, et ad majus urget manus utraque votum.
Virginis ergo manus ne torpor incibit, assunt

D Instrumenta fabri manibus, que Leninius²⁴ ipse
Commodat, et propriis illi deservit in armis.
Ergo se totum concedens virgo labori
Durititem ferri tentat mollire, rigorem
Flectere, torporem delere, fugare stuporem,

347 Ut ferti delicta domans exemplum in armis.

Materiam ferri vultu meliore figurans.
Nunc ignis demollit eam, nunc malleus ipsam
Flectit, et ad cultum ferri suspirat uterque.
Sic ferrum ferro contendit, ut excusat illud,
Ut socium venerans sese veneretur in illo.
Post multum sudoris opus, post prælia lucte
Insultum ferri vincit labor improbus, austert
Nequitam, motumque ligat, rixamque retundit,
Materiem ferit in formam, vestitique figuram:
Et quæ jam fuerat discors, rudit, hispida, torpens,
Temperiem, formam, cultum, motumque resunit
Materies, axisque gerit formata figuram.
Picture series cum fama prædicta illuc
Auctores logicae, quos donat fama perenni
Vita, nec sepluit illus quos terra sepultos
Velat, sed recolens defunctos suscitat orbi.
Illi Porphyrius directo tramite pontem
Dirigit, et monstrat calcem quo lector abyssum
Inrat Aristotelis, penetrans penetralia libri.
Illi Porphyrius arcana resolvit, ut alter
Cædipodes nostri solvens ænigmata sphingos.
Verborum tu:bator adest, et turbine multos
Turbat Aristoteles noster, gaudetique latere.
Sic logica tractat quod non tractasse videtur;
Non quod aberret in hoc, sed quod velamine verbi
Omnia sic velat, quod vix labor ista revelet.
Qui tamen idcirco vestit sua dicta latebris,
Ne sua prosternat secreta, suumque relinquens
Arcanum vulgo tandem vilesceere cogat.
Nam sua secreti majestas vlet, et omni
Privatur splendore sui, si publica fiat:
Nam res vulgatae semper fastidia dignunt.
Ex re vulgata contemptus nausea surgit.
Zeno pugil logicus, logicae athleta, sophiae
Rex et ductor adest, logicae sibi prelia querens,
Illi nudat latebras inosque recessus.
In lucem tenebrosa refert, nova dicit in usum,
Excusatque tropos, in normam schema reducit,
Exerit ambiguum Severinus; quo duce linquens
Natalem linguam, nostri peregrinat in usum
Sermonis logicae virtus, dicatque Latinum.

CAPUT II.

Virgo tertia est Rhetorica. Rhetorica describitur. In dextra gerit tubam, in sinistra cornu. Rhetorica officium et usus. Rhetorica orationis partes. Cicerio, de Rhetorica optima meritus.

Non cultu facieque minor, non arte secunda
Tertia virgo, suo non fraudat munere currum.
Evocat exterius mentem, studioque vocatam
Destinat, atque manus animo ducente gubernat,
Supremaque manus apponit, opusque sororum
Perficit, atque semel factum perfectius ornat.
Excolit illa gradu supremo, quæ positivo
348 Facta gradu fuerant, sed non augmenta su-

[perni]
Finis contigerant, gradibus contenta secundis.
Nec mirum, si facta prius perfectius ornans
Perficit, et factum cultu meliore venustat,
Cui magis arridet species et gratia formæ,

A Quæ comites multa pictoris prævenit arte,
Totam pictoris artem sub pectore claudens.
Exemplans auri speciem, miraque politus
Arte jacet crinis, investit colla capillus,
In vultu natat color igneus, ignis in ore
Purpureus roseo vultum splendore colorat.
Sed parti vultus candor peregrinus inheret,
Nativoque suum certat miscere colorem.
Nunc vario fluctu lacrymarum vultus inundat,
Nunc vultum variii risus aurora serenat,
Abstergens fletus lacrymas; nunc virgo severos
Prætendit vultus cum majestate rigoris.
Nunc oculus sursum lumen delegat, in imum
Nunc eadit hujus apex, nunc totum lucis acumen
In latus obliquans anfractus querit et umbram.
B In dextra gerit illa tubam, cornuque sinistram
Donat, et in cornu signat præludia belli.
Claudit eam vestis, quæ picturata colore
Multiplici ridet varios induta colores.
Illi pictoris ope splendet pictura coloris
Rheticæ, sic picturam pictura colorat.
Hic velut in libro legitur quis finis et auctor,
Forma, vel officium, quæ causa, quis ordo, quod

[partis]

Rheticæ proprium, quæ virtus, qualiter iustans,
Nunc tonat illa minis, nunc verbi luce eoruscat,
Nunc pluit illa preces, nunc laudibus imbuat au-

[rem].

Quid causæ genus efficiat, quo tendat, et ad quem
C Deveniens finem deliberet utile, justum
Judicet, affirmet rectum, demonstret honestum,
Quæ partes artis, quis earum texitur ordo.
Qualiter in primis ars inventit, ipsaque tandem
Ordinat, eloquitur, memorat, pronuntiat, ut sic
Ordine legitimo sibi met responeat ordo.
Quas vel quot partes oratio rhetoris in se
Contineat, vel qua serie texantur in illa.
Quomodo principium incitem movet, erigit aurem,
Excitat auditum, cor judicis apparat illi,
Quo magis attentus, dociliis magis, atque benignus
Redditur auditor, et mentem dedicat auri.
Quomodo sub brevibus verbis narratio verum

Explicat, aut latitans veri sub imagine falsum.
Qualiter in summa partitio colligit omne
D Quod sequitur, dispersa legens, diffusa coaretans.
Qualiter in partem faciens assertio nostram
Argumenta notat, probat, exprimit, astruit, infert.
Qualiter appositam ferit infinitatio partem,
349 Destruit, inflimat, dissolvit, dissipat, urget.
Quomodo concludens conclusio singula, fine
Legitimo claudit, sistens sermonis habendas;
Quæ factum, factique genus, nomenque requirat
Questio, diversis rationum nixa columnis;
Quæ lis de facto certet, quæ questio juris,
Quæ vel quot species, quæ simplex, quæve relata,
Quæve relativæ partes; cur astruat illa
Criminis objectum, hac transferat, illa repellat,
Comparat hæc, æqua librans incommoda lance;
Qualiter assumat contentio robur utrinque;

Cum lex rixatur sociæ contraria legi,
Vel contra scriptum discors sententia pugnat,
Vel parit in scripto dubium sententia duplex;
Vel quando nomen describi possit, ut ipsum
Nominis ambiguum descriptio certa resignet;
Vel cum jure loci, personæ, temporis ipsa
Quæstio se transfert, alios motura tumultus;
Vel si contendat contentio nescia certa
Legis, et a simili rationis robora sumat;
Quomodo personis accommoda roboris arma
Dant argumentis, sed falso robore nutant
Nomen, natura, virtus²⁵, fortunaque vultus
Prætendens dubios, habitus, affectio, fallax
Consilium, studia, casus, oratio, factum.
Eventum quæ contineant, quid gestio facti
Contineat, facto quæ sint adjuncta, vel ipsum
Ut res depositit solito de more sequantur.
Quis modus in facto, vel quæ complexio facti,
Quis locus, aut tempus, occasio, causa, facultas,
Hanc artis gerit effigiem pars unica vestis.
Sed tamen artificum loquitur pars altera formas.
Illiæ rhetoricae sibi soli Marcus adoptat,
Ino parit, quare Ciceronis filia dici
Ars merito poterit quam gignit Tullius, a quo
Ars ortum ducens censeri Tullia posset.

CAPUT III.

Rhetoricæ auctores alii : Quintilianus, Symmachus, Sidonius. Rhetorica temonem in curru Prudentiae ornat gemmis et argento. Axi quoque variis flores insculpit.

Illiæ multiplici præsignit carmina flore,
Sermonisque notas enodius efficit omnes.
Quintilianus adest, quadam sub imagine veri
Causarum velans umbras, litesque novellas
Fingit, et in item cogit sine lite venire.
Symmachus in verbis parcus, sed mente profundi-

mus;

Prodigus in sensu, verbis angustus; abundans
Mente, sed ore minor, fructu non fronde beatus,
Sensus divitias verbi brevitate coarctat.

Illiæ Sidonii trabeatus sermo resulgens
Sidere multiplici splendet, gemmisque colorum
Lucet, et in dictis depictus pavo resultat.

350 Nunc tenuem gracili meditatur arundine mu-
[sam],
Nec tamen exsanguis sermo jejuuia luget;
Nunc medium, nec in ima ruens, nec in ardua tur-
[gens].

Nunc tonat altoquisi describens seria verbis,
Nec tamen inflato tunnidus crepat ille boatu.
Hoc cultu festiva suam non detrahit artem
Virgo, sed in cultus ejus factura redundant.
Gemmis stellatam speciem temonis inignit,
Argento sparsim temonem vestit, et ipsi
Ligni materiæ, quæ pollet honore minori,
Externus succurrunt honor, redimitique minorem.
Ligni primævæ ortus, omnesque querelas

A Splendor adoptivus sepèat, lignique venustas
Exsulat, et primos sic obliscitur ortus.
Ergo temonem gemmarum sidus inaurat,
Imo diem verum reddit lux ista, diesque
Materiæ debet; nam lux nativa diei
Lumen adoptivum ligni miratur adorans.
A simili variis inscribit floribus axem
Virgo, flore novo cogens juvenescere ferrum.
Et quamvis ferrum soleat torpere rigore
Frigoris, et brumæ soleat redolere pruinam;
Hoc hiemem nescit, frigus natale relinquens,
Usurpatque sibi risus et gaudia veris,
Et faciem prati prætendit imagine florum.
Dum sic temonem gemmis, et floribus axem
Exhilarat virgo, cumulum largita decoris;
B Pingentis calamo cedit tuba, cedit et ipsum
Cornu, sieque duo sumunt sibi jura duorum.

CAPUT IV.

Quarta soror est Arithmeticæ, Ejus forma, opus, etc. Ejus vestimenta, Arithmeticæ usus. Arithmeticæ conficit primam rotam in curru Prudentiae. Arithmeticæ auctores : Nicomachus, Gilbertus, Pythagoras, Chrysippus.

Quarta soror sequitur, quartæ rota prima sororis
Est opus, huic operas operose dedicat illa.
Et quamvis hæc quarta foret, tamen esse secundam
Se negat in facto, contendens prima vocari.
Ergo decora, decens, gracilis, subtilis, acuta,
Pollet, et in vultu monstratur copia mentis.
C Nam vultus noster liber est, et littera cordis
Nuntius, interpres verax, animique figura.
Solliciti vultus, animi prudentis, honesti
Cultus, attenti speciem formamque modesti
Hoc gerit, et sexum transcendit mente virili.
Non ejus roseos hic incolit²⁶ advena vultus,
Sed color indigena regnat, nec purpura vultus,
Secum furtivi patitur fermenta coloris.
Demittit caput in terram, nec lubrica sensus
Venatur, manti cedens agit otia visus.
Mensam Pythagoræ, quæ menti pabula donat,
Delicias animi sapiens, non corporis escas,
Sustinet una manus, pugnas manus altera mon-
strat.

351 Agmina disponit numerorum, prælia tingit
D Indicat insultus varios, numerosque rebelles,
Tandem, subtili concludit bella triumpho.
Ex lyso contexta, suo vestita decure
Vestis sidereo investit virginis artus.
Materies subtilis erat, subtilius ipsam
Materiam præcellit opus, sic prævenit usus
Natura vires, naturaque vincitur arte.
Hic pictura loquens scripto, clamansque figuris,
Muta tamen totam numerandi prædicat artem:
Quæ numeri virtus, quæ lex, quis nexus, et ordo,
Nodus, amor, ratio, fœdus, concordia, limes.
Quomodo concordi numerus ligat omnia nexus,
Singula componit, mundum regit, ordinat orbem,

VARIA LECTIONES.

²⁵ Ms. V., victu. ²⁶ Ms. R., cotor incolit.

Astra movens, clementia ligans, animasque mari-
Corporibus, terras cœlis, cœlestis caducis.
Quomodo nascendi ²⁷ mundo rebusque creandis
Principium, finis, exemplar, forma, sigillum.
Hic erat, ad cuius formam deitatis idea
Impressit rebns formas, mundoque figuram.
Quomodo principium numeri, fons, mater, origo,
Est monas, et numeri de se parit unica turbam.
Quomodo Virgo parit, gignet manet integra, sim-
plex

Sese multiplicat, de sese gignit, et in se
Incorrupta manet, partus imitata parentis.
Quis numerus numerans censemur, quis numeratus,
Quis repetit, quis distribuit, quis colligit, auferit,
Addit, et a primo radices extrahit ortu.
Quo juris merito, vel qua ratione vocetur
Femina par numerus, impar inas, virgo Minerva,
Cur animam cœlum, rationem gaudia, vitam
Impare sub numero prudentum dogma figuret;
Cur corpus, terram, sensum, lacrymabile, mortem,
Par numerus signet, pejorative fata loquatur.
Quis numerus punctum, quis linea, quis figura
Plana, vel æquorum laterum, quis sphæra vocatur,
Quis quadrus, vel quis solidus, quis pyramis, aut

[quis]

Cyclicus est, a se qui circumflectitur in se.
Quis numerus propriis completer ductibus ²⁸, aut

[quis]

Vel partes supererat, vel al: his superatus abundat.
Quæ numerum numero concordia necit, et unde
Provenit, ut vicibus mediis extrema ligentur.
Cur quo quadrati medio nectantur in uno,
Vel solidos nectat mediis junctura duobus.
Hoc igitur cultu virgo præculta, laboris
Pondera non fugiens, ne pondere pondus honoris
Effugiat, dum vitat onus ne vitet honorem.
Rohit virginem cumulo virtutis et arte
Transgrediens supererat, vir sensu, femina sexu.
Sic vir, sic mulier, anino non illa, sed ille est.

352 Nec motu subito quod concipit, exprimit

[actu,

Nec quod mens gignit, subitos ²⁹ deducit in actus :
Ne sic conceptum pariat mens ipsa, priusquam
Formam suscipiat conceptus mentis in alvo,
Vel firmum capiat mentis matrice sigillum ;
Nutrimentiq; diu rationis somite vivat ;
Fetus abortivus subitum decurreat in ortum,
Nec vita dignus proprio morietur in ortu,
Vel vivens saltem Ingebit crimina fornae.
Ergo legitimo ne partus mentis ab ortu
Deviet, et nullam dicat de matre querelam,
Mens gignit, nutrit ratio, quod parturit actus,
Fabrit in thalamo mentis mentale, priusquam

A Materiale foras opus evocet, ergo labore
Montis, et artificis animi, studiique favore
Erigitur rota mentalis, post materiali
Effigie describit eam ; sic mente priorem
Concipit ut pariat, actu parit illa secundam.
Instrumenta prius manibus præfecta relinquens
Ingreditur latomi studium, domat arte rigorem
Marmoris, et primum partes complanat ad un-

[genem.

Serupulus in planum descendit, surgit in æquum
Vallis, et in curvum demittitur angulus, orbis
Planitem claudit, planumque reducit in orbem.
Sed tumor in medio surgens supereminet, imo
Sic in supremum tendens non deserit imum.
B Partibus in curvum ferro mediante redactis
Exhaustit partes virgo, marmorque fenestris
Distinguens, totum spatiis intersecat erbem,
Collocat in medio centrum, mediumque coronat
³⁰ Multiplici radio, quem latus circinat orbis.
Hic pictura docet auctores, qui numerandi
Inveneri vias, artem docnere jacentem.
Illic Nicomachus prædicta ludit in arte,
Et quasi per numeros rerum secreta prophetat.
Illic castra tenet, et eadem miles in arte
Gilbertus saltu fallaci transilit artem.
Pythagoras propria menti convivia donans,
Non carni; satians animos, non corpora pascens,
Certsis ascribit numerorum legibus ortus,
Esse, vices, causas, motus, et vincula rerum..

C Indulget numeris tanto Chrysippus amore,
Eius ut in verbo numerus factisque resulet
Semper, et in sonis illum numerare putares.

CAPUT V.

*Musica est quinta soror. Musicae habitus. Musicae
auctores. Musicae efficacia. Musicae secundam rotam
facit in curru Prudentiae. Michaelus doctor mu-
sicæ.*

Quinta soror quartæ similis, gerit ore priorem.
Pingit eam cultu, factoque recurrit in illam.
353 Nec vacat a simili studio, sequiturque soro-

[frem.

In studiis exemplat eam, factumque sororis
Respiciens ejus factu sua facta sigillat;
Et quam jamdudum fecit natura sororem,
D Fit soror in facto, cumulans jus omne sororis ³¹.
Namque docet ratio, jus postulat, exigit ordo,
Ut fateatur opus id quod natura fatetur.
Pro speculo vultum gerit hæc, præclara tenui.
Nam quicunque videt vultum, se visus in illo
Cernit, et in speculo vultus ³² epulatur ocellus.
Dum citharam manus una gerit, manus altera

[chordas

Sollicitat, dulcemque soni partit illa saporem,
Auri dans ebulas, oculisque proœnia sonni.

VARIÆ LECTIONES

²⁷ Ms. A., nascenti. ²⁸ Ms. V., partibus. ²⁹ Ms. A., subito. ³⁰ Ms. A., hic inteserit novemdecim
versus qui habentur infra capite v in fine; convenientius tamen ibidem relinquimus, cum ms. R. ³¹ Ms.
A., decoris. ³² Vultum speculatorum.

Quo eantū lapides mollescere, currere silvas,
Flumina stare, feras mitescere, cedere lites,
Jussit Threicis vates, fractaque rigore
Compulit Eumenius lacrymis, Ditemque coegit
Esse pium, Furiasque suum nescire fuorem.
Quo cantu Tyrios montes in moenia vertit
Amphion sic saxa domans; quod nulla securis
Edomuit rigidas cautes, quas sola domare.
Vox citharae meruit, tenuitque silentia ferrum.
Insigni vestita toga se pacis alumnam
Esse puella docet, nec querere fulgura belli.
Illi pietura ridens lascivia ludit,
Schemata sub vario monstrans quid musica possit,
Quae sint vincla, quibus compaginet omnia nodis,
Quae species artis, quae musica colligit horas,
Distinguit menses, locat anni tempora, cogit
Excursus, elementa ligat, jungitque planetas,
Astra movet, variatque vices, quae musica necit
Corporis humanae partes, mundumque minorem
Ordinat, et specie mundi melioris honorat:
Ut sic pygmæus fraterculus esse gigantis,
Majorisque minor mereatur imagine pingi.
Quae partes animæ sociat, quae foederat illam
Euphrosyne, firmatque fidem ²², que musica voces
Dividit, et numerus variat discrimina vocum.
Quæ ratio, cur omne melos, dulcesque sonorum
Cantus, non dignit vox una, sed unio vocum.
Dissimilis, similisque sonus, diversus et idem,
Unicus et simplex, duplex, dissimilis et alter.
Quonodo mutato se mutat musica cantu, |
Cum lacrymuis risus, cum ludis seria texens.
Nunc inharmonice resonat, nunc tristia singens
Ditonico canto luget, nunc chromate ludit.
Quæ vox ad vocem sit dupla, vel in diapason
Quis resonet cantus, vel quis sequaliter ad illum
Sit sonus, aut illi concors sonet in diapente;
354 Que vocum junctura parit diatesseron, in qua
Cum tribus una sonans vox litigat, imo jocatur.
²³ Qua ratione toni pars altera semper abundet,
Transgrediens partem reliquam, non possit in
[æquas]

Distribui partes tonus integer, imo parumper
Excedat pars una toni, superetque minorem,
Et proprio vineat pars altera chromate lima,
Nec tamen æquali sectas libramine partes,
In duo divisum diasimata chroma recuset.
Hoc igitur splendens habitu, cultuque decoris
Virgo nitens, usum citharae deponit ad horam;
Dum subit officium fabri, lapidemque caloris
Imperio convertit in æs ex ære secundam
Fabricat illa rotam, quæ forma laude priorem
Demonstrans primæ se prædicat esse sororem.
Et quamvis diversa foret quæ dividit illas
Materies, has forma tamen facit esse gemellas.
Illic artifices, quos musica gaudet habere

VARIE LECTIONES.

²¹ Ms. V., pro Euphrosyne, etc., habet carni, conformatio fidem, etc. ²² Sequentes versus 19 in A ms. habentur supra cap. precedenti. In alio tamen ms. habentur hic, et optius. ²³ Ms. R., animum. ²⁴ Ms. A., restat; ms. R., instans. ²⁵ Ms. V., unum. ²⁶ Locatur. ²⁷ Ms. A., punctum quid sit.

A Corsortes, vel quos proprii dignatur honore
Nomini ampliæ, scripturæ fama perennat.
Melita vocis Milesius exerit usum,
Et veluti quædam cantus encænia donat
Auribus, et tali mentes effeminas arte.
Alter ab opposito canthus fastidia lenti,
Obtusæ vocis rixam, cantusque rebelles,
Qui magis impugnant aures ²⁸ quam voce salutent,
Invenit, et nostras offendit cantibus aures.
Navigat in medio, partemque relinquit utramque
Gregorius noster, refugitque pericula vocum,
Cantus Syrenum fugiens vitansque Charybdim
Musica letat Michalo doctore, suosque
Corrigit errores, tali dictante magistro.

B

CAPUT IV.

Geometria sexta soror est. Geometriae habitus. Ejus opus.

Instat ²⁹ sexta soror operi, se funditus urget
Ad studium, studio reliquis studiosius hærens.
Certatim gestus, habitus decor, hujus honorem
Accumulant, pariter ejus pro laude loquentes.
Encliticum gerit illa caput, nec corporis ullam
Jacturam patiunt, sed lumen legit in imum ³⁰,
Ut quibus insidat mens, enclesis ipsa loquatur ³¹.
Exponit mentem facies, animumque fatetur;
Virgam virgo gerit, qua totum circuit orbem,
Qua terra spatium metitur, qua mare claudit
Limitibus certis, qua circinat ardua cœli.
Et quamvis ejus vestis respersa minutis

Pulveris imbre foret, non denigratur honestas
Materie, formaque decor, sed grammate multo
Picturata nitet, multoque superbit honore.
Hic arte totam picturæ lingua recenset,
Que mensurandi doctrinam fundit, et usum
Edocet, immensum claudit, spatiosa refernat,
355 Parvaque consequitur, metitur magna, pro
[fundum

Scrutatur, valles habitat, descendit in altum.
Hic legitur quid sit punctus ³², quæ linea curva,
Recta vel æqualis, vel circumflexa vocetur,
Quæve superficies plano contenta, profundum
Ignorans, altoque carens decurrit in æquum.
Quid sit tertagonus, quid forma triangula, quid sit
D Mensura triplici clausum, quid sterion, aut quid
Circumducta suo describat linea centro.
Cur centrum sedet in medio, cur angulus omnis
Aut obtusus hebet, aut sursum tendit acutus,
Obtusoque minor sit rectus, major acuto.
Cur juxta leges artis normamque datorum
Supra gamma datum procedens iramite recto,
Æquorum laterum trigonus describitur, in quo
Sese prosternens partem data linea donat.
Qualiter a puncto ducatur linea compar
Propositæ, reddensque datam; cur linea major

De se producet absciso fine minorem.
Hujus tirones cur artis elefuga terret,
Atque prius cogit illos exire, profundum
Quam littus subeant, labique quam in arte labo-
frent ^{28.}
Qua rationis ope sibi forma triangula formam
Repperit æqualem; cur linea partibus aquis
Scinditur, aut simili distinguitur angulus arte,
Inque duos unum divisio dividit una.

CAPUT VII.

Geometria rotam tertiam fabricat.

Hac igitur veste virgo nitet, imo virago
Glossat in hac mentem, virgo dans otia, fabrum
Indut, et sparsam mentem componit in unum.
Mente, manu, studiis, invadit, corrigit ipsam
Materiam plumbi, quam erekro malleus urget.

A Imprimis ad placitum formam, vetus exit, et in-
[trans]

Forma recens plumbi veteres excusat abusus.
Nascitur ex plumbō rota terfa, nata priores
Reddit, et in vultu formam capit illa priorum.
Illi artifices pictoris littera clamant.
Qui rerum tractus, mensuras, pondera, fines,
Limite sub certo claudentes aera, cœlum,
Astra, fretum, terras, simili ratione tenuerunt.
Hic geometra vagum sine motu præterit orbem
Aerii tractus, sine pennis transvolat æquor,
Oceanī spatium sine remige transit, in astra
Absque gradu graditur, sine tractu tangit olympum.
In seriem præcepta ligans, artemque retexens
Enyclides, partes artis locat ordine justo;
B Quas veluti quodam rationis fine ligatas
Nectit, ut ex una reliquas exire putares.

§56 LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Astronomia virgo ultima. Astronomiae vultus et habitus. Ejus dignitas et ars. Planetarum orbes, et motus. Rotam quartam fabricat Astronomia. Con-

Cordie partes curvus disponit et unit.
Excessu duplo, castigans frigore flammam.
Cur decurtatus conciliat utrumque colorum
Circulus, et neuter ad puncta priora redire
Possit, sed nomen abscissio donet utriusque.
Cur obliqua means declivi limite ducta
Linea signiferi duodenō sidere cœlum
Pingat, et hospitium peregrino grata planetæ
Donet, et ipsius proprium communiceat illi.
Qua ratione meant stellæ, qua lege planeta
Hircutum metitur iter, qua lege retrorsum
Aufugit, aut certa fixus statione moratur.
Qua ratione meant obliquo signa meantu,
Cur signum proprios directius exit in ortus,
Opposito sumens nascendi tempora, tempus
Perdit in occasu quod plus expendit in ortu.
Quis lumen motus, que solis sphæra, quis orbis

D 357 Mercurii, Veneris que semita, que via Martis,
Quæ mora Saturnum retinet, quo limite currit
Stella Jovis, motusque vagos quis circulus æquat.
Quis sursum tendens egressa cuspide terram
Exit, et in terra nescit defigere centrum.
Ergo puella gerens tanti solemnia cultus
Non animum soplit, nec pigra per otia sese
Distrahit, aut animi vires estemminat, imo
Exerct studiis tota cum corpore mentem,
Exit sphæra manum, quoniam manus ipsa vocatur
Ad nova, que cedens fabri sibi vendicat artem.
Dum manus excedit aurum, massumque figurat,
Nascitur ex auro rota quarta, decoris honore
Haec comites vineas priunas facit esse secundas.
Illi scripturae facies applaudit, et illos
Colligit in scripto, qui ducti renigie mentis

VARIE LECTIONES.

²⁸ Ms. utrumque hunc versum ita legit :

Quam subeant, labique prius quam in arte laborent.

²⁹ Utrumque ms. hunc inuersit versum :

Nec proprium sphærae retinens, haec surgit in altum.

In superas abiens domos, secretaque cœli
Scrutati meruere sibi deitatis honorem
Illic astra, polos, ecclum, septemque planetas
Consulti Albumasar, terrisque reportat eorum
Consilium, terras armans, firmansque caduca
Contra coelestes iras, superumque furorem.
Astræ sustentat, dum sustentatur ab astris
Atlantis virtus, ecclí sine pondere pondus
Gestat, fert ecclum dum fertur, dumque ferendo
Sideribus cedit, cedenti sidera cedunt.
Hæc igitur currus partes ut norma requirit,
Ordo petit, poscit ratio, prudentia dictat,
Cudit et excudit, facit, imo perfici, ornat,
Exornatque simul lima meliore sororum
Prætextata cohors, nullumque relinquit in illis
Enormis formæ vultum, maculæve querelam,
Apponensque manum supremam, sine beato
Concludens operam, sparsas Concordia partes
Ordine, lege, loco, confoederat, unit, adæquat.
Ergo junctura, clavis, nexusque ligatae
Partes effigiant currum, qui luce decoris
Præradians facie propria demonstrat in ipso
Divinam sudasse manum, superumque Minervam.

CAPUT II.

Ratio quinta equos jungit currui Prudentia, scilicet quinque sensus. Primus equus, visus est. Auditus, est secundus equeus.

Tunc Ratio monitu Naturæ docta docentis
Quinque sibi præsentat equos, quos fœderat illa
Fœdere complacito, concordi pace, fideli
Connexu, cogitque jugo servire jugales
Indomitos, primis quos enutrivit ab annis
Gratia naturæ, quæ sic instruxit equinos
Mores his animi quædam vestigia donans,
Ut quanvis bruti, tamen hi venerentur alumnam.
Insuper in quantum patitur natura jugalis,
Horum quisque sua naturæ munera jactat.
358 Nil cultus, formæque nihil peregrinat ab illis,
Quod plene possit speciem cumulare jugalis.
Primus equus culto, forma, cursuque sodales
Prævenit, et reliquos proprio submittit honori.
Cultus, forma, color, species, audacia, cursus
Ditat eum, nec in hoc patitur sibi damna, quod
illumi

Respersus candore color subrufus inaurat.
Non meat, imo volat, nec enim discriminè passus
Inscribit terram, nec gramen curvat eundo;
Sed celeri cursu terram delibat euntis
Passus, et in terra vestigia nulla relinquit;
Sed levis aura suos stupet invenisse volatus,
Miraturque sui Boreas torpescere cursum.
Aura cadit, lentescit avis, volucrisque sagittæ.
Cursus hebescit, equi lentescunt omnia cursu.
Anticipat monitum calcaris, sponie meatum
Agreditur, faciliique tamen frenatur habena.
Præterea dotes nativas aggerat ipsa

A Nobilitas generis Pyroum⁴⁰; namque parentem
Jactat, et in speculo prolis pater ipse resultat.
Hunc dedit in munus Jovialis gratia matre
Naturæ, cuius grates dantisque favorem
Accumulat doni meritum, quo munere majus
Nil potuit tantus tanta conferre parenti.
His igitur, velut ipsius natura requirit.
Nobilitati equi species, infraque secundus
Poleat equus, minor in specie, cultaque minori,
Cultus et inferior, cursuque remissior illo.
Et quamvis minor a primo, formaque secundus,
Est tamen in reliquis major, primusque decoris
Munere, sed reliquos superans superatur ab uno.
Et si non æquo passu contendere primo
Possit equo, non aura tamen fugitiva secundum
B Prævenit, imo pari cursu contendit eidem.
Sc varians nullo prescribitur ille colore,
Sed vultum proprii mentitur sœpe coloris.
Intonat ille fremens, ignithus aera crebris
Verberat, et tenuem sine vulneret vulnera auram⁴¹.
A collo suspensa sonos crepitacula dulces
Reddunt, et multo perfundunt aera canu.
In vultu gerit ille patrem, dum reddit Ecum
Gestibus huncque suum forma probat esse pa-

[rentem.

Muueribus prælarga suis hoc munere vino
Naturæ cumulavit opes, meruitque favorem
Numinis, et proprium dono descripsit amorem.

CAPUT III.

C Olfactus est tertius equus. Gustus est quartus equus.
Tactus est quintus equus.
Tertius a tanta speciei luce parumper
Obliquatur equus: nec enim sibi dona priorum
359 Vindicat, imo minus retinens suspirat ad
[illos.

Et quamvis hujus species tenbrescat eorum
Respectu, tamen ad reliquos collata nitorem
Exerit, et proprio non est fraudata decore.
Et quamvis agili cursu vincatur ab illis,
De quibus exivit sermo, tamen ipse triumphans
In reliquis victor gaudet, reliquaque volatu
Vincit, et in proprio motu concludit eosdem.
Subtilis respergit eum mistura coloris,
Sed fugiens oculus visum color ille recusat.
D Consertis floris series quasi veste decenti
Induit hunc, et ei propriis inspirat odore.
Flos violæ perfandit eum, rosa eborat auras⁴²
Affines, narisque ibyrrni satiatur odore.
Nescia nativi coitus equa, flamme solo
Edidit hunc, ignara maris, contenta mariti
Aeris afflatu, Zephyro gravida marito.
Hoc dono Zephyrus Naturæ matris amorem
Mercatus, proprium vestigial solvit eidem.
Degenerat, polletque minus, lentescit abunde
Quarlius equus, formaque jacet, cursuque leposci,
Prædictis famulans, illos quasi pronus adorat,

VARIAE LECTIÖNES.

⁴⁰ Pyrous a poetis fingitur esse unus ea equis Solis, est etiam Sidus Martis. ⁴¹ V. Ms., aurem. ⁴² Rosa debriat aures.

Ancinatur eis, nec se negat esse clientem
Horum, sed tanquam dominis ut verna mini-

[strat.

Non tamen omnino naturam sentit avarum,
Imo et dote sua qua se tueatur abindat,
In nullo patiens eclipsim muneris huius,
Quo de more solet natura becte jugalem.
Non violæ marcent, quamvis rosa floris honore
Splendeat, aut cultus componat lilia candor.
Non omnis delirus erit, cui sensus Ulyssis
Deficit; aut mutus, quem nescit musa Maronis.
Non nitor argenti livet, si fulgurat aurum;
Non minus arma rapit Hector, si plenior Ajax
Fulminat: a simili non omnis gloria quanto
Absentatur equo, quamvis gradus ille negetur
Emphaticæ laudis, in qua Natura priores
Sistit equos, non iste tamen dejectus ab omni
Munere nature queritur, sed gaudet in illa
Fortuna, qua dives eam natura heavit.
Glaucus ei color arridet, respertit eudem
Iahor, et irrujo ros compluit imbre jugalem.
Hoc speciale sibi retinet, propriumque reservat,
Quod celer ad potum non obliviscitur escam.
Potibus indulget, pro cunctis solus ad esum
Currit, et in potu defectus supplet equorum.
Hunc genuit Tritonis⁴³ equus; jurisque patern
Hæredem statuens sese descripsit in illo.
Natura Triton dans intersigna favoris,

380 Contulit hoc manus, donans cum munere

[mentem.

Vix speciem defendet equi, formamque tenebit
Quintus equus, si quis tentet conferre priores
Isti, nam deponet equum, larvaque jugalis
Vestitus sapiet asinum, dejectus cadet
Segnitie, plece mores exutus equinos.
Si tamen ad reliquos collatio nulla redundet
Hujus equi, sed eum proprio serutemur inesse,
Non erit a propriis exclusus dotibus ejus
Cultus, et in nullo formas patietur abusum.
Quintus equus quartum redolet, partimque figu-

[rat;

Sed tamen in modico quintus demittitur, in quo
Parcius arrisit predicto forma jugali,
Qui minus in terram sese demittit eundo:
Nec satis ad plenum caput erigit, imo caduceo
Declinans vulnus visus descendit in imum.
Vestit eum color obscurus, quem possidet ipsa
Nigredo, nullum secum passura colorem.
Nec plebeia jacet generis fortuna, sed Aethon⁴⁴
Hunc genuit, qui solis equos se gaudet habere
Fratres, et fratrūm sese defendit honore.
Ops⁴⁵ supernum genitrix in signum fœderis isto
Naturam donavit equo, quo nodus amoris
Firmior effectus illarum vota ligavit.

CAPUT IV.

Ratio equos omnes regit, et currui jungit. Ratio au-
rige Sapientiae et Prudentiae. Prudentia monita

VARIA LECTIOINES.

⁴³ Triton, Deus est marinus, et Neptuni tubicen. ⁴⁴ Aethon, a poetis dicitur equus Solis, latine autem interpretatur ardens. ⁴⁵ Ops, mater fugitur fuisse deorum, et uxor Saturni.

A Rationis, currum concendit. Scrutatur aerem,
ejusque naturam.

Predictos ratio propria Ratione magistra

Sub juga cogit equos, temoni fœderat, urgeſ
Efrenes, ligat indomitos, frenataque vagantes.
Primum sternit equum, stratum concendit, habenis
Corrigit excursus, in virga visitat, instat
Verbere, voce, minis, illum vix illa quietum
Reddit, sed tandem superatus vincitur; illi
Parci, et ad natum rationis fessus anhelat
Sic primum componit equos auriga sophia,
Ne si quadrigam phronesis concendat, eadem
Indomiti spatiuntur equi, normamque relinquunt,
Devia sectentur, laxent juga, vincula solvant:

B Cuncta fluant, nutet currus, compago vacillet,

Singula solvantur, laxetur nexus, habenæ
Depereant, et tota labet substantia currus.
Postquam compositus ordo per singula currens
Singula composuit, phronesis conseedere currum
Disponens talcm sese componit in usum.
Assidet, applaudit, congaudet, complacet illi
Curia tota simul, multoque favore recessum
Virginis exhilarat, redditus felicis omnia
Orat, et eventus redditu meliore serenos.

361 Oscula multiplicat repetens, et in ore si-

[gilum]

Imprimis expresso, complexu brachia noctens,
Colla ligans, animoque simul cùa voce salutans
Illam, congerminans iterat repetitque salatem.

C Tunc monitu rationis adest Prudentia, currum
Concedit, currusque decor cumulatus abundat
Plenus, et rosco flammatum sidera vultus.

Instat equis Ratio virga dictante, jugales
Aggregantur iter, currus subtellitur, exit
Terras, et tenuem currens evadit in auram.
Aeris ingrediens tractus Prudentia cauto
Singula disquirit animo, quæ vindicat aer
Ipse sibi, scrutatur eum, penetratque fugacem.
Inquirit quæ materies, quæ nubis origo;

Quomodo terra madens proprio sudore resudat
In nubes, cæloque suos componit amictus.
Cur Phœbus sitiens aestuque caloris anhelus
Haurit ab Oceano potus, sua pocula vertit
In nubes, crasso suspendit in aere nimbi

D Nubila vasa, seyphos imbris, pluviaque lagenas.
Qualiter ignis hebet moriens in nube, paritque
Fulmina, dum moritur; sic morte nocivior instat
Quam vita, vivusque nequit quod mortuus infert.
Unde trahunt ortum venti, quæ semina rerum
Inspirent motu ventis, causasque movendi.
Cur austri pluvias pluvias pincerna propinat
Terris, et plene largitur pocula mundo.
Qualiter austrinos Boreæ sitiis elibit imbris
Emundatque vias pluviosis quasi scopæ viarum.
Qualiter agricola Zephyrus sine vomere terras
Excolit, et florum segetes extollit in hortis.

Cur volucris cæteri pennarum remige tutæ
Plumas in remos, alas in carbasa singeovs,
Transmeat aerium pelagus quasi navis imago,
Et sine naufragio talem pertransit abyssum,
Tuta, nec in tali pelago timet illa charybdim.

CAPUT V.

Prudentia considerat spiritus in ære vagantes.
Aeris occultes aditus, secreta, latebras
Altius inquirit phrenesis, sensuque profundo
Vestigans videt intuitu meliore vagantes
Aerios cives, quibus aer career, abyssus
Pœna dolor risus, mors vivere, culpa triumphus;
Quorum mens humili livoris læsa veneno
In genus humanum virus transfundit, ut ipsum
Consimili sanie morboque laboret eodem.
Hi sunt qui semper in nos armantur, inermes
Dejicunt, vincunt armatos, rarius ipsi
Cedunt, sed victi nequeunt iterare duellum.
Qui velut acrio vestiti corpore, nostram
Mentiti speciem, multo phantasmate brutos
362 Declinunt homines, falsi verique sophistæ.
In tenebris lucem simulant, in luce quietem.
Abscondunt sub pace dolos, in felle figurant
Dulcia, sub specie recti vitia propinan.
Hos Deus esse deos fecit. quos lumine vero
Vera dies perfudit, quæ ab origine prima
Vestivit deicitis honor, qui luce relicta
In tenebras abiecte suas; qui fonte relicto
Infernæ petiere lacus; qui veste decoris
Exuti, vestem geminos, saccumque doloris
Injecere sibi; qui majestate superna
Dejecti, sine fine sibi meruere ruinam.
O gravis eventus, casus miser, unica pestis!
Jam servit qui liber erat, mendicat abundans
Qui fuit, exsilium patitur qui primus in aula
Regnabat, patitur pœnas a rege secundus.
Hoc casu fit gemma lutum, fit purpura saceus,
Lux tenebra, species confusio, gloria casus,
Ritus tristities, requies labor, alga hiacynthus.
Cœlestis sic stella cadit, sic Lucifer ortus
Nescius occasu premitur, sic civis olympi
Exsultat ejectus, nec temperat exsul's omen.
Spes reditus, spes omnis abest, ceditque timori
O fastus vitanda lues, fugienda charybdis,
Culpa gravis, morbus communis, publica pestis,
Janua peccati, vitiumque maler, origo
Nequitiae, semen odii, venatio pugna!
Quæ cedit ascendens, elata perit, peritura
Erigitur, promota ruit, ruitura tumescit
Quæ se ferre nequit, supra se lata, ruinam
Infra se patiunt, nec sese sustinet, imo
Mele sua premitur, proprio sub pondere lapsa.
Extra se cogit hominem sc querere, dum se
Exit homo, factusque sibi contrarius a se
Discrepat, oblitusque sui se nescit, et ultra
Transgrediens evadit adhuc, plus esse laborans
Quam sit, nec propria contentus origine sese

A Esse cupit major, et se superare lahorat,
Quod petit amittens, perdebat postulat, optans
Quod sibi mentitur, falsum venatur honorem.
Haec pestis rectum vitiat, deturpat honestum,
Fermentat mores, justum fugat, utile perdit.
Haec saliuca rosas, haec nubes nubilat astra
Virutum, cuius tenebris patiuntur eclipsim.
Luce hac cœlestis regni proscriptus ab anla
Delictum luit exsilio, poenaque reatum
Angelus a propria demissus sede, tumore
Fractus, dejectus fastu, livore solutus.

CAPUT VI.

*Supremam aeris regionem visitat Prudentia, Arx
solis describitur, Sphæra Veneris describitur.
Stilbon est stella Mercurii. Sphæra Mercurii.*

B Aeris excuso spatio, quo nubila cœli
Nocte sua texunt tenebras, quo pendula nubes
363 In se cogit aquas, quo grandinis iugavit im-
[ber,

Quo certant venti, quo fulminis ira tumescit.
Æthera transgreditur phrenesis, quo gratia pacis
Summa viget, quo grata quies, quo gratior aura
Concta sovet, quo cuncta silent, quo purior æther
Ridet, et expellit fletum; quo nubilus aer
Ingemit, et totus arcano lunine floret.
Æthereæ lucis superatis tractatibus, illa
Altius ingreditur spatium, quo splendor et ignis
Jura tenet, lux grata micat, sed conjuga hei
Lucis blanditiæ retrahit vis ipsa caloris.

C Illic rerum novitas, rerum deus, unica rerum
Forma, decor mundi, visum dominat euntis
Virginis, et cantus species nova inebriat ⁴⁶ aurem.
Sed parco tamen auditu sonituque minore
Concepit illa sonum, certa tamen imhibit aure.
Qualiter hic sonitus cithara cœlestis obesis
Vocibus exspirat, ubi lunæ sphæra remisso
Susppirat cantu, rauce sonat, imo sonando
Pene silet, languetque sonans, nervique jacentis
Inferius gerit illa vicem, chordamque minorum
Reddit, et in cithara sedem vix illa meretur.
Illic videt explicito visu prudentia lunæ
Detimenta, vices, cursus, momenta, labores;
Quomodo junctus ei Phœbus depauperat iliam
Luce, vel econtra Phœbo furat honorem

D Luminis, et populos fallaci nocte timere
Cogit, et effigiem noctis sine nocte figurat.
Humores cur luna parit, æquora luna
Detrimenta luunt, vel eadem divite gaudent.
Quid notet in luna lunæ nota, quidve notando
Signet, nec tenuem possit delere lituram
Splendoris cumulus, dum lonti luminis instat
Parva lues, nec ei dignatur cedere, cum quo
Litigat, et radio lucis magna ⁴⁷ umbra diescit
Altius evadens virgo condescendit in arem,
Sol ubi jura tenet, ubi solis cereus ardet,
Scaturit et lucis fons vivus, vena caloris
Manat, splendorisque novi thesaurus abundat.

VARIE LECTICNES.

⁴⁶ V. Ms., debriat. ⁴⁷ magis.

Ilic virgo videt quæ sit via, semita, cursus
Solis, et unde sui sumat fomenta vigoris⁴⁸
Æthereas lucis genitor, fons, pasior, origo.
Qualiter in stellis regnans arctanquam planetas
In imperio servire suo, nunc stare meantes
Cogit, nunc turridos sectari devia sola
Majestate jubet, nunc libertate meandi
Concessa motus reddit sua jura planetis.
Qualiter alternans vultus etatis in ortu
Fit puer, inque die medio juvenescit adultus,
Mentiturque virum tandem, totusque senescit
364 Vespere; sic varias species etatis ad horam
Sol profert, unusque dies complectitur ævum.
Jam luna sonitum fastidit virginis auris,
Quam dulcis meliorque sonus seducit inescans
Aurem, nec cantus memorem sinit esse prioris.
Hanc cantum Syrena parit, quæ solis adhæret
Motibus, citharam vocis dulcore fatetur.
Vox omnis miratur eam, veneratur adorans,
Totiusque sonus citharae suspirat ad illam.
Egrediens solis regnum maturat in altum
Gressus virgo suos, sed gressum præpedit ipsa
Limitis anfractus anceps, multaque viarum
Ambages, tandem superato calle⁴⁹, laboris
Pondere, cautelæ studio, regione potitur,
Qua Venus et Stilbon complexis nexibus hærent.
Ilic præcursor solis præcoqe dei
Lucifer exsultat, terris solatia lucis
Præsignans ortuque suo præludit ad ortum
Solis, et auroræ proprio prædictit in ortu.
Gressibus his Stilbou comes indivisus adhæret,
Tanquam verna sui comitans vestigia solis,
Obnubensque comas radiis solaribus, ignes
Temperat, et solis obnubilat astra galero.
Sphæraque Luciferi motu levis, octor aura,
Motu parturiens sonitum, lascivit acuta
Voce, nec in cithara Veneris plebea putatur
Musa, sed auditus assensum jure meretur.
Voce pari, similique modo, cantuque propinquo
Mercurii Syrena canit, Venerisque camœnam
Reddit, et ex æquo sonitu eitharizat amico.

CAPUT VII.

Palatum Martis describitur. Jovis regio describitur.
Stella Jovis, bona est.
Progreditur pbrensis flammata palatia Martis
Ingrediens, stupet insultus, irasque caloris,
Quem parit ille locus, qui totus in igne vaporans
Nil novit nisi fervores ignisque procellas.
Non ibi luget hiems, non veris gratia ridet,
Non tumct autumnus, sed tantum fulminat æstas.
Imperat hic Mars igne calens, secundus in ira,
Bella serens, sitiens lites, nostrique sititor
Sanguinis, excutiens pacem, fœdusque redicens.
Qui regni violare fidem, mutare potentes
Gaudet, flammantis vestitus crine cometæ;
Qui parat arma viris, cogit sperare furentes,

A Seminat insultus, parit iras, laxat amores.
Quid gerat interius, facies docet ipsa rubore
Prædicat interni rabiem pestemque furoris.
Tabe sua vitiat comitem, sociumque planetam
Vel sacrum sævire magis, vel forte benignum
Nequitas docet esse trucem, iæditque veneno.
Cujus sphæra ruens torrentis more, tonando
Clamat, et altiloquos resonat clamore boatus.
365 Altius exclamat reliquis Syrena tonantis
Martis, sed cantus dulcedo remittitur ipsa
Tempestate soni languens, minuitque favorem
Asperitas, vocisque rigor, fortissima favori.
Et jam lemniacos vomitus ignisque vapores
Virgineus labor evadit, nec flamma viantem
Contigit, aut ejus ausa est contingere crinem.
B Tune Jovis innocuos ignes, lucisque serenæ
Laetitiam, risusque poli pertentat eundo.
Haec regio stella Jovialis lampada tota
Splendet, et æterno laetatur vere beata.
Hic sidus Joviale micat, mundoque salutem
Nuntiat, et Martis iram Martisque furorem
Sistit, et occurrit tranquilla pace furenti.
Cui si stella malæ prænuntia, prævia casus
Jungitur; ille tamen inimicum sidus amicat,
Alternansque viccs in risus tristia planctum
In plausus, fletusque graves in gaudia mutat.
Vel si forte Jovi societur stella salutis
Numia, stella Jovis vultu meliore salutem
Auget, et eventus melioris duplicit omen,
Fœdus amans, pacisque sator nutritior amoris ,
C Exstirpans iras, proscribens bella, furores
Compescens, delens lites, Martemque refrenans.
Qui motu generans sonitum non verberat auram
Cantibus, et dulcem philomelan reddit æquenans
Musa Jovis, tantoque soni laetatur alumnus
Musica, qui propriæ thesauros aggerat artis.

CAPUT VIII.

Saturni Sphæra describitur. Tardæ moveretur. Stella
Saturni mala.
Ulterius progressa suos prudentia gressus
Dirigit ad superos, superans Jovis atria cursu,
Saturnique domos, tractu majore jacentes
Inrat et algores hiemis brumæque pruinias
Horret et ignavum frigus miratur in æstu.
D Ilic ferret hiems, æstas algescit, et austus
Friget, delirat splendor dum flamma tepescit.
Hic tenebraz lucent, bie lux tenebrescit, et illuc
Nox cum luce viget, et lux cum nocte diescit.
Ilic Saturnus spatium percurrit avaro
Motu, progressuque gravi, longaque dieta⁵⁰.
Hic algore suo prædatur gaudia veris,
Furaturque decus pratis, et sidera florum,
Algescitque calens, frigens fervescit, inundat
Aridus, obscurus luctet, juvenisque senescit.
Nec tamen a cantu sonus ejus degener errat,
Sed comitum voces vox prævenit hujus adulto.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁸ Ms. A., caloris. ⁴⁹ colle. ⁵⁰ A Ms., serecta.

Concentu, quem non cantus obtusio reddit
Insuperum, cui dat vocis dulcedo saporem.

A Ille dolor et gemitus, lacrymae, discordia terror,
Tristitia, pallor, planctus, injuria regnaut.

366 LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Firmamentum ascendiit Prudentia. Zodiacus cum suis signis describitur.

Lucis inoffensae spatium fontemque nitoris
²¹ Obtuso canto, sed dulcibus allicit aurem,
Quo radiant stellæ, quo certant fulgere multo
Astra poli, propriumque diem sine fine pererrant.
Quo cœli faciem depingunt sidera, virgo
Exhilarata subit, hausto pro parte laboris
Pondere, letatunque poli perlata sereno.
In stellis ibi præradiant, cœloque fruuntur,
Quos vel fama bonos facto²², vel fabula verbo
Effinxit, retinentque sibi sine nomine nomen.
Hic novus Alcides cœlo submittitur, illic
Perseus ardentis gladio metit ora Medusæ;
Illic ense carens, ensim mentitus Orion
Sub pugnæ facie sine bello bella minatur.
Hemoniusque senex areu dictante sagittam
Excitat ad motum, nullo tamen illa volatu
Effugit aut monitus arcus evadit eundo.
Hic proles Ledæa micat, nec pignus amoris
Quem prius in terris gessit deponit in astris.
Vertitur in sidus stellatus sidere famæ
Hic, cujus dono medicinæ stella caducis
Illuxit, contra morbos dans arna salutis.
Ablatos redimit vultus, et damna pudoris
Parrhasis, in colum translata, repensat eidem
Jupiter ablatum florem, pro flore pudoris
Æterno largitus ei florere nitore.
Præterea variis stellis inserbitur aula
Cœli, quas vario titulavit nomine quondam
Musa poetarum, veri soi imagine ludens.
Signorum duodena cohors præfulget in astris,
Excepto fulgore nitens, infraque relinquit
Stellarum vulgus, reliquiasque supervenit astro.
Hic ardet Cancer, urit Leo, Virgo resultat,
Æquat Libra diem, crudescit Scorpius, alget
Chiron, Capra riget, diffunditur Urna, madescant.
Pisces, exultat Aries, vexilla gerendo
Veris prædictit Taurus, Geminique Lacones.
Ianc cœli speciem phronesis delibat ocellus,
Quam penetrare nequit visus, notamque requirit²³
Materiem tantaque stupet miracula lucis.

367 CAPUT II.

Equi, sive sensus externi, cœli secreta penetrare nequeunt.

Postquam coelestes aditus, cœlique profundum,

VARIÆ LECTIONES.

²¹ Totus hic versus desideratur in utroque Ms. ocellis. ²² Ms. A., Deos fecit : Ms. R., Deos facto. ²³ Ms. A.,

Astrorumque vagos redditus emensa reliquit,
Inque supercelio mundi stetit, anxia mente
Fluctuat, in varios motus deducitur, hæret
Mens, animusque fluit, dubitat cum mente voluntas
Ipsa, nec in certo desigunt anchora mentis.
Namque timet, dubitatque, timens ambage locorum
Seduci, quos ulterius via porrigit anceps ;
Quæ nulos hominum gressus, volucrumque volatus
B Noscit, ab incursu rerum steptique viatum
Fendit excipitur nullo vexata tumultu.
Hic hominum gressus nutans peccaret eundo,
Ebrius erraret pes ipse, pedisque lucerna
Ota visus habens ageret, pedibusque negaret
Ducatum, lumenque foret sub lumine cæcum.
Non quod regnet ibi noctis caligo, sed illam
Emphaticæ²⁴ lucis splendor purgatus inignit.
Difficilis consensus ad hanc facilisque recessus ;
Accessus paucis, casus patet omnibus, in quam
Vix aliquis transire valet, valet omnis ab illa
Declinaria via, que paucis pervia, multis
Clauditur, arcta nimis virtuti, larga ruinæ.
Non hue nobilitas generis, non gratia formæ,
Non gaza dejectus amor, non gloria rerum,
C Non mundanus apex, non virtus corporis, audax
Improbitas hominis, præceps audacia tendit :
Sed solum virtus animi, constantia mentis,
Factaque nobilitas, non nata, sed insita menti,
Interior species, virtutum copia, morum
Regula, paupertas mundi, contemptus honoris.
Difficiles igitur aditus, facileque ruinam
Cum phronesis videat, magno succenditur æstu
Sollicitæ mentis, victaque labore jugales,
Ne juga ferre velint, nec solvere jura magistro,
Ignarique viæ callem mirentur ineptum
Gressibus, et pedibus gradienti jura negantem ;
Nec ratio sursum deflectere possit babemas,
Quas retinent instanter equi, dominæque repugnant,
Effrenes, ultraque negant servire jubenti.
Dum mentem phronesis anceps sententia, motus
Distrahit in varios, nec prætentare locorum
Abdita sola potest, nisi quis præmonstret eidem,
Vel conduceat eam, gressum moderatus euntis;

CAPUT III.

Theologiae ornatus. Librum in dextra gerit, sceptrum in sinistra.

Ecce puella (31) poli residens in culmine, cœlum-
Despiciens, sursum delegans lumina, quiddam

NOTÆ.

(31) *Hæc Theogiam designat.*

Extrahundanum toto conamine virus
XXX Vestigans, nil corporeum venata, sed ultra
Transcedens incorporci scrutata latenter
Causam, principium rerum finemque requirens
Visibus offert pheonesis, visumque nitore
Luminis offendens mentem novitate relaxat.
Nec mirum, quoniam tanto fulgore decoris
Præminent, ut stellas prædictæ fulgure, lumen
Lumine multiplicans, et lucem luce, nec ipsi
Lumen adoptivum largiri ccesset olympos.
Nil terrestre gerens facio, nil ore caducum
Insuuans, mortale nihil, genitumque puella
Demonstrat facies, tantum cœlestes, quod offert
Forma puellaris: banc argumenta decoris
Esse deam monstrant; instantia nulla refellit,
Quod decor ipse probat, facies simillima cœlo
Inflammata diadema caput, lampade multa
Gemmarum radians auro illuminatur, et extra
Scintillans lapidum duodenò sidere fulget.
Librum dextra gerit, sceptrum regale sinistra
Gestat, et ad librum plerumque recurrit oculus..
Sed raro reddit ad virgam, tandemque revertens
Circuit ille manum sollers, ne levata vacillet.
Sucumbens oneri virgæ, sceptrumque resignet.
Claudit cam vestis aura perfusa, resulgens
Argento, plus veste decens, habituque decenti
Gratior, et puro cœli fulgentior astro,
Quam divina manus, et sollers dextra Minervæ
Texuit, ut formæ nobis exponit honestas.
Hic arcana Dei, divina mentis abyssum,
Subtilis describit acus, formaque figurat
Informem, locat immensum, monstraque latenter
Incircumscripsit describit, visibus offert
Invisum, quod lingua nequit, pictura ^{xx} fatetur.
Quomodo naturæ subjectus sermo stupescit.,
Dum tentat divina loqui, viresque loquendi
Perdit, et ad veterem cupit ille recurrere sensum.
Mutescuntque soni vix halbutire valentes,
Deque novo sensu deporunt verba querelam.
Qualiter ipse Deus in se capit omnia rerum
Nomina, que non ipsa Dei natura reuscat;
Cuncta tamen mediante tropo, dictante figura
Sustinet, et voces paras sine rebus adoptat.
Eus justum sine justitia, vivens sine vita;
Principium sine principio, finis sine fine
Immensus sine mensura, sine robore fortis;
Absque vigore potens, sine motu cuncta gubernans;
Absque loco loca cuncta replens, sine tempore

369 Nec solum justus vera ratione, sed ipsa
Justitia est, nec solum laetus ipse, sed ipsi
Lux est nocte carens, nec solum nomine sola
Vitam invenit.

Singula describens, et certis sinibus aptans.
Nec fortis sola dicti ratione, sed ipsum
Robur subsistit, æterno robore ^{se} nitens.
Solus jure potens, qui summa potentia, soius
Cuncta potest, a quo procedit posse potentiam.
Nec solum loca cuncta replet, sed singula solus
Infra se claudit, quasi meta locusque locorum.
Hic legitur, tamen obscure, tenuique figura,
Qualiter una, manens, simplex, æterna, potestas,
Fons, splendor, species, via, virtus, finis, origo,
Ingenitus genitor, vivens Deus, unicus auctor,
Unus in usia, personis trinus, in uno
Unicus esse manet, quæ trina relatio trinum
Reddit, et in trino manet unus, trinus in uno :
Qua ratione Patris speculum, lux, splendor, imago.
E Filius est, a Patre Deo, Deus unus et idem,
Principium de principio, de lumine lumen,
Sol de sole nascens, splendor productus ab igne,
A simili similis, a vero verus, ab uno
Unus, ab æterno nascens æternus, ab æquo
Æqualis, bonus a summo, sublimis ab alto :
Qualiter ardor, amor, concordia, forma, duorum
Spiritus est, in quo proprius Pater oscula proli
Donat, et in nato sese Pater invenit, in quo
Se videt ipse parens, dum de senectute ipse
Alter, et ingenito splendet gigantis imago.

CAPUT IV

C *Prudentia Theologiam salutat. Fijus ducatum requirit. Itin ris causam pandit: Hominem beatum formari desiderat Natura. Natura potestas limitata. Anima petitur virtutibus omnibus praedita.*

C *Cultibus his afflata poli regina caduca
Deserit, atque Dei secretum consulit, hæret
Divinis, mentem terrenis excitat ^{et}, ipsam
Haurit mente noym, divini fluminis haustu
Ebria sed potius dicatur sobria : namque
Ebitriæ nascent ex tali nectare plena
Sobrietate viget, nec mentem cogit ab usq
Degenerare suo ; verum generosius ipsam
Erigit, exercens ^{et} nostræ contagia sordis.
Hanc humili gressu, vuln submissa, modesta
Gestibus, assequitur phronesis, primoque salutem
Delibans tali pingit concepta loquela
O regina poli, coeli dea, filia summi*

D *Artificis : nec epim, facies divina caducam
Te docet, aut nostri generis deferre lituram.
Quam probat esse Deam vultus, sceptrumque fa
stetur.*

Reginam, natamque Deo tua gloria monstrat;
Cui superum sedes, cœli via, limes olympi,
370 Extramundanus orbis, regioque Tonantis
Tota paten, solumque Dei, fatumque quod ultra est;
Me moderare vagam, stupidam rege, sistit timentem,
Indoctamque doce, fluitantem corripe, tristem
Laticea, gaudens peregrino consule, coptum
erifice, natafem firma, succurre cadenti.

VARIE LECTI^ENS

⁸² Ms. A., scripture. ⁸³ Ms. A., sistens. ⁸⁷ Ms. V., exult. ⁸⁸ Elians.

Nam vaga sum, tremebunda, stupens, indocta, la-
borans
Deficiens, ignara loci, peregrina, fatisseis :
Quæ nitens superare polos, sedesque supernas
Invadens penetrale Dei thalamumque Tonantis,
Consiliumque Jovis, nutans, vaga, sola, pererrans
Aggredior, cœlique vias pertento lateutes.
Nec tamen inconstans, præceps, improvida, casu
Præcipitante vias, istos invado labores :
Sed precibus cedens, et tandem velle coacta
Naturæ monitu, virtutum numine, nutu
Præcipue rationis ad hos ego mittor, ut ipsa
Naturæ summo præsentem vota Tonanti.
In multis errasse manum natura recordans,
Erratum revocare volens, culpasque priores
Tergere, vel veteres operis novitate beati
Excusare notas, hominem formare, beatum
Cudere, perfectum compleere, creare modestum
Tentat, quo possit veteres velare reatus.
Erranti mundo dans de tot millibus unum,
Qui rectum sibi defendat, scrutetur honestum,
Damnet avaritiam, diffundat munera, vitæ
Excessus, medium teneat, proserbit abusus.
Nec sine consiliis, nutu, moderamine, voto,
Viruutum decernit opus, sed tota serorum
Concio conceptus assensu nutrit eosdem ³⁹,
Sed quoniam tantum circa terrena potentis
Naturæ viget officium, laugugetque potestas
In Superis nil juris habens, animamque creare
Nescia, quam sola pictoris dextra superni
Format, et in nullo naturæ jura requirit :
Hac ratione diu nitens, multumque reluctans
Huc agor, et superos perquiro sola recessus,
Quo possim deferre ⁴⁰ Deo quod concipit ipsa
Naturæ ratio, quod virtus optat, ut ipsum
Velle Dei vestrum confortet velle ⁴¹, precesque
Audiat, et nostris aspiret gratia votis.
Ut divina manus animam demittat ab alio,
Quæ sit mente sagax, virtute referta, pudore
Prædicta, præsignita fide, pietate resulgens,
Quæ carnis vestita toga, sic visiter orbem
Quod facinus redimat pietas, virtusque reatum.
Incestumque pudor, fraudem vis, gloria casum.
Quæ superet terrena domus, vis terrea, vestis
371 Corporæ massæ, corpus mortale, potentis
Naturæ ditatum opus, sic dote heandum
Multiplici, nullo fraudatum munere formæ
Ut jam corporeum non dedignetur habere
Spiritus hospitium, nec tantus defleat hospes
Hospiti tabeo, sed carnis regnet in aula.
Ergo mihi describe viam, qua callis ad arcem
Supremi Jovis erigitur, ne devia passim
Errabunda ferat, ne nostrum devius error
Propositum perdat, viduans mercede laborem.

CAPUT V.

Theologia se comitem offert Prudentiae, modo cur-
VARIAE LECTIÖNES.

³⁹ Ms. A., codem. ⁴⁰ perfirre Deo quod percipit ipsa. ⁴¹ Ms. V., nostrum. ⁴² Ms. R., fretus.
⁴³ non scriba. ⁴⁴ Ms. A., retinens.

rum et equos deserat. Prudentiae in cœlum tendenti,
conceditui equus secundus Auditus. Auctoris ora-
tio piissima ad Deum.

His verbis gavisa poli regina benigno
Reddedit affatu, quod se præberet eunti
Consortem, callisque ducem, gressusque magistrum.
Sed soli phronesi dueatum spondet, et ipsi
Consulti instanter, præcepti rohur eidem
Consilio miscens, ut currum deserat, ipsos
In cœlo deponat equos, comitemque relinquat
Inferius, quæ sit stabilis custodia tanti
Depositum, currum sistens, frenansque jugales :
Ne si curris, equi, ratio, nitantur in altum
Tendere, nec talem dignetur habere viantem
Semia coelestis, alias experta meatus ;
B Erret equus, nutet ratio, currusque vacillet.
Explentur præcepta deæ, votisque favetur,
Stat ratio, sistuntur equi, quadriga quiescit.
Omnibus exclusis solum regina secundum
Consorti concedit equum, qui parcus ipsum
Admirantur iter, nec multum denegat ipsos
Ascensu fractus ⁴⁵ freni melioris habena.
Fertur equo phronesis, se fert regina, volatu
Fertur equus, dea certat equo, gressuque volantem
Prævenit, et comiti prætentat prævia gressum.
Haec tenus insomni tenui mea Musa susurro ;
Haec tenus in fragili lusit mea pagina versu,
Phœbæa resonante cheby : sed parva resignans
Majorem, nunc tendo lyram, totumque poetam
C Deponens, usurpo mihi nova verba prophetæ.
Coelesti musæ terrenus cedet Apollo,
Musa Jovi, verbisque poli parentia cedent
Verba soli, tellusque locum concedet olympo.
Carminis hujus ero calamus vel scriba ⁴⁶, vel au-
[ctor,
Æs resonans, reticens ⁴⁷ scriptoris charta, canentis
Fistula, sculptoris scalprum, vel musa loquentis,
Spina, rosam gestans, calamus nova mella propi-
[nans,
Nox aliunde nitens, luteum vas, nectare manans.
Summe parens, æterne Deus, vivensque potestas,
Unica forma boni, recti via, limes honesti,
Fons vitæ, sol justitiae, pietatis asylum,

D **372**. Principium, finisque modus, mensura, sigilo
[Jun.
Rerum causa, manens ratio, noys alma, sophia
Vera, dies verus, lux nescia noctis, origo.
Summa, decor mundi perfectus, vita perennis,
Nata regens, ventura serens, nascentia scravans
Omnia sub numero claudens, sub pondre sistens
Singula, sub stabili mensura cuncta coerces
Qui rerum species, et mundi sensibilis umbram
Ducis ab exemplo mundi mentalis, eundem
Exterius pingens terrestris imagine formæ;
Qui veterem massam de vultus sorde querentem
Investis meliore toga, formaque sigillo

Signans excludit ^{**} nexus mediante tumultum.
Efficiens causa, dum rem producis ad esse;
Formalis, dum pingis eam; finalis, in esse
Dum rem conservans certo sub fine coartas.
Tu mihi præradia divina luce, meanique
Plenius irrorans divino noctare mentem,
Compleue, terge notas animi, tenebrasque recidens
Discute, meque tua lucis splendore serena.
Tu reparas calatum, purga rubigine lingum,
Da, quæso, tua verba loqui, mutato loquela
Præbe, da fontem sicuti, dirige callem
Erranti, due nauta ratem, portumque timenti
Dona, cœlesti perlans mez carbasa vento.

CAPUT VI.

Prudentia aquas crystallinas miratur. Elementorum miratur concordiam. Aquarium crystallinorum naturam examinat. Rerum super lunarium exacta cognitio naturæ vires excedit.

Jam Phronesis dictante dea superaverat arces
Sidereas, callemque novum, nodosque viarum
Mirans, que tantæ quereretur pondera molis,
Ni proprius visus rerum novitate soveret,
Et proprii partem ferret regina laboris.
Dum transit miratur aquas, quas fœderat igni
Indivisa loci series, nec flamma liquorum
Impedit, aut flamma certat liquor ille repugnans :
Sed potius sua deponunt certaninis arma.
Nec iam nativos curant memorare tumultus,
Quos ligat assensus discors, discordia concors,
Pax inimica, fides phantastica, falsus amoris
Nexus, amicitia fallax, umbratile fœdus.
Figit in his visum mentemque sophia, sagaci
Perquirens animo, quis pacem fecit adesse,
Pax ubi nulla manet; quis Martem jussit abesse,
Mars ubi jura tenet; quis fœdus nexuit illuc,
Fœdus ubi nullum; quis pacem miscevit iræ,
Litigio fœdus, litigio conjunxit amorem.
Altius inquirit Phronesis ferventius instans,
An liquor ille fluat, sibi quem vicina maritat
Flamma poli,flammæque truces contemporeras;
An nebula faciem gestans, formamque vaporis
373 In speciem nubis expansus in æthere summo
Pendeat, et donet sicuti pocula flammæ;
An glaciem gerat in specie, reddatque figuram
Chrystalli, perdatque suum liquor ipse liquorem.
Sed tamen a Phronesi viva ratione probatur,
Quod nullus illuc possit torquere recursus
Humor, nec proprio valeat discurrere fluctu,
Cum gremium nullus ibi præbeat alveus illi,
Nec matrix terrena sinus expandat eidem,
Nec centrum repetens nativo pondere tractus
Humor ad ima ruat, propriæ gravitatis amicus,
Descensus cum flamma neget, sursumque manere
Cogat aquas, supraque liget quasi carcere clausas.
Nam qui furtivo lapsu quasi nesciat ignis
A superis roræ descendere, somnijat ille
Philosophus, ratione caret, falsumque prophetat,

A Otia seculatur, nubes et inania captat,
In scirpo nodum ponens, in lumine fumum,
In plano scrupulum singens, in luce tenebras.
Hac etiam ratione probat, quod nullus ibidem
Exhalat vapor in nebulas, nec pendulus humor
Æthera velat aquis, ubi nullas evomit auras
Terra, nec ignis ibi suspendit in æthere nubes.
Ex his concludit Phronesis, quod cœlicus humor
Crystalli retinet speciem, glaciemque figurat;
Quæ glacies ignara gelu, nec conscientia brumæ,
Æstatem magis agnoscit, cœlique calores
Ad vultus ignis minime dignata liquari.
Hoc solo magis illa stupet, meliusque movetur,
Quæ nexus mediante fide, quo fœdere pacis
Frígida convenient calidis, fluitantia pigris.
Hic ubi nullus adest pacis mediator, et omne
Fœdus abest extrema ligans, quod pace reperta
Deleat hostiles rivis, pugnamque recidat.
Deficit inquirens, quærendo vincitur illa,
Quæsitu superata suo, sed victa querelis
Defectus queritur proprios : sic ista querela
Questio lit, Phronesi suspiria sola relinquens.
Nec mirum si credit ad hæc prudentia, quæ sic
Excedunt matris naturæ jura, quod ejus
Exsuperant cursus, ad quæ mens deficit, hæret
Intellectus, hebet ratio, sapientia nutat,
Tullius ipse silet, rancescit lingua Maronis,
Langue Aristoteles, Ptolomai sensus aberrat.

CAPUT VII.

Cœli empyrei deliciae.

C Ulterius producit iter prudentia, gressum
Informans gressu comitis, tandemque labore
Magno, multiplici visu, conamine multo
Ascendit loca latitia, loca plena favoris,
Cœlesti loca grata Deo, loca grata Tonanti.
374 Hic risus sine tristitia, sine nube serenum,
Deliciae sine defectu, sine fine voluptas,
Pax expers odii, requies ignara laboris,
Lux semper rutilans, sol veri luminis, ortus
Nescius occasus, gratum sine vespre mane.
Hic splendor noctem, saties fastidia nescit,
Gaudia plena vigent, nullo resperga dolore.
Non hic ambiguo graditur fortuna mactu,
Non risum lacrymis, adversis prospera, kæta
D Tristibus infirmat, non mel corruptit acetō,
Aspera communisca blandis, tenebrosa serenis,
Connectens luci tenebras, funesta jocosis :
Sed requies tranquilla manet, quam sine carentem
Fortunæ casus in nubila vertere nescit.
Hic sua præradia cœlestis regia solis,
Quæ sordes hominum, mundi contagia spernit.
Extramundanus orbis mundique beata
Portio, munda magis quam mundus, purior ipso
Undor, lucidior claro, fulgentior auro,
Quæ blando splendore mactat, quæ fulgurat igne
Innocuo, fervore carens, fulgore abundans,
Blanditias splendoris habens, fervoris abhorrens

VARIE LECTIONES.

^{**} Ms. A., excludens.

Nequiam splendore fovet, nec verberat æstu.
Hic ignis minus igne calct, plus igne nitescit,
Sicque manens unus minor est, et major eodem.
Sed quoniam totus scintillat in igne beato
Hic locos, et flammæ nutu blanditur amico;
Censetur polus empyreus, cui flamma benignis
Ignibus arridet, aulamque nitoribus ornat.
Hic habitant cives superi, proceresque Tonantis,
Angelici cœtus, divinaque numina, mundi
Rectores, tormæ cœlestes, agmina cœli,
Excubiaæ nostri, varius quos dividit ordo,
Munus, et officium, virtus diversa, potestas
Plurima, dissimilisque gradus, distantia facti.
Hic ardenter seraphin, flammata calore supernæ
Lucis, et æterni solis radiata nitor;
Divini fontis cherubin satiata liquore
Plus sapiunt, mentique Dei perfectius hærent.
Inque thronis librata Dei censura resultat,
In quibus ipse Deus residens examina librat.
Nomen ab officio dominantia numina sumunt.
Quæ sicut superis cedunt, sic cedunt ipsis

A reliquis, pariterque jubent, parentque jubenti.
Princeps turma suos disponit in ordine cives,
Atque suis votis astrigunt vota suorum.
Aeris istius rectores, imo tyrannos
Turba potestatum vincit cœlestibus armis.
Legibus occurunt naturæ, juraque solvunt
Virtutes, formisque novis antiqua reformat.
Mystica denudat, aperit secreta, revelat
375 Abdita, queve magis latitant, archangelus C
forbi

Nuntia, et cœli pandit mysteria terris.
Major in obsequiis, sed ei virtutibus impar
Angelice plebis exercitus omnibus istis
Persolvit jus obsequii, mundoque minora
Predicat, et varios nobis discurrevit in usus.
Hic cives habitant supremi regis in urbe;
Civibus his servanda datur respublica cœli,
Inter quos haec lex sanctior, ut imperet unus,
Hic operetur agens, reliquis obtemperet ille.
Quilibet in libro divinæ mentis agenda
Discit, ibique legit quæ sint ventura, Deumque
Consultit, in speculo deitatis singula cernens.
Nec solus tantam sihi vendicat angelus urbem.

CAPUT VIII.

Sancti de terra assumpti cœlum incolunt. Sanctorum diversa merita.

Hic habitat, quem vita pium virtusque beatum
Fecit, et in terris meruit sibi numen olympi:
Corpo terrenus, cœlestis mente, caducus
Carne, Deus vita, vivens divinitus, extra
Terrenum sapiens, intus divina repensans.
Quem non erexit fastus, non gloria rerum,
Non mundi dejicit amor, non lubrica fregit
Luxuries, non luxus opum, non ardor habendi
Succedit, non livor edax, non anxia fœde:

A Pestis avaritia, non laudis cœca Cupido:
Sed potius demisit eum patientia muodi
Contemptus, rerum paupertas, arctaque victus
Regula, despectus carnis⁶⁶, directio vitæ.
Qui calcavit opes animo viatore, malignum
Devicit, carnemque sibi servire cogit.
Cœtibus angelicis tales ascribit honestas
Vite, virtutis meritum, mercesque laboris,
Quos vel virgineus candor, vel purpura vestit
Martyrii, vel doctoris sua laurea ditat;
Vel quos aureole munus non excipit, omnes
Laurea communi fretos mercede coronat.
Cum sint diversi merito, meritusque resultet
Splendor inæqualis, lux dispar, gaudia cunctos
RÆqua manent, risusque pares ubi dissona merces.
Nec mirum si lœtitiae par gratia cunctos
Exspectat, quibus una datur pro munere vita,
In quibus ipse Deus est omnibus omnia, donum
Et donans, dans uni plurima pluribus unum.

CAPUT IX.

Mariæ Virginis laudes et prærogativa.

Hic superos cives proprio præcellit honore
Virgo, quæ proprium pariendo lege pudorem
Non perdens, matris meruit cum virginæ nomen.
In qua concordant duo nomina, lite sepulta,
376 Quæ secum pugnare solent, litesque mo-

[veret]

Nec jam discordant mater virgoque, sed ipsis
Litibus exclusis se pacis ad oscula vertunt.
Hic natura silet, logicæ vis exsulat, omnis
Rheticæ perit arbitrium, ratioque vacillat.
Hæc est qua miro divini muneri usu
Nata patrem, natumque parens concepit, honorem
Virgincum retinens, nec perdens jura parentis
In cuius ventris thalamo sibi summa paravit
Hospitium deitas, tunicam sibi texuit ipse
Filius artificis summi, nostræque salutis
Induit ipse togam nostro⁶⁷ vestitus amictu.
Hæc est stella maris, vitæ via, porta salutis.
Regula justitiæ, limes pietatis, origo
Virtutis, venie fmater, thalamusque pudoris
Illiortus conclusus, fons consignatus, oliva,
Fructificans, cedrus redolens, paradisus amoenans,
D Virgula pigmenti, vinaria cella, liquore
Prædita cœlesti, nectar cœlestè propinans
Nescia spineti florens rosa, nescia culpæ
Gratia, fons expers limi, lux nubila pellens,
Spes misericordia, medicina reis, tutela beatiss.,
Proscriptis redditus, erranti semita, cœcis
Lumen, dejectis requies, pausatatio fessis
Hæc est quæ primos casus primæque parentis
Absterrit maculas, vincens virtute reatum,
Diruta restituens, reddens ablata, rependens
Perdita, restaurans amissa, fugata repensans,
Post vespertinos gemitus nova gaudia donans,
Post mortis tenebras vitæ novitate relucens;

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ Ms. V., dejectio. ⁶⁷ Ms. A., carnis.

Cujus ad adventum redit zetas aurea mundo,
Post facinus pietas, post culpam gratia, virtus
Post vitium, pax post odium, post triste jocosum.
Ut rosa spineti compensat flore rigorem,
Ut dulcore suo fructum radicis amaræ
Ramus adoptivus redimit; sic crimina matris
Ista luit, matremque facit sua nata renasci,
Ut sic mundo ream, corruptam virgo, pudica
Effrontem, miseram felix, humiliisque superbam
Abliuat, et vita pariat sua filia matrem.
Hujus ab imperio coelestis curia pendet,
Hujus ad imperium devota mente parata,
Cum qua coelestis regni moderatur habendas,
Qui pater et proles ejusdem natus et auctor,
Cuncta regit, sine fine regens, quo rege trium-
[phæ]

In cœlo miles, in terra militat exsul.
Hic est qui carnis intrans ergastula nostræ
Se poena vinxit⁴⁸, ut cunctos solveret; æger
Factus, ut ægrotos sanaret; pauper, ut ipsis

A 377 Pauperibus conferret opem; defunctus, ut ipsa
Vita donaret defunctos; exsulis omen
Passus, ut exilio miseros subduceret exsul.
Sic livore perit livor, sic vulnere vulnus:
Sic morbus damnat morbum, mors morte fugatur:
Sic moritur vivens, ut vivat mortuus; hæres
Exsulat, ut servos hæredes reddat; egenus
Fit dives, pauperque potens, ut ditet egenos.
Sic liber servit, ut servos liberet: imum
Summa petunt, ut sic ascendat insima sumnum.
Ut nox splendescat, splendor tenebrescit; eclipsi
Sol verus languescit, ut astra reducat ad ortum.
Ægrotat medicus, ut sanet morbidus ægrum.
Se cœlum terræ conformat, cedrus hyssopo,
Ipse gigas nano, fumo lux, dives egéno,
B Agroto sanus, servo rex, purpura sacco
Ilic est qui nostram sortem miseratus, ab aula
Aterni patris egredivis, fastidia nostræ
Sustinuit sortis, sine crimen, criminis in se
Desigens oœnas, et nostri dama reatus.

378 LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

*Prudentio splendorem cœli Empyrei ferre non valet.
Theologia illam confortat. Theologia implorat auxilium Fidei. Theologia articulos, fidei docet.*

Post⁴⁹ virgo soliumque Dei sedesque supernas
Ingridiens, volnus nova prælibare videndo:
Offendit splendor oculos, mentemque stupore
Percussit rerum novitas, defecit in illis
Visus, et interior mens caligavit ad illas.
Sic sopor invasit vigilem, sic somnus adulter
Oppressit Phronesis animum, somnoque soporans
Exstasis ipsa suo mentem servire⁵⁰ coegit.
Et jam præcipitem pateretur lapsa ruinam,
Ni comes occurrens manibus complexa cadentem
Sisteret, et blando complexu virginis artus
Confortans, tantos lapsus cluderet, ipsam
Mitibus aggrediens verbis, mentisque stuporem
Demulcens; mens plena tamen non redditur illi.
Sed postquam nulla valuit ratione stuporis
Exstirpare malum, totumque reducere mentem,
Ut Phronesi ferat auxilium, totumque soporem
Executiens reddat mentem, cogatque reverti;
Solicitat precibus propriam regina soporem,
Quæ superum solo, residens coeleste profundum
Scrutatur, solisque Dei penetralibus hæret.
Cui ratio nihil affirmat, cui sufficit ipsa
Credulitas, et sola fides ratione remota.

C Ipsam namque fidem ratio non prævenit, Iufo
Ipsa fides hanc anticipat, fideique docenti
Obsequitur tandem ratio, scutiturque docentem.
Articulos fidei divinaque symbola chartis
Inserit hæc, scribens inimo quod arundine pingit.
Purpureus elata notis niveumque colorem⁵¹
Intermisca rubet vestis candore represso,
Qua mulier prædicta nitet, cultusque fatetur
Arbitrium mentis, mens ipsa videtur in illo.
Pictura edidit vestis, quæ tota figuris
Scribitur, et formam prætendit scripta libelli.
Ilic renovat veteres vivens pictura magistros,
Per quos nostra fides totum diffusa per orben
Claruit, et laudum titulis præclara resulsa.
Hic⁵² Abraham nostra fidei pater exiit actus
D Patris, dum summo Patri parere libenti
Contendens animo, nato pater esse recusa:
In quo discordes natura fidesque duellum
379 Exercent, unamque trabunt in dissona men-
[tem].
Nam natura docet genitorem parcere nato.
Econtra stat firma fides, quæ spernere natum
Imperat, ut summo faveat natura parenti.
Quod non vult, cupit ergo pater, nunc parcere
[tentans]
Nunc offerre volens, tandem negat ipse quod opiat.
Ergo succumbit fidei natura, dolensque

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ Ms. V., se poenæ vinxit, ut vipectos solveret. ⁴⁹ V. Ms.: Postquam virgo Dei, solum, reges-que supernas. ⁵⁰ Ms. R., dormire. ⁵¹ Ms. R., niveoque colore. ⁵² Ms. R., sic.

Cedit vicerlei, quod non vult velle coacta.
 In robur fidei virtutum luce cornscat
 Petrus, et ipsius virtus splendescit in umbra.
 Armatus vita meritis, et dote sophiae
 Blanditiis, ratione, minus, virtutibus instat
 Paulus, et introitum fidei gentilibus offert.
 Nec solum signis, verum ratione rebelles
 Vincit; nec satis est concesso calle meare,
 Plus cupit, atque viam gaudet ratione parare.
 Illic blanda, minas, ergastula, verbera, mortes,
 Expugnat fidei clypeo protectus, et armis
 Justitiae, superatque suos Laurentius ignes.
 Par pugae meritis, et iisdem miles in armis
 Mundum devincens Vincentius, omnia victor
 Calcat, et in vivos pugnans in morte triumphat.
 Hunc habitum quamvis scriptura pingat honestas,
 Nulla tamen vestem lascivia deprimit, imo
 Talis erat, qualem matrona postulat ætas,
 Quæ senii metas attingit, plena dierum,
 Canticis resperga caput, senilique pruina,
 Nec tamen illius faciem matura senectus
 Exarat in sulcos, facies discordat ab ævo.
 Quæ juvenile docet ævum, contraque loquuntur
 Cani, cum canis sic vulnus gratia certat.

CAPUT II.

Fides, hortata Theologiae, accedit Prudentiam, eamque ab extasi liberat. Extasis describitur. Prudentia languenti datur caelstis potio. Fides offert Prudentia speculum, in quo omnia cernat, quæ in celo sunt, licet nonnisi obscure.

Hæc mulier motu proprio precibusque sororis
 Tacta, movet gressus illuc, ubi læsa sapore
 Lethargi, languet Phronesis, mortisque figuram
 Exemplaris moritur vivens, et mortua vivit.
 Sed postquam veniens signis dictantibus illam
 Agnotiv, vidit stupidam, stupique jacentem;
 Illos casus miserata dolet, mentisque rigorem
 Exuit, in gemitus crumpens, fracta parumper
 Majestas animi mollescere cogitur, exit
 Durius, et soia tenet miseratio mentem.
 Hæc igitur magis accedit, proplisque jacentem
 Visitat, et querit languoris semina, tentat
 Cuncta, locum, tempus, causas, symptomata morbi
 Caute disquirens, cuius vestigia tandem
 Invenit, et Phronesim lethargi sonnia passam
 Noscit, ut exterius languoris signa fatetur.
 Inventa radice mali, morbiq[ue] reperta
 Materie, disquirit adhuc quæ causa salutis
380 Languoris causas valcat secludere, pestem
 Perdere, supplantare luem, morbumque fugare.
 Ergo minus, precibus, pulsu, clauore, soporem
 Expugnare parat, sed talis somnus obaudit.
 Nec mirum si somnus ad hæc contendit abire;
 Non erat iste sopor somni, sed mortis imago,
 Quæ vita tenebret lucem, vitamque soporat
 Plus somno, sed morte minus; majorque sopore,
 Morte minor, sed fida tamen prefatio mortis

A Cum talis nequeat medicina refellere morbum,
 Nec tantum valeat morbi superare vigorem;
 Cœlesti confecta manu, condita sapore
 Mellifluo, gusto mellita, suavis odore,
 Secretas redolens species, terrena repellens
 Condimenta, novum cœli thymiana propiuans,
 Exquisita datur languenti potio, totum
 Quæ corpus peragit, vitali circuit, intrat
 Venas, disquirit nervos, penetratque medullas.
 Hujus ad adventum Phronesis sibi redditur ad se
 Dum redit, et totus mentis secluditur error.
 Hoc stupor ipse stupet medicinam posse, fugatus
 Miratur talem medicinæ cedere morbum.
 Sed quamvis oculus mentis resplendeat intra,
 Languescit, tamen exterior, nec ferre nitorem
 B Sustinet empyreum, nec tantum fulgor olympi.
 Ergo suam sollers matrona recurrit ad artem,
 Et præsigne, decens, rutilans, imitabile⁷², tersur
 Grandi diffusum spatio, scriptumque figuris
 Præsentat Phronesi speculum, quo cuncta resultant,
 Quæ locus empyreus in se capit, omnia lucens
 Quæ mundus cœlestis habet; sed dissona rerum
 Paret in his facies, hic res, hic umbra videtur,
 Hic spes⁷³, hic species, hic lux, ubi lucis imago.
 Retinet hoc speculum mentem, visumque sophiae
 Sistit, ne major oculis lux obviat, illos
 Offendens, visumque simul cum mente fatiget.
 Hoc speculum mediator adest, ne copia lucis
 Empyreæ radians visus depauperet usum.
 C Visus in hoc speculo respirat, lumen amicum
 Invenit, et gaudet fulgens in lumine lumen.
 Cernit in hoc speculo visu speculante sophia,
 Quidquid divinus in se complectitur orbis.
 Dum nova quæque videt, miratur ad omnia, gaudet
 Cunctis, et novitas rerum nova gaudia gignit,
 Ejus cum visu mens delectatur, et omnes
 Exuit erroris nebulas, et gaudia mentem
 Perfundunt, perit omne sui syntoma doloris
 Si qua minus plene cognoscit, plenius illam
 Assistens matrona docet, suppletque minorem
 Intuitum, pondique latens, aperitque reclusum.
381 Ille videt angelica plebis superaque senatus
 Militiam, paluanique, simul, dulcesque triumphos
 Sanctorum, meritum dispar, fructusque laborum.
 Virginis illius meritum miratur, adorat
 Partu[m], quæ peperit non inarcescente pudoris
 Flore, nec atrio fervente libidinis astu.
 Conceptus partusque modus; floremque pudoris
 Intactum stupet admirans, non uenit unde
 Sit mater, quæ nulla viri commercia novit.
 Confugit ad logicas leges; huic ergo parentis
 Jura negat, cui virginitas concedit honorem
 Virginis, a simili vult supplantare pudorem
 Virgineum matri, que disputat esse parentem
 Partus, et ad matrem nativo jure refertur.
 Ista tamen ratio nutat, cum virginem matrem

VARIAE LECTIONES.

⁷² Ms. Utr., mirabile. ⁷³ Ms. A., res.

Invenit, et logicæ videt argumenta jacere.
 Amplius admirans magis hæsit, amplius hærens
 Inquirit quo jure poli, qua lege beata
 Nata patrem, terrena Deum, casura manentem,
 Flos cedruum, sidus solem, scintilla caminum
 Proferat, et mellis desudet petra liquorum.
 Miraturque Deum nostram vestire figuram,
 Et nostras habitare casas, flammantem olympi
 Rectorem, floremque rosæ latitare sub alga,
 Et gemma vestire lutum, violamque cicuta
 Velari, vitamque mori, tenebrescere solem,
 Qui gummi, quæ juncturæ, quis nexus, et unde
 Connectant humana Deo, divina caduco
 Conscient, hominique Deum quis foederet ordo.
 Singula dum Phronesis miratur, et omnia tentat
 Vestigare sue rationis legibus, illam.

CAPUT III.

Assistens matrona monet ne somniet illic
 Humanas leges, mundanaque foedera, cursus
 Naturæ, nostrasque vices, ubi nulla potestas
 Illius, sed cuncta silent decreta, pavescunt
 Leges, jura stupent, ubi regnat sola voluntas
 Artificis summi, quæ vult a canone nostro
 Excipiens, ubi iura favent, et regula cedit
 Artifici, canonque silet dictante magistro.
 Non ratio, sed sola fides ibi quæritur, illic
 Transcendit causas coelestis causa minores
 Exsuperat leges lex summa, et regula legum.
 Ergo fides ibi sufficiat, disquirere cesset
 Hic ratio, sistatque fides rationis habendas.

CAPUT IV.

Prudentia recto Rationis ductu, fidem sequitur.
Fides, theologiam etiam assumit in comitem. Prudentia comitata fide et theologia coelestia loca ingreditur. Speculo armat oculos. Prædestinationis causas rimatur. Varia Dei inducia perpendit.
Alia certi emprei mirabilia considerat.
 His monitis fert assensum prudentia, cedit
 Doctrinæ, sequiturque fides, totumque superno
 Depusat auctori, quod nostram vincere legem
382 Cernit, et excepti juris ratione moveri.
 His edocta viam maturius arripit, ejus
 Informat regina gradum, gressunque sigillat
 Incessu proprio : sed ne locus abditus, anceps
 Callis, distortus limes, via dissona, gressus
 Virginis impedit, comitem sibi destinat illam,
 Quæ Phronesi mentem proscriptam reddidit, ejus
 Restituens usum, cui cessit abusio morbi.
 Quam via nulla latet, nullus locus abditus illi,
⁷⁵ Non deliris obest limes, non semita fallit.
 His comitata via Phronesis securius instat,
 Ancipitesque vias transit, loca dissona, calles
 Ignotos ; nec jam posset superare locorum
 Aufractus, sed intanti soror utraque vires
 Suppediat, firmatque gradum, gressusque recidit
 Pondus, et extenuans pœnam fastidia tollit.
 Oblatum phronest visum defendit ab omni

A Luminis occuru speculum, ne debriet illum
 Coelestis splendor, oculosque reverberet ignis.
 Tandem fessa, tremens, admirans virgo dictam
 Explet, et æterni supremæ palatia regis
 Intrat, et expleti superata mole laboris
 Laetatur ; sed cuncta stupet quæ nuntius offert
 In speculo visus, ubi nil mortale, caducum,
 Deficiens, terrestre mictat ; solumque resulget
 Æternum, coeleste, manens, immobile, certum.
 Ille videt ingenitas species, speculator ideas
 Coelestes, bominum formas, primordia rerum,
 Causarum causas, rationum semina, leges
 Parcarum, fati seriem, mentemque Tonantis :
 Cur Deus hos reprobat, illos prædestinat, istum
 Præparat ad vitam, sua munera subtrahit illi.
B Cur alios humili paupertas urget, egenos
 Comprimit, et solis lacrymis satiarus egestas.
 Cur alii prædives opum pluit alveus omnis
 Divitias, divesque natat secundus in auro.
 Cur istos ditat sapientia, nubilat illos
 Sensus inops, animus pauper, mendica voluntas.
 Cur formæ species purgata serenat Adonim,
 Danus abusivam speciem gerit, Hector in armis
 Fulgurat, ingenii radio scintillat Ulysses.
 Cur Cicero rhetor, cur Typhis navita, pictor
 Milo, pugil Pollux, rigidus Cato, Naso poeta.
 Non haec sola favent Phronesis conspectibus, ultra
 Progrediens visus alia novitate videntem
 Demulect, redditque suo miranda reportat.
C Hic videt irrigui fontis radiare nitorem,
 Qui prædives aquis reliquo conspectior amne
 Sidera luce domat, præcellit, mella sapore ;
383 Cujus deliciis cedit paradisus, odore
 Balsama vineuntur, nardus submittitur illi.
 A quo procedens rivus, non inmemor horum
 Quæ fons ille gerit, totum sibi fontis honorem
 Assumit, fontique pari respondet honore ;
 Nec tamen irriguum minor afflat gratia fontem.
 Ergo fons rivuni, rivus cum fonte fluentum
 Præducit, retinetus fontis rivique saporem.
 Cum sint distincti, fons, rivus, flumen, in unum
 Conveniunt, eademque trium substantia, simplex
 Esse, sapor similis, color unus, splendor in illis
 Unicus, et vultus horum conformis et idem,
D Ad speciem fontis sol vincens lumine solem.
 Hic radium fundit, quem sol mundanus adorat,
 Cui celum stellæque favent, et supplicat orbis.
 Occasus nunquam patitur sol iste, nec ullam
 Sustinet eclipsim, nec nubis nubila sentit.
 A quo procedens radius splendoris adæquat
 Luce patrem, loquiturque suo splendore parentem.
 Idem sol, species eadem, lux una, coœvus
 Splendor, nequaquam proprio declivis ab ortu.
 Sol aliud, sed non aliud, sol unus, et unum
 Cum gloriose manens, lux luci consona, fulgor
 Fulgori, splendorque sui non inmemor ignis.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ Mz. A., hunc versum ita legit : Non durus limes, non devia semita fallit.

De se product radius cum sole calorem,
Qui muleens urit, urendo mulcet, et ardens
Mitigat, incendens demulcit, temperat urens.
Iste calor siccet vitiornum flumina, sordes
Purgat, et a virtio virtutis decoquit aurum.
Iste calor perimit peccati frigora, flammas
Irae, temporis hiemes, Venerisque calorem.
Sic calor expugnat ignem, sic flamma repellit
Flammam, sic astus astum, splendorque caminum.
Pullulat in flores mens isto tacta calore,
Et terram mentis virtutum flore beato
Purpurat iste calor, dum ver coeleste reducit.

CAPUT V.

Prudentia freta comitibus suis, Fide et Theologia, areem Dei concedit. Prosternit se Deo. A Deo erigitur, et confortatur.

Hæc mirata diu Phronesis, multumque retractans
Singula quæ visus prægustat, freta sororum
Ducatu, summi regis concedit in aream,
Qua residet rex ille poli, qui cuncta coeret
Legibus imperii, qui numine numina cœli
Constringit, cuius nutu coelestia nutant.
Hæc igitur vicina Deo vix sustinet hujas
Immortale jubar, vix majestatis inundans
Exspectat lumen, sed eam defendit ab isto
Fulgure planities speculi, quam visibus effert
Illa suis, lucem speculo mediante retardans.
Tunc virgo genibus flexis et supplice vultu
Submissæ vocis modulo gestaque timentis
334 Supplicat æterno regi, verbumque salutis
Prælibat, mixtaque tremunt formidine verba.
Sed superum genitor reddens sua jura saluti
Erigit hanc, et stare jubet, inotusque timoris
Sistere, ne terror animum vocemque retardet
Erigitur, mentemque regit, partimque retardat
Virgo metum, stat mens cum corpore, corporis

[æqual

Mens erecta siltum; sic vox submissa resumit
Vires, erectam mentem sua verba sequuntur.
Exit in has voces animus, verbisque redundat :

CAPUT VI.

Deum alloquitur cum omni humilitate. Causam legationis suæ exponit. Conqueritur mundum totum in maligno positum esse. Naturæ petit succurriri formatione hominis novi. Naturæ necessitatē pergit exaggerare. Qualitates exponit novi hominis ouenū requirit a Deo.

Si nostros gemitus et nostræ tædia sortis,
Mundanos casus, mundanaque fata, caducos
Ortus, instantes obitus, viteque propinquos
Lapsus, et nostræ pensemos originis omen;
Quæ nostram tantos fastus invadat, ut ante
Conspectum faciemque Dei præsumat habere
Colloquium? noctisque lues cum luce loquatur?
Conveniat regem servus; pauperque potenter?
Factorique suo moveat factura querelam?
Seb quia te fontem pietatis novimus, a quo
Livoris stimulum bonitas innata relegat;

A Cujus justitia pietas adjuncta rigorem
Temperat, et multum discurrere non sinit illam :
Ad te confugimus proscriptæ, quas fugat orbis,
Persequitur mundus, homo respuit, improbat om-

[nis

Vivens : sicutque tuis, si fas est dicere, mundus
Legibus excipitur, dum nostri jura nefandis
Actibus expingnat, et sic tibi bella minatur.
Nam tua res agitur, paries dum proximus ardet.
Hos casus natura videt, lapsusque cadentia
Mundi, virtutem vitio succumbere, fraudi
Fodus, amicitiam litigii, pacemque furor.
Hos gemit excessus, errores luget, abesus
Deplorat, mundumque dolet sub nocte jacere.
In multis etiam dannat sua facta reatus
B Exensare volens facto meliore, novisque
Artibus, atque nova medicina tergere morbum.
Qualiter ergo malum supererit, morbumque recidat,
Putrida membra secat, ne pars sincera trabatur
Occurrat vitio, ne totum diruat orbe:
Vix cognoscit adhuc, sed tandem freta sororu[m]
Colloquio, meliore via procedit, in istud
Consilium veniens, ut totis viribus unum
Cudat opus, per quod proprio succurrat honori.
Quo veteres operum possit pensare ruinas,
Vult hominem formare novum, qui sidere formæ
Et morum forma reliquos transcendat, et omnes
Excessus resecans regali limite gressum
Producat, mediumque tenens extrema relinquit :

C 335 Ut saltem mundo sidus præfigueret unum,
Qui jacet errorum tenebrosa nocte sepultus :
Ut sic respiret virtus, excusat in isto
Errores naturæ suos, et conferat uni
Quod multis conferre nequit, meritumque favoris
Et laudum titulos saltem lucretor in uno.
Quæ jacet in multis damnata, suumque decorum
Amitit, dum sola sui jam restat imago.
Sed nullo firmata manent concepta tenore,
Ni tua conceptis applaudat gratia, cœptum
Roboret, atque tuo confirmet numine votum
Natura lauguaret opus, penitusque jaceret
Inculatum⁷⁶, veteris retinens fastidia massæ,
Ni tua naturæ firmaret dextera factum,
Infirmamque manum regeret, conduceret hujus

D Scribentis calamum, lapsum suppleret euntis.
Corporis effigiem sibi depositat, exigit a te
Quod supererit natura bonum, munusque quod ipse
Solus habet, animamque petit, quæ sola superni
Postulat artificis sensum, limamque requirit.
Nostras namque manus terrestris fabrica tantum
Exposeit, sed eas animæ coelestis origo
Ignorat, solique suum tibi⁷⁷ deputat ortum
Ergo tuu nutu numen coeleste caduca
Visitet, et enpus coelestis spiritus intret,
In terra positus, in cœlo mente beata
Vivat, et in terris peregrinet corpore solo.
Virtutum dives opibus, fecundus amore

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ Ms. A., congestum. ⁷⁷ Ms. V., sic.

Celesti, carnisque domet ratione tyranum :
 Teque tuum fateatur opus, quis fecerit auctor
 Prædicet, artificemque suum factura loquatur.
 Sic ad nos divinus homo descendant, ut ipsis
 Virtutum titulis aliorum moribus instet.
 Te saltē moveant naturæ damna, pudoris
 Exsilium, jactura boni, dejectio morum,
 Error honestatis, fidei proscriptio, legum
 Contemptus, nostræque preces : si pondera rerom
 Vel momenta sumus, noli confundere dudum
 Confusas ; suimus et nos quandoque beatæ.
 Si te nulla movent rerum disserimina, saltem
 Te gratis moveat tua gratia, suscipe vota
 Quæ damus, et precibus devotis pondera dona.
 Si nos a patris proscriptas sedibus omni
 Desitius voto, desertar vincimur, omne
 Perdimus officium, nostrasque reliquimuras artes.
 His precibus donat assensu arbitri aula
 Celestis, mentemque foras vox provocat ista :

386 CAPUT VII.

Deus consolatur Prudentiam. Petitioni ejus assensum præbet. Misericordia supereminet iudicio. Animæ promittitur nova, virtutibus omnibus decorata.

Virgo parens rerum, superum germana, miliisque
 Filia, celestis ortu, tamen incola terræ,
 In terris quæ sola sapis divina, meæque
 Exemplum deitatis habes, fastidio mundi
 Quæ relevas, fletusque tuo solamine tergis ;
 Non' tu degenerata a summa mente voluntas:
 Nam patris ad votum suspirat nata, parentem
 In voto sequitur patri non dissona proles.
 Hoc mihi jampridem ratio dictavit, ut uno
 Munere respicerem terras, mundumque bearem
 Numinis celestis hominis, qui solus haberet
 Tot virtutis opes, tot munera digna favore,
 Tot dotes animæ quo saltem mundus aberrans
 Floreret, vitius allorum marecidus. ino
 Jam defloratus in flore resurget uno.
 Si terræ vitium, scelus orbis, crimina mundi
 Ad meritum pensans vellem persolvere poenas,
 Aut iterum terras velarem fluctibus, undis
 Vestirent montes iterum, totumque periret
 Diluvio genit humanum, nec fluctibus ullum
 Exciperet vita meritum, nec vivere alter
 Deucalion, alterque Noc conduceret arcam ;
 Sed potius mundus, qui criminis vivit in uno,
 Ad vite meritum poena moreretur in una:
 Aut terræ delicta novus consumeret ignis,
 Involvens homines una sub clade, nec ullum
 Exciperet tantæ generalis regula cladis :
 Aut scelerum pestes alia sub peste perirent.
 Sed quia justitiae vincit miseratione normam
 Judiciisque⁷⁸ rigor cedit pietate remissus ;
 Non poenas aquabolo malis non præmia culpis,
 Non ferro purgabo luem, non vulnere morbum :
 Sed victus dulcore precua, vestrique misertus

A Exilio, menora dabo medicamina mundo.
 Munere divino, donis cœlestibus auctus
 Spiritus a coelo terris demissus in orbe
 Terreno peregrinus erit, carnisque receptus
 Hospitio luteum tegmen novus hospes habebit,
 Hoc superest ut vestra manus concedat honestum
 Huic animæ thalamum, regi respondeat aula
 Ne novus hospitiæ contagia scientia hospes ;
 Ne nucleum ledat teste putredo, saporem
 Corrupti vasis sibi res contenta maritet.

CAPUT VIII.

Prudentia Deo gratias agit. Deus promissum implet.
Noys præparat ideam animæ creandæ. Deus au-
manum creatam Prudentiæ commendat. Animæ un-
guento perfunditur contra peccata. Prudentiæ voti
B *compos revertitur, cui occurrit Ratio. Natura*
miratur perfectiones animæ recenter creatæ, et a
Prudentia sibi oblata.

His hilarata magis propriumque obliterat laborem
 Virgo, nec ulterius pondus conquesta viarum
 Persolvit grates, et cœli numen adorat.

387 *Quod pepigit : vocat ergo noys⁷⁹ quæ præ-*
 [pare illi

Numinis exemplar, humanæ mentis idea.
 Ad cuius formam formetur spiritus, omni
 Mūnere virtutum dives, qui nube caduceæ
 Carnis obumbratus veletur corporis umbra.
 Tunc noys ad regis præceptum singula rerum
 Vestigans exempla novam perquirit ideam.
C *Inter tot species speciem yix invenit illam*
Quam petit; offertur tandem quæsita petenti.
In cuius speculo locat omnis gratia sedem
Forma Joseph, sensus Judith, patienti justi
Job, Zelus Phinees, Mosique modestia, Jacob
Simplicitas, Abrahamque fides, pietasque Tobiae.
Hanc formam noys ipsa Deo præsentat, ut ejus
Formet ad exemplar animam : tunc ille sigillum
Sumit, ad ipsius formæ vestigii formam
Dans animæ vultum qualem depositit idea,
Imprimet exemplo, totas usurpat imago
Exemplaris opes, loquiturque figura sigillum
Adsum factori Parce, cunulantque decorem
Facture, non invidiæ livore retractæ
A donis animæ, sed molta dote salutant
D *Ortam, felici claudentes omne fatum.*
His donis ditans facturam factor, eamdem
Commendat phronesi; movet hanc, et præcipit ad-
 [dens

Præcepit mouitisque minas, ne tanta remisse
 Conservet communissæ sibi, sed cautius illam
 Conducat, meliore via moderata meatum ;
 Ne vel Saturni glaciali frigore tacta
 Sentiat algorem nivium, vel Martis in æstu
 Torreat, aut dulci pruritu lesa Diones
 Langueat, aut lunæ fluitet torrentibus acta.
 Tunc noys unguenti specie, quæ funditus omnem

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ Ms. f. Judicijque. ⁷⁹ Noys, id est, intellectus.

Aeris insultum sistat, morbiq; procellam,
Frigus avariæ, fedeque libidinis zestum :
Invidiæ sedet stimulum, contemperet iram,
Perfundens animam cœlesti rore perungit.
Ergo potens voti cœlo demittitur alto
Virgo, gradum properat, ilueque revertitur unde
Venerat; in cœlum stellis radiantibus ardens
Pervenit, occurrit ratio, votoque potitam
Laudat, et auctoris miratur dona superni.
Tunc comites, quârum ductu prudentia sursum
Evasit, reddens grates, solvensque salutem,
Deserit, ad currum rursus, solitumque recurrens
Aurigam veteremque viam gavisa resumit.
Tunc leca pertransit Saturno proxima; caute

A Decipit illa senem, gressum secludit, et illi
Se procul absentat fugiens, callemque remotum
Inrat, ut illius que expugnare furorem.
388 Saturnique tamen sensisset spiritus iram,
Ni liquor unguenti circa ²⁰ pugnasset, et illum
Vineas fervorem superasset cœlicus imber
Sic Veneris pestes, sic Martis decipit æstus,
Lunaremque globum : qua tandem singula vineas
Immensum consummat ²¹ iter, votisque sororum
Exspectata diu prudentia redditur offert
Naturæ cœlestè datum ; miratur in illo
Artificis natura manum, manusque beatum
Laudat, et in dono laudatur gratia dantis.

389 LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Prudentiæ revertenti a Deo occurrunt virtutes. *Natura ex elementis nobilitate corpus format. Corporis formati pulchritudo.*
Occurrit Phronesi virtutum turba, suoque
Pendet in amplexu, collum ligat, oscula præbet
Felicitatem laudat redditum, cum grata labori
Reddatur merces, felici fine laborem
Concludens, nec jam risus et gaudia vendat
Spem timor offendens, cum res sperata timorem
Forbeat, et longe succedant gaudia voto.
Ergo sollerti studio natura requirit
Materiem summam, de qua præsinge figuret
Hospitium, carnisque domum, quam spiritus intret
Cœlestis, radietque suo domus hospite digna.
Excipit a terra quidquid purgatus in se
Terra tenet, quidquid puri sili vindicat humor.
Quidve magis purum purus sibi destinat aer,
Vel defæcatum retinet sibi purior ignis.
Dividit a toto, divisaque rursus in unum
Colligit in summam communis, dumque futurum
Sic prelibat opus, humani corporis aptat
Materiem, signans operis vexilla futuri.
Ergo materiam cholera vis ignea donat,
Quæ quavis soleat totam turbare quietem
Corporis, et bellum plusquam civile movere;
Hic pacata jacet, nullos motura tumultus.
Materiam puras traducit ab aere sanguis,
Nec jam luxuriat proprio torrente superbus;
Sed pacem servat reliquis humoribus humor
Sanguineus, nullasque movet cum fratribus iras.
Illi inferior infra decurrat aquosus
Humor, et in morbos jam declinare recusat;
Quavis germanæ soleat putredinis esse
Proximus, et varias languoris gignere pestes
Hic fax humorum faciem deponit, et omnes
Ingenitos mores melius morata recidit.

B Ex his materiem ductam natura monetat
In speciem, vultus humani corporis aptans
Materiæ, cujus miratur terra decorum,
Parque suum stupet in terris decor ipse decorum.
Omnis divitias formæ diffundit in illo
Naturæ prelargæ manus, post munera pauper
Pene fuit natura parens, quæ dona deceris
Formæ thesauros vultu deponit in uno.
Spirat in hac forma Narcissus, et alter Adonis
Spirat in hac specie, quæ sit Venus ²² altera rursus
390 Cerneret, in solitum decurreret illa furorem.
Hoc simil in signum speciei donaque formæ
Cedit, quod nulla corpus pinguedine surgit,
Sed magis in maciem tendit : sic omnia justæ
Possidet, in nullo decor ejus claudicat, imo :
C Nil majus conferre potest natura vel ultra.
Haec igitur species tantum prætendit honorem,
Ut sese possit tute committere laudi
Invidiæ, laudemque suo mereatur ab hoste.

CAPUT II.

Concordia fœderat animam corpori. Arithmetica et Musica cooperantur coniunctioni animæ et corporis.

Postquam materiam naturæ dextra beavit,
Vultibus humanis animam concordia carni
Fœderat, et stabili connectit dissona nexus,
Junctura tenui, gumphis subtilibus apiat,
Composito simplex, hebeti subtile, ligatque
Fœdere complacito, carni divina maritat.
D Sic nocti lucem connectit, et æthera terræ :
Sic diversa tenent pacem, sic dissona item
Deponunt propriam, nec jam caro bella minatur,
Spiritui cedens, sed non sine murmurè multo.
Nec jam corpoream vestem fastidit alborrens
Spiritus, hospitio tali iacetatur et umbra
Ut melius concludat opus concordia, virgo
Quæ nobis numeri doctrinam spondet, et illa

VARIÆ LECTIONES.

²² Ms. V., contra. ²¹ Ms. A., superavit. ²³ Ms. V., quam si Venus.

Quæ monstrat vocum nexus et vincla sonorum,
Assistunt operi cepto, firmantque duorum
Connubium, numerisque ligant, et fodere certo
Nectunt, ut carni nubat substantia cœli.
Ergo novus formatur homo, miratur in illo
Se tantum potuisse potens natura, stupensque
Vix opus esse suum credit quod fecerat ipsa
Accumulat dotes prædictas copia plena
Perfundens cornu naturæ munera, nullam
Mensuræ metam restringit in numeræ tanto.
Et cornu quod nulla prius munuscula, nullum
Exhaustis munus, totum diffundit, in quo
Se probat, et quantum possit metitur in illo,
Accedit favor in dotem, ne tanta priorum
Munera perfectæ perdant præconia laudis.
His favel ergo favor, donans ut bona placere
Possint, et celeri perflat tot munera fauna;
Quæ quamvis soleat verum corrumperet falso;
Hic nescit nisi vera loqui, moresque vetustos
Exxit, et de se retinet sibi nomina famæ.
Non ibi laus sine re, nec res sine laude, suamque
Curat ab hypocrisi laudem res digna favore.
Munera laetitia largitur grata juventus.
Et quamvis hujus soleat lascivia semper
Esse comes, deponit eam, moresque sevros
Induit, atque sensi imitatur moribus ævum.
391 In senium transit morum gravitate juventus.
Sic ætate viret juvenis, quod mente senescit
Æstatim superat sensus, primordia floris
Anticipat fructus, et rivum prævenit annis.
Ævo concludit animus, dum dispere ritu
Pugnant: hæc juvenem loquitur, probat ille se-

[nectant.

Ritus adest; non ille tamen quem saepe maligna
Gignit abortivum derisio, livor ab intus
Parturit, aut extra falsi describit amoris
Forma, vel instabili cerebro lascivia pingit:
Sed multum gravitatis habens, vultumque modeste
Inscribens ³², nullo deformans ora eachinno.
Talis erat risus nullo corruptus abusu,
Qualem causa, locus, tempus, persona requirit.
Hic pudor accedit, longe fomenta relegans
Luxuria, Veneris declinans dulce venenum,
Incestamque siùm redeuntem grata pudoris
Extinguit saies ³³, fluctusque libidinis a se
Depellit, vincitque, fuga, non Marte Dionem.

CAPUT III.

Pudicitiae et modestiae dona.

Hippolytus redit in vitam, redit alter in orbem
Elias, veteremque Joseph novus alter adæquat.
Forma pudicitiae, custosque modestia, dotes
Apponit proprias, et donum cætera vincens
Dona, nec in dando mensuram deserit, imo
Singula describit certi moderamine finis.
Totum componit hominem, contemperat actus,

VARIA LECTIONES.

³² Ms., Ant. habet vultu que modeste subridens. ³³ Ms., A., macies. ³⁴ Ms., V., metitur.

A Verbaque mentitur ³⁵, libratque silentia, gestus
Ponderat, appendit habitus, sensusque refrenat.
Admonet instanter, ut nil agat una ³⁶ pudendum,
Unde pudor frontem signet, mentemque reatus
Torqueat, aut famæ titulos infamia lœdat.
Demonstrat quæ verba, quibus vei quando ta-

[cenda,

Quæve loqui deceat, ne vel dicenda tacendo
Strangulet, aut nimio largus sermone tacenda
Evomat, atque seram diffuso sustrahat ori.
Describit gestum capitis, faciemque venustæ
Suscitat ad recti libram, ne fronte supina
Ad superos tendens videatur spernere nostros
Mortales, nostram, dignans visere terram;
Vel nimis in terram faciem demissus, inertem
B Deseruntque notet animum: moderatus ergo
Erigitur; nec enim surgit vel decidit ultra
Mensuram signans mentem constantia vultus.
Scurriles prohibet gestus, nimiumque severos
Abdicat incessus, ne vel lascivia scurrum
Prædicet, aut fastus nimius rigor exprimat usum.
Et ne degeneres scurrili more laceitos
392 Exerat, et turpi vexet sua brachia gestu;
Aut fastum signans ulnas exemplet in arcu;

Admonet illa virum; vel ne delibet cundo

Articulisque pedum terram, vix terrea tangens,

Ejus legitimo format vestigia gressu.

Ne cultu nimio crinis lascivus adæquet

Femineos luxus, sexusque recidat honorem:

C Aut nimis incomptus jaceat, squalore profundo

Degener, et juvenem proprii neglectus honoris

Philosophum nimis esse probet. tenet inter v-

[trunque

Illa modum, proprioque locat de more capillos.
Non habitum cultus nimii splendore serenat,
Nec squalore premit, mediocriter omnia pensat.
Non vitanda foris oculus venatur, et auris
Mellifluæ vocis dulci seducta canore
Seducit mentem, deceptaque naris odore
Defluit in luxus, visum castigat et aurem,
Frenat odoratum: vel ne dulcore saporis
Desipiens gustus mentem nimium sapiendo
Decipiat, sensum gustus contemperat, usum
• Tactus componit, ne devius errat, et intus
D Mentem sollicitet, Veneris præludia quærens
Exterius, nostræque ferens vexilla Diones.

CAPUT IV.

Rationis dona.

Non minor in donis ratio succedit, et onne
Diffundit munus nunc primo prodiga donis ³⁷,
Jampridem quæ parca fuit, jam parcere dono
Desinit, ipsa tamen redeunt cum scenore dona.
Illa monet juvenem monitu seniore, sensique
Largitur mores juveni; docet ergo, repente
Ne quid agat, subitumque nihil præsumat, at omne
Factum præveniat animo, deliberet ante

Quam faciat, primumque suos examinet actus;
Dividat a falso verum, secerat honestum
A turpi, vitium fugiens sectator honesti;
Promittat raro, det crebris, imo petentem
Munere præveniat, ne sit res empta rogatu.
Si quid promittit, promissum munus adæquet,
Vel superet, ne re major spes gaudia vineat.
Promissum comitetur opus, ne tarda sequantur
Monera, ne doni merito dantisque favori
Detrahatur, et donum minuat dilatio dantis.
Non fluat in motu varios, sed firmiter uni
Insistat mens fixa bono, ne singula tentans
Nil teneat, nec sic animus discurrat ubique,
Quod nusquam. Ne planta recens translata fre-

[quenter]

Areat, aut varii tentans medicaminis usum
Invaleat morbus; ne mens sic omnibus adsit,
Ut nulli; sic cuncta probet, ut singula perdat.
393 Nec petat impelli populari laude, nec ip-

[sam]

Respoeat oblatam, nisi sit verata colore
Hypocrisis, verbo querens emungere lucrum.
Nam nimis austerum redolet, qui despicit om-

[nem]

Famam; mollescitque nimis qui singula fame
Blandimenta petit, populari deditus aure.
Non animo facili, non auro bibente favorem
Audiat hypocritas laudes, mendacia famam,
Palponis phaleras, quæ verba sophistica pingit,
Et dulci laudum sonitu eitharizat in aure
Divitis, et vendit laudes ad pondera doni.

CAPUT V.

Honestatis dona.

Post rationis opes et tantum munis, Honestas
Thesaurum reserat proprium, juvenemque sua-

[rum]

Custodem decernit opum, deponit in illo
Quidquid habet, jus omne sui transfundit in il-

[lum].

Infames vitare monet, ne fama laboreat,
Ne vicina bonos hedant contagia mores.
Ut vitium fugiat, naturam diligit, illud
Quod facinus peperit damnans, quod prava vo-

[luntas]

Edidit; amplectens quidquid natura creavit.
Non homines, sed monstra cavens, et crimina vi-

[tans]:

Sic instans vitio, quod rerum parcat honori:
In communio bonus, ne lux abscondita parce
Luceat, et fructus det virtus clausa minores:
Interim sibimet ut pauci vivat, et extra
Ut plures, intus sibi vivens, pluribus extra.
Ut mundo natum se credat, ut omnibus omnis
Pareat, et sapiens sese cognoscat in illo.
Ne loca denigrent famam, ne tempora reddant

A Suspectum, vitæque modus, rerumque facultas.
Prædictis succedit honor, prædicta colorans
Luce sua, nullamque sinit sentire lituram
Dedecoris, sed cuncta suo perlustrat honore
Muneris, et proprio cultu decus omnia vestit.
Non minus irradians aliarum facta sororum,
Quam rosa cognatos flores, quam Lucifer ignes
Sidereo, lapidumque jubar carbunculus auget;
Assistens Phronesis pluit omnia dicta ⁸⁸ Sophie.
Non illas largitur opes, quæ saepe potentum
Exercant animos, et majestatis honorem
Inclinant, minuant leges, et jura retardant;
Sed potius donat thesaurum mentis, et omnes
Divitias animi: quas qui semel accipit, ultra
Non eget, imo semel ditatus semper abebat.

B Quarum rectus amor, possessio nobilis, usus
Utilis, utilior largitio, fructus abundans.
Haec est gaza poli, cœli thesaurus, inundans
Gratia, quæ doctos didat, quæ prodiga largos
Vult possessores, et dedignatur avaros.

394 Clausa perit, diffusa redit; nisi publica fiat,
Labitur, et multas vires acquirit eundo.
Non istas depascit opes rubigo, nec ignis
Devorat, aut furis minuit subreptio, mergit
Naufragium, tollit prædo, depauperat hostis.
Nec solum phronesis confert sua dicta ⁸⁹, sed ni-

[tra]

Procedit, jubet ancillas ⁹⁰ exponere quidquid
Possunt, et quodam certamine fundere dona.

C Grammaticæ doctrina prior præcepta Sophie
Completa, et in juvenem descendit tota, nec in se
Fit minor, imo magis crescens grandescit in illo.
Omne quod ipsius decernit regula, canon
Præcipit, et dictat artis censura magistræ,
In dotem juvenis confert, ne verba moneret
Citra grammaticam; ne verbo barbarus erret,
Barbaries quam nulla notat, sic ergo loquendi
Recte, scribendique viam sectatur, et artem
Assequitur, damnat vitium, toleratque figuram:
Perfundensque virum Pegasei nectare fontis,
Turba poetarum, docet illum verba ligare
Metris, et dulci carmen depingere rhythmo.

CAPUT VI.

D Logice virtus. Rhetorica, arithmeticæ, musicæ, geometria, astrologie, theologie, pietatis dona.

Succedit Logice virtus arguta, nec alget
Munere Pygmaeo; verum contendit in illo
Spargere divitias, et dandi laxat habenam.
Haec docet argutum Martem rationis inire,
Adversæ parti concludere, frangere vires
Oppositas, partemque suam ratione tueri:
Vestigare fugam veri, falsumque fugare,
Schismatiscos logice, falsoque retundere fratres,
Et pseudologicos et denudare sophistas.
Adsunt rhetorice cultus floresque colorum,

VARIÆ LECTIÖNES.

⁸⁸ Ms. V., dona. ⁸⁹ dona. ⁹⁰ Ancillæ, discipline sunt humaniiores, seu artes liberales.

Verba quibus stellata nitent, et sermo decorum
Induit, et multa splendescit clausula luce.
Illa sermonis opes cultus et sidera verbi
Copia Rhetorica jactat, juvenisque loquela
Pingit, et in vario præsignit verba colore.
Succincte docet illa loqui, sensusque profundos
Sub sermone brevi concludere, claudere multa
Sub paucis, nec diffuso sermone vagari:
Ut breve sit verbum, dives sententia, sermo
Facundus, multi fecundus pondere sensus.
Vel si forte fluat sermo sub flumine verbi,
Fluminet uberior sententia, copia fructus
Excusat solii silvam, paleasque vagantes
Ubertas granis redimat, sensusque loquela.
Donat opes ars illa suas quæ semina rerum,
Fodera, complexus, causas, et vincula, certis
Legibus inquirit, numeros vestigat, et omnes
395 Discutit effectus, quibus omnia fixa tenen-

[inr]

Sub vicibus constricta suis, numerisque ligantur
Cuncta simul, pacemque tenent cessante tumultu.
Ergo viro sua denudat secreta Minerva,
Hæredem facit esse suum, juvenique revelat
Scibile quidquid habet, quidquid sua copia fundit,
Quæ ratio numeris, quæ virtus, quæve potestas
Insit, et in numeris quæ tanta potentia regnet,
Ut numeri nodo stabilis liget omoia nexus.
Musica divitias aperit, sua munera multo
Plena favore viro concedit, adoptat eundem³¹;
Omne suum velut hæredi delegat eidem.
Quæ vox displicat voci, quæ consonat illi
Monstrat, amicitias vocum, rixasque sonorum
Edocet, et quæ vox turbet, quæ debriet aurem.
Explicitas in dona manus ars illa relaxat,
Quæ terræ spatium, tractus maris, aeris altos
Discursus, cœli fines metitur, et onus
Corpus sub certo describit fine, nec altum
Impedit, immensum tardat, retrahitque profun-

[dum.]

Illa virum docet in spatio concludere terram,
Aera metiri, mare sistere, claudere cœlum
Finibus, et teretem mundi describere formam.
Astrorum doctrina suum componit in illo
Hospitium, quo nulla magis sibi complacet aula.
Illa docet quis motus agit celestia, stellas
Excitat, aut cœli quis spiritus incitat orbem.
Hoc doni titulo mundi Sapientia ditat
Præsignitque virum; sed eum divinus afflans
Ars divina poli, veri schola, nescia falsi:
Ars quæ sola fide gaudet subnixa, nec arte
Nititur, humanæ fugiens rationis asylum:
Gratias arrisit, animam cum cœlius ignis
In superis³² retineret adhuc, splendorque serenus
Adspiraret ei, nec nostras aetheris ini
Pressuras pateretur adhuc, nec tædia mundi.
Illa docet cœlestis sequi, vitare caducum,
Vivere lege poli, sursum suspondere mentem,

VARIAE LECTIOINES.

³¹ Ms. A., adaptat eidem. ³² Ms. A., in terris. ³³ Ms. A., revelet. Ms. R., divulget.

A Fastidire solum, cœlum condescendere mente,
Corporis insultus frenare, refellere luxus
Carnis, et illicitos rationi subdere motus.
Succedens Pietas se totam donat, et offert
In munus, tantumque viro committit, ut ipsa
Credatur Pietas, tantæ pietatis alumnus.
Hæc docet ut maculas animi complanet, et omnes
Deponat nubes odii, mens cerea fiat.
Si respersa scemel fuerit pietatis olivo,
Sic tamen, ut nunquam firmæ constantia mentis
Deviat a recto, ne si pietate remissus
Mollecat juvenis, magnos effeminet actus
396 Mollities, perdatque viri mens fracta vigo-

[rem.]

Hæc docet ut nuberi lacrymas, incommoda, ca-
sus, [sus.]
Judicet esse snos, nec se putet esse beatum,
Dum superesse videt in multis unde dolendum.
Defundat viñas, miseris soletur, egenos
Sustinet, pascat inopes, foveatque pupilos.

CAPUT VII.

Fidei dona.

Annectit sua dona Fides, in munere multo
Se probat esse Fidem, nec se sibi subtrahit, imo
Monstrat, et in dono se disputat esse fidem.
Illa docet vitare dolos, contemnere fraudes,
Fœdus amicitie, fidei vim, pignus amoris,
Illæsa servare fide, nec nomine falso
Pseudo vel hypocritam simulare latenter amicum.
Præterea monet illa virum, ne querat amicos
Fortunæ comites, cum qua mutantur et adsint,
Vel fugiant, casusque vices et fata sequantur;
Qui cum fortunæ fugitivo vere recedant,
Adversi casus hiemis et nubila vitent.
Hæc juvenem docet, ut nunquam mercetur ami-

[cum]

Munere, nec doni merito venetur amorem.
Nam pretio quæsitus amor cum munere cedit,
Et quantum durat largitio, durat amicus.
Prostat talis amor, mensuram muneris implens.
Non ibi vera fides, ubi munus donat amorem.
Non donum largitur amor, dum pondus amoris
Ponderat ipsa dati merces, et copia doni.
Sed precis et pretiis venali lege relicta,
Quærat quem vero sic complectatur amore,
Illæsaque fide, quod amor lucretur anorem.
Alterius, referatque novos novus alter amores;
Sitque relativa dilectio, mutuus adsit
Nexus amicitiae, quam nec Fortuna novercans
Solvat, nec casus agitet, nec gloria frangat.
Quærat cui possit se totum crederé, velle
Declarare suum, totamque exponere mentem.
Cui sua commitat animi secreta latentes
Ut sibi, conservet thesaurum mentis in illo.
Nil sibi secretum quod non develet³³ eadem,
Ut suus in tali signo mensurct amicus
Pondus amicitiae, quam lance rependat eadem.

³¹ Ms. A., adaptat eidem. ³² Ms. A., in terris. ³³ Ms. A., revelet. Ms. R., divulget.

Subsequitur virtus, quæ gaudet fundere dona,
Spargere divitias, et opum diffundere massam.
Quæ censu nutritre velat vel pascere nummos,
Nec sinit ignavam secum pigrescere³⁴ gazam :
Nec bursam satiat nummis, sed cogit eamdem
Ad vomitum, si quid census absorbit unquam.
Olim parca viris nunc unī prodiga, sese
Transeendit, viresque suas excedit in uno.
Hæc docet ut mentem dono suspendat ab omni,
397 Excutiatque manum, nec opum succumbat
[amori,

Divitias animo caleans et mente triumphans.
Sic conculet opes, ne conculetur ab illis.
Ne manus ad donum currat, nexusque tenaci
Viscus avaritiae munus constringat adeptum ;
Neve relativam mereedem munera querant,
Nec lucrum sitiat, nec præmia munus adoret :
Sed sine spe redditus fundantur munera sparsim³⁵,
Solaque nobilitas et simplex gratia mentis
Informet munus, et doni condit usum.

CAPUT VIII.*Nobilitas filia Fortunæ.*

Post alias sua dona libens et lata dedisset
Filia Fortunæ, casus cognata propinquai
Nobilitas, si quid proprium cessisset in ejus
Sortem, quod posset Natura lege tueri.
Sed quia nulla potest nisi quæ Fortuna ministrat,
Nil sine consilio Fortunæ perficit, imo
Matris adire domum disponit filia, gressum
Agreditur, superatque viæ dispendia cursu.
Est rupes maris in medio, quam verherat æquor
Assidue, cum qua corrixans litigat unda ;
Quæ variis agitata modis, percussaque motu
Continuo, nunc tota latens sepelitur in undis,
Nunc exuta mari, superas respirat in auras :
Quæ nullam retinet formam, quam singula mu-

[tant

In varias momenta vices, quæ sidera florum
Jactat, et in multo lætatur gramine rupes,
Dum leni Zephyrus inspirat singula flatu.
Sed cito deflorat flores, et gramina sevus
Deperdit Boreas : ubi duu flos incipit esse,
Desinit³⁶, et florum³⁷ momento sistitur ætas.
Sieque furens Aquilo prædatur singula, flores
Frigeris ense metit, et pristina gaudia delet.
Hic nemus ambiguum, diversaque nascitur arbor.
Ista manet sterilis, hæc fructum parturit; illa
Fronde nova gaudet, hæc frondibus orphana plo-

rat.

Una viret, plures arescunt, unaque floret,
Efflarent aliae ; quædam consurgit in altum,
Denituntur humi reliquæ; dum pullulat una,
Marcescunt aliae. Varius sic alterat illas
Casus, et in varias³⁸ alternat motibus omnes.
Multæ antiphrasim gerit illic alea casus,
Pygmæa brevitate sedens, demissaque cedrus

VARIÆ LECTIONES.

³⁴ Ms. V., torpescere. ³⁵ Ms. A., passim. ³⁶ Ms. V., explicit. ³⁷ Ms. R., formæ. ³⁸ Ms. V., variis. ³⁹ Ms. I., induit. ⁴⁰ Ms. A., retrorsum.

A Desinit esse gigas, et nana myrica gigantem
Induit : alterius sic accipit³⁹ altera formam.
Marecessit laurus, myrtus parit, aret oliva,
Fit fecunda salix, sterilis pyrus, orphana fructu
Pomus, et in parte contendit vitibus ulmus.

398 Hic jaculis armata suis spineta minuantur
Vulnus, et insultans manibus nocet hispida taxus.

Hic raro philomela canit, citharizat alauda :

Crebrius hic miseros eventus bubo prophetat,

Nuntius adversi casus, et præco doloris.

Hic duo decurrent fluvii, quos dividit ortus
Dissimilis, dispar vultus, diversa coloris

Forma, sapor varius, distans substantia fontis.

Præ dulces habet alter aquas, mellitaque donans

Pocula, melle suo multos seducit, et haustæ

B Plus sitiuntur aquæ ; potantes debriat, imo

Dum satiat, parit unda sitiū, potusque sitiut

Annis, et innumeros hydropticat illi bibentes.

Murmure lascivit tenui, dulcique susurro

Murmurat, et placida rupem præterfuit unda.

Amnis in ingressu multi sitiuntur, et ultra

Non patet accessus, qui dulces fluminis undas

Vix tangunt, libantque parum, tantoque sapore

Tacti, plus cupiunt, immersi plenius undis,

Optant, et totos perfundi fluctibus artus.

Procedunt alii, quos alto gurgite mersos

Plenior amnis habet, et provehit altior unda.

Quos tamen imbutos tanta dulcedine fluctus

Ad ripam levis unda refert, terraque remittit.

CAPUT IX.*Adversitatis fluvius.*

Præcipiti lapsu fluctus dilabitur alter,

Sulphureis tenebrosus aquis, absynthia gignit,

Unda sapore suo reddit fervore caminum :

Sieque color visum, gustum sapor, impetus au-

[rem

Turbat, et insipidum fastidit naris odorem.

Non has crispat aquas Zephyrus, sed funditus illas

Evertens Boreas in montes erigit, undis

Indicens bellum, cognataque prælia miscens.

Fluminis in ripa lacrymarum flumina multos

Demergunt, qui demergi torrentis abyso

Amne forente timent, et fluctus ferre tumultu.

Mulus in hunc amnem populus descendit, et altis

Conseptulit aquis, tumidoque impellitur amne.

Absorbet nunc unda viros, nunc evomit; istos

Fluctibus immergit, hos respirare parumper

Permitit : sed quam plures sic sorbet abyssus,

Quod revocare gradum, superasque evadere ad au-

[ras

Non licet, et redditus vestigia nulla⁴⁰ supersunt.

Hic fluvius variis currens anfractibus intrat

Torrentem prædeleis aquæ, cogitique fluentum

Degenerare, luemque suam partitum eidem.

Nihilus obtenebrat clarum, fermentat amarus

Præ dulcem, tepidum calidus, fetosus odorum.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

399 *Fortunæ domus deserbitur. Fortuna nusquam stabilitas.*

Rupis in abrupto suspensa, minansque ruinam,
Fortunæ domus in præcepis descendit, et omnem
Ventorum patitur rabiem, eoque procellas
Sustinet, et raro Zephyri mansueta serenat
Aura domum, fletusque Noti Boræque rigorem
Parcius abstergit lenis clementia status.
Pars in monte tumet, pars altera vallis in imo
Subsidet, et casum tanquam lapsura minatur.
Fulgorat argento, geminis scintillat, et auro
Resplendet pars uia domus, pars altera vili
Materie dejecta jacet; pars ista superbis
Culmine sublimi, pars illa fatiscit hiatu.
Hic est Fortunæ seu mansio, si tamen usquam
Res manet instabilis, residet vaga, mobilis hæret:
Cujus tota quies lapsus, constantia motus,
Volvere, stare, situs decurrere, scandere casus:
Cui modus et ratio rationis egerè, fidesque
Non servare fidem, pietas pietate carere.
Hac est inconstans, incerta, volubilis, anceps,
Errans, instabilis, vaga, quæ dum stare putatur,
Occidit, et falso mentitur gaudia risu.
Aspera blanditiis, in lumine rubila, pauper
Et dives, mansueta, ferox, prædulcis, amara,
Ridendo plorans, stando vaga, cæca videndo,
In levitate manens, in lapsu firma, fidelis
In falso, levis in vero, stabilisque movendo.
Hoc firmum servans, quod nunquam firma; fi-

[dele]

Hoc solum retinens, quod nesciat esse fidelis;
Hoc solo verax, quod semper falsa probetur;
Hoc solo stabilis, quod semper mobilis erret.
Ambiguo vultu sedneit forma videntem.
Nam capitì pars anterior vestita capillis
Luxuria, dum calvitudinem pars altera luget.
Alter lascivit oculus, dum profluit alter
In lacrymas; hic languet hebes dum fulgorat

[fille.]

Pars vultus vivit, vivo flaminata colore,
Pars moritur, quam pallor habet, qua gratia vultus
Exspirat, languet facies, et forma liquevit.
Una manus donat, retrahit manus altera donum.
Ampliat hæc munus, hæc munera contrahit;

[illa]

Porrigit, hæc auferit; hæc comprimit, illa relaxat.
Gressus inæqualis,¹ varius, retrogradus, errans,

400 Progrediens retrogradatur, multumque rece-

[dit]

Procedens, pariter velox et lentiùs cundo.

VARIE LECTIÖNES.

¹ Ms. V., retrogradus, ebrius, errans. ² Ms. A., dies.

A Nunc meliore toga splendet, nunc paupere cultu
Plebescens Fortuna jacet, nunc orphana veste
Prostat, et antiquos lugere videtur honores.
Præcipitem movet illa rotam, motusque laborem
Nulla quies² claudit, nec sistunt otia motum.
Nam cum sèpe manum dextram labore ille fati-

[get,

Læva manus succedit ei, fessæque sorori
Sucurrit, motumque rotæ velocius urget.
Cojus turbo rapax, raptus celer, impetus anceps,
Involvens homines, a lapsu turbine nullum
Excipit, et cunctos fati ludibria ferre
Cogit, et in varios homines descendere castus.
Hos premit, hos relevat: hos dejicit, erigit illos.
Summa rotæ dum Crœsus habet, tenet infima Co-

[drus,

B Julius ascendit, descendit Magnus, et infra
Sylla jacet, surgit Marius; sed cardine verso
Sylla redit, Marius premiatur: sic cuncta vicissim
Turbo rapit, variaque vices fortuna voluntas.

CAPUT II.

Nobilitas domum Fortunæ, matris suæ, accedit.
Fortuna et Nobilitas domum Naturæ adéunt. Nobilitatis dona pari momenti sunt, respectu virtutum. Ratio assistit Fortunæ. Non sini dare dignitas, nisi mensurare.

Fortune loca prædicto signata paratu
Nobilitas festiva petit, matremque salutat
Adveniens, causamque via perstringit eidem
Sub brevibus verbis, et matri supplicat, orans
Ut si quid presigne gerat, dignumque favore,
Quod deceat virtutis opus, quod competitat ipsi
Naturæ facto, non illud deneget illi;
Quem Natura creat, recreat nova gratia, formant
Mores, informat virtus, prudentia ditat,
Præditat pietas, afflat decus, ornat honestas,
Exornat ratio, species præsiguit, et omnis
Virtutum cumulus ejus concurrit in usum.
His dictis modice risu Fortuna severos
Estilarans vultus, hæc natæ verba rependit:
« Actus Naturæ, virtutis fabrica, nostrum
Nou deposit opus; nostro non indiget actu
Tum celebris factura Dei, quam singula ditant
Munera Naturæ, divinaque dona beatam
Efficiunt, nulloque caret virtutis honore.
D Quid poterit casus, ubi casu nulla reguntur?
Quid mea nobilitas, ubi rem constantia servat?
Quid levitas, ubi res stabilis? quid mobile, certa
Res ubi quoque manet? ferro non indiget au-

[rum]

Non lumen tenebris: sic me non exigit actus
Nature, virtutis opus, factura superni

Artificis, nostræque manus non postulat usum.
Sed ne livoris stimulus videatur in istud
Desævire bonum, vel me suspendere fastus;
401 Dona feram, quæcumque tamen sint illa ne-

[gare]

Nolo, ne donans potius quam dona pudorem
Sustineat, doneque noæ sint criminata danti.
Addam quæ mea sunt; si quæ tamen aut mea dici
Aut me posse decet alii conferre (quod absit !)
Ut dem, sed potius ad tempus præsto; nec un

[quam]

Ulla dedi, nisi quæ pro velle resumere possem.
Sed tamen hic nosrûs conabor vincere lapsus,
Et vires inferre mihi, mutabo propinquas
Fraudes, atque mæi deponam tadia casus.
Me reddam stabilem, motum pro parte recidens.
Incipiam solers, sapiens, discretaque, verax,
Et stabilis fieri; quæ stulta, improvida, inendax,
Et præceps buc usque fui, mutabo priores
Excessus, nostrasque manus mirabor ad horam. »
Arripi anticipes post hac Fortuna oœatus,
Et coepit maturat iter, comitatur euntem
Nobilitas, sequiturque sua vestigia matris.
Ergo viam superans incerto limite, gressu
Ambiguo, casu ductore, errore magistro,
Naturæ Fortuna domum perquirit, et illam
Vix tandem, fluitans, vaga, præceps, mobilis, er-

[raus]

Invenit: adventum cuius mirata stupescit
Curia. Sed quamvis habitus mutatio, vultus
Degener, inconstans gestus, terrere videntem
Posset, et a recto stupidam divertere mentem:
Non tamen illa metu mutat, sed visa parumper
Miratur, nec mentis abest constantia firme.
Ergo Nobilitas dotes et munera profert.
Fortuna dictante modum, juvenemque beatum
Nature dono, virtutis munere, dote
Coeli, nula peccati labi jacentem,
Afflat honore suo: tamen hujus dona minori
Luce micant donis adjuncta prioribus, imo
Vix aliquid splendoris habent; dum luce premun-

[tur]

Majori: sic flamina minor vicina camino
Languescit; sic stella latet contermina Phœbo.
Conseruit tamen ad laudem titulumque favoris
Nobilitas augusta, genus præsigne, parentes
Ingenio, libertas libera, nobilis ortus.
Dum Fortuna parat alias apponere dotes,
Assistit danti ratio, ne forte priorum
Munera fermentet unius manus, et uno
Depereat vitio multarum gloria rerum.
Non sinit adversa respurgere prospera, mœstis
Gaudia, Fortunam se fallere cogit, et auferi
Hanc sibi, mendacem veram facit esse, fidelom
Falsam, constantem fluidam, cœcamque videntem
Reddit, et ad tempus cogit cessare vagantem.
Ergo suas largitur opes Fortuna, nec ultra

VARIE LECTIONES.

² Ms. R., avarities.

A Mensuram citrave sinit decurrere denum,
402 Fortune ratio: sed opes meditari, et omnes
Librat divitias, ne si nimis effluat harum
Alveus, in præceps mentem deducat, et illam
Mergat opum torrens, animum declinet in usus
Illicitos, mentisque suos effeminet actus.

CAPUT III.

*Alecto dolet hominem ad tantam perfectionem devenis-
isse. Vitiorum congregatur concilium ad hominem
impugnandum.*

Jam perfectus erat in cunctis coœlicus ille
Et divinus homo, jam Iubrica fama per orbem
Naturæ clamorabat opus, jam rumor in aures
Multorum dilapsus erat; cum tristis ad istos
Horruit Alecto rumores, nec tamen illis
B Praebuit assensus faciles, sed credere tandem
Cogitur invita, cum res et fama pereret.
Ergo domos languere dolet, gemitusquo silere
Ingemit, atque suos luget torpescere luctus.
Cum lætetur homo plorat; cum rideat orbis,
Lugit, languescit; cum mundus floreat, ariet.
Cuni viræ virtus, cum res humana virescat,
Marcescit; cum regnet homo, proscribitur illa.
Ergo suas pestes pestis prædicta repente
Convocat: ad cujus nutus glomerantur in unum
Tartarei proceres, rectores noctis, alumni
Nequitæ, fabri scelerum, culpæque magistri,,
Damna, dolî, fraudes, perjuria, furia, rapinæ,
Impetus, ira, furor, odium, discordia, pugnæ,
C Morbus, tristitiae, lascivia, luxus, egostas,
Luxuriae, fastus, livor, formido, senectus.
Is scelerum turbo, vitiorum turba, malorum
Conventus, numerosa lues et publica pestis.
Tartareas ruit in sedes, ubi regnat Eryxys,
Imperat Alecto, leges dictante Megera.

CAPUT IV.

*Alecto Fastum altoquitur. Conqueritur de conver-
sione hominum. Hominem impugnandum decer-
nit.*

Postquam turba furens, gens dissona, concio dis-
[tors],
Plebs dispar, populus difformis, sedibus illis
Incedit, dum marmor adhuc percurreret aures;
Dans tumidas voces, et verba loquentia Fastum,
D Alecto prorupit in haec: « Quæ jura, quis ordo,
Quis modus, unde quies, quæ tanta licentia pa-

[cis],

Ut nostras natura velit proscribere leges,
Et mundum servire sibi, damnare nocentes,
Et justos salvare velit, cum nostra potestas
Eius præveniat vires, nostroque senatu
Piebescat Natura minor, totiesque subacta
Legibus imperii nostri, matre valebit
Amplius, et nostris subducere colla catenis?
Proh pudor! incestus aberit regnante pudore?
Languescit facinus mundum pietate regente?
Cedet avaritia³, si munera fundat ubique

403 Hostis avaritiae? fraudis censura silebit
Regna tenente fide? feret ira silentia pacis?
Jus nostrum pax subripiet? quod tempore tanto
Defendens nobis prae scriptio vindicat? usus
Conferit? et justo titulo collata tuerit?
Sed pudeat nos jura sequi, quas vivere justè
Non deceat, aut pre cibus uti. Pro legibus ergo
Sumende vires, vis pro virtute feratur.
Nos pro jure decet assumere robur, et armis
Res dictare novas, et sanguine scribere leges.
In' nos maturas ævo, ⁴ bellique potentes,
In numero plures, maiores viribus, unum
Expertem belli puerum, virtute minorem
Armat Natura parens: sic saevit in ursum
Hinnulus, in querqus armatur virgula, vallis
In montes, Iepus in catulos, in tigrida damæ.
Si forti fortem, clavoque retinendre clavum
Vellemus; nunquid ⁵ uni concludere posset
E nostris unus, primo quem fovit ab ævo
Tisiphone? quem lacte suo potavit Erinnys?
Nunquid Sylla novus, alter Nero, vertere posset
Leges? antiquos rursus renovare furores
Rufinus? Catilina novus pervertere mundum?
Sed melius gens nostra simus collecta novellos
Naturæ teret insultus, fastusque recentes
Demittet, veteri reddens elata ruinæ.
Ergo pari strepitu, concordi Marte, furore
Æquali, lites et bella geramus in illam,
Qui solus, puer, et belli malè conscius, in nos
Armatur, cedrosque cupit delere miryea.

CAPUT V.

Vitia conspirant in hominem. Prima bellum sit? Discordia famulis suis, seu livore, rabie, furore, lite ira, etc. Discordia comites alii recensentur.

His dictis plebs tota suos clamore fatetur
Assensus, dominamque sequi, quo cunque feratur,
Spondet, et ad votum confessim facta sequuntur.
Prima sit bellum Discordia, prima tumultus
Appelet, ei primum præludia Martis inire
Præparat: assistunt famuli, compleatque jubentis
Præceptum, dominæque parant insignia belli.
Livor equos, rabies currus, furor arma ministrat.
Impetus auriga, lis armiger, ira manipulus
Prævenit incessum dominæ; sed terror cuntis
Assistit dextro lateri, damnumque sinistro
Hæret, defectus sequitur, mors ultima gressus
Arripit occiduos, et mortis fidus Achates
Pallor, et assiduo cædes comitata dolore.
Ihos comites trahit ad pugnam Discordia, cunctos
Excitat, et sociis infundit Martis amorem.
Sed post arna rapit humili de plebe creata
Pauperies, facie dejecta, et paupere cultu,
404 Incessu tristi gradiens; sed prodiga vita,
Nec mortis concussa metu, nec fracta timore,
Irruit, et vendens in multo funere vitam
Plus audet, dum nescit ineps pauperque timere.
It pedes innumera peditum vallante corona,

A Cujus in arma ruit plebeæ turba cohortis,
Pœna, labor, siti, esurie, jejunitia, curæ.
Subsequitur vallata suis infamia monstris.
Illi vexilla gerunt contagia vita,
Factaque digna notis, et vita notabilis actu.
Despectus comitatur eam, pudor hæret eum.
Serpit ibi murmur, currunt convicia, laudem
Fama per antiphrasim fundit, risumque eachinni.
Morbiæ, mœsta, tremens, fragili, longæva senectus,
Ininitus baculo, nec mentis robore firma,
Bella movet, bellique novo juvencit in astu.
Debilis, morbi, languores, tædia, lapsus,
Illi comitantur iter; qui Martis amore
Successi, pugna cupiunt incidere vitam,

B Ardet in arma furens sciso velatus amictu
Luctus, et irrorans lacrymis arat ungubis ora.
Tristities, pressura, dolor, lamenta, ruinæ,
Ejus in obsequium fervent, dominique fatentur
Militiam, belloquo calent cum rege ministri.
Martis in ardorem nativos excitat ignes
Igneæ luxuries, multo comitata cliente:
Ejus in auxilium jurant perjuria, spondet
Falsus amor, levitas animi, lascivia mendax,
Insipidus dulcor, sapidus dolor, ægra ⁶ voluntas,
Prosperitas adversa, locus lugubris, amara
Gaudia, dives paupertas, opulentia pauper.
Post afios in bella furens et pronus in arma,
Sublimis proiectus equo, gestuque superbus,
Excedens habitu, verboque superfluous, actu

C Degenerans excessus adest, bellique furorem
Prevenit, et cunctis bellandi suggestit iras:
Quo duce signa gerit, et bellum voce minatur
Ebrias, fastus, jactantia, crapula, luxus.

CAPUT VI.

Stultitia bellum. Ejus comites. Impietatis comites,
Avaritia, furia infernalis, et ejus sequela. Vitiis
strenue se oponunt virtutes hominæque defendunt.

Assiduus seclerum fomes carnisque tyrannus,
Peccati stimulus, defici flamma, reatus
Principium prædo nostræ rationis et hostis,
In tantam pugnæ rabiem bellique furores
Currit, in auxilium cujus movet arma reatus,
Velle malum, calor illicitus, dannosa voluntas.

D Stultitiam non turba minor, non rarius ⁷ armat.
Conventus procerum: comes est ignavia, ludi,
Segnities, nugæ, garitus, otia, somni.
Non minus impietas sevit, multoque superba

405 Milite, majori voto sitit arna, nec ullam
Gaudet habcre viam, nisi fusi sanguinis unda.
Ejus castra tenent, illamque fatentur in armis,
Nequitie, strages, facinus, violentia, clades,
In pharetris sua tela gerens arcuque doloso,
Fraus armata surit; comes est fallacia, duplex
Calliditas, dolus illiciens, versutia fallax.
Pejor avaritiam comitatur turba clientum,
Cura frequens, usura vorax, turpisque rapina;

VARLÆ LECTIONES.

⁴ Ms. A. ⁵ loque. ⁶ Ms. R., unum. ⁷ Ms. R., voluptas. ⁸ Ms. A., ornat.

Quæ vigili cura, studiosa mente recenset,
Qui numui venantur opes, quis segnis in area
Pigrat, et nullus domino deservit in usus.
Hanc ignobilitas sequitur, gressumque sequentis
Dedecus assequitur, heret dejecto, verber
Assidet, applaudi angustia, casus adhæret.
Quæ quanvis onerosa foret, dejecta, malignans,
Plus sibi concilians Fortunæ matris amorem,
Plusque placeat matri, tantoque remissior alget
Nobilitatis amor; et jam mutare priora
Facta cupit Furtuna parens, prolique secundæ
Tota favel, tentaque prius decidere factum :
Nuntia fama volat, et veris falsa maritans,
In superos furias, in cœlum regna silentum
Conspirasse refert manes, Erebique tyrannum
Tartareum rescrasse chaos, fratrique negare
Regna, nec ulterius pacem concedere mundo;
Monstraque mentitur monstris majora loquendo,
Dum sceleri scelus accumulat, furiisque furem
Addit, et Eumenides solito plus posse fatetur.
Tisiphones cumulat iras, augetque Megeram;
Sævnr assurgit Pluto, fit major Erinnys,
Desinit esse triceps inferni janitor, ora
Mille capit, proprieis Alecto duplicat angues.
Proposito stat fixa suo natura, nee ullo
Concultur vexata metu, sed mente timorem
Expugnat : crescit animus, bellique voluntas
Surgit, et affectus virtutibus insidiæ idem.
Armatur cœlestis homo, superumque beata
Progenies, quæ tanta novi discrimina Martis
Sola subit; dant arua viro, viresque ministrant
Virtutes, unumque suis insignibus armant.
Pax ocreas donat, probitas calcaria confert,
Loricam pietas, galeam prudentia, telum
Vera fides, ensem ratio, constantia scutum.
Spes largitur equos, castus timor addit habens,
Armigeri gerit officium concordia, præco
Fama canit, cumulatque viri praeconia laude.
Militat à dextris ratio, constantia levani
Assequitur partem, totanque modestia plebeam

A Ordinat, et pedum strepitum prudentia frenat.
406 Quælibet a simili virtus gerit arma viroque
Jurat in auxilium; quæ totum Martis honorem
Dat juveni, cui bella movet Natura, suamque
Donat ei beli palmarum, pugnæque laborem.

CAPUT VII.

*Vitia magno impetu in orbem prorumpunt. Conflictus
virtutum et vitiorum præludium.*

Jam pestes Erebi, scelerum contagia, monstra
Infern, cives Pluton, noctis alumnæ,
Tartareum chaos egressi funduntur in orbem :
Jamque diem nostrum multa caligine noctis
Involut, mundique jubar delere laborant.
Insultus lux ipsa novos miratur, et ipsam
Noctem plus solito jam posse, magisque morari,
B Nec proprias servare vices, nec cedere Phœbo.
Sed tamen hoc solo pensat sua dannæ, quod illæ
Lux æterna manet, nullis decisa tenetris,
Continuusque dies ; ubi cœlicus ille senatus,
Turmaque virtutum Natura militat agmen.
Jam se prospicunt aries, jam prospicit hostem
Hostis, et aspectus animos succedit in iras.
Ignescunt animi, mentes audacia major
Erigit, exsurgent ire; jam mente cohortes
Se superant, animi jam mutua vulnera * fingunt.
Mens ardore prius pugnat, quam dextera ferro,
Impatiensque moræ vitiorum turba priores
Arripit insultus pugnæ; primæisque furem
Excitat, et magnis clibanoribus intonat iras
C Tota cohors, verboque prius consurgit in hostem,
Quam ferro; verbis bellum prælibat, et illi
Gestu, voce, minis, insultat; nec tamen illum
Gestus, verba, minæ frangunt : sed dux in alto
Mentis proposito juvenis constanter ad ista
Erigitur; vincitque metum constantia mentis.
Sed postquam sua verba, minæ, gestusque vigoris
Nil habuerit, locum dant verba, nec amplius illis
Est locus, imo minis factum succedit, et armis
Cedunt verborum pugnæ : jam mystica * bella
* Rem sapiunt, pugnas animi res ipsa fatetur.

407 LIBER NONUS

CAPUT PRIMUM.

Pugnæ descriptio insignis. Discordia pugnam inchoat.
Homo justus strenue sese vitis opponit. *Discordiam*
primo aggreditur, et obtuncat. *Cetera quoque*
vitia perimit vel fugat.
Jam pedites in bella ruunt, jam sanguinis audent
Fundere primitias, jam libamenta crux
Prima dare affectant, primevaque funera bellum.
Pulveris insurgunt nebulae, novus imber inundat
In terris, dum tela pluunt, dum pulveris imber

D Funditur, et cosum cœlorum nubila velant,
Et ferri splendore novo nova fulgura lucent.
Mente calens, fervens animo, flammatæ furore,
Prima viro movet assultus ¹¹ Discordia, primum
Agreditur Martem, primo casura tumultu.
Impetus urget equos, lis suggestæ arma, sagittam
Ira ministrat ei, fator arcum præparat, ensem
Livor, et ad pugnam reliquis ferventius ardet.
Ergo sagitta volat prænuntia Martis ¹², et hostem
Impetuosa petit, quana totis viribus actam

VARIA LECTIONES.

* Ms. A., figunt. * Ms. V., verba. ¹⁰ Ms. R., res. ¹¹ Ms. V. insultus. ¹² Ms. R. mortis.

Dirigit in juvenem Discordia, nec tamen ictus
Dextre mittenti respondet, parma sagittam
Respuicit, et totos objectus umbo refellit.
Tunc animi vires et totum rebur in unum
Colligit, et Marti se totum devovet ille.
Indulget freno juvenis, calcaribus urget
Cornipedem, nec segnis, hebes, pigredire lassus
Lentescit sonipes, sed codem Martis amore
Militat, hostiles frangens cum milite turinas.
Adversas igitur partes invadit, et ipsi
Hostibus occurrentis vagina liberat ensem.
Nec tonat ille minis, sed solo fulmina ens.
Ferro cuncta probat, nec verbis disputat, imo
Verberibus, multisque modis concluditur hosti^{13.}
Excipit a reliquis illam que prima furoris
Causa fuit, que prima dedit fomenta malorum.
Lane igitur mucrone petens, a corpore vitam
Extorquens, cogitque mori quam vivere mundo
Mors erat, et mundi mortem mors una retardat.
Nec satis est vidisse mori, plus exigit hostis:
Ense metens caput a truncu diffubilat ora.
Et merito caput a truncu discordat in illa,
Per quam lis, odium, rables, dissensio, rixa
Prima fuit; per quam primo confictus, et ira,
Primaeque metus, ei belli prima cupido.
Ergo solo jacet exanimis, que reddit olim
Examines alias; sed ea moriente suorum
403 Emoritur virtus, unus poena redundat
In multos, morbus capitis discurrat in omnes.
Iau timor ipse timet, lis subicit, ira tecpsicit,
Mutescit rabies, eadit impetus, occidit ipse
Livor, languescit odium, furor arna resignat.
Adsuunt Virtutes juveni, que Martis eodem
Successu stimulo, reliquos armantur in hostes.
Ilos perimunt, illosque fugant, bellatur in omnes.
Vera fides odium perimit, concordia litem,
Pax iram, rabiem constantia, spesque timorem,

CAPUT II.

Paupertatis arma. Invadit hominem. Sodates ad pugnam urget. Sodales Paupertatis recenseruntur. Paupertas sternitur. Ejus fugantur sodales.

Non minor ad pugnam, sed major surgit in iras
Pauperies, non ense tumens, non fulgere teli
Bella minans, nulla lorice veste resulvens,
Nec clypeo munita latus, nec casside vultum;
Sed nodis variis callosa, nec arte polita.
Sed vultus veteres retinens primamque figuram
Clava vicem gerit armorum, sed quae minus arma
Dant, supplent animi, dat mens quod perdit in armis.
Pauperies ruit in juvenem, clavaque minatur
Funera, librata eam, librata percudit; ictum
Ihc stupet, tanto dum cassis subsidet ictu:
Sed tamen instantis ictus constantia partem
Eludit mucrone suo; magis ergo foro
Uritur, et magno strepitu bacchatur egestas,
Dum videt incassum clavam saevire, nec illam

A Respondere sibi : tunc ictus duplicit, imo
Multiplicat; sed clava suo nugatur in ictu.
Nam quoties clavæ paupertas obiicit ictum,
Argumenta suo Virtus mucrone refellit.
Sed postquam sua bella videt nil posse, ministros
Acrius ad pugnam stimulat: labor irruit, instat
Esuris, sitis insultat, jejunia pugnant.
Insurgunt vigiles curæ, dant arma labori
Cleba, lapis, fustes, telum de stipe queruo.
Esuris armata rapit caretæ, ministrant
Tela siti, reliquæ paribus bacchantur in armis.
Sed juvenis prior occurrit, prior obviat hosti,
Pauperiem prior aggreditur, clericero volatu
Cornipedis, pariterque suo conamine nitens,
Accumulat vires hastæ, qua deicit illam,

B Quæ terræ dejecta jacet: petit ergo jacentem;
Nec tamen illius scrutatur viscera ferro,
Nec rotat ene caput, nec inebriat arma cruento,
Funere famoso dædignans elandere vitam
Hostis, et insigni leto pensare ruinam:
Sed conculeat eam, confundens ora jacentis,
Dejectamque solo pedibus triturat¹⁴ equinus.
Cogitur ergo mori jamdudum mortua mundo
409 Pauperies, nec mors animum prædatur in illa;
Sed potius mens una manet, langueisque represa
Mors a mente minor, multumque diuque resistit
Mens morti, tandemque simul cum morte recedit.
Dum sic in fatum concedit, juraque fati
Paupertas, proprium moriens depauperat agmen.

C Catus eget qui dives erat dum vixit egestas;
Ejus divitiae pereunt, omnisque facultas
Pauperie pereunte perit: coguntur egere
Concives, quos illa prius ditavit egendo.
Languescit labor exhaustus, sitis effugit, arna
Deicit ecurias, fugiunt jejunia, curæ
Depercent: sic turba minor majore ruina
Deprimitur, populusque perit perente magistro.
Ergo quies poenam, saties jejuniæ, curas
Pax fugat, esuriem devineit copia, languet
Ubertate siti, et victa carentia cedit.

CAPUT III.

Infamia oppugnat hominem. Repellitur. Infamia comites. Infamia sternitur. Comites fugiunt.
Tunc conitum supplere volens, Infamia, casus,
D Fortior assurgit, sociorum vendere mortem
Tentat, et hostili leto satiare dolorem.
Irruit in juvenem, sed verbo prævenit ictum,
Et verbis acuens convicia: Proh pudor! inquit,
Gens ævo, sensu, cautela, viribus, armis
Pollens, unius juvenis succumbet inermi
Militia? nostraque feret de gente triumphum
Iste puer?: Nec plura loquens delegat in illum
Telum, demonstrans factu quod voce minatur.
Missile currrens cum verbo verberat auram;
Nec vice legati pacem denuntiat, imo
Bella gerit, cursuque ruens Infamia telum
Insequitur, telo cursu contendit et hostem

VARIE LECTIOINES.

¹³ Ms. R. hostis. ¹⁴ Ms. A. conculeat.

Ense petit, mucrone volens succurrere telo.
Ut si forte viri deludant arma sagittam,
Vel modica teli rabies deserviat ira,
Teli mucro furens algentes supplet iras.
Ergo sagitta memor dextra, quæ miserat illam,
Insit in frontem juvenis; sed cassis euntem
Sistit, cam retinet, gressum negat, obstat eunt.
Sed teli supplere volens Infamia lapsum,
Succurrit telo, nudo mucrone; sed ictum
Excipit a galea mediis favor, ensis ab ictu
Decidit, et comitis male supplet damna sagitta.
Sed postquam ducis insultus nil posse clientum
Turba videt, magis in rabiem succeditur: ergo
Fortius arma rapit, pugnant contagia, murmur
Iruit, insurgunt convicia, dedecus instat.
Sed juvenis nec mente jacet, nec frangitur hoste,
Nec terrore pavet, nec vulnera Iesus oberrat;
Sed cornu famosa stœ praeconia laudis
410 Intonat, ad tempus famæ subdicit, et hostem
Hoc mucrone ferit, vires in vulnera multo
Monstrat, et egressus cerebro reseratur in ictu.
Hostis in occasu pudor occidit, arma reponit
Murmur, mutescunt convicia, dedecus iram
Nescit, contemptus moritur, contagia cedunt.
Dedecus ergo favor extinguit, fama pudorem,
Gloria supplantat murmur, convicia landes,
Contemptum prædator honor, contagia virtus.

CAPUT IV.

Senectus impetus. Luctando invadit hominem. Senectus arma. Senectus sine vulnera rincitur. Victus fugit, armis defectis, contenta baculo.

Quamvis pigra foret, quamvis ignava, Senectus,
Quamvis delirans, quamvis torpe fatiscens;
Prona tamen calet in bello, juvenescit in armis.
Nec baculi jam querit opem suffulta furore,
Nec regimen poscit, quæ sustentatur ab ira,
Debilitate potens, morbo robusta, dolore
Dives; segnitie fortis, pigredine prompta.
Ego propinquæ neci, morti vicina, propinquæ
Florida canitie, rugis sulcata senectus,
Oppositum ruit in juvenem, nec primitus instat
Ense, nec aggreditur telo, nec euspede pulsat;
Sed quadam luctæ specie conatur, ut illum
In terram demittat, equum subducat, et armis
Exutum, liber gladius grassetur in hostem.
Sed monitu calcaris equus succensus, in illam
Iruit, et miseram terræ deponit; at illa
Exsurgens vires pariter cum mente resumit.
Vertit ad arma manus, et spem deponit in armis;
Sed cassis torpe facet, squalore senescit,
Atque situ scabre morsum rubiginis horret.
Parva suum multa rubigine computat ævum,
Nec vetat ingressum nudata erat sagittis.
Lorice fragiles mordens rubigo catenas
Dissuit, et juvenis¹⁵ addit divertia squamis,
Pigritat affixus vaginali mucro, nec extra

A De facili prodit, longo torpore quiescens:
Quem Semium nudare parat, sed degener ensis
Respiuit egressus istos, dextræque monenti
Denegat obsequium, malens torpore quietis
Uti, quam varius bellî sentire tumultus.
Sed tamen a loculo tandem producitur ensis
Segnis, hebes squalore jacens, nec jam memor ire
Bellorum; pacemque magis quam tela requirit
Hic mucro, si mucro tamen de jure vocari
Debeat hic gladius, et non mucronis imago.
Imperit ergo virum gladio munita Senectus.
Vulnus ab ene petit, sed vulneris immemor ensis
In casum pulsans aditus ad vulnera nescit;
Sed stupet ad galeam varie delirus in ictu¹⁶.

B **411** Ergo Senecta videns proprium nil posse furor [rem,

Miratur, seseque dolet sine vulnere vincit,
Et quamvis esset morti vicina, propinquam
Maturare volens, hostis sibi provocatensem.
Sed juvenis miseratus eam, nec digna rependens
Hosti pre meritis, nolenti vivere, vitam
Concedit, fatumque negat sua fata volenti.
Sistit equum, freuum retinet, sermone Senectam
Agrediens, animosque truces et vota retardans
Prodit in haec: « Cur fata paras, cui proxima fatur
Mors finem? cui vita mori? cui vivere fatum?
Cur queris tibi concessum? cur poscis inepite,
Quod natura parat? quod mors vicina minatur?
Utere quæ restat vita, nec quære propinquos
C Anticipare dies: viæ compendia mortem
Solentur, mortis dispendia vita repenset.»
Ergo victa fugit, belloque renuntiat, ensem
Dejicit, expellit elyptum galeamque Senectus
Exnit, et sola baculo contenta recedit.
Debilitas perdit vires, belloque recedens
Languescit morbus, languor sit morbidus, hærent
Lapsus, labuntur defectus, trædiæ languent.

CAPUT V.

Fletus ulturus matrem armatur in hominem. Vincitur per risum. Venus fortiori impetu hominem aggreditur. Eius arma. Homo fugiendo sagittam vibrat. Veneremque perimit. Fugiendo fugat Libido. Libido potentiam suam jactat, et victorias runcet.

D Jam comites errare videns et cedere pugnæ,
Fletus adest, matremque suam succumbere bello
Luget, et abscesso mæci velamine luctus.
Utique erat impatiens, gressum naturat, et hostem
Impetuosus adit, galeæque resolvere nodos
Tentat, ut ad vulnus ingressum preparet ensi.
Sed Ritus succurrit ad haec, mucrone lacertum
Dissuit a truncu, galeæ manus hiscit, hærens
Emoritur, proprioque stupet privata vigore.
Jam gemitus sua danua gemit, jam luctus inure
[dans
Assumit sibi se, Fletus lacrymatur, et omnis

VARIAE LECTIONES.

¹⁵ Ms. V. viciis. ¹⁶ Ms. A. varios delirus in ictis.

Turba comes, mœret planctus, lacrymæque made-
[scunt.]
 Jam dolor ipse dolet, perdens fomenta doloris,
 Deprimitur pressura, cadunt lamenta, ruinæ
 Pererent, omnisque perit violentia luctus.
 Gaudia tristitium, pressuram gloria, planetum
 Prosperitas, lamenta jocus, felicia casum
 Exsuperant, vincitque mali fastidia risus.
 At Venus ipsa furit, cui fortior ira, nefasque
 Stajus, et insultus pejor, graviorque potestas;
 Dum comitum langue manus, rarescere pugnam
 Lugeat, et hostiles animoque manuque ceteravæ
 Crescere; jamque suos dolet expirare furores:
 Ignitam tamen illa facem, qua fulminis ipsam
 Metitur speciem, qua saxa resolvere, cautes
 Extenuare solet, ferrum mollescere, rupes
A 412 Inflammare, rapit instanter, vibrat in hostem.
 Ille pugnas, hæc bella tremens, hæc prælia vitans
 Exspectare timet juvenis, fuga consultit illi,
 Consilioque fugæ venientes effugit ictus.
 Fux ignita cadit, expirat in aere, vires
 Amittunt, dum nulla mauent fomenta caloris.
 Hic tamen a tergo Parthorum more sagittam
 Dirigit in Venerem; nec fallitur illa, sed ictum
 Primo proponit, assumit vulnus, et inde
 Mortem concludit: nec ad hec instare Libido
 Argumenta potest, dum sic concluditur illi.
 Sic juveni sub Marte nova nova laurea ¹⁷ cedit.
 Dum fugit ergo fugat; dum edicit ceditur illi.
 Dum cadit erigitur, vincit dum vincatur, audet
 Dum timet, expugnat dum pugnam deserit, absens
 Instat, et in bello præventus prævenit hostem.
 Dum moritur, sua facta stupet Cytheræa, nec ipsam
 Credit adesse necem, quamvis mors ipsa loquatur.
 Cum per eam soleant alii succumbere leto,
 Vix credit se posse mori; sed proxima tandem
 Fata videns, prorumpit in has moritura querelas:
 « Heu! toties victrix uno delirat in actu ¹⁸
 Nostra manus! toties vincens nunc victa satiscit;
 Quæ falli nescit, nec quam fortuna fecelit!
 Nunc alget meus, ille mens calor, imo caminus,
 Qui solis flamas urit, succedit in undis
 Neptunum, Bacchum bacchari cogit, et ipsum
 Fulminat igne Jovem, superis furatur honorem
 Numinis, et multos cogit servire potentes.
 Nunc mea tela jacent, quibus olim victus Achilles
 Cessit, degeneri mentitus veste puellam.
 Inque colum clavam vertens, in pensa sagittas,
 In fusum pharetras, Alcides degener armis,
 Totus feminine male degeneravit in actus.
 Ilæc ait, et vitam pariter cum voce reliquit.

CAPUT VI.

Excessus hominem oppugnat. Vincitur a Moderantia. Luxum vincit Sobrietas, Gula expugnatur. Carnis stimulum debellat Ratio. Imprudentia bellum; vincitur a Prudenteria.

Jam timet Excessus, jam bello cedere querit,

A Jam mens alta cadit, jam mente decidit ardor;
 Dum comitis videt occasum; quæ maxima belli
 Pars erat, et prima totius Martis origo.
 Hasta tamen vibrata voiat, sed deviat hostem,
 Dum petit hæc; mittensque manus male consultit
 Illi

Quæ male dum regitur, errans declinat ab hoste,
 Nec saltem clypei partem prælibat eundo.

Tunc juveni delegat opem Moderateantia; ferrum
 Nudat, et hostilis turhat frangitque ceteravæ.

Pugnat in Excessum Moderateantia, sobria Fastum
 Agreditur Ratio, Pœnam Tolerantia, Luxum
 Sobrietas; sed pugna favet virtutibus, harum

B 413 Defendit partem Victoria, vincitur ergo
 Fastus, Luxus abit, cessat Gula, Crapula cedit.

Tunc carnis stimulus furtivo Marte reluctans
 Impedit a tergo juvenem, tentaque latenter

Insultare viro; tamen istos provida sentit
 Insultus Ratio, nec torpet pigra, sed illi

Obviat, indomitum retinet, sistitque furentem.
 Sed tamen ille diu Rationis viribus obstans,

Ex quo contendit illi, multumque repugnat
 Luctans, et tandem victus submittitur hosti;

Acrius in pugnam volat Imprudentia, nullam
 Bellandi servat legem; sed turbine bellii

Turbida, nil animo retinet nisi Martis amorem.
 Mole sua fixum summa de rupe molarem

Extorquere cupit, sub quo nataret Achilles,
 Alcides genieret, totusque fatiseeret Atlas.

C Sed vires oueri cedunt, et pondere victa
 Vis hebet, atque gravem patitur sub mole ruinam.
 Obstaculæ ei Phroncis, et jam sub pondere vietam
 Vincit, et in vietam feriari cogit ab armis.
 Segnitiam superat Solertia, Seria Ludum,
 Utilitas Damnum, Studium fugat Otia, Sensus
 Stultitia damnat, Nugasque Silenter viaeunt.

CAPUT VII.

Impietatis bellum. Impietas non movetur blanditiis. Proprio labore fatiscit. Fraudis bellum. Adulatio teat superare hominem. Fides Fraudem superat.

Non ultra retinet iras mentisque tumultus
 Impietas, sese bellando prædicat, et se

Rixando loquitur, verbis rixatur, et ictu

Consummat rixas; probat ense quod ore fatetur.

D Errat in errore Martis, bellique furore

Plus furit, inque via Martis fit devia, legem
 Bellandi sine lege tenens, sine fodere fodius.

Dum minus in vulnus deservit mucro, securum
 Arripiit, ut redimat gladii delicta securi.

Ergo virum ferit, et vires consumit in illo
 Sed juvenis stat securus sub mole securis

Assistens Pietas ferro non militat, imo

Blanditiis precibusque cupit mollescere bellum.

Sed tamen imbre precum gravius succendit ardor

Bellandi, donantque preces fomenta furori.

Sed postquam nil blanditiæ, nil verbis favoris,

Nil valuerat preces; Pietas mellita resignat

VARIAE LECTIONES.

¹⁷ Ms. V., gloria. ¹⁸ Ms. V., ictu.

Verba, rapit ferrum, bellumque repplere bello
Incipit, et ferrum ferro, fallitque securim
Objectu clypei, variosque reverberat ictus.
Sed tandem proprio devicta labore, fatiscit
Impicias, Marti cedens sine Marte subacta.
Quæ restat, Fraus sola sibi solatin pugnæ
Querit, et ad veteres latebras franduesque recurrit,
Degeneri pugna, servili Marte, doloso
Insulto, belli furias molitur in hostem.

414 Blanditiis non blanda tamen Fraus allicit
 filium.

Has ergo vomit illa preces, et dulcibus afflat
Verbis, et phaleris dictorum palliat artem :
« O juvenis cui terra favet, cui militat æther,
Cui Deus orredit, cœlum famulatur, et omnis
Applaudit mundus, et totus supplicat orbis;
Reliquiis belli, quæ vix et forte supersunt,
Parce, nec in viatos deserviat ira leonis.
Vincere cur virtus tentas? cur bella movere
Quarris in imbellis? satis est potuisse, nec ultra
Nobilitas animi querat, nisi vincere posse. »
Dum blandiis precibus mentitur verba precantis,
Evocat occulte gladium, maturius ensem
Nudat, et ingeminans ictus ad vulnra ferrum
Iavit; sed cassis ad hoc contendit, et ensem
Spernit, nec tali dignatur cedere ferro.
Econtra gerit arma Fides, Frandisque refellit
Insidias, nudatque dolos, et furtu revelat.
Sed postquam nil posse dolos et pallia fraudis
Fraus videt, exit bella, fugæ committitur, arma
Exuit, et partem vitæ lucratur cundo.

CAPUT VIII.

*Avaritia bellum. Superatur a Largitate. Prosperitas.
Homo auxili Virtutem debellat. Vitia. Homo beatus describitur et extollitur.*

Restat Avaritiæ strepitus, cui tota furoris
Incombūt rabies, tantique pericula Martis
Solus habet, solusque furiit, se pluribus offert
Unus, et in solo spem desperatio gignit.
Spicula quæ multus argenti fulgor inignit,
In juvenem vibrat atque instar⁴⁹ grandinis instant
Tela, pluunt hastæ, nubemque sagitta figurat.
Ergo telorum silvam pluresque sagittas
Plantat in hostili clypeo, vestisque sagittis
Pestis Avaritiæ; sed tunc parcius intrat
Scutum, nec clypeo sua spicula firmiter haerent:
Sed virtus quæ dona pluit, quæ munera spargit,
Nec sepelit nummos, nec opes incarceraat arca,
Sed bene divitis fundit, sine spe redundi,
Telorum nemus ense secat, silvanque recidit,
Instat Avaritiæ, pugnat constanter, et ensem
Quem tenet illa, rapit; armis hostilibus hostem
Vincit, et in dominiam cogit sævire sagittas.
Ergo victa fugit; stat pugna sola superstes
Filia Fortunæ; sed eam Fortuna repellit
A bello, natamque monet ne bella movere

A Intestina velit, ne rixam nata parenti
Misceat, aut pugnam moveat germana sorori.
Ergo consilio matris concordat, et hostem
Deserit, ignorans cui Justus arma movere
Possit: sic neutri cedens, famulatur utriusque.
Jam scelerum superata cohors in regna silentum
415 Arma refert, et se victimam miratur, et illud
Quod patitur, vix esse putat, nec creditur illi
Quod videt, et Stygias fugit indignata sub umbras.
Pugna cadit, cedit juveni Victoria, surgit
Virtus, succumbit Vitium, Natura triumphat.
Regnat Amor, nusquam Discordia, Fœdus ubique.
Nam regnum mundi legum moderatur habenit
Ille beatus homo, quem non lascivia frangit,
Non superat fastus, facinus non inquinat, urget
B Luxuria stimulus, fraudis non inficit error.
In terris jam castra locant, et regna merentur
Virtutes, mundumque regunt, nec jam magis illis
Astra placent, sedesque poli quam terrenus orbis.
Jam cœlo contendit humus, jam terra nitorem
Induit æthereum, jam terram vestit Olympus.
Nec jam corrigitur rastro, nec venere campus
I audit, aut curvi deplorat vulnus aratri;
Ut tellus avido quamvis invita colono
Pareat, et semen multo cum fænore reddat.
Non arbor cultum querit, non vinea falcem;
Sed fructus dat sponte novos, et vota coloni
Fertilitate premit; spes vineitur ubere fructu.
Gratis poma parit arbor, vitisque racemos,
C Et sine se natas miratur pampinus uvas;
Et tunicus egressa suis rosa purpurat hortos,
Nec spinam matrem redoleat, sed sponte creata
Pullula, atque novos sine semine prodit in ortus.
Sic flores alii rident, varioque colore
Depingit terram florum primæva juventus.

CAPUT IX.

Auctor manu opus suum contra Zoilorum dentes.

O mihi continuo multum sudata labore
Pagina, cuius adduc minuit detracatio famam;
Vive, nec antiquos tentes æquare poetas,
Sed potius veterum vestigia semper adorans
Subsequere, et lauris humiles sumite myricas.
D Jam ratis evadens Scyllam monstrumque Charybdis
Ad portus tranquilla mea jana liture gaudet
Navita, jam metam cursor, tenet anchora portum;
Nauta tamen tremebundus adduc post æquoris
 [æustum

Terrenos timet insultus, ne, tutus in undis,
Naufragus in terra pereat; ne livor in illum
Sæviat, aut morsus detracatio figat in illo:
Qui jam scribendi studium pondusque laboris
Exhaustis, proprio concludens fine faborem.
Si tamen ad præsens fundit sua nimirura livor
Et famam delere cupit, laudesque poeta
Supplantare novas, saltem post tata silebit.

VARIE LECTIONES.

⁴⁹ Ms. V., et ad instar.

416 A DEO SEMPER INCIPIENDUM

ET

IN EUNDDEM DESINENDUM.

At quicunque Deum supplex affatur, ab illo
Incipiat, vertere in eundem fine, quiescat.
Multæ quidem huic studio subeunt meditanda, ja-
[centem]
Tollere quæ possint hinc ad cœlestia mentem :
Contemplator ut ex nihilo Deus omnia quondam
Protulerit, quæ vis, sapientia quanta, quis ardor
Artificis, quantum eminente, quantumque nitescant:
Omnia ne vero tantum admirare creaera,
Usque Creatorem ut non mente animo quoque separaris:
Ergo sub obtutum veniant quæcunque leguntur
Lumine, nequid iners proprio et sine munere degat.
Namque oculis multa occurruunt, quæ pabula cunctis
Sensibus indulgent. Terræ decor, ætheris ardor,
Undarum liquor, et vasti per inane meatus,
Tum ecclî decus, atque ingentis lumina mundi
Sidera; dein oculorum et mentis acumine cœli
Ambitus insinuet sese, vertigine cuius
Vallatur quæ corpus habent, tum cardinis ille
impetus, assiduo qui summa volumine torquet.
Mox extremi orbes, totumque sub axe coruscus
Perpendatur opus, motusque, ortusque, obitusque
Astrorum, variaque vices, anique recursus.
Terrenis quantum faveant cœlestia, quali
Audit obsequio cœlestibus infusa moles.
Ut luna quæcunque globo subjecta ferantur
Ordine nascendi, senioque absumpia fatiscant,
Praescriptoque nihil naturæ ab limite cedat.
Hinc quoque uti liqueat, quali furor incitet oestro
Pectora, quæ perhibent homini familiarier astra;
Nec mundum ratione regi, sed ab impete verti
Fortunæ, varioque angi mortalia casu.
Nunc tamen haud locus hæc abstrusaque semina

[perum]

Scutari, actæ toties discussa sub umbra :
Ipsa sed a doctis jam vestigata sagaci
Ingenio, et jam scita, animo querantur acuto :
Indoctis quantum indulget sua enique Minerva,
Quæc opere in tanto non desudare licet.
Quippe rudeis crebro divina potentia mirum
Edocet, ut porro edoceant arcana professos;
Qui gnari tamen, atque insignes munere tanto
Longius anteirent, summi eum gratia Patris
Excusat ingenium, non destruat, aut male vertat.
Ast hominum genus ancipitem speculantibus offert
417 Materiam : hinc animus divina conscius aura,
Inde omni ratione carens, consorsque ferarum
Sensus adest, qui sepe alto nos fraudat Olympo.
Id quoque succurrit volvendum sepius, ut cum
Nos rerum in medio ecu mundi vincia locarit
Maximus ille Opifex; quanta ratione cavendum est,

A Ne genius stet noster iners, quantoque labore
Nos opus eniti, e superis quando ultima nobis
Est statio; tum quo pugnanda sit ordine pugna,
Cum supra infraque inter se contraria bellent.
Quo modo est cuivis curandum, ut se intus ad-
[unguem]
Noscat, et ignare frangat econamina mentsis :
Quandoquidem quid de extremis tenet, imminet

[ingens]

Diserim, ne dum alterius se credit amori,
Vergat in alterius partem, et ratione relieta
Sensibus obstrictus miser obmutescat, ut unde
Venerit, ignoret, et quo properare necesse est.
At quæ homine inferiora animo meditanda mini-

[strant,

B Ut quæ se innumeris virtutibus inelyta tollunt,
Usque adeo servent vircis, quas intulit auctor,
Cum mens casta alios, alios vis arior, illos
Aut animus sapiens, aut pulehra modestia tollat.
Quæ cuncta, ut proprium mortalibus inderet ignem,
Et Dens, et genitor magna pius extudit arte.

His animadversis mens sese aceinget ad illa,
Quæ minime fluit, sed sunt, velut ipsa Platonis
Verba canunt; jamque à sensu nihil expetit, ipsas
Naturas rerum expendens, speciesque : deinde
Angelicos pervecta gradus, ascendet Olympum;
Nec mortale tuncs, sed jam divinitus atra
Nube proœul pulsa radiant : lumine cernet,
Effectusque pii læta inspectabit amoris.

C Tum circumspiciens, supera infera cuncta videbit
Collaudare Deum, atque illi bona euncta referre :
Principiæ si quæque oculis obnoxia nostris
Ingenio, fideique acie lustraverit aeri.
Nam veluti sphera cœli et rerum generantum,
Sic chorus ille sacer, manesque a morte redempti
Sunt quasi materie immunitis, non visitis orbis.

Que si euncta simul animo comprensæ Tonanti
Æquipares, nil prorsus erunt : per se integer ille,
Pars idem, totusque idem, pars semper ubique,
Semper totus ubique, earens ortuque obituque.
Horum nil teres est, proprio nil robore constat.
In nihilum jam euncta ruant, si maximus ille
Arbiter arcani fluxum neget ire vigoris.

D Hinc spectare licet vireisque, animumque, piam-
[que]
Artificis mentem; quanquam inferiore sub orbe
Vis viget, in supero sapientia fulget, et ardet
Lux in supremo, bonitasque in quolibet horum :
Cuncta tamen meditari, et in omniibus omnia fas
[est.]

MAGISTRI ALANI

DE INSULIS

DE INCARNATIONE CHRISTI
RHYTHMUS PERELEGANS

Quo divinum id opus omnes artium liberalium regulas aspernatum fuisse perquam
ingeniose cecinit.

¶18 *Nota.* — *Rhythmum hunc una cum alio subjuncto, defluxa kominis natura, ex Ms. codice Bibliothecæ abbaticæ Marchianensis, ord. S. Benedicti, publicavit Joannes Buzelinus, Societ. Jesu, in sua Gallo Flandria, tom. I, cap. 7, ubi recte advertit, duos hos Rhythmos Auctoris sui ingenium, ejusdemque pios animi sensus eqregie palefacere.*

Grammatica.

Excepivam actionem
Verbum Patris excipit,
Dum defudit rationem,
Dum naturam decipit :
Casualem dictionem
Substantivum recipit,
Actioque passionem
In hoc verbo concipit.
In hac Verbi copula
Stupet omnis regula.

Rhetorica.

Peregrinas a natura
Nominis positio
Cum in Dei transit jura
Hominis conditio.
Novus tropus in figura,
Nova fit translatio,
Novus color in junetura,
Nova fit constructio.
In hac Verbi copula
Stupet omnis regula.

Arithmetea.

Dum ab uno non recedit,
Alteratur unitas,
Dum in unum se concedit,
Unitur alteritas :
In diversum idem cedit,
In idem diversitas,
Suum tamen non excedit
Limitem simplicitas.
In hac Verbi copula
Stupet omnis regula.

Musica.

Dum Factoris et facture
Mira fit conjunctio,
Quis sit modus ligaturæ,

A

419 Quis ordo, quæ ratio,
Quæ sint vincula, quæ juncture
Qui guphi, quæ unio,
Stupet sui fracto jure
Musica proportio.
In hac Verbi copula
Stupet omnis regula.

Geometria.

Suæ artis in censura
Geometra fallitur,
Dum immensus sub mensura
Terrenorum sistitur.
In directum curvatura
Circuli convertitur,
Sphæram claudit curvatura,
Et sub ipsa clauditur.
In hac Verbi copula
Stupet omnis regula.

Dialectica.

Inter locos locum nescit
Locus a contrariis,
Sui locum obmutescit
Exceptum ab aliis :
Fit elinguis, obstupescit ,
Fallitur in propriis,
Et de suis erubescit
Logica fallacis
In hac Verbi copula
Stupet omnis regula.

Astronomia.

Solis lumen nube tectum
Nubis sub velamine ,
Nostra: carnis fert objectum,
Nec hebet in lumine :
Nostrum vergit in defectum
Sol ortus in Virgine.

B**C**

In defectu dans effectum
Lumen in caligine.

A In hac Verbi copula,
Stupet omnis regula.

Magistri Alani Rhythmus alter, quo graphicce natura hominis fluxa et caduca depingitur.

Omnis mundi creatura,
Quasi liber, et pictura
Nobis est, et speculum.
Nostræ vitæ, nostræ mortis,
Nostrî status, nostræ sortis
Fidele signaculum.
Nostrum statum pingit rosa,
Nostrî status decens glosa,
Nostræ vita lectio.
Quæ dum primum manu floret,
Defloratus flos effloret

420 Vespertino senio.
Ergo spirans flos exspirat,
In pallorem dum delirat,
Oriendo moriens.
Simul vetus et novella,
Simul senex et puella
Rosa marcat oriens.
Sic aetatis ver humanae
Juventutis primo mane
Reflorescit paululum.
Mane tamen hoc excludit
Vitæ vesper, dum concludit
Vitale crepusculum.
Cujus decor dum perorat
Ejus decus mox deflorat
Ætas, in qua defluit.

Fit flos fenuni, gemma lumen.
Homo cinis, dum tributum
Homo morti tribuit.
Cujus vita, cuius esse,
Poena, labor, et necesse
Vitam morte claudere.
Sic mors vitam, risum luctus,
Umbra diem, portum fluctus
Mane claudit vespera.
In nos primum dat insultum
Poena mortis gerens vulnus,
Labor mortis histrio.
Nos proponit in labore,
Nos assumit in dolorem;
Mortis est conclusio.
Ergo clausum sub hac lege,
Statum tuum, homo, lege,
Tuum esse respice.
Quid fuisti nasciturus;
Quid sis praesens, quid futurus,
Diligenter inspicie.
Luge poenam, culpam plange,
Motus fræna, fastum frange,
Pone supercilia.
Mentis rector et auriga
Mentein rege, fluxus riga,
Ne fluant in devia.

NOTA. — *Rhythmus de BB.* Virgine, qui scribitur haberi in Bibliotheca canonib. S. Martini Tornaci, dc verbo ad verbum habetur in fine libri v. Anticlaudiani; ideoque hic non repetitur.

DOCTRINALE MINUS

ALIAS

LIBER PARABOLARUM

MAGISTRI ALANI DE INSULIS.

AD LECTOREM.

421 Libri hujus elegantiam, et utilitatem, sufficienter tibi, lector, probant multiplices ejus editiones et illustrationes; nam, cum primo Daoentria, anno 1492, typis excusus, in lucem productus esset, tantum max nominis claritatem consecutus est, ut cruditis commentoriis Latinis, illustratus, anno 1501, Lugduni preli beneficium obtinuerit, praefatio compendio Vitæ auctoris, magistri Alani de Insulis, in parvo folio. Anno iterum 1516, Lipsiæ impressus proditi in quarto, sed sine commentatori. Denique, etiam in rhythmos Gallicos translati, et commentatori moralibus ejusdem idiomatis honoratus, anno 1536, Porisiis excusus fuit, in 46, typis Dionysii Janot; idque in gratiam Caroli VIII Francorum regis, ut initio operis testatur ipsem commentator: qui tamen nomen suum non exprimit, ut etiam nec commentator Latinus. Pro hac autem editione tornanda, omnium horum editionum exemplaria habui, præterquam Lipsiensis. Quæ, li-

ceq; negligentia typographorum, seu correctorum et scriptorum, variis essen. respersa mendis, imo etiam, quorundam temeritate aut ignorantia, hinc inde nonnulli alterata, tamen sedulo collata od invicem, et ad antiquissimum ms. Bibliothecæ Sancti Martinii Tornaci (quod per humoniter mishi submisit R. dominus Agidius du Quesne, ejusdem canonici Bibliothecarius) veram et genuinam lectionem subministrarunt, quam hic exhibeo : adnotata tamen in margine, lectionis varietate plurimorum verborum, et nonnullorum versuum, ubi præsertim utroque lectio perfectum aliquem sensum admittit (32).

F. CAROLUS DE VISCH
Prior Dunensis.

(32) Lectionum præterea varietatem, quam ex codice Helmstadiensi assert Leyserus in *Historia poetarum mediæ æri* (Halæ Magdeb., 1721, in-8), pag. 1064, adnotavimus. EDIT PATR.

LIBER PARABOLARUM.

CAPUT PRIMUM.

A Phœbo Phœbe lumen capit ; a sapiente
Inspiens¹⁰ sensum, quo quasi luce micat.
Nil aliud nisi¹¹ se valet ardens Æthna cremare ;
Sic se, non alios, invīdus igne coquit.
Sus de sorde levat, saltem dum colligit escas,
Cur nunquam surgit sorde volutus homo ?
Utribus antiquis vinum committere noli,
Nec senibus sensum quem retinere velis.
Nititur in vetum quod in agros defluat æquor :
Sic init illicitum, quam cito peccat homo.
422 Stultior est stulto, qui mandat balsama cri-
bro,
Et verbis pleno verba tacenda viro.
Sæpe viatorem nova non vetus orbita fallit,
Sic socius socium, non vetus, imo novus.
Non est in speculo res quæ speculator in illo ;
Eminet¹², et non est in muliere fides.
In sterili steriles aratrum facit aggere sulcos ;
Et labor in miseris est sine fruge scholis.
De minimis granis fit grandis¹³ summa caballis :
De brevibus mendis, non veniale malum
Non sibi sed reliquis aries sua vellera portat ;
Sic aliis unit semper avarus opes.
Non velli leviter valet unco quod tenet ille ;
Nec as a loculo quem tenet arcta manus¹⁴.
Mille viris pinceraria potest præbere lyæum ;
Pocula doctrinæ pluribus unus homo.
Accipit et nunquam reddit mare Scylla receptionem ;
Sic capit et retinet debitor æra nialis.
Non leviter corio canis abstrahetur ab uncio¹⁵ :
Nec nebulo disco, dum satiator eo.
Sub molli pastore caecat¹⁶ lanam lupus : et grex
Incustoditus dilaceratur eo.
Clarior est solito, post nubila plurima¹⁷, Phœbus,

A Post inimicitias, clarior est et amor.
Loricam duram possunt penetrare sagittæ,
Et eor derisus¹⁸ et mala verba meum.
Firmiter in portu puppem tenet anchora morsu,
Sic in proposito spes rata corda tenet.
Subtrahit ligna foco, si vis extingue flamas ;
Si carnis motus, otia, vīna, dapes.
Ripa retent aquas pelagi, ne migrat in arva,
Et¹⁹ tenet irati frena modesta manus.
Sæpe cicatrices in vulnera prisca resurgent,
Ad mala facta sui gens male sana redit.
Fragranties vicina rosas urtica perurit,
Sic justos semper turbat iniquus homo.
In palea dum grana jacent, immunda videntur,
Et²⁰ similis pravis, qui manet inter eos.
B Ictibus undarum rupe immota resistit,
Et bonus assiduis fluctibus orbis²¹, hemo.
Mobile cum vento folium volat arbore raptum ;
Sic mens instabilis semper ut aura volat.
Stultus qui puppem sine remige duecit in altum ;
423 Et sine subsidio qui grave sumit onus.
Per patulas rimas sol lucens intrat in ædēm,
Corda per auriculas dogma docens init.
Multoties captum trahit hamus ab æquo pisces ;
Sed bona verba mali nullus ab ore trahit.
Pauperat et ditat²² talorum casibus ullum²³
Alea : sed multat²⁴ ut mage fiat inops.
Exstineti cineres vivent si sulphure tangas²⁵
Sic vetus appositus mente calescit amor.
Dira Charybdis aquas bibit et vomit omnibus horis ;
Sic dat, sic aufert sors sua dona viris.
Curre cogit equum sub milite calcar acutum,
Et puerum studio virga vacare suo.
Non semper perit ipse sua qui navigat aura²⁶,
Nec vir qui propria degere debet ope.

VARIA LECTIONES.

¹⁶ Editio Lugdunensis anni 1501 legit, Incipiens. ¹¹ Ms. quam. ¹² Eminet, id est, appareat.
²² Maxima. ¹⁸ Nec res a loculo, quem manus areta ligat. ²⁵ Extorrebitur uneto. ²⁶ id est fædat. Duæ editiores impressæ, legent, rapit. ¹⁷ Maxima. ¹⁹ Sic corderisimi. ²⁰ Duo exemplaria habent, sic. ¹⁰ Alia exemplaria legunt, est. ²¹ Omnis. ²² Divitiat. ²³ Alia legunt, Ulphum, qui Ulphus, celebris olim fuit lusor olearum, qui propter lusum, sape erat dives, sed sèpius pauper. ²⁴ Vetus, id est ordinat. Al. viuet. ²⁵ Ponas sulphura vivent. ²⁶ Alia duo exemplaria sic habent : Non perit ipse sua propria qui navigat aura.

Tranquillum nequit esse fretum dum peste ²⁷ mo-
[vetur;
Nec mansuetus homo, dum movet ira fecur.
Cur aperit portam, qui claudere non valet illam?
Cur mihi rem spondet qui modo non dat eam ²⁸?
Concepit ut pariat nūlīer dum venerit hora:
Tu quoque suspiciens des aliquando mibi.
Nulla quoque sedare sitim flagrantibus unda;
Copia nec cupidi cor satiare viri.
Vipera virus habet; quæ dum calet, evomit illud,
Claude sinum; prohibe ne calcias ibi.
Futile vas fundit, siue cum vina retentat,
Sic audita tenet mens bona, fundit hebes.
De nuce sit corylus: de glande sit ardua querceus;
De parvo puer sæpe peritus homo.
In nihilum nix alta fluit, si despser imber
Decidat; et vitio fama perempta perit.
Stratus humi palmes subeuntibus indiget ultnis;
Indiget auxilio divitis omnis iomps.
Non possum prohibere canem quin latret ubique,
Nec quoq[ue] incudaci claudere labra ²⁹ viro.
Fumum non iugem jaculatur ab æde ³⁰ caminus;
Colloquio ³¹ non re, livor obesse potest.
Non domus, at dominus laudetur, si bonus is sit,
Sin autem: dominum spernimus atque domum.
Non ibis rostrum, non ardea deserit amneis ³²,
Non leviter vitium quod ³³ facit illud homo.
Aufert sepe solo nigra nubes lumina solis,
Et patris auxilium sœva noverca mibi.

424 Non semper moriuntur aves quibus insidiatur
Arcus: nec milii sunt tela nec hasta minæ.
Sidera splendorem non possunt addere soli,
Cum superet solis lumina cuncta iubar.
Si Cato sis, et vis in candida vertere nigra,
Curia sit curæ ³⁴: dives et esse potes.
In viscum volucres ducit eum cantibus aueps,
In fraudem gentes blanda ³⁵ loquela viri.
Imput est fulvis ³⁶ et vasta leonibus ira,
Et tamen inter se jus sociale tenent.
Post noctem sperare diem, post nubila solem,
Post lacrymas risum, latitiamque potes.
Omnia Cæsar erat, sed gloria Cæsaris esse
Desit: et tumulus vix erat ³⁷ octo pedum.
Non ruit in rupes, nec in alta pericula navis
Quam maris in motus renigie rector agit.

CAPUT II.

Luctatur cum nocte dies, cum nube serenum,
Cum tenebris lumen: cum nece vita vigens
Sic labor in nobis, nam spiritus et caro semper
Pugnant; et morimur si caro vincat eum.
Pondera portat equus, bos terram sulcat aratro,
Vestem tradit ovis ³⁸; servat ovile canis.
Omnia quippe sue naturæ debita solvunt.

VARIAE LECTIONES.

²⁷ Peste, id est tempore pro tempestate. ²⁸ Alii duo habent: qui dare nequit eam. ²⁹ Verba. ³⁰ Ore.
³¹ Eloquio. ³² Alia duo exemplaria habent, unum per quod commentator dicit intelligi debere cautam.
³³ Dum. ³⁴ Curaque sit curæ. ³⁵ Leyser, blæsa. ³⁶ Sylvis. ³⁷ Leyser, tumulum vix habet. ³⁸ Exemplaria alia
legant: Vellera portat ovis. ³⁹ Leyser more. ⁴⁰ Duo exemplaria habent ardet. ⁴¹ Amat odit. ⁴² Intrare.
⁴³ Vanus amor mundi, verus amor per Dei. ⁴⁴ Volet. ⁴⁵ Exemplar unum habet, ducit; aliad, docet.
⁴⁶ Aliud exemplar habet, census. ⁴⁷ Mente. ⁴⁸ Leyser, rubente.

A Præter eum qui plus his rationis habet.
Æthereus motus movet omnia sidera præter
Unum; sed semper permanet illud idem.
Sic constans et fidus homo sine fine tenebit
Hunc in amore ⁴⁹ modum, quem tenet ipse se-
[mel.]
Phœbus ab occasu rursus raptatur ad ortum,
Quem prius hue illuc machina versa tuit:
Sic in amicitia mundus stat, flagrat et alget ⁵⁰.
Corruvit et surgit, quod magis odit, amat ⁵¹.
Tutior in terra locus est, quam turribus altis,
Qui jacet in terra, non habet unde cadat.
Impetus et venti, tonitrus et fulmina turres
Flatibus evertunt, stare sed ima sinunt.
Non possunt habitare simul, contraria cum sint
B Mors et vita: procil dissidet hæc ab ea:
Sic duo sunt que non possunt habitare ⁵² cor unum,
Hujus amor mundi vanus; amorque Dei ⁵³.
Stratus humi non surgit, item dum poplite flexo
425 Portat onus grave quo præcipitatur equus:
Sic homo qui magna vitiorum mole gravatur,
Non nisi deposita mole levare potest.
Non quo nauta volet, sed quo vehit ⁵⁴ aura, vehe-
[tur]
Puppis, cum tumidi venerit unda maris.
Non quo propositum, sed quo sors tendit ⁵⁵ eun-
[dam]

Cuilibet est; omnes bac decet ire duce.
Apparet phantasma viris; sed rursus ab illis
Vertitur in nihilum, quod fuit ante nihil:
Sic et adest, et abest fugiti gloria mundi ⁵⁶;
Non prius adventat, quam quasi somnus eat.
Dum calor est, et pulchra dies, form'ca laborat,
Ne pereat dum nix venerit alta, fame:
Sic juvenis dum tempus habet sudoribus aptum
Querat quo possit lassa senecta frui.
Non adeo sublime levat levis ala volucrem,
Quin redeat rursus rura relicta petens.
Non ita subiectos rotas surgens tollit in altum,
Quin vergens illos rursus ad ima ferat.
Ebruis ante habit quam nauseat, ante ligurit
Quam vomat; ante levat quam pede firmus eat:
Non sic in nobis, non est sic ordo retentus,
Ante docere modo quam didicisse juvat.
D Non emitur care res legibus empta fororum;
Venditer et emptor sunt ibi merce ⁵⁷ pares:
Sed nihil est quod sit sub cœlo carius emptum,
Quam quod emunt longæ fronte ruente ⁵⁸ preces.
Dentibus atritas bos rursus ruminat herbas,
Ut toties tritæ, sint alimenta sibi:
Sic documenta tui si vis retinere magistri,
Sæpe recorderis quod semel aure capis.
Follibus inclusas faber improbus excitat auras,

Dum ferrum durum moliat ipse focus :
 Sic ortus furor iatus agit præcordia stulti,
 Dum molles reddit litis agone vires.
 Voce molosserum latebris ⁴⁹ arecentur onagri,
 Exit et ipse canum dente domandus ⁵⁰ aper;
 Sic et presbyteri vitiosos quererere debent,
 Et nisi poeniteant, ense ferire Dei.
 Et iniser et dives sicut olim rex Mida ⁵¹, dives
426 Auro; sed vita conditione miser :
 Sic custos census, sic omnis vivit avarus,
 Dum nihil et multum possidet ipse honi.
 Hesperius astrorum se profert ⁵² vespere primum,
 Et facit immensum quo micat ipse jubar :
 Sic eito non tarde monstrat egentibus ille
 Qui clarum gemini lumen amoris habet.
 At illus ingentes ⁵³ ventorum temperat iras,
 Et mare Neptunus sepe tridente domat :
 Sic sese dominus faciat feritate timeri,
 Qui regimen magnæ gentis habere cupit.
 Belia movet citius cui desunt cornua taurus,
 Quam quæ cornuta fronte ferire potest :
 Sapiens in vico pueros pugnare videmus,
 Quam validos homines quis solet esse vigor.
 Impatiens animi ⁵⁴ si hos jungatur aratro,
 Tortam, non rectam carpit arando viam :
 Sic sunt qui retrahunt gradientes sepe retrorsum,
 Cum videant illos ⁵⁵ carpere lucis iter.
 Cum nive, cum pluvia, cum grandine vertere ca-
 {pras,
 Ac niti contra fronte videmus oves r :
 Injustos fraud, ira, nefas, injuria raptant,
 Sed justus totu corde resistit eis.
 Non potis est pelagus leviter transversare lemibus ⁵⁶ :
 Ni sit qui remis currere cogat eum.
 Non valet ad metam cursum perdire cursor
 Ni sibi spes et pes auxilientur ei ⁵⁷.
 Longius ille videt qui multis spectat ocellis,
 Quam cui dat visum solus oculus, homo :
 Ideo vacca servandam tradidit Argo
 Sponsa Jovis Juno, non, Polypheme, tibi.
 Vim minus exercet qui late spargitur ignis,
 Quam cui collectas vim tribuere faces
 Fortius invadit qui vires colligit hostem,
 Quam qui dispersis viribus instat ei.
 Pessimus est hostis qui cum bene feceris illi,
 Fortius insurgit, bella movendo tibi :
 Sic carni fac velle suum si bella moveri
 Vis tibi : si pacem, colla domatio ⁵⁸ fame.
CAPUT III.

Non tebas aurum totum quod splendet ut aurum,

VARIAE LECTIONES.

⁴⁹ Sylvis. ⁵⁰ Exemplar *Lugdunense* habet : tenendus *Parisiense*, timendus. ⁵¹ Midas rex fuit Phrygium, de quo fabulantur poete : cum omnia quæ tangent reverentur in aurum, etiam cibis et pe-
 tuis, fame interfueret, nisi dii illius misericordia, cum liberassent. ⁵² Praefert. ⁵³ Ingratas. ⁵⁴ Leyser, aratri,
 alias. ⁵⁵ Pro transcurriere lemibus, alia exemplaria habent, transire liburnus. ⁵⁶ Leyser, ibid.
⁵⁷ Domare. ⁵⁸ Quo religatur. ⁵⁹ Dao exemplaria legunt : Cum sibi nil detur quod lacerare queat.
⁶⁰ Leyser, fugere. ⁶¹ Leyser una. ⁶² Qædam exemplaria hanc versum ita leuant : Apula gens, Luca-
 naque, semper bella minantur. ⁶³⁻⁶⁴ Item : Quæ pote fugeret, etc.

Dum videt auxilium vim sibi ferre canum :
 Inter consortes audacior est homo nequam
 Quam sit in externis hoste minante locis.
 Inventum tarde leporem cito perdimus inter
 Vepreculas, cum sit res fugitiva lepus.
 Perdimus anguillam manibus dum stringimus illam,
 Cujus labilitas fallit in amne manus;
 Sic abit inventus, nisi conseruetur amicus,
 Et, nisi libertas mutus servet eum.
 Non bene firmus erat, digito qui solvitur uno
 Nodus : nec fortis, tam cito fracta fides.
 Nunquam fidus erit, qui desinit esse fidelis,
 Nunquam qui non est fidus, amicus erit
 Ex quo convenient duo pectora pectus in unum ;
 Fas est ut maneant pectora pectus idem.
 Mente minus sanus quam corpore creditur æger,
 Qui medicos ejus fuste vel euse ferit.
 Quis magis insanus quam cæcus in ardua ductus,
 Si tunc contemnat felle tumente ducem ?
 Lippo, non lusco collyria nigra medentur,
 Qui semel est luscus, non nisi luscus erit.
 Nolumus in scirpo, quo non est, querere nodum,
 Nec super infirmum ponere magna gradum :
 Pasce canem, pastus tuus illum leniet, et te
 Quamvis cædatur, cæsus amabit herum,
 Fac servo nequam bona, semper et omne quod illi
 Præbueris perdes ; cum sibi nullus amor.
 Ridiculus mus est, qui muribus imperat : et qui
 Tanquam rex horum sic ⁷² deminatur eis ;
 Non minor est risus de servo quando levatur
 In dominum ; quando voco manuque furi ⁷³
 Asperius nil est humili cum surgit in altum ;
 Ringitur ⁷⁴ in celsa simia sede sedens.
 Diversis diversa valent medicamina morbis,
 Ut variant morbi, sic variantur ea.
 Non uno doctrina modo se mentibus infert,
 His timor, his monitus, his adhibetur amor.
 Quadrupedes adquaque nequis dum percutis illos,
429 Nec cogit pueros virga studere rudes.
 Parvula venalem comprehendit mantica telam,
 Et jacet exiguo multiplicata loco :
 Qui sic, quod cupidæ menti non sufficit orbis ?
 Prædia terrarum, gloria, census, honor ?
 Jus est, ut penitus terræ sit homunculus expers ;
 Qui totam terram solus habere cupit.
 Faecibus innoevis deserta leunculus ambit,
 Cum nihil inveniat quod lacerare queat ;
 Non semper pungit serpens, nec fudit ubique
 Virus, quod secum semper in ore gerit :
 Non equidem stimulo, nec parceret ille veneno,
 Si quid adasset quod lædere posset eo.

CAPUT IV.

Non bene de pedibus spinæ tribulique trabuntur,
 Dum brevis interius spina relicta jacet ⁷⁵ ;
 Quo mora major erit, tanto mage vulnera putrent,

VARIÆ LECTIONES.

⁷² Sit. ⁷³ Ferit. ⁷⁴ Pingitur. ⁷⁵ Leyser, manet. ⁷⁶ Frondet. ⁷⁷ Una. ⁷⁸ Leyser, everti. ⁷⁹ Leyser, prædām. ⁸⁰ Scruta. ⁸¹ Testificantis. ⁸² Mango, vocatur ille qui merces polire novit ut pluris vendantur. ⁸³ Leyser, singula.

A Et tunc non possunt absque dolore trahi.
 Qui culpas de corde trahit, trahat usque recentes
 Et cunctas pariter, ne ferat una nécem
 Quid prodest medicum plagas sanasse ducentas,
 Si maneat quædam qua moriatur homo ?
 Arbor qua late ramat ⁷⁶, nisi firma sit imo ⁷⁷,
 Cum rami facili corruit icta Noto.
 Sed quæ radices habet in tellure profundas,
 Obstac, et evelli ⁷⁸ peste furente nequit.
 Qui ramos famæ, non radices meritorum,
 Extendit late, seito quod ipse cadet :
 Non solum celo, qui talia vana profatur,
 Ast etiam virtus displicet ille solo.
 Non minus est dulcis parvo de fonte recepta
 Quam quæ de magno flumine fertur aqua.
B Et cadus et dolium retinent quandoque Falernum,
 Nec dolium melius quam brevis ipse cadus.
 Nec magis egregio dulcescit potus in auro
 Quam facit in vitro quod minus asse valet.
 Quamvis quisque miser benedictat vel bona, nemo
 Corpore pro misero vilia verba putet.
 Visibus intentis scrutatur ab æthere terram ⁷⁹
 Miles : et a longe frusta ⁸⁰ relicta videt :
 Non, licet esuriat, statim descendit ab alto,
 Sed variis gyris circuit usque locum.
 Sunt nam qui laqueos posita dape ponere callent,
430 Ut sic inculta decipiuntur aves.
 Denique percepto nihil auepis artis adesse,
 Unguibus accedit tutus et exta capit.
C Nonnihil exempli vermes de carne creati
 Demonstrant oculis mortificantis ⁸¹ opus :
 Dentibus invadunt acceptam morsibus illam,
 Non querunt aliam, dum sibi durat ea.
 Consiliis nihil est, nisi sal succurrere possit,
 Sal positum large, mordet et arcet eos.
 Vermibus hic mos est : nec solum linquitur illis,
 Sunt in quos transit jam furor ille viri.
 Non propter pennas laudat conviva volucrem,
 Nec propter corium mango ⁸² disertus equum ;
 Non equidem, similis per singula cursitat usus,
 Vester non homines omnis honorat homo.
 Hunc nova facta novum statuunt per secula mo-

[rem ⁸³,

Quod nihil excepto paupere vile jacet.
D Nil bene pauper agit : sed pro ratione tenetur
 Quidquid agit dives, seu bene, sive male.
 Sumptu quid esca valet quæ quam cito sumitus exit,
 Nausea cor vexat, viscera laxa dolent :
 Quando non patitur medicamina morbus in alvo,
 Non signum vitæ, sed necis esse puto.
 Ut dape venter eget, sic spiritus indiget illa,
 Non bene pascentur, cum nihil alter habet.
 Non discunt quicunque scholas ubiqueque fre-
 quentant,
 Nam plures veniunt ut videantur ibi.

Bos semel est vitulus, canis semel ipse catellus,
Cur homo his puer est, quem semel esse licet?
De pueru natura scenem facit, ut petit ordo,
Sed vitium puerum de sene reddit item.
Non est borbatis plaustrum ^{et} jungere mures,
Nec easu tali multiplicare vices!
Bis puer est homo, vir semel est, quem viribus una
Cum sensu lassis, alba ^{et} senecta domat.
Sæpe molossus ovem tollit de fauce luporum,
Ut raptam comedat, non ut abire sinat:
Quid refert an ab hoste lupo comedatur an illo,
Cum dentes æque sint utriusque graves!
In multis similes ratio considerat actus
De quibus expertus dicere verba potest ^{est}.
Res hominum sævus defendit ab hostibus Aleon;
Ut sibi non aliis res tucatur eas.

431 Simpliciter cæcus prohibetur ducere cæcum,
Ne cæcus cæcum ducat in antra suum ^{et};
Sed tamen insanum prohibere nequimus Alanum
Quin dubio cæcos ducere calle velit.
Nou queritur quod turpe pedes offendat eundo,
Sed quod tam pauci nocte sequuntur eum.
Miro et admiror quod iter ducis ^{et} arripit illi;
Quem constat nunquam scisse vel esse viam.
Ad bellum qui ^{est} durus erat, migravit Achilles
Ægistro thalamos ingrediente domi.
Qui jacet in plumis, nil duri passus in illis ^{est},
Non valet ut suetus ^{et} vir tolerare malum.
Imbris et ventis mutat gena, lassa colorem,
Uritur et leviter sole tenella cutis.
Moilibus assuetus clypeum heue non gerit armus,
Nec retinet gladium firmiter uncta manus.
Non omnis socius fidus est, non omne fidele
Pectus, non omni me sociare volo:
Qui socius volet esse meus, non alter, at idem
Fiat ego : quia non est satis, alter ego.
An teneam socium ^{et} qui seit quod nescio, vel qui
Id quod non habeo cum precor ^{est}, illud habet
Cum socio socius delibera omnia doctus,
Cum sibi concordant consona corda duo.
Crastinus ingratu procrastinat omnia more,
Et de cras uno, cras mihi mille facit.
Cur hodie non multiplicat, qui multiplicat cras?
Nonne dies solem signat uteisque suum?
Post hodie cras esse solet, cum sole reductum,
Sed non cras illud quod mihi spondet habet:
Cras illud nunquam, nec sol orietur in illo
Cum cras venturum sit sine fine suum.

CAPUT V.

Non sunt digna colli quæcunque colognit in orbe
Jugera, nec fodii vinea quæque manu ^{est}.
Quid prodest arare solum, vel fodere vitem,
Cum nihil hoc fructus nil ferat illa meri?

VARIAE LECTIONES.

^{et} Postello. ^{et} Leyser, laxis balba. ^{et} Vera potest. ^{et} Leyser, secum. ^{et} Lucis. ^{et} Quia. ^{et} Leyser, armis. ^{et} Ed. De Visch., assuetus. ^{et} Alia duo exemplaria habent : Non teneo socium, etc. sine interrogatione. ^{et} Leyser, non habeo, forsitan illud, etc. Leyser, scindere. ^{et} quaque manu. ^{et} Leyser, arans. ^{et} Lavat. ^{et} Insita. ^{et} Leyser, prono.

A Inculus requiescat ager sterilis, requiescat
Et vitis, nunquam vindemianda mibi :
A simili, cessare probo debere datorem,
Qui colit indigos, et sua tradit eis.
Qui sua dat dignis, serit et metit, unit et ampliat,
Indignis vero res data tota perit.
432 Nos asinus ridere facit, dum more leonis
Pingitur, et vulpes subdola cogit idem.
Exeat hic pellem qua se putat esse leonem,
Ut patiens oneris jussa sequatur heri.
Hortor et ut vulpes propria sub pelle quiescat
Ne moveat risum pelle leonis ovans
Inflando se rana bovi par esse volebat,
Ulcisci pullos quos pede pressit quis ^{est} :
Ast bos juravit ranunculus ante erepare
B Per medium quam par efficeretur ei.
Surgentem Drusus festinat radere barbam,
Ne noceat lippæ noctibus umbra genæ :
Apponit speculum, speculo monstrante reliquias
Forficibus tollit, forpicibusque pilos ;
Et ne prurigo caput occupet, omnibus horis,
Lotricem promptam quæ lavet illud habet
Præterea, faciebus aquam manibusque ministrat
Quotidic scopis, a scobe tecta piat ^{est}.
Hoc facit exterius, sed sordes colligit intus,
Nec sibi crescentes radere curat eas.
Constat ut illa manus primo per pulchra lavetur,
Quæ sibi præsumit vasa lavare Dei ;
Munda manus mundum vas quod lavat efficit illud :
C Sordida, sordidius quam fuit ante facit.
Tacta luto subducta sibi trahit insta ^{et} sordes,
Et nigra fit subito quæ prius alba fuit.
Non me verrucas juste reprehendit habentem,
Qui sibi portanti tubera parecit homo :
Ulceribus plenum primo se liberet ipsum,
Postea verrucas rideat ille meas.
Nemo potest pugilum nexu prosternere fortem,
Ni luctæ patiens, aggrediatur eum.
Nunquam formosæ cecidissent mœnia Trojæ
Ni coptus fuerat quo cecidere labor.
Incipiat quicunque cupit bonus et plus esse ;
Dimidium facti qui bene ceperit habet.
Quomodo fieri opus, nisi primitus incipiatur ?
Omnia principium constat habere suum.
d Audaces fortuna juvat, nil grande cor audax
Terret : nil animi quidquid abhorret habet.
Non potis est magnus, gibbo prohibente, camelus
Pertransire brevis leve foramen acus :
Nec transire sinit locupletem janua coeli,
Dum cogit miserum sistere pondus opum.
433 Cur animæ mortem tam pravo ^{et} corde re-
[quirit,
Cur sibi quod tollit vivere, capital homo ?

Felix est pauper, quem pauperat ipsa voluntas:

Nou est quod tergum, cum petit alta, gravet;

Nec latro, nec prædo, nec fur vafer insidiatur,

Dum carpit sumptas²⁹ absque timore vias.

Mille vias ducunt homines per sæcula Romam,

Qui Dominum toto querere corde volunt:

Est via quæ ducit montes directa per altos,

Vepribus et³⁰⁰ spinis arduitate gravis:

Est quoque nonnullus eallis quem calculus asper

Asperat, et plantas quotidianus arat;

Est via per pointum, via per deserta, per inas

Valles, per scopulos, per loca dura pedi:

Per nemus et latebras, per lustra timenda ferarum,

Per spinas, tribulos, per lutulentia vada.

Semper hiat corvus, semperque cadavera captat

Semper amat mortem, mors quoque¹ passit eum.

Quem sua debilitas, et quem premit ipsa senectus,

Lætificant illum cum putat ipse mori.

Non solum corvus morituris insidiatur,

Maxima pars hominum jam facit illud idem.

Filius ante diem mortem patris optat, ut laeres

Fiat; et ut miseris lege expesset opes.

Proh dolor! in clerum transit dolor, et seclus illud;

Hic emit ecclesiam, dum tenet alter eam.

Bis bos percutitur, bis ferrum sentit acutum,

Si contra stūlūm calcitrat ipse suum:

Elicit ex uno duo vulnera, vulnera ferrum,

Ulterior primo pejor et ictus erit.

Cur igitur domino servi parere creati

In dominum rabie pectoris arma levant?

Hic furor, hac rabies, haec indignatio risum

Præbet, et invisum querit babere malum.

Dum caput obstipum² domino stomachante tenebat,

Graviter evasit vincula Davus heri.

In dementato³ non est modus immoderato,

Dum baratro donat quidquid habere potest.

Non minus excedit normam rationis avarus,

Dum nihil expendens, semper acervat opes.

Nemo sequatur eos, quoniam vitiosus uterque,

Est via quam virtus inter utrumque docet.

434 Ille canis, ille lupus, cuni carnem devoret alter,

Ut lupus occultet⁴, seu canis alter opes.

Frontibus adversis pugnantia crimina secum

Vitit, qui vita carpare curat iter.

CAPUT VI.

Si quis arare sibi fructuosum curat agellum,

Et mandare suum postea semen ei,

Primitus extirpet spinas que frugibus obsunt,

Et vepres si qua sint ibi, false secet⁵.

Obsunt et⁶ filices, filices delere nocivas

Studen qui segetes purificare volet.

Non seges quodcumque solum cum semine prefert,

Emergent sorores luxuriante simo.

A Cura vigil bene curat agros, incuria quippe

Reddit eos steriles; unde poeta refert:

• Neglectis urende filix innascitur agris.

• Per silicem, vitium denotat ipse viri.

Nescit homo quid dulcis habet dulcedinis esca,

Qui nunquam didicit quid foret ipsa famæ.

Post sitis ardorem, post esuriem, duo nobis,

Dulcia sunt valde, potus et ipse cibus.

Dulcissimæ bærescent humanae melia palato,

Si malus hoc ipsum mordeat ante sapor.

Qui patitur frigus, calidos veneratur amictus,

Qui morbi magnum, sorte salutis ovat.

Qui bona falsa soli considerat, et bona cœli,

Falsa sinat penitus, et bona vera petat.

Pecus ab illicitis et casibus exuat orbis,

B Qui volet in cœlis anticipare locum.

Non bene vivit homo, quem rerum sollicitudo

Torquet: et exanimat⁷ nocte dieque metus.

Non bene securus dormit, qui perdere vitam

Una cum rebus quas habet ipse timet.

Unde per exemplum legimus monstrasse tyrannum,

Quod non (ut dixit verna) beatus erat:

Ad mensam dueti supra caput ipsius eusen:

Pendebat, tenui vix retinetine filo;

Illuc, dape conjuncta, vesci præcepit: ut ausus

Non erat is, quoniam vidit ubique⁸ necem;

• Sic ait, est de me, lapsum casumque timente,

In, certo, propria morte vel hoste mori.

Ad mala facta malus socius socium trahit, et sic

C Fit malus et nequam, qui fuit ante bonus.

Nec mirum, quoniam velocior ad mala spes est,

Quam sit ad illud opus quod Deus optat agi.

435 Ima petit levius quam surgat in ardua pondus,

Quod vix de terra colla bovinæ trahunt,

Nonne hoves qui plaustra trahunt, quandoque tra-

[h]untur,

Dum rota declivo tramite mota ruit:

Cum irabit hic sursum quantum valet, illa deorsum,

Impedit hæc illum, retroque sepe cadit.

Nam magis est pronum celso de vertice sumptum,

Quam quod ab occidua valle resurgit iter.

Advena silvarum si bestia forte caninam

Indicat in turbam, nonne peribit ibi?

Nonne chelindrorum moriuntur morsibus illi,

D Quos via vel casus prostrabit inter eos?

Quis nisi sit serpens, serpentibus associatur,

Cum graviter pungant id quod adhæret⁹ eis?

Marcescunt flores, et gramina mortificantur

Quæ solo tactu fusa venena cremant.

Hos inter pueros dubios gens Marsia ponit,

Utrum se geniti sint ita seire volens:

Illi nam solis parcunt, ut dicitur, angues,

Dum sibi blanditiis oris amicat eos.

VARLÆ LECTIÖNES.

²⁹ Capit assumptas. ³⁰⁰ Leyser, sentis. ¹ Leyser, iero. ² Duo exemplaria habent oppositum. ³ Eadem exemplaria legunt, immomentaneo. ⁴ Vulpes ut occulet. ⁵ Metal. ⁶ duo exemplaria habent, filices, duo aminat. ⁷ utrinqe. ⁸ I. hæret.

Dum curvare potes, vel curvam tenere virginam,
Fac sit ut ad libitum plantula ducta tuum¹³.
Cum vetus in magnum fuerit solidata vigorem
Non leviter flectes imperiale caput.
Rursus, si tortam patiaris surgere primum,
Semper ut est primo torta manebit ea.
Sic bono dum puer est, doceatur recta tenere,
Ne cor assuetis imbutat ille mali.

Argillam ligulam quamvis mutaverit udam,
Sed sicca formam non adhibere potest.

Cervinam pellem latrat per tecta catellus

Primitus, ut silvas doctus inire queat.

Tres servos tribus usque modis servire videbis,
Non uni domino tres simul, in tribus.

Est nam qui vita fidens mercede futurae,
Subjacet imperiis, obsequisque Dei :

Hic servus non est, quoniam qui frena salubris
Justitiae pauper, liber et alius erit.

Est quoque qui misero subiectus parer homello,
Ut quondam primi constitutre patres;

Non tamen hene totum sibi subjugat imperiosus,
Interior vinculis non retinenter homo.

Tertius est servus, vitio qui semper obeat,
Hic penitus servus vivit utroque modo.

436 Ut perpendiculari paries aquetur, oportet
Ne domus loc ipso deficiente ruit.

Quomodo stare potest titubantis machina muri,
Si fundamentum debile fallat onus?

A simili, si quis sublines tendit ad artes,
Principio partes corda necesse sciat.

Artes post¹⁴ partes veteres didicere poetæ¹⁵,
Idcirco magnum promovere decus.

A Primo dictantes, et postea versificantes.

Tendentes¹⁶ ferulæ supponere manus :

Partibus imbutos, sapientia duxit Athenas.

Quatinum¹⁷ trivio continuando sibi.

Illicitos, miserande puer, compescere furores,

Scito quod ad mortem commovet hostis eos.

Ausfer ab his mentem, miserosque videto dolores;

Altera plus istis sunt meditanda tibi.

Esto memor quod pulvis eris, quod vermis esca,

In gelida patris quando jacebis humo.

Non erit in mundo qui te velit ultra videre.

Cuo tua rancidior fit cane rupta caro.

Cur proprio caput ense secas, cur sponte catenas

Dæmonis incurris? cur sua jussa facis;

Motibus assidue surgentibus obvius obsta,

B Neo supereret qui to sic superare putat.

Heu! quid homo tantum querit¹⁸ dum transit us

[umbra,

Qui nunc stare putat, nunc cadit ima petens.

Quid certum manet huic, nisi mors et mortis-

[imago?

Bunc semper sequitur; hunc tenet, huncque

[irabit.

Heu! cur gaudet homo, cur ille superbis; et ad

[quid?

Cur duci fastus¹⁹, qui cinis est et erit?

Cur cupit, et metuit, et cur sibi subdere tentat

Omnia? cur semper vivere querit ibi²⁰?

Non sic, non; quoniam perit illa putatio jam jam²¹,

C Ros cadit, et vite rursus ad ima ruit :

Sic stat homo; vel die quo facte extera constant,

Quidplus sunt? vanum singula, quæque nihil.

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Duo exemplaria habent : Fæ sie ad libitum, stet tua plantatum. ¹¹ Per. ¹² Leyser, magistri. ¹³ Leyser, gaudentis. ¹⁴ Leyser Quadravium. ¹⁵ Vacuus. ¹⁶ Statum. ¹⁷ Alia exemplaria habent, vivere posse putat. ¹⁸ Jam jam, alia habent vana.

AD OPERUM ALANI DE INSULIS EDITIONEM CURANTE CAROLO VISCHIO DATAM SUPPLEMENTUM.

DE ARTE SEU ARTICULIS CATHOLICE FIDEL.

MONITUM.

(D. Bern. Pezios, Dissert. isagog. ad tom. I Anecd., p. LXXIII.)

De vita et morte Alani Magni de Insulis, *sacré theologie doctoris, cognomento Universalis, et gloriostis scholæ ecclesiastice Parisiensis moderatoris, humili Cisterciensis conversi historicam Relationem Carolus*

Vischius conscripsit, camque Alani operibus, quetquot quidem reperiri potuerunt, a se in-folio Antwerpice, anno 1654, editis praefixit. In ejusdem editionis propylaeo habes catalogum operum Alani, quem auctiorem et accuratiorem repetit idem eruditus Vischius in altera Bibliotheca sua Cisterciensis, quæ Coloniæ, anno 1656, prodidit, publicatione. Ex utroque autem certum habemus insignes et doctissimos hos *Quinque de Arte seu Articulis* (nam variant codices) *catholicæ fidei libellos*, nuncquam typos expertos esse. Carolus quidem Vischius in Bibliotheca de *Articulis* fidei non nisi lib. i recenset, qui apud canonicos regulares Tungris asservetur. Ast sequi præstat, præter fidem nostrorum codicum, Gemnicensis, in quaenam, et Emmeramensis, qui membraneus in 8° quadrangenterum annorum est, ipsum Alanum, qui in prologo quinque libris *hoc opus distinctum esse* testatur. Horum primus agit de una omnium causa, *id est de uno eodemque trino Deo; secundus de mundo, angelii et hominis creatione, et arbitrio libertate; tertius de Filio Dei incarnato pro homine redimendo; quartus de sacramentis Ecclesiæ; quintus de resurrectione mortuorum.* Quæ gravissima catholicæ fidei dogmata, singulorumque necessariam veritatem et consecutio-nem solis rationibus naturalibus demonstrare satagit Alanus, ut qui prophetæ et Evangelio acquiescere contineant, humanis saltæ rationibus inducentur. Ceterum hoc Alanus opus etiam vidimus in codice Compiliensi, ubi ejusdem quoque scriptum *De intelligentiis*, nondum editum, exstat hoc initio: *Summa in hoc capitulo nostra intentionis est rerum naturalium difficultior breviter colligere.* Cod. membr., fol., manu saeculi XIV. Denique idem codex amplectitur et aliud Alanus hactenus ineditum opus, cuius hic titulus et initium: *Paradoxaæ de maximis generalibus: Sententia Platonis et Aristotelis est, etc.* Vischius hujus posteriori opusculi nusquam meminit. Præterea in bibliotheca monasterii Sanct-Cruicensis habentur præstantes Alanii sermones, nondum typis vulgati, *Speculum Ecclesiæ* inscripti (1). Codex est membraneus in-fol. ante quadrangentes annos collectus. Incepit prefatio: *Cum primo in nostro contentu resideres, et verbum fratribus secundum datum tibi, etc.* Tum sequitur proemium, cuius principium: *Pertinacissimi pictores Ambrosius, Augustinus, etc. In ejusdem bibliotheca Cruicensis codice membr., fol., ante quadrangentes annos exarato, visitum Alanus Oculus sacre Scripturae, sive Compendium utriusque Testamenti (2).* Inc. pref. *Reverendissimo Patri et domino Ermengardo, Dei gratia S. Agiddii abbatii Alanus, etc.* Opus: *Quoniam justa Aristotelicæ auctoritatis præconium, qui virtutum nominibus sunt ignari, etc.* Postremo, in bibliotheca Cremifanensi exstat Alanii Magistri *Liber de diversis sermonibus dictiōnum theologicarum.* Hic: *Quisquis ad sacre Scripturae notitiam, etc.* Cod. chartace., fol., manu saeculi XIV. Quæ omnia eo fine a nobis hoc loco relata sunt, ut si quis olim auctiorem Operum Alanii collectionem in se suscipiat, noscat unde codices deprendendi sint.

(1) Non sunt Alanii, sed Honorii Augustodunensis. *Speculum Ecclesiæ* editum est *Patrologiaæ tom. CLXXII, ex codice ms. monasterii B. Virginis Mariæ Rhenoviensis apud Helvetios.* Edit.

(2) Idem ac *Distinctiones dictionum theologicarum* quas iuxta recudimus juxta editionem Daventryensem anni 1477. Edit.

DE ARTE SEU ARTICULIS CATHOLICÆ FIDEI LIBRI QUINTUS

(Ex codice ms. imperialis monasterii S. Emmerammi Ratishon, et inclytæ carthusie Gemnicensis in Austria eruit. R. P. D. Bern. Pezius et edidit tom. I *Thesaur. Aneidot.*, p. 476.)

PROLOGUS.

Clemens papa, cuius rem nominis et vitæ sentiant subjecti, et tu a Domino consequaris zelum scribentis hoc opus tuo devotum nomini, benignus at-tende. Partes occidentalis imperii tot sectarum corruptas hæresibus offensione contemplatus, ægre sustinui adeo invalescentem merito peccaminum in confessione Christi nominis corruptelam, cum ad instar caneri serpens, et palami jam se proferre (3) non formidans Ecclesiæ scandalum grave pariat et irrecuperabile detrimentum. Ceterum terra orientalis incola, ridicolosa Mahometi doctrina seducti his temporibus non præcipue solum, sed et armis professores Christianæ fidei persequuntur. Ego au-

tem cum viribus corporis non possum resistere, tentavi malitiam eorum rationibus impugnare.

Porro sancti Patres Judæos a pertinacia, gentiles ab erroribus virtute miraculorum recedere facien-tes, auctoritatibus Veteris et Novi Testamenti pro-ductis in medium, comprobatam fidem ampliaverunt. Sed nec miraculorum gratia mihi collata, nec ad vincendas hæreses sufficit auctoritates inducere, cum illas moderni hæretici aut prorsus respuant, aut pervertant.

Probabiles igitur fidei nostræ rationes, quibus perspicax ingenium vix possit resistere, studiosius ordinavi, ut qui prophetæ et Evangelio acquiescere

(5) Cod. Gemnicensis: *jam progredi,*

conteminent, humanis saltem rationibus inducuntur. Hæc vero rationes si homines ad credendum inducant, non tamen ad fidem capessendam plene sufficient usqueque. Fides etenim non habet meritum, cui ratio humana ad plenum præbet experimentum. Hæc etenim erit gloria nostra, perfecta scientia comprehendere in patria, quod nunc quasi in ænigmate per speculum contemplamur.

Porro eum Christi vicarius sis, Petri apostoli successor, tua interest, in omnem terram semen verbi catholici propagare. Unde titulus tui non nisi devovi istud opus ascribi, ut ubique lectum fuerit, excellentiae meritis accrescens auctoritas efficacius moveat inspectores. Neimp editionem hanc Artem catholicæ fidei merito appello. In modum [enim] artis composita diffinitiones, distinctiones continet, et propositiones artificioso successu propositum comprobantes.

Quinque igitur libris hoc opus distinctum est: Primus agit de uia omnium causa, id est de uno codemque trino Deo; secundus de mundo, angelii et hominis creatione, et arbitrii libertate; tertius de Filio Dei incarnato pro homine redimendo; quartus de sacramentis Ecclesiæ; quintus de resurrectione mortuorum.

Descriptiones autem appositæ sunt hac de causa, ut appareat, in quo sensu accommodis huic arti vocabulis sit utendum. Tres autem *petitiones* subiectæ sunt; sic dictæ, quia, eum probari per alia non possint tanquam *maximæ* licet non adeo evidentes, verumtamen (4) ad probationem sequentium illas peto nihil concedi. *Communes* autem animi conceptiones sequuntur; sic dictæ, quia adeo sunt evidentes, quod eas auditæ statim animus concipit esse veras. Hæc autem sunt ad probationem sequentium introductæ: *Causa* est per quam habet aliquid esse, quod dicitur creatum. *Substantia* est quæ constat ex substantia, materia vel forma. *Materia* est res discreta formæ susceptibilis. *Forma* est quæ ex concurso proprietatum adveniens a qualibet alia

(4) Cod. Emmeran., veræ tamen.

(5) Cod. Gem., aliiquid.

(6) Ib., supponitur.

A substantia facit suum subjectum aliad (5) esse.

Proprietes est alia substantialis, alia accidentalis. *Substantialis* est, quæ componitur (6) subjectæ materiæ ad complendam substantiam; *accidentalis* est, quæ est adventivæ naturæ. *Accidens* est proprietas, quæ per subjectum existit, eidem esse non conferens, sed differre. *Differre* autem dicitur, quod informatum est proprietatibus, quarum collectio in alio inventiri non potest. *Differre* autem faciunt proprietates et formæ. *Discretum* autem est, quod differt, vel quod differre facit.

Motus est accidens, quod attenditur secundum aliquam subjecti mutationem.

Motus sex sunt species: *Generatio*, *corruptio*, *augmentum*, *diminutio*, *secundum locum mutatio*, *alteratio*.

Item *actu esse* dicuntur, quæ non intellectu, sed actualiter in rerum numero deprehendimus. *Intellectus* est potentia animæ, adminiculo formæ rem comprehendens. *Nomina* et *verba* sunt voces ad significanda ea, quæ intellectu comprehendimus, significantes sub parte. *Numerus* est naturalis discretorum summa. Hæc tria sunt, quæ peto, seu *petitiones*. Primum, cuiuslibet compositionis causam componentem esse; secundum, nullius rei causam in infinitum ascendere; tertium, quæ creatorum causis attribuimus, nec insunt per effectum, et causam illius attribui. *Communes* autem conceptiones sunt hæc: Prima, omnis res habet esse per illud, quod causam ejus perducit (7) ad esse; secunda, omnis causa prior et dignior est suo causato; tercua, nihil est prius, vel dignius, vel altius seipso (8); quarta, si aliquis major possidet minorem se, minor se et ea, qua penes ipsum sunt, in honorem et voluntatem majoris tenetur convertere; quinta, injuriosus tanto majori dignus est pena, quanto major est, cui infertur injury; sexta, juxta dignitatem ejus, contra quem peccatum est, debet satisfactio compensari; septima, audita efficaciter et visa efficacius animos movent.

(7) Cod. Gem., *producit*. Et sic semper in seqq.

(8) Cod. Emmer., *quam ipsa sit*.

LIBER PRIMUS.

437 I. *Quidquid est causa causæ, est causa causati.*
Causa est, per quam aliquid habet esse ex descriptione ipsius: et omnis res habet esse per istud, quod causam ejus ad esse perducit per primam communem animi conceptionem. Si ergo aliquid causam producit, constat quia et causatum producit. Unde si *a* est causa *b*, et *b* est causa *c*, manifestum est quod *a* est causa *c*. Si enim *a* est causa *b*, causa autem *b* sit *c*, *c* (9) habet esse per *b* secundum descriptionem cause. Ex hypothesi *b*

b habet esse per *a*: ejus enim est causa; et *c* habet esse per *b*. Sed secundum primam animi conceptionem omnis res habet esse per illud, quod causam ejus ad esse perducit. Sed *a* perducit *b* ad esse: est enim ejus causa. *B* autem est causa *c*. Ergo secundum illam animi conceptionem, *c* habet esse per *a*. Ergo a descriptione cause, *a* est causa *c*: et sic patet propositum.

II. *Omnis causa subjecti est causa accidentis.*

Accidens enim ex descriptione ipsius habet esse

(9) Uterque cod., *a*.

per subjectum, ergo a descriptione causee subiectum est causa accidentis. Sed (10) praecedens theorema est : Quidquid est causa cause, est causa causati. Ergo omnis causa subjecti est causa accidentis.

III. Nihil scipsum composuit, vel ad esse perduxit.

Ino dicit adversarius : aliquid seipsum componebit, vel ad esse perduxit. Ergo ipsum habet esse per se : ergo est causa sui ipsius ex descriptione cause : ergo est prius et dignius se ipso per secundam animi conceptionem. Sed hoc est contra tertium communem animi conceptionem. Nihil enim est prius vel digoius seipso. Ergo impossibile est quod aliquid scipsum composuerit, vel ad esse perduxerit.

IV. Neque subjecta materia sine forma, neque forma sine subjecta materia actu potest esse (11).

Si enim subjecta materia est, ergo res discretas est : ergo a descriptione discreti differt, vel differre facit. Sed non differre facit, quia (12) neque est proprietas, neque forma ergo differt; ergo a descriptione ejus, quod est differre, ipsa est informata proprietatibus; ergo est formae subjecta; ergo non est sine forma.

Similiter est in descriptione formae. Forma enim facit suum subjectum esse aliud a qualibet alia substantia. Ergo forma est in subjecto; ergo in subjecta materia. Et sic habetur propositum.

V. Compositionem formae ad materiam esse causam substantiae.

Substantia enim constat ex materia et forma. Ergo materia et forma sunt causa substantiae compositionis per primam petitionem. Item, nec forma, nisi componatur materia, nec materia, nisi componatur formae, actu esse possunt, sicut prius probatum est. Ergo forma et materia actu habent esse per compositionem earum; ergo compositionis est causa existentiae earum. Sed existentia earum est causa substantiae : ergo per primum theorema compositionis formae ad materiam est causa substantiae. Quidquid enim est causa cause, est causa causati.

VI. Cujuslibet substantiae est triplex causa, scilicet materia et forma, et earum compago, quarum trium eadem est causa.

Prima pars hujus theorematis ex precedenti robur assinit. Secunda autem pars per primam petitionem probatur. Cum autem cujuslibet compositionis aliqua est causa componens, ergo compositionis formae ad materiam aliqua est causa, ergo ipsa causa compositionis compaginisque et materie et formae, quod mediante theoremate praecedenti probatur.

(10) Cod. Gem., etc.

(11) Cod. Em., neque subjectum materiam sine forma, neque formam sine subjecta materia actu posse esse opinandum est.

(12) Cod. Em., addit, subjectum.

(13) Cod. Em., et diff.

(14) Cod. Gem., nihil enim est, etc.

A VII. Quaecunque sub numero cadunt, differunt, vel differre faciunt (15).

Numerus enim discretorum est summa. Ergo si cadunt sub numero, discreta sunt; ergo a descriptione discreti differunt, vel differre faciunt.

VIII. Nihil est causa sui (16).

Hoc a tertio theoremate ideo accipit. Nihil enim seipsum composuit, vel ad esse perduxit. Ergo nihil est per se; ergo nec est sui causa.

IX. Cujuslibet inferioris esse est suprema causa (17).

Nullius enim rei cause in infinitum ascendiunt, sicut secunda proponitur petitione.

X. Causa suprema neque componitur alicui, neque ipsam aliquam componunt.

Nam sive hoc, sive illud sit, compositionis illius est aliqua causa componens per ipsam primam petitionem, quae causa componens aut est ipsa causa, de qua agitur, aut alia. Sed illa (18), de qua agitur, esse non potest. Nihil enim est sui causa. Ergo alia est ab ea, de qua dicitur. Sed omnis causa est superior a suo causato per secundam communem animi conceptionem : ergo illa est superior, et superrena causa, quod est impossibile.

XI. Causa suprema neque proprietas neque forma.

Non enim componitur alicui : ergo nec est proprietas, neque forma.

XII. Causam supremam simplicissimam esse oportet. Unde manifestum est unam tantum esse omnium causam supremam, quam ratiocinandi gratia dicimus Deum.

C Veritas hujus propositionis per decimam satis apparebat. Corollarium autem inductum probatur. Si enim adversarius dicat eum heretico, manichæo, non unam tantum esse causam supremam, ponantur ergo plures : ergo duas ad minus (17). Ergo subjacent binario, et cadunt sub numero; ergo differunt vel differre faciunt per septimum theorema. Sed neutra differre facit, quia neutra est proprietas nec forma, ut præmissa docuit. Ergo differunt. Ergo per descriptionem ejus, quod est differre, cause illæ sunt informatae proprietatibus vel formis; ergo illis impactis (18) sunt formæ. Sed compositionis cujuslibet aliqua est causa suprema. Ergo habent aliquam causam vel alias causas; ergo non sunt supremæ cause; quod est contra hypothesis.

438 XIII. In Deum nullum cadit accidentem.

Si enim in Deum cadit accidentis, ergo Deus est subjectum accidentis (19). Sed accidentis suum subjectum differre facit, sicut in accidentis (20) descriptione dictum est. Ergo Deus differt ab aliis; ergo proprietatibus informatur, quod est contra hypothesis.

(15) Cod. Em., causa est, etc.

(16) Cod. Em., alia.

(17) Cod. Em., ponatur ergo esse plures.

(18) Cod. Gen., incompatit.

(19) Cod. Gen., ergo Deus est subjectum actu.

(20) Cod. Em., in antecedenti.

XIV. Deus nec alterari, nec augeri potest, nec minui,
nec localiter moveri.

Nullum enim accidens eadit in Deo. Ergo nec aliqua species motus.

XV. Deus est aeternus.

Si enim incipit esse, ergo motus est generatione. Si desinit (21) esse, ergo movebitur corruptione, ergo accidens vel erit vel fuit in eo : quod est impossibile.

XVI. Deus est immensus, incomprehensibilis, ineffabilis, innominabilis.

Vere immensus est, quia in eo non certa quantitatis mensura : quantitatis enim expers est, in quem nullum cadit accidens. Eundem etiam incomprehensibilem loco et tempore et intellectu esse quis ambigat? Non enim arcatur temporis intervallo, quia nullum initium habuit, nec sine etiam (22) claudetur. Similiter etiam loco comprehendendi non potest. Si enim loco circumscriberetur, certis superficiebus ejus soliditas clauderetur, et sic expers non esset quantitatis et formæ : quod prius est improbatum. Item, Deus, qui omnimodam formam subterfugit, intellectu comprehensus esse non potest, cum intellectus naturalis nisi adminicculo formæ rem (23) non comprehendat, sicut apparuit ex descriptione intellectus. Ergo Deus humano intellectu capi non potest.

Verum pari modo ineffabilis censetur, id est de quo fari recte non possumus. Cum enim circa duos terminos humanus sermo versetur, subjectum scilicet per quod exprimitur de quo fit sermo, et praedicatum quod subjecto copulat proprietatem vel formam, a divina natura est modus hic alienus, cum natura proprietati subjicta sit, nec ipsa proprietas est sine causa. Unde patet Deum innominatum esse. Cum enim nomina ad exprimentum tantum ea quae intelliguntur sunt instituta, et Deus humano intellectu capi non possit, ergo nec nomine recte (21) significari.

XVII. Deus nulla scientia, sed sola fide reprehendimus.

Nihil enim sciri potest, quod non possit intelligi. Sed Deum non apprehendimus intellectu, sicut per premissam (25) apparet. Ergo nec scientia. Deum igitur ipsum inducente nos ratione esse presumimus, et non scimus, sed esse credimus. Fides enim est ex certis rationibus (26) ad scientiam non sufficientibus, orta presumptione. Fides igitur utique super opinionem, sed infra scientiam.

XVIII. Deus est in omni tempore, omni loco, omnia et quantumlibet potens.

Immensitas, quae hoc nomine comprehenditur, creata vel concreata, et ea, quae, si essent, creata vel concreata essent, solummodo comprehendit. Sic

A ergo dicat falsigraphus : Deus non omnia potest. Ponat aliquid (27) esse creatum, vel concreatum, quod ipse non possit. Aut illud erit subiectum, vel proprietas, aut ex utraque compacta substantia. Sed quocunque illorum sit, compaginis illius erit aliqua causa, quod per primam petitum pronatur. Cujuslibet autem inferioris causæ est (28) causa suprema, sicut ex nono theoremate probatur. Ergo suprema causa, quæ prius est, illius est causa, de qua propositum (29) est. Ergo illud habet per Deum; ergo Deus potest facere quod illud sit; ergo Deus potest illud : quod est contra hypothesis.

Pari modo si negetur Deum omni tempore omnia posse, ponatur aliquod tempus, vel aliquod, vel aliqua esse, quæ in illo tempore Deus non possit; et praedicto modo poterimus argumentari. Verum et sic argendum est, si in omni loco omnia (30), et quantumlibet potens esse negetur Deus.

XIX. Quæ in rerum creatione et dispositione commendabilia contemplantur (31), per effectum et causam attribuuntur Creatori. Unde quia potenter et bene potentia et bona creata sunt, Creatorem potentem et bonum dicimus esse ; et quia in rerum dispositione charitas, justitia, misericordia, humilitas, pietas, et hujusmodi perpenduntur, ipsum plenum, humilem, justum, misericordem dicimus et sapientem. Porro etiam notis similitudinibus dicitur lux (32), fons, orans, lumen, via, videns, aliisque ex omni genere linguarum vocabulis ad ejus magnitudinem praedicandam transumptis.

C Ad hujus probationem exigitur tercia petitio. Procul dubio per effectum et causam dicitur Deus bonus, sive bonitas, quia ab eo omne bonum procedit, et ipse efficit omne bonum. Justus etiam sive justitia nuncupatur, quia ab eo solo procedit justitia, qui omnium rerum est causa, sicut corollarium duodecimæ propositionis affirmat. Per quamdam enim similitudinem dicitur Fons. Quia siue a fonte rivoti, ita ab eo cuncta procedunt. Sol etiam et Lumen asseritur, quia illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i). Et sic de singulis patet.

XX. Deus est potentia, quæ dicitur potens; sapientia, quæ sapiens; charitas, quæ diligens. Ceteraque nomina, quæ divinæ naturæ competunt, de Deo, sed improprie divinam prædicant essentiam.

Nomina enim ista, potentia, potens, sapientia, sapiens neque formam, neque proprietatem, neque quidquid talium Deo attribuere possunt, cum simplicissimus Deus in sua natura nihil sit talium capax, quod per decimum theorema probatum est. Cum ergo ratiocinandi de Deo causa nomina nominibus copulamus, nihil, quod non sit ejus essentia,

(21) Cod. Em., defuerit.

(22) Etiam deest in cod. Em.

(23) Cod. Gem., esse.

(24) Cod. Em., ergo nec nom. et ratione sig.

(25) Cod. Em., præmissa.

(26) Ib., notionibus.

(27) Uterque cod., aliud.

(28) Cod. Em., essa est.

(29) Cod. Gem., compositum.

(30) Omnia deest in C. Em.

(31) Ib., contemplantur.

(32) Ib., deest, lux.

prædicamus, et si transumptis nominibus de Deo A tioneum autem illarum, cui nisi tertia Trinitatis quid (33) credimus, impropter balbutimus, sicut per decimum sextum theorema constat esse præsumtum.

XXI. *Omnia in Deo, et Deus in omnibus, et omnia dicitur esse causative.*

Omnia siquidem in Deo sunt tanquam in sui causa. Deus enim in omnibus sicut causa in suis causatis. Deus etiam diciter omnia esse per causam.

XXII. *Deus essentialiter est ubique, et nusquam localiter.*

Vere per decimum octavum theorema Deus dicitur esse in omni loco omnia potens. Sed hoc non men, potens, prædictat divinam essentiam, sicut per vigesimum liquet: Ergo Deus est ubique existens. Deus igitur essentialiter est ubique: nusquam autem localiter. Incomprehensibilis enim est, sicut per decimum sextum theorema proponitur (34).

XXIII. *Cujuslibet substantie admiranda compago, quantum sit suus Auctor, ostendit.*

Cum enim nullam creaturam aliam posse creare noscamus, et cujuslibet factorum causam superiorem esse nobis ratio dicit, admirabilem credimus esse omnem factorem.

XXIV. *Materia et forma, eamunque compago tria prorsus diversa sunt, quæ in cujuslibet substantiæ creatione principaliter exiguntur. Unde manifestum est, quod in unitate ejusdem substantiæ creatione effectus in uno eodemque Creatore Trinitatem esse convincit. Et hec Trinitas tres personæ dicuntur, prima Pater, secunda Filius, tercias Spiritus sanctus.*

Formam et materiam prorsus esse diversa eorum descriptiones et naturæ demonstrant. Potest etiam quod neutra carum est sua compago, cum a compositis aliud sit componentes. Quod autem haec tria principaliter exiguntur, et hoc ex descriptione substantiæ promptum est intelligere. Substantia enim constat ex materia et forma. Constare autem idem est quod componi. Corollarium autem per præmissam propositionem comprobatur. Cujuslibet enim substantiæ admiranda est compago.

XXV. *Licet in qualibet substantia creatione materiali Patri, formam Filio, compositionem Spiritui sancto possit congruus ordo destinare: tamen in qualibet trium totam Trinitatem necesse est operari.*

Materia primum substantiæ fundamentum con- gruit primæ Trinitatis personæ; formam, quæ in- nascitur, Filio attribuimus competenter; composi-

personæ, quæ Spiritus sanctus dicitur, deinde aptare possemus? Unde compositione illa non tantum juncturam extremorum continet, sed etiam ornatum. Cum autem qualibet istarum personarum sit Deus, qui unus omnium est artifex, restat, ut tota Trinitas prædicta tria indivisibiliter operetur.

439 XXVI. *Materiæ forma innata, et ex ipsis procedens compago Filium natum a Patre, et eorum nescium amoremque Spiritum sanctum ab ulroque procedere nobis figuraliter pronuntiant (35).*

Intuentes enim illorum naturam, ipsam in exemplarum sui auctoris (36) proponimus, et per creaturam Creatoris contemplantes naturam velut per speculum, in enigmate substantiam dijudicantes, per figuram prædictam figuraliter intuemur, sicut per vigesimum tertium (37) et vicesimum quartum theorema patet.

XXVII. *Pater et Filius, et Spiritus sanctus æquales sunt potentia et natura.*

Natura enim æquales esse convincit, cum quilibet sit Deus, et ipsi tres unus Deus, quod ex corollario vigesimo quarto habetur. Potentia autem æquales esse vicesimum quintum convincit.

XXVIII. *Una est essentia trium personarum, quarum nulla est altera reliquarum.*

Prima pars hujus propositionis ex præmissis patet. Cum enim unus idemque Deus sint tres personæ, constat eas esse ejusdem essentiæ. Deinde personas istas prorsus prædicto modo possimus diversas persuadere. Sicut in creatione substantiæ tria esse diversa vigesimum quartum theorema propositum, ita creantes personas perpendiculariter esse diversas. Idem (38) indirecte probator. Nam si dicat quis Patrem esse Filium et Spiritum sanctum, ergo eadem persona illorum, ergo non sunt tres personæ: quod est contra vicesimum quartum theorema.

XXIX. *Quæcumque prædicant divinam essentiam, tribus personis conveniunt.*

Nihil enim sunt aliud tres personæ illæ, quam una divina essentia: quod præmissum theorema confirmat.

XXX. *Personarum Trinitas est unitas Deitatis (39).*

D Trinitas enim est tres personæ (40), quæ sunt una Deitas. Quæ enim Deitas nihil aliud est, quam unitas Deitatis. Unde a primo Trinitas illa est unitas Deitatis.

(33) Cod. Gem., quod.

(34) Cod. Gem., Sicut theorema 16 proponit.

(35) Cod. Em., prænuntiavit.

(36) Cod. Gem., ipsum in exemplarum sui auctoris,

etc.

(37) In eodem tantum citatur theorema 24.

(38) Cod. uterque, item.

(39) Cod. En., divinitatis.

(40) Ib., est terminus personæ.

LIBER SECUNDUS.

Bonum est, quod utiliter habet esse. Malum est defectus et privatio boni. Utile est quod ex bona

causa procedit. Charitas est, quod vult idem bonum aliis, quod sibi et efficit prout potest et debet.

Justitia est quæ bene merentes remunerat et malos puniit, juxta quantitatem meriti meritum vel posnam recompensans. *Bene mereri* proprie dicitur, qui nulla necessitate compulsus, ad alterius honorem vel commodum, facit quod facere non tenetur. *Male meretur* qui debitum ei cui debet non solvit, cum possit. *Humilitas* est quæ minimis maxima æquat. *Misericordia* est quæ ex poena debita aliquid relaxat. *Gloria* est gaudium ex bonorum felicitate proveniens. *Gratia* est quæ non ex merito, sed gratis aliquid conferit. *Satisfactio peccati* est [ad] honorem ejus, contra quem peccatum est, aliquid sufficienter factum, alias indebitum.

I. *Deus est summum bonum, nec in eo, nec ab eo malum.*

Deus est per effectum et causam bonus, ut ex decimo nono theoremate comprobatur (41), et nihil æque utiliter esse habet ut Deus. Ergo nihil est æque bonus ut Deus a descriptione boni; ergo summe bonus; ergo summum bonum.

Item, Deus est omnia quantumlibet, et quantalibet potens, sicut decimo octavo primi libri continetur: Ergo nulla est potentia in eo; ergo nullus defectus; ergo nec defectus boni est in eo; ergo nec malum est in eo a descriptione mali.

Item quidquid est ab eo, a bona causa est. Deus est enim bona causa. Ergo quidquid ab eo est, utile est a descriptione utilis; ergo quidquid ab eo est, utiliter habet esse; ergo quidquid ab eo est, bonus est; ergo ab eo non est malum: et sic tres partes propositionis probavimus.

II. *Quidlibet, sive substantia sive accidens sit, in sua esse natura bonum esse necesse est.*

Quidlibet enim est a Deo. Ergo utiliter habet esse; ergo est bonus. Vel aliter: A Deo nullum est malum, et quidlibet est ab eo: ergo quidlibet est bonus. Locus ab immediatis.

III. *Summa charitas, justitia, humilitas, misericordia perpenditur in Deo.*

Charitatem et humilitatem, etc., in Deo esse intelligas, sicut vigesimo primi libri declaratur. Quia vero est summum bonum nullius boni defectus est in eo. Ergo charitas et quilibet virtus summa est in eo.

IV. *Rem divinæ sapientiæ et gloriæ participem suis creandam divina charitas probat, et res illa spiritus rationalis dicitur.*

Charitatis descriptionem attendens considerabat Deum velle aliud idem bonus quod sibi, et efficerre, prout potest et debet, præsentim cum summa sit in eo charitas. Sed hoc non potuit esse, nisi aliud ab eo esset: quod bonus Dei participare posset. Oportuit ergo ut aliquid esset ab eo cui idem bonus vellet, quod sibi; nec tantum vellet, sed efficeret, prout posset et deberet. Potuit autem efficeret, quia ipse est omnium potens, sicut ex primo

A potet. Debuit ergo suæ charitatis intuitu. Ergo aliud ab eo oportuit esse, quod bonum illud participaret. Sed aliud ab eo non potest esse, nisi per ejus creationem, sicut duodecimum primi libri convincit. Ergo oportuit talem rem creari, quæ divini boni particeps esset. Sed divinum bonum est sapientia et gloria, etc., supradicta. Ergo sapientia et gloria Dei et charitatis et ceterorum commendabilium particeps res fuit creanda: et sic patet propositum.

V. *Spiritus rationalis Deum timere, et servire tenetur, et in omni obedientia ministrare.*

Si quis quartam communem animi conceptionem attendit, propositionis hujus necessitatem inveniet.

Nam cum minor majori teneatur in omnibus obediencie, cum spiritus rationalis, quod vivit, quod sapit, quod potest, a Deo habet, in ipsis gloriam et honorem et laudem se, et quidquid habet, debet sine intermissione (42) convertere.

VI. *Machina mundi cum suis multiplicibus ornamenti in timoris et laudis et ministerii Dei, et comitandæ gloriæ materiam fuerat fabricanda.*

Cum enim spiritus rationalis Deo servire teneatur et administrare, sicut præmissa proposuit, prætendenda (43) ei fuit in rebus miranda potentia creatis materia ministrandi (44). Quocirca mundi artificio considerato habuit manifestam materiam, quo tam potentem et doctum timeret artificem et laudaret, et in ejus (45) gubernaculo et dispositione Domino ministraret, et ex cunctarum rerum scientia in suo auctore posset plenus gloriari.

VII. *Ob multiplicies ministeriorum causas in machina mundi nullus oportuit spiritus rationales creari: Ipsos autem Dei nuntios appellamus.*

Non enim tantis administrationibus unus possit sufficere, et tantura auctorem opportunum erat copiam ministrorum habere, et infinitæ charitatis munificientia voluit Deum auctorem multis suam gloriam erogare.

VIII. *Liberum arbitrium bene et male gerendi fuerat angelis de necessitate justitiae conferendum.*

Porro cum in Deo dicamus justitiam, ex descriptione justitiae sequitur, ut eum bene merentium remuneraretur, et malorum puniretur esse credamus. Si ergo de necessitate esset angelus astriatus Deo facere quod tenetur, non bene mereretur. Cum ergo bene mereri dicatur apud Deum, qui nulla necessitate compulsus libens facit Deo quod debet, etsi mereretur, non remuneraretur.

Pari modo si ipsum ad malum compelleret innata necessitas, ut debitum honorem solvere nequivisset, non esset ei imputandum, sed ei, qui talem creasset; nec ergo male mereretur, nec puniri deberet, quia liberum arbitrium (46) angelo sucrat de necessitate justitiae conferendum. Nam cum justitia non nisi bene merentes remuneret, et malos tan-

(41) Cod. Gem., declaratur.

(42) Cod. Em., intermisso.

(43) Cod. Gen., precedenda.

(44) Ib. Charitas ministrandi.

(45) Cod. Em., cuius.

(46) Cod. Em., mereretur nec præmium, quando liberum, etc.

item (47) puniat, non bene meretur, nisi quia nulla necessitate, sed propria animi libertate se inclinet de malo ad bonum : et de malo similiiter accideret. Quod si ex necessitate hoc vel mali essent angeli, nec pro bono opere præmium reciperen, nec pro malo incurrerent poenam, quod esset divinæ charitati vel justitiae contrarium.

440 IX. *Angorum naturam fortem et subilem, et multiplici gratia ditatam fuisse credendum est.*

Angeli tantorum rerum ministeriis deputati, quanta tam sextum quam septimum theorema proposuit, non possent sufficere, nisi valde potenter essent naturæ. Præterea cum divinis secretis assistant, ut in supremis ministrent officiis, sapientes et cautos et providos angelos, libero arbitrio gaudentes esse necesse est. Et ita patet eos multiplici gratia munere fuisse ditatos.

X. *Ut bene mercantur angelii, tenentur libero arbitrio uti ad bonum.*

Cum enim liberum arbitrium haberet, sicut octavum proposuit, de ratione subjectionis tenentur Deum timere, et illi deservire in omnibus, sicut in quinto probatum est. Ergo liberum arbitrium ad illud tenentur inflectere, et si ad aliud deflecent et libentes, patet ex descriptione bene merendi apud Deum, quod bene meretur apud Deum angelus, qui libero arbitrio ad bonum uititur : et sic patet propositum.

XI. *Angeli utentes mate libero arbitrio irremediabiliter fuere damuandi.*

Noni theorematis tenore perpenso cum fortitudine angelorum (nam posset et deberet peccato resistere) et ex multiplici gratia dono suo Auctori obediens propensius tenebantur. Ergo nullatenus fuere digni remedio, si Deum in honarantes libero arbitrio essent abusi.

XII. *Charitas et humilitas Dei ad omnia protenduntur.*

Non enim potest charitas esse major, quam charitas Dei, que suprema est in Deo, sicut tertium hujus libri theorema proponit. Ergo in infinitum magna charitas est in Deo; ergo in infinitum est ampla; ergo protenditur ubique; ergo ad omnia. Et sic de humilitate argue, et sic habelis propositum.

XIII. *Cum omni re aliiquid in sui (48) natura commune habens, sapientia et gloria Dei communicaens, etiam (49) de vilissima materia fuerat praecedendum : et illud hominem appellamus.*

Cum enim per premissa charitatem Dei ad omnia protensam esse habeamus, oportuit quod omni re, aut alicui habentum cum omni re communem naturam etiam gloriam suam communicaret. Sed omni non debuit hoc facere. Gloria enim Dei inutilis esset in insensatis et brutis. Ergo aliiquid oportuit esse, quod haberet cum omni re aliiquid

A commune ratione necessitatis ad illam gloriam capessendam. Sed cum amplissima (50) sit in Deo humilitas, ut probat theorema premissum, ut minima maximis aequaliter, opportunum fuit, de vilissima materia rem illam fuisse plasmaandam. Sed nulla est humilior quam terra. Ergo de terra formatus est homo rationalis ut angelus; cum inanimatis vivens : et constat ex quatuor elementis supremam gloriam suscepturus.

XIV. *Liberum arbitrium fuerat homini indulgendum.*

Probo hanc eodem modo quo probavi octavam.

XV. *Omnis cogitatus, sermones et actus humani ad Deum tanquam ad legitimum finem sunt ex debito dirigendi.*

Nam cum ex libero arbitrio homo possit, tenetur, quemadmodum quinto theoremate probatum est.

XVI. *Voluntati hominis cum effectu (51), quantum in ipso est, præmium et penam æquum est compensari.*

Bona autem voluntas præmio; mala autem digna est poena! quod ex descriptionibus bene vel male merendi apud Deum elicitor. Qui enim quod Deo facere tenetur, libens facit, bene meretur apud Deum. Ergo mediante descriptione justitiae dignus est præmio. Sed voluntatem bonam interpretamus bene merentem apud Deum, id est quantum in ipsa est, ad Deum se dirigenrem; quod probavit premissa probatio. Ergo bona voluntas digna est præmio.

Sie contrarium probatur de mala. Præmium autem et poena secundum magis et minus sunt inferenda, prout volentes in bono vel malo fuerit intentione, sicut in descriptione justitiae reperitur.

XVII. *Voluntas bene merendi perpetua digna est retributione perpetua.*

Cum enim sicut premissa docent, voluntati præmium est (52) compensandum, si voluntatem habet homo perpetuo famulandi Deo cum effectu (53), quantum in ipso est, et non stat per eum, quin perpetuo vivat, recompensandum est præmium perpetuum sue voluntati: et sic patet propositum.

XVIII. *Bene merentium apud Deum retributionem non mercedem, sed gratiam esse constat.*

Bene enim mereri proprie dicitur, qui sponte alii cui benefacit, quod facere non tenetur. Sed nihil Deo facimus, quod non teneamus facere, sicut quinto hujus libri theoremate assertum est. Ergo meritum nostrum apud Deum non est proprie meriti, sed solutio debiti. Sed non est merces nisi meriti, vel debiti praecedentis. Sed non meremur proprie: Ergo quod dabitur a Deo, non erit propria merces, sed gratia.

XIX. *Omnis res bene vel male merendo laborans præmio debet gaudere, vel pena damnari.*

Si enim aliter esset, non esset in Deo justitia, que merentes remunerat, et punit damnandos.

(47) C. uterq., tamen.

(48) Cod. Gen., sua.

(49) Deest ib., etiam.

(50) Cod. Em., simplicissima.

(51) Cod. Em., affectu.

(52) Uterque c. v. esse.

(53) Cod. Em., Deo affectu.

XX. Bonum, quod in Deo est, bene merentibus conferatur. Unde manifestum est Deum bene merentibus se ipsum conferre.

Quarta et decima probavit istam præsentem. Nam homo et angelus ad divinam sapientiam percipiendam facili sunt; et sic percipere debent divinum bonum quod est in Deo. Et sic patet propositio. Nullum autem bonum est in Deo, quod non sit Deus, sicut vicesimum primi libri theorema, si bene minimum, manifestat. Ergo bene merentibus Deus illud, quod Deus est, dat, et ita seipsum dat. Et ita patet corollarium.

XXI. Humana fragilitas a bono statu facilem ruinam incurrit.

Nam sicut decimo tertio theoremate probatum est, de vilissima materia homo factus est. Ergo de fragili, quia de terra; ergo de facilis corruptitur, et ad easum impellitur (54).

XXII. Mensis inquinamentum ablui desiderat et abstergi.

Cum enim mens vitiis est corrupta et sordida, ab ali desiderat, et abstergi.

XXIII. In cogitationibus, verbis, operibus malis corrigitur consilium est querendum.

Cum enim morbus in homine curandus est, sicut præmissa proposuit, quis ambigat super hoc medicum esse consulendum?

XXIV. Corporis fragilitas indiget remedio sublevari.

Hanc probo sicut ante præmissam.

XXV. Multiplex morbi causa mul. iplici indiget remedio medicinae.

Cum enim fragilis naturæ sit homo, ut vicesimum primum proponit, et ob hoc male merendi morbum de facili incurrit, indiget remedio, ut in statum debitum revocetur. Sed multæ sunt morbi causæ. Morbum autem hunc dicimus malum, id est boni status defectum (55), sicut in præmissis appareat.

(54) Cod. Em., impellimur.

A Ergo ad multas causas multa adhibenda sunt remedia quod propositum est.

XXVI. Creber casus crebrum expedit auxilium resurgendi.

Hanc sicut præmissam probare potes

XXVII. Ut homo senior et fortior sit, instantum est multiplicibus adjumentis.

Ista propositio per vicesimum quintum appetit.

XXVIII. Forma hominis per abusum deformis effecta indiget reformari.

Si formæ descriptionem attendas in primo libro, inveries eam ex proprietatibus concurrentibus constare. Cum ergo homo motus suos ceterasque proprietates tam mentis quam corporis in Dei voluntatem minime convertit, male utitur eis. Ergo abutitur sua forma; ergo ipsam deformat; ergo ipsam corruptit; ergo indiget in statum revocari debitum; ergo in pristinam formam; ergo indiget reformati.

XXIX. Male merens apud Deum Deo injurious existit.

Quemadmodum decimo quinto comprehensum est, homo se, et quidquid in eo est, in honorem Dei tenetur convertere ex debito, et si se, et quidquid in eo est, subtrahit Deo, Deum inhonorat. Ergo male merens Deo injurious existit. Sed se et sua Deo subtrahere est male mereri: ergo Deo injurious existit.

XXX. Male merens in infinitum magna puniendus est pena.

Male enim merens Deo injurious existit, sicut in præcedenti propositione assertum est, et juxta quintam animi conceptionem communem injurious tanto pena majori dignus est, quanto major est, cui infertur injurya. Sed omni re in infinitum major est Deus. Ergo injurious Deo in infinitum magna dignus est pena.

(55) Cod. Em., dicimus malum bonitatis defectu.

LIBER TERTIUS.

44 I. Homo lapsus et pœnitens debuit divina misericordia visitari.

Cum enim ex fragilitate propria sit homo in libertate constitutus, sicut vicesimo primo libri secundi propositum est, si ceciderit et pœnit, divinam misericordiam, id est de pena debita relaxationem ipsum consequi plium et justum est.

II. Lapsus hominem oportuit, ad percipiendam gloriam, reparari.

Cum enim caritas et humilitas Dei humana natura fragile pigmentum cum angelis in gloria congaudere decreverit, oportuit ut homo ad illam gloriam perveniret, sicut decimo tertio secundi libri declaratur. Sed si per peccatum lapsus est, et est indignus effectus ad illam beatitudinem pertingere, fragilitatis sue intuitu per misericordiam debuit, sic-

D ut præmissum est, relevari. Ergo etsi lapsus esset, fuit ad prædestinatam gloriam reparandus. Et sic patet propositum.

III. Hominis culpam debuit homo satisfactione dñe.

Justus enim fuit ut homo hominis culpan deleret, quam angelus vel alia creatura. Sed si divinam justitiam attenderis, qua culpan impunitam nunquam dimitti, oportuit quod culpam satisfactio sequeretur. Ergo homo debuit satisfacere pro hominis culpa: et hoc erat propositum.

IV. Satisfactione hominem reparare neque angelus neque homo purus potuit neque alia creatura.

Conferenti predicta veritas apparebit per vicesimum secundi libri: Male merens in infinitum magna puniendus est pena. Sed homo vel alia crea-

ura ad tantum satisfactionem sufficere non potuis-
set : et ita patet propositum. Item ; alio modo :

¶ Quidquid potest homo unquam recte facere, in honorem et laudem Dei ex debito tenetur convertere, sicut decimo quinto secundi libri manifeste perpenditur. Sed iuxta satisfactionis peccati descriptionem satisfactio est factum, quod non nisi propter reatum debetur, et iuxta dignitatem ejus, contra quem peccatum est, debet satisfactio recompensari, sicut penultima communis animi conceptione proponitur. Deus autem in infinitum dignus est. Ergo quidquid potest facere homo, non est satisfactio sufficientis peccati; ergo homo non potest satisfacere sufficienter pro peccato : et sic neque alia creatura : et sic propositum patet. Item, et si posset pro peccato satisfacere, non tamen posset ad praedestinatum gloriam reparare.

V. *Opportunum fuit Deum pro homine (56) satisfacere. Unde magnum est, Deum hominem factum reparatumuisse genus humanum.*

Opportunum (57) fuerat siquidem divinam gloriam suisse homini communicandam, sicut vicesimo primo secundi libri probatum est. Sed peccaverat : ergo oportuit peccatum satisfactione deleri, sicut hujus libri tertio dicebatur. Sed creatura nulla satisfacere poterat ad plenum, sicut in quarto probatum est. Ergo constata Deo hominem reparandum : et sic patet propositum. Sed aequum fuit a Deo hominis culpam deleri, sicut per tertium est conjectum. Ergo oportuit Deum esse hominem, qui satisfaceret pro creatura : et sic patet corollarium.

VI. *Secunda persona in Trinitate ad uniuersum sibi humanam naturam fuit convenientius destinanda.*

Secunda persona in Trinitate est Filius, qui auctor est formae, sicut patet vicesimo quinto primi libri. Attendas tonorem. Sed Deus debuit hominem per culpam deformem reformare, sicut vicesimo octavo primi libri propositum est. Convenientius ergo fuit et auctor formae, formam perditi hominis reformatus, humanae uniretur naturae.

VII. *Homo reparator pro lasso homine Deo debuit se offerre.*

Nam cum homo, qui se, et quidquid potest, debet Deo, per peccatum et opera sua se Deo subtracterit tendens ad aliud finem quam ad Deum, sicut vicesimo quinto secundi libri propositum est, pro homine Deo subtracto debuit hominis reparator reddere (58) et offerre se Deo.

VIII. *Oblatio debita pro homine redimeado sincera debet esse, et ab omni peccati contagio aliena.*

Deus enim pro homine offertur, ut premissa proponit, et ipse est Dei Patris Filius ; ergo Deus, in quo nullum malum, quemadmodum disceptatum

A est in prima secundi libri. Ergo in eo nullum peccati contagium.

IX. *Ex muliere incorrupta carnem Dei Filius fuerat assumpturus ; et ille dictus est Christus.*

Decuit enim ipsum mundam hostiam facturum ex mundo vase prodire et ex muliere, ut Redemptor Deus (59) peccantium generem nasceretur ; et de Virgine, ne per virilis coitus peccatum labem tam saneta caro contraheret (60).

X. *Pro peccatis lapsorum contumelias et terrores et mortis paenam Redemptorem decuit sustinere.*

Hac per trigesimum secundi libri appareat. Cum enim pro peccato (61) unius hominis in infinitum magna deberetur pena, multo magis pro tot hominum redimendorum tot peccatis Redemptor quanto B majorem posset, paenam sustinere debuit. Sed non est major in homine quam mors : ergo mortem, contumelias et terrores ad plene satisfaciendum debuit sustinere.

XI. *Hostia illa Deo Patri fuerat offerenda.*

Quod Deo fuerit offerenda, septimo comprobatur. Quod autem Patri : quia Filius, et quia creatura suo debuit satisfacere Creatori.

XII. *Hostia illa pro quorumlibet hominum quantilibet excessibus sufficientis est satisfacere Creatori.*

Ipse enim Deus, quantumlibet pretiosa est hostia. Ergo quantumlibet sufficientis ad delendum. Ergo pro quantilibet peccatis quorumlibet hominum ; ergo et pro omnibus illis, qui fuerunt, et qui sunt, et qui erunt : et sic propositum patet

D XIII. *Hostia haec Deo Patri crebris est ministeriis offerenda.*

Hoc theorema vicesimi quinti et vicesimi sexti secundi libri opitulatione innuitur. Nam creber casus crebruni expedit auxilium resurgendi ; nec maius est auxilium quam predicta hostia, et ideo est nostris crebris casibus opponenda.

XIV. *Hoc remedium est inutile recusanti.*

Qui enim recusat hoc remedium, recusat adjutorem Deum. Ergo peccat ; ergo puniendum est ; ergo indignum se facit hoc remedio ; ergo hoc remedium est illi inutile : quod propositum est.

XV. *Deus alio modo potuit humanum genus competenter redimere.*

Cum enim, sicut ex decimo octavo primi libri habetur, Deus sit omnia potens, potuit alium modum redemptionis reperire et bonum et competentem (62), quia quidquid ab eo est, bonum est, et nullum ab illo vel in illo malum est, sicut prima secundi libri declarat.

XVI. *Expertem hujus remedium ad gloriam nullatenus, sed ad paenam potius pertinere.*

Cum enim in peccato natus sit homo, non est dignus divinam gloriam adipisci, nisi fuerit divino remedio reparatus, sicut secundum hujus libri theorema declarat.

(56) Cod. Em., per hominem.

(57) Id., Optimum.

(58) Cod. Em., redire.

(59) Dens deest in C. Em.

(60) Cod. Gem., ne per viri, aut viriles coitus peccati labem contraheret.

(61) Cod. Em., enim peccato unius.

(62) Cod. Em., competenter.

LIBER QUARTUS.

Prædicatio est oratio salutem animæ (63) per suadens. *Sacramentum* est res visibilis gratiam invisibilem per quondam similitudinem repræsentans. *Baptismus* est ablutione aquæ per invocationem sancte Trinitatis sanctificatae, peccati ablutionem signans. *Eucharistia* est sacramentum corporis Christi sub panis et vini specie existentis, cum panis in Christi carnem, et vinum sit translatum in sanguinem. Sub hac autem specie sacramentum hoc est institutum, ut, quemadmodum panis et vīnum sunt principale corporis alimentum, ita corpus Christi est præ cæteris fortius animæ sustentamentum. *Matrimonium* est legitima conjunctio maris et feminæ, unionem Christi et Ecclesiæ repræsentans. *Pœnitentia* est pro peccatis contritio, ab eis cessare intendens, per oris confessionem expressa. *Dedicatio basilicarum* est in ipso ordine ministris Ecclesiæ multiplex. *Chrismutis et olei inunctionis* et quedam alia sacra (64), quæ per exercitium devotionis excitant, et reddunt hominem sanctiorem. *Ecclesia* est congregatio fidelium constitutum Christum, et sacramentorum subsidium.

I. Prædicatio et sacramenta Ecclesiæ necessaria sunt.

Audita enim efficaciter, et visa efficacius animos movent, quæ ultima est animi conceptio. Quare prædicatio animum inflectit, et fortius sacramenta, quæ sunt exteriora signa. Et quia Ecclesia propter multiplicis peccati morbum eget multiplicis remedio medicina, sicut vicesima quinta secundi libri proponit, tam verbis quam signis excitandi sunt peccatores: nam si non prosunt singula, multa juvant (65). Ergo et prædicatione et sacramentis; quod propositum est.

II. Baptismi causum inquirere.

Cum ex massa corrupta carni in peccato conceptæ anima unita labem contrahat, exigit ob hoc remedium ablutionis spirituale, sicut vicesima secundi libri convicimus, qua dicitur quod mentis inquinatum desiderat ablui et extergi, ad quod tollendum interius necessaria fuit ablutionis exterioris institutio, quæ per invocationem sancte Trinitatis sanctificata habet interioris mundationis effectum.

III. Eucharistiae causam scrutare.

Homo per fidem et pœnitentiam de peccato resurgens efficaci remedio indigebat, quod gratiam perseverandi in bono conferret. Sed nulla efficacior erat, quam caro Christi. Ergo necessarium fuit

A homini carnem Christi communicare, quæ caro Christi sub specie panis et vini, sicut instituit ipse Christus, a dignis assumpta ad corporis et animæ salutem proficiens Christi membra efficit assumentes. Et ne redundet in nobis malitia, hæc hostia cerebris est ministeriū offerenda, sicut decimo tertio libri declaratur.

Porro in fide hac decesserunt universæ Ecclesiæ prælati post apostolos, et illi, quorum meritissima magna et miranda miracula operatus est Deus. Non ergo fidelis abhorreat a Domino institutum primitus (66) sacramentum. Sed cum de simplici prece sollicitet, ut, quod nunc sub specie gerimus (67), in aeterna gloria certa scientia comprehendamus.

IV. Matrimonii causam investigare.

Ad cultum Dei genus humanum fuit propagandum potius, quam carnis lascivia procreandum. Unde continere nolentibus indulsum est hoc remedium commercii maritalis et commissio sive (68) conjunctio talis per bonum matrimonii excusetur, ut agnita parentela inter conjuctos linea consanguinitatis augeat charitatem, et ita corporis fragilitas sublevetur, sicut vicesimo tertio secundi libri positionum est.

V. Pœnitentiæ causam rimare.

Cum virtus baptismi baptizato characterem imprimat Christianum, qui nullo modo potest obliterari reatu incurrente criminis recidivo, supervacuus esset baptismus iteratus. Nam actum agere esset, si, quod habet Christianus, iterum ei conferretur, et sic injuria fieret sacramento. Oportuit ergo ut post baptismum lapsus, corde contrito Deum et ore hominem consulendo, recidivo morbo adhiberet pœnitentiæ medicinam, sicut vicesimo tertio secundi libri proponitur.

VI. Multiplicium in Ecclesia sacramentorum causas multiplices explicare.

Ad reatus defendos, ad confirmandum hominem in bono, ad fragilitatis remedium, ad gratiam conferendam, ut decretum est, quedam inventa sunt sacramenta, sicut vicesima tertia secundi libri proponit. Propterea (69) et personas, quæ conferunt ea, et loca, in quibus conferuntur, sed et instrumenta, tam quibus utuntur, quam quibus (70) ea conficiunt, opportunum fuerat consecrari: et sic utile fuit sacramentum multiplex instaurare (71).

(65) Cod. Em., animi.

(64) Cod. Em., sacramenta.

(65) Cod. Gem., nam quæ non prosunt singula, multis riant ergo, etc.

(66) Cod. Gem., penitus.

(67) Cod. Em., nunc sape gerimus.

(68) Cod. Gem., sui.

(69) Cod. Em., præterea

(70) Cod. Gem., ex quibus,

(71) Ib., restaurare

VII. *Fideles Christi sacramentorum fidem habere constat.*

Fideles enim Christi sunt Ecclesia Christi, et Ecclesia Christi est congregatio fidelium confitentium Christum et sacramentorum subsidium. Ergo habent fidem sacramentorum, quod erat propositum.

VIII. *Fides sacramentorum exigit a bene merentibus apud Deum.*

Dicat ergo haereticus: Falsum est (72). Ponatur ergo bene merentem apud Deum non habere fidem sacramentorum. Ergo non constimur sacramentorum subsidium; ergo non est de Ecclesia a descriptione Ecclesie; ergo non est de fidelibus Christi; ergo non bene meretur, quod est contra hypothesisim.

IX. *Alieni nondum baptizato nec recusanti, neque pravam conscientiam habenti collatus aliquid confert baptismus. Unde manifestum est, mente captis efficacem esse baptismum et parvulus.*

Propositum sic probatur: baptismus est sacramentum fidelium: ergo a descriptione sacramenti gratiam invisibilem et ablationem interiorum desi-

(72) Cod. Em., Ergo Tartarus.

(73) Cod. Em., Sed si recipit baptismum, neque talis, neque talis est. Recipit autem: ergo ei confert

gnat; ergo collato digne recipienti signatur ablution interior; ergo digne recipiens ablution interior; ergo ei confert. Sed si aliquis recipiat baptismum, ei non recipit digne, aut prius baptizatus est, aut recusat baptismum, aut cum prava conscientia accedit, a destructione consequentis non confert ei. Sed si recipit baptismum, neque talis est, recipit digne: ergo ei confert baptismus, quia neque recipit sane, neque malam conscientiam habens, neque talis est.

Sed corollarium probetur (73). Parvuli, vel mente capti non sunt tales: ergo eis efficax est baptismus. Baptizato autem non confert baptismus, ne si iterato fiat, fiat injuria sacramento. Recusanti autem non confert. Nam si recusat, non credit:

B si non credit, non est fidelis Christi, sicut septimo hujus libri probatum est. Ergo non confert ei. Item, pravam conscientiam habenti non valet ad praesens. Talis euim voluntas digna est poena, sicut decimo sexto secundi libri proponitur. Ergo non est digna premio; ergo non est digna ablatione peccati, ctc.

baptismus, quia neque talis, neque talis est: quod erat propositum.

LIBER QUINTUS.

453 I. *Resurreccio est corporis et animae morte separatorum iterata conjunctio, tam anima quam corpori pro facti qualitate premium vel pœnum conferendo.*

Utrumque enim bene vel male laborat merendo. Omnis autem res bene vel male merendo laborans premio debet gaudere, vel pœna damnari, sicut vicesima octava secundi libri proponit. Ergo tam corpus quam anima, sicut propositum erat, pro qualitate facti, ut sibi sentiat compensari.

II. *Totus homo retributionem perpetuam consequitur.*

Totus quidem, quia corpus et anima, sicut præmissum est, retributionem perpetuam consequitur; aut quia voluntas hominis perpetua retributione congaudebit, sicut decima octava secundi libri astruitur. Idem autem probare poteris de retributione peccati.

III. *Homo resurget in carne, quam habuit, et cum anima sua pariter denuo uniendum.*

Nisi enim in eadem carne resureret, non compensaretur ei toti retributio meritorum, cum totus, ut prædictum est, eam debeat obtinere. Caro enim nisi spiritu fuerit vegetata, damnationem vel gloriam sentire non poterit: ergo spiritui unietur. Sed in resurrectione hominis nova caro, quæ non meruit, non debet assumi, sed illa, in qua meruit, et idem spiritus pari modo. Nam si alia caro vel

alius spiritus assumetur, alius esset homo, qui nihil prius meruerat; et si caro, quæ meruerat, non resureret, nullam penitus retributionem obtineret: quod est contra decimum nonum secundi libri.

IV. *Ad omnes tam maiores quam minores resurrectionem pertinere generaliter. Unde manifestum est Christum a mortuis resurrexisse.*

Si enim discretionem habet homo, bene vel male meretur, ergo ad præmium vel ad pœnam resurget. Si vero est minor vel mente captus, aut sacramentis est adjutus, aut non. Si sacramentis est adjutus, et non stat per eum, quin mereatur, nihilominus gloriam obtinebit, sicut ex quarto secundi libri et decimo tertio declaratur; si autem sacramentis non est adjutus, nihilominus resurget, id ad quod præfatus est obtenturus, sicut ultima tertii libri declarat. Quæ autem caro carne Christi gloriolor? Quæ magis meritis pollens? Unde haud dubium est illam in gloria resurrexisse.

V. *Corpus incorruptibile expersus defectus resurrectione captabit (74).*

Cum enim resurrectionem perpetuam consequitur, tale futurum est, ut corrupti non queat aut solvi, cum debeat sine fine durare: et, si defectus sine fine damnari, cum incorruptibile sit, no-

(74) Cod. Gen., Corpus incor. expersus defectus resurrectionis captabit.

potest deficere. Ergo videtur defectus in eo esse A que adco esse gaudebit, ac si eamdem ipsam ob-
non posse.

**VI. Sancti in gloria perfectæ scientiæ charitatisque
retributione gaudebunt.**

Gloria est gaudium ex honorum felicitate proveniens. Deus autem suam communicaturus sanctis gloriam tam angelis quam hominibus, sicut quarta et decima tercia secundi libri proponit, ipsos bonis suis faciet abundare. Quæ autem majora bona sunt, quam sapientia et charitas? In illa siquidem gloria sancti, qui secundum vigesimam secundi libri Deum habebunt pro premio, ipsum perpetuo facie ad faciem contemplabuntur, et quæ nunc imaginantur per speculum in enigmate divina secreta, tunc plenitudine scientiæ apprehendant. Astricti etiam erunt in illo regno tanto charitatis affectu, ut minimus in maximo gloriam suam us-

tineret. Quid mirum, cum Deus summa charitas, summa sapientia in ipsis erit, et ipsi in Deo? Eru-
bescant ergo Machomites, qui mulierculas, et miri saporis cibos, delicias etiam bestiales et terrenas, non celestes, corpori, non animæ, surrectu pre-
mittunt.

**VII. Tormento perpetuo damnatorum nulla major
est pax: a.**

Quod enim magis damnum, quam Deum amittere, ad cuius gloriam obtinendam factus est homo, sicut undecima secundi libri proponit? Et pœnaru[m] levissima, si perpetua est, gravior est gravissima temporali. Vcl quos vermis conscientia perpetuo remordebit, qui secundum ultimam secundi libri in infinitum magna puniendi sunt pœna: et sic propositum patet.

ALANI DE INSULIS

DOCTORIS UNIVERSALIS

THEOLOGICÆ REGULÆ.

(D. Joannes Aloysius MINGARELLIUS, *Anecdotorum Fasciculus*, pag. 471. Romæ 1756, in-4°, sumptibus Venantii Monaldini bibliopole in via Cursus.)

PRÆFATIO.

De theologicis Regulis dicturo opus mihi non est ut in investigando illarum auctore tempus teram. eas enim ab Alano Magno scriptas esse consentiunt crudelissimi viri. Carolus Vischius (75) in primis, qui pleraque ejus opera Antwerpia anno 1654 cylgavit; Casimirus Oudius in *Commentariis de scriptoribus ecclesiasticis* (76), atque, ut de aliis sileam, Jo. Albertus Fabricius in *Bibliotheca media et infinita Latinatatis* (77). Quorum consensio cum magni mea quidem sententia hac in re facienda est, tum vero etiam veterum codicium ac librariorium auctoritatem fulciri et confirmari potest: nam et in pluribus codicibus, quos in Brugensi, Cambronensi, Tornacensi apud Sanctum Martinum, et Pembrochiana Cantabrigensi Bibliotheca adhuc extare Vischius-testatur, atque Oudius; et in eo quem nunc præ manibus habeo ipse, perpetuisto codice Alani nomine a librario inscriptum est: tantum vero præfert codex iste vetustatem, ut eu ipso, quo fuit Alanus, sæculo scriptus merito vident queat.

Theologicas quas edimus Regulas multis modis a veteribus librariis inscribi testatur Oudius; nonnquam enim, ut ab altero quodam ipsis Alani opere secernant, quod *Doctrinale minus* dicitur, *Doctrinale alium* appellatur: interdum vero hunc habent in venustis codicibus titulum: *De maximis seu axiomatibus theologiae liber*; aliquando etiam, si Fabricio fides habenda est, hunc alterum: *De doctrina liber*: in nostro denum codice sic inscribuntur: *Regulae Alani de sacra theologia*. Nos nostri codicis inscriptionem retinuimus, idque eo libertus fecimus, quod Alanus ipse eam nobis indicasse, ac ve-
luti tradidisse videatur, cum ea quæ locu[m] opere colligit atque interpretatur effata, *Regulas* passim nuncupet.

Multa in hoc libello animadversiones digna sunt, quæ si omnia enumerare velim, nimis longus sit. Illud tantum specimenis instar affram, quod in regula 83 de attritione scribit Alanus. Joannes enim Morinus, quod hunc Alani librum non vidisset, *attritionis* vocabulum ab Alexandro primum Halensem adhibuit, ac post annum 1220 in scholas invectum non immixtum scripserset in preclarissimo illo, quem *De penitentia* editit, *Commentario* (78). « Nonne illud, inquit (nempe attritio) vulgari copit post annum 1220, centum et paucissimis annis post natam scholasticam. Sic autem attritionem inter et contritionem distinguant, ut attritione dicterent ex fide informi nasci, contritionem ex fide formata: attritionis principium esse timorem servilem, contritionis timorem initiale (79) » et qua sequantur. Verum ante 1220 annum tritum fuisse theologorum sermone attritionis vocabulum ex 83 regula intelligimus. Ibi enim ea voce iterum ac tertio uitit Alanus: neque vero ipsa ut nova quadam, et a se primum exegitatio dictione, sed ut ea, quæ theologis nota esset, videtur uti. « Omne malum, inquit, meritorum

(75) In *Biblioteca Scriptorum ordinis Cisterciensia*.

(76) Ad annum 1450, tom. II, pag. 4407.

(77) Tom. I, pag. 57, edit. Patav., anno. 1734.

(78) Lib. viii, cap. 2, num. 14, pag. 548.

(79) Lege, si placet, quæ de hac re scriptis Milavaccia noster in opere Venetiis edito anno 1755, quod inscribitur *De idoneis ad baptizandi, et penitentia sacramenta dispositionibus*, lib. 1, cap. 15.

In homine aut continuando augetur, aut attritione remittitur, aut contritione dimittitur. » Et paulo post haec subjungit: « Malum quod est in homine, ut fornicatio, vel aliud criminale peccatum, aut continuatione augetur... aut attritione remittitur; ut quando aliquis dolet se hoc commisso cessans ab opere, quamvis non peniteat perfecte; aut contritione dimittitur, quando plenarie de peccato convertitur. Sunt enim multi, qui dolent se peccasse, et corde alteruntur, non tamen plene conteruntur, nec firmum habent propositum non relabendi, nec ore confitentur. »

Verum duo quedam in hisce Regulis occurrent loci, quæ fortasse aut reprehensionis aliquid, aut certe admirationis erunt habitura: de quibus proinde breviter nunc dicendum est. Ac primum quidem nihil unquam sibi Christum meruisse docet Alanus in regula 106. « Christus, inquit, nil sibi meruit operibus suis, sed quidquid meruit, meruit nobis operibus singulis... Quod ergo dicitur meruisse immortalitatem, et nomen quod est super omne nomen, non est referendum ad ipsum, sed ad nos; quia nobis meruit ut haberemus immortalitatem, et cognoscemus eum Patri æqualem. » Porro istam, quæ Alanus arrisit, sententiam fateor eundem uno omnium theologorum consensu jam diu explosam esse: id quod ne ipse quidem Chamierius, homo Calvinianus, negat in opere quod *תְּהִלָּה בְּנֵי דָמִים* (belis Domini) (seu Panstratiā Catholicā inscriptis) (80). Christum enī Servatorem nostrum etsi neque gratiam, neque scientiam, nec animæ beatitudinem, nec divinitatem meruisse constet, sui tamen corporis gloriam, aliaque nonnulla ejusdem generis sibi promerit esse constans est theologorum opinio. Ita sane sentit Petrus Lombardus in tertio Sententiarum, dist. 18; S. Thomas Aquinas in part. quæst. 19, art. 3; Cajetanus, Vasquezius, Hayus, ac, ne singulos memorem, Bellarminus, lib. v De Christo mediatorē, cap. 9: ut proinde merito impudentie et falsitatis accusetur Calvinus, quod in secundo Institutionis Christianæ, cap. 17, segmento 6, hæc scripsit: *Quærere an sibi meruerit (Christus), quod faciunt Lombardus et scholastici, non minus stulta est curiositas quam temeraria definitio, ubi hoc idem asservat, et reliqua deinceps: quæ ut falsa demonstrantur, neque ad hoc nostrum institutum pertinet,* et a brevitate pœnitentia remotum est. Verum quamvis hæc ita se habeant, non continuo tamē aliqua temeritatis nota condemnandus est Alanus; quippe qui ea tempore scriperit, quo illa, quæ ipsi placuit sententia, tollerabilis videbatur. Petrus enim Lombardus, Alanus aequalis, eam ipsam libri tertii distinctionem, in qua itam, quam scutus est Alanus, opinionem refellit, his verbis exordit: « De merito etiam Christi prætermittendum non est, de quo quidam dicere solent, quod non sibi, sed membris tantum meruerit. » Isto tamē theologos, a quibus se discendeat profiteret, nulla censoria severitatis nota inurit Lombardus.

Nunc ad alterum et ducibus, quos diximus, Aloni locis pergamus, quem Joannes Launois asserens in libro qui *De sacramento unctionis infirmorum* inscribitur (81), a Porretano nescio quo Alanus scriptum dicit. Exeat his in regula 413, ubi de extrema unctione sic loquitur Alanus noster: « Sunt qui dicunt de hoc sacramento, quod iterari non possit, sicut nec baptismus: sed quia sacramentum pœnitentiae est, et pœnitentia potest iterari, probabile est hoc sacramentum posse iterari. » Mirum illud que hic evipiam videri potest quod extreamam unctionem iterari quidem posse concedat Alanus, sed eam tamē sententiam non ut certainam, sed ut probabilem duntaxat amplectatur. Verum is mirari desinet, qui noverit Alanī aetate rem hanc non omnino certainam, sed dubium controversamque fuisse, quod Petrus Lombardus indicat in quarto Sententiarum, dist. 25, Goffridum sane Vindocinensem, atque Iyonem Carnotensem in ea fuisse opinionem censem Launois, ut extreamam unctionem uni eidem homini agreto ne diversorum quidea occasione morborum iterum conferri licere existimarent: quorum tamen verba an benignius accipienda sint, quam Launois fecerit, ac Jueninus, non inquiram in præsens. Goffridus quidem in epistola ad Ivenem Carnotensem data, quæ est 19 libri secundi epistoliarum ipsius Iyonis: « Ut cetera faciemus, inquit, in hoc, ut nobis videtur, non medioriter errant, quod unctionem infirmorum, cum a sancta catholica et apostolica sede sacramentum vocetur, et cum nullum sacramentum iterari debeat, iterandum putant. » Ipse vero sanctus Ivo Goffrido rescribens (82): « unctionem, inquit, infirmorum non vestime repetendam, quia, sicut ipse asseriuit, secundum institutum apostolice sedis genus est sacramenti. Qui autem sacramenta Christi et Ecclesiae repetit, injuriam ipsis sacramentis ingerit. Uactio enim infirmorum publica pœnitentia est sacramentum, quam non esse repetendam, sicut nec baptismum, testatur Augustinus, testatur Ambrosius. » Eademque cum sancto Ivo senserant alii, quies Petrus Cluniacensis abbas in epistolis refellit, lib. v, epist. 7. Verum hac de re legendum omnino est eximium illud omnię eruditione refertum opus, quod *De synodo diocesana sapientissimum pontifex Benedictius XIV edidit: ex quo nonnulla in rem meam hic exscribam.* (Labente, inquit (83), saeculo xi, et incunæ xii, hac nonnulli innubat erant opinione, ut illicitum reputarent, fidem sancto oleo semel inunctum unquam deinceps eodem linire: et si vera narrarent Ciacconius et Ughellius, eadem opinio, saltem apud aliquos, etiam saeculo xv perseverasset.... Opinabantur alii extreamam unctionem posse iterum eidem conferri, modo tamen a die quæ semel inunctus fuerat tres integri anni elluxissent. Hanc falsam persuasione sibi induxisse monachos Hirsangenses, refert auctor *Veneris discipline monasticæ, in prefat.*, cap. 428.... Censuerunt denique alii apud Petrum Cantorem in *Summ.*, cap. 132, et Durandum lib. v *Rational. divis.*, cap. 8, num. 25, non licere extreamam unctionem intra ejusdem anni spatium repetere, etiamsi contingeret, quempiam in periculoso morbo iterato incidere. » Jampridem vero dubitatio hac de re omnis subtata est a concilio primum Florentino (84), deinde a Tridentino, cuius hoc exstat decretum sessione xiv, cap. m: *Quod si infirmi post susceptum hanc unctionem concurserint, iterum hujus sacramenti subsidio juvare poterunt, cum in aliud simile vitæ discriminem incidentur.*

Superest nunc duntaxat, ut de codice quo in hoc edendo Alanus opusculo usum sum, pauca subjiciam. Membraneus est iste codex, ac Bononia in nostra S. Salvatoris bibliotheca asservatur, ex qua ut ad me mitti posset, summa Benedicti XIV pontificis O. M. benignitate factum est. Decem eminno continet opuscula (85), quorum nonum est Alanus, quod saeculo xi, aut certe paulo post exscriptum puto.

(80) Tom. II, pag. 266.

(81) Pag. 353.

(82) Epist. 20, tom. XXI, Biblioth. Maximæ Patrum.

(83) Lib. viii, cap. 8, num. 3, pag. 353.

(84) In decreto Arincenais dato.

(85) Ea in codice sic inscribuntur: I. *Libellus editus a fratre Thoma ord. Prædictorum contra*

*invectoris Mag. Guillelmi de Sancto Amore facias contra quosdam religiosos. Nomen vero Fratris Thomæ, expuncto, quod ante scriptum erat, a librario additum est. II. *Sermo B. Augustini episcopi de laudibus hujus psalmi De profundis.* III. *Sermo B. Augustini de Trinitate et Incarnatione Domini.* IV. *Opus Mao. Alexandri De fato.* V. *Tractatus de miraculis,* De summa Magistri Alexandra.*

REGULÆ ALANI DE SACRA THEOLOGIA⁽⁸⁶⁾.

444 Omnis scientia suis nititur regulis velut propriis fundamentis: et ut de grammatica (87) taceamus, quæ tota est in hominis beneplacito, ei in voluntate, et de ejus regulis, quæ sunt in sola hominum positione (88); ceteræ scientie proprias habent regulas, quibus nituntur, et quasi quibusdam terminis certis clauduntur, ut dialectica regulas habet quas maximas vocat, rhetorica locos communias, ethica generales sententias, physica aphorismos, arithmeticæ porismata (89), id est regulas subtilem, quæ speculantur quodam modo in premium edunt, propter subtilem eorum intelligentiam: unde porismata quasi præmia nuncupantur; porisma enim Graece, Latine *præmium* dicitur. Sunt et axioma musicorum, quæ sunt regulæ artis musicæ, quæ dicuntur axiomata, quia componderationes, id est consonantias speculantur. *Axia* (90) enim Graece, Latine pondus dicitur. Theorematem vero geometraru[m] regulæ sunt, quæ theorematum, id est speculationes nuncupantur; *theoria* (91) enim Graece, Latine est *speculatio*, quia per eas geometria veritatem eorum, quæ ad ipsam pertinent, speculatur. Suas etiam maximas habet astronomia, quas excellencias (92) vocat propter sui dignitatem, et intelligentiam subtilitatem. Supercelestis vero scientia, id est theologia, suis non fraudatur; habet enim regulas digniores, sui obscuritate et subtilitate ceteris præminentibus; et cum ceterarum regularum tota necessitas mutet, quia in consuetudine sola est consistens pences consuetum naturæ decursum; necessitas theologicarum maximarum absoluta est, et irrefragabili-

A lis, quia de his fidem faciunt quæ actu, vel natura mutari non possunt. Unde propter sui immutabilem necessitatem, et gloriosam sui subtilitatem a philosophis paradoxæ dicuntur, quasi gloriæ reæ (93); propter sui obscuritatem enigmata; propter internum intelligentiae splendorem dicuntur emblemata, quia puriore mentis acumine comprehenduntur; enthememata quasi intus in mente latentia, ab *en*, quod est *intus, time*, vel *timos* (94), quod est *mens*; propter sui auctoritatem hebdomades, id est dignitates dicuntur (95). Hebdomadæ enim Graece, Latine *dignitas*. Unde Boetius librum inscripsit *De hebdomadibus* (96), quasi de subtilissimis theologicis propositionibus. Ista propositiones quanto intelligentiam habent altiorum, tanto magis peritum exigunt auditorem. Unde non sunt proponendæ rudi bus, et introducendis, qui solis sensum dediti sunt speculationibus, sed illis qui ductu purioris mentis ad infinitib[us] condescendunt, et puriori oculo philosophiae secreta perspiciunt. Hæc propositiones in pleniori sint theologicæ absconduntur, et solis sapientibus colloquuntur. Tractatur igitur de theologicis maximis, à fonte, et quasi omnium maximarum sinu, id est a generalissima maxima, nostri tractatus sumamus initium. Communis animi conceptio est enarratio (97), quam quisque intellectus probat auditum (98). Hæc omnes maximas sua generalitate, cujuscunque sint facultatis, complectitur. Eleganter autem dicitur, *communis animi*, id est multorum animorum: ad hoc enim ut sit maxima, oportet ut ex natura, vel artificio in plurim noti-

B

C

VI. Incipit prologus super Summam quamdam compilatam a fratre Bonaventura de origine Fratrum Minorum de veritate Theologie. Post prologum sequitur summa. VII. Tractatus de ente et essentia. Nomen auctoris desideratur. VIII. Incipit prologus in lib. qui dicitur Admiratio Christi, seu *Lamentum de Ecclesia ministris*. Post prologum sequitur ipsum Lamentum. IX. Regula Alani de Sacra Theologia. X. Incipit breve Compendium super Psalterium. Nomen auctoris desideratur.

(86) Ita inscribitur in nostro codice hoc episcopulum, ut supra dixi.

(87) Codex habet *grammatica*. Alia hujusmodi meada, quæ in co passim occurunt, notare supervacuum esset.

(88) Vel *opinione*: codex enim habet pone cum superscripta compendiæ nota.

(89) Πορίσματα ab Euclide dicuntur quæ in Latinis geometris corollariorum dicti solent: πορίσματα enim est aliquid ex iis, quæ demonstrata sunt, inferre.

(90) Codex mendose habet hic *anc*, et paulo superius *antionata*. Sed legendum est *axiomata*, et *axia*, seu ἀξια, etsi vos isthac ἀξια premi potius ac dignitatis significationem habeat, quam ponderis.

(91) Codex mendose habet *Theorin*.

(92) Hanc vocis *excellenta* significationem non memorat Ducangius in Glossario.

(93) Περάδος dicitur, quod est περά δέξιον, id est præter opinionem hominum, et admirabilē. Ita vox περάδος nullam recti significationem habet.

(94) Ita scriptum est in codice; sed legendum in hunc modum: « ab en (ἐν), quod est *intus, thymos* (θυμός), quod est *mens*. »

(95) Vox *hebdomas*, seu ἡδομῆς dignitatem profecto non significat, multoque minus vox *hebdom*, quam Graecus sermo omnino non habet: sed que Aristoteles ἀξιωματα vocat, seu *axiomata*, ea a veteribus Aristoteles interpretibus vocantur: *dignitates*.

(96) Boetii liber *De hebdomadibus* sic etiam inscribitur: *An omne quod est, bonum sit*. Initio hujus libelli axiomata quedam proponit Boetius, quæ ab ipso dicuntur *hebdomades*, quod scilicet, ut equidem suspicor, ta sint omnino septem.

(97) *Lege enuntiatio*.

(98) Hac definitio ex Boetii libello *De hebdomadibus* desumpta est.

tiam veniat, ut si ad aliud probandum accedat, alterius probatione non egeat. Unde indemonstrabilis, per se nota, et maxima nuncupatur. Quare recte subditur, *quam quisque intelligens probut auditam.* Theologicarum autem maximarum aliae veniam in notitiam multorum, ut haec : « Unum esse rerum principium ; aliae in notitiam paucorum, id est sapientum, ut haec : Omne simplex esse suum, et id quod est, unum habet. » De his igitur, quae veniam in notitiam paucorum, agendum est.

REGULA I. *Monas est, qua qualibet res est una.*

455 Deus nos solum unus, imo et monas, id est unitas esse dicitur : et hoc multiplici ratione. Dicitur enim unum, sive unitas, ratione simplicitatis, vel singularitatis. A Deo enim relegatur omnis pluralitas. Est autem omnis pluralitas tripes : pluralitas partium, quae attenditur in corporeis, quae ex partibus integrantur ; pluralitas proprietatum est, quae in corporeis saltem attenditur : eis enim multe proprietates per concretionem componuntur, ut spiritibus ; est pluralitas effectuum, quae attenditur in proprietatibus : qualibet enim proprietas, quamvis non habeat compagem partium, vel concretionem naturalium, habet tamen pluralitatem effectuum. Unde albedo facit album, facit coloratum, facit quemque : omnisque talis diversitas relegatur a celesti monade. Non est enim Deus diversus ratione partium, quia incorporeus ; non est diversus ratione proprietatum, ut dicit Augustinus (99) ; quia in eo nullus numerus, nulla C pluralitas : non est diversus effectibus variis, quia non est causa formalis. Quare vere est unus, imo unitas. Unde Boetius in libro *De Trinitate* (100), ait de Deo loquens : Vere igitur unus, in quo nullus numerus, vel pluralitas. Dicitur etiam unus, sive unitas ratione immutabilitatis : sicut enim habetur in glossa super librum *Regum*, ubi dicitur : *Erat vir unus in Ramatha Sophi, et cetera, hoc termino unus de Deo praedicatur immutabilitas.* Dicitur etiam unus ratione exclusionis, ut sit sensus : Deus est unus, id est non plures. Dicitur etiam unus ratione similitudinis, quia multiplicem habet cum unitate similitudinem. Unitas a nullo descedit : omnis pluralitas ab unitate defluit ; unitas de se gignit unitatem : de se profert aequalitatem. Sic Deus a nullo, quidlibet ab ipso ; sic de se gignit alterum se, id est Filium ; de se profert aequalem sibi, id est Spiritum sanctum. Unde aliam ex predicta potes elicere regulam.

REG. II. *In supercoelesti unitas, in coelesti alteritas, in subcoelesti pluralitas.*

Supercoeleste est Deus, in quo summa est unitas. Coeleste est angelus, in quo primo est alteritas, quia est primus a Deo eratus, et primus post Deum mutabilis factus : hic tamen non tantum dicitur ha-

B bere varietatem, quantum habet subcoeleste. Unde quia alteritas, prima est pluralitas, in eo non dicitur esse pluralitas, sed sola alteritas. In subcoelesti vero, ut in istis corporeis, dicitur esse plena pluralitas, quia multiplici varietati est obnoxium. Quare vere Deus est unus, sive unitas, ratione simplicitatis, ratione immutabilitatis, ratione exclusions, ratione similitudinis : ergo sola monas est, id est salus Dei vere existit, id est simpliciter, et immutabiliter ens ; cetera autem vere non sunt, quia numquam in eodem statu persistunt. Sequitur finis prime regule, *qua qualibet res est una.* Nihil enim aliqua specie unitatis est unum, quod non sit unum a summa monade. Est enim unitas singularitatis, secundum quam quidlibet dicitur esse unum numero. Unde Boetius : « Quidquid est, ideo est, quia unum numero est ; quidquid autem in hac unitate est unum, ab illo habet ut sit unum. » Est unitas unionis, secundum quam plures homines dicuntur esse unum non ab unitate, sed ab unione ; et haec etiam a Deo est : unde et testatur auctoritas super Joannem : *Omnia per ipsum facta sunt, etc. (Ioan. i).* Omnis concordia a Deo est. Unitas etiam distinctionis, sive discretionis ab eodem trahit originem. Quod enim discretum, vel distinctum est, a Deo est. Unitas etiam integratitatis, quae in partium compositione consistit, secundum quam homo dicitur esse unus, id est ex anima, et corpore integratus, a Deo est. Unde auctoritas : *Omnis compago a Deo est.* Unitas etiam adunationis, secundum quam plures homines convenienter sub eodem jure vivendi, et sub ejusdem legis positi iugio, dicuntur unus populus, a Deo est. Unitas consensionis, secundum quam dicitur : *Erat eis cor unum et anima una (Act. iv), a Deo est.*

REG. III. *Monas gignit monadem, et in se suum reflectit ardorem.*

Haec regula nascitur ex premissa : dictum est enim, quod ideo dicitur Deus monas, quia de se Deum gignit, de se etiam producit Spiritum sanctum, sicut unitas de se gignit unitatem. Monas igitur *gignit monadem*, id est Pater Filium : necessarium enim fuit, ut si monas gigneret, monadem gigneret : a simplici enim nihil gigni potest per decisionem, sicut fit in naturali generatione. Oportuit ergo ut aut nihil gigneretur a simplici, aut simplex a simplici. Unde Augustinus dicit quod Pater totam substantiam transfudit in Filium, quia non est ejusdem substantiae cum Patre per decisionem, sed per naturae plenitudinem. Et quia a Patre, et Filio procedit Spiritus sanctus, sequitur : *Et in se suum reflectit ardorem.* Spiritus sanctus dicitur ardor, amor, osculum et connexio Patris et Filii, quia Pater spiritualiter convenit cum Filio in spirando Spiritum sanctum. Et quia in donis Spiritus sancti, quae dantur a Patre et Filio, significatur eo-

(99) *Lege Augustini serm. 341, cap. 6, n.º 8,* tom. V, pag. 4517.

(100) *Cap. 3.*

rum ad nos dilectio, quia productio Spiritus sancti a Patre et Filio est certum significatum dilectionis Patris et Filii, id est unitas amborum; nisi enim in una natura convenireat, una spiratio non spirarent: ardor, vel amor Patris et Filii dicitur. Iste ergo ardor ita procedit a monade, id est a Patre, quod ipsum non deserit, quia ejusdem est essentia cum ipso; vel in se alterum, id est in Filium, suum reflectit ardorem, id est Spiritum sanctum; sed ita (1) procedit a Patre, quod ejus auctoritate procedit a Filio (2).

REG. IV. *In Patre unitas, in Filio æqualitas, in Spiritu sancto unitatis æquabilitatisque connexio* (3).

446 Hæc regula descendit a tertia, et est quasi explanatio tertie, quia Pater dicitur monas rationibus predictis, quia scilicet ipse a nullo, quilibet ab ipso: Filius etiam ab ipso per generationem, Spiritus sanctus per processionem; de se etiam gignit monadem, id est rem ejusdem naturæ, et simplicem. In Patre specialiter dicitur esse unitas; in Filio æqualitas. Non dico alteritas, ne diversitas naturæ ibi intelligatur, sed potius æqualitas. In æqualitate enim notatur et personalis pluralitas, et naturæ unitas; nihil enim sibi æquale est, nil aliæ aquale quod sit natura dissimile. Tripliæ autem de causa æqualitas specialiter attribuitur Filio, cum tamen conveniat Spiritui sancto, quia, primo occurrit æqualitas in Filio; quod etiam Spiritus sanctus est æqualis Patri, hoc habet ex illo: æqualitas etiam, vel similitudo specialiter attenditur in re, quæ ab alia procedit per generationem. Quare vero in Spiritu sancto dicatur esse unitatis æquabilitatisque connexio, liquet ex antedicto.

REG. V. *Sola monas est alpha et omega sine alpha et omega.*

Hæc maxima nascitur ex prima, qua dictum est Deum esse monadem ratione simplicitatis, et omnem rem ab illa esse monadæ in eo quod una numero est: et sic sola monas est alpha, et omega, omnium rerum principium, et finis. *Omnia per ipsum facia sunt* (Joan. 1), ut elamat auctoritas, et ita omnium est principium. Omnia etiam tendunt ad unum, id est ad supremum finem. Irrationalis enim D creature, de qua minus videretur, ut bruta animalia, inno sensata, ut herbae, et arbores, et etiam inanimata, ut lapides, naturaliter ad unum tendunt, et in quantum possunt, sectioni et divisioni

(1) Codex pro ita, habet quia.

(2) Quia Pater est auctor Filii, idcirco Spiritum sanctum auctoritate Patris procedere a Filio dicit Alanus. Simili modo acceptum auctoritatis vocabulum leges in regula 53, et 54.

(3) Hæc regula desumpta est ex Augustini libr. 1, de doctr. Chri. 4., cap. 3.

(4) Lege regulam 45.

(5) Nimirum in nihilum a Deo radigi potest.

(6) In Timotheo, pag. 41, tom. III: Τὸν τόδι τὸ πᾶν γεννήσατε σί το loquente inducit Plato: φασι θεῶν, αὐτὸν δημιουργὸν, πατέρα τὸ ἔργων, ὃ διὰ θεῶν γενέσεα,

A resistunt, ut etiam lapis, de quo minus videretur, secundum naturalem partium consortionem divisioni resistit. Sequitur: *Sine alpha et omega, quod eadem monas caret fine et principio, quia cum omnifariam simplex sit, ab ea relegatur omnis compositio.* Dicitur autem aliquid compositum quatuor modis: aut compage partium, ut corporalia; aut ratione proprietatum, ut spiritualia, quia spiritualibus multiplex est concreta proprietas; aut aptitudine componendi, ut qualibet proprietas, quæ quamvis non sit ex partibus compacta, tamen ad hoc ut componatur subjectio, est apta; aut aptitudine compositi, ut primordialis materia secundum philosophos dicebatur composita, quia ad hoc ut ea aliquid componeretur, erat apta. Omnis autem B talis compositio relegatur a Deo. Nec enim compactus est ex partibus, ut corpus, nec compitus ratione proprietatum, ut spiritus; nec aptitudine componendi, ut proprietas aliqua; nec aptitudine compositi, ut primordialis materia. Deus enim est forma absque substantia materiali; et est substantia absque predicato formali (4). Cum igitur omnifariam sit simplex, caret principio, et fine: ubi enim nulla compositio actu, vel natura, ubi nulla origo, vel principium esse potuit, finem intelligere non convenient.

REG. VI. *Omne limitatum alpha et omega aut est bonum ab alpha, aut est bonum ab alpha et omega.*

Hæc descendit ab illa, qua dictum est: *Sola monas est alpha et omega*, quia si omnia a Deo tanquam a principio sunt, ergo ab alpha, id est ab ipso principio, habitu boni principii bona sunt. Sed nota per hoc quod dicitur: *Omne limitatum alpha et omega*, intelligi omne creatum, quod clauditer duobus terminis, id est principio et fine, actu vel natura. Omne enim genitum naturaliter tendit ad interitum. Urde et angelica natura naturaliter dissolubilis est (5) de qua ait Plato (6): *Dii deorum, quorum pater opifexque ego, naturæ quidem dissolubiles, me sic volente indissolubiles.* Unde Augustinus super Genesim (7) ait: *Omnem creaturam habere mane et vespera, id est principium et finem, saltem natura.* Et sic omne creatum aut est bonum ab alpha, id est naturaliter particeps est bonitatis, et hoc habet a suo auctore: aut ex alpha et omega, ut rationalis creatura, que ad beatitudinem, que finis est omnium rerum, tendit. Ex

Οὐτοῦ, ἐποῦ γε θελοστος δὲ ἡ καὶ ἑταῖρη γενένθετος, ἀδύνατος μὲν οὐκ εἰτε οὐδὲ θεοῦ τοπήπτων οὐτε πένθητος γε: quæ verba sic transluit Ciceron: *Hæc vos, qui deorum satu orti estis, attenuate, quorū operū ego parens effectorque sum, quæ per me facta, sunt indissolubilia, quantum quidem volvero, idcirco, quoniam orti estis, immortales quidem esse, et indissolubiles non potestis, nequitnam tamen dissolvenimi.*

(7) Lege librum De Genesi ad litteram imperfetum, cap. 12, num. 36, tom. III, part. 1, pag. 106.

sine igitur sola rationalis creatura bona est, quæ non solum naturaliter ad Deum tendit, verum etiam ipsum, tanquam Patrem, vita moribus colit, et mentis intelligentia recolit, et toto charitatis nisu, ut sibi detur in præmium, petit.

REG. VII. *Deus est spæra (8) intelligibilis, cuius centrum ubique, circumferentia nusquam.*

457 Hanc probat illa regula, qua dictum est, *solan monadem esse alpha et omega : ex eo enim quod principio caret, et sine Deus, spæra dicitur : proprium enim spæriæ formæ est principio et sine carere. Sed nou est spæra corporalis, imo intelligibilis. Cum enim Deum sparæ esse dicimus, non oportet nos deduci ad imaginationes, ut imaginem eum esse speram ad similitudinem corporum; sed, duce intelligentia, ea ratione intelligamus ipsum Deum esse sparam, quia aëternus est. Unde apud Martianum (9) diademæ dicitur aëternitas habere, quia principio et sine carere significatur. Unde carentia principi et finis diadema, quasi duo demens, id est principium et finem, appellatur. Sequitur : *cuius centrum ubique, circumferentia nusquam.* O magna inter spæram corporalem, et intelligibilem differentia! In spæra corporali centrum propter sui parvitatem vix alicubi esse perpenditur, circumferentia vero in pluribus locis esse comprehenditur. In intelligibili vero spæra centrum ubique, circumferentia nusquam. Centrum dicitur creatura, quia sicut tempus collatum aëternitati reputatur momentum, sic creature immensitatì Dei comparata, punctum, vel centrum. Immensitas ergo Dei circumferentia dicitur, quia omnia disponendo quodam modo oranibus circumfertur, et omnia infra suam immensitatem complectitur. Haec etiam alia differentia inter spæram corporalem, et intelligibilem, quia spæra corporalis centrum immobile, circumferentia mobilis; in spæra intelligibili contra, quia Deus stabilis manus dat cuncta moveri.*

REG. VIII. *Deus est cui quidlibet quod est, est esse omne quod est.*

Isti præbet fidem illa, qua dictum est: *Mong est, etc.* Cum enī Deus simplex sit, nihil est in eo, præter id quod ipsum (10) est, ut dicit Boetius in lib. *De Trinitate.* In eo enim nec partium diversitas est, nec proprietatum pluralitas. Quibusunque ergo terminis Deus aliiquid esse ostenditur, unum et idem prædicatur esse, idem enim et unum ponitur pro his terminis, cum dicitur: *Deus est Deus, fortis, patiens, misericors.* Idem est enim Deo esse Deum, fortē, misericordem. Unde Boetius in lib. *De Trinitate* ait: *Idem est Deo esse, quod magnum.* Est ergo sensus: *Deus est quidlibet quod est; est omne esse quod est,* id est Deus est illud, de quo quocunque termine aliiquid prædicatur, idem om-

nibus aliis terminis de eo prædicatur. Sed hoc maxime intelligendum de terminis trium prædicamentorum, substantiæ, qualitatis et quantitatis. Quicunque ergo termini (11) primi, vel secundi, vel tertii prædicamenta de Deo dicuntur, de ipso prædicant divinam nsiam, ut eum dicitur: *Deus est Deus, substantia, spiritus, pius, misericors, fortis, magnus, immensus.* Unde secundum hoc videtur illa regula tradita esse a quibusdam:

REG. IX. *Quidquid est in Deo, Deus est.*

Id est quicunque terminus in naturalibus prædictis inherentiā, de Deo prædicat essentiam. Talis autem universitas, cum dicitur: *Quidquid est in Deo Deus est;* vel, *Quidlibet quod est, etc., non referatur ad pluralitatem significatorum, sed significantium et effectuum;* unius enim et ejusdem causæ effectus sunt diversi diversis nominibus significati, cum dicitur: *Deus est fortis, pius, prudens.* Est ergo universitas in dicendo, in efficiendo, sed singularitas in essendo.

REG. X. *Omnis prædicatio de Creatore facta, copulata est atque conjuncta.*

458 Hac regula ex prætaxata descendit, quia si unum idem et prædictis terminis prædicatur de Deo, copulata atque conjuncta est prædicatio, quia cum de ipso aliquis terminus prædicatur, extra illam prædicationem nihil relinquitur: tantum enim dico, cum dico: *Deus est bonus;* quantum si dicarem: *Deus, est Deus bonus, fortis, pius.* De creature vero non ponitur aliiquid copulata, sed divisum. Cum enim dicitur, Petrus est justus, quamvis aliiquid prædicetur, tamen, multa extra hanc prædicationem relinquuntur, quæ Petro convenient, quæ aliis terminis de ipso prædicantur, ut cum dico, Petrus est pius, misericors. Unde Boetius in libro *De Trinitate* (12) ait: *Divise quidem in catēris, in Deo vero disincte atque copulare hoc modo.* Nam cum dicimus: *substantia homo est vel Deus, ita dicitur, quasi illud de quo ipsum prædicatur, sit substantia;* ut substantia homo, vel Deus; sed distat; quenam homo non integre ipsam homo est; ac per hoc nec substantia: quod enim est, aliis debet, quæ non sunt homo. Deus vero hoc ipsum quod est, Deus est: nihil enim aliud est nisi quod est.

REG. XI. *Omne simplex esse unum, et id quod est, unum habet.*

Hæc regula descendit ab illa: *Deus est cui quidlibet quod est, etc.* Est ergo sensus: *Omne simplex, etc., id est: Si quis de eo quod vere est simplex, dicat simpliciter, est, ut, Deus est, et dicat: Deus est aliiquid, ut, Deus est inagnus, vel fortis: nullus intelligere debet, quod aliud prædicetur secunda præpositione quam prima, ut si de Patre, vel de Filio, vel de Spiritu sancto dicatur, est, non aliud prædicatur rat, etc.*

(10) Videatur legendum ipse.

(11) Cod. habet terminus.

(12) Cap. 7.

(8) Ita ubique scribit librarius.

(9) Martianus Capella, lib. 1 *De nuptiis philippi et Mercurii*, pag. 5, hic habet: *Juppiter quippe diademæ que à aëternitati filia honoratori detraxe-*

quam cum dicitur : Pater est potens , Filius est potens , Spiritus sanctus est potens ; sed idem prorsus : Nilla ratione intelligi debet aliud esse quod est , et aliud quo potens est , quoniam Patri , et Filio , et Spiritui sancto idem omnino est esse , et potenter esse.

REG. XII. *Nullum simplex subjectum esse potest.*

Hæc nascitur ex præcedenti . Cum enim in simplici nulla sit diversitas , nulla pluralitas , in eo nec accidentale , nec substantiale est , quare nulli proprietati subjectum est . Eadem ratione nec de simplici aliquid prædicatur cum prædicari nihil aliud sit , quam inhærente . In propositione enim theologica (15) non queritur , quid eui insit , sed quid sit . Cum enim dicitur *Deus est bonus* , non ostenditur quid cuius sit per instantiam (14) , sed potius quid Deus sit per essentiam . Unde nulla propositione theologica de inesse est de contingenti , sed de puro esse , vel de necessario . Sive enim dicam , *Deus est* , sive , *Dens est justus* , de puro esse est propositione . Unde Boetius insinuare volens quod simplex subjectum esse non potest , ait (15) : *Subjectum enim esse non potest.*

REG. XIII. *Solum simplex est forma absque materiali subiecto , et substantia absque formaliter prædicta.*

Cum forma illud vere dicatur , quod aliud informat , et a nullo informatur , quid verius forma quam Deus , qui omnia informat , et a nullo informatur ? Nullo enim participat ad hoc ut sit . Sed non est talis forma , ut subjecto inhæreat ; sed potius est absque omni subiecto , id est abstracta . Unde sequitur , *absque materiali subiecto , et substantia* ; non quia subiecto proprietati , sed quia omnia subsistunt per ipsum . Unde sequitur *absque formaliter prædicta* , quia nullum formale prædicatum de ipso prædicatur .

REG. XIV. *Omne esse ex forma est.*

Cum Deus forma dicatur , quia omnia informant , et omnibus esse donat , recte omne esse a forma esse dicitur .

REG. XV. *Ejus , quod est esse , nullum est esse.*

Dei , inquam , qui est omnium esse , quia omnia per ipsum facta existunt , nullum est esse , quia nullo participat ut sit . Ex hæc sequitur hæc :

REG. XVI. *Sola forma informis est , quia forma non est forma.*

Divina enim forma nullo informatur ut sit , cum sit forma , formalissima .

REG. XVII. *Omne nomen datum ex forma , dictum de forma , cedit a forma.*

449 Cum omne nomen secundum primam institutionem datum sit a proprietate , sive a forma , unde Boetius ait : *Rebus ex materia , formaque constantibus , solus humannus animus exsuffit , qui , prout voluit , nomina rebus impressit , ad significan-*

A dum divinam formam translatum , cedit a forma , ex qua datum est , et ita quodammodo fit informe ; pronominatur enim nomen , cum significat divinam usiam ; meram enim significat substantiam : et cum videatur significare suam formam , sive qualitatem , non significat quidem , sed divinam formam , ut cum dicitur : *Deus justus* , vel bonus .

REG. XVIII. *Omnes affirmaciones de Deo dictæ incompletae , negationes vero verae.*

Tunc affirmatio composita , sive compacta dicatur , cum compositionem significat , quam significare videtur . Ut eum dico : *Petrus est justus* : hæc affirmatio significare videtur compositionem justitiae ad Petrum , et significat quidem . Incompleta vero , B sive incomposita dicitur affirmatio , cum non significat compositionem , quam significare videtur : ut cum dicitur , *Deus justus* ; non enim ibi significatur compositionis justitiae ad Deum , non enim componitur , vel inhæret ; et potius significatur esse justitia , quam justus . Negationes vero de Deo dictæ , et veræ et propria sunt ; secundum quas removetur a Deo quod ei per inhærentiam non convenit . Unde Dionysius (16) attendens quid de Deo dicatur per causam , potius attendens sensum , ex quo flunt verba , quam sensum quem faciunt verba ; potius considerans quid ex quo dicatur , quam quid de quo , dicit : *Deus est justus , pius , fortis* . Item , potius considerans quid Deo non conveniat per proprietatem , quam quid de Deo dicatur per causam , dicit : *Deus non est pius , fortis , misericors* ; potius removens auctoritatem dicendi , quam veritatem essendi .

REG. XIX. *Omne simplex alio est , et alio dicitur esse.*

Hæc nascitur ex illa , qua dictum est : *Omne nomen datum ex forma* , etc . Ibi dictum est , quod nullum nomen proprio convenit Deo ; et ita omne simplex , tam Pater quam Filius , quam Spiritus sanctus alio est , quia sua propria essentia est : et alio dicitur esse quia ab effectu , quem habet in creaturis , esse dicitur quia quidquid est , a Deo , tanquam a summo esse , habet esse ; et ita quia omnia esse facit Deus , esse dicitur : sua tamen essentia est . Similiter Deus alio est justus , alio dicitur esse justus : sua cuim propria justitia justus est ; sed justus esse dicitur ab effectu justitiae , quem habet in nobis : dicitur enim justus , quia facit justum ; ipse vero est justus , quia est summa justitia .

REG. XX. *Omne simplex proprio est , et improprio dicitur esse*

Paret istam nasci ex præcedenti . Tam Pater enim quam Filius , quam Spiritus sanctus proprio est , qui immutabiliter est . Unde Hilarius ait (17) : *Esse non est accidens Deo , sed substantialis generis proprietas* . Tamen ipse Deus improprio dicitur esse : omne enim nomen , quod de Deo dicitur , improprie-

(13) *Theologicam* propositionem hic dicit eam , quæ de Deo enuntiatur .

(14) *Nimirum per inhærentiam.*

(15) Lib. *De Trinit.* , cap. 3.

(16) *Lege epistolam* , quæ dicitur Dionysii Areopagitæ , ad Titum pontificem .

(17) Lib. i *De Trin.* , rum. 5 , tom. II , pag. 4 .

dicitur : et ita proprietas est in essendo, sed impro-
prias in dicendo.

REG. XXI. *Omne nomen Deo conveniens conuenit ei vel causative, vel similitudinarie, vel adjective, vel negative.*

Similiter haec nascitur ex praecedenti regula. Cum enim nullum nomen Deo proprio conveniat, eportet, nomen dictum de ipso, hoc vel illo modo dici quia etiam in naturalibus omne nomen, quod transmutatur a sua propria significacione, aliquo praedictorum medorum transmutatur. Sunt ergo quedam nomina, quae convenient Deo per causam, ut *justus*, *pius*, *fortis*; quedam per similitudinem, ut *Pater*, *Filius*, *splendor*, *imago*; quedam ratione adjuncti, ut *irasci*, *poenitere*. *Irasci* attribuitur Deo ratione adjuncti, ratione videlicet punitionis : punitio enim solet adjungi ira. Similiter poenitere attribuitur Deo ratione adjuncti, id est mutationis operis : solet enim poenitentia adjungi operis mutatio. Dicitur enim Deus poenitere, quia opus mutat; *irasci*, quia punit. Unde Claudius Clandianus (18) in libro *De anima*: Dicitur Deus poenitere, non passionis affectu, sed consequentis effectu. Negative ut cum dicitur Deus subtrahere gratiam, vel inducere aliquem. Subtrahere enim gratiam nihil aliud est quam non continuare; Inducere, quam gratiam non apponere. Unde auctoritas (19) dicit, Deum indurasse eorū Pharaonis, non impartiendo malitiam, sed non apponendo gratiam. Ea autem nomina, quae de Deo dicuntur per causam, de Deo dicuntur secundum substantiam; cetera vero plurimum (20) de Deo dieuntur relative.

REG. XXII. *Omni theologica prædicatione ostenditur Deus esse quid, vel ad quid.*

450 Patet similiter hanc nasci ex praedicta : omnes enim termini trium prædicamentorum naturalium, substantiarie, vel qualitatibus, vel quantitatibus, de Deo dicti, de ipsis prædicant divinam usiam, et eis ostenditur Deus esse quid; terminus vero categoriarum prædicamentorum ostenditur esse ad aliquid. Haec regula consonat illi, quae ponitur ab Augustino (21) in hunc modum : Omnis terminus de Deo dictus aut de eo dicitur secundum substantiam, aut relative. Et sic decem prædicamenta naturalia ad duo theologica, ad prædicamentum *quid*, et ad prædicamentum *ad quid*, reducentur.

REG. XXIII. *Omnis terminus, qui de Deo dicitur secundum substantiam, de tribus personis dicitur singillatim, et in singulari numero; et de tribus in summa, et in singulari numero.*

Duo intelligenda sunt in eo quod dicitur secun-

(18) Claudianus Mameitus initio libri *De statu* qui uæ affinia scribit; sententias enim Patrum sepe citat Alanus, non verba.

(19) Lege Augustini epist. 194 ad Sixtum, c. 5, num. A, tom. II, pag. 719.

(20) Videtur iegendum ut plurimum

(21) Lib. v *De Trin.*, cap. 8, num. 9, tom. VIII, pag. 857.

(22) Nempe relationes quae dicuntur originis.

(23) Cod. habet, *verbi gratia*, vel *causa* hoc no-

A dum substantiam proprietas significandi; ad hoc enim ut nomen dicatur dici secundum substantiam, duo concurrunt, scilicet ut significet substantiam, vel circumstantiam, et modum significandi substantiale habeat, id est substantive significet. Substantiam autem vocamus divinam usiam; substantia circumstantiam relationem addictam usque. Sunt enim relationes addictæ hypostasibus (22), ut paternitas, filiatio, processio. Sunt relationes ad dictæ usque, quæ significantur his terminis, principium, Dominus, factor, creator, auctor. Quicunque ergo ternarius significat substantiam, vel substantia circumstantiam, et hoc substantive modo, de tribus personis dicitur singillatim, et in singulari numero, etc. Verbi gratia (23) hoc nomen *Deus* significat substantiam, et substantivo modo : quare de tribus potest dici singillatim, et in singulari numero, ut dicitur : *Pater est Deus; Filius est Deus; Spiritus sanctus est Deus*. Et in summa, et in singulari numero, ut, *Pater, Filius, et Spiritus sanctus sunt Deus*. Similiter hoc nomen, principium significat relationem addictam substantiae, et hoc substantivo modo de tribus personis prædicto modo dicitur. Ideo autem apponimus, substantivo modo, quia nomina significantia substantiam, vel substantia circumstantiam, si adjective teneantur, ut hoc nomen, *potens*, hoc nomen, *justus*, de tribus personis dicuntur in summa in plurali numero (24), ut, *Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sunt justi, sunt potentes*.

REG. XXIV. *Nullum nomen substantivum voce et significacione, vel voce tantum, pertinens ad essentiam, de tribus personis dicitur in summa, et in plurali numero, sed in singulari tantum.*

Verbi causa, hoc nomen, *Deus*, hoc nomen, *Creator*, hoc nomen *principium*, de tribus dicitur in summa, et in singulari numero. Haec autem regula satis manifestatur ex premissa, quæ ita ampla est, ut etiam ad nomina personalia pertinet. Unde non est concedendum Patrem, et Filium esse principia Spiritus sancti, sed potius principium; non spiratores Spiritus sancti, sed potius spirantes Spiritum sanctum. Quamvis enim dicitur ab Hilario (25), Spiritum sanctum procedere a Patre, et Filio auctoribus, ponitur enim ibi unum substantivum pro adjective (26), ut sit sensus : auctoribus, id est spirantibus : tamen improprietas ad consequentiam reducenda non est.

REG. XXV. *Omne nomen adjective, adjective retentum, ad essentiam pertinens, de tribus personis, dicitur in summa, et in plurali numero.*

451 Ut Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sunt

men, etc.

(24) Hinc fit ut in symbolo Quicunque, Pater, Filius et Spiritus sanctus dicantur et unus aeternus, et tres coactives persone. Scilicet vox aeternus vim substantivi nominis habet in primo loco, adjective in altero.

(25) Lib. ii *De Trin.*, num. 25, tom. II, pag. 53

(26) Eodem modo Hilarii locum explicat S. Thomas i pari., q. 56, art. 4 ad 7.

justi, vel potentes. Nominis enim adjectiva quod sunt singularis numeri, vel pluralis, vel alterius consignificationis, contrahunt ex subjecto, vel substantiis, quibus adjunguntur : per se enim habent fluctuantem significationem, vel consignificationem. Unde cum dicitur : *Pœna sunt justæ*; vel *Pater, et Filius et Spiritus sanctus sunt justi*, hoc adjectivum quod pluralis numeri est, habet a subiecto, vel substantiis quibus innititur : unde ab eo, vel ab eis contrahit significationem pluralitatis. Similiter cum dicitur : *Pater, et Filius et Spiritus sanctus sunt*, verbum significationem pluralis numeri contrahit a suppositis ; non enim verbum judicatur esse pluralis, vel singularis numeri a principali significatione, sed a consignificatione. Numerus enim, et persona coaccidentia sunt verbi. A singularitate ergo, vel pluralitate suppositi, quod consignificat verbum, judicatur verbum singularis, vel pluralis numeri. Adjectiva tamen de tribus personis dicuntur in summa, et in singulari numero, cum substantivantur, id est substantiae tenentur, subintellecto articulo, ut *Pater, et Filius et Spiritus sanctus sunt Omnipotens* : quod melius in Gallico exprimi potest, *li tut pussant* (27).

REG. XXVI. *Omnis translatio in divinis, nominis est, et non rei.*

Potest triplex in naturalibus fieri translatio ; aliquando enim sit translatio nominis, et rei, quando et nomen, et res transfertur ab eo cuius est, ad id ex quo est, vel id secundum quod est, ut cum dicitur : *Linea est longa*, et hoc nomen *longa*, et res hujus nominis, id est longitudi, transferuntur ab eo cuius est, id est a linea, ad id secundum quod est, id est lineam, secundum quam et longitudi convenit linea, et hoc nomen, *longum*. Alliquando sit translatio rei, et non nominis, ut cum dico : *Seges est lœta*, latitia attribuitur segeli : sed non omne nomen, quod significat latitudinem, ut hoc nomen, *gaudens*, vel *exultans*. Aliquando sit transumptio nominis, et non rei; ut cum dicitur : *Monachus est albus*, transfertur hoc nomen *albus*, ad hoc ut conveniat monacho, sed non res nominis. Cum enim monachus dicatur albus, non dicatur quod sit affectus albedine, sed quis est albi habitus. In divinis autem sit translatio nominis, et non rei; cum enim dicitur : *Deus est justus*, hoc nomen *justus* transfertur a sua propria significatione ad hoc ut conveniat Deo, sed res nominis non attribuitur Deo ; sed potius ipsa justitia divina Deo attribuitur, non alia, a qua datum est hoc nomen, *justus*; aliud enim praedicator, cum dicitur : *Deus justus*, aliud comprædicator ; praedicatur enim divina justitia, comprædicator effectus justitia in na-

(27) Ita scriptum est in codice, pro *li*, id est *le tout puissant*. Animadvertisendum est autem Gallos olim pro articulo *le*, quo nomine utinuntur, dixisse *li*. Itaque in hoc ipso opusculo Reg. L. Alanus habet *li* Per pro le Père, Pater : et apud Villehardouin, lib. 3, pag. 55, legimus : *Ainsi fut li chatelain de Galathas pris · li baron, et li dux de Venise.*

A bis. Unde cum dicitur : *Deus est justus et fortis*, intelligitur identitas praedicati, sed diversitas comprehendit : unde copulativa conjunctio ibi habet locum, quia copulat diversos effectus, qui comprehendantur in his propositionibus, scilicet effectum justitiae, et effectum fortitudinis aliquando enim copulativa conjunctio copulat significata ; aliquando copulat consignificata, significata, ut cum dicitur, *Petrus est pius et misericors*, consignificata, ut cum dicitur : *Deus est pius et misericors*. Sicut disjunctiva conjunctio aliquando disjungit significata, ut cum dicitur : *Animal est sanum, vel ærum* ; aliquando autem consignificata : ut cum dicitur, *illud est album, vel alba*. Non tamen concedendum est, *Deus est justum et pium* ; ibi enim potius videbatur copulari praedicata, quam comprehendita : et ita cum unicum sit praedicatum, inconsequens est copula. Sed queritur cui quid copulatur, cum dicitur, *Deus est miserator, et misericors* ; cum misericors pertineat ad naturam, miserator ad effectum ? Potest dici quod repetitio conjunctivis datum intelligi, ut sit sensus : Deus est misericors, et est miserator. Sed fortasse aptitudo efficiendi, quæ notatur per misericors, copulat effectus, qui notatur per miserator.

REG. XXVII. *Onus nomen, vel pronomen distinctivum, in masculino, vel feminino nomini personali adjunctum, pertinet ad personam, in neutro vero ad essentiam.*

452 Ut Pater est alias a Filio, persona Patris est alia a persona Filii ; sed non aliud. Pater non est ille qui est Filius, sed est illud quod Filius. Nec mirum, si nomina, vel pronomina distinctiva in masculino, vel feminino pertineant ad personam, in neutro ad essentiam, cum in naturalibus nomina in masculino, vel feminino pertineant ad rem generis, in neutro ad genus rei. Adjectiva vero in masculino, et feminino genere distinctiva sunt ratione generis ; genus enim masculinum, vel femininum distinctivum est : unde et ipsum adjectivum, quia ex virtute discretionis ad rem generis pertinet, exigit subjectum, quod determinet rem generis, ut, albus equus, alba mulier. Adjectivum vero in neutro genere confusionem (28). Neutrum enim genus non dicitur genus per positionem, sed per abnegationem : et ita in neutro genere adjectivum, quia confusum est, pertinet ad genus rei, non ad rem generis. Unde solet dici, quod in adjectivo neutri (29) generis intelligitur hoc subjectum, *res*, quare et substantive solet teneri, ut cum dicitur : *Album currit*. Similiter per quis in masculino genere solet queri de persona, ut cum dicitur : *Quis currit* ? per quem etiam in feminino : per quid in neutro da

Hinc barbaræ voculæ *lg*, quam Petrus Lombardus in scholas invexit, originem ducit Dumarsaisius, tom. I Encyclop., pag. 751.

(28) *Lege confusum est*, aut aliquod verbum ad e.

(29) *Lege neutrins*.

essentia. Similiter in Divinis ratione discretionis nemina distinctiva in masculino, et feminino pertinent ad personam; in neutro vero ratione consuptionis ad essentiam.

REC. XXVIII. Nullum nomen, vel pronomen partitum convenienter adjungitur nomini essentiali.

Minus enim congrue dicitur: *Aliquis Deus*, vel *quidam Deus*, vel *iste Deus*, dictio enim partitiva partitur inter appellata, quæ actu, vel natura sunt plura. Unde convenienter dicitur: *Aliquis phoenix*; quamvis enim non sint plures actu, plures tamen possunt esse natura: sed nec actu, nec natura plures intelligere possumus esse deos: et quamvis plures personæ sint, quarum appellativum est hoc nomen *Deus* tamen circa hoc nomen non habet locum partitiva distinctio, quia sicut partitur in appellativa, ita in appellativorum naturis. Non enim vere diceretur: *Petrus est alius homo quam Paulus*, nisi alia humanitate esset homo, quam Paulus. Hoc nomen vero, *unus*, quamvis aliquando partitive teneatur, tamen quia aliquando tenetur exclusive, admittitur ut dicatur, *unus Deus*, id est non plures. Et si alicubi inveniatur signum universale, vel particolare adjunctum nomini essentiali, intelligatur illa universitas, vel partitio referri ad pluralitatem personæ, non essentiali, ut cum dicitur a Boetio in libro *De Trinitate* (50): *Deus a Deo nullo differt*, is est sensus: Nulla res quæ sit Deus, in eo quod Deus est, differt a re quæ Deus est.

REC. XXIX. Quotiescumque dictio exclusiva adjungitur nomini essentiali, nomen potius facit in genus rei, quam in rem generis: nec est prò quo fiat suppositio, sed indeterminate fit sermo (51) de aliquo.

Ut cum dicitur: *Unus Deus, solus Deus, tantum Deus*. Sicut enim in naturalibus adjuncto uno exclusivo nomini appellative, non est pro quo fiat suppositio, sed potius nomen fertur ad genus rei, non ad rem generis, ut cum dicitur: *Tantum homo*, vel *solus homo est hic intus*, non pro Petro, vel pro Paulo fit suppositio, sed pro homine indeterminate: sic cum dicitur: *Unus Deus*, vel *solutus Deus*, vel *tantum Deus*, non pro Patre, vel Fili, vel Spiritu sancto fit suppositio, sed pro re hujus naturæ indeterminate. Unde non concedimus: *Unus Deus genuit unum Deum*, vel, *solus*, vel, *tantum*: nec, *unus solus Deus signit*, vel, *gigasit*, quia pro nulla (52) fit suppositio.

REC. XXX. Omne nomen essentiale, aut est quasi mathematicum, aut est quasi concretivum.

Nomina mathematica, sive principalia apud naturalem philosophum dicuntur illa quæ significant improprietatem (53) mathematicæ, id est abstractive, nullo habito respectu ad subjectum; ut albedo,

nigredo. Concretiva vero, sive sumpta dicuntur, quæ significant proprietates concretive, id est proprietates inherentes subjectis, ut album, nigrum. In divinis autem quasi mathematica, quæ significant deitatem nullo habito respectu ad personam, ut deitas, divinitas, natura, usia, essentia, substantia. Quæ concretiva sunt, quæ significant naturam, prout est proprie, ut Dominus, justus, misericors.

REC. XXXI. Omne nomen mathematicum minus in proprio dicitur de Deo, quam concretivum.

(53) Mathematica enim magis tendunt ad simplicitatem, quanto autem aliquid simplicius, tanto ad Deum spectat competenter. Deus enim, ut superius dictum est, omnifariam simplex est.

REC. XXXII. Omne nomen, quod de Deo dicitur, aut est essentiale, aut coessential, aut personale, aut compersonale, aut partim personale, (54) partim essentiale.

Essentialia dicuntur omnia nomina illa, quæ supponant essentiam, et apponunt (55). Quæ sunt quasi mathematica, vel essentiam praedicant, id est principalia, ut Deitas, Divinitas; vel personam appellant, ut hoc nomen, *Deus*: ut enim superius dictum est, hoc nomen, *Deus*, praedicat Deitatem, et supponit personam: aliquando tamen supponit deitatem; ut, *Deus est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus*. Nec mirum: cum et ipsa Deitas sit persona (56). In naturalibus enim, ubi aliud est res naturæ, aliud natura rei, cum proprie habeat supponere rem nature, aliquando improprie supponit naturam rei. Verbi causa, hoc nomen, *homo*, proprie supponit hominem; ut cum dicitur: *Homo currit*; improprie tamen speciem, ut cum dicitur: *Homo est species*. Coessentialia dicuntur illa, quæ significant, vel praedicant circumstantias substantiæ, id est relationes addictas substantiæ, et personas appellant, ut, principium, Dominus, creator, auctor. Istorū autem nominum quædam significant relationes aeternas, quædam relationes ex tempore, ut haec nomina, principium, Dominus; ab aeterno enim fuit Dominus, vel principium. Temporales vero relationes significant haec, creator, auctor, factor; ex tempore enim Deus incipit esse creator, vel auctor. Haec autem nomina aliquando ponuntur

D substantiae subintellecito articulo, ut *Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sunt principium, vel Dominus*; et tunc intelligitur praedicari usia, et comprædicari relatio; aliquando tenentur adjective sine intellectu articulo, ut cum dicitur, *Pater est dominus, et principium omnium creaturarum*: et tunc intelligitur praedicari relatio, et comprædicari usia. Nomina personalia dicuntur illa, quæ personales proprietates supponunt, et predican, ut, paternitas, filiatio, processio; vel personales proprietates præ-

(50) Cap. 4.

(51) Codex pro sermo habet sermonem.

(52) Lege pro nullo, aut pro nulla persona.

(53) Legendum puto proprietatem.

(54) God. habet aut partim personale, aut partim

essentiale.

(55) Videatur legendum appellon..

(56) Nimirum divina essentia identificatur cum qualibet persona.

dicant, et personas appellant, ut Pater, Filius, Spiritus sanctus, genitus, gignens, procedens. Com-personalia dicuntur quæ prædicant distinctiones addictas personalibus proprietatibus, ut, distinctus, differens, aliis. Partim personalia, partim essentialia dicuntur illa, quæ partim notant personam, partim essentiam, ut hoc nomen, persona, et hoc nomen, *Trinitas*. Persona dicitur quasi per se una. Per hoc ergo quod illi intelligitur unitas, habetur intellectus de essentia; per hoc autem quod dicitur per se, habetur intellectus personalis distinctionis. Unde Pater dicitur persona, quasi per se unum, id est ita distinctus, quod unus. Similiter Filius, similiter Spiritus sanctus. Unde et dicuntur persone, quasi per se unum, id est ita distincte, quod unum. Similiter Trinitas, quasi tres unum (37), ut per hoc quod illi intelliguntur, de personali distinctione notitia habeatur; quod unum, de essentia.

REG. XXXIII. Nullum nomen privationis, vel obnoxietatis, vel violentiae designatrum cedit in Deum.

Cum enim, ut dictum est, nomina per causam, per similitudinem deo dicantur, nomen privationum deo per similitudinem non potest dici, nec per causam; privationum enim nulla sunt eausæ, nec Deus causa peremptoria est, sed positiva. Nomina obnoxietatis in Deum non cadunt propter suspicionem, ne aliqua obnoxietate, vel necessitate teneri intelligatur. Unde non dicimus: Oportet Deum (38) hoc facere, vel, Deus tenetur hoc facere. Similiter nomen importans violentiam deo, non dicitur; non enim dicitur Deus aliquod nolle, ne violentia ibi intelligatur; multa enim Deus non voluit, sed nulla noluit: nec debemus concedere quod Deus mala nolit, sed quod non velit.

REG. XXXIV. Quonis sermo theologicus debet catholicus esse, generalis, usitatus, ab intellectu non dissonus, rei, de qua loquimur, consonus.

¶34 Catholicus, inquam, esse debet, quia contrarii fidei catholice admitti non debet, ut si tres essentiae, vel tres illi esse dicantur; usitatus etiam, quia profanas verborum novitates Ecclesia detinet; generalis, ut ab hominibus intelligentibus recipiatur, ut Christum esso aliquid secundum quod homo. Ut etiam intellectu sit perceptibilis; debet enim verborum involucra, cavere catholicus. Ut etiam rei, de qua loquimur, sit consonus, debet enim theologus habere sermones cognatos rebus, de quibus loquitur.

REG. XXXV. Nomina substantiva minus improprie dicuntur deo, quam adjectiva.

Adjectiva enim magis spectant ad concretionem et compositionem quam substantiva. Similiter no-

A mina positiva minus improprie dicuntur deo, quam nomina comparativa, vel superlativa, quia substantia Dei non suscipit magis, vel minus. Similiter nomina rerum incorporearum, vel quæ pertinent ad incorporialia: Deus enim dicitur Spiritus, sed non dicitur corpus; dicitur misericordia, pietas, misericors, pius: sed non dicitur albedo, vel nigredo; non dicitur lineatus, vel linea; non superficiatus, vel superficies. Quamvis enim deo ista possent dici per causam, tamen propter removendam suspicionem a deo removentur propter idololatras (39), qui naturas rerum deos esse flagebant; et metamorphositas (40) haereticos, qui Deum lineamentis corporalibus distinctum esse credebant.

B REG. XXXVI. Quotiescumque per pronomen demonstrativum deo fit sermo, cedit à demonstratione.

Omnis enim demonstratio aut est ad sensum, aut ad intellectum; Deus autem nec sensu, quia incorporeus, nec intellectu, quia forma caret, comprehendendi potest; potius enim quid non sit, quam quid sit, intelligimus: cum enim veri nominis intellectus surget ex formæ perceptione, qua res intelligitur esse quid, vel qualis, vel quanta, cum in Deo nulla forma sit (41), proprie intellectu capi non potest; sed per solam formæ alterius remotionem quasi intelligendo ab aliis separatur, et separando intelligitur. Unde Boetius in libro *De duplici natura et una persona Iesu Christi* ait: *Deus, et natura integro perfectoque intellectu capi non possunt, sed aliquo tamen modo ceterarum regularum* (42) privatione cayuntur. Sic ergo cum Deus introducitur loquens de se, propria demonstratio non habet ibi locum, cum fiat ad oculum, nec ad veri nominis intellectum; sed, ut ita licet loqui, demonstratio fit ad fidem: apud Donatuum enim demonstratio fit ad intellectum, apud Deum vero demonstratio fit ad fidem; propterea Deus cum introdeatur loquens de se, duplex intelligitur prosopopœia: una, quæ dicitur anthropopathos (43), id est *humana propassio*; alia, quæ dicitur idiotheos (44), id est *divina proprietas*. Cum enim Deus legitur dixisse: *Ego sum qui sum* (*Exod. iii*), angelus loquebatur in persona Dei, quasi recitando quod legatur in mente divina. In hoc ergo improprietas est, quod quasi alius loquitur, id est angelus, et de alio esse intelligitur sermo, scilicet deo; et ita in hoc anthropopathos, quod verba creaturæ, id est angelii, attribuuntur Creatori. In hoc vero attenditur idiotheos, quod creaturæ attribuitur quod Creatoris est, quia illa verba quæ au-

(37) Isidorus lib. vii; Orig. cap. 4, *Trinitas*, inquit, appellatur . . . quasi *Triunitas*.

D

(38) Vocem Deum addidi ipse; deest enim in ecclie.

(39) Cod., *idolatras*.

(40) Legendum videtur *anthropomorphitas*.

(41) Cod., *nulla forma non sit*.

(42) Apud Boetium legitur rerum,

(43) Codex habet *antropopatōs*: sed legendū est *anthropopathos*: ἀνθρωποπάθης autem est *homini more afficit*.

(44) Codex habet *ydeothēos*: at legendū est *idiotheos*: quæ vox efformata est ex iādō, id est *proprius*, seu *iādōtās*, id est *proprietas*, et *θεός*, id est *Deus*.

angelo proferuntur, de solo Deo vera esse intelliguntur. Aliquando autem Pater intelligitur loquens in proprietate primae personæ, ut ibi: *Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum* etc. Aliquando Filius, ut in Genesi, ubi loquitur Dominus ad Abraham dicens: *Hoc tempore revertar ad te, et Sara habebit filium* (*Gen. xvii*). Aliquando Spiritus sanctus, ut in Malachia, ubi dicitur: *Ecce missum angelum meum ante faciem tuam* (*Malach. iii*); ibi loquitur Spiritus sanctus ad Patrem de Filio. Aliquando tota Trinitas, ut ibi: *Ego sum qui sum* (*Exod. iii*), vel forte ipsa usia ibi introducitur loquens. Tres autem personæ, ubi dicitur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, etc. (*Gen. i*.) Nomina vero demonstrativa magis inpropre conuenient Deo, quam pronomina relativa. Pronomina autem possessiva aliquando per maximam inproprietatem dicuntur de Deo, ut quando essentia notant identitatem; possessiva vero notare debent differentiam possidentis ad possessa. Inpropiissime tenetur hoc pronomen, *meus*, ubi dicitur: *Vindicta postquam meus a praetore recessi*. Similiter cum dicitur: *Sacrificia vestra odivit anima mea* (*Isa. i*), inpropiissime ponitur *mea*; nulla enim differentia inter animam Dei, et Deum; anima enim ipsa voluntas est, quæ est ipse Deus. Aliquando notat minorem inproprietatem, cum insinuat diem generationis; proprietatem vero, cum dicitur: *Hic est Filius mens dilectus*, etc. (*Matth. iii, xvii*). Minus citiam inpropre sunt, ut cum notat creationis auctorem, ut ibi: *Omnia mea sunt, auctoritate creationis et gubernationis*. Aliquando notat gratiam recreationis, ut in Evangelio: *Filii mei mecum sunt in cubili* (*43*), ibi enim sancti dicuntur Filii Dei propter gratiam ad optionis.

Reg. XXXVII. *Verba per majorem inproprietatem dicuntur de Deo, quam nomina, vel pronomina.*

455 Magis enim spectant ad compositionem. Ut enim testatur Aristoteles (*46*), omne verbum significat compositionem, quam sine compositis non est intelligere: verbum enim est nota ejus quod de altero dicitur

Reg. XXXVIII. *Nullum nomen in divinis est nota ejus quod de altero dicitur, vel quod alterum, sed potius ejus quod id ipsum est.*

Ut cum dicitur, *Deus est*, hoc verbum est noui est ibi nota aliejuis, quod de altero dicitur, vel quod alterum est ab ipsa essentia divina: Sed potius notat id quod est se ipsum, quod subditur. Essentia enim Deus est, et Deus essentia. Unde cum apud Aristotelem circa compositionem et divisionem veritas falsitasque consistat, apud theologum circa identitatem et diversitatem consistit.

(45) *Luc. xi, 7*: *Pueri mei mecum sunt in cubili.*

(46) *Lib. i De interpretatione*, cap. 3.

(47) Cap. 9.

(48) Haec verba, quæ ex Daniele citat Alanus, in eis non exstant: sed in Daniele quidem cap. vii,

A Reg. XXXIX. *Nullum verbum minus inpropre dicitur de Deo, quam hoc verbum est.*

Hoc enim verbum notat substantiam, et apud philosophos naturales carens temporali motu dicitur. Non enim, sicut alia verba, quæ actiones successivas significant, in motu habet significacionem, sed potius significat essentiam

Reg. XL. *Omne verbum presentis temporis minus inpropre dicitur de Deo, quam praeteriti, vel futuri.*

Præsentia enim ad Deum pertinet, non praeteritio, vel futurio. Eadem enim lex participiorum in divinis, et verborum, quia quot modis ponuntur verba, et participia. Similiter adverbia quedam minus inpropre dicuntur de Deo quam nomina; B notant enim varias circumstantias, sive relationes, qua de Deo dicuntur secundum usiam.

Reg. XLI. *Omne adverbium locale dictum de Deo prædicat immensitatem diriuam, sive quandam collationem Creatoris ad creaturas, secundum quam Creator in creaturis tanquam causa efficiens in suis effectibus esse dicitur.*

Cum enim dicitur: *Deus est ubique, vel alicubi*, non hoc ita dicitur, tanquam Deus circumscripsit loco intelligatur: sed potius Dei immensitas prædicatur, ut potius omnia infra ejus immensitatem contineri, quam ipsum esse in loco intelligatur

Reg. XLII. *Locatibus circumlocutionibus de Deo prædicatur aut immensitas divina, aut collatio, aut unio*

Verbi causa cum dicitur, *Deus est omni loco, vel, in aliquo, hic prædicatur divina immensitas*. Cum vero dicitur: *Deus est in sanctis, collatio divinae gratiae significatur*; in sanctis enim dicitur esse per gratiam. Cum dicitur esse in homine assumpto, hic prædicatur uirio, ut sit sensus: humana natura est unita Christo.

Reg. XLIII. *Adverbia temporalia de Deo dicta prædicant aeternitatem.*

456 Sive enim dicam de Deo: *Hieri fuit*; sive dicam: *Hodie, sive, cras erit, aeternitas prædicatur*. Unde cum dicimus: *Deus fuit antequam quidquid esset, nec tempus, nec temporalis anticipatio designatur, sed potius aeternitas*. Unde Boetius in libro *De Trinitate* (*47*) ait: *¶ Nostrum nunc quasi currens, tempus facit, et sempiternitatem: divinum vero nunc permanens, neque movens se, sed constans, aeternitatem facit.*

Reg. XLIV. *Adverbia similitudinis de Deo dicta, aut essentia veritatem, aut similitudinem, aut inproprietatem, aut adjunctionem significant.*

Verbi causa, *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* (*Joan. i*): ibi quasi notat essentiae veritatem, id est vere Unigeniti; similitudinem, ut ibi: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit Filio vitam habere in semetipso* (*Joan. v*); inproprietatem, ut legitur in Daniele (*48*), ubi dicitur:

vers. 9, scriptum est: *Antiquus dierum sedet. In psalmo autem LXXVII, vers. 63: Excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus a vino.*

Antiquissimus dierum sedebit judicans quasi crapulatus a vino; adjunctionem, cum dici: ur: Pater dicitur principium Fili, sicut dicitur principium Spiritus sancti, ut sit sensus: Pater dicitur principium Filii, et dicitur principium Spiritus sancti. Similiter præpositiones in divinis varia habent acceptiones.

REG. XLV. *Hæc præpositio, in, in divinis aliquando notat essentiam identitatem, et personæ pluralitatem; aliquando quasi diversitatem; aliquando æternam prædicationem; aliquando identitatem; aliquando causam efficientem; aliquando quasi causam formalem.*

Verbi causa, cum dicitur: *Filius est in Patre,* ita notatur personæ pluralitas, quod essentia identitas. Si enim cum dicitur: *Atalanta resultat in Parthenopæo,* notatur expressa natura similitudo; non est absurdum, si cum personæ pluralitate notatur identitas naturæ, cum dicitur: *Filius est in Patre.* *Quasi diversitatem,* cum dicitur: *Deitas est in Patre,* non dico diversitatem, sed quasi diversitatem: non est diversitas inter deitatem et Patrem, quia deitas est Pater, et Pater est deitas; sed quasi quedam transitio notatur, cum ibi præpositio per appositionem ponatur. *Æternam prædicationem,* eum dicitur: *Quod factum est, in ipso vita erat (Joan. i),* quasi in ipso vivebat per æternam dispositionem omne quidquid futurum erat. *Efficientem causam,* cum dicitur: *In Filio facta sunt omnia, id est per Filium. Quasi formalem causam,* cum dicitur: *Qui cum esset in forma Dei (Philipp. ii). Identitatem,* secundum quod dicitur quod Deus ante constitutionem mundi erat in se, vel apud se.

REG. XLVI. *Hæc præpositio, secundum, in divinis aliquando notat ordinem cause, aliquando notat ordinem intelligentie.*

Cum enim dicitur: *Filius, secundum quod Deus, est persona,* si notet ordinem cause, vera est propositio, ut sit sensus: ad hoc ut Filius sit persona, exigit ut sit Deus. Si vero notet ordinem intelligentie, falsa est locutio: in hoc enim nomine, Deus, non intelligitur persona. Si vero dicatur: *Filius, secundum quod est persona, est Deus,* ut notetur ordo intelligentie, vera est propositio, quia in hoc nomine, persona, intelligitur Deus, quia esse personam est esse Deum.

REG. XLVII. *Hæc præpositio, secundum, aliquando notat quasi efficientem causam; aliquando quasi formalem; aliquando naturæ conditionem.*

457 Verbi causa, cum dicitur: *Filius est aequalis Patri secundum substantiam,* hæc præpositio, secundum, notat hic quasi efficientem causam. Substantia enim causa est quasi efficientis, quare Filius sit aequalis Patri. Cum vero dicatur: *Filius est aequalis Patri secundum æqualitatem,* secundum notat quasi formalem causam. *Æqualitas enim est formalis causa, quare Filius sit aequalis Patri,* sicut apud naturaliem philosophum dicitur esse aliiquid

A simile secundum qualitatem, ut secundum notat efficientem causam: dicitur etiam aliquid esse simile secundum similitudinem, ut secundum notat formalem causam. Conditionem vero naturæ notat, cum dicitur: *Filius Dei, secundum quod homo, dimittit peccata,* id est, ens in humana natura. Similiter alias præpositiones de Deo dictæ varias notant circumstantias; conjunctiones etiam.

REG. XLVIII. *Nominum, quæ de Deo dicuntur, atid dicitur de tribus personis, ita quod de nulla carum; atid ita de tribus in summa, quod de singulis; atid ita de una persona, quod non de aliis.*

Exempli causa hoc nomen, *Trinitas,* ita dicitur de tribus in summa, quod de nullo singulatim, quia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sunt Trinitas, sed nec Pater, nec Filius, nec Spiritus sanctus est Trinitas. Hoc nomen vero, *Deus,* ita dicitur de tribus in summa, quod de singulis, quia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sunt Deus, et tam Pater, quam Filius, quam Spiritus sanctus est Deus. Hoc autem nomen, *Pater,* vel hoc nomen, *Filius,* vel hoc nomen, *Spiritus sanctus,* ita dicitur de una persona, quod non de alia.

REG. XLIX. *Nominum theologorum (49) alia appropriant uni personæ nomine, et re; alia nomine, et non re.*

Verbi causa hoc nomen, *Pater,* appropriatur nomine et re, quia nec hoc nomen, *Pater,* nec ejus significatio alii convenit, quam Patri. Similiter hoc nomen, *Filius,* Filio. Hoc nomen vero, *potentia,* ita appropriatur Patri nomine, quod non re, ut sit appropriatio dicendi, non essendi. Solus enim Pater dicitur potentia: sed non est solus potentia; in quo Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sunt una potentia. Similiter hoc nomen, *Sapientia,* appropriatur Filio nomine, et non re.

REG. L. *Hoc nomen, Pater, de Deo dicitur aut prædicat personam, aut personalē proprietatem, aut relationem Patris ad Filium, aut relationem Patris ad creaturas secundum creationem, aut relationem Patris ad hominem secundum refectionem.*

Verbi causa cum dicitur: *Deitas est Pater,* hic predicatur persona de usia, ut sit sensus: *Deitas est Pater,* id est ille qui generat; et secundum hoc substantiativatur hoc nomen, *Pater,* subintelligendo articulo, ut sic exponentur Gallice: *Deitas est Pater,* id est *li Pere* (50). Nec mirandum, si in divinis persona predicatur, cum in naturalibus non prædictetur nec rei proprietas. In naturalibus enim aliiquid prædicitur per inherentiam, quando aliiquid ostenditur alieni inherere, vel convenire tanquam rei proprietas. In divinis vero, ubi nihil inheret, nisi accretivum (51), nec ostenditur quid de quo, vel quid cui inhæreat; sed quid (52) sit, vel quomodo se habeat. Ut cum dicitur: *Deitas est Pater,* hic non attenditur quid de deitate dicatur, vel qui ei inhæreat, cum nil ei insit; sed potius quid si

(49) *Lege theologicorum.*

(50) Codex habet *li per.* *Lege* quæ paulo ante adnotavimus ad Reg. 25, pag. 491.

(51) *Humanitas* per hypostaticam conjunctionem Verbo veluti accredit.

(52) Codex pro *quid* habet *quidquid.*

deitatis. Unde ad interrogationem factam de deitate, quid ipsa sit, convenienter respondet: *Patrem.*

Non enim dicere possumus ibi praedicari relationem de deitate, cum deitas nec generans, nec genita, nec procedens sit (53), nec relationes personales in deitate esse intelliguntur, per quas deitas a Patre, vel Filio, vel Spiritu sancto distinguatur. Personalis vero proprietas praedicatur, cum respondet ad hanc interrogationem: *quis est Deus generans?* *Pater;* ut similiter subintelligatur articulus, et nomen substantivetur. In naturalibus autem personalis proprietas dicitur proprius status personæ, qui attenditur ex concurso omnia substantialium et accidentalium rei, quæ praedicatur hoc vocabulo, *Socrates*, et hoc vocabulo, *Plato*: quod etiam propria qualitas a grammaticis solet dici. In divinis autem non proprie, sed per similitudinem potest assignari personalis status, ut personalis proprietas Patris dicatur singularis ejus status, qui attenditur ex concurso deitatis, innoxibilitatis, paternitatis, spirationis: nee est veri nominis personalis proprietas, sed quasi personalis proprietas, nec facit *quid*, vel *ad aliquid*, sed *quem*. Non sunt autem propria vocabula in sacra pagina, quibus isti personales status designentur; sed per quamdam circumlocutionem, ut, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus; quæ respondentur ad interrogationem factam per *quis*: *Ut, quis est Pater?* Deus Pater, *Quis est Filius?* Deus Filius. *Quis est Spiritus Sanctus?* Deus est Spiritus sanctus. Non enim ad interrogationem factam per *quis*, debent responderi relationes, sed ad interrogationem factam per *quomodo*: ut si queratur: *quomodo se habet Pater?* convenienter respondet: *Pater est Pater Filii.* Similiter *Filius est Filius Patris.* Unde et hoc nomen, *Pater*, adjective retentum praedicat relationem de Patre. Aliquando hoc nomen, *Pater*, praedicat relationem ad creaturas secundum creationem, ut cum dicitur: *Credo in Deum Patrem omnipotentem.* Aliquando relationem ad hominem, secundum recreationem ut cum dicitur: *Pater noster, qui es in celis.*

REG. LI. *Hoc nomen, principium, aliquando praedicit paternitatem, aliquando spirationem, aliquando relationem Creatoris ad creaturas.*

458 Ut cum dicitur: *Pater est principium Filii*, hic praedicatur spiratio, quæ communis Patri est, et Filio, secundum quam Pater, et Filius spirant Spiritum sanctum. Unde aequivoce videtur dici hoc nomen, *principium*, cum Pater dicitur principium Fili, et principium Spiritus sancti: hic enim paternitas, ibi vero aspiratio (54) praedicatur. Unde, non videtur vere posse dici unica prolatione: *Pater*

(53) Post Alani obitum, anno scilicet 1217, Concilium Lateranense IV contra Joachinum albatem, hoc tulit decretum: *Illa res nempe essentia divina non est generans, neque genita, nec procedens; sed*

*A est principium Fili, et Spiritus sancti: Sed, Pater est principium Fili. Pater est principium Spiritus sancti, secundum illam significationem, qua hoc nomine, *Pater*, praedicatur spiratio. Secundum hoc etiam affirmari potest Patrem esse principium Fili, et Spiritus sancti: potest tamen dici, quod non nisi origo, quæ quodammodo pertinet ad paternitatem et spirationem, hoc termino praedicatur, *principium*, ut sit sensus: *Pater est principium Fili, et Spiritus sancti, id est origo.* Et secundum hoc nulla erit aequivocatio in hoc nomine, *principium* cum Pater dicitur *principium Fili et Spiritus sancti*: Et secundum hoc Pater est tam *Fili* quam *Spiritus sancti* *principium*; sed non est principium tam *Fili*, quam *Spiritus sancti*: sicut posito quod Socrates erit albus duobus momentis, concedendum est quod Socrates utroque duorum momentorum erit albus aliqua albedine, non tamen aliqua albedine erit albus duorum momentorum utroque. Similiter Pater, et Filius dicuntur unum principium *Spiritus sancti*, quia una spiratio spirant Spiritum sanctum. Sed cum dicitur: *Pater, et Filius sunt unum principium Spiritus sancti*, utrumque istorum nominum, *unum principium*, tenetur adjective, quantum ad significacionem; quamvis hoc nomen, *principium*, tencatur substantive quantum ad vocem; hoc etenim nomen, *unum*, notat spirationis unitatem; *principium*, vero notat spirationem, nec tamen vere potest dici: *sunt unus spirans; unus enim pertinet ad personam*; Pater autem, et Filius non sunt una persona spirans. Nec possunt dici *unus spirans; unus enim pertinet ad essentiam*; Pater autem, et Filius non sunt una essentia, spirans; essentia enim non spirat. Sed possunt dici duo spirantes, ut *duo ponatur substantive, spirantes autem adjective, id est duo qui spirant: non tamen duo spiratores. Spiratores enim ponentur substantive, et sic notaretur spirationum pluralitas*. Hilarius tamen dicit (55) *Spiratum sanctum procedere a Patre et Filio auctoribus; sed auctoribus ponetur pro spirantibus, substantivum scilicet pro adjective, tropica enim locutiones sustinendæ sunt, non extendendæ. Sed quamvis concedatur Patrem et Filium esse unum principium, non tamen concedendum, idem principium, *Idem enim facit intrinsecum relationem, et ita cum Pater esset unum principium Spiritus sancti, Filius esset idem principium, et ita non solum spirationis, sed et personæ in Patre et Filio videtur esse identitas. Praeterea non est concedendum Patrem et Filium esse aliquod principium Spiritus sancti; aliquod enim paritivum est sicut non admittitur, *Pater et Filius sunt aliquis Deus*.* Ad terminum autem improprie positum non admittitur relatio ut cum dicitur, *idem est, vel, non est, vel, illud est, vel, aliquod est*. Unde quidam ex parte subjecti non admittunt,**

est Pater qui generat, Filius qui gigitur, et Spiritus sanctus qui procedit;

(54) Legendum videtur spiratio, pag. 191.

(55) Lege quæ adnotavimus ad reg. 24.

ut dicatur : principium Sp̄iritus sancti est Pater, et Filius : terminus enim, ita improprie sumptus non potest sumi ex parte subjecti, quamvis improprie ponatur ex parte prædicati, Alii dicunt : ideo ex parte subjecti sumi non potest, quia adjective tenetur; adjectivum autem adjective retentum non potest supponere. Sed haec nulla videtur ratio. Quavis enim est-adjectivum significatione, tamen est substantivum voce : sicut hoc nomen, *Dominus*, hoc nomen, *auctor*. Alii admittunt : principium Spiritus sancti est Pater et Filius, dicentes ibi fieri sermonem de spiratione, quæ est Pater et Filius. Sed si hoc est, spiratio est principium Spiritus sancti; et ita spirat Spiritum sanctum. Sed nullo modo hoc admitti debet: Principium Spiritus sancti est Pater, et Filius, vel, et Pater et Filius, quia aut ibi licet suppositio pro essentia; et ita falsa esset locutio, aut pro pluribus personis, et ita hoc nomen, principium, teneretur collective : sed nulla est ratio, quod hoc nomen pro pluribus sumeretur personis. Unde concedimus : unum principium Spiritus sancti est Pater : unum principium Spiritus sancti est Filius : sed non idem na identitas personæ intelligatur : nec aliud, ne spirationis pluralitas notetur. Unde concedendum est : Principeum Spiritus sancti est Pater, et idem non est Filius. Principium Spiritus sancti est Pater, et non est Filius. Non tamen : Principium Spiritus sancti non est Filius. Videretur enim non solum persona, sed et spiratio removeri a Filio. Ergo quia Spiritus sanctus una spiratione spiratur a Patre et Filio, sustineri potest, quod dicitur in hymno (56) : *Unus Patri cum Filio*, id est una spiratione procedens a Patre et Filio, ut unus notet unitatem spirationis. Si tamen inveniretur *Patri*, manifesta esset locutio ; ut esset sensus : unus Spiritus Patris et Filii. Sunt tamen qui corrigit dicentes : *Unum Patri*, id est unus essentia cum Patre, et Filio. Relations vero Creatoris ad creaturas prædicat principium, cum dicitur : Deus est Pater creaturarum.

REG. III. Nominum, quæ appropianter personis nomine et re, alia dicuntur per positionem, alia per abnegationem.

550 Verbi causa, hoc nomen, *Pater*, de Deo dicitur per positionem; hoc nomen vero, *innascibilis*, per abnegationem. Non enim Pater dicitur innascibilis per positionem proprietatis, sed per abnegationem originis, ut sit sensus : Pater est innascibilis; id est non est ab aliquo. Similiter hoc nomen, *ingenitus*. Hæc autem nomina specialiter convenient Patri, ut non removeatur nativitas, sed

(56) In omnibus manu exaratis, ac pervertustis breviariis, que penes se habet D. Joan. Chrysostom. Trombellius abbas noster ac visitator, que sane non pauca sunt, ita scriptum est, ut nunc legit Ecclesia, nempe : *Unum Patri cum Filio*: omnia enim consenserit ipse rogatu meo.

(56') Veras relationes, ac notiones a Deo exclusit præpositivus, ac Gregorius Ariminensis. Plerique vero theologi relations originis in Deo aiunt esse

A origo. Negationes enim plurim sunt negativæ, quam positiones positivæ. Unde Spiritus sanctus non dicitur innascibilis, nec ingenitus, quia habet esse per originem : potest tamen dici non genitus, vel non esse genitus. Sunt tamen qui dicunt, innascibilitatem esse proprietatem ; sed si proprietas est qua Pater discernitur a Filio et Spiritu sancto, relatio correlationem videtur habere : ergo aut filiationem, aut aliam : si aliam a filiatione et processione, plures erunt personales relationes, quam quinque (56*). Si vero filiationem habet correlationem, aut una relatio habebit duas correlationes, aut innascibilitas erit paternitas : quod est impossibile, quia, ut ait Augustinus (57), aliud est esse Patrem, aliud innascibilem : non enim in eo quod quis est Pater, est innascibilis; Patrem enim esse Patrem, et habere originem, non est ab aliquo (58). Præterea nascibilis et innascibilis potius videntur esse opposita, ut privatio, et habitus, sive ut affirmatio, vel negatio, quam ut relativa : et ita innascibilis non dicitur relative ad nascibilem, vel ad Filium. Si autem hoc nomine, innascibilis, prædictetur aliqua proprietas de Patre, in eo quod non est ab aliquo, eadem ratione si singulatur vocabulum de Spiritu sancto, prædictabitur proprietas, ut ingenitor, quia nullus ab eo procedit, vel generatur. Scindam quod nascibilis et innascibilis non opponuntur, ut privatio et habitus, sed ut affirmatio et negatio; privatio enim non habet locum in divinis, quia aucter habitum, et importat debitum : cum enim dicitur : *Iste, est cæcus*, sensus est : non habet visum, cum habere debeat. Opponitur autem nascibilis et innascibilis, ut affirmatio et negatio, sicut finitum, et infinitum : non enim hoc termino, innascibilis, aliquid ponitur, sed potius removetur.

REG. III. Hæc circumlocutio, *Spiritus sanctus*, aut personam, aut personalem proprietatem, aut relationem in divinis prædicat.

Personam quidem, cum dicitur : *Deitas est Spiritus sanctus*. Sed personalem proprietatem, cum respondetur ad interrogationem factam per quis, ut cum dicitur : quis est tercia in Trinitate persona? respondetur : *Spiritus sanctus*. Relationem, cum dicitur : *Spiritus Sanctus est Spiritus sanctus Patris*; ac si dicatur : *Pater spirat Spiritum sanctum*; hæc enim circumlocutio, *Spiritus sanctus*, non proprie dicitur relative sed specialiter inventa fuit ad circumloquendum personalem proprietatem *Spiritus sancti*, et sumitur per maiorem improprietatem ad prædicandum processionem, qua *Spiritus sanctus* procedit a Patre et Filio. Pertractatis his

quatuor, notiones autem quinque, nempe innascibilitatem, paternitatem, filicitem, spirationem activam, et spirationem passivam. Sunt tamen divinas notiones sex posuit, nemirum has quinque, quas dixi, et Filii inspirabilitatem.

(57) Lib. v. *De Trin.* cap. 6, num. 7. tom. VIII, pag. 835.

(58) Locus emendandus.

que de nominibus personalibus, quae appropria- A tur nomine et re, tractandum est de his quae ap- propriantur nomine et non re. Sciendum ergo quod cum una sit potentia Patris, et Filii et Spiritus sancti, haec nomina *potentia, potens, omnipotens, omnipotens*, appropriantur Patri, non res nominis. Hac ratione fit approprio hujus nominis, *potentia*, et aliorum nominum predictorum, ne Pater videatur esse impotentior Filio, cum in naturali genera- tione patres ratione antiquitatis soleant esse imbe- cilliores filiis : vel quia nihil est, cuius Pater non sit auctor, Filii per generationem, Spiritus sancti per spirationem, alterius rei per creationem. Ut autem penes Patrem insinuetur consistere auctoritas, ei appropriatur nomen *potentia*, vel *omnipoten- tia*.

Reg. LIV. *Ille solus vere est omnipotens, qui potest omnia, quae posse est aliquid posse.*

Hoc soli Deo concrevit : ipse enim solus potest omne illud quod posse est aliquid posse. Unde quamvis peccare non possit, non tamen in hoc derrogatur ejus *omnipotentia*, quia posse peccare potius est *impotentia* quam *potentia* : est enim ex infirmitate. Sed nonne Adam ante peccatum peccare potuit? nec tamen infirmitatem habuit. Ad quod dicitur, quod infirmitas duplenter intelligitur, ut privatio et negatio, quando ut privatio, nota vitium, et tollit infirmitas habitum : qualiter Adam infirmus fuit post peccatum, quando ut negatio concipiatur, vitium non insinuatur, sed tantum infirmitatis habitus tollitur : qualiter Adam infirmus fuit ante peccatum, non quia haberei vitium, vel aliquam infirmitatem, sed quia infirmitatem non habebat. Deus autem nec est infirmus aliquo vitio, eo quod aliquam *impotentiam* habeat, vel quia infirmitatem baheat. Sed nunquid concedendum est quod possit currere, vel ambulare? non quia implieantur *potentia* et *corporale exercitium*, quod circa Deum intelligere est nefarium: non tamen ideo minus est *omnipotens*, quia quamvis tales actiones non exerceat, tamen ejus subjectae sunt *potentiae*, et eas facit auctoritate, non actione.

Reg. LV. *Id solum potest Omnipotens, quod ejus justitia, ejus potentia, ejus misericordia co-venit.*

S. quid enim contra potentiam ejus esset, si fieret, vel contra justitiam, vel contra misericordiam, illud Omnipotens non potest, quia hoc *omnipotentia* ejus derogaret.

Reg. LVI. *Deus omnipotens dicitur, quia potest non solum quae sunt, vel fieri possunt, sed etiam ea, quae fieri non possunt.*

Potest enim multa, quae sunt impossibilia secundum inferiorem causam, vel secundum naturam : sunt tamen possibilia secundum superiorem cau- sam.

Reg. LVII. *Quidquid est possibile secundum i-nferi-*

riorem causam, est possibile secundum superiorem : sed non convertitur.

Possibile secundum inferiorem causam dicitur illud quod potest fieri secundum cursum naturae, ut hominem de homine, bovem de bove nasci. Dicitur etiam possibile secundum naturam, quod quamvis non fiat secundum inferiores causas, tamen in consuetudine est ut fiat, ut animal creari. Animaru ergo creari secundum naturam dicitur, quia fieri solet : consuetudo autem altera natura dicitur. Unde si in consuetudine esset hominem suscitat a mortuis, mortuum suscitat diceretur possibile secundum naturam propter consuetudinem, quam vocamus alteram naturam. Possibile vero secundum superiorem causam dicimus id quod superior causa, id est Deus, facere potest, quamvis in natura non sit, ut fieri possit, ut asinam Balaam loqui, virginem parere, et hujusmodi. Illud autem quod possibile est secundum naturam, simpliciter dicitur possibile : quod vero dicitur impossibile secundum inferiorem causam, non simpliciter dicitur possibile, sed possibile Deo.

Reg. LVIII. *Omne impossibile secundum inferiorem causam, ad quod sequitur impossibile secundum superiorem, est impossibile Deo.*

450 Impossibile secundum inferiorem causam dicitur illud quod non potest fieri secundum consuetum naturae eursum, ut virginem parere. Im- impossibile vero secundum superiorem causam est illud, quod non potest facere superior causa, id est Deus, ut Deum non esse bonum : hoc enim non potest facere Deus, ut non sit bonus ; hoc enim esset divinae maiestati derogare. Et sic omne impossibile secundum superiorem causam est impossibile secundum inferiorem, sed non econtrario. Truncum enim esse vitulum est impossibile secundum legem naturae : possel tamen Deus naturam trunci a subiecto removere, et vituli naturam ei imprimere : quod si fieret, truncus desineret esse truncus, et inciperet esse vitulus : licet hoc fieri sit contra naturam, tamen cum factum esset, quod prius naturaliter erat truncus, nunc contra naturam esset vitulus. Sed quod album manens album sit nigrum, impossibile est non solum secundum inferiorem causam, sed secundum superiorem ; licet enim Deus circa substantiam posset alterare materiam, ut de aqua fieret vinum, tamen id non potest, ut cum singulariter sit aqua, sit vinum ; cum sit album, sit nigrum ; cum sit, non sit : quod si esset album, dum esset nigrum, Deus sua auctoritate faceret ut non esset quod sua auctoritate fecerat, quod esset : ligatur sibi ipsi discors esset : quod est impossibile. Et ita omne impossibile secundum inferiorem causam, ad quod sequitur impossibile secundum superiorem, est impossibile Deo. Similiter potest concepi illud quod dicitur a Hieronymo : Cum Deus possit omnia, non potest de corrupta facere virginem ; id est, non potest Deus (59) ut aliqua simul

sit corrupta et virgo. Sed queritur, cum magis dis-
crepant in naturis Creator et creature, quam al-
bum et nigrum (ista enim in nullo genere conve-
niunt; album vero, et nigrum in genere subalterno),
quomodo Deus potuit facere ut Deus, ens Deus, es-
set homo, et non potuit facere ut album, ens album,
esset nigrum. Ad quod respondetur quod res incipit
esse aliquid, vel aliquius modi dupliceiter: aut
per solam concatenationem, aut per alterius rei ad
se uninem. Verbi causa: aliquid incipit esse album
per concatenationem substantiae, et proprietatis,
que sit subiecto causa praedicati, secundum quod
incipit esse album. Deus vero incipit esse homo ex
eo quod humana natura unita est divina naturæ.
Sic ergo potuit Deus facere ut manens Deus esset
homo, per unionem scilicet humanae naturæ. Sed
hoc non potuit facere per solam concatenationem ut
humanitate persone divinæ componeret, et non
hominem, id est corpus et animam personæ uniret.
Similiter potuit facere ut album manens album es-
set nigrum: siquidem ineffabili unione, secundum
quam humanam naturam divinæ, uniret nigrum
albo, ut, sicut dicitur, Deus est homo, ita vere pos-
set dici: Album est nigrum: sed hoc non posset
fieri per solam concatenationem, sive albi et nigri
unionem, ut albo manenti albo imprimeretur nigro-
de, et non gratia nigri, quod uniretur albo.

REG. LIX. *Non si veritas est in essentia, possibilis-
tas est in natura.*

Sensus est: Non omne, quod est verum, est pos-
sibile secundum naturam, ut ea quæ sunt secun-
dum superiorem causam, ut asinam Balaam loqui.
Hoc considerantes quidam non concedunt, omne ve-
rum esse possibile, negantes quod, si aliquid se-
quatur ad aliud, antecedens est possibile, conse-
quens est possibile. Verbi causa, ad hoc enuntiabile,
Deum facere asinam Balaam loqui, sequitur asinam
Balaam loqui: non tamen si hoc antecedens est
possibile, consequens est possibile. Dicunt enim
quod ad possibile secundum naturam sequitur aliud
possibile secundum naturam; sed non ad possibil-
itatem secundum superiorem causam sequitur possi-
bilis secundum inferiorem; sed ad possibilitem
secundum superiorem sequitur possibilis secun-
dum inferiorem; dictum enim quod possibile est
Deum facere asinam Balaam loqui, non tamen pos-
sibile asinam Balaam loqui, quia innueretur possi-
bilis naturæ. Sunt tamen quedam ita impossibili-
ta, quod etiam impossibile est ea fieri, antequam
fiant; et postquam facta sunt, impossibile est ea
fieri secundum naturam, ut antequam asinam Balaam
loqueretur, impossibile erat secundum naturam
eam loqui.

De talibus dicunt praedicti ea esse impossibilia,
antequam fiant, et dum fiant. Sunt et alia, quæ
antequam fiant, impossibile est ea fieri; sed post-
quam fiant, sunt possibilia, ut istud: qui cœcus est,
videre est impossibile; sed postquam videt, possibile est
ipsum videre; videt enim secundum naturales po-

tentias. De talibus dicunt illi quod impossibilia
sunt, antequam fiant; possibilia vero, postquam
facta sunt. Sed melius est, ut alii dicunt: Omne
verum est possibile, ut sicut verum ampliatur ad
ea quæ sunt secundum superiorē causam, ita
possibile; una enim est species possibilis, nec est
concedendum, quod aliquid sit possibile, nisi in
veritate sit, vel secundum naturam fieri possit.
Unde non concedimus Deum facere asinam Balaam
loqui, esse impossibile, quia nec in veritate est, nec
secundum naturam fieri potest: sed tamen conces-
sus Deum posse hoc facere, ut fist sermo de re,
non de dicto: possibile est etiam Deo asinam Ba-
laam loqui: et sic verum fuit, et possibile asinam Ba-
laam loqui, sed modo nec verum est, nec possibile.
REG. LX. *Omnipotens nihil non potest quod potuit,
nihil non potuit quod potest.*

461 Seus est: Quidquid potuit Deus, potest,
et e converso. Sed objicitur sic: Sed Deus potuit
facere mundum non fuisse: ergo potest facere
idem. Non sequitur: posse enim facere, quod mun-
dus non fuisset, non est aliquid posse. Deus autem
non posset facere, quod mundus non fuisset; hoc
enim esset contra suam potentiam. Cum enim mun-
dus sua auctoritate factus sit, si faceret quod mun-
dus non fuisset, sibi dissidens esset. Sed quidquid
fuit subiectum ejus potentie, eidem est subiectum,
et e converso. Cum ergo dicitur: *Quidquid potuit,
potest*, quanvis absoluta sit dictio, non tamen est
absoluta intelligentia: sed hoc verbum exigit intelli-
nitivum, sicut et verba affectiva, ut sit sensus:
Quidquid potuit facere, potest facere, et quidquid
potuit facere in actu, potest facere; sed non potest
facere in actu: in actu enim potest facere animam
Petri, sed non potest eam creare in actu, cum ve-
rum sit eam esse; sed ipse in actu posset facere,
ut non esset; in eodem tempore posset facere,
ut iterum esset: sed in actu non posset facere, ut
nunc primo esset dissidens.

REG. LXI. *Opera Trinitatis indivisa sunt.*

Sensus est: Quidquid operatur Pater, operatur
Filius, operatur Spiritus sanctus. Hæc universitas
accordatio est circa opera, quæ a Deo fieri pos-
suant, ut sit sensus: Omne opus, quod est subiectum
potentia Patris, est subiectum toti Trinitati. Si quis
vero objiciat quod Pater potest generare, Filius
vero non, et ita Pater potest aliquid, quod non Filius,
non valet objectio. Patrem enim posse gene-
rare non est Patrem posse quid, sed potius est
posse ad aliquid; potentia enim generandi in Patre
est ad hoc ut generetur, in Filio ad hoc ut generetur:
eadem est in Spiritu sancto ad hoc ut procedat.
Nec concedendum est potentiam generandi esse in
Filio, quia duo implicantur, potentia et generatio;
et secundum hoc videretur potentia esse in Filio
ad generandum. Concedi tamen potest quod poten-
tia generandi sit in Patre, et eadem sit in Filio;
pronomen enim non refert, nisi potentiam sine ratio-
nali relationis.

REG. LXII. *Nihil contra illius voluntatem fieri potest, qui nihil nisi bonum velle potest.*

Hæc regula satis patet, quia, ut ait auctoritas : *Omnia quæcumque voluit, fecit (Psal. cxii).* Voluntas autem Dei multiplex dicitur : aliquando enim voluntas Dei dicitur ejus auctoritas; et ita eundi aliquid velle, nihil aliud est quam aliquid ejus auctoritate existere. Per quamdam metaphoram operatio ejus dicitur voluntas, quia opus solet esse signum voluntatis operantis. Cum ergo dicitur, Deus vult hoc, hic divina usia prædicatur et compredicatur effectus usiae. Contra hanc auctoritatem nihil dicitur. Etiam id quod subjacet Dei voluntati, dicitur voluntas, et contra hanc voluntatem nihil sit : quod enim aliquid subjaceat voluntati Dei, et non fiat, impossibile est. Item voluntas consilium dicitur; ut ibi : *Vult omnem hominem salutem fieri (I Tim. ii),* id est consulit (60) : et contra hanc voluntatem multa sunt. Multa enim consulit Deus, quæ non eveniunt. Voluntas etiam dicitur permisio, secundum quam dicitur Deus velle mala, id est permittere. Unde : *Non est malum in civitate, quod non faciat (Amos iii),* id est permittat. Eadem ratione quod non velit, contra hanc voluntatem nihil sit ; quia ut aliquid subjaceat voluntati Dei, et non fiat, est impossibile. Nihil ergo sit contra voluntatem Dei, quæ Deus est : sed multa præter voluntatem. Perfractatis his, quæ de potentia Dei, et voluntate dicenda erant, agendum est de Sapientia. Cum una sit sapientia trium personarum, tamen hoc nomen, *Sapientia,* appropriatur Filio, vel quia procedit a Patre tamquam sapientia a mente, vel ne videatur minus sapiens Patre, cum in naturali generatione filius sit minus sapiens patre.

REG. LXIII. *Prima substantia non recipit maius, vel minus.*

462 Prima substantia dicitur usia, quæ est substantia substantiarum, forma formarum, causa causarum. Substantia in nullo recipit maius, vel minus; nec in potentia, quia quidquid potuit, potest; nec in voluntate ; quidquid enim velut, vult. Verbum enim voluntarium exigit verbum infinitivum : et ideo varius potest esse intellectus, cum dicitur : Quidquid voluit, vult. Si enim sic intelligas, quidquid voluit esse, vult esse, falsum est. Si vero sic : Quidquid voluit esse, vel fuisse, verum est. Simpliciter tamen concedendum est, quod quidquid voluit, vult. Similiter Dei sapientia, vel scientia non recipit magis, vel minus. Sed notandum quod scientia aliquando dicitur divina usia, quæ nullo modo variari potest : non potest uno tempore magis esse sciens quam alio. Scientia etiam dicitur scita : et secundum hoc forte scientia Dei potest augeri, vel minui. Sed queritur utrum possit plura scire quam sciat. Quod sic videatur posse probari : plura potest scire esse quam sciat esse; ea enim

A sola scientur, quæ sunt. ergo potest plura scire quam sciat. Econtra videtur posse probari, quod non, quia infinita est ejus scientia, et infinita sub-jacent ejus scientie. Iem omnia possibilia et omnia impossibilia in notitia Dei sunt; et ita omnia scientie ejus subjecta sunt. Item, si scientia proprie dicatur esse eorum quæ sunt, cum ipsa proprie vertatur circa enuntiabilia, si Deus incipit scire unum contradictorie oppositorum, desinit scire oppositum : et ideo non potest plura scire, quam sciat. Sed siue de aliis verbis dictum est, hoc verbum *scire infinitum modum* exigit. Si ergo sic intellegas : non potest plura scire quam sciat, falsum est; si vero sic : Non potest de pluribus habere scientiam quam habeat, verum est. Cum ergo dicitur : Quod semel scit Deus, semper scit, intelligendum est, fuisse, vel esse, vel futurum esse; quoddam enim scit esse, vel fuisse, et sciet fore quod sciet esse vel fuisse: et sic de quocunque habet scientiam semel et semper.

REG. LXIV. *Divina providentia nulli non potest.*

Sicut scientia non potest augeri vel minui, ita nec falli. Si enim, ut dixit Aristoteles (61), omnis scientia impermixta est falsitati, multo magis sapientia Dei : et ita impossibile est non evenire quod Deus prævidit : non quod Dei providentia eventui inferat necessitatem, et ita auferat liberi arbitrii libertatem; sed quia hoc esse non potest, scilicet quod provideat, et non eveniat : non quod divina Providentia sit causa eventum attingens; sed causa comitans causam sine qua non. Unde sequitur hæc regula :

REG. LXV. *Necessarium est evenire, quod Deus prævidit, necessitate consequenti (62), non consequentis.*

Non enim necessarium est illud quod prævisum est, evenire : sed hoc tantum necessarium est, ut eveniat quod prævisum fuerit, ut sit necessitas consequentie, non partis impotentie. Sicut hoc totum est necessarium, Socratem moveri, si currit : nou tamen necessarium est, Socratem moveri, vel currere. Similiter nou est necessarium, Deum prævidisse quod futurum est, vel prædestinasse, quis salvandus : Deum enim prædestinasse, quavis sit dictum de ræterito, tamen spectat ad futurum, sicut nou est necessarium Antichristum fore lecturum. Ex hoc sequitur hæc regula :

REG. LXVI. *Ad necessitatem superioris causæ sequitur necessitas inferioris causæ; sed non converterit.*

463 Dupliciter autem dicitur necessarium secundum superiorem causam : vel illud, quod superior causa impedire non potest, ut Deum esse sapientem, vel bonum : quod ita sit auctoritate superioris causæ, et non ministerio inferioris causæ quod inferior cause impedire non possit, ut virginem parere : quod enim virgo manens virgo pa-

(60) Legenda sunt quæ de celebri hoc loco episcopata prima ad Timotheum recentiores theologi scripserunt.

(61) In libro i Posteriorum

(62) Codex habet consequendi.

reret, ita factum est Dei auctoritate, quod inferior ad hoc efficaciter operari non potuit, nec impeditre: ipsa quidem per libertatem liberi arbitrii potuit impeditre, ne pareret, sed non potuit impenitare, quia manens virgo mente et corpore pareret. Unde dicit auctoritas, quod prophetiam prædestinationis necesse est omnibus modis adimpleri, id est nulla inferiori causa potest impeditri. Similiter dicitur esse aliquid necessarium duplenter secundum inferiorem causam, vel quia inferioris cause ad hoc operantur, ut hominem esse animal: vel quia inferior causa impeditre non potest quia sit, ut firmamentum moveri. Necesitas autem, quæ sit secundum superiores causas, dicitur necessitas absoluta: illa vero, quæ sit secundum inferiores causas, dicitur determinata: secundum quod testantur philosophi, ad absolutam sequi determinatam. Unde si necessarium est Socratem moveri, necessarium est ipsum moveri, dum currit: sed non convertitur. Apud Aristotelem necessitas determinata dicitur, que non simpliciter proponitur, sed cum determinatione; ut Socratem moveri, dum currit. Secundum superiorem causam necessarium dicitur, generalem hominum resurrectionem esse futuram, quia sola Dei auctoritate fit, nec aliqua inferior causa impeditre potest. Juxta hanc opinionem sunt qui dicunt necessarium fuisse Christum dixisse verum, postquam dixit Petro: *Antequam gallus cantet, ter me negabis (Luc. xxii)*, quia taliter dixerat, quod vitari non poterat. Sed hoc videtur esse falsum, quia inferior causa impeditre poterat, ne verum esset; poterat enim Petrus non negare. Ad hoc etiam sic opponitur: Si Christus dixit, eveniet: sed necessarium est Christum dixisse, ergo necessarium est evenire. Sed hoc juxta prætaxatam opinionem sic solvitur. Si aliquid sequitur ad aliud, et primum est necessarium necessitate naturæ (65); sed non si aliquid sequitur ad aliud, et primum est necessarium necessitate personæ, ultimum necessarium est necessitate naturæ: sed Christum dixisse verum, est necessarium quasi gratia termini, ratione videlicet personæ: et talem necessitatem personæ non sequitur necessitas naturæ. Item sic opponitur: Aliquid est necessarium, et aliud est possibile: ergo potest esse verum cum illo. Potest dici quod non sicut necessarium Christum aliquid dixisse, vel enunciasse. Quanvis hoc dictum videatur de prædicto, tamen spectat ad futurum; sicut hoc dictum, Platonem qui erit albus, fuisse lectorum, non est necessarium. Unde nec necessarium est Socratem dixisse verum, quia hoc dixit; potuit enim non enunciasse id est nec verum, nec falsum dixisse.

(65) Videtur hic aliquid desiderari, quod sic supponi potest: *Si aliquid sequitur ad aliud, et primum est necessarium necessitate naturæ, ultimum est necessarium necessitate naturæ: sed non si aliud*, etc.

A REG. LXVII. *Necessitati superioris causæ cedit necessitas inferioris causæ.*

Potest enim superior causa regulæ naturæ derogare. Unde Hilarius (64): *Quod Creator factus est creature, non est naturæ ratio, sed potestatis exceptio.* Unde antequam Virgo pareret, necessarium era Virginem non parere. Huic necessitati superiori causa derogavit, cum virgo peperit. Similiter dieunt quidam necessarium fuisse Lazarum salvati, postquam decessit; sed postquam revixit, non fuisse: potuit enim peccare, et ita in mortali peccato decedere. Similiter alii qui dicunt non fuisse necessarium Lazarum salvati, postquam decessit, quia mors illa prima naturalis non fuit, sed miraculosa, nec adhuc ad bravium pervenerat, sed quasi de medio studio exceptus fuerat, et dignitas meriti ex futura vita pendebat. Nos dicimus necessarium fuisse Lazarum salvati, postquam decessit; nec postquam revixit, peccare potuit: fuit enim somes peccati per mortem in eo extinctus.

Sicut Patri appropriatur (65) hoc nomen, *potentia*, Filio hoc nomen, *sapientia*; ita Spiritui sancto hoc nomen, *bonitas*, quamvis trium sit una bonitas. Cum hoc nomen, *Spiritus*, videatur esse tumoris, et superbie, ne licet aliquis suspectur in Spiritum sanctum, hoc nomen, *bonitas* ei appropriatur: vel quia *Spiritus sanctus* est donum Patris, et Filii, in quo nobis datur multiplex usus gratiarum, per quem est bonum omne id quod est bonum.

C REG. LXVIII. *Omnia in quantum sunt, bona sunt.*

Regula ista a multis proponitur, et a paucis intelligitur. Unde Boetius ad Joannem diaconum de interpretatione hujus regulæ librum inscripsit (66), diligenter ostendens quomodo omnia, in quantum sunt, bona sunt: an substantialiter, an accidentaliter, alio modo sint (67). Unde solet queri an aliquid naturale attribuitur subjecto, cum dicitur: *Omnia in quantum sunt, bona sunt.* Si naturale, an substantial, an accidentale. Si substantial, illud erit superior ad hoc genus, *substantia*; quoniam omnis substantia bonum, sed non omne bonum substantia. Simili modo superior erit ad omnem prædicamentum, et ita omnia reducuntur ad unum. Item si substantial est, aut est genus, aut species, aut differentia. Si genus, ut jam dictum est, superior erit ad genus generalissimum. Si species, in quo prædicamentum continebitur, quod de omnibus prædicabitur? Si vero differentia, cuius generis erit constitutiva, vel divisa? Item, si solius Dei bonitas sit, si cuiuslibet rei, in hoc quod est, bonitas, substantia est, omnis res in eo,

(64) Lege lib. xii *De Trinit.*, num 6.

(65) Videntur haec ad alium locum spectare.

(66) Hic Boetii libellus ille ipse est, qui a multis inscribitur *De hebdomadibus*.

(67) Videtur deesse aliqua vox.

quod est, Deus est. Si vero accidentale ibi prædicatur, nou omnis res in eo quod est, bonum est, quia, ut illius regula Boetii (68) testatur, *aliud est esse aliquid, et aliud est esse in eo quod est; hic enim accidens, ibi substantia prædicatur.* Sensus est: cum aliquid simpliciter prædicatur de aliquo, potest accidentis prædicari, ut cum dico: *Plato est albus.* Sed cum additur, *in eo quod est*, res, quæ prædicatur, ostenditur esse substantia ejus rei, de qua prædicatur, vel illius, a quo subjectum sortitur, ut cum dicitur: *hoc opus est animum, in eo quod est, prædicatur substantiale aris.* Cum vero dicitur: *hoc opus est humanum, in eo quod est,* prædicatur id quod est esse ejus, a quo hoc opus habet esse, scilicet natura hominis. Unde dicimus quod nihil, quod sit accidentale, vel substantiale creature prædicatur, cum dicitur: *Omnia in quantum sunt, bona sunt.* Ideo prædicatur divina usia non essentialiter, sed denominative, per quamdam scilicet denominativam transsumptionem, ut dicantur omnia esse bona, quia sunt a summo bono, ut sicut cum dicitur demonstrando hominem: *hac natura est humana;* et demonstrando opus hominis, *hoc est opus humanum,* idem prædicatur in his duabus sententiis, sed alio, et alio modo. In prima enim prædicatur hæc species homo essentialiter; In secunda denominative, ut sit sensus: *hoc opus est humanum, id est habet esse a re humanae naturæ.* Similiter cum dicitur, *Deus est bonum,* prædicatur divina bonitas de Deo essentialiter. Cum vero dicitur: *Omnis in quantum sunt, bona sunt,* eadem divina bonitas prædicatur denominative, ut sit sensus: *Omnia in quantum sunt, habent esse a re, cuius est summa bonitas.* Et ut expressius dicam, habitus essendi a bono principio prædicatur in hac propositione. Juxta hanc regulam dicimus omnem actionem, in quantum est, esse a Deo, sed per privationem debiti finis fieri malum. Quod enim actio est, hoc habet a Deo; sed quod privatur debite sine, hoc habet ab homine, quia, ut testatur Augustinus (68^a), Deus facit, ut homines faciant ea, quæ non convenient; sed homines faciunt, ut ea non convenient, quæ ipsi faciunt. Similiter dicimus, quod omnis potestas, omnis scientia a Deo est. Sed non abusus potestatis, vel scientiae. Ars enim magica, quantum in se est, a Deo est, talis scilicet scientia: sed quod aliquis abutitur ea, non est a Deo; potest enim aliquis addiscere artem magicam non ad deliciationem, sed ad fugam, et eam potest docere propter eundem finem. Similiter et scientia hæreticorum. Sed quo modo potest esse bonum, quando nemo bene potest uti? magica autem arte nullus bene potest uti: non videtur ergo, quod a Deo sit, vel quod bonum sit. Ad quod dicimus, quod aliquis potest bene uti ea, eam docendo, et ea, quæ ibi fiunt,

(68) In lib. *De hebdomadibus.*(68^a) Respicit fortasse Alanus quæ scribit Augu-

A representando: omnia dirigendo ad bonum finem. Sic ergo universaliter verum est, omnia esse a Deo, tam subjecta proprietatum, quam proprietates subiectorum.

REG. LXIX. *Cujus finis bonus est, ipsum quoque bonum est.*

464 Hæc regula videtur esse contraria regulæ Boetii, qui ait: *Cujus finis bonus est, ipsum quoque malum est.* Sed duplex est finis, scilicet consummationis et finis consumptionis. Si finis consummationis bonus est, et res, cuius est finis, bona est, ut alicuius Deus fiuis consummans est; ipsum quoque bonum est: sed cujus rei finis consummans bonus est, ipsa res mala est, ut si peccati finis consummans bonus est, peccatum malum est. Omnis ergo res, cuius causa finalis fuit bonitas Dei, bonum est. Ipsa autem voluntate ductus omnia fecit: et ita eiuslibet rei finalis causa bonitas Dei est: et ita quolibet bonum, quia etiam de mala actione bonum elicit, quia qui summe bonis est, nunquam mala esse permetteret, nisi ex malis bona elicaret. Verum est etiam generaliter, quod cuius actionis finis bonus est, ipsa actio bona est. Si quis enim bonum, et dobitum suum sue actioni constituit, et ipsa actio bona erit. Similiter si malum, et mala erit actio: quamvis enim quidam Judæorum habentes zelum Dei, sed non secundum scientiam, intersectionis Christi bonum volunt constituero finem, scilicet Deum; tamen non constituerunt. Vulnerunt ergo ex zelo Dei suam actionem dirigere, sed non direxerunt, quia scientia caruerunt, sicut aliquis vult dirigere sagittam in cervum, et ad hoc nititur, sed sagitta obliquatur. Judgei etiam, qui crucifixerunt Christum, videntur finem bonum constituisse sue actioni, scilicet passionem Christi; sed quamvis passio Christi bona fuerit in se, et sanctissima, et humano generi fructuosa; tamen cum non constituerunt sue actionis finem propter bonum ipsius passionis, sed ut malum Christo inferrent; et ita eadem passio, quæ fuit bonus finis prophetis, qui Christi desiderabant passionem propter consequentem utilitatem, fuit malus finis Iudeis propter actionis depravationem, et modum. Similiter si iste furatur, ut subveniat matri, finis furti malus est, quia quamvis subvenire matri bonum sit, tamen male subvenire malum est: et est malus finis hujus actionis. Unde nascitur hæc regula:

REG. LXX. *Unius actionis diversi fines esse non possunt.*

465 Hoc videtur esse falsum. Iste enim lucratur nunquam, ut pascat pauperem; et ad hunc finem dirigit hunc actum: ad supremum finem etiam eundem actum dirigit, scilicet ad Deum. Sed quando alterum propter alterum, utrobius tantum:

stinus libro *De 85 quæstionibus*, quæstione 21, tom. VI, pag. 5.

cum enim unum dicitur tale gratia alterius, unum et alterum non dicuntur. Unde cum Plato dicatur rationale (69) gratia animæ, non dicuntur duo rationabilia, Plato et anima. Et cum sacerdos dicatur audiiri propter vocem, non dicuntur duo auditibilia, sed potius unum audibile. Sic quanvis divisi sunt fines hujus actionis, non tamen diversi, quia unus refertur ad alium : et ita potius unus finis, quam plures fines esse dicuntur. Vel dicere possimus : tam hoc, quam illud est finis actionis : non tamen unus finis, vel plures fines. Sed nunc quid iste, qui incipit ire ad ecclesiam causa orandi, consequenter movet gressum ad videndum mulierem ad concupiscendum eam, sive actionis duos constituit fines, bonum et malum ? Iste etiam, qui docet sacram paginam propter emolumenntum temporale pariter, et propter Deum ? Ad hoc dicimus quod alia est singularis actio, qua primum moveatur ut eat ad ecclesiam ; et illa bona est, et bonum habet finem ; alia vero actio, qua videretur (69) ad videndam mulierem : et illa mala est, et mala habet finem. Similiter ille qui docet sacram paginam, aut Deum principalem finem constituit, aut temporale emolumenntum. Si Deum constituit principalem finem, actio bona est, et finis bonus ; et ita unus solus est finis ; si autem temporale emolumenntum, unus solus est finis, et est malus.

REG. LXXI. Omne meritum est voluntarium aut voluntate originis, aut origine voluntatis.

Omne enim meritum sive bonum, sive malum, aut habet voluntatem praecedentem, aut comitantem : et ita voluntarium est aut voluntate a qua, aut voluntate cum qua. Verbi causa, iste vult interficere hominem, et interficit. Interfectio ipsa, quæ est meritum peccata aeternæ, ex voluntate comitante procedit ; et ita hoc meritum voluntarium est voluntate originis, id est voluntate originali, quam (70) habuit interficiendo. Iste vero qui patitur illusiones nocturnas ex reliquiis cogitationum, quia in die vigilans cogitavit de aliqua muliere, in nocte patitur lubricum carnis : si ergo ibi peccat, peccatum illud voluntarium est ab origine voluntatis, quia originem habuit a voluntate praecedente. Unde dicit Augustinus (71) : Omne peccatum alicet est voluntarium, quod, si non est voluntarium, non est peccatum. Secundum hoc etiam originale peccatum est voluntarium, quia originem habuit a voluntate saltem Adæ. Similiter si aliquis dirigat sagittam in ferain hac intentione, ut pascat pauperem agrotantem, et de contingentibus nihil omittens interficiet hominem jacentem in silva, actus ille merito-

(69) Ita scriptum est in codice.

(69') Mallem legere dirigitur.

(70) Vocabula quanæ deest in codice.

(71) In libro *De vera religione*, cap. 14, num. 27, tom. 1, pag. 756. Lege etiam lib. i *Retract.*, cap. 15, num. 5, tom. 1, pag. 19.

(72) In codice deest dictio si.

(73) In codicis margine haec librarius scripsit : *Vel quod jura proriora sunt ad absolendum, quam*

vix est vita aeterna, et voluntarius est; non quod ille voluerit hominem interficere; sed actum voluit quo hominem interficit. Sunt tamen qui dicunt talis actum esse indiferentem, id est nec bonum, nec malum, quia non processit ex voluntate directe, sed indirecte. Item, si aliquis sanctus dormiens resistat nocturnis illusionibus, qui in die tentatus tentationis refreshavit insultus, meretur premium, et istud voluntarium est, qui originem habuit a precedente voluntate.

REG. LXXII. *Penes voluntatem est omne meritum.*

466 Quia quantum quis vult, tantum mereatur, et voluntas pro facto reputatur, et affectus tuus operi tuo nomen imponit. Quæritur ergo, utrum quis mereatur tantum sola voluntate, quantum voluntate et opere. Sunt qui dicunt hoc generaliter esse verum in genere bonorum, exceptis operibus privilegiatis, ut in martyrio et prædicatione : dicunt enim quod martyrium aliquid addit merito et prædicatio. Alii vero sine omni exceptione concedunt hoc esse verum in genere honorum : nec dicunt martyrium aliquid addere merito, nisi occasionaliter, quia aliquando est occasio, ut incendatur charitas. Simile dicunt de prædicatione. In genere vero malorum dicunt esse hoc falsum : quia magis peccat, qui vult occidere hominem, et occidit, quam ille qui vult et non occidit, eo quod actos ille malus generare est, et ita addit aliquid merito. Sed eadem ratione possent dicere, quod opus bonum addit merito, quia quidam actus bonus generare est, ut dare elemosynam ; et similiter additus voluntati auget meritum. Dici potest, quod ideo in genere malorum hoc verum est, quia non potest actus comitari voluntatem, quin major sit ibi contemptus, quia cum homo tenetur nec velle, nec facere malum, si vult malum, saltu debet ibi figurare pedem : cum ergo ultra procedit, major est contemptus : in bonis vero nequaque ita est, quia homo tenetur et velle, et facere bonum, nec citra actum debet manere, si ad actum potest perducere. Non ergo est magis gratus Deo, si vult, et facit, quam si (72) tantum vult, cum implere non possit : quare non est major charitas in implendo, quam volendo (73).

REG. LXXIII. Omne peccatum fit aut in committendo quod non oportet, aut omitendo quod oportet.

Peccatum, quod si committendo, specialiter peccatum dicitur ; quod vero si omitendo, dicitur delictum, quasi derelictum (74). Sed queritur, quomodo delictum voluntarium sit, cum non sit in committendo, sed in omitendo. Ad quod dicimus,

ad condemnandum : et ideo non tantum puniri sola voluntate, quantum voluntate et opere.

(74) Augustinus in *Quæstionibus in Leviticum*, quest. 20, tom. iii, part. 1, pag. 496, similia scribit. Quæritur, inquit, inter peccatum, et delictum quæ sit differentia... Fortassis ergo peccatum est perpetratu[m] mali, delictum autem deseriptio boni... Quid aliud sonat delictum, nisi derelictum, et quid derelinquit qui delinquit, nisi bonum ?

quod omissione illa voluntaria est, quia aut vult omittere quod omittit, quod non eportet omittere, aut vult non emittere, cum debet velle (75). Peccatum autem dupliceiter dicitur voluntarium, qui aut procedit a voluntate, aut quia voluntas non refrenat ille, cum deberet refrenare.

REG. LXXIV. *Non facere, vitat pœnam, facere, mereatur coronam.*

In hoc enim quod aliquis non facit, non aliquid meretur, sed vitat pœnam, quam consequeretur, si faceret. In faciendo vero bonum meretur pœnum. Et ad hoc significandum dicit auctoritas : *Recede a malo, ut vites pœnam; et fac bonum, ut merearis coram.* Non facere ergo malum expediens ad cautelam, facere bonum expediens est ad electionem, et nunquid iste implet hoc mandatum : *Et non adulterabis* (*Math. xix.*), qui manet in charitate, et non adulteratur ? Ad quod dicimus, quod si non tentatur appetitu adulterandi, nec ad hoc moveatur, facit quidem, sed non perficit. Si vero appetitum sentiat, et resistat, non solum vitat pœnam, sed meretur coronam. Sed si istae circumlocutiones : non adulterari, non furari, recedere a malo, tautum negative tenentur, dico quod his non meretur aliquis. Si vero cum negatione implicetur positio, ut sit sensus : Iste non concupiscit, id est concupiscentiam resistit, ibi est meritum.

REG. LXXV. *Omnis actio informis, vel deformis, formata esse non potest : nec e converso. Sic nec magis, nec minus potest esse informis, vel deformis, nec magis, nec minus formata.*

Nota quod actionum alia informis, alia deformis, alia formata. Informis actio dicitur, quæ officio caret, vel fine. Duo enim ad hoc concurrunt, ut actio sit formata, officium, et debitus finis. Debitus finis est, ut actio dirigatur in Deum. Officium autem, ut dicunt, est congruus actus uniuscujusque personæ, etc. Officium autem Christiani debet esse congruus uniuscujusque personæ actus secundum instituta religionis Christianæ.

Qui ergo in debito officio actionem dirigit ad debitum finem, id est ad Deum, suam actionem informat. Informis vero actio est, quæ debito caret officio, vel debito fine, ut Judæus iste, qui dat elemosynam finaliter propter Deum, non tamen dat in debito officio, quia non dat, ut religionis Christianæ exigunt instituta. Deformis vero est illa quæ caret debito fine, ut cum iste dat elemosynam propter vanam gloriam, vel propter terrenum emolumendum. Secundum hoc dicimus, quod non potest veniale fieri mortale, vel e converso, quamvis hoc videatur asserere auctoritas, quæ dicit : *Nullum peccatum adeo est veniale, quod non fiat mortale, dum plati-*

(75) Nempe, cum debet velle omittere.

(75') Codex mendose habet ignoraverit pro ignorantia erit.

(76) Nimurum in iis, quæ involuntarie patimur, nullum est meritum nec bonum, nec malum.

(77) Bis hoc in loco punctum interrogationis apponuit librarius, nimurum posse voces privatio, atque

A cet. Sed hoc referendum est ad genus rei, non ad rem generis : ut sit sensus : Nullus actus est, qui sit de genere venialium : in quo si aliquis nimis delebetur, non sit mortalitatis, ut si aliquis nimis delebetur in verbo otioso, vel mendacio jocoso, illud otiosum verbum, vel jocosum mendacium, quod secus erat veniale, per delectationem, et contemptum fit mortale : non tamen unus et idem actus, qui prius erat venialis, posterius fit mortalitatis. Sed posito quod iste non mentitur jocose, consequenter mentitur intentione fallendi, ita quod perseveret in mendacio, nonne mendacium, quod prius erat veniale, fit mortale ? Non : imo aliud est præcedens, aliud consequens. Item, iste fornicatur, et non convertitur de peccato : nonne reus pro fornicatione, de die in diem magis reus tenetur, et ita fornicatorius fit peccatum ? Ad quod dicimus, quod non ; non enim augmentatur peccatum fornicationis, sed contemptus fit major : tamen aliud est contemptus, ex quo modo magis contemnit, et aliud, quo prius minus contemnebat. Sed queritur de illo qui duos interficit uno ictu sagittæ, sed primo illum, quem ignoranter, secundo illum, quem scienter : utrum illa actio, quæ prius erat minus peccatum, postea incipiat esse majus. Dicimus, quod non, quia ibi sunt duo actus, et primus est minus peccatum quam secundus. Si vero de ignorantia queritur, quæ est in subdiacono, qui tenetur scire aliqua quæ ignorat, consequenter erit in eodem, quando erit sacerdos, utrum incipiat esse majus peccatum quam fuerit :

C Respondemus, quod non. Cum enim ignorantia potius removeat, quam ponat, peccatum non est. Non enim iste peccat in eo quod non scit, sed in eo quod scire contemnat, ut peccatum sit in contemptu sciendi, non in firmitate ignorandi. Sed tamen quia ex contemptu sciendi procedit ignorantia, frequenter nomen consequentis sumitur in significatione antecedentis. Unde et contemptus scientiae dicitur ignorantia quandoque ; et secundum hoc ignorantia est peccatum. Alius autem contemptus est sciendi, qui est in isto, postquam est sacerdos ; aliud, qui fuit in subdiacono : et secundum hoc possimus hanc constituere regulam : *Nulla privatio meritum præmit, relata pœna potest.* Quis enim sane mentis dicet surditatem, vel cecitatem præmit, vel pœnam esse meritum, quod privant habitum et important debitum ? A simili quomodo ignorantia erit (75') meritum, cum sit privatio ? Cum enim passionibus nec incerri possimus (76), quo modo privationibus merebimur, quia citra omnem existentiam sunt (77).

REG. LXXVI. *Omne peccatum est pœna aut passionis affectu, aut consequenti effectu.*

D 467 Passionis affectu, ut invidia, odio, læsunt. Hinc tamen colligi non potest falsum esse quod in præfatione dixi de vetustate nostræ codicis : nam ea puncta vel undecimo saeculo scribi consueverunt probat Trombellius noster in eo, quem super edidit libro, qui inscribitur *Arte di conoscere l'età de' codici*, etc., cap. 17, pag. 100.

enim peccata quibusdam passionibus sua afficiunt & peccato : vel qua aliquis ex quadam infirmitate concupiscit malum, quamvis in charitate sit. De prima dicit Paulus : *Velle mihi adjacet, perficere autem non invenio (Rom. viii).* De secunda ait : *Ego quod volo, concupisco (81).* Voluntas vero affectionis est qua aliquis efficaciter vult aliquid ; vel bonum, de qua dicit Paulus : *Perficere autem non invenio (ibid.)* : quia eam non habet aliquis sine gratia consolatione : vel malum, ut quando aliquis delectationis procedit in consensu mali, vel in actum mali. De illo ergo, qui in criminali peccato est, quamvis habeat voluntatem affectionis ad bonum, non tamen concedendum, quod velit bonum, vel quod esse velit bonus. Unde Propheta in persona peccatoris : *Concupivi desiderare justificationes tuas (Psal. cxviii)* : non ait, desideravi, sed concupivi desiderare. Similiter iste, qui est in criminali, non vult esse bonus ; sed ipse vult esse bonus. Voluntas ergo affectionis quadam modo facit ad meritum, quia per eam occasionaliter procedit voluntas efficax. Voluntas autem affectionis vel facit, vel perficit ad meritum.

R. LXXVII. *Omnis pena aut est in bono conservans, aut bonum probans, aut malum purgans, aut ad majus bonum invitans, aut in malo indurans, aut sola acredere crucians, aut peccato commaculans.*

In bono conservans, ut pena que fuit instituta Paulo, ne magnitudo revelationum extolleret eum, de quipse ait : *Datus est mihi stimulus Satanae* (78), etc. Bonum probans, ut pena Job ; per eam enim probata est patientia Job. Malum purgans, ut poenitentia, per quam homo purgatur a peccato ; qualis fuit etiam pena Marie, quæ percussa est a lepra ad correptionem (*Num. xii*). Ad majus bonum invitans ; ut martyrium, quod est actio majoris charitatis et majoris premii. In malo indurans, ut plaga inflicta Pharaoni, per quam induratum est cor Pharaonis, etc. Sola acredere crucians, ut pena gehennalis ; peccato commaculans, ut ea quæ peccatum est proprietate (79).

R. LXXVIII. *Omnis motus concupisibilis ad illecebros est vitium ex peccato ; omnis motus concupiscentiae in illecebros est peccatum ex vitio.*

Concupisibilitas dicitur pronitas, qua aliquis pronus est ad peccandum. Concupiscentia dicitur ipse actus concupiscendi. Aliquando autem ex concupisibilitate procedit quidam motus, qui est circa delectationem, et circa arbitrii libertatem, ut cum aliquando homo videns mulierem, velit, nolit, moverit : in hoc tamen non delectatur, nec talis motus in concupiscentia est, sed ad concupiscentiam, non illecebros, sed ad illecebros : et tale est peccatum, id est vitium ; sed non peccatum, unde peccator, quia non est meritum penae, quia non est penæ sui (80) nolle, vel velle : et ita motus est vitium ex peccato, quia omnis vitiosus motus originem habuit a peccato primi parentis, vel peccato originali. Aliquando primitivum motum sequitur delectatio, quæ est in illecebros et in concupiscentia : tum enim homo concupiscit, et illecebros moveatur : et talis motus est peccatum procedens ex tali virtute.

R. LXXIX. *Omnis voluntas affectionis est ad meritum faciens ; voluntas effectus est meritura perficiens.*

Volentes affectionis dicitur vel illa, qua naturaliter homo appetit bonum, quamvis sit in criminali

(78) In Epist. II ad Cor., xii, 7 : *Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanae, qui me colaphizet.*

(79) Fortasse legendum est penitulatatem.

(80) Legendum videtur penes se, vel penes eum.

B Similiter iste, qui est in criminali, non vult esse bonus ; sed ipse vult esse bonus. Voluntas ergo affectionis quadam modo facit ad meritum, quia per eam occasionaliter procedit voluntas efficax. Voluntas autem affectionis vel facit, vel perficit ad meritum.

R. LXXX. *Non paritas effectus in voluptate, sed paritas affectus in voluntate paritatem parit in criminis.*

Quoniam enim duo in aliquo pariter delectantur, non tamen pariter merentur, quia non est pars voluntas. Verbi causa : Iste laicus, et iste episcopus incident in simplicem fornicationem : et fortasse pars est voluntas, sed non pars voluntas, quia magis contenerant episcopos quam laicos : et ideo non est pars meritum. A simili, adolescens et senex disparem habent voluntatem, quæ non operatur ad dispar meritum ; sed quia parem habent voluntatem, parca merentur penam.

R. LXXXI. *Omnis peccatum, quo penitentia pena remittitur, penitentia penæ admittitur, non essentia actus, sed aequipollentia reatus.*

463 Sensus est : peccata redunt non actu, sed reatu, in illo casu, in quo penitet penitusse. Verbi causa. Iste lapsus fuit in fornicationem : consequenter satisfacti quoad penam, et quoad culpam pro fornicatione. Interim videt eam, cum qua fornicatus fuit, et appeti, et etiam penite, quod penituerit ; et in hoc articulo redit praecedens fornicatio, non actu, sed reatu, quia ita tenetur modo anxius pro peccato, sicut prius. Similiter iste convertitur, et habet voluntatem contendi, et non relabendi, et consequenter non vult confiteri : quodammodo penitet cum penitusse : et ita redit peccatum quodammodo. Similiter si alieni injungitur satisfactio, et eam contempserit expiere, quodammodo penitet cum penitusse. Ad hunc articulum referuntur auctoritates sanctorum, quæ dicunt peccata redire. Sunt tamen qui dicunt generaliter omnia peccata redire, ut si

(81) Haec verba in Paulo non inveni. Respissesse autem videtur Alanus ibid Rom. vii, 16 : *Si autem quod nolo, illud facio, etc., ut proinde legendum sit, ego quod nolo, concupisco.*

remissa fuerint isti (82) diversa peccata, et consequenter inciderit in unum, reus erit omnium praecedentium propter ingratitudinem : quod tamen asserere periculorum videtur esse, quia secundum hoc nimia esset desolatio humanæ nature. Sunt alii, qui dicunt peccata redire in consimili genere peccati, ut si iste passus fuerit lubricum carnis, et consequenter remittatur ei peccatum, deinde inciderit in consimile ; quod remissum fuerit, redit, ut in tantum teneat obnoxius, quantum prius. Alii dicunt quod peccata redeunt in fraterno odio, et non in alio actu, propter peccati gravitatem : quod est peccare in Spiritum sanctum. Alii hoc modo dicunt redire peccata, quo dictum est illud : *Qui in uno offendit, reus est omnium* (83) : id est castera sunt ei insufficientia ad salutem. Similiter si isti fuerint gravia peccata remissa, et in aliquo incidat, remissio praecedentium insufficientis erit ei ad salutem, et ita puniatur, ac si non ei remissa essemus.

REG. LXXXII. Omne meritum penæ penes hominem est actione; omne meritum gloria super hominem auctoritate.

Sensus est : Malum quod homo agit, penes hominem est, et ejus auctor est, quia homo spiritus est vadens, et non rediens (84). Vadit enim per se, sed non est rediens per se. Boni vero operis homo auctor non est auctoritate, sed solo ministerio. Unde non proprie dicitur mereri vitam æternam : ad hoc enim ut aliquis proprie dicatur aliquid mereri, quatuor concurrunt : ut opus illud quod agit, ejus proprie sit; ut apud alium mereatur; et apud talen qui potestatem habet remunerandi; ut de indebito fiat debitum. Unde solus Christus proprie nobis meruit vitam æternam. In eo enim quod homo majorem habuit, apud quem mereri potuit, qui remunerare eum potens fuit, quia Deus erat, bonum opus auctoritate sua facere potuit, quod esset dignum præmio vitaæ æternæ; et cum prius non deberetur nobis nisi poena, fecit ut nobis deberetur gloria. Bona autem opera proprie nostra non sunt, nisi ministerio; Dei autem, auctoritate. Et, ut dicit Augustinus (85) : Deus non remuneratur in nobis merita sua (86), sed dona sua : *quoniam non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriæ, qua revelabitur in nobis* (Rom. viii). Opera vero mala, nostra sunt proprie : quod eni opus malum est, ab homine est, non a Deo. Sic ergo inspecta ratione merendi, magis proprie dicitur homo mereri poenam, quam præmium.

REG. LXXXIII. Homo gratia a Spiritu habet posse quo velit; gratia in Spiritu habet velle quo possit.

Nota quod hoc nomen, *gratia*, aliquando ita

(82) Codex habet ista.

(83) In Epist. Jacobii, cap. ii, vers. 10 : *Qui cunque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.*

(84) Respiciat psal. LXXVII, vers. 59.

(85) Enarrat. in ps. xcvm, vers. 5; et in Epist. iij ad Sixtum data, cap. 13, num. 49, et alibi.

A large sumitur, quod etiam naturalia dieuntur gratia, quasi gratis data : restringitor tamen hoc non men, *gratia*, ut sola supererogata dicantur gratiae. Sed hujus generis (87) gratiarum alia est a spiritu, sed non in spiritu; ut timor servilis, qui et gratuitum dicitur, et donum Spiritus sancti, non in spiritu datum, quia non est in charitate, sed est a spiritu, quia omne datum optimum, et omne donum perfectum, etc. (Jac. 1). Similiter gratia, quæ confortat alicui, quando cessat a peccato actualiter, quamvis non perfecte pœnitiat; gratia a Spiritu sed non in Spiritu. Qui ergo habet facilitatem quamdam, qua potest velle bonum, est gratia a Spiritu, sed non semper in Spiritu, quoniam et illam potest habere aliquis existens in peccato : sed velle quo possit homo bonum, non habet nisi a gratia, quæ est in spiritu, scilicet a gratia liberante. Unde Augustinus super Genesim ait (88) quod Adam ante peccatum habuit posse quo vellet, sed non habuit velle quo posset.

REG. LXXXIV. Omne hominis arbitrium magis liberum est ad malum seriendo, minus liberum ad bonum liberando, ut major libertas sit servitatis, minor libertatis

469 Arbitrium hominis ideo liberius est ad malum, quia plura sunt, quæ impellunt ad malum, quam sint adminicula, quæ operantur ad bonum, quoniam infirmitates corporis et animæ, diabolice suggestiones, mundanæ delectationes invitant ad malum. Econtra vero nulla sunt, quæ operantur ad bonum, nisi sola gratia Dei. Propterea homo potest facere malum sine alterius adjutorio; bonus vero non potest operari sine ejus auxilio, id est Dei beneficio. Sed tamen illa libertas, quæ est ad malum, potius servitus est quam libertas, quia qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. vii). Minor vero libertas, quæ est ad bonum, magis tendit ad libertatem. Unde, *Deo servire, regnare est*. Sed cum liberum arbitrium liberius sit ad malum quam ad bonum, quid est quod dicitur : *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis?* (Joan. viii.) Sed ibi sumitur, vere, pro utiliter. Liberum ergo arbitrium verius liberius est ad malum veritate essentia, verius ad bonum utilitatis ratione.

REG. LXXXV. Sicut omne bonum meritorum in homine, aut progrediendo proficit, aut tependo languescit, aut cessando deficit : sic omne malum meritorum in homine aut continuando augetur, aut attritione renuntiatur, aut contritione dimittitur.

Contingit enim aliquando quod per veniale peccatum: charitas in aliquo tepescit ad tempus, et fervor ejus diminuitur; aliquando vero magis intenitetur, quam prius; aliquando per criminale pec-

(86) Legendum puto nostra pro sua.

(87) Vox generis deest in codice.

(88) In libro De corrept. et grat., cap. 2, num. 32, tom. X, pag. 768, de Adam hæc scribit Augustinus : *Acciperat posse, si vellet, sed non habuit velle quod posset.*

catum extinguitur. Sunt tamen qui dicunt, per A vita eterna. Non enim sequitur, quod si aliquis veniale peccatum non recedere charitatem: negando scilicet per ea venialia posse fieri descensum a perfecta in imperfectam, cum tamen dicat auctoritas, quod per oenulum luscum intelligitur charitos, qua per veniale a suo fervore tepeſcit. Gregorius etiam super Job dicit (89), quod per vespere intelligitur veniale peccatum, per quod lux charitatis obtenebretur: et eum per omissionem venialium ascendat quis de imperfecta ad perfectam, videtur quod pro commissione eorum posset descendere a perfecta in imperfectam. Et quid absurdius quam dicere quod homo teneatur de momento in momentum fieri melior, cum homo possit esse in ferventissimo motu charitatis, in sequenti vero tempore in minus ferventi, cum tamen non decidat a charitate. Sed quidem (90) quod dicitur, quod charitas aut proficit in homine, aut deficit; hoc (91) sic intelligere possumus: aut proficit continuando, aut deficit cessando. Alia etiam auctoritas dicit quod veniale peccatum hoc facit charitati, quod gutta aquæ camino: quod ad occasionem referendum est: sicut enim aqua infusa'camino ad tempus remittit fervorem; tamen consequenter est occasio majoris incendi; sic veniale peccatum ad tempus remittit charitatem, sed consequenter occasio est majoris fervoris. Similiter malum, quod est in homine, ut fornicatio, vel aliud criminale peccatum, aut continuatione augeatur, si homo perseveret actualiter in peccato; aut attritione remittitur, ut quando aliquis dolet se hoc commisere, cessans ab opere, quamvis non peniteat perfecte; aut contritione dimittitur, quando plenarie de peccato convertiatur. Sunt enim multi, qui dolent se peccasse, et corde atteruntur, non tamen plene conteruntur, nec firmi habent propositum non relabendi, nec ore constentur. Iste minus mali sunt, sed desinunt non esse mali (92), nisi perfecte conterantur.

REG. LXXXVI. *Omnis justus alii mereri potest meritum præmii, non præmium meriti.*

Sensus est quod aliquis potest mereri alii primam gratiam (93), justificationem scilicet, ut de injusto fiat justus, secundum quam justificationem homo fit præmio æternō dignus; non tamen aliquis potest mereri vitam æternam, quamvis possit ei mereri justificationem primam, qua dignus est

(93) Quæ ex Gregorii Magni *Expositione in Job* citat Alanus, ibi non reperi. Lege librum vii ejus Expositionis cap. 6, ubi explicantur hæc verba Jobi: *Et rursus expectabo respiciam*

(90) Legendum videtur *siquidem pro sed quidem*.

(91) Codex pro hoc habet quod

(92) Legendum puto: *sed non desinunt esse mali.*

(93) De congruo scilicet, non de condigno, ut docet S. Thomas 1-2, q. 114, art. 6.

(94) Pro quod mercatur lege mereatur et hic et paulo post.

(95) Nempe, ut ait S. Thomas, 1-2, q. 65, art. 4; vices in nobis sunt a natura secundum aptitudi-

potes mereri antecedens, quod mereatur (94) consequens: sicut non e converso sequitur, quod si aliquis meretur consequens, quod mereatur antecedens: ut ille, qui meretur vitam æternam, non potest sibi mereri primam gratiam. Sequitur Regula:

REG. LXXXVII. *Gratia ad meritum fit in nobis sine nobis, libero arbitrio comitante, non cooperante; gratia vero in merito fit in homine per hominem arbitrio libero faciente ad hoc, non sufficiente.*

470 Gratia ad meritum dicitur prima gratia, id est peccati remissio, quæ fit in nobis sine nobis: non enim ad remissionem peccati operatur libertas arbitrii: de sola enim gratia remittitur culpa. Numquam tamen fit peccati remissio sine libero arbitrio, non quia operetur ad hoc, vel cooperetur, sed quia remissione comitatur, ut sit causa sine qua non. Non enim *ex operibus justitiae, quæ fecimus nos*, sed ex sola gratia salvi facti sumus (*Tit. iii. 5*), nec penes nos consistit peccati remissio: si enim liberum arbitrium operaretur, vel cooperaretur ad peccati remissionem, vere dici posset hominem mereri primam gratiam. Sunt tamen qui dicunt gratiam Dei, et motum liberi arbitrii praecedere contritionem causa, non tempore; contritionem vero praecedere peccati remissionem. Et isti penes hominem constituant primam remissionem: dicunt enim quod sicut ex infusione roris in terram procedit germen in terra, et ex germe flos, ex flore vero fructus: ita ex gratiæ infusione, quasi ex rore et ex libero arbitrio, quasi ex terra, nascitur contritus, quasi flos, et ex contritione nascitur peccati remissio, quasi fructus. Gratia vero in merito est ista contritus, sive virtutum collatio, cui cooperatur liberum arbitrium. Ad hoc enim ut virtutes infundantur, facit libertas arbitrii, sed non sufficit.

REG. LXXXVIII. *Omnes virtutes simul, et similiter dantur homini a creatione, utsint per naturam (95); ex recreatioне vero infunduntur homini, ut sint virtutes per gratiam; pariter quidem habitu, sed dispariter usu.*

Nota quod omnis virtus genere qualitas est: et naturaliter omnis virtus potentia est rationalis creaturæ, qua rationalis creatura nata est apta ad hoc, vel illud faciendum. Unde et Tullius (96) virtutes ponit inter species naturalis juris; et Aristoteles (97) in prædicamento qualitatis ait: Amplius scientiæ, et virtutes. Augustinus etiam dicit (98)

nem, et inchoationem, non autem secundum perfectionem: præter virtutes theologicas, quæ sunt totaliter ab extrinseco.

(96) Lege Ciceronis librum ii *De inventione*, paulo ante finem. Ibi sic definit virtutem, ut sit animi habitus naturæ modo, atque rationi consentaneus. Quæ definitione utiliter Augustinus, lib. iv, contra Julianum, tom. X, pag. 594.

(97) In *Categoriosis*, cap. 8, haec scribit Aristoteles: Ταῦτα δὲ αἱ τε ἐπιτρέπουσαι καὶ ἀφεττοῦσαι, id est: hujusmodi autem sunt nempe habitus, scientiæ, et virtutes.

(98) Lib. i *De moribus Ecclesiæ Catholicæ*, c. 6, num. 9.

quod virtus genere qualitas est. Praeterea cum omnis virtus sit habitus mentis bene constituta, omnibus autem habitus, vel dispositio qualitas sit; omnis virtus qualitas est. Omnis autem virtus homini tripliciter intelligitur convenire, aut natura, aut habitu, aut usu. Natura convenient omnis potentia, quae sit virtus, homini a creatione, ut naturaliter aptus sit secundum hanc, vel illam potentiam ad hoc vel illud faciendum, ut sicut aptus est natus ad ratione inandum, vel ad intelligendum; ita aptus natus ad reddendum unicuique quod suum est, ad diligendum Deum, et proximum: quod satis insinuat Aristoteles (99), quod homo est mansuetus natura. Sub hoc nomine, mansuetus, intellexit illas naturales virtutes. Sed tunc potentiae non sunt virtutes; sed postquam ventum est ad annos discretionis, si homo utitur illis potentiis in officio debito, et debito fine, ut usus earum dirigat ad Deum, et prout exigit Christiana religio, illae potentiae sunt virtutes quasi vi contra vitia stantes. Habentur ergo virtutes in habitu, quando homo per illas potentias quamdam habet habilitatem, et pronitatem ad utendum eis, si tempus exegerit: et secundum hoc simul et similiter habentur omnes virtutes; quicunque enim habet unam in habitu, habet omnes in habitu (100). In usu autem dicuntur haberi, quando aliquis utitur eis ad bene agendum: et secundum hoc nec simul, nec similiter, referenda sunt ad usum.

Rec. LXXXIX. *Virtus et vitium sunt opposita mediate, non mediī positione, sed utriusque abnegatione.*

471 Note quod hoc nomen, vitium, multipliciter sumitur, negative videficit et positive, sicut et hoc nomen, peccatum. Vitium ergo aliquando dicitur in omitendo quod oportet fieri; similiter aliquando in committendo, quod non oportet fieri. Secundum hoc ergo quod vitium sumitur negative, sunt opposita virtus et vitium immediate, ut affirmatio et negatio sicut rationale et non rationale: non dico irrationalē. Cum ergo virtus, et vitium circa rationalem creaturam opposita sunt, ut affirmatio, et negatio, prout vitium sumitur negative, quicunque rationalis creatura non habet virtutem, habet vitium: et

(99) In lib. *De Interpretatione*, cap. 41 (pag. 44, tom. I, edit. Paris. ann. 1639), ait Aristoteles hominem esse καὶ ζόει, καὶ δίνονται, καὶ ἡγεμόν, id est, et animal, et bipes, et mansuetum (seu cœcur).

(100) In codicis margine haec liberius scripsit: «In Isaia. Sicut cithara sonum compositionum non emittit, si vel una chorda defuerit, sic spiritualiter veritas propheta, si una chorda virtutum defuerit, dulces [leg. dulce] melos non resonabunt: nec ad lateritium murum cunctis clamabit visceribus philosophorum, quorum septentia est, haerere sibi virtutes. » Et Jacobi: « Cui una defuerit, desunt om-

A e converso. Unde quamvis Judæus et Paganus habeat castitatem, temperantiam, et castitas potestias, que possunt esse virtutes, tamen quia eas non habet ut virtutes, habet vitia virtutibus per abnegationem opposita. In hoc enim vitiosus est, quod non habet virtutes, cum habere teneatur. Sicut enim delicta dicuntur esse, non ire ad ecclesiam, non dare elemosynam, quia tenetur ista facere, et non facimus; et ita vita, sive delicta dicuntur, non habere temperantiam virtutem, vel castitatem virtutem, cum habere teneamus. Secundum hoc tamen virtus et vitium non dicitur esse opposita immediate, nisi secundum tempus determinatum. Non enim puerum dicimus habere ante annos discretionis virtutes, vel vitia: sed cum B ventum fuerit ad annos discretionis, si non habuerit virtutes, habebit vitia. Sicut nec in catulo dicimus esse visum, vel caccitatem ante tempus determinatum. Judæus ergo, vel gentilis est non temperatus, vel non prudens, vel non castus, cum habeat virtutes politicas: sed non est intemperatus, imprudens, incastus; ista enim non solum removent, sed motus vitiosos insinuant. Similiter de isto Christiano, qui in aliquo criminali peccato est, verbi causa in mendacio, judicandum est: quamvis enim non moveatur ad luxuriam, tamen non est judicandus castus, ne insinuetur castitas virtus, nec luxuriosus.

Aliquando vero vitium sumitur positive, secundum quod luxuria, invidia, et ira dicitur vitium. Secundum hoc, vitium dividitur in septem criminalia vita, in superbiam, iram, invidiam, avaritiam, accidiam (1), castimargiam (2), luxuriam. Secundum hoc intemperantia dicitur vitium, et imprudentia, et injustitia. Cum enim luxuria dicatur vitium positive, et intemperantia genus si luxurie, intemperantia dicitur vitium positive; et secundum hoc virtus, et vitium sunt opposita mediate, ut castitas, et luxuria: est enim ibi medium per abnegationem, scilicet non-castitas. Similiter inter fidem et infidelitatem (3), inter spem et desperationem. Sicut ergo apud naturalem physicum sanitatem et agitudo dicuntur esse opposita mediate, et constituitur ibi quasi medium neutralitas per abnegationem: sic apud coelestem physicum inter sanitatem virtutis, et agititudinem vitii constituitur quasi medium quedam neutralitas per abnegationem; scilicet non esse virtus. Nec dicimus vitiosum motum, quia dicuntur vitium habere substantivam motus. »

(1) Codex habet *accidiam*: at legendum puto *accidiani*, vel prius *accidiam*: derivatur enim hoc vocabulum a Graeco *ἀκαδία*.

(2) *Lege gastrimurgiam*: que vox Graeca est, et inglese significat, sic dictam a γαστρί, id est venter, et πάρηστος, id est edax. De septem hisce vitii fuse agit Gregorius Magnus, cap. 17 libri xxxi, in cap. xxxix Johi.

(3) Infans Hebreos, exempli gratia, nec fidem habet, nec infidelitatem positivam, sed duntur ei non fidelis.

qualitatem, a qua procedat, sicut motus virtutis habet substantivam virtutem, a qua procedit : et ita nulla qualitas, quæ sit vitium, est opposita qualitati, quæ sit virtus; sed motus motui. Dicimus enim motum inordinatum esse oppositum virtuti, gratia motus virtutis.

Reg. XC. Meritum boni consistit penes liberum arbitrium occasionaliter, penes virtutem formaliter, penes motum virtutis essentialiter, penes gratiam efficaciter, penes opus instrumentaliter.

Libertas enim arbitrii occasio est meriti : penes enim liberum arbitrium est velle vel nolle : nec ipsum est efficiens causa, sed ad hoc faciens, non sufficiens. Virtus vero est causa formalis meriti, ex qua tanquam ex forma procedit motus, quo meremur. Ipse autem motus essentialiter meritum est, quia penes ipsum motum propriè consistit meritum. Gratia vero efficit, quod ipse motus est meritum ; sine gratia enim nullus motus, vel opus erit meritum : et ita penes gratiam consistit meritum efficaciter. Opus exterior est quasi causa instrumentalis meriti : et ita penes ipsum opus consistit ipsum meritum instrumentaliter.

Reg. XCI. Charitas inter virtutes est causa prior, diurnitate major, mater informatione, forma apparitione, finis remuneracione universalior opere.

472 Cum fides prima dicatur ratione signi, quia principaliter significat in homine virtutum inbarentiam; usu etiam, quia prius movetur quis ad credendum, quam ad sperandum, vel diligendum : tamen charitas prior dicitur causa, quia ipsa specialiter causa est, quare aliquod opus dicatur homini. Ex hoc principaliter virtus fit virtus, quia exercetur propter Deum, pro Dei scilicet dilectione. Et omne opus ideo dicitur bonum, quia finaliter fit pro Dei amore. Unde et ipsa dicitur Mater omnium virtutum, quia omnes virtutes informat; sine qua ceteræ non habentur. Forma etiam apparitione dicitur. Sicut enim forma rei impressa facit rem magis apparere, sic per opera charitatis magis apparent ceteræ virtutes. Diurnitate etiam major est, quia ceteræ evacuabuntur, ut spes, et fides; charitas autem non excidet; mors enim non interrupit ordinem charitatis. Finis etiam est remuneracione : ad hoc tendit omne verum meritum, ut in futuro habeamus charitatem in præmium. In his enim duobus consistit beatitudo vita æternæ, in scientia (4) Dei et dilectione. Universalior opere, quia unum opus bonum significat, charitatem esse in eo, qui bene operatur. Ratione etiam finis : omne enim opus bonum, ut dictum est, finaliter fit propter Dei dilectionem.

Reg. XCII. Charitas in aliquo homine est ut rivulus et quasi fons, cui communicat alienus; in aliquo vero est ut fons, et finalis, quam non participat nisi domesticus.

Aliquis enim est, qui ad tempus credit, et in

(4) Id est visione, seu cognitione, quam vocant intuitivam.

(5) Nimirum iniipius non justificatur sola fide, ut

A tempore tentationis recedit (*Luc. viii.*). In tali enim est charitas, ut rivulus, et tanquam fons, quia sicut rivulus nunc fluit, nunc arescit, fenum nunc viret, nunc marcescit; sic et charitas in tali homine nunc ardet per charitatis ardorem, nunc deficit per tentationem. Alius vero est, qui semel charitate accepta nunquam decidit ab ea: et in tali est charitas tanquam fons, quia sicut fons semper scaturit, nec aliquando arescit; sic charitas in tali homine superfluit tanquam fons : et talis charitas suum possessorem usque in finem non deserit : cui charitati, quæ est quasi fons, non communicat alienus; qui scilicet non prædestinatus est, vel in libro vita scriptus.

Reg. XCIII. Ex fide dicitur justificari homo, non quod ex ea sit justificatio, sed quia procedit ex ejus articulo.

In sacra Scriptura frequenter invenitur, hominem justificari ex fide. Vnde Habacuc ait *Justus ex fide vivit* (*Habac. ii*). Et alibi legitur : *Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam* (*Rom. iv*). Sed non est sic intelligendum, quod prima justificatio sit ex fide (5), quia secundum hoc quis mereretur primam justificationem, nec esset ratio, quare potius diceretur homo justificari ex fide, quam ex charitate : sed ideo justificatio dicitur esse ex fide, quia fides specialiter significat hominem esse justificatum; et quia homo justificatur per fidei articulum, id est per gratiam quæ est articulus fidei. Sicut enim ad alia credenda tenemur, et sic ad hoc credendum, quod homo justificatur ex sola gratia Dei. Est ergo sensus : Homo justificatur ex fide, id est ex gratia, ad quam nos dirigit fides.

Reg. XCIV. Nullum opus in charitate factum deformatur ad meritum penæ æternæ; sed opus ex charitate factum informatur ad meritum gloriae.

Aliud est opus factum in charitate, aliud ex charitate. Omne enim opus, quod fit ex charitate, fit in charitate: sed non convertitur. Opus ex charitate fieri, est charitate informari. Opus vero in charitate fieri, est opus fieri a aliquo, dum est in charitate. Verbi causa, iste religiosus comedit, et bibit in charitate, sed non ex charitate, quia hoc opus non est charitate informatum. Venialia etiam peccata sunt in charitate, sed non ex charitate, nisi occasionaliter intelligatur haec propositione exponi : multoties enim charitas est occasio venialis peccati, ut in Petro, in quo charitas occasio fuit, quare gladio servum principis sacerdotum percussit : et in illo, qui ex charitate cum hospitibus comedit, et supradictum bibit : in illo enim charitas est occasio ebrietatis. Omne autem opus charitate informatum est vita meritorum æternæ. Unde et ceremonia ex charitate facta, si charitate informata erant, vita æternæ erant meritoria. Si enim Abraham ex

giunt Tridentini Patres, sess. vi, can. 9. At lego S. Thom., t. 2, q. 114, art. 5.

charitate filium interficere voluit, et ita meruit; A timet incurrire malum temporale, id est poenam temporalem: qualis timor fuit in Christo ex infirmitate humanæ naturæ (7): nec est bonum, vel malum generæ, sed indifferens. Mundanus vero timor est, quo quis timet facere bonum in tempore, id est bonum meritorum vita æternæ, ne amittat bonum temporale, id est vitam temporalem; sed non timet velle facere bonum: qualis timor fuit in Petro, quando negavit Christum: et iste timor est malus, et meritorius poenæ æternæ. Timor autem servilis est, quo quis timet facere malum in tempore, id est peccatum, ne incurrit malum temporale, id est pœnam temporalem, ut fur, qui timet furari, ne incurrit suspedium, habet servilem timorem: qui ideo dicitur servilis, quia servorum est ita timere, qui ideo abhorrent facere scelera, ne sentiant verbera. Unde auctoritas ait (8):

Oderunt peccare mali formidine pœnae.

Qui taliter timent, timent facere malum, sed non timent velle facere malum, quia servilis timor cohibet manum, non animum. Unde Augustinus ait (9): Vivit peccandi voluntas, et sequeretur opus, si speraret impunitas. Talis timor bonus est quantum ad fugam pœnae, non quantum ad meritum gloriarum, et dicitur initium sapientia non intra sumptum, sed extra sumptum: initium initians, non initiatum: quia ita facit ad sapientiam, quo non est in sapientia.

Sicut enim seta introducit filum, ita servilis timor fidem, vel charitatem. Initialis vero timor est quo quis timet facere malum, ne incurrit malum æternum, id est pœnam æternam, et ne amittat bonum æternum, id est vitam æternam: et ita partim consistit in timore pœnae, partim in amore justitiae. Talis timor est initium sapientiae intra sumptum quia est in charitate: et sic est initialis terminus fidei intra sumptus. Castus vero timor est, quo quis magis timet amittere bonum æternum, quam incurrire æternum supplicium, id est magis timet separari a sponso quam puniri æterno supplicio. Ideo castus dicitur, quia castarum mulierum est timere offendere sponsum, ne ab ipso separentur: et talis timor est terminus fidei intra sumptus, quia in eo terminatur, et consummatur fides. Reverentia etiam solet dici timor, quia comes est timoris, de quo dicitur: *Timor Domini sanctus*, etc. (*Psal. xviii.*) Unde et de angelis dicitur (10), quod timebunt in die iudicii, id est reverebuntur. Et sancti diebuntur timere in patria, id est revereri. Talis timor est terminus fidei extra sumptus, quia in futuro, postquam fides evacuat, erit.

(6) Humanum timorem a mundano non distinguit Petrus Lombardus, lib. iii *Sent.*, d. 34, l. D.

(7) Lega Petri Lombardi librum iii *Sentent.*, dist. 34, lt. L, ubi humanum timorem a mundano distinguit.

(8) Horatius epist. 36, lib. i, vers. 758:

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Tu nihil admittes in te formidine pœnae.

(9) Lege lib. De spir. et lit., cap. 8, num. 45; et Enarr. 2 in psalmum xxxii, tom. IV, pag. 492.

(10) Videtur respicere haec Jobi verba, quae existantur cap. xii, vers. 16: *Cum sublatibus fuerit, timebunt angeli, et territi purgabuntur.* Quae nonnulli referunt ad extremi iudicii diem. Lega librum xxxiv *Exposit.* S. Gregorii in Job, cap. vii.

REG. XCVII. *Sicut caro dicitur obeire rationi, quando non agit directe contra (11) rationem, et ita ratio dicitur consentire carni, quando non reprimit carnem.*

474 Continuum est duellum inter carnem et rationem : aliud enim vult caro, aliud ratio. Quamvis enim ratio refrenet carnalitatem, ne aliquando procedat ad illicita, tamen nunquam ita sedatur, quin remurmuret (12) saltem in primitivis motibus : et ideo obedire dicitor, quia directe contra rationem non operatur. Similiter ratio dicitor consentire carni, non quia consentiat, quia semper opera ejus reprobatur ; sed quia cum refrenare possit, non refrenat. Sicut rex dicitur consentire latronibus civitatis, non quia consentiat, sed quia non arceret eos, cum arcere possit.

REG. XCVIII. *Charitas, quæ ab homine habetur, facit aliquid diligi, aut quia habet, aut ut habeatur,* aut ut habeatur.

Pater filium diligit ad hoc, ut aliquid habeat, ut scilicet filius habeat honorem, vel aliquam prosperitatem temporalem. Divitias autem, vel honores ad hoc diligit alius, ut eas habeat. Jostum autem hominem diligit alius, quia habet in se virtutes : et ita alio modo diligit, qui diligit, ut habeat; alio modo qui diligit, quia habet; alio modo qui diligit ut habeatur. Hoc omnes effectus dilectionis possumus assignare charitati. Charitate enim diligimus Deum propter se, quia bonus est, non solum ut habeamus, sed quia in se bonus est : quamvis enim nihil ab eo (13) expectaremus, tamen quia bonus est, eum diligere tenemur (14). Præterea charitas facit ut nos diligamus ad hoc ut Deum habeamus : proximum vero ad idem, id est vitam æternam, ut ea fruamur.

REG. XCIX. *Sicut homo per charitatem a thesi suæ nature in apotheosim gratiæ ascensio[n]is est dei-satus : ita Deus per charitatem ab apotheosi suæ nature in hypothesis nostræ miseriæ descendens est humanatus.*

Nota quod aliud est thesis humanæ naturæ, aliud apotheosis, aliud hypothesis. Thesis dicitur proprius status hominis, quem servare dicitor, quando ratione utitur ad considerandum quid bonum, quid malum, quid agendum, quid caverendum. Sed aliquando excedit homo istum statum, vel descendendo in vitia, vel ascendendo in coelestium contemplationem : et talis excessus dicitur extasis, sive metamorphosis, quia per hujusmodi excessum excedit statum propria mentis, vel formam. Excessus autem superior dicitur apotheosis, quasi dicatio quæ sit, quando homo ad divinorum contemplationem rapitur : et hoc sit mediante illa potentia animæ, quæ dicitur intellectualitas, qua

A comprehendimus divina ; secundum quam potentiam homo fit Deus (15), sicut mediante illa potentia animæ, quæ dicitur intellectus, comprehendit invisibilita ; per quam comprehensionem homo fit homo spiritus, sicut per speculationem rationis homo fit homo. Inferior vero extasis est, quæ et hypothesis, quando homo a statu humanæ naturæ demittitur degenerando in vitia ; et hoc sit per sensualitatem, per quam homo fit homo pecus. Deus autem suam habet apoteosis, scilicet excellentiam sue naturæ, a qua descendens exinanivit se, formam servi accipiens ; se humiliavit usque in thesim nostræ naturæ, immo usque in hypothesis nostræ miserie, non quantum ad culpam, sed quantum ad poenam.

B **REG. C.** *Humana natura unita est divinæ, ut substantia diversitus sit in uno, et natura proprietas maneat in unito.*

475 Videndum quomodo Filius Dei sibi univit humanam naturam. Aliqua res ita aliquando alii apponitur, ut ex illa non fiat unum, nec altera denominetur ab altera nec sumat proprietatem ab altera, ut si lapis apponatur lapidi : ex his non est aliqua compositio, sed quedam aggregatio. Aliquando ita res aliqua apponitur aliis, quod ex ipsis non sit unum, tamen altera contrahit ab altera proprietatem, ut cum pomum apponitur manui, hæc contrahit proprietatem pomi, videlicet odorrem. Aliquando ita apponitur unum alii, quod ex ipsis non fit unum : tamen alterum denominatur ab altero, ut cum pallium applicatur homini, homo dicitur palliatus : ex his tamen non fit unum. Hanc applicationem assignavit Nestorius haereticus in Christi incarnatione, in Christo constitutas duas personas, hominem et Deum, unam dicens esse Deum, aliam hominem, nec ibi esse aliquam unionem (16), nec aliquid ex his factum ; sed potius unam personam alii esse appositam per applicationem. Aliquando aliquid ita apponitur alii, quod alterum absorbetur ab altero, ut si gutta vini infundatur Sequanæ (17), absorbetur a Sequana, nec ex his fit unum. Hanc appositionem dixerunt quidam haeretici (18) fuisse in Christi incarnatione, humanam naturam absorptam esse a divina, vel divinam ab humana. Aliquando ita apponitur unum alii, quod utrumque confunditur : ex ipsis nascitur tertium, ut quando aqua miscetur meli, utrumque confunditur, et ex ipsis nascitur hydromelum (19), quod neque est aqua, neque mel. Hanc confusionem voluit Eutyches haereticus assignare in Christo, dicens quod in Christi incarnatione nec divina natura mansit divina, nec humana

(11) Cod. contra directe rationem.

(12) Cod. remunret.

(13) Codex habet ab eo scilicet expectaremus.

(14) Legi teneat.

(15) Metaphorice bæc dici ab Alano nemo non videt.

(16) Nempe substantiam et hypostaticam.

(17) Codex habet secane ; ac paulo post secana.

(18) Nempe Eutychiani.

(19) Barbara plane est vox isthæc hydromellum. Hoc enim aqua involvæ genus, de quo Alanus sermonem habet, *hydromeli*, seu *hydromelum* dicitur, minimum ab ὕδωρ, quod est *aqua*, et μέλον, quod est *mel*. De hydromelite autem agit Pitrinus, lib. xiv Nat. Hist., cap. 17

mansi humanæ; sed his naturis confusis, facta est **A** *ruia*, sed secundum corpus, et animam sibi unitam; tertia. Aliquando unum ita applicatur alii, quod ex ipsis fit aliquid, utroque manente in propria natura, ut unus homo fit ex corpore, et anima. Talis autem compositio non fuit in Christo: non enim Christus, ut testatur Augustinus (20), constat ex Deo et homine, tanquam ex partibus. Aliquando vero unum ita applicatur alii per unionem, quod ex ipsis non fit unum, sed illud, quod unitur alii, fit de eo, cui unitur. Verbi causa, *sarculus* unitur arbori per insitionem mediante calore et humore; non tamen ex sarculo et arbore fit unum, sed sarculus fit de arbore. Similiter corpus et anima sunt Filio Dei unita, ita quod non sunt Filius Dei, sed sunt de Filio Dei; ita quod Filius Dei non constat ex illis, et alio; sed in una persona sunt duæ naturæ, divina manus divina, humana manus humana.

Reg. Cl. *Sicut pars non potest esse totum, vel constitutus constitutum, ita assumens non potest esse assumptum.*

Omnis clamat philosophia, quod nihil potest esse de se ipso, nihil apud se: pars ergo totum esse non potest, quia de toto est: similiter componentes compositum. A simili cum assumptum de assumpta sit, ipsum assumens esse non potest. Tripli citetur enim aliquid assumitur ab aliquo; aliquid enim ita aliquando assumunt aliud, quod ad se, sed non in se, vel de se, ut miles arma, ex quorum applicatione armatus dicitur; sed non ipsa arma ipse armatus sunt. Aliquando ita aliquid aliud assumunt, quod ad se in se, ut dolium, vinum; sed non de se. Aliquando ita ad se, quod de se, ut Christus ita assumpsit humanam naturam, id est corpus et animam, quod ipsa est de Christo; ipsa tamen non est Christus, nec Christus illa, quia Christus non est corpus et anima quam assumpsit; nec corpus et anima quam assumpsit, sunt Christus. Sed per assumptionem corporis et animæ est ipse homo; non tamen aliquis homo, quem assumperit, quamvis quidam fabulerent quendam hominem assumptum esse a Verbo, qui incipit esse Verbum; et ita dicunt, quod quedam creatura incipit esse Creator, et ita Deus, et sic deitas; et ita aliquid ex tempore factum incipit esse æternum. Hoc tamen sic conantur asserere. Risibilitas inest Christo, et non secundum divinam naturam: ergo secundum humanam; ergo aut secundum corpus, aut secundum animam, aut secundum compositum ex utroque. Ad quod dicimus quod secundum nullum isto-

(20) Lib. II contra Maximum, cap. 10, t. VIII, p. 698.

(21) Postrema verba hujus regulæ desiderantur in codice: suppleri autem sic posse censeo: *ut unio propersonalis, ut esse homo.*

(22) Similia scribitur Augustinus in libro *De agone Christiano*, cap. 18, num. 20, tom. VI, pag. 254: *Si ergo, inquit, visibilita mundana a visibilibus immundis contingit possunt, et non inquinari; quanto magis invisibilis, et incommutabilis Veritas per spiritum animam, et per animum corpus suscipiens, toto homini assumpto ab omniibus eum infirmilatibus nulla*

non enim aliquod compositum ex corpore et anima assumpsit; sed tantum corpus et animam sibi unitam; assumendo enim univit, et uniendo assumpsit. Corpus ergo et anima sibi unita Christum composuerunt, id est compositum esse fecerunt. Incepit enim esse compositus ex corpore et anima, nec illa aliquid aliud a Christo composuerunt, nec aliquid quod inciperet esse Christus, vel quod esset unitum Christo, sed ipsum Christum; et ita aliquid incipit esse compositum ex corpore et anima, secundum quod homo, quod erat simplex, et ab altero, secundum quod Deus.

Reg. Cl. *Ad hoc ut Christus esset homo, triplex concurredit unio: unio compersonalis, ut humanæ naturæ esset; unio subpersonalis, ut viveret; unio propersonalis* (21).

476 Personalis unio est quæ rem facit esse personam: quæ in pura creatura attenditur, ut in puro homine: ex eo enim, quod homo fit unum ex unione corporis et animæ, incipit esse persona, id est res per se una. Talis unio non fuit in Christo homine: non enim Christus in eo quod incipit esse homo, incipit esse persona. Propersonalis vero fuit in Christo: unio enim corporis, et animæ, quæ fuit in eo, habuit similitudinem personalis unionis: unde dici potuit propersonalis: et illa specialiter operata est ut Christus esset homo. Subpersonalis unio dicitur unio spiritus physici ad corpus, et ad animam Christi. Physicus autem spiritus dicitur quoddam corpus subtilius aere, minus subtile igne, vegetans corpus: et talis est in bruis, et operatur vitam: quo mediante anima unitur corpori. Habet enim affinitatem cum anima in agilitate et subtilitate; eum corpore vero in corporeitate. Anima vero uni a est Verbo sine medio; Spiritus vero mediante anima; corpus vero mediante spiritu (22). Corporalis (23) vero unio fuit uniu corporis et animæ ad Verbum. Iste vero unions concurredit ad Christi incarnationem, nec alia fuit sufficiens sine alia. Si enim corpus et anima non fuissent ipsi unita, nec anima corpori, ipse non fuissest homo: unde non dicimus ipsum in triduo fuisse (24). Similiter si anima fuissest unita corpori, et illa non fuissest Verbo, Christus non fuissest homo.

Reg. Cl. *Numerus cadit in Christum memorialis, quo numeratur, substancialis hypostaseos* (25); *materialis, quo numeratur usia eum usiosi* (26).

Ut testatur Augustinus, numerus memorialis est sui contaminatione liberavit? Lege, queso, Petri Lombardi librum III Sentent., dist. 2, lit. B.

(23) Respicit fortasse Alanus illud Pauli: *In quo habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter* (*Coloss. ii.*)

(24) Subintellige hominem. Porro eo triduo fuerunt quidem cum corpus, tuum anima conjuncta Verbo; sed anima separata fuit a corpore: itaque Christus eo triduo non fuit homo.

(25) Fortasse legendum est, quo numeratur substancialis hypostaseis.

(26) Usiosis, sive à evanescere a Boetio in li-

ejusdem rei iteratio, quæ quodammodo gerit imaq; ginem numeri; ubi enim repetitio, ibi videtur esse numeratio, ut si dicam: Sol, sol, et cetera; Deus, Deus, Deus. Hic enim est iteratio, non diversorum numeratio: et talis iteratio dicetur memorialis numerus. Numerus vero materialis est veri nominis numeratio, cum plura numerantur, ut si dicam: Socrates est unum, Plato est aliud. In Christo ergo est numerus memorialis, quantum ad hypostasim; una enim est hypostasis Christi, scilicet una persona: sed numerus materialis, quantum ad naturam, quo numerantur diversæ naturæ, ut cum dico: Christus est Deus, et homo; alia enim natura prædicatur, cum dicitur Deus; alia, cum dicitur homo. Unde Christus dicitur esse unum secundum divinam naturam, et aliud secundum humnanam.

REG. CIV. *Necessitas moriendi fuit in Christo, non ex actione superans animum, sed voluntate astrinxens eventum.*

Inter cæteros defectus humanæ naturæ Filius Dei necessitatem moriendi assumpsit. Unde et Augustinus (27) ait: *Qui quamvis passus non fuisset, senio defecisset.* Et nota quod alia est necessitas coactiva, et alia voluntaria. Coactivam habemus nos, velimus, nolimus: Christus vero voluntariam habuit, quia voluntarie necessitatem moriendi assumpsit: *Oblatus enim est, quia ipse voluit* (Isai. lxi). Necessitatem alia illata, alia innata, alia assumpta. Primum habuit Adam, quia ipsam sibi intulit, et moriendi necessitatem. Unde ait Augustinus: *Qui manibus, et pedibus sibi mortem accercent.* Nos autem habemus innatam originaliter: Christus vero habuit assumptam.

REG. CV. *In Christo fuit timor propassionis, non rationi obviens; sed non timor passionis mentem conturbans.*

477 Timor propassio (28) dicitur horror quidam, qui homini innascitur, quo pœnam horret: qui dicitur propassio, quasi protopassio, id est prima passio. Talis fuit in Christo, quia naturaliter horruit mortem. Sed in eo non fuit timor passio, qui turbat rationem: qualis fuit in Petro, cum negavit Christum. A simili in Christo fuit voluntas, qua voluit non mori, a sensualitate procedens.

REG. CVI. *Christus nil sibi meruit operibus suis: sed quidquid meruit, meruit nobis operibus singulis.*

Cum mereri sit de non debito facere debitum; Christo autem a tempore incarnationis deberetur quidquid postea est consecutus: iose de indebito

bello contra Eutychem et Nestoriū pro subsistencia accipitur: à Dianysio cap. 2 libri *De divinis nominibus* pro simplici essentiæ communicatione: a Chrysostomo hōi. 15 in Epistolam ad Ephesios, pro rei productione, cum incipit existere. Alanus autem videtur hoc vocabulum accipere pro existentia, vel pro humanitate.

(27) Vox Augustinus deest in codice. Eam addidi auctoritate innixus S. Thonie, qui in lib. iii *Sent.*, dist. 16, qu. 1, art. 2, haec scribit: *Unde Augustinus: Si non oecusus fuisset, naturali morte dissolu-*

*A debitum non fecit, et ita sibi non meruit. Quæ enim dignus fuit ab incarnatione omnibus his, quæ postea accepit, sicut post nobis singulis operibus suis meruit: Quia, dicente Isala, datus est nobis (Isai. ix). Et Psalm. : *Folium ejus non defluet, et omnia quæcumque faciet, prosperabuntur nobis* (Psal. i). Quod ergo dicitur meruisse immortalitatem, et *nomen quod est super omne nomen* (Philipp. ii), non est referendum ad ipsum, sed ad nos (29): quia nobis meruit, ut haberemus immortalitatem, et cognoscemus eum Patri æqualem.*

REG. CVII. *Sicut Creator factus creatura per creaturæ susceptionem: ita creatura fit corpus Creatoris per creaturæ transubstantiationem.*

B Nota quod aliud est alteratio, aliud alteritas, aliud transubstantiatio. Alteratio subjecti est secundum accidentales proprietates; quando de alio fit nigrum, vel de nigro album: secundum quod dici potest: *Album erit nigrum.* *Album* incipiet esse nigrum; sed non: *De albo fit nigrum,* vel econtra: dicitur enim, quia materialiter ponitur, ut insinuaret (30) quod album esset materia nigri. Alteritas vero dicitur, quando mutatur subjectum secundum substantialia, ut factum est in Gana Galilææ, quando aqua facta est vinum (Joan. n.) : et secundum hanc alterationem non debet concedi, quod aqua erit vinum; sed de aqua fit vinum. Transubstantiatio est, quando nec materia, nec substantialis forma remanet, ut in mutatione, secundum quam panis transubstantiatur in corpus Christi; ubi nec materia panis remanet, nec substantialia, sed accidentalia tantum. Secundum hanc mutationem possumus concedere quod panis fit corpus Christi; mutabiliter in corpus Christi convertetur: hic enim non debemus concedere non denotantia (31) mutationem: et ideo non est concedendum, quod panis erit corpus Christi, vel incipiet esse corpus Christi, sed quod sicut corpus Christi, nec tamen de pane sicut corpus Christi. De accidentibus, que remanent, potest dici quod sint sine subjecto; vel potest dici, quod sint in acre. Sunt tamen quae dicunt accidentia ibi non esse, sed videri esse: non tamen est ibi præstigium, vel deceptio: hoc enim non sicut ad decipendum, sed in sacramentum. Alii dicunt quod albedo, et ipsa accidentia, que ibi remanent, sunt in forma panis. Sed secundum hoc restat quæstio de ipsa forma, ubi sit. Similiter debet queri de fractione, ubi sit, vel in quo sit, utrum in corpore Christi, vel in alio. Sunt qui dicunt corpus Christi frangi (32), et ta-

tus fuisset, et idem opus redēptionis fuisset, quod per passionem fecit.

(28) Lege Petri Lombardi librum iii *Sentent.*, dist. 15, lit. F.

(29) Lege ouæ dixi in praefatione, num. 6, pag. 174.

(30) Locus corruptus et emendandus.

(31) Codex monodose habet: *non est notitia.*

(32) Lege Petri Lombardi librum iv *Sentent.*, dist. 11 lit. D.

men manere integrum : dividi, et tamen manere A indivisum. Alii fractorem esse in ipsa forma. Alii nihil ibi frangi, sed videri frangi, ut predictum est.

REG. CVIII. *In alia specie est corpus Christi, et sub alia specie est.*

In illa enim forma, quam assumpsit de Virgine, est in altari, sed non sub illa, imo sub forma panis et vini. Unde impropter dicitur videri corpus Christi in altari, cum non videatur mediante sua forma; impropter dicitur frangi, vel dentibus alteri, quia hoc non corpori Christi, sed forme convenit.

REG. CIX. *Ad hoc ut panis transubstantietur in Dominicum corpus, fit quatuor concursus: ut sit in persona ordo, in agente intentio, in pane materia, in verbis forma.*

478 Nota quod quedam sunt de substantia sacrae mentis, quedam de circumstantia. De substantia sunt ea quae præmisimus. De circumstantia vero solemnitas sacerdotalium vestium, orationes, quæ præmittuntur, et quedam alia. Ordo autem est de substantia sacramenti: quia nisi quis fuerit sacerdos, consecrare non potest. Intentio etiam, non qua quidem intendat consecrare, sed qua intendat formam Ecclesiæ servare. Unde sacerdos hereticus, ordinatus tamen in forma Ecclesiæ, quamvis non adhibeat fidem sacramento, si tamen intendat servare formam Ecclesiæ in missam celebrando, consecrat. Materia item dicitur de substantia sacramenti: ad hoc enim ut ibi fiat transubstantiatio, oportet, ut ibi sit panis factus de frumento, et vivum. Forma etiam verborum, ut illa forma verborum, quam Christus instituit dicens: *Hoc est corpus meum. Hic est calix, etc.*

REG. CX. *Sicut eucharistia est sacramentum, dignitatis justitiam perficiens: sic baptismus est sacramentum necessitatis ad justitiam, proficiens.*

Nota quod sunt septem sacramenta spiritualia in Ecclesiæ Dei, quorum quedam communia, ut baptismus, eucharistia, poenitentia, confirmatione, extrema unctio. Quedam vero specialia, ut coniugium, et ordo. Quedam autem necessitatis, ut baptismus, sine quo non est salus pueri, nec adulto, nisi impedit articulus necessitatis. Similiter eucharistia est sacramentum necessitatis in adultis, ipsum tamet specialiter est sacramentum dignitatis. Quia cum circumcisio tantum deleret culpam, baptismus vero et culpam, et poenam extinguit, et etiam confert gratiam; Sacramentum eucharistiae additum cumulum gratiae; unde dicitur eucharistia quasi bona gratia. Iac etiam ratione dicitur sacramentum dignitatis.

REG. CXI. *Sacramentum confirmationis non datur ad hoc, ut baptismus habeatur sed ut plenus possideatur.*

Baptismus enim datur, et habeatur Spiritus sanctus; confirmatione, ut possideatur plenus. Istud autem sacramentum item necessitatis est in adultis,

(33) Nimurum minister ordinarius hujus sacramenti est episcopus.

(34) *Lege ad aliquod.*

quia, si adulterus ex negligencia prætermiserit, ei criminale peccatum erit. Sicut autem quedam sunt de substantia baptismi, ita quedam de substantia confirmationis. Aqua de substantia baptismi est, quia non valet baptismus, nisi in aqua. Intentio etiam, ut intendat ministrii observare formam Ecclesiæ. Forma etiam verborum. Similiter de substantia confirmationis sunt quedam, ut dignitas consecrantis, scilicet ut qui confirmat, sit episcopus (33): locus etiam confirmationis, ut frons, et cibisma quo consumatur.

REG. CXII. *Sicut baptismus est primum remedium contra peccati originalis lapsum: sic poenitentia est secunda tabula post peccati naufragium.*

Quandoque qui naufraganter in mari, confugiens B ad aliquem (34) navis tabulatum, ipso perducuntur ad portum. Hac similitudine dicitur poenitentia secunda tabula post naufragium. Primo naufragus in originali, confugit ad baptismum, et per baptismi tabulam pervenit ad portum remissionis illius. Et si iterum naufragatur actuali peccato, tabulam poenitentia refugit ad secundam, portumque reductum ad salutis. Est et alia causa, quare poenitentia dicitur secunda tabula post naufragium. Naufragi enim solent tabulam secum ferre, in qua naufragii describitur totus eventus, quæ visa homines ad misericordiam moti consueverunt sic naufragis subvenire. Similiter per baptismum Deus omnibus subvenit primo, secundo per poenitentiam.

REG. CXIII. *Sicut baptismus est sacramentum fidei, confirmatione sacramentum spei, et eucharistia sacramentum charitatis: sic extrema unctionis est sacramentum poenitentiarum, vel contritionis.*

479 Baptismus dicitur sacramentum fidei: narratur in eo fides queritur (35), ante quam si quis quid eorum, quæ ad salutem pertinent, habeat, non tamen ante habet fidem, quæ sit virtus: quia non in eo est substantia rerum sperandarum (Hebr. xi). Unde non est in homine unde speret salutem, donec nec est baptizatus. Confirmatione autem dicitur sacramentum spei, quoniam ideo: quis impositione manus episcopi confirmatur, ne amplius per hereticas seductiones a fide moveatur. Unde et sacramentum spei dicitur, quoniam quod a fide amplius non recedat, de confirmato spes habetur. Eucharistia vero dicitur sacramentum charitatis, quoniam per assumptionem ejus unitas Ecclesiæ, et capituli Christi designatur, quæ ex charitate est in praesenti. Charitas enim in Deum, et in proximum. Ex charitate vero proximi sic fideles sibi uniuersit, ut tanquam membra sibi conjuncta unum corpus dicantur: quod corpus ex charitate Dei Christo capiti unitur. Quæ unio etsi hic sit aliqua, in futuro erit perfecta. Similiter sacramentum extrema unctionis est sacramentum contritionis. Ad hoc enim

(35) Fortasse legendum est requiritur vel acquisiatur.

fit, ut mediante contritione interiori, conferatur ei salus corporis cum salute mentis; et si non salus corporis, tamen salus mentis. Est autem hoc sacramentum sacramentum necessitatis: si quis enim tempus habuerit, non impediens necessitate, et uictus non fuerit, in periculum animæ ei cedet. Sunt qui dicunt de hoc sacramento, quod iterari non possit, sicut nec baptismus: sed quia sacramentum poenæ est (56), et poena potest iterari, probabile est hoc sacramentum posse iterari.

REG. CXIV. *Conjugium est sacramentum remedii ad fugam, non necessitatis ad electionem.*

Cum enim quædam sacramenta necessitatis sint, ut baptismus, et eucharistia; dignitatis, ut ordines sacri: sic conjugium est sacramentum consilii, iuxta remedii contra incontinentiam. Dicitur autem sacramentum propter duo: propter consensem animorum significantem spiritualem unionem Christi, et Ecclesie: et carnale commercium, quod significat diuarum naturarum in Christo consorium (57). Conjugium autem ante peccatum Adas fuit præceptum disciplinæ, et post peccatum (58): sed postquam conjugalis castitas replevit terram, ut virginalis castitas nunc replete coeli patriam, disciplina præceptum commutatum est in indulgentie remedium.

REG. CXV. *Sacer ordo est sacramentum, quo insinuat homo, ut sic alius per honorem præsit, ut eis per onus prælationis prout.*

In ordine autem tria debent attendi. Ipsa ordinatio, scientia, et actio. Si enim tibi ordo fuerit sine scientia, fatuitas erit; scientia vero sine actione, ignavia; actio sine scientia, temeritas. Per tractatim regulis, quæ theologicæ veritati specialiter sunt accommodæ, agendum est de iis quæ ad naturalem pertinent facultatem, considerandumque maxime quæ ita accommodantur naturali facultati, quod non evangetur a theologia. Quæ vero utrique facultati sunt communes (59), naturalis physicae maxima hæc est.

REG. CXVI. *Omnis dictum usque adeo a causa est, ut si causa non fuerit, ipsum quidem vacuum sit.*

Hæc regula quidem utriusque facultati communis est: Ut enim testatur Hilarius (40): Intelligentia dictionum ex causis est assumenda dicendi. Hoc quidem liquet esse verum in naturali facultate. Quid enim Petrus dicitur esse humo, ab humani-

(56) Legendum puto, sed quia sacramentum paenitentiae est, et paenitentia potest iterari, etc. Superius enim in regula: *Extrema uictio, inquit, est sacramentorum paenitentia.* Praeterea Launio hunc lucum citans legit paenitentie, ut dixi in prefatione.

(57) Non solum ob has rationes matrimonium est sacramentum, verum etiam quia gratiam confert, ut definiunt Tridentini Patres, sess. 24, can. 1, de sacr. matr.

A tate; quod albus, ab albedine; quod justus, a justitia; quod etiam pratum ridere dicitur, a causa est: ideo enim dicitur ridere, quia causam risus habet penes se. Similiter in theologicis omne dictum a causa est: Quod enim dicitur (41) justus, a causa est, quia efficit justum; et sic de aliis

REG. CXVII. *Aliud est dictum, aliud dicendi causa.*

480 Hæc regula accomoda est naturali facultati. In naturali autem facultate verum est, quod aliud album, aliud albedo: aliud homo, aliud humanitas. In theologicis vero non aliud Deus, aliud divinitas. Quamvis Hilarius (42) videatur velle, quod aliud natura, aliud res naturæ. Sed hoc quod B dicit Hilarius, ad diversitatem intelligendi referendum est, non ad diversitatem essendi; sicut solet dici, quod aliud est homo, aliud animal; quia alio intellectu comprehendimus hominem, alio animal.

REG. CXVIII. *Omnis causa dicti, alio dicitur, et alio exponitur.*

Causa autem tune dicitur, cum, quid ipsa res sit, ab ea ostenditur: ut, homo est bonus. Tunc vero causa exponitur, cum, quid ipsa sit, aperitur, ut, quod bonus est, bonitatem, naturaque bonum est. Hæc regula communis est duabus facultatibus, naturali, et theologicæ. Alio enim in divinis exponitur, *Deus est bonus*: alio causa, qua est bonus: hac enim oratione, *Deus est bonus*, exponitur dictum: *hac vero, bonitas est causa, qua Deus est bonus*, exponitur dicendi causa.

REG. CXIX. *Diversa dicendi causa est a re cuius est, ut dictum est, causa (43).*

Hæc regula communis est utriusque facultati. In quolibet enim aliud est color, a quo corpus dicitur coloratum; aliud ipsum coloratum. In divinis autem causa, qua Deus dicitur justus, non est aliud a justitia Dei, qua ipse Deus est justus: sed potius ab effectu sua justitiae dicitur justus, id est a nostra justitia, quam efficit in nobis: dicitur enim justus, quia efficit nos justos; est autem sua justitia.

REG. CXX. *Causa rei alia intrinseca, alia extrinseca.*

Intrinsica causa est, per quam res ejus est, vel aliquid est, ut, corpus corporeitate est: Colore enim est aliquid, id est coloratum. Extrinseca vero dicendi causa est, per quam res, cuius est naturæ, aliquid

(58) Fortasse aliiquid desideratur.

(59) Desideratur aliiquid in codice.

(40) Lib. ix *De Trinit.*, num. 14, tom. II, p. 82.

(41) Subaudiendum puto *Deus*.

(42) Hilarius, lib. viii *De Trinit.*, num. 22, tom. II, pag. 229, hoc scribit: *Non idem est enim natura, quod naturæ res: sicuti non idem est homo, et quod hominis est, etc.*

(43) Fortasse legendum est, a re, cuius est aut dicitur causa.

est ; sed aliquo modo se habet ad aliquid aliud extra se, ut paternitas, qua Pater nec est, nec est aliquid : sed habet extra se aliquid, quod nec Pater, nec paternitas est, id est Filium. Hæc regula tam convenit naturalibus quam divinis. In divinis enim divinitas est quasi causa intrinseca , qua Deus est, et est Deus; sed in hoc est differentia, quod non alio est, et alio est bonus, imo idem est ei esse, et esse bonum. Causa extrinseca est paternitas, filiatio, processio.

REG. CXXI. *Causarum alia dicitur per se, alia ad aliud.*

Causa dicendi per se est, quæ nullius dicitur comparatione, ut in naturalibus, homo aibus. In divinis, ut Deus justus. Ad aliud vero causa dicitur comparatione, ut Pater, Filius.

REG. CXXII. *Causarum alia prima, alia secunda.*

Prima est, quæ per se nullam habet causam, ad quam pertineat : velut illa, a qua homo est homo. In divinis, qua Deus est Deus. Secunda est, quæ per se aliam habet, propter quam rei convenit, et cuius adjecta est potestati ; velut illa, secundum quam qui est homo, est risibilis. In divinis vero illa, secundum quam Pater est pater, Filius est filius

REG. CXXIII. *Prima causa aut natura est subsistens, aut proprietas ejus.*

Natura subsistentis est, qua ipse subsistens subsistit, velat illa, qua homo est homo. Proprietas vero subsistentis est, qua subsistens a ceteris omnibus est discreta, veluti illa, qua Plato est Plato. In divinis vero natura subsistens est deitas, qua Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sunt ; proprietas subsistentis, personalis status Patris, quo Pater est Pater; personalis status Filii, quo Filius est Filius; personalis status Spiritus sancti.

REG. CXXIV. *Secunda causa dicendi aut pertinet ad naturam, aut pertinet ad proprietatem.*

481 Ad naturam pertinet omnis causa quæ-

(44) Vox unus deest in codice.

A cunque propter subsistentis essentiam dicitur de subsistente, velut illa, qua homo risibilis est. Risibilitas enim pertinet ad naturam hominis, id est ad humanitatem. Vel ipsa essentia, velut, homo est species. Ad proprietatem vero pertinet quæcumque vel propter proprietatem dicitur de subsistente proprietatis, ut, Plato est persona; vel de ipsa proprietate; ut, Plato est individuum. Similiter in divinis ad divinam essentiam pertinet quod profertur, cum dicitur : Pater est Dominus creaturarum, vel, Pater est principium. Ad proprietatem vero personalem pertinet quod profertur, cum dicitur : Pater est persona.

REG. CXXV. *Una causa dicendi est, quæ ad omnem pertinet dicti causam.*

Hæc causa est unitas. Omnem enim proprietatem unitas comitatur : humanitatem Socratis ad subjectum : ut siue Socrates dicitur homo humanitate; ita unus unitate, quæ comitatur illam humanitatem : et ita dicitur unus homo : homo humanitate; unus (44) unitate. Similiter hoc animal dicitur unum album : album albedine; unum unitate adiecta albedini; et sic percurre ad alias proprietates. Sunt tamen, qui duas excipiunt causas, propriani qualitatem, et moram : dicunt enim quod unitas non comitatur propriam qualitatem ad subjectum ; quia ipsa unitas de ipsa propria qualitate est. De propria enim qualitate sunt tam substantia, quam accidentalia rei. Unde non potest dici Socrates est unus, cum unitas non comitetur propriam qualitatem Socratis. Similiter unitas non comitatur moram, quia si unitas comitaretur moram, cum unitas moretur in subiecto, illam unitatem comitaretur mora ; et similiter illam moram alia unitas, et sic incurreremus infinitatem. Similiter in divinis circa divinitatem attenduntur unitas, id est quædam singularitas, secundum quam Deus dicitur unus. Similiter circa proprietates personalium divinarum attenduntur tres unitates, id est secundum quarum unam dicitur unus Pater, unus Filius, unus Spiritus sanctus.

VENERABILIS ALANI LIBER IN DISTINCTIONIBUS DICTIONUM THEOLOGICALIUM.

(Ex editione in folio sine anni vel loci nota, quam nobiscum perhumaniter communicavit D. JUNG, bibliotheca Argentiniensi praefectus. De hoc typographicis artis incunabolorum pretioso specimine sic D. Jung in epistola, ad nos transmissa: « Editio haec *Dictionarium Alani*, nunquam postea alias repetita. Daventria prodiit, circa annum 1477, ex officina Richardi Paffroet, Coloniensis, et inter primos hujus impressoria artis magistri labores annumeranda, quem ante hunc annum nihil editissime constat. Ejus typi ab iis adhuc non absimiles quibus Guttenberg et Fust utebantur. » — Eidem volumini inest liber *Manmotrectus* dictus, quem bibliopega saeculi decimi quinu cum Alanu in unum compiegit.)

PROLOGUS ALANI

Ad Hermengaldum abbatem Sancti Egidii.

Reverendissimo Patri et domino HERMENGALDO (45), A tuis theologicarum auctoritatum praeeditum mutuimentis; et sicut tuo titulatur sub nomine, ita tuo insigniatur munimine, quatenus tui libra judicil mei libri libert sententias, ut si aliquid minus fuerit igne rationis decoctum, sepeliatur silentio; quod vero videbitur in fabrica prudentiae expolitum, celebretur in publien. Non enim volo ut opus meum prius in aures publicas exeat divulgatum quam a statera tuae examinationis exerit trutinatum, ut vel valeat tuae prudentiae judicia comprobatum, vel vilcat tuae auctoritatis sententia reprobatum. Tibi enim inter primates primo primum mei operis primitias offero, ut sicut es inter prelatos primus, ita hujs libri novitatem delibes pri-

Cum mundus diversis olim prudentum floret virtutibus, et quasi alterum firmamentum suis fulguraret sideribus, nunc, variis vitiis ingruentibus tenebris fugatisque virtutum stellis, totus in nocte profundae cætitatis involvitur et a luce totius veritatis proscribitur. Proscriptis tamen ceteris, tu solus, quasi novus Lucifer, mundum radiis tuae discretionis illuminas, et ab eo, quantum in te est, tenebras indiscretionis eliminas. Tali igitur sideri mei operis sidus devoveo, divinis stellarum senten-

tibus Andaonensis agentes haec scribunt: IV. *Hermengaldus*, quo sedente Rostagnus I episcopus Avenionensis dedit ecclesiam de Juncariis an. 1050. Hinc patet magistri Alanus opus ante annum 1058 absolutum, quo obiit, cui inscriptum est, Hermengaldus. *

Hec erudit, sed inconsiderate Santander. Comnobio quidem S. Egidii circa annum 1050 præfuit Hermengaldus quidam: « X. Hermengaldus Andaonensis abbas, inquit auctores *Gallie Christianæ* (t. VI, capl. 483), circa 1050, deinde S. Egidii, post annos 7 isthac obiisse dicitur a Mabilionio t. IV *Annalium*, p. 722, de quo nihil aliunde rescrire licuit. » Sed si abbatum San-Egidianorum seriem evolvere Santander pergisset, mox (*ibid.*, col. 489-90) illi occurrisset Hermengaldus alter, abbas S. Egidii decimus nonus, qui ante annum 1179, ut diximus, ad annum usque 1195 præfuit. Hermengaldus ille est cui *Dictiones suas* Alanus inscrivit. EDIT. PATR.

(45) Cœnobio S. Egidii præfuit Hermengaldus ab anno circiter 1179 ad annum usque 1195. Hinc corrigendum est de la Serna Santander qui in libro cuius titulus: *Dictionnaire bibliographique choisi du xve siècle* (Bruxelles, 1806), parte II, pag. 27 et 28, post recensit Alanus *Dictiones suas* editionem Argentinensem (leg. Daventriensem; nunquam enim Argentiniæ prodierunt), haec addit: « Hujus operis auctor ab Alanus Magno de Insulis distinguendus, anno 1205 defuncto. De quo hic igitur magnus Alanus saeculo uno fere et dimidio senior habendus; Hermengaldus enim, abbas S. Egidii, cui *Dictiones suas* nuncupantur, juxta D. Mabilionum ante annum 1060 obiit: Tunc (anno 1050) Andaonensis monasterio (Saint-André de Villeneuve, près d'Avignon) præterat Hermengaldus abbas, factus postmodum abbas apud S. Egidium, ubi post annos septem fato functus est (Annal. SS. ord. S. Bened., t. IV, p. 522); quod confirmatur testimonio auctorum *Gallie Christianæ*, t. I, col. 875, ubi de abba-

mitus. Quoniam tuæ magnanimitati ignava opum pondera præsentare minime volui quibus ad facinus nihil instrutus cum habendi sitis incanduit (46), nihil vilius cum ea victor animus sibi calcata subjicit. Hoc solum autem tuam paternitatem tota mentis devotione deposco, ut tuæ amicitiae fœdus glriosum, quod non solum in libro

A scientiæ, verum etiam in libro experientiæ legi, tua benignitas inconcusse seruet illæsum, quoniam quandiu spiritus meus afflaverit artus, quandiu temporalis vitæ diversos patiar discursus, semper apud me gloria tua nomenque tuum laudesque manebunt. Ut volo, sic valeas in æternum.

EJUSDEM PROLOGUS ALTER.

Quoniam juxta Aristotelicæ auctoritatis præcolum, qui virtutum nominum sunt ignari cito paralogizantur, in sacra pagina periculosum est theologicorum nominum ignorare virtutes, ubi periculosus aliquid queritur, ubi difficilius invenitur, ubi non habemus sermones de quibus loquimur, ubi rem ut est sermo non loquitur, ubi vocabula a propriis significationibus peregrinantur et novas admirari videntur; ubi divina descendit excellētia ut humana ascendat intelligentia; ubi nomina proponinuntur, ubi adjectiva substantivantur, ubi verbum non est nota ejus quod de altero dicitur, ubi sine inheretia prædicatio, ubi sine materia subjectio, ubi affirmatio impropria, negatio vera, ubi constructio non subjacet legibus Donati, ubi translatio aliena a regulis Tullii, ubi enuntiatio peregrina ab Aristotelis documento, ubi fidei remota a rationis arguento. Et ideo ne falsum præverò affirmet theologus, ne ex falsa interpretatione errorem confirmet hæreticus, ut a litterali intelligentia arrebeat Judæus, ne suum intellectum sa-

(46) Hunc locum restituimus ope codicis ms. sub n. 73 in bibliotheca publica Divionensi asservati. Legitur in editione Daventriensi : Quo-

B era Scripturæ ingerat superbus, dignum duximus theologieorum verborum significaciones distinguere, metaphorarum rationes assignare, occultas troporum positiones in lucem reducere, ut liberior ad sacram paginam pandatur introitus, ne ab aliena positione fallatur theologus, et sit facilior via intelligendi; minus intelligentes invitet, torpentes excitet, peritiiores delectet; et sic diversæ vocabulorum acceptiones, que in diversis sacrae paginæ locis jacent incognitæ, in lucem manifestationis reducantur præsentis opusculi explanatione; ui breviore explanatio prolixitatem excludat, brevitas fastidium tollat, expositione obscurum, compendiosa doctrina [f. ad. temporis] dispendium. Nostri autem operis exsecutio hac ordinationis serie texetur et juxta litterarum alphabeti ordinem diversæ theologicarum dictionum significaciones secundum positionum rationes et causas fideleriter distinguantur, et diversis titulorum capitulis adnotata præsentio factori quod voluerit offeratur distinctionis subsidio. Sequitur A.

niam... ignava operum pondera præsentare minime volui, rebus cognatos quibus facinus nihil instrutus causa habendi sitis incanduit, etc., corrupte.

VENERABILIS ALANI

LIBER IN DISTINCTIONIBUS DICTIONUM THEOLOGICALIUM.

Feliciter incipit.

A quandoque notat locum; unde in Evangelio : D nem; unde in Evangelio : Exivi a Patre et veni in mundum. Notat spirationem sive processionem; unde in Evangelio : Responsum accepit Simeon a Spiritu sancto. Notat separationem sive remotiōnem; unde in Psal. : Et emundabor a delicto maximo. Notat partitionem rei ab universitate cum exceptione, ut cum dicitur justus, separatur a massa

perditionis. Omnes significaciones quas habet hæc præpositio *a*, habet ista præpositio *ab*. Sed notandum quod *a* habet præponi dictionibus incipientibus a consonante; *ab* habet præponi dictionibus incipientibus a vocali. Et quandoque *ab* ponitur pro *sine*, unde in Catone: *Noli irasci ab re*, id est sine occasione.

Abies, proprie, dicitur contemplator; unde Isaías: *Ponam in desertum abietem*. *Abies*, ratione sublimitatis, contemplatores significat, qui adhuc in terrenis corporibus positi celestia contemplantur. Dicitur etiam contemplatio, unde Isaías: *Pro salinica ascendit abies*, dum in sanctorum cordibus pro abjectione terrenæ cogitationis eritur altitudo superiore contemplationis. Dicitur etiam celestis virtus, sicut per prophetam de apostata angelo dicitur: *Cedri non fuerunt aliiores in paradiſo Dei, abies non adæquaverunt summitatem ejus*, quia cæteri angeloi Luciferi in dignitate pares non fuerunt.

Abire proprie notat motum localēm de loco vel etiam recessum; unde *abiit*, id est ab illo loco recessit. Notat recessum mentalem, unde in Joanne: *Dixit Jesus discipulis suis: Qui manducat meam carnem, etc.* Multi ergo audientes ex discipulis ejus dixerunt: *Durus est hic sermo, quis potest eum audire?* et abiérunt, non localiter, sed mentaliter. Notat discursum per vitia, unde in Evangelio de prodigo qu: *abiit in regionem longinquam*. Notat consensum in malum, unde in principio Psalmorum: *Beatus vir qui non abiit*.

Absinthium, proprie, dicitur diabolus ratione amaritudinis, cuius amara est doctrina; unde in Apocalypsi: *Et nomen stellæ dicitur absinthium*, id est diabolus. Dicitur amara doctrina; unde ibidem: *Et facta est tertia pars aquarum absinthium*, id est amara doctrina. Dicitur etiam poena, unde Jeremias: *Absinthii et fellis, etc.*

Absque ponitur pro extra, unde in Evangelio: *Absque synagogis facient vos*, id est extra synagogam. Quandoque ponitur pro sine, unde Job: *Dies mei velocius transierunt quam a texente absque ulla spe*. Notat etiam præter, unde in Canicis: *Absque eo quod intrinsecus latet*.

Abyssus dicitur propriæ aquarum profunditas, unde in Exodo: *Abyssi operuerunt eos; profunditas aquarum dicitur abyssus quasi sine byso*, id est sine candore. Dicitur mundana machina prout primo fuit creata, unde in Genesi: *Tenebrae erant super faciem abyssi*. Mundanam machinam vocat abyssum propter sui confusione et obscuritatem; unde eam Græcus *chaos* dixit, quod est *confusio*. Dicitur cor hominis profundum et inscrutabile, unde in Daniele: *Qui intueris abyssos et sedes super cherubim*, id est scrutari abyssum humani cordis et sedes super plenitudinem scientiæ. Dicitur etiam occulta Dei iudicia, unde in Psalmo: *Judicia tua abyssus multa*. Dicitur infernus, unde Job: *Nunquid ingressus es in profundum maris et in novissimis abyssi ambulasti; quasi dicat: Ut ego non so-*

lum mare, id est sæculum per assumptam humanitatem ingressum, sed etiam per eam sponte in morte positus, usque ad ultima inferni, quasi ad magna profunda descendit, et in novissimis abyssi deambulavi. Sicut aquarum abyssus nulla nostra visione comprehenditur, ita et occulta inferni nullo a nobis sensu cogitationis penetrantur, etc. Dicitur rationis humanæ judicium, unde in Psalmo: *Abyssus abyssum invocat*. Abyssus namque abyssum invocare est de judicio in judicium pervenire. In peccato enim quod homo committit, contra se judicium sue rationis invenit, et post ad judicis aëterni distinctionem producitur, [nisi] in vita sua convertatur. Dicitur etiam profunda diaboli astutia, unde in Job: *Sicut superficies abyssi restringitur*, quia quasi bono persuasionis ejus species, dum velut solida desuper glacies ostenditur, in profunda latens ejus malitia non videtur. Dicitur cor pravi hominis, unde in Job: *Abyssus dicit: Non est in me; eleganter cor pravum abyssus dicitur*, quia per lapsum fluidum, et per duplicitatis caliginem est tenebrosum. Dicitur testamentum, unde in Psalmo: *Abyssus abyssum invocat*, id est unum testamentum alii consonat, quod eleganter dicitur abyssus, quia in utroque testamento multa latent quæ nullo modo homini patent. Dicitur etiam persecutio, unde in Psalmo: *Abyssus sicut vestimentum amictus ejus; quasi diceret: Non inclinabitur in sæculum sæculi*, licet abyssus persecutorum sit amictus ejus sicut vestimentum. Dicitur mens desperata, unde in Job: *Nunquid ingressus es profundum maris?* Mare quippe est mens humana, cuius profunda Deus ingreditur, quando homo per cogitationem suam ac lamenta penitentiae ab intimis cogitationibus perturbatur; quando prioris vitae nequitias ad memoriam reddit, fluctuante in confessione sua animum concutit. Profundum maris Deus penetrat, quoniam desperata corda permittat. Hoc autem mare intrat, quando cor sæculare humiliat; profundum maris ingreditur, quando visitare mentes etiam sceleribus pressas non deditur; unde sequitur: *Et in novissimo abyssi deambulasti?* Abyssus est mens scelerata quæ, dum semetipsam comprehendere non valet, sese in omne quod est velut obscura abyssus latet; in novissimis ergo abyssi deambulare est etiam nequissimorum hominum corda convertere, et desperatas mentes visitationis suæ vestigis tangendo mirabiliter reformare. Cum enim post immensa scelera unusquisque compungit, quid aliud quam in novissimis abyssi deambulasse videtur? Dicitur abyssus homo secundum aliam expositionem in Psalmo: *Abyssus abyssum invocat*, id est homo hominem ad Deum vocat, dum aliquid veritatis prædicat; et homo dicitur abyssus, quia neutrui illorum, scilicet vocantis vel vocati, cor sciri potest. Profundum enim est cor hominis et inscrutabile, ut in Jeremia habetur. Dicitur poena, ut in Psalmo secundum aliam expositionem: *Abyssus abyssum invocat*, id est poena inficta Adie ita gra-

vis pro solo edilio pomi pœnali malis infligendam significat. Dicitur ventus, qui de occultis causis procedit, unde in Psalmo : *Ponens in thesauris abyssos.* id est ventos collocans in occultis sinibus naturæ. Dicitur homo profundus in peccato secundum aliam expositionem : *Ponens in thesauro abyssos,* id est qui erant in profundis peccatis per bona ponit inter sanctos; et in Canticis filiorum Israel alibi : *Descenderunt in profundum viatorum.*

Accedere proprie significat motum localem, unde in Evangelio : *Accesserunt Pharisæi ad Jesum.* Notat accessum scientiæ vel considerationis, unde in Psalmo : *Accedet homo ad cor altum.* Notat accessum unionis, ut ibi secundum aliam expositionem : *Accedet homo ad cor altum.* Notat accessum ūdei, unde in Psalmo : *Accedite ad eum et illuminamini;* per fidem enim accedit homo ad Deum, unde vox est Prophetæ ad incipientes in fide.

Accipere, proprie, unde in Evangelio : *Accipit Jesus panem et fregit.* Signat dare, unde Apostolus : *Accipit dona in hominibus.* Notat inhärentiam proprietatis subjecto, unde Apostolus : *Nil habes quod non acceperisti a Deo.* Notat infusionem gratiæ, unde in Psalmo. *Respxit Dominus de cœlo et accepit me.* Notat unionem secundum aliam expositionem : *Respxit Dominus de cœlo et accepit me,* id est univit me, etc.

Accipiter, proprie, dicitur justus; unde Greg. : *Penetratio struthionis est similis pennæ herodii vel accipitris:* hæc auctoritas exponetur quando de herodio tractabitur.

Accubitus, proprie; unde Dominus ait quod Phœsi appentunt primos accubitus in mensa. Dicitur Incarnationis Christi, unde in Canticis amoris : *Dum eset rex in accubitu suo,* etc. Dicitur passio Christi, ut in prædicto exemplo secundum aliam expositionem. Dicitur ascensio sive ad dexteram Patris sessio, his enim modis omnibus potest exponi prædicta auctoritas.

Acervus, proprie, dicitur Ecclesia, quia sicut acervus in iino est latu, in summo angustus, quæ pauciores habet in arctioribus preceptis, plures in communibus mandatis. Dicitur etiam cumulus peccatorum vel idolatriæ; unde in Proverbio Salomonis : *Qui immolat diis, velut qui mittit lopidem in acervum Mercurii.* Lapidem mittit in acervum Mercurii, qui peccata addit peccatis, vel qui auget idolatriam qua signatur per Mercurium, quia Mercurius, qui diebat deus eloquentiæ, specialius celebatur quam aliis.

Acetum, proprie, ut ibi in Evangelio : *Etdederunt ei acetum cum felte mistum.* Dicitur prava voluntas quam obtulerunt (1) Judæi Christo in passione, unde in Psalmo : *In siti mea potaverunt me acetum.*

Acies, proprie, dicitur cuneus bellatorum, unde poeta ait : *Fraternas acies.* Et in Canticis : *Ut castorum acies ordinata.* Dicitur acumen visus, nnde legitur quod aquila irreverberata oculorum acie radios solis penetrat, etc. Dicitur etiam Ecclesia,

A unde in Cantico desideratissimæ : *Terribilis ut castorum acies ordinata,* etc.

Aculeus, proprie, dicitur peccatum, unde in [hymno] Ambrosiano : *Tu devicta mortis... Et Apostolus in Epistola ad Corinthios : Ubi est, mors, aculeus tuus.* Dicitur punitiva hæretici deceptio, unde in Apocalypsi : *Et aculei erant de caudis eorum, scilicet locustarum;* ibi per locustos intelliguntur hæretici, per aculeos prævae deceptions hæreticorum.

Acus, proprie, dicitur cordis compunctione, unde in Marco : *Facilius est camelum per foramen acus transire,* id est peccatorem, deposito onere peccati, per pœnitentiam transire in regnum cœlorum, *quam diritem,* id est divitias amantem, *in regnum cœlorum.* Dicitur etiam passio Christi, ut ibidem secundum aliam expositionem : *Facilius est camelum,* etc. Dicitur malitia persecutorum vel hæreticorum, unde in Isaia : *In die illa auferet acus et spicula,* in die judicij auferet Dominus persecutions malorum et deleções eorum vel ipsorum superbias.

Ad quandoque notat motum localem, unde in Joanie : *Venit Nicodemus ad Jesum nocte;* quandoque motum mentalem, unde in Psalmo : *Quoniam ad te orabo, Domine;* quandoque motum temporalem, unde in Daniele : *Erunt septuaginta hebdomadas ad Christum;* quandoque motum vocalem, unde in Pentatecho : *Locutus est Dominus ad Moysen;* quandoque motum sensualem, secundum quod soliti sumus dicere : *Iste respicit ad pauperem;* quandoque motum finali, unde Apostolus : *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt,* etc.; quandoque motum collationis rei ad rem, unde in Symbolo apostolorum : *Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis,* etc.; quandoque similitudineri, unde dicitur : *Istud fit ad instar illius,* etc.; quandoque ponitur pro juxta, unde in Gen. : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram;* quandoque ponitur pro ante, unde in Samuele : *Semper cubabant filii Heli ad ostium tabernaculi,* id est ante; et in Pentatecho : *Locutus est Dominus ad Moysen stans ad ostium tabernaculi,* etc.; quandoque notat contra, unde Apostolus : *Frustra pugnavi ad bestias Ephesi,* id est contra homines bestiales Ephesi; quandoque ponitur pro versus, unde Isaia propheta : *Ponam sedem meam ad aquilonem.* Ponitur etiam pro pro (per?), unde Psalmista : *Tentaverunt me ad aquas contradictionis.*

Adamas, proprie, dicitur æternitas, sicut per Jeremiah prophetani dicitur : *Peccatum Jude scriptum stylo ferreo in ungne adamantino.* Adamas lapis solidus est in tantum ut ferro non valeat secessari. Per stylum autem ferreum lortis sententia, et per unguem adamantinum significatur finis æternus. Peccatum autem Judæorum *stylo ferreo in ungne adamantino scriptum esse* dicitur, quia culpa Judæorum per fortē Dei sententiam in fine puiuerda servatur.

Adeps dicitur pinguedo intestinorum. Dicitur (1) Videtur legendum secundum quam hoc obtulerunt, etc.

etiam superbia, unde de superbo et divite dicitur *A bus*; notat irridere, ut in predicta auctoritate. In Job : *Viscera ejus repleta sunt adipe*, id est superbia. Dicitur carnalis sensus quem Judæi habuerunt in lege, unde in Psalmo : *Adipem suum conculserunt*, id est carnalem sensum suum in littera legis retinuerunt, etc. Dicitur medulla sacrae Scripturae, unde Psalmista : *Ex adipe frumenti satiat te*; secundum aliam expositionem dicitur charitas in eadem auctoritate. Dicitur etiam abundantia, unde in Psalmo : *Prodit quasi ex adipe iniqüitas eorum*. Dicitur sapientia quæ in abscondito est, quæ est pinguedo animæ, sine qua anima mafcescit; unde in Psalmo : *Sicut adipe et pinguedine plereatur anima mea*. Dicitur fortitudo, unde : *Regnum David super Saul et Joathan*, id est ex adipe pinguium et sanguine interfectorum.

Adesse notat loci præsentiam. Notat pronitatem ad obediendum, unde in Gen. : *Abraham, Abraham; qui respondit: Ecce adsum*. Notat collationem auxilii, unde in quadam oratione Dei : *Adesto nobis, Deus*. Notat natura similitudinem, unde in Job : *Quadam die cum venissent filii Dei*, id est angelii, *coram Dominino adfuerunt, inter eas et Satan*, non principaliiter vel localiter, sed similitudine naturæ, quia spiritualis naturæ est ut angelus. Dies vero hic non notat tempus, sed naturæ claritatem angelicæ.

Adolescentula, proprie, dicitur fidelis novit ad fidem conversus: unde in Cant. : *Adolescentulæ dilexerunt te nimis*. Adolescentula dicuntur illi qui jam in Christo sunt renati, sed nondum fortis sunt ut prædicent nomen Christi.

Adorare proprie debitum cultum Deo exhibere, vel theosebia, vel theosis, vel latrōis: hæc consistit in contemplatione, oratione, oblatione et hujusmodi, unde in Psalmo : *Venite, adorremus et procidamus ante Deum*. Signat etiam homini vel aliqui rationali creature cultum exhibere, et dicitur dulia: hæc autem consistit in obedientia, in genuflexione, in capitis inclinatione et hujusmodi; unde in Gen. : *Abraham tres angelos vidit et unum adoravit*, id est eis cultum debitum exhibuit. Dicitur venerari, unde in Antiphon. : *Crucem tuam, Domine, adoramus*, id est veneramur. Dicitur ad Deum orare, unde : *Introibo in dominum tuam, adorabo*. Ad Deum orare, id est fide, spe et charitate ad Deum tendere.

Adversus vel *adversum* ponitur pro *contra*, ut communiter dicimus : *Iste pugnat adversus talum dominum*, id est contra; *adversum* non præponitur dictio incipiens a vocali.

Ægyptus, proprie, mundus, unde Isaías : *Ascendam nubem levem, et ingrediar Ægyptum*, id est humanam naturam, et veniam in mundum per assumptam humanitatem. Dicitur gentilitas, unde in Psalmo : *Venient legati ex Ægypto*, id est sancti predicatoriæ ex gentilitate ad fidem conversi erunt misericordia Christi.

Æmulari notat diligere, unde Apostolus : *Emmolar vos Dei amatione*; notat etiam indignari, unde Psalmista : *Nolite æmulari in malignitati-*

Aer, proprie, unde Paulus : *Non est vobis cultellatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates aeris hujus*. Dicitur propheta, unde in Psalmo : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*, id est subtilis intelligentia in prophetarum Seripturis. Dicitur anima fluxibilis sive mobilitas sæcularis mentis. unde : *Subito colligitur aer in nubes*. Aer colligitur cum fluxe ventes, superni respectus gratia, virtutis soliditate roborantur. Dicitur sublimitas contemplationis qua contemplamur Deum, unde Paulus : *Rapiemur cum illis in nubibus obriam Christo in aera*. Dicitur inanitas sive vanitas, unde idem : *Eritis in aere loquentes tam multa ut sunt genera linguarum*. Dicitur etiam dæmon, unde idem Paulus : *Sic non quasi aerem berans, id est non tantum resisto dæmoni, sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo*.

Ærugo est rubigo quæ consumit aurum vel argentum. Dicitur superbia, quæ omnes bonos mores in homine consumit, juxta illud :

Inquinat egregios adjuncta superbia mores.

Et in Evangelio Matthei legitur : *Thesaurizate vobis thesauros in celo, ubi nec ærugo, nec tinea demolitit*. Dicitur luxuria, quæ thesauros sensuum humanaorum consumit; in predicta auctoritate per æruginem potest intelligi luxuria.

Æs, proprie, prælatus cuius opus verbo non respondet, unde Apostolus, loquens in persona pseudopredicatoris, ait : *Ero quasi æs sonans aut cymbalum tinniens*. Dicitur durum et insensibile cor pravorum, unde Job : *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro ænea est*. Ille per æs insensibilem corda designantur, qui saepe et supernos ictus accipiunt, et tamen nulla disciplinæ percussione mollescantur. Dicuntur æs perseverantes in bono, unde in Job de Antichristo dicitur : *Reputabit ut paleas ferrum et quasi lignum putridum æs*. Perseveranter ferrum acutiar ut adversarius vulneretur, æs autem rubigine pene nulla consumuntur; ferro autem prædicationis jaculum, ære perseverantia in bono designatur. Dicitur sonora vox prædicantium, unde Ezechiel : *Et scintillæ quasi aspectus æris cudentis*; per æs, quod est sonorum metallum, voces prædicatorum designantur, quia in omniem terram exivit sonus eorum. Et bene æs candens dicitur, quia vita prædicatoris sonat et ardet: ardet desiderio, sonat verbo. Æs ergo candens est prædicatio divino calore accensa; sed candente ære scintillæ prodeunt, quia ab eorum exhortationibus verba flammantia ad aures audientium procedunt. Beatae prædicatorum verba scintillæ appellata sunt, quia eos quos in corde tetigerint, in aures divinum accendant. Dicitur etiam ille æs qui non derelinquit malitiam suam, unde Isaías : *Domus Israel versa est in scoriam*.

Æstas, proprie, dies judicii, unde Salomon : *Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo testate et non dabitur ei*. Qui enim modo bene ore-

rati neglit, in die judicii vita aeterna caret. *Estus*, proprie, labor vel tribulatio, unde in Matthao : *Eos nobis pares fecisti qui portavimus pondus diei et aestus*, id est diurni laboris. Dicitur fervor vi-
tiorum, unde Isaia : *Tabernacula sunt umbracula mundi ubi aestus*. Turbatio maris etiam aestus appellatur.

Eternum, quod caret principio et fine in natura, ut Deus. Dicitur perpetuum, unde Moyses : *Domi- nus regnabit in aeternum et ultra*, id est quando erit creatura, et ipse erit et ultra, id est quando alia de-
sinerent esse, ipse nunquam ; hoc est dicere : Cum omnis creatura possit habere finem licet naturae (47). Dicitur sempiternum, unde : *In aeternum et in sa- culum saeculi*, id est in sempiternum et in saeculum consecutivum hujus saeculi. Dicitur continuatio vi-
tae temporalis, unde Horatius :

Serviet aeterno qui parvo nesciet uti,
id est toto tempore vitae sue. Nota quod est diffe-
rentia inter aeternum, perenne et perpetuum, quae
notantur in his versibus :

Aeternum sine principio da fine carere,
ut Deus ;

Perpetuo da principium, sed fine carebit,
ut angeli et anima,

Nec sine principio, nec erit sine fine perenne,
ut aliqua corpora ;

Ager, proprie, dicitur gentilitas, unde in Psalmo : *Species agri mecum est*, quia Christus magis gentili-
tati profuit [quam] Judææ. Dicitur præsens saeculum, unde in Evangelio Christus : *Ager est mundus*. Dicitur corpus nostrum, unde Salomon : *Diligenter exerce agrum tuum, ut postea adfices domum tuam*, id est a spinis vitiorum corpus tuum munda, ut intus con-
struatur virtutum fabrica. Dicitur etiam saera Scrip-
tura, unde Job de hereticis : *Agrum suum non deme- tunt, id est sacra Scripturam, quam pervertendo non suam faciunt*. Dicitur Christus, unde in Gen. : *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni*. Recte Christus ager dicitur plenus, quia floribus virtutum refectus, cui benedixit Dominus diversis spiritua-
lium donorum generibus. Dicitur etiam Ecclesia, unde in Cant. : *Ego flos agri et lilium convallium* ; et alibi : *Pulchritudo agri tecum est*.

Agere, proprie, ut in Psalmo : *Noluit intelligere ut bene ageret*. Agere dictum de Deo, non notat actionem, sed auctoritatem ; unde Deus dicitur auctor, non ab ago, agis, sed ab authentia. Dicitur solvere, unde Paulus apostolus : *Gratias ago Deo meo*, id est solvo. Dicitur passionem sustinere, unde : *Agere quod nolo*. Concupisco etenim notat, quod concupi-
scere non actionem, sed passionem notat, quemadmodum nec timere, nec velle, nec desiderare, nec gaudere. Passionem quædam sunt mulcibres, ut gaudium ; quædam peremptoriae, ut timor et hu-
jusmodi. Quis agit non agendo, sed omittendo, ut quis dimittit ire ad ecclesiam. Dicitur etiam du-
cre, unde in Exodo : *Moyses agebat pecora ad interiora deserti*, id est ducebatur. Dicitur regere, unde : *Qui*

A Spiritu Dei aguntur, legi subjecti non sunt, id est reguntur. Dicitur etiam dicere, unde solet dici : *Agitur in hoc libro de hoc*, id est dicitur.

Agnus, proprie, unde in lege dicitur quod agnus anniculus offerebatur. Dicitur Christus, unde in Evangelio : *Ecce Agnus Dei* ; et in Apoc. : *Vidi Agnum stantem, et alibi : Lauerunt stolas suas in sanguine Agni*. Dicitur mansuetus, innocens, unde in Joanne Dominus ad Petrum : *Si diligis me, pasce agnos meos*, id est minores in Ecclesia Dei. Per oves majores intelligimus, per agnos minores. Dicitur fidelis predestinatus, unde in Evangelio : *Ponet Dominus agnos*, id est electos, a dextris.

Agricola, proprie, dicitur Deus Pater, unde in Evangelio : *Ego sum vitis vera et Pater meus agricola* B *est*. Dicitur predictor, unde Apostolus : *Justum est ut agriculta de fructu suo edat*.

Agricultura, proprie, dicuntur fideles, unde Apo-
stolus : *Vos estis agricultura Dei*. Dicitur esse sacræ Scripturæ expositio secundum quod sacra Scriptura dicitur ager.

Ala, proprie, ut ibi : *Jerusalem, quoties volui con- gregare filios tuos*. Dicitur etiam protectio charitatis et misericordiae Dei, unde in Psalmo : *Sub umbra alarum tuarum protege me*, id est sub munimento protectionis tuae. Est etiam justitia vel misericordia Dei secundum aliam expositionem : *Sub umbra alarum tuarum, id est sub protectione justitiae vel misericordie tuae* ; et est misericordia ala dextera, justitia ala sinistra. Dicitur præceptum Dei, unde in Psalmo : *In protectione alarum tuarum superabunt*. Dicuntur etiam cogitationes hominum, unde in Job : *Nunquid per sapientiam tuam plumescit ac- cipiter expandens alas suas ad austrum*. Accipiter singulis annis tempore austri veterem pennam nova nascente projicit, et est sensus : Nunquid cuilibet electo tu intelligentiam contulisti ut, flante Spiritu sancto, cogitationum alas aperiat confitendo, quatenus pondera vetustæ conversationis abjectat et virtutum plumas inducat. Dicitur etiam actus superbie et inanis glorie, unde Zacharias : *Levavi oculos meos et vidi, et ecce duas mulieres egredientes et spiritus in aliis earum, id est superbia et inanis gloriæ, in quarum aliis, id est actibus, est spiritus, id est diabolus, cui semper famulantur*. Dicuntur super-
stitiones hypocritarum, unde in Job : *Cum tempus habuerint, extendent alas suas in altum* ; quia, cum hypocrita temporis opportunitatem invenit, super-
stitionem religionem exponit exterius.

Alias significat locum, unde dicitur : *Alias fu- ctum est*, id est alio loco. Notat tempus, sicut dici-
mus : *Alias dictum est*, id est alio tempore. Notat modum, unde in Gen. : *Ait Abraham : Alias soror mea est*, id est alio modo possum dicere quod soror mea est, etc.

Aloes dicitur gummi species. Dicitur bona opini-
o, unde in Canticis : *Myrrha et aloes cum univer- sis primis unguentis*.

Altare dicitur terra, unde in Gen. : *Altare facies mihi de terra.* Dicitur fides, Sicut in Veteri Testamento Iudei offerabant materiales vitulos, sic nos offerimus vitulos animorum nostrorum, id est bonas cogitationes cordis; et sicut in altari materiali offeruntur victimæ, ita in altari fidei offeruntur bona opera, unde in Evangelio : *Si offers munus tuum ad altare, id est opus tuum bonum in altari fidei.* Dicitur Christus, unde in Apoc. : *Sub altare Dei audiui voces occisorum.* Dicitur corpus Christi, unde in Psalmo : *Usque ad cornu altaris, id est usque ad eminentiam sacrificii.* Dicitur Deus in Psalmo : *Introibo ad altare Dei, quod exponendo subdit : Ad Deum qui lætitat juventutem.* Dicitur vita aeterna, unde in Psalmo : *Tunc imponent super altare tuum vitulos.* Dicitur Ecclesia, unde ista auctoritas sic potest exponi : *Tunc imponent, id est maiores prælati, vitulos, id est minores, super altare tuum, id est Ecclesiam, id est minores predicatione prælatorum erunt de Ecclesia, etc.* Dicitur mens, unde in Psalmo : *Circumdabo altare tuum, Domine, id est mentem meam, in quo vel in qua offero tibi sacrificium laudis, ornabo virtutibus; et sicut altare dicitur alta aræ, sic et mens est altius quidam et dignius in homine, juxta quod potest exponi illud Evangelii : Si offers munus tuum ad altare, id est orationem in mente.* Dicitur etiam ecclesiasticum sacramentum, unde in Psalmo : *Altaria tua, Domine virtutum.* Dixerat superioris fidelis quod *passer invenit sibi domum et turtur nidum,* id est fidelis invenit ecclesiastica sacramenta in quibus reponit bonorum *operum incrementa;* et ne quis dicere : *Quis est iste nidus,* additur : *altaria tua, Domine virtutum, etc.*

Altis, proprie, etc., dicitur martyr, unde in Evangelio : *Tauri et altilia occisa sunt.* Tauri maiores, altilia minores qui pro fide Christi occisi sunt.

Altitudo proprie dicitur profunditas, id est incomprehensibilitas secretorum Dei, unde Apostolus : *O altitudo diritiarum sapientiæ Dei!* Dicitur sublimitas potestatis, unde Paulus : *Neque altitudo, neque profundum separabit nos a charitate Dei.* Dicitur malitia Iudeorum, unde in Psalmo : *Veni in altitudinem maris, id est in malitiam Iudeorum.* Dicitur magnitudo tribulationum, ut in prædicto exemplo, secundum aliam expositionem, et est sensus : *Veni in altitudinem maris, id est, exposui me multiplici tribulationi Iudeorum active.*

Altum proprie, unde in Psalmo : *Ascendens Jesus in altum.* Dicitur altum mare, unde Virgilius :

Vix e conspectu Siculæ telluris in altum.

Dicitur *nobile*, unde idem : *Alto de sanguine, id est de nobili genere.* Dicitur *superbe*, unde Apostolus : *Noli altum sapere, id est superbe, sed time.*

Amaritudo, proprie, dicitur miseria sæculi, unde in Job : *Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus meus, etc.* Dicitur mala cupiditas temporaliū quæ non quis possit habere; unde alius : *Moratur in amaritudine animæ suæ absque ulla opibus.*

Dicitur asperitas pœnae, unde in Job : *Confabulator cum amaritudine animæ meæ.* Dicitur pœna gehennalis, unde Job : *Seribis enim contra me amaritudines.* Dicitur asperitas locutionis, unde in Psalmo de Antichristo dicitur : *Cujus os maledictione et amaritudine plenum est.*

Ambitio, proprie, dicitur apparatus, unde legitur de uxore Felicis in Actibus apostolorum quod venit cum multa ambitione, id est cum multo apparatu, vel cum multa ambitione, id est cum multis ambientibus.

Ambitus, proprie. In Esther, *qua cœli ambitu*, id est circumvolutione, continentur; dicitur etiam cupiditas honoris secundum quod cupiditas solet dividiri in avaritiam et ambitum, id est ambitionem.

Ambulare proprie notat prosecutum virtutum, unde in Psalmo : *Ambulabam in medio cordis mei.* Notat prosecutum honorum operum, unde in Psalmo : *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Notat actum, unde Dominus Petro in Joanne : *Cum esces junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas, quidquid volebas faciebas.*

Amen dicitur ab a, quod est sine, et mene, defectus, unde : *Iam cito venio, Amen,* id est sine defectu, id est non cessu venire ad fideles; quandoque est nomen indeclinabile, unde : *Ego sum amen,* id est veritas; quandoque est adverbium affirmandi, cum affirmative ponitur, ut ibi : *Amen dico vobis;* quandoque est verbum conclusivum dum conclusive ponitur in fine orationis *amen,* id est fiat.

C *Amethystus*, *qua tota est rubens, et tanquam rosa flammulas quasdam de se effundit,* significat eos qui inter tormenta passionis *qua pro Deo sustinent, tanquam flamas charitatis de se emittunt, orantes pro eis qui se cœidunt, et plus dolent de peccata persecutorum quam de pœnis quas sustinent.* Hic ponitur extremus in adiutorio coelestis Jerusalem, quia significat eos qui pro inimicis orant. Nam virtus virtutum est pro inimicis orare et perseguenteribus, et pauci inveniuntur hoc fecisse. Tamen duos in Veteri Testamento, Moysen et Samuelem; duos vero in Novo, Christum videlicet et Stephanum, invenimus.

Amicus propri dicitur ratione cognitionis, unde dicitur Iudaico populo in Exodo : *Diliges amicum tuum, id est proximum tuum genere, scilicet in Deum et odio habebis inimicum tuum,* id est gentilem. Dicitur amicus ratione naturæ, unde in Luca : *Amice, accommoda mihi tres panes.* Amicus dicitur hic ratione naturæ anima, quia quando anima reddit ad se ipsam de via, id est vagatione mundana, dicitur redire; per tres panes intelligitur fides Trinitatis. Dicitur amicus exhibitione operis, unde in Evangelio : *Vos, amici mei estis, si feceritis *qua ego præcipio vobis.** Dicitur amicus simulatione, unde in Evangelio de hypocrita dicitur : *Amice, ad quid intrasti?* Dicitur amicus ratione sacramenti, id est sacramento fidei, non fide sacramenti, secundum quam expositionem ista auctoritas sic exponit potest : *Amice, quomodo huc intrasti non habecus es-*

stem nuptialem, id est charitatem. Dicitur amicus in ratione familiaritatis, unde Christus in Evangelio ait: Amice, ad quid venisti? Familiaris enim fuerat Judas Jesu. Dicitur ratione collati beneficiorum, unde in Joanne: Majorem charitatem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis.

Amor proprius dicitur cupiditas, juxta quod soliti sumus [dicens]: Iste detentus est amore terrenorum; dicitur caritas, unde in Cant.: Fulcite me floribus, stipate me matis, quia amore langueo; dicitur Spiritus sanctus, unde in quadam prosa dicitur Spiritus sanctus amor Patris et Filii. Dicitur Christus, unde in hymno Ambrosiano: Jesu, nostra redemptio, amor. Dicitur naturalis affectus, unde in libro Regum: Daleo super te, frater mi Jonatha, amabilis valde super auem tuam mulierum.

Amygdalus, proprie, dicitur primitiva Ecclesia, unde: Floreat amygdalus, impinguabitur locusta, dissipabitur capparis. In Moralibus: Amygdalus primo floret quam alta arbor, et ideo primitivam Ecclesiam designat, in qua mox locusta impinguata est, quia sicca gentilitas pinguedine coelestis gratiae est infusa. Capparis vero dissipabitur, quia Judea, in sui sterilitate remanens, vivendi ordinem amisit.

Angelus non est nomen naturae, sed officii. Angeli possunt dici omnes administratorii spiritus, unde in Psalmo: Qui facit angelos suas spiritus. Restringitur tamen ad designandum inferiorem ordinem, quia frequentius de illo ordine mittuntur. Dicitur Christus, unde: Magni consilii Angelus; et in Malachia: Angelus quem vos vultis. Dicitur Joannes Baptista, unde in Malach.: Ecce ego mitto angelum meum qui preparabit viam. Dicitur etiam sacerdos sive episcopus, unde in Apostolo: Mulieres non debent esse in ecclesia, nisi velato capite, propter angelos circumstantes, id est sacerdotes; et in Apoc.: Et angelo Ephesi scribe; et in Malach.: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, quia angelus Domini exercituum est. Dicitur concupiscentia vel fomes peccati, unde in Apostolo: Datus est mihi stimulus, angelus Satanae, qui me colaphizet. Dicitur anima, unde in Actibus apostolorum dixit ostiaria de Petro soluto a vinculis, et veniente ad ostium: Angelus ejus est, id est anima ejus; angeli etiam dicuntur demones, ut in pluribus locis.

Angulus proprio dicitur fides, duos populos, Iudacum videlicet et gentilem, in unum colligens, unde in Psalmo: Lapidem, quem reprobaverunt adfican tes, hic factus est in caput anguli. Dicitur etiam absconsio vel obscuritas, secundum quod solitus sumus dicere: Veritas non querit angulos. Dicitur declinatio a rectitudine operis, unde legitur de illo qui deserit angustam viam quae dicit ad vitam, quia transit per plateas juxta angulum et prope viam domus illius.

Anima proprio dicitur spiritus rationalis, qui cum corpore venit in constitutionem hominis, unde in Evangelio: Potestatem habeo ponendi animam meam.

(3) Dialogus, Asclepius dictus, de Deo, hominibus et rerum universitate, cuius Latina tantum

A Dicitur homo, quia est pars hominis, unde legitur in Gen. quod *octo animæ fuerunt in arca*, id est octo homines. Dicitur spiritus animalis quo vegetatur bruta animal, unde in Gen.: *Producant aquæ reptilia animæ viventis*, id est habentia animam viventem, id est spiritum vegetantem. Et in codice: *Creavit Deus omnem animam viventem atque motabilem*. Dicitur pauper, unde distinguitur in Levitico inter hostiam principis et animæ, id est pauperis. Dicitur autem anima pauper, ideo quia sicut anima quid incomprehensibile est, sic pauper incomprehensibilis dicitur, nec inter homines reputatur. Dicitur etiam vita per causam, quia anima est causa vitae, ut in Evangelio: Qui odit animam suam in hoc mundo, id est qui non curat de vita temporali, intuitu Dei, consequitur vitam aeternam. Dicitur sensualitas, quæ est potentia animæ inferior, ut nomen subjecti sumatur in designationem proprietatis ipsius subjecti; unde in cantico beatae Mariae Virginis: *Magnificat anima mea Dominum*, id est magnifico Dominum secundum animalem animæ meæ portionem. Dicitur etiam dæmon, unde in Asclepio (1) Mercurii dicitur animæ inclusæ. Dicitur sanguis, unde Virgilii: *Purpuream vomit ille animam*. Dicitur ratio, unde Job: *Suspenditum eligit anima mea*, id est ratio, superior pars animæ meæ, ab appetitu terrenorum suspeditur et ad coelestia erigitur. Dicitur voluntas quæ procedit ex anima, unde in Gen.: *Simeon et Levi vas iniquitatis bellantia, in consilium vestrum anima mea non venit*, id est voluntas mea non consensit in consilio vestro, quando interfecistis Sichimitas. Dicitur etiam animal, unde in Gen.: *Creavit Deus cete grandia et omnem animam viventem*, id est animal vivens, quia anima pars est animalis. Nomen enim partis sumitur in designatione totius. Dicitur animalis natura, quam habuit homo a sui origine; homo enim a prima origine habuit animalitatem, scilicet naturam animaliem, id est cibo et potu indigentem; unde homo ante peccatum dicitur suisse animalis, id est animalialis, quasi alimonia cibi indigens, unde: *Factus est homo in animam viventem*, id est habens animalitatem. Dicitur gulositas, unde in Evangelio: *Animu mea, habes multa bona reposita in annos plu rimos*, quasi dicat: Per victualia, que mihi abundant in annos plurimos, satisfaciam animæ meæ, id est gulositati meæ vel meo appetitui. Dicitur voracitas quæ ex gulositate procedit, ideo sumitur hoc nonen anima in designatione voracitatis, unde Psal.: *Dilatavit infernus animam suam*, id est voracitatem. Dicitur vita corporis, unde in Levit.: *Omnis anima in sanguine est*, id est omnis vita. Dicitur mens vel cogitatione, unde in Psalmo: *Quandiu ponam consilia in anima mea*, id est in mente mea vel cogitatione. Etiam illi dicuntur anima quorum exemplo alii in Ecclesia spiritualiter vivunt, sicut oculus Ecclesie dicuntur doctores quorum doctrina alii spiritualiter interpretatio exstat, quæ a nonnullis Apulcio tribuitur, Mercurii Trismegisti esse vulgo creditur.

vident; et venter Ecclesie dicuntur dehiles in Ecclisia, unde in Psalmo : *Turbatus est in ira oculus meus, anima mea*, id est in mente mea, et venter meus. Dicitur intentio, unde in Job : *Animam meam in manibus meis porto*; animam portare in manibus nihil aliud est quam intentionem cordis in operatione ostendere.

Animal proprie dicitur substantia animata sensibilis, unde homo dicitur animal. Dicitur quandoque brutum animal tantum, unde Moyses, loquens de Noe et filiis suis, ait in Gen. : *Ipsi et omne animal ingressi sunt in arcam*. Dicitur quandoque rationale animal tantum, unde in Psalmo : *Aperis tu manum tuam et imples omne animal benedictione*, quia benignitatem suam potentiam omnibus hominibus aperuit; nam omnia in ejus potestate sunt, et implet benedictione temporali et spirituali omne animal rationale secundum quod potest benedic.

Dicitur similitudo animalis, unde in Apoc. : *Et quartum animal simile aquilæ volanti*, id est similitudo quarta animalis. Dicitur etiam simplex, mansuetus et humilis, unde in Psalmo : *Animalia tua habitabunt in Ecclesia*. Dicitur testamentum, unde Habacuc ad Christum ait : *In media duorum animalium cognosceris*, id est inter Vetus Testamentum et Novum ; animalia dicuntur etiam fideles in Ecclesia, unde in Psal. : *Animalia pusilla cum magnis*, id est majores et minores. Dicuntur cogitationes, aliquantulum a terra suspensa, sed adhuc terrena mercedis præmia requirentes, unde Ezech. : *Et ingressus vidi, et ecce omnis similitudo reptilium et animalium abominatio*. In reptilibus quippe cogitationes omnino terrene designantur, in animalibus vero cogitationes aliquantulum a terra suspensa, sed adhuc terrena mercedis præmia requirentes. Nam reptilia toto ex corpore terre inhærent, animalia vero ventre a terra suspensa sunt, appetitu tamen gula semper ad terram inclinantur. Dicuntur justi, unde Ezechiel : *Et audivi vocem aliorum animalium percutientium alterius ad alterum*. Per alas animalium sanctorum virtutes debemus intelligere qui, dum terrena despiciunt, ad cœlestia volando sublevantur. Sed voluntaria animalia se vicissim alii suis ferunt, quia sanctorum mentes, eo quod superna appetunt, consideratis invicem alterius virtutibus excitantur. Ala enim sancti me percunt exemplum sancti tatis, proprie me ad melius accendit, et ala mea vicinum meum ferio, si aliquando opus bonum quod imitetur, alicui ostendo.

Animale dicitur proprie res ad animam vel ad animal pertinens, unde in physica distinguitur inter animalia spiritum qui vegetat brutum animal et inter rationalem qui vegetat hominem. Dicitur etiam animal secundum sensum animalis, qui de Deo iudicat secundum terrenorum considerationem vel physicam rationem; unde Apostolus : *Animale homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei*. Dicitur homo qui deditus est sensibus carnis, qui non credit aliquid posse heri, nisi secundum causam na-

turæ, secundum quam acceptiōnem potest intelligi superior auctoritas Apostoli, scilicet *animalis homo non percipit*, etc. Dicitur quasi alimoniale, id est alimonia indigens, id est cibo vel potu, quale corpus nostrum est modo; unde Apostolus : *Seminatur animale corpus, in futuro spirituale*. Dicitur carnale, unde Apostolus : *Primum quidem animale, deinde spirituale*; in homine etenim primo est animale vel carnale, at vitium ante baptismi susceptiōnem, post baptismum vero spirituale, id est virtus.

Annulus proprie, unde legitur in Gen., quod Judas in arrhabonem, id est in vadimonium, dedit annulum, id est armillam, Thaimar. Dicitur fides, unde legitur in Luca quod paterfamilias, congaudens filio revertenti, sit : *Producite stolam primam et annulum*; ibi annulus fidem significat.

Annus proprie in Luca : *Anno quinto decimo*. Dicitur praedictio supernæ gratiæ, quia sicut in anno congestis diebus tempus efficitur, ita in superna gratia virtutum multiplex vita compleetur; unde Isaïas : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, etc., ut prædicarem annum placabilem Domino*; annus placabilis Domino prædicatur, cum fidelis populus gratia illustrandus esse prædictur. Vel annus dicitur multitudine fidelium, quia sicut ex diuersum multitudine annus dicitur, ita ex collectione fidelium Ecclesia completur, unde Job, de diabolo loquens, ait : *Non computetur in diebus anni, nec connumeretur in mensibus*, quia diabolus, superbia sua tenebris pressus, adventum quidem Redemptoris conspicit, sed nequaquam ad veniam cum electis Dei perveniet. Dicitur tempus gratiæ, unde in Psalmo : *Benedices corona anni benignitatis tuæ*, id est multitudini fidelium ad te conversorum in tempore gratiæ. Dicitur circumvolutio, unde Jacob in Gen. uxoris suis ait : *Laban pater vester mutavit mihi mercedem meam x annis*, id est x vicibus vel circumvolutionibus, quia singulis annis mutavit mercedem bis, et ex dicto vii annos deboret ei servire, quia mutavit vi anno, recessit, et ita in vi anno decies mutavit. Dicitur etiam pars anni per syneclochen, ut quod est partis attribuatur totū; unde Christus dicitur vixisse triginta tribus annis, cum non vixerit nisi triginta duobus et tribus mensibus, qui accipiuntur pro anno. Dicitur mensis, unde in Daniele Nabuchodonosor dicitur fuisse bos septem annis, id est septem mensibus. Dicitur aeternitas Dei, unde in Psalmo : *Tu idem ipse es, et anni tui non deficiunt*, id est aeternitas.

Ante prapositio notat locum, unde : *Iste radit ante illum*. Notat tempus, unde in Joanne : *Ante diem festum Paschæ venit illuc in Bethaniam*. Notat aeternitatem, unde in Psalmo : *Ante Luciferum genui te*. Notat presentiam, unde in Psalmo : *Venite, adoremus et procidamus ante Deum*. Notat indignitatem, unde in Evangelio : *Qui post me venit, ante me, etc.*

Ante adverbium quandoque notat locum, unde dicitur : *Iste radit ante, ille radit post*, id est iste hoc loco, ille alio loco. Etiam notat ordinem, ut cum

dicitur : *Isti incedunt ante, illi retro, etc.* Quandoque notat tempus, ut cum dicitur : *Ego veni antequam ille*, id est priori tempore. Quandoque notat eternitatem, unde in Sapientia : *Antequam quidquam faceret*. Quandoque ponitur negative, unde in Evangelio : *Antequam convenienterunt, id est nunquam convenerunt, inventa est in utero habens de Spiritu sancto*.

Antenurale, proprie, dicitur propheta, unde Isaías : *Ponetur in ea murus et antemurale*; Christus dicitur murus proper munimen suæ protectionis, vegetus quippe incursum malignorum spirituum ad corda nostra pertingere : propheta quilibet dictus est antemurale, quia, priusquam Dominus appeareret in carne, ad conservandam fidem prophetizando missus est.

Antrum, proprie, dicitur cor pravum, unde Job de diabolo ait : *Ingreditur bestia latibulum suum et in antro suo morabitur, quia diabolus omnium reprobiorum corda inhabitat*. Dicitur cogitatio sive cor justi, unde Dominus : *Nunquid capies leænæ prædam, et animam catulorum ejus implebis qui eubant in autris*.

Aperire, proprie, notat aperitionem sacrae Scripturae, unde : *Post resurrectionem Christus aperuit*, id est exposuit, euntibus in Emmaus Scripturas ut inteligerent. Notat præparationem mentis ad fidem et dilectionem Dei, unde in Psalmo : *Aperite portas, principes, vestras; alibi : Aperite portas justitiae*. Notat resolutionem, unde in Gen. : *Aperi sunt cataractæ cœli*, id est nubes resolutæ sunt in pluvias. Cataractæ quære infra. Notat apparitionem, unde : Christo baptizato, aperti sunt cœli, et tantus splendor apparuit in aere, ac si, cœlo aereo et sidereo reseratis, cœlum empireum apparet.

Apes, proprie, dicuntur Judæi qui Christi crucifixioneum machinati sunt, non in sui utilitate, sed aliorum, sicut apes sibi non mellificant, sed aliis, et hoc est quod Christus in Psalmo : *Circumdederunt me Judæi in passione, non sibi utilitate sed aliis molientes, sicut apes quæ, dum sibi putant mel reponere, aliis faciunt*.

Apud quandoque notat locum, unde in Actibus : *Mansit apud eum quindecim diebus*, etc. Notat etiam personam, unde in Gen. Jacob ad Laban : *apud quem inventi fuerint dñi tui occidatur*. Notat inhærentiam proprietatis in subiecto secundum quod soliti sumus dicere : *Iste habet magnum consilium apud se*, etc. Notat identitatem, unde in Psalmo : *Apud Dominum misericordia*, id est quia Dominus est misericordia. Notat auctoritatem, unde in Psalmo : *Apud Dominum gressus hominis dirigentur*. Notat diversitatem, unde in Joanne : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum*. Augustinus sic exponit : tanquam aliis apud aliis.

Aqua proprie mundana machina, unde in Gen. : *Spiritus Domini forebatur super aquas*, id est Spiritus, qui est Dominus, super materiam mundanam machinæ, ut mens artificis super arcam. Alius li-

ber habet *fovebat aquas*. Dicitur etiam primordialis materia, quia sicut humor materiam præstat omni rei corporeæ, sic illa primordialis materia corpori omni. Et sicut aqua cuiuslibet rei cui infunditur formam capit, sic illa materia apta erat recipere omnes formas. Dicitur sapientia, quia ad similitudinem aquæ sapientia salutaris potavit illum. Et alibi : *Omnes sicutentes, venite ad aquas*. Dicitur etiam Spiritus sancti infusio, unde in Evangelio : *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluunt aquæ vivæ, quod exponitur cum subditur : Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum*, etc. Dicitur haeresis, unde mulier quæ typum haereseos tenet, callidis persuasiōibus blanditur, dicens in Salomone : *Aquaæ futuriæ dulciores sunt, id est sententias haeticorum dulciores sunt simplicibus et idiotis dogmatibus Catholicorum, quia haëretici semper volunt esse in delectatione carnis, sed Ecclesiæ doctrina jubet absinire a carnalibus desideriis*.

Dicitur tribulatio, unde in Psalmo : *Salvum me fac, Deus, quoniam intrarerunt aquæ usque ad animam meam*. Dicitur populus, unde in Apoc. : *Aquaæ nullæ, id est populi multi, quia populus multus et in vita sonum habet ex tumultu carnis, et quotidie defluit ex defectu mortalitatis*. Dicitur etiam mens justi, unde Job : *Aquas appendit in mensura, id est bonorum mentes, ne dum rapiuntur ad summa superbiant, tentationibus pressæ, sub quadam mensura virtutum appenduntur; quia sancti qui, sublevante Spiritu, ad summa rapiuntur, quandiu in hac vita sunt, ne aliqui superbiant, quibusdam temptationibus reprimuntur, ut non tantum procicer Valeant quantum volunt. Sed ne extollantur superbia, sit in eis quædam mensura virtutum; ad ima trahit caro ne extollat spiritus; et ad summa trahit spiritus, ne prostrernat caro. Spiritus levat, ne jaceamus in infirmis; caro aggravat, ne extollamur ex summis; sed, non levante spiritu, caro nos tentaret et procul dubio temptatione sua nos ad ima deiceret*. Dicitur etiam mollia corda Judeorum, unde Job : *In similitudine lapidis aquæ indurantur, quia corda Judeorum, quæ plus fuerunt mollia et sive penetrabilia, in densitatē gemium, et gentes credendo in mollietatem vertuntur Judeorum*. Dicitur sacra Scriptura sine intelligentia, unde in Psalmo : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris, id est obscura intelligentia in prophetis*. Dicitur falsitas, unde Isaías : *Caupones tui miscent vino aquam, id est tui prædicatores intermiscent falsitatem veritati*. Dicitur prava locutio, est etiam influxus locutionis unde Salomon : *Qui dimittit aquam, caput est jurgorum*, id est qui locationem non refrenat, concordiam dissipat. Dicitur lubrica pravorum desideria, unde in Psalmo : *Statuit aquas quasi in ventre, quod sit cum lubrica desideria pravorum ad mala peragenda impossibilitatis angustatione compescit et coarctat Deus*. Dicitur infidelitas, unde in Job : *Transibunt ab aquis nivium, quasi dicat : Qui humiliter sub*

disciplinæ vineulis non restringitur ab infidelitate sua, per immoderatam sapientiam in errorem labitur.

Dicitur fletus, unde Job : *Quasi inundantis aqua, sic rugitus meus.* Dicitur cruciatus infernalis inopie, unde Job in damnatione iniqui divitis ait : *Apprehendit quasi aqua inopia eum qui inopia inferni cruciabitur.* Dicitur humilitas vel compunctione, unde Job : *Si lotus fuero aquis nivis.* Notat quod aqua fontis de terra oritur, aqua nivis de aere proruit. Qui igitur pro terrenis plorat, quasi aqua fontis se abluit; qui pro aeternis flet, abluit se aquis nivis. Dicitur etiam terrena delectatio, unde Christus in Evangelio : *Qui biberit ex aqua hac sicut iterum, quia terrena delectatio sitim concupiscentiae non auferi.* Dicitur prædictator, unde in Psalmo : *Et apparuerunt fontes aquarum, id est apparuit vera doctrina prædictorum.*

Dicitur Spiritus sanctus, unde in Psalmo : *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum;* Spiritus sanctus dicitur aqua propter tria quæ ei et aquæ convenient. Aqua refrigerat, unde in Evangelio : *Spiritus sanctus superveniet in te.* Aqua satiat, unde Eccli. : *Aqua sapientiae salutaris potavit illum, et illud Evangelii : Qui sittit, veniat ad me, et bibat.* Et propter liberum cursum, unde in Evangelio : *Spiritus ubi vult spirat.*

Dicitur infernus, unde in Exodo : *Descenderunt quasi plumbum in aquis vehementibus.* Dicitur refrigerium, unde in Evangelio : *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum.* Dicitur sacramentum baptismi, unde in Psalmo : *Assumpsit me de aquis multis.* Dicitur congelata corda infidelium, unde in Psalmo : *Flabit spiritus ejus, et fluent aquæ.* Quando enim Spiritus sanctus inspiratur peccatoribus, qui dicuntur aqua propter fluxum peccatorum, aquæ fluunt, id est peccatores advertuntur, fluunt propter fluxum lacrymarum per penitentia lamentum.

Aquila, proprie, diabolus, unde in Threnis : *Velociores fuerunt aquilis persecutores nostri,* id est magni spiritus alios in inventionibus malitia contra nos præcundo, vel aliter, ut alius propheta, scilicet Ezechiel, dicit : *Aquila magnarum alarum comedit medullam cedri,* id est diabolus incorporare sibi desiderat sanctos et meliores in Ecclesia; unde in Job : *Behemoth habet fiduciam ut influat Jordanis in os ejus.* Nabuchodonosor secundum aliam expositionem dicitur. Unde et prædicta auctoritas potest sic exponi, scilicet : *Aquila magnarum alarum comedit medullam cedri,* id est Nabuchodonosor templum destruxit, quod templum tabulis cedrinis erat cooperatum, ut in Ezechiele etiam dicitur Nabuchodonosor aquila, ubi dicitur : *Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et variate, venit ad Libanum, et tulit medullam cedri, et summitatem frondium ejus avulsit,* id est : Nabuchodonosor multis imperans nationibus, multo vallatus exercitu, plenus divitiis et innumera terrena gloria compositione, ad celstitudinem Judæe et nobilitatem regni ejus venit, et tenuerrimam regis pro-

A lem a sui regni culmine captivando sustulit, Iechoniam scilicet regem cum matre ejus, etc. Dicitur Christus, qui huius homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendendo. Dicitur autem Christus aquila, quia, irreverberato mentis intuitu, arcana solis justitiae penetrat; unde in Job : *Pulli aquila lambunt sanguinem,* id est martyres qui per passionem Christum imitantur; vel pulli aquilæ dicuntur fideles qui reficiuntur corpore et sanguine Christi. Dicitur Joannes Evangelista, unde Ezechiel, sub specie quatuor animalium quatuor evangelistas describens, quartum animal faciem aquilæ habere dicit. Dicitur dignitas humanae conditionis, unde in Job : *Dies pertransierunt sicut aquila volans ad escam.* Aquila enim alto volatu suspenditur, per appetitum mentis ad terras et ad ima descendit. Sic genus humanae in primo parente ad ima e sublimioribus corrut, quod conditionis suæ dignitas ad rationis celstitudinem suspenderat. *Sicut aquila volans ad escam, sic dies nostri velociter transeunt,* quia quo ima petimus, in arduis prohibemur. Dicitur etiam subtilis sanctorum intelligentia, unde in Job : *Ad præceptum tuum elevabitur aquila,* id est sanctorum subtilis intelligentia, iussionibus Dei obtemperans, in altis suspenditur. Dicitur etiam anima electi, unde in Evangelio : *Ubicunque fuerit corpus, congregabuntur et aquilæ,* quia ibi in coelesti sede incatenatus præsideo, electorum animas, cum a carne solvero, ad coelestia elevabo. Dicitur sanctus qui volat pennis charitatis ad coelestia, unde in Evangelio : *Ubicunque fuerit corpus, id est Christus, congregabuntur et aquilæ,* id est sancti renovati per gratiam, sicut aquila se renovat in senectute.

Aquilo proprie dicitur ventus frigidissimus quo aquæ congelantur, unde dicitur Aquilo quasi aquas ligans. Dicitur regio in qua flat, unde Jeremias : *Ecece ventus turbinis veniebat ab aquiloni,* etc. Dicitur dæmon, unde in Cantilena dilecti : *Surge, aquila, et veni, auster,* id est recede, dæmon, et veni, sancte Spiritus; vel aliter : Surge, maligne spiritus, ut cordibus Christianorum, quæ gelidio iniquitatis astringit. Dicitur autem diabolus aquilo quasi aquas ligans, id est mentes fluidas rigore peccati. C Dicitur gentilitas, unde Job : *Ab aquilone aurum venit,* a gentilitate vera fides in Domino clarescit; et alibi dicitur in David : *Dic aquiloni veni, et latera aquilonis, civitas regis.* Dicitur etiam contrarium, unde in Psalmo : *Ponam sedem meam ad aquilonem, et similis ero Altissimo.* Dicitur Synagoga frigore infidelitatis congelata, unde diabolus in Isaia : *Sedebo in monte Testamenti, in tateribus aquilonis,* id est in cordibus Judæorum, quibus lex data est.

Aranea, proprie, dicitur inutile et infructuosum, unde in Psalmo : *Anni nostri sicut aranea meditabuntur.* Aranea texit inanis telas ut dolo capiat muscas, et est sensus : *Anni nostri sicut aranea meditabuntur,* id est nos in annis nostris studemus

dolosus et inanibus cogitationibus; vel passive accipi potest meditabuntur, id est reputabuntur anni nostri sicut aranea, id est sicut inanes et inutiles. Dicitur etiam hypocrita, qui sua simulatione alios decipit, unde Job de eo ait : *Sicut tela aranearum fiducia ejus.* Dicitur etiam tela araneæ, unde in Psalmo : *Et tabescere fecisti sicut araneum animam ejus,* id est sicut telam araneæ, id est fecisti ut anima tabesceret, id est infirma fieret per humilitatem, deposita superbia, quasi aranea qua nihil est tabidius, que leviter tacta dito et mactatur et annihilatur.

Arare, proprie, unde in Deut. : *Non arabis in bove et asino.* Dicitur prædicare, unde Apostolus : *Justum est ut qui arat de fructu suo comedat;* aliquando notat cognoscere, unde in Judicium dixit Samson Philistinæ : *Nisi arassetis in vitula mea, non intellexissetis propleuma meum,* id est nisi sponsam mean cognovissetis, propositionem meam non intellexissetis.

Aratrum, proprie, significat memoriam Dominicæ passionis. In aratro sunt duo : ferrum et lignum, ferrum pungens memoriam, lignum crucem significat, juxta illud Evangelii : *Nemo mittens manum suam in uratrum.* Dicitur evangelica doctrina secundum aliam expositionem : *Nemo mittens manum, etc.*

Arbor, proprie, dicitur homo, unde Græce anthropos dicitur, id est arbor conversa ; quia, sicut caput arboris terra adhaeret, et membra superioris, ita per contrarium homo habet caput superioris et membra inferius, unde in Evangelio : *Jam securis ad radicem arboris positu est,* id est judicaria potestas parata est, vel sententia judicis imminet ; et alibi : *Omnis arbor qua non,* etc. Dicitur etiam intentio bona vel mala, unde in Evangelio : *Arbor mala fructus bonos facere non potest.* Dicitur etiam sacra Scriptura vel Synagoga, unde in Cant. : *Sub arbore malo,* id est sub sacra Scriptura, ubi requievit gentilitas sæculi, *ibi vulnerata est mater mea,* id est Synagoga. Dicitur etiam ille qui sublimia appetit, unde Job : *Mandebant herbas et arborum cortices.* Histori (sic) mali qui, dum malorum actibus oriri bona conspiciunt, mox ea manu pestiferæ exprobrationis evellunt ; dicitur erux Christi, unde in hymno : *Arbor decora, et ibi sub arbore malo secundum aliam expositionem.*

Arca dicitur Ecclesia, unde in Psalmo : *Tu et arca sanctificationis tuæ;* ideo Ecclesia dicitur arca, quia, sicut arca Noe eos qui in ea erant defendit a diluvio, ita Ecclesia defendit suos a mortis æternæ periculo.

Arcturus idem est quod septentrio, id est septem stellæ que sunt versus aquilonem. Dicitur Ecclesia, unde in Jo. : *Nunquid poteris conjungere micantes stellas Pleiadi, aut gyrum Arcturi dissipare?* Arcturus semper vergitur et non mergitur, sic Ecclesia variis tribulationibus fatigatur, sed non ad defectum inclinabitur. Dicitur lex Mosaica, ut in prædicto exemplo secundum aliam expositionem : Arcturus versus aquilonem appareat, et lex vetus ab aquiloni-

A venit, que subditos multa distinctionis asperitate terruit.

Arcus, proprie, unde Isaac ad Esau : *Tolle armata, pharetram et arcum.* Dicitur Iris, unde in Gen. : *Ponum arcum in nubibus;* et est signum judicis futuri et illius quod præcessit. Dicitur sacra Scriptura : In arcu sunt duo, scilicet chorda et lignum ; chorda significat Novum Testamentum, lignum, Vetus. Sicut chorda emolliit lignum, sic Novum Testamentum emolliit Vetus ; unde in Psalmo : *Arcum suum tetendit, et paravit illum,* id est sacram Scripturam nobis dedit et illam nobis exposuit. Et alibi : *Intenderunt arcum, rem amaram,* scilicet hæretici prave sacram Scripturam exponendo. Et alibi : *Intenderunt arcum suum, paraverunt sagittas suas in pharetra,* id est hæretici sacram Scripturam ad se diverterunt.

Dicitur Christus, unde in Psalmo : *Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit.* Dicitur persecutio in alia expositione ut ibi : *Arcum suum tetendit et paravit illum.* Dicitur prava intentio, unde in Psalmo : *Conversi sunt in arcum pravum,* id est in pravam intentionem. Dicitur deceptio, unde secundum aliam expositionem : *Intenderunt arcum, rem amaram.* Dicitur occulta impugnatio, unde in Psalmo : *Arcum conteret et confinget arma, impugnatio per arcum, occulta per arma manifesta, per secutum improba defensio intelligitur.* Dicitur potestas, unde in Gen. Jacob dixit filio suo Joseph : *Do tibi agrum quem possedi a Sichimis in gladio et arcu,* id est potestatem. Dicitur fortitudo vel inflexibilitas boni operis, unde in Psalmo : *Posuisti nt arcum areum brachia mea,* id est bona opera mea inflexibilita secisti. Dicitur commissio vel promissio, unde in Psalmo : *Fili Ephrem intendentem et mittentes arcum,* id est mittentes vel facientes comminationem vel promissionem, dicentes : *Quidquid dices nobis, faciemus et audiemus.*

Dicitur insidias vel dolus, ut iterum in Psalmo : *Intenderunt arcum, rem amaram,* id est insidias vel dolos. Dicitur dies judicii, unde in Psalmo : *Ut furgiant a facie arcus,* id est timent diem judicii. Dicitur supernum judicium, unde de perversis legitur D in Job : *Fugerunt arma ferrea et irruerunt in arcum.* Figuratur æterna damnatio, qui præsentem tribulationem subterfugit, in æternam damnationem ruit.

Area proprie campi lata planities, in qua solet triticum ventilari, unde dicitur in Judicium de Gedeone quod ipse petens signum a Deo posuit vellus in area. Dicitur triticum quod ventilatur in area, ut nomen contenti signetur vel sumatur in designatione continentis, unde in Regum rex Iacobi respondit mulieri ad se clamanti : *Unde, unde possum te salvare, an de torculari?* id est de hoc quod continetur in torculari ; *an de area,* id est de tritico quod continetur in area, id est Ecclesia, in qua adhuc grana cum paleis, id est boni cum malis, unde Joannes in Evangelio loquens de Christo, ait : *Cujus*

ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et pateas comburet igni inextinguibili. Iloc fiet iu die judicii, cum mali separabuntur ab Ecclesia, non tantum merito sed etiam loco, etc. Dicitur judicium, quia, sicut in area grana separantur a paleis, ita in judicio boni et malis, unde dicitur segetes congregandae sunt ad arcam, id est populi ad judicium.

Arena, proprie, dicitur malus propter sterilitatem et innumerositatem arenæ comparatus, unde in Gen. : Multiplicabò semen tuum sicut stellas cœli et sicut arenam maris, hoc ultimum refertur ad malos qui innumerabiles et steriles sunt. Dicitur prudenter quæ signatur in arena et ratione inmultitudinis et ratione salsuginis, unde in Psalmo : Pluit sicut arena m maris.

Areola, proprie, dicitur fidelis qui verecundatur de peccatis suis et aliorum, et pereum teritur cibus spiritualis et propinatur. Qui eleganter areolas comparatur, quia sicut areola aroinatum optime composita et ordinata aspectum intuentum delectat eisodum odorem suum propinat propter multitudinem herbarum aromaticarum, ita illi qui sunt genæ speciosæ, redolent Deo ex multitudine virtutum et honorum operum, unde in Cant. amoris : Genæ illius sicut areolæ aromatum. Dicitur anima Christi, quæ disciplina vel disciplinis exulta est et diligenter composita, unde in Cantilena Salomonis : Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum. Hoc tuus in quem descendit Dei Filius, humana natura est, in quam descendit quando humanando seipsum, exinanivit, quæ quasi hortus aromaticæ speciebus plena fuit germinibus virtutum referta; descendendo ergo in hortum ad areolam aromatum venit, quando assumendo humanam naturam sibi animam univit.

Arescere notat ariditatem proprie. Notat mortem, unde in Psalmo : Quoniam tanquam senum velociter arescent, id est morientur. Notat defectum mentis, unde in Evangelio : Aresentibus hominibus præ timore. Notat consolidatatem, unde in Psalmo : Aruit tanquam testa virtus mea, id est per ignem tribulationis consolidata fuit virtus mea, sicut testa consolidatur igne materiali. Notat incinerationem, unde in Psalmo : Mane sicut herba transeat, decidat per mortem, induret per putredinem, arescat per incinerationem.

Argentum, proprie, unde in Actibus apostolorum : Argentum et aurum non est mihi. Dicitur eloquencia, unde in Cant. anantissimum (sic) : Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento, id est subtiles sententias in sacra Scriptura, sicut murenula subtilis est; aureas dicit propterea sapientiam, argenteas propter eloquentiam. Et alibi : Super millia auri et argenti. Dicuntur divini eloqui scriptores, unde in Job : Non appendetur argentum in commutatione ejus, quo argento saepè eloqua divina designantur. Possunt argenti vocalculo ejusdem scriptores intelligi, quorum vita inter turbas hominum resplenduit luce virtutum. Et nota in Moratibus quod

A per argentum significatur sacra Scriptura Novi Testamenti, per æs Scriptura Veteris Testamenti. Argentum sonat et lucet, æs sonat et non lucet, quia prædicatores Novi Testamenti aperte locuti sunt quæ etiam monstrare poterant; prædicatores vero Veteris Testamenti, quia per allegoricam umbram de coelesti mysterio obscura protulerunt, quasi sine luce sonitus dederunt. Dicitur opus bonum, unde propheta : Argentum tuum versum est in scoriam, loquitur propheta ad Synagogam. Argentum divitiae temporales dicuntur secundum aliam expositionem : Super millia auri et argenti. Dicitur humanitas Christi, unde : In medio ejus species electri. Electrum est metallum exauro et argento confectum. Dicitur sacra Scriptura, unde in Psalmo : Argentum igne examinatum.

B Ariæ, proprie, unde in Gen. : Abraham vidit arietem harentem cornibus inter vespes. Dicitur etiam apostolus vel prælatus qui inimicos ventilat cornibus, utriusque Testamenti auctoritatibus, unde in Psalmo : Afferte Domino, filii Dei, afferte Domino filios arietum. Alibi dicitur prælatus qui immolari debet pro subditis, unde in Parabolis : Tria sunt quæ bene graduntur : leo fortissimus, gallus succinctus et aries; nec est qui resistat ei. Dicitur etiam homo vel devotio causæ prout offert se Deo, unde in Daniel : Suscipe nos tanquam holocausta arietum. Dicitur etiam princeps de gentibus ad fidem conversus, unde Isaies : Omne pecus cedat arietes Nabiooth. Dicitur Christus, unde dicitur in quadam prosa : Aries, leo, vermis; dicitur machina, unde Ezechiel : Fili hominis, sume tibi laterem, et scribe in eo civitatem, et dispone arietes.

Arista, proprie, dicitur reprobus dives, unde Job : Et sicut summities spicarum conterentur. Cum aristæ frangitur, granorum candor ostenditur, sic ini quis in supplicia aeterna cadentibus sanctorum justitia quanta veritate caneat, demonstratur. Et est sensus : Summitates spicarum conterentur, id est rigiditas superborum formidine ultimæ tritæ frangetur, quæ nunc electorum vitam despiciens elevatur.

Arma proprie dicitur, unde Isaac ad Esau : Tolle arma tua, pharetram. Dicitur ciuium doctrina, ut in Psalmo : Apprehendite arma, id est doctrinam, et scutum, id est constantiam. Dicitur aperta insultatio vel impugnatio spiritualium inimicorum, unde in Psalmo : Arcum conteret, id est occultas impugnationes, et confringet arma, id est apertas insultaciones, et scuta eorum, id est defensiones, comburet igni. Dicuntur nativitates presentis vitæ, unde in Job : Fugiet arma ferrea et irruet in arcum areum. Nativitates enim praesentis vitæ in opere premunt et insequuntur. Dicuntur etiam membra corporis humani, unde propheta : Descenderunt in inferna cum armis suis. Arma quippe peccantium sunt membra corporis, quibus perversa desideria exsequuntur. Dicuntur autem virtutes quæ sunt in munimenta contra insidias diaboli, secundum aliam expositionem in Psalmo : Apprehende arma et scutum, id est spiri-

tales virtutes; Apostolus : *Accipit armaturam Dei*, etc. Dicitur etiam auctoritas divinae Scripturæ, unde : *Mille clypei pendent ex ea*, omnis armatura fortium. Dicitur status penitentium in contritione, in confessione et in satisfactione, unde : *Cinis et cilicium sunt arma penitentium*, unde patet in Thol. Dicuntur etiam vitia vel suggestiones quibus nos impugnat diabolus, unde Job dixit esse Beheimoth et Leviathan arma, id est suggestiones diaboli.

Aroma proprie confectio ex aromaticis confecta speciebus, et dicitur quasi aroma vel agrimonie, unde legitur in Gen. quod Ismaelites venerunt de Galaad portantes in camelis aromata. Dicitur aliquid delectabile, unde in Cantilena Christi : *Odor unguentorum tuorum super omnia aromata*. Dicitur **B** virtus, unde in Cant. : *Surge, aquilo*, id est rocede, diabole; *veni austere*, id est sancte. Spiritus, et *perfuma hortum meum*, id est Ecclesiam; et *fluent aromata illius*, id est dona sancti Spiritus in Ecclesia. Dieuntur etiam sancti alias incitantes ad bona opera, unde in Cant. amoris : *Ibo ad areolas aromatum sanctorum*. Dicuntur orationes sanctorum, unde in Apoc. : *Ascendit fumus aromatum in conspectu Domini*, id est orationes sanctorum. Dicitur etiam penitentia, unde in Cant. : *Quæ est quæ ascendit per desertum sicut virgula sumi ex aromatis myrræ et thuris*. Per myrrham, quæ est species amara, intelligitur amaritudo contritionis, confessionis, satisfactionis.

Artifex, proprie, dicitur Deus Pater, unde in Epithalamio Salomonis : *Quæ fabricata sunt in manu artificis*, id est Dei omnipotens, cuius largitatem omnis virtus confertur homini, vel *manu artificis*, id est Filii Dei. Ipse est enim manus Dei Patri qui, sicut artifex, operatur per manum, id est Deus Pater per Filium. Dicitur prædictor, unde in libro Sapientia : *In manu artificum opera laudabuntur*.

Arundo, proprie, dicitur sacra Scriptura, unde in Psalmo : *Increpa feras arundinis*, id est haereticos, qui sunt quasi feræ in Scripturis. Dicitur homo instabilis, unde in Evang. : *Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam*. Qui eleganter arundo dicitur, quia sicut arundo ad venti flatum agitatur, sic instabilis ad quemlibet flatum fortune concurrat. Dicitur Judæus, unde in Matthæo : *Arundinem quassatam non confringet*, et mox Judæus non damnabitur. Dicitur ordinatio Ecclesiæ, unde in Ezechiele : *Et qui loquebatur tecum, habebat mensuram arundinem auream, ut metiretur civitatem*. Arundo ista aurea nihil aliud est quam dispositio divina, qua ordinavit civitatem, id est Ecclesiæ. Dicitur peccatum, unde sic potest exponi : *Arundinem quassatam non confringet*, id est peccatori penitentiam non negabit.

Areina proprie pinguedo interiorum animalis. Dicitur etiam superbia, unde : *Operuit faciem ejus crassitudine, et de latere ejus arvina dependet*.

Ascendere proprie, unde in Psalmo : *Ascendi in*

alum. Dicitur *excedere*, unde in Psalmo : *Ascendit super cherubim, super plenitudinem scientie*. Notat gradus virtutum, unde : *Ascendamus de virtute in virtutem, donec videbimus Deum deorum in Sion*, etc. Notat etiam excessum superbie, unde in Isaia : *Ascendam ad aquilonem, et similis ero Altissimo*. Notat æqualitatem Patris ad Filium, unde in Evangelio : *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum*, id est noli me tangere tactu corporis, quia non tangis me tactu mentis, quasi diceret : *Nondum me cognoscis esse æqualem Patri*. Notat excellentiam virtutum, unde in Isaia : *Ascende in montem quæ evangelizas Sion*. Notat presentiam subtrahere, unde in Psalmo : *Ascendit Deus*, id est presentiam suam subtraxit vel non apparuit. Notat crescere, unde in Evangelio : *Quid ascendunt cogitationes in cordibus vestris*. Notat excellentiam honoris, unde : *Amice, ascende superius*.

Asinus proprie dicitur animal, unde in Gen. : *Abraham stravit asinum suum*. Dicitur homo fatuus, unde : *Non arabis in bove et asino*, id est non mittes sapientem ad prædicandum cum fatuo. Dicitur etiam homo luxuriosus et petulans, unde in Ezechiele : *Quorū carnes sunt quasi asinorum*. Dicitur etiam populus gentilis, unde in Isaia : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui*. Bos dicitur Judæus sub iugo legis constitutus; asinus gentilis populus quem quilibet seductor tanquam brutum, vel quo voluit errore substravit; hic Deum, quem colebat, repulit, ille quem non habebat, accepit. Ille est asinus qui necessitates aliorum sustentat, unde de haereticis dicitur in Job : *Abegerunt asinum pupillorum*; asinus qui onera portat, est ille qui de rebus quas hic possidet querenti cœlestia terrenaque serpentis hujus vita adjutorium præbet, quem haereticus abigit dum a gremio sanctæ Ecclesiæ avertit. Dicitur generaliter populus Christianus, unde propheta : *Lætare, Jerusalem, ecce rex tuus venit sedens super asinum*.

Aspis, proprie, dicitur diabolus, unde Isaías : *Delectabatur infans ab ubere super foramen aspidis et in caverna reguli*. Quid per infante nisi Christum; quid per foramen aspidis nisi astutiam diaboli; quid per cavernam reguli nisi corda iniquorum intelligimus? Dicitur ille qui verbum Dei dedignatur audire, unde in Psalmo : *Furor illis secundum similitudinem serpentis sicut aspidis*. Dicitur latens et blanda suggestio, vel fortes et subite immundorum spirituum tentationes, unde in Job de hypocrita dicitur : *Caput aspidum suget, et occidet eum lingua viperæ*. Aspis parvus est serpens, et viperæ prolixoris est corporis, per aspidem ergo latens suggestio designatur.

Assumere proprie de inferiori statu ad altiore statum promovere, unde in Psalmo : *De post fetantes assumpsit me*. Et alibi : *Assumpta est Maria in celum*. Dicitur convertere de infidelitate ad fidem, unde in Psalmo : *Assumpsit me de aquis multis*. Dicitur etiam de se sumere uniendo humanam natu-

ram divinæ, unde in Psalmo : *Beatus quem elegisti et assumpsisti.* Signat a tribolatione liberare, unde in Psalmo : *De tribulatione liberavit me et assu npsit me.*

Astarc proprie, ut *ille astat illi*. Notat obsequium præstare, unde in Psalmo: *Astitit regina a dextris tuis, etc.*, id est Ecclesia Christo. Notat moram vel perseverantiam in malo, unde in Psalmo : *Astiterunt reges terræ, id est perseveraverunt in malo.* Notat erectionem mentis ad Deum, unde in Psalmo : *Mane astabo tibi, id est dirigan mentem meam ad Deum.* Notat diligentiam vel deliberationem in malo, unde in Psalmo : *Astitit omni ria non bonæ.*

At. Ista conjunctio quandoque ponitor copulative, unde in Luca : *At ille dixit : Quinimo beati, etc.* Quandoque adversitatem signat, unde in Evangelio : *Amice, quomodo huc intrasti, etc., at ille obmutuit; quasi diceret : Non respondit ei verbum, sed obmutuit et tacuit, etc.*

Atrium proprie larga platea circa palatium, unde in Evangelio de Joanne dicitur quod *Joannes introivit cum Iesu in atrium principis sacerdotum*; unde et spatium illud amplum quod erat circa tabernaculum, vel templum, dicebatur atrium; et in Exodus dicitur : *Facies et atrium tabernaculi.* Dicitur initium bona conversationis, unde in Psalmo : *Intraite portas ejus in confessione, atria ejus, etc.* Dicitur eorū humanum charitatem dilatatum, unde in Psalmo : *Adorate Dominum in atrio sancto ejus, id est in dilatato corde et sanctificato.* Dicitur vita externa, unde in Psalmo : *Melior est dies una in atriis tuis super militia : Et idem : Concupiscit et deficit anima in atrio Domini.* Dicitur præsens Ecclesia, unde et in Psalmo : *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem.* Dicitur sensus divinitatis, unde in Psalmo : *Beatus quem elegisti et assumpsisti, inhabitabit in atriis tuis.*

Audire proprie, unde in libro Regum : *Andiri vocem tuam.* Dicitur intelligere, unde in Joanne : *Durus est hic sermo ; quis potest eum audire ?* Et alibi : *Domine, audi vi auditonem tuam ;* et in Psalmo : *Audi, filia, et vide ; ibidem : Audient quid loquatur in me Dominus Deus ;* et in Evangelio : *Omnia quæ audi vi a Patre meo. Notat exaudiere, unde Reg. : Audi preces servorum tuorum id est exaudi.* Signat jucicare, unde in Psalmo : *Qui fecit oculum non videt, qui plantavit aurem non audiit ? id est judicabit, etc.*

Auditus proprie auris, unde Apostolus ad Cor. : *Si totum corpus oculus, ubi auditus, id est auris. Dicitur divina inspiratio vel præceptum divinum, unde Habacuc : Domine, auditum audi vi, vel : Domine, audi præceptum tuum divinum, id est intellectu. Dicitur etiam intellectus, unde in Psalmo : *Auditui meo dabis gaudium, id est intellectui meo.* Dicitur obediencia, unde in Psalmo : *Populus quem non cognovit, servivit mihi in auditu auris.**

Aula, proprie, dicitur virtus beate Virginis, unde in quadam oratione legitur : *Deus, qui virginalem aulam.* Dicitur Ecclesia, unde in Psalmo : *Adorote*

A dominum in aula ; et in oratione legitur : Defendet omnes habitantes in hac aula Dei. Dicitur vita æterna, unde in quadam prosa : *In poli aula ætati jubilemus. Alleluia.*

Aura, proprie, dicitur sententia judicaria levis, unde in Gen. : *Dum deambularet Dominus in paradi so ad auram post meridiem, ut, scilicet leviter judicaret Adam.* Dicitur Spiritus sancti Scriptura quæ mulcet non terret, unde in Job : *Vocem quas auræ levis audi vi.* Dicitur adulatio, unde in Isaia : *Dies nostros auerter ventus hostium, tollit aura. Ele ganter adulatio aura dicitur ; quia, sicut aura se parat grana a paleis, sic adulatio separat a gravibus leves, & firmis instabiles.*

Aurichalcum dicitur proprie, quod multis meditationibus ad aurum producitur, et signat sanctos qui in tribulatione purgantur; in Apoc. t *Pedes ejus similes aurichalco.* Aurichalcus etiam dicitur finalis hypocrita, qui erit tempore Antichristi, qui finget se justum et non erit; secundum quam acceptiōnem predicta auctoritas sic exponi potest.

Auris, proprie, unde in Exodus : *Si volueris ser vum manere in servitute, applicabit eum sacerdos ad ostium templi, et perforabit aurem ejus subula ;* et alibi Dominus ad Moysen, cum mitteret eum ad Pharaonem : *Qui fecit aurem non audiit ?* Dicitur spiritualis intelligentia, unde in Evangelio : *Qui habet aures audiendi audiat, id est intelligat.* Dicitur obedientia, unde Psalmista : *Populus quem non cognovit, in audiū auris obedivit militi.* Dicitur exaudiendi clementia, unde in Psalmo : *Auribus percipe vocem orationis meæ.* Dicitur similitudo aurum, unde in Psalmo : *Aures habent et non audiunt.* Dicitur quedam obstinatio, sive hominis neglig entia, unde in Psalmo : *Furor illis secundum similitudinem serpentis obturantis aures suas, etc.* Dicitur praesentia divinæ clementiæ, unde in Psalmo : *Verba mea auribus percipe, Domine, etc.*

Aurora, proprie, unde in Gen. : *Vir luctabatur cum Jacob, id est angelus in specie viri ;* et hic dicitur aurora ante ortum solis. Aurora temporis, quando est ortus solis, unde in Gen. : *Dixit angelus ad Jacob : Dimitte me, jam enim aurora ascedit.* Aurora corporis, anima fidelis, unde in Job : *Ostendisti auroræ locum suum, id est fideli anime coelestem patriam.* Aurora animi, iunctio gratiæ, unde in Psalmo : *Tu fabrieatus es auroram et solen,* id est initium et perfectionem. Aurora coeli, Ecclesia, unde in Sir basirim : *Quæ est ista quæ ascen dit sicut aurora consurgens.* Dicitur Christus, unde in hymno : *Aurora totus prodeat ; quia, sicut so materialis mundum illuminat, ita spiritualis sol, scilicet Christus, sanctam Ecclesiam.*

Aurum dicitur contemplatio, unde in Apostolo : *Alii sunt qui adificant aurum, ali argentum, ali lapides pretiosos, id est contemplantur.* Dicitur aurum etiam fides, unde in Job : *Ab aquiloni aurum veniet, id est fides a gentilitate.* Dicitur etiam ingenium, unde in Job : *Si vutari aurum robur*

meum, id est fortitudinem meam constitui præclari intellectus ingenium. Dicitur etiam sensus bene operantis, unde Salomon : *Sicut probatur argentum in conflato et in fornace aurum, ita probatur homo ore laudantis.* Argentum quippe vel aurum igne probatur, sic nimis est sensus bene operantis. Nam qualis sit in eo quod laudatur, ostenditur. Dicitur splendor superbia civitatis, unde in Apoc. dicitur ipsa civitas constare ex auro mundo simili vitro mundo. Dicitur nitor gloria temporalis, unde in Apoc. de calice aureo Babylonis legitur. Temporalis enim gloria ideo calix aureus dicitur, quia dum pulchra esse temporalia ostendat, stultus mentes in sui concupiscentia decebat. Dicitur claritas innocentia, unde in Thren. : *Quomodo obscuratum est aurum, id est claritas innocentia versa est in nigredinem culpæ.* Dicitur sapientia, unde in Isaia : *Rege de Saba venient, aurum, etc.*, id est spiritualiter se regentes aurum optimum in Ecclesia Dei offerunt. Aurum dicuntur sancti, qui alio praecellunt, unde in Canticis : *Caput tuum aurum optimum.* Divinitas etiam dicitur aurum, secundum aliam expositionem in eadem auctoritate, scilicet : *Caput tuum aurum optimum.* Dicitur Deus, ut in praedicto exemplo, secundum aliam expositionem. Et in Ezechiele : *Et in medio ignis quasi electri.* Ibi electrum dicitur Christus, quia, sicut in electro aurum unitur argento, si in Christo est divina natura humana unita, et per aurum divinitas, per argentum intelligatur humanitas. Dicitur angelica natura, unde in Joh : *Non dabit aurum obryzum pro ea;* per aurum obryzum angelica natura intelligitur, qua fulget claritate justitiae, sicut aurum obryzum, quia nullum unquam habuit contagium culpæ. Sancti qui sunt in patria dicuntur aurum, unde in Job : *Non adæquatitur ei aurum vel vitrum;* per quod intelligimus sanctos qui sunt in patria, quorum corda claritate fulgent et puritate translucunt. Dicitur charitas qua carteris virtutibus præminet, unde Psalmista : *Dabitur ei de auro Arabiae.* Dicuntur etiam terrene divitiae aurum, unde in Psalmo : *Desiderabilia super aurum, etc.*, id est super omnes divitias. Dicitur claritas virtutis, unde in Job : *Gleba illius aurum,* quia collectio singulorum ordinum in Iudea tanto majore virtute clauruit, quanto se in Deum et proximum unanimitate constrinxit. Etiam ille qui tribulationem patitur dicitur aurum, unde in libro Sapientiae : *Tanquam aurum in fornace probavit eos.*

Auster proprie ventus calidissimus. Dicitur australis regio, unde in Evangelio : *Regina Saba venit ab austro.* Dicitur charitas, unde Habacuc : *Dominus ab austro veniet,* id est a furore charitatis. Dicitur Filius, unde in Psalmo : *Converte, Domine, caritatem nostram sicut torrens in austro.* Dicitur Spiritus sanctus, unde in Canticis : *Surge, aquilo, et veni, auster,* id est veni, sancte Spiritus, reple mentes hominum. Dicitur Ecclesia, unde in Job *Interiora austri vocantur spirituales qui latenter in*

A Ecclesia. Dicitur Iudea. Isaia de gentium conversione ait : *Dicam aquiloni : Da, et austro : Noli prohibere, id est dicam gentilitati : Offer munus Deo, et austro, id est Iudeæ, quæ a vero sole servorem fidei prima suscepit; noli prohibere, id est repellendo damnare vitam gentilium, quod faciebant qui erant idololatriæ.* Dicitur vita remissa, unde in Job : *Considerate semitas Thæma, itinera Saba, et expsectate paulisper.* Thema austri, Saba, rete interpretatur. Per austrum, qui tempore suo afflata dissolvit, fluxa vivendi remissio; per rete actionis obligatio intelligitur; dissolutis gressibus in rete ambulant qui, dum mundum perfecte non deserunt, mundanis actionibus se obligant.

B Aut conjunctio quandoque ponitur conjunctive, unde in Evangelio : *Aut facite arborem bonam et fructum ejus bonum, aut facite arborem malam et fructum ejus malum;* quandoque ponitur expositiva, unde in Psalmo : *Nunquid obliscesetur misericordia Dei, aut continebit?* quandoque similitudinarie, unde Moyses ad Dominum : *Aut dimittes eis hancnoxam, aut aele me de libro vitæ,* id est sicut verum est me non esse delendum de libro vitæ, ita verum est quod dimittes eis hanc noxam, cum non per se sed per alium peceaverunt.

C Autem ponitur copulative, unde in Evangelio : *Dixit autem Maria ad angelum,* quia ibi copulat Mariam; quandoque adversitive, unde in Evangelio : *Cui aut similem astimabo generationem istam?* quandoque affirmative, unde Apostolus : *Nolo autem vos ignorare, fratres,* id est affirmo quod non ignoretis.

Avis, proprie, dicitur Christus, unde de Judaico populo dicitur in Job : *Semitam ignoravit avis,* id est Christi; quia corpus quod assumpsit, ascendendo in æthera levavit, et humiliata ejus vias quibus nos ad alta levat, considerare noluit; vel Christus dicitur avis propter pennas virtutum.

D Dicitur etiam diabolus, unde in Job : *Nunquid illudes ei quasi avi.* Diabolus dicitur avis, quia sua naturæ subtilitate superbe se extollit, dum per superbiam angelum lucis se simulat. Et quasi avi illusit Deus, dum in passione ei escam quam morderet ostendit, sed laqueum divinitatis quo caperebatur abscondit. Et in Evangelio : *Aves cœli,* id est diaboli, comedebunt illud. Dicitur mens humana, unde in Job : *Homo nascitur ad laborem et avis ad volandum;* quia, in eo quod cara flagellis afficitur, ineus appetendo altiora sublevatur. Dicitur etiam superbia, unde in Jeremia : *Væ qui in avibus cœli ludunt,* quia superbus elevat se super se.

Axella, proprie, dicitur opus bonum, unde in Levitico dicitur quod os turturis retorquendum est ad axellas, id est prædictor debet habere illa in opere quæ proponit in prædicatione. Dicitur etiam privatio boni operis, unde in Parabolis : *Piger ponit manum sub axilla,* id est se a bono opere privat, etc.

Azyma dicitur proprie panis sine fermento, ab

a quod est sine et *zyma* quod est fermentum; unde dicitur in Marco : *Erat autem dies azymorum*, id est dies quibus non licet uti fermento; in hoc loco est neutrius generis, *haec azyma, horum azymorum*; *azyma* significat panem azymum, id est panem sine fermento. Dicitur etiam festum pasciale, unde in Evangelio : *Erat azyma post viduum*, et est seminini generis et declinatur *haec azymu, hujus azymae*.

A Quandoque est adjectivum : *azymus, a, um, ut in Veteri Testamento : Comederunt azymos paues*. Dicitur etiam sancius, unde Apostolus : *Expurgate vetus fermentum, etc., sicut estis azymi, id est sancti et a viis purgati*, et tunc est masculini generis : *hi azymi, horum azymorum*. Quandoque etiam significat opus bonum, unde Apostolus : *Non in fermenti veteri, etc., sed in azymis sinceritatis et veritatis, etc.*

B

Babylon, proprie; dicitur etiam mundus, in quo multiplex confusio, unde in Psalmo : *Super flumina Babylonis*. Dicitur etiam peccator, unde in Psalmo : *Menor ero Raab et Babylonis*. Dicitur etiam idolatria vel heres, unde in Apoc. : *Cecidit Babylon magna, qua a vino, etc.* Dicitur terrena delectatio, unde in Apoc. : *De aureo calice Babylonis*.

Baculus proprie, unde Jacob in Genesi : *In baculo meo transivi Jordanem hunc*. Dicitur etiam pastorale regnum quo consistit in sustentatione et correctione, unde in Psalmo : *Virga tua et baculus tuus, etc.*, id est correctio et sustentatio; vel per baculum major, per virgam minor correctio intelligitur. Dicitur consolatio vel sustentatio, unde in Tob. : *Mater Tobiae oit : Fili mi, nunquam fuissest pecunia illa, pro qua misinus te peregrinari, baculum senectutis nostræ, id est consolationem; et alibi dicit propheta Ægypti : Auferam a vobis baculum panis, id est sustentationem*. Dicitur terrena potestas, unde in Isaia : *Væ robis qui iniitimiini baculo erundineo Ægypti, id est terrena potestati*. Dicitur diabolus, unde in propheta : *Conuerteret Dominus baculum impiorum, id est diabolum*.

Baptismus proprie sola exterior ablutio corporis sine interiori ablutione menis; unde Dominus volens concludere Iudeis et Pharisæis de baptismo Joannis ait : *Baptismus Joannis e cœlo est an ex hominibus?* Quandoque establutio mentis cum exteriori ablutione corporis, unde in Evangelio : *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, etc.*; et alibi : *Erat Joannes in deserto, predicans baptismum penitentiarum*. Dicitur effusio sanguinis sive martyrium, unde Christus ait in Evangelio : *Baptismo habeo baptizari, et coarctor donec perficiam illud*. Dicitur sola interior mentis contritio, quæ sufficit quando aliquis, in extremo articulo mortis positus, habeat voluntatem se baptizandi, sed morte prævenitur, unde Apostolus : *Patres nostri baptizati sunt in nube et mari in deserto*. Notandum quod triplex est baptismus : baptismus fluminis, qui fit in aqua; baptismus flaminis, qui fit in penitentia ex sancti Spiritus gratia; baptismus sanguinis, qui fit in martyriu*lucta*.

Barba, proprie, dicitur fortitudo, unde : *Auferam ab Ephraim barbam, id est a filiis Israel fortitudinem, etc.* Dicitur major prælatus, unde in Psalmo : *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam*

Aaron, id est unguentum divinitate gratiae, quod descendit a Patre in caput, id est in Chrismum; et a capite in barbam, id est in populos, qui dieuntur Dei barba, id est fortitudo, quia in barba fortitudo notatur hominis et plena actas; a barba in vestimenta, id est in apostolorum successores, et in alios prælatos; a vestimentis in oram vestimenti, id est in finales fideles, hoc est Christianos.

Barbarus dicitur quilibet homo præter Graecum et Latinum. Dicitur alienus a fide, et ponitur pro populo infidelis, unde Psalmista : *In exitu Israel de Ægypto, etc; de populo barbaro, id est de populo infidelis*. Dicitur aliquis non subiectus Romano imperio, unde dicitur in persona Ecclesiæ : *Orenus pro imperatore nostro, ut Deus et Dominus noster sibi subiecti omnes barbaræ nationes*. Dicitur etiam aliquis non intelligens, unde Paulus : *Ille erit mihi barbarus*. Dicitur etiam populus bestialis vel rudis, unde Paulus : *Barbarus an Scytha*.

Basiliscus, proprie, unde Lucanus :

.... Regnat basiliscus arena.

Et derivatur basiliscus a Graeco *basileos*, quod interpretatur rex in Latino, id est quasi rex serpentum dicitur, quia omnes superat veneno, et sui natura est quod sc'o visu vel flatu interficit hominem; unde in *Physiologo*, quod aves supervolantes suo flatu interficit. Dicitur etiam diabolus, unde in Psalmo : *Super aspidem et basilicem ambulabis*.

Basis, proprie, dicitur doctor Ecclesiæ, unde in Job : *Super quem bases illius solidatæ sunt; in basibus columnæ, in columnis tota fabrica erigitur*; sic doctores, dum recte prædicant, omne pondus Ecclesiæ sustentant. Dicitur etiam propheta, quia, dum proprio primo de Christi incarnatione loculi sunt, quasi quasdam bases nostræ fideli se posuerunt, unde ad hanc expositionem potest referri premissa auctoritas. Dicitur etiam intentio animæ, quia bona intentioni innititur virtus, quasi columna basi, unde Job : *Super quem bases illius solidatæ sunt?* id est nisi super me, dicit Dominus, cui, dum justa anima intendit, super eum bonam intentionem quasi basem construit.

Beatus notat beatitudinem patris, unde in Psalmo : *Beati qui habitant in dona tua*. Notat beatitudinem vice, unde iterum in Psalmo : *Beati iunaculati in via*. Notat beatitudinem conscientiae, unde in Psalmo : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*. Notat beatitudinem innocentie, unde in Eccli. : *Beatus vir qui*

invenius sine macula. Notat beatitudinem experientiae, unde ibidem: *Beatus vir qui in sapientia sua morabitur.*

Bellum proprie, unde in lib. Reg. David de Saul et Jonatha: *Quonodo ceciderunt fortis in bello?* Dicitur controversia Christi et diaboli, unde Psalmista: *Benedictus Dominus Deus meus, etc., et digitos meos ad bellum;* dicitur *Dominus quoad creatiōnē,* *Deus meus quoad sanctificationem.* Dicitur controversia bonorum angelorum et malorum, unde in Apoc.: *Factum est silentium in celo, dum draco committeret bellum.* Dicitur controversia carnis et spiritus, unde in Psalmo: *Aufers bella usque ad fines terræ.* Et notandum quod, sicut in auctoribus est multplex bellum, ita et in theologia secundum diversos diversorum affictus. Exterum, quod fit inter Jerusalem et Babyloniam; intestinum, quod fit inter proximum et proximum, quod dicitur *civile;* et plus quam civile, quod fit inter corpus et animam.

Benedicere, bona optare, unde Isaæ in Genesi: *Benedixit filii suis Jacob et Erua,* id est bona optavit, dicens de rore cœli et de pinguedine terræ etc. Signat vera dicere, unde idem Jacob *benedixit filii suis,* id est vera eis dixit. Non enim bona omnibus optavit, quod patet per hoc quod dixit in Genesi: *Simeon et Levi, in consilium vestrum non veniat anima mea.* Signat bona dare, unde legitur in lib. Reg. quod David benedictionem petuit a Nabal. Signat multiplicare, unde in Genesi: *Benedixit Deus Adæ et Eve, et dixit: Crescite et multiplicamini;* et sacerdos dicit: *Benedic, Domine, dona,* id est multiplica. Signat laudare, unde dicitur Dan.: *Benedicimus Patrem et Filium cum sancto Spiritu.* Signat gratias agere, cum dicitur *Benedicamus Domino,* id est *gratias agamus Domino.* Signat materiam laudis divinae præbere, unde in hymno puerorum: *Benedicite omnia opera Domini Domino,* et in eodem: *Benedicite, sol et luna, Dominino,* id est materiam laudis divinae præbete, etc. Signat [de]iem solemnem et celebrem instituere, unde in Genesi: *Benedixit Deus diei septimo,* id est solemnem et celebrem instituit eum. Signat consecrare, unde sacerdos: *Benedic, Domine, panem in altari,* id est consecra. Signat maledicere, unde in Job: *Dixit usor Job ad eum: Benedic Deo et morere,* id est maledicere, id est cito libereris a presenti angustia. Item III Reg. xxi: *Benedixit Naboth Deum et regem,* id est maledixit.

Berillus luctus quasi aqua sole percussa; calefacit manum tenentis, et significat eos qui frigidi sunt, sed percussi gratia veri solis, lucent bonis operibus et calefaciunt eos cum quibus conversantur exemplo bona vita. De hoc habetur in Apoc.

Bestia proprie, unde in Genesi: *Creavit Deus bestias et reptilia terræ.* Et dicitur bestia quasi *bestia a vasto, vastas.* Dicitur diabolus, unde in Psalmo: *Ne tradas bestias animas confitentes tibi;* et alibi Dominus ad Job: *Omnes bestiae agri ludent ibi;* per bestias immundi spiritus, per agrum præsens sæculum designatur. Bestiae ergo agri in herbis lu-

A dunt, cum reprobi spiritus humana corda ad illicitas cogitationes pertrahunt, modo per terrem, modo per transitoria gaudia decipiunt. Dicitur bestialis homo satanas, unde Apostolus in secunda Epistola ad Corinthios: *Si pugnati ad bestias Ephesi,* id est contra bestiales homines Ephesi, etc. Dicitur etiam Antichristus, unde in Apoc.: *Vidi bestiam decem cornua habentem.* Dicitur Romanorum imperium, secundum aliam expositionem, quod divisum est in decem regna; dicitur etiam heresis vel convenitus hereticorum, unde in Apoc.: *Bestia egrediebatur de abyso quæ universa devoravit.* Dicitur bestialis motus, unde in Job quod justo non nocebunt bestiae, id est motus bestiale.

Bibere, proprie, dicitur Ecclesie uniri, quia sicut ut vinum constat ex multis guttis, ita Ecclesia ex multis fidelibus; unde in Evangelio: *Nisi manducareritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem,* etc., id est nisi fueritis de unione ecclesiastica, non habebitis vitam æternam. Dicitur etiam spiritualiter incorporari, unde in Evangelio: *Non bibam amodo de hoc genitine vitiis,* id est non incorporabo mihi Iudeos, vel aliquem Iudeorum, *donce biboni illud,* id est incorporem me vobiscum, et hoc novum, id est innovatos, incorporei, inquam, *in regno Patris mei,* id est in statu immortalitatis. Dicitur spiritualiter reficere, unde in Joanne: *Qui bibitur ex aqua hac non sitiens in æternum.* Signat passionem suscipere, unde in Evangelio: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum, calicem quidem meum bibetis,* id est passionem suscipietis. Signat instrui, unde in Joanne: *Si quis sitit, veniat ad me et bibat,* id est si quis doctrinam desiderat, veniat et instruatur.

Bibulus juncus qui crescit in Nilo, unde quidam: *Pluraque Niliacis tradam mendacia biblis.*

Dicitur liber, cuius materia est biblus, unde Bibliotheca est repositio librorum in hoc libro, etc.

Bilibris dicitur pondus duarum librarium, de quo in Apoc. legitur. Prædicatores utriusque Testamenti dicuntur bilibres, qui moluntur tribulatione vita praesenti et excoquuntur igne passionis; in Apoc. ergo una bilibris ex duobus sextariis intelligitur Ecclesia ex duobus populis; sub duali ergo numero comprehenditur propter duo Testamenta vel propter geminum dilectionis præceptum. Bilibris itaque tritici denario valet, quia omnes sancti pretiosi sanguine sunt redempti; unde Bilibris tritici denario uno dicitur meritum quod consistit in bona cogitatione et bono opere; secundum aliam expositionem potest exponi hæc auctoritas: *Bilibris tritici denario uno,* id est meritum quod consistit in bono opere adimplendo præcepta Novi Testamenti, quod per frumentum significatur, acquirit nobis æternæ beatitudinis denarium.

Bilis dicitur receptaculum sellis. Dicitur etiam ira, sicut dicitur: *Iste non potest continere bilem,* id est iram, etc.

Bini, proprie, unde in Evang.: *Misit eos binos et*

binos ante faciem suam; hic enim hoc separative A ponitur. Dicuntur duo, unde in Evangelio: *Erant ibi lapides hydria sex posite, capientes singule metretas binas vel ternas, id est duas vel tres, eae.*

Biothanas vel biothematus, simplex nomen quod est expositum ex *bis et ota, otae*, quod est *aurs*, quia habet divisas otas, id est aures; et in simplici quod intrat per unam et exit per aliam; unde et *idiotus* dicitur qui nabet divisas aures ab *idior*, *iduaris* quod est *divido*, *dividis*, et *ota, otae* quod est *aurs*, vel *biota, biotae* idem est *quod ovis*, unde dicitur *biothanas*, id est *fatuus*, unde legitur in passione sanctorum Gervasi et Protasii: *Vit tu biothanas fieri, id est fatuus, sicut frater tuus?* Dicitur *dannatus* in corpore et anima; secundum hoc componitur hoc nomen ex *bis et thanatos*, quod est *mors*, quasi bis mortuus in corpore, scilicet anima; unde legitur *quod ægeas sepultus fuit inter biothanas*, id est inter *dannatos* corpore et anima, et de hoc in *legenda sancti Andrew*.

Bonus quandoque ponitur essentialiter et substantive cum dicitur de Deo, unde in Evangelio: *Quid me vocatis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus*, quia ipse honestus est. Quandoque ponitur negative, unde: *Bonum erat ei*, id est minus malum, quod non panis-ret, nisi pro originali; quandoque denominative, vel notat initium boni principiū, unde in Genesi: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona*, id est a valde bono facta. Quandoque notat actum justitiae, unde: *Iste est bonus*, id est *justus*. Quandoque notat usum rei, unde: *Hoc est bonum*, id est *utile*; vel opera sunt bona, id est utilia. Quandoque notat delectabile, unde in Psalmo: *Ecce quam bonum et iucundum!* Quandoque notat occasionem, ut cum dicitur *malum esse bonum*, id est occasio boni; unde Augustinus: *Qui summe bona est nunquam malos esse sineret, nisi ex malis bona eliceret.*

Bos dicitur *predicator*, quia sicut *bos*, vomere mediante, prosciudit terram et germinare facit eam, ita *predicator* vomere predicationem sua prosciudit terram, ut fructificet eam virtutibus; unde in Apostolo: *Non alligabis os bovis trituranter*, id est non prohibebis *predicatorem* vivere ex Evangelio, id est *prædicatione*, sed ei providebis, nam idem dicit Apostolus: *Si spiritualia vobis seminamus, non est magnum si a vobis carnalia metamus*. Dicitur *diabolus*, unde in Job: *Fenix sicut bos comedit; fenix ergo sicut bos comedere appetit, quia dente suggestionis conterere inuidam vitam querit.*

Dicitur *Judaicus populus*, unde in Isaia: *Bos cognovit possessorem suum, id est Judæus, et asinus præsepe domini sui*. Dicitur *Christus*, quia sicut *bos* in Veteri Testamento immolaatur, ita in Novo Testamento Christus immolatus fuit pro peccatis nostris. Dicitur *luxuriosus*, unde [Salomon] loquens de luxuriosa et petulante muliere, ait: *Sequitur cum quasi bos ductus ad victimam*. Dicitur *virtuosus* vel

justus, unde in Psalmo: *Omnia subiectisi sub pedibus ejus, oves et boves*; per oves innocentes, per boves virtuosos intelligere debemus. Dicitur etiam *bonis operibus secundatus* ibidem.

Botrus proprio dicitur gemmula illa quæ in vera apparet in vite, unde in Cantico Moysi: *Uva corum uva sellis et botrus amarissimus*. Dicitur gentilis *populus*, unde in sequentia magistri Adami (48):

*Botrus Cypri refrigescit,
Dilatatur et excrescit.
Synagogæ flos marcescit,
Et florit Ecclesia.*

Dicitur *Christus* in Canticis: *Botrus Cypri dilectus meus mihi*, id est comparabilis *botro* propter multiplices rationes seu causas. Dicitur *uva*, unde in Numeris dicitur de exploratoribus: *Botrum tulerunt in phalanga*. Dicitur *reprobus*, unde in Apoc.: *Mitte falcum tuam et vindemia botros vincarum terræ*. Botri hic dicuntur mali, de quibus legitur in Deut.: *De vinea Sodomorum vitium [vinea] eorum*, Dicitur ini-tium gratiae, quia sicut *botrus* praecedit *uvam*, ita tempus gratiae praecedit vitam glorie.

Brachium, proprio, dicitur *Filius Dei*, unde in Isaia: *Et brachium Domini tui revelatum est*. Et dicitur ideo *brachium*, quia, sicut *brachium* exit a corpore, et remanet ejusdem naturæ cum corpore, ita *Filius* exit a *Patre* sine omni diminutione, et remanet ejusdem naturæ cum *Patre*; et sicut homo operatur per *brachium*, ita *Pater* per *Filium*. Dicitur *C Antichristus*, unde Dominus: *Et brachium excelsum confringetur*. Quid aliud per excelsum *brachium* intelligitur, nisi superbia Antichristi et celsitudo quæ super reprobas mentes hominum fastu glorie sæcularis erigitur, ita ut homo peccator tum homo aestimari despiciens, se Deum super homines men-tiat? Dicitur *gravis vindicta*, unde in Psalmo: *Initium potenti et brachio excelso*, etc. Dicitur *potestas sive potentia*, unde in Psalmo: *Quoniam brachia peccatorum contenterunt*, etc. Dicitur *bona operatio*, unde in Psalmo: *Posuisti ut arcum æreum brachia mea*.

Bruchus proprio, unde Psalmista: *Bruchi non erat numerus*, etc. Dicitur *locusta atlebus* idem, sed diversas significationes habent. *Bruchus* dicitur *fetus* et dicitur *abromum*, quod est consumere. Dicitur *locusta* quasi *louga hasta*; alæ ejus sunt innatae. *Atelebus* dicitur quasi *alte labens*. Dicitur *luxuria*, quia sicut *bruchus* nascitur ex *locusta* arefacta in pariete, qui, cum alas non habeat, inhaeret terra, et consumit et comedit quidquid in terra invenit; ita *luxuria* hominem devastat, famam auferit, hursam evanuat, corpus enervat, aniam commaculat, visum obtenebrat, Deum perdit, proximum offendit: cibis est diaboli, odium angelis; unde Joel: *Residuum bruchi*, id est *luxuriae, comedit locusta*, id est superbia, quia, peracta *luxuriae* penitentia, invadit hominem superbia et infestat. Dicitur *timor vel tri-*

stitia de rebus amissis secundum aliam expositionem. Et notandum quod quatuor sunt homini status, scilicet spes de futuris bonis, timor de futuris malis, gaudium de habitu bonis ac tristitia de amissis, unde Boetius *De consolatione*:

*Caudia pelle,
Pelle timorem,
Spemque fugato,
Nec dolor adsit.*

Buccina proprie, a bucea, quæ alio nomine dicitur tuba. Dicitur etiam prædicatio, unde in Psalmo: *Buccinate in neomenie tuba, id est prædicate Novum Testamentum.* Dicitur aliquid eminens signum, unde: *Canet buccina, et sancti, qui mortui sunt in Christo, resurgent primi; sed non sic erit ad littoran, sed erit ad aliquod signum eminens quo resuscitabuntur sancti omnes, quod alibi clamor dicitur in Evangelio: Media nocte clamor factus est.*

Butyrum proprie quælibet esca, unde in Isaia: Butyrum et mel comedit, id est quamlibet escam sumet, ut verus homo ostendatur; et sic erit verus homo ut sit verus Deus. Significat contumelias quas passus est, et est sensus secundum aliam expositionem: Butyrum comedet in contumeliis, et butyrum acre est, mel in miraculis. Signat amaritudinem activæ vita, mel dulcedinem contemplatiæ vita. Tunc enim butyrum et mel comedimus cum amaritudine activæ vita afficiimur et dulcedine con-

A templativæ refovemur, ut sciamus reprobare malum, id est præsentem vitam contempnere; et eligere bonum, id est futuram vitam. Dicitur etiam doctrina majorum, unde in Deut.: *Butyrum de armamento et lac de oibibus, id est fideles majorem doctrinam a majoribus, et minorem a minoribus accipiunt.* Dicitur bonum opus, unde per butyrum bona operatio, per mel dulcis sermo Christi intelligitur, ut sciatis malum reprobare, id est damnare, et eligere bonum ad vitam. Dicitur etiam piuguedo lactis, primi motus dicuntur butyrum, unde quis dicitur comedere butyrum, id est primos motus destruere, et mel, id est delectationes carnis.

Buxus proprie ille qui, excæcatus infirmitate, bona opera facere non potest, sed tamen parentum fidem tenet, unde in Isaia: Ponam in deserto ulmum et buxum simul. Buxus arbor simplex est et humilius; non fructificat, viret tamen, et significat illos qui fidem tenent et virent, excæcati tamen infirmitate, bona opera facere non valent, etc.

Byssus dicitur species lini quod crescit in Ægypto, quod multa attritione vertitur in caudrem. Dicitur vestis facta de bysso, unde in Luc.: *Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso.* Dicitur filum byssinum, unde in Exodo legitur quod cortina erat ex bysso, et purpura, et hyacintho, et cooco, id est ex silo byssino purpureo, hyacinthino et coccineo.

C

Cadaver proprie, dicitur damnatus, unde Isaías propheta: Et egradientur et videbunt cadavera mortuorum qui prævaricati sunt in me.

Cadere, proprie, unde in lib. Reg.: *Cecidit Heli resupinus a cathedra, et mortuus est.* Quandoque significat casum ab honore, unde Isaías: *Quomodo cecidisti, Lucifer, qui mane oriebaris, id est a quo honore. Quandoque casum a virtute, unde Paulus: Qui stat videat ne cadat, id est qui stat in virtute, videat ne cadat a virtute. Quandoque casum a peccati immunitate, quævis non in mortale, tamen in veniale peccatum. Quandoque casum a statu presentis vite, unde: Ubi ceciderunt fortes in bello. Quandoque casum ab utilitate, unde Isaías: Verbum misit Dominus in Jacob, id est verbum evangelicum predicavit Christus Iudeis qui descendederunt de Jacob, et cecidit in Israel, et perit vel fructum non fecit; vel aliter: Verbum misit Dominus in Jacob, id est in Synagogam, et cecidit in Israel, id est in gentibus quæ conversæ fuerunt, et fructum fecit, Israel enim interpretatur Deum videns.*

Cæcus proprie mente excæcatus, unde in Evangelio: Si cæcus cœcum ducit, ambo in foveam cadunt; et alibi. Cœci sunt duces cœcorum.

Cædere proprie verberare, unde Christus in Joanne: Cürme cœdis, et alibi: Sine causa flagellis ceciderunt me. Dicitur evenire (48*), unde dicitur quod male cessit Herodi Agrippa proprie mortem Domini. Signat locum dare, unde in Catone: *Cede, cede majori.* Signat etiam loqui, ut in multis locis in Terentio, etc.

Calamus proprie arundo qui de facili agitat et flectitur. Dicitur doctoris peritia, unde Isaías ait quod in cubilibus, in quibus dracones habitabant, orietur viror calami et junce; oritur, quia in eis populis, quos antiqui hostis malitia possidebat et doctores scientia et auditorum obedientia coacervatur. Dicitur miseria gloria temporalis, unde Isaías: Calamus quassatum non confringit: regnum Iudeæ quassatum calamum vocat, quia ipsi de suo genere regem non habebant, sed alienigena regnum possidebat; Christus autem veniens istud regnum non fregit potestate judicii, sed cum patientia toleravit. Recete per calamus temporalis gloria designatur, quia intus in conscientia per fatuitatem vacua est, sed foris per speciem et ostentationem pulchra. Dicitur homo mundanus qui more calami leviter flectitur ad bonum et ad malum, ad prosperitates et adversi-

(48*) Verbum *cadere a cedere non distinguit*, utroque in veteri scriptura diphthongo carente.

tates, unde : *Behemoth latet sub umbra calami*, quia A ibi delectatur, ibi requiescit, scilicet in homine mundo. Dicitur propheta David, unde in Psalmo : *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis*, quia sancti Spiritus fuit scriptor. Dicitur Filius Dei, ut in eodem exemplo secundum aliam expositionem, quia per eam nobis manifestatur et demonstratur voluntas Patris sui omnipotentis.

Calcanus proprie dicitur a *calce*, id est ab extremitate pedis dictus. Dicitur finale opus, unde in Gen. : *Inimicitias ponam inter te, o dæmon, et mulierem*, id est Ecclesiam; et ipsa conteret caput tuum, id est tuas primitivas suggestiones, et tu insidiaberis calcaneo ejus, id est finali operi.

Dicitur mors Christi vel passio secundum aliam expositionem : *Ponam inimicitias inter te et mulierem*, id est gloriosam Virginem; et ipsa conteret caput tuum, quia per ipsam, o dæmon, potestas tua debilitatem est; et tu insidiaberis calcaneo ejus, id est insidiaberis ut ipsum Christum occidi facias. Et alibi de Iudeis Christus ait : *Observaverunt calcaneum meum*, id est mortem meam. Dicitur malitia occulta vel dolosa cogitatio, unde Christus de Iuda in Psalmo : *Qui edebat panes meos mecum, erexit adversum me*, id est contra me, *calcaneum suum*, id est occultam malitiam suam.

Calceamentum, proprie, dicitur incarnatio Christi, unde in Evangelio : *Non sum dignus solvere corrigam calceamenti ejus*, id est mysterium vel secretum incarnationis Christi. Et Gregorius : *Venit ad nos calceata Deitas*, id est Christus in carne; et in Psalmo : *In Idumæa extendam calceamentum meum*, id est in mundo extendam fidem incarnationis et passionis meæ. Dicuntur virtutes Dei, unde Apostolus : *Calceati pedes in evangelium pacis*, et in Canticis : *Quam pulchra es in calceamentis, filia principis!*

Calcedonius lapis est qui, quandiu in domo est, non lucet, volentes eum sculpere contristat; calefactus radio solis vel fricatu digitorum palcas ad se tollit. Signat eos qui suam bonitatem celant, et sua bona faciunt in abscondito, et nolunt videri ab hominibus, juxta illud Veritatis : *Tu autem, cum jejunias, etc.; et iterum : Cum facis eleemosynam, etc. Tu autem cum oraveris. Et si quis voluerit talibus D adulari vel laudare eos, quasi sculpere et pingere, non concipiunt eorum laudem et vanam gloriam; et isti a flatu veri solis vel digitis, id est donis Spiritus sancti, quasi tacti, verbo suæ prædicationis et exemplo suæ bonitatis peccatores attrahunt ad se, et hic lapis pallidus qui pallore patientiam demonstrat.*

Calculus, proprie, carbo, unde Isaías : *Votavit ad me unus deseraphin, et sumpto calculo de altari, tenuit labia mea*. Dicitur præmium æternæ beatitudinis, unde in Apoc. : *Vincenti dabo manu absconditum, dabo ei calculum candidum*. Dicitur sententia secundum quod soliti sumus dicere, nōdum ventum est ad diffinitivum calculum.

Caligo, proprie, dicitur diabolus qui in se caliginosus est, et per obstinationem est obsecratus et alios per pravam suggestionem exsecratus; unde in Psalmo : *Et caligo sub pedibus ejus, id est diabolus Deo submissus*. Dicuntur mali homines per infidelitatem exsecrati secundum aliam expositionem, et est sensus : *Caligo sub pedibus*, id est damnati erunt Deo subjici. Dicitur stupor, unde Sophonias propheta de die judicii dicit : *Dies illa, dies erroris et caliginis*. Dicitur obtenebratio visus, unde in Gen. : *Gennit Isaac, et caligaverunt oculi ejus*. Dicitur erroris confusio, unde Job de diabolo sub figura diei in qua natus est dicit : *Occupet eum caligo*, quia dum diabolus a lucis intima ordine eccidit, semetipsum intrinsecus erroris caligine confundit. Dicitur B mentis confusio ex pœnitentia nascentis, unde sic potest exponi prædicta auctoritas de pœnitenti : *Occupet eum caligo*, id est pœnitens pro peccato confundatur.

Calix proprie dicitur vas quo mensurate potus distribuitur. Dicitur passio sanctorum, unde Christus in Evangelio : *Calicem quidem meum bibetis*, id est passionem pro me sustinebitis. Recte calix dicitur passio, quia sicut calice potus mensuratur bibentis, ita mensurate cuique patienti, iuxta quod sustinere potest, passio datur. Dicitur sanguis Christi, unde Paulus : *Probet se unusquisque homo et de calice bibat*; et alibi : *Hic est calix novi testamenti*; et item : *Calix meus inebrians quam præclarus est*. Dicitur species vini sub qua latet sanguis Christi, unde in Evangelio de Christo dicitur : *Accipit calicem et dedit discipulis suis*. Dicitur sacra Scriptura, unde in Psalmo : *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto*; per merum intelligitur spiritualis intelligentia, per multum litteralis observantia, unde ibidem : *Verumtamen fax ejus non est exinanita*, id est literalis intelligentia quam adhuc Iudei observant. Dicitur æterna beatitudo, unde David : *Calicem salutaris accipiam*, id est fructus æternae beatitudine. Dicitur terrena voluptas, unde in Apoc. dicitur de calice aureo Babylonis quo inebriavit Deus omnes gentes, quia terrena voluptate omnes inebriantur. Dicitur etiam vas in quo sacramentum celebratur Eucharistie in altari.

Callis dicitur via. Calles dicuntur sanctorum exempla, unde in Proverbiis : *Et calles justorum custodiata.*

Calor, proprie, dicitur Spiritus sanctus, unde Psalmista : *Nec est qui se abscondat a calore ejus*, id est non sunt in corde alicujus cogitationes quas ipse non videat. Dicitur concupiscentia, unde in Paralip. : *Illi sunt qui descenderunt de calore Rechab*, quia concupiscentia celebratur, calore mediauite. Dicitur etiam caritas secundum aliam expositionem, et melius in prædicto exemplo, ut sit sensus : Qui imitatur Rechab qui vorerat se non bibiturum aliquid quo posset inebriari, et semper sub dio habitabat, quod posteritas ejus tota sic faciebat, et est sensus historicus : *Qui descendunt*;

de catoe Rechab, id est qui observant religionem vel charitatem Rechab.

Camelus, proprie, dicitur peccator pondere peccatorum oneratus, unde in Marco : *Facilius est camelum per foramen acri transire*. Dicitur etiam Christus, unde Dominus ait quod Iudei colant culicem et deglutiunt camelum. Culex susurrando uiuerat, camelus sponte se ad onera inclinat. Colaverunt ergo Iudei culicem qui seditionis Barabam petierunt; camelum vero gltierunt, quia eum qui nostra immortalitatis onera sponte suscepit extinguebat clamando conati sunt, dicentes: *Crucifige, crucifige*.

Canius, proprie, unde in Daniele dicitur quod Nabuchodonosor misit tres pueros in caminum ignis. Dicitur tribulatio, unde in lib. Sapientiae : *Quenam in igne probatur aurum et argentum*, homines vero reptiles in camino humilationis. Dicitur humilationis tribulatio, quia in ea humiliatur homo. Dicitur charitas, unde in Isaia de ipsa legitur quod nene *Est ignis in Sion et erit caminus in Jerusalem*. Dicitur infernus, unde in Evangelio legitur quod mali detrudentur in *caminum ignis*.

Campus proprie, unde in Gen.: *Egressus est Abel cum Cain fratre suo in campum*. Dicitur mundus proprietas sui amicitiae, unde a Graecis dicitur *cosmos*, id est ornatus, unde in Psalmo : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus: ores*, id est innocentes; *boves*, id est virtuosos; *et pecora campi*, id est mundanos homines. Dicitur etiam Ecclesia Dei, quia sicut in campo variis sunt flores, sicut Ecclesia Dei; est enim ibi rosa martyrii, viola humilitatis, lilyum virginitatis, uva castitatis, unde in Cant. : *Ego flos campi et lilyum convallium*, etc. Dicitur amplitudo vel latitudo viitorum, unde in Psalmo : *Invenimus eam in campus silva*, id est vagantem in viiis. Dicitur generitatis, ad quam expositionem potest referri praedicta auctoritas; *Invenimus eam in campus silva*, id est Ecclesiam in gentilitate, id est in silvestribus hominibus, et lequitur in persona apostolorum. Dicitur aliquis a tumore superbie in humilitate descendens, unde in Psalmo : *Ascendit mones et descendit nampi*. Dicuntur sancti, unde David : *Et campi tui resplendentur ubertate*, id est sancti replebuntur ubertate virtutum et bonorum operum, etc.

Canalis, proprie, dicitur cor humanum, quia sicut per canalem decurrit aqua, ita per cor compunctio et passionis Christi recordatio; unde in landibus sponsae : *Comæ capitis tui, sicut purpura regis juncta canalibus*. Purpura regis jungitur canalibus quando passio Christi intimatur nostris cordibus, ita ut vera charitate Christo compatiamur. Dicitur etiam predictor per quem descendit spiritualis aqua in areolas aromatum, id est in mentes sanctorum; unde dicitur quod per canales descendit aqua ad areolas, secundum quam significacionem potest exponi illa auctoritas : *Purpura regis canalibus jungitur*, quando predicatorum Christi passionem exponent.

A *Cancellus*, fenestra interior lata, exterior striata. Dicitur deambulatorium, unde in lib. Reg. [dicitur] quod rex Israel cecidit per cancellos. Dicitur obsecura doctrina, unde in Cant. : *En ipse stat post parietem nostrum, aspicere per fenestras et cancellos*. Fenestras ampliores sunt, cancelli strictiores; per fenestras ergo intelligitur manifesta doctrina, quæminoribus a Christo est proposita; per cancellos aliorum et obsecurior doctrina, quæ majoribus est oblatæ. Dicitur etiam eorū humanarum, unde in Proverbii : *De fenestra domus prospexi per cancellos*; verba sent prospiciens Dei de altitudine cœli per meritorum intuitum corda hominum.

B *Candelabrum*, proprie. Quandoque etiam significat crux, ut in Evangelio : *Nemo lucernam accendit et in abscondito ponit eam, sed super candelabrum*. Dicitur etiam Christus, ad quam significacionem potest referri predicta auctoritas, quia in fide Christi debet aliquis lucernam accendere. Dicitur earo, quia homo prædicacionem verbi Dei amori carnis debet preponere. Quandoque significat donum Spiritus sancti, unde in Apoc. septem candelabra significant septem dona Spiritus sancti.

C *Canere*, proprie, manifestare, unde in Evangelio : *Cum facis elemosynam, noli tuba canere ante te*, id est noli opus tuum manifestare intitu favoris humani vel terreni emolumenti. Nota quod elemosyna quandoque fit in occulto, quandoque in aperto; in occulto, utin praedicto exemplo, scilicet *cum facis*, in aperto, utin Evangelio : *Luceant opera vestra coram hominibus ut glorificetur Pater vester qui in celis est*. Signat prophetizare, unde in prosa : *Isaias cecinit*, id est prophetizavit, *Synagoga meminit*, nunquam tamen desinit esse cœca; et alibi de Sibylla : *Diva, cane et vaticinare, etc.* Signat metrice describere, unde : *Cecinit Moyses carmen Domino*, id est proposuit carmen Domino metrice scriptum. Et Virgilius :

Arma virumque cano.

Signat laudare, unde Virgilius

.....*Regemque canebant*,

id est laudabant.

D *Canis*, proprie, dicitur prædictor vel bonus prælatus. Canis insignis habet proprietates: bonos significat pastores; secundum dejectos mercenarios et iures. Canis autem haec sunt insignes proprietates. Canis est animal exhibens homini familiaritatem, dominum custodiens eadem, forem arcens, latrans contra lupum venientem, fugans latronem, linguam medicinalem habens; secundum has proprietates signat bonum pastorem qui tenet subditis exhibere compassionem familiaritatem, judicare subditorum infirmitatem, congaudere sanis, compati aegris, regere viantes, corriger deviantes; hic etiam tenet custodire domum Domini, id est Ecclesiam Dei ne fur, id est haereticus, aliquem subripiat de Ecclesia per suggestionem; ne lupus, id est diabolus, aliquem devoret per tentationem; ne latro, id est tyranus, in Ecclesia irruat per violentam tyrannidem, unde Psalmista : *Famem patientur ut canes*, et alibi :

Lingue canum tuorum. Sed nostris temporibus canis lupam induit, latroni consentit, furi obedit; in furem vertitur, et si non per sensum, saltem per consensum; quia vel negligentia ductus non arquit, vel Ignorantia obtenebratus arguere nescit, vel pecunia tactus in Ecclesia esse permittit; contra lupum venientem non latrat, quia diabolus insidias non denudat, quia negligit vel denudare nescit, vel diabolus insidias sequendo ejus tentationi succumbit; et latronem, id est tyrannum, fugit, non fugat, quia negligentia laborat, vel ignorans errat, vel prece vel pretio remissus, vel cupiditate illectus; de quibus dicitur in Isaia: *Væ vobis canes muti non valentes latrare.* quia contemnitis. Canis dicitur etiam pravus praefatus secundum defectas proprietates. Canis est animal lunaticum, immundum, revertens ad vomitum. Sic prelati nostri temporis indiscreti in subdito sacerdoti, et tanquam lunatici eanes, legitimum ordinem praepermitunt et indiscreti latrant, quia quos deberent arguere mulcent, et quos deberent mulcere latrato inordinatae apprehensionis mordent. Canis est animal immundum natura, sic prelati immundi sunt multiplici causa: efflunt enim luxuria, defluunt gula, incandescunt ira, ardent avaritia; de istis dicitur: *Væ vobis canes muti non valentes latrare.* Dicitur etiam haereticus propter immunditiam, unde Christus apostolis dixit in Evangelio: *Nolite sanctum dare canibus.* Dicitur gentilium populus, unde Christus in Evangelio Chananae dixit: *Non est bonum sumere panem filiorum, id est Iudeorum, et mittere canibus, id est gentilibus; panem, id est prædicationem divinam tam Iudeis quam gentilibus.* Dicitur apostata, unde dicit Petrus: *Tanquam canis revertitur ad vomitum,* Dicitur vilis, unde in lib. Reg. Abner dicit Ishbosheth: *Reputasti me quasi caput canis,* unde in eodem dicit David de Saul: *Melior est canis virus leone mortuo,* id est melior est aliquis vivens in presenti quam aliquis mortuus, quantum ad possibiliter merendi, quia iste potest mereri majorem beatitudinem quam aliquis habeat in aeterna beatitudine. Ille vero qui est in patria non potest, econtra aliquis qui est in patria dicitur melior ratione certitudinis et beatitudinis. Ad hoc potest assignari quod dicitur de Joanne Baptista: *Inter natos mulierum non surrexit major Iocenne Baptista,* et statim quasi contrarium sequitur: *Qui minor est in regno celorum major est illo;* hoc ita exponitur: Ille qui est in patria dicitur minor in possibiliate merendi, et ideo dicitur mortuus, sed major est ratione hujus dignitatis; vocat eum leonem; ille qui est in via est minor possibiliate peccandi, major potestate merendi, et dicitur canis propter immunditiam, quia quendiu sumus in hac vita immundi sumus.

Canticum dicitur mentis exultatio proprie habita de aeternis in vocem prorumpens. Dicitur prædictio Novi Testamenti, unde Psalmista: *Immisit in*

Aos meum canticum norum. Dicitur oratio exprimens Dei laudem, unde in canticis Moysi: *Cantemus Domino gloriose.* Dicitur exultatio aeternae beatitudinis, unde in Apo. : *Cantabant sancti canticum norum in conspectu Agni.* Quandoque, antonomastice, Canticum canticorum, scilicet epithalamium Salomonis, is quod canit de ineffabili conjugione Christi et Ecclesie, scilicet: *Osculetur me,* et hoc ratione dignitatis; et nota quod Cantica canticorum dieuntur duabus modis: aut temporis antiquitate, ut illud Moysi, quia ante non legitur aliquid suis editum; aut mystici dignitate, ut illud Salomonis quod dicitur Sir Hasirim, id est Cantica canticorum, Cantilena Sponsi vel Spouse, Carmen dilecti, Canticum amoris. Canticum dilectissimi, vel amantissimi, vel desiderantissimi, vel laudes Spensi vel Spouse, etc.

Cupere proprie, unde: *Cupite nobis vulpeculas parvas quæ demolintur vineam meam,* id est haereticos qui demolintur Ecclesiam meam. Signat contingere, et capitur impersonaliter, unde Christus discipulis sibi dilecentibus ne rediret in Galileam propter Herodom qui sibi insidiabatur, ait: *Dicito vulpi illi,* id est Herodi qui dicitur vulpis propter dolositatem et fraudulentiam, *quoniam non capit,* id est contingit, *prophetam,* id est me, qui antonomastice dico prophetam, *perire extra Jerusalem,* id est Jerusalem patiar et non alibi. Signat fructum facere, unde in Joanne Christus ad incredulos: *Sermo mens non capit in vobis,* id est non proficit vel fructum non facit, etc. Signat aliquem in exemplum habere, unde Apostolus in II Epist. ad Cor. + *Capite me,* exemplum signat, etc.

Capillus proprie. Dicuntur sancti vel fideles, qui attinent corpus suum per abstinentiam ad exortationem capitis sui, id est Christi; unde in Canticis: *Capilli tui sicut grex caprarum.* Sicut enim capilli in ornatum capitis, sic sancti in ornatum Christi; dicuntur peccata venialia, unde in Psalmo: *Multiplicati sunt super capillos capitis mei,* id est peccata et iniuriae; unde clericis praecipit ut removeant capillos (longitudo enim capillorum multitudinem significat peccatorum), ad hoc significandum quod ipsi tenentur deponere peccata mortalia et quadam venialia. Capilli dicitur mali, unde in Psalmo secundum aliam expositionem: *Multiplicata sunt super capillos capitis mei.* Capillis capitis comparat inimicos, qui a Christo rasi sunt, per ipsorum infidelitatem. Dicitur cogitationum sublimitas, unde in Canticis: *Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascendunt de lavacro.* Est enim sensus: *Capilli tui,* cogitationes tuae, sunt sicut greges caprarum, id est comparabiles sunt motibus contemplationum, quia ad contemplationes tales cogitationes pertinet, quae eleganter per capras significantur. Sic ut enim capras in montibus persuntur et subtiliter intinxuntur, ita et tales motus in coelestibus delectantur et cœlestia speculantur; que

ascenderunt de lavacro; quia, mente purgata ab amore terrenorum, procedunt diversi motus contemplationum.

Capparis proprie est herba in ejus vertice oriente lauugo quo flatu venti spargitur. Dicitur etiam Synagoga, unde in Eccl. : *Florebit amygdalus, impinguabitur lacusta, dissipabitur capparis*, id est Synagoga in infidelitate vivendi ordinem amisit.

Caprea proprie, unde in lib. Reg. : *Erat Azael quasi unus de capreis*, etc. Dicitur Christus qui capreæ similatus secundum divinitatem; asserunt namque hi quibus perita medicina est, inesse animali huic inter viscera humorem quemdam, qui ealiginem depellit oculorum, et obtusiones visus acuit. Merito ergo Christus capreæ assimilatur, quia non solum ipse videt Patrem, sed videri ab his faciliter quorum visus ipse curavit, unde in casu [Cant.] : *Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque cervorum*. Prophetæ comparantur capreæ propter propheticam revelationem; quia sicut caprea subtilem habet visum, ita prophetæ in prævidendis futuris subtilem habet intellectum.

Caput, proprie, dicitur Dei iudicium. Dicitur principium, unde David in persona Christi : *In capite libri scriptum est de me*, id est in principio Psalmi, ubi dicitur : *Beatus vir*, etc. Dicitur mens humana vel ratio : *Convertisetur dolor ejus in caput ejus*, id est poena peccati hominis; *convertetur in caput ejus*, id est ratio obtenebrabitur. Dicitur prima suggestio a diabolo, unde in Gen. dixit Deus diabolo, qui erat in serpente : *Ponam inimicietas inter te et mulierem*, id est Ecclesiam; *et ipsa conteret caput tuum*, id est suggestionem primam; *et tu insidiaberis calcaneum ejus*, id est finali operi. Dicitur maritus uxoris, unde Apostolus : *Vir est caput mulieris, caput viri Christus, caput Christi Dens*. Dicitur terminus rei, unde in Threnis : *In capite omnium platearum*, id est in termino. Dicitur Synagoga respectu ejus gentilitas dicitur cauda, unde : *Caput mutatnr in cundam et cauda in caput*, id est Synagoga, quæ erat caput ante Christi adventum, facta est cauda gentilitate ad fidem conversa, juxta illud Evangelii : *Erunt primi novissimi*.

Carbo, proprie, est charitas; unde Iacobus [Paulus] : *Hoc faciens, carbones ignis congeres super caput ejus*, id est patientia tua accendens eum in charitate divina. Dicitur mens in peccatis frigida, unde in Threnis : *Denigrata est super carbones facies eorum*. Mentes peccatorum nigre post candorem sunt, quia, amissa Dei justitia, cum peccatores de se præsumunt, in ea etiam quæ non intelligent peccata dilabuntur. Dicitur illuminatio fidei, unde in Psalmio : *Præ fulgere in conspectu ejus nubes transierunt, grandio et carbones ignis*, id est præfulgidi prædicatorum, scilicet apostoli transierunt per universum orbem comminando, quod significatur cum dicit *grandio*; et post grandinem comminante seuti sunt carbones ignis, id est illuminatio fidei quæ significatur per carbones; apostoli dicuntur præfulgidi et

A respectu prophetarum, quia in dictis suis fuerant obscuri, unde David : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*, id est obscura intelligentia in prophetis. Dicitur prædictor qui sua prædicatione alios accendit in amorem Dei, unde Psalmista : *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis*, id est prædictoribus Dei, qui desolantur peccatores ab amore terrenorum, prædicatione sua confortantur ad cœlestia capessenda. Carbones dicuntur prædicatorum prius vivi per fidem et gratiam, et postea mortui per infidelitatem, unde David : *Carbones successi sunt ab eo*, id est diu mortui per gratiam Dei illuminati a Christo Salvatore nostro.

Carcer, proprie, quandoque significat carnem, unde in Psal. : *Educe de carcere animam meam*. Quandocumque significat peccatum vel infernum ut : *Educ tinctos de domo carceris et umbra mortis*, id est de carcere peccati vel inferni. Dicitur tribulatio, unde Apoc. : *Ecce missurus est diabolus ex vobis in carcere*.

Cardo proprie materia quæ circa cardinem vertitur ostii, et circa materiam opus vertitur, unde, *Cardo disputationis externæ res erat publica*. Dicitur oriens, unde in hymno : *A solis ortus cardine*, id est ab oriente ubi oritur sol.

Carmelus est mons Christus, qui vera circumcidione ab omnibus vitiis fideles suos circumcidere novit. Carmelus enim interpretatur *cognitio circumcisionis*, unde in Cant. amantissimi : *Caput tuum sicut Carmelus*.

Carmen dicitur oratio metrice scripta, unde Boetius [De consol. Philos.] :

Carmina qui quondam studio florente peregi, Flebilis, heu! miseros cogar inire modos.

Dicitur sacra Scriptura, unde in libro Sapientiae : *Requiritentes modos musicos et narrantes carmina Scripturarum*. Dicitur laus divina, unde in Psalmo : *Immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro*. Dicitur verbum incantationis, unde dicitur quod incautatores carminibus suis decipiunt homines.

Caro, proprie, dicitur reprobus, unde in Job de Bæhemot dicitur : *Membra carnium ejus cohaerentia sibi*. Carnes enim diaboli sunt omnes reprobri qui in prava operatione sunt ei conjuneti. Dicuntur discipuli Domini, unde in persona Christi Job ait : *Pelli meæ, consumptis carnibus, adhaesit os meum*, quasi dicat : Discipuli mei in passione mea per infidelitatem consumpti sunt. Dicitur poena carnis, unde Job amicis ait : *Quare persequimini me, sicut Deus, et carnibus meis saturamini*, id est penitus carnis meæ. Dicitur carnalis delectatio, unde in Job : *Tabescit caro illius, et ossa, quæ tecta fuerant, nudabantur*. Tabescit caro et ossa nudantur, quando per flagella carnalis delectatio extenuatur, et ea quæ sub carne latuerant, virtutum fortia patescunt. Dicitur vita carnalis, unde Job : *Induta est caro mea putredine et sordibus pulveris,*

a si aperte diceret : Carnalem vitam quam patior aut fabes lubricae operationis polluit, aut ex vijorum memoria caligo miseræ cogitationis premit. Dicitur substantia, unde Apostolus : *Alia caro hominum, alia volucrum, alia piscium, alia quadrupedum, id est substantia.* Dicitur homo, unde in Joanne : *Venbum caro factum est; et propheta: Omnis caro fenum.* Dicitur insirmus, unde in Genesi : *Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est, id est insirmus; spiritus meus, id est ira mea, quia fragilis natura est et peccavit per insirmatatem; diabolus vero ex adipe iniquitatis.* Dicitur homo carnalis, unde Paulus : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, id est carnales homines.* Dicitur carnalitas vel sensualitas, unde Apostolus : *Caro pugnat adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem;* et Psalmista : *Non est sanitas in carne mea.* Dicitur corruptio carnis, unde secundum aliam expositionem : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, quia ibi non erit corruptio.* Dicitur carnalis scientia, unde in Matthæo : *Becutus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi,* id est carnalis scientia. Dicitur legalis observantia, unde Apostolus : *Renuntiavit earti et sanguini,* id est legali observationi. Dicitur forma panis, in qua latet corpus Christi Jesu. Dicitur opus carnale, unde in Genesi : *Et erunt duo in carne una, id est in uno opere carnali.* Dicitur etiani homo Justus, unde in Psalmo : *Ad te omnis caro veniet, id est homo vincens carnem.* Dicitur cognatus, unde in Isaia. *Cum videris nudum, operi enim, et carnem tuam ne despixeris.* Dicitur frater, unde in Genesi Ruben volens liberare Joseph, dixit : *Caro enim et frater noster est.* Dicitur mulier, unde in Joanne : *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, id est mulieris in qua major est voluptas quam in viro, unde in emissione partus duplci dolore cruciatu.*

Cartilago, proprie. Dicitur simulatio, quia sunt quidam qui ostendunt in se rectitudinis speciem sub qua virtus velant, unde in Job : *Cartilago ejus quasi lumen ferrea.* Dicuntur minores Antichristi, unde Greg. : *Cartilago ossis speciem habet, sed ossis fortitudinem non habet; et sunt nonnulli Antichristi tempore non dignitatibus clari, sed tamen videri quales non sunt ambiunt, et ideo contra bonorum vitam nequiores sunt.*

Cassia est species aromatica. Est quæ datur in aquis fides baptismi vel nutritur, eo quod cassia nutritur in aquis, unde in Psalmo : *Myrra et gutta, et cassia.*

Castra, proprie. Dicitur Ecclesia Dei, unde in Cant. : *Terribilis ut castrorum acies ordinata.* Dicitur dæmon, unde dicitur quod dæmones sunt casta militanta Deo. Dicitur exercitus angelorum, unde in Genesi legitur quod exercitus angelorum apparuit Jacob revertenti a Mesopotamia, unde locis ille ubi apparuerunt angeli dicitur Manaim, id est *castra, etc.*

Acasus, proprie, fortuna a prosperitate in adversitate, de quo Boetius in lib. *De cons. Philos.* : *Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.* Casus naturæ de vita in mortem, de quo legitur in libro Reg. : *Quomodo ecclerunt fortes in Israel?* Casus gratiæ de virtutibus in vita, unde Apostolus : *Qui stat, videat ne cadat.* Casus glorie, unde Isaia : *Quonodo de celo, Lucifer, ecclidisti qui manus oriebaris?* Casus in ruinam gehennæ, unde in Psalmo : *Cadet cum dominatus fuerit pauperum.*

BCataclysmus, dicitur diluvium a cata quod fluxus; unde in lib. Sapientiae : *Cataclysmus aridam inebriavit.* Dicitur infernus, unde in lib. Philonis qui et Salomon dicitur : *Super iniquos creata sunt omnia haec, et propter illos est cataclysmus, id est infernus, quia propter malos puniendos creatus est, etc.*

CCataractæ dicuntur brachia Nili ; septem enim rivuli in quibus divisus est Nilus ab Alexandro, dicuntur proprie cataractæ et cataduplae a cata, quod est fluxus, etc. Sunt etiam meatus terræ subterranei per quos defluit aqua, sive dracones vel scaturigines dicuntur. Cataractæ dicuntur etiam nubes quæ apertæ sunt, id est resolutæ in pluviam, tempore diluvii, unde in Genesi : *Cataractæ cœli apertæ sunt.* Signant prædicatores, quia per prædicatores descendit pluvia cœlestis doctrinæ in subjectos, unde in Psalmo : *Abyssus abyssum invocat, in voce cataractarum.* Sunt etiam duo Testamenta quæ nos irrigant cœlesti doctrina, ut sit sensus : *Abyssus abyssum invocat, id est gravis pena quæ inflicta est Adæ pro uno peccato, significat quanta pena infligenda sit peccatoribus pro multis gravioribus peccatis, et hoc attestantur duo Testamenta, etc.*

CCatena, proprie, dicitur infirmatio potestatis dæmonis, unde : *Vidi angelum descendente de celo, habentem clavem abyssi, et catenam magnam in manu sua, etc.*

CCathædra, proprie, dicitur doctrina vel amor dominandi, unde in Psalmo : *In cathædra pestilentia non sedit, id est doctrinam pestiferam non dedit vel amorem dominandi non habuit, qui amor pestilentiae nomine dicitur;* quia, sicut morbus qui pestilentia dicitur quasi pestilenti lacte vagatur et totum gregem corrupit, sic amor dominandi plures inficit. Dicitur etiam regnum, unde in Psalmo : *In cathædra seniorum laudent eum, id est regnum pastorali.*

CCatulus propriæ leonis. Dicitur etiam Christus, quia sicut leo tertia die a nativitate catulæ suos suscitavit, ita Deus Pater Filium suum Jesum die tertia suscitavit; unde in benedictionibus Jacob : *Judi, te laudabunt fratres tui, catulus leonis Juda.* Dicitur aliquis inspiratus a dæmons, unde in Psalmo : *In medio catulorum leonum dormivi, conturbatus, et in pluribus aliis locis.* Dicuntur etiam minores dæmones, unde David : *Catuli leonum rugientes, ut querant a Deo escam sibi.* Dicuntur discipuli hæreticorum, unde in Threnis : *Lamiae nudarerunt mammas et lactaverunt catulos suos.* Lamia est quoddam

animal vulturum virginicum habens et pedes equinos, per quod figurantur qui in primis vera proponunt et in fine falsa concludunt, juxta illud: *Latent sepe vineam circumlita melle verborum; et tandem præceptor vera simulat quandiu verba falsa dicit.*

Cauda, proprie, dicitur Antichristus, unde legitur in Apoc. quod draco traxit cauda sua secum tertia parte stellarum, quia maxime diabolus per Antichristum in fine mundi despiciet justos. Dicitur potestas terrena, unde in Apoc. dicitur quod *in caudis scorpionum erant aculei, quia heretici, qui maxime significantur per scorpioes, infestabant sanctos per terrenam potestatem.* Dicitur etiam gentilis populus, unde Isaías: *Cauda vertetur in caput et caput in caudam; quia Iudei, qui fuerunt primi sancti, sunt novissimi; et gentiles, qui erant novissimi, facti sunt priui.*

Cauma dicitur fervor, unde in catalogo creaturaru[m]: *Benedicite cauma et frigus Domino.* Dicitur etiam tribulatio, unde Job: *Cutis mea denigrata est super me, et ossa mea aruerunt pro cauam, etc.*

Capno, proprie. Dicitur falsus predictor qui admiscet falsa veris, unde Isaías: *Caupones tui miscent aquam vino, etc.*

Caverna, proprie. Dicitur vulnus Christi factum lasciva, unde in Cant.: *In foraminibus petrae, in caverna maceria.* Per foramina intelliguntur vulnera Christi, quae sunt facta clavorum perforatione; per cavernam, vulnus factum cum lancea intelligitur. Est ergo sensus: In fide habita de vulneribus factis sive per clavos sive per lanceam judicabunt, id est habitant per fidem. Dicuntur etiam imperfectiores qui minora de Deo sentiunt, ut in eadem auctoritate secundum aliam expositionem; per foramina enim intelliguntur magis perfecti, per cavernam non ita perfecti in fide Christi.

Dicitur pravum cor hominis quod inhabitat diabolus, unde in Isaia: *Puer ablatatus, mittens manum in cavernam reguli;* id est Christus, postquam ablatatus fuerit, extrahet hominem a demoniis potestate, etc.; vel Christus ejiciens diabolum in cavernam reguli, id est ab homine pravo quem inhabitat Lucifer qui dicitur regulus; unde magister Adamus (49):

*Anguem forat in maxilla,
Christus hanus et armilla.
In cavernam reguli
Manum mittit ablatatus,
Et sic fugit exturbatus
Vetus hospes saeculi.*

Hanus; dicit, juxta illud: *Quis capiet Leviathan hamo*, ad idem dicit magister.

Manum mittit ablatatus, etc.

Cedrus, proprie, unde legitur in lib. Reg. quod Salomon fecit templum de cedris Libani. Dicitur

A angelus, unde Isaías: *Quid faciet virgula deserteri, cum movebitur cedrus paradisi?* id est: Quid faciet homo peccator in die iudicij quando sic trementib[us] angeli; et alibi de Lucifero dicitur: *Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo*, id est angeli. Dicitur etiam aliquis ex altatis interrenis honoribus, unde in Psalmo: *Vidi impium superexaltatum et elevatum simuscedrus.* Cedrus radicata ad modicum utilis est, eradicata vero magnam afferit utilitatem; siue aliquis potens in terrenis iustus est, humiliatus vero per poenitentiam magnum confortat utilitatem, unde in Psalmo: *Vox Domini confringentis cedros.* Dicitur aliquis habens potestatem super multos, unde in lib. Reg.: *Carduus venit ad cedrum Libani, dicens: Da filio meo filiam tuam in uxorem;* hoc dicit Joas rex Israel, qui valde potens erat, Amasis regi Juda minus se potenter et cum eo pugnare volenter. Dicitur sanctus; quia sieut cedrus arbor procera et odorifera est et suo odore fugat serpentes: sic sanctus celsitudine virtutum eminet, honestate opinionis odorem mittit, verbo, opere et exemplo fugat serpentes, id est demones; unde Cant.: *Tigna domorum nostrarum sunt cedrina laquearia cpressina;* et Psalmista: *Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur.* Dicitur virtutes sanctorum, unde Ezechiel: *Aquila magnarum alarum comedit medullam cedri,* id est diabolus, qui dicitur *aquila magnarum alarum* propter subtilitatem suggestionum, *comedit medullam cedri,* id est abundantiam virtutum. Dicitur templum ex cedro cooptum, ut ponatur materia pro materiali, ut in praedicto exemplo, quantum ad litteram, *aquila magnarum alarum* dicitur Nabuchodonosor, propter multitudinem potentie; *qui comedit medullam cedri,* id est templum destruxit de cedro cooptum et constructum, mediante Nabuzardan principe suo, etc.

Censere significat numerare, unde legitur quod *auulta millia filiorum Israel recensita sunt*, id est numerata. Secundum hoc census dicitur a *censia*, quia antiquitus pecunia tradebatur numero vel pondere, unde dicitur appropensa. Signat reperitere, unde in oratione Natalis Domini dicitur: *Recensita nativitas.* Nota quod dicitur *recensita* per i

D productum, et secundum hoc descendit a *recensio*, *is*, quod est quartæ conjugationis; alii dicunt quod corripitur, et est supinum hujus verbi *recenseo, es*, quod est secundæ conjugationis, et facit præteritum *recensui* et supinum *recensitum*; alii dicunt *recensum* et *venit a recensio, es, recensui*, et secundum hoc potest dici *recensita nativitas, i productu vel corripito.*

Cera, proprie, dicitur cor vel mens hominis per poenitentiam ad ignem charitatis emollita vel liquefacta, unde David: *Factum est cor meum tanquam cera liquecens.* Dicuntur mali, unde in Psalmo: *Sicut cera qua fluit a facie ignis, sic pereant pecca-*

(49) Adam. a S. Victore, seq. V De resurrect. Domini, Patrol., t. CXCVI.

tores a facie Dei, et fluent a facie ignis gehennalis, etc.

Cervix, proprie, dicitur superbia; unde in Deut. dixit Moyses populo Israel: Scio enim contentionem tuam et cervicem tuam durissimam; et in Psalmo: Dominus concidet cervices peccatorum. Dicitur potentia, unde in benedictionibus Jacob: Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum. Dicitur etiam libertas erectio, unde Job in persona Eclesiae ait: Tenuit cervicem meam, confregit me, id est quam infirmus habui, discretio suæ passionis inclinavit.

Cervus, proprie, dicitur Christus, vel humana Christi natura, ut habetur in titulo: Deus, Deus mens, respice in me; dicitur ibi in fine psalmi: David pro cerva matutina. Eleganter comparatur humana Christi natura cervæ matutinæ; quia, sicut cerva matutina surgens in mane, cornibus suis penetrat et pertransit dumeta, et constituit se super montium excelsa; sic Christus, manu surgens, a somno mortis transivit spineta poenarum et mortalitatis, et constituit se in excelso montis; quia post resurrectionem transiit in cœlum, penetravit etiam dumeta, id est humanos defectus cornibus impositos divinitas evasit: ideo Christus comparatur cervæ et non cerve, ut notetur quod humana natura inferior est divina, etc.

Dicuntur etiam prophetæ, unde in Cant. : *Adjuro vos, filia Jerusalæm, per capras hinnulosque cervorum. Dicuntur etiam sancti, unde in Psalmo: Montes etiam excelsi cervis, et petra refugium erinaceis. Montes cervis sunt refugium, id est sancti qui tribulantur, recurrere debent ad montes excelsos, id est ad apostolos vel ad eorum exempla, petra, id est Christus, est refugium erinaceis, id est peccatoribus conversis et penitentibus, qui sic hic figurantur per erinaceos propriæ ericæ proprietatem. Dicitur neophytus vel perfectus secundum quod illud dupliciter exponitur: Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum; hoc enim exponitur de neophyti, quantum ad baptismum, vel de perfectis quantum ad vitam aeternam.*

*Chamus, proprie, dicitur minor tribulatio, quia chamus non ita constringit fauces equi sicut frenum; unde per chamus minor tribulatio, per frenum major tribulatio intelligitur; unde in Psalmo: In chamo et freno maxillas eorum constringe, id est in minori et majori tribulatione. Dicitur minoratio potestatis, unde in lib. Reg. Dominus de Sennacherib ait: *Ego ponam chamus in caput ejus, id est potestate ejus dominiam, et hoc factum fuit cum angelus Domini in una nocte percussit Sennacherib, cum obseditisset Jerusalem, et occidit octoginta millia de exercitu ipsius regis.**

*Character, figura. Dicitur imitatio Antichristi, unde in Apoc.: *Et factum est vulnus serum in homines ac pessimum qui habent characterem, id est qui imitantur bestiam, id est Antichristum.* Dicitur suscep-*

A ptio sacramentorum, unde fideles dicuntur habere Christianæ religionis vel fidei characterem

Charitus virtus, unde Apostolus: Charitas non agit perperam. Dicitur etiam Deus, unde in Epistola canonica: Deus charitus est et qui, etc. Dicitur etiam signum charitatis, unde in Evangelio: Majorem charitatem nemo habet, id est maius signum charitatis.

*Cherubia, ordo angelorum; dicitur etiam plenitudo scientiæ, unde David: Ascendit super cherubin, et volavit super penas ventorum, quia quanta-
cunque scientia sit prædictus aliquis, Deum comprehendere non potest; dicitur scientia divina referiti, quia super illos ascendit Deus, id est ascendi-
re dicitur super cherubin. Dicitur charitas, quia est plenitudo scientiæ sine qua meritiora non
est scientia vel perfecta, unde in Psalmo: Qui sedes super cherubin, manifestare coram Ephraim, etc.
Dicitur imago angeli, unde in Exod.: Fecit Moyses duos cherubin ex auro ductili.*

Chorda, proprie, præceptum Decalogi, unde in Psalmo: In psalterio decem chordarum psallit illi, id est adimplete Decalogum, qui designatur nomine decem chordarum, quia docet observantium decem præceptorum. Dicitur consonantia vocis et operis, unde in Psalmo: In chordis et organo. Dicitur virtus, unde super illum lucum Isaías: Venter meus de Moab sicut cithara clamabit. Sicut cithara sonum compositum non emittit si una chordarum rupta fuerit, sic spiritualis venter prophete dulce melos non resonabit si una corda virtutum defuerit. Philosophorum quoque sententiae confirmant virtutes cohaerere, ut, si una defuerit, omnes deessent.

Chorus propriæ conventus aliquorum, unde Augustinus et Ambrosius: Te gloriosus apostolorum chorus. Dicitur chorus, unde legiur quod pueræ ducebant chorus. Dicitur organicum instrumentum, unde in Psalmo: In tympano et choro. Dicitur ordo, unde dicitur: Chorus angelorum eam suscipiat. Est nomen mensuræ, unde in Luca: Quantum debes domino meo? qui ait: Centum choros [coros] tritici. Dicitur ventus, unde in Act. apostolorum ubi describitur Pauli naufragium, legitur quod illi qui erant enī Paulo in navi volebant... hiemare, portum Cretæ respicientem ad Africum et Corum. Est etiam nomen loci, unde: Usus dedit ei stallum in choro et rocent in capitulo.

Christus est nomen notum et exortum a Greco Christus, quod interpretatur unctus; Christus enim Graece, unctus Latine, Messias Iudeice, et secundum hoc generaliter quilibet unctus oleo potest dici christus. In distincta vero significazione et specialiter sic appellatur in Veteri Testamento reges et sacerdotes quorum capita ungebantur; unde David ait multant sibi mortem Saulis in lib. Reg. : Nunquid ausus fuisti manum mittere in christum Damini; item in Psalmo: Faciens misericordiam in christo suo David. Iste diebantur christi in signum honoris et spiritualis gratiae, in unctione collatae. Christus restringitur quandoque ut soli sancti dicantur christi, non a materiali olco

inuncti, sed a spirituali, unde in Psalmo : *Nolit etan-*
gere christos meos. Quandoque Christus dicitur auto-
nomastice Filius Dei, Christus qui inunctus plenitu-
dine gratiarum, unde Petrus in Matthæo : *Tu es*
Christus Filius Dei vivi, et notavit in nomine
Christi trinitatem, scilicet inunguentem Filium inun-
ctum quantum ad humanitatem, Spiritum sanctum
quo est inunctus. Nota quod Jesus fuit proprium
nomen personæ et fuit ab æterno Jesus, quia per-
sona fuit ab æterno : hoc nomen Christus fuit
agnomen, quia ab eventu habuit hoc nomen, quia
ex tempore incepit esse inunctus plenitudine gra-
tiarum, de qua inunctione dieit Psalmista : *Unxit*
te Deus, Deus tuus, oleo latitie, et ita non fuit ab
æterno Christus : cognomen fuit filius hominis vel
filius virginis. Humana Christi natura dicitur
Christus, unde Hieronymus : *Qui negaverit Filium*
Dei assumptas Dominum nostrum Iesum Christum,
anathema sit. Certe Dominus noster Jesus Christus non
fuit assumptus sed assumens. Est sensus : Quicunque
negaverit Filium Dei assumptissime humanam natu-
ram, secundum quam Dominus noster Jesus, id est
Salvator et Christus, quia humana natura inuncta,
divina inungens (49') non enim credibile est quod as-
sumperit personam huiusmodi hominem, scilicet
unum, scilicet humanam naturam, id est corpus et
animam, anathema sit.

Chrysolithus resplendet quasi aurum et emituit de se scintillas argenteas. Signat sapientes et charita-
tivos et qui quod sciunt et intelligunt alii in opere
et sermone demonstrant, et hoc est scintillas emit-
tere : chrysos enim aurum, et per aurum sapientia
et charitas intelligitur quæ est major omnibus vir-
tuibus; de quo etiam in Apoc. legitur, etc.

Cyrusoprasus est purpurei coloris et interguttatus
guttulis aureis, etc. Signat eos qui semper in tri-
bulatione et labore passionum vitam suam ducunt
manendo semper in charitate. Signat illos qui puri
sunt, quod per aurum demonstratur. *Chryso aurum,*
prasus marrubium; per aurum puritas, per marrubium
colorum viriditas fidei et candidatio castitatis
denotantur; marrubium enim candidum est et viri-
de: de hoc legitur in Apoc.

Cibare, proprie, ut in Evangelio : *Si esurierit*
sfrater tuus, ciba illum. Notat spiritualem refectio-
nem, unde in libro Eccli. : *Cibavit illum Dominus*
pene vitæ et intellectus.

Cibus, proprie, dicitur spiritualis Christi refe-
ctio, unde in Evangelio : *Hic est cibus meus ut fa-*
ciam voluntatem Patris mei; et : *Alium cibum habeo*
manducare quem vos nescitis. Dicitur caro Christi,
tan spiritualis quam materialis; unde in Evange-
lio : *Caro mea vere est cibus.* Dicitur spiritualis sa-
pientia refectio, unde in lib. Eccli. : *Cibavit illum*
pene vitæ et intellectus. Dicitur vita æterna, Tobie
dixit angelus : *Ego cibo invisibili;* et in Evangelio :
Ut edatis et bibatis.

(49') Locus corruptus.

A *Cilicum*, proprie, humana Christi natura propter
poenæ asperitatem, unde in Psalmo : *Ego autem,*
cum mihi molesti essent, indebar cilico; et alibi :
Posui testamentum cilicum.

Cincinnus vel *cirus* dicitur proprie capillorum
congeries vel intricatio quam solent deferrre pueræ.
Dicuntur sancti sibi invicem conglutinati, unde in
Cant. : *Cincinni mei pleni sunt guttis noctium,* quia
sancti quandoque trahuntur amore terrenorum
quæ oculæ rationis obtenebant, et ideo dicuntur
guttae noctium. Dicuntur etiam mali magnis inter
se vitiis implicati, et qui sunt capilli speciemenu, sed
distorti ad illicita, unde sic potest exponi prædicta
auctoritas.

B *Cingulum*, proprie, castitas; quia, sicut cingulum
restringit fluxus vestini, nec sinit vagari hue vel
illuc, sic castitas fluxum et motum concupiscentia-
rum stringit et refrenat, unde Salomon : *Mulierem*
fortem quis inventiet? Per mulierem figuratur Ecclesie
Dei quæ venit audire sapientiam Salomonis, id
est Christi pacifici, de finibus terre. *Et cingulum*
tradidit Chananaeo, id est Ecclesia Christo obtulit
castitatem, et de hac dicitur in Luca : *Sunt lumbi*
præincti. Dicitur etiam justitia; quia, sicut cingulum
vestes ordinate tenet, sic justitia restringit su-
perflua, tribuens unicuique quod suum est; unde
Psalmita : *Erit justitia cingulum.*

C *Cinis*, proprie, homo ratione materiæ, unde in
Gen. : *Memento quia cinis es.* Dicitur homo ratione
humilitatis, unde in Gen. : *Dixit ad Deum Abram:*
Quia semel capi, loquar ad Dominum, cum
sim pulvis et cinis. Dicitur paenitentia, unde di-
citur : *Cinis et cilicium sunt arma paenitentium;* et
Job in persona paenitentis dicit : *Saccum consui*
super eatem mean, et operul cinere carnem meam.
Dicitur miseria, unde in Psalmo : *Quia cinerem tan-*
quam panem manducabam. Nimis subtiles et inutiles
inquisitiones de humana Christi natura dicuntur
cenis, unde Amos : *Ne ossa regis Idumæor redigantur*
in cineres. Legitur in lib. Reg. quod rex Ierusalem
cum rege Idumæorum, qui erat ei tributarius, volue-
runt obsidere civitatem Moabitaram eo quod Moa-
bitæ volebant a tributo resilire; rex vero Moab,
non potens suffere insultus obdidentium, voluit
egredi per portam cum familia sua; rex autem Idumæo-
mæ, qui deputatus fuerat ad custodium illius, vi-
riliter restituit ei, nec permisit eum egredi, immo
coegerit eum in civitatem redire. Rex vero præ timo-
re, ira succensus, summittatem muri ascendit, et
ibi in conspectu totius obdidentis exercitus, pro-
prium filium immolavit, quia speravit Hebreos
pietate moveri, quod videntes filii Israel ab obsidio-
ne recesserunt. Post multum vero temporis mortuus
est rex Idumæo. Moabitæ vero, in vindictam
illius facti, extraxerunt eum e sepulcro, et ossa
ipsius combusserunt, et cineras disperserunt. Per
regem Idumæorum intelligitur Christus, quia ipse

dixit ad Idumæam : *Extendam calceamentum in Idumæam* : Idumæa enim interpretatur terra; per regem Moabitarum intelliguntur hæretici et eorum fautores; et est sensus : Ne ossa regis Idumæorum redigerentur in cineres, id est in nimis subtilest et inutiles sententias de humana Christi natura excoquitas : hoc enim esset ossa regis Idumæi in cineres et in vanitates redigere. Per ossa enim subtilest et vanæ quæstiones et inutiles et occultæ sententiae intelliguntur, quæ sparguntur a Moabitis, id est ab hæreticis.

Cinnamomum est species aromatica, interna contemplatio; quia cinnamomum est dulcissimi corticis, ideo significat internæ contemplationis dulcedinem, unde in Cant. : *Nardus, crocus, fistula, cinnamomum.* Dicitur etiam bona fama sive opinio, unde : *Sicut cinnamonum et balsamum.*

Circuire, proprie, omnia bona vel beneficia divina memorie commendare, unde in Psalmo : *Circui et immolavi*, id est omnia beneficia divina memorie dando pertractavi. Signat mente exquirere, ut : *Omnes voluntates Dei homo adimpleat*, secundum quam significationem potest exponi prædicta auctoritas : *Circuvi*, id est mentem meam exquisivit, ut omnes voluntates ejus adimpierem. Signat exempla præcedentium sanctorum circumspicere ut quilibet homo informet vitam suam, et hoc est : *Circuvi et immolavi*. Aliquando significat circumventionem vel dæmonis suggestionem, unde dicit apostolus de diabolo : *Circuit querens quem devoret*, id est decipiatis per suggestionem quos sibi incorporei; Et in Job Dominus ad Satan : *Unde venis? et respondit: Circuvi terram*, id est terrenos circumveni. Signat custodire, unde dicitur de prædicatoribus in Psalmo : *Et fomenter patientur ut canes*, id est famem patientur seminandi verbum Dei et convertendi subditos ad fidem; et *circuibunt civitatem*, id est custodiunt Ecclesiam. Signat considerare, unde in Cant. : *Surgam ei circuibo civitatem*. Signat inhærente terræ rebus volubilibus, unde in Psalmo : *In circuitu impii ambulabant*. Signat vagari, unde Apostolus. *Circuebunt in melotia, in pellibus caprinis*, id est vagabantur de loco in locum.

Circutus, proprie, mutabilitas temporalium, unde in Psalmo : *In circuitu impi ambulabant*. Dicitur etiam humana Christi natura quæ fuit mutabilis, in qua latuit divinitas quasi punctum immobile, unde David : *Factus sum tanquam vas perditum, quoniam audiui vituperationem multorum conuocantium in circuitu*, id est Judæorum qui in me tantum consideraverunt humanam naturam humanis defectibus mutabilem, nec pervenerunt ad punctum divinitatis. Dicitur etiam fallacia, unde in Psalmo : *In circuitu impii ambulabant*.

Circulus proprie cum quælibet pars æqualiter distata a centro. Dicitur nitor eloquii quo utitur hæreticus qui, ut falsitatem suam velet, utitur splendore verborum ut decipiatis corda simplicium, unde

A Salomon : *Circulus aureus in naribus suis, mulier cithara et fistula*; hæretica pravitas velat fatuitem colore verborum. Dicitur refrenatio, unde Dominus loquens ad Job ait : *Nunquid pones circulum in naribus ejus*, id est nunquid potes refrenare diabolum sicut et ego. Dicitur circumvolutio, unde solet dici : *Istud cantatur per circulum anni*. Dicitur terminus vel rotunditas, unde : *Evangelium hoc prædicatur per circulum orbis*, id est per circulares partes vel terminos orbis.

Cithara, proprie, significat Filium Dei qui fuit cithara moriendo; quia cithara resonat ab inferiori; psalterium resurgendo, quia psalterium resonata superiori; gloria ascendendo, unde in Psalmo : *Ezsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara*. Dicitur tempus trilubationis, unde David : *Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus*, id est in tempore tribulationis. Dicitur etiam servitium pro terrenis, psalterium servitium pro æternis, unde *Psalterium jucundum cum cithara*. Dicitur carnis mortificatio, unde in Psalmo : *Laudate eum in psaltrie et cithara*, id est in mentis devotione et carnis mortificatione. Dicitur carnis exsultatio, unde Job : *Versa est in luctum cithara mea*. Dicitur passio, unde Isaïas : *Venter meus ad Moab et cithara clamabat*.

Cito notat imminentiam temporis. Aliquando natat totum tempus usque ad diem judicii, unde in Apoc. : *Quæ oportet fieri cito*, id est in praesenti tempore. Omne enim tempus praesentis vita comparatum æternitati, quasi unius horæ parvissimum est momentum.

Civitas, proprie, Ecclesia militans, unde in Psalmo : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*; et alibi : *Latera aquilonis civitas Regis magni*, et iterum : *Magnus Dominus noster et laudabilis nimis in civitate, etc.* Dicitur mundus iste, unde ibidem : *In civitate munita*.

Dicitur convenitus malorum, unde in Apoc. : *Cecidit Babylon, civitas illa magna*. Dicitur vita æterna, unde in Psalmo : *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, etc.* Dicitur anima cuiuslibet fidelis, ut in Psalmo : *Ut disperderem de civitate Domini*, id est de anima fidei, omnes operantes iniuriam, id est omnes malas cogitationes, quæ sunt mali cives. Dicitur infernus, unde in Psalmo : *Quis deducet me in civitatem munitam?* Infernus civitas munita dicitur, quia ante passionem Christi nullus egrediebatur. Dicitur congregatio insidelium; unde Isaïas : *Ego Dominus et civitatem non ingredior*, id est congregationem insidelium.

Clamare, proprie, quandoque significat mentis devotionem, unde dixit Dominus ad Moysen, in Exod. : *Quid clamas ad me?* et in Dan. legitur quod Susanna clamavit ad Dominum. Quandoque rei evidentiæ, unde dixit Dominus ad Cain, in Gen. : *Vox sanguinis fratris tui clamavit ad me de terra*, id est evidens est factum facinus tuum nec indiget claniore accusatoris, unde Augustinus :

Evidentia patrati sceleris non indiges clamore accusatoris. Quandoque significat orationem, unde in Psalmo : *Clamavi ad te, Domine, et exaudi.* Quandoque auxilii invocationem, unde in Psalmo : *De finibus terrae ad te clamavi.* Quandoque mentis perfectionem, unde in Psalmo : *Clamavi in corde meo.* Quandoque audaciam vel animositudinem, unde Dominus ad Iosuam : *Clama, ne cesses, id est audacter prædicta;* et alibi : *Vox clamantis. Et dixi : Quid clamabo? Omnis caro fenum.*

Clamor, proprie, signum evidens et manifestum ad quod resurgent omnes qui mortui sunt ante diem judicii, unde in Evangelio : *Media nocte clamor factus.* Dicitur etiam illa vox quæ profertur in die judicii, unde Sophon. : *A prima porta erit clamor et ululatus a secunda; [a prima] scilicet a visu, quando videbunt se detrudendos in abyssum inferni;* erit clamor a secunda, scilicet ab auditu erit ululatus, quando audient illud verbum horribile : *Ite, maledicti.* Dicitur etiam religio, unde David : *Clamor mens in conspectu ejus;* et alibi : *Intellige clamorem meum.* Dicitur manifestatio sive evidētia peccati, unde Dominus ad Abraham, in Gen. : *Clamor Sodomorum venit ad me;* et alibi : *Publicaverunt peccata sua ut Sodoma, etc.*

Claritas, proprie, dicitur divina natura, unde in Joanne : *Pater, clarifica Filium tuum claritate quam habui antequam mundus fieret.* Dicitur nobilitas, unde in quadam prosa : *Clara ex stirpe David.*

Clarus, proprie, dicitur verbum Dei, unde : *Verba sapientium sunt quasi stimuli in altum defixi.* Dicitur amor hujus saeculi, unde Salomon : *Clavus clavo retunditur, id est amor hujus saeculi amore Domini excluditur.*

Clerus proprie conventus clericorum, et est nomen collectivum, et dicitur clerus a *cleros* Graece, quod sors Latine, unde dicuntur clerici, id est sorte Dei electi; et secundum aliam translationem, quia clerus interpretatur sors, ponitur hoc nomen cleri pro hac dictione *sortes*, unde : *In manibus tuis cleri mei, ubi nos dicimus sortes mei.* Dicitur Novum vel Vetus Testamentum quasi per sortem datum, quia per gratiam Dei, quæ sorti comparatur, unde in Psalmo : *Si dormiatis inter medios clerros, penne columbarum deargentatae, et posteriora dorsi ejus in pallore auri, vel virore auri; construe sic : O vos prædicatores, si dormiatis,* id est per contemplationem quiescatis, *inter medios clerros,* id est in consideratione et intelligentia triusque Testamenti, Novi scilicet et Veteris, vos eritis *pennæ columbarum spiritualia,* id est Ecclesiæ, quibus ipsa sustentatur, quæ dicitur columba propter multiplices proprietates columbarum quibus pennis medianibus ad superiora progreditur; *pennæ dico deargentatae,* id est propter eloquentiam argento comparate; argumentum enim sonorum metallum est. *Et posteriora dorsi ejus,* id est perfecti qui sunt in Ecclesiæ, scilicet activi qui sustinent pondus diei et æstus pro subditis suis, sunt posteriora dorsi ejus, id est Ecclesiæ, et isti sunt

A *in pallore auri vel virore auri, in charitate perseverantes.*

Clibanus, proprie, ardens conscientia, unde in Psalmo : *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui, id est facies eos ardentes in conscientia, et hoc in tempore vultus tui, id est vultuositas tui, cum apparebis in iudicio vel in die iudicii.* Dicitur cumulus feni, unde in Evangelio : *Si fenum quod hodie viret, cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit.... Signat etiam quamlibet gravem preniam ut Hæc dies iudicii erit clibanus. Signat diabolum, unde in Thren. : Pellis nostra est velut clibanus a facie tempestatum, id est carnalitas nostra, id est diabolus.*

Clypeus, proprie, diaboli repugnatio, unde de sancto prædicatore sub equi nomine dicitur : *Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta et clypeus;* pharetra, occulta prævorum imaginatio contra equum Dei, id est contra prædicatorem disputatio. Ergo super prædicatorem pharetra vibrat, hasta et clypeus, quia prævorum consilia perstreperunt aperie, unde exoritur disputatio [qua] quasi clypeo prædicatori resistitur.

Cœlum aer dicitur, unde in Psalmo : *Ares cœli comederunt illud.* Dicitur firmamentum, unde in Gen. : *Vocavit Deus firmamentum cœlum, id est firmamentum quod est cœlum.* Dicitur cœlestis iudicium, unde in Job, Domino interrogante, scriptum est : *Nunquid nosti ordinem cœli?* Cœli ordinem nosse est supernarum dispositionum occultas prædestinationes videre. Dicitur immensitas divina, unde in Isaia de diabolo dicitur : *Ascendam in cœlum, id est immensitatē divinam, et sinills ero Altissimo.* Dicitur ecclesiæ vita, unde in Job de hypocrita dicitur : *Si ascenderit usque ad cœlum superbia ejus, quasi sterquilinium in fine perdetur.* Superbia hypocritæ usque ad cœlum ascendere dicitur, quia ejus clatio vitam cœlestem agere videtur, sed quasi sterquilinium in fine perdetur, quia de morte in tormenta deducetur.

Dicitur saera Scriptura, unde in Isaia dicitur : *Cœlum sicut liber plicabitur, et hoc tempore Antichristi, quia tunc nullus erit expositor sacrae Scripturæ;* et in Psalmo : *Extendens cœlum sicut pellim;* per cœlum saera Scriptura signatur nobis, et sol sapientiae, et luna scientiae, et antiquis Patribus stellæ exemplorum atque virtutum lucent. Istud cœlum sicut pellis extenditur, quia per scriptores suos carnis lingua formatum, ante oculos nostros per verba doctorum exponendo displicatur; per aquas angeli designantur, unde in Psalmo : *Qui tegis aquis superiora ejus;* hujus cœli superiora Dominus tegit aquis, quia ea quæ de natura divinitatis vel de æternis gaudiis narrat, nobis adhuc nescientibus, solis angelis in secreto sunt cognita. Cœlum ergo et coram nobis extenditur, et tamen aquis superiora ejus teguntur, quia quedam sacri eloquii jam nobis per apertitionem spiritus patent, et quedam, quæ solis angelis possunt esse manifesta, nobis adhuc servantur. Dicitur etiam Deus, unde in Psal-

mo : Posuerunt in cœlum os suum. Dicitur sanctus, A unde in Psalmo : Qui habitat in cœlis irridebit eos ; et alibi : Dominus de celo sedes ejus. Dicuntur cœli apostoli , unde in Psalmo : Cœli enarrant gloriam Dei. Dicitur Ecclesia , unde in Apoc. : Factum est silentium in celo. Dicitur vita æterna , unde in quadam antiph. : Gaudent in cœlis animæ sanctorum. Dicitur empireum cœlum , unde in Gen. : Cœavit Deus cœlum et terram, id est mundanam machinam. Dicitur ratio , unde in Evangelio : Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra , id est fac ut sicut ratio nostra est tibi obediens, ita sensualitas , quod erit in futuro. Dicitur incorporea substantia , unde in Pentateuco : In principio cœavit Deus cœlum et terram ; cœlum, id est spiritualia, scilicet et angelicam naturam ; et corporalia , scilicet materiam omnium corporum. Dicitur mens humana , unde in Psalmo : Veritas de terra orta est , et justitia de celo prosperit, id est confessio de mente. Moraliter dicitur Christus , unde David : Dominus de celo prosperit super filios hominum , etc. Cœli dicuntur angelii , unde in Psalmo : Elevata est magnificencia tua super celos , id est super angelos. Dicitur Spiritus sanctus vel operatio Spiritus sancti , unde Apostolus in secunda Epistola ad Cor. : Primus homo de terra est terrenus , secundus homo de celo celestis ad regnumandum , id est operatione coelesti vel Spiritus sancti ; vel de celo , id est coelestis naturæ, quia divinæ et humane.

Cena, proprie, evangelica doctrina ; unde in Evangelio de patrefamilias legitur qui fecit cœnam magna et vocavit malos. Dicitur communicatio corporis et sanguinis Domini vel ipsius sacramentum Eucharistie , unde Paulus : Conveniens vobis in unum, jam non est Dominicane cœnam manducare, etc.

Cognoscere dicitur Deus per scientiam , unde David : Tu cognovisti omnia novissima et antiqua. Dicitur Deus per approbationem , unde in Psalmo : Domine, probasti me et cognovisti me , id est approbasti sessionem meam , id est humiliacionem in passione , et resurrectionem meam , id est glorificationem in resurrectione. Dicitur Deus per causam , unde in Gen. dixit Dominus ad Abraham : Nunc cognovi quod times Dominum , id est cognoscere feci ; et alibi : Cognovi te ex nomine. Dicitur Deus per æternam beatitudinem , unde Apostolus : Tunc cognoscam sicut cognitus sum. Dicitur homo cognoscere per carnale commercium , unde in Gen. : Cognovit Adam uxorem suam. Dicitur animal cognoscere per imaginem , unde in Jer. : Milvis ei hirundo cognoverunt tempus adventus sui : Israel autem me non cognovit.

Colare, proprie, unde quidam versificator ait
Scit bene colare culicem, glutire camelum,
Qui de justitiis præcipit tollere velum.

Notat reprobare vel purgare , unde in Evangelio dicitur de Sribis et Pharisæis : Colant culicem et deglutiunt camelum , id est minora peccata reprobant et consuntur et purgant; majora vero retinent et faciunt.

Colere, proprie, frequentare , unde dicitur : Colo domum, id est frequenter. Notat celebrare , unde : Festum tale colitur , id est celebratur. Notat debitum cultum Deo exhibere , unde Apostolus : Creaturam potius coluerunt quam Deum. Nota quod apud grammaticos haec eadem distinctio habetur, unde versus :

Agros, rus, formam, superos colit atque parentes,
Hos arat, hoc habitat, ornat, honorat, amat.

Colligere, proprie, removere , unde in Evangelio : Mittit Dominus angelos suos messores, et colligent de regno ejus omnia scandala , id est de Ecclesia removent omnia nociva. Signat ecclesiasticam unionem ducere , unde in Evangelio : Qui non colligit mecum, dispergit. Notat acquirere , unde in Evangelio : De fructu colligent ritum æternam , id est acquirent. Notat probare , unde : In decretis hinc colligitur , id est probatur; et Boetius : Onnis logica aut diffinit, aut dividit, aut colligit, id est probat.

Collis, proprie, dicitur superbus , unde in Luc. : Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur; per vallem humiles, per montes et colles superbos habemus, etc. Dicuntur minus perfecti in Ecclesia , unde in Evangelio , de die iudicii : Tunc dicent montibus : Cudite super nos ; et collibus : Cooperite nos ; per montes intelligentur hic magis perfecti , per colles minus perfecti. Dicuntur apostoli et vicarii eorum propter eminentiam virtutum , unde in Psalmo : Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium. Dicitur sacra Scriptura excellens , unde in Iuele : In illa die et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles fluent lac , id est sacra Scriptura diversa pocula propinat. Dicitur vita æterna propter eminentiam glorie , unde inter benedictiones Jacob, in illa scilicet quam fecit Joseph, dicitur : Benedictiones patris tui confortatae sunt benedictionibus patrum ejus, donec veniret desiderium collum æternorum, id est æterna vita desiderata a sanctis, quæ per colles significatur et dicitur multipliciter propter diversitatem beatitudinum, etc.

Collum, proprie , dicitur predicator , quia sicut per materiale collum trahitur cibus, ita prædictatio in stomachum mentis auditorum; unde de Ecclesia in Cant. dicitur : Collum tuum sicut turris eburnea propter candorem castitatis ; in collo guttur, in gutture vox est ; per collum ergo sanctæ Ecclesie sacra eloqua designatur. Dicitur superbia , unde in Prov. : Sublimum colla propria rictute calcari, id est humiliari. Dicitur discretio humana , unde in Dan. : Dubitum torques collo ejus, id est humanae discretioni remuneratio dabitur.

Coluber, proprie, Antichristus , unde in Gen. : Dan coluber in via, cerasus in semito. Dicitur diabolus , unde in Job : Et obstetricante manu ejus, eductus est coluber tortuosus. Dicitur autem draco , unde devorat negligentes, aspis cum occulte percutit , avis cum per superbiam decipit, basiliscus cum palam venenat, leo cum persecuit violenter. Dicitur etiam Achab pater Ezechie , unde legitur quod de radice

colubri nascetur regulus, id est de rege Achab Ezechias qui subjugabit sibi hostes.

Columba, proprie, dicitur Ecclesia; unde in Cant.: *Columba mea, dilecta mea in foraminibus petrarum, in cavernae inaceriæ*; et alibi: *Oculi tui columbarum*; et in Psalmo: *Si dormiatis inter medios cleros, penitus columbae, quia Ecclesia dicitur columba propter multiplices columbae proprietates. Dicitur aliquis sanctus propter simplicitatem*, unde in Psalmo: *Quis dabit mihi pennas sicut columba?* et alibi: *Et quasi columbae ad fenestras suas. Dicitur Deus*, unde in Jer.: *Deserta facta est terra a facie iræ columbae*, id est a presentia iræ Domini. *Columba* namque valde simplex animal est, ei quia in nullo Domini furoris inæqualitas serpit, furem Domini iram nominavit, ut diei discretionis vim imperurbabilem demonstraret, etc.

Columna, proprie. Dicitur domum Spiritus sancti; quia, sicut materiale ædificium sustentatur materialibus columnis, ita spirituale ædificium donis Spiritus sancti tanquam spiritualibus columnis; unde: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem*, id est humanam naturam ædificavit sibi Filius Dei domum, et in ea excidit dôna Spiritus sancti, quod insinuat Isaías, dicens: *Egredietur virgo de radice Jesse, etc., et requiescat super eum Spiritus Domini. Dicitur etiam quilibet contra diabolos tentamenta fortis, unde in Domino dicitur: Qui ricevit, faciam illum columbam in templo Dei. Nam quisquis in Dei opere recta intentione firmatur, columna in structura fabricæ spiritualis erigitur; vel in hoc templo, quod est Ecclesia, positus sit, et utilitati et decori, etc. Columnæ dicuntur quatuor evangelistæ, unde Dominus ad Moysen in Exod.: *Facies columnas quatuor et bases earum, vestitis argento: in argento claritas divini sermonis accipitor, per bases doctores sanctæ Ecclesie intelligimus, per quatuor columnas quatuor evangelistarum dicta intelligi oportet; dicuntur summi Ecclesiæ prædicatores super quos in coelestibus crescent universa spiritualis fabricæ structura surgit*, unde in Job: *Columnæ celi contremiscunt; sed iste tremor non est poenalis, nec timoris, sed admirationis. Dicuntur apostoli, quia primæ Ecclesia innibatur in apostolis tanquam in columnis*, unde in Psalmo: *Confirmavit columnas ejus*, id est apostolos. Dicuntur specialiter Petrus et Joannes, unde dicitur in Act. quod Apostolus veniens Jerusalem neminem invenit nisi Petrum et Joannem qui crant columnæ Ecclesiæ. Dicuntur angeli, unde Job: *Columnæ celi contremiscunt ante Deum*, id est angeli. Dicitur sanctus, unde: *Ego in altissimis habitabo, Sapientia dixit, et thronus meus in columna nubis*, id est in sancto, qui est columna Ecclesiæ; quem obumbrat nubes, id est gratia Spiritus sancti. Dicitur prophetia: est enim lex Mosaica tanquam basis supposita, prophetia vero statuitur vel columna vel super basim, Evangelium vero tanquam epistylum; unde post legem addita est pro-*

A phœnix tanquam columnæ, post prophetiam Evangelium capitellum.

Coma, proprie. Dicuntur coma fideles Christi adhaerentes et in ejus ornatum credentes, unde in Cant.: *Comæ ejus sicut elutæ palmarum*, etc.

Comedere, proprie, delere vel destruere; unde in Psalmo de Chaldeis dicitur: *Comederunt Jacob*, id est destruxerunt Judæos descendentes a Jacob. Significat occidere, unde David: *Zelus domus tuæ comedit me*, id est invidia Judæorum Synagogæ occidit me. Significat pati vel compati, unde in eodem exemplo secundum aliam expositionem ut sit sensus: Amor Synagogæ invitavit me passioni vel incendit me amore charitatis ad passionem Synagogæ. Quandoque nota spirituale incorporationem, unde in glossa de Christo legitur quod *non comedit nisi unum latronem tempore passionis*, id est Ecclesiæ incorporavit. Quandoque nota ecclesiasticam unionem, unde in Joanne: *Nisi comedieritis carnem*, id est nisi fueritis de unione ecclesiastica, *non habebitis vitam in vobis*. Quandoque nota spirituale cibum, unde Sap.: *Qui edunt me, adhuc esurient*, etc.

Compes, proprie, miseria sæculi vel culpa; unde in Psalmo: *Ut audiret gemitus competitorum. Dicitur etiam divinum præceptum*, unde in Psalmo: *Ad alligandos reges eorum in compedibus*, id est in præceptis Dei; et Salomon ait: *Injice pedes tuos in compedes*, id est in præcepta Dei, etc.

Con, inseparabilis præpositio; semper nota completionem, quod patet in his nominibus: *contritio, confessio, contristatus*. Potest etiam concomitantiam notare, ut sit sensus contristatus, id est *cum alio tristatus*. Nota pluralitatem, unde contristatus, id est pluribus tristatus; conturbatus, id est pluribus turbatus.

Concubina, proprie, anima quæ non caste, id est vera dilectione Deo servit, sed pro terrena commilitate aut humana laude, unde: *Sexaginta sunt reginæ et octoginta concubinæ*, in Cant.

Concupiscere, quandoque nota ferventissimum motum caliditatis, unde in Psalmo: *Concupiscit et deficit*. Quandoque nota primum motum concupiscentie, unde Apostolus: *Quod nolo hoc concupisco*, id est primis motibus moveor ad concupiscentiam, non ad actum vel consensum. Quandoque consensum et actum, unde in lege: *Nou concupisces rem proximi tui*; et Apostolus: *Nesciebam concupiscentiam esse peccatum, nisi lex diceret: Nou concupisces*, id est primis motus concupiscentia non produces ad actum vel ad consensum. Quandoque primum motum rationis, unde in Psalmo: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas*. Nota quod primus motus rationis in existente in peccato mortali non extinguitur, vult enim homo existens in mortali peccato malum: facit etenim, sed vellet facere bonum vel velle bonum; vult velle esse bonum sed non vult esse bonus, quo provenit primo motu rationis qui ad effectum non producitur propter mortale peccatum; unde in prædicto exemplo: *Concupivit anima mea, etc.; non dicit desiderat, sed concupivit desiderare;*

loquitur enim in persona peccatoris. Et ad illud idem facit illud Pauli : *Velle bonum adjacet mihi, ex primo motu rationis qui in me existungi non potuit, perficere autem non invenio ex velle naturae, nisi adsit velle gratiae.*

Conferre, id est *dare vel ligare*, unde in quibusdam orationibus dicitur : *Deus dignetur nobis conferre gratiam suam*. Notat *prodesse*, unde dicitur : *Nihil mihi contulit haec medicina*, id est profut. Notat *colloqui*, unde legitur in Evangelio de cunctibus in Emanu : *Qui sunt hi sermones quos confertis ad invicem?* Notat *ponere*, unde in Jure : *Contulerunt se ad arbitros*, id est posuerunt. Notat *symbolizare*, id est portionem ponere; unde ponentes in duodena dicuntur *conferre*, et *Credo in Deum* dicitur *Symbolum*, id est collectio apostolorum, a sin quod est simul, et bolus quod est portio, quia unusquisque apposuit in eo partem suam. Signat etiam *congregare*, unde in Bucolicie :

Contulerunt greges Corydon.

Confessio exactionis est qua ex coactione provenit, ut illa qua daemones confessi sunt l'iliu'm Dei, dicentes : *Jesu, Fili Dei vivi, utquid venisti ante tempus torquere nos?* Dicitur desperationis qua ex desperatione provenit, ut illa qua confessus est Iudas : *Peccavi tradens sanguinem justum, etc.*; et Cain ait : *Major est iniq'itas mea quam ut veniam merear*. Dicitur pœnitudinis qua ex pœnitidine, id est pœnitentia procedit, de qua Jacobus in sua canonica Epistola : *Confitemini alterutrum peccata*. Dicitur confessio laudis quis constemur Dei bonitate, unde in Psalmo : *Confitemini Domino quoniam bonus*.

Confiteri, aliquid fateri vel profleri et non negare, unde dicitur de Joanne in Evangelio : *Confessus est et non negavit*, id est professus est. Notat universaliter omnia peccata confiteri; nullus enim confiteri dicitur, nisi omnia peccata confiteatur; unde Jacobus : *Confitemini alterutrum peccata vestra*. Notat materiam laudis divine prastare, unde David : *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua*. Notat laudare, unde in Psalmo : *Confitebor tibi, Domine, in todo corde meo*; et alibi : *Confitemini Domino quoniam bonus*. Notat etiam gratiarum actionem, ut inquit Joannes episcopus super homiliam Matth. : *Confitebor tibi, Domine Deus*.

Confundere notat confusionem naturæ vel aliquatum rerum commitionem ubi utraque corrumptitur, ut sit in hydromelite quo sit ex aqua et inelle. Quandoque notat permissionem personæ, unde Athanasius : *Neque confunacutes personas, ut Sabellius, neque substantiam separantes, ut Arius*. Quandoque notat confusionem erubescit, unde Paulus : *Spes autem non confundit, id est spes humana de Christo nullum facit erubescere*. Quandoque confusionem pœnitentia quando aliquis de peccato confunditur, unde David : *Confundantur et erubescant*. Quandoque confusionem damnationis, unde in Psalmo : *In te, Domine, speravi, non confundar*.

Considerare significat intelligere, unde Abdias

A Considerat opera tua; et in Cant. amoris : *Nolite morari considerare, quod susca sum*, etc. Dicitur videre, unde : *Qui finxit oculum, non considerat*. Dicitur insidiari, unde David : *Ipsi consideraverunt me*; et alibi : *Considerat peccator justum*.

Consilium, proprie, dicitur suggestio; unde in Psalmo : *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum*. Dicitur consensus, unde in benedictionibus Jacob dicitur Simeon et Levi : *In consilium vestrum non veniat anima mea*. Dicitur judicium, unde in Psalmo : *Ideo non resurgent impi in iudicio, neque peccatores in consilio justorum*; quia iudicium non debet fieri siue consilio, iudicium consilium dicitur. Dicitur humiliis Christi adventus ab ipsa Dei Filio cum summa dispensatione factus, unde in Psalmo : *Consilium in opere confundit*. Dicitur preceptum arietis, unde Apostolus : *De virginibus preceptum Domini non habeo*; consilium autem do. Dicitur deliberatio, unde David : *Quandiu ponam consilia in anima mea*. Dicitur donum Spiritus sancti, unde Isaías : *Spiritus consilii et fortitudinis*. Dicitur etiam illud quod subjacet consilio, unde Psalmista : *Comprehenduntur in consiliis quibus cogitant*.

Constare, proprie. Quandoque notat compositionem, unde Augustinus : *Sicut homo constat ex anima et corpore, ita Christus ex Deo et homine*. Quandoque notat constantiam, unde in Paralip. : *Constantes estote, videbitis*. Quandoque immobilitatem, unde in lib. Reg. : *Constat ex agro lenti*. Quandoque comparationem, unde communiter dicitur : *Quantum constitit hoc vas?* Quandoque manifestationem vel certitudinem, unde dicitur : *Hoc constitutum est certum et manifestum est*.

Consul, proprie. Dicitur angelus; unde Job : *Nunc dormiens silerem, et somno meo quiescerem, cum regibus et consulibus terræ*, quia nisi homo peccasset cum angelis quiesceret; angeli recte consules vocantur qui spirituali reipublicæ consultunt, dum nos sibi ad regnum aeternum socios jungunt, quia, ipsis nuntiantibus, voluntatem Conditoris agnoscimus, et in eis procul dubio consultum ab hac angustia nostræ tribulationis iuvenimus.

Conterere, proprie, damnare; unde Jeremias : *Duplici contritione conteres eos, Domine*, id est damnabis in corpore et anima; et alibi : *Super quem occiderit lapis, conteret*. Signat pœnitentia, unde David : *Cor contritum et humiliatum*.

Contingere, id est evenire : *Contigit autem ut moreretur mendicus*. Notat pertinere, unde in Luca de filio prodigo : *Da mihi portionem substauram quæ me contingit*, id est quæ ad me pertinet. Significat tangere, unde in Levit. : *Contingebant se parietes templi*, id est tangebant. Quandoque notat habitudinem cognationis, unde dicitur : *Isti contingunt se in primo gradu*.

Contra proprie notat contrarietatem, unde in Job : *In omnibus his non peccavit Job labiis suis neque statim quid contra Deum locutus est*. Notat etiam rei praesentiam, unde David : *Peccatum meum contra*

me est semper, id est coram me in facie, quia peccatum debeo semper in memoria habere, etc. Quandoque nobis-anatieriam, unde Job : *Contra folium quod a vento rupitur, id est in folio. Quandoque proprietatis rei inhärentiam, unde Job : Scriptis enim contra me anaritudines, id est penas amaras infligis. Quandoque notat coram, unde in Psalmo : Tota di verecundia mea contra me est, id est coram me est verecundia mea.*

Contritio. Est contritio pœnitentium, unde in Psalmo : *Cor contritum et humiliatum Deus. Est contritio perfectorum, unde in Cant. : Quæ est ista quæ ascendit... et universi pulveris; per pulvrem contritio figuratur. Dicitur contritio malorum in presenti, unde in Psalmo : *Contritio et infelicitas in viis eorum, etc.* Dicitur contritio malorum in futuro, unde Jeremias : *Duplici contritione contere eos, etc.**

BConvenire, proprio, consentire, unde David : *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum. Signat pactum facere, unde Matthæus : Serve nequam, nonne ex denario convenisti mecum? Signat in causam trahere, unde Augustinus : Vos, inquam, convenio, o Iudei. Signal competere vel aptari, unde a vulgo : *Hæc vestis convenit isti, etc.**

Cophinus proprio vas contextum ex foliis palmarum et junco, unde in Evang. : *Et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum. Dicitur immunditia vitta, unde in Psalmo : Manus ejus in cophina servierunt et in operibus peccati Pharaoni, id est diabolo, etc.*

Cor proprio. Dicitur anima humana, unde in Psalmo : *Qui fixit signifikat corda eorum, id est qui singulis creat animas, et est contra eos qui dicunt animas per traducem infundi, ita quotidie creat animas, et creando infundit et infundendo creat. Dicitur ratio, unde David : Cor meum conturbatum est in me. Dicitur voluntas, unde in Evangelio : *De corde exire adulteria, furtæ. Dicitur cogitatio, unde Psalista : Scrutatis corda et renes Dei. Dicitur intellectus, unde in Exod. : Diliges Deum tuum ex toto corde tuo. Dicitur etiam cor Jerusalem, unde in Evangelio : Sicut fuit Jonas in ventre ceti, sic erit Filius hominis in corde terræ, id est in terra Jerusalem sepultus, quæ dicitur cor terræ, quia est in medio terræ, scilicet inter occidentem et orientem, non inter plagam septentrionalem et australem. Dicitur etiam superior animi potentia qua contemplatur Deum et cœlestia quæ variis censentur nominibus. Dicitur intellectus, intelligentia, intellectualitas, unde : Intellexus solius Dei est et admodum paucorum hominum. — Accedet homo ad cor altum, et ad illud fuit raptus Paulus. Dicitur Filius Dei ut in eodem exemplo secundum aliam expositionem, et erit alia litera : Accedet homo ad cor altum, id est divina et humana natura simul accedunt in Christo. Dicitur profunditas viatorum, unde in Psalmo : *Transferunt montes in cor maris; vel eorum maris dicuntur minores in gentibus ad quos convertendos transfrerunt montes, id est predicatorum, etc.***

*Coram, quandoque notat præsentiam rei, unde in lib. Sapientie : Et si coram hominibus. Notat rei contrarietatem, unde legitur de filio prodigo : Pater peccavi in cœlum, id est contra cœlum, et coram te, id est contra te. Quandoque approbationem, unde Apostolus : *Providemus enim bona noua solum coram Deo, id est ut Deus approbet, sed etiam coram omnibus hominibus, id est ut homines approbent.**

Cornu, proprio. Dicitar humana Christi natura; sicut enim cornu in eminentiori parte corporis habet locum, et est durus carne et mollius osse, et cum eo animal ventilit animalia sibi nociva; sic Christus de eminentiori genere naturæ humanae assumpsit sibi carnem, et est dignior omni humana natura, et inferior divina secundum humanitatem. Et Christus cornu, id est humana natura, ventilavit omnes inimicos suos, tam visibles quam invisibles, unde in Cant. Zachariae : *Erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui, id est familia David. Dicitur brachium crucis, unde Habac. : Cornua in manibus ejus, et est hypallage, id est manus Christi in cornibus, id est in brachis crucis. Cornua vel superbia potestas terrena, unde in Psalmo : *Cornua peccatorum confingantur. Dicuntur bona opera justi, scilicet virtutes, unde David : Et exaltabuntur cornua justi, id est virtutes Christi, quibus tanquam cornibus ventilat inimicos. Dicitur repugnatio vel insultus inimicorum, unde in Psalmo : Erue animam a cornibus inimicorum, id est Iudeorum. Dicitur eminencia, unde in Psalmo : *Constitute diem solemnem..., usque ad cornu altaris. Dicitur abundantia, unde Isaías : Plantavi vineam meam, id est Ecclesiam vel Synagogam, dicit Pater dilecto meo, id est Iesu Christo, in cornu filio olei, id est in abundantia plenitudinis gratiarum quam habuit Christus, qui dicitur filius olei, id est charitatis, quæ per oleum significatur. Dicitur regnum, unde in Apoc. : Vidi de mari bestiam..., habentem capita septem et cornua decem, id est Antichristum qui subjugabit sibi decem regna mundi. Dicitur Spiritus sanctus vel donum Spiritus sancti, unde legitur quod Joannes vidit anum halantem septem cornua, id est septiformem Spiritum sanctum vel septem dona Spiritus sancti.***

Corona, proprio, unde in lib. Mach. : *Ornaverunt faciem templi coronis aureis. Dicitur vita æterna, unde Jacobus : Beatus vir, qui suffert temptationem, etc.; quia sicut vitori datur corona, ita triumphabitus in Christo datur vita æterna. Dicitur elatio superbie, unde Isaías : *Væ coronæ superbie ebrios Ephraim. Dicitur sublimitas glorie, unde Isaías : In die illa erit Dominus exercituum corona gloriae. Dicitur ordo sanctorum, unde in Psalmo : Pusilli, Domine, super caput ejus coronam de lapide pretioso, quia sancti sunt quasi lapides in corona Christi. Dicitur tempus gratiae, unde David : *Benedic corona anni benignitatis tue, etc.***

Corpus, proprio. Dicitar corpus Christi; unde in

Evangelio: Ubi fuerit corpus, et congregabuntur aquila, id est in imperio cum Christo erunt sancti renovati sicut aquile. Dicitur Ecclesia, unde Apostolus: *Nos sumus unum corpus.* Dicitur bonum opus, unde in Evangelio: *Si oculus tuus, id est intentio, simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Dicitur universitas peccati, unde Paulus: *Destruatur corpus peccati.* Signat perfectionem et plenitudinem propior soliditatem, unde Apostolus: *In quo habitat plenitudo divinitatis corporaliter, id est solide, plena et perfecte.* Signat conjugem, unde in Apostolo: *Qui fornicatur, in corpus suum peccat, id est contra honorem conjugis.*

Corruptio, proprie, putredo, unde in Psalmo: *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Dicitur vulneratio, unde David: *Quae utilitas in sanguine meo, dum descendeo in corruptionem?* Dicitur peccatum, unde in Psalmo: *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt.* Dicitur defloratio, unde in passione Nerci et Achillei: *Cum Deus omnia potest, non potest de corrupta facere virginem.*

Cortex, proprie, sanctus qui non erubescit passionem Christi, unde in Sir hasirim: *Genae tuae sunt cortex mali punici*, quia doctores sanctae Ecclesie qui sacram Scripturam exponunt, memoriam habent passionis Christi, non solum credendo sed etiam imitando. Dicitur litteralis sensus, unde in Job: *Qui mandebant herbas et arborum cortices;* cortices arborum comedunt, qui in sacris voluminibus solam littera superficiem venerantur, nec quidquid de spirituali intellectu custodiunt, cum nihil in verbis Dei amplius, ubi hoc quod exterius audierunt, esse suspicantur. Dicitur bene inchoantis opus, unde secundum aliam expositionem: *Et mandebant herbas et arborum cortices;* herbas comedere est minima praecepta vel opera non servare; cortices arborum mandare est majora praecepta vel bona opera contemnere.

Cortina, proprie, fidelis, unde in Apoc.: *Qui audit, dicat: Veni, et cortina cortinam trahat, id est fidelis fideli adficeat*, quod significabatur per cortinas in Veteri Testamento ansulis hyacinthinius connexas quod una tracta aliae sequabantur.

Corvus, proprie, Dicitur gentilitas; unde in Job, Domino Job interrogante, dicitur: *Quis preparavit corvo escam suam, quando pulli ejus clamaverunt ad Deum?* per corvos pullosque eorum gentilitas in gratia ex peccatorum fuligine designatur; pulli corvorum esca datur, cum desideria eorum nostra conversatione resiliuntur. Iste corvo(?) esca fuit preparata, quando ipsum Ecclesie ad fidem suam convertit. Dicitur predictor sanctus, unde Salomon: *Oculum qui subsannat patrem, et qui despicit partum matris suae, effodian illum corvi de torrentibus.* Qui Dei iudicia contemnunt, subsannant Patrem; qui sancte Ecclesie predicationem derident, partum matris despiciunt; sancti vero predictores, dum fluentis sacrae Scripturae istos impugnant, qui corvi de torrentibus oculos eorum,

A id est rationes extingunt, qui corvi ideo dicuntur, quia per gratiam humilitatis se peccatores esse cognoscunt. Dicitur predictor mercenarius. Corvus tria habet: raucam emitit vocem, est niger, utitur cadaveribus; sic predictor mercenarius raucus efficitur, vel quia non valet vel quia non vult, quia predicit favore terreni emolumenti. Niger est fuligine peccatorum, utitur terrenis honoribus qui cadaveribus comparantur; unde Psalmista: *Et pullis corvorum invocantibus eum;* pulli corvorum dicuntur prelatorum mercenariorum subditi. Dicitur etiam corvus aliquis extenuans carnem suam per abstinentiam et in servitatem rediens, unde in Cant.: *Comæ tuae sicut clata palmarum, nigrae sicut corvus*, id est sicut illi macestantes carnem fuligine tribulationum sunt denigrati; de simili nigredine legitur in Sir hasirim: *Nigra sum, sed formosa, filia.*

Costa, proprie. Dicitur animi sensus, unde: *Attenuet famæ robur ejus, et inedia invadat costas ejus;* invadit inedia costas quando, omni spirituali refectione subtracta, sensus mentis deficiunt et cogitationes suas regere vel tueri non possunt: costæ uniuscujsque sunt sensus animæ qui latentes cogitationes munient; inedia invadit iniqui costas, quia famæ interna sensus mentis extenuat ute cogitationes suas nullatenus regat. Nam, dum sensus mentis obtusi fuerunt, cogitationes ad exteriora prodeunt, et quasi costis infirmantibus, ea que in occulto sana latere poterant, foras viscera funduntur.

Cras aliquando notat futurum, unde in Genesi: *Cras respondebit mihi*, id est in futuro. Aliquando ponitur pro incerto, unde *curare de crastino*, id est de incerto. Aliquando notat sequente annum, unde Christus in Evangelio ait: *Ego hodie et cras dominica cœlio et sanitates perficio*, id est primo et secundo anno meæ prædicationis faciam miracula, tercia die consumor, id est tertio anno moriar et resurgam.

Crassitudo, proprie, pinguedo. Dicitur etiam charitas, unde Isaías: *Audite audientes me, et delectabitur in crassitudine anima vestra.* Dicitur mors martyris, quæ video dicitur crassitudo, quia, sicut crassitudo fecundat terram, ita mors unius sancti fecundat Ecclesiam, et per mortem unius multi convertebantur ad vitam; unde in Psalmo: *Sicut crassitudo terræ erupta est super terram.* Dicitur superbìa, unde Job: *Operuit faciem ejus crassitudo*, id est superbìa excæcat mentem humanam.

Crater, proprie. Dicitur predictor qui aliis propinat poculum salutis; unde in Cant.: *Umbilicus tuus sicut crater tornatilis*, etc.

Creare proprie ex nihilo aliquid facere, quando scilicet materia et forma creantur insimul, unde potest dici Deus creator, opus ejus creatio. Dicitur res creata creatura, quasi concreatura, quia simul materia et forma creantur, unde in Genesi: *In principio creavit Deus celum et terram.* Dicitur plasmare vel procreare, unde in Genesi: *Creavit Deus cete grandia.* Dicitur recreare, unde

in Psalmo : *Dixit et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt, id est recreata.* Signat innovare, unde Isaías : *Creo cœlum novum et terram novam, id est novo.* Signat permittere, unde Isaías : *Faciens pacem et creans malum, id est permittens.* Signat exaltare, unde in lib. Reg. de David : *Creavi te de nihilo, id est exaltavi te, etc.* Signat gignere, unde dicit Sapientia : *Ab initio et ante secula creata sum; et alii : Primo omnium creata est sapientia, id est genita;* et sic exponit Hilarius : *Hinc sumpsit fomentum erroris sui Arius, qui dicit Filium Dei non esse ab eterno, sed creatum ante omnia temporalia.*

Creatura, proprie, homo, quia babet similitudinem cum omni creatura esse cum lapidibus, vivere cum herbis et arboribus, sentire eum brutis, ratione in eum angelis; unde in Evangelio : *He, prædicat Evangelium omni creature.* Dicitur sanctus propter quem facta est creatura, unde in Apoc. : *Vanitati creatura subjecta est.*

Credere quandoque notat informem qualitatem, unde Jacobus in Epistola canonica : *Dæmones credunt, et contremiscunt, et secundum hoc fides est perceptio rerum cum assentatione sine consarum cognitione.* Quandoque notat virtutem fidei, id est fidem operantem per dilectionem, unde in Evangelio : *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Quandoque notat sponsinum eerti voti, unde patrinus respondet pro parvulo : *Credo, id est istum crediturum spondeo.* Quandoque notat certitudinem rei, unde Paulus : *Scio cui credidi et certus sum;* et in Psalmo : *Credidi, propter quod locutus sum;* hic credidi non notat fidem, sed certitudinem.

Cribro, proprio. Quandus significat dejectionem in amorem terrenorum, unde Christus Petrus dixit in Evangelio : *Simon, ecce Satanas expedit vit ros ut cribraret sicut triticum, et ut cogaret te descendere in amorem terrenorum vel inclinaret in appetitum terrenorum. Sicut triticum in cribro descendit dum cribratur vel residat (sic), ita contingit de Petro, quia dejectus fuit in amorem terrenorum dum Christum negavit.*

Crocus, proprio. Dicitur divina Sapientia, unde in Epithalamio Christi et Ecclesie : *Nardus et erucus, fistula et cinnamomum. Crocus est aurei coloris, ideo significat divinam Sapientiam.*

Crux, proprio. Dicitur ille qui portat nomen Christi; unde in Cant. : *Grura illius columnæ marmorea.*

Cruz dicitur patibulum, dicitur carnis mortificatio; unde in Evangelio : *Qui vult venire post me, abneget se net ipsum, et tollat crucem suam.* Dicitur fides vel prædictio crucis, unde Apostolus : *Absit mihi gloriari nisi in cruce Domini;* dicitur etiam signum crucis.

Crystallus, proprio. Dicitur obstinatus quem Deus aliquando convertit ad fidem; unde in Psalmo : *Mittit crystallum sicut buccellæ, quis obstinatum frequenter per gratiam sibi incorporat.*

Cubile, dicitur conscientia, unde in Psalmo : *Exsultabunt sancti in gloria, latabuntur in cubilibus suis.* Dicitur luxuria vel torpor, unde Apostolus :

Non in cubilibus et impudicitis. Dicuntur malorum corda in quibus habitant dæmones, unde in Cant. : A cubilibus leonum et a montibus pardorum, etc. Culnus, proprie, dicitur hypocrita; unde Osee : *Culnus stans non est in eis germen, et non faciet sarcinum : culnus quippe germen non habet, cum hypocritæ vita virtutibus caret; sarcinam culnus non facit, cum eis, qui in presenti seculo proficiunt nullum boni operis, fructum reddit.*

Cum, præposito, quandoque notat rerum pluralitatem vel diversitatem, et tenetur copulativa, ut ibi in catalogo creaturarum : *Benedicamus Patrem et Filium cum sancto Spiritu, id est Spiritum sanctum.* Quandoque notat auctoritatem vel dignitatem illius rei cui adjungitur, ut ibi : *Qui tecum vivit et regnat,*

B auctoritas intelligatur penes Patrem et ne minor intelligatur Filius; non evenit econtrario, unde in Psalmo : *Teum principium, ut sit seusus : O Fili, tecum est mecum principium eum Spiritu sancto qui est splendor sanctorum.* Quandoque notat contrarietatem, unde in Apoc. : *Factum est silentium in celo, dum committeret draco bellum cum Michaeli, id est contra Michaeliem.* Quandoque notat identitatem rei, unde in lib. Sap. : *Qui cum tranquillitate omnia judicas, id est in iudicio es tranquillus.* Quandoque notat abundantiam proprietatis, unde in Psalmo : *Venient cum cæsulatione.* Quandoque notat habitum, unde in Josepho legitur *quod usor Agrippæ venit cum magna ambitione*, id est cum magno apparatu. Quandoque concomitantiam loci, unde in Evangelio : *Ancilla dixit Petro : Nunquid et tu cum illo eras?* Quandoque temporis concomitantiam, unde in Luca legitur *quod Anna virit cum viro suo a virginitate sua septem annos.* Quandoque notat temporis instantiam. Quandoque notat in compositione personarum diversitatem et substantiæ identitatem, ut *Filius est consubstantialis Patri, id est ejusdem naturæ cum Patre.* Similiter cum dieo *Filius est coæternus Patri, id est cum eo æternus.* Quandoque notat conformitatem naturæ, unde dicitur : *Filius est consubstantialis Patri.* Quandoque notat utilitatem vel profectum rei, unde in cant. Zacharie : *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris.* Quandoque auctoritatem, ut ibi : *Filius est coæternus Patri.* Raro enim dicitur : *Pater est coæternus Filio.* Similiter : *Hac statua similis est Hectori, non tamen dicitur : Hector est similis huic statu;* et vere hæc dictio cum easdem habet significaciones in compositione quas habet in appositione.

Cum, adverbium, aliquando notat tempus, unde in Joanne : *Cum venerit Paracletus, etc.* Quandoque notat causam et tempus simul, unde in Psalmo : *Confitebuntur tibi cum beneficeris ci.* Quandoque tenetur adversative, unde in Evangelio dicit centurio : *Cum ego homo sum sub potestate constitutus.* Similiter : *Cum esset Deus, factus est homo.* Et nota quod sequente haec dictio tamen, cum semper ponitur adversative. Quandoque conjunctiva vel consecutive, unde in Joanne : *Cum gustasset, noluit bibere.* Quandoque

tenetur copulativa, ut : *Cum Socrates currit, Plato disputat; igitur Socrates currit et Plato disputat.*

Cuneus, proprie, prophetarum, unde in lib. Reg. : *Cuneus prophetarum venit obviam Eliseo.* Dicitur acies in bello, unde in Vita sancti Martini : *Disposuit cuneos in acie; et alibi : Hostium cuneos penetrabo securus.* Et dicitur cuneus ratione similitudinis ; est enim cuneus latus a superiori parte , acutus ab inferiori , et sic in-cuncis acierum, nam in persona (*sic*) parte ponitur.

Cur notat aliquando finalem causam vel ratiocinativam, unde gloria Virgo mater Filio suo : *Fili, cur vel quid fecisti nobis sic?* et in Job : *Cur faciem tuam abscondis?* Quandoque notat causam impulsivam que alicui convenit, unde Dominus : *Mulier, quid ploras?* Causa impulsiva est qua aliud subitanee fit, ut verecundia causa est ruboris, timoris, palloris; unde dicitur : *Cur pullet iste?* Quandoque notat auctoritatem, unde in Evangelio : *Cur ergo baptizas, si non es Christus neque propheta,* id est qua auctoritate vel presumptione.

Curare notat curam ei sollicitudinem , unde in Evangelio : *Nolite curare de crastino.* Quandoque notat curationem et sanationem, unde Dominus per prophetam : *Curavi Babylonem, et non est curata,* id est de curantibus nihil omisi quantum ad me, nec tamen est curata. Et sic ibi notat curam et diligenter medentis, ut sensus sit : *Curam adhibui, non tamen curavi.* Signal purgare, unde dicitur : *Cura triticum, cura domum.*

Currire, proprie, unde in Evangelio : *Joannes currit citius Petro.* Significat transire stadium hujus vitæ, unde Apostolus : *Sic currite per stadium hujus vitæ ut comprehendatis bravium aeternæ vitæ.* Quandoque notat impetum et sollicitudinem male agendi, unde in Psalmo : *Si videbas furem, currebas cum eo.*

Currus, proprie, voluptas sæculi, vel yana gloria, vel pompa sæcularis, unde in Psalmo : *Hi in curribus et hi in equis.* Dicitur exercitus bonorum, unde in Psalmo : *Cyrus Dei decem millibus multiplex.* Dicitur conuentus malorum, unde in Cant. : *Equitatu meo in curribus Pharaonis.* Dicitur similitudo currus, unde in lib. Reg. : *Vidit Eliscus currum igneum.* Dicitur angelorum exercitus, unde : *Vidi currus et equites eorum.*

Cursus, proprie. Dicitur status presentis vita; unde Apostolus : *Cursum consummavi, fidem serravi.* Dicitur fluxus nostræ mortalitatis, unde in Psalmo : *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum.* Dicitur spatium magis dicta, unde Vegetius De re militari : *Spatium diæta exercitus sunt tantum duodecim milliaria;* si autem una die amplius procedat exercitus, non est dicta sed cursus, et in hac significatione sumitur in Lucano, unde Lucanus :

.. *Vel gelidas cursu superaverat Alpes,*
cucurrerat per Alpes.

Custos, proprie. Dicitur Deus, unde Isaías : *Quid de nocte est vox Idumæorum in captivitate existentium et clamantium :* *Quid erit de nocte nostra,* &

A custos, id est de miseria nostra, o Deus. Cum Iudei sint a captivitate liberati a Domino, qui custos est boniūm. Quid dispositi de nocte? id est de recta captivitate. Quibus respondit custos : *Venit mane, id est liberatio vestra, et nox captivitatis recedit. Si queritis per clamorem, querite per devotionem : convertimini per fidem et venite per bonam operationem.* Vel potest intelligi de patribus Veteris Testamenti qui erant in ora inferni clamantibus : *Custos, quid de nocte?* id est quid erit de nostra miseria? Respondit custos : *Venit mane tempus liberationis, id est tempus gratiae, fugit nox culpa, paœna et ignorantie. Si queritis ore, querite corde : convertimini et venite.* Dicitur etiam alibi Christus custos, unde in Evangelio dictum est ei : *Samaritanus es tu et da monium habes,* unde consensit se esse Samaritanum, quod interpretatur custos. Dicitur prælatus Ecclesie, unde in Cant. amoris : *Invenerunt me custodes civitatis,* id est Ecclesie, cum quererem dilectionem meum. Dicitur angelus, unde Isaías : *Super muros tuos constituti custodes.* Praest angelus custos provincie civitati hominum, et sic de similibus.

Cutis, proprie. Dicitur mollities infirmitatis, unde in Thren. per Jeremiam de Nazareis dicitur : *Adhæsit cutis eorum ossibus, arruit, et facta est quasi lignum :* per ossa duritia fortitudinis, per cutem mollities carnis exprimitur. Cutis ergo adhaerere ossibus dicitur, quia ab eis prava sentientibus infirmitas vitiæ duritiae virtutis patitur. Infirma enim sunt quæ faciunt secundum relationis fiduciæ decepti, fortibus ea suspicionibus jungunt. Et quo de se magna sentiunt ea, eo ab se nequitiam emendari contemnunt, unde sequitur : *Arruit, et facta est quasi lignum ; culpa quippe eorum tanto insensibilior redditur, quanto apud eos laudabilis haec est.* Dicitur etiam peccatum carnis, unde Job in persona pœnitentis : *Succum consui super cutem meam, et operi cinere carnem meam :* per saceum et cinerem pœnitentia, per cutem et carnem peccatum carnis intelligitur. Cum ergo quidam post lapsum carnis ad pœnitentiam redeunt, quasi sacerdos super entem consultur, et cinere caro operitur, quia culpa carnis per pœnitentiam legitur, ne indiscreti iudicij examine ad ultimationem videatur. Dicitur etiam de his qui in sanctæ Ecclesie corpore exteriori curæ deserviunt, unde Job : *Cutis mea arruit et contracta est, in sanctæ Ecclesie corpore;* quippe qui solis exterioribus curis deserviunt congrue cutis vocantur, quæ mimimum cutis arescendo contrahitur; quia mentes carnali cum præsentia diligunt, quæ quasi juxta posita concepiscunt, ad futura tendere, per pusillanimitatem nolunt, qui, dum internæ spei pinguedine negligunt ut attrahant, arescant; quia si eorum corda desperatio non siccaret, nequaquam restus hæc pusillanimitatis attraheret. Cutis ergo arescens contrahitur cum cor, rebus exterioribus deditum atque ex desperatione siccatum, in auctoris sui sinore non tendit sed in semelipo, ut ita dixerimus, rugosa cogitatione replicatur.

Cymbala proprie dicuntur parvae campanæ que à fidelium concordia, unde David : *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus.* Dicuntur laudes ineffabiles que ore plenarie exprimi non possunt, unde : *Laudate eum in cymbalis iubilationis.*

D

Dæmonium proprie significat unum dæmonem, unde Judæi de Christo in Joanne : *Nonne benedicimus nos, quia dæmonium habes.* Nota quod dæmon interpretatur sciens, et a dæmonie venit *dæmonium*, et secundum hoc tam boni angelii quam mali possunt dæmones dici, id est scientes. Ipse enim Deus dicitur dæmon, unde in Asclepia: *Qui in presenti nolunt credere verbis, in futuro cogentur credere pœnis; transibunt enim ad summi iudicis potestatem*, id est Dei, unde boni angelii dicuntur calodæmones a *caco*, id est *bonum*, id est bona scientes, et bene, quia in bonos usus convertunt scientiam suam; mali vero dæmones dicuntur caco dæmones a *caco* quod est *malum*, quia male scientia sua utuntur. Dicitur etiam diabolus, quia, quanvis omnis sciens potest dici dæmon, restringitur tamen ad significandum malignos spiritus tantum, et per antiphrasim dæmones dicantur, quia in pravos usus scientiam suam convertant. Quandoque dæmonium notat multitudinem dæmonum, unde in Luca: *Erat Jesus ejiciens dæmonum et illud erat mutum, ab effectu, quia obsecsum hominem reddebat mutum.* A quo cum Christus quereret quomodo vocaretur, respondit dæmonium: *Legio nihili nomen est*, quasi dicat: *Multi sumus.* Dicitur etiam peccatum mortale, unde legitur in Marco quod Christus ejecit a Maria Magdalena septem dæmonia, id est septem peccata mortalia, quæ proveniunt ex dæmonis suggestione, sine quibus raro est mulier delicati corporis. Dicitur manifesta et gravis tentatio, unde in Psalmo: *A sagitta volante, etc., et dæmonio meridiano.* Ille notaatur quatuor genera tentationum. Aperta et levis cum dicitur: *A sagitta volante in die*, id est ab aperta et levi tentatione *a negotio perambulante in tenebris*, id est ab occultâ et levitâ tentatione; *ab incursu*, id est ab occulta et gravi, et *dæmonio meridiano*, id est ab aperta et gravi. Dicitur etiam luxuria, unde in Evangelio: *Hoc genus dæmonii non ejicietur nisi in oratione et jejunio*, et dicitur dæmon, quia difficile recedit, et quia frequenter per hanc diabolus decipit, et quia aliis vitiis materiam prestat.

Damnare, proprie, damnum inferre, unde: *Iste damnatur pena pecuniaria.* Notat etiam aeterna pena punire, ut in hoc exemplo: *Qui venisti salvare perditos, noli damnare redemptos in corpore et anima*.

Dare, proprie, proferre cum utilitate, unde David: *Dedit vocem suam, motu est terra.* Dicitur *gignere*, unde Joannes: *Sicut Pater habet viam in semetipso, sic dedit ei Filio*, id est genuit Filium vitam habentem in semetipso. Notat discernere vel dividere, unde in Ecele.: *Da partes septem, necnon*

et octo, id est distingue inter Vetus Testamentum et Novum. In Veteri enim Testamento patres deseruerunt septenario, patres Novi Testamenti deseruerunt octonario. Notat datum manifestare, unde Apostolus: *Propter quod Deus dedit illi nomen*, id est manifestavit ei datum in resurrectione, *quod nulli alii datum est*; et alibi in Evangelio: *Data est mihi omnis potestas in celo et in terra*, id est manifestatum est me habere potestatem in celo et in terra.

David, dicitur Christus, unde in titulo hujus psalmi: *Deus, Deus meus, in fine psalmi David pro susceptione et assumptione matutina*, ibi enim hoc nomen David, sumitur in designatione Christi; dicitur *pœnitens*, ut in titulo hujus psalmi ubi dicitur *in fine psalmi David : pro octava*: hic enim hoc nomen sumitur in designatione penitentis. Dicitur populus sub lege Mosaica constitutus, ut in titulo illius psalmi: *Usquequo, Domine, oblivisceris; in fine psalmi David*: hic enim per David Iudaicus populus intelligitur, Christi adventum expectans.

De, quandoque notat locum, ut ibi in Psalmo: *De post felantes accepit me.* Notat tempus, unde David: *C De die in diem salutare ejus.* Notat auctoritatem vel efficientiam, unde in Symbolo: *Qui conceptus est de Spiritu sancto, id est auctoritate operis Spiritus sancti.* Notat materialia, unde ibidem: *Natus de Maria virgine*; et in Cant.: *Fecit sibi ferculum de lignis Libani.* Notat originem, unde in Symbolo: *Denus de Deo, lumen de lumine.* Notat decisionem, unde in Evangelio: *Ramos eadabant de arboribus.* Notat integratatem, unde Apostolus: *Si dicatur auris: Non sum de corpore, nunc quid non est de corpore*, id est de corporis integratitate. Notat sermonem fieri de aliquo, unde Christus in Evangelio: *Unus ex vobis me tradidit est*; hoc autem dixit de Juda. Notat causam finalem, unde Joannes: *Cum veneri Paracletus, arguet mundum de peccato*, id est pro peccato. Notat causam quasi formalem, unde *De adipe iniquitatis*. Notat exinanitionem vel humiliationem, unde: *Christus descendit de caelis.* Notat transitum de statu in statum, unde in Evangelio: *Nemo ascendit in celum nisi qui descendit de celo.*

Decor, propriæ, dignitas immortalis, unde in Psalmo: *Dominus regnavit, decorum indutus est*, id est dignitatem immortalitatis. Dicitur species et pulchritudo virtutum, unde in Psalmo: *Domine, dilexi decorum domus tuae*, id est Ecclesie. Dicitur conuentus sanctorum qui sunt diadema Christi et corona, unde Isaías: *Regem in decoro suo videbunt.* Dicitur divinitas, unde in Isaia: *Vidimus eum non habentem speciem neque decorum*, id est divinitatem.

Dedicare, proprie rem aliqui usui applicare, unde in Deut. quod formidolosi non ibant ad bellum, et qui vineam de novo plentaverant, et qui uxorem duxerat et non humiliaverit (*sic*) eam, et qui domum adificavit et non dedicavit, id est communis habitationi non deputavit. Dicitur *consecrare*, unde ecclesia dicitur dedicari, id est consecrari, quasi communis usui populi deputari. Dicitur glorificare, unde in titulo Psalmi *Exsultate*, qui talis est: *Psalmus cantici in dedicatione domus David*, quod intelligitur de glorificatione militantis Ecclesiae quam in futuro in corpore, id est anima, habebit.

Dducere significat in alium ducere, unde in Psalmo: *Deduc me in semita mandatorum tuorum*; et alibi: *Deduxit me super semitas justitiae*, id est arctiora praecepta et perfectionia consilia quibus a [f. in quorum] semitis pauci ambulant. Notat per diversum ducere, id est de bono in melius, scilicet de virtute in virtutem ducere, unde in lib. Sapientiae: *Justum deduxit Dominus per vias rectas*. Notat ducatum vel securitatem prestare, unde: *Servi Pharaonis deduxerunt Abraham in exitu Aegypti*, etc.

Deficere notat proprie defectum corporis, unde in Evangelio: *Et si dimiseris eos jejunos, deficient in via*. Deficere ab amore terrenorum, unde in Psalmo: *Concupiscit, et deficit anima mea*, tendens scilicet in atria Domini, id est anima mea deficiens a terrenorum area, tendit in atria Domini. Et David alibi: *Deficit in salutare tuum anima mea*; hujusmodi concupiscentiam et defectum non intelligit nisi Spiritus sanctus, sicut nec illud: *Liquefacta est anima mea propter quadrigas Aminadab*, id est amore et furore charitatis anima justi liquefacta est ita, *sicut cera a facie ignis*. Notat defectum in malo quo aliquis habet propositum faciendi malum, et non potest, in Psalmo: *Defecerunt seruitantes scrutinio*, id est Iudei defecerunt in consiliis et cogitationibus suis quibus Christum voluerunt delere. Notat defectum a bono, unde in Psalmo: *Defecerunt oculi mei praे inopia*; verba sunt Christi qui dicit oculi, id est apostoli, defecrunt in fide praे inopia animi.

Delere, proprie, in divina pagina notat privatum effectus predestinationis æternæ, quando aliquis deleatur de libro vite, unde in Exod. Moyses: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro vite*, etc. Nota quod liber vite dicitur æterna predestinationis, quia, sicut in libro multa continentur, ita multi in æterna predestinatione; et sicut scribitur manus alicuius, ita æterna predestination facta auctoritate divina; in hoc libro scribitur quis duobus modis: quantum ad æternam predestinationem, et secundum hoc impossibile est aliquem deleri de libro vite; quantum ad presentem justitiam vel hominum opinionem, et secundum hoc aliquem possibile est deleri. Juxta duos modos scribendi duo dicuntur modi delendi, unus quantum ad æternam reprobationem, alter quantum ad presentem justitiam. De primo habemus, ut dicit Moyses: *Obscero te, Domine, aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de*

A libro tuo quem scriptisti; quasi dicat: Sicut impossibile est me deleri de libro vite, quantum ad æternam predestinationem, ita impossibile quin dimittes eis hanc noxam; videtur tamen quis posse deleri de libro vite, licet fuerit scriptus, quantum ad æternam predestinationem, secundum quod dicit Prophet: *Deleantur de libro viventium*, quod sic intelligendum: Deleti sunt et cum justis non scribantur, id est non sunt scripti. Secundo modo delendi multi delentur, quia, licet in praesenti videantur deleti, quantum ad presentem justitiam et hominum opinionem sunt tamen predestinati, ut fuit Paulus et omnes salvandi, quia,

Exitus acta, finis non pugna coronat,
quod ex hoc patet quia, quamvis Judas fuerit scriptus
B in libro vite quantum ad presentem justitiam, non tamen fuit scriptus quantum ad predestinationem æternam.

Delictum large peccata et delicta comprehendit, id est commissiones non committendorum, quæ proprie dicuntur peccata, unde in Psalmo: *Delicta juventutis meæ*. Stricte verò dicitur delictum quando omittimus quod non debemus omittere, unde David: *Delicta quis intelligit?* quasi dicat: Aut rarus aut nullus; unde dicuntur delicta quasi derelicta. Dicuntur peccatum proveniens ex ignorantia, unde distinguitur inter hostiam pro delicto, quod peccatum ignorantie appellatur, et hostiam pro peccato ex industria proveniente. Dicitur peccatum ex potentia et infirmitate proveniens, et secundum hoc restringitur ad peccatum proveniens ex adipue iniquitatis; unde distinguitur inter hostiam pro peccato impotentiae, quod ibi delictum dicitur, et hostiam pro peccato iniquitatis. Dicitur etiam superbìa, unde in Psalmo: *Et emundabor a delicto*.

Denarius est genus nummi valens decem numeros usuales vel cursales, unde in Evangelio: *Utrumquid perdidit haec? potuit enim venundari trecentis denariis*. Dicitur vita æterna, unde in Matth.: *Nonne ex denario convenisti mecum*. Nota quod vita æterna dicitur a denario numero propter adiunctionem Decalogi; vel a denario numero, quia in eo sunt duo, scilicet imago regis et nomen. Sic et sancti erunt in vita æterna imago Christi quantum ad naturalia, et similitudo quantum ad gratuita, et habebunt sancti nomen Christi qui dicentur nomine Christi. Dicitur passio Christi vel Christus, unde in Apoc.: *Bilibris tritici ex denario uno*, id est sancti Veteris et Novi Testamenti, qui per triticum significantur, emuntur denario, id est per passionem Christi vel per Christum. Recte ergo sancti per frumentum significantur, quia sicut frumentum primo molitur, consequenter in pastam formatur, post in cibano coquitur, tandem ad mensam transferuntur: sic sanctus in tribulatione molitur, in passione decoquitur, tandem ad mensam æternæ beatitudinis transferitur. Signat peccatum, unde in Evangelio legitur quod: *unus debebat quingentos denarios, alius quinquaginta*. Non habentibus illis unde redderent,

donavit utrisque, quod intelligendum est de peccato; unde diabolus dicitur exactor, qui primit parentibus mutuo dedit denarium et quotidie a nobis exigit.

Dens, dicuntur maledicta verba vel detractiones, unde Psalmista: Dentes peccatorum, id est Judorum, o Christe, contrististi, id est maledicta verba Iudeorum per passionem, resurrectionem et ascensionem tuam contrististi; quia tunc, scilicet in resurrectione, obstructum est os loquentium iniqua. Mali predictores dicuntur dentes, etiam falsi predictores, unde in Job de Antichristo dicitur: Per gyrum dentium ejus formido, id est formido evenit per falsos predictores Antichristi qui circuibunt terram. Timebunt enim omnes prædicationem quam facient predictores Antichristi in gyro, id est circuitu, scilicet per diversas mundi partes. Dicitur persecutor, unde propheta: Inserviuit contra me dentibus suis, id est persecutionibus; et loquitur Ecclesia de diabolo. Nota quod dicitur diabolus habere dentes quia comedit hominem per mortale peccatum, incorporat per pravam consuetudinem vel suggestionem dirigit in infernum per pravum finem. Dicitur prava suggestio, unde Job: Rugitus leonis, id est diaconi, vox et leonæ, id est Synagoga, quæ adversus Christum intonuit, et dentes catulorum leonum, id est pravae suggestiones demonum, contriti sunt. Dicitur opus malum, unde Job: Conterebam molam, id est peccatorem, et a dentibus ejus, id est a pravis operibus ejus, prædam auferebam, id est impediabam ne peccarent; vel a dentibus ejus prædam auferebam, id est mentem humanam liberabam quam homo per prava opera deprælatur. Dicitur etiam prædictor Ecclesiae, unde in Cant.: Dentes tui sicut gressus tonsarum quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fetibus; per dentes Ecclesiae predictores sanctos accipiunt qui prædictionibus suis peccantium duritiam convertunt; qui non immerito detonsis ac lotis ovibus comparantur, quia innovauerunt vitam sumentes in lavacro baptismi, conversationis pristinæ vellera' vetusta deponunt. Dicitur apostolus, unde Job in persona Christi loquens, ait: Derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos, Quid enim per labia nisi locutio, quid per dentes nisi apostoli designantur. In passione ergo circa dentes labia derelicta sunt, quia adhuc quidem confabulari noverant, sed prædicare Jane eum aut (50) infidelium vitia formidabant. Dicitur interius sensus sic ut per Job dicitur: Quare lacero carnes meas dentibus meis? ac si patenter dicat: Cur interius sensibus carnalia si qua feriunt in me facta discussio, si meis spectatoribus prodesse non possunt.

Deponere proprie a se aliud removere, unde in Act. : Deposuerunt vestimenta sua secus. Notat ab honore removere, unde beata Virgo Maria: Deposuit potentes. Notat ab onere carnis removere vel privare, unde dicitur sanctorum depositio, quia tunc removentur ab onere carnis vel privantur. Notat

A aliquid alicui commendare, unde Apostolus: Potens est depositum meum serrare, id est animam. Notat cautionem dare, id est sponzionare, unde in Bucolicis :

De grege non ausim quidquam deponere tecum. Notat deorsum ponere, unde in Evangelio: Depositus Joseph corpus de cruce; potest ita ponit in literis: Ego deponam tecum pro centum mancis quod ita sit.

Descendere dicitur Deus per assumptam humanitatem, unde in Evangelio: Nemo ascendit ad cælum nisi qui descendit de cælo. Dicitur descendere per angelorum apparitionem, unde in lege descendit Deus super tabernaculum Moysi. Nutat punire per vindictam executionem, unde in Gen.: Descendisti et ridebo, utrum peccata opere compleverint, id est puniam et pena probabo, scilicet per vindictam cognoscere faciam quod tale commiserunt peccatum. Notat revelare, unde in Gen.: Descendamus et confundamus lingas eorum, et revelamus angelis ut descendant et confundant lingas eorum. Notat descendere per gratias collationem, unde in Act. descendit Spiritus sanctus super apostolos. Nota quod Spiritus sanctus dicitur descendere quia singulariter descendisse, unde: Spiritus sanctus descendit corporali specie sicut columba in ipsum, id est columba quæ apparuit in corporali specie signavit Spiritum sanctum descendisse in eum ab articulo Incarnationis, sed non tunc primum; et ideo dicitur descendisse corporali specie, quia columba fuit illius descensus signum. Dicitur descendere homo per humilitatem, unde Isaías: Descende, filia Sion, sede in pulvere, id est humiliare. Dicitur descendere homo de bono in malum, unde in Evangelio: Homo quidam descendebat a Jerusalem in Jericho, id est in visione pacis in defectum culpe. Dicitur descendere homo a statu honoris in statum dejectionis, unde in Jona: Descendit rex Ninivitarum de throno suo et sedet in sacco et pulvere.

Describere significat rem manifestare vel proprietatem rei declarare, et secundum quod dicitur apud logicos, descriptio. Notat professionem subjectionis Romano imperio per censum capituli factam et in scriptis redactam, unde in Evangelio: Exit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Notat prædestinationem æternam, unde Greg.: Iustus est ut universus describeretur orbis a Cæsare Augusto in nativitate illius qui suos descriperat et prædestinaverat in æternitate.

Desertum, proprie, ut in Evangelio: Ductus est Jesus in desertum a spiritu; et alibi: Erat Joannes in deserto prædicans. Dicitur Iudea vel Judaicus populus a Deo desertus, unde in Evangelio: Vox clamantis in deserto, id est in Iudea a rege et a Deo derelicta. Dicitur mundus, id est mundi homines a Deo deserti, ut in prædicto exemplo; secundum aliam expositionem in Isaia: Vox clamantis in deserto, id est in mundo, id est in mundanis homi-

(50) Videtur deesse aliquid, ut mox post verba *Cur interius sensibus, etc.*

nibus. Dicitur gentilis populus desertus a Deo, et a Dei cognitione et amore et cultu alienus, unde Isaías : *Emitte Agnum, Domine, dominatorem terrae de petra deserti.* O Pater, dicunt sancti, emite de sinu tuo in sinum uteri virginalis Agnum, id est Filiu tuum innocentem, dominatorem terrae, de petra deserti, id est a gentilitate deserta, ad montem filie Sion, id est ad populum Iudaicum : haec ideo dicunt quia Christus descensurus erat ab utroque genere gentilium propter Rahab et Ruth, et Iudeorum; quod satis patet in Job : *Quis dedit inundantem aquam cursum, et quis fecit viam sonanti tonitruo ut ros plueret super terram absque humore in deserto?* Aqua inundans est divina gratia, sonans tonitruum, divina communio. Est ergo sensus : *Quis dedit cursum divinæ gratiae ut per inundantem perveniret ad populum gentilem, et quis fecit viam ut divina communio perveniret ad eundem, ut ros divinæ gratiae plueret super terram absque humore aridam, scilicet sine humore divinarum gratiarum, in deserto, id est in gentilitate, id est quis lexit ut gentiles converterentur ad fidem?* Dicitur etiam paradisus, quia desertus ruin ab angelo et homine. *Quis ex ipsis habet centum oves, etc., in deserto?* quis notat hic dignitatem : iste habens centum oves est divina Sapientia, que habuit angelicam et humanam naturam per centum oves significatam ; in centenario enim numero notatur perfectio, in ovibus primitiva utriusque Ecclesie innocentia. Amisit ergo unam ovem per primi hominis lapsum ; nonaginta novem ovibus in deserto (51), id est novem ordinibus angelorum in celo ; assumendo humanam naturam, venit querere oves perditam, id est genus humana-
num, et eam inventam in humeris suis impositam reportavit ad caulam, id est Ecclesiam. Dicitur etiam mundana felicitas vel terrena voluptas quae facit homines a Deo desertos, unde Job : *In desertis torrentium,* id est terrenis voluptatibus. Comparatur autem infelicitas torrenti, quia modo superabundat et cum impetu movetur, modo deficit ut torrens. Dicitur animus alienus sancti a euris mundanorum et a tumultu pravarum cogitationum desertus, unde in Threnis : *Sicut struthio in deserto.*

*Deus ponitur substantive, unde in Exod. : Audi, Israel : Dominus Deus tuus unus est. Supponit divinitatem, ut : Deus est trinitas. Supponit trinitatem, unde in Gen. : Deus dixit, scilicet, *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* Supponit Patrem, unde in Gen. : *In principio creavit Deus celum et terram.* Supponit Filium, ut ibi : *Deum de Deo.* Supponit Spiritum sanctum, unde Apostolus : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Tenetur etiam adjective, unde : *In principio creavit Deus celum et terram.* In Hebreo habetur helioim, plurale hujus nominis *hel* quod significat *dii*, et non notatur *dii* pluralitas divinitatis, sed personarum, ut sit sen-*

A sus : *Creaverunt dñi, id est divinæ tres personæ, sicut dicitur dñs Adrianus, id est divinus. Tenetur etiam adoptive pro perfectis, unde Psalmista : Ego dixi : *Dñ estis,* et alibi : *Deus stetit in Synagoga deorum,* et Apostolus : *Sive plures, sive dñi, sive in celo, sive in terra.* Tenetur nuncupative pro daemonibus nomine tantum et non significatione, unde : *Dñ gentilum dñmoni.* Sumitur pro idolis, unde in Gen. : *Dixit Laban ad Jacob : Cur furatus es deos meos?* id est idola. Sumitur potestative, unde in Exod. : *Dominus ad Moysen : Constitui te deum Pharaonis,* id est potentem super Pharaonem. Et Jacob ad Esau, in Gen. : *Vidi faciem Dei,* id est alicujus potentissimi. Sumitur pro sacerdote, unde in Levit. : *Si servus voluerit manere cum domino suo, in perpetuum vivet, perforet auriculam suam subula et offerat eum dominus dñi,* id est sacerdotius presentabit.*

Dextera, proprie, propriatio divina; unde in Psalmo : *Manus tua protexit me;* et alibi : *Cadent a latere tuo mille et decem millia a dexteris tuis.* Dicitur vita æterna, unde in Cant. : *Leva ejus sub capite meo, in presenti scilicet, dum conferit mihi temporalia, dicit Ecclesia; et dextera illius amplectabitur me, in æterna beatitudinem.* Dicitur potentia vel Filius Dei, unde in Psalmo : *Et educet te mirabiliter dextera tua.* Dicitur equalitas Filii cum Patre, unde in Psalmo : *Sede a dextris meis;* quos enim a dextris collocamus, nobis æquales facimus vel reputamus. Dicitur prosperitas, unde : *Non declines a via regia,* scilicet neque ad dexteram sequiendo prospera, nec ad sinistram timendo adversa. Spiritualia dicuntur dextera, unde in Evangelio : *Si quis te percussit in dexteram, præbe ei et aliam,* id est si quis hereticus voluerit te vulnerare in spiritualibus, præpone temporalibus spiritualia ut ante vulnereris in temporalibus quam in spiritualibus. Dicitur vita contemplativa secundum aliam expositionem, ut sit sensus ; *Si quis voluerit te scandalizare in contemplativa, transfer te ad activam,* id est si non potes tollere contemplativam, transfer te ad activam, etc.

Diabolus interpretatur deorsum ruens. Dicitur Leviathan, id est addimentum. Dicunt quidam quod Leviathan est pisces qui vocatur cetæ, quia, sicut cetus adjicit sibi alios pisces per incorporationem, sic diabolus malos sibi incorporat per suggestionem. Dicitur Satan, id est adversarius, et Satanus quod idem est, quia nobis aduersatur. Dicitur etiam Sathael, id est contrarius Deo. Dicitur peccator qui a throno justitiae ruit in lumen culpe, unde : *Nonne vos duodecim elegi de mundo, et unus vestrum diabolus est,* scilicet Judas qui cecidit a dignitate apostolatus in apostasiam.

Diadema proprie corona, et dicitur diadema quasi duo demens : principium et finem. Dicitur diætas vel æternitas quia caret principio et fine, unde Marianus (52) : *Jupiter detruxit diadema a capite*

(51) Deest aliiquid.

(52) De nuptiis Philologicæ et Mercurij, ed. Ultr.

primitivæ filie Aeternitatis, et posuit illud in capite Siches Endelechiae, filie Solis. Dicitur vita æterna, unde Isaías : *Et diadema regni in manu Dei tui.* Signat æternam beatitudinem, quia regnum est; in significatione habet duos circulos, et nos erimus in futuro beati in corpore et anima; unde dictum est de sanctis in libro Sapientie : *Accipient diadema speciei,* id est speciosam beatitudinem, *de manu Domini.* Dicitur humana Christi natura quasi duo demens, scilicet culpam incipiendo et mortem perseverando, unde : *Egredimini, filii Sion,* et videte regem Salomonem; et o vos fideles animæ, egredimini a contituì terrenorum ad amorem cœlestium, id est videte regem Salomonem, id est verum pacificum Jesum Christum, qui reformavit pacem inter Deum et hominem, inter angelum et hominem, inter hominem et hominem, in diademate suo, id est humana natura, quo coronaviteum mater sua, Virgo glorirosa, in die desponsationis ejus et in die latitie cordis ejus, quia nunquam habuit tantum gaudium quantum in illa die quando dictum est ab angelo: *Ecce concipies;* vide textum, vel : *In diademate,* id est in carne quam assumpsit a matre sua virgine; *in die desponsationis suæ,* id est quando sibi desponsavit Ecclesiam. Dicitur etiam corona, ut in praefata auctoritate : *Egredimini, filii Sion,* id est o vos mulieres, quæ solebat esse in comitatu Iesu Christi, egredimini a civitate et videte regem Salomonem, id est Christum; *in diademate,* id est in spinea corona, quæ coronavit cum mater sua, id est Synagoga de qua secundum carnem natus est; *in die desponsationis suæ,* id est conceptionis, quia revolutis annis eo die quo conceptus fuit et passus est.

Dicere, proprie, promittere; unde in Psalmo : *Dixit Dominus ad me: Dabo tibi gentes,* id est premisit mihi. Dicitur præordiare, unde David : *Dixit et facta sunt.* Significat aliud de facili facere, unde in Genesi : *Dixit Deus: Fiat lux et facta est lux,* id est ita fecit lucem de facilisicut quis profert vocem de facili. Notat Filium sequalem sibi gignere, unde in Psalmo : *Dixit Dominus Dominio meo,* id est Deus Pater genuit Deum Filium sibi in omnibus aequaliter. Significat etiam præcipere, unde in Evangelio : *Dic verbo et sanabitur puer meus.* Notat inspirare, unde in propheticis : *Et dixit Dominus ad me,* id est inspiravit mihi. Notat manifestare, unde dicitur in Job quod Dominus dixit ad Satan : *Unde venis, Satan, quod nihil aliud est quam perversas vias diaboli omnibus revelare.* Notat posse dicere, unde in Evangelio Dominus ad Pilatum : *Tu dicis, id est, brevi facta permutatione modi pronuntiandi, dicere potes.*

Dies, proprie, tempus præsentis vite, unde in Psalmo : *Quandiu ponam consilia, etc.* Per diem dicitur tempus indeterminatum, unde Isaías : *In illa die stilabunt montes dulcedinem.* Dicitur tempus gratiae ut in prædicto exemplo secundum aliam expositionem; et alibi : *Hoc est dies quam fecit Dominus.* Dicitur tem-

A pasjudicii, unde Sophon. : *Dies illa, dies iræ,* non quod certum sit quod de die fiat, quia scriptum est de eo : *Dies Domini fur in nocte, ita veniet,* et de eo dicitur in Evangelio : *Media autem nocte clamor factus est,* sed ideo dicitur dies, quia tunc libri conscientiarum erunt aperti, clari, manifesti. Dicitur lux gratiae, unde Apostolus : *Nox præcessit, scilicet ignorantiae dies, lux, id est gratiae, appropinquabit.* Dicitur vita æterna, unde in Psalmo : *Melior est dies una in atris, et alibi: Et numerus dierum quis est,* et dicuntur ibi dies pluraliter propter diuturnitatem, etc. Dicitur prava conscientia, unde Statius :

... Assiduis circumvolat alis
Sævædies animi.

Dicitur prosperitas, unde in Psalmo : *In die mandavit Dominus misericordiam suam.* Dicitur intellectus humanaus, unde Apostolus : *Mili autem pro minimo est ut a vobis judicer aut ab humano die,* id est ab humano intellectu. Judex ad fidem conversi dicuntur dies, unde : *Et nox sicut dies illuminabitur,* sicut apostoli de Iudeis ad fidem conversi. Dicitur spiritualis doctor, unde in Psalmo : *Dies diei eructat verbum,* id est spiritualis spirituali de pleuo profert Verbum quod erat in principio apud Deum. Dicuntur animæ electorum, unde Job de nocte conquestus ait : *Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus;* per annum prædicacionem supernæ gratiae intelligimus, quia sicut in anno congestis diebus mensis, et tempus perficitur, ita in superna gratia multiplex virtutum vita compleatur; per dies ergo electorum mentes, per menses multiplicatae corum Ecclesiae quæ unam Ecclesiam catholicam faciunt designantur. Illa ergo nox non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus, quia antiquis hostis, qui per noctem intelligitur, superbice suætenebris pressus, adventum Salvatoris conspicit, sed nequaque ad veniam eum electis rediit. Dicitur æternitatis longitudo, unde Job : *Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora;* qui autem noverunt eum ignorant dies illius, quia cum ipse sit æternitas, qualiter tamen sit ipsa æternitas ignoramus, quia, etsi Deum per fidem novimus, qualiter sit æternitas, sine præterito ante sæcula, sine futuro post sæcula, sine mora longa, sine prestolatione perpetua non videmus. Dicitur miseria temporis vel peccati delectatio, unde Iacob : *Pereat dies in qua natus sum et nox in qua dictum est: Conceptus est homo.* Per diem peccati delectatio designatur; per noctem eccitas mentis, per quam se homo patitur in culpa perpetratione positum. Dicitur etiam status angelica naturæ, unde Job : *Cum quadam die assisterent filii Dei,* id est angeloi, coram Domino, adfuit Satan inter eos non per essentiam, non per gratiam, sed naturam habendo angelicam sicut ipsi, etc.

Digitus, proprie. Dicitur Spiritus sanctus quia, sicut in dige sunt diverse juncture et unciae, ita diversa sunt Spiritus sancti dona; et sicut digitus procedit a manu et corpore, manens ejusdem na-

teræ cum utroque, ita Spiritus sanctus a Patre et Filio, manens ejusdem naturæ cum utroque; et sicut digitis operamur, ita Spiritu sancto operantur Pater et Filius; unde in Evangelio: *Si in dito Dei ejicio demonia, id est virtute Spiritus sancti, filii vestri in quo ejiciunt.* Et magi Pharaonis in tertio signo deficientes, dixerunt: *Digitus Dei est hic,* id est opere Spiritus sancti sit hoc. Dicitur aeternitas beata, quia sicut diversi sunt distincti in eadem manus substantia, ita diverse personæ in eadem natura; et sicut operamur digitis, ita omnia sunt opere Trinitatis, unde Isaías: *Quis appendit terre mollem digitis tribus,* id est quis creavit terram et reddidit eam immobilem? Trinitas. Dicitur opus bonum, unde per minimum digitum significatur minimum opus bonum, unde divs in Evangelio B ait ad Abraham: *Mitte Lazarum ut intingat extremum dñiti sui in aquam, ut refrigeret linguan meam, quia crucior in hac flamma,* id est: Si ego haberem unum minimum honorum suorum operum, haberem refrigerinum crucis quem sustineo pro peccato linguae; et alibi Dominus Jesus Pharisæus: *Imponunt hominibus onera importabilia, dñito autem suo nolunt ea mouere,* id est nec minimum opus bonum facere volunt. Dicitur discretio, unde in Job: *Attendite me et obstupescite, superponite dñitum ori vestro,* id est considerate que ego egī et admiramini; considerantes mala quæ patior, vosmet a vestra culpa considerate.

Diligere Deus dicitur, id est prædestinare, unde in Malach.: *Jacob dilexi,* id est prædestinavi ab aeterno; *Esau autem odio habui,* id est reprobavi ab aeterno. Notat in suo esse conservare, et secundum hoc Deus diligit universa et etiam secundum hoc diligit diabolum, unde in lib. Sap.: *Nihil odisti eorum quæ fecisti,* id est omnia in suo esse conservasti. Notat approbare, unde in Psalmo: *Dilexisti justitiam,* id est approbasti, et *odisti iniquitatem,* id est reprobasti. Notat spiritualia bona conferre, et secundum hoc dicitur Deus Judam dilexisse, id est bona spiritualia ei contulit; unde in Gr. (?): *Exhibitio operis probatio est dilectionis.* Notat signa dilectionis exhibere, unde in Joanne: *Hic est discipulus ille quem diligebat Jesus,* id est cui signa dilectionis exhibuit; et alibi de Maria Magdalena: *Dimissa sunt eius pectora multa, quoniam dilexit multum.* Nota quod hic potest preponi talis questio: Hic sunt duo quorum alter sit prædestinatus ad gloriam maiorem, et sit minus bonus quantum ad presentem justitiam; alter prædestinatus ad minorem gloriam, magis tamen bonus quantum ad presentem justitiam, queritur utrum unum istorum magis diligat Deus. *Solutio:* Dicimus quod semper magis diligat illum quem ad majus bonum præparat. — Signat etiam specialem motum charitatis in aliquem dirigere, unde in Exodo: *Diliges dominum deum tuum.* Dicitur homini bona optare, unde in Evangelio: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum,* id est ad tantum, non ex tanto, id est tantum bonum debes optare

A proximo tuo quantum et tibi, sed non ex tanto motu charitatis. Si enim majus bonum velles proximo tuo quam tibi, stultitia esset, si non tantum invidia. Et est sensus: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum,* scilicet ad vitam aeternam. Signat appetere, unde dicitur: *Iste diligit vitam aeternam,* id est appetit; et alibi dicitur: *Diligentium bona,* id est appetit. Dicitur laudare, et secundum hoc tenetur diligere omnem creaturam, id est ex omni creatura tenemur sumere materiam laudis divinæ; unde in catalogo creatorum: *Benedicite, omnia opera domini, domino.* Sensus est: Vos omnes creature ex omnibus materiam laudis divinae praebete. Notat gratias Deo exhibere, unde in Evangelio: *Cui plus committitur, magis deum diligere tenetur,* id est magis gratus debet esse Deo et maiores gratias ei exhibere tenetur quam ille cui minus committitur, sed majori motu charitatis eum non tenetur diligere. Notat approbare, unde dicitur quod *quilibet tenetur magis bonum extraneum diligere quam patrem matrem;* unde dicitur quod *chariora membrorum charitate sunt amplectenda;* sed hoc dicimus quod *linus magis debet diligere petrum quam se,* id est approbare, quia Deus magis approbat Petrum quam Linum, etc. Signat bona conferre vel exhibere, et secundum hoc potest dici quod magis tenemur diligere injustum notum quam extraneum justum, id est majora bona ei conferre, vel exhibere. Hic queritur in qua acceptio hic teneatur vel accipiatur, cum dicitur: *Homo diligit deum.* C Dicimus quod sic expeni approbant: Appetit gratias, exhibet, laudat: ideo dicitur aliquis diligere Deum, scilicet majorem charitatis motum meum dirigendo, ipsum appetendo, approbando, laudando, ei gratias exhibendo. Item queritur in qua acceptio hic accipiatur, cum dicitur: *Ego teneor diligere deum magis quam me.* Dicimus quod sic potest exponi: Debeo diligere, id est majorem motum charitatis in Deum quam in me dirigere.

Diluculum propriæ significat idem quod aurora. Dicitur lux divinæ cognitionis, unde in Job: *Visitas eum diluculo,* id est luce divinæ cognitionis visitas aliquem justum illuminando eum, scilicet justum justificans et subito probans illum. Primo bono iustificator, postea probatur. Dicitur initium divinæ gratiae, unde in Psalmo: *Adjuvabat eum dominus manu diluculo.* Dicitur Christi resurrectio, unde Job: *Orietur tanquam diluculum;* dicitur enim resurrectio diluculum, quia diluculo facta est. Dicitur Ecclesia Dei quantum ad primitivum statum, quia, sicut diluculum est initium diei, ita primitiva Ecclesia est initium triumphantis Ecclesie, unde Job: *Nunquid post ortum suum providisti diluculo,* id est primitiva Ecclesie de Iudeis assumpte, id est apostolis locum sumum, id est statum; et hoc post ortum, id est post assumptionem humanitatis, quasi dicat: imo post ortum meum, id est post assumptionem humanitatem.

Dilutum, propriæ, luxus carnalium concepli-

scentiarum, unde in Psalmo : *Verumtamen in diluvio aquarum multarum, id est qui manent in carnibus concupiscentiis ad Deum non approximabunt.* Dicitur error diversarum sectarum in quibus considerabant Pharisei, unde sic potest exponi praedicta auctoritas : *Verumtamen in diluvio aquarum multarum, id est tales qui contineant in erroribus diversarum sectarum non approximabunt ad Deum.* Dicitur aliquis fluens per carnales concupiscentias, unde David : *Dominus diluvium inhabitare fecit, id est sanctos inhabitare illatos facit inter fluentes submersores, id est arcain Noe servavit inter fluctus et aquarum inundationes.* Dicitur baptismus, unde secundum aliam litteram : *Dominus diluvium inhabitare fecit, id est aquas baptismi ; per gratiam qua criminis mundi purgant, sicut per diluvium mundatus est mundus.*

Dimittere, proprie, petitioni satisfacere; unde in Evangelio : *Dimitte eam, quia clamat post nos.* Significat paenitentiam suum subtrahere, unde in Exodus legitur de angelo qui dimisit Moysen, id est ei apparere desit. Notat remittere, unde : *Dimitte nobis debita nostra.* Notataliquem sibi relinquere vel consilium suuu ei subtrahere, juxta quod solet dici : *Ille dimisit illam sibi, etc.*

Diplois, duplex vestis, quasi duplex plica. *Plois* enim Graece, *plica* Latine, qualis est mantellus cum serico vel cum pellibus. Dicitur duplex confusio damnatorum, scilicet confusio corporis et animae; unde in Psalmo : *Oportent sicut diploide confusione sua.* Dicitur frons hypocitarum qui aliud habent in corde et aliud in ore, unde dicitur : *Induti diploide, id est duplicitate ; in corde enim aliud cogitant et aliud ore loquuntur.*

Discus proprie dicitur scutella magna. Dicitur mensa, unde legitur in Evangelio : *Damnihi in disco caput Joannis Baptistæ, id est mensa vel scutella.* Dicitur riantile vel mappa, unde legitur quod Dominus ostendit Petro omnia genera animalium in disco quatuor initis dependenti, id est quatuor angelis vel funiculis subtilissimis. Dicitur plumbatum corpus, scilicet rotundum ex plumbō factū quo ludebant antiqui, unde legitur quod ludebant in disco Graeci.

Dispercere proprie in diversa spargere, juxta quod dicitur : *Iste dispersit semina.* Significat in diversa partiri, unde in Psalmo : *Dispersit, dedit pauperibus, id est diversis partitus est ; non enim omnia debent uni dari, juxta illud Isaiae : Frange esurienti panem tuum.* Notat schismata facere, unde in Evangelio : *Qui non colligit mecum, dispergit, id est qui non manet mecum in unitate Ecclesiæ, schisma facit.* Nota quod triplex est vinculum Ecclesiæ, unde Salomon : *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Primum est fidei quod heresis dissolvit, secundum charitatis quod schisma rumpit, tertium obedientiae quod contumacia dividit. Notat destruere, unde in Psalmo : *In virtute tua disperge illos.* Notat dividere, unde in Genesi : *Dividam eos tu Jacob et*

*A dispergam eos in Israel, id est non habebunt sortem propriam in terra promissionis, et loquitur ibi Jacob in persona Christi vel in propria persona, ut sit sensus : *Dividam eos, id est prædices eos dividendos, et intelligitur hoc de tribu Simeon et Levi ;* quoniam ideo quod fraudulenter interfecerunt Sichimitas, proprias non habuerunt sortes, sed dispersi sunt inter alias sortes ; unde in benedictionibus Jacob : *Simeon et Levi, in consilium vestrum non reniat anima mea ;* vel hoc intelligitur de Scribis et Phariseis qui descenderunt de Simeon et Levi, qui, quia machinaliter in mortem Christi, dispersi sunt.*

Dissipare, proprie, *dilaniare* vel in diversa dividere, et componit ex *dis* et *seps*, *sepis*, quia sepes in diversas partes de facili dividuntur, *Signat destruere*, unde in Psalmo : *Dissipata sunt ossa mea,* id est fortitudo destructa. Signat diversis modis et inutiliter expendere, unde in Evangelio de filio prodigo qui dissipavit substantiam, etc., id est diversis modis et inutiliter.

Dives proprie avans divitias, unde in Evangelio : *Facilius est camelum per foramen, etc.* Dicitur habens et amans divitias, unde in Luca : *Erat quidam dives, ut notetur habitus ibi et amor.* Dicitur superbus, quia ex divitias nascitur superbia, unde beata virgo Maria : *Esurientes implevit bonis et dirites dimisit inanes.* Dicitur aliquis habens spirituales divitias, unde in Psalmo : *Vultum tuum deprecabuntur omnes dirites plebis,* id est qui amant divitias spirituales. Dicitur Deus propter totius boni plenitudinem et abundantiam, propter scientiam et potentiam ; unde dicit Apostolus : *Deus autem qui dives est in misericordia.* Dicitur etiam divina natura, unde in Psalmo : *Simul in unum dives et pauper,* id est divina natura secundum quam Christus dicitur dives et pauper, id est humana C natura secundum quam fuit pauper.

Dicitur, proprie, unde in Psalmo : *Divitiae si affluant, nolite cor apponere ;* unde Job : *Si latatus fuero super multis divitiis, quasi dicat : Et si multa cognovi quæ facere debui, intelligentia cor non extulit meum.* Sancti enim minime exsultant cum cognoscunt quæ faciunt, sed cum bona faciunt quæ cognoverunt. Dicuntur divitiae divinum eloquium, unde Job : *Et bibent scientes divitias ejus ;* Iudeorum namque divitias gentiles scientes bibrunt, quia fluentis sacrae locutionis quæ prius habuerunt Iudei conversa gentilium mentes irrigantur. Dicitur abundantia, unde Apostolus : *O altitudo divitiarum sapientie et scientie ! et alibi : An divitias beatitatis ejus et patientie et longanimitatis contemnitis ?*

Dolare proprie lignum rude non perfecte nec plenarie, sed semiplene expoliare, inde *dolabrum*; unde legitur in Legenda Dionysii : *Hebetatis dolabris.* Notat preparare, unde Osee : *Propterea dolari in prophetis, dicit Dominus, id est intelligentia divinarum Scripturarum quæ rudis erat in prophetis fuit dolata, id est sacra Scriptura in prophetis ad intelligendum preparata, quæ antea rudis fuerat,*

adhuc tamen mansit occulta et quasi inexspoliata A usque ad apostolorum tempora per quos fuit ex-spoliata, id est manifestata et aperte declarata, et per alios sacrae Scripturae doctores.

Doma, lis, proprium tectum planum, unde, Joab cepit civitatem Jerusalem per domata saliens. Dicitur tropologia vel mortalitas, unde in scholastica Historia legitur quod tropologia est doma culmini superpositum; historia est fundamentum, allegoria parietes erigit. Tropologia est doma quod tectum consummat et perficit.

Domus, proprie, corpus humanum; unde Job: Qui habitat domos luteas. Dicitur homo peccator, unde in Luca: Diabolus dicit: Revertar in domum meam unde exi. Dicitur Ecclesia militans, unde Psalmista: Lætatus sum in his, etc. Dicitur ecclesia materialis vel templum Dei, unde in Evangelio: Domus mea, domus orationis. Dicitur anima, unde in Psalmo: A domibus eburneis; eadem est templum Dei, unde: Dominus in templo sancto suo. Dicitur conscientia, unde Solomon de anima perfecta: Consideravit semitas domus suæ, etc., semitas domus suæ considerat, quia omnes conscientias cogitationes subtiliter investigat; panem otiosa non comedit, quia hoc quod de sacro eloquio intelligendo per praeceptum, foras in opere ostendit. Dicitur cœli habitaculum, unde in Psalmo: Passer invenit sibi domum, et turtur nidum. Per passarem Redemptor noster, per torturam sancta Ecclesia exprimitur: Passer invenit sibi domum, quia cœli habitaculum noster Redemptor intravit; et turtur nidum, quia sancta Ecclesia, amore Conditoris affecta, crebris gemitibus uititur et velut nidum pacatissimum filiei quietem construit, in qua crescentes filios quasi pullos, quoadusque ad superiora evolent, charitatis gremio calefactos sovet. Dicitur virtutum fabrica, unde Salomon: Diligenter exerce agrum tuum, ut postea ædifices domum tuam, id est castiga carnem tuam ut postea ædifices virtutum structuram. Dicitur corpus Christi, unde in Parabolis: Sapientia ædificavit sibi domum: Sapientia sibi domum condidit cum unigenitus Dei Filius in utero virginis, mediante anima, humanum sibi corpus creavit. Dicitur Ecclesia triumphans, unde in Psalmo: Introibo in dominum tuam, et hoc secundum unam ex-positionem, secundum aliam intelligitur de militante. Et alibi in Joanne: In domo Patris mei, et hoc de triumphanti. Dicitur sacra Scriptura, unde in Psalmo: In domo Dei ambulavimus cum consensu, id est uno modo exponentes. Dicitur sepulcrum mortuorum, unde David: Sepulcra eorum dominus in aeternum. Dicitur infernus, unde Job: Infernus dominus mea est. Domus etiam significat corpus et cœlum, unde Apostolus: Scimus quod si dominus nostra terrestris dissolvatur, habemus dominum non manufactam in cœlis.

Donec aliquando ponitur exclusive, unde de Joanne in Evangelio: Sic eum volo manere donec veniam, quasi dicat: Christus non morietur nisi in adventu meo. Ponitur etiam inclusive et tunc notat finis carentiam vel aeternitatem; unde in Psalmo: Donec ponam inimicos tuos, id est aeternaliter. Ponitur etiam negative et tunc notat impossibilitatem, unde in Evangelio dicitur: Donec cœlum et terram coeant non faciam istud, id est nunquam. Similiter habetur ibi: Antequam convenienter, id est nunquam convenierunt. Ponitur aliquando copulative, unde in Genesi: Det tibi Deus et de rore cœli et de pinguedine terræ abundantiam, donec veniat desiderium collum aeternorum, id est desiderium vite aeternæ per celles significatum.

(53) *Donum vel datum dicunt large quidquid datur. Sunt dona naturalia, scilicet memoria, intellectus, ratio, intelligentia; unde in Epistola canonica Jacobus: Omne datum optimum, omne donum perfectum; ibi vocat dona gratuita, scilicet virtutes. Notat quandoque usum gratiae Spiritus sancti, unde Spiritus sanctus ab aeterno fuit donum, id est donabile, ut notetur aptitudo donationis, sed ipse fuit datum ut notetur usus donationis. — Donum proprium dicitur, ut omne quod datur dicatur donum. Spiritualia dona ut virtutes Spiritus sancti, unde Jacobus: Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, scilicet gratitudo. Dicitur Spiritus sanctus qui est donum Patris et Filii, et notat aptitudinem et non actum, quia ab aeterno fuit donabile, unde Filius dat donum æquale sibi. Restrингitur tamen ad designandum septem dona Spiritus sancti antonomastice.*

Dormire, proprie mori, unde in Psalmo: Ego dormi et soporatus sum. Notat carnale commixtum celebrae, unde in Genesi ait Rachel ad Liam: Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filii tui. Notat jacere in vitiis, unde Apostolus: Surge, qui dormis. Notat etiam sanctos tribulationibus expondere, unde in Psalmo: Exsurge, quare obdormis? Notat in proximo a morte suscitare, unde ait Chrysostomus in Evangelio: Non est mortua puella, sed dormit. Notat a curis saecularibus vacare, unde in Cant: Ego dormi et cor meum vigilat, quasi dicat: A curis saecularibus vaco et ita divinis intendo. Notat quiescere, unde in Psalmo: In pace in idipsum dormium. Notat delectari, unde Salomon: Cave ab ea quæ dormit in sinu tuo, id est carnalitate quæ delectatur in te et per quam delectaris.

Dorsum, proprie, fortiores qui sunt in Ecclesia; unde dicit Christus vel Ecclesia in Psalmo: Supradorsum meum fabricaverunt peccatores, id est infideles persecuti sunt fortiores in Ecclesia, quia sicut dorsum fortius est membrorum in animali et expositum oneribus ferendis, ita prelati Ecclesie fortis esse debent et sustinere onera tribulationum

(53) Hujus capituli pars secunda, quæ paucis mutatis eadem cum prima est, in vetusta editione seorsim ponitur.

et adversitatum ceterorum. Dicitur libertas arbitrii, unde in Psalmo. *Et dorsum eorum semper incurva*, id est permitte semper incurvati libertatem arbitrii Iudeorum, cui tam bona opera quam mala innituntur, id est tanquam dorsum incurva in appetitu. Dicuntur aliqui a Deo postpositi, quos scilicet non respicit oculo misericordiae, unde: *Pono eos deorsum*, id est postpono eos. Dicuntur activi, unde in Psalmo: *Posteriora dorsi ejus*.

Draco proprius, unde: *Laudate Dominum de terra, dracones*, nec est ibi dracones (§4). Dicit enim Augustinus: *A draconibus incipi, quia non majora animantia super terram*. Dicitur etiam malitia, unde: *Erit cubile draconum et pascua struthionum*. Per dracones malitia, per struthiones hypocrisis cunctis intuentibus imaginem designat. Struthio enim speciem volandi habet, usum non habet, quia hypocrisis cunctis intuentibus de se imaginem sanctitatis insinuat, sed tenere vitam sanctitatis ignorat. In perversa igitur mente draco cubat et struthio pascitur, quia latens malitia callide tegitur et intuentium oculis simulatio bonitatis antefertur. Dicitur etiam diabolus, unde in Psalmo: *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem*; et in Apoc.: *Factum est silentium in celo*, etc.; et in Isaia: *In cubilibus, in quibus prius habitabant dracones, orientur, etc.*; per calamum praedicator, per juncum, qui juxta aquae humorem semper pascitur vel nascitur, pusilli ac teneri designantur auditores saeculi eloquii, per dracones demonum malitia exprimitur. *In draconum ergo cubilibus eulami et junci viror oritur*, quia in his populis quos antiqui hostis malitia possidebat, et doctorum scientia et auditorum obedientia coaceccatur. Dicitur gentilis populus, unde: *Glorificabunt te bestie agri, dracones et struthiones*, et Iudaicus populus et gentilis ad fidem conversi. Per dracones mentes malitiosas in aperto exprimuntur, que per terram in infimis cogitationibus reputantur. Per struthiones hi qui se bonos simulant designantur, qui sanctitatis vitam quasi volatus pennam per speciem retinent, sed per opera non exercent. Glorificari itaque Dominus se a dracone vel struthione asserit, id est aperte malos et lice bonos plerunque ad sua obsequia ex intima cogitatione convertit. Dicitur etiam Antichristus, unde in Apoc.: *Draco movit caudam et traxit secum tertiam partem stellarum*, id est maximam partem sautorum, quia tunc vix justus salvabitur. Et nisi Deus abbreviasset dies non fieret salva caro. Dicitur enim draco, quia quosdam allicet per miracula occulte, quosdam manifeste minis et muneribus. Per draconem intelligitur Antichristus, per caudam extrema ejus persuasio, per stellas hypocritaum fictio designatur, qui bona que faciunt ad percipiendas laudes hominibus ostendunt. Per caudam ergo draconis tertia pars stellarum trahitur in terram, quia ex-

tremo persuasione Antichristi quidam qui videbunt lucere rapientur in terram. Stellas namque in terram trahere est eos qui videntur studio coelestis vita inharrere, ex amore terreno iniuste aperte erroris involvere. Nequissimi Iudeorum principes dicuntur dracones, unde in Jerem.: *Onagri steterunt in rupibus, traxerunt rentos quasi dracones*. Per onagros vel dracones superbi Iudei intelliguntur, ipsi onagri pro mentis elatione, ipsi dracones pro lutentia contagione vocati sunt; *hi steterunt in rupibus*, quia non in Deo sed in summis potestatisibus hujus mundi confisi sunt, dicentes: *Non habemus regem nisi Cesarem*, etc.

Bragma, mæ, proprio nomen ponderis, unde in Machab.: *Vir fortissimus Judas concionem fecit*, etc. B. *Diagnatis* est ineditas dragmæ. *Didragmatis* est una dragma; *didragma*, mæ, est duplex dragma. Dicitur species cantus. secundum quosdam, ut in antiph.: *Ante torum hujus Virginis frequentate nobis dulcia cantica draconis*, ablativi casus, vel *dragmatis genitivi casus*. Sed verius est ut significet ibi dragma ponderationem cantus vel versuum, et dicitur ibi dragma componderatio metaphorice; quia sicut dragma ponderatur, ita versus ibi ponderantur, cum unus dicit unum et alias dicit aliud, et erit sensus: *Offerte dulcia cantica draconis*, id est componerationibus cantus; vel potest ibi notare componerationem modulationis. Sunt enim in musica componerationes symphoniarum et proportionum factæ juxta regulas musicæ quæ dicuntur axiomata. Dicitur interrogatio, unde dicitur dragmaticum loquendi genus. Sunt enim tria genera loquendi: *didascalicon a didasco*, quod est *magister*, sic dictum quale in majori Donato et Lucidario et dialogo inventur, ubi diabolus interrogat et magister respondet hemeniticum, id est *interpretativum*, ab *Herme*, id est Mercurio, qui dictus est *Hermes*, quod est *interpres* sic dictum quale est in Evangelio, Christo parabolice loquente. Est et dragmaticum genus loquendi, id est *interrogativum*, quale in *Bucolicis* ut ibi: *Dic mihi, Dameta*; sed melius, ut dicitur ibi dragma componderatio, cum unus dicit unum versum et alias alium, ut patet in praedicto exemplo Virgilii et in Theodo: B ubi in persona Pseusti dicit quatuor versus, Alathiae quatuor. Dicitur etiam pensum, unde in Luca: *Aut quæ mulier habens dragmas decem*. Dicitur angelica vel humana natura metaphorice, ut in eodem exemplo secundum aliam expositionem. Et dicitur ibi mulier Sapientia Dei; quæ fecit ix pensa, id est novem choros angelorum et humanam naturam quæ componderando fecit. Aniso vero uno penso, id est humana natura, accedit lucernam assumendo humanam naturam. Ante assumptionem enim Christus erat lux, post fuit lucerna, id est lux in testa, et evertit dominum, id est potestatem diaboli vel Synagogam, vel quod melius est, id est Ecclesiam.

Dromedarius proprius camelus cursarius, dictus a *dromos* Graec, quod Latine *velox* dicitur. Sunt duo genera camelorum: unum quod deputatur oneribus ferendis, et aliud cursui faciendo, unde dicuntur dromones naves velocissimæ, et hippodromus, id est circulus equorum; unde legitur quod hecetus *Sebastianus* fuit positus in hippodromo, id est in lata platea ubi equi circuibant.

Dulcis, proprie. Dicitur utilis, unde David: *Qui tecum dulces capiebas cibos*. Dicitur placens, unde David: *Quam dulcia fauicibus meis cloquia tua*. Dicitur misericors, unde David: *Dulcis et rectus Dominus*. Dicitur prosperum, unde Isaías: *Qui dicunt dulce amarum et amarum dulce*.

Dulia large accepta dicitur cultus Creaturi debitus qui dicitur *latria vel theosebia*, id est pietas Christi; unde in Psalmo: *Benedictus Dominus Deus. — Dominus*, dicit Gloss., *cui debetur dulia, Deus cui debetur latria*. Et consistit in oratione, in corporis prostratione, in genuflexione, in oblatione, ut in decimis et primitiis, in speciali dilectione, in speciali timore. Theos enim dicitur *timens vel videns*, et secundum hoc potest intelligi:

*Primus in orbe deos fecit timor; i
videtur tamen velle Augustinus: Latria debetur Christo, non tantum in eo quod est Deus, sed etiam in eo quod est homo, restringitur tamen ad significantium cultum Deo debitum secundum humanitatem qui similiter consistit in praedietis. Stricte dicitur servitus que tantum debetur rationabili creature, ut episcopis, prelatis et aliis, et secundum hoc dicitur a *doulon* quod est servitus. Et haec est quasi pusitiva quam majoribus debemus, qua consistit in dilectione, in servitio, in obedientia et hujusmodi. Media vel comparativa est quæ debetur angelicæ naturæ. Maxima vel superlativa est quæ debetur humanae Christi naturæ.*

Durus, proprie, dicitur horribilis, unde Isaías: *De terra horribili visio dura annuntiata est mihi*. Dicitur graviter percutiens, unde Isaías: *In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro et grandi*. Di-

A citur obscurus vel non intelligibilis, unde in Evangelio: *Durus est sermo ille, quis potest eum audire?* Dicitur inflexibilis, unde in Exod.: *Vidi contentiōnem tuam et cervicem tuam durissimam*. Dicitur impossibile, unde in Act. apost.: *Durum est tibi contra stimulum calcitrare*.

Dux, proprie, apostolus; unde in Psalmo: *Principes Iuda, duces eorum; per principes Iuda et Zabulon et Nephthalim intelliguntur apostoli, qui forsitan fuerunt ex his tribibus; et isti sunt duces eorum qui in ecclesiis benedicunt Deum*. Dicitur auctor erroris, unde in persona Ecclesiæ ait Job: *Vocem suam colibebant duces, quia nimurum haereticæ qui post se errantes populos trahere conabantur, nec loqui nunc perversa non audent, et auctoritatis frenantur pondere et rationis virtute*. Dicitur principale vitium, unde Job de sancto viro sub eius appellatione dicit: *Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, et ululatum exercitus*. Perpendit enim sanctus qua turba iniquitatum cor prorutat, unde sequitur: *Exhortationem dueum et ululatum exercitus*. Tentantia quippe vitia quæ visibili prelio contra nos militant, alia more ducum praesciunt, alia more exercitus subsequuntur. Dicitur Christus, unde in Psalmo: *Herodii domus dux est eorum, herodius avis est rapacissima, omnium volatilium major, quæ etiam vincit*. Per quam intelliguntur rapaces; sed nec tales Dominus deserit; et est sensus: Quasi passeræ nidificabunt in eedris, et eorum passerum *dux est domus herodii*, id est Christus qui est dominus rapacissimorum ad fidem conversorum. Et nota ubi nos habemus *domus herodii*, alia littera habet *domus fulicae*. Fulica est avis quæ in aquis habitat: hi sunt qui in gratia baptismi confidunt, quorum est domus baptismus; unde sic potest legi haec littera: Qui sunt cedri, qui sunt passeræ, illi qui baptizantur, et horum est fulicæ domus, id est baptismus, qui est dominus regeneratorum, dux est eorum, scilicet passerum, id est Christianorum, videlicet ad celos ascendentium.

E

Ebur, proprie, castus sive castitas, unde in Psalmo: *Myrra et gutta a domibus eburneis*. Dicitur aliquis de modernis Patribus ad sustinendum martyrium paratus vel martyrio expositus, unde de predicatoribus Novi Testamenti legitur in Threnis: *Rubicundiores choro antique, quia magis parati ad martyrium vel expositi martyrio quam antiqui patres*.

*Ecce quandoque notate evidentiā, ut hic: Ecce enim ex hoc. Quandoque notat admirationem, ut in Evangelio: *Ecce mulier Chananæ a snibus regni*. Iohannes Chrysostomus dicit evangelistam dixisse admirantem: *Ecce quam mirum!* Quandoque excitacionem, unde Isaías: *Ecce virgo concipiet*. Scriptura etiam, ut ait Jeremias, omnes excitat quasi a sonno audire prodigium: *Ecce virgo concipiet*.*

Ecclesia est materialis locus in quem conveniunt

D fideles, unde: *Mulieres in ecclesiis taceant*. Dicitur etiam conventus fidelium, unde in Psalmo: *In medio Ecclesiæ laudabo te; alibi: In ecclesiis benedicite Domino*. Dicitur conventus malorum, unde David: *Odivi ecclesiam malignantium*. Dicitur prelates ecclesiæ, unde in Evangelio: *Et si sic non acqueriverit, dic ecclesiæ*, id est prelato vel superiori, etc.

Effundere, proprie. Notat silium luxuriae, unde in benedictionibus Jacob: *Ruben, effusus es sicut aqua; sicut euina aqua vilater effunditur, ita tu totus vili libidini effusus es, quia ascendisti cubile patris tui*. Notat parturire, unde in Praefatione beate Virginis: *Huic mundo lumen aeternum effudit*, id est parturivit Iesum Christum. Notat divinae vindictæ inundationem, unde David: *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non norerunt*, etc. Notat ardorem charitatis

in animam ponere, unde David : *Et effudi in te animam meam.*

Egredi, proprie. Notat etiam æternum egressum Filii a Patre, unde in Psalmo : *A summō celo egressio ejus, et alibi in Michæa propheta Egressus ejus sicut a principio a diebus aeternitatis.* Dicitur nasci, id est temporalis Filii egressio, unde Isaías : *Ereditetur virga de radice Jesse*, etc. Notat prestationem auxilii, unde David : *Non egredieris. Deus, in virtutibus nostris, quasi de prophelis auxilium praestabas in tribulatione, sed modo non egredieris in virtutibus nostris, id est non præstabis nobis auxilium a martyribus nostris.* Notat transitum a contemplativa vita ad activam, unde Christus ad Ecclesiam, in Cant. : *Egredere, egredere, ut intueamur te, id est, tu vir contemplative, qui latet in contemplatione, veni de sinu contemplationis ut appareat quomodo ut exercebis in exercitio vita activæ, et hoc est ut intueamur te, et respondet in Cant. : Lati pedes meos, quomodo coquinabas, id est mundavi mentis afflictiones, quomodo coquinabas temporalia exercendo.*

Emissarius dicitur hircus, unde in Veteri Testamento duo hirci decima die mensis Septembri adducabantur sacerdoti; quorum unus pro peccato offerebatur, fronti vero alterius apponebatur chlamis continens populi peccata quæ populo credebantur esse dimissa. Per hircum emissarium divina Christi natura significatur, quæ in nullo lesa fuit; per illum qui immolabatur, humanitas intelligitur quæ passa fuit; unde in prosa magistri Joannis [Adami] :

Zyma vetus expurgetur,

Hircus emissarius,

Et passer effugient.

Per passerem qui emittebatur divina Christi natura, per illum qui immolabatur natura humana intelligitur. Dicitur equus qui ponitur in equitio ad congiendas equas, unde de Judæis dicit Jeremias, quod sunt veluti equi emissarii hinnentes in seminas. Dicuntur satellites vel etiam officiarii, qui etiam quæstionarii, quia in omnibus extorquent veritatem et tormentis homines cruciant. Dicuntur etiam litores a *lita, lita*, quod est pœna, vel dicuntur lectores, a *lito, litas*; et apparitores, id est assistentes apparituris, id est pœnis, a *paritura, rœ*, quod est pœna; vel quia faciunt reos in curia apparere, unde in Samuele : *Præcepit Saul emissariis ut interficerent sacerdotes*, id est interfactores.

Emittere, proprie. Notat infusionem vel inspirationem Spiritus sancti, unde in Psalmo : *Emitte spiritum tuum, et creabuntur.* Notat Filii hominis incarnationem unde Isaías : *Emitte agnum, Domine.* Notat bonum operari vel virtutum redolentiam et bonorum operum diversitatem; unde in Cant. : *Ecce emissiones tuæ paradisus*, dicit Christus, id est virtutes tue vel opera sunt delectabiles ut paradisus.

Energia, furor, unde et energeunctoris dicitur ar-

A reptus a dæmonio, quasi interius laborans ex intentis defectu. Epiphania dicitur illa intelligentia quam habent superiores ordines angelorum, unde Joannes Scotus dividit theophaniam in epiphaniam, hyperphaniam, hypophaniam. Est autem epiphania incatesc niis affectionis altiorisque intellectus judicique libera resultatio distributa: per primam partem huius descriptionis intelligimus seraphim, quod interpretatur ardens; per secundam cherubim, per tertiam thronos; resultatio dicitur quia sicut radii solares retro salunt a clypeo, ita intellectus istorum ordinum retro videtur saltare cum notitiam de Deo plene habere non possit. Dicitur Antiochia, quæ primo dicta est Reblata, post Emath, unde Emathii campi, unde Lucanus : *Bella per Ema- thios*; post Antiochia ab Antiocho Magno qui eam reparavit. Et dicitur Antiochia quasi contra ochis, *ochis enim interpretatur mare vel velox*, et inde oceanus mare; post Epiphania ab Antiocho Epiphane, qui dictus Epiphanes quasi superillustris. Dicitur etiam solemnitas apparitionis stellæ supra domum divisorii.

Equus, proprie. Dicitur præparatio rectæ intentionis, unde Job : *Equus parvus est in die belli, sed Dominus salutem tribuit*, quia contra tentationem se animus præparat, sed nisi adjuvetur desperat, salubriter non decertat. Dicitur prædicator, unde Habac. : *Misisti in mare equos tuos*, quia in mare hujus mundi missi sunt prædicatores sancti per quorum prædicationem turbati sunt populi. Dicitur potentia terrena, unde in Psalmo : *Fallax equus ad salutem*; et alibi : *Dormitaverunt qui ascenderunt equos*, id est in mortem animæ mentem a veritatis luce clauerunt qui in præsentis vita honore confisi sunt. Dicitur honor terrenorum, unde David : *Hi in curribus, et hi in equis.* Dicitur peccator, unde Moyses : *Equum et as- censorem projecit*, id est peccatorem et disibolum. Dicitur sanctus, unde dicitur quod Judas aliando fuit equus Christi dum bonus fuit. Dicitur etiam humanitas Christi, unde in Gen. : *Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi*, id est humanam Christi naturam, ut cedat ascensor ejus retro, id est anima Christi separetur a corpore; et secundum (55) per Dan intelligitur Judas; Judas tamen legitur fuisse de Issachar. Dicitur etiam corpus sancti, unde in Apoc. dicitur quod Agnum sequebantur sancti in equis albis; et certè in equis albis sancti sedere referuntur, quia eorum corpora luce justitiae et castitonie candore claruerunt. Dicitur superbis, unde in Psalmo : *Nolite fieri sicut equus et mullus*, id est superbi et stolidi.

Ericius vel erinacius dicitur cuniculus secundum quodam, qui alio nomine dicitur cyrogrillus. Dicitur etiam cuniculus, quia vadit per cuniculos; id est per meatus subterraneos. Sed verius est ut dicatur ericius. Est enim ericius animal spinosum, unde legitur in Passione beati Sebastiani quod beatus Sebastianus cooperitus erat sagittis sicut ericius spinis.

(55) An secundum aliam intelligentiam, ut sæpe alibi?

Dicitur peccator spinis peccatorum obsitus , unde Psalmista : *Petra refugium erinaciis*, id est Christus malis, etc.

Eruca, vermis, ab *eruo*, *is*, quia flores herbarum eruit. Dicitur radix cuiusdam herbae esibilis. Dicitor luxuria, unde in Joele : *Residuum erucae comedit locusta*. Et dicitur eruca luxuria, quia sic ut eruca terrae insidet, ita luxuria carni adhæret.

Esca, proprie. Dicuntur sancti esca , unde in Job de Behemoth legitur, id est de diabolo, quod delicata quærit, id est sanctos vult sibi incorporari; et alibi David : *Qui devarauit plebem meam sicut escam panis*. Dicuntur accessaria , unde in Psalmo : *Qui dat escam omni carni*. Dicitur verbum divinum, unde in Psalmo : *Qui dat jumentis escam ipsorum*, id est simplicibus pabulum verbi divini. Dicitur benignitas divina quam exhibet Deus omnibus, unde David : *Oculi omnium in te sperant, et tu das escam ipsorum*.

Et quandoque copulat sine distributione, ut : *Et Pater et Filius et Spiritus sanctus*. Quandoque cum distributione, ut *Socrates*, et *Plato currit*. Est enim et terminorum copulatio et rei distributio. Quandoque ponitur causaliter, unde in Psalmo : *Comparatus est jumentis insipientibus*, quia *factus est similis illis*. Quandoque copulat naturas, unde : *Christus Deus est et homo, et Socrates est justus et bonus*. Quandoque tenetur expositivo, unde Marcus et Tullius ; et in Psalmo : *Judica me, Deus, et, id est, discerne*. Quandoque copulat prolatum cogitationi, ut in principio Ezechielis : *Et factum est*; et in Psalmo : *Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum*. Cum ibi sit diapsalma, non continuatur præmisso, sed potius ei quod Psalmista revelaverat in mente de Christo. Quandoque notat diversitatem personarum , ut in Evangelio : *Qui videt me videt et Patrem*; quod ponitur ad signandum unitatem essentiae et ad prohandum pluralitatem personæ, quia si diceretur : *Qui videt me videt Patrem meum*, videretur eadem persona Patris et Filii, sicut de Deo : *Qui videt me videt Filium*; quandoque effectum rei, ut : *Deus est justus et bonus*, id est efficiens causa justitiae et bonitatis , etc. Quandoque causam cum effectu, ut : *Misericors natura et miserator effectus*, vel potest tenui distributive et repetetur sic : *Et misericors et miserator*. Quandoque notat diversus usus, unde Paulus : *O altitudi divitiarum sapientiae et scientiae Dei!* Sapientia dicitur propter coelestia quae sunt ejus notitiae subjecta , scientia propter terrena. Sapientia et scientia idem de Deo predicantur. Quandoque notat vocabula et non. vocabulorum significaciones , unde Boetius in lib. *De Trinit.* : *Marcus et Tullius sunt idem numero, eadem ratione posset dici : Marcus est idem Tullio*, vel est fortior Tullio , sed incongrue diceatur : *Marcus est idem Marco*, vel est fortior Marca.

Euge quandoque notat irrisiōnem , quandoque testator adulatiōnem, ut in hoc exemplo potest notari : *Confundantur omnes qui dicunt mihi : Euge, euge*; primum cuge est irrisorium , secundum vero adju-

latorium. Quandoque significat congratulationem, ut in Evangelio : *Euge. serve bone et fidelis*. Quandoque notat exhortationem ut : *Euge quod facite*.

Evellere proprie extrahere. Significat peccata destruere, unde Isaías : *Ut evellas et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes*.

Ex quandoque notat causam materialem, unde : *Quod natum est ex carne caro est*; Paulus : *Factum ex muliere*; et in Symbolo : *Natus ex Maria virginine*. Notat causam efficientem, unde : *Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipse est efficiens causa*. Notat originem, unde : *O sapientia, que ex ore Altissimi prodisti!* et in Symbolo : *Qui ex Patre Patre filio procedit*. Notat causam formalem, unde Paulus : *Justus ex fide vivit*, id est justificatus

Ex fide vivit, scilicet vita æterna; fides est causa formalis suæ justificationis. Notat causam instrumentalem , unde dicitur : *Ex veneno huic dato imminet huic mors*. Notat causam occasionalem, unde Apostolus : *Periculis ex genere*; Judæi enim, ex quorum genere, fuerunt occasio periculorum. Notat remotionem vel separationem rei abs re, unde David : *Ex usuris et iniurie redinet animus eorum*. Notat transitum rei, unde : *Inclinavit ex hoc in hoc*. Notat statum immutationis alicuius rei , unde in Actibus apostolorum : *Factus est ex Saulo Paulus*. Notat partes constitutionis, unde in Symbolo Athanasii : *Perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali, etc.*, id est divina et humana natura constituit Christum. Notat convenientiam vel exigentiam aliquorum in unum, unde Christus constat ex tribus substantiis, id est divina natura, corpore et anima , id est tres substantiae convenient ad hoc ut sit Christus ; divina natura non erat pars Christi, sed Christus. Nullum enim totum est sua pars. Similiter nec humana natura. Alioquin, ut dicit Augustinus : *Christus crevit cum ei accessit humana natura*. Simile habemus in Porphyrio, ubi dicit quod statua constat ex materia et forma ; non enim materia et forma sunt partes constitutiva statua, sed exiguntur ad ejus esse ; et enim est materia statua et ipsa statua.

Excludere, proprie, manifestare, unde David : *Excludas eos qui probati sunt argento*, id est manifestes doctores qui probati sunt eloquio sacre Scripturae, quod fit tempore hereticorum, quia tunc manifestantur boni clerici; per argentum eloquium intelligitur, juxta illud Psalmista : *Eloquia Domini, eloquia costa, argentum igne examinatum*. Nota igitur quod ponitur excludere pro manifestare, quia per aliquarum rerum exclusionem manifestantur illa quæ prius in materia latebant, et inde dicuntur exclusores aurifabri, proprie illi qui imagines in lignis vel lapidibus per artificiosam subtractionem sculpani.

Excutere, proprie. Signat a veniali peccato abstinerē vel cavere, unde in Evangelio : *Exculte pulvrem de pedibus vestris*, id est in prædicatione vestra debetis cavere a vana gloria. *Aliqui sunt qui*

vanam gloriam non appetunt, sed nulli sunt qui A consilio hominum, expulsionem et furorem propriæ oblatam respuant, ut ait Hieronymus; et alibi: Hoc solum gloriosum retinet sibi humana gloria ut appetitores suos contemnat et appetat contemptores; unde apostoli dicuntur excusores vel filii excusorum, id est prophetarum, qui erant pleni sacri frumenti, id est intelligentia spirituali, qui prædicatione apostolorum aperti sunt et excusati: hi apostoli aperuerunt spiritualem intelligentiam prophetarum quæ in propheticæ latebat.

*Exire, proprie. Notat æternam Filii generationem, unde in Evangelio: *Exitit, qui seminat, semiuare semen suum;* id est Filius Dei assumptus humanam naturam ut seminaret divinam doctrinam, unde in Michæa: *Et tu Bethlehem, terra Iudei; ex te enim exiet dux.* Notat divulgationem verbi, unde in Evangelio: *Exit sermo inter fratres,* id est sermo divulgatus est; et alibi: *Exitum mortis;* et in Prisciano: *Exitus hominem.* Notat liberare, unde in Evangelio: *Projicite eum in tenebras exterioreas et non excat inde,* id est non liberetur. Signat transire de quiete ad laborem, unde Psalmista: *Exitus homo ad opus suum.**

*Expellere, proprie. Notat ducere sive inundantiam charitatis, unde in Marco: *Tunc expulsus est Jesus in desertum a spiritu,* id est nimio affectu charitatis se tentari permisit. Et notat ibi expulsus, id est a*

A consilio hominum, expulsionem et furorem propriæ charitatis.

*Exponere significat manifestare, unde in Evangelio: *Exponete nobis parabolam hanc.* Notat publicare, unde dicitur: *Meretrix exponebat se omnibus.* Notat exhibere, unde dicitur: *Iste exponit equum suum venalem,* id est exhibet venalem.*

*Exsurgere, proprie. Dicitur Deus a mortuis resuscitari, unde in Psalmo: *Ego dormivi, et somnum cepi, et exsurrexi;* et alibi: *Exsurrexi et Dominus suscepit me.* Deus dicitur exsurgere quando lidem tepercidente in homine excitat. Deus dicitur dormire quando fides ejus tepescit in nobis, unde in Psalmo: *Exsurge, quare obormis, Domine.* Deus dicitur exsurgere, patrocinium alicui conferendo, unde David: *Exsurge in adjutorium militi.* Dicitur Deus auxilium per vindictam ferre, unde David: *Exsurge, Deus, et dissipantur inimici ejus.**

*Extra aliquando notat locum, aliquando notat immensitatem, ut cum dicitur de Deo: *Inter cuncta non inclusus, extra cuncta non inclusus.* Aliquando ponitur exclusive, unde in Joanne: *Extra Synagogan facient vos.* Aliquando notat separationem animæ a corpore, ut cum dicitur: *Animus extra suum corpus,* id est a suo corpore separata est. Aliquando notat mentis alienationem, ut cum dicitur: *Iste est extra se,* id est *Der ist nicht bei mir selber.**

F

*Fabula, proprie, et dicitur ab olon, quod est *totum, et for, faris,* quia narratio falsorum tota est in verbo et non in facto; unde dicit Apostolus ad Timotheum: *Aniles fabulas derita.* Dicitur etiam historia, unde in Joanne apostolo dicitur: *Audi fabulam et non fabulam.**

*Facere dicitur Deus ratione prædestinationis, unde David: *Qui fecit cœlos in intellectu.* Dicitur facere ratione operationis, unde in Genes.: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat.* Dicitur ratione locutionis, unde: *Et factum est verbum Domini ad me,* id est prophetae locutus est, etc. Dicitur ratione permissionis, unde Amos: *Non est malum in civitate quod Deus non faciat,* etc. Homo dicitur facere ratione cogitationis, unde Dominus ad Iudam: *Quod facis, fac citius,* id est quod facere intendis. Ilomodi dicitur facere etiam ratione locutionis, unde: *Noti facere verbum super hoc,* id est non loquaris super hoc. Ratione operationis, unde Psalmista: *Hæc fecisti et tacui,* etc.*

*Facies, proprie. Dicitur mentis intentio; unde legitur in Job: *Opernit faciem ejus crassitudo,* quia facies honorabilior pars corporis est; per faciem mentis intentio significatur, per crassitudinem abundantia. Faciem ergo crassitudo operit cum desiderata terrenorum abundantia oculos mentis premitt. Dicitur etiam sanctus prelatus, unde in persona Ecclesie ait: *Facies mea intumuit a fletu.**

C *Facies Ecclesie sunt hi qui alii prælati peccata infirmorum plangunt, et hoc est: *Facies mea intumuit a fletu.* Dicitur etiam cogitatio diaboli, unde Job: *Faciem ejus præcedat egestas.* Egestas dicitur carentia æternæ beatitudinis vel virtutum. Faciem ergo diaboli præcedit egestas, quia nemo cogitatione diabolo per experientiam jungitur nisi prius virtutum divitiae deducatur. Dicitur etiam Filius Dei, quia facies Patris sive voluntas in Filio demonstratur; unde in Malachia: *Ecce ego mittam angelum meum ante faciem meam,* id est Joannem Baptistam ante Filium meum. Dicitur familiaritas, unde in Exodo Deus locutus est ad Moysen facie ad faciem, id est familiariter cum eo loquebatur. Dicitur manifestatio, unde Apostolus: *Videbimus eum facie ad faciem,* id est manifeste. Dicitur divina propitiatio, unde David: *Quare avertis faciem tuam a me?* Dicitur alias simillimus Deo, unde in Exodo Moyses ad Dominum dixit: *Ostende mihi faciem tuam;* et Dominus respondit: *Non videbit me homo et vivet,* etc.; et Moyses: *Facies tua nos præcedat,* id est aliquis similissimus tibi, scilicet angelus. Dicitur presentia, unde diabolus de Job: *Nisi in facie tua benedixerit tibi;* et alibi: *Tunc videbis quod in facie benedicat tibi,* id est in praesentia, etc. Dicitur cor humana, unde in Gen.: *Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae;* ibi eni per faciem totum corpus intelligitur, secundum figuram quæ dicitur synodo-*

che (sic). Dicitur etiam animadversio, unde in Psalmo . Avertit faciem suam ne videat in finem; et alibi : Averte faciem tuam a peccatis meis, etc.

Factum, proprie. Dicitur incarnatum, unde in Evangelio : Videamus hoc verbum quod factum est; et in Joanne : Verbum caro factum est, etc. Dicitur inspiratum, unde in Luca : Factum est verbum Domini super Joannem. Dicitur praefatum, unde Deus dicitur creare quae facta, id est quae ab eo prædestinata vel ordinata sint, etc.

Facula, proprie. Dicitur diabolus; unde in Apoc. : Et cecidit de celo stella magna ardens tanquam facula. Diabolus dicitur stella propter sui originem et naturæ subtilitatem, quæ cecidit de celo per superbiam; et est ardens per invidiam et malitiam ut facula, quia alios incendit ad nequitiam et opera iniquitatis.

Fax proprie. Dicuntur fax ceremonialia legis, unde in Psalmo : Et inclinavit ex hoc in hoc, verumtamen fax ejus non est exinanita. Dicitur etiam mortale peccatum vel pena aeterna que non est exinanita a Iudeis; unde Origenes super illum locum in Glos. . Verumtamen fax ejus, id est pena pro peccato. Dicitur carnalis concupiscentia, unde in Psalmo : De lacu miseriae et de lacu facis.

Falx, proprie. Dicitur ligatio vel solutio; unde : Nemo debet dimittere falcem in manu alterius, id est non licet alicui ligare vel solvere alterius parochianum. Dicitur judicari potestas, unde in Apoc. : Et habebat in manu ejus, in potestate sua dispositionis, falcem, id est judicariam potestatem; acutum, id est amputare paratum, id est separare honos a malis, etc. Dicitur dies mortis vel dies iudicii, unde Isaia : Confabunt gladios suos in romeres, et lanceas suas in falces; quia tunc cessabunt rebelliones ad hoc ut habeamus fructum in die iudicii, quando erit tempus missionis, quia secamus falsoe, etc.

Fama, proprie, laus; unde legitur : Cruditis est qui famam negligit. Dicitur omnis divulgatio. Philosophus in libro septimo Ethic. : Fama quam omnes famant in toto non perditur.

Fames, proprie. Dicitur angelus famis, unde in propheta : Mittam famem in terram eorum, id est angelum qui deputatur huic. Dicitur desiderium convertendi aliquos, unde in Psalmo : Famem patientur ut cunes, id est desiderium convertendi habeant.

Familia, proprie. Dicitur etiam fidelis populus suo prælato subjectus; unde in Evangelio : Quis, putas, est fidelis servus, et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam? Dicitur gentilis populus, unde in Psalmo : Et adorabant in conspectu ejus universæ familiæ gentium.

Farina, proprie. Dicitur fides, vel anima, vel populus propter multitudinem; unde in Evangelio . Simile est regnum caelorū fermento quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus. Satum est genus mensuræ modium unum et diuidum continens. Est ergo sensus : Similis est Ecclesia doctrinæ

A quam ipsa abscondit in fide Patris et Filii et Spiritus sancti, vel in tribus satis farinæ, id est in tribus potentissimis anime, vel in hominibus ex tribus filiis Noe, vel in tribus ordinibus Ecclesie, scilicet, virgininum, conjugatorum, continentium.

Fasciculus, proprie, congeries pluriarum. Dicitur Christus, unde : Fasciculus myrræ dilectus meus mihi, id est dilectus meus, dicit Ecclesia, fasciculus myrræ mihi fuit, id est ad utilitatem meam Christus sustinuit amaritudinem passionis. Dicuntur mali coadunati in pena, sicut coadunati fuerint in culpa; unde in Evangelio legitur quod angeli colligent zizania per fasciculos ad comburendum, id est malos ad puniendum, etc. Dicitur conventus honorum in patria, unde David, in lib. Regum, cum vellat occidere Nabal, virum stultum, occurrit uxori ejus ei, scilicet Abigail, et procidens adoravit eum, dicens: Domine, parce viro, ut sit anima tua custodita quasi in fasciculo viciuum, id est sis in congregazione istorum qui vivunt, id est semper virent, sicut fasciculi vitium in aquam mituntur ut perpetuum habeant viorem.

Fascinare, proprie, verbo vel visu alieni nocere, unde Virgilius :

Nescio quis tencros oculus mihi fascinat agnos. Dicitur decipere, unde Apostolus : O insensati Galatæ, quis vos fascinavit veritati non obediens? id est decipit. Significat invidere, unde secundum aliam expositionem : Quis vos fascinavit? id est quis pseudopropheta vobis invidit?

Fatum dicitur temporalium rerum series secundum divinam Providentiam procedens, unde Boetius, in lib. De consol. philos., distinguit inter providentiam et fatum. Dicitur divina providentia, unde Statius :

Parcarum prænosce manus fatumque quod ultra est. Solet etiam dici generatio essendi, continuatio, corruptio; unde apud autores tria assignantur fati : Clotho, Lachesis, Atropos.

Fauces, proprie. Dicitur etiam mens humana sive cogitatio, unde in Psalmo : Quam dulcia fauibus meis eloquia tua! Dicuntur apostoli, quia per ipsos, tanquam per fauces, emittit Christus vocem suam in universum mundum; unde in Psalmo : Rauco factæ sunt fauces meæ, id est apostoli in passione in fide fecerunt. Dicitur mortis devoratio, unde : Eripuit nos de fauibus mortis. Dicuntur etiam prærupta montium, unde : Jonathas descendebat per fauces montium, id est per prærupta montium, contra Philistinos.

Farilla, proprie, fragile; ut : Et erit fortitudo vestra ut farilla, id est fragilis. Dicitur vile, unde Job : Et assimilatus sum farilla et cineri. Dicitur annihilatum vel annihilatio, unde : Fit radix eorum quasi farilla, id est intentio eorum annihilabitur vel erit innihilis.

Favus proprie mel in cera. Dicitur pagina Veteris Testamenti quod in se, quasi mel, doctrinam evangelicam continebat; unde in Cant. : Comeai fa-

vura meum cum melle meo, id est scientiam Veteris Testamenti, quae per favum; et scientiam Novi Testamenti, quae per mel intelligitur, mente incorporavi. Dicitur aliquid desiderabilius in mundo, ut in Psalmo: *Desiderabilia super aurum, etc., et dulciora super mel et fayum.* Dicitur divinum eloquium, unde in Cant.: *Favus distillans labia tua*, quod de Ecclesia dicitur. Dicitur resurrectione Christi, propter illam ineffabilem delectationem et gaudium, quod habuit Christus in resurrectione; unde secundum aliam expositionem: *Bibi vinum meum cum lacte meo*, id est resurrectionem; unde etiam dicitur Christus comedisse favum mellis post resurrectionem.

Fel, proprie. Bicitur amaritudo mentis vel malitia quam obtulerunt Christo pro esca; unde David: *Et dederunt in escam meam fel.* Dicitur tribulatio, unde Christus: *Et circumedit me felle et labore.*

Femur, proprie. Dicitur earnis infirmitatis; unde in Cant.: *Lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiant, etc., super femur suum*, id est super carnis infirmitatem. Dicitur etiam humana natura, unde in Psalmo: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*, id est deitate super humanitatem. Dicitur Christus, unde in Genes.: *Abraham dixit seruo suo: Pone manum tuam sub femore meo*, id est iura super illum qui descensurus est de femore meo. Dicitur propagatio carnis, unde in Domino dicitur in Apoc.: *Qui habet in vestimento et in femore suo scriptum: Rex regum et Dominus dominantium.* Quia ergo propagatio generis humani venit in mundum ex virgine, id est per incarnationis sue mystérium, quia rex esset et Dominus, cunctis gentibus indicavit; in vestimento, id est in carnē, et in femore scriptum habuit: *Rex regum et Dominus dominantium.*

Fenestra, proprie. Dicuntur quinque sensus corporis; unde Jeremias: *Mors intravit per fenestras.* Quinque enim sensus sunt occasio mortaliter peccandi. Dicuntur sententiae aperte sacrae Scripturæ, sicut cancelli dicuntur obscuræ; unde in Cant.: *Dilectus meus stat post parietem, respiciens per fenestras*, id est per loca manifesta sacrae Scripturæ; prospiciens per cancellos, id est per obscura loca sacrae Scripturæ, quia Deus respicit nos per apertas et obscuras Scripturas. Dicuntur virtutes, unde Isaías: *Qui sunt hi qui ut nubes volant*, id est apostoli quorum prædicatio ubique diffusa est; et quasi columbae ad fenestras suas, id est in virtutibus perseverantes. Notat prælator sanctæ Ecclesiæ, unde Ezechiel, revelatione ultima, templum videns dixit: *Terra usque ad fenestras et fenestræ clausæ in hoc templo, scilicet in Ecclesia.* Fenestrae sunt sacerdotes qui in populo fidicium lumen prædicationis fundunt; sed cum terra usque ad fenestras et fenestræ clausæ sunt, quia cum terrena cogitatio sacerdotum cordibus exerecit, fenestræ lumen non fundunt, quia sacerdotes ab officio prædicationis obmutescunt. Dicitur mens contemplativa, unde in Ezech.: *Fenestra: obli-*

qua in thalamis, per quas corda Dei amore ferventia intelligent. In [fenestris] autem obliquis pars illa per quam lumen intrat angusta est, sed pars interior quæ lumen suscipit ampla; quia nimirus mentes contemplativorum quamvis aliud tenue de vero lumine videant in semetipsis, tamen in magna amplitudine dilatantur. Etiam dicitur beata Virgo, unde in hymno: *Cœli fenestra facta es.*

Fenum, proprie. Dicitur etiam natura humana propter sui corruptionem; quia, sicut fenum modo floret, modo effloret, et nunc in ciborum mittitur: ita humana natura modo floret per juventutem, modo effloret per senectutem, modo elevatur in prosperis, modo deprimitur in adversis; unde Isaías: *Omnis caro fenum.* Dicitur veniale peccatum, unde: *Quidam edificant lignum, fenum et stipulam.* Edificant fenum, id est faciunt veniale peccatum minus; alii lignum, id est majus veniale. Dicitur terrenum bonum, unde David: *Qui producit in montibus fenum*, id est principibus bonum terrenum. Dicitur terfenus honor, unde in Psalmo: *Fiant sicut fenum tectorum.* Dicitur debilis, unde in Apoc.: *Et præcepit illis ne lädererent fenum terræ;* hic per fenum saecula Scripturæ designantur debiles, qui non possunt cibum solidum capere.

Fera, proprie. Dicitur etiam hereticus; unde in Psalmo: *Increpa feras arundinis.* Etiam dicitur indomitus populus, id est gentilis; unde in Psalmo: *Quoniam neæ sunt omnes fera silvarum.*

Ferculum proprie. Potest dici tribunal quod fertur de loco ad locum, vel lectus, secundum quam significacionem exponitur ad litteram quod legitur in Cant.: *Ferculum fecit sibi Salomon de lignis Libani.*

Fermentum, proprie. Etiam dicitur peccatum; unde Paulus: *Non fermento veteri.* Etiam dicitur prava suggestio et modica, unde in Evangelio: *Modicum fermentum totam massam corrupit*, modica et prava persuasio, vel suggestio, totum gregem fidelium corrupit. Dicitur publicus fornicator, unde Apostolus: *Expurgate vetus fermentum.* Etiam dicitur hypocrisis, unde in Evangelio: *Attendite a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis.* Dicitur charitas, unde legitur quod mulier miscuit fermentum in farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum. Sicut enim fermentum totam massam cui adjungitur sua ariditate in sui naturam convertit, ita charitas sui fervore opera bona consolidat, et totum hominem accendit, et ad amorem Dei invitat.

Ferramenta, proprie. Etiam dicuntur minoria Domini flagella; unde legitur de adificatione templi Salomonis: *Malleus et securis et omne ferramentum non sunt auditæ in domo Domini cum adificaretur.* Per domum illam sancta Ecclesia designatur quam Dominus habitat in cœlestibus, ad cuius adificationem electorum animæ, quasi quidam expoliti lapides, deseruntur; qui, cum adificantur in cœlis, nulli ieiüs audiuntur, quia in aeternis patriæ omnes persecutionum strepitus conticescant. Nequaque ibi malleus percutit, quia nulla animadversio affligit;

non securis incidit, quia receptos interius nulla foris A tor, qui alias parturit ad fidem sua prædicatione; severitatis sententia proiecit; non ferramenta perstrepunt, quia ultra quælibet minima flagella non sentiuntur.

Ferre proprie *aferre*, unde in Evangelio Maria Magdalena dixit: *Tulerunt Dominum meum*, id est absulerunt. Dicitur *conferre*, unde Apostolus: *Beatus vir cui Dominus accepto fert iustitiam*, id est confert. Notatur *dicere*, unde dicitur: *Istud ferebatur inter eos*, id est dicebatur. Notat *cupere*, unde Ovidius in primo libro *Metamorphoscis*:

In nova fert animus mutatas dicere formas,
id est cupiebat vel cupit. Notat *sustinere*, unde Jacob: *Beatus vir qui suffert tentationem*.

Ferrum, proprie. Dicitur bona consolatio; unde Salomon in Parabolis: *Ferrum ferro exacuitur*, quia, dum se invicem consolando fidèles instruunt, *ferrum ferro exacuitur*. Dicitur ille qui non derelinquit malitiā suā, unde Isaías: *Domus Israel versa est in scoriam; omnes hi quasi as, ferrum, stannum et plumbum in medio fornacis*. As quippe, dum percūtitur, amplius cæteris metallis sonitus reddit; qui ergo in percussione positus crumpit ad sonitum murmuratiōnis, in as versus est in medio fornacis. Stannum vero, cum ex arte componitur, argenti speciem mentitur; qui ergo simulationis vittim non caret in tribulatione, stannum factus est in fornace. Ferro autem utitur qui vita proximi insidiatur; itaque in fornace est, qui nocendi malitiā non amittit in tribulatione. Plumbum quoque cæteris metallis est gravius; in fornace ergo illius plumbum invenitur qui sic peccati sui pondere premitur, ut etiam in tribulatione positus a terrenis desideriis non levetur, etc. Ferrum dicuntur etiam predicatorēs sive eloquium divinū, unde in Job: *Reputabit ferrum quasi paleas et quasi lignum putridum as, id est, diabolus decipiens homines per Antichristum, reputabit ferrum, id est predicatorēs, quasi paleas et quasi lignum putridum as, id est perseverantes*. Dicitur etiam soliditas hominis conversi ad fidem, unde Job: *Ferrum de terra tollitur*, etc., scilicet quia infirmus et despectus prius fuerat per terrena negotia, fortis postmodum factus est ad coelestia prædicamenta. Dicitur mortale peccatum, unde Apostolus: *Quidam super fundamento fundant aurum, alii argentum, alii lapides pretiosos, alii ferrum et plumbum, id est mortale peccatum*. Dicitur inflexibilitas mentis vel honestatis intentionis, unde Ezechiel: *Pone faciem tuam ferream et frontem tuam durissimum, id est bonam intentionem tuam inflexibilem*.

Fescennia, cantus nutrimenti quibus invitant parvulos ad somnum, et dicuntur fescenniae a *fascia*, fascia enim dicitur ligamentum illud quo; ligatur puer in eunis. Diendunt etiam illi cantus quos cantaverunt angeli in nativitate Christi, dicentes: *Gloria in excelsis Deo*, unde Hieronymus ait, quod angeli pro fescenniis cantaverunt.

Feta proprie dicitur ovis. Dicitur etiam prædicta-

Fetere proprie, unde de Lazarō dictum est Christo: *Ecce jam fetet, quatriduanus est enim*. Notat vilesce, unde in Exodo filii Israhel ad Moysen: *Judicet Dominus inter nos et vos, quia fetete nos fecisti*, id est vilesce in conspectu Pharaonis. Dicitur manifestum esse, unde communiter peccatum quod est in consuetudine et manifestum dicitur fetere, etc.

Ficus, proprie. Dicitur hereticus sive mali Christiani; unde in Jeremias: *Quid tu vides, Jeremia? Ficus malas valde ego video*. Dicitur humana natura, unde in Evangelio: *Quidam plantavit arborem sicut in vinea sua: haec arbor humanam naturam significat, quæ plantata est sicut siccus; sed in culpa propria sponte lapsa fructum non servat operationis; ad peccatum ex voluntate corruendum, fructum obedientiæ ferre noluit quæ ad similitudinem Dei condita, dum in sua dignitate non persistit, ad quod plantata fuerit servare contemptit*. Dicitur mens humana, unde propheta: *Posuit vineam in desertum, et sicum decorticavit; insidianibus spiritibus Dei vinca in desertum ponitur, cum plena fructibus anima humana laudis cupiditate dissipatur; sicum dirigens decorticavit, quia seductam mentem in favoris appetitum rapiens tegmen humiliatum tollit*. Dicitur bona operatio, unde in Evangelio: *Nunquid colligitis in spinis iwas aut de tribulis sicutis?* id est creditis bona opera in malis invenire, et econverso. Dicitur Synagoga, unde in Evangelio: *Homo quidam plantavit sicum in vinea, nec fructum fecit; Synagoga sterilis fuit fructu bonorum operum, aude Christus maledixit sicuti non habenti fructum*. Dicitur primitiva Ecclesia, unde in Cant.: *Ficus protulit grossos suos*, id est Ecclesia primitiva apostolos.

Fidelis dicitur verax in promissis, unde Apostolus: *Fidelis Deus qui non permittit vos tentari*. Dicitur etiam verax in commissis, unde in Evangelio: *Quis, putas, est fidelis servus?* Dicitur aliquis fidelis fide sacramenti, unde Christiani dicuntur esse fideles. Dicitur aliquis fidelis a sacramento fidei, ut puer baptizatus dicitur fidelis.

Fides, proprie. Dicitur etiam virtus operans per dilectionem, unde Paulus: *Tria sunt: Fides, spes et charitas*. Dicitur gratia, unde in Habac: *Justus ex fide vivit, ex gratia Dei justificabitur, et sic eternaliter vivet*. Dicitur informis qualitas quam habent falsi Christiani, unde Apostolus: *Si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum*. Dicitur motus fidei, unde Theologus: *Fides est credere quod non vides*. Dicitur subjectum fidei, unde Apostolus: *Christus est fides nostra*. Dicitur collectio articulorum fidei, unde Athanasius: *Quicunque vult*; etc., *teneat catholicam fidem*. Dicitur scientia, unde Cor.: *Fides, id est scientia, non habet meritum cui humana ratio praebet experimentum*. Dicitur fidelitas, unde . Sedecias fidem, id est fidei-

litatem, fregit Nabuchodonosor. Dicitur sponsio certi voti, unde in sacramentis parvulus baptizatur in fide paternorum, quia ipsi spondent pro eo quod ipso credet eum venerat ad annos discretionis, et paterni tenentur ipsum instruere. Dicitur certitudo, unde : *Fa c mihi fidem*, id est certitudinem.

Fieri dicitur aliud apud Deum ratione intelligentie; unde in Gen. : *Fiat firmamentum*, id est in mente divina fuit preordinatum ab aeterno de firmamento creando; et alibi : *Fiat lux*, id est Deus ab aeterno preordinavit de luce futura. Dicitur fieri ratione materie, in Gen. : *Fiat firmamentum et factum est firmamentum*. Dicitur fieri ratione essentiae, unde in Gen. : *Et facta est lux*, scilicet in essentia. Fieri etiam dicitur Deus duplice ratione humanae nature, unde Paulus : *Qui faciens est ei ex semine David*. Dicitur fieri ratione misericordie, unde in Psalmo : *Domine, refugium factus es*; et tunc potius notatur aliud fieri in creatura quam in Creatore.

Figulus proprie dicitur, ut in Jerem. : *Vade in domum figuli*. Dicitur etiam Christus, quia, sicut figulus suo labore facit ollam de limo, ita Christus sua passione nos redemit a peccato; unde in Psalmo : *Reg-s eos in virga ferrea, tanquam vasfiguli confringes eos*; et alibi : *Nunquid olla poterit conqueri adversus manum figuli?* etc.

Figura, proprie qualitas quae attenditur ex linearum dispositione; unde in Daniele legitur quod redditum est figura Nabuchodonosor; non quod prius habuerit formam bovis, consequenter hominis, secundum ipsius opinionem. Hoc dictum est quia tempore sua mutationis credebat se esse bovem in parte leonem. Dicitur etiam signum, unde dicitur de filiis Israel, quod *omnia in figura contingebant eis*. Figura dicitur Filius Dei, unde Apostolus : *Qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae ejus*.

Filius, proprie. Dicitur etiam putationis vel opinionis, unde in Luca : *Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, et putabatur filius Joseph*. Dicitur cognationis, unde in Evangelio : *Invenimus Iesum filium Joseph a Nazareth*, id est de cognatione. Dicitur legalis, unde in Evangelio Jacob est filius Mathan. Etiam dicitur filius legitimus, ut in Veteri Testamento Joseph, et dicitur legitimus quasi de legitimo matrimonio natus. Etiam dicitur adoptionis, unde in Evangelio Nathan filius dictus est David. Dicitur filius naturalis, unde in Gen. Phares et Zara dicuntur filii Iude. Dicitur filius educationis, ut Abraham qui dictus est filius Aram patris uxoris sue, quia eum educavit; unde in Gen. Abraham dixit : *Soror mea et filia patris mei*. Dicitur filius ratione pravae operationis, unde in Psalmo : *Saturati sunt filii suis*, id est pravis operibus. Dicitur filius mutationis, unde Apostolus : *Estote filii Dei*, id est imitatores. Aliquis dicitur filius terrae, ut Adam qui de terra plasmatus est, etc. Etiam dicitur filius naturae, ut Christus, qui

A manet in una et in eadem natura cum Patre. Bi-citar filius gracie, unde in Psalmo : *Ego dixi : Estis et filii excelsi*. Dicitur filius irae, ut quilibet homo conceputus in peccato, unde Apostolus : *Omnes sumus filii irae*. Dicitur filius hominis, ut Christus dicitur esse filius hominis, id est virginis. Dicitur filius praedicationis, ut Antichristus specialiter, qui se et multos perditurus est.

Fitum, proprie. Dicitur subtilis sententia; unde Boetius, in lib. *De consol.*, ait vestem Philosophiae contextam tenuissimis filis et indissolubili materia. Dicitur stabilitas, unde Ovidius :

Omnia sunt hominum tenui pendentia filo!

Fimbria proprie extrema pars vestimenti. Dicitur bonum opus finale, unde in Psalmo : *Gloria eius filiis regis ab intus, in simbris aureis*, id est in bonis operibus quae perseverant usque in finem, etc.

Fingere proprie facere, unde sigulus dicitur fingere, id est facere ollam; et dicitur a *fingo*, *is*, *ere*. Dicitur etiam *simulare*, unde in Luca : *Christus fixit se longius ire*. Dicitur *creare*, unde in Psalmo : *Qui fixit sigillatum corda eorum*, id est creavit animas eorum. Significat fallere vel decipere, unde : *Hypocrita fugit se esse justum*, id est fallacter ostendit.

Finis dicitur loci, unde : *Attingens a fine usque ad finem fortiter*, id est a caelo usque ad terram, quae dicitur finis, quia ultima elementorum, similiter et celum; unde in Psalmo : *Averit oculos suos ne videat in finem*, id est in terrena. Dicitur finis temporis, unde Apostolus : *Nos sumus in quos fines saeculorum devenerant*. Dicitur charitas que dicitur finis consummationis, unde in Psalmo : *Omnis consummationis vidi finem*, id est charitatem. Dicitur etiam vita eterna finis consummationis, unde in titulis psalmi : *Titulus psalmi David dirigens nos in finem*, id est in eternam beatitudinem. Christus etiam dicitur finis consummationis, quia Christus consummavit quae de eo prophetae predixerunt, ut hic secundum aliam expositionem : *Titulus psalmi dirigens nos in finem*, id est in Christum. Mors etiam dicitur finis consummationis, quia in morte omnia opera bona vel mala quae homo egit in vita sua consummatur. Dicitur etiam expletio operis unde : *Hic est finis hujus vel hujus libri*.

Flamen proprie levis status venti. Dicitur Spiritus sanctus, unde canitur :

*Sanctoque flaminis
Necnon ab utroque fuso,*

scilicet a Patre et Filio. Dicitur Christus, unde apud gentiles antiquitus sacerdotes dicabant flamines, a filo, in quorum capitibus erant pileoli, et in summitate eiuslibet pileoli virgula quedam erat erecta, in cuius summitate erat modicum lanæ alligatum filo mediante, ita ut arcerent aves a sacrificiis; habebant etiam archiflamine, id est archiepiscopos, et protoflamen, id est papam.

Flamma, proprie, etiam dicitur donum Spiritus sancti; unde in Apoc. : *Et oculi ejus flamma ignis.* Dicitur *æstus carnalium desideriorum*, unde in Job : *Ramos ejus aresfaciet flammæ.* Rami sunt hi qui adhærent mali. Ramos ergo iniqua aresfacit flamma, quia exemplo ejus ei adhærentes terrenis accenduntur desideriis. Dicitur *flama*, unde in Evangelio : *Crucior in hac flamma.* Dicitur angelus propter agilitatem, propter charitatis ardorem; unde in Psalmo : *Qui facit angelos suos spiritus et ministros suos flammam ignis;* dicitur autem flamma angelus, quia splendet subtilitate scientiae et naturæ, et quia ardet divino amore, quia homines purgat et incendit charitate, quæ charitas hominum peccata consumit.

Flatus propriæ ventus. Dicitur Spiritus sanctus, unde in Psalmo : *Flabit spiritus ejus et fluent aque.* Dicitur anima, unde Isaías : *Omnem flatum ego feci,* id est omnem animam. Dicitur superbia, unde dicitur flatus superbie, et de superbo dicitur in Isaia : *Flatus in naribus ejus.*

Florere propriæ. Florere virtutem habere vel fructum justitiae facere, unde : *Floredit amygdalus,* id est primitiva Ecclesia de Iudeis que floruit in hieme infidelitatis gentium; *impinguitur locusta,* id est gentilitas ad fidem conversa pinguedine charitatis; *dissipabitur capparis,* id est Synagoga permanens in infidelitate. Capparis enim herba est in ejus virtute lanugo oritur, quæ vento dispergitur. Notat juvenilis florem, unde in Psalmo : *Mane florat et transeat.* Significat resurgere, unde in Psalmo de Christo dicitur : *Et floruit caro mea,* id est resurrexit. Notat rosam martyrii, unde in Cant. : *Descendi in hortum nucum,* etc., si *floruerint vineæ,* id est martyres. Sicut enim nali punici granum habet in se ruborem et candorem, ita martyres habent in se rosam martyrii et candorem innocentiae.

Flos, proprie. Dicitur Christus; unde in Cant. : *Ego sum flos campi;* et alibi in Isaia : *Egredietur virga de radice Jesse et flos,* etc. Per virgam virgo Maria, per florem Christus intelligitur. Dicitur etiam humana natura quæ modo floret per juvenitatem, modo efflore per senectutem; vel modo floret per prosperitatem, modo efflore per adversitatem; unde in Job : *Qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra.* Dicitur etiam gloria humanae vitae, unde : *Exsiccatum est fenum et cecidit flos.* Dicuntur exempla sanctorum Patrum, unde in Cantilena amicæ : *Fulcite me floribus,* id est confortate me exemplis antiquorum Patrum; *stipate me malis,* id est exemplis modernorum. Dicuntur anime bonum iuchoantes, unde in Cant. secundum aliam expositionem : *Fulcite me floribus;* anima fulbitur floribus quando requiescit in bono opere, quæ adhuc contemplari non valet vultum Dei. Dicuntur primitivi fidèles, unde in Cant. : *Flores appetuerunt.*

Fluctus, tumultus tentationum; unde in Job Dœ-

A minus dieit mari: *Hucusque venies, hic confringes instrumenta fluctus tuos;* si per mare eorū nostrum acepimus, bene per fluctus tentationes et vitiōrum strepitū accipere possumus. Dicuntur pravae malorum cogitationes, unde in Job : *Pedes meos subverterunt et obstruxerunt quasi fluctus semitas ejus.* Dicitur etiam contradic̄tio infidelium contra bonos, unde in Psalmo : *Elevaverunt flumina fluctus suos.* Dicitur prava suggestio vel tribulationes mundanæ, unde in Psalmo : *Omnia excelsa tua, et fluctus tui super me transierunt.*

B *Flumen* propriæ. Actio hujus sæculi, sicut menti reprobe sub Babylonis specie per prophetam Isaiam exprobrando dicitur : *Denuda turpitudinem tuam, discoperi humerum, revela crura, transi flumina;* in administratione quippe operis turpitudine nudatur, dum vilis mens in ostentatione pravae actionis cognoscitur, quæ quieta prius magna putabatur; humerum discoperit, quando opus suum quod ignorabatur ostendit; crura revelat, quia quibus desideriorum pessimis mundi lucris inhibet, manifestat; flumina etiam transit que actiones hujus sæculi, quæ quotidie ad terminum desuant, indesinenter appetit. Dicuntur sancti predicatores, unde in Eccle. : *Ad locum unde exirent flumina revertuntur, ut iterum fluant,* id est omnes actiones suas ad Deum dirigunt a quo omnis bona actio. Dicitur Spiritus sanctus, unde in Psalmo : *Fluminis impetus tæticat civitatem Dei.* Dicitur donum Spiritus sancti, unde in Evangelio : *Qui in me credit, flumina de ventre ejus fluent.* Dicitur sacra Scriptura, in Psalmo : *Flumen Dei repletum est aquis.* Dicuntur aliqui infideles contradicentes fidei catholicae, unde in Psalmo : *Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt vocem suam.* Quando apostoli predicaverunt, flumina, id est gentiles, elevaverunt contra eos *vocem suam.* Dicuntur contradictiones gentilium seu infidelium, unde in Psalmo : *Abierunt in sicco flumina,* per prædicationem apostolorum. Dicitur fluxus mundanorum tribulationum, unde in Psalmo : *Elevaverunt super flumina Babylonis.* Diciter mundus præsens, unde in Psalmo : *In flumine pertransibunt pede,* id est sancti pertransibunt in Deum sine iniuriate vel inquinatio, etc.

D *Fluvius*, proprie, ignis extremi iudicij; unde in Daniele : *Fluvius igneus egrediebatur a facie ejus.* Dicitur Spiritus sanctus, unde de hypocrita dicitur: *Non videat rivulos fluvii,* id est Spiritus sancti. Diciter infidelis populus, unde in Job Dominus loquens ad Job ait : *Absorbebit fluvium et non mirabitur,* id est Dominus veniens ad iudicium, quosdam qui recte vivere negligunt rapiet, scilicet infideles. Dicuntur negligenter viventes in hoc seculo, unde qui fidem veritatis agnoverunt, sed vivere fideliter negligunt, recte fluvius dici possunt, quia deorsum fluunt. Dicuntur dicta antiquorum Patrum, unde Job : *Profunda fluviorum ipse scrutatur,* id est antiquorum Patrum dicta et abscondita producunt in lycem. Dicitur doctrina diaboli, unde in Psalmo :

Tu siccasti fluvios Ethan, id est suggestiones diaboli destruxisti. Dicitur lapsus mortalitatis, unde Job : *Fluvius subvertit fundamenta malorum*, id est terrena diligentiam ; iniqui enim aeterna negligunt et praesentia fugivita esse non intuentur; mentem autem in amore praesentis vitae figurant et quasi fundatum habitationis in ea sibi construunt, quando in ejus rebus per desiderium solidantur. Dicitur decursio generis humani, unde in Job : *Absorbebit flumen et non mirabitur, et habet fiduciam quod fluat Jordanis in eos*; per flumen humani generis decursus designatur, quod velut a fonte sui origine nascendo surgit, sed ad ima defluens moriendo pertransit; per Jordanem hi designantur qui imbuti sunt sacramento baptismi, quia Redemptor noster in hoc flumine baptizari dignatus est; hic omnes baptizati signantur, quia in flumine Jordanis baptismi sacramentum initium habuit. Dicitur praesens vita, unde Job : *Quomodo si recedant aquae de mari et fluvius vacuefactus arescat; sic hono cum dormierit, non resurget*; mare mens hominis, fluctus sunt cogitationes mentis quae aliae tuncescunt per superbiam, aliae tranquillae sunt per gratiam. Sed cum homo moritur, aquae maris recessunt, arescit fluvius vacuefactus; quia, subducta anima, vacuum remanet corpus; et quia viventes modo quibusdam amaritudinibus affliccimur, modo dulcedine tranquilli et mites invenimus, praesentis vitae decursus comparatione exprimitur maris et fluvii.

Fodere, proprie, pœnitere, unde in Psalmo de Christo : *Foderunt manus meas*, etc. Signat humiliare vel purgare, unde in Psalmo : *Fodebam et scopebam spiritum meum; fodébam*, id est humiliabam; vel scopebam, id est purgabam, id est ejiciebam a terrenitate spiritum meum. Significat peccato consentire, unde in Psalmo : *Lacum aperuit et effodit eum*, etc. Aperit per pravum consensem, effodit per pravam operationem, et incidit in foveam per perseverantiam. Notat conteri de peccato, unde in Psalmo : *Incensa igni et suffossa*. Notat terrenis indulgere vel curam impendere, unde in Luca : *Fodere non valeo*, id est terrenis indulgere non possum.

Folium, proprie. Dicitur Christi predicatio vel ejus verbum; unde : *Et folium ejus non defluet*. Et dicitur folium triplici ratione ; sicut enim folium velat fructum, ita verbum Dei intellectum ; et sicut major copia est foliorum quam fructuum, ita major abundantia verborum quam sententiarum ; et sicut folium transit et cadit in irritum et putrescit, et fructus reponitur in apothecis, ita verbum Dei transit et cadit in irritum, sed sententiae, id est sensus verborum, ponuntur in apotheca mentis. Dicitur etiam humana natura quæ transit ad similitudinem folii ; quia, sicut folium de facili movetur et cito transit, ita humana natura; unde Job : *Contra folium quod a vento rapitur*. Dicitur homo vel mentis levitas, unde Job secundum aliam expositionem : *Contra folium*, etc. Honus folium dicitur, quia ab arbore in paradiso eccecidit, quia tentationis vento

A rapitur et desideriorum flatibus levatur; mens quippe humana quo tentationes patitur, tot ventorum flatibus movetur. Dicitur superficialis intelligentia sive littera Veteris Testamenti, quæ significatur per sicum, in qua non erat fructus sed tantum folia, ita superficialis intelligentia habet multa folia, sed caret fructibus : uade Christus [nihil] invenit in siccum nisi folium, id est in Synagoga litteram.

Fons, proprie. Dicitur donum gratiae spiritualis; unde in Psalmo : *Qui emitus fontes in convallisibus*, id est confers spiritualia dona humilibus. Dicitur fluentum veritatis, unde in Psalmo : *Tu dirupisti fontes*, etc. Fontes et torrentes Dominus dirupit dum apostolorum suorum cordibus fluenta veritatis aperuit. Dicitur pseudopredicator, unde Petrus in canonica Epistola : *Hi sunt fortis sine aqua*. Dicitur Christus, unde Isaías : *Dereliquerunt fontem aquæ riva*. Dicitur initium boni operis, unde in Psalmo : *Quoniam apud te est fons iustæ*, vel Christus secundum aliam expositionem. Dicitur sacramentum baptismi sive triua beatitudi, unde in Psalmo : *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum*, id est aliquis primum conversus ad fidem, ut catechumenus ad baptismum, vel aliquis perfectus ad vitam æternam. Dicuntur Scripturae Veteris et Novi Testamenti, unde in Psalmo : *Et apparuerunt fontes aquarum*; quia Scripturæ Veteris Testamenti, adveniente Christo, reseratae sunt. Dicuntur etiam fontes apostoli, unde in Psalmo : *Hauries aquas in gaudio de fontibus Salvatoris*. Dicitur etiam Ecclesia Dei, unde in laudibus sponsæ : *Fons hortorum, puteus aquarum riventium*.

Forma proprie idem est quod figura, scilicet illa proprietas quæ consideratur secundum dispositionem linearientorum. Dicitur humana natura, unde dictum est de Christo quod formam servi assumpsit, id est humanam naturam. Dicitur divina natura omnia formans et a nullo informata, unde Apostolus : *Qui cum in forma Dei esset*. Dicitur etiam plenitudo gratiarum, unde de Christo in Psalmo dicitur *speciosus forma*. Dicitur sapientia divina, illa scilicet præordinatio sive præconceptionis que fuit in mente divina ab æterno de rebus creandis, unde Boetius : *Non oportet nos deduci ad imaginarias formas, sed ad formas aternas ex quibus aliae sunt*. Dicitur similitudo, unde Dionysius in Hierarch. : *Oportet sursum erigi ad anagogicas et symbolicas formas*, id est figurativas, quæ sine materia esse non possunt. Dicitur proprietas rei, unde Boetius : *Considerat enim corporum formas*, id est proprietates. Dicitur informatio, unde : *Pralatus est forma gregis*, id est subditos informare debet bono exemplo.

Formare, aliquid facere, unde in Gen. : *Formavit igitur Deus hominem*. Notat aliquem virtutibus informare, unde Paulus : *Donec formetur Christus in robis*, id est donec habeat suam formam in vobis quam debet habere per virtutes. Notat assimilare, unde Apostolus : *Nolite conformari huic saeculo*, id est similes fieri hominibus mundanis. Notat unio-

nem corporis et animæ, unde Jer. : *Priusquam te a aliud saceret; quia, sicut gallina assistit ovis ut inde producatur pulli, ita Spiritus sanctus assistebat aquis, id est primordialiæ materie, disponende de rebus futuris; et alibi : Tu futurus es.*

Fornax, dicitur etiam novissima tribulatio futura tempore Antichristi, unde in Apoc : *Et oscedit fūminus putie sicut fūmus fornacis magnæ.*

Fornicari, proprie, mortaliter videlicet animam peccare; unde in Psalmo : *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te, id est qui peccant contra te. Notat idololatriæ, unde in Evangelio Joannis : Nos ex fornicatione nati non sumus.*

Forsitan quandoque notat ircisionem, unde in Evangelio : *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan mihi.* Notat aliquando liberi arbitrii libertatem, unde in Evangelio : *Forsitan rerebuntur Filium meum.* Alibi notat inreparationem, unde Apostolus : *Puto quod forsitan Spīritū Dei habeam in me, etc.*

Fossa, proprie. Dicitur humilitas, unde Isaías : *Ingredere in petram, id est cordis tui duritiam, et abscondere in fossa humo a facie timoris Domini, id est humiliata.* Petram ingredimur cum cordis nostri duritiam penetramus; a facie timoris Domini humo abscondimur, si terrenas cogitationes ab ira districti judicis in humiliata nostræ mentis celamus; ingredi in petram et fessa humo occultari præcipimus, ut, cordis nostri duritiam dirumpentes, iram invincibilem declinemus. Dicitur etiam patientia, unde in lege fossa dicitur esse ut in ea videlicet holocausta serventur; si in altari fossa non esset, omne quod in eo sacrificio repeiret, superveniens aura dispergeret per altare; significatur anima iusti fossa, id est patientia, que humiliat mentem iusti ad tolerandas persecutions. Et sicut fossa custodiebat holocausta ne dispergerentur ab aura, ita patientia custodit animam iusti ne commoveatur vento impatiens.

Fœra, proprie. Dicitur terrenarum rerum oblectatio; unde in Job : *Absconde eos in pulvere simul, et facies eorum demerge in fœream.* Dicitur infernus, secundum aliam expositionem de superbis ait Job : *Simul et facies eorum demerge in fœream.* Recte facies eorum mergi perhibentur in fœream, quia, sequentes infirma mundi, ad inferni barathrum tendunt; justo enim iudicio Dei agitur ut quos hic voluntaria aversio etiam caecat, illuc ab intuito veri luminis digna supplicii fœrea abscondat. Dicitur deceptio, unde Jeremias : *Foderunt fœream anima meæ, id est paraverunt deceptionem.* Dicitur peccati manifestatio, unde in Psalmo : *Et incidit in fœream quam fecit.* Dicitur latebræ defensionis, unde Job : *Ibi habuit fœream ericius, id est latebræ defensionem.* Dicitur meretrix, unde Salomon : *Fœrea profunda est meretrix quæ insidiatur in via quasi latra.*

Fōvere, proprie, sanare; unde Isaías : *Vulnus, et litor, et plaga tumens, non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo, unde solet dici : Istius medicamine vulnera fōventur.* Signat materie assistere vel astare, unde secundum unam translationem : *Et sp̄itus Dēmini fōvebat aquas, ut inde*

inde producatur pulli, ita Spiritus sanctus assistebat aquis, id est primordialiæ materie, disponende de rebus futuris; et alibi : Tu futurus es.

Fragmen propriæ dicitur portio alienus rei, unde in libro Judicum : *Ancilla proiecit fragmen molæ super cervicem Abimelch.* Dicitur sanctus vel prædicator, unde in Cant. : *Genæ tuæ sicut fragmen mali pñnici, quia ipsi sancti sunt genæ Ecclesiæ masticando cibum doctrine, et sunt fragmen mali pñnici, id est rubri passione et candidi castitate; hoc est dicere : Prædicatores tui, qui debent habere candorem eastitatis et ruborem martyrii, sunt sicuti mali fragmen pñnici et genæ habent candorem et ruborem.*

B *Framea* propriæ gladius ex utraque parte acutus. Dicitur anima Christi, quia, sicut aliquis framea hostes expugnat, ita Deus Pater anima Christi hostem malignum expugnavit; unde in Psalmo : *Erue frameam ab inimicis meis.* Dicitur divina vindicta, unde David : *Effunde frameam, et conclude adversus eos.* Dicitur mors sive potestas dæmonis, unde in Psalmo : *Erue a framea, Deus, animam meam, id est a morte, ne detinear in ea.*

Frangere proprie dividere, unde in Psalmo : *Frangere esurienti panem tuum.* Dicitur separare, unde Apostolus : *Si naturales ramæ fracti sunt ab oliva, id est si Iudei separati sunt ab Ecclesia, quid de vobis, o gentiles, qui multo magis? Signat humiliare, unde Prudentius in Psychomachia : *Frangit Deus omne superbum.* Notat pactum non servare vel romper, unde : *Sedechias, frange pactum Nabuchodonosor.* Notat exponere, unde Psalmista : *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.* Notat aperte, unde legitur de Maria Magdalena quod, fracto alabastro, aperte fudit unguentum super caput Jesu. Notat pacificare, unde : *Fregit ille animum ipsius, id est pacificavit.* Notat deflorare, unde dicitur : *Mulier est fracta, id est deflora.**

Frater proprie natura, ut Jacob et Esau. Dicitur frater gente, ut omnes Iudei dicuntur fratres; unde : *Si emeris fratrem tuum, id est Iudeum.* Dicitur frater cognatione, unde in Gen. : *Abraham ad Lot filium fratris sui dixit : Non sit iurgium inter te et me; fratres enim sumus.* Dicitur frater similitudine, unde Jacobus Alphæi dictus est frater Domini, quia similis ei erat. Dicitur frater morum conformitate vel consensu vel affectu, unde in Psalmo : *Ecce quam bonum et quam iucunda un habitat fratres in unum.*

Fremere proprie ferarum, est irrationali iræ motu moveri, unde in Psalmo : *Quare fremuerunt gentes?* id est irrationali motu iræ moti sunt iu sanctos. Signat horrere, unde solet dici : *Totus animus illius fremebat, id est horrebat vel timebat.*

Freudere proprie ferarum. Freudere etiam dicitur homo quando tanta ira moveatur, quod non potest verbis exprimere quid habet in corde; unde in Psalmo : *Freuduerunt super me dentibus suis, etc.*

Frenum, proprie. Dicitur etiam major tribulatio; unde in Psalmo : *In camo et freno*, etc.; id est in majori et minori tribulatione. Dicitur qualisconque refrenatio qua quis hortatur, unde Isaia : *Ponam frenum in maxillis eorum*, id est eos a tyrannie sua et malitia refrenabat.

Frons, proprie, conscientia; unde in Apocal. : *Et nomen eius in frontibus eorum*, id est memoria nominis Dei scripta, id est firmiter fixa in frontibus, id est in conscientiis eorum. Dicitur etiam opus vel verbum doctorum, unde in Ezech. : *Per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum*; gazophylacia, ut exponit Gregorius, sunt corda doctorum in quibus scientias dicitiae servantur. Per ostium intellectus figuratur; per frontes portarum verba atque opera doctorum intelligimus; in quibus eos foris agnoscimus quales apud se intrinsecus vivant.

Fructus, proprie, opus sive bonum sive malum; unde in Evangelio : *A fructibus eorum cognoscetis eos*; et in Psalmo : *Fructum eorum de terra perdes*. Dicitur etiam filius, unde in Psalmo : *De fructu ventris tui*. Dicitur utilitas, unde Paulus : *Quem fructum habuistis tune in illis, in quibus nunc erubescitis*. Dicitur virtus, unde Apostolus : *Fructus autem fideli, spes, longanimitas*. Dicitur vita eterna, unde in Evangelio dicitur de fidelibus qui sunt in Ecclesia *quod quidam faciunt fructum tricesimum, quidam sexagesimum, quidam centesimum*. Dicitur bonum temporale, unde in Psalmo : *A fructu frumenti vini et olei*, etc.

Fru proprie, ut dicit Augustinus, alicui rei adhaerere, propter se tantum uti Deo. Notat uti terrenis bonis; quandoque positur *ut pro frui*, et econverso. Dicitur etiam aliquis frui virtutibus propter usum earum, unde Ambrosius super Apostolum ait *ideo dici fructus, quia fruimur eis*. Notat hominem ex charitate diligere, unde Paulus : *Fruor te in Domino*.

Frumentum, proprie, Christus qui nos spiritualliter reficit; unde in Joanne : *Nisi granum frumenti*. Dicitur temporale beneficium in virtualibus, unde in Psalmo : *A fructu frumenti*. Dicitur sacra Scriptura, secundum quam expositionem potest exponi praedicta auctoritas. Dicitur verbum praedicationis, unde Salomon : *Qui abscondit frumenta maledicetur in populis*. Frumenta quippe abscondere est praedicationis sancta verba apud se retinere, in populis autem talis maledicetur quando quisque solius culpa silentium pro multorum, quos convigere potuit, persona damnabiliter. Dicitur viriditas aeternae beatitudinis vel spirituale opus quod mentem respicit; unde enumeratis bonis quas fecerat, se maledictionis sententia feriendo si haec non fecerit, ait Job : *Pro frumento oriatur mihi tribulus*; ac si aperte dicat : *Si injustum quid erga subditos gessi, si exegi debita, et ipse quid debui non imperdi, sed exercitatione boni operis aliis invidi, pro bonis que in aeternum resiliunt, tribuantur mihi in iudicio mala que pun-*

A gunt. Dicitur anima justi, unde Job : *Frumentum desiderat nubes*, id est justi anima desiderat irrigationem coelestis doctrine. Dicitur perfectio justitiae, unde in Evangelio : *Ultra enim terra fructificat pri-
mum herbam, deinde spicas, deinde plenum frumentum*; herba mentis devotio que, quamvis sit viridis, tamen per infirmitatem tenera. Quasi in herba erat Petri devotio cum ad vocem ancillae inflexus a bona intentione; sed quasi in spica inventa est, quando persecutibus principibus Petrus resistebat, dicens : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*. Plenum vero frumentum inventum est quando in tritura persecutionis nequaquam paleatum more inventus est.

B *Fugere*, proprie, ende in Psalmo : *Ut fugiant a facie arcus*; vel de die iudicii potest intelligi haec auctoritas, scilicet *ut fugiant a facie arcus*. Nota secessum animi ab aliquo, unde in Psalmo : *Elongavi*, scilicet a curis temporalibus, *fugiens et mansi in solitudine*, id est in contemplatione. Notat vitare, unde Apostolus : *Fornicationem fugite*. Notat separationem malorum a bonis, unde in Psalmo : *Fugient qui oderunt eum a facie ejus*.

Fulgura, proprie, miraculum; unde Job : *Nunquid mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi : Adsumus?* Vadunt itaque fulgura cum praedicatoribus sancti mira opera ostendunt; sed revertendo dicunt adsumus, cum in eo quod faciunt ad potentiam Salvatoris recurrent. Dicuntur comminationes, unde in Psalmo : *Fulgura in pluviam fecit*, id est terrem et comminationem in pluviam celestis gratia convertit.

Fulmen, proprie, tremenda sententia superni iudicii; unde ad Job de diaboli tentatione Dominus loquens, ait : *Mittet contra eum fulmina, et ad alium locum non ferentur*. Sententiae supremi iudicii sui eleganter fulmina dicuntur, quia nimis ferunt in perpetuum incendunt.

Fumas, proprie, oratio vel virtus orationis; quia, sicut fumus tendit in altum, ita oratio charitate inflammata ad Deum dirigitur; unde in Apoc. : *Ascendit fumus aromatum*, id est orationes justorum, *in conspectu Domini*. Dicitur pena aeterna, unde in Apoc. : *Fumas tormentorum ejus ascendit in saecula saeculorum*. Dicitur Ecclesia vel compunctionis, unde in Cant. : *Quæ est ista quæ ascendit sicut virgula fumi*; quia, sicut fumus, quanto magis ascendit, tanto magis subtiliatur, ita aliquis contemplator quanto magis ad Deum per contemplationem tendit sursum, tanto magis castigat corpus suum. Dicitur etiam superbia, unde Salomon : *Tria sunt quæ ejiciunt hominem de domo : fumus, stolidum et mala uxor*; quia, sicut fumus turbat oculos corporis, ita superbia oculos mentis. Dicitur etiam penitentia; quia, sicut fumus movet oculos ad lacrymas, ita penitentia promovet corda hominum per compunctionem [ad] contemplandum Deum; unde in Psalmo : *Tange montes et sumigabunt, id est superbos tangent per penitentiam et sumigabunt per*

compunctionem. Signat etiam lapsum humanae naturae, unde in Job : *Homo transit sicut fumus ex area*. Dicitur obscuritas sacre Scripturae, unde dicitur : *Tota domus, id est tota Scriptura, plena est fumo, id est obscuritate*. Dicitur caliginosa dubietas, unde in Job de Christo dicitur : *De naribus ejus procedit fumus; fumus de naribus procedere dicitur, quia de miraculorum insidis ad momentum caliginosa dubietas etiam in electorum cordibus generatur.*

Funis, proprie; unde in lib. Judicium per funem dimissi sunt exploratores. Dicitur sors sive hereditatis, unde in Psalmo : *Funes occididerunt mihi in præclaris*. Dicitur terrena voluptas, unde Isaías : *Væ qui trahitis iniqutatem in funiculis veritatis*. Dicitur peccatum, unde in Psalmo : *Funes peccatorum circumplexi sunt me*. Dicitur virtus, unde Salomon :

A mon : *Funiculus triplex difficile rumpitur, scilicet fides, spes et charitas*.

Fur proprie. Dicitur etiam dies judicii, unde in Apostolo : *Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet*. Dicitur etiam prelatus mercenarius qui per simoniam intravit honorem, unde in Joanne : *Qui non intrat per ostium in orile orium, fur est*. Dicitur hereticus, unde in Evangelio : *Fur non renit nisi ut mactet*; et aliib in Psalmo : *Si videbas furem, currebas cum eo*, etc. Dicitur Christus vel mors, unde in Evangelio : *Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret*.

Furor, proprie, est vindicta divina; unde in Psalmo : *Domine, ne in furore tuo arguas me*. Dicitur etiam malitia, unde ibidem : *Furor illis secundum similitudinem serpentis*.

G

Gallus, proprie, sanctus prædicator; unde in Proverbii : *Tria sunt qæc bene gradiantur, et quartum quod incedit feliciter : leo, fortissimus bestiarum, ad nullius pacebit occursum; gallus succinctus lumbos*. Gallus succinctus lumbos est Ecclesiae prelatus, inter hujus noctis tenebras verum mane nuntians; qui succinctus lumbos esse dicitur, quia a membris suis luxurie fluxus restringit; in lumbis quippe luxuria dicitur esse, unde in Evangelio : *Sint lumbi vestri præcincti*; et in Job : *Quis dedit gallo intelligentiam, nisi ego, ait Dominus, qui doctorum mentes ad intelligendum occulta in-truxi*.

Gaudere proprie frui, unde in quadam antiph. : *Gaudent in cælis*. Signat placere, unde in Joanne : *Gaudete non propter me, sed propter vos*. Dicitur diabolus gaudere, quando exultat de peccatis nostris. Dicitur spiritualiter exultare, unde in Aposto-lo : *Gaudete in Domino semper*.

Gazophylacium proprie dicitur locus in quo ponuntur gazæ, id est divitiae; unde dicitur de muliere quod misit duo minuta in gazophylacium, ut ponitur in Evangelio. Dicitur porticus illa in qua erat illa area, unde in Evangelio : *Erat Jesus in gazophylacio, subandi secundi atrii, docens in templo*. Dicuntur corda doctorum, unde Ezech. : *Et eduxit me ad atrium exterius, et ecca gazophylacia*; per gazophylacia corda doctorum sapientie et scientiae divitias plena designantur. Dicitur sacra Scriptura in qua reponuntur gazæ coelestes, unde in sñis : *Cupientes aliquid de penuria ac tenuitate nostra cum panpercula in gazophylacium Domini mittere*.

Genæ, proprie, prælati Ecclesie; unde in Cant. : *Genæ tua sicut cortex malii punici, quia prælati affetu vel sanguinis effusione rubent*.

Generatio, proprie; unde Isaías : *Generationem ejus quis enarrabit?* Dicitur generatio geniti, unde in Psalmo : *A generatione in generationem*. Dicuntur

tur homines regenerati per gratiam, unde in Psalmo : *Laudabitur in generatione altera*. Dicitur glori-ficatio corporis et animæ, unde in Evangelio : *In regeneratione, cum sederit Filius hominis*.

Genimene proprie propagines arborum vel vinearum. Dicuntur illi qui nascuntur ab aliis, unde : *Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira?* Dicuntur Judæi vel Synagoga, unde in passione Domini : *Non bibam amodo de hoc genimine vitis donec, id est non incorporabo mihi aliquem de Judæis, donec post resurrectionem aliquos eorum incorporei innovatos, et hoc in regno Patris mei, id est in statu immortalitatis; vel ad litteram : Non bibam donec in regno Patris mei, id est in statu immortalitatis post resurrectionem*.

Genua, proprie, fortes in Ecclesia Dei, ut apostoli; unde in Psalmo : *Genua mea infirmata sunt*. Dicuntur opera, unde Isaías : *Israel manus erigite remissa et genua dissoluta*. Dicitur peccandi consuetudo, unde Job : *Exceptus genibus*. Dicitur rei presentia, unde in Gen. : *Benjamin vidit filios usque in tertiam et quartam generationem*, id est filios Achis nascentes in genibus.

D *Genus* proprie parentela, secundum quod dicitur : *Iste est de genere Abrahæ*. Dicitur generatio, unde Petrus : *Vos, genus electum, regale sacerdotium*. Dicitur maneris, unde in Gen. : *Producat terra herbam virentem et facientem fructum juxta genus suum*. Dicitur principium generationis, unde Abraham potest dici genus Iudeorum. Dicitur majus substantiale, unde apud logicos aliqua quæstio dicitur esse de genere, unde hoc quia queritur utrum *Sacra-tes sit homo* dicitur esse de genere. Dicitur qualitas rei, unde : *Filius Dei assumpsit carnem de excellentissimo genere humanæ naturæ*. Dicitur etiam illud universale quod predicatur de pluribus differentiis specie, in eo quod quid est dicitur genus. Augustinus ait (?) Dicitur divina nature, unde Hilarius :

Esse non est accidens Christi, sed naturolis generis proprietas.

Gerecere proprie operari, unde : Reddet unicuique secundum quod gessit in corpore suo, id est secundum quod operatus est. Notat habere, unde : Gerebat crucem in pectore, id est in mente habebat memoriam crucis Christi.

Germen, proprie, Filius Dei; unde in Isaia : Et erit germen Domini in magnificentia. Dicitur virtus, unde Osee : Israel germinabit sicut liliu. Dicitur filius, unde Isaia : Sic radix eorum quasi fūilla erit et germen eorum ut pulvis. Dicitur prava operatio, ut in prædicta auctoritate per radicem potest intelligi intentio, per germen operatio.

Germinare, proprie, cœlestegermen proferre, unde Isaia : Germinebit radix Jesse. Significat etiam bonum opus facere, unde Isaia : Israel germinabit et florebit sicut liliu.

Gigas, proprie, Christus, unde in Psalmo : Exsultavit ut gigas ad currēdām viam suam; quia, sicut gigas duplicitis substantiæ est propter magnitudinem, ita Christus duplex fuit in substantia divinæ et humanae naturæ. Et sicut gigas expugnat hostes magnitudine et fortitudine sua, ita Christus expugnat hostes visibiles et invisibiles. Dicuntur obstinati, unde Job : Gigantes gemunt sub aquis, id est in gremie. Dicitur aliquis potens, unde in Psalmo : Et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ.

Gignere, proprie. Notat aeternam generationem, unde in Psalmo : Ego hodie genui te. Notat regenerationem, unde Petrus in Epistola : Quasi modo geniti infantes. Significat docere vel instruere, unde Apostolus : Vos omnes genui in Christo.

Gladius, proprie. Dicitur judicia potestas; unde in Evangelio : Qui gladio percūtit, gladio peribit; qui abusus fuerit judicia potestate, ferietur, id est damnabitur; et alibi : Ecce gladii duo hic; hi duo gladii significant duos iudices, scilicet iudicem fore et iudicem poli, id est regem et sacerdotem. Notat dissensionem, unde in Isaia : Conflabunt gladios suos in romeres et lanceas suas in falces, id est dissensiones frangent vomere verbi Dei. Dicitur martyrium, unde in Simeon : Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, id est, o gloria virgo Maria, animam ipsius Christi, quam tu judicas esse tuam, pertransibit gladius, id est martyrium. Item in Evangelio : Qui habet tunicam, vendat eam et emat gladium, id est justus, si opus fuerit, exponit carnem suam martyrio. Dicitur discordia vel divisione, unde in lib. Reg. Nathan ait ad David : Non recedat gladius de dono tua. Dicitur pestis, unde : Mittam gladium in terram Aegypti, id est pestilentiam. Dicitur Christianus, unde in Psalmo : Gladium suum vibravit. Dicitur propinqua tentatio, unde in Psalmo : Confringes arcum et gladium et scutum; per arcum, quo a longe pugnatur, remota tentatio, per gladium quo prope pugnatur propinqua, per scutum defensio intelligitur. Dicitur poena aeterna, unde propheta : Si multiplicati fuerint ini-

mici ejus, in gladio erunt; et in Job : Erucus animam ejus de corruptione et vitam ejus ut non transcat in gladium; omnis enim peccator ex hac corruptione peccatorum vel vitorum illue ad gladium compellitur, transire poenarum, ut unde hic inique delectatus est, inde justè crectetur. Etiam dicitur novacula, unde Ezechiel : Sumit gladium et rade capillos tuos et barbam. Dicitur ille ignis qui positus fuit ante portam paradisi; unde in Gen., : Posuit cherubim et flammam gladium atque versatilem; cherubim ut arceret angelos, gladium ut arceret homines. Dicitur sermo divinus, unde Apostolus : Et gladium spiritus quod est verbum Dei; item : Vivus est sermo Dei et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti. Dicitur sententia futuri iudicii, unde in Deut. : Gladius meus devorabit carnes; devorabit, quando in extremo iudicio ejus sententia eos qui carnaliter sapiunt occidet. Dicitur ira vel tentatio dæmonis, unde in Psalmo : A gladio muligno eripe me; et alibi : Qui liberasti David servum de gladio maligno; sanctæ predicationis gladius benignus est quo percutimur ut a culpa moriamur. Gladius diabolica persuasione istus est malignus quo male quisque percutitur ut a via rectitudinis extinguitur, et alibi : Porro saluum faciet egenum de gladio oris eorum, ei de manu violenta pauperem; gladius namque oris est iniquitas persuasionis, manus autem violenta est adversitas peccantis; pauper est qui apud semetipsum elevatus est.

C Gleba, proprie, uniri per charitatem, unde Job : Quando fundebatur pulvis in terram, et glebae compingebantur. Glebae in Ecclesiis compinguntur quando sancti in collectione charitatis uniuersit per gratiam Spiritus sancti infusi, etc. Dicuntur diversi ordinæ sanctorum Veteris Testamenti, unde Job : Glebae illius aurum, id est diversi ordines sanctorum qui sunt tanquam aurum per excellentiam glebae, namque ex humore et pulvere constringuntur. Omnes ergo qui ratione gratia infusi sunt, ex mortis debito se pulverem esse veraciter confessi sunt; dum vita virtute clarescerent, quasi aureæ glebae in illa jacuerunt.

Gloria, proprie laus, unde canitur : Gloria in excelsis Deo. Dicitur vana gloria, unde Apostolus : Quærentes gloriam ab invicem. Dicuntur subditi, unde Apostolus : Vos estis gloria mea. Dicitur natura, unde : Sedet ad dexteram in gloria Dei Patris, id est in eadem natura. Dicitur vita aeterna, unde in Psalmo : Gratiam et gloriam dabit Dominus; et alibi : Exsultabunt sancti in gloria. Dicitur puritas conscientia, unde Apostolus : Gloria mea est testimonium conscientiae meæ. Dicitur justitia per quam Deus glorificatur in homine, unde Paulus : Omnes quidem peccaverunt, et agent gloria Dei, id est justitia, vel indulgentia, vel venia peccatorum. Dicitur splendor gloriæficatorum, unde Apostolus : His qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem. Dicitur caro Christi, unde Psalmista : Exsurge, gloria mea. Dicitur filius, unde præfata auctoritas potest exponi de Filio, etc.

Gloriari, proprie *delectari*; unde in Psalmo: *Quid gloriari in malitia?* Notat *superbire*, unde Salomon in Proverbiis: *Cloriantur cum maleficerint.* Notat *sperare*, unde Apostolus: *Mihi autem absit gloriari!* id est nisi in cruce Domini. Signat *ja-ctare*, unde in Apostolo: *Qui gloratur, in Domino glorietur.*

Gradi, proprie videre gradi; unde in Ezechiele: *Recte gradiebantur quo spiritus ducbat eos.* Notat *ascendere*, unde Isaia: *Ita formosus in stola, gradiens in multitudine fortitudinis sue.*

Gradus, proprie, unde in lege: *Dominus præcepit ne sacerdos ascenderet per gradum ad altare, ne præcipitaretur et pudenda ejus patarent.* Dicitur status innocentia, unde per hoc quod Dominus præcepit Ieremie, ut absconderet lumbare suum in flumine, et sicut putridum lumbare ad pristinum nitorem redire non potuit; signatur quod homo qui lapsus fuerit in peccato mortali non potest reverti ad pristinum gradum innocentia. Dicitur status consanguinitatis, unde dicitur: *Istii sunt in tertio vel in quarto gradu.* Dicitur status dignitatis, unde Boetius in lib. *De consol. philos.*:

Qui cecidit, stabilis non erat ille gradus.

Grando, proprie, durum et frigidum cor pravi hominis, unde in Job: *Nunquid ingressus es thesauros nivis, ant thesauros grandinis aspexisti?* id est dura et frigida corda pravorum hominum intellectisti. Dicitur communicatio divinae vindictae; unde in Psalmo: *Nubes transierunt, grando...* Dicitur praesens pena quam Deus infert homini, unde in Job: *Post grandinem sequitur nix.* Dicitur grando persecutio mali; quia, sicut grando cadens dissipatur et aliud destruit, sic mali dum bonos persecutur se ipsos destruant; unde in Apocalysi: *Et facta sunt fulgura, et voces, et terramotus, et grando magna.*

Granum, proprie, Christus; unde in Evangelio: *Nisi granum frumenti cades in terram.* Dicitur fides, unde in Evangelio: *Si habueritis tantum fidem quantum est granum sinapis.* Per granum sinapis significatur fides eleganti metaphora; quia, sicut sinapis granum quanto magis teritur, tanto magis acutum reddit saporem, ita fides quanto magis teritor per distributionem, tanto magis subtiliatur et informatur. Dicitur etiam sanctus; unde Joannes: *Et gaudientur in horreis.*

Gratia, proprie id quod gratis datur; a Deo peccati remissio, unde Apostolus: *Gratia et pax a Deo Patre*, id est remissio peccati et mentis tranquillitas. Dicitur honor qui exhibetur Deo, unde Paulus: *Gratias ago Deo meo.* Dicitur gratuita Dei voluntas, unde Paulus: *Gratia Dei sum id quod sum.* Dicitur apostolatus collatus Apostolo, unde Paulus: *Per gratiam Dei quæ data est mihi:* et alibi: *Gratia ejus in me vacua non fuit.* Dicitur vita aeterna vel virtus, unde. *Gratia pro gratio*, id est gloria glorificationis pro gratia justificationis. Dicitur Fi-

A *Ius Dei*, unde Paulus: *Apparuit nobis gratia Dei.* Dicitur causa, unde solet dici: *Venio gratia tui*, id est causa tui. Dicitur licentia, unde solet dici: *Ego recedam cum gratia tui.* Dicitur indulgentia, unde: *Sanatus hoc facit hac gratia*, id est indulgentia.

Gravare, proprie, aliquando notat mentis oppressionem, unde: *Vide te ne graventur corda vestra ira et ebrietate.* Aliquando mentis obdurationem, unde: *Cor eorum aggravatum est.*

Gravis proprie, ut cum dicitur: *Justus gravis est ad videndum malum.* Dicitur gravis gravitate peccati, unde Isaia: *Væ genti peccatrii, populo gravi iniuritatem!* Dicitur gravis gravitate virtutis, unde in Psalmo: *In populo gravi laudabo te.*

B *Gressus*, proprie, opus: unde Job: *Tu quidem gressus meos dinumerasti.* Dicitur effectus mentis, unde in Psalmo: *Pene effusi sunt gressus mei, id est in malum præcipitati.* Dicitur incarnatio Christi, unde in Psalmo: *Viderunt ingressus tuos, Deus.*

Grex, proprie, prædictor; unde in Cantico: *Dentes tui sicut grex ovium.* Significat Judaicum populum, unde in Psalmo: *De gregibus ovium sustulit eum, de post fetantes accepit eum:* quia Christus de Judeis, qui erant steriles, ad gentes sublatus est, ad majorem populum. Dicitur conventus fidelium, unde Isaia: *Sicut pastor gregem suum pascit.* Dicitur exercitus angelorum, unde Michæas propheta: *Et tu turris gregis nebula, quia ibi apparuit grex angelorum pastoribus.*

C *Gula*, proprie, gulositas, secundum quod gula connumeratur inter septem vitia, quæ sunt: superbia, invidia, ira, gula, etc.

Gurges, proprie, impetus et persecutio malorum; unde Habacuc: *Gurges aquarum transit.* Dicitur multiplex expositorum sacrae Scripturæ predicationis, unde Job: *Qui auferit stellas pluvias [aliqua littera habet stellas pluvias], et effundit imbre ad instar gurgitum.* Stolle, id est prophete, qui in celo, id est in Ecclesia positi, alii lucabant per exemplum, et subditos irrigabant fluentis ecclesiæ doctrinam. Sed ista stellæ subtractæ sunt, dum peractis suis cursibus sanctorum animæ in thesauris intimæ dispensationis reconduntur. Sed, quia terra arescet si ecclesiæ doctrinæ fluenta cessarent, recte sequitur: *Et effundit imbre ad instar gurgitum.* Nam cum prophetas abstulit eorum vice Dominus apostolos misit, qui in similitudine gurgitum pluerent, quia ubiores fuerunt prædications apostolorum quam prophetarum.

Gurgitum; instrumentum vimineum quo capiuntur pisces. Dicitur Ecclesia, unde Job: *Nunquid tu gurgitum capies pisces?* id est, nunquid curiosus et peccatores incorporabis Ecclesie?

Gustare, proprie; unde in passione: *Cum gustasset, non potuit bibere.* Notat experiri, unde in Psalmo: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus.*

Gutta, proprie, peccatum veniens ex ignorantia, unde in Cant. : *Cinquini nuci veniunt rure,* id est

sancti, inquit Ecclesia, qui sunt mecum glutinati glutinum charitatis, pleni sunt rore gratiae; et capilli mei guttis nocturni pleni sunt, id est quidam eorum tenentur obnoxii peccatis ignorantiae. Bicitur humilitas, unde in Psalmo: *Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis*; myrrha, que est amara species, vermes arcit; unde et per eam significatur carnis mortificatio; gutta autem, que amonica dicitur, et omnes inflaturas et tumores expellit, haec est humilitas que curat duritias cordium. Casia in aquosis locis nascitur et crescit; vestis autem Christi, a qua effluit, Ecclesia est. Dicitur praedicatione Christi qua duritiam cordium sua praedicatione solvit, et secundum hoc per myrrham significatur mors Christi qua nobis profuit, per casiam redemptio per aquam baptismi facta; et hoc est: *Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis* stillabunt, id est a corpore Christi.

Guttur, proprie, intentio; unde in Parabolis: Circumda eas, scilicet pacem et misericordiam et veritatem; *gutturi tuo, et describe in tabulis cordis tui*. Misericordia et veritas ab ore tuo nunquam absint; veritas dicendo, misericordia impendendo necessaria pro Christi gutture; organum vocis in tabulis cordis latitudinem insinuat cogitationis. Sic ergo virtus misericordiae et veritas radici mentis sit in-

A fixa, ut pronuntietur voce loquentis de occulto, inspectori placeant areana intentionis et proximos juvent officia locutionis; bene autem decet virtutes circumdari gutture cum vox loquentis in gutture fieri solet, quia vox prædicationis potius de interius manat, sed extra circumdat. Dicitur prælatus cujus in prædicatione intelligentia spiritualis trajicitur in stomachum mentis, unde in Cant. amoris: *Guttur illius suavissimum*. Dicitur mens, unde in Psalmio: *Exultationes Dei in gutture eorum*. Dieuntur verba maledicta et venenosa, unde in Psalmo: *Sepulcrum patens est guttur eorum*, id est comparabile sepulcro patenti; quia, sicut sepulcrum exterius pulchrum est, unde et sepulcrum dicitur, quia seorsum pulchrum et patens ad recipiendum cadavera B et fetens propter contenta: sic maledicti exterius proponunt pulchra verba et alios malitia trahunt, id est per pravam intentionem fetent. Dicitur veritas, unde prædicta auctoritas de gulosis potest exponi, quorum gula comparabilis est sepulcro patenti, etc.

Gyrus circumvolutio rerum, unde in Proverbii: *Gyrum cali circuivi sola*, id est mihi soli patet circumvolutio solis. Gyrans gyrat spiritus, id est spiritus solaris, id est motus solaris.

Habere notat possessionem, unde in Evangelio: *Anima mea, habes multa bona*, id est possides, etc. Notat applicationem rei ad rem, unde in lib. Reg.: *Habebat hastam in manu*. Notat inherētiām rei, unde: *Habe charitatem et fac quidquid vis*; et alibi: *Omnī habenti dabitur et abundabit*. Notat unionem rei ad rem, unde legitur quod corpus Christi habuit animam. Quandoque notat usum vel alienum modum habendi, unde dicitur: *Iste habet uxorem*, id est utitur ea. Nota quod quidam habent aliquid in se, sed non ad se, nec de se, ut dolium habet vinum et continet in se, sed non ad se, quia non per applicationem, nec de se, quia non est pars ejus. Quidam habent in se et ad se, sed non de se, quia non est pars eorum. Quidam habent in se et ad se et de se, ut Christus habuit corpus et animam in se, quia fuerunt ad se per applicationem; de se, quia fuerunt partes ejus. Quidam habent in se et de se, sed non ad se, ut homo habet humanitatem; habet, inquam, in se, quia in eo est, de se quia proprietas ejus, sed non ad se per applicationem; unde Augustinus dicit, quod notat essentiam rei nihil haberet potest quod ipse non sit, excepto quod relative dicitur.

Habituare, proprie, *habere*; unde de Deo dicit Apostolus: *Qui habitat lucem inaccessibilem*, et habet lucem ad quam non potest humanus intellectus accedere. Notat esse, unde in Psalmo: *Qui habitat in adjutorio Altissimi*, id est, etc. Notat union-

C nem divinæ naturæ ad humanam, unde Paulus: *In quo habitat plenitudo Divinitatis corporaliter*, id est vere et perfecte non tantum animas sed etiam corpori unita est divinitas; unde in Evangelio: *Verbum caro factum est et habitat in nobis*. Notat infusionem gratiae, unde Paulus: *Si sanctus Spiritus, qui suscitavit Iesum a mortuis habitat in vobis*. Notat collationem gloriæ, unde in Apoc.: *Et habitabit cum eis per gloriam*.

Hædus, proprie, dicitur Christus propter sui simplicitatem, propter sui innocentiam, et quia de peccatoribus natus ut de Ruth, de Thamar, de David, de Salemone; et sicut in Veteri Testamento offerrebat hædus pro peccato, ita Christus pro peccatis nostris oblatus est; unde in Levit: *Non coques hædum in lacte matris suæ*, id est, o Judæi, non occides Christum in die conceptionis suæ. Dies autem conceptionis vocatur lac matris, quia extunc paratum materia factis in matre, quòd minime observaverunt Judæi; quia quo die conceptus, revolutus triginta tribus annis en die passus. Vel de Herode potest legi: O Herodes, non occides Christum in lacte matris suæ, id est puerum adhuc ubera matris sugenteum, quis tempore congruo pro peccatis est moriturus, juxta illud: *Non capit Scriptura prophetam perire extra Jerusalem*. Dicitur peccator, unde in Evangelio legitur quod Christus statuet agnos a dextris et hædos a sinistris. Dicitur justus, unde in Cant.: *Si ignoras te, o vulchra inter*

mulieres, id est si ignoras qui sunt tui, noli vagari **A** *juxta gregem sodalium tuorum*, id est hereticorum, quibus sunt se sodales esse, sed *pasce hædos meos*, id est subditos, *juxta tabernacula pastorum*, id est juxta doctrinam apostolorum.

Hæreditas, proprie; unde in Psalmo: *Dominus, pars hæreditatis meæ*, id est pars hæreditaria. Dicitur Ecclesia quæ est hæreditas Christi, unde David: *Postula a me et dabo tibi gentes, hæreditatem tuam*. Dicitur vita æterna, unde in Psalmo Ecclesia ad Dominum: *Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi*. Et quare vita æterna dicitur hæreditas Ecclesiae, quia dabatur sanctis qui sunt in Ecclesia ratione primæ creationis.

Hamus, proprie. Dicitur etiam ficta simulatio; unde in Psalmo [Eccl.]: *Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo*. Dicitur Filius Dei humanitate vestitus, unde Job: *In oculis ejus hamo capiet eum*; ibi per Leviathan diabolus, per hamum Christus. Cum piscis capitur hamo, hamus velatur vermiculo; et dum piscis capit vermiculum, hamus capit pisciculum: sic Dei Filius vestivit se carne, ut ejus divinitas lateret dæmonem; sed dum dæmon persecutus est carnem, expertus est Deitatis virtutem.

Hasta, proprie. Dicitur Filius Dei; unde in Haec: *Hunc in splendore fulgurantis hastæ tux*. Eleganter Filius Dei dicitur hasta Patris; quia, sicut aliquis hasta impugnat inimicos, ita Deus Pater per Filium propulsat incredulos. Apostoli autem et apostolici viri ierunt per mundum in splendore fulgorantis hasta divinæ, id est manifestatione divinæ sapientie. Dicitur aperta pravorum persecutio. Sicut de predicatore sub equi nomine voce Dominica dicitur: *Super ipsum sonabit pharætra, vibrabit hasta*. Contra equum Dei pharætra sonat, quando pravorum consilia perspèrunt; hasta vibrat, quando aperta pena exquiritur. Etiam dicitur jaculum prædicationis, unde de Leviathan dicitur in Job: *Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit neque hasta, neque thorax*. Quid autem per hastam nisi prædicationis jaculum, quid per thoracem nisi fortitudine patientie designatur?

Herba, proprie, viror gloriæ temporalis, unde: *In primo mane sicut herba transeat*. Mane sicut herba florere atque transire, est in prosperitate hujus sæculi temporalis gloriæ decus velociter areseere. Dicitur sustentatio prædicatorum, unde David: *Qui producit in montibus fenum et herbam*, per quam significatur quod sublimes hujus sæculi ad fidem vocati sanctis prædicatoribus in hac vita transitoria alimenta largiuntur. Dicitur scientia vel doctrina æternæ veritatis, unde Jer.: *Onagri steterunt in rupibus, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba*; hi sunt Judei qui steterunt in rupibus, quia non in Deo, sed in suis potestatibus consti sunt; *defecerunt oculi eorum, quia spes eorum ab eo quod intendebant corruit*; et non erat herba, quia eorum cordibus defuit aeternitas scientia. Dicitur homo

A carnalis, unde propheta: *Germinabunt inter herbas sicut salices juxta præterfluentes aquas*; per herbas carnales signantur, inter quos sancti sicut salices germinant, dum inter arecentem vitam carnalium perpetua mentis viriditate perdurat.

Herodius, falco. Et dicitur herodius quasi heros avium, vel ad heroes pertinens, unde prohibetur comedì vel sacrificari. Dicitur sanctus, unde Job: *Penna struthionis similiis est penna herodii vel accipitris*; per herodium sive accipitrem intelliguntur sancti, quia herodius vel accipiter parvum habent corpus, tamen magnum videtur alarum amplitudine, ita sancti parvum habent terrenitatis, magis vero sunt virtutum amplitudine; et multas habet alas, id est virtutes, quibus extollunt supra ventum humani favoris. Per struthionem vero hypocrite designantur; quia, sicut struthio magnum habet corpus, et videtur habere alas quibus possit volare, cum semper ponderositate sua terrenis adhæreat, et non potest se extollere in altum: ita hypocritæ terrenis adhærentes, multa habentes virtus, videntur habere alas, id est virtutes, quibus mediantibus ad cœlestia dirigantur; sed non possunt extolli in altum propter ponderositatem vitiorum, et ita hypocritæ videntur esse similes sauciis. Dicuntur reprobii sive mali, unde in Psalmo: *Herodii domus dux est eorum*, id est Ecclesia ad quam confugiunt mali; et sicut herodius avis est intenta rapinis, ita mali. Dicitur etiam Christus, ut in praefato exemplo secundum aliam expositionem.

Hiems, proprie. Dicitur tentatio sive gelicidium infidelitatis; unde in Cant.: *Hiems transit*. Dicitur adversitas, unde in Evangelio: *Cavete ne fuga vestra sit in hieme vel Sabbato*. Dicitur dies judicii, qui dicitur hiems gratia damnatorum, et saluberrimum gratia salvandorum, nulli enim tunc fuga patebit. Dicitur vita præsens, unde in Job: *Qui præcepit nîni ut descendat in terram, et hiemis pluviis*, in qua nos etsi spes ad superna erigit, adhuc tamen mortalitatis nostræ frigidus torpor astringit; præcepit ergo pluviis hiemis ut descendant in terram, quia in præsenti vita necessaria est doctrina sanctorum; cum vero aeterni judicii astus incanduerit, nullus verba prædicantium necessaria tunc habebit; sed nunc necessarium est ut pluviae hiemis in terram descendant, quod fit cum Dominus inspiratione sancti Spiritus, pro corrigendis peccatoribus sanctos ad ministerium prædicationis humiliat (sic).

Hinnire, proprie, luxuriose moveri; unde in Ieremia legitur quod Judei sui temporis erant quasi equi emissarii, hinnientes in feminas. Notat flere, unde Isaías: *Hinni voce tua, filia Gallim*.

Hinnulus, fetus cervi, etc. Dicitur populus Judæus vel gentilis qui se peccatorem intelligit, sed in charitate currens, omnia obstacula mundi transit, in saltibus contemplationum ad superna concedit; unde Cant.: *Duo ubera sicut duo hinnuli caprea*. Dicitur Christus, qui in assumptione carnis compa-

ratur capreæ, in ostensione virtutum et miraculorum hinnulo; unde in Cant.: *Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum.*

Hircus, proprie, divinitas Christi; unde in prosa (56):

*Hircus emissarius,
Et passer effugient.*

Dicitur petulantia, unde in Psalmo: *Offeram tibi boves cum hircis*, id est mactabo in me petulantiam. Dicitur peccator qui de suis peccatis penitet, unde: *Offeram tibi boves*, id est doctores qui in vinea Dei operantur; *cum hircis*, id est cum peccatoribus qui peccata sua eleemosynis redimunt.

Hodie, proprie. Aliquando etiam signat tempus gratiae, unde in Psalmo: *Hodie si vocem ejus audieritis*. Aliquando notat vitæ tempus, unde: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Aliquando notat æternitatem, unde David: *Dixit Dominus ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

Holocaustum dicitur hostia quæ tota incendebatur Domino, unde David: *Holocaustum et pro peccato*. Dicitur Christus, qui se totum obtulit Deo Patri in ara crucis; unde Psalmista: *Et holocaustum pingue fiat*. Dicitur intentio secundum aliam expositionem: *Et holocaustum tuum*. Dicitur ille qui se totum offert Deo, omnia mundana relinquens et sibi Deo serviens; unde in Psalmo: *Tunc acceptabis sacrificium justitiae, oblationes et holocausta*.

Homo, proprie, et secundum hoc ponitur in plenitudine sue significationis, juxta illud Gen.: *Facianus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Aliquando ponitur in parte plenitudinis, et tunc aliquando in designatione dignioris partis, quando sumitur pro rationabili, secundum quod legitur: *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum*, id est rationalium. Aliquando ponitur in designatione deterioris partis, quando ponitur pro infirmo, vel mortali, vel peccatore; juxta illud David: *Quid est homo, quod memor es ejus?* id est infirmus, mortal, peccator; et alibi: *Filius hominum, usquequo gravi corde?* Aliquando equipollent huic orationi corpus et anima, secundum quod dicitur Christus assumpsisse hominem, id est corpus et animam; unde Augustinus super illum locum Joannis: *Potestatem habeo ponendi animam meam*, dicit: *Ex quo Filius Dei assumpsit hominem*, id est corpus et animam, *nunquam depositus corpus et animam*. Aliquando ponitur in designatione substantialis status qua homo est homo, id est humanitas, juxta quod dicitur: *Homo est unius Deo*, id est humanitas divinitati in Christo; et alibi dicit, auctoritas: *Qui negaverit Christum assumpsisse hominem, anathema sit*, id est humanitatem; quia, quando mortuus est, desit habere humanitatem et in resurrectione assumpsit eam. Aliquando significat corpus, aliquando significat animam; unde Apostolus distinguit inter interiorum hominem et exteriorum hominem, id est inter

A corpus et animam. Aliquando significat rationem, aliquid sensualitatem; unde Paulus, secundum unam expositionem, vocat interiorum hominem rationem, exteriorum sensualitatem. Dicitur culpa, unde Apostolus: *Vetus homo crucifixus est cum Christo*. Dicitur gratia hominem reparans, unde Paulus: *Exiuste veterem hominem cum actibus suis, et induite novum hominem*, id est gratia novitatem. Dicitur etiam caro, unde Joh: *Homo nascitur ad laborem, avis ad volandum*; ad laborem quippe homo nascitur, quia nimisrum is qui accepta præditus est ratione, considerat quam valde sit sibi impossibile ut hic peregrinationis suæ tempore sine labore evadat; avis ad volandum nascitur, quia inde mens ad summa evolat, unde caro in infirmis durior laborat. Dicitur etiam homo Deus Pater, unde legitur quod, *homo quidam plantavit vineam, etc.*; per hominem Deus Pater, per vineam Synagogam, per agricolam propheta et alii prælati Ecclesie, per bæredem Christus intelligitur. Aliquando ponitur pro diabolo, unde: *Inimicus homo hoc fecit*, id est diabolus.

Honor, proprie; unde David: *Homo eum in honore esset, non intellexit*. Dicitur cultus Deo debitus qui Latræ dicitur, unde Job: *Honorem meum aliis non dabo*. Dicitur gloria divina sive natura divina, unde Paulus: *Cui honor et gloria*. Dicitur fama, unde David: *Gloria et honore coronasti eum, Domine*. Dicitur æterna beatitudo, unde Apostolus: *Gloria autem, et honor, et pax*.

Hora, proprie. Dicitur etiam tempus gratiae; unde Paulus: *Scientes quia hora est jam nos de somno surgere*. Dicitur hora tempus praesentis vita, quod comparatum aeternitati, quasi unius horæ parvissimum est momentum; unde Joan.: *Filioli, novissima hora est*. Dicuntur finales justi secundum quod exponitur illud quod dicitur in Psalmo: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in oram vestimenti ejus*. Dicitur officium horæ deputatum, secundum quod soliti sumus dicere: *Iste orat Horas suas*. Dicitur etiam apostolus, unde Dominus: *Nonne duodecim horæ sunt diei et partes ejus?* ita apostoli de Christo et membra Christi: *et sicut horæ addicte sunt diei, non dies horis, sic apostoli addicti Christo nec Christus eis*. Et est sensus: *Nonne duodecim horæ sunt diei?* id est vos debetis me sequi, non egovos. Dicitur extremitas rei, unde David: *Sicut unguentum, etc., in oram vestimenti*. Dicitur plaga, unde solet dici: *In ora orientis vide eum*.

Hordeum, proprie, terrenarum rerum dispensatio; unde Joh: *Pro frumento oriatru mihi tribulus, et pro hordeo spina*; quasi diceret Job: *Egisse quidem bona magna et minima scio; sed si non ita est, pro bonis magnis mala minima et pro bonis minimis mihi respondeant mala majora*.

Hortus, proprie. Dicitur etiam Ecclesia; quia, sicut in horto varia species florum et herbarum sunt, sic in Ecclesia Dei est diversitas sanctorum

et varietas virtutum; unde in Cant.: Surge, aquila, et veni, auster, et perfia hortum meum, et alibi: Hortus conclusus, fons signatus. Dicitur sacra Scriptura; quia, sicut in horto sunt diversi flores, ita in sacra Scriptura sententiarum diversitates; unde in Cant.: *Descendi in hortum nuncum.* Dicitur vita æterna, unde in Cant.: *Veni in hortum meum, etc.* Invitat Christus Ecclesiam ad æternam beatitudinem, dicens se messuisse myrram, id est omnem amaritudinem passibilitatis et mortalitatis a se præcidiisse per resurrectionem et immortalitatem.

Hostia, proprie. Dicitur sanctus; unde Paulus: *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut ex corde vestro hostiam offeratis.* Dicitur Christus, unde in hymno: *O vere digna hostia!*

Humanitas, humana natura, unde Christus dicitur sunipsisse humanitatem, id est humanam natum. Dicitur etiam misericordia Dei, unde Paulus: *Apparuit benignitas, et humanitas Salvatoris Dei nostri, etc.*

Humanum proprie dicitur opus humanum, unde solet dici: *Hoc est opus humanum, vel ratio humana.* Dicitur modicum vel tolerabile, unde Apostolus: *Humanum dico, propter infirmitatem vestram vel carnis vestre.* Dicitur excusum, unde idem: *Non apprehendat vos tentatio nisi humana.*

Humerus, proprie. Dicitur virtus divina, unde legitur in Evangelio de Pastore cœlesti quod relictis nonaginta novem ovibus in deserto, abiit querere unam ovinum quæ perierat, et reportavit in humeris suis ad caulas, id est hominem qui perierat, divina virtute reduxit. Dicitur etiam crux Christi quam gessit in humeris, unde Psalmista: *Principatus super humeros ejus, id est principatum consequetus est per crucem quam gessit in humeris.* Dicitur socialis vita conjunctio, unde Job vita celsitudinem narrans, maledicti sententiam sibi protinus subiecit si qua eorum quæ prædictis opere non implevit, dicens: *Humerus meus a junctura sua cadat, et brachium meum cum suis ossibus conteratur;* liquet profecto quod brachium corpori per humerum jungitur. Si ergo per brachium operatio, ita per humerum socialis vita designatur conjunctio; unde propheta Sophonias, quosque sanctos universalis Ecclesiæ populos Deo concorditer servituros videns, ait: *Et servient ei humero uno;* in eo ergo quod Job dicit: *Si levavi super pupillum manum meam, etiam cum viderem me in porta superiore, miram virutem patientiae servasse se asserit, qui gravari se minimis personis, nec contra hoc quod sibi juste competere poterat, declinavit.* Quod si minime fecerit, adjungit: *Humerus meus a junctura sua cadat,* quia nimurum, qui patientiam servare contempserit, socialis vitam per impatientiam citius deserit. Di-

*citur etiam operatio, sicut menti reprobae sub Babylonis specie per prophetam exprobrando dicitur: *Denuda turpitudinem tuam, discoperi humerum, revela crura, transi flumina:* hoc expositum est supra ubi flumen.*

Humiliare proprie notat vilipendere, unde Dominus: *Qui se humiliat exaltabitur.* Notat affigere, unde David: *Humiliabam in jejunio animum meum, id est affligebam.* Notat dolere, unde David: *Quasi lugens et contristatus, sic humiliabar, id est dolebam.* Dicitur humiliare virtute praemovere, unde Psalmista: *Credidi, propter quod locutus sum nimis, etc.* Notat inclinare, unde dicitur: *In jejunio humiliare capita vestra Deo.* Notat etiam deflorare, unde a lege precipitur quod si aliquis humiliaverit a quo

B [f. aliquem], non auferat ei premium deflorationis.

Humilis, dejectus, unde: *Deposit potentes a sede, et exaltavit humiles, id est dejectos.* Dicitur virtuosus, unde David: *Ei humiles spiritu salvabit, id est virtuosos quosque spiritualiter.*

Humilitas proprie dicitur dejectio, unde in Psalmo: *Vide humilitatem meam de inimicis meis, id est devotionem.* Dicitur etiam humiliatio, unde: *Quia respexit humilitatem ancillæ sue.* Dicitur virtus, unde Gregorius: *Qui sine humilitate virtutes congregat, in ventum pulverem portat.*

Humor, proprie. Dicitur divina gratia, unde Job: *Nunquid virere potest scirpus absque humore, id est sine gratia Dei.*

Humus, proprie. Dicitur mens electorum, unde propheta: *Super humum populi mei. Quare infra de Spina.* Dicitur humana Christi natura, unde Isaías: *Abscondere in fossa humus, id est per fidem absconde te in passione Christi.* Vel humus fossa dicitur mens humana a peccatis mundata, unde: *Abscondere in fossa humus;* vel dicitur amor terrenorum secundum aliam expositionem.

Hydræ, proprie. Significat eorū; unde in Evangelio sex hydræ significant corda hominum sex ætatum, quæ aqua, id est historiali sensu replebuntur. Hydria quam reliquit Samaritana ad puteum significat concupiscentiam. Significat facundiam, unde in Gen.: *Deposit Rebecca ab humero suo hydriam, scilicet Spiritus sancti facundiae arrogati.*

D *Hymnus, laus Dei cum cantico.* Dicitur mentalis laus, quia sancti in futuro laudabunt Deum; unde in Psalmo: *Hymnus omnibus sanctis ejus.*

Hyssopus est humilius herba, et adhæret petræ et purgat pectus. Dicitur humilius Christi, unde in Psalmo: *Asperges me, Domine, hyssopo;* quia, sicut hyssopus purgat tumorem pectoris, ita humilius elevationem mentis; et sicut hyssopus petræ adhæret, ita humilius fuit in petra, scilicet in Christo.

I

unde David: *Ascendit ad munitissima loca Engaddi, per pervia ibicibus.*

Idiota, proprie, simplex vel fatuus, quasi iduatus,

Ibis est eiconia Ägyptiaca, unde: *Moyscs detulit in rasis purpureis ibices.* Dicitur etiam quoddam animal cornutum quod vulgo dictum est stempock;

id est divisus, a iota, vel quasi habens iduatas otas, id est divisas aures; ota enim auris dicitur, unde biotanatus, id est aures divisas habens. Dicitur pauper, unde in Gen. Joseph fratribus suis ait in Aegypto : *Filiū idiotaē estis*, quasi diceret : Non estis filii Jacob, sed alicujus pauperis.

Idolum, proprie, et dicitur ab idos, id est forma; idos est exemplar ad cuius similitudinem aliquid fit lignum calceri (?), idolum vero est illud formatum ut calcerus. Dicitur doctrina haereticorum, unde : *Ascendam super nubem levem, id est super humanam naturam, levem per innocentiam; et ingrediar Agyptum*, id est mundum; et corruent idola Agypti, id est pravae doctrinæ haereticorum. Dicuntur legales observantiae post evangelicani doctrinam, unde Apostolas : *Quæ conventio Christi ad Belial, lucis ad te-nebras, legis Dei cum idotis?* Dicitur tabernaculum factum contra legem, unde legitur : *De idolo Michaeæ*, id est de tabernaculo. Dicitur forma idoli, unde in Evangelio : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*, id est peccatum vel idolum.

Ignis, proprie, charitas; unde in Evangelio : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat*, id est, charitatem veni mittere in terram, id est in homines, et quid volo nisi ut ardeat, id est peccata consumat. Dicitur malitia, unde in Job : *Et nunc ignis adversarios consumit, quia cor pessimum ex sua malitia tabescit.* Sicut ignis amoris nentem erigit, ita ignis malitiae involvit; quia Spiritus sanctus cor quod replet elevat, et ardor malitiae ad inferiora semper incurvat. Dicitur flamma invidice, unde Job : *Ignis Dei descendit de calo et tactas oves pucrosque consumpsit*, id est a prepositorum cordibus flamma invidice corruit, et quidquid boni in pleibus oriebatur incendit. Dicitur Spiritus sanctus, unde Apostolus : *Deus noster ignis consumens est.* Dicitur tribulatio, unde in Psalmo : *Igne me examinasti.* Dicitur penitentia, unde in Evangelio : *Et baptizabit vos in spiritu et igne.* Dicitur pena gehennalis, unde in Evangelio : *Ite, maledicti, in ignem æternum.* Dicitur etiam qualibet gravis pena, unde rex Babylonis dicitur senes strixisse in igne, etc. Dicitur angelica natura, unde in Psalmo : *Qui facit angelos suos, spiritus: et ministros suos, ignem urentem.* Dicitur ardo cupiditatis, unde in Psalmo : *Ignis et sulphur et spiritus procellarum.* Dicitur ardor iræ vel luxuriaz, unde in Psalmo : *Sicut fluit cera a facie ignis.*

Imago, proprie, naturadivina; unde in Gen. : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, id est juxta naturam nostram divinam. Dicitur homo ibi secundum aliam expositionem : *Faciamus hominem, etc.*, id est ut sit imago nostra. Dicitur Filius Dei, unde Apostolus : *Qui est imago Dei.* Dicitur similitudo sive umbra, unde in Psalmo : *Verumtamen in imagine pertransit homo, in similitudine imaginis speculi vel umbræ, quæ cito evanescit.* Dicuntur naturalia, ut ibi secundum aliam expositionem; quia, quamvis admittat similitudinem, id est gratuita, ta-

A men in imagine, id est in naturalibus pertransit. Dicitur ratio, unde : *Reformatur imago Dei in nobis.* : *Imber, proprie, tribulatio;* unde in Cant : *Imber abiit et recessit.* Notat eloquium, unde Salomon : *Mittet tanquam imbre eloquia sua.* Notat rorem celestis gratiae, unde Isaías : *Imbre matutinum et serotinum dabo vobis.* Dicitur Filius Dei, Isaías : *Sicut imber et nix descendit de calo, et infundit terram, et germinare facit eam, et dat semen serenti, et panem comedenti: sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo, etc.*

Inmittere proprienotat immissionem, unde David : *Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, id est immissionem faciet in circuitu pure timentium eum, et eripiet eos.* Notat etiam inspirare, unde in Psalmo : *Et immisit in os meum canticum novum.*

Immolare, proprie, nota offerre; unde in Psalmo : *Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis;* et alibi: *Immola Deo sacrificium laudis.*

Implore proprie complere, unde in Evangelio : *Impletum est tempus ut pareret.* Notat reficere, unde in Evangelio : *Ut autem impleti sunt.* Notat etiam supplerre, unde in Psalmo : *Judicabit in nationibus, impletib[us] ruinas.*

Imponere proprie nota imposturam, id est deceptionem facere; unde in Gen. Abimelech, rex Geraræ, ad Isaac qui uxorem dicebat sororem suam esse : *Quare imposuisti nobis?* id est deceperisti nos. Notat de aliquo malum suspiciari, unde solet dici : *C Iste imposuit mihi tale aut tale crimen.*

In quando adjungitur accusativo, aliquando notat motum localem; unde in Matth. : *Venit Jesus in partes Cœsareæ;* quandoque temporalem, unde in Psalmo : *De die in diem salutare ejus;* quandoque sensualem, unde in Psalmo : *Oculos suos statuerunt declinare in terram;* quandoque mentalem, unde : *Coucupsit et deficit anima mea in atria Domini.* Notat etiam motum finalem, unde Apostolus : *Onnia cooperantur in bonum.* Notat adjunctum consequens, unde in Apostolo : *Sumus quibusdam odor vita in riā, quibusdam odor mortis in mortem.* Notat adjunctum comitans, unde in Symbolo : *Ascendit in celum, sedet ad dexteram Patris.* Notat contrarietatem, unde in Psalmo : *Insurrexerunt in me, id est contra me.* Notat similitudinem vel penitut pro juxta, unde in Apostolo : *In similitudinem hominum factus est, id est juxta similitudinem.* Notat rei permanentiam, in Cant. Moysi : *Dominus regnabit in æternum et ultra.* Quando vero cum ablative conjungitur, notat permanentiam in loco, unde : *Vir erat in terra Hus, nomine Job.* Notat motum temporalem, unde Isaías : *In illa die stillabunt montes dulcedinem.* Notat in loco mentali non materiali, unde David : *In corde meo abscondi eloquia tua.* Notat similitudinem rei, unde poeta :

Atalanta insultat in Parthenopœo. Notat naturæ identitatem, unde in Evangelio : *In principio erat Verbum.* Notat inherentiam, unde in Evangelio : *Dico tibi in veritate,* id est in eo qui suu-

verax. Quando ablative adjungitur, notat in-
mensem, unde: *Deus est in omni loco.* Notat gra-
tiae infusionem vel habitationem, unde in Psalmo :
Dominus in templo sancto suo. Notat unionem, unde
Apostolus : *In quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Notat identitatem, unde Augustinus :
Deitas est in Deo, et non ibi; notat diversitatem essendi, sed intelligendi. Quandoque etiam ponitur pro *ante*; tunc quandoque jungitur accusativo (?), unde in Matth.: *Josias autem genuit Iechoniam et fratres ejus in transmigratione Babylonis,* id est ante transmigrationem; vel ibi ponitur copulativa, ut sit sensus : *Et transmigraverant.* Quandoque ablative, ut hic in Psalmo : *Exultabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum,* id est ante conspectum; et hic : *Intret in conspectu tuo oratio mea,* id est ante conspectum; et hic : *Hoc est mirabile in oculis nostris, id est ante oculos;* et occidit filios eorum in oculis, id est ante oculos. Quandoque ponitur pro *juxta*, ut : *Contendebant coram rege in hunc modum, id est juxta hunc modum.* Quandisque ponitur pro *super* et cum accusativo, sic: *Hieronymus in Mattheum;* et similiter cum ablative, sic : *Posuisti in capite ejus coronam, id est super caput ejus;* et alibi : *Iuncta cogitatum tuum in Domino, id est super Dominum.* Quandoque ponitur pro *inter*, sive locum sive personam significet, et jungitur ablative, ut hic in Psalmo : *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, id est inter;* et in Evangelio: *Et benedicta tu in mulieribus, id est inter mulieres.* Etiam cum accusativo, unde C in Luca : *Accipit eum in ulnas suas, id est inter.* Quandoque ponitur pro *intra* et adjungitur ablative, sic in Psalmo : *Et oratio mea in sinu meo convertebitur, id est intra sinum meum.* Ponitur etiam pro *per*, et tunc jungitur accusativo, sic: *Justificata in semelipsam.* Et est ibi figura quae dicitur prothesos paraloge, prepositio pro *præpositione*, et quandoque adjungitur ablative, sic in Apostolo : *Loquens patribus in prophetis, id est per prophetas; et locutus est in Filio, id est per Filium.* Ponitur etiam pro *ad*, et ablative adjungitur, ut in Psalmo : *Sicut oculi servorum in manibus, id est ad manus;* et hic : *Sicut oculi ancillæ in manibus, quod in Hebreo dicitur: Ad manus Dominus erit in latere tuo,* id est ad latus tuum.

Inane proprie vacuum. Dicitur infractuosum, unde in Gen.: *Terra erit inanis.* Dicitur vixus, unde : *Si reddidi retribuentibus, etc., inanis.* Notat vanum, unde Apostolus : *Nolite seduci inanibus verbis.* Dicitur acer, unde poeta :

... *Inania captant.*

Dicitur illud in quo, unde Mercurius in *Asclepia*. (57).

Incensum, proprie, oratio; unde in Psalmo : *Dirigatur, Domine, oratio mea sicut incensum;* et in Apoc.: *Incensa multa data sunt ei.* Dicitur peccatum incensum igne cupiditatis, unde in Psalmo . *Licensa igni et suffossa.*

Inclinare, proprie, humiliare; unde in Psalmo : *Inclinavit cœlos et descendit, id est humiliavit se Ver-*

A *bum* Dei cum carnem assumeret. Notat *præsentare*, unde David : *Inclina ad me aurem tuam, id est offer mihi præsentiam clementiae tuæ.* Notat etiam *transferre*, unde David : *Et inclinavit ex hoc in hoc.*

B *Infernus* propriæ est locus qui est circa centrum terræ, unde Greg. in *Dialogo super illam auctoritatem*: *Neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram, id est in inferno.* Dicitur *ora inferni*, unde in *Synbole apostolorum*: *Descendit Christus ad inferna.* Dicitur *obstinatio*, unde in Psalmo : *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Dicitur *interne cupiditatis vorago*, unde in Psalmo : *Descendunt ad infernum viventes, id est scienter peccantes.* Dicuntur *loca terra inferiora*, unde in *Numeris* descendunt vivi in *infernum* Dathan et Abiron. Dicitur *diabolus*, unde : *Libera animas de manu inferni, id est de potestate diaboli.* Dicitur etiam *damnatus*, unde in Psalmo: *Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero ad infernum, ades.*

Inferre propriæ intro gerere; unde in *Evangelio*: *Infer digitum tuum hoc.* Notat *colligere*, unde legitur quod signum iræ Dei erat hoc, quod Judæi multuni seminabant et parum inferebant, id est colligebant.

Infirmus, proprie; und Paulus : *Cum infirmus sum, tunc fortior sum.* Notat fragilitatem rei, unde Paulus : *Quis infirmatur et ego non infirmor?* et alibi : *Qui infirmus est otus manducet, id est qui pronus est ad lapsum carnis, comedat tenues cibos et aridos.* Notat peccatum, unde in Psalmo : *Miserere mei, Deus, quoniam infirmus sum.* Notat *dejectionem*, unde : *In firma mundi eligit Deus.* Tencunt etiam negative, unde dicitur *infirmus*, id est non firmus; unde Gregorius dicit Adam ante peccatum fuisse infirmum, id est non firmum vel non firmatum.

Infra aliquando notat statum temporis in *Evangelio*: *A bimatu et infra.* Notat unionem, ut cum dicitur : *Animæ clauditur infra corpus,* id est unitur corpori. Aliquando ponitur pro *supra*, unde Joannes Chrysostomus exponit sic hanc auctoritatem *a bimatu et infra*, id est a bimatu et supra. Notat statum loci ut patet.

Ingredi, proprie. Aliquando cognoscere, unde solet dici : *Iste ingressus est ad illam.* Dicitur *apparere*, unde in *Evangelio*: *Ingressus angelus ad Mariam dixit: Ave gratia.* Notat potestatem exercere, unde diabolus dicitur *ingredi corpus humanum*, id est potestatem vexandi habere in homine.

Inimicus dicitur ille qui alicui injuriatur, unde in Matth.: *Diligite inimicos vestros.* Apud Judæos dicitur inimicus omnis idololatra qui non est Ju-dæus, unde : *Diriges amicum tuum, id est odio habebis inimicum tuum.* Dicitur *diabolus*, unde in Matth.: *Inimicus homo hoc fecit.* Dicitur *peccatum*, unde in Psalmo : *Inventeravi inter omnes inimicos meos.* Dicitur *caro tyrannis desæviciens in membris nostris*, unde Salomon : *Cave ab ea quæ dormit in*

(57) Dicit aliiquid.

sinu tuo; et alibi: *Nihil efficacius ad nocendum quam familiariis inimicis.* Dicuntur etiam amici falsi, unde *Michæas propheta: Inimici hominis domestici ejus.*

Iniquitas, generaliter quodlibet peccatum, unde Apostolus: *Sicut exhibuitis membra vestra servire immunditiae et iniquitati.* Dicitur peccatum contra æquitatem et contra proximum, unde in Psalmo: *Neque iniquitas mea, neque peccatum meum.* Dicitur superfluitas, unde in Evangelio: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* Dicitur etiam iniquus emphaticus: *Aperuit super me iniquitas os suum.* Dicitur infidelitas, unde Psalmista: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.*

Initium, ref pincipium. Cansa rei, unde de sapientia dicitur: *Initium sapientie timor Domini.* Dicitur Deus, unde: *Dens est initium universorum.* Dicitur aeternitas, unde Michæas propheta: *Et egressus ejus ab initio a diebus aeternitatis.* Dicitur funieulus quo mediante linteum dependet, unde in Act. Petrus videt linteum descendens de celo cum quatuor initiis. Dicitur consecratio, unde in Psalmo: *Initiati sunt Beelphegor.* *Initiæ*, *initiarum* sunt exempla (sic), datur initio anni, unde *initiari* verbum deponentiale.

Instantia, proprie, propinquitas dicitur; unde dicitur: *Dies natalis instat.* Dicitur continuatio, unde dicitur: *Ista impetravit hoc cum magna precum instantia.* Dicitur angustia, unde Apostolus: *Præter hæc sollicitudo, instantia mea quotidiana.* Dicitur sollicitudo vel glorificatio, unde dicitur: *Da mihi instantiam.*

Institutor, proprie, sanctus prædicator; unde in Job: *Non calcaverunt eum filii institutorum.* Institutores dicuntur sancti prædicatores, qui bonis operibus instant; quia nec illi eorum, id est imitatores, Synagogam calcaverunt, quia ab ejus vocatione cesseraverunt.

Insula, proprie, Ecclesia Dei, quasi in salo mundo posita et fluctibus et tempestatibus exposita; unde in Psalmo: *Lætentur insulæ multæ.* Dicitur etiam gentilitas, unde in Psalmo: *Reges Tharsis et insulæ multæ.*

Intellectus, potentia animæ qua comprehendit invisibilia; unde Augustinus in libro qui inscribitur *Perisichen*, id est *De anima*: *Quinque sunt digressiones animæ: sensus, imaginatio, ratio, intellectus et intelligentia.* Dicitur etiam intelligentia, unde in Psalmo: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* Dicitur donum sancti Spiritus, unde Isaías: *Et requiescat super eum spiritus sapientiæ et intellectus.* Dicitur divina Sapientia, unde in Psalmo: *Qui fecit caelos in intellectu.*

Interitus dicitur mors. Castigatio carnis, unde Apostolus: *Tradidi hujusmodi in interitum carnis, ut spiritus salutis sit in die Domini.* Dicitur aeterna damnatio, vel mors, vel peccatum; unde Psalmista: *Cadent in interitum quem fecerunt.*

Intra notat locum, unde Christus in Evangelio: *Regnum Dei intra vos est*, id est ego regnum Dei sum intra vos. Notat etiam mentis continentiam, unde

A in Evangelio: *Agricolæ dixerunt intra se: Ecce haberes. Item inter easdem significaciones habet quas habet intra.*

Intrare, proprie, seducere; unde in Evangelio: *Intravit Satan in cor Iudei.* Notat placere, unde in Psalmo: *Intrat oratio mea in conspectu tuo.* Notat incipere esse de Ecclesia per saerorum susceptiōnem, unde in Evangelio: *Antice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?*

Introire, proprie, de unitate Ecclesie per collationem incipere esse; unde in Psalmo: *Ego autem in multitudine misericordiæ tua introibo in donum tuum.* Notat in conscientia exsultare, unde David: *Portas ejus in confessione aut exultatione.* Notat incipere ad misericordiam Dei intrare, unde David: *Introite portas ejus in confessione, id est a confessione incipite ad Dei intrare misericordiam, etc.*

Introitus, proprie, adventus; unde in libro Reg.: *Estne pacificus introitus tuus?* etc. Dicitur etiam janua, unde in Gen.: *Posuit Deus cherubin et flammum gladium in introitu paradisi.* Dicitur initium vitæ, unde Psalmista: *Dominus custodiat introitum.*

Invenire, proprie, approbare; unde in Psalmo: *Inveni David servum meum.* Notat doctrinæ infundere, unde David: *Invenimus eum in campis silvæ.* Notat cognoscere, unde: *Inventus autem quærentibus me.* Notat consequi, unde Paulus: *Velle adiacet mihi, perficere autem non invenio.* Notat exveriri, unde in Luc.: *Quarrite et invenietis.* Notat etiam gratiam inferre, unde in Evangelio: *Perierat et inventus est.*

Iota idem quod i, etc. Dicitur etiam minimum præceptum, unde in Evangelio: *Amen dico vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit a lege.*

Ira proprie dicitur subitanus motus animi, unde Apostolus: *Sol non occidat super iracundiam nostram.* Dicitur zelus Dei, id est bona ira; unde in Psalmo: *Irascimini contra vitia, et nolite peccare.* Dicitur ignis purgatorius, unde in Psalmo: *Domine, ne in furore tuo arguas me, id est non damnes; neque in ira tua corripias me, id est in igne purgatorio.* Dicitur vindicta Dei, unde in Psalmo: *Tunc loqueret ad eos in ira sua;* et alibi: *Thesaurizabit sibi iram in die judicii.* Dicitur origuale peccatum, unde in Apostolo homines vasa iræ dicuntur, et alibi filii iræ.

Iris, arcus coelestis. Dicitur communieatio Dei, quam Deus, visis iniquitatibus nostris, quasi iram nobis ad terrendum ostendit; sed absque chorda quod est propitiatio. Ostendendo vero arcum monstrat nobis quam potens est destruere nos, sed absentia chordæ suam ineffabilem misericordiam nobis ostendit; unde in Apoc.: *Et iris erat in circuitu sedis,* id est propitiatio divina erat in protectione Ecclesiæ. Dicitur humana Christi natura, unde in apostolo: *Vidi angelum descendente de celo, indutum*

nube et iris in capite ejus. Per angelum Christus in- telligitur, per caput ejus divinitas, per iridem hu- manitas; quia, sicut iris opposita sibi varios colores recipit, sic humana natura unita divinitati varia recipit virtutes. etc.

Israel. Hoc nomen fuit primo datum Jacob, ut in Gen. legitur. Dicitur Judaicus populus, unde in Exodo: *Audi, Israel: Deus tuus.* Dicitur gentilis populus ad fidem conversus, unde Isaías: *Misi Dominus verbum in Jacob, et cecidit in Israel,* id est primo propositum est Evangelium Iudeis, sed, eis resurgentibus, cecidit in Israel, id est fructum fecit in gentibus. Dicitur Ecclesia triumphans spe-

cialiter quæ videt Deum per speciem. Israel enim interpretatur *vir videntis Deum*, unde in Psalmo: *Exsultabit Jacob, et latabitur Israel.* Modo Ecclesia dicitur Jacob, quia iunctatur cum vitiis; in fu- turo vero erit Israel, quoniam videbit Deum per speciem.

Iter, proprio, opus bonum sive malum; unde in Psalmo: *Novit Dominus viam justorum et iter im- piorum peribit.* Dicitur lex divina, unde in Psalmo: *Juxta iter scandalum posuerunt mihi.* Dicitur pro- gressus, unde in lib. Sapientiae: *Et nax in suo cursu iter haberet.* Dicitur spatium, unde in Jona legitur quod Nineve erat civitas itinere trium dierum.

J

Jucere, proprie, vilescre, unde poeta:

. . . Pauper ubique jacet;

et in Evangelio: *Qui jacebat ante januam dixitis. Notat morari vel permanere,* unde: *Vos estis qui ja- ceteis in sepulcris,* id est qui moramini in carnalibus concupiscentiis.

Jacinthus lapis, color jacinthinus; unde in Exodo legitur quod velum tabernaeuli erat compositum de hyso retorta et de jacintha, et purpura, et coeco-bis tincto, id est de filii sericis jacinthini, et purpu- rei, et coecinei coloris; potest etiam filum jacin- thini coloris jacinthus in hoc loco dici. Dicitur etiam vita celestis, quia jacinthus habet calorem, unde Salomon: *Manus tuae tornatiles aureæ, plenaæ jacinthis;* per manus Christi intelliguntur sancti qui parati sunt ad tolerandum omnia pro Christo, unde manus tornatiles et aureæ dicuntur propter divi- nam sapientiam, plenaæ jacinthis propter vitam. Di- citur lapis qui mutat colorem suum cum facie solis; si enim cœlum est clarum, lucet; si vero obscurum, fit obscurus: significat eos qui cum sapientibus sa- pienter et apte agunt et infirmis sensu condescen- dent ut secundum modum auditorum se aptent, sicut Paulus ait: *Sapientiam loquimur inter perse- ctores;* ad eos qui paululum sapiebant, dicebat: *Non potuimus robis loqui quasi spiritualibus sed quasi carna- libus;* lac potum vobis dedi, non escam. De hoc in Apoc.

Jacob est proprium nomen viri. Signat etiam Ju- daicum populum qui descendit de Jacob, unde Psalmista: *Comederunt Jacob,* id est Judaicum populum destruxerunt. Dicitur Christianus populus qui loco Judaici populi successit in hereditatem, sicut Ja- cob primogenitus fratrem suum supplantavit, unde in Psalmo: *Exsultabit Jacob et latabitur Israel.*

Jactare dicitur aliquis de suis bonis operibus. Dicitur *locare*, unde in Psalmo: *Jacta cogitatum tuum in Domino et ipse te enutriet.*

Jaculum, proprie, prædicatio; unde in Psalmo: *Molliti sunt sermones, etc., et ipsi sunt jacula.* Ja- cula Domini sunt verba sanctorum, quæ corda pec- cantium feriunt, id est percutiunt usque ad con- fessionem.

B *Janitor,* proprie, prælatus per quem patet in ec- clesia; unde: *Et janitori præcepit ut vigilaret.*

Janua proprie introitus: unde legitur quod Christus aperuit januam paradisi; et in Evangelio etiam dicitur: *Et clausa est janna.* Dicitur Virgo Ma- ria quæ aperuit portam paradisi, unde in hymno: *Tu Regis alta janna.*

Jaspis lapis est subobscurus, viriditatem inter- ius habens; significat Filium Dei, quis subobscurus pro homine assumptus et pro hominibus redi- mendis martyrum passus, ex gratia habens tamen in se viriditatem et divinitatem Patris altissimi. Viror interni desiderii, unde Dominus per prophetam ad Ecclesiam ait: *Ponam jaspidem propugna- culum tua et portas tuas in lapides sculptas, etc.*

C *Jecur* proprie epar, unde in Tobia legitur quod Tobias tulit secum jecur piscis et fel. Dicitur mens, unde Jer.: *Effusum est in terra jecur meum.*

Jejunium est abstinentia a cibo et a potu, unde Psalmista de Christo: *Humiliari in jejuniu animam meam.* Dicitur abstinentia a temporalibus bonis. Dicitur etiam immunitas peccati, unde solet distingui inter jejunium mortoris et jejunium exulta- tionis.

Jericho, nomen loci. Dicitur defectus mortalitatis, unde in Evangelio: *Quidam homo descendebat a Jerusalem in Jericho,* sicut supra scriptum est. Dicuntur sancti qui in presenti sustinent humanos defectus, unde dicit Sapientia: *Quia ipse est con- templatio in Jericho,* quia ipse adest sanctis per gratiam.

Jerusalem, proprium nomen civitatis. Dicitur populus Judaicus, unde in Matth.: *Jerusalem, Jerusa- lem, quæ ocridis prophetas.* Dicitur tribus Benjamin, unde Propheta: *Judaæa et Jerusalem, nolite timere,* id est tribus Juda et tribus Benjamin. Dicitur status innocentiae in quo creatus fuit Adam, unde in Evan- gelio de homine qui descendebat a Jerusalem in Je- richio, qui incidit in latrones, scilicet Adam qui a statu immortalitatis et innocentiae descendit in de- defectum mortalitatis et culpe. Dicitur Ecclesia militans, unde in Psalmo: *Jerusalem, quæ adificatur ut civitas.* Dicitur Ecclesia triumphans, unde de chari-

tate ait propheta Isaías quod ipsa sit *ignis in Sion*, id est in presenti Ecclesia; et *caminus in Jerusalem*, id est in cœlesti patria. Dicitur æterna beatitudo, unde in Psalmo: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem.* Dicuntur etiam primitivi fideles de Iudeis, unde: *De Sion exhibit lex et verbum Domini de Jerusalem.*

Jordanis, proprie, electi; unde in Job: *Behemoth habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus.* Dicuntur etiam mali; quia, sicut Jordanis defuit in mare, ita carnales descendunt in magnum mare, id est in hujus saeculi amaricantem malitiam; unde in Psalmo: *Mare vidit et fugit, Jordanis conversus est retrorsum. Carnales enim in adventu Domini retrorsum ad eum sunt conversi.* Dicitur baptismus; *Jordanis enim descensus interpretatur*: oportet autem ut qui baptizatur per humiliatem descendat; unde in Psalmo: *De terra Jordanis.* Dicitur torrens quem transivit Jacob, revertens a Mesopotamia; qui ideo dicitur Jordanis, quia fluit in Jordanem et affinis est terræ promissionis; unde in Gen.: *In baculo meo transivi Jordauem.*

Joseph est proprium nomen. Dicitur gentilis populus per gratiam auctus, unde in Psalmo: *Qui regis Israel*, id est Iudeos spiritualiter videntes; *intende*, id est lumen pietatis super nos infunde: *qui deducis Joseph*, id est filium populum de gentibus ad majora provehis. Dicitur populus Iudeorum, unde in Psalmo: *Testimonium in Joseph posuit.*

Jubilus, proprie, dicitur vox imperfecta nullius intellectus interpretata, quæ fit ad exprimeadum ineffabile æternae gratitudinis gaudium, ut est *neuma*. Dicitur gaudium apostolorum admirantium Christi ascensum; unde in Psalmo: *Ascendit Deus in jubilatione.*

Judas, nomen personæ. Dicitur etiam nomen tribus, unde in Gen.: *Juda, te laudabunt fratres tui.* Et alibi in Judie.: *Cum filii Israël quererent quis ascenderet ante eos in prælium, respondit Dominus: Juda*, id est tribus Juda. Dicitur regnum dvarum tribuum, unde in Evangelio: *Exsurgens Maria, etc., in civitatem Juda*, id est quæ erat tunc de regno Judeæ.

Judeæ, tota terra promissionis; unde in Psalmo: *Facta est Judeæ sanctificatio ejus.* Dicitur pars terræ promissionis montuosa, sed quæ dividitur inter Iudeam et Galileam, unde in Mattheo: *Audiens Joseph quod Archelanus regnaret pro patre suo in Judea*. Et de Jesu legitur quod *descendit a Judea in Galileam*. Dicitur una tribus, unde imperatur: *Judea et Jerusalem*, id est tribus Judeæ et tribus Benjamin, nolite timere. Dicitur Synagoga, unde in quodam hymno:

*Judea tunc incredula
Vesano curvo spiritu.*

Judicium, proprie, reprobatio: unde in Joanne: *Qui non credit jam judicatus est.* Dicuntur sententiæ late, unde in Evangelio: *Pater omne judicium dedit Filio.* Dicitur comparatio, unde in Evangelio: *Regina Austri consurget in judicio adversus genera-*

tionem hunc pravam, id est, facta comparatione illius ad Synagogam, magis invenitur damnabilis Synagoga. Judicia etiam dicuntur ultiones, ut tangit Hieronymus ad Fabiolam de quadraginta duabus mansionibus, ubi, in prima mansione circa finem, inquit, *Porro quod sequitur in diis eorum fecit iudicia, et sive ut Septuaginta transtulerunt, ultiones, illud Hebrei autantum quod nocte qua egressus est populus, omnia in Egypto destructa sint tempa sine motu terre, sine tactu fulminum.* Dicitur damnatio, unde in Joanne: *Et in iudicium non venit.* Dicitur ascensus iudicii, unde in Psalmo: *Non resurgent impii in iudicio*, id est non assideant, vel non assentiantur Christo iudicanti. Dicitur coequatio, unde in Genesi: *Judicavit me et coequavit me sorori meæ.* Dicitur purgatio, unde: *Judicabitur quasi per ignem.* Dicitur discretio, unde in Psalmo: *Judica me, Domine, et discerne causam meam.*

Jugum, proprie, evangelica doctrina; unde in Evangelio: *Jugum enim meum suave est.* Dicitur potestas diaboli, unde in Isaia: *Jugum enim oneris*, id est potestas diaboli. Dicuntur terrena quæ quinque sensibus sunt subiecta, unde in Evangelio: *Juga bosum emi quinque.*

Jumenta, proprie, dicitur mens dñdam bruta; unde in Psalmo: *Qui dat jumentis escam ipsorum et pullis.* Jumenta quippe escam accipiunt dum sacrae Scripturæ pabulo jam dñduim mentes brutæ satiantur. Dicitur tardior sensu, unde in Job: *Interroga jumenta, et docebunt te; volatilia cæti, et indicabunt tibi.* Per jumenta sensu tardiores, per cœli volatilia summa et sublimia sapientes intelligimus. Dicitur homo qui putrescit in peccato suo, unde in Psalmo: *Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est jumentis;* et in propheta: *Jumentum computrescens in stercoribus suis.* Dicitur humana Christi natura, unde in Evangelio de Samaritano, id est de Christo, qui vulneratum imponit jumento suo, quia per assumptam humanitatem curavit hominem. Dicitur etiam Christus, unde in Psalmo: *Ut jumentum factus sum apud te.* Dicitur simplex in Ecclesia, unde in Psalmo: *Qui dat jumentis escam ipsorum, id est simplicibus in Ecclesia datur pabulum divini verbi.*

Juncus, proprie, dicitur intentio auditorum, unde in Job: *Orietur viror calami et junci*, id est Scriptura auditorum. Dicitur abundantia terrenorum, quia juncus in flumine abundare solet; unde Job: *Calamus et jucus marcescat*, id est abundantia terrenorum destruetur.

Jurare, proprie. Quandoque amicabiliter promittere, unde David: *Jurasset Dominus, et non penitebit eum.*

Justitia, proprie, Deus; unde in Psalmo: *In justitia tua libera me.* Dicitur similitudo justitiae, unde Apostolus de Iudeis loquens, ait quod statuentes suam justitiam, justitiae Dei non sunt subiecti. Dicitur effectus justitiae, unde Paulus: *Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, etc.*

Justus, proprie, excedens justitiam, unde Salomon in Proverbis : *Noli esse nimis justus*. Dicitur Deus, unde in Psalmo : *Justus Dominus et justitas dilexit*, opus enim justum dicitur justus, etc.

Juvenis, proprie, dicitur renovatus per gratiam, unde in Psalmo : *Juvenes et virginis*, etc.

Juventus, proprie, innovatio virtutum vel æternæ gloriæ; unde in Psalmo : *Renovabitur ut aquilæ juvenus tua*. Dicitur initium Ecclesie, unde in Psalmo : *Sæpe expugnauerunt me a juventute mea*. Haec sunt verba Ecclesie loquentis de persecutoribus suis in hunc modum. *Sæpe expugnauerunt me*, hoc dicit pro frequentia passionum; et hoc a *juventute mea*, scilicet a primo tempore atatis Abel, videlicet alquando Ecclesia in solo Abel et expungata est a fratre suo malo et perditio Cain. Dicitur status

B *æternam ultionem*.

L

Labium, proprie, lavatorium; unde in Veteri Testamento de Salomone legitur quod labium fecit, id est lavatorium; et dicebatur labium, quia in introitu formam labii habet vel habere videatur. Dicitur idioma, quia est instrumentum loquela; unde in Genesi legitur quod in ædificatione turris Babylonis omnes erant unius labii, id est unius idiomatici. Et in Thendolo : *Confusio fit labiorum*. Dicitur verbum, unde in Psalmo : *Disperdat Dominus universa labia dolosa*. Item : *Labia nostra a nobis sunt*; illi qui dolose loquuntur labia dicuntur. Et ibi *labia dolosa*, id est ipsi existentes dolosi, in corde et corde, id est duplice corde, *locuti sunt*. Dicuntur prophete, unde in Psalmo : *Et que procedunt de labiis meis non faciam irrita*. Dicitur populus, unde in Psalmo : *Nec memor ero nominum eorum per labia mea*, id est per apostolos per quos loquitur Deus. Vel labia dicuntur duo Testamenta quæ in uno consonant, quibus voluntates eorum ostenduntur, sed nec apostoli nec Testamenta sanctis minantur iulicium. Dicuntur prædicatores, unde in Cant. : *Favus distillans labia tua*, etc.

Labor, proprie, tribulatio; unde in Psalmo : *In labore hominum non sunt*. Dicitur fructus laboris sive laboriosa operatio, unde in Psalmo : *Labores manuum tuarum quia manducabis*, etc. Dicitur iniqüitas, unde David : *Sub lingua ejus labor et dolor*, id est iniqüitas et pernicies. Dicitur cogitatio de labore sanctorum; unde, secundum aliam expositionem : *Sub lingua ejus labor et dolor*, id est, cogitationes ejus sunt de labore sanctorum. Dicitur contritio, unde David : *Laboravi in gemitu*, etc.

Laborare, proprie, pœnitire; unde in Evangelio : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis*. Notat patientem esse, unde Dominus ait : *Laboravi sustinens*, id est fui patiens.

Lac, proprie, dicitur minor doctrina quæ minus intelligentibus proponitur; unde Apostolus : *Tanquam parvulus in Christo lac dedi vobis potum*, non

escam; et alibi : *Quasi modo geniti infantes, lac concupiscite*. Dicitur Vetus Testamentum, quod Iudeis quasi parvulus est datum, unde in Cant. : *Mel et lac sub lingua tua*, id est, in scientiam habes de Veteri Testamento per lac figurato, et de Novo per mel significato propter dulcedinem gratie. Notat abundantiam temporalium in Exodo : *Dabo vobis terram fluentem lac et mel*, id est virtutibus opulentam. Dicitur manifestatio apostolicae predicationis, unde in Thren. : *Candidiores nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo*. Per candorem lactis manifestatio prædicationis insinuat. Dicitur infantilis ætas, unde ad Herodem dicitur : *Non coques hadum in lacte matris sue*, id est non occides Christum per haedum significatum; *in lacte matris sue*, id est infantili ætate. Vel ibi per lac significatur peccatum quod a matre concupiscentia trahitur, unde sic potest exponi : *Non coques haedum*, id est, non sovebis peccatorem per adulacionem in peccato suo. Vel Iudeis præcipitur ne occidi Christum in die conceptionis sue, et vocatur lac dies conceptionis Christi. Ex quo puer concepitur, lac in mammis recipitur; est ergo sensus : O Iudea, non coques hadum, id est non occides Christum in die conceptionis sue.

Lacryma, proprie, amaritudo pœnitentie; unde David : *Lacrymis meis stratum meum rigabo*. Dicitur pœnitentia sive dolor de peccato, unde in Psalmo : *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes*, id est dolor pro peccatis fuit mibi spiritualis refectio. Dicitur tribulatio sive dolor vel miseria, quia lacrymas producit ab oculo; unde in Apostolo : *Abstergat Deus omnem lacrymam*. Dicitur fletus, unde in lib. Reg. : *Audiri lacrymam tuam*, id est fletum tuum, et remisi tibi peccatum. Dicitur intelligentia, quia, sicut lacryma procedit ab oculo materiali, ita intelligentia ab animo; unde Sapientia : *Punge oculum, et producet lacrymam*, id est exerce animum et producet intelligentiam.

Lactare, proprie, delicate nutrire, unde in Para- A *curret vobis homo lagenam aqua: vel amphoram ba-*
bolis : Lacia filium, et paventem te faciet. Notat adulari, unde : Si te lactaverint peccatores, non eis acquiescas. Significat deciper vel prave docere, unde in Threnis : *Lamiae nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos.*

Lactare, proprie, notat simplici doctrina instrui ; unde David : *Ez ore infantium et lactentiam.*

Lactuca, proprie, dicitur amaritudo penitentiae ; unde in Exodo : *Et edent nocte illa carnes assas igni, et panes azymos cum lactucis agrestibus ;* in nocte agnum comedimus, quia in sacramento Dominicum corpus accipimus quando adhuc invicem nostras conscientias non videmus. Carnes assas agni comedimus, quando ardorem passionis Christi in mente nostra excitamus ; panes sioe fermento manducamus, quando recta opera sine corruptione vanæ gloria exerceamus. Lactucae agrestes valde amaræ sunt, et nos pro peccatis nostris affligi debemus, quatenus ipsa amaritudo penitentiae absterget a mentis stomacho humorem perversæ vitæ.

Lacus proprie dicitur stagnum vel aqua immobile. Dicitur fovea vel cava, unde in Daniele legitur quod missus est in lacum leonum. Dicitur infernus propter sui profunditatem et tenebrositatem, unde Zacharias propheta ait : *Qui eduxisti vincitos de lacu in quo non erat aqua.* Infernus vero non immerito lacus dicitur, quia hos quos semel ceperit superfluctuantes et trepidos tormentis circumfluentibus absorbet. Dicitur profunditas carnalium concupiscentiarum, unde in Psalmo : *Eduxisti nos de lacu miserie et de luto facis.* Dicitur etiam peccatum, unde in Psalmo : *Lacum aperuit, id est peccatum inchoavit.*

Lætari, proprie, dicitur gaudio spirituali exsultare, unde in Psalmo : Lætamini in Domino et exsultate justi.

Læva proprie significat sinistram. Dicitur reprobus, unde Isaías : *Ad dexteram et ad lævam dilataberis ;* dum quosdam conversos de malignitate sua Ecclesia suscipit, tunc ad dexteram dicitur dilatari. Ad lævam quoque dilatur, dum ad se quosdam etiam in iniuitate permanuros admittit. Dicitur terrenum bonum vel temporalis vita, sicut dextera bonum æternum significat ; unde in Cant. : *Læva ejus sub capite meo et dextera illius amplebitur me,* id est in praesenti vita sustentabor temporalibus bonis et in futuro fruar æternis. Dicitur etiam adversitas, unde : *Non declines ad dexteram vel ad lævam, id est ne [frangaris] adversis nec extollaris prosperis.* Dicitur poena vel reprobatio, unde dicitur quod sancti erunt a dextera parte Christi, reprobi a læva.

Lagena proprie est vas, unde Gedeon in Judie., fractis lagenis, terruit hostes, scilicet Medianitas ; signat corpus quod est frangendum jejuno, ut diabolus, qui per Medianitas significatur, exturbetur. Signat etiam legem legere, unde in passione : Oc-

A curret vobis homo lagenam aqua: vel amphoram ba-julaus. Hidem etiam significat fragiles homines ministros gratiae Dei.

Lambere, proprie, imitari ; unde Job : *Pulli aquilæ lambunt sanguinem.* Aquila Christus, pulli martyres qui lambunt Christi sanguinem, id est imitantes ejus passionem. Notat etiam sumere, unde praedicta auctoritas potest sic exponi : *Pulli aquilæ, id est fidèles, lambunt carnem et sanguinem in Ecclesia Dei, et hoc Christi Jesu.* Notat tangere, secundum quod solennius dicere : *Vestis lambit terram, id est tangit.*

*Lamia proprie est monstrem virginem habens faciem, id est aquinos (58), quod carnibus vescitur humani. Dicitur diabolus, secundum quod quidam dicunt. dæmones apparere in specie mulierularum ad suffocandum parvulos, et secundum quod dictum est, dicuntur lamiae, quasi lauæ a lauando ; unde Beata super illum locum Marci : *Ne veniens sugiles me, dicit quod sigillo dicitur a sugo, sugis, vel sugillare, quasi sub gula manum imponere ;* et est tractum a lamis que sugendo encantat parvulos. Dieuntur falsi prædicatores vel heretici, unde in Threnis Jer. : *Lamiae nudaverunt mammam, lactaverunt, etc.**

Lampas, proprie, cor humanum habens oleum charitatis qua debet accendi ; unde in Evangelio : *Date nobis de olio vestro, quia lampades nostræ extinguuntur.* Dicuntur sancti qui lacem boni exempli alii proponunt, unde in Cant. : *Lampadess ejus, lampades ignis atque flammarum.* Dicitur dominus Spiritus sancti vel Spiritus septiformis, unde in Apoc. : *Et septem lampades ardentes ante thronum qui sunt septem spiritus Dei.* Per septem lampadas intelligitur septiformis gratia Spiritus sancti, vel septem dona Spiritus sancti. Dicitur etiam Christus. In lampade sunt duo, scilicet vitrum et ignis, sic in Christo duo : natura humana qua fuit quasi vitrum fragili, et divina natura accendens et illuminans tanquam ignis ; et sicut lampas fragili est in atria, ita humana natura multiplici fragilitate est obnoxia ; et sicut lampas non habet ex se claritatem, sic humana natura non habet ex se gratia splendorum ; ex concurso olei et flammæ lampas profundit lucem ; ante Christi adventum humana natura erat lampas sine luce, lucerna sine lumine, sed lampas ista est accensa, quando humana natura est a Christo assumpta, et lampadi humanae naturæ infusum est oleum divinæ gratiae ; unde dicitur quod Salvatore Iesus ut lampas accessus est, quando humanam naturam in se oleo divinæ gratiae perfudit et flammarum deitatis accendit, et sic in nocte hujus mundi viantibus lumen præbuit. Dicuntur etiam opera nostra, unde in Evangelio : *Simile est regnum celorum decem vir-ginibus que accipientes lampades : scilicet omnes lampades habent ; sed omnes lampades oleum non habent, quia plerunque in se bona cum electis reprobi ostendunt. Veniente autem Sponsu, omnes virgines surgunt, quia electi et reprobi a somno*

(58) Sic. Forte legendum, et artus anguinios.

sua: mortis excitantur; lampades ornant, quia se-
cum opera sua numerant pro quibus aeternam beatitudinem recipere expectant. Sed fatarum lampades extinguntur, quia earum opera, quae clara hominibus apparuerunt, in adventu judicis intus obsecrantur, et ideo retributionem non inveniunt, quia pro eis repererunt ab hominibus laudes quas amaverunt et in hoc mundo dilixerunt.

Lana, proprie, dicitur virtus; quia, sicut ex lana fit corporis indumentum vel vestimentum, ita ex virtute fit animae indumentum; unde in Isaia: *Et fuerint peccata vestra rubea quasi vermietus, velut lana alba erunt;* quasi diceret: Si ad me conuersi fueritis, loco gravium peccatorum quae sunt in vobis erit virtutum dealratio. Dicitur divina natura vel Christi innocentia, unde in Apoc.: *Caput ejus velut lana album erat.* Dicuntur fortiores qui sunt in Ecclesia, qui cedunt ornamentum et indumentum Ecclesia; unde de Ecclesia dicitur in Salomonem: *Quiescit lanam et linum.* Per lanam, ut dictum est, intelliguntur in Ecclesia fortiores; per linum illi qui sunt poenitentes, qui per multam contritionem poenitentiae assumunt candorem justitiae.

Lancea, proprie, tentationum jacula; unde Jer.: *Circumdedit me lanceis suis.* Ecclesia lanceis ab hoste suo circumdatur, quando in membris suis ab impugnatore calido tentationum jaculis impeditur. Bene autem circumdari lanceis dicitur, quia antiquis hostis temptationis sua vulnere nos impedit. Sæpe enim gula restringitur ut libido subigatur. Si autem corpus abstinentiae afflictione non attenuatur, contra mentem libidinis flamma se excitat. Sæpe dum servare per simoniam nitimur, ad tenaciam labimur; et dum possessa effuse distribuimus, ad avaritiam ducimur, quia rursum colligere querimus quod tribueramus. Dum ergo antiqui hostis jacula ubique nos impediunt, nunc recte dicitur: *Circumdedit me lanceis suis.*

Lapidare proprie, hoc est lapidibus obruere, unde in Act. apostolorum legitur quod increduli lapidabant Paulum, non quod eum lapidibus occiderint, sed quod eum lapidibus oppresserint. Significat etiam lapidibus occidere, unde in Act. apostolorum: *Lapidaverunt Iudei Stephanum.* Significat etiam condemnare, unde in lib: Eccli.: *Piger lapidabitur stercore boris,* id est ille qui piger est ad implendum iuncta divina, condemnabitur pro eo quod ipse amplectitur stereora, id est terrena; unde *pro croceis amplexati sunt stereora quae refutat bos,* id est qui fert jugum Dei; vel piger ad implementationem legis Iudaicae vel Mosaicæ *lapidabitur stercore boris,* id est condemnabitur pro eo quod criminalia adimplevit et non spiritualia quae data sunt Iudeo ad implendum; de quo bene dicit propheta: *Cognavit bos possessorem suum.*

Lapis, proprie. Dicitur Christus; unde in Psalmo: *Lapidem, quem reprobaverunt aedificantes.* Item Dan.: *Lapis praecisus de monte sine manibus.* Dicitur autem Christus multiplici metaphora; quia, sicut

A lapis angularis duos diversos parietes ex adverso venientes conjungit in unum, sic Christus Iudeos et gentiles quasi diversos parietes ex adverso venientes, alterum ab idolatria, alterum a lege Mosaicâ, in unum fidem collegit; et sicut lapis præbet offendiculum incauto viatori, sic Christus occasionaliter præbuit offendiculum erroris Iudeo infideli. Dicitur angelus, unde Ezech.: *Omnis lapis pretiosus indumentum tuum;* hoc de Lucifero dicitur, cui si ceteri angeli comparentur, magis eluceat sua dignitas et natura gloria; quia omnis angelus cedebat in decorum et ornatum Luciferi; quia minoribus junctis majoribus, et majora majora, et minora minora esse videbuntur. Dicitur autem angelus lapis pretiosus, et propter naturæ stabilitatem et ejusdem dignitatem. Dicitur justus, unde in Apoc.: *Vidi civitatem sanctam Jerusalem ex lapidibus pretiosis;* hic Jerusalem significat Ecclesiam in cuius ædificium cedunt lapides pretiosi, id est sancti. Et alibi: *Posuisti, Domine, super caput ejus coronam de lapide pretioso,* id est sancti sunt corona Christi, qui positi sunt super caput Ecclesie. Dicitur virtus, unde in Apoc. legitur de Jerusalem: *Gemmata omni lapide pretioso;* et Paulus: *Quidam superadiscunt aurum, quidam argentum, quidam lapides pretiosas.* Aurum contemplatio Dei, argentum dilectio proximi, lapis pretiosus virtus vel bonum opus; ideo autem lapis pretiosus significat virtutem, quia, sicut lapis pretiosus cedit in ornatum corporis, sic virtus in ornamenti mentis. Dicitur etiam gentilis populus incredulus, unde Joannes Baptista ait: *Potens est Dominus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ,* id est gentiles facere filios Abrahæ per imitationem in fide. Qui gentiles lapides dicti sunt propter mentis duritiam et voluntatem in malo indurastam. Dicitur lex vetus propter suam duritiam, unde David: *Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Dicitur peccatum, quia sui ponderositate trahit ad imum, unde: *Ejicite lapides de plateis,* id est peccata de cordibus vestris. Dicitur impetus tribulationis qui hominem opprimit velut lapis, unde in Antiph.: *Lapides torrentis illi dulces fuerunt,* id est tribulationes pro Christo tolerate. Dicitur odium contrarium charitati, unde in Luca: *Quis ex vobis petit a patre suo panem,* id est dilectionem, et porrigit illi lapidem, id est odium? Dicitur cordis duritia, unde in Job: *Et lapis calore solitus in aspergitur,* quia cogitatio dura igne charitatis soluta vertitur in laudem Dei, etc. Dicitur pompa sæcularis, quam lapis significat propter sui dignitatem, unde in Psalmo: *Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum.* Dicitur dura consuetudo peccandi, unde Jer., loquens in persona Ecclesie, ait: *Et posuerunt lapidem super me,* id est oppressi sunt dura consuetudine peccandi. Dicitur dura cogitatio, unde in Jerusalem in Evangelio: *Et non relinquent in te lapidem qui non destruantur;* per Jerusalem intelligitur anima, per iapides dura cogitationes intelligi-

guntur. Cum enim perversa mens perversæ cogitatione adhuc perversiorem adjicit, *lapidem super lapidem ponit*. Sed in destructa civitate *lapis super lapidem non relinquitur*, quia cum ad ultionem suam anima ducitur, omnis illa cogitationum suarum constructio dissipatur. Dicuntur verba sacrae Scripturæ, unde Ezechiel: *Quatuor autem mensæ ad holocaustum, de lapidibus quadris sunt constructæ;* per mensas corda sanctorum doctorum accipimus, ex quorum doctrina auditorum mentes reficiuntur; holocaustum offerimus, quando omnibus que hujus mundi sunt renuntiamus, et ad Deum opere et cogitatione convertimur. Per lapides quadratos quadruplex sacrae Scripturæ expositio intelligitur. Corda enim sanctorum mensæ Dei ad holocaustum constructæ sunt, quia dum super verba Dei cogitant, semetipsos Domino a carnali vita mactant.

Laquearia propriequa adhærent tignis significant corporum infirmitates quæ adhæserunt corporibus Christi et Virginis; quæ eleganter cupressina dicuntur, quia cypressus adhibi corporibus solet quæ comburuntur et mira ab eis fragrantia redditur. Sic et infirmitates ad mortem pertinent, et in Virgine et Christo per patientias quas in infirmitatibus habuerunt mirabiliter redotent in Cant.: *Laquearia nostra cupressina*. Dicuntur auditores qui per doctrinam majorum Deo et Ecclesie Dei cohærent, sicut laquearia tribulis, et decorum domus Dei compleint. Quare ipsa laquearia cupressina dicuntur quod lignum imputribile et boni odoris est, quia ipsi auditores verbi Dei et factores sunt bonæ fragrantiae. Et hoc est: *Tigne domorum nostrarum*, id est prophetae et apostoli et alii Ecclesiæ doctores, *sunt cedarina*, id est inflexibilis et firmi; *laquearia vero cupressina*, id est eorum imitatores, viri scilicet apostolici sunt cypressini id est invincibilis et in hono opere indefessi.

Laqueus, proprie. Dicitur dulcedo carnalis vite, deceptio, quæ hominem illaqueat; unde in Psalmo: *Laqueus contritus est*. Dicitur doctrina hereticorum illaqueans, per quam Deus permittit peccatores seduci meritis eorum exigentibus, unde in Psalmo: *Pluit super eos, scilicet peccatores, laqueus*. Dicitur consuetudo vel delectatio peccandi, ut in eodem exemplo secundum aliam expositionem. Dicitur frus vel dolus quo peccatores justos illaqueare nuntiunt, unde Psalmista: *Narraverunt ut abscondent laqueos*, et alibi: *In laquo quem absconderunt comprehensus est pes eorum*. Dicitur etiam affectus terrenorum vel amor, unde secundum aliam expositionem: *In laquo quem absconderunt*. Dicitur chnoxietas moriendi, unde in Psalmo: *Præoccupaverunt me laquei mortis*. Dicitur originale peccatum, quo primo illaqueanunt, quo post pervenimus ad mortem, unde secundum aliam expositionem vallet: *Præoccupaverunt me laquei mortis*. Dicitur caputitas illaqueans, unde Psalmista: *Veniat illi laqueus quem ignorat*, etc.

Later, proprie. Dicitur humana natura; unde Eze-

B chi: *Fili hominis, sume tibi laterem*, id est humana naturam; *tibi*, id est ad honores tui, et scribe in eo civitatem Jerusalem, etc. Dicitur peccatum, unde Isaías: *Venter meus ad Moab sicut cithara clamabat et ad murum decocti lateris*. Murus dicitur peccator qui ponit se murum contra Deum, qui dicitur esse cocti lateris, id est coctus in peccato. Sicut enim later ex luto fit, et per ignem consolidatur, sic peccatum, ex lubrico infirmatis natum, per pravam consuetudinem induratur. Dicitur etiam peccator, unde solet dici: *Frustra lavo terram laterem*, quia quanto plus later lavatur, tanto magis inficitur. Ita obstinatus quanto plus corrigitur, tanto magis scandalizatur et pejor efficitur. Lateres quoq; Iudei facere cogebantur in Ægypto significant opera cupiditatis que in igne flunt, et ignis dicitur cupiditas; unde in Psalmo: *Incensa igni et suffossa*.

Latibulum, proprie, immensitas divinæ naturæ, quæ est latibulum, quia in ipsa latet Deus ne cognoscatur; unde in Psalmo: *Posuit tenebris latibulum suum*. Dicitur obscuritas sacramentorum in qua latet divina gratia, unde sub forma panis eucharistiae, sub visibili forma baptismi invisibilis gratia, secundum quam acceptiōem predicta solet exponi auctoritas. Dicitur occulta spes in cordibus fidelium in qua latet Deus. Et hoc est quod vult David: *Posuit tenebras latibulum suum*, id est Deus per occultam spem latet in cordibus fidelium.

Latitudo, proprie. Dicitur extensio caritatis ad inimicos; unde Paulus: *Ut comprehendamus cum omnibus fidelibus quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, et profundum*; ut intelligamus quæ sit latitudo charitatis, scilicet ejus extensio usque ad iniunium; quæ longitudo, id est perseverantia usque in finem; quæ sublimitas, id est erexitio usque ad Deum; quæ profunditas, id est unde charitas provenit. Dicitur mentis dilatio post angustias tribulationum, unde in Psalmo: *Et eduxit me in latitudine salutis*. Dicitur amplitudine aeterni præniti, unde David: *De tribulatione invocavi Dominum, et exaudiuit me in latitudine Dominus*. Dicitur amplitudo scientiae, unde in Psalmo: *Et ambulari in latitudine, quia mandata tua exquisivi*.

Latro, proprie. Dicitur diabolus; unde in Evangelio: *Homo quidam descendebat a Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones*, id est Adam descendens a statu innocentiae ei pacis visione et Dei contemplatione incidit in potestatem dæmonum per peccatum. Eleganter autem dæmon dicitur latro, quia nobis furatur virtutes et bona opera. Dicitur hereticus vel pravus prælatus, quia pravo exemplo vel prava doctrina interficit; unde in Evangelio Joannis: *Qui non intrat per ostium, etc., ille fur est et latro*.

Latum, proprie. Amplitudinem præcepti Decalogi signat; unde in Psalmo: *Latum mandatum tuum nimis*, Mandatum enim veteris legis angustum erat, quia uni populo datum erat et uni sexui, scilicet circumcisionis præceptum. Mandatum vero evan-

gelicum latum, quia nec populum, nec sexum, A ab ejus vocatione cessaverunt; nec leæna, id est nec conditionem excludit. Signat pluralitatem rei, unde in Evangelio: *Lata est via quæ dicit ad mortem*, id est plures sunt causæ quare obliquis (*sic*) homo ducatur ad mortem æternam.

Latus, proprie, gentilis populus: *Latera aquilonis civitas Regis magni*; et propheta: *Fili tui de lange venient, et filiae tuæ de latere surgent*. Dicitur familiaris alicujus principis, unde solet dici: *Iste habet pessima latera*, secundum quam acceptiōnem legitur in Daniele, quod principes quærebant occasionem accusandi Danielē ex latere regis, id est ex uxore vel concubinis ejus, et ejus visu vel tactu vel colloquio possent accusare Danielē apud regem, quod familiaritatē vellet habere cum uxore B vel concubinis ejus. Vel latera vocat quæ pertinebant ad regem, et super hoc vellent cum accusare quod rebus vel possessionibus regis detraheret. Dicitur divina propitiatio, unde in Psalmo: *Cadent a latere tuo*. Dicitur etiam angulus, unde legitur quod liber Deuteronomii positus fuit in latere arcæ, id est in angulo.

Laudare, proprie; unde Apostolus: *Laudabo vos, in hoc non laudo*. Notat Deum glorificare, unde David: *Laudate, pueri, Dominum*. Notat materiam laudis divina præbere, sed quod in anima dicuntur laudare Deum, quia ex eis elicitor laus divina; unde in Psalmo: *Laudate eum, sol et luna*. Notat bene operari quod credit in laudem divinam, unde in Psalmo: *Lauda, anima mea, Dominum, laudabo Deum in vita mea*.

Laus proprie commendatio alicujus. Dicitur Dei glorificatio, unde Psalmista: *Laus mea Deus in sacrum seculi*. Dicitur etiam Deus, unde David: *Quoniam fortitudo mea et laus mea Dominus*. Dicitur bona operatio, unde in Psalmo: *Laudem meam ne tacueris*. Dicitur laus vana sive inanis.

Lavaerum, proprie, baptismus; unde Sedulius. *Lavaerum puri gurgitis*. Dicitur martyrium, unde in Cant.: *Dentes tui sicut grex tonsarum quæ ascederunt de laraco*.

Lavare, proprie, abstinentia mortali peccato, unde: *Beatus vir qui lavat manus suas*. Notat baptismum purgari, unde: *Lavamini, mundi estote*. Notat veniam libis carcere, unde in Cant.: *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Notat penitentia, unde David: *Lavabo per singulas noctes lectum meum*. Notat martyrium subire, unde in Apoc.: *Laverunt stolas suas in sanguine Agni*.

Leæna, proprie, Ecclesia, pro eo quod contra adversa audax est; unde de Iudea reprobatione ait Job: *Non calcaverunt eam filii insitorum, nec transiit per eam leæna*. Institoris sancti dicuntur prædicatores qui bonis operibus instant; filii eorum, id est imitatores, Synagogam non caleaverunt, quia

gelicum latum, quia nec populum, nec sexum, A ab ejus vocatione cessaverunt; nec leæna, id est sancta Ecclesia, per eam transiit, quia collatione gentium edita minime Judæis prædicavit. Dicitur terrena gloria, unde Job: *Rugitus leonis et vox leæna et dentes catulorum leonum contriti sunt*; ac si dicat: Ecclesia virtutem antiqui hostis et cupiditatem terrenæ gloriæ, quæ figuratur per leænam et per suasiones reproborum, omnium meritis vitæ superando calcavit. Dicitur mens humana propter superbiam, unde Job: *Quasi leænam capies me*.

Lectus, proprie, conscientia; quia, sicut in lecio aeger laborat, sanus quiescit: ita in conscientia laborat peccator, justus quiescit; unde David: *Laboro per singulas noctes lectum meum*, etc. Dicitur via contemplativus in quo quiescit Christus per gratiam, unde in Cant.: *Lectus noster floridus est*. Dicitur humana Christi natura, secundum quam ex positionem potest exponi prædicta auctoritas. Dicitur beatitudo æterna, juxta quod quidam rhythmus (59) :

*Jam in lecto cum dilecto
Quiescamus et psallamus:*

· · · · ·

Adsunt enim nuptio.

Dicitur sensualitas, unde in Psalmo: *Dominus opem ferat illi super lectum*. Dicitur caro ut in eadem auctoritate.

Lecythus proprie est vas in quo deponitur oleum vel desertur, unde in libro Reg.: *Mulier Sareptana dixit ad Eliseum: Non habeo nisi parum olet in lecytho quo ungar, id est quo reficiar*. Dicitur cor humanum charitate refertum, unde in prosa (60):

*Sine lignis fidei
Nec lecythus olei
Valeat, nec farinula.*

Per igna fides passionis Christi, per oleum charitas, per farinulam spes figuratur.

Legatus, proprie, prædicator; unde in Psalmo: *Venient legati ex Ægypto*, id est sancti ex gentilitate ad fidem conversi erunt legati, id est nuntii Christi.

Legere, proprie, furari; unde Apostolus (61) sacilegus dicitur quasilegens, id est furans sacra de saero, etc. Signat colligere, unde solet dici: *Virgo legit flores*. Notat navigare, unde quidam versiculus ait:

*Fur aurum, virgo flores, mere nauta, libros
Clericus: æquivoce singula quisque legit.*

Legio proprie collectio hominum continens sex millia sexcentos et sexaginta sex, unde in Evangelio Dominus ad Petrum: *Non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum?* Dicitur pluralitas indeterminata, unde in Evangelio: *Dominus interrogavit dominum quod est nomen tuum? Respondit: Legio;* quasi dicat: Male queris, quia plures sumus, non unus tantum.

Leo, proprie. Dicitur Christus; quia, sicut leo est rex animalium, sic Christus est rex universorum.

(59) Adam. a S. Victore, seq. XIII In dedicatione ecclesiæ, Patrol. t. CXCVI.

(60) Id., seq. XX In inventione S. Crucis, iii.

(61) Apłs, apostolus semper.

rum; et sicut leo suscitat fetum, ita Pater suscitavit A tores. Dicitur macula in panno vel in pariete, unde præceptum habetur in Levit. de lepra domus et vestis, etc.

Levare, proprie, mentem erigere; unde Psalmista: Levavi oculos meos in montes. Notat complanare vel ecquare, unde Statius .

Pars teretes levare manu, ac disponere mensas.

Levis, proprie, delectabilis; unde in Evangelio: Et opus mihi leve. Dicitur immunis a peccato, unde Isaías: Ascendam super ubem levem, id est assumam carnem a peccato immunem, et secundum hoc illud numen leve contrarium est huic nomini grave in significatione, secundum quod aliquid dicitur grave a gravedine peccati, juxta illud Psalmista: Fili hominum, usquequo gravi corde? Dicitur immunis a gravitate virtutum; dicitur enim aliquid grave virtutum pondere, juxta illud Psalmista: In populo gravi laudabo te; et secundum hoc aliquis dicitur levis, qui levi flatu pravæ doctrinæ vel superbie a statu rectæ mentis movetur; et secundum hoc pulvi comparatur, unde aliquis dicitur levis esse animi, id est mobilis. Dicitur planus, unde in Gen.: Dominus ad Noe: Fae tibi arcam de lignis levigatis.

Lex proprie jus scriptum, assistens honestum, prohibens contrarium, ut dicit Tullius. Dicuntur ceremonialia legis, unde Apostolus: Lex neminem duxit ad perfectum. Dicuntur moralia legis, unde Apostolus: Lex quidem sancta est et justa et bona. Significat Pentateuchum, unde in Evangelio: Sicut scriptum est in lege et prophetis et psalmis de me. Dicitur Psalterium, unde in Evangelio: Nonne in lege scriptum est? in Psalmo, Ego dixi: Dii estis et filii Excelsi omnes. Dicitur sacra Scriptura, unde lex dividitur iuventem legem et novam. Dicuntur decem præcepta Decalogi, unde: Lex scripta fuit in duabus tabulis. Dicitur unum solum præceptum, unde: De lege præceptum et zelotypæ. Dicitur somes peccati, tyrannus sæviens in membris nostris. Dicitur ipsa ratio quæ scripta est in cordibus nostris, unde Apostolus: Video alienam legem in membris meis, repugnante legi mentis meæ, id est rationi. Dicitur sanctificatio, unde in Psalmo: Sed in lege Domini voluntas ejus. Dicitur justus, unde Apostolus: Justi autem sibi sunt lez; sicut enim lex aliquem regit, ita justus se ipsum.

Libanus proprie mons quidam. Dicitur templum Salomonis de lignis Libani factum, unde Isaías: Aperi portas tuas, Libane. Dicitur candor sæculi, id est dignitas sæculi; unde in Psalmo: Vox Domini confringens cedros, et confringet Dominus cedros Libani, id est per pœnitentiam conteret cedros Libani, id est elatos nitore terrena nobilitatis; et alibi: Vidi impium super exaltatum et elevatum sicut cedros Libani. Dicitur candor immortalitatis, unde David: Justus ut palma florebit: sicut cedrus Libani multiplicabitur. Cedrus altior est ceteris arboribus, præstans in Libano qui interpretatur candidatio, ita justus in præsenti est altus vi: tñtibus

Lepra, proprie; unde in lege de lepra præceptum habetur. Dicitur Simoniaca heres, unde in lib. Reg.: Dixit Eliseus ad Giezi: Lepra Naaman erit super te et posteritatem tuam; simonia significata per lepram Naaman, manebit super te et tui imita-

et in futuro erit stola immortalitatis candidus. Dicitur etiam candor virtutum, unde Isaia : *Data est ei gloria Libani, decor Carmeli et Saron*; quia Ecclesiae datus est candor virtutum. Dicitur sanctus virtutibus candidatus, unde in Cant. : *Veni de Libano, veni*; loquitur Christus ad Ecclesiam, monens eam ut cum sanctis veniat ad sui contemplationem et fruitionem. Dicitur etiam thus, sumitur enim hoc nomen Libanus in designatione thuris, unde in Epithalamo Christi et Ecclesiae dicitur : *Ibo ad montem myrrae et ad collem Libani*; alia translatione habet thuris.

Liber, proprie, liberatus a peccato; unde Paulus : *Jam non est servus, sed liber*, et sic est adjективum. Quodque est substantivum et dicitur similitudo libri, unde legitur quod Dominus ostendit Ezechiel librum grandem in quo erant scripta carmina, lamentationes et vae, et similitudo libri. Dicitur memoria, unde in Apoc. : *Scribe hoc in libro*, id est commenda hoc memoriae. Dicitur divina prædestination, unde Moyses : *Aut dele me de libro vitæ, aut dimittit eis hanc noxam*. Dicitur Christus, unde Joannes in Apoc. vidit librum signatum septem sigillis, quæ nemo potuit solvere nisi Leo de tribu Juda; liber iste Christus in quo fuerunt septem beneficia, quæ in alio esse non potuerunt. Primum fuit Christi incarnatio, secundum baptismus, tertium passio Christi, quartum inferni spoliatio, quintum resurrectio, sextum Spiritus sancti missio, septimum adventus ad judicium; et alibi in Psalmo : *Et in libro tuo omnes scribentur*. Dicitur conscientia, unde Dan. : *Sedit plenus dierum et libri aperti sunt coram eo*, quia in iudicio singulorum conscientia patebit.

Licere, proprie; unde Paulus : *Omnia mihi licent, sed non omnia expediant*. Notat debere, unde in Evangelio : *Licet censem dare Cæsari an non?* id est debentus dare, etc.

Ligare, proprie, notat sententiæ ecclesiasticæ subjecere. Notat ligatum ostendere. Notat satisfaciōnem injungere, unde in Evangelio de triplici significato : *Quodcumque ligaveris super terram, etc.* Notat vivere, unde Boetius :

Qui numeris elementa ligas, etc.

Notat omni potestate privare, unde in Evangelio : *Degeneris manibus et pedibus*.

Ligatus, proprie, dicitur etiam aliquis uxori astricatus; unde Apostolus : *Ligatus es uxori, noli querere solutionem*. Dicitur aliquis sententiæ Ecclesiae subiectus, unde in Evangelio : *Quodcumque ligaveris, etc.* Dicitur aliquis usu libertatis arbitrii privatus, unde in Evangelio : *Ligatis manibus et pedibus*. Illi enim qui erunt in inferno manus habebunt ligatas et pedes, quia nec bonum nec malum facere poterunt, nec pravos effectus producere ad effectum.

Lignum, proprie. Dicitur Christus, unde Psalmista : *Et erit tanquam lignum*. Eleganter Christus dicitur lignum, quia lignum in terra plantatur, pluvia irrigatur, viret, frondet, floret, fructum fert.

A Sie Christus in terra aliena plantatus, quando in Virgine Maria est incarnatus; pluvia colestis gratie irrigatus, viruit per virtutem, fronduit per sanctam prædicationem, floruit per odoriferam conversationem, fructum fecit per humani generis redemtionem. Dicitur crux Domini, unde in lege dicitur : *Maledictus omnis qui pendet in ligno*, et *Mittamus lignum in panem ejus*; lignum in panem mittere est Dominico corpori crucem adhibere. Dicitur Sapientia, unde in lib. Salomonis : *Sapientia est lignum vitæ amplexanibus eam*. Dicitur justus, unde in Cant. : *Ferculum fecit sibi Salomon de lignis Libani*, id est Ecclesiam construxit Christus ex sanctis; et alibi, hoc est in Evangelio : *Si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fieri?* Dicitur veniale peccatum quod est gravius, unde Apostolus : *Alii superædificant lignum, fenum et stipulam*; per lignum grave veniale, per fenum minus, per stipulam minimum designatur.

Lilium, proprie, imago lili, unde in Exodo legitur quod *in candelabro erant sphærule et lilia*, id est imagines liliorum. Dicitur virtus, unde in Cant. : *Ubra tua sicut hinnuli coprea quæ pascuntur in liliis*, id est in virutibus vel in operibus bonis. Dicitur Christus, unde in Cant. : *Ego sum flos campi et lilyum convallium*. Dicitur Ecclesia, unde in Cant. : *Sicut lilyum inter spinas*. Dicitur humili, quia lilyum in vallis crescit; per lilyum significantur humiles : *Dilectus meus loquitur mihi qui pascitur inter lilia*. Dicitur Isæliticus populus, unde Isaías : *Et Israel florebit tanquam lilyum*:

Limus, proprie, unde in Gen. : *Et formavit Deus hominem de limo terræ*. Dicitur etiam Iudæa iniqüitas, unde : *Infixus sum in limo profundí et non est substantia*.

Lingua, proprie, falsa doctrina; unde Don. inus ad Job de diabolo ait : *Et fui ligabis lingua mea*; Christo enim veniente in carnem, firmitate fidei Christianæ falsitas diabolice doctrinæ constricta est. Dicitur linguae similitudo, unde in Act. apostolorum legitur quod Spiritus sanctus apparuit in linguis igneis, quia quidam radioli splendoris apparuerunt super capita apostolorum in similitudine linguarum. Dicitur verbum, unde Psalmista : *Disperdat Dominus universalabia dolosa, et linguam magniloquam*. Dicitur idioma, unde in Evangelio et in Act. : *Loquebantur variis linguis*. Dicitur poena inficta pro peccato linguae, unde legitur quod annua divitias loquebatur Lazarus : *Intinge extremum digitum tui in aqua ut refrigeret linguam meam*, id est poenam infictam mihi pro peccato lingue.

Linteum proprie dicitur imago lintei, unde legitur in Actibus apostolorum quod Petrus vidit linteum continens in se omnia genera animantium.

Linum, proprie. Dicuntur gentiles naturale legem habentes, unde Isaías : *Linum fumigans non extinguet*, id est gentes suscitabit ad scintillam fidei. Dicuntur fideles qui multo labore consequuntur candorem virtutum, unde de Ecclesia dicitur in lib. Salomonis : *Quæsivit lanam et linum*; per linum

intelliguntur illi qui sunt penitentes, qui per multam contritionem penitentia assumunt candorem justitiae; per lanam fortiores in Ecclesia.

Liquari [notat] *resolvi*, unde poeta: *Ut cera liquatur*. Notat *infundi*, et secundum hoc in vi passivi, unde poeta: *Elementa liquavit, id est infundit*. Notat similiter *prostreuere*, *decurrere*.

Liquere notat manare. Notat *resolvi*, unde cera dicitur liquere. Significat innotescere, secundum quod dicitur: *Istud liquet*, id est manifestum est.

Littera proprie charta vel epistola, unde legitur in lib. Reg. quod Urias tulit secum litteras mortis suae. Dicitur historia, secundum quod soliti sumus dicere: *Istud exponitur ad litteram*, id est historice. Dicitur literalis intelligentia, unde Apostolus: *Littera occidit, spiritus autem vivificat*.

Livere, proprie, invidere, unde et *tivor* (62). Dicitur etiam proprie *inspirare*, unde David: *Audium quid loquatur in me Dominus Deus*, id est intelligentia quid mihi insipret. Notat *generare*, unde David: *Semel locutus est Deus*, id est eternaliter genuit Filium. Notat *exercere*, unde Isaías: *Qui loquitur justitiam et propagator est ad salandum*. Notat *manifestare*, unde David: *Tunc loquetur ad eos in ira sua*, id est tunc manifestabit eis iram suam. Notat *cogitare*, unde in Psalmo: *Qui loquitur veritatem in corde suo*.

Livor, proprie, invidia; unde Lucanus:

Livor edax tibi cuncta negat.

Diciuntur lividus color qui nascitur in cute ex verbere, unde in Gen. ait Lamech: *Occidi virum in vulnus meum, et adolescentem in livorem*; inducunt Judai quod Lamech, cum cæcus esset, intendebat venationi eum duceretur ab adolescente; adolescentus Cain latenter infra teeto [videns], credidit esse feram; ad cuius insinuationem Lamech mittens sagittam interfecit Cain, quod agnoscebat, ira motus, instanter pereussit juvenem quod eum interfecit. Et hoc est quod dicit: *Occidi viram*. Dicitur passio Christi, unde Isaías: *Cujus livore sauvati sumus*.

Locus, proprie, mundus, qui dicitur locus malorum, quia in eo delectantur mali, unde de impio dicitur in Psalmo: *Et non est inventus locus ejus*; quia, sicut impi in futuro damnabuntur, ita et mundus dissolvetur. Dicitur sanctus, unde David: *Deus in loco sancto suo*, quia anima justi per gratiam dicitur locus Dei. Dicitur sacra Scriptura, unde in loco pascuæ; eleganter dicitur locus pasione, quia nos spiritualiter paseit. Dicitur Ecclesia, unde David: *In loco ubi steterunt pedes ejus*; hic locus dicitur Ecclesia, in quo pedes ejus, id est Christi, stant. Pess est inferior pars animalis, et per pedes Christi intelliguntur sancti qui in bono perseverantes usque ad finem sunt in Ecclesia Dei. Dicitur Christus, unde in praedicta auctoritate, per locum potest intelligi Christus, in quo per fidem et charitatem sunt pedes ejus, id est Ecclesiaz. Pedes Ec-

clesiaz dicuntur predicatores, per quos et fides Ecclesia dilatatur et ipsa diffunditur. Dicitur Ecclesia triumphans vel vita æterna, unde David: *Domine, dilexi decorum domus tuæ et locum habitationis tuæ*. Dicitur occasio, unde Paulus: *Nolite locum dare diabolos*, id est occasionem possidendi vos. Dicitur peccator, unde praedicta auctoritas sie potest exponi: *Nolite lotum dare diabolos*, id est nolle vos facere locum diaboli. Dicitur idolatria, unde in Deut.: *Inveni eum in loco horroris et vastæ solitudinis*. Dicitur etiam vagina, unde Dominus ad Petrum ait: *Converte gladium in locum suum*.

Locusta, proprie. Dicitur vana gloria vel superbia, unde propheta: *Residuum bruchi comedit locusta*; per bruchum significatur luxuria; quia, sicut bruchus, *B* qui est fetus locustæ, terra insidens totam herbam corrodit, sic luxuria totum hominem corrompit; per locustam, quæ habet deciduum volatum, figuratur superbia vel vana gloria, quæ cito decidit. Dicitur haereticus, unde in Apoc.: *Obscuratus est sol et aer de fumo putei, et exierunt locustæ de fumo putei et occiderunt in terram*. Sensus est: Per prædicacionem haereticorum obtenebrabitur fides Christi, qui per solem significatur; per puteum intelligitur dia-bolus de cuius fumo, id est de cuius prava suggestione nascetur haereticus, qui in variis hæreses propter appetitum temporalium et inanis gloriae decidunt.

Loquela proprie idioma, unde David: *Non sunt loquela neque sermones*. Dicitur etiam modus loquendi, unde in Evangelio: *Nam et loquela tua manifestum te facit*, id est modus loquendi.

Lorica proprie dicitur munitione, unde in Apoc.: *Et vidi equos in visione, et qui sedebant super eos habebant loricas igneas*; dæmones enim per tribulaciones quas intulerunt sanctis, per idololatras munierunt se contra fideles. Dicitur justitia, unde Petrus: *State ergo succincti lumbos et induit lorica justitiae*.

Lotus, proprie, saeramento baptismi ablatus; unde in Evangelio: *Qui lotus est, non indiget*. Dicitur humilis vel pro coelestibus compunctus; unde: *Si lotus fuerit aquis nivis*. Ioe superius in *Aqua expositum* est.

Lucere, proprie, offerre vel præsentare; unde in Evangelio: *Et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehendunt*; sensus est: Divina sapientia se offert omnibus, tam bonis quam malis, sed tenebrae, id est mali, interiori luce privati, lucem divinam non comprehendunt; *sicut sol radios suos offert tamen violenti quam cæco*: videns comprehendet radios, sed cæco non.

Lucerna, proprie. Dicitur anima vel vita; unde in lib. Sapientie: *Lux sanctorum latificat; lucerna autem impiorum extinguetur*. Dicitur Joannes Baptista, unde in Psalmo: *Paravi lucernam Christo meo*. Dicuntur primitivi fideles de Judæis, unde David: *Quoniam illuminas lucernam, Domine Deus meus, illuminas tenebras meas*; orat Ecclesia

(62) Quæ sequuntur spectant ad verbum *Loqui*, quod reipsa suo loco deest infra, et reponenda sunt post vocem *Loquela*.

et sicut primitivi de Iudeis, ut apostoli et alii, conversi sunt ad fidem et fuerunt lumen Ecclesie, ita tenebris sua, id est Iudei qui modo obtenebrati sunt per infidelitatem, in reliquis illuminentur ad fidem; et ita erit quod reliquie Israel salvi sunt. Dicitur gaudium carnale, unde Job : *Et lucerna quæ super cum est, extinguetur.* Lucerna in testa est gaudium in carne; lucerna ergo quæ super impium est, extinguetur, quia in die iudicii in malis gaudium carnale destruetur, cum malorum retributio eos sequetur. Dicitur Christus incarnatus, quia sicut lucerna est lux in testa, sic lux Divinitatis latuit in testa humanitatis; unde in Evangelio Luce: *Quæ mulier habens drachmas, etc., accendit lucernam;* mulier ista est Dei sapientia quæ decem drachmas habuit, id est novem ordines angelorum et hominem ab ipsa creatum; sed unam drachmam amisit, quando homo peccavit; ipsa consequenter lucernam accendit, quando divinam naturam humanam univit, ut decimam drachmam recuperaret, id est humanam naturam redimeret. Dicitur praedicatione, unde in Evangelio : *Nemo accendit lucernam et ponit eam sub medio, sed super candelabrum.* Sensus est : Nemo debet cessare a predicatione timore mortis, ut parcat carni propriae. Dicitur intentio, unde in Evangelio : *Lucerna corporis tui est oculus tuis,* id est si bona est intentio, bonum est opus, etc. Dicitur charitas in opere, unde in Evangelio : *Sunt lumbi testri præcincti et lucernæ ardentes;* sensus est : Non sufficit castitas in corpore nisi charitas sit in opere. Dicitur verbum Dei, unde David : *Lucerna vobis meis verbum tuum.* Quod eleganter significatur per lucernam; quia, sicut lucerna est lux in testa, ita verbum Dei continetur in corde hominis lumen et fragili; unde Paulus : *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.*

Lucifer, proprie; unde : *Cujus flammam Lucifer matutinus inueniat.* Dicitur tempus, unde in Psalmo : *Ante Luciferum genui te,* id est ante tempus; quasi diceret aeternaliter. Dicitur Christus, unde Petrus : *Donec oriatur Lucifer in cordibus vestris.* Dicitur justus, unde Job : *Cum te consumptum inveneris, orieris ut Lucifer.* Dicitur etiam diabolus, unde propheta : *Unde cecidisti, Lucifer?*

Lucta, proprie, controversia inter carnem et spiritum; unde Apostolus : *Non est vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem;* et alibi : *Ubi major lucta, major corona.*

Ludere, proprie, deludere; unde legitur in Gen. quod Sara vidit Ismaelem ludentem cum Isaac, id est eum deludentem et cogentem ut adoraret luteas imagines. Notat idololatria, unde in Exodo : *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere,* id est vitulum adorare. Notat auguriari, unde Isaia : *Vix qui in avibus cali ludunt,* id est garritu vel volatu avium auguriantur. Notat delectari, unde in Proverbiis : *Ludens coram eo,* id est congaudens.

Lumen, proprie. Dicitur Christi praedicatione, et Patris et Spiritus sancti cognitione; unde : *Quoniam*

A apud te est fons ritæ et in lumine tuo videbimus lumen. Sermo dirigitur ad Christum; et est sensus : *Apud te est fons ritæ, id est Initium omnis boni;* et in lumine tuo, id est per tui prædicationem, videbimus lumen, id est halebimus Patris et Spiritus sancti cognitionem. Dicitur fiducia veritatis, unde in Evangelio : *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine,* id est, vos qui estis in timore, prædicate in lumine, id est cum fiducia; fiducia enim auferit timorem. Dicitur manifestatio, unde sic potest exponi prædicta auctoritas : Ea quæ in iabscondito dixi, in manifesto predicate. Dicitur Christus, unde Joannes : *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Dicitur sanctus, qui a Christo illuminatur, unde Jacobus : *Omne datum optimum descendens a Patre lumen.* Dicitur intelligentia, unde in Joanne : *Modicum adhuc lumen in vobis est,* id est modica intelligentia. Dicitur vita eterna, unde in Joanne : *Qui sequitur me, etc., sed habebit lumen vita.* Dicitur gratia, unde David : *Signatum est super nos lumen virtus tui,* id est ratio nostra, per quam sumus tibi similes, velut lumen est signata super nos, id est superiori parti animæ impressa, id est rationi. Dicitur ratio humana, unde sic potest exponi præmissa auctoritas : *Lumen virtus tui,* id est ratio nostra per gratiam tuam illuminata, est signata super nos, id est superiori parti animæ impressa. Dicitur crux Christi, unde in Psalmo : *Signatum est super nos lumen,* id est crux per quam nobis tuam expressisti voluntatem est signata super nos in fronte per impressionem, in mente per fidem.

Luna proprie, unde David : *Fecit lunam in tempora.* Dicitur mutabilitas temporalitatis, unde in Apoc. : *Mulier anicta sole, et luna sub pedibus ejus;* in sole illustratio veritatis; in luna, qua menstruis deficit, mutabilitas temporalis accipitur. Sancta autem Ecclesia, quæ superni luminis splendore protegitur, quasi sole vestitur; quia vero cuncta temporalia despiciunt, quasi lunam sub pedibus premit. Dicitur etiam stultus, ut Salomon : *Sapiens ut sol permanet, stultus ut luna mutatur.* Dicitur etiam Ecclesia, unde secundum aliam expositionem, potest exponi prædicta auctoritas de Ecclesia, scilicet : *Fecit lunam in tempora,* quæ adfiscata est tempore per Christi passionem; et alibi : *Quoniam videbo calos tuos, etc., lunam et stellas.* Eleganter autem per lunam figuratur Ecclesia; quia, sicut luna mendicat iumenta a sole, ita Ecclesia lunam justitiae a vero sole, scilicet Christo. Dicitur virgo Maria, unde in Cant. : *Pulchra ut luna.* Dicitur fama boni operis, unde Joh : *Si vidi solem cum fulgeret et lunam incidentem clare;* per solem fulgentem fulgor honi operis, per lunam vero opinio bone operationis intelligitur. Dieuntur minores in Ecclesia, unde Habac. : *Sol et luna steterunt in habitaculo suo,* quia et sol, id est majores in Ecclesia; et luna, id est minores, tenent ordinem suum. Dicitur defectus mortalium; quia luna patitur detrimentum et incre-

D cet : *Fecit lunam in tempora,* quæ adfiscata est tempore per Christi passionem; et alibi : *Quoniam videbo calos tuos, etc., lunam et stellas.* Eleganter autem per lunam figuratur Ecclesia; quia, sicut luna mendicat iumenta a sole, ita Ecclesia lunam justitiae a vero sole, scilicet Christo. Dicitur virgo Maria, unde in Cant. : *Pulchra ut luna.* Dicitur fama boni operis, unde Joh : *Si vidi solem cum fulgeret et lunam incidentem clare;* per solem fulgentem fulgor honi operis, per lunam vero opinio bone operationis intelligitur. Dieuntur minores in Ecclesia, unde Habac. : *Sol et luna steterunt in habitaculo suo,* quia et sol, id est majores in Ecclesia; et luna, id est minores, tenent ordinem suum. Dicitur defectus mortalium; quia luna patitur detrimentum et incre-

mentum, per eam significatur defectus mortalium; unde in Psalmo : *Et permanebit cum sole*, id est quandiu tempora volvuntur, quæ per solem ideo accipiuntur, quia juxta cursum solis mutantur et distinguuntur tempora; *et ante lunam*, id est ante omnia tempora, quia omnia temporalia sua immortaliitate præcedit. Dicitur mortalitas carnis, unde David : *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis donec auferatur luna*, id est pax erit, donec morte destructa, jam non sit carnis mortalitas quæ per lunam significatur. Dicitur humana Christi natura, unde in Psalmo : *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem*; et est sensus : Si protexerit te Christus, sol non uret te per diem, id est non errabis in divinitate sive in sapientia Dei; neque luna uret te per noctem, id est non scandalizaberis in carne, id est non errabis in cognitione divinitatis, nec in cognitione humanitatis. Dicitur depressio quæ aliquando ex adversis provenit; et est sensus : *Sol non uret te per diem*, id est non ureris elatione prosperitatis; *neque luna per noctem*, id est nec depressione adversitatis succumbes.

Lupus, proprie. Dicitur diabolus; unde in Evangelio : *Lupus rapit et dispersit oves*, *lupus venit et mercenarius fugit*; quia, cum diabolus surgit, falsus pastor euram sollicitudinis non habet; et in Vita beati Martini legitur : *Cur nos, Pater, deseris, aut cur nos desolatos relinquis?* invadent enim gregem tuum lupi rapaces. Dicitur raptor, unde propheta : *Habitabit lupus cum agno*. Quid enim per lupum, nisi rapinæ inhiantem, et quid per agnum, nisi militem intelligere debemus; lupus autem cum agno habitat, quia per sanctæ charitatis fidem in sancta Ecclesia hi qui in seculo raptiores fuerunt, cum mansuetis ac mitibus conquiescunt. Dicitur tyrannus persecens Ecclesiam Dei, unde in Evangelio : *Mercenarius et qui non est pastor, videns lupum venientem, fugit*. Dicitur persecens Christianum, unde in Evangelio : *Ecce ego mitti vos, sicut ores in medio luporum*. Dicitur hypocrita qui alios decipit falsa religione, unde in Evangelio : *Attende a falsis prophetis, etc., lupi rapaces*. Dicitur Paulus apostolus, unde in benedictionibus Jacob : *Benjamin lupus rapax, mane comedens prædam, vespere dirimens spolia*; Paulus enim, qui fuit de tribu Benjamin, in mane, id est in juventute, persecutus est Ecclesiam Dei, cam deprædando, sanctos in carcere cruciando; sed vespere, id est in senectute, ad fidem conversus, spolia divisit, id est quos diabolus possidebat sua predicatione ei abstulit.

Lustrum, proprie spatium quinque annorum; unde in hymno : *Lustra sex qui jam*. Dicitur saltus nemorum, unde in auctoribus frequenter legitur de lustris ferarum, unde *lustrabat lustra ferarum*. Dicitur expiatio, unde Ovidius de gentibus quæ faciebant lustra....

Luter proprio lavatoriu[m], unde legitur in lib. Reg. quod Salomon fecit decem luteres. Dicitur animal quod habitat in aquis et utitur piscibus; unde

Ait Augustinus quod *luter* non fuit in arca Noe Secundum quod significat lavatorium dicitur *hic luter, hujus luteris*; secundum vero quod significat animal, dicitur *hic luter, hujus lutri*.

Lutum, proprie. Dicitur homo, quia de luto formatus aut plasmatus; unde Job : *Memento, quæcum, Domine, quod sicut lutum feceris me*. Dicitur luxuria, quia sicut lutum tenax, fetens, corrumpens; sic luxuria tenax est, quia, quem semel caput, vix deserit. Fetens est, quia fetet apud Deum, fetet apud angelum, fetet per infamiam apud proximum; corrumpens est, quia corruptit corpus et animam; unde in Psalmo : *Ut lutum platearum delebo eos*. Dicitur profunditas peccati, unde David : *Eduxisti me de lacu miseria et de luto facis*. Dicitur appetitus terrenorum, unde Petrus : *Tanquam sus in voluntario luti*. Dicitur Judæa, unde in Job : *Restitueret lutum signaculum, et stabit sicut vestimentum*. Dominus plebem Israeliticam ut lutum reperit, quando eam idolatriæ deditam invenit, quam cum tot miraculus ad terram promissionis duxit, quasi mysteriū signaculum fecit. Dicitur terrenarum rerum multiplicitas; unde propheta : *Vae ci qui multiplicat non sua, aggravat contra se densum lutum!* Denso enim luto se aggravat, qui per avaritiam terrena multiplicat. Dicitur mens Spiritu sancto illustrata, unde : *Memento, Domine, quod sicut lutum feceris me*. Sicut lutum quippe homo interior existit, quia Spiritus sancti gratia terrena mente infunditur, ut ad intellectum sui Conditoris erigatur. Dicitur doctrina sordidum sapiens, unde Propheta : *Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum*, quasi dicat : Aperiuit iter prædicatoribus inter doctrinam sordidum sapientem. Dicitur etiam desiderii carnalis illeccbra, unde David : *Eripa me de luto*. Luto inhærente est sordidis desideriis inquinari.

Lux, proprie, Christus; unde : *Ego sum lux mundi*. Dicuntur gentiles ad *ibidem conversi*, unde Apostolus : *Eratis aliquando tenebre, nunc autem lux in Domino*. Dicuntur prædictores sancti, et apostoli, unde in Evangelio : *Vos estis lux lucis mundi*. Dicitur nubes lucida, unde in Gen. : *Fiat lux et facta est lux*, id est nubes lucida quæ vicem solis obtinuit. Dicitur divina natura, unde in Apoc. de Deo dicitur : *Qui habitat lucem inaccessibilem*. Dicitur vita eterna, unde : *Lux eterna liceat eis*. Dicitur angelus bonus, unde in Gen. : *Divisit lucem a tenebris*, id est bonos angelos a malis. Dicitur tempus operandi, unde in Evangelio : *Amblete, dum lucem habetis, ne tenebre vos apprehendant*. Dicitur fides, gratia: unde Isaïas : *Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis*. Dicitur scientia vel felicitas, unde Salomon : *Lux justi semper erit, lux impiorum extinguitur*, id est scientia vel felicitas. Dicitur manifestatio, unde in Joanne : *Qui me odit, Agni odit lucem*. Dicitur claritas aeris, unde in catal. : *Benedicite, lux et tenebre, Domino*. Dicitur gloria vel prosperitas presentis vitae, unde : *Nonne lux impii extinguetur? quia fugitive vita*

prosperitas cum ipsa vita citius terminatur Dicitur cognitio legis in Evangelio, nam *ausere'ur ab impiis lux sua*: quia Iudei credere veritati renunciant, cognitionem legis amiserunt. Dicitur gaudium, unde Job: *Lux obienebrescit in tabernaculo ejus*, quia

A in prava conscientia quam male inhabitat, gaudium quod habet de terrenis deficit. Dicitur justitia, unde. *Indica milia, si nosci omnia, in qua via lux habitet*, id est in quibus habitat.

M

Maceria, proprie; unde David: *Non est ruina maceria*. Dicitur spirituale corpus Christi, id est Ecclesia; quia, sicut constat ex lapidibus diversis, ita Ecclesia ex sanctis; unde dicitur: *In foraminibus petrae, in caverna maceria*. *Petra Christus*, foramina vulnera Christo impressa per clavos, caverna majus vulnus quo perforatum est latus: caverna ergo dicitur maceria, id est Ecclesia, quia et ejus fuit per compassionem, et in ejus cessit utilitatem. Dicitur secundina, id est pellicula illa in qua claudit puer in utero matris, quae secundina dicitur, quia secundo post puerum nascitur; quae in maceria dicitur, quia quodam modo puer ea mutatur, ne aliquid ei noceat; unde obstetrix dixit ad Phares, quia primus natus est de Thamar: *Nunquid propter te divisa est maceria?* id est divisa secundina, ut prius nascereris quam Emrou, qui primo manum suam emiserat, cuius brachio obstructrix alligaverat filium ad servandum quod primo nascitur erat. Dicitur Christus qui constat ex diversis membris, sicut maceria ex diversis lapidibus; unde in Psalmo: *Quonsque irruit in hominem? interficit universi vos, subaudi incumbentes, tanquam parieti inclinato et maceria depulsa?* volentes Christum delere, ac si sit paries inclinatus et maceria depulsa, quasi possitis nomen ejus delere de terra, qui ait: *Dens suspector meus, non morbor ampius*. Dicitur difficultas perfectionis, unde Dominus per prophetam Osee ait: *Ecce ego sepiam viam tuum spinis, et sepiam cum maceria. Spinis electorum viae sepuntur, dum idolorum punitio- nes inveniunt, et quasi interposita maceria viis eorum obviatur, quotum nimur perfectionis difficultas impugnat*. Dicitur munitione disciplinae, unde in Psalmo: *Ut quid destraxisti maceriam ejus?* Et Salomon: *Per agrum hominis pigri transiri et per vineam stulti viri; et ecce totum urticam operuerunt, et maceria lapidum destructa erat*. Per agrum hominis pigri et per vineam viri stulti transire, est cuiuslibet vitam negligenter inspicere, quam urticæ vel spinae replent, quia in corde negligentis prurientia terrena desideria et compunctiones pullulant vitiorum; *maceria autem lapidum destructa erat*, id est disciplina Patronum ab ejus curde dissoluta. Dicitur obstaculum quod fuit inter Iudeos et gentiles ante Christi adventum; quia, nec gentiles ad Iudeos poterant accedere propter idolatriam, nec Iudei ad gentiles propter legem Mosaicam; unde legitur quod maceria quae erat inter Iudeos et gentiles per Christi adventum lata est.

Mactare, proprie. Notat peccata in homine destruere, unde Petro dictum est: *Macta et manduca;* ac si diceret: In hominibus vitia destrue, et sic in corpora Ecclesie.

B *Macula* proprie lesura corporis, unde legitur in Levit. quod agnus offeretur sine macula, non dico velleris, sed corporis, id est qui non habebat lesuram in corpore, id est nec luscus, nec exesus, nec claudus vel pede fractus. Dicitur criminalis culpa, unde in lib. Sapientie: *Beatus vir qui inventus est sine macula*. Dicitur cuius, unde Christus dicitur esse sine macula, id est immunis a culpa.

Magnificare significat magnum praedicare, unde David: *Magnificate Dominum mecum*. Notat magnuni facere, unde Sap.: *Magnificavit eum in lude sua*.

Magnificentia, proprie, potestas; unde David: *Magnificantiam tuam narrabunt*. Dicitur gloria vel fama, unde in Psalmo: *Quoniam elevata est magnificantia tua super caelos*. Dicitur Filius Dei, de quo etiam solet exponi premissa auctoritas. quia Dei Patris magnificentia, id est Filius Patris magnificans elevatus est super caelos.

Magnitudo, proprie, divina majestas; unde: *Et magnitudinis ejus non est finis*. Dicitur multitudo divinae misericordiae, unde in Psalmo: *Et magnitudinem tuam narrabunt*. Dicitur dignitas ejus cui paret multitudo, unde Statius:

Magna cum maiestate.

Magnus, proprie immensus, unde David: *Magnus Dominus et laudabilis nivis*. Dicitur insuperabilis, ibidem: *Et magna virtus ejus*. Dicitur firmus vel servens, unde in Evangelio: *Mulier, magna es fides tua*. Dicitur mirabilis, unde David: *Magna opera Domini*. Dicitur gravis, unde in Apoc.: *Hic sunt qui venerunt de tribulatione magna*. Dicitur abundans, unde in Evangelio: *Homo quidam fecit canam magnam;* et alibi: *Miserevere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam*. Dicitur multus, unde in Apoc.: *Vidi turbam magnam*, id est multam. Dicitur mentis devotione magna rem significans vel ex magna re procedens, unde legitur in Dan. Susannam clamasse voce magna, non quantum ad vocis sonoritatem, sed quantum ad mentis devotionem. Dicitur incensus, unde in Evangelio: *Cavisi sunt gaudio magno volde*, id est invenio. Dicitur profundus, unde David: *Hoc mare magna*. Dicitur oecentus vel utilis, unde Isaias: *Maggi consilii Angelus*. Dicitur etiam valde solemnis, unde in Evangelio: *Erat enim magnus dies ille Sabbati*. Di-

citur etiam immeabilis vel intransgressibilis, unde in Evangelio: *Magnum chaos firmatum est.* Dicitur amplius vel spatius, unde domus dicitur magna, id est ampla vel spatiosa.

Magus propriæ, in arte magica peritus, ut magi Pharaonis. Dicitur aliquis sapiens magus, unde in Evangelio: *Cum natus est Jesus, etc., ecce magi venerunt.* Sic dicuntur magi, non a magica arte, sed a majoritate scientiae.

Majestas, propriæ. Dicitur etiam divina potestas; unde in Psalmo: *Vox Domini super aquas multas, Deus majestatis intonuit;* et: *Inquisitor majestatis, opprimetur a gloria.*

Major, propriæ. Dicitur major merito, unde in Evangelio: *Inter natos mulierum non surrexit maior Joanne Baptista,* id est majoris meriti certitudine vel dignitate; unde sequitur in Evangelio: *Sed qui minor est in regno caelorum, major est eo;* quia minimus angelorum qui erat in patria, erat tunc major Joanne quantum ad certitudinem. Expedi-
mento, unde virginalis status dicitur major conjugali, id est expeditior; quia expeditius servitur Deo in virginali statu quam in conjugali. Diuturnitate, unde Apostolus: *Fides, spes, charitas: major autem horum charitas,* id est diuturnior. Dicitur major signo, unde in Evangelio: *Maiores charitatem nemo habet.* Dicitur opere, unde dicitur quod officium prelati majus est officio contemplativi, quia fructuosius quantum ad operum multitudinem. Major etiam origine, unde peccatum superbie majus dicitur alii peccatis, quia origo est omnis peccati; unde David: *Et emundabor a delicto maximo.* Dicitur damno, unde peccatum Adæ dicitur majus, id est damnosius. Dicitur communitate, unde peccatum luxurie dicitur majus, quia communius. Dicitur contemptu, unde dicitur peccatum Iudeæ majus peccato Adæ, quia magis contempnit Judas quam Adam. Dicitur con-
suetudine, unde peccatum consuetudinis majus dicitur peccato operis.

Maledicere, propriæ. Notat vindictam exercere, unde Dominus ad Abraham: *Maledicam maledicibus tibi.* Notat quid reprobare, unde Dominus per prophetam ait: *Maledicam benedictionibus vestris.* Notat finem rei optare, unde Job dicitur maledixisse diei nativitatis suæ, id est finem mutabilitatis in qua natus est optasse. Notat malum prædicere, unde legitur quod Noe maledixit Cham filio suo, id est mala posteritatis ejus prædictum. Notat mala de aliquo dicere, unde: *Maledicentes regnum Dei non possidebunt.*

Malleolus, parvus malleus. Dicitur etiam æramentum quod præbet igni fomentum; unde propheta ait quod ministri regis succederunt fornacem malleolis; alii dicunt quod aliud genus fomenti ignis est.

Malleus, propriæ, diabolus; unde Psalmista: *Malleus universæ terræ contritus est.* Dicitur tentatio, unde dicitur quod modo sunt lapides, id est

A sancti, inter malleum et incudem, id est inter tentationes et tribulationes hujus mundi.

Malum, peccatum; in Amos: *Non est malum in civitate quod Deus non faciat,* id est fieri non permittat. Dicitur subjectum malitiae, unde David: *Ab homine malo.* Dicitur poena, unde Isaïas: *Faciens tenebras et creans malum.* Dicitur infirmitas, unde: *Sit sermo vester: Est, est, Non, non; quod amplius, a malo est,* id est ab infirmitate cogentis iurare.

Malus, arbor. Dicitur etiam lignum quod erigitur in navi cui velum apponitur. Dicitur Christus, unde in Cant.: *Sicut malus inter ligna silvarum, sic amicus meus inter filios.* Dicitur erux Christi, unde: *Sub arbore malo suscitavi te.* Loquitur Christus ad Ecclesiam, quasi diceret: Per crucem meam suscitavi te ad dilectionem. Dicitur bonum opus, unde in Cantilena Ecclesiæ: *Fulcite me floribus et stipate me malis,* id est bonis operibus.

Mamma, propriæ, spiritualis doctrina; unde in Cant. Ecclesiæ: *Quam pulchra sunt mammæ tuae,* id est doctrina tua spiritualis. Dicitur doctor Ecclesiæ, ad quam significacionem potest referri premissa auctoritas. Dicitur dogma haereticorum, unde in Threnis: *Lamiae nudaverunt maranas, lactaverunt ratulos suos,* id est haeretici manifestaverunt dogmata sua, et deceperunt simplices.

Mandragora, propriæ herba medicinalis et odorifera, quæ fert sui generis poma; quorum usus, ut dicunt multi, auferit sterilitatem. Augustinus enim dicit se diligenter investigasse effectum, tamen in eis talen non invenisse. Dicitur sanctus qui, dum exempla bonorum operum circumquaque per famam sanctam tribuit, quasi odorem, ut agroti sententur, spargit; unde in Cant.: *Mandragoræ dederunt odorem suum.*

Manducare, propriæ. Notat incorporari unitati ecclesiastice, unde Joannes: *Si quis manducaverit ex hoc pane, etc.; et alibi: Nisi quis manducaverit carnem.* Augustinus ait quod manducans non manducat, id est aliquis qui sacramentaliter sumit corpus Christi, non sumit spiritualiter, quia non est de unitate Ecclesiæ. Notat frui, unde David: *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es,* id est vita exteriora pro bonis operibus tuis frueris. Notat refici, unde David: *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris,* id est quibus est penitentia refectio spiritualis.

Mane, propriæ, prosperitas; unde Isaïas: *Veritas mane et nox cessit,* id est appropinquit prosperitas, et recedet adversitas. Dicitur initium temporis graticæ, unde in Psalm: *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia.* Dicitur splendor sapientiæ Luciferi qui præcellebat alios angelos, unde secundum aliam expositionem sic potest intelligi: *Quomodo cecidisti, Lucifer, qui mane oricharis?* Dicitur initium dici, unde in Evangelio: *Et valde mane, etc.* Dicitur initium atatis, unde in Psalmio: *Mane sicut herba.* Dicitur dies, unde Job:

Ecce nunc in pulvere dormiam, et si mane me quereris, non subsistam. Dies judicii dicitur mane, quia tunc manifestabuntur opera hominum; est ergo sensus: In presenti jam mortem carnis patior, et tamen adhuc de venturo iudicio graviores tuas discretionis sententiam pertimesco. Dicitur initium rei, unde Isaías: *Quonodo cecidisti, Lucifer, qui mane oriebaris, id est initio.* Dicitur gratia, unde in Psalmo: *Quoniam ad te orabo, Domine, et mane exaudies vocem meam.* Dicitur initium aeternae beatitudinis, unde in Psalmo: *Mane astubo.* Dicitur initium spiritualis intelligentiae, unde in Cant. : *Mane surgamus ad vineas, id est ad spiritum a littera surgentes, ab ostio ad mysticum sensum.* Accedamus ad sacras Scripturas, in quibus virent frondes historiae, redolent flores allegoriae, satis fructus tropologiae; et hoc est mane, id est initium spiritualis intelligentiae. Dicitur initium temporis, unde in Evangelio: *Simile est regnum caelorum... qui exiit primo mane,* id est paterfamilias Christus, operari fideles, vinea sancta Ecclesia; hic conductus operarios in vineam suam tertia, sexta, nona et undecima hora; quia, a mundi hujus initio usque ad finem, ad erudiendum plebem fidelium praedicatores congregare non desistit; mane etenim mundi fuit ab Adam usque ad Noe; tercia, a Noe usque ad Abraham; sexta hora, ab Abraham usque ad Moysen; nona, a Moyse usque ad adventum Domini; undecima, ab adventu usque ad finem mundi: has etiam horarum diversitates ad quilibet hominem per statum momenta possimus distinguere. Mane quippe intellectus nostri pueritia; per tertiam adolescentiam intelligi potest, quia tunc sol in altum proficit, dum calor aetatis crescit; sexta vero juventus est, in qua velut in centro sol figitur, dum in ea plenitudo roboris solidatur; per nonam senectus, in qua sol velut ab alto descendit, quia ea aetas a calore juventutis deficit. Undecima hora est ea aetas que decrepit vel veterana dicitur; quia vero ad vitam bonam alius in pueritia, alius in adolescentia, alius in juventute, alius in senectute, alius in decrepita aetate perdatur, quasi diversis horis in vineam operari vocantur.

Manere, proprie. Notat adhaerere vel fructum facere, unde Joannes: *Si manseritis in me, id est si mihi adhaereritis; et verba mea in vobis manserint,* id est in vobis fructum fecerint. Notat inhabitare per gratiam, unde Dominus in Evangelio: *Qui manet in me et ego in eo.*

Manica, proprie, iudicium divinum; unde in Psalmo: *Et nobiles eorum in manicis ferreis; quia manicestrigunt;* significant iudicium, ut: *Quod Deus conjunxit, homo non separat.* Dicitur aeterna damnatio, ut in eadem auctoritate.

Manna proprio cibis qui datus est filii Israel in deserto. Et dicitur manna descendere, quam admirante s dixerunt: *Manu?* id est *quid est hoc.* Dicitur saera Scriptura. Dicitur corpus Christi, unde in Apoc.: *Vincenti dabo manna absconditum.*

Mansio, proprie status essendi in praesenti, unde Apostolus: *Non habemus hic certam mansionem.* Dicitur status essendi quo Deus in aliquo est per gratiam, unde in Evangelio: *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Dicitur status praemii, unde in Joanne: *In domo Patris mei mansiones multas sunt.*

Manus, proprie. Dicitur vindicta divina; unde propheta: *Et adhuc manus tua extensa; et alibi: Quoniam tu laborem et dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas,* id est in vindictam divinam. Dicitur potentia divina, unde Psalmista: *Manus tuae, Domine, fecerunt me;* *Exsurge, Domine Deus, exaltetur manus tua;* et alibi: *In manus tuas, Domine, commendabo spiritum meum.* Dicitur Filius Dei, unde David: *Emitte manum tuam de alto,* qui ideo dicitur manus Patris, quia per eum Pater operatur. Dicitur munificencia Dei, unde David: *Aperis tu manum tuam.* Dicitur exercitus, unde Act. apost.: *Misit Herodes rex manus.* Dicitur praesentia rei vel opportunitatis, unde in libro Reg. legitur de David quod postulavit ab Abimelech virtutalia si haberet ad manum, id est in praesentia vel in promptu. Dicitur obumbratio, unde Dominus ait: *Ponam manum ante faciem meam,* id est nubis obumbrationem ante splendorem in quo apparebo. Dicitur etiam ille qui alium regit et sustentat, unde in Evangelio: *Si manus tua vel pes tuus scandalizat te, etc., id est: Si aliquis qui tibi intrinsecus est, vult scandalizare in fide, potius recedas ab eo corporaliter, quam noceat tibi spiritualiter.* Dicitur operatio, unde Job: *Manum meam pono super os meum;* in manu operatio, in ore locutio notatur; manum ergo super os ponere est virtute boni operis culpas tegere pravae locutionis. Dicitur fortitudo, unde Job: *Nunc quoque in amaritudine sermo meus, et manus plagae meae aggravata est super gemitum meum;* quasi diceret: Amici mei, qui deberent dolorem meum minuere, inordinata intentione consolationis magis eum multiplicaverunt. Dicitur propitiatio divina vel misericordia, unde David: *Etenim illuc deducet me manus tua.* Dicitur similitudo manus, unde in Dan. legitur quod Baltasar rex vidit manum scribentem in parte, id est similitudinem manus. Dicuntur etiam fideles qui, quamvis non valeant in predicatione, fortes tamen sunt in operatione et elemosynarum largitione; unde in Cant.: *Manus illius tornatiles.*

Mare proprie congregatio aquarum; in Hebreo enim idiotice qualibet congregatio aquarum dicitur mare, unde in Gen.: *Congregationes quae appellantur maria.* Dicitur lavatorium aeneum, in quo sacerdotes abluebant se; unde legitur quod *Salomon fecit mare aeneum,* id est lavatorium ex aere factum. Dicitur sacra Scriptura, unde in Apoc.: *Et secundus effudit phialam suam in mare;* per hoc figuratur sacra Scriptura, quae Iudeis conversa est in sanguinem, id est in intellectum carnalem. Dicitur praesens saeculum, unde David: *Hoc mare magnum et spatiosum.* Eleganter mare praesens saeculum significat;

mare quippe est salsum, inquietum, tumet et fetet; A id est Adam et Eva per peccatum suum exposuerunt sic praesens saeculum salsum est per amaritudinem, inquietum per curiositatem, tumet per superbiam, fetet per luxuriam. Navicula est Ecclesia. Sicut enim navicula ad optatam sine submersione pervenit regionem, ita si in fide Ecclesiam consistimus, ad simplicitatem primam salubriter pervenimus. Sed vento contrario mare turbatur, et navicula fluctibus operitur, dum instigante maligno spiritu, praesens saeculum undique concutitur et agitatur, et contra sanctam Ecclesiam gravis et importuna ac turbulentia tentatio sive persecutio concitat. Dicitur mare cor nostrum, unde in Job : *Quis conclusit ostium mare, quando erumpente quasi de valva procedens?* Per mare cor nostrum furore turbidum, rixis amarum, elatione superbiae tumidum, fraude multitudine obscurum intelligimus. Dicitur etiam activa vita, quia, sicut in mari multiplex est tumultus, ita in activa vita multiplex actionum strepitus; unde David : *Qui descendunt mare in navibus, id est a contemplativa vita ad activam.* Dicitur gentilis populus, unde Isaia : *Erubesce, Sidon, ait mare, id est gentilites ad fidem conversi insultans Iudeam per Sidonem figurata;* ait : *Quia a fide es aversus me ad fidem conversa, quæ potius deberes converti, quia tibi tradita sunt eloquia Dei, erubescere.* Eleganter per Sidonem figuratur Iudea; Sidon enim interpretatur *venatio*, et Iudea tota mentis intentione venatur terrena. Per mare vero gentilites, quæ amaritudine idolatriæ amara erat; mare enim dicitur ab amaritudine. Dicitur infernus, unde Job : *Nunquid ingressus profundum maris?* Dicitur baptismus, unde in Apoc. : *Et vidi tanquam mare vitreum; vitreum dicitur propter puritatem fidei, quæ manifestatur in baptismo.* Mare hic baptismum significat, testante Apostolo, qui dicit : *Patres nostri omnes sub nube fuerant, et omnes mare transierunt, et omnes baptizati sunt in nube et mari;* unde Psalmista : *Mirabiles elationes maris.*

Marmor, proprie, firmatas; unde in Cant. : *Crura illius columue marmoreæ, etc.* Crura sponsi sunt predicatoris nominis Christi, ut sunt sancti predicatores qui Christum portant per mundum et annuntiant regibus et principibus, qui fortes sunt et recti, et resistunt viiis et concupiscentiis hujus D vite.

Marsupium, proprie, possessio; unde in libro Sapientiae : *Unum sit marsupium omnium nostrorum.*

Massa proprie, unde Apostolus ait quod de eadem massa facit filigulus vasa in honorem et vasa in contumeliam. Dicitur Synagoga, unde idem ait : *Si delibatio facta est et massa, id est primitivi de Iudeis filiiles, potest fieri ut reliqui sanctificentur.* Dicitur etiam universitas operum, unde in Evangelio. *Medicum fermentum totam massam corruptit.*

Mater, proprie, Eva a qua descendimus; unde David : *Pater meus et mater mea dereliquerunt me,*

me pœnae et culpæ. Dicitur concupiscentia, unde predicta auctoritas sic potest exponi : *Pater meus, scilicet diabolus; mater mea, scilicet concupiscentia, dereliquerunt me;* sensus est : Ego dereliqui diabolum et pravam concupiscentiam. Dicitur corruptio, unde Job : *Putredini dixi : Pater meus es et mater mea.* Dicitur gratia benedictione, unde : *In novum pariat gratia mater infantiam.* Dicitur anima in qua oritur Christus per gratiam, unde in Evangelio : *Qui fecerit voluntatem, etc., et mater est.* Dicitur Ecclesia militans, unde in Cant. amoris : *Egredimini, filii Sion, et videte regem Salomonem in diadema quo coronavit eum mater sua.* Hic diadema dicitur conventus sanctorum quo Ecclesia coronat Christum quasi diadematam; unde in Psalmo : *Posuisti in capite ejus coronam.* Dicitur etiam triumphans, unde in Cant. : *Tenui illum, nec dimittam donec introducam illum in domum matris meæ,* id est in empyreum celum in quo regnat triumphans Ecclesia, quæ dicitur mater militantis. Dicitur Synagoga quæ Ecclesiam de gentibus instruxit ad fidem exemplo et instructione, unde in Cant. : *Filiæ matris meæ pugnaverunt contra me,* id est Synagoga, scilicet Iudea quæ dicitur fuisse mater Ecclesie de gentibus, quia primitivi de Iudea, ut apostoli, gentes converterunt ad fidem. Dicitur terra, unde Adam dicitur filius terræ; a simili, terra dicitur mater Adæ.

C *Maxilla*, proprie. Dicitur etiam bonum spirituale vel temporale; unde in Evangelio : *Si percusserit te in maxillam dexteram, etc., id est si aliquis voluerit te in spiritualibus, potius te permittas ledi in temporalibus quam in spiritualibus.* Dicitur potestas diaboli, unde legitur in Job maxillam serpentis perforatam esse, id est diaboli potestatem infirmatam fuisse per Christi adventum; quæ eleganter dicitur maxilla, quia, sicut trahitur cibus per maxillam ut incorporetur, ita diabolus potestate sua sibi malos incorporat; unde quidam rhythmicus ait (63) :

*Augurum forat in maxilla,
Christus hamus et armilla;
In cavernam reguli
Manum mittit ablactatus,
Et sic fugit exturbatus
Vetus hospes saculi.*

Christus dicitur hamus et armilla; hamus propter assumptam humanitatem, armilla propter virtutem divinitatis. Hunc hamum diabolus appetit, cum vermiculam carnis in cruce deglutiuit; sed hanc divinitatem, quæ sub carne quasi sub vermiculo rubeo latebat, captius est. At nulla vero, id est virtus divinitatis, perforavit maxillam Leviathan, cum potestatem diabolim inquit, et infernum confregit, et per foramen electos extraxit, et carnem Christi mortificatam tertio die conduxit: hoc enim anima Christi sola sine divinitate minime potuisset, cum

(63) Adam, a S. Victore, seq. V De resurrectione Domini, Patrol. t. CXLVI.

anima Christi creatura fuisset et non creatrix. Dicitur **A** in concordia duorum testimoniorum ; et in Psalmo : *Si dormias inter medios cleris.* Dicitur etiam rectus, unde in lege Dominus praecepit ut media via incedamus, non declinantes ad dexteram vel ad sinistram.

Mel, proprie, delectabile; unde David : *Desiderabilis super aurum, etc., super mel et favum*, id est super omne delectabile. Dicitur victuale, unde in Exod. Dominus : *Dabo vobis terram fluentem lacte et melle*; et in Isaia : *Butyrum et mel comedet*, ut superius expositum est. Dicitur carnalis delectatio, ad quam significacionem potest referri quod dictum est in Isaia : *Butyrum et mel comedit*, id est primi *motus* et carnales delectationes in se destruet. Dicitur bona operatio, secundum quam significacionem praedictam auctoritatem exponere dobes, ut sit sensus : *Reprobabit malum et eliget bonum.* Dicitur spiritualis doctrina quae dulcior est, unde in Cant. : *Mel et lac sub lingua tua*, quia Ecclesiæ doctores minorem doctrinam, quæ per lac significatur, minoribus propinquant et spiritualem majoribus. Dicitur divinitas, unde sic potest exponi mel et lac : mel divina natura, lac humana ; mel de rore cœli venit, quia natura divina super omnia est ; lac deorsum exprimitur, quia humanitas deorsum assumpta est : igitur nihil aliud est mel et lac sub lingua Ecclesiæ esse quam Ecclesiæ de divinitate et humanitate Christi recte cogitare. Dicitur Novum Testamentum. Sicut per favum, qui nil aliud est quam mel in cera, intelligimus Vetus Testamentum in quo erat veritas in umbra, nucleus in testa, sic per mel Novum Testamentum ; unde in Cant. : *Comedi farum meum cum melle meo*, id est in mentes fidelium meorum transudi intelligentiam Veteris et Novi Testamenti. Vel per mel figuratur anima Christi, que per mortem separata fuit a carne, per resurrectionem iterum incorporata. Comedit ergo Christus favum cum melle, quando in resurrectione et corpus animæ univit, et animam corpori ; quia anima, quæ prius quasi mel, facta favus, quando ad corpus rediit, corporis autem animatio et animæ incorporatio et utriusque glorificatio fuerunt. Dicitur dulcedo sacre Scripturæ, unde in Apoc. : *Et accepi librum de manu angelii, et devoravi eum, et erat in ore meo quasi mel dulce.* Dicitur sapientia, unde dicitur : *Fili, innenisti mel, sume ad sobrietatem, ne, si nimis, forte evomes illud*; unde Paulus : *Nolite plus sapere quam oportet sapere.* Dieuntur blanditiae hereticorum mel, unde Salomon : *Mel distillans labia hereticis.* Dicitur dulcedo prædicationis Christi, unde Deut. : *Suxerunt mel de petra, et oleum de saxo durissimo.* Per petram significatur Christus a quo ante passionem discipuli ejus suxerunt mel, id est prædicationis ejus dulcedinem, vel miraculorum jocunditatem. Ab eodem post resurrectionem, cum iam esset factus saxum durissimum, id est inmortalis, suxerunt oleum, id est receperunt gratiam Spiritus sancti, missu Spiritu sancto in discipulos.

Maximum, proprie de re maxima datum, unde præceptum de dilectione Dei datum dicitur maximum ; Christus enim in Evangelio loquens de hoc præcepto : *Diliges Dominum, etc.*, ait, *hoc est maximum et primum mandatum*, id est de re maxima, id est de Deo vel ejus dilectione. Dicitur maximum origine, unde in Psalmo : *Et emundabor a delicto maximo*, id est superbia, quæ est origo omnium malorum. Dicitur maximum effectu, unde in hec diectione aquæ dicitur : *Maxima quoque sacramenta aquarum substantia conficiuntur.* Baptismus dicitur maximum sacramentum effectu, quia culpam et pœnam delet et confert gratiam.

Medicus, proprie. Dicitur Christus; unde in Evangelio : *Non est opus sanis medicus.* Dicitur ille qui aliud dicit et aliud facit, unde in Evangelio : *Medice, cura te ipsum.* Dicitur etiam docteur vel prædictator, unde in Psalmo : *Nunquid medici suscitabunt, et consuebuntur tibi?*

Medius, proprie, mediator ; unde de Christo in Evangelio : *Medius vestrum stat quem vos nescitis*, id est Christus mediator vestri et Dei. Eleganter autem medius ; quia, sicut quod medium est habet participium cum extremis, sic oportet mediatorum habere aliquam habititudinem cum illis quos ad concordiam vult reducere. Dicitur etiam præsens, quia quod medium est magis apparet quam extrema, quia se extremis præsentat ; unde sic potest exponi : *Medius vestrum*, id est præsens inter vos. Dicitur communis ; quia quod medium est communiter se habet ad extrema, medium sumitur pro communi, ut centrum a parte circumferentia ; unde sic potest exponi quod dictum est : *Medius vestrum*, id est communis vobiscum, id est communem naturam vobiscum habens. Dicitur vilis ; quia sicut medium dicitur commune, ita vile, quia omne commune vile, et quanto communius, tanto vilius, sicut omne rarum pretiosum, et quanto rarius, tanto pretiosius ; unde et Judæi vilia et immunda vocabant communia. Est ergo sensus : *Medius vestrum*, id est quem vos vilē reputatis, stat. Dicitur medium quod est oppositum medio, unde in Evangelio : *Ambulabat Jesus per medios fines Decapoleos*, id est per viam quæ erat opposita mediis finibus illius regionis quæ continebat in se decem civitates ; decas enim decem, polis civitas dicitur. Dicitur concordia, unde illud : *In medio duorum animalium cognosceris*, id est

B **C** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **J** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **U** **V** **W** **X** **Y** **Z**

Melior, proprie. Dicitur major in corpore; unde legitur de Saule in Samuele quod *non erat melior eo in terra*, id est major in corpore. Non enim hoc de merito intelligendum est, cum multi meliores eo essent in terra, id est majoris meriti, ut Samuel et filii prophetarum. Dicitur delectabilior, unde in Cant. : *Meliora sunt ubera tua vino*, id est evangelica doctrina delectabilior est Mosaica, cuius austertas per vinum figuratur. Dicitur fructuosior, unde Eccl. : *Melior est canis virus leone mortuo*; quia, ille qui est in via, majorem potest facere fructum boni operis quam ille qui est in patria; unde Apostolus : *Cupio dissolvi et esse cum Christo; manere autem in carne propter fratres multo melius*. Dicitur securior vel gloriosior, unde Psalmista : *Melior est dies una in atris tuis*. Dicitur utilior, unde B David : *Melius est modicum justo*. Dicitur bonum aliquid, unde Apostolus : *Melius est nubere quam uri*, quasi diceret : *Bonum est nubere, sed non uri*. Dicitur minus malum, unde Dominus in Evangelio : *Melius esset ei si non natus fuisset*, id est minus malum esset inde, si non fuisset natus.

Memor, proprie, adimplens promissum; unde David : *Memor esto verbi tui servo tuo*. Dicitur judicans vel damnans, unde Psalmista : *Nec memor ero noninum eorum*, id est non judicabo eos in die iudicii, dicens : *Ite, maledicti, in ignem aeternum*. Dicitur aliquis gratiam conferens, unde David : *Memor ero Raab et Babylonis*, id est peccatoribus qui sanguinavit per Raabet Babylonem conferens gratiam.

Memoria, proprie. Dicitur vita aeterna; unde in Psalmo : *In memoria aeterna erunt justi*. Dicitur fama vel gloria, unde David : *Perit memoria eorum cum sonitu*. Dicitur poena memorialis, unde David : *Redeat in memoriam iniquitas patrum ejus*, id est puniatur poena memoriali.

Mendacium est falsa vocis significatio cum intentione fallendi, unde in Psalmo : *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*. Dicitur idolum, quod ideo dicitur mendacium, quia non est quod esse flagitur; unde David : *Utquid diligitis vanitatem et queritis mendacium*. Dicitur temporale bonum quod non persolvit quod promittit, quia spondei beatitudinem, nec persolvit; unde secundum aliam expositionem : *Utquid diligitis vanitatem*. Dicitur etiam peccatum, unde in Apoc. : *Nec intrabit in eam aliquid coquinatum et faciens abominationem et mendacium*.

Mendax dicitur falsus, unde in Evangelio Christus ait de diabolo quod *ipse mendax est et pater ejus*, id est mendaci. Dicitur dolosus, unde in Psalmo quod *mendaces sunt in stateris*, id est dolosi in suis negationibus. Dicitur mutabilis, unde in Evangelio : *Solus Deus verax, omnis homo mendax*.

Mens, anima; unde Apostolus : *Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati*. Dicitur etiam ratio, unde Apostolus : *Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae*. Dicitur intentio,

A unde aliquis dicitur mentiri, id est contra mentem ire. Dicitur meinoria, unde in Apoc. : *In mente ergo habe qualiter acceperis*. Dicitur sapientia Dei sive Filius, unde Boetius :

*Pulchrum pulcherrimus ipsa
Mundum menta gerens.*

Mensa, proprie. Dicitur sacra Scriptura sicut et Iudaï eam prave intelligentes; unde David : *Fiat mensa eorum coram ipsis*, etc. Dicitur eucharistia, unde David : *Parasti in conspectu meo mensam*. Dicitur vita aeterna, unde in Evangelio : *Ut edatis et bibatis super mensam meam*. Dicitur esus idolatricorum, id est corum quae immolata sunt idolis, unde Apostolus : *Non potestis communicare mensam Christi et mensæ daemoniorum*.

Mensis, proprie. Dicitur pluralitas gratiarum, sicut mensis est pluralitas dierum; unde Job diabolus noctem vocans, qui et alios obtenebrat peccatis et obtenebratus est, eum dicit non computari in diebus anni, nec numerari in mensibus, quia diabolus et a pluralitate gratiarum et ab universitate semotus est et alienus; unde per menses intelligentur Ecclesiarum diversitates, unde sic potest exponi praemissa auctoritas, quia diabolus non computabitur in diebus anni, nec numerabitur in mensibus, quia semper erit a consortio sanctorum alienus. Dicitur etiam Ecclesia; quia, sicut integritas mentis ex diversis diebus, sic Ecclesia ex diversis constat fidelibus: et ideo eleganter per mensem Ecclesia figuratur, unde propheta : *Erit mensis ex mense, et Sabbatum ex Sabbato*, id est ex Ecclesia praesenti militanti componitur triumphans. Dicitur ordo angelicus; per menses enim possunt intelligi angelici ordines, in quibus non numerabitur qui ad dignitatem angelici ordinis non revertetur. Dicitur etiani actio humana, unde Job : *Sicut cervus desiderat umbram, et sicut mercenarius praestolatur suam boni operis, sic et ego habui menses vacuos*. Sancti enim cum Deo serviant, plerumque rerum inopia coangustantur; qui enim per actiones suas praesentia non querunt, a mundi comprehendisi vacuos menses ducunt.

Mensura, proprie. Dicitur etiam meritum; unde Lucas : *Qua mensura mensi fueritis*. Dicitur vita aeterna, unde in Evangelio : *Mensuram bonam et conservam*. Dicitur terminus rei, unde legitur quod Dominus omnia creavit in numero et pondere et mensura, id est distincte, et in suis propriis naturis secundum quas feruntur superius vel inferius et in propriis terminis et quilibet res proprii finibus et terminis concluditur. Dicitur capacitas, unde legitur quod distributiva sunt dona et virtutes, juxta uniuscujusque mensuram. Dicitur doctrinæ distinctione, unde in Evangelio : *Quis, putas, est fidelis servus et prudens, etc.; tritici mensuram, ut majora majoribus et minoria minoribus proponantur*.

Mercenarius dicitur negotiator, unde in Deut. : *Non detinebis opus mercenarii usque mane*. Dicitur pseudoprelatus, unde in Joanne : *Mercenarius et*

qui non est pastor. Dicitur servus Dei, unde in Evangelio : *Fac me sicut unum de mercenariis tuis.*

Merces, proprie; unde legitur de Iudea in Act. apostolorum : *Hic possedit agrum de mercede ini-quitatis.* Dicitur passio Christi, unde propheta : *Ecce salvator et merces ejus cuni eo.* id est sustinebit passionem per quam mercabitur nobis aeternam beatitudinem. Dicitur vita aeterna, unde in Evangelio : *Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra.* Dicitur vana gloria, unde Dominus de hypocritis in Evangelio ait : *Recepiterunt mercedem suam.* Dicitur pena, unde Petrus : *Et peribunt re-cipientes mercedem suam.*

Mereri proprie. Notat *exigere*, unde Augustinus : *Charitas habita meretur augeri ut aucta mereatur et perfici.* Notat congruum esse, unde de beata Maria virgine dicitur quod meroit portare Salvatorem, non quod hoc exigerent ejus merita, sed quia ad hoc ratione innocentiae fuit congrua. Notat *indige-re*, unde : *Infelix culpa Eve, quae talen ac tau-tum meruit habere Redemptorem,* id est indiguit tali ac tanto Redemptore, quia meritum et indigenia in hoc convenient quod tam meritum quam indigenia aliquid depositi fieri; et ideo *mereri* quandoque pro *indigere* ponitur : et ideo tamen meritum dicitur congruentius.

Meretrix, proprie, tabernaria; unde exploratores diverterunt ad domum Rahab meretricis que vere meretrix non fuit; sed, quia res venales exponebat; a merendo meretrix dicta est. Dicitur doctrina hereticorum, unde : *Favus distillans labia meretricis.* Dicitur idololatria, unde in Apoc. : *Veni et ostendam tibi damnationem meretricis magae;* hic vocatur idololatria vel conventus idololatratus. Dicitur Judea que cum idolis meretricata est, unde a prophetis meretrix dicitur; unde in Isaia : *Quonodo facta est meretrix civitas fidelis?*

Meridies, proprie. Dicitur res perpetua; quia, sicut sol existens in meridie non videtur moveri sursum vel deorsum, sic res perpetua non subiect corruptioni; unde in Psalmo : *Vespere, et mane, et meridie, etc.* id est laudabo vespera pro praeteritis, mane pro futuris, meridie pro aeternis. Dicitur contemplativa vita, unde sic potest exponi hæc clausula Canticorum : *Indica mihi ubi cubes, ubi pascas in meridie,* id est in cuius mente te pascas per bonam operationem, et in cuius mente quiescas per contemplationem. Dicitur fervor charitatis, unde legitur quod, post peccatum Adæ, Dominus deambulabat per paradisum ad aurum post meridiem, id est fervore charitatis jam in Adam descente. Quid enim est quod post peccatum bonitatis in paradyso Dominus non stat, sed deambulat, nisi quod, irruente culpa, se a corde hominis motum demonstrat. Quid est quod ad aurum post meridiem, nisi quod lux ferventior veritatis abscesserat, et peccatricem animam culpæ suæ frigor constringebat. Incepavit ergo Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum

A sermonibus, sed etiam rebus aperiret, quatenus peccator homo, et per verba quod fecerat audiret, et per deambulationem, amissu aeternitatis statu, mutabilitatis sue inconstantiam cerneret; et per auram, fervore charitatis expulso, torporem suum animadverteret, et per declinationem solis cognosceret quod ad tenebras appropinquaret. Dicitur etiam ascensio, quia in meridie Christus in cœlum ascendit, mane a mortuis surrexit, vespere mortuus fuit. Est ergo sensus : *Vespere laudabo te pro tua passione, mane pro resurrectione, meridie pro ascensione.* Dicitur dies judicii, quia tunc incandescent ira Dei, et manifestæ erunt cogitationes homini-num et opera; unde in libro Sapientie : *In meridiano exiret terram, et in conspectu ardoris ejus quis poterit B sustinere?* Dicitur tempus passionis Christi, unde in lib. Sapientie : *Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie,* id est in cuius mente pascas per fidem; ubi cubes, id est in cuius animo requiescas per charitatem; et hoc in meridie, id est in passionis tempore. Eleganter per meridiem passionis status signatur; quia, sicut in meridie magis sol fervescit, sic tempore passionis in fidei charitas amplius incandescit.

Messis, proprie. Dicitur etiam finis sacculi; unde Dominus in Evangelio : *Messis quidem consummatio sacculi.* Dicitur etiam conversio ad fidem, unde Job : *Lerate capita vestra, etc., ad messem,* id est corda hominum parata sunt ad fidem susceptionem. Dicitur ille qui convertitur, unde : *Messis quidem multa, operarii vero pauci,* id est multi sunt qui possunt meti per prædicationem, sed pauci sunt operarii quantum ad prædicationis executionem. Dicitur vita eterna, unde Job : *Famelicus messem comedet,* id est per divini verbi adiunctionem consequitur vita aeterna beatitudinem. Famelicus ille dicitur qui esurit panem divini verbi, et secundum quod audit facit, et secundum hoc consequitur beatitudinis fructum. Dicitur sacra Scriptura, unde secundum aliam expositionem : *Famelicus messem comedet,* nimurum gentilis populus verba legis intelligendo agit ad quæ plebs Iudaica sine intellectu laboravit. Dicitur donum recte intelligentie; eadem auctoritas sic potest exponi : *Famelicus,* id est stultus, habet messem, quando donum recte intelligentie accipit et Scripturæ sacrae sententias docetur, bona loquitur, sed tamen nullo modo quod dicit operator.

Metere, proprie. Notat consequi, unde in Apostolo: *Qui semiat in benedictionibus, dc benedictiōibus et metet,* id est consequetur vitam aeternam. Dicitur remunerari vel præmiari, unde : *Qui seminant in lacrymis, in exsultatione meteunt.* Notat *cattigere*, unde in Cant. : *Messui myrrham meam.* Notat complere, unde apostolus : *Alius est qui semiat, alius est qui metet;* propheta seminaverunt, apostoli messuerunt, id est compleverunt. Notat *exigere vel extorquere*, unde in Evangelio : *Sciebam quod homo ai sterus [durus] es, et metens quod non seminasti.*

Meliri proprie. Notat remunerare, unde : *Qua mensura mensi fueritis.* Notat circumspicere, unde : *Meliri se quenque decet.* Notat mundum certis terminis circumscribere, unde de Deo in Isaia dicitur *quod mensus est terram pugillo.*

Miles, proprie. Dicitur apparitor sive lictor qui deputatus est officio puniendo homines; unde legitur quod *milites crucifixerunt Iesum*. Non enim credendum est aliquos cingulo militia honoratos eum crucifixisse, sed potius ministros non sic honore militia præditos. Tamen gregarius miles solet dici, unde de Nabuchodonosor dicitur quod fuerat miles gregarius in palatio regis Assyriorum. Sunt tamen qui dicunt militem gregarium vocari illum qui est de familia alicuius principis cum aliis militibus. In legibus etiam habetur de milite caligato. Miles etiam dicitur sanctus, qui sub Deo in bonis operibus militant, unde in hymno : *Deus tuorum militum.*

Militare, proprie. Notat contradicere, unde apostolus dicit vitia militare adversus animam. *Servire*, dicitur dæmones : *Castra militantia Deo*, id est servientia.

Militia, proprie, vita humana; unde Job : *Militia est vita hominis super terram.* Dicitur exercitus dæmonum, unde Isaías : *Visitabo super militiam cœli.* Dicitur convenitus astrorum, unde legitur quod Iudei adoraverant in Aegypto militiam cœli. Dicitur exercitus angelorum qui sub Deo militant, id est diversa mysteria sub eo exercent.

Millia idem significat quod mille, unde : *Et tu Bethlehem Ephratha, nequaquam minima es in millibus Iudeæ*, id est inter mille civitates Iudeæ. Ali quando significat idem quod infinitum, unde in propheta : *Millia nullum ministrabant ei*, id est infinita millia. Ali quando notat perfectionem, unde in Apoc. : *Ex tribu Iudea duodecim millia signati.*

Minimus corpore aut ætate, unde in Gen. Jacob de Benjamin ait : *Minimus tenetur, i.e. est vinculus.* Dicitur minimus tempore, unde Paulus dicit se minimum apostolorum quia post alios a Domino vocatus. Dignitate temporali, unde in Evangelio : *Quod fecisti uni ex minimis, mihi fecisti.* Reputatione, unde in Evangelio : *Qui scandalizaverit unum ex pusillis istis minimis.* Acredine, unde dicit Augustinus quod *minima est pena illorum qui originali peccato actuale non addiderunt.* Facilitate ad implendum, unde Dominus iterum : *Qui solverit unum de mandatis meis minimis.* Maximum autem mandatum dicitur quod *gravius est ad implendum, a simili minimum quod de facili potest impleri.*

Minister, proprie; unde Dominus in Evangelio : *Ubi ego sum, illic et minister meus erit.* Dicitur auctor, unde Apostolus : *Scimus Iesum ministrum fuisse circumisionis.* Dicitur minor, unde in Evangelio : *Qui voluerit maior fieri, sit minister*, id est minor.

Minor, proprie, indignior; unde in Gen. : *Erigilans autem Noe a vino, cum didicisset quæ fecerat ei filius, ait : Servus minor erit fratribus suis.* Nam enim non fuit minor ætate, sed dignitate. Dicitur aliquis

A minor merito, unde in Evangelio : *Qui minor est in regno cœlorum, major est eo.*

Mimere proprie notat inferiorem facere, unde in Psalmo : *Minuisti eum paulo minus.* Notat famæ vel gloriae detrahere, unde in Evangelio : *Me oportet minui.* Notat privare, unde sic potest exponi prædicta auctoritas : *Me oportet minui*, id est capite privari; *illum autem crescere*, id est in cruce exaltari.

Minus ponitur comparative, unde David : *Minuisti cum paulo minus ab angelis.* Ponitur exceptive, nude Paulus : *Quinque quadrages una minus accevi*, id est una plaga. Ponitur negative, unde Joannes : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt, si quo minus*, id est si in aliquo minus, id est non paratae, dixissem.

B *Mirari*, proprie; unde in Cant. : *Nolite mirari quod fuscus sum.* Notat laudare, unde dicitur quod homines mirabantur opera Christi. Notat imitari, unde Lukanus :

*Hæmorhois aspera Tullo
Magnanimo juveni, miratorique Catonis,*

id est imitatori

Misericordia, proprie, divina natura; unde David : *Misericordia mea et refugium meum.* Dicitur effectus misericordiae, unde : *Misericordias Domini in aeternum cantabo.* Dicitur manifestatio misericordiae, unde Jacobus : *Judicium fiet illi sine misericordia qui non fecit misericordiam*, id est manifestatio eius misericordiae non exhibebit Deus damnatis; quia, quamvis non punientur quantum meruerunt, potius tamen apparebit in eis effectus justitiae quam misericordie. Dicitur primus adventus, unde in Psalmo : *Universa via Domini misericordia et veritas*, quia in principio vel in primo adventu exhibuit Deus misericordiam suam, in futuro vero justitiam exhibebit.

Mitis idem est quod mansuetus, unde in Evangelio : *Beati mites.* Dicitur misericors, unde in Evangelio Dominus : *Discite a me quia mitis sum.* Dicitur remissus, unde dicitur quod una poena mitior est alia, et quod Deus mitius agit cum quibusdam quam cum aliis, id est remissius.

Mittere, proprie. Notat visibilem facere vel incarcare, unde in Evangelio : *Misit Deus Filium suum in mundum.* Notat menti humanæ infundere, unde et Filius temporali missione dicitur mitti a Patre, id est humanæ menti per gratiam infundi. Notat spirare, unde Spiritus sanctus mitti dicitur a Patre, id est inspirari. Dicitur menti humanæ Spiritum sauctum infundere, unde in Apostolo : *Misit Spiritum sanctum in corda nostra.* Notat facere, unde in Psalmo : *Mittit crystallum suum*, id est [fecit]. Notat subtrahere vel permettere, unde in Job : *Mitte manum tuam*, id est in defensionem tuam vel permitte ut ego tangam te; unde in Evangelio : *Si Filius Dei es, mitte te deorsum.*

Modicum re, unde in Psalmo : *Melius est modicum justo.* Dicitur tempore, unde in Evangelio :

Modicum, et non videbitis me. Modicum fide, unde **A** mo : *Molliti sunt sermones. Notat deinulcere, unde in Evangelio : Modice fidei, quare dubitasti?*

Modius proprie. Dicitur etiam lex Mosaica, unde in Evangelio : *Nemo incernam accendit et ponit eam sub modo; quia Christus est vera lucerna, non praedicit legalia.* Dicitur terminus unius gentis, id est Christus lucernam suam non posuit sub modo, quia fidem suam in terminis unius gentis non conclusit. Dicitur temporale commodum quod continet annonam. Et lucerna non est ponenda sub modo, quia pro temporali commodo non est praedicandum; vel nemo debet abscondere lucernam sub modo, id est cessare a predicatione timore pœna corporalis, ut per modium corpus figuretur quod in se continet animam.

Modus, maneris; unde Apostolus : *Multifarier multisque modis.* Dicitur mediocritas sive mensura secundum quod soliti sumus dicere : *Iste nescit tenere modum in factis suis vel verbis;* unde auctor ait : *Excessit medicina modum.* Dicitur affectus secundum quod soliti sumus dicere : *Modis omnibus deprecamus te, ut hoc facias,* id est omni mentis affectu. Dicitur modulatio, juxta quod dicitur : *Iste temperat citharam suam ad diversos modos canendi,* unde in libro Sapientiae : *Reqüentes modos musicos et narrantes carmina scripturarum.* Dicitur intentione, unde in Psalmo : *Quo modo dicitis animæ meæ : Transmigra in montem?* in qua intentione, ut sint duas dictiones quo modo.

Mœchari. Notat etiam aliquam illicite cognoscere, ut mœchia dicatur omnis illicitus concubitus; unde : *Non mœhaberis.* Notat concupiscere, unde : *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Notat verum intellectum Scripturæ substrahere et falsum inquirere, unde Apostolus : *Qui doces non mœchandum mœcharis.* Notat *idololatrare,* unde frequenter Iuda dicitur mœchari a prophetis.

Mola, proprie. Dicitur quantilibet pœna temporalis, unde in Evangelio : *Si quis scandalizaverit, etc., suspendit mola.* Dicitur dens molaris, unde David : *Dentes molas leonum confringent Dominus.* Mysticæ tamen hoc significat persecutionem tyrannorum vel pravam suggestionem diænonum. Dicitur conjugalis status, quia cum multiplici cura et labore est, unde in Evangelio : *Duo in mola, unus assumetur et alter relinquetur;* quia de conjugatis quidam salvabuntur, quidam damnabuntur. Dicitur spes vel timor, quia inter spem et timorem debet moli Christianus, unde in Deuter. : *Non accipies alteram molam loco pignoris;* quia spes sine timore præsumptio est, timor sine spe desperatio. Solet etiam apud auctores signare palices, etc.

Molle dicitur delicatum, unde verbum sacrae Scripturae dicitur molle per expositionem quod prius durum erat per obscuritatem; unde in Psalmo : *Mollii sunt sermones ejus super oleum et ipsi sunt facula.*

Mollire, proprie. Notat *deflectare,* unde in Psal-

Salomon : Ut eruaris a muliere extranea, quæ molles subiungit. Salomon : *Ut eruaris a muliere extranea, quæ molles subiungit.* id est sermonibus demulcent. Notat turbare, unde legitur quod Dominus mollivit cor eius.

Monile, proprie. Dicitur etiam praedicator vel docto qui facto vel exemplo alios monet, unde : *Collum tuum sicut morilia;* collum Ecclesiæ dicuntur doctores, quia sicut per collum trajeunt cibos in stomachum, sic praedicatoriæ sacram Scripturam exponentes, trajeunt cibum sacrae Scripturæ in animam. Dicitur virtus, unde in Apoc. : *Vidi civitatem sanctam Jerusalem, etc., ornata monilibus suis.*

Mons, proprie. Dicitur hæreticus propter superbiam, unde David : *Quo modo dicitis animæ meæ :*

B *Transmigra in montem sic ut passer;* secundum altam expositionem seu translationem nec hoc dicitur quantum ad rei veritatem, sed quantum ad hæreticorum opinionem, hæretici enim fingunt se altos esse in virtutibus. Dicitur Christus proper eminentiam virtutis : *Erit in novissimis diebus præparatus mons in vertice montium;* hoc Isaïæ. Dicitur etiam dia-bolus propter eminentiam superbie, unde in Evangelio : *Si quis habuerit tantum fidei, etc., et dixerit huic monti.* Dicitur sanctus, unde David : *Montes excelsi cervis;* et alibi : *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Dicitur superbus, unde David : *Tange montes et fumigabunt,* id est tange superbos per compunctionem et fumigabunt per lacrymarum effusionem, quia fumus lacrymam producit et fetum; et alibi : *Fundamenta montium.* Dicitur celsitudo virtutis, unde in propheta : *Ascende in montem tu qui evangelizas Sion.* Dicitur sacra Scriptura propter eminentiam doctrinæ, unde Habaeue : *Deus ab austro veniet et sanctus de morte Pharan,* id est umbroso vel condenso. Sacra Scriptura, mons umbrosus vel condensus; propter difficultatem intelligentiæ. Dicitur Ecclesia, unde Psalmista : *Et deducet in montem sanctum tuum.* Dicitur vita aeterna propter securitatem, stabilitatem et dignitatem; unde David : *Quis requiescat in monte sancto tuo?* Dicitur primitiva Ecclesia de Iudeis, quia prima cepit radios fidei; unde in Psalmista : *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.* Dicitur Vetus vel Novum Testamentum, unde David : *Per medium montium pertransibunt aquæ,* quia doctrina theologia consolare debet utriusque Testamento. Dicitur Iudaicus populus, unde Isaías de diabolo ait : *Sedebo in monte Testamenti, in lateribus aquilonis.* Malignus enim spiritus montem Testamenti tenuit, quando Iudaicum populum qui legem acceperat sibi per intidelitatem subiunxit. Dicitur mons sancta, unde Job : *Mons cadens defluit,* cum in mente etiam justi hominis representatio eventu agitur, quaterus sic subito tentetur et hunc inopinato proventu conturbat et prosternat. Dicitur etiam Apostolus, unde : *Transferentur montes in cor maris,* quod est factum enim praedicatoriæ apostoli a Iudea repulsi ad gon-

tes venerunt. Dicitur alta contemplatio, unde Job A Et quot modis dicitur mors. tot modis dicitur de onagro ait : *Circumspicit montes pascue sue.* Sancti enim per onagrum signati quanto magis se exterioris despiciendo dejiciunt, tanto amplius interioris revelationum contemplatione pascuntur. Dicitur aliquis de antiquis Patribus, unde in Psalmo : *Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis. Aeternis montibus nos Dominus illuminat,* quia per vitam patrum precedentium radio nos suae claritatis illustrat. Dicitur etiam tumor secularium protestatum, unde Psalmista : *Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini.* Multi qui prius a lata rigiditate tumuerunt, Deo in carne apparente, sunt magno timore per penitentiam liquefacti. Et iterum : *Ascendunt montes et descendunt campi.* Plerumque enim persecutores Domini superbi contra eum veniunt, sed ab eo humiles revertuntur; quia montes ascendent per tumorem potentiae, sed campi descendunt plani facti per cognitionem culpa vel miseriae.

Monstrum dicitur res preter cursum naturae, ut homo bicorpor, vel animal biceps vel triceps. Dicitur homo monstruosus, id est crudelis; unde de Moyse legitur in lib. Sapientiae quod in verbis suis *monstra placavit*, id est Pharaonem et complices ejus, qui quasi monstra erant per crudelitatem, humiliavit; vel monstrum vocatur vitulus conflatis, qui monstruosa ortus est, qui praecipio Moysi contritus est; vel monstra vocantur serpentes quos fecerunt magide virgis, quos devoravit serpens Moysi, in quem mutata est virga per Moysi verbum; vel monstra dicuntur serpentes igniti, quorum malitia placavit Moyses, filii Israel praecipiendo serpentem æneum aspicere. Dicuntur demonstrationes, unde Aristoteles in *Porphyrionis analyticis* ait : *Gaudcent (?) genera et species monstra eisunt.* Dicitur miraculum, unde in lib. Sapientiae : *Ferit ipsis monstra et consumpsit eos in flamma ignis.* Monstra vocatur miraculosus terræ hiatus quo absorpti sunt Dathan et Abiron. Et sic potest exponi quod dictum est : *In verbis suis monstra placavit,* quia plaga quibus percussit Dominus Aegyptum verbis suis placavit.

Morbus, infirmitas. Dicitur etiam culpa, unde in Apostolo legitur quod lex Mosaica morbum monstrabat, id est culpam.

Mordere, proprie, detrahere, unde Apostolus : *Ne mordentes vos invicem consumamini.* Notat *subtrahere*, unde legitur Christus infernum momordisse, id est aliquos ex inferno extraxisse. Notat *vexare*, unde dicitur Leviathan momordisse vermiculum et captum esse per hamum; vermiculus Christi humanitas, hamus divinitas; diabolus persecutus est humanitatem Christi usque ad mortis articulum, et captus est per divinitatis aculeum.

Mori, proprie. Notat etiam peccare, unde : *Anima peccans moritur.* Notat *punire*, unde aliquis dicitur mori peccato. Notat *damnari*, unde in propheta : *Vita vixit et non morietur,* id est non damnabitur.

Et finis vita, qua aliquis dicitur moriens; unde Apostolus : *Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem.* Dicitur separatio animæ et corporis, qua aliquis dicitur mortuus; unde idem : *Absorpta est mors in victoria.* Dicitur timor mortis. Dicitur destructio mortis, unde propheta : *O mors, ero mors tua,* quasi dicat Christus : o timor mortis, ego ero destructio tua; quia antiqui patres qui fuerunt ante adventum Christi, magis timebant mortem quam moderni, sed post adventum Christi fideles, magis roborati exemplo Christi et gratia, minus timebant mortem; unde de multis legimus quod ecucurrerunt sponte ad passionem.

B Dicitur peccatum, quia est peccatum mortis; unde in Psalmo : *Quoniam non est in morte qui memor sit tui,* id est nullus permanens in mortali peccato memor est Dei ad veniam, et alibi in lib. Proverb.: *Mors et vita in manibus linguae.* Dicitur etiam poena aeterna, unde David : *Mors depascet eos.* Dicitur necessitas moriendi, unde legitur : *Quacunq[ue] hora comederitis, morte moriemini,* id est necessitatib[us] moriendi subjacebitis. Dicitur cupiditas, unde in Psalmo : *Qui exaltas me de portis mortis.* Dicitur diabolus qui fuit causa mortis, unde : *Ab Adam usque ad Christum regnavit mors,* id est diabolus, qui ante adventum Christi magis dominabatur in hominibus quam modo dominari potest; quære C *verbo Naturale.*

Morsus, proprie. Dicitur diminutio vel expoliatio, unde propheta : *O mors, ero mors tua, morsus tuus ero, in ferne,* id est potestatem tuam diminuam et meos extraham. Eleganter diminutio potestatis vel abstractio sanctorum dicitur morsus; quia, qui mordet pomum partem abscedit et non omnino absorbet, sic Christus potestatem inferni diminuit et ab inferis suos liberavit. Dicitur etiam diabolus deceptio, unde homo legitur periisse morsu serpentis antiqui.

Mortalis, potens mori; unde Adam dicitur foisse mortalis ante peccatum; non ideo quod non posset non mori, sed quia poterat mori. Dicitur necessario moriturus, unde Apostolus : *Homo per peccatum Adæ factus est mortaliter;* ait enim Apostolus : *Mortale hoc induet immortalitatem.* Dicitur corruptibilis, unde Apostolus : *Simil et mortalia corpora nostra.* Dicitur etiam causa mortis, unde peccatum mortale dicitur.

Mortuus, proprie. Dicitur etiam peccator; unde in Evangelio : *Sinite mortuos sepelire mortuos suos.* Dicitur justificatus qui peccato est mortuus, unde Apostolus : *Mortui estis peccato semel.* Dicitur damnatus, unde David : *Non mortui laudabunt te, Domine.* Dicitur mortuus proprii esse egressus, onde in Evangelio : *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit,* id est per putredinem esse desierit. Dicitur etiam qui non potest mereri, unde in Eccl. : *Melior est canis vivus leone mortuo:* hoc dictum est superius. Dicitur vilis et dejectus, unde David de Saul : *Quid*

me persequeris canem mortuum et puticem unum? A patientio, in jejuniis multis. Dicitur etiam gravis, unde in Psalmo : *Multa tribulationes justorum.* Dicitur etiam omnis, unde : *Multi sunt vocati, pauci electi,* id est omnes. Item : *Dimissi sunt ei peccata multa,* id est omnia. Similiter : *Ibi multa congregata quae in pulvere dormierunt;* et in Luc. : *Vocavit multos ad coenam,* id est omnes.

Motus, participium; aliquis qui labitur per veniam culpam, unde in Psalmo : *Si dicebam : Motus es pes meus.* Dicitur labens per culpam inostalem, unde David : *Turbati sunt et moti sunt.* Dicitur aliquis humilans se per poenitentiam, unde Psalmista : *Fundamenta montium conturbata sunt et mota sunt.*

Moveri, proprie. Dicitur variari, unde Boetius :

Stabilisque manens eas cuncta moveri.

Notat t bono privari, unde Psalmista : *Qui facit haec, non movebitur in aeternum.* Notat ad iram excitar, unde solet dici : *Iste moveretur ad iram.* Notat dubitare, unde aliquis dicitur moveri super quaestione, id est dubitare.

Mulier est nomen sexus, unde in Evangelio: *Quid mihi et tibi est, mulier?* Dicitur corrupta, unde : *Inter uatos mulierum.* Dicitur uxor, unde Apostolus : *Quandiu vivit vir, alligata est mulier viro; si autem mortuus fuerit, absoluta est a lege viri.* Dicitur Ecclesie, unde in Gen. : *Ponam inimicitias inter te et mulierem.* id est inter diabolum et Ecclesiam ; et alibi : *Mulierem fortem quis inveniet?* Dicitur sapientia Dei, id est Filius; unde legitur in Evangelio de muliere que amissa draconu accedit lucernam, quod superius expositum est. Dicitur C sensualitas, unde Apostolus ait quod *vir cupit est mulieris*, id est ratio sensualitatis. Et sicut vir debet regere mulierem, ita ratio sensualitatem. Dicitur haeresis, unde Salomon : *Ut erraris a muliere extranea et ab alienigena quo molliit sermones suos.* Dicitur idolatria, unde in Apoc. : *Vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum martyrum.* Dicitur carnalis delectatio, unde Salomon : *Speciem mulieris alieni admirari muli reprobi facti sunt.* Dicitur infirma mens, unde Sapiens ait : *Melior est iniquitas viri quam beneficiens mulier;* quia nonnunquam culpa fortium occasio virtutis, sic etiam virtus infirmorum occasio peccati. Per virum fortis quilibet et discretus designatur, per mulierem mens infirma et indiscreta accipitur. Dicitur etiama vitium, unde Zach. : *Leravi oculos meos, ut vidi; et ecce duas mulieres egredientes, et spiritus in aliis eorum, et habebant alas quasi alas milvi, et levererunt eas inter celum et terram;* per duas mulieres duo principialia virtutis, superbiam et inanem gloriam, quae impiaetis absque ulla dubitatione conjuncta sunt, accipimus; quae in aliis suis spiritum habere narrantur, quia in actibus suis Satane volanti deserviunt. Et habebant alas quasi milvi. Milvus semper studet insidiari pullis; istae ergo mulieres alas habent quasi alas milvi, quia actiones eorum procul dubio milvo sunt sinuiles, quia insidiantur semper vitas parvulorum.

Multus propri magnus, unde Paulus : *In multa*

A patientio, in jejuniis multis. Dicitur etiam gravis, unde in Psalmo : *Multa tribulationes justorum.* Dicitur etiam omnis, unde : *Multi sunt vocati, pauci electi,* id est omnes. Item : *Dimissi sunt ei peccata multa,* id est omnia. Similiter : *Ibi multa congregata quae in pulvere dormierunt;* et in Luc. : *Vocavit multos ad coenam,* id est omnes.

Mulus, proprio, fatus vel fuiosus, unde David : *Nolite fieri sicut equus et mulus.*

Mundus, purus, et sic est adjективum. *Mundus* substantivum dicitur ornamentum mulierum quo ornabant se ingressure ad viros, unde legitur quod custos Esther acceleravit mundum muliebrem. Dicitur mundanorum amator, unde in Joan. : *Et mundus eum non cognovit,* id est mundi amatores, et alibi : *Et princeps hujus mundi ejicietur foras.* Non enim diabolus dicitur princeps hujus mundi quod potestatem habet in rebus mundanis, sed ideo quod in amatoribus mundanorum regnat per culpam. Dicitur sapientia Dei juxta quam mundus factus est, quae a prophetis dicitur archetypus mundus, quasi principalis mundi figura; unde Boetius :

*Pulchrum pulcherrimum ipse
Mundum mente gerens.*

Dicuntur homines mundi, unde de Christo dicitur in Evangelio : *Totus mundus abiit post eum,* id est universi homines de mundo. Dicitur mundana conversatio, unde in Joanne : *Sciens Jesus, etc., ut transcat ex hoc mundo ad Patrem.* Dicitur superior pars rationis, quae a munditia dicitur, quia errat nec decipit; unde in Joanne : *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* id est ascendenter ad superiorum rationis partem. Dicitur homo qui in multis similis est mundo: sicut in mundo majori firmamentum movetur ab oriente in occidente et revertitur in orientem, sic ratio in homine movetur a contemplatione orientalium, id est coelestium, primo considerando Deum et divina, consequenter descendit ad occidentalium, id est ad considerationem terrenorum, ut per visibilias contempletur invisibilias, deinde revertitur ad orientem iterum considerando coelestia. Et sicut planetae moventur contra firmamentum et retardant ejus motum, sic, quinque sensus moventur contra rationem et impediunt ejus motum, ratio tamen eos fert secum et servire cogit. Et sicut in majori non o Deus imperat in coelestibus; angeli vero, quasi ejus milites, discurrentes per mundum Deo subjecti homines regunt, et eis consulunt, homines vero in terra quasi in suburbio humanae civitatis habitant; sic sapientia in throno capituli locum habet, voluntas in corde, voluptas in renum suburbio. Et sicut mundus constat ex quatuor elementis, sic homo ex quatuor humoribus, elementorum proprietatibus consonis, id est melancholia quae gerit vicem terre: flegmate quod gerit vicem aquae, sanguine qui gerit similitudinem ignis. Homo etiam habet similitudinem cum omni creatura, cum lapidibus in essendo,

cum arboribus in vivendo, cum brutis animalibus in sentiendo, cum angelis in discernendo.

Munus, proprie, Ecclesia; unde in Psalmo : *Et filiae Tyri in muneribus*. Dicitur bonum opus, unde Matth. : *Si offers munus tuum ad altare et habes aliquid adversus fratrem tuum*, etc., id est si vis aliquod opus honum offerre Deo in fide, prius pete a proximo tuo ut tibi remittat injurias. Dicitur homo qui se offert Deo, unde David : *Reges Tharsis et insulae munera offerent*, id est se ipsos Deo. Dicitur remuneratio, unde Psalmista : *Et munera super innocentem non accepit*, id est remunerations. Dicitur etiam officium, unde : *Ordo angelicus illius rei consetur nomine quam plenius possidet in munere*.

Murænula, parva muræna, id est lampreda; unde quidam ait : *Suspectus muræna cibus*. Dicitur scientia theologia, qua eleganter murænula dicitur, quia, sicut murænula est labilis, sic scientia theologia cito elabitur a mente humana; unde in Cant. : *Murænulas aureas faciemus tibi*, id est in sacra Scriptura varias offeremus tibi sententias, *aureas* per sapientiam, *vernicalatas argento*, id est splendentes eloquentia.

Murmurare proprie *indignari*, unde in Evangelio legitur de operariis qui prima hora operati sunt in vinea, quod ipsi murmuraverunt contra patrem familias qui unum denarium dedit eis et his qui ultima hora operati sunt; qui ultima hora venerunt significant gentiles; eis autem dabitur idem denarius quantum ad Judæorum opinionem, non quantum ad rei veritatem; videntes ergo Judæi gentiles remunerari denario æternæ beatitudinis, quem sibi deberi putabant, indignabuntur. Notat etiam *dubitare*, unde : *Murmurabant autem Judæi ad invicem, dicentes. Notat admirari*, unde secundum aliam expositionem illi qui prima hora operati sunt in vinea usque ad vesperam, significant illos qui omnibus diebus vita sua servierunt Deo. Illi vero qui ultima hora, significant illos qui in fine vita preuent. In die autem judicii illi qui semper servierunt Deo, murmurabunt contra Deum quod tantum remunerabit alios quantum se, id est admirabuntur gratiam Dei et misericordiam exhibitam eis qui ultimo venerunt.

Murus, proprie. Dicitur Christus; unde Isaías : *Urbs fortitudinis nostræ Sion Salvator, ponetur in ea murus et antemurale*; ipse enim nobis murus est qui nos undique custodiendi circumdat. Antemurale muri omnes prophetæ fuerunt, qui prius quam Dominus appareret in carne, ad construendam fidem missi sunt. Dicitur Ecclesia, unde in Cant. : *Ego sum murus et verba mea turris*, id est predicatoriæ mei qui aliis propinuant potum cœlestis doctrinæ, sed comparabiles turri qui alias defendunt sicut turris civitatem. Dicitur munimen fidei Christianæ, unde Job de persecutoribus fidelium : *Quasi rapto muro, et aperta janua, irruerunt super me; quasi murus rumpitur cum pravorum persuasiōni-*

*A bus fides de redemptore nostro in quorundam cordibus dissipatur. Quasi rapto muro et aperta janua super bons mali irruerunt cum accepta temporaliter potestate perversi ipsa quoque in quorundam cordibus destrurre munimina fidei conantur. Dicitur munitione, unde Jer. : *Dominus dissipavit muros filia Sion*, id est munitiones; et alibi in Job : *Quasi rapto muro hostis ingreditur cum vel malorum spiritum vel pravorum hominum persuasione callida disciplinæ munimenta in corde dissipantur. Dicuntur sancti, unde Isaías : Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes*, id est sanctis tuis, o Ecclesia, deputati custodian angelorum. Dicitur sacra Scriptura qua munitur Ecclesia Dei, cuius custodia deputati sunt sancti, id est ejus scriptores vel expositores. Dicitur peccatum, unde in Psalmo : *Et in Deo meo transgrediar murum*, id est per gratiam Christi repellam a me peccatum, quod est obstatum ne transeam ad Deum. Murus quippe est omne quod itineri nostro objicitur ne ad Deum, qui diligitur, transeat; sed hunc murum transgrediatur cum pro amore supernæ patriæ quæque in hoc mundo fuerint subjecta calcamus. Dicitur defensio, unde : *Non ascendisti ex adverso nec opposuisti te murum pro domo Israel*. Dicuntur apostoli, unde propheta : *Tradidi in manus impii muros tuos*, id est apostolos qui sunt muri fidelium, quos Satan expectavit ut cribraret sicut triticum. Dicitur fides, unde Jer. : *Luxit antemurale et murus pariter dissipatus est*, id est fides. Dicitur divina potentia, unde Isaías : *Clemavit cor eorum ad Dominum super muros filie Sion*, id est contia divinam potentiam.*

C Mus proprie talpa, unde in lib. Reg. legitur quod mures ebulliebant de terra et corrodebant extales Philistinorum. Dicitur etiam similitudo muris, unde legitur quod Philisthæi arcana remiserunt eum muribus aureis.

Mutare, proprie. Notat *lustrare*, unde legitur quod percussis primogenitis Ægypti ab angelo exterminatore, nec canis mutivit apud Hebreos. Sed *mutare* dicitur tacere, unde in Evangelio : *At ille obmutuit*.

Mutus, proprie. Dicitur faciens rem mutam, unde in Luca : *Erat illuc ejiciens daemonium, et illud erat mutum*, id est hominem faciens mutum. Dicitur non volens loqui, unde in Isaia de pravis prælati dicitur : *Væ robis, cunes muti!* Dicitur non valens nec debens loqui, unde idola dicuntur surda et muta. Dicitur reprehensus ne loquatur, unde Psalmista : *Muta fiant labia dolosa*.

Myrrha, proprie, amaritudo; unde in Cant. : *Fasciculus myrræ dilectus meus mihi*, quia Christi passio Ecclesiæ summa fuit amaritudo. Dicitur carnis mortificatio, unde in eodem : *Ibo ad montem myrræ*. Ecclesia dicitur mons myrræ, quia multi multipliciter in Ecclesia suam carnem mortificant. Dicitur vitiorum destructio, unde in Cant. : *Manus meæ distillaverunt myrram*, id est per bona opera destruxi vitia. Dicitur passibilitas, unde ibidem :

*Messui myrrham mea n; verba sunt Christi loquenter de se secundum statum immortalitatis; ac si dicit: Præcidi a me possibilitatem. Dicitur Sapientia Dei, unde in libro Sapientiae: *Quasi myrrha electa.* Dicitur pœnitens, qui eastigat carnem suam et in servitutem redigit, unde David: *Myrrha, et gutta, et casia.* Dicitur virtutum suavitatis, unde secundum aliam expositionem: *Myrrha, et gutta, et casia;* Christus veniens, *myrrha, et gutta, et casia in vestimento utitur,* quia ex electis suis, quibus se misericorditer induit, myrrha fragrantiam aspergit. Sanctæ namque animæ ab antiquis patribus editæ Redemptorem suum in honorem ejus delectant; quia, ex eo quod bene agunt, sue laudi nihil vindicant.*

Myrtus, proprie, tranquilla mens; unde Isaías: *Pro saliuncta ascendet abies, et pro urtica crescat.*

A *myrtus*; pro saliuncta namque ascendet abies, dum in sanctorum corda pro abjectione terrena cogitationis altitudo supernæ contemplationis oritur; pro urtica myrtus crescat, cum justorum mentes a prurigine visiorum et ardore ad castitatis temperiem tranquillitatemque provenient, quia tunc terrena non appetunt, dum flammis carnis desideriis celestibus extingunt. Dicuntur myrtus illi qui tribulationes proximorum temperant, unde Isaías: *Dabo in soliditudine cedrum in spinam et lignum olivæ.* Per cedrum, quia magni odoris et imputribilis naturæ, retributionem eternæ vita accipimus; per spinam, quæ pungit, pœnitentia pro præteritis peccatis injuncta accipitur; per myrtum illi signati sunt, qui afflictionibus proximorum compati sciunt, eorumque tribulationem per compassionem temperant.

N

Nardus propriæ arboris aromatica. Dicitur factum de spicis nardi, unde in Evangelio de Maria Magdalena quod attulit alabastrum nardi spicati. Dicitur etiam redentulus bona fama vel bona fama, unde: *Cum esset rex in accubitu suo, nardus dedit odorem suum*, id est postquam Christus ascendit in celum sedens ad dexteram Patris, fama Christi vel Ecclesiæ dilata est per universum orbem. Dicitur charitas, unde prædicta auctoritas sic potest exponi: *Cum esset rex in accubitu suo*, id est postquam Christus humiliatus est per incarnationem, *nardus mea dedit odorem suum*, id est charitas mea inflammatæ est, etiam usque ad inimicum extensa. Dicitur bona operatio aliis præbens exemplum bene operiandi, unde in Carmine: *Nardus et crocus et fructuosa.*

Naris, proprie. Dicitur satuitas; unde Salomon: *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua.* Circulus aureus, nitor eloquii hereticorum, qui est in naribus suis, id est qui procedit a fatuitate hereticorum. Dicitur prava suggestio diaboli, unde Joh loquens de Behemoth, id est de diabolo, sit: *De naribus ejus procedit fumus, quia a prava diaboli suggestione procedit obtenebratio mentis humanae.* Dicitur præscientia: *Quiescite ergo ab homine cuius spiritus in naribus ejus.*

Nasci, proprie. Notat eterna generatione a Patre procedere, unde Origenes ait quod Filius semper nascitur, id est eterna generatione a Patre procedit. Notat renasci per gratiam, unde Christus ad Nicodemum in Joanne: *Oportet vos denuo nasci.* Notat oriri vel incipere aperte, unde luna vel sol dicitur nasci ubi primo apparet. Fluvius etiam ibi nascidicitur, ubi oritur. Notat incipere esse, unde Dominus in Evangelio: *Bonum esset ei si natus non fuisset homo*, id est nullum malum fuisset Jude, si non incipisset esse.

Nasus, proprie. Dicitur prælaus aliis prænominis

B nensis virtutibus; unde in Cant. : *Nasus tuus sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum.* Dicitur discretio, sicut vox Dominicæ in laudibus Ecclesiæ dicitur: *Nasus tuus sicut turris quæ est in Libano.* Per nasum odores fetoresque discernimus, et ideo per nasum provida sanctorum discretio designatur. Turris in altum suspicionis ponitur ut hostis veniens a longe videatur; et ideo nasus Ecclesiæ turri similis dicitur, quia sanctorum provida discretio, dum circumquaque sollicite conspicit in altum posita, priusquam veniat culpa comprehendit.

Natale dicitur nativitas, unde nativitas Christi solet dici natale. Dicitur mors sancti, quæ eleganter dicitur natale, quia tunc primo anima vere incepit vivere quando egreditur statum nostræ miseriaræ; unde mors sancti Laurentii vel Martini dicitur natale. Solet etiam dici depositio, quia tunc deponit carcere carnis. Dicitur etiam obitus, quia tunc anima sancti veniunt obijam angeli. Nuncupatur etiam transitus, quia oportet animam sancti multa transire loca, antequam perveniat ad celum empiresum. Dicitur etiam dormitio; quia, sicut aliquis in dormiendo quiescit, ita anima post mortem refrigerium invenit; et sicut aliquis dormiens excitatur a somno, cum omnimoda membrorum integritate et incolumente, ita sancti excitabuntur a somno mortis in die resurrectionis. Sola autem mors beatæ Virginis Marie assumptio dicitur, secundum illorum opinionem: qui cum corpore eam assumptam in celum opinantur. Vel dicitur assumptionis, id est super choros angelorum exaltatio, unde in Antiph. : *Exaltata est sancta Dei genitrix super choros angelorum ad caelestia regna.*

Natæ, proprie. Notat profundum sacrae Scripturae non attingere, unde dicitur quod sacra Scriptura est fluvius in quo et agnus pedat et camelus natat, id est simplex sufficienter instruitur et sapiens

profundum saceræ Scripturæ attingit. Notat *abundare*, secundum quod soliti sumus dicere : *Iste natura in divinitate*. Sumitur etiam *natura pro supereminentia*, unde Statius : *Natat ignis in ore purpureus*. Sumitur etiam pro *movebere*, quia qui natat moveatur; unde Statius : *Oculos in mortem natantes*.

Natura aliquando ita large sumitur, quod omne illud, quid, quo modo potest intelligi, natura dicatur; unde Boetius : *Natura est quidquid quid quo modo intelligi potest*. Secundum hanc expositionem et *hyle* et Deus potest dici *natura*; quia, quamvis *hyle* proprio intellectum capi non possit, sed tantum per formæ abnegationem, tamen quo modo intelligitur. Similiter divina forma, quamvis tantum intelligatur per materię remotionem, tamen quo modo intellectu capitur. Aliquando sumitur in designatione substantię tantum, unde Boetius : *Natura est quidquid agere vel pati potest*; et secundum hanc acceptancem, Deus potest dici *natura*, quia ipse est causa universorum efficiens. Restringitur tamen hoc nomen *natura* circa substantiam corpoream, unde Boetius : *Natura est principium motus per se et non per accidens*; hoc enim tantummodo pertinet ad substantiam corpoream ut sit principium motus per se, id est ut principaliter et per se moveatur; ipsa enim sola proprie moveatur aut a centro ad circumferentiam, ut levia, scilicet ignis et aer; aut a circumferentia ad centrum, ut gravia, scilicet terra et aqua. Restringitur etiam circa substantialem differentiam et specificam quae adveniens generi facit speciem, ut hoc universale rationabile, unde Boetius : *Natura est reformans specificam differentiam*. Dicitur esse substantiale rei per quod res nascitur, id est suum esse ingreditur; unde dicitur Christus duarum naturarum, quia tam humanitas quam divinitas est esse Christi. Dicitur origo, unde dicitur quod angelus de natura halmit peccare, id est ab origine habuit libertatem arbitrii ad bene-agendum vel male; unde Plato in *Timæo* introducens Deum loquentem ad angelos ait : *Dii deorum natura quidem indissolubiles*. Dicitur etiam complexio, unde : *Physica res diversas diversarum naturarum asserit*, id est complexionum. Dicitur virtus inolutum pro natura, unde in jure consuetudo dicitur altera *natura*, et homo dicitur mori de *natura*, id est ex virtute inoluto pro natura. Dicitur *naturalis calor*, unde physicus dicit esse pugnam inter morbum et naturam, id est naturalem calorem. Dicitur *naturalis ratio*, unde Apostolus ait quod *gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt*, id est naturali instinctu rationis; et secundum hoc solet dici quod natura dictat homini ut non faciat alii quod sibi non vult fieri, id est *naturalis ratio*. Dicitur potentia rebus naturalibus indita, ex similibus procreans similia, unde aliquis dicitur fieri secundum naturam; unde Hilarius ait quod *Creator factus est creatura, non est naturæ ratio, sed potestatis exceptio*.

Navigium, propriæ, navis. Gubernaculum navis,

Ande in Joanne: *Mitte in dextram navigij rete*. Dicitur etiam actus navigandi, unde alibi in Evangelio: *Alii autem discipuli navigio reverentur*.

Navis proprie. Dicitur etiam Ecclesia; quia, sicut mediante nave, aliquis pertransit mare veniens ad portum, ita aliquis mediante Ecclesia quasi spirituali nave pertransiens *hoc mare magnum et spatiostum*, id est mundum, pervenit ad aeternam beatitudinis portum; unde de fidelibus in Ecclesiis constitutis legitur in Psalmo : *Qui descendunt mare in navibus*, id est qui a contemplativa vita descendunt in activam, existentes in Ecclesiis. Dicitur ille qui explorat terrenum gaudium vel per carnales voluntates, vel honores, vel gloriæ; unde David dicit : *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis*, id est in Spiritu sancto vel amaritudine cordis convertes ad penitentiam illos qui explorant terrena gaudia. Tharsis enim interpretatur *exploratio gaudii*. Vel per naves intelliguntur gentiles. Tharsis enim metropolis est Cilicia, et per Tharsim intelligitur Cilicia, per Cilicianam gentilitatem, ut a parte totum intelligatur. Est ergo sensus : *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis*, id est gentiles convertes ad fidem. Dicitur ille qui fluctuat in profundo carnalium delectationum, unde propheta : *Super omnem murum munitionis et super omnes naves Tharsis*. Dicitur negotiatio facta in mundo isto terrenis lucris inhiens, unde Joannes : *Vix, vix, civitas magna Babylon*, in qua divites facti sunt omnes qui habent naves in mari.

Ne ponitur interrogative aliquando, unde Job : *Putasne mortuus rursum homo vivat*. Consecutive, unde David : *Domine Deus meus, etc., ne quando*. Ponitur negative, unde : *Vide ne facias*. Assertive, unde Boetius in prologo libri *De Trinitate*: *Sed ne, id est sed*. Quandoque ponitur prout, unde in Theodo de chalino dicitur : *Ne patiatur, id est se simulat, esse draconem*.

Nebula proprie, unde Salomon ait : *Dixit Dominus ut habitat in nebula*. Namquam hoc legitur Dominus dixisse; sed, quia in monte Sina apparuit in nebula, et praecessit Israel in nube, et ante Moysen Dominus in caverna petre pertransit etiam in nebula, ideo Salomon ponit dictum pro opere, ut sit sensus : *Dominus dixit, id est opere monstravit*. Dicitur tribulatio, unde : *Dies temebrarum et caliginis, dies nebulae et turbulis*, hoc potest intelligi de Babylonica captivitate vel de die iudicij. Dicitur predicator, unde Job : *Nunquid elevabit ut nebula vocem suam*. Dicitur ignorantia, unde : *Nebulam sicut cinerem spargit, quia Christus ignorantiae obscuritatem provenientem ex caligine culpa tollit per penitentiam et humilitatem, significatam per cinerem*.

Nec pro non et pro et, unde : *Mulier, ubi sunt qui te accusabant, etc., nec ego te condemnabo*. Aliquando ponitur negative, unde solet dici : *Nec hoc nec illud est verum*.

Necessarium dicitur proprie inevitabile, et secundum A dum hoc necessarium ponitur contra contingens ; unde dicitur Deum esse necessarium. Dicitur etiam hoc quo aliquis indiget, et secundum hoc dicitur necessarium contra superfluum, unde Salomon : *Divitiae et paupertates ne dedoris mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria.* Dicitur aliquando utile, unde Dominus in Evangelio : *Porro unum est necessarium.* Et quot modis ponitur necessarium, tot modis ponitur necesse.

Necessitas dicitur indigentia, unde : *In necessitate probatorem amicus.* Dicitur inevitabilitas, unde in *Decretis* : *Necessitas frangit legem.* Dicitur tribulatio vel adversitas, unde David : *Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt: de necessitatibus meis crue me;* adversitates sive tribulationes recte dicuntur necessitates, quia necessarium est nos eas pati usque in finem vitæ, vel quia juxta necem sitæ sunt, necessitates dicuntur, quia et ad mortem sunt præambulæ et mortis significativa.

Negare significat etiam præcepta divina non implere, unde in Apostolo de peccatoribus dicitur quod ore Deum confitentur, factis autem negant. Notat etiam non dare, unde solet dici : *Terra negat fructum*, id est non dat.

Nequitatem dicitur malitia qua quis vult malum aggredi illud quod perfidere nequit. Vel dicitur illa malitia qua homo semper laborat proximo nocere, unde dicitur *nquam*, id est non aquos, quia contra aequitatem agit ; unde dicit Apostolus : *Repletos omni iniquitate, etc., nequitia.*

Nervus, proprie, unde Job : *Ossibus et nervis compagisti me.* Dicitur instrumentum in quo ponuntur damni, unde legitur in lib. Reg. quod Aza rex Juda posuit prophetam in nervo, qui redarguerat eum. Dicitur præsens miseria, unde Job : *Posuisti in nervo pedem meum.* Dicitur habitudo quæ est inter peccata, quando aliquis ita perplexus est quod videtur non posse effugere alterutrum peccatorum, unde Job : *Nervi testiculorum Leviathan perplexi sunt.* Dicitur sententia fortis discretionis, unde secundum aliam expositionem : *Posuisti in nervo pedem meum.* In nervo Deus pedem hominis posuit quando pravitatem illius fortis sententia discretionis sua ligavit. Semitas investigavit, quia subtiliter singula ejus D opera dijudicavit ; vestigia pedum consideravit quando intentiones operum si recte ponantur examinavat.

Nescire, proprie. Notat etiam reprobare, unde Matth. : *Amen dico vobis, nescio vos*, id est reproto. Notat non facere, unde in Evangelio : *De die autem illâ nemo scit, neque angelus, neque Filius hominis*, qui ideo dicitur nescire quia non facit nos scire ; ipse tamen scit, sed nos non facit scire. Significat pravum lucem ab opere removere, unde in Evangelio : *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Sensus est : si bonum facis, non facias intuitu sinistro, id est pro favore humano vel terreno emolumento.

A *Nidus*, proprie, cor sancti in quo Christus habitat per gratiam; unde Job : *Nunquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum.* Dicitur temporalia, quia ex seno et luto solet fieri nidus; per nidum significantur temporalia quæ sunt penalia, id est transitoria et quasi lutea ; unde David : *Ilic passeris nidificabunt, id est in divitiis pauperes temporalia invenient.* Dicitur fides Christi, quia ex incarnatione Christi, quæ per senum figuratur, ampliata est fides Christi ; unde Job : *In nido meo moriar;* et David dicit : *Elenixi passer inuenit sibi domum et turtur nidum, etc.*, id est sensualitas invenit fidem in qua reponit bona opera, quia opera sine fide mortua sunt. Dicitur etiam honor vel delectatio terrena, unde Dominus ad principes terræ : B *Extraham vos de nido vestro.* Dicitur aliquis in quo aliis doctrinam suam collocat et in eo delectatur, unde in Evangelio : *Vulpes foveas habent et volucres cœli nidos, etc.*, id est haeretici corda habent subditorum, in quibus collocant doctrinam suam, similiter et superbi qui significantur per aves, sed *Christus non habet ubi caput suum reclinet*, qui vix invenit aliquos in quibus doctrinam suam collocet qui eam servent.

C *Niger*, proprie. Dicitur offuscatus tribulatione, unde ait Ecclesia in Cant. : *Nigra sum, sed formosa; nigra caligine tribulationum, sed formosa candore virtutum.* Dicitur despicibilis, unde in Cant. : *Comætæ sicut elatæ palmarum, nigrae sicut corvus.* Sancti enim despicibilis erant sicut avis turpis et clammosa.

Nihil ponitur pro non, unde in lib. Sapientiae : *Nihil profuerunt tobis divitiae.* Dicitur peccatum, unde Joannes : *Et sine ipso factum est nihil*, id est peccatum. Peccatum dicitur nihil vel quia a vero esse separat, vel quia humanam naturam infirmat, vel quia in eo quod est peccatum nihil est. Dicitur idolum, quia illud quod gentiles credebant esse idolum, scilicet quoddam constans ex imagine et divinitate, nihil est ; vel illud idolum quod nullam habet similitudinem cum re naturali dicitur esse nihil, id est nullius rei naturalis gerens similitudinem ; quod insinuat Glos. super illum locum Joannis : *Et sine ipso factum est nihil*, id est peccatum vel idolum.

Nimis aliquando notat superabundantiam, unde David : *Tribulationes invenerunt nos nimis.* Notat perfectionem vel plenitudinem, unde in Psalmo : *Nimis honorati sunt amici tui, Deus.*

Nitrum a Nitra provincia ubi nasci solet dicitur, nec multum a salis ammoniaci specie distat. Sicut enim hoc in littore maris fervor conficit solis durando in petras aquas maris, ita in Nitrea, ubi testate pluviae prolixiores infundunt tellurem, ardor nimis aquas excoquit in petram sali vel glacie simillimam. Hac utuntur indigenæ ad lavandum, unde Psalmista : *Si laveris te nitro.* Dicitur mens quæ indurat per correctionem, unde Salomon : *Acetum in nitro qui cantat carmina perverso.*

Nolle sumitur pro non velle; sed quod Deus dicitur nolle aliquid, id est non velle, aliquando insinuat, ut ita loquar, veritatem, et sic insinuat aliquid fieri contra aliquos voluntatem; unde Dominus ad Jerusalem ait: Quoties vplati congregare, etc., et notiusti.

Nomen, proprius. Aliquando large sumitur, ut quilibet dictio nomen dicatur; unde poeta:

Fotisque notas et nomine mandas.

Dicitur gloria vel fama, unde David: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum!* et in Canticis: *Oleum effusum nomen tuum.* Dicitur res nominis, unde in Evangelio: *Quaecunque petieritis Patrem in nomine meo, etc.,* id est in re huius nominis Jesus, id est pro salute aeterna, Jesus interpretatur salvator. Dicitur potestas, unde Apostolus: *Dedit ei nomen, id est potestatem universorum;* et alibi: *Data est mihi omnis potestas.* Dicitur virtus sive numen, unde dicitur: *Baptizo te in nomine Patris, et Fili, et Spiritus sancti,* id est in nomine vel in virtute. Dicitur invocatio, unde Joannes legitur baptizasse in nomine venturi, id est in invocatione. Dicitur Filius, unde David: *Et in nomine tuo videbinus lumen,* id est in Filio tuo; quia nomine habetur notitia de re, et per Filium notificatus est Pater, nomen Patris dicitur Filius. Dicitur notitia rei, unde David: *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat,* id est de singulis notitiis habens. Dicitur meritum, unde in Evangelio: *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in celis.* Dicitur sanctus cuius nomen scriptum est in libro vite, unde in Apostolo: *Sed habes pauca nomina in Sardinis;* per nomina ipsos homines intelligere debemus; ideo autem *nomina* ponit ut ostendat se non solum numerum, sed etiam nomina scire electorum suorum qui Moysem novit ex nomine.

*Noscere, proprius. Notat approbare, unde Psalmista: *Quoniam norit Dominus viam justorum.* Notat discernere, unde de Deo dicitur: *Ipse norit et decipiens et eum qui decipitur,* id est discernit inter istum et illum. Notat praedestinationem, unde in Apostolo de Deo dicitur: *Ipse norit qui sunt ejus.* Notat facere rem esse, unde Orig.: *Non enim: res sunt, ideo Deus norit eas, sed ideo sunt quia novit.**

*Novacula, proprius. Dicitur etiam Nabuehodonosor qui in Isaia dicitur novacula empta. Dicitur Antichristus, unde in Psalmo: *Sicut novacula acuta fecisti dolum.* Dicitur autem Antichristus novacula quae promittit innovationem, et incidit, sic Antichristus doleōsis suis promittit beatitudinem et occidit. Vel mali dicuntur novaculae quae superfluos et inutiles pilos radit, ita mali sanctis capillos radunt, id est lantilia et superflua rapiunt.*

*Notum, proprius. Dicitur etiam mirabile, unde propheta: *Notum faciet Dominus in terra: femina circumdat virum.* Dicitur innovatum, unde Joan.: *Vidi cultum novum et terram novam;* et in Apostolo: *Ece nora facio omnia.* Dicitur innovans, unde in Evangelio: *Mandatum novum do vobis.* Dicitur purgatum a peccatis. unde legitur: *Exue me,**

A Domine, vestimento hoc, id est inde me novum. Dicitur firmum, unde Adam dicitur *vetus homo, Christus homo novus;* quia Adam fuit infirmus, Christus fuit firmus; quia ex vetustate infirmitas, ex novitate firmitas. Dicitur inauditus, unde in Actis apostolorum legitur quod Athenienses dixerunt ad Panum et socios, ejus predicantes Christum: *Qui sunt isti predicatores novorum dæmoniorum?* Dicitur noviter apparet, unde luna dicitur nova, et apud Judeos dicitur *neomenia,* id est *nora luna.*

Nox, proprius. Dicitur etiam cæcitas materialis, unde poeta:

. Longaque animam sub nocte tenebat.

Dicitur ignorantia, unde Apostolus: *Nox processit, dies, etc.* Dicitur culpa, unde David: *Larabo per singulas noctes lectum meum,* id est purgabo conscientiam meam per singula peccata. Dicitur adversitas, unde in Psalmo: *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte,* id est in prosperis et in adversis. Diciter tempus ante adventum Christi, unde in lib. Sapientie: *Dum medium silentium tenerent omnia et nox in suo cursu iter perageret.* Dicitur Vetus Testamentum, juxta quod illud potest exponi: *Nox processit.* Dicitur mors temporalis, unde David: *Et usque ad noctem increpauerunt me renes mei;* id est Judæi de quibus natus sum, dicit Christus, persecuti sunt me ad mortem. Dicitur vita præsens, unde in Evangelio: *Sero, an media nocte, an galli cantu, an mane.* Quæ eleganter dicitur nox, quia multis tenebris ignorantis et culpæ involvitur. Dicitur hora in qua Christus veniet ad judicium, que ideo nox dicitur, quia qua hora venturus sit ignoratur; unde in Evangelio: *Media autem nocte clamor factus est.* Dicitur minor tentatio, unde David: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem:* hoc superius dictum est. Dicitur etiam miseria temporis, unde Job: *Noctem illam tenebrosus turbo possedit.* Dicitur diabolus, unde in Gen.: *Vocavitque lucem diem et tenebras noctem,* hoc solet exponi de apostatis angelis. Dicitur captivitas, unde Isaías: *Ad me clamat ex Seir: Custos, quid de nocte? custos, quid de nocte?* ibi enim introducuntur Idunai conquerentes de sua captivitate. Dicitur peccator, unde in Psalmo: *Et nox ut dies illuminabitur,* quia aliquando peccator convertitur sicut justus. Dicitur predicator, qui minoribus predicit, unde David: *Dies diei eructat verbum, et nox, etc.,* quia predicatori majora majoribus et minora minoribus predicanter.

*Nubes, proprius. Dicitur humana Christi natura, unde Isaías: *Ascendam super nubem levem,* id est humanam naturam a gravitate peccati liberam; et *ingrediar Aegyptum,* id est veniam in Iauandum per assumptam humanitatem. Dicitur predicator, unde Prophetæ: *Qui sunt hi qui ni nubes volant?* et alibi: *Mandubo nubibus ne pluant.* Eleganter predicatori comparantur nubibus, quia coruscant miraculis, compluunt doctrinis, intonant minis. Dicitur saera Scriptura, unde David: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris,* id est obscura intelligentia in Scripturis sa-*

eris. Dicitur gratia Spiritus sancti, unde de antiquis A unde David . *Multiplicatae sunt super numerum*, id est multiplicati sunt in peccato, quod omni caret dignitate. Dicitur vita eterna , unde David : *Et numerum dierum meorum, etc.*, hic est numerus sine numero , qui numerus est vere quia non transit ; numerus vero dierum qui modo sunt non est vere transilienti, habenti autem esse videtur.

Nunc significat tempus, unde dixit Petrus : *Nunc scio vere quia misit, etc.* Aliquando significat aeternitatem , unde cum dicitur : *Deus nunc est.* Aliquando notat tempus gratiae , unde David : *Nunc exsurgam, dicit Dominus; et alibi: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.*

Nuptiae, proprie, unde in Evangelio : *Nuptiae factae sunt in Cana Galilaeæ.* Dicitur unio duarum naturarum , unde in Evangelio : *Simile est regnum caelorum homini regi qui fecit nuptias filio suo.* Dicitur unio Christi et Ecclesie in aeterna beatitudine, quando ei ineffabiliter Ecclesia unietur per gloriam, et quadammodo deificabitur ; unde in Evangelio legitur : *Et quæ parate erant intraverunt cum eo ad nuptias.* Dicitur rationabilis unio aliquarum rerum, unde legitur de nuptiis Mercurii et Philologicæ, id est sapientiæ et eloquentiæ. Dicitur carnale commercium, unde in Chronica Eusebii quod Naetanabus ascendens torum Olympiadis nuptias egit.

Nux, proprie. Dicitur martyr, unde in Cant. *Descendi... nucum.* Nux tria habet in se : putamen exterius, testam et nucleum ; similiter martyr tria habet : defectus carnis quasi putamen , carnem quasi testam , animam quasi nucleum. In fractura autem nucis proiecitur putamen , testa frangitur, nuclei dulcedo gustatur ; sic per martyrium defectus desinunt esse in martyre , caro quasi testa quadammodo frangitur, et tunc in anima sanctus dulcedine aeterna beatitudinis delectatur. Nux etiam solet dici Christus, quia in Christo fuit corpus quasi putamen exterius, anima quasi testa, divinitas quasi nucleus. Quandiu Christus mansit in mundo, divinitas non apparuit in eo , sed in corpore separato ab anima post mortem quasi facta testa, homo sensit dulcedinem nuclei, quia liberatus per divinitatis potestalem.

Numerus aliquando sumitur pro numeratione vel pluralitate , unde Boetius in Arithmetica distinguit inter numerum numerantem et numeratum. Et vocat numerum numerantem iterationem , numerum numeratum veri nominis pluralitatem. Dicitur numerus rerum collectione, secundum quod solet dici : *Iste est de numero hominum.* Dicitur paucitate, unde Jeremias : *Contrivit ad numerum dentes meos*, id est conterendo duxit ad paucitatem. Dicitur discretione , unde Sap. dicit quod Deus creavit omnia in numero , id est discrete. Dicitur unitate , unde sic potest exponi predicta auctoritas : *Deus creavit omnia in numero*, id est in unitate , quia quodlibet unitate unum est ; unde Boetius : *Quid est ideo est, quia unum numero est.* Dicitur dignitate,

D *Iste est de numero hominum.* Dicitur paucitate, unde Jeremias : *Contrivit ad numerum dentes meos*, id est conterendo duxit ad paucitatem. Dicitur discretione , unde Sap. dicit quod Deus creavit omnia in numero , id est discrete. Dicitur unitate , unde sic potest exponi predicta auctoritas : *Deus creavit omnia in numero*, id est in unitate , quia quodlibet unitate unum est ; unde Boetius : *Quid est ideo est, quia unum numero est.* Dicitur dignitate,

Nycticorax, avis quæ de nocte volat, unde dicitur : *Nycticorax quasi corvus noctis, nyctui.* quod est nox, et corvus, quod est corvus. Dicitur fidelis vivens in medio prænationis, unde David : *Factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Dicitur etiam Christus, qui venit in noctem nostræ miseriarum et a Judais crucifixus est, qui deberent esse domicilium, sed facti sunt parietina, quia passi ruinam ; et secundum hoc potest legi quod dictum est in Psalmo : *Factus sum sicut nycticorax in domicilio*, vel in parietinis.

Obedire significat aliiquid propter aliud facere, ut quando aliquis servit Deo propter Deum ; unde

dæmones dicuntur servire Deo, sed non obediunt ; quia quod faciunt propter Deum non faciunt, immo

quantum in ipsis est contra Deum. Notat praecepta A Deo, quorum oculi defecerunt, quia spes eorum ab eius quæ intendebant, corruvit. Dicitur superba elatio, unde Sapiens : *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, et qui inclinaverit oculos suos, ipse salvabitur.* Oculos inclinare est nullum respicendo ad superbiam contemnere, sed se minorem atque imparem cunctis quos aspicit aestimare. Dicitur ratio, quia, sicut oculo perpenduntur visibilia, ita ratione invisibilia; unde David : *Turbatus est a furore oculus meus.* Dicitur intentio, unde Dominus in Evangelio : *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Dicitur rivus concupiscentiae, unde legitur quod oculi Adae et Evæ aperti fuerunt post peccatum, quia coeperrunt moveri et diffundi secundum membra genitalia. Dicitur intellectus, unde ad Ecclesiasticum dicitur in Cant. : *Oculi tui columbarum,* id est intellectus quos habes de divinis simplices sunt, non corrupti fermento Pharisæorum. Dicitur respectus divinæ misericordie, unde David : *Oculi Domini super justos.* Dicitur donum Spiritus sancti, unde propheta : *Oculi ejus velut flamma ignis.* Oculi Domini doua Spiritus sancti significant. De quibus in alio loco legitur quod Joannes videt agnum tanquam occisum, habentem cornua septem et oculos septem. Et in Zacharia quod septem oculi erant in lapide uno. Dicitur homo, unde Joannes : *Et videbit eum omnis oculus;* omniem oculum, usitato more locutionum pro omni homine positum hic accipiamus. *Omnis itaque oculus,* id est omnis homo cum resurrexit, videbit Christum corporaliter, sive ad vitam, sive ad mortem. Dicitur pravus praefatus, unde David : *Obscurerunt oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva.* Oculi sunt qui in ipsa hominis facie in summo positi, providendi itineris officium suscepunt; obscurantur oculi et dorsum flectitur, cum lumen sapientiae perdunt et ad portandum onera peccatorum curvatur. Dicitur ille qui alii provedit, unde in Evangelio : *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, etc.,* id est, si aliquis providens voluerit te scandalizare in fide catholica vel in spiritualibus, potius recede ab ejus convictu quam scandalizaris in divino intellectu. Dicitur etiam praefatus Ecclesiæ, qui alias verbo et exemplo illuminat, secundum quam significacionem potest intelligi illud Canticorum : *Oculi tui columbarum.* Dicitur sacra Scriptura, quia dicitur oculus Dei, quia per palpebras hujus oculi, id est per apertæ et obscures loca sacre Scripturæ probat Deus filios hominum, id est distinguit inter bonos et malos, unde David : *Oculi ejus in pauperem respicunt et palpebræ ejus inter filios hominum.* Dicitur Christus, quia sicut in oculo plures tunicae, ita in Christo plures substantiae, corporis et animæ et divinitatis; et in medio oculi est pupilla, quæ dicitur pupilla, quasi pusilla, per quam egreditur radius visibilis ad discernendum lucem et tenebras : sic in Christo est humana natura, quasi pupilla quæ respectu divinitatis minima, per quam Deus ad nos veniens distinguit inter lucem bonorum et tenebras repro-

Obesum dicitur pingue, ut legitur quod Pharaon in somnis vidit septem boves crassas obesis carnisibus, id est plenis, quasi ab esu eductis.

Obturare, proprie, silentium inponere; unde David : *Obtutatum est os loquentium iniqua.* Notat evadere, unde Apostolus : *Obtutaverunt ora leonum,* id est evaserunt ut Daniel.

Obviare proprie, unde in Evangelio : *Pneri Hebreorum obviaverunt Domino.* Notat associare vel concordare, unde David : *Misericordia et veritas obviaverunt sibi.* Notat contradicere, secundum quod solet dici : *Iste obviat illi,* id est contradicit verbis vel factis illius.

Occasus, proprie; dicitur etiam mors, unde David : *Qui ascenait super occasum,* id est qui ducit mortem. Dicitur diabolus, de quo eadem auctoritas protest exponi : *Qui ascendit super occasum.*

Occidere, secundum quod significat cadere media correpta, intransitive. Aliquando significat casum, aliquando significat gratia subtractionem secundum quod dupliceiter solet exponi haec auctoritas Apostoli : *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Sensus est ad literam : Si moveamini subito motu ira, motus ille non sit diurnus vel diuturnus, juxta illud Psalmi : *Irascimini et nolite peccare,* id est iracundia vestra non sit causa quod sol justitia occidat in vobis. Est gratianum suum subtrahit vobis. Sed secundum quod hoc verbum occidere habet penultimam productam transitive aliquando, punitur proprie. Aliquando significat deletionem peccati, juxta illud prophetæ : *Ego occidam et vivere faciam.* Aliquando notat mortem animæ, juxta illud : *Qui occidit aliud in corpore, prius occidit se in mente.*

Occurrens, proprie. Notat pœnitere; qui enim pœnitit Deo venientes ad se quodammodo occurrit, unde dicit auctoritas quod Deus occurrit occurrentibus sibi. Notat æqualem esse, unde David : *Et occursus ejus usque ad summum ejus,* quia Christus est æqualis Patri.

Oculus, proprie. Dicitur etiam vita contemplativa, unde in Evangelio : *Si oculus tuus dexter scandalizat te, etc.,* id est si ad contemplativam vitam idonea discretione non sufficiat, solam securus activam tene. Dicitur pravus consiliarius, unde in Job de antiquo hoste dicitur : *Oculi ejus ut palpebræ diuinci;* per ecclum, qui inhaerens capiti utilitatibus visionis deseruit, intelligitur consiliarius Antichristi, qui dum perversis machinationibus quæ agenda sunt prævidet, pravis hominibus quasi ostensem pedibus iter præbet. Dicitur etiam spes, unde Jer. : *Onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventos tanquam dracones; defecerunt oculi eorum.* Per onagros nequissimi Iudei figurantur, qui steterunt in montibus confidentes in tecrenis potestatibus, non in

B

C

D

borum, unde David : *Custodi me ut pupillam oculi*, A tuto ollæ, secundum quod exponitur : *Quid tu vides, Jeremia ? Ollam succensam ab aquilone ego vidi*, id est similitudinem ollæ. Dicitur nigredo vel confusio, quia in olla sit diversorum communis, unde propheta : *Facies eorum convertetur in ollam*.

Odire, proprie. Notat signum odii dare vel damnum inferre, unde David : *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*, id est damnum infert animæ suæ, quod est signum odii. Notat reprobare, unde David : *Iniquos odio habui*; et alibi : *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*. Notat præcepta divina contemnere, unde Psalmista : *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper*, etc. Notat rem in esse non conservare, unde legitur in libro Sapientie : *Nihil odisti eorum quæ fecisti*, id est ea quæ fecisti in esse suo conservas. Notat gratiam non apponere, unde : *Jacob dilexi et Esau odio habui*. Notat carnales voluptates per voluntatem animæ refrenare, unde in Evangelio : *Qui odit animam in hoc mundo*, id est qui voluptates carnis voluntate animæ refrenat in vita.

Odor, proprie. Dicitur etiam fama, unde in Cant. : *Curremus in odorem unguentorum tuorum*, id est bene operabimur ad exemplum et famam virtutum vel bonorum operum. Dicitur occasio, unde Paulus : *Quibusdam sumus odor vitæ in vitam, quibusdam odor mortis in mortem*. Dicitur oratio, quia legitur quod sancti habebant phialas plenas odorementis, quæ sunt orationes sanctorum. Dicitur incendium, unde in Dan. : *Non tetigit eos odor ignis*, id est tres pueri non tetigunt incendium ignis. Dicitur etiam devotio mentis, unde legitur quod Noe ebthil holocaustum Domino in odorem suavitatis.

Oleaster, proprie silvestris oliva. Dicitur etiam gentilis. Nam cum esset Deo alienus, dicebatur oleaster; unde Apostolus : *Tu autem cum oleaster es*.

Oleum, proprie. Dicitur etiam lama vel gloria, in Cant. : *Oleum effusum nomen tuum*. Dicitur spiritualis gratia, unde David : *Unxit te Deus, Deus tuus, oleum laetitia*. Dicitur charitas, unde in Psalmo : *Impinguasti in oleo caput meum*, id est mente charitate impinguasti. Dicitur misericordia, unde legitur de Samaritano quod infudit oleum et vinum. Dicitur adulatio, unde David : *Oleum peccatoris non impinguet caput meum*. Dicitur abundantia temporaliuum, unde David : *A fructu frumenti, vini et olei*, etc.

Oliva, proprie. Dicitur sapientia divina, unde in libro Sap : *Quasi oliva speciosa*. Dicitur justus, unde David : *Quasi oliva fructifera*. Dicitur Ecclesia, unde Apostolus loquens ad gentilem populum ait : *Tu autem cum oleaster es, insertus es in illis, factus es socius radicis*, id est pinguedinis olivæ.

Olla, proprie. Dicitur etiam refectione, unde David : *Moab olla spei*. Ecclesia enim spirituali refectione reficitur, quando peccator, qui per Moab figuratur, ad fidem convertitur. Dicitur quolibet carnale cor, unde propheta : *Ollam succensam ab aquilone ego video*. Olla succensa est cor humanarum sacerularium curarum ardoribus insidiarumque anxietatibus fervens. Ab aquilonis vero facie cordis humani olla succenditur, cum per instigationem adversarii spiritus illicitis desideriis inflammatur. Dicitur simili-

Btus, proprie. Biçur cibus indiferens, unde Paulus : *Qui infirmus est, olus manducet*. Dicitur tenuis et aridus cibus, unde predicta auctoritas sic potest exponi : *Qui infirmus est, id est pronus ad lubricum carnis, olus manducet*, id est tenui et arido cibo utatur ad carnis castigandum incentivum. Dicitur genus huminum, unde David : *Quemadmodum olera herbarum cito decidunt*. Potest etiam dici conjugalis status, quia est communis et levis cibus, ut ei qui contineri non potest dicatur : *Qui infirmus est, olus manducet*, id est uxorem ducat, etc.

Onager, proprie. Dicitur etiam aliquis solitarius, unde Job : *Quis dimisit onagrum liberum, et vincula ejus quis solvit?* Onager, qui in solitudine moratur, recte eorum vitam significat qui, remoti a turbis sacerularibus, in mentis solitudine conversantur. Dicitur is qui cuncta quæ desiderat agit, unde de vano dicitur : *Et quasi pullum onagri liberum se natum putat*. Onager in libertate habet, et ire quo appetit, et quiescere cum lassatur. Ille ergo pullo onagri similis esse concupiscit quem disciplinae lora non coercet, sed vagus per silvam desideriorum currit. Dicitur ille qui in campo fidei positus nullius officii loris ligatur, unde : *Nanquid rugiet onager cum haberuit herbam?* Cum quis ex vita sacerulari intuitiva visionis desiderio æstuat, cum refectionis intimæ pabulum concupiscit, quasi herbam non inveniens onager rugit. Dicitur Judeus, unde propheta : *Onagri steterunt in rupibus, defecerunt oculi eorum quia non erat herba*; hoc superius de Judeis dictum est, quorum oculi defecerunt, quia a sua specie frustrati sunt; et ista eis evanuerunt, quia non erat herba, quia corum cordibus defuit aternitatis scientia, et nullo modo eos refecit pabulo viriditatis intimæ doctrina. Dicitur haereticus, sicut scriptum est in Job : *Alii quasi onagri egrediuntur in deserto ad opus suum*. Sunt nonnulli haereticæ qui populis admiseri refugiunt, sed secessum vita secretioris appetunt; qui, plerisque eos quos inveniunt, co amplerius peste sua persuasionis inficiunt, quo quasi ex vita meritis reverentiores videntur.

Onocentaurus, proprie. Dicitur homo luxuriosus et superbus, unde Isaías : *Erit cubile draconum et passu struthionum et ðæmonia occurrent onocentauris*; per dracones malitia, per struthiones hypocrisis designatur. In perversa igitur mente draco cubat et struthio pascat, quia et latens malitia callide tegitur, et intuetum oculis simulatio bonitatis antefertur; per onocentaurum lubrici et elati designantur; *onos* enim Græce, Latine *asinus* dicitur. Et luxuria per asinum figuratur; tauri enim vocabulo cervix superbæ designatur; onocentauri ergo sunt qui subjecti luxuria vitiis, inde cervicem erigunt unde humiliari debuerunt; onocentauris autem dæ-

monia occurrent, quia maligni spiritus valde eis ad votum deserviunt, quos de his superbire conspi- ciunt quæ flere debuerunt.

Onus, proprie. Dicitur Novum Testamentum, unde Dominus in Evangelio : *Jugum meum suave est, et onus meum leve*. Dicitur Vetus Testamentum, unde Petrus in Act. : *Hoc est onus quod negue nos neque patres nostri portare potuerunt*. Dicitur ad portandum difficile, unde : *Alter alterius onera portate*. Dicitur peccatum, unde in Evangelio : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis*. Dicitur adversitas sive tribulatio, unde David : *Divertit ab oneribus dorsum ejus*.

Operari, proprie. Notat concupiscere, unde Apostolus : *Non ego operor illud, secundum quod habitat in me peccatum*. Notat causam præbere, unde Pausins : *Cumeniam esse mus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti*. Notat gubernare, unde Dominus : *Pater meus usque modo operatur et ego operor*.

Opportunitas est congruitas vel facilitas ad aliquid faciendum, unde de Juda legitur in Evangelio quod quærebatur opportunitatem quomodo Iesum tradiceret. Dicitur tribulatio, qua propter tria dicitur opportunitas; propter congruitatem, quia congruum est ut sancti tribulationem patientur ad sui probacionem, juxta illud quod dicitur de sanctis : *Digni inventi sunt pro nomine Iesu contumeliam pati*. Secundo propter utilitatem, quia utile est sanctis tribulationibus pulsari. Tertiio propter necessitatem, quia oportet sanctos pati propter aeternam predestinationem; unde legitur in Psalmo : *Respicit in opportunitibus*. Dicitur necessitas, unde in Evangelio : *Operabatur Christum pati et resurgere a mortuis*.

Opus proprie. Id quod provenit ex operatione, unde Job : *Operi manuum tuorum porriges dexteram*; secundum quod solet distingui inter opus operans et opus operatum. Opus operans Judæorum, quo crucifixerunt Christum, fuit malum. Opus operatum, id est passio Christi, fuit bonum. Dicitur necessarium, unde in Evangelio : *Dominus his opus habet*. Dicitur genus operis, in Gen. : *Requievit Deus ab omni opere quod patravit*, id est ab omni genere operum, quia post sextum diem novum genus non fecit.

Orare, proprie. Notat etiam bene agere, juxta illum Apostoli : *Sine intermissione orate*, id est bene agite, secundum quod solet dici : *Qui bene operatur, bemo orat*. Vel ad litteram intelligendum est hoc : *Sine intermissione orate*, id est horis determinatis et orationi deputatis. Notat humanitatem suam Deo Patri presentare, unde Christus dicitur orare pro nobis, id est suam humanitatem repræsentare Patri in qua meruit humanum genus [salvare]. Notat inuenit devotionem ad Deum dirigere, unde sancti dicuntur orare pro nobis.

Orbis proprie. Dicitur septimana orbiculariter re-voluta, unde in hymno : *Orbis volutus septies, signat beata tempora*. Dicitur mundus, unde in libro

A **Sapientię** : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*, id est universa mundana conservatin esse. Dicitur terra, unde David : *Et in fines orbis terræ*. Dicitur Ecclesia, unde in Psalmo : *Revelata sunt fundamenta orbis*, etc., id est verba prophetarum manifestata quibus unitur Ecclesia.

Ordo, proprie. Gradus ecclesiasticus, secundum quam acceptionem subdiaconatus, diaconatus dicitur ordo. Dicitur officium, unde David : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Dicitur uniformis spirituum multitudo, ut uno speculandi Deum modo, secundum quam significacionem distinguuntur novem ordines angelorum. Dicitur convenientia vel concordia, unde Job : *Ante quam vadam ad terram tenebrosam*, etc., ubi nullus B ordo.

Organum idem est quod psalterium; *nabrum* enim Hebraice, *psalterium* Graece, *organum* dicitur Latine. Dicitur instrumentum organicum quod constat ex diversis fistulis plumbeis quod in flantibus foliibus sonum dat : hoc enim instrumentum vulgartere dicitur organum. Solet etiam poni pro quolibet instrumento organico. Dicitur concordia virtutum, unde David : *Laudate eum in chordis et organo*.

Oriens, proprie; unde Dominus in Evangelio : *Multi venient ab Oriente*. Dicitur etiam Christus, unde in cantic. Zachariae : *Visitavit nos Oriens ex alto*.

Orphanus, proprie. Dicitur etiam justus qui relinquit matrem concupiscentiam et patrem diabolum, unde David : *Orphano tu eris adjutor*.

Os, oris, proprie. Dicitur eorū sive mens, unde David : *Os justi meditabitur sapientiam*; mens enim eleganter dicitur os, quis ipsum os est instrumentum ejus; quia quod homo corde concipit, ora exprimit. Dicitur introitus, unde legitur in Josue : *Voluite saxa ingentia ad os speluncæ*. Dicitur etiam verbum, quis verbum ore profertur, unde Dominus in Evangelio : *Ex ore te judico*. Et in Job : *Manum meam ponam super os meum*. Manum super os ponere est virtute boni operis culpas tegere incauta locutionis. Dicitur testimonium; unde Dominus : *In ore duorum vel trium testimoniū stat omne verbum*. Dicitur vultus, unde Statius :

... Natat ignis in ore
Purpureus.

Dicitur devoratio, unde David : *De ore leonis libera me, Domine*. Dicitur instantia, unde in Exod. : *Interfecit eos in ore gladii*, id est in instantia vel devoratione. Dicitur praesentia vel manifestatio, secundum quod solemus dicere : *Locutus est ei ore ad os*, id est manifeste vel presentialiter. Dicitur etiam Deus Pater, quia ab eo procedit verbum, id est Filius, unde in ant. : *O sapientia que ex ore Altissimi prodidisti*, id est ab ore altissimi Patris. Eleganter autem Deus Pater dicitur os, quia, sicut Verbum procedit ab ore sine oris aliqua mutatione, ita Filius a Patre sine Patris demutacione.

Dicitur etiam Filius ; quia, sicut aliquis ore loquitur, ita Pater per Filium; unde in Cant. Ecclesiae : *Osculetur me osculo oris sui.* Sensus est : Orat Ecclesia Patrem ut osculetur se, id est visitet, *osculo oris sui*, id est incarnatione Filii sui. Triplici ratione Filius dicitur os : Ore reficimur, ore osculari, ore loquimur. Pater autem Filio quasi ore proprio se reficit, quia per eum propriam voluntatem perfecit aut implevit. Similiter eo quasi ore proprio humanæ naturæ osculum dedit cum cam Filio univit, similiter locutus est ei ore isto, per ipsum prædicando mundo. Dicitur justus per quem loquitur Dominus, unde : *Os Domini locutum est.* Eleganter homo justus os Domini nuncupatur, quia in eo Pater proloquitur, Filius eloquitur, Spiritus loquitur. Pater proloquitur in sancto, quando pri-
mum et principale verbum, id est Filius, mittitur in sanctum. Filius vero eloquitur quando spirituali et speciali modo sancto infunditur qui tunc extra consuetum modum loquendi loquitur. Spiritus sanctus in sancto loquitur quando ejus menti mirabiliter infunditur. Dicitur etiam suggestio demonis, unde legitur : *In medium oris ejus quis intrabit?* In medium quippe oris ejus intrare est calliditatis ejus verba penetrare, ut nequamque pensetur quid resonant nec quo intendant. Dicitur prædictor Antichristi, unde legitur in Job : *De ore ejus lampades procedunt.* Sicut hi qui provident oculi, sic qui prædicant os vocantur. Sed de hoc ore lampades exent, quia mentes audientium ad amorem fidei accendent. Dicitur doctorum scientia, unde Joannes : *Potestas eorum in ore et in caudis eorum erat.* In nequissimis, inquam, prædictoribus ubique carnali impulsu currentibus in ore et in caudis potestas, quia ipsi quidem perversa sua de Deo prædicant, sed temporalibus potestatibus fulti, per ea quæ retro sunt exaltant.

Os, ossis, proprie. Dicitur robustior in Ecclesia Dei, unde David : *Ossa mea sicut crenium aruerunt.* Dicitur robur vel virtus, unde David : *Sana me, Domine, quoniam conturbata sunt omnia ossa mea.* Dicitur apostolus, unde David : *Federunt, etc., dinumeraverunt omnia ossa mea.* Dicitur ratio ; quia, sicut os est durius carne, ita ratio sensualitate, juxta quam significacionem potest exponi, *Conturbata sunt omnia ossa mea.* Dicitur Christus, sicut per Job in persona Domini dicitur : *Pelli mea consumptis carnibus adhaerit os meum.* In os quippe fortitudi, in carne vero infirmitas corporis designatur. Quia ergo Christus et Ecclesia sunt una persona, quid per os, nisi ipse Dominus figuratur? Quid per carnem, nisi discipuli qui in passionis tempore infirma ejus sapuerunt. Per pellem vero, quæ exterior carne manet in corpore, quid nisi illæ sanctæ seminae figurantur, quæ ad preparanda corporis subsidia exterioribus Domino ministeriis serviant? Dicitur nequior in corpore Antichristi et callidior; unde Job : *Ossa ejus velut fistula æris;* habet Antichristus carnes, et hi sunt qui ab aliis in

A errore delinentur, ossa, qui alios in errore retincent. Dicitur fortitudo carnis, unde Job : *Elegit suspedium anima mea, et mortem ossa mea.* Quid per animam, nisi mentis intentio; quid per ossa, nisi carnis fortitudo designatur? Omne autem quod suspenditur procul dubio ab iniis elevatur. Anima ergo suspenditum elegit, ut ossa moriantur, quia, dum mentis intentio ad alta sublevatur, omnis in se fortitudo exterioris vitæ necatur. Dicitur etiam fortitudo sæcularis dignitatis, unde Job de superbo ait : *Ossa ejus plena sunt adipe,* quia ex dignitate sæculari superbia nascitur. Mulier etiam sumpta de latere viri dicta est os in Genesi. Adam dicebat : *Hoc nunc os ex ossibus meis.* Dicitur etiam illud os quod remanet ex olivis eliquato oleo, secundum B quod vocamus reliquias olivarum ossa.

Osculum, proprie. Dicitur incarnatio, unde in Cant. : *Osculetur me osculo oris sui;* quare incarnatio figetur per osculum, superioris expositum est. Dicitur evangelica doctrina, unde sic potest exponi prædicta auctoritas : *Osculetur me osculo,* id est præsentia evangelicæ doctrinæ. Dicitur verbum adulatorium, unde in lib. Sapientie : *Meliora sunt amici corrigentis verba quam oscula blandientis.* Dicitur unio pacis, unde Apostolus : *Salutate vos in vicem osculo pacis,* id est unione pacis.

Ostium, proprie, unde in Evangelio : *Qui non intrat per ostium.* Dicitur Christus, unde ipse dicit : *Ego sum ostium.* Dicitur brachium Nili, unde septem dicuntur Nili ostia esse quæ est aduplex vel cataractæ dicuntur. Dicitur cor humanum, unde Joannes in Apoc. : *Ecce pulsus ad ostium.* Christus ad ostium pulsat quando libertatem arbitrii ad bene operandum invitat. Et in Apostolo : *Et ostium apertum est mihi in Domino,* id est corda aperta ad recipiendum Evangelium. Dicitur desiderium carnalis concupiscentie, unde in Evangelio : *Cum oraveris intra cubiculum, et clauso ostio,* etc. Ostia claudimus cum desideria illicita coercemus. Dicitur sanctus predicator, unde Job : *Quis conclusit ostium mare?* Mare, id est tumor consequentium conclusus quando sancti viri quasi quadam ostia contra tumorem consequentium oppositi. Dicitur intellectus, unde in Prophetæ : *Et per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum.* Gazophylacia sunt corda doctorum quæ scientia divitias servant; frontes portarum sunt verba atque opera doctorum in quibus eos foris cognoscimus quales apud se intrinsecus vivant. Est autem ostium per singula gazophylacia in frontibus portarum, quia unusquisque doctor in corde auditoris intellectum aperit in dictis et operibus antiquorum Patrum.

Ovile, proprie. Dicitur etiam Ecclesia, unde Dominus in Evangelio : *Qui non intrat per ostium in ovile ovium.* Dicitur etiam vita æterna, unde Dominus in Evangelio : *Alias oves hubeo quæ non sunt ex hoc ovi.*

Ovis, proprie. Dicitur innocens, unde David : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves.* Dicitur

Christus, unde Isaías : *Tanquam ovis ad occisionem adiudicatur.* Qui dicitur ovis propter singularem simplicem innocentiam, propter suæ carnis esum, propter suæ passionis sacrificium, quia suis præbet lanam, id est virtutum vestitaram. Dicitur angelus propter sui innocentiam, unde legitur in Evangelio de pastore quia, relicitis nonaginta novem oviibus, id est multitudine angelorum in paradiſo, abiit per assumptam humanitatem querere ovem quæ perierat, id est hominem. Dicitur Christianus populus, unde David : *Nos autem populus ejus et oves passuæ ejus.* Dicitur gentilis populus, unde Dominus in Evangelio : *Alias oves habeo.* Dicitur Iudaicus populus, unde David : *Qui deducis velut oves Joseph.* Dicitur martyr, unde David : *Reputati sumus velut oves occisionis.* DICUNTUR DAMNATI, unde David : *Sicut oves in inferno positi sunt.*

Ovum, proprie. Dicitur etiam spes; quia, sicut in ovo est spes animalis, ita in spe expectatio æternæ beatitudinis, unde in Evangelio : *Si quis petierit ovum.* Dicitur consilium malignorum, unde de pra-

A vis dictum est per prophetam. *Ova aspidum ruperunt, et telas araneæ texuerunt: qui comedenter de ovis eorum morietur, et quod confotum est, erumpet in regulum.* Ova quippe aspidum hominibus pravis rumpere, est malignorum spirituum consilia, quæ in eorum cordibus latent, perversis operibus aperi. Telas quoque araneæ texere est prolujuſ mundi concepientia quælibet operari; quæ de nulla stabilitate sunt, ea proœul dubio ventus vita mortaliter rapit. Bene autem additur: *Qui comedenter de ovis eorum morietur, quia qui in mundorum spirituum consilia recipit, vitam in se animæ occidit. Et quod confotum est, erumpet in regulum;* quia consilium maligni spiritus quod corde legitur, ad plenam iniqüitatem nutritur; regulus namque serpentum rex dicitur. Caput autem reproborum est Antichristus; quod ergo confotum est, erumpet in regulum, quia is qui in se nutrienda aspidis consilia recipit, et membrum iniqüitatis factus in opus Antichristi accrescit.

B

P

Pactum, proprie votum vel præceptum, unde *Pactum meum irritum fecerunt.* Dicitur sacrificium unde : *Lege pactum salis;* dicitur sacrificium, quia in omni sacrificio apponebatur sal. Dicitur etiam promissum, unde dicit Pater in Gen. : *Pacti mei recordabor quod pepigi tecum.*

Palea proprie. Dicitur etiam maledictus, unde Dominus : *Paleas autem comburet igni.* Per paleam etiam intelligitur inanis gloria, scilicet superbia, quæ ut palea a vento dispergitur et ventosa est. Dicitur sacra Scriptura, unde Isaías : *Leo ut bos comedet paleas,* id est superbi de gentibus ad fidem conversi reficiunt intelligentia Scripturæ sicut Iudeus ad fidem conversus. Dicitur literalis intelligentia, unde sic potest exponi prædicta auctoritas : *Leo*, id est hereticus de suo ingenio superbus, ita adhæredit literali intelligentiæ *sicut bos*, id est Iudeus. Dicitur vilis, unde Job loquens de Antichristo : *Reputabit ferrum quasi paleas*, id est prædictores sui temporis vilipendit.

Paliurus, proprie herba cardonis. Dicitur quilibet in malitia præpotens et alios in malo defendens, siue ut propheta sub Babylonis specie pravorum turbans et quamlibet perversam mentem redarguit, dicens : *Orientur in dominibus ejus spinæ, et urticæ, et paliurus in munitionibus ejus.*

Pallium, proprie. Dicitur charitas que mentem humanam exornat, unde Isaías : *Pallium breve utrumque cooperire non potest*, quia Iudea simul Deum et diabolum diligere non potest. Dicitur peccatum carnis, unde Dominus : *Si quis vult tibi auferre tunicam, dimittit ei et pallium*, id est si confessus es peccata mentis prælato tuo, confitere et peccata carnis ut et omnia tibi dimittantur. Quia

pallium patet, per pallium figuratur peccatum carnis, quod magis est manifestum. Per tunicam, quæ magis latet, figuratur peccatum interius quod non patet. Dicitur stola æternæ beatitudinis, unde : *Dens putridus, et pes lassus qui sperat super infideli in die angustiæ, et amittit pallium in die frigoris;* Glos.: Quia maledictus est qui ponit spem suam in homine et in Deo spem suam ponere nescit, iste nec vita potest suscipere verbum nec ad mansionem desideratae salutis potest pertingere, et amittit pallium in die frigoris, quia etsi in serenitate vite præsentis habitu religionis videatur induitus, in die iudicii nudus apparebit aut patebit. Dicitur etiam ornatus virtutum, unde Isaías : *Et pallium laudis pro spiritu maroris.*

Palma arbor proprie. Dicitur etiam manus extensis. Dicitur ictus palmæ, unde de Christo dicitur : *Alii autem palmas in faciem ejus dederunt.* Dicitur crux Christi quæ fuit de palma, unde in Cant. : *Ascendam in palmanum*, id est in crucem. Palma dicitur crux tripli ratione : ratione substantiæ, ratione circumstantiæ, ratione efficientiæ. Ratione substantiæ, quia lignum transversale in cruce erat de palma. Ratione circumstantiæ, quia legitur super Cant. amoris in Glos. : *Quæ inveniuntur in palma, resultant mystice in cruce Dominica.* Palma horribilis est in radice, aspera in cortice, [firma in robore], erecta pro charitate, pulchra in culmine, dulcis in fructus suavitatem; sic crux Dominica horribilis fuit in radice, quia priuino detestabilis propter ignominiam tormenti; aspera in cortice propter penam, firma in robore propter Christi patientiam, erecta pro charitate ratione finis, pulchra in culmine intuita resurrectionis, dulcis in fructu intuitu nostræ re-

demptionis. Ratione efficientiae, quia sicut palma est A dormitat, modo a somno repellitur, modo ad somnum revertitur; a simili ille dormire dicitur qui omnino terrenis intendit; dormitare dicitur qui modo ab eis retrahitur, modo ad ea rexit. Dicuntur prælati Ecclesie, unde Job in persona Ecclesie ait: *Palpebrae meae caligaverunt.* Recte palpebrae appellati sunt qui provide pedum itineratio invigilant; sed cum multa Dei iudicia non intelligunt, palpebrae sanctæ Ecclesie caligant. Dicuntur prudentes sæculi, perversi Antichristi consilii inhærentes, unde Job: *Oculi ejus ut palpebrae diluculi;* per palpebras diluculi extrebas vias noctis accipimus, in quibus quasi nox oculos aperit, dum ventura lucis viam ostendit. Prudentes igitur sæculi malitia Antichristi perversi consilii inhærentes, quasi palpebrae sunt diluculi; quia fidem quam in Christo inveniunt quasi erroris noctem asserunt, et in venerationem Antichristi veram esse manu pollicentur.

B *Panis* proprio cibus quotidianus, unde David: *Qui devorant plebem meam sicut escam panis.* Dicitur necessaria vita, unde Dominus: *Panem nostrum quotidianum.* Dicitur manna quod datum est filiis Israel, et signat panem angelorum, id est Christum. Dicitur charitas quæ nus spiritualiter reficit, unde Lucas: *Quis ex vobis patrem petit panem?* Dicitur aliqua in Trinitate persona, unde in Evangelio: *Accommoda mihi tres panes,* id est fidem Trinitatis. Dicitur refectio, unde David: *Fuerunt mihi lacrymae meæ panes,* etc. Dicitur sacra Scriptura, unde in Thren.: *Parvuli petierunt panem et nemo, etc.* Dicitur delectatio vitae æternæ, unde in Evangelio dicitur: *Beatus qui manducat panem in regno celorum.* Dicitur forma panis sub qua latet corpus Christi, unde Dominus distinguit inter panem visibilem et invisibilem; et ait Apostolus: *Et panis quem frangimus;* unde et Christus per partes manducari dicitur, non quantum ad suum corpus, sed quantum ad formam panis. Dicitur etiam corpus Christi, unde Paulus: *Probet autem se ipsum homo et sis de pane illo edat.* Dicitur unitas ecclesiastica, unde Paulus: *Muli sumus unus panis in Christo Domino nostro,* etc.

C *Palpebrae*, proprie. Dicuntur aperta et occulta loca Scripturarum per quæ aperitur et clauditur sacra Scriptura, quæ sunt quasi oculi Dei per quæ interrogat et probat filios hominum, scilicet de veteribus innovatis per fidem; quia boni de obscuris Scripturis non fatigantur, sed exercentur, de cognitione non inflantur, sed confirmantur; unde David: *Palpebrae ejus interrogant filios hominum.* Mors et resurrectio Christi dicuntur palpebrae ejus. Per hæc duo probavit filios hominum, id est discipulos suos, et hoc est quod dicit: *Palpebrae ejus interrogant filios hominum.* Dicuntur intentiones cordis per quæ cor aperitur et clauditur, unde David: *Si dedero somnum oculis meis et palpebris meis dormitionem,* id est si delectationem carnalem, quæ significatur per somnum, oculis meis, id est voluntatibus vel intentionibus meis, quæ per oculos significantur, dedero; et, ut plus dicam: *Si dedero dormitionem palpebris meis,* quod minus est quam dormitio, quasi dicit: Non dabo. Qui dormit, firmiter adhaeret somno; qui vero non dormit, sed

D *Panis*, proprie. Dicitur etiam altior et arctior doctrina, quæ carnalibus proponi non debet; unde Dominus: *Nemo mitit commissuram panni rudiis in vestimentum vetus,* id est nemo debet altiorem doctrinam carnalibus proponere. Dicitur immunditia, quia panno solet immunditia abstergi et ei immunditia adhaerere; unde Isaías: *Omnes justificationes hominis, etc.*

Paradisus, proprie, unde in Gen.: *Plantavit autem Dominus paradisum voluptatis ab initio.* Dicitur præsens Ecclesia, unde in Apoc.: *Vincenti dabo edere de ligno quod est in paradyso.* Dicitur vita æterna, juxta quod solet exponi prædicta auctoritas. Dicitur requies, unde in Evangelio: *Hodie mecum eris in paradyso,* quod non est intelligendum de terrena, unde expulsus est Adam; neque de ange-

Nec, quia ad illam ante Christum nemo ascendit, sed [de paradiso], id est in requie, quod est esse cum Iesu.

Parare, proprie. Notat *præparare*, unde David : *Paravi lucernam Christo meo; et alibi in Evangelio: Parate viam Domini*. Notat *dare vel ordinare*, unde Joannes : *In domo Patris mei, etc., quoniam vado parare vobis locum*. Notat *ornare*, secundum quod dicitur : *Iste parat ecclesiam*, id est ornata.

Parcere, proprie. Notat etiam peccatum remittere, unde Job : *Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis*. Signat pravas persuasiones pravorum hominum vel ðæmonum refrenare, non ut non sint, sed ne dammentur, unde David : *Ab oculis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo*. Notat non expendere, juxta quod dicitur : *Iste parat pecuniae*.

Pardus, proprie. Dicitur etiam hæreticus qui diversis fraudibus decipit, sicut pardus diversis coloribus est distinctus ; unde in Cant. : *De cubilibus leonum, de montibus pardorum*. Per montes igitur pardorum intelliguntur magistri hæreticorum qui, aliquando conversi ad fidem, cedunt in coronam Ecclesie. Dicitur diabolus, unde prædicta auctoritas ad idem potest exponi : montes igitur pardorum dicuntur illi in quibus habitat diabolus ; ex quibus coronatur Ecclesia, cum eorum ad fidem convertuntur corda. Dicitur peccator, unde Isaïas de convertendis peccatoribus ait : *Pardus cum hædo accubabit* ; per pardum peccator variis peccatis aspersus intelligitur ; per hædum vero, ille qui se peccatore humiliter cognoscit accipitur ; pardus autem cum hædo accubat, cum is qui peccatorum maculis varius fuit, cum eo qui se despiciit et esse peccato-rem fatetur, humiliare consentit.

Parere, proprie. Sumitur pro *manifestare* vel in actum producere, unde David : *Ecce parturit injuriam et peperit iniquitatem*, id est in actum produxit vel manifestavit. Notat *creare* vel per gratiam reformare ; unde in Jeremia : *Clamat perdix, congregavit ova quæ non peperit*; *perdix* significat diabolum, quia sicut perdix sovet aliena ova, ita diabolus frequenter eos quos Deus creavit, vel per gratiam regeneravit, seducendo in malo nutrit et sovet, et ad malum congregat ; et hoc est : *Clamat perdix, congregavit ova quæ non peperit*. Clamat diabolus per hæreticos, clamat per terræ tyrannos, clamat per tribulationes, clamat per varias tentationes vel suggestiones. Notat *renovare*, unde in cerei benedictionibus : *Ut novam pariat grata mater infantiam*. Notat præordinare vindictam vel Filium eternaliter gignere, unde Dominus per prophetam : *Nungid ego non parcam, quasi dicat: Imo quia Filium eternaliter genui vel penam malis infligendam zupid me præordinavi*.

Paries, proprie. Dicitur humana Christi natura ; unde in Cant. : *En ille stat post parietem nostrum*; Christus post parietem nostrum stetit quando humana naturam assumpsit. Dicitur gentilis populus et Judaicus, unde legitur quod Christus est lapis

A angularis conjungens duos parietes in unum, id est duos populos in fidei unitatem. Aliquando dicitur humana vel angelica natura, unde legitur quod cœlestis Jerusalem constabit ex duobus parietibus, id est ex angelis et hominibus. Dicitur Christus, unde David : *Tanquam parieti inclinato maceria depulsæ, hoc supra expositum est*. Significat peccati duritiam, sicut scriptum est : *Ipse ædificavit parietem*. *Ædificare* parietem est contra se quenpiam obstaculo construere. Dicitur etiam mortalitas quæ impedit ne videamus divinam Christi naturam, id est intellectu comprehendamus ; unde secundum aliam expositionem : *Ecce ille stat post parietem nostrum*; quia mortalitas quasi paries interponitur inter nos et Deum ne comprehendamus ipsum, post parietem Christus stetit cum mortalem carnem de virginie sumpsit ; sub pariete nos pressi jacemus, quia naturaliter mortales sumus, ipse vero non substantialiter post parietem stetit, quia voluntate non natura mortalis exstitit, stetit post parietem ut eum impelleret. Greg. : *Qui mortem nostram moriendo destruxit*.

Pars, proprie, Deus ; unde David : *Dominus pars hereditatis meæ*, id est pars hereditaria mea. Dicitur partitione, unde Salomon : *Da partes septem necnon et octo*, id est partire septenarium et octonarium dando septenarium Veteri Testamento et octonarium Novo, quia patres Veteris Testamenti obser- vaverunt septimum diem, septimam septimanam, septimum mensum ; patres vero Novi Testamenti observant diem octavam, scilicet diem Dominicam et Octavas sanctorum. Dicitur locus adjacens alicui regioni vel civitati, unde in Evangelio legitur quod Jesus recessit in partes Cæsareæ Philippi, id est in loca adjacentia illi civitati. Dicitur ratio : *Quæ noble pars in David vel quæ hereditas in filio Isai?* quasi dicat : *Quæ est ratio ut ex una tribu eligatur qui regat alias*. Dicitur status, secundum quod solet dici : *Christus ex parte Patris est immortalis, ex parte matris fuit mortalis*, id est secundum statum paternum vel maternum.

Parturire, proprie. Dicitur malum cogitare ; unde David : *Ecce parturit injuriam*. Notat instruendo vel informando subditos laborare, unde Apostolus : *Filioli mei, quos iterum flens parturio, donec formetur Christus in vobis*. Notat Deum Patrem Filium generare, unde Sapientia dicit se parturiri, id est a Patre generari.

Parvulus, proprie. Dicuntur etiam primi motus ; unde David : *Beatus qui tenet et allidet parvulos ad petram*. Dicitur Christus qui parvulus dictus est et propter defectus humanos et propter innocentiam, unde Isaïas : *Parvulus enim natus est nobis*. Dicitur humilius, unde David : *Sapientiam præstans parvulus*. Dicitur simplex et minus intelligens, unde Jer. : *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis*.

Pascere, proprie. Notat etiam instruere vel informare, unde Dominus ad Petrum : *Pasce oves meas*.

Notat ventum attrahere , unde in propheta Osee : A corpus enervat, a Deo separat. Dicitur concupiscentia, unde Apostolus : Cum essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, etc.

Ephraim pascit ventum et sequitur æstum, id est de cœm tribus quæ significantur per Ephraim trahentur in diversas partes mundi in captivitatem, a quibus diversi flant venti ; et sicut paucent ventos, ita diversos attrahent ad spirandum. Notat perseverantia, unde quidam :

Pascitur in vivis litor, post fata quiescit.

Pascha proprie dicitur transitus. Dicitur etiam hora vespertina in qua quarta decima luna ad vesperum immolabatur agnus, unde in Joanne legitur : *Ante diem festum paschæ, id est consecutum horæ vespertinæ in qua immolabatur agnus.* Dicitur agnus paschalis, unde in passione : Domine, ubi vis paremus tibi pascha ? Dicitur Christus, unde Apostolus : *Eteum pascha nostrum immolatus est Christus.* Dicitur panis azymus, unde Joannes : Non intrerunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha, id est panes azymos. Dicitur solemnitas paschalis, unde legitur quod Herodes posuit Petrum in carcerem, volens eum post pascha producere populo. Dicitur etiam Dominicæ festum resurrectionis, quod manifestum est.

Pascua, proprie. Dicitur etiam sacra Scriptura ; unde David : In loco pascuæ ibi me collocabit. Dicitur Ecclesia, unde Psalmista : Nos autem populus ejus et oves pascuæ ejus. Dicitur etiam vita æterna, unde Dominus : Qui per me introierit salvabitur, et pascua inveniet.

Passer, proprie. Dicitur etiam levis vel instabilis ; unde David : In Domino confido, etc., sicut passer. O haeretici , quomodo dicitis animæ meæ : Transmigra in montem, id est in Christum qui apud nos est, quia si, hoc fecerim, ero sicut passer, id est levis et instabilis. Dicitur sanctus virtutibus pennatus, unde sic potest exponi præfata auctoritas : Transmigra ad nos qui sumus montes et sic eris sicut passer, pennis virtutum munitus. Dicitur Christus, unde David : Sicut passer solitarius in tecto ; Christus in tecto fuit solitarius , quando resurgens a mortuis , solus in humana natura cœlos ascendit ; et alibi : Passer invenit sibi domum et turtur nidum, etc. Per passarem Redemptor noster, per turtorem Ecclesia exprimitur ; jam enim passer invenit sibi domum, quia æternum sibi Redemptor noster intravit habitatculum ; et turtur nidum invenit , quia sancta Ecclesia amore Conditoris affecta crebris gemitibus utitur et velut nidum sibi, id est pacatissimam fidei quietem, construit ; in qua crescentes filios quasi plu mescentes pullos quadusque ad superiora evolent, charitatis gremio calcæfatos foveat. Dicitur ratio secundum aliani expositionem : Etenim passer invenit sibi domum. Dicuntur etiam pauperes, unde Psalmista : Illuc passeris nidificabunt, quia pauperes a divitibus necessaria vitæ accipiunt.

Passio, proprie, ignominiosum desiderium, unde Paulus : Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae. Ignominiosa passio dicitur, quia et ad pœnam gehennalem ducit, et vires animæ encat,

A corpus enervat, a Deo separat. Dicitur concupiscentia, unde Apostolus : Cum essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, etc.

Pastor, proprie. Dicitur etiam Christus , unde ipse ait : Ego sum pastor bonus. Dicitur prælatus , unde in Evangelio : Mercenarius et qui non est pastor; et in Cant. : Pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum ; Pastor est dictus quidam liber apud Hebreos quem nos non habemus.

Pater, proprie, aliquis ratione educationis vel opinionis , ut Joseph ; unde in Evangelio dicitur : Ego et pater tuus, etc. Pater ratione creationis vel recreationis , unde in Evangelio : Pater noster, qui es in cœlis , etc. Pater æternæ generationis , unde Christus ait : Pater, si fieri potest. Dicitur pater B ratione spiritualis conceptionis , secundum quois mens humana concipit per gratiam Christum, unde Christus ait : Quicunque fecerit voluntatem Patris mei. Pater ratione generis , unde Joannes : Patres vestri manducaverunt, etc., id est prædecessores vestri. Dicitur ratione antiquitatis , unde Abraham vocat patrem fratrem suum , juxta illud : Alias soror mea est filia patris mei, id est Aram fratis mei, antiquioris me. Dicitur pater traditione legis , secundum quam patres legales dicebantur; erat enim præceptum in lege ut, fratre defuncto sine semine, superstes suscitatet semen fratris sui , et qui nascebatur dicebatur filius defuncti et non vii ; unde Heli dictus est pater Joseph, quia, Heli mortuo sine semine, Jacob frater ejus suscitat ei semen et genuit Joseph ; unde : Jesus, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli. Dicitur pater ratione adoptionis, unde David : Dictus est pater Nathan, quia adoptavit eum in filium , secundum quod Lucas ait : Qui fuit Nathan, qui fuit David. Dicitur pater ratione imitationis, unde in Evangelio : Vos ex patre diabolo estis. Dicitur pater ratione adiunctionis , unde Christus de Lucifero ait : Ipse est mendax et pater ejus, id est adiutor mendacii. Dicitur etiam pater ratione instructionis et regiminis , unde Eliseus ad Eliam ait : Pater mi , pater mi , currus Israel.

Patere, proprie. Notat etiam dilatari, unde Apostolus : Os meum patet ad vos , o Corinthii. Notat etiam manifestari, juxta illud quod dicitur : Scriptura ita patet, id est manifesta est.

Patiri aliquando sumitur a passione : Tanto magis meretur, quanto magis patiens est. Aliquando notat patientiam, unde : Quanto quis magis patitur, magis patiens est.

Pauper, proprie. Dicitur etiam humilius ; unde Dominus : Beati paupres. Dicitur etiam Christus qui dictus est pauper quantum ad res sacculi et quantum ad defectus humanos, unde David : Unicus et pauper sum homo. Dicitur etiam peccator qui caret spiritualibus divitiis, unde a simili per contrarium dives dicitur ille qui spirituales habet divitiis ; unde Joannes : Scio tribulationem et paupertatem tuom, sed dices es, etc.

Pavimentum, proprie. Dicitur humilitas auditorum; unde Ezech.: *Et pavimentum lapide stratum in atrium per circuitum*. Pavimentum recte stratum dicitur, quia in altitudinem charitatis vicissim sibi junctae sunt animæ, quæ et lapides appellantur propter fortitudinem fidei, et strata sunt in pavimento in compage humilitatis. Dicitur terrenum bonum; quia, sicut pavimentum exterius cæmento ornatur, ita temporale bonum extrinsecus quamdam præventionem delectationis duodecimem; unde David : *Adhæsit pavimento anima mea; vivifica me*, etc.

Pax aliquando notat pacem temporis, unde in Evangelio : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Aliquando aeternitatis, unde Apostolus : *Et pax Dei quæ exsuperat etc.; et alibi : Pacem meam do vobis*. Pax individua Trinitatis, unde Paulus : *Et pax Dei quæ exsuperat*. Pax rationis et sensualitatis, unde Apostolus : *Gratia vobis et pax in Iesu Christo*. Dicitur pax simulationis, unde Dominus in Evangelio : *Non veni mittere pacem in terram, sed gladium*. Dicitur pax charitatis, unde David : *Fiat pax in virtute tua*.

Peccator, qui in peccatis est. Emphaticè etiam peccator dicitur obstinatus, qui notorio crimen laborat et alios pravis operibus scandalizat; unde David : *Peccatori autem dixit Deus*. Similiter emphaticè Antiehristus dicitur peccator, unde Psalmista : *Quoniam laudatur peccator*. Similiter etiam peccator per depressionem dicitur peccator, juxta quam acceptio[n]em potest illud legi : *Contere brachium peccatoris*, etiam de Antichristo.

Peccatum, proprie. Dicitur pena quæ infligitur pro peccato; unde Apostolus : *Christus tulit peccata nostra super lignum*, id est penam pro peccatis nostris in ligno crucis. Dicitur fomes peccati sive concupiscentia, quia ex ipsa nascitur omne peccatum, unde Paulus : *Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mili operatum est mortem*. Quia fomes sive concupiscentia, sumpta occasione ex lege, quia magis incanduit, exarsit, eum homo semper nitatur in vetitum cupiatque negata, operata est mortem, id est mortale peccatum, per bonum, id est per legis mandatum quod a hono datum est et ad bonum. Dicitur diabolus, quia a diabolo initium peccati est et nos invitatus ad peccatum, unde Apostolus : *De peccato destruxit peccatum in carne*, id est infirmavit potestatem diaboli de peccato, id est pro peccato, secundum quam expositionem solet sic exponi prædicta auctoritas : *Christus destruxit peccatum*, id est delevit omne peccatum per ea quæ sustinuit in carne sua, et hoc de peccato, id est pro eo quod ipse factus est peccatum, id est hostia pro peccato. Dicitur reatus sceleris, id est obnoxietas penæ qua aliquis tenetur pro peccato; juxta quod dicitur transacto homicidio, peccatum homicidii esse in aliquo, id est reatum. Dicitur infidelitas, unde Christus ait : *Cum venerit Paracletus, ille arguet mundum de peccato*. De peccato subaudi suo, id est de infidelitate, quia non crediderunt in me. *De justitia*,

A subaudi vestra, loquitur enim ad apostolos; quia non initiati sunt eam, quia justitia et spes erit in vobis quando non videbitis me, quia tunc majori charitate inflammat majori justitia eritis prædicti. *Et de iudicio meo*, quod non timerunt, quia non crediderunt me venturum ad iudicium, de quo tamen iudicio jam patet quia princeps mundi jam iudicatus est.

Pectus, proprie. Dicitur etiam cogitatio luxuriae, unde in Gen. ad serpentem dictum est : *Pectore et ventre repes*. Repit [ventre], inquam, serpens, id est diabolus, quando per humana membra subimet subdita usque ad expletionem operis luxuriam exercet. Repit pectore quando eos quos in opere luxuriae non valet polluere, polluit in cogitatione.

B *Pecunia*, proprie. Dicitur etiam doctrina sanctæ mysteriorum, unde in Job : *Si fructus terræ meæ commedi absque pecunia*. Terra Ecclesia sancta; fructus ergo terræ absque pecunia comedere est ex Ecclesia sumptus accipere, sed eidem Ecclesiæ prædications pretium non præbere.

Pecus. Dicitur aliquis carnalibus voluptatibus deditus, unde David : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, etc., insuper et pecora campi*. Dicitur etiam gentilium populus pecudi propter spurcitas idolatriæ comparatus, unde apud Isaiam vocatur pecus Cedar, aries Nabaoth.

C *Pellis*, proprie. Dicitur etiam bonum temporale, unde Job : *Ait Satan : Pellem pro pelle dabit homo*, id est homo magis vult sustinere dannum in pelle exteriori, id est in bono temporali, quam in pelle interiori, id est in carne; id est magis vult amittere temporale bonum quam in corpore sustinere supplicium. Dicitur justus, unde per pelles rubricatas quæ cooperabant tabernaculum significatur martyrum, unde in Epitalamio Sponse, id est Ecclesia : *Nigra sum, sed formosa, etc., sicut pellis Salomonis*; ibi pelle significat sanctos qui cedunt in ornatum Salomonis templi, id est in ornatum Ecclesiæ Dei. Dicitur prava consuetudo, in qua peccator involvitur; unde propheta Jer. : *Nunquid poterit æthiops mutare pelle suam?* id est peccator per pravam consuetudinem oppressus.

D *Pellis morticina*? Dicitur sacra Scriptura, unde David : *Extendens cælum sicut pelle*. Dicitur stultus, unde Job de infidelium conversione ait : *Nunquid implebit sagenam pelle ejus aut gurgustium piscium capite illius*. Per sagenam vel gurgustum piscium, Ecclesiæ fidèles qui unam Ecclesiam catholicam faciunt, designantur; unde Dominus in Evangelio. : *Simile est regnum cælorum sagenæ*. Dicuntur sanctæ mulieres, quæ Domino adhærentes exterioribus ministeriis, ad subsidia corporis servicebant; unde Job in persona Domini ait : *Pelli meæ consumptis carnis adhæsis os meum*, [quod] supra expositum est. Dicitur carnalis motus, unde Job : *Pelle et carne testisti me*; pelle et carnis interior

homo vestitur, quia in eo quod ad superiora erigi A perdix dicitur, quia multoties perdit eos quibus obtinuerat in peccatis.

Penna, proprie. Dicitur contemplativus, unde David : *Pennæ columbae deargenteæ*, quia vir contemplativus qui est de Ecclesia Dei, per columbam signata, per contemplationem evolat ad alta et fulget eloquentia. Dicitur virtus vel contemplatio, unde Psalmista : *Quis dabit mihi pennas sicut columbae*. Dicitur protectio, unde David : *Scapulis suis obumbrabit tibi et sub pennis*, etc.

Per aliquando notat tempus, unde David : *Per singulos dies benedicam tibi*. Aliquando locum, unde in Evangelio : *Per aliam viam reversi sunt*. Notat ministerium, unde in Evangelio : *Lex per Moysen data est*. Notat occasionem : *Per unum hominem mors intravit in mundum*. Notat causam formalem, juxta quod solet dici : *Hoc factum est per malitiam illius vel : Hoc fecit ille per sapientiam vel potentiam suam*. Notat depreciationem, unde Apostolus : *Obsecro vas per misericordiam Dei*. Notat personalem distinctionem, unde Paulus : *Filius est per se non a se, quia a Patre est, sed a Patre distinctus est*. Notat comitantiam, unde Apostolus de Deo Patre loquens ait : *Per quem fecit et sacula*. Deus Pater dicitur omnia fecisse per Filium quia omnia operatus est cum eo. Altiori tamen consideratione, Pater dicitur operari per Filium, quia nomen sapientiae appropriatur Filio. Filius etiam dicitur manus Patris et Pater omnia operatur per sapientiam suam, et sicut per manum quis operatur, ita Pater per Filium dicitur operari. Et ne minor Patre esse videatur, potius Pater operari dicitur per Filium quam Filius per Patrem ; unde ait Pater ad Filium : *Tecum principium, non ait mecum principium ut a Filio minoritas excludatur*. — Per in compositione aliquando notat consummationem, unde in Gen. : *Perfecti igitur sunt cœli et terra*. Aliquando notat contrarietatem, ut cum dicitur : *Iste est perjurus vel perfidus*, id est agens contra suum juramentum vel fidem. Aliquando ponitur provalde, ut cum dicitur : *Iste est perpulcher*, id est valde pulcher, quod ostendit Priscianus hoc inducens exemplum : *Per pulchra bona haud tuis similia*.

Percutere, proprie. Significat interficere, unde Saul : *Percussit mille et David decem millia*. Notat occidi permittere, unde Deus Pater ait dextero (sic) : *Percutiam pastorem et dispersentur*, etc., id est Christum permittam occidi ; alia littera habet percutere, ut intelligatur propheta loqui ad Deum Patrem. Notat culpam in homine delere, unde in Deut. : *Percutiam et ego sanabo*.

Perdere, proprie. Significat damnare, unde David : *Perdes omnes quiloquuntur mendacium*. Notat reprobare, unde : *Perdam sapientiam sapientum*. Notat etiam configere, unde David : *Factus sum tanquam vas perditum*.

Perdix, proprie. Dicitur diabolus, ut superioris diximus, unde Jeremias : *Clamat perdix, qui ideo*

Perfectus aliquando dicitur aliquis ratione operationis, unde in Gen. : *Nae erat perfectus in generatione sua*, id est respectu eorum qui erant de generatione sua. Aliquando dicitur ratione signi, unde in Evangelio : *Si vis perfectus esse, id est si vis habere signum perfectionis, rade, vende omnia*. Dicitur ratione voti, unde Augustinus : *Quod non debent perfecti mentiri pro conservanda vita alicujus*. Ratione plenitudinis, unde Apostolus : *Occurremus in virum perfectum in mensuram*. Dicitur aliquis perfectus ratione viæ, unde in Evangelio : *Estate perfecti, id est habete illam perfectionem quam debetis habere in via*. Dicitur ille in quo nihil superfluum, B nihil diminutum actu vel natura, ut Deus ; unde in praedicta auctoritate legitur : *Sicut Pater vester cœlestis perfectus est*. Dicitur ratione consummationis, secundum quam acceptiōnem illi dicuntur perfecti qui sunt in patria, unde Apostolus : *Tunc evanescit quod imperfectum est*. Dicitur ille qui habet perfectam charitatem, unde Joannes : *Perfecta caritas foras mittit timorem, quia caritas imperfetta foras mittit timorem servilem, perfecta initiam*.

Perire, proprie. Notat etiam peccare, unde in Evangelio : *Mortuus erat et revixit, perierat et inventus*; hoc intelligitur de gentili populo per filium prodigum signato qui perierat per culpan, revixit per gratiam. Significat non resurgere, unde Apostolus disputans contra illos qui negabant resurrectionem mortuorum, ait : *Ergo qui dormierunt perierunt*. Notat hominem desinere esse impium, unde in Psalmo : *Increpasti gentes et perii impius*, id est impietas desit esse in ipso. Notat reprobari, unde David : *Quoniam novit Dominus, id est approbat viam justorum, et iter impiorum peribit*, id est reprobabitur. Notat damnari, unde in Psalmista : *Infirmabuntur et peribunt a facie tua*.

Permittere significat indulgere, unde solet dici quod abbas permittit monachos comedere carnes, id est indolget. Notat non prohibere, unde in Glos. super illud Psalmista : *Irascimini et nolite peccare* : Lex quod est necessitatis permittit, id est non prohibet. D Notat non punire, unde legitur quod Moyses permisit Iudeos repudiare uxores suas, id est non punivit peccatum repudii. Notat non impedire, unde dicitur quod permittit mala fieri, id est non impedit quin fiat.

Persona, proprie. Dicitur naturæ rationalis individua substantia, id est substantia quæ est ita naturæ rationalis quod ab omni re est distincta, ut homo vel angelus vel Deus ; quilibet istorum est naturæ rationalis quæ est substantia ab omni alia re distincta. Anima ergo non est persona, quia quamvis naturæ rationalis, tamen non est substantia individua, quia non est ab omni alia re divisa ; de homine enim est tanquam ejus pars nec ab eo divisa est ; individuum enim dicitur quod ab omni alia re est valde divisum,

unde Boetius in lib. *De duplice natura et una persona*: *Persona est naturae rationalis individua substantia*. Aliquando substantia idem dicitur quod subsisteat, unde: *Pater et Filius et Spiritus sanctus tres sunt personae*, id est tres subsistentes. Dicitur aliquis aliqua dignitate praeditus, unde in Evangelio: *Rabbi, scimus quia vera es, et non accipis personam hominis*. Dicitur etiam proprietas, unde: *Pater differt a Filio a persona*. Dicitur essentia, unde Augustinus: *Non est aliud esse personam, aliud esse essentiam, omnino idem*. Dicitur ille qui habet aliquod officium in Ecclesia, unde Apostolus eos vocat personas diversarum facierum. Apud rhetorem etiam persona dicitur qui propter suum factum vel dictum vel suas possessiones trahitur in causam, unde: *Artis rhetoricae materia sunt persona et negotium*. Etiam apud illos qui tractant comedias vel tragedias persona dicitur histrio, qui variis modis personando diversos status hominum representat, et citur persona a personando, quae manifeste ostendit Boetius in lib. *De duplice natura et una persona Jesu Christi*. Apud grammaticos dicitur etiam persona res supposita locutioni, secundum quam acceptiōē tres distinguuntur personae: prima, secunda, tertia.

Pes, proprie. Dicitur divina Christi natura, secundum quod calceamentum, id est humana natura dicitur ei unita, unde in Evangelio: *Non sum dignus solvere corrigiam calceamentum pedum ejus*; et alibi: *Nolite jurare per cælum quoniam thronus Dei est, neque per terram quoniam scabellum pedum ejus est*. Dicitur humana Christi natura, quia sicut pes est inferior pars hominis, ita humanitas inferior natura Christi; unde David: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*, id est subieciam tibi secundum humanitatem. Dicuntur prædicatores qui per orbem discurrunt, unde Isaías: *Quam pulchri pedes evangelizantium*, etc. Dicuntur finales justi qui persecutioē patientur tempore Antichristi, unde Joannes: *Pedes ejus similes aurichalco*. Dicuntur humani affectus qui fuerunt in Christo, unde dicitur: *Cum vidisset eum, cecidi ad pedes ejus*. Dicuntur humani affectus aliorum, unde in Evangelio: *Qui lotus est non indiget nisi ut pedes laret*, id est mentis affectus a venialibus purget; et alibi David: *In laqueo quem absconderunt comprehensus est pes eorum*. Dicuntur infirmi in Ecclesia Dei, unde Job in persona Ecclesiæ de infirmorum conversione conqueritur, dicens: *Pedes meos subverterunt et oppresserunt quasi fluctibus semitis suis*; isti dum ad opera terrena deserviunt tanto celerius ab adversariis falli possunt quanto sublimia non intelligunt. Hos itaque pedes adversarii subvertunt, quia scilicet infirmos in Ecclesia Dei ad sui dogmatis errorem trahunt. Subversi autem pedes viam tenere nequeunt, quia infirmi quique persecutorum suorum vel missionibus persuasi, minis territi, vel cruciatibus fracti, ab itinerere recto deviant; et cum infirmus quisque perversus florere conspicit, hunc in perversitatibus pelagus misere unda imitationis mergit.

Petra, proprie. Dicitur Christus, unde Apostolus: *Petra autem erat Christus*; et alibi: *Sixerunt mel de petra, hoc superius expositum est*. Dicitur fides Christi, unde in Psalmo: *Beatus qui tenebit et allidetur parvulos suos ad petram*, id est qui detinebit priinos motus ne surgant in consensuētum et actuum, et allidet eos ad petram, id est refrenabit per fidem Christi. Dicitur sublimis cœli potestas, unde de sancto viro sub nomine aquile ad Job Dominus loquens, ait: *In petris manei*. Perpetras sublimes virtutem cœlestium potestates intelliguntur; in his enim quemadmodum aquila manet, id est justus, dum illorum perennem gloriam præstolatur. Dicitur gentilis populus qui petra comparabilis erat propter duritiam infidelitatis, unde in Isaia: *Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti*, id est mitte Christum in carne descendente tam de gentibus quam de Judæis. Dicitur obdurate cor gentilium, unde Job de Domino ait: *In petris rivos excidit*. Per petras dura corda gentilium accipimus, per rivos fluvios prædicationis intelligimus. *In petris ergo Dominus rivos excidit*, quia in duris gentilium cordibus fluvioēs prædicationis aperuit.

Pharetra, proprie. Dicitur caro Christi, unde Isaías: *In pharetra sua abscondit me, in carne humana*. Dicitur occultum Dei iudicium, quasi diceret Filius: *Pater abscondit me in carne humana*. Dicitur occultum Dei iudicium vel sacra Scriptura, unde in Thren.: *Misit in renibus meis filias pharetræ sue*, id est sagittas, scilicet verba communicationis iudicii vel sacrae Scripturæ. Dicitur pravorum machinationis, unde David: *Paraverunt sagittas suas in pharetra*, id est hæretici verba sua velant occultis machinationibus. Dicitur occultum Dei consilium, unde Job in persona Ecclesiæ ait: *Pharetram suam aperuit et affixit me*. Greg.: *Sicut in pharetra sagitte; sic in occulto Dei consilio sententiae latent*. Ex pharetra sagitta educitor quando ex occulto Dei consilio aperta sententia jaculatur. Et hoc est: *Pharetram suam aperuit et affixit me*, id est occultum suum consilium manifestavit et publica me percussione vulneravit.

Phiala, vas vitreum, et dicitur a phialim Græccæ, quod Latine interpretatur vitrum, vel ab hio, as, quia in superiori parte vas illud amplissimum erat, inferiori vero strictum; unde in lege Deus præcepit Iudeis ut facerent phialas. Dicitur persecutio quam infert diabolus sanctis, unde in Apoc.: *Quartus angelus effudit phialam suam in solem*, id est diabolus persecutioē in sanctos qui lucent scientia sicut sol radii. Dicitur prædicatio, unde in Apoc. de angelo legitur: *Qui habuit septem phialas*; per angulum ordo prædicatorum intelligitur, per septem phialas utilis prædicatio. Dicuntur corda sanctorum fidelium in quibus procedunt orationes devotæ, unde in Apoc.: *Habentes singuli citharas et phialas*, id est habentes corda pura ad modum auri, et plena ornamento rum, id est orationum.

Pietas est virtus, qua aliquis misericordia movetur erga aliquem. Dicitur cultus Deo debitus

qui latrā dicitur, unde Idolatria solet dici impie-
tas, quia pietati contraria, unde Apostolus dicit iram
Dei venturam super omnem impietatem.

Piger, proprie. Dicitur etiam aliquis laborans
accidia qui tepet in operatione sua, unde in Eccle-
siastico: *Piger lapidabitur stercore bovis*, quod su-
pra expositione est.

Pilus, proprie. Dicitur superflua vita veteris co-
gitatio, unde in Job: *Cum spiritus, me præsente,
transiret, horruerunt pili carnis meæ*. Sensus est:
Cum humana mens contemplationis arece sublevatur,
quasi vita veteris cogitationes nascentur, ita ut
plenarie Deum non contempleretur.

Pinguedo, proprie. Dicitur terrenarum rerum abun-
dantia, unde de impio in Job dicitur: *Pingui cervix
armatus est*, pinguis cervix opulenta superbia, affluen-
tibus scilicet rebus quasi multis carnibus fulta.

Pinguis, proprie. Dicitur superbis, unde David: *Tauri pingues obsederunt me*, id est Judæi ex abundan-
tia terrenorum superbi. Dicitur jocundus: *Et
holocaustum tuum pingue fiat*, id est jocundum fiat
Deo, id est crucem in qua totus oblatus est convertat
in latitiam resurrectionis; vel secundum aliam ex-
positionem, pingue dicitur charitatis ardore incen-
sum, ut: *Holocaustum tuum pingue fiat*, id est inten-
tio tua impinguetur in oleo charitatis.

Piscina dicitur lacus in quo non est piscis. Et
dicitur piscina per antiphrasim. Dicitur lavatorium
in quo antiquitus abluebantur membra hostiarum,
unde Joannes: *Erat autem Hierosolymis probatica
piscina quinque porticus habens*, unde probatica
dicitur a probaton, quod est oris vel pecus, quia in ea
abluebantur membra pecudum. Dicuntur sancti
qui fluenter doctrinæ auditoribus suis præbent non
cessant, unde in Cant.: *Oculi tui sicut piscina He-
sebon*, quod cingulum mæroris interpretatur et signifi-
cat sanctos, qui, neglectis caducis sæculi gaudis,
cingulo se constringunt et castè et sobrie vivunt.

Piscis, proprie. Dicitur etiam aliquis curis sæ-
cularibus intentus, unde David: *Volucres cœli et
pisces maris*. Dicitur Christus passus, unde: *Piscis
assus, Christus passus*, in quadam prosa.

Pisticum dicitur fidele, unde Maria Magdalena
littera quod attulit alabastrum nardi pisticum, id
est nulla aliena admunitione corrupti; vel unguen-
tum pisticum dictum est a loco. Vel pisticum dicitur
commixtum, id est variis speciebus aromaticis
mixtum; unde pisticum dicitur quasi pixicum quia
in pixide clausum vel servatum.

Pix, proprie. Dicitur tabes peccati, unde Salo-
mon: *Qui tangit picem coiquabitur ab illa*, id est
qui initiatur peccata aliorum ab eis inficitur, quia
corrumpunt mores bonos colloquia mala, et a convictu
mores formantur.

Planta, proprie. Dicitur etiam inferior in Ecclesia
Dei, unde Isaías: *A planta pedis usque ad verticem
non est sanitas*, quia tam minores quam majores in
Ecclesia Dei laborant morbis vitiorum. Dicitur
intentio, unde propheta: *Planta pedis eorum quasi*

A planta pedis vituli; vitulus plantari habet bispidam
et intentio evangelistarum quam habuerunt in Scri-
pturis bispida fuit, quia ad duo charitatis brachia in-
venitavit, scil. ad dilectionem Dei et proximi. Dicitur
finis vita, unde de iniquo legitur: *Teaebitur planta
ejus laqueo*, cuius enim usque in finem vita culpa
constringitur, planta laqueo tenetur.

Plantare, proprie. Notat *incarnare*, unde David: *Et
erit tanquam lignum quod plantatum*, id est in-
carnationum est. Ubi alicuius rei sit plantatio, aliud
est quod plantatur, aliud in quo plantatur, ita incar-
natione alia humana natura que unita est divine,
alia divina cui est unita humana natura. Planta pe-
dis pro prædicatore accepitur, unde in Apoc. de
quatuor animalibus: *Planta pedis eorum planta vi-
tuli*, quia sancti prædicatores boum nomine de-
signantur. Notat ad fidem convertere, unde Paulus:
Ego plantavi, Apollo rigavit. Plantare etiam per gra-
tiam, unde David: *Plantati in domo Domini, in
atriis domus Dei nostri florebunt*.

Planum, proprie, facile ad intelligendum, secun-
dum quod soliti sumus dicere: *Littera plana est*, quia
caret serupolo obscuritatis. Dicitur cor a scrupulis
vitiorum expolitum, unde Isaías: *Erunt via in
directa et aspera in vias planas*.

Platanus, proprie. Dicitur etiam Dei sapientia
qua attingit a fine usque ad finem, unde in lib. Sa-
pientiae: *Et quasi platanus exaltata sum*. Dicitur
angelus, unde propheta Ezech.: *Platani non fu-
erunt æquæ frondibus suis*, Lucifer dicitur esse factus
in multis condensisque frondibus, quia prælatum
cæteris legionibus tanta illum species pulchriorem
reddidit quanta et supposita angelorum multitudine
decoravit. Ita arbor in paradiſo Dei tot quasi con-
densas frondes habuit quod sub se positas spiri-
tuum supernorum legiones tenuit.

Platea, proprie, lata via qua ducit ad mortem;
unde Sapientia dicit: *Video parvulos et considero
recordem juvenem qui transit per plateas*. Dicitur cor
dilatatum charitate, unde dicitur: *Quasi platanus
exaltata sum juxta aquas in plateis*, vel plateæ ibi
dicuntur sancti sapientia et charitate dilatati. Dicitur
populi multitudo, unde dicitur: *Sapientia clau-
mitat in plateis*; vel plateæ ibi dicuntur doctores
per quos clamitat sapientia. Dicitur libertas pro-
priæ voluntatis, sicut de quibusdam miræ abstinen-
tiae et continentiae ad pravitatem reversis per Jere-
miam dicitur: *Non sunt cogniti in plateis*. Qui per
fiduciam sanctitatis, postposito meliorum iudicio,
se sequuntur, quasi per plateas pergunt. Sed non
sunt cogniti in plateis quasi de vita sua aliquid es-
tenderent quando frangendo proprias voluntates
in angusto calle se retinebant. Dicitur etiam com-
munius præceptum, sicut per vicum intelligitur arti-
ctus mandatum, unde in Cantilena sponsa: *Per
vicos et plateas querant quem diligit anima mea*.
Vel per vicos intelliguntur prophete, per plateas
apostoli; vel per vicos spirituales angustam vitam
tenentes, per plateas secularies qui per latiorem

viam incedunt. Omnis igitur circuit qui sanctos A catoribus ne vos doctrina spirituali irrigent. Notat plenitudinem gratiarum abundare, unde Isaías : *Rorate cœli desuper et nubes pluant justum, id est Spiritus sanctus gratiarum plenitudinem confert Christo.* Notat aliquem cupiditate abundare, unde David : *Pluit super peccatores laqueos.*

Plaustum, proprie. Dominus etiam vocavit se plaustum onustum feno. Dicitur etiam peccatio obligatio, unde : *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum vestrum, etc.*

Pleiades sunt stellæ quædam quæ dicuntur Pleiades, vel quia plures, vel quia pluviales. Dicuntur sancti, unde Dominus ad Job loquens ait : *Nunquid conjungere valebis micanter stellas Pleiades ita vicinæ sibi et divisæ sunt conditæ ut et simul sint et tanèt conjungi nequaquam possint.* Hæc significant sanctos qui inter præsentis vitæ tenbras Spiritus septiformis gratiæ nos lumine illustrant, et ab ipsa mundi origine usque ad ejus terminum diversis temporibus ad prædicandum missi, et juxta aliquid non conjuncti, quia et diversis temporibus apparentes quadammodo divisi fuerunt ratione temporis, sed conjuncti per intentionem mentis. Dicitur Novi Testamenti gratia, unde altero modo potest exponi hæc auctoritas : ipsas quippe stellæ Pleiades septem sunt, tanto ergo Novi Testamenti gratiam apertius indicant, quanto cuncta liquido cernimus quod per illud fideles suos septiformis Spiritus illustrat. Redemptor ergo noster in carne veniens Pleiades coniunctis, quia operationes septiformis Spiritus et junctas et micanter habuit; unde Isaías : *Et requiescerit super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus.* Nullus vero hominum operationes Spiritus sancti simul omnes habuit : *Alii vero prophetiam, alii scientiam, et sic de aliis.* Est ergo sensus : *Nunquid conjungere valebis micanter Pleiades,* id est aliqui habere lumina quarundam virtutum possunt, sed nunquid simul omnes exercere sufficiunt? quasi dicat : non.

Plenitudo, proprie. Dicitur etiam universitas, unde Paulus ait quod cæcitas expergefacta est in Israel donec plenitudo gentium intraret. Dicitur charitas, unde in Apostolo : *Plenitudo legis est charitas.* Dicitur abundantia, unde : *De plenitudine ejus omnes accepimus.* Dicitur tempus gratiæ, unde Apostolus : *At cum venit plenitudo temporis.*

Plenum, proprie. Dicitur etiam abundans, unde : *Plenum gratia et veritate;* id est abundantem gratia et veritate. Dicitur fastidiens vel reprobans, unde in Isaia Dominus loquens de sacrificiis Iudaorum ea reprobando ait : *Plenus sum;* quasi dicat : Fastidio vel reprobo sacrificia vestra, quia non sunt eo modo quo fieri deberent. Notat aliquem in bono consummatum, unde in Veteri Testamento de Abraham et Isaac legitur quod mortui sunt pleni dierum, id est in bono consummati. Dicitur onustum, unde in Samuele legitur quod Jesse misit ad Saul asinum plenum panibus, id est onustum, etc.

Pluere, proprie. Aliquando notat irrigare, unde Isaías : *Mandabo nubibus ne pluant, id est prædi-*

A catoribus ne vos doctrina spirituali irrigent. Notat plenitudinem gratiarum abundare, unde Isaías : *Rorate cœli desuper et nubes pluant justum, id est Spiritus sanctus gratiarum plenitudinem confert Christo.* Notat aliquem cupiditate abundare, unde David : *Pluit super peccatores laqueos.*

Plumarium opus acu factum, *plumos enim interpretatur acus;* unde legitur in Veteri Testamento, quod vestimenta summi sacerdotis erant facta ex opere plumarium, id est acu contexto. Potest etiam dici opus plumarium a pluma, quia plumæ avium diversi coloribus solent picturari.

Plumbum, proprie. Dicitur etiam peccator, unde de malis dicitur in Psalmo : *Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.* Dicitur peccatum, B unde legitur iniquitas sedere super talentum plumbi; quia sicut plumbum trahit ad inferiora sua ponderositatem, ita iniquitas. Dicitur Iudea, unde Job : *Quis in hoc mihi tribuat, etc., vel plumbi lamina, etc.* Quod in plumbō scribitur ipsa metalli mollietate citius deleatur. In silice vero tardius quidem litteræ valent imprimi, sed difficulter deleri. Non ergo immerito in plumbi lamina Iudea exprimitur quæ præcepta Dei et sine labore percepit suscepit servare noluit. Recte ergo per silicem gentilitas figuratur quæ verba sacri eloquii vix cusodienda suscipere potuit, sed fortiter suscepta servavit; per stylum vero ferreum fortis Dei scientia designatarum.

Plus proprie dicitur magus, unde Dominus : *Multis passeribus pluris estis vos, pretii subaudi, et est sensus pluris pretii, id est majoris pretii.* Aliquando ponitur positive, unde Apostolus : *Multo magia gratia Dei et donum in gratia unius hominis, Jesu Christi in plures abundant,* id est in multos, pro hac dictione multi.

Pluvia, proprie. Dicitur divina gratia, unde : *Descedit Dominus sicut pluvia in vellus,* id est gratia Christi descendit prius in Iudeæ, sicca terra totius gentilitatis, sed postea descendit super terram gentilitatis sicco vellere Iudaorum. Et sit allusio facto Gedeonis de quo legitur quod in signum victoriae primo pluvia descendit in vellus, sicca manente area, consequenter descendit in aream sicco vellere. Vel hoc intelligi potest de Christi incarnatione; quia, sicut pluvia sine strepitu descendit in vellus, vellere manente integro nullummodo corrupto, sic Christus descendit in uterum Virginis sine strepitu carnis, manente integritate virginitatis. Dicitur promissio æternæ beatitudinis, unde David : *Fulgura in pluviam fecit.* Prædicatores aliquando fulgurant communendo, aliquando pluunt consolando et æternam promittendo. Dicitur prosperitas, quia sicut pluvia parit gaudium, unde : *In protectionem et absensionem a turbine et a pluvia,* quia Christus Ecclesiam custodit, que nec frangitur adversis nec elevatur in prosperis.

Poculum, proprie. Dicitur verbum divinum; unde in Cant. : *Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigenz poculis;* umbilicus Ecclesiæ prædicta-

Por est qui considerans infirmitatem humanae naturae eam alii prædicat; hic si perfectus est solam cœlestem mercedem exspectat, et quasi volubilis prompta mente bene operatur. Hic crater nunquam indiget pœculis, quia nunquam prædicatoribus deest verbum. Dicitur desiderium cœlestis patriæ pro dilectione, unde David : *Et poculum meum cum fletu...*

Pœna, proprie. Dicitur etiam probans, ut in Job ; humilians, ut in Paulo ; excrucians, ut in inferno, etc. Pergans, ut in Maria sorore Moysi quam Dominus lepra perecessit ad correctionem, quia objurgaverat contra Moysen, et ejecta est extra castra per septem dies. Significans, ut in cœco nato qui nec peccavit, nec parentes ejus, sed ut virtus Dei manifestaretur in illo. Inicians, ut in Herode Ascalonita, in quo pœna temporalis fuit in signum pœnæ æternæ. Meritum augens, ut in sanctis, quos Deus permitit tribulationes pati, ut sie humilietur et magis sic mereantur, quia *virtus in infirmitate perficitur*. Commaculans in peccato : hæc non a Deo, omnes aliae sunt a Deo; unde auctoritas theologicæ dicit : *Omnis pœna a Deo est*. Dicitur peccatum, quia sicut pœna commaculat, et afficit et sequitur frequenter ex præcedenti peccato; unde Apostolus : *Omne peccatum ab apostasia primi hominis usque ad ultimum peccatum, et peccatum est et pœna peccati*, juxta quod dicitur : *Justum est ut qui in sordibus est, sordescat adhuc*, id est quæ sunt oblectamenta homini peccanti sunt instrumenta.

Pœnitentia dicitur exterior satisfactio, unde in Evangelio : *Pœnitentiam agite, appropinquabit*, etc. Dicitur etiam interior cordis contritio, unde in Act. apostolorum : *Pœnitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum*, quod de interiori pœnitentia intelligentum est. Dicitur dolor, unde in Evangelio de Iuda legitur quod *pœnitentia ductus, laqueo se suspendit*. Dicitur permutatio, unde Apostolus : *Sine pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei*, id est Deus vocat suos et confert eis dona spiritualia sine pœnitentia, id est sine permutatione sui consilii et sue præordinationis; sicut enim præordinavit, ita facit. Dicitur baptismus, quia pœnitentia debet consisti in baptismum in discretis et in adultis; et sicut in baptismo remittuntur peccata, ita pœnitentia; unde Apostolus loquens contra illos qui dicebant reiterari baptismum, ait : *Impossible est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœleste et participes facti sunt Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt, renovari rursum ad pœnitentiam*, id est ad baptismum, id est per baptismum. Appropriate etiam solemnis pœnitentia dicitur, de qua dicit Origenes quod *pœnitentia iterari non debet pro reverentia sacramenti et ne vilescit et contemptibilis fiat*.

Pœnitere proprie peccata deflere. Notat opus mutare, unde Dominus ait : *Pœnitet me fecisse hominem*, id est faciam ad similitudinem pœnitentis mu-

Atando opus; *delebo enim hominem quem creavi*. Vel : *Pœnitet me*, id est pœna tenet me, quia feci hominem, quasi diceret : *Pro homine quem feci ego patiar*.

Polluere. Notat *destruere*, unde Dominus comminatus est quod ipse pollueret sanctuarium suum, id est destrueret templum. Notat aliquem peccato se inquinare, unde David : *Peccatori autem dixit Deus : Quare, etc., per os tuum pollutum*. Notat etiam pollutum tangere, unde in Veteri Testamento aliquis dicebatur se pollire quando tangebat pollutum, nec erat illi pollutio mentis, sed carnis.

Pomum, proprie. Dicitur sacra Scriptura, unde dicitur : *Omnia poma nova et vetera servavi tibi*, id est omnem Scripturam Novi et Veteris Testamenti. Dicitur odoriferus Domini adventus, vel intimus allegorius sensus; unde Job ex persona antiquorum patrum Christum desiderantur vel totius generis humani ait : *Dies mei velociores fuerunt cursore, pertransierunt quasi naves pomæ portantes*. Dicitur sanctus, unde in Cant. : *Emissiones tuæ paradisus*, etc., cum pomorum fructibus, quia incrementa fidei sunt paradisus maiorum punicorum, id est sanctorum martyrum, qui bene mala punica dicuntur, quia per exteriorem passionem et sanguinis effusionem rubei; per poma intelliguntur confessores quorum opera sanctis martyribus placent.

Ponere, proprie. Notat etiam *supponere*, unde David : *Donec ponam inimicos tuos*, id est supponam. Notat *imponere*, unde David : *Pone, Domine, custodiā ori meo*. Notat *disponere*, unde in Evangelio : *Posui vos ut edatis*. Notat *parere* vel *proferre*, unde solet dici : *Gallina ponit ova*. Notat *poni* *permittere*, unde Psalmista : *Pone illos ut rotam*, id est ponи permette.

Populus, proprie, turba vitiorum; unde David . *Audi, filia, et vide, et obliviscere populum tuum*. Dicitur conventus angelorum, unde legitur de Abraham quod moriens congregatus est ad populum suum, id est adjunctus angelorum consortio tunc spe in futuro regno. Dicitur conventus Iudeorum, qui respectu gentium irrationalis propter colatum unius Dei; populus enim dicitur a polis quod est civitas, ubi homines sub eodem jure vivendi reguntur; unde David : *Quare fremuerunt gentes et populi*. Dicitur conventus fidicium, qui magis rationalis est quam Synagoga, unde et Ecclesia solet dici respectu conuentus Iudeorum qui Synagoga dicitur, quod interpretatur *congregatio*, que etiam inanimatorum potest esse. Conventus vero fidicium dicitur Ecclesia, quasi convocatio, que non solet nisi rationalium, unde David : *In populo graci, laudabo te*; et alibi : *Salvum fac populum tuum*.

Porta, proprie. Dicitur etiam Christus, unde David : *Tunc loquetur inimicis suis in porta*; de justo fit sermo qui in porta, id est in Christo confidens; secore contra inimicos loquitur, qui Christus eleganter dicitur porta, quia per eum patet introi-

tus ad Ecclesiam et ad vitam æternam. Dicitur com- A unde de corpore Christi, id est de Ecclesia : *Potuit transgredi et non est transgressus.* Illoc enim dicitur de Christo gratia membrorum suorum. Aliquando notat facilitatem vel habilitatem, unde de illo qui privatus est pedibus, quamvis habeat naturalem potentiam gradiri, dicitur : *Iste non potest gradiri,* hic non removetur naturalis potentia, sed habilitas. Aliquando notat possibilitatem, ut cum dicitur : *Iste potest damnari,* istud enim posse potius referatur ad eventum rei quam ad rem, ut sit sensus : *Possibile est illum damnari tali peccato, etc., quod non potest celebrare divina,* id est non debet. Aliquando notat debitum, ut cum dicitur : *Sacrifica te qui es minor* (64). Aliquando notat potius impotentiam quam potentiam, ut cum dicitur : *Iste potest mori.*

Postulare, proprio. Notat mereri, unde David : *Postula a me,* id est sunt verba Patris altissimi; o Fili, carnem assumendo, patiendo, moriendo apud me, et dabo tibi gentes. Notat facere postulare, unde de Spiritu sancto ait Apostolus quod *postulat pro nobis genitibus inenarrabilibus,* id est facit nos postulare. Notat humanam naturam Christi Deo Patri representare, unde Christus dicitur pro nobis postulare apud Patrem, id est humanam naturam et ea quæ gessit in humana natura Deo Patri representare, ut nostri misereatur. Notat exigere, secundum quod solet dici : *Merita istius postulanti ut punitur,* id est exigunt.

Potare, proprio. Notat doctrina reficere, unde in lib. Sapientiae : *Cibavit, etc., et aqua sapientiae satiatur potabit illum.* Notat amaritudinem prævenientis alicui offerre, unde propheta in persona Christi : *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.*

Potestas, potens; unde Apostolus : *Qui potestatis resistit, Dei ordinationi resistit.* Dicitur potentia, qua aliquis potest; unde in Evangelio : *Nescis quia potestatem habeo dimittere te.* Dicitur gratia quæ informat potestatem hominis ad bene agendum, unde Joannes : *Quotquot autem reecepimus eum dedit eis potestatem.* Dicitur potentia divina, unde in Evangelio : *Data est mihi omnis potestas.* Dicitur ordo angelicus, unde dicitur principatus et potestates. Dicitur diabolus, unde Apostolus : *Non est vobis collectatio tantum adversus carnem,* id est potestates aeris hujus.

Potus. Dicitur temporalis jocunditas, unde in David : *Et potum meum cum fletu miscebam.* Dicitur sacra Scriptura, unde secundum aliam expositionem hæc auctoritas potest intelligi : *Potum meum,* id est sacram Scripturam, quæ antiqua recolit, cum fletu miscebam, etc. Dicitur sanguis Christi materialis et spiritualis, unde in Evangelio : *Caro mea vere est cibus, et sanguis potus.* Dicitur minor doctrina, unde Apostolus : *Lac vobis potum dedi, non escam.*

Portare, proprio. Notat concipere, unde in Evangelio : *Beatus venter qui te portavit.* Notat compati, unde Apostolus : *Alter alterius onera portate,* id est alter alterius compatiamenti infirmitatibus. Notat imitari, unde Apostolus præcipit illis quibus scribit, ut portent Christum in corpore suo, id est imitentur eim in afflictionibus corporis.

Possesse aliquando notat potentiam qua quis potest,

(64) Quid sibi velint verba hæc, et quomodo ad vocem posse spectent, non videamus.

Præ aliquando ponitur comparative, unde Pausa de Christo loquens, ait : Differentius præ illis nomen hereditavit. Ponitur exclusive, unde in Psalmo : Quam magnus Dominus præ omnibus diis. Notat inherentiam, ut cum dicitur : Iste præ dolor mortuus est, id est dolore cum affligate vel ei inherente, unde in Evangelio : Præ timore autem exterriti sunt custodes. Notat presentiam, unde solet dici hic : Habemus hoc præ omnibus vel præ oculis. — Præ in compositione notat anticipationem loci, unde in Evangelio : Currebunt duo simul, etc., præcurrit citius Petro. Ponitur etiam pro valde, ut cum dicitur : Deus est præpotens, id est valde potens. Notat anticipationem temporis, unde David : Præoccupatus faciem ejus.

Præco proprie, unde legitur quod, vulnerato Ahab rege Israel, præco personuit in universo exercitu dicens : Unusquisque revertatur in civitatem et in terram suum. Dicitur etiam præparator, unde et Joannes dicit est præco Christi, id est vox Verbi.

Prædestinatio est gratia preparatio, id est illa æterna preordinationis quæ Deus ab æternis ordinavit suis electis gratiam justificationis esse in praesenti conferendam et in futuro gratiam glorificationis; unde prædestinatio est gratia preparatio. Dicitur præscientia futuri boni secundum superiores causas, non secundum inferiores, id est miraculose, non naturaliter; unde prophetia de re futura per miraculum dicitur propheta prædestinationis; unde super Matth. : Fit distinctio inter prophetiam prædestinationis et communiationis, etc. Dicitur sola preparatio solius gratiae justificationis quæ datur alieni in presente, unde solet dici Judam fuisse prædestinatum quantum ad presentem gratiam. Dicitur præscientia secundum quod præseci dicuntur prædestinati ut large sumatur hoc vocabulum prædestinatio.

Prælium, proprie. Dicitur controversia inter homines et malos angelos, unde Joannes : Dum prælieatur Michael, etc. Dicitur controversia inter Christum et diabolum, unde David : Dominus fortis et potens, etc., id est in controversia contra diabolum.

Præputium proprie quod amputabatur per circumcisionem a porta propaginis, unde legitur in Samuele, quod Saul promisi David filiam suam, si daret ei centum præputia Philistinorum, etc. Vel forsitan ibi vocantur præputia præputiati. Rogavit enim Saul David ut ducentorum præputiorum de Philistinis capita ei afferret, etc. Dicitur gentilis, unde Apostolus : Si igitur præputium justitiam legis custodiatur, præputium illius in circumcisionem reputabitur, id est si gentilis populus observaverit legem. Dicitur ritus gentium, unde Apostolus : In præputio aliquis vocatus est, id est in statu gentium, non circumciditur, id est non cogatur ad Iudaicos ritus. Dicitur immundum, unde secundum legem, fructus arborum vel vincarum primi vel secundi anni dicebantur præputia, id est immunda.

Præsepe, proprie. Dicitur etiam Ecclesia, unde

A Isaies : Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui. Per asinum intelligitur gentilis populus iugo legis non subjectus, qui ad fidem Christi conversus Ecclesiam novit per fidem et charitatem, in qua Christus, qui erat angelorum frumentum, factus est fenum hominum. Vel præsepe cognovit, id est sacram Scripturam intellexit.

Præter aliquando ponitur pro juxta, etc. Ali quando ponitur exclusive, unde David : Quoniam non est alius præter te. Ponitur etiam inclusive, unde legitur in Evangelio quod Deus quinque milia hominum satiavit præter mulieres et parvulos.

Pretiosum, quod magno pretio comparatur, unde David : Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum. Dicitur rarum, unde dicitur : Erat autem sermo Domini pretiosus, id est rarum. Dicitur meritorium, unde Psalmista : Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus; et in libro Sapientie : Non pretiosa mors omnis peccatoris. Dicitur charum, unde legitur in Evangelio, quod puer centurionis qui infirmabatur erat ei pretiosus, id est charus.

Primitiæ dicitur aliquota pars inter Quinquagesimam et Quadragesimam. Dicitur Christus, de quo dicit Apostolus quod ipse est primitiæ dormientium. Dicuntur innocentes, unde in Apoc. dicuntur primiæ oblate Deo et Agno.

Primogenitus, proprie. Dicitur ille ante quem nullus et post quem nullus vel alius, unde David : Qui percussit primogenitum Egyptiorum. Ille etiam primogenitus dicitur, ante quem nullus, etsi post eum non sit alius; unde Christus dicitur etiam primogenitus secundum humanam naturam, quia ante ipsum et post ipsum de Virgine matre nullus genitus, sed quodam spirituali et principali modo de ea natus. Dicitur etiam primogenitus, qui primus surrexit a mortuis amplius non moriturus, et quia plenitudinem gratiae super omnem mensuram accepit; unde Apostolus vocat eum primogenitum in multis fratribus.

Primus dicitur aliquis ratione æternitatis, unde Christus ait : Ego sum primus et novissimus. Dicitur primus temporis, unde Dominus : Sic erunt novissimi primi. Dicitur primus luci, unde in Evangelio Christus de Pharisæis ait quod ipsi appetebant primos acerbitus in mensa. Dicitur primus dignitatis, unde : Prima omni creatura est sapientia, quod referendum est ad dignitatem, non ad temporis ordinem; angelica enim natura non est prius creata quam mundana machina.

Princeps proprie. Dicitur aliquis qui magni consilii judicio suis cogitationibus principatur, unde Iohannes Romano ait : Effundit despectionem sicut princeps. Illi qui magni consilii judicio suis cogitationibus principiantur, saepe in elationis fastum sublevantur, et sub eis vitiis corrunt, de quibus se videntur gaudiebant. Recte ergo dicitur : Effundit despectionem super principes. Sed quia nonnunquam qui in vitiis jacere videntur ad penitentiam lamentum currunt, seque contra eos ipsas quibus

subjacebant erigunt, apte sequitur : *Ei eos qui op- pressi fuerant relevat.* Dicitur haereticus pravitatis anchor, unde Job in persona Ecclesie : *Principes ecessabant loqui et digitum superponebant ori suo, quasi dicat : Cum praedicare mihi licuit voce publica, omnis qui mœc veritati non fuit subiectus expavit.* Dicitur Christus, unde legitur quod in porta clausa sedebat princeps comedens panem suum. Porta clausa beata Virgo Maria. Princeps sedens in porta Christus incarnatus ex ea ; comedens panem suum, id est per assumptam humanitatem rediens genus humanum et Dei Patris adimplens consilium ; unde ipse ait : *Hic est meus cibus, ut faciam voluntatem Patris mei.* Dicitur diabolus, unde in Evangelio : *Venit enim princeps hujus mundi.* Dicitur angelus providentiae ad custodiendum deputatus, unde in Dan. ait Gabriel ad Danielem : *Venisse ad te, sed princeps Persarum resistit milia.* Gabriel deputatus Iudeis liberare in captivitate, angelus vero deputatus Persis volebat eos adhuc puniri sub rege Persarum, ut magis purgarentur. Dicitur apostolus vel vir apostolicus, unde David : *Cenitores principes, etc.*

Principatus honor vel dignitas, unde David : Ni- mis confortatus est principatus eorum. Dicitur ordo angelicus, unde Apostolus : *Neque angeli neque principatus, etc.* Dicitur crux Christi per quam Christus obtinuit principatum, unde Isaías : *Principatus ejus super humerum ejus, quia suam crucem suis propriis humeris tuli.*

*Principium item est quod initium. Dicitur causa, unde in principio glossarum super Epistolam ad Romanos legitur : *Principia rerum inquirenda, id est causa.* Dicitur Deus Pater a quo omnia, unde in Evangelio : *In principio erat Verbum, id est in Patre erat Filius.* Dicitur Christus, unde Joannes : *Ego sum principium qui et facio vobis.* Dicitur etiam tota Trinitas, unde est principium rerum. Dicitur spirans, unde Pater et Filius dicuntur unum principium Spiritus sancti.*

*Pro notat locum, unde David : Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, id est loco patrum. Notat causam faciem, unde Stephanus dixit : *Caro mea lapidata est pro te, Deus meus.* Ponitur etiam pro hac dictione secundum, unde legitur in oratione : *Pro pietate tua miserare animæ famulæ tuæ.* Ponitur etiam pro de, unde in titulo hujus Psalmi : *Deus meus legitur : In fine psalmi David : Pro susceptione vel assumptione matutina, id est de susceptione vel assumptione matutina.**

*Probare idem est quod tentare vel experiri, unde David : Probaret et viderunt opera mea. Notat pergare, unde Sapientia : *Tanquam aurum in fornae probari eos Dominus.* Notat approbare, unde David : *Domine, approbasti me, etc.* Notat manifestari, justa quod dicitur : *Proba hoc esse verum.**

Procedere aliquando notat processum loci, unde legitur de Petro et angelo quod processerunt vicum unum. Aliquando notat processum temporis, unde

A in Luca legitur de Zacharia et Elisabeth uxore ejus, quod processerunt in diebus suis. Notat ingredi, unde in Psalmo : *Tanquam sponsus procedens, etc.* Notat gigni, unde Christus : *Processi a Patre, vel ibi ponitur pro assumere, ut sit sensus : Processi a Patre, id est humanaum naturam assumpsi auctoritate ipsius.* Notat spirari, unde in Evangelio : *Spiritus qui a Patre procedit.* Notat manifestari, unde in Psalmo : *Intende, prospere procede.*

*Profundum, proprie. Dicitur etiam latens et incomprehensibile, unde legitur : Profundum et inscrutabile cor hominis. Dicitur immensitas divina, unde : *Comprehendamus cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, longitudi, sublimitus et profundum.* Dicitur obstinatio, unde David : *Dixit Dominus : Ex Basan convertam, convertam in profundum maris id est in profundum vitiorum contemnit.* Dicitur Iudaica iniqüitas, unde de se ait Christus in Psalmo : *Infixus sum in limo profundi, id est in limo Iudaice iniqüitatis.* Dicitur immensitas divinae Sapientiae, unde Apostolus : *Spiritus omnia seruat, etiam profunda Dei.* Dicitur infernus, unde propheta Isaías : *Possuisti profundum maris viam ut transient liberati.**

*Prope. Aliquando notat propinquitatem temporis, unde propheta : *Prope est dies Domini.* Notat propinquitatem loci, ut cum dicitur : *Iste est prope Senecam.* Notat utilitatem, unde : *Prope est verbum Domini, id est predicationis utilis est Evangelii.* Notat concordiam, unde predicta auctoritas sic potest exponi : *Prope est verbum Dei, id est ratione consonans.* Notat propitiationem, unde David : *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum.**

*Propheta, proprie ille qui divina inspiratione occultos rerum eventus denuntiat. Dicitur expositus sacra Scriptura, unde Apostolus ait, quod Dominus in Ecclesia alios constituit apostolos, alios prophetas, id est sacras Scripturas expositores. Dicitur sapiens a Deo instrutus, unde Dominus ad Abimelech de Abraham ait : *Nunc igitur reddite viro suo uxorem, quia propheta est.* Dicitur ille qui fingit se esse prophetam, unde pseudoprophetæ aliquando prophetæ dicti sunt.*

*Prophetare, nihil aliud est quam divina inspiratione occultos rerum eventus immobili veritate denuntiare. Notat etiam propheticam orationem proferre, unde : *Caiphas autem cum esset pontifex anni illius, prophetizavit, dicens : Expedit, etc.* Non enim fuit propheta quantum ad ipsum, sed quantum ad nos ; Caiphas enim non protulit hoc intentione prophetandi. Fidelis tamen in hac oratione intellegit prophetam quantum ad Christi mortem factam pro redemptione generis humani. Notat sacram Scripturam expondere, unde Apostolus ait : *Melius est prophetizare quam loqui linguis.* Notat aliena loqui, unde legitur Saulum prophetasse, id est aliena locutum fuisse.*

Prophetissa ; mulier prophetans, unde in lege Maria, soror Moysi, dicta est prophetissa, vel Debora. Fortasse Maria non est dicta prophetissa.

quia prophetizaverit, sed quia canticum Moysi pro-tulit, in quo multa propheticæ dicta sunt quæ fortasse non intellexit. Dicitur Spiritus sanctus, unde: *Accessi ad prop̄hetissam*, id est ad Spiritum sanctum, qui ideo dicitur prophetissa, quia per eum revelantur mysteria. Ideo autem femineo genere designatur, quia hoc nomen *Ruha*, quod æquipollit huic nominis *spiritus*, apud Hebreos est seminini generis, vel quia in spiritualibus donis est secundus, prophetissa non propheta dictus est; prophetam autem ad Spiritum sanctum procedere vel accedere nihil aliud est quam ei areana celestia revelari.

Proprium, suum; unde Joannes: *In propria venit*. Dicitur appropriatum, unde sic potest exponi prædicta auctoritas: *In propria venit*, id est in humana natura sibi appropriata et mundi, qualiter debet eum assumere, et haec dictio *propria* sit ablative casus. Dicitur consubstantiale, unde Apostolus: *Proprio Filio suo non pepercit Deus*. Dicitur etiam illud quod aliqui soli convenient, unde in oratione: *Deus cui proprium est misereri*, etc.

Propter aliquando notat suum, unde David: *Propter te mortificam tota die*. Notat utilitatem, unde: *Qui propter nos homines, et propter nostram salutem*. Notat causam finalm, unde Apostolus: *Propter quod datum est ei uenit*. Notat causam formalē vel impulsivam, unde in Cantico dicitur: *Uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos*. Ponitur etiam pro secundum, unde David: *Salvum me fac propter misericordiam tuam*; pro ne etiam ponitur, unde Apostolus, præcipit mulieribus ut se velent propter angelos, id est ne angeli, id est sacerdotes, vidant eas, etc.

Proximus. Dicitur aliquis proximus ratione loci, unde dicitur: *Vocabis proximum tuum qui vicinus est domui tuo*. Ratione temporis, unde in Evangelio: *Erat autem proximum Pascha*, et alibi: *Quoniam tribulatio proxima est*, id est passio proxima est tempore. Ratione conformitatis sive imitationis actione, unde boni dicuntur Deo similes, quia sunt ei in bonitate conformati, ut in Catone:

Proximus ille Deo est qui scit ratione tacere.
Ratione primitiva originis, secundum quam acceptio-nem quilibet est proximus, unde dicitur in lege: *Diligis proximum tuum sicut te*. Dicitur etiam ratione impensi beneficij, unde in Evangelio: *Quis fuit proximus illi qui incidit in latrones?* Ratione cognationis, unde dictum est Iudeis: *Non senerabis proximo tuo*; et alibi: *Elongasti a me amicum et proximum*, id est cognatum.

Pruina, proprie. Dicitur beneficium continentiae quo concupiscentia carnis tepet vel contrahitur, unde David: *Quia factus sum sicut eter in pruina*. Eter est caro nostra, pruina coeleste beneficium, quo quasi gelu concupiscentia carnis refrenatur. Dicitur malus, unde sic potest exponi prædicta auctoritas: *Factus sum sicut eter in pruina*, id est inter malos mihi commissa retuens. Dicitur car-nale desiderium, unde alio modo potest exponi:

A *Factus sum sicut eter in pruina*, id est, sicut eter non scutis pruinam, ita in me extixi carnale deside-riam. Dicitur temporalis tribulatio, unde Salomon: *Qui effugierit pruinam, cadet super eum nix*, id est qui noluerit in praesenti pati tribulationem, æter-nam incurrit damnationem.

Pruna, proprie. Dicitur mens terrena, concipi-scentia ardens, sicut ad Job de diabolo voce Dominica dicitur: *Haltus ejus prunas ardore facit*. Per prunas successas in terrenis concupiscentiis reprobo-rum hominum mentes intelligimus. Tanto ergo malignus spiritus halitus in prnns fiat, quanto per occultam suggestionem humanas mentes ad illicitis inflammat. Dicitur charitas, unde Salomon: *Et prunas congregabis super caput ejus*, id est ad cha-ritatem mutabis.

B *Psalterium*, instrumentum organicum, quod a superiori parte per manum tactum reddit sonum. Dicitur etiam liber David qui decantatur ad sonum illius instrumenti. Dicitur mentis devotio, unde David: *Psalterium jucundum cum cithara*. Dicitur observatio Decalogi, unde David in Psalmo: *Decachordo cum cithara*. Dicitur etiam divina Christi natura, unde in Psalmo: *Laudate eum in psalterio et cithara*, id est secundum divinam natu-ratim et humanam. Dicitur Christi caro secundum quam surrexit et ascendit in celum, unde David: *Exsurge, gloria mea; exsurge, psalterium et cithara*. Psalmus dicitur modalatio prædicti instrumenti ad tactum manus facta. Dicitur etiam particula Psal-terii justa illam modulationem decantata, unde: *In fine psalmi David*. Dicitur laus divina, unde David: *Laudate Dominum quoniam bonus est psal-mus*, id est quoniam bona est laus divina. Dicitur etiam bona operatio, unde in Psalmo: *Sic psalmum dicam nomini tuo*, id est bene operabor ad laudem tuam. Dicitur etiam sacra Scriptura, unde David: *Confiebor tibi in vasis psalmi*, id est in diversis partibus sacrae Scripturae, in quibus continentur spirituales intelligentias tanquam in vasis pocula.

D *Puer*, proprie, et dicitur puer a pure, id est a custodia, quia sub custodia est. Dicitur fatuus, et tunc a pueritate, unde Isaías: *Maledictus puer centum annorum*. Et Dominus post resurrectionem suam discipulos ineruditos vocat pueros, dicens: *Pueri, nunquid pulmentarium habetis?* Christus propter sui innocentiam et humilitatem dicitur puer, unde Isaías: *Puer natus est nobis*. Dicitur servus, et dicitur a pure, id est custodia, quia, sicut puer est sub custodia, ita et servus; unde legitur quod audiens Herodes famam Jesu Christi, dixit pue-ris suis, id est servis suis. Dicitur purus vel justus, et tunc dicitur a puritate; unde Dominus ait in Luca: *Pueri mei mecum sunt in cubili*, id est sancti in æterna beatitudine.

Pugillus, proprie, est diminutivum hujus no-minis, *pugnus*. Dicitur id quod continetur pugno, unde legitur in Exodo quod super mensam erant duodecim panes propositionis, et super singulos

patenæ aureæ cum pugillo thuris. Dicitur divina A atque impios justo judicio Dominus in pulvere abscondit, quia eorum corda ipsis, quæ, despecto Creatoris amore, eligunt, opprimi terrenis negotiis permittit. Dicitur caligo terrenæ cogitationis, unde Job : *Induta est cara mea putredine et sordibus pulveris*, quasi dicat : Carnalem vitam quam patior aut tabes lubrice operationis polluit, aut ex vi torum memoria caligo miseræ cogitationis premit.

Pugna, proprie, etiam controversia verborum, quando non iure est contradicatio quæ apud rhetorem antinomia dicitur; unde Apostolus ait : *Nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum, etc.*

Pulchritudo, proprie. Dicitur decor virtutum Ecclesiæ, unde : *Pulchritudo agri mecum est*. Dicitur immutabilitas divina, unde in passione beatæ Agnetis : *Cujus pulchritudinem sol et luna mirantur*. Dicitur plenitudo gratiarum Christi, unde David : *Specie tua et pulchritudine tua*. Dicitur munditia a peccatis, unde idem : *Confessio et pulchritudo*.

Pulex, proprie. Aliquando notat utilitatem et dejectionem, unde David ait ad Saulem in libro Regum : *Ut quid persequeris canem mortuum et pulicem vivum?*

Puttus. Dicitur subditus pravi prælati, unde David : *Et puttis corvorum invocantibus eum*. Dicitur qui per passionem Christum imitatur, unde Job : *Pulli aquilæ lambunt sanguinem*. Dicitur fidelis qui reficitur corpore et sanguine Christi, unde prædicta auctoritas de fideli potest exponi. Dicitur poenitens, unde Ezechias : *Sicut pusillus hirundinis, sic clamabo*. Hirundo tempore hiemis recedit, tempore caloris accedit: unde per hirundinem eleganter figuratur Deus, qui in gelidio insidelitatis recedit ab homine, in fervore charitatis accedit ad hominem; unde per pullum hirundinis figuratur poenitens, qui per gratia renovationem Dei filius fit, et est quasi hirundinis filius, et non clamat ad alium pro remissione peccatorum nisi ad Deum.

Pulsare, proprie. Notat in oratione perseverare, unde Dominus : *Pulsate, et sperietur vobis*. Notat frequenter admonere, unde Joannes de Christo ait : *Ecce pulsus ad ostium*, id est frequenter vos admoneo ut convertamini.

Pulvis, proprie. Dicitur peccator, quia, sicut pulvis sterilis est, nec humore solidatur et levì flatu venti dispergitur, ita peccator sterilis est ab omnibus operibus, nec imbre coelestis gratiæ irrigatur et levì flatu superbìæ dispergitur; unde David : *Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis*. Dicitur veniale peccatum, unde Dominus in Evangelio : *Excute pulvrem de pedibus vestris*, id est venialis peccata ab affectibus mentis. Dicuntur discipuli Christi in passione a fide alieni, unde Job : *Ecce nunc in pulvere dormiam*. Dicitur conventus virtutum, unde in Cantico : *Quæ est ista quæ ascendit, etc.; et universi pulveris?* Aliquando notat dejectionem vel vilitatem, unde Abraham ait ad Dominum : *Audiat me Dominus Deus, cum sim pulvis et cinis*. Aliquando notat poenitentiam, unde Isaías : *Sede in pulvere, filia Sion*, id est humiliare per poenitentiam. Dicitur terrenum negotium vel desiderium; et sic de superbis ad Job a Domino dicitur : *Absconde eos in pulvere simul, et facies eorum demerge in foveam*. Superbos enim

A atque impios justo judicio Dominus in pulvere abscondit, quia eorum corda ipsis, quæ, despecto Creatoris amore, eligunt, opprimi terrenis negotiis permittit. Dicitur caligo terrenæ cogitationis, unde Job : *Induta est cara mea putredine et sordibus pulveris*, quasi dicat : Carnalem vitam quam patior aut tabes lubrice operationis polluit, aut ex vi torum memoria caligo miseræ cogitationis premit.

Pungere, proprie. Notat transfigere, unde propheta de malis dicit : *Viderunt in quem pupugerunt*. Notat exercere, unde Salomon : *Punge oculum et producet lacrymas*, id est exerce animum et producit cum labore irruunt. Notat conterere, unde solet dici : *Iste compunctus est ad paenitentiam*.

Pupilla, proprie. Dicitur etiam humana Christi natura quasi oculus Patris. Et sicut per pupillum dirigitur radius interior ad exteriora, ita Dei Sapientia venit ad nos mediante humana natura; unde David : *Custodi nos ut pupillam oculi*.

Pupillus, proprie. Dicitur sanctus cui mortuus est pater mundus et mater concupiscentia, unde David : *Judicare pupillo et humili, ut non apponat malignificare, etc.*

Purgare, proprie. Notat ventilare, unde de Christo ait Evangelista quod purgabit aream suam. Notat peccatum remittere, unde legitur in Malach. quod purgabit filios Levi, id est fidelibus remittit peccata.

Pusillus, proprie. Dicitur etiam humilis, unde in Evangelio : *Nolite timere, pusillus greci*. Dicitur meticulosus, unde et pusillanimus dicitur, quasi habens pusillum animum.

Putatio dicitur opinio, quod derivatur a *puto, tas*, quod est *opinari*. Dicitur abscisio superfluirum a vincis vel arboribus, et secundum hoc derivatur a *puto, tas* quod est *purga*, *as*. Dicitur peccatorum purgatio, unde in Cant. : *Tempus putationis advenit*. Tempus putationis dicitur tempus gratiæ, in quo homines a vitiis sunt purgati per gratiam Jesu Christi.

Puteus, proprie. Dicitur etiam Ecclesia; quia, sicut puteus propinat materialem potum, ita Ecclesia spiritualem, unde in Cant. : *Fons hortorum, puteus aquarum viventium*, etc. Dicitur hereticus, unde Joannes : *Ascendit fumus putei*, id est prava doctrina hereticorum. Dicitur profunditas peccati, unde David : *Non claudat super me puteus os suum*. Dicitur infernus, ut in eodem exemplo secundum aliam expositionem.

Putredo, proprie. Dicitur etiam concupiscentia, unde Job : *Putredini dixi : Pater meus es*. Dicitur peccatum, unde Habac. : *Introeat putredo in ossibus meis*.

Putreare, proprie. Notat corrumpi peccato, unde David : *Putrurunt et corruptæ sunt*. Notat in peccato perseverare, uode propheta : *Computruerunt jumenta in stercore suo*.

Putridum, proprie. Dicitur etiam hereticus, qui

dicitur putridum membrum Ecclesiæ, quia et se A culus vitæ, unde in carmine quodam quidam rhythmicus ait :

*In extremo vitæ pyrgo
Nos tuere, pia Virgo.*

Pyrgus dicitur punctus scacarii. Dicunt etiam arti-

Q

Quadrans dicitur minimum pondus quod continet duo minuta, unde legitur quod mulier paupercula obtulit duo minuta, quod est quadrans. Dicitur etiam minimum peccatum, unde in Evangelio : *Amen dico tibi : Non exies inde donec reddas novissimum quadrantem*, id est luas etiam minimum peccatum, quod nunquam erit, etc. Vel quadrans novissimus dicitur terra, quia quatuor sunt elementa et inferior quadrans est terra et deterior, ignis significat charitatem, aer vitam eternam, aqua baptisnum, terra omnem corruptionem; et hoc est *donec persolvat novissimum quadrantem*, id est omnia peccata qua per terram designantur.

Quadriga, proprie. Dicitur evangelica doctrina, quæ quatuor rotis, id est quatuor evangelistis innititur; quæ quadriga dicitur esse Aminadab, id est Christi; Aminadab enim interpretatur *spontaneus*, Christus autem spontanea se obtulit Deo Patri in ara crucis; unde in Cant. : *Anima mea turbata est valde propter quadrigas Aminadab*, hic autem quadriga ideo dicitur esse Christi, quia de Christo evangelica doctrina edita est et ad Deum tendit, et per eam fides Christi per universum orbem dilatata est. Dicitur conuentus sanctorum, unde Habac. : *Et quadriga tua salratio*.

Quadruplex voce est singulare, significatione plurale, æquipollent enim huic nomini quatuor, ut sit sensus : *Quadruplex est intelligentia sacrae Scriptura*, id est quatuor sunt intelligentias sacrae Scripturæ. Aliquando non referunt ad pluralitatem rei sed modi, ut cum dicitur : *Quadruplex e.t. sacra Scriptura*, id est quadruplex intelligitur. Aliquando etiam dicitur quadruplex, id est quater iteratum, unde Hieronymus in *Prologo* ait Jeremiam planisse destructionem Jerusalem quadruplici alphabeto, id est alphabeto quater repetito, quia quater repetit litteras alphabetti secundum ordines earum apponendo initii versuum.

Quadrus vel quadratus lapis habens quatuor latera æqualia. Dicitur etiam sanctis virtutibus quadratus, unde legitur in Apoc. quod cœlestis Jerusalem ædificata est ex lapidibus quadratis, id est sanctis.

Quærere proprie. Signat etiam imitari, quia qui alium querit, ejus vestigia sequitur; unde Isaías . *Quærite Dominum dum inveniri potest, querite, et invenietis*. Notat interrogare, unde Dominus per prophetam ait : *Inventus sum a non querentibus me*, id est a gentibus quæ non interrogabant de me. Notat investigare, unde : *Quisvis et non inveni, id est investigavi in sacris Scripturis Iesum*, sed cum non

inveni per pœnitentiam, id est per intelligentiam.

B *Quæstio*. Dicitur propositio in dubitatione adducta, ut si queratur utrum aliquis justus salveretur ex meritis. Dicitur etiam quæstio illud dubitabile de quo sit quæstio, secundum quod quæstio dividitur in questionem querentem et quæsitam. Dicitur etiam responsio quæ extorquetur a reo per tormenta, unde legitur quæstionibus credere oportere, unde quæstionarii dicuntur carnifex qui a reis extorquent veritatem per tormenta.

Qualis aliquando ponitur infinita, unde : *Deus non est qualis*, id est sine qualitate. Ponitur interrogative et significat qualitatem, unde dicitur in Cant. : *Qualis est dilectus tuus*. Ponitur relative et prædicat divinam naturam, ut cum dicitur : *Qualis Pater, talis Filius*. Et est sensus : Quocunque nomine qualitativo de Patre predicatorum divina natura, co nomine prædicatur de Filio, ut, si Pater est justus, Filius est justus; si Pater est bonus, Filius est bonus. Eadem sunt etiam officia hujus nominis *quantus* in sacra Scriptura quæ sunt hujus nominis *qualis*.

Quam ponitur comparative, unde Cain : *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear*, id est iniquitas mea non meretur veniam, vel iniquitatem non debetur venia. Tenetur etiam elective sive negative, unde David : *Bonum est sperare in Domino quam sperare in principibus*. Tenetur admirative vel commendative, unde David : *Ecce quam bonum et quam jocundum*. Ponitur copulative, unde : *Tam bonis avum malis reddet Deus secundum merita*, id est bonis et malis. Tenetur æquiparative, unde Statius : *Bonus est Deus quam justus*, id est æque bonus et justus. Et Seneca dicit : *Æque sit tibi laudari a turpibus quam laudari ob turpia*.

D *Quanda* notat æternitatem, unde Boetius : *Fuit quando fuit tempus*. Notat tempus, et tunc quandoque interrogative tenetur, unde David : *Quando veniam et apparebo*. Ponitur infinita, unde David : *Ne quando rapiat ut leo animam meam*. Ponitur relative, unde Dominus ait Samaritanæ : *Erit tempus quando hic nec ibi adorabitur Deus*, id est in quo tempore.

Quartus. Aliquando notat ordinem in dignitate, ut si dicam : *Iste tenet quartum locum in Ecclesia*. Aliquando notat ordinem in mundo, unde in Dan. : *Ecce video quatuor viros ambulantes in medio ignis, et species quarti similis est Filio Dei*. Aliquando notat ordinem in tempore, unde legitur : *Job fuit quartus in Esan*. Aliquando notat ordinem in loco, juxta quod solet dici : *Iste vel iste sedet quartus in mensa*.

Quasi, proprie. Notat rei veritatem, unde Joannes: *Vidimus gloriam ejus quasi Unigeniti a Patre*, id est revera Unigeniti. Ponitur dubitative pro circiter, unde Lucas: *Erat illuc incipiens quasi uanorum triginta*. Notat rei similitudinem, unde Job: *Quasi flos egreditur et conteritur*. Item: *Quae est ista qua ascendit quasi aurora*. Notat improportionem, unde Dominus: *Judicabit quasi potens crapulatus a vino*.

Quassatio. Dicitur proprie rei contritio. Dicitur etiam vindicta Dei, unde David: *Et cessavit quassatio*, id est vindicta exsecutio quam exercuit Deus in filiis Israel, etc.

Que quandoque ponitur expletive, ut hic: *Dixit que Deus*. Ponitur copulative. Ponitur etiam similitudinarie, ut patet in diversis exemplis.

Quercus proprie arbor. Dicitur aliquis sublimis in dignitate sacerulari, unde propheta: *Exaltabitur Dominus super quercus Basan*. Dicitur fidelis: *Ei erit in ostensione sicut terebinthus, et sicut quercus que project fructus suos, semen sanctum erit id quod steterit in ea*.

Questus proprie dicitur lucrum. Dicitur etiam pietas, unde Paulus: *Est autem questus magnus pietas cum sufficientia*.

Quia ponitur expletive, ponitur causaliter quod patet. Ponitur pro *quod*, ut in Evangelio: *Dixi vobis quia ego sum*, id est quod ego sum. Notat facilitatem, unde Apostolus: *Misericordiam consecutus sum, quia per ignorantiam persecutus sum Ecclesiam Dei*, id est faciliter misericordiam consequetus propter ignorantiam.

Quidam quandoque notat partitionem, ut cum dico: *Quidam homo currit*; et alibi in Evangelio: *Sunt quidam de stantibus*. Quandoque notat proprietatem, unde Boetius: *Cœcitus est quædam forma, quasi dicat: Non est proprie forma*. Quandoque notat rei ignorantiam, unde Christus de semetipso ait: *Quidam homo fecit eamnam magnum*. Notat ignobilitatem vel dejectionem, unde in passione Christi legitur: *Angariaverunt quemdam Simonem Cyrenum*, id est ignobilem et defectum, et in Act. apost.: *Quidam Simon*, id est ignobilis.

Quin est conjunctio adversativa. Aliquando ponitur adversativa, unde dicimus: *Non dimittam quin faciam illud*. Ponitur elective, unde Lucas: *Quinimo quin*, id est *cur non*, et tunc *imo non* pon-

A tur adversative, sed elective, *vel quinimo* est una dictio, et ponitur pro *imo*.

Quis aliquando notat impossibilitatem, unde Isaías: *Generationem ejus quis enarrabit?* Notat charitatem, unde Psalmista: *Quis est homo, quod memor es ejus?* id est quam vilis est et quam fragilis. Notat quantitatem, unde David: *Quis est homo qui vivet et non videbit mortem?* id est quantus. Notat admirationem, unde Isaías: *Quis est ille qui renit de Edom?* Admirantur angeli ascensum Christi in coelum, et ideo querunt, dicentes: *Quis est ille?* Notat remotionem, unde David: *Quis similis tu in diis, Domine?* Notat similitudinem, unde Job: *Quis potest facere mundum de innundo?* Notat dubitationem, unde in Evangelio: *Tu quis es, ut responsum demus his?* Notat originem vel patriam, unde Adrasius, querens originem vel patriam Polynicis, ait:

Quis Argos advenias?

id est de qua gente vel patria. Et si quis communiter in sacra Scriptura querit vel proprietatem rei vel nomen vel originem, ut de assumptione beatæ Virginis: *Quae est ista qua ascendit sicut aurora consurgens, pulchra, etc?* Vel secundo modo, quis querit de qualitate, id est substantia rei, qualitas illa substantia, ut *quis est hic*, si quis quereret de nocte de aliquo superveniente, nesciens an homo vel brutum, vir vel esset femina, querit de substantia rei in se.

B C *Quod* ponitur determinative, unde Dominus ad Satan: *Nunquid considerasti servum meum Job quo non sit ei similis in terra?* Ponitur causaliter, unde Dominus: *Eo quod non cognoristi tempus*. Ponitur adjunctive pro *ut*, unde in Judic. Axa ad patrem: *Volo quod des mihi irriguum inferius*. Ponitur comitative, unde: *Deus in eo quod est justus miseretur*.

Quoniam est conjunctio rationalis. Quandoque ponitur significative, unde in Evangelio: *Remissa sunt ei peccata multa quoniam dilexit multum*, id est remissio multorum peccatorum sicut signum multæ dilectionis in Maria Magdalena. Quandoque notat causam ex premissis, ut David: *Sutum me fecit, quoniam voluit me*. Quandoque notat causam ex subsequentibus, ut in Psalmo: *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa, dentes peccatorum contrivisti*.

R

Radix, proprie. Dicitur origo, unde in Epistola ad Tim.: *Cupiditas est radix omnium malorum*. Dicitur incarnationis Dominica, unde Job in persona Ecclesiae: *Radix mea aperta est secus aquas*. Per radicem Ecclesiae ipsam incarnationem Redemptoris intelligimus, quæ juxta aquam aperta est dum Dominus invisibilis per assumptionem humanitatis sue patuit aspectibus visionis nostræ, unde David: *Et erit*

tangquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, qui sunt quotidiani transitus deficientium populum. Dicitur sancta prædictio, unde Job de justo sub appellatione ligni ait: *Si scuerit in terra radix ejus, et in pulvere mortuus fuerit truncus illius. Ad odorem aquæ germinabit et faciet comam quasi cum primum plantatum est*. Per radicem justi sancta prædictio, quia ab ipsa oritur et de ipsa subsistit.

Terra vel pulvis peccator est cui Conditoris vox A canis projecta reddit eam mutum; quia frequenter prælatus a correctione vel ab Ecclesiæ sententia ex elatione cessat (65), tactus timore mundano vel amore terreno.

Rapere, proprie, mereri; unde Christus: *Quæ rapui exsolvemam.* Notat seducere, unde David: *Ne quando rapiat ut leo animam meam.*

Antichristo dicitur: *Evelles radicem tuam de terra viventium*, id est illos quibus inniter vel qui te sustentant. Dicitur Christus, unde Isaías: *In die illa erit radix Jesse qui stat.* Dicitur charitas, unde in Evangelio: *Et hi radicem non habent.* Dicitur intentio, unde in Evangelio: *Et securis ad radicem arboris posita est*, id est, Deus non judicat nisi secundum intentionem. Dicitur finis, unde sic potest exponi prædicta auctorius: *Jam securis ad radicem arboris posita est*, id est Deus judicat finem hominis vel operis. Dicitur prædecessor, unde: *Ereditetur virga de radice Jesse*; et Apostolus: *Si radix sancta, et rami.* Dicitur occulta cogitatio, unde per Job de divite iniquo dicitur: *Non inhabitabitur, nec perseverabit substantia ejus nec mittet in terram radicem suam*; illa virtutibus radicatur ejus mentem inhabitat Deus, sed quia superbi cogitatio sub auctoris sui gratia non inhabitatur, profecto virtutibus non radicatur, propter hoc quod interius est vacuus; dicitur non inhabitabitur; propter hoc vero quod transitorium recte sequitur: *Nec perseverabit substantia ejus*; unde et aperte subjungitur: *Nec mittet in terram radicem suam*, per terram aeterna beatitudine figuratur. Iniquus ergo in terram radicem suam non mittit, quia nunquam ad aeternæ vitæ desiderium cordis sui cogitationem plantat.

Ramus, proprie. Aliquis ab aliquo descendens, qui metaphorice dicitur ramus; quia, sicuti rami procedunt ab arboribus, sic posteri ex prædecessoribus; unde Apostolus: *Si radix sancta, et rami*, id est posteri. Dicitur opus, unde per prophetam Veritas ait, antiquorum hostium malitiæ signans: *Posuit vineam desertam vel in desertum, scum decorticavit, expoliavit eam; alibi: Fructi sunt rami ejus; insidientibus quippe malignis spiritibus Dei vinea in desertum ponitur, cum plena virtutibus anima humanae laudis cupiditate dissipatur.* Ficum Dei gens ista decorticat, quia seductam mentem in favoris appetitum rapiens, quo hanc ad ostentationem pertrahat, tegmen ei humilitatis tollit. Eamque expoliat, quoniam, subducto cortice, rami sici hujus arcuunt, ubi solerter intuendum est facta arrogantium humanis oculis ostensa; unde: *Placeare cupiunt, inde siccantur.*

Rana, proprie. Dicitur philosophus ranæ comparabilis propter inundantiam sermonis, unde David: *Et dedit terram eorum*, quia philosophi et heretici circa terrena versantur. Dicitur timor mundanus vel amor terrenus, unde dicitur quod rana in os

(65) Forte rectius legeretur, a correctione vel ab ecclesiastice sententie elatione cessat. Edit., a cor-

Rapina proprie dicitur usurpatio rei alienæ, unde Paulus ait de Christo quod non arbitrativus est rapinam esse aequalem Deo, quia aequalis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem.

BRatio est potentia animæ qua anima comprehendit inherentiam proprietatis in subjecto, secundum quam considerat quid res, quanta res, qualis res; unde Augustinus: *Quinque sunt digressiones animæ: sensus, imaginatio, ratio, intellectus, intelligentia.* Boetius etiam ait in libro *De Trinitate* in naturalibus igitur rationabiliter, in mathematicis disciplinabiliter, in divinis intellectualiter versare oportet. Dicitur vis animæ qua anima moveatur ad contemplationem coelestium, juxta quam acceptiōnem solet fieri distinctio inter sensualitatem atque rationem. Dicitur ratio, concinnatio; unde Hieronymus dicit quod Christus Iudeos confudit ratione bifurca. Dicitur instrucio, unde Apostolus ait quod fidei tenetur reddere rationem omnipotenti Deo de fide. Dicitur causa, unde Greg.: *Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum*, id est cognitio quae habetur de rebus per inferiores causas, id est per substantiales rerum naturas non est tides, sed scientia, juxta quam acceptiōnem solemus dicere: *Quæ est ratio dicti?* Dicitur computatio, unde in Evangelio: *Redde rationem villationis tuæ.* Dicitur etiam dialectica, unde Boetius: *Omnis ratio disserendi argumentum est; ratio rei dubiae fidem faciens.* Dicitur firma connexio existentiae ad suum subjectum, unde Hilarius: *Veritas est ratio substantia rei*, id est rata connexio substancialis proprietatis ad suum subjectum. Dicitur vindicta, unde in Evangelio: *De omni verbo otioso reddes rationem*, id est solves pœnam rationabilem. Dicitur Filius Dei qui eadem ratione dicitur Verbum, non ratione verbi prolatiis, sed ratione verbi interioris, id est intellectus vel rationis; quia, sicut ratio vel intellectus procedit ab anima et est divisus ab ea, sic Filius procedit a Patre suo et est distinctus ab eo; unde et apud Græcos dicitur *logos*, id est *ratio*.

DRecedere, proprie. Auxilium differre, unde David: *Uquid recessisti longe?* Notat correctionem non adhibere, unde in propheta ait Dominus ad Synagoga: *Zelus meus recessit a te.* Notat gratiam non apponere, unde legitur in Samuele quod *Spiritus Domini recessit a Saul rego.*

Recensere. Notat iterare, unde legitur in quadam oratione: *Recensita necessitas et iterata nativitatis solemnitate.* Notat connumetare, unde in Numeris, rectione vel ab ecclesiastice sententie Ecclesiæ latione cessat, corrupte.

quod multa millia virorum Israel recensita sunt. A reguli; corda malorum quæ diabolus per malitiam inhabitavit. Manum suam Dominus in foramine reguli vel aspidis misit, quando iniquorum corda divina potestate tenuit, id est comprehensum exinde regulum, id est captivum diabolum traxit. Dicitur Antichristus, siue de quibusdam pravis scriptum est in Isaia : *Ova aspidum ruperunt, telas araneæ texerunt; qui comedenter de ovis eorum, morietur, et quod confotum est, erumpet in regulum.* Ova quippe aspidum hominibus pravis rumpere est malignorum spirituum consilia quæ in eorum cordibus latent pravis operibus aperire. Telas quoque araneæ texere est pro bujus mundi concupiscentia quælibet operari; quæ de nulla stabilitate solidata sunt, ea procul dubio ventus mortalis vite rapit, quod autem dicitur : *Qui comedenter de ovis eorum morietur, quia, qui immundorum spirituum consilia recepit, vitara in se animæ occidit.* Et quod confotum est erumpet in regulum, quia consilium maligni spiritus quod corde tegitur, ad plenam iniquitatem nutritur et tandem in Antichristo complebitur, qui per regnum significatur, quia siue regulus rex est serpentum, ita Antichristus erit princeps malignorum.

Redimere proprie liberare, unde David : Redime a calunia tua hominum. Notat æquivalens pretium pro re empta ponere; unde legitur Christum redimisse genus humanum proprio sanguine, quia cum homo a diabolo emptus esset per superbiam, æquivalens pretium dedit Christus pro liberatione hominis, imo majus, quia major fuit in Christo humilitas quam in Adam superbia.

Referre. Dicitur stare, unde solet dici : *Resert imperatori, id est pertinet ad imperatorem; et secundum hanc significationem hoc verbum est impersonale, et componitur ex res et hoc verbo fert et producitur prima.* Aliquando ponitur ex inseparabili propositione *re et fero, fers,* et secundum hoc ponitur pro hoc verbo *reporto,* secundum quod dicitur filios Israel omnes questiones retulisse ad Samnitem. Notat narrare, secundum quod dicitur : *Relatili mihi hoc, id est narravit.*

Regnare, proprie dominari, unde Apostolus : Regnavit mors ab Adam, et alibi : Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, id est dominetur. Notat regere, unde Deus dicitur regnare in sanctis. Notat gloriari, unde dicitur de justis : Judicabunt nationes, id est regnabunt in æternum.

Regnum, proprie. Dicitur etiam evangelica doctrina, unde Dominus : Penitentiam agite, approximabunt enim regnum celorum. Dicitur etiam Ecclesia militans, unde Dominus : *Simile est regnum cælorum sagenæ.* Dicitur etiam Ecclesia triumphans, unde in Evangelio : *Adveniat regnum tuum,* id est regnum militans ad regnum triumphans. Dicitur etiam æterna patria, unde David : *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum.* Dicitur etiam conventus malorum, unde in Evangelio : *Omne regnum in se dividitur.*

Regula, proprie, regularis ordo vivendi, unde legitur beatum Benedictum scrisse Regulam monachorum. Dicitur etiam instrumentum geometricum, id est virga mensoria. Dicitur evangelica doctrina, unde Apostolus eos quibus scribit, dicit cito cecidisse a regula, id est ab evangelica doctrina.

Regulus proprie, unde Dominus : Erat quidam regulus. Dicitur diabolus, unde Isaías : *Delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis et in caverna*

inhabitavit. Manum suam Dominus in foramine reguli vel aspidis misit, quando iniquorum corda divina potestate tenuit, id est comprehensum exinde regulum, id est captivum diabolum traxit. Dicitur Antichristus, siue de quibusdam pravis scriptum est in Isaia : *Ova aspidum ruperunt, telas araneæ texerunt; qui comedenter de ovis eorum, morietur, et quod confotum est, erumpet in regulum.* Ova quippe aspidum hominibus pravis rumpere est malignorum spirituum consilia quæ in eorum cordibus latent pravis operibus aperire. Telas quoque araneæ texere est pro bujus mundi concupiscentia quælibet operari; quæ de nulla stabilitate solidata sunt, ea procul dubio ventus mortalis vite rapit, quod autem dicitur : *Qui comedenter de ovis eorum morietur, quia, qui immundorum spirituum consilia recepit, vitara in se animæ occidit.* Et quod confotum est erumpet in regulum, quia consilium maligni spiritus quod corde tegitur, ad plenam iniquitatem nutritur et tandem in Antichristo complebitur, qui per regnum significatur, quia siue regulus rex est serpentum, ita Antichristus erit princeps malignorum.

Relinquere, proprie ; gratiam subtrahere, unde in Evangelio : Non vos relinquant orphanos. Notat tribulationibus exponere, unde David : *Deus, Deus meus, etc., quare dereliquisti.* Notat amorem unius ali postponere, unde in Evangelio : *Nisi quis reliquerit patrem, etc., propter me, id est nisi preposuerit amorem divinum amori terrenorum, non est me dignus.* Notat reservare, unde Dominus ad Eliam in lib. Reg. : *Reliqui mihi septem millia virorum qui non curvaverunt genua ante Baal,* id est reservavi mihi.

*Reliquæ, proprie. Dicuntur etiam ea quæ quasi vilia relinquuntur et pauca, secundum quam acceptationem ea quæ ex cibis relinquuntur in mensa dicuntur reliquia. Dicuntur corpora sancctorum quæ respectu animarum, quæ digniores sunt, et quia in terra relinquuntur ut in ipsam resolvantur, reliquæ nuncupantur. Dicitur cupiditas terrena, unde David : *In reliquis tuis preparabis vultum eorum,* id est in cupiditatibus terreni regni quas non amas, *preparabis ad passionem vultum,* id est intentionem, eorum, scilicet Judæorum, quia propter retinendi regni cupiditatem Christum occiderunt. Dicuntur gentiles quos sibi Christus reliquit ad convertendum, unde sic potest expouli predicta auctoritas. In reliquis tuis preparabis vultum eorum, id est in his quos tibi reliquis de genibus assumendos *preparabis vultum,* id est cognitionem tui, *vultum dico eorum,* id est Judæorum, quia illa cognitio eorum deberet esse quibus credita fuerant eloquia legis et prophetarum. Dicuntur bona æterna, unde in Psalmo : *Custodi innocentiam et vide aequitatem, quoniam sunt reliquæ homini pacifico.* Dicitur passio et mors Christi, unde sic possunt predicta verba exponi : *vultum,* id est malam intentionem, eorum *preparasti in reliquis tuis,* id est prepara-*

sti ad passionem tuam et mortem, ut, cum putarent occidere, salus mundi fieret. Paravit ergo Christus intentionem eorum bona de ea disponendo. Dicuntur peccata, unde Psalmista : *Dimiserunt reliquias suas parvulis suis*, id est posterioribus suis reliquerunt peccata clamantes : *Sanguis ejus super nos*. Dicitur maledictio, unde predicta auctoritas sic exponi potest : *Et dimiserunt reliquias suas, scilicet maledictionis, parvulis suis*, id est posterioribus suis. Dicuntur finales Judaei qui ad fidem convertentur, unde legitur quod *reliquiae Israel salvificent*.

Reminisci proprie factum, unde David : *Reminiscere miserationum tuarum, Domine*, id est exhibe nobis misericordiam sicut exhibuisti antiquis. Notat iudicare, unde in Tob. : *Ne reminiscaris, Domine, iniurias nostras*.

Remittere, proprie, condonare, unde Dominus : *Remittunt tibi peccata tua*. Notat etiam extenuare vel diminuere, unde calor dicitur remitti; et David : *Remitte mihi ut refrigererer*.

Renes, proprie. Dicitur delectatio, unde David : *Scrutans renes et corda*, quia intendit Deus quid homo cogitet et quid eum deiceat. Dicuntur Iudei de quibus descendit Christus secundum carnem, unde Psalmista : *Usque ad noctem increpauerunt me renes mei*, a quibus descendit secundum carnem, persecuti sunt me usque ad mortem. Dicitur humana Christi natura, unde potest exponi predicta auctoritas : *Increpauerunt*, etc., id est secundum humanam naturam, perductus sum usque ad mortem.

Replevere, proprie in omnibus essentialiter esse, unde : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*, id est Spiritus sanctus est essentialiter in omnibus vel Spiritus Domini, qui est Dominus, ut transitivum legatur. Notat plenitudinem gratiae conferre, unde potest sic exponi : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*, id est Spiritus sanctus contulit Ecclesie plenitudinem gratiarum, quae Ecclesia dicitur orbis terrarum, quia de diversis partibus orbis collecta.

Reptile. Dicitur pisces, unde in Gen. : *Producant aquæ reptile animæ viventis*. Pisces vocal Moyses reptilia, quia impetu quadam se rapiunt. Dicitur animal quod circa terram movetur, vel ore se trahens ut vernis vel serpens, vi castrorum (*sia*) se rapiens ut coluber, vel pedibus repens ut lacerta vel botrata, unde : *Producat terra animam viventem in genere suo jumenta et reptilia*. Dicitur homo curis terrenorum intendens quasi circa terrena repens, unde David : *Hoc mare magnum*, etc., *illuc reptilia*.

Res aliquando ita large sumitur quod tres personæ in Trinitate dicuntur res, unde Augustinus *Rerum aliae sunt frumentum, aliae quibus utendum*. Restringitur aliquando Ecclesia in corpore, unde Donatus ait quod *nomina sunt significativa aut rerum aut corporum*. Ali quando sola incorporea dicuntur res, quia de his potest haberi vera notitia, unde quia ea corpora rerum dicuntur res, unde et

A ratio que comprehendit corporalia, ratio dicitur, unde rebus ex materia formaque constantibus solus humanus animus existit, qui prout voluit nomina rebus impressit. Dicitur veritas quia solet dici : *Non est in re, vel ut, ita habet se res*. Dicitur carnale commerium, juxta quod dicitur : *Iste habuit rem cum illa*. Dicitur utilitas, unde Apostolus prohibet his quibus scribit ne in eis sit scurilitas quæ ad rem non pertinet, id est inutilis est. Dicitur propositum, unde solet dici : *Nihil ad rem*. Dicitur possessio juxta quod dicitur : *Iste abstulit mihi res meas*. Dicitur persona, unde Gregorius : *Res quæ culpa caret in damnum vocari non convenit*, etc.

Respicere, proprie, misericordiam exhibere, unde B David : *Respic in me et miscrere mei*. Notat approbare, unde legitur in Gen. quod Dominus respexit ad Abel et ad munera ejus, id est Abel approbat. Notat intendere, unde Dominus : *Nemo mittens manum ad aratum et respiciens retro*, id est terrenis intendens, aptus est regno Dei. Notat convertere, unde David : *Respic inimicos meos*, id est converte. Notat pertinere, secundum quod solet dici : *Hoc rescipit illud*, id est pertinet ad illud.

Responsum, proprie, æquipollens alicui vel æquivalens aliud, unde Apostolus dicit se habuisse responsum mortis, id est sustinuisse passionem æquipollentem morti. Dicitur inspiratio divina, unde legitur de Simeone quod accepit responsum a Domino non viro. Dicitur instructio, unde legitur de magis in Evangelio quod *responso accepto in somnis*. Dicitur consilium prudentis editum ad consolationem alicujus, unde in legibus legitur de responsis prudentium.

Rete, proprie. Dicitur etiam prædicatio, unde dicitur retia Petri modo laxantur in capturam, modo complicantur, quia non omne tempus habile doctrina; quia, sicut pisces retinuerunt reti, ita homines prædicatione, unde Dominus : *Luxate retia vestra in capturam*. Dicitur diaboli deceptio, unde David : *Cadent in retiaculum ejus peccatores*. Dicitur haereticæ persuasio, unde Salomon : *Frustra jacit rete ante oculos pennatorum*, quia sancti, qui sunt pennati virtutibus, non decipiuntur haereticorum D persuasione.

Retra notat posteritatem temporis vel loci, quod patet. Notat subjectionem, unde Christus ait ad Petrum : *Vade retro, Satan*, ac si diceret : Nulli mihi adversari, sed subiecias mihi. Notat dejectionem, unde Dominus : *Nemo mittens manum in aratum et respiciens retro*, id est ad terrena quæ vilia sunt et dejecta. Notat præteritionem, unde legitur quod Ezechiel viderit *animalia, plena oculis ante et retro*; animalia ista sunt evangeliste qui habent oculos ante et retro, id est intellectum præteriorum et futurorum. Notat semiplenam cognitionem, unde Joannes dicit se audisse vocem retro, ad significandum quia plena, scientia de divinis non potest haberi in presenti.

Reverti, proprie. Ad Deum per gratiam accedere. **A** Unde in Cant. : *Revertere, revertere, Sunamitis.* Notat recordari, unde in Act. apostolorum : *Petrus autem ad se reversus, ait, id est recordatus eorum quae viderat. Notat beneficium conferre*, unde in Gen. angelus ad Abram : *Juxta condictum revertar ad te hoc eodem tempore*, vita comite, id est eodem die, revoluto anno, faciam ut habeas filium: Et hoc est quod dicitur : *Et habebit Sara filium.*

Rex, proprie. Dicitur sanctus qui se et alios regit, unde David : *Et nunc, reges, intelligite.* Dicitur angelus, unde Job : *Nunc dormiens silerem et somno meo quiescerem coram regibus et consulibus terrae.* Dicitur Christus qui nos regit, unde Psalmista : *go autem constitutus sum rex.* Dicitur diabolus, unde in Apoc. de malis dicitur quod habent super se regem angelum abyssi. Dicitur Deus aeternitatis qui est *Rex regum et Dominus dominantium.*

Rhamnus, proprie. Dicitur peccatum, unde David : *Priusquam produceret spinas vestras rhamnus.* Rhamnus producit spinas, id est tormenta. Rhamnus frutex est primo mollis, cum est adulta spinas emittit, sic peccatum primo delectat, postea pungit. Dicitur gehenna, et secundum hoc alia reputitur littera in Psalmo : *hoc scilicet : Priusquam producerent spinæ rhamnum*, id est peccata gehennam.

Rhinoceros idem est quod unicornis et dicitur rhinoceros a rinos quod est naris, et ceros; quod est cornu, quia unicum cornu habet in nare. Dicitur potens in hoc saeculo, unde voce Dominicana ad Job dicitur : *Nunquid vellet rhinoceros servire tibi?* quasi dicat: Nunquid hi qui fauna elatione superbunt, sine meis adjutoriis tuae prædicatione subducent. Dicitur diabolus, unde in Job : *Nunquid alligabis rhinocerotem ad arandum loco tuo?* Solus enim Christus diabolum alligavit et potestatem ejus inserviavit.

Rivus, proprie. Dicitur principatus, unde Isaías ait quod Dominus percavat flumen Aegypti in septem rives, id est principatus Aegypti dividit in septem principatus, quod factum est tempore Augusti Cæsaris qui sibi subjugata Aegyptio, ut regni Aegypti minoreret potestatem, in Aegypto constituit principatus septem. Dicitur mortale peccatum, unde dicitur Dominus percessus flumen Aegypti in septem rivulos, quia cum Christus venit in carne, concupiscentiam destruxit in septem capitalibus viiis. Dicitur motus concupiscentiae, unde legitur in Pentateuca quod oculi primorum parentum aperi sunt per peccatum, id est rivuli concupiscentiarum. Dicuntur sententiae sacre Scripturae, unde legitur in Cant. : *Vidi speciosam sicut columbam descendenter desuper rivos aquarum.* Dicitur prædicator, unde David : *Rivos ejus inebrians*, quia primitivi doctores donis sancti Spiritus primo inebrati sunt. Cum autem iæbriantur, generationes Ecclesie multiplicantur, quia cum ubiorem gratiam Spiritus prædicatores accipiunt, fidelium numerus augtur. Et tunc sancta

A Ecclesia in suis stillicidiis lætatur. Per stillicidium quod de tecto eadit in terram significatur gratia Spiritus sancti quæ de celo venit in fidelium cordibus. Dicuntur libri evangelistarum, unde sub typo Ecclesiæ Job loquitur, dicens : *Et petra fundebat mihi olei rivos.* Petra est Christus, qui sicut petra olei rivos fudit, quia de eo diversi libri sacrae Scripturæ exierunt: liber Matthæi, Lucæ, Marci et Joannis. Dicuntur explanationes expositorum sanctæ Scripturæ, unde Isaías : *Locus fluviorum rivi latissimi et potentes.* Dicitur fluens prædicationis, unde Job de Domino ait : *In petris rivos excidit.* Per petras dura corda fidelium accipimus, per rivos fluvios prædicationum intelligimus. In petris ergo Dominus rivos excidit, quia in duris gentilium cordibus fluvios prædicationis aperuit.

Rubrum, proprie. Dicitur eruentatum, unde in Isaia introducuntur angeli loquentes ad Christum, admirantes ejus adventum, in hunc modum : *Quare rubrum est vestimentum tuum*, id est vestimentum humanitatis eruentatum sanguine passionis. Dicitur malitia deformatum, unde Isaías : *Si fuerint peccata vestra rubra sicut vermiculas, vellacula alba erunt.*

Rufus, proprie. Dicitur rubiendus, unde legitur in Reg. quod David erat rufus, id est rubicundus. Dicitur sanguine peccati rubricatus, unde legitur de dracone magno et ruso, id est de diabolo, qui in Isaia dicitur vestimentum contextum sanguine; et alibi legitur de equo ruso per quem intelligitur conuentus malorum.

Ruina, proprie. Dicitur lapsus angelorum, unde David : *Judicabit in nationibus, impletib[us] ruinas;* Christus enim genus humanum sublevante in celum, impletiv[us] ruinas angelorum. Dicitur causa ruine, unde in Evangelio dicitur : *Hoc erit in ruinam et resurrectionem multorum in Israel.* Dicitur destructio, unde David : *Non est ruina maceria.* Maceria dicitur doctrina Pharisæorum, quæ destrui non potuit nisi per Christum Dei omnipotentis Filium.

Rupes, proprie. Dicitur etiam Christus, unde David : *Qui convertit petram in stagnum aquarum et rupem in fontes aquarum.* Christus ante resurrectionem et passionem fuit quasi petra et rupes, quia non fuit intellectus in Scripturis donec ipsi aperitis velut fons influeret atque inundaret in omnes credentes, dicens : *Qui sedit veniat ad me et bibat.* Dicitur potestas mundana, unde in Thren. : *Onagri steterunt in rupibus*, quia in potestatibus hujus mundi confisi sunt. Dicitur gentilis populus qui prius consolidatus fuit in malitia, consequenter ad fidem conversus emisit doctrinæ fluenta, et hoc est : *Qui convertit petram in stagnum aquarum*, id est dura corda Iudeorum ad aquam, id est baptismum; et *rupem*, id est gentiles, *in fontes aquarum*, ut et ipsi emanent irriguos fontes prædicationis.

S

Sabbatum dicitur septima dies septimanæ, unde in Evangelio : *Erat dies magnus ille Sabbati.* Dicitur Sabbathum septimana a dignitate Sabbati, unde in Evangelio : *Jejuno bis in Sabbatho.* Dicitur solemnitas, unde in Thren. : *Viderunt eam hosties et deriserunt Sabbathum ejus.* Dicitur requies, unde dicitur : *Si quis evaserat gladium, ductus in Babylonem servivit regi et filiis eius, donec intraret rex Persarum, ut completeretur sermo Jeremie et cibrarent in terra Sabbathum suum.* Dicitur totum tempus praesentis vite, unde in Evangelio : *Memento observare diem Sabbathi,* id est septenarium praesentis vite feriendo ab omni opere servili a peccato. Dicitur puritas mentis et status æternæ beatitudinis, unde in Isaia : *Erit Sabbathum ex Sabbatho,* id est Sabbathum æternum qui sequitur post Sabbathum peccatoris.

Saccus, proprie. Dicitur humana Christi natura quæ saceo comparater propter asperitatem pœnæ quam assumpsit, et sicut saccus continet frumentum, sic humanitatis natura velavit naturam divinitatis; unde David : *Concidisti saccum meum,* hoc factum est in Christi morte quando anima separata est a corpore; et sequitur : *Et circumcidisti me lætitia;* hoc factum est in resurrectione. Dicitur mortalitas quæ propter sui asperitatem saceo comparatur, unde sic potest exponi predicta auctoritas : *Concidisti saccum meum,* id est liberasti me a mortalitate et sic *circumcidisti me lætitia.* Dicitur cilicium, unde legitur quod Achab rex Israel induitus erat sacco, id est cilicio. Dicitur propheta, quia sicut in saceo continetur frumentum, sic in prophetis medulla intelligentia spiritualis, unde apostoli dicuntur filii excusorum, id est prophetarum, quos quasi saccos excusserunt quando prophetias eorum aperuerunt.

Sacerdos, proprie. Dicitur Christus, unde David : *Tu es sacerdos in æternum.* Dicitur sanctus, unde David : *Sacerdotes tui induantur justitia;* sacerdos dicitur primas, unde in Exodo legitur quod Jetro fuit sacerdos Madian, id est princeps Madianitarum. Dicitur offerens sacrificium pro populo et pro aliis orans, unde Melchisedech dictus est sacerdos Dei altissimi.

Sacerdotum proprie dicitur conventus sanctorum se offerens Deo in sacrificium, unde Petrus in canon. Epistola : *Vos estis genus electum, regale sacerdotium,* id est reges et sacerdotes; reges, quia vos regitis; sacerdotes, quia oleo spirituali inneci estis et vero Deo sacrificium offertis. Dicitur sanctitas, unde in Eccli. : *Et dedit illi sacerdotium magnum.*

Sacramentum, dicitur sacrae rei signum, unde Augustinus : *Sacramentum est invisibilis gratia visibilis forma.* Dicitur sacramentum signatum vel sacram secretum, unde Paulus de incarnatione loquens ait quod illud absconditum fuit a saeculis.

A Dicitur uramentum per sacra firmatum, unde solet dici : *Ille firmat hoc sacramento.*

Sacramentum, proprie locus ubi sacerdos lavat manus post communionem. Dicitur etiam locus quem intrant tantum presbyteri, unde dicitur in concilio Laodicensi : *Non oportet diacones legitimam habere intrandi sacramentum.* Dicitur locus in quo sacra vasa recipiuntur, unde in eodem concilio : *Presbyteri non petant nisi per semetipsos aut per illum qui sacramentum tenet.* Dicitur Ecclesia, unde Prosper ex dictis Augustini : *Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edant.*

Sacrificare, proprie offerre, unde David : *Sacrificabo tibi hostiam laudis.* Notat etiam bene operari, unde David : *Sacrificate sacrificium justitiae.*

B *Sacrificium*, proprie. Dicitur spiritus contributatus, unde David : *Sacrificium Deo spiritus contributatus.* Dicitur bona operatio, unde Psalmista : *Sacrificate sacrificium justitiae.* Dicitur laus divina quæ erit in futuro, unde David : *Sacrificium laudis honorificat me.* Dicuntur injuriaæ et contumelias quas Christus pro nobis tulit, unde Psalmista : *Memor sit omnis sacrificii tui,* id est facias nos memores omnium injuriarum et contumeliarum quas pro nobis tulisti. Dicitur sacramentum eucharistiae, unde sic potest exponi predicta auctoritas : O Ecclesia, Deus sit memor omnis sacrificii tui ad remunerandum te; sacrificium Ecclesiae previdebat propheta per spiritum, quæ offert non sacrificium pecudum sed corporis et sanguinis Domini.

Sacrum, idem quod sanctum, unde ordo dicitur sacer, id est sanctus. Dicitur consecratum, unde chrisma dicitur *sacrum* vel altare dicitur *sacrum*. Dicitur sanctificans, unde verba quæ dicuntur in missa sacra dicuntur, id est *sanificantia.* Notat Deo sacrificium oblatum, unde hostia in Veteri Testamento dicebantur *sacerda.* Dicitur exscrabile, unde in Vita sancti Nicolai :

*Ad quid non mortalia pectora cogit
Auri sacra fames!*

Sagena idem quod rete. Dicitur Ecclesia Dei, unde Matth. : *Simile est regnum caelorum sagena missæ in mare,* quia in sagena continentur boni et mali pisces, id est in Ecclesia boni et mali colliguntur. Dicitur sacra Scriptura, juxta quam significacionem potest exponi predicta auctoritas, quia a sanctis Patribus sacra Scriptura hominibus diversarum partium et proposita et exposita est, et per eam diversi in unitate Ecclesie colliguntur, quorum alii boni, alii mali.

Sagitta, proprie. Dicitur arundo quam mittitur ad similitudinem sagittæ, unde : *Sagitta parvulorum factæ sunt plaga eorum,* id est persecutio[n]es Iudeorum quibus persecuti sunt Christum comparabiles fuerunt sagittis parvulorum, id est efficaces si, [quod] nec Christo nec membris ejus nocue-

runt. Dicuntur verba prædicationis, unde secundum aliam expositionem : *Sagittæ purvulorum factæ sunt plagæ eorum*, quia verba humilium penetraverunt corda sublimium ; recte verba prædicationis sagittis comparantur, quia in eo quod virtuosa fuerunt malorum corda transfigunt. Dicuntur dogmata hæreligorum, unde Psalmista : *Paraverunt sagittas suas in pharetra*, id est hæretici excoigitaverunt prava dogmata ut deciperent simplices, unde sequitur : *Ut sagittent in obscuro rectos corde*, quæ eleganter dicuntur sagittæ, quia, sicut materialis sagittæ vulnerat usque ad mortem corporis, ita illa dogmata etiam vulnerant. Dicitur sacra Scriptura sententia, unde David : *Sagittas suas ardenteribus effecit*, id est Deus sententias sacra Scriptura infleribus charitate ardenteribus effeaces fecit. Quæ eleganter dicuntur sagittæ, quia vulnerant hominem usque ad compunctionem cordis. Dicitur prædicator, unde David : *Sagittæ potensis acuter*; et alibi : *Sicut sagittæ in manu potensis*. Dicitur vindicta, unde legitur : *Inebriabo sagittas meas sanguine*, id est gravissimam vindictam inferam malis pro peccatis eorum. Dicitur diabolus, quia sicut sagitta aliquis punitur, ita per dæmones malos punit Dens; unde et ipse in propheta ait : *Virga furoris mei Assur*, juxta quem sermonem prædicta solet exponi auctoritas : *Inebriabo sagittas meas sanguine*, id est dæmones gravissima poena puniam, ut per sanguinem poena figuretur, per inebriationem gravitas poena. Dicitur levis et aperta tentatio, unde in Psalmo : *A sagittâ volante in die*; quia sagitta in die missa apparet et de facili caveri potest, per eam signatur levis et aperta tentatio. Dicuntur etiam dolii pravorum, unde secundum aliam expositionem : *Paraverunt sagittas suas in pharetra*. Iniqui enim cum dolos excogitant et secretis machinationibus bonis occultant, quasi in pharetra sagittas parant, et in hac presentis vita caligine, velut in obscuro, rectos corde feriunt, quia malitiosa eorum jacula et sentiri possunt et tamen venientia apprehendi non possunt.

Sal, proprie. Dicitur sapientia, unde in Evangelio : *Sit ergo sal sapientiæ in vobis*, id est sapientia; et : *Si sal infatuatum fuerit, in quo salietur*, id est, si prælatus erraverit, a quo corrigetur prælatus. Vel sapientia eleganter dicitur sal, quia, sic ut sal terram sterilem reddit, condit cibos, arect vermes, liberat a putredine carnis : sic prælatus sua sapientia debet carnem suam a pravis operibus sterilem facere, cibos spirituales sapientia condire, vermes pravarum cogitationum arcere, carnem a putredine peccati alienare. Dicitur cibus conditus, unde in Esdra legitur quod memores essent salis quod comedenter in palatio. Dicitur reprehensio vel detracatio, unde venerabilis Seneca [ed Sene]. dicit : *Dentes tui sine sale sint*, id est non habcas verba.

(66) *303as*, ed.

(67) Quædam supplenda videntur, ut sic legatur :

A *Saliuæ*, proprie; infructuosus, qui est sterilis in bonis; unde Josias (66) : *Ac leve non nunquam rosa veritur in saliuæ*; et in Isala : *Pro saliuæ ascendit abies*, id est pro vitiosis ascendent virtutibus exaltata.

B *Saliva*, proprie; discretio sive sapientia; unde Job : *Ut glutiam salivam meam*, id est ut plene utar discretione vel sapientia. Saliva ex capite descendit in os, ab ore vero delabitur, a ventre conglutitur; caput divinitas, venter mens; saliva supernæ claritatis plena cognitio, os humana cogitatio; saliva ergo a capite ad os descendit, quia divinitatis cognitio auctoritate Dei sensum nostrum tangit, sed plene mentem non reficit. Salivam itaque glutire non possumus, quia in praesenti claritatis bono satiari non permittimur.

C *Salix*, proprie. Dicitur gentilis populus, quia salix de facili credit et ad fidem venit (67). Dicitur justus ratione viriditatis, quia salix tanta viriditatis est, ut arescere, nisi absissa radicitus et projecta vix possit; unde Propheta : *Geminabunt inter herbas sicut salices juxta præterfluentes aquas*. Dicitur malus qui in bono sterilis est, unde David : *In salicibus in medio ejus, suspendimus organa nostra*; in illis, inquam, malis qui sunt in medio Babylonis, id est in profundo concupiscentiae positis, suspendimus organa nostra, id est discubulum et substratum sacras Scripturas et promissa Dei; ab iis enim tanquam porcis et canibus Scripturas avertimus; non eis alligamus, sed differendo suspendimus et ab ipsis alienamus.

D *Salus*, proprie. Dicitur sanitas corporis, unde David : *Et fallax equus ad salutem*, id est temporalis potentia non potest homini conferre sanitatem vel conservare. Dicitur puritas mentis, unde David : *Domine Deus salutis meæ*. Dicitur vita æterna, unde Psalmista : *Satus autem justorum a Domino*; ipse etiam Deus dicitur salus, quia est causa salutis; unde David : *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo?*

E *Salutare* proprie Christus per quem salus; unde Jacob : *Salutare inum exspectabo*. Et Simeon : *Viderunt oculi mei Salutare tuum*. Dicitur Deus Trinitas, unde David : *Salutare vultus mei Deus meus*.

F Et alibi : *Adjutor meus es, ne derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus*. Dicitur salus, unde Sapientia : *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* id est quis ex Iudeis conferet salutem populo fideli, nisi Christus? Dicitur vita æterna, unde David : *Defecit in salutare tuum anima mea*.

G *Salvare* nota a periculo liberare, unde in Evangelio : *Salva nos, Domine, perimus*. Notat *justificare*, unde item in Jerem. : *Salvum me fac, et salvus ero*. Notat *glorificare*, unde : *Salva nos, Christe salvator, per virtutem*.

H *Sanare*, proprie. Notat peccatum remittere vel

quia, ut salix de facili crescit, sic gentilis populus de facili credit, etc.

justificare, unde Psalmista : *Sana animam meam quia peccavi tibi.* Notat etiam *glorificare*, unde Propheta : *Sana me, Domine, et sanabor.*

Sanctificare notat sanctum facere, unde in Joanne de Christo legitur quod *Pater sanctificavit et misit in mundum.* Notat *confirmare*, unde in Matth. . *Sanctificetur nomen tuum*, id est confirmetur nomen filiationis in nobis. Notat *sanctum ostendere*, unde Apostolus : *Sanctificans Evangelium*, id est sanctum esse ostendens. Notat *solemnem et celebrem habere*, unde in Exod. : *Memento sanctificare diem Sabbati.*

Sanctus. Dicitur *sancitificans*, unde Deus dicitur *sanctus*, id est *sancitificans*. Dicitur *sanctificatus*, unde *Exultant sancti in gloria.* Dicitur *proficiens*, unde David : *Timor Domini sanctus est.* Per hoc excluditur servilis timor, vel mundanus. Dicitur *furmus*, unde sic potest exponi prædicta auctoritas : *Timor Domini sanctus*, id est immutabilis; servilis enim timor mundanus mutabilis est, quia facit hominem mutari de temporalibus habitibus vel amissis. Timor autem Domini sine omni perturbatione est. Dicitur *cœlestes*, unde Psalmista : *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Dicitur a sancto datum, unde *præceptum dicitur sanctum*, quia a sancto datum ; unde David : *Currus Dei decem millibus multiplex*, etc., in *sancto*. Currus dicuntur *sancti*, per quos Deus, id est fides ipsius, per universum mundum divulgatur. Et ille currus est multiplex decem millibus, id est ex innumeris populis compactus, qui sancti sunt milia letantium, quia spe gaudent donec producantur in finem; et eur letantur, quia Dominus in eis; et hoc in *Sina sancto*; vel *sancto*, id est implendo mandatum, quod factum est; quid ei prodest mandatum nisi Dominus ibi sit qui dat velle et operari? Notat sanctam rem *sanctificare*, unde beata virgo Maria : *Quia fecit mihi magna*, etc., et *sanctum nomen ejus.* Dicitur etiam anterior pars templi, quæ in Veteri Testamento dicebatur *sancta*, posterior pars templi *Sanctum sanctorum*, id est *prosecumutum post sancta.* Dicitur nostræ *sanctitatis occasio vel causa*, vel quia *sanctum tangens*; unde dicitur *crux sancta*.

Sanguis, proprie. Dicitur *eruentæ mentis malitia*, unde Propheta : *Sanguis ejus in medio ejus, super petram limpidissimam effudit illum. Non effudit illum super terram ut possit operiri pulvere.* Per terram et pulverem peccatores, per petram limpidissimam justum signans, qui gravibus peccatorum contagii non exasperatur. Sanguis vero supra limpidissimam petram effunditur quando malitia eruentæ mentis in afflictione animæ justægrassatur. Dicitur *peccatum*, quia abundantia sanguinis multoties est causa peccati luxurie, iræ, superbie. Nominis sanguinis figuratur peccatum, unde Isaías : *Sanguis sanguinem tetigit*, id est peccatum additum est peccato; et alibi : *Beatus qui laret manus suas in sanguine peccatoris.* Dicitur *pœna inficta pro effusione sanguinis*, unde : *Sanguis ejus super nos et super filios nostros*, id est pœna infligenda pro effusione sanguini-

A nis Christi maneat super nos et super posteritatem nostram. Dicitur *vindicta* qua exerceri solet sanguinis effusione, unde Deut. : *Inebriabo sagittas meas sanguine*, id est dæmones puniam gravissima pœna. Dicitur *effusio sanguinis*, unde David : *Quæ tulitas in sanguine meo*, id est in sanguinis effusione. Dicitur *passio sive mors* qua per effusionem sanguinis solet fieri, unde Job : *Pulli aquilæ lambunt sanguinem.* Dicitur *parentela*, unde Virgilius dicit . . . *Alto de sanguine Teucri.*

Dicitur *vinum*, quia colorum sanguinis habet, vel quia operatur ad multiplicationem sanguinis, unde legitur in Deut. de Judæis quod *biberunt sanguinem amarissimum*, id est vinum, *uvæ.* Dicitur *Ecclesiæ unio ex diversis sanctis*, unde Dominus : *Nisi mandicaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem.* Dicitur *res acquisita periculo sanguinis*, unde legitur quod David ait se non bibitum sanguinem eorum qui ei sub periculo sanguinis attulerant aquam de cisterna Bethlehem, id est aquam ei allatam sub periculo mortis. Dicitur *carnalis scientia* que ex calore sedem habet; in sanguine viget ingenium ex quo scientia; unde Dominus . *Iacobus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi*, id est *carnalis scientia.* Dicitur *corruptionis*, quia faciliter腐朽する sanguis, unde Apostolus : *Caro et sanguis regnum...*, id est corruptionis carnis et sanguinis. Dicitur *carnalis observantia legalium*, quia frequenter materialia sacrificia legis siebant in effusione sanguinis; unde Apostolus ait se conversum ad fidem non acquevisce carni et sanguini, id est carnalibus observandiis.

Sanitas, proprie. Dicitur *status justitiae*, unde Isaías : *A planta pedis usque ad verticem non est sanitas*, id est a majori usque ad minorem nullus invenitur sanctus. Notat *potentiam resistendi peccato*, unde David : *Non est sanitas in carne mea.*

Sapere, proprie. Notat *intelligere vel comprehendere*, unde Paulus : *Cum essem parvulus, sapiebam ut parvulus.* Notat *investigare*, unde idem : *Non plus sapere quam oportet sapere.*

Sapientia aliquando large sumitur, ut qualibet scientia sapientia vocetur; unde dicitur in lib. *Sapientie* vel in Jesu filio Sirach, vel in Ecclesiasticon : *Onnis sapientia a Domino Deo est.* Aliquando restringitur circa scientiam quæ druvii, quæ mathematica vel disciplinalis dicitur, unde Boetius in suo prologo super arithmeticam ait : *Sapientia est speculatio carum rerum quæ sui mutabilem sortiuntur substantiam.* Aliquando sapientia dicitur versutia vel calliditas quam habet quis circa terrena, unde Apostolus : *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum.* Notat scientiam de divinis, inde Paulus : *Sapientiam toginimur inter perfectos.* Notat divinam naturam, unde Paulus : *O altitudo divinitatum sapientie!* Dicitur etiam Filius Dei, unde Solomon : *Sapientia aedificavit sibi domum.* Dicitur dominum Spiritus sancti, unde Isaías : *Et requiesceret super eum Spiritus sapientie*, id est donum sapientie

collatum a Spiritu. Dicitur angelica natura, unde in lib. Sapientiae: *Prior omnium creata est sapientia.*

Sapphirus proprius lapis. Dicitur sanctus qui coelestibus inhiat; quia sapphirus caeli retinet colorem; unde in Apoc. coelestis Jerusalem dicitur adiuncta ex sapphiris. Notat contemplationem coelestium, unde in Cant.: *Venter ejus eburneus, distinctus sapphiris.* Notat angelicam naturam, unde Job de pretio sapientiae ait: *Non confertur lapidi sardonico pretiosissimo vel sapphiro; per sardonicum, qui terrae rubae similitudinem habet, homines signantur; per sapphirum, qui similitudinem aeris habet, angeli; sapientiam Dei, id est Christo, nec in terra primi homines nec in celo angeli comparantur.*

Sardius, lapis speciem terre rubae habens. Dicitur martyr rubeatus sanguine passionis, de quo etiam legitur in Apoc.

Sardonix, proprius lapis subitus, niger, medio rubicundus, supra candidus. Dicitur etiam sanctus niger contentu, rubeus passione, candidus mente, de quo similiter in Apoc.

Sarmentum, proprius. Dicitur infidelis ab unitate Ecclesiae excusus, soli aeterno igni reservatus, de quo sarmento frequenter loquuntur prophetae et maxime Ezechiel.

Satiare, proprius. Notat spiritualiter reficere, unde David: *Satiabor cum apparuerit gloria tua.*

Satum idem quod natum, unde apud auctores hoc, nomen *satus* sumitur pro *natus*. Dicitur seminatum, unde et seges solet dici sata a sero, seris, scvi, unde legitur quod apostoli ibant per sata et confricabant spicas. Dicitur mensura quæ recipit satum, unde legitur quod mulier commisicuit fermentum tribus satis farinæ, id est tribus mensuris.

Saturare, proprius, notat replere, unde Psalmista: *Saturati sunt filii, id est repleti operibus pravis.*

Saxum, proprius. Dicitur Christus post resurrectionem suam immortalis factus, unde in Deut. legitur: *Saxerunt mel de petra oleumque de saxo durissimo; hoc supra expositum est.*

Scabellum, proprius. Dicitur corpus Christi, unde in Psalmo: *Adorate scabellum pedum ejus, id est corpus Christi quod est scabellum divinitatis; per pedes euim indefecta deitatis stabilitas accipitur.* Dicitar terrena dignitas, unde Isaías: *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, cælestia quia digniora sunt, sedes Dei dicuntur; terra vero, quia indigniora, scabellum pedum ejus.* Bicuitar homo subjectus homini Christo, unde in Psalmo: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, id est subjectos tibi homini.*

Scala, proprius. Dicitur similitudo scalæ, unde in Genesi: *Vidit Jacob scalam, id est similitudinem scalæ.* Dicitur crux Christi, unde in prosa: *Hæc est scala peccatorum.*

Scama, proprius, vel *scama*. Dicitur annulus lorice, quia annuli lorice contexuntur ad similitudinem scamarum, in qua significacione sape reperitur

A apud auctores. Dicitur peccator quo se munit diabolus, unde in Job dicitur: *Corpus ejus compactum squamis se prementibus, quia una uni conjungitur.* Dicitur tegumentum, unde Jer. [Iere, ed.] dicit se non curare Atlanticum squamam legumentum, quod dicitur fabula quæ dicit Atlantem propriis humeris sustinuisse sidera, per quod significatur ipsum fuisse astronomum et astronomiam viguisse per ipsum.

Scandalum dicitur a scandalum Græce, quod Latine interpretatur *lapis*, quia latens in via, viatori praebet offendiculum. Scandalum dicitur error aliquis occasionem sumens ex facto vel verbo alterius, unde Dominus: *Necesse est ut veniant scandalata, id est ut aliqui scandalizentur.* Dicitur contristatio alienus, unde Paulus: *Hoc magnum iudicate ne*

*B ponamus offendiculum fratri vel scandalum, id est ne fratrem contristemus, unde consequenter Apostolus ait: *Si per escam frater tuus tristatur, jam non secundum charitatem umbulus scandalizans.* Scandalizans dicitur ille qui aliam offendit, unde legitur quod Christus tollit omnia scandalata de regno suo, id est omnes scandalizantes. Dicitur etiam occasio scandali, unde David: *Juxta iter scandalum posuerunt mili.**

Scapula, proprius. Dicitur operatio mirabilium, unde David: *Scapulis suis obumbrabit tibi.* Sperantes fideli gratia Dei promittitur. Scapulæ enim sunt mirabilium operationes quibus ut humeris virtus Dei ostenditur. Pennæ sunt monita prophetarum in celos velent. Et est sensus: *Scapulis suis obumbrabit tibi, id est operationibus mirabilium te instruet: et sub pennis ejus, id est in monitis prophetarum quæ est protectio, sperabis*

Schemia, materia, unde in legenda heati Michaelis legitur quod oratorium ejus factum erat de vili schemate. Dicitur figura secundum quod a grammaticis distinguuntur inter schema lexeos et schema dianeos.

Scientia proprie. Dicitur doctrina de motibus, unde David: *Dies diei eructat verbum et nox nocti indicat scientiam.* Dicitur cogitatio terrenorum, unde Paulus: *O altitudo divitiarum sapientie et scientie Dei,* Dicitur donum Spiritus sancti, unde Isaías: *Et requiesceret spiritus scientie super eum.*

Scintilla proprie. Dicitur musca quæ lucet ad noctem, unde et noctiluca dicitur; unde Salomon: *Fulgebunt justi, etc., et tanquam scintillæ, etc.; insinuantur quatuor proprietates gloriosæ corporis: splendor et incorruption, cum dicitur *sicut sol;* agilitas et subtilitas, cum dicitur: *Et tanquam scintillæ in arundinetu discurrunt.* Sunt tamen qui hoc legunt de materiali scintilla. Dicitur etiam unius filius matris, unde legitur in lib. Reg. quod vidua loquens ad David sub quodam paradigmate, id est similitudine, volens ad Salomonem David reconciliare, ait: *Quærerunt extingue scintillam quæ est reicta mihi.* Dicitur etiam opus transitorium, etiam inutile, unde propheta: *Opus nostrum quasi scintilla.**

Scire proprie. Notat respectum habere, unde Apo-

stolus: *Cui credidi et certus sum.* Notat facere scire, unde Apostolus ait : *Die autem illo nemo scit neque angelus Dei neque Filius hominis*, qui ideo dicitur nescire, quia non facit nos scire. Notat *experiri*, unde Paulus : *Scio quod neque mors, etc.*

Scirpus, proprie. Hypocrita; unde in Job : *Nunquid vivere potest scirpus sine humore?* Scirpiergo nomine hypocrita significatur, qui speciem viriditatis habet, sed ad humanos usus fructus utilitatem non habet.

Scopa, dicitur instrumentum quo purgatur area, quod fit de myrris. Dicitur ceremonialium observantia, unde Dominus : *Cum immundus spiritus exierit ab homine, vadit per loca arida, et non inventies requiem, ait : Revertar in domum meam, unde exivi, etc., et inventus eam scopis mundatam et ornataam.* Domus diaboli fuit Synagoga, ante legis traditionem idolatriæ dedita, aqua ejectus fuit per cultum unius Dei; et tunc ivit per loca arida, quia tunc in gentibus ab humore celestis gratiæ aridis locum invenit. Sed consequenter gentilitate conversa, et Iudea per mortem Christi a fideaversa, diabolus rediit ad Synagogam, et assumptis secum septem spiritibus nequitoribus se, quia Iudæa obstinata gravius septem mortalibus peccatis est obnoxia quam fuit ante legis traditionem; et tunc invenit eam scopis mundatam, id est ceremonialia observantem, quæ purgant exteriora non interiora, id est corpus non animam, sicut scopa purgat exteriora non interiora. Dicitur penitentia qua: purgat animam, unde David : *Et scopebam spiritum meum, id est animam mundanam per penitentiam.*

Scoria dicitur fax metalli. Dicitur peccatum, unde : *Decoquam ad purum scoriam tuum.*

Scorpio proprie. Dicitur genus flagelli, unde in lib. Reg. dicitur quod Roboam fit filii Israel : *Pater meus cecidit vos virgis, ego cađam vos scorpionibus.* Dicitur genus bellici instrumenti, de quo agitur in lib. Mach. ubi fit mentio de balistis et scorpionibus. Dicitur nomen signi, juxta quod dicitur in zodiaco : *Sol est in scorpione.* Dicitur haereticus, unde in Apoc. : *Data est et potestas sicut habent scorpiones terræ.* Dicitur desperatione, unde in Luca : *Aut si petierit ovum, nunquid porrigelei scorpionem?* Ovum, quod est spes animalis, sed non animal, spem designat; contra ovum, id est spem, scorpionem ponit, id est desperationem, quæ retro pungit sicut scorpio. Cum enim spes in anteriora se extendit, desperatione retro afficit.

Scriba idem quod consiliarius, unde in Evangelio : *Missi a summis sacerdotibus et scribis, et senioribus, etc.* Dicitur aliquis qui dat doctrinam de moribus, unde Apostolus : *Ubi sapiens, ubi scriba?* Dicitur etiam Iudeus, secundum quam significationem potest exponi prædicta auctoritas : *Ubi sapiens, id est gentilis; ubi scriba, id est Iudeus.*

Scribere proprie. Notat memorie commendare, unde Joannes : *Scribe : Beati mortui qui, etc.* Notat præordinare, unde in Exodo ait Moyses ad Dominum : *Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de*

A libro in quo me scripsisti. Notat inferre, unde Job : Scribis enim contra me amaritudines, etc.

Scrupulus dicitur pondus. Dicitur aliquid quod supereminet plano. Dicitur instrumentum quo ebū planatum sit lucidum, unde in Glos., super illud Psalmista : *A domibus eburneis*, dicitur quod ebū prius est obscurum, et ferris, id est scrupulis, sit lucidum; alii dicunt scrupulis. Dicitur obscuritas, unde solet dici : *Quonodo ista sine scrupula est,* unde etiam dicitur quod invenire obscuritatem in manifesto, hoc est invenire nodum in scirpo, scrupulum in plano, angulum in circulo.

Scrutari proprie. Notat comprehendere, unde in lib. Philonis : *Spiritus omnia scrutatur*, id est comprehendit. Notat dolose agere, unde David : *Defecerunt scrutantes scrutinio.*

Scrutinium proprie probatio, unde scrutinium dicitur quando aliquis utrum dignus sit susceptione ordinum scientia vel vita probatur. Dicitur fraus, unde de Iudeis legitur, qui fraudulerent in mortem Christi machinati sunt, in Psalmista : *Defecerunt scrutantes scrutinium.*

Scutum, proprie. Dicitur gratuita Dei voluntas vel protectio divina, unde David : *Domine, scuto bone voluntatis tuæ coronasti nos;* loquitur secundum terræ Palestinae modum, ubi olim utebantur rotundis scutis quibus aliquando muniebant pectus, aliquando caput. Est ergo sensus : *Domine ut scuto, etc.,* id est gratuitâ voluntate in presenti nesnunis contra vitia, in futuro coronabis in gloria. Dicitur defensio peccati sive repugnatio humana, unde dicit prophetæ : *Confregit arcum, gladium et scutum;* in arcu invidia longe ferientium, in scuto obstinata duritia defensionis, in gladio victimæ percussa, in bello mentis motio contra Dominum des'gnatur; hæc enim tota in sancta Ecclesia confringitur, dum incetes Deo resistentibus supposito jugo humiliatis edomantur. Dicitur fides, unde Paulus : *Sumentes scutum fidei.* Dicitur corpus malorum, unde de Bebemotis dicitur, id est de diabolo : *Corpus illius quasi scuta fusilia,* quia per malos quasi per scutum defendit se diabolus contra bonos. Dicitur anima Christi, unde Psalmista : *Apprehende arma et scutum,* id est animam Christi s'c rege et defende, et per eam adversarios derbelles. Dicitur constantia, ut sic potest exponi predicta auctoritas, et legatur in persona Christi dicentis ad Patrem : *O Pater apprehende arma,* id est fac habere doctrinam et miracula, et scutum, id est constantiam.

Scyphus, proprie, dicitur junctura duorum qui conjungebantur in candelabro, unde legitur in Exod. : *In candelabro erant scyphi, lilia et sphæruleæ.* *Secundum* aliquando notat efficientem causam, unde dicitur : *Initium sancti Evangelii secundum Joannem.* Notat causam formalē, unde David : *Reddet unicuique secundum opera.* Notat quasi formalē causam, unde David : *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Notat materialē causam, unde legitur anod Christus secun-

dum humanam naturam est passus. Aliquando at testationem, unde : *Et resurrexit tertia die secundum Scripturas.* Notat tempus, unde : *Hodie si vocem ejus audieritis, etc., secundum diem temptationis.* Notat similitudinem, unde David : *Tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.* Ponitur pro ut, unde Dominus : *Nolite judicare secundum faciem, id est ut exteriora demonstrant.*

Securis, proprie. Dicitur judicaria potestas vel executio judicii, secundum quam significationem potest exponi haec auctoritas : *Jam secnris ad radicem arboris posita est.* Dicitur Christus, unde secundum aliam expositionem : *Jam securis ad radicem arboris posita est, id est Christus ad intentiones hominum eradicandas.* Arbor hujus mundi est genus humanum, securis Christus, qui velut ex manubrio et ferro tenetur ex humanitate, sed in eisdit ex divinitate. **Securis ad radicem arboris posita est;** quia etsi per patientiam expsectat, videt tamen quod factura sit, quia unusquisque perversus paratam citius gehennæ concremationem inventit, qui hic fructum bonæ operationis facere contemnit. Dicitur donum intellectus, unde in lib. Reg., cum filii prophetarum in Jordane lignum caderent, uni eorum securis ex manubrio in profundo lapsu disparuit. Ferrum in manubrio est donum intellectus in corde, lignum vero per hoc cædere est prave agentes inerepare, quod non inquam, dum fluxa egitur, lapsus vanæ gloriae vitatur in accepta scientia ; ferrum, inquam, perditur, quia ex dissoluto opere intelligentia infatuatur. Dicitur potestas que sub alia constituta est potestate, unde Isaías : *Nunquid gloriabitur securis adversus eum qui tenet eam?*

Sedere proprie. Notat *judicare*, unde in Evangelio : *In regeneratione cum sederit Filius hominis.* Notat fruī potioribus bonis, unde Christus secundum humanam naturam dicitur sedere ad dexteram Patris omnipotentis. Notat æqualem esse, unde David : *Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, id est Dens Pater genuit Filium sibi æqualem.* Notat humiliari vel dejici, unde in Thren. : *Quonodo sedit sola civitas? et alibi : Sede in pulvere, filia Sion.* Notat etiam *consentire*, unde David : *Odivi ecclesiam malignantium et cum injustis non sedebo.*

Sedes proprie. Dicitur Ecclesia Dei, unde Joannes : *Et ecce sedes posita erat in celo, quia Ecclesia est sedes Dei.* Per gratiam licet adhuc versetur hic in carne, tamen cœlum inhabitat mente; unde Apostolus : *Nostra conversatio est in celis.* Dicitur judicaria potestas, unde David : *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi; et alibi. Parata sedes tua extunc.* Dicitur divina majestas, unde in lib. Sapientia : *Dum medium silentium, etc., a regalibus sedibus venit, id est a divina majestate dicuntur celestia,* unde Isaías : *Celum mihi sedes est.*

Semel proprie, immutabiliter; unde David : *Semel juravi in sancto meo; bono frequenter jurat, Deus autem semel, quia non variatur.* Notat aeternaliter, unde David : *Semel locutus est Dominus, id est*

aeternaliter, id est dispositus omnia, inter quae omnia haec audivi, quia potestas Dei est.

Semen, proprie. Dicitur posteritas alicujus, unde in Joanne : *Semen Abraham sunus et nemini servimus.* Dicitur Christus, unde in Gen. : *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Dicitur opus bonum per quod sequitur fructus aeternæ beatitudinis, unde David : *Euntes ibant et flabant mittentes semina sua.* Dicitur imitator alicujus, unde Psalmista : *Christo suo David, et sensim ejus usque in sæculum.* Dicitur etiam verbum Dei, unde in Evangelio : *Semen est verbum Dei, et nota quod semen est proprie animalium, sementis arborum et frugum, seminum uniuscuiusque rei initium.*

Seminare, proprie. Notat bene operari, unde David : *B Qui seminat in lacrymis. Notat prædicare, unde Dominus : Ecce exiti qui seminat. Notat largiri eleemosynam, unde Paulus : Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.*

Semis, semissis, idem est quod dimidium, unde in Exodo legitur quod arca habebat in longitudine duos cubitos et semissim. Dicitur genus measuræ, unde legitur in rhetorica inventionum quod quidam ferrebat legem angariam ex semissibus et trientibus. Semis etiam indeclinabile idem est quod dimidiū et est omnis generis, unde legitur quod vocalis habet unum tempus et semis, unde quidam versificator erravit in nominis declinatione, qui ait :

*Vos tribus et semi
Solidis prodigis eml.*

C Semita proprie. Dicitur consilium vel altius præceptum, unde Isaías : *Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus.* Dicitur incarnatione, unde Ioh de diabolo dicitur : *Semitam ignoravit avis, id est Christi.* Dicitur opus, unde Job : *Considerate semitas Themam.* Dicitur subtilis sancti doctoris prædictio, unde Dominus ad Job : *Nunquid nosti semitas nubium?* Nubes prædictatores, semitæ subtilissimæ sanctæ prædictiois viae. Dicitur cogitatio, unde Job ad Dominum ait : *Posuisti in nervo pedem meum et semitas meas considerasti.*

Senectus vel senecta, proprie. Dicitur finale tempus Ecclesiæ, unde Psalmista : *Aduic multiplicabuntur in senecta uberi.* Ecclesia magis incipit esse uberrima

D cum ad sæculum finem erit producta. Tunc enim passionibus electorum cito implebitur in ea numerus. Dicitur filius Ecclesiæ quando animæ aeterna remunerabunt beatitudine, unde David : *Et senectus mea in misericordia uberi, novissima enim dicuntur senectus Ecclesiæ quæ in laetitia erunt.* Dicitur insirmitas, unde David : *Ne projicias me in tempore senectutis meæ, cum defecerit virtus mea, id est cum patientia pulsata mollesceret, Deus, ne derelinquas me, quia tunc plus indigebit juvari.* Dicitur tempus ultimum, quando refregescet charitas multorum; unde David : *Deus, docuisti me a juventute mea et usque nunc et usque in senectam et senium.* Nota quod hic distinguuntur quatuor aetates Ecclesiæ ; juventus enim Ecclesiæ fuit tempus martyrum quando fortis erant

per *nunc* significatur progrediens tempus quod modo A *num*; quia palatia ædificaverunt in æternum hujus saeculi, quasi in sepuleris manent, non in palatiis quo exstruxerunt. Dicuntur verba hypocritaum vel haereticorum; quia, sicut sepulcrum exterius pulchrum est et patet ad recipiendum cadavera, interius autem fetet, sic verba haereticorum exterius blanda sunt, et patent ad alias corrumpendum, interius autem fetent per pravum sensum; unde David: *Sepulcrum patens est guttura eorum*. Dicitur gulositas, quia patet ad multa devorandum, secundum quam significacionem potest exponi predicta auctoritas. Dicitur carnalis concupiscentia in qua homo quasi seputus putrescit, unde dicitur: *Vos qui jaceatis in sepulcris, exite obviam Salvatori*; et alibi David: *Qui habitant in sepulcris*. Dicitur infernus, unde in Evangelio: *Purpuratus legitur seputus in inferno*.

B Sequi, proprie, imitari, unde Dominus: *Qui sequitur me non ambulet in tenebris*. Notat remunerare, unde in Apoc.: *Opera enim illorum sequuntur illos*.

Sera, proprie, impossibilitas intrandi paradisum post diem judicij, admissis prudentibus virginibus et exclusis fatis; unde David: *Quoniam confortavit seras portarum tuarum*.

Sermo proprie. Dicitur doctrina, unde Dominus: *Sermo meus non capit in vobis*. Dicitur Filius Dei, unde in lib. Sapientiae: *Dum medium silentium tenebant omnia et nox in suo cursu, etc., sermo tuus, Domine*, quia in illo silencio quo prophetæ siluerunt, quod fuit quasi medium inter Novum et Vetus Testamentum, Filius Dei descendit de sinu Patris in uterum Virginis intactæ Mariæ.

Sero proprie, unde in Evangelio: *Cum sero esset die illa*. Dicitur etiam vespera mundi, unde in Evangelio dicitur: *Sero an media nocte, an galli cantu, an mane?* etc.

Serpens proprie. Dicitur diabolus, unde Isaia: *Super Leviathan serpentem vectem; et super Leriathan serpentem tortuosum*. Dicitur imago serpentis, unde legitur quod Moyses exaltavit serpentem in deserto, etc. Dicitur Christus, unde Joannes: *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis*, pro salute hominum.

D Serra instrumentum ferreum quo scinduntur ligna. Dicitur etiam potestas subdita Deo, unde propheta: *Nunquid gloriabitur securis adversus eum qui tenet eam, et serra adversus eum qui scindit in ea lignum*.

Servus proprie famulus, unde in Exod.: *Si quis emerit servum Hebraum*, id est famulum. Dicitur ille qui servat mandata divina, unde David: *Et servus tuus custodit ea*. Dicitur irreitus peccato, unde Joannes: *Qui facit peccatum servus est peccati*. Dicitur qui serviliter timet, unde Dominus iam non dicam vos servos, etc. Dicitur puer quandiu est sub custodia, unde Paulus: *Parvulus quandiu est sub custodia nihil differt a servo*.

Si, conjunctio, aliquando ponitur conditionaliter, unde Dominus: *Si non venissem et locutus*. Aliquando ponitur causaliter eum negatione, unde in Psalmo: *Si David mentiar, id est, quia David non mentiar*.

Senex proprie. Dicitur etiam fatus, unde dicitur: *Maledictus eleemosynarius senex*. Dicitur sapiens, unde David: *Senes cum junioribus*, unde et apud Græcos presbyteri seniores dicuntur.

Sensus proprie dicitur intellectus, unde Lue.: *Aperuit illis sensus ut intelligerent Scripturas*. Dicitur etiam sapientia, unde in lib. Sapientiae: *Cani autem sunt sensus hominis*. Dicitur significatio orationis; secundum quod oratio dicitur habere multiplicem sensum, id est multiplicem significationem, dicere solemus: *Hic est sensus istorum verborum*.

Septemproprie. Notat in peccato fovere, unde Dominus in Evangelio: *Sire mortuos septem fovere mortus suos*, id est peccatores fovere alios in peccatis.

Sebes proprie. Dicitur custodia angelica vel bonus rector Ecclesie, unde David: *Destruxit omnes sebes ejus*. Et in Evangelio: *Sepe circumedit eam*. Dicitur fides que contexta est multis articulis, unde in Eccle.: *Qui dissipabit sepe, mordebit eum coluber*. Dicitur amor terrenus quo aliquis circumvallatur, unde Dominus: *Ite in vias et sepes, et quoscumque inveneritis compellite intrare*; quia per predicatorum illi qui discurrunt per latam viam quæ ducit ad mortem et qui circumvallant amoris terrenorum sepe, convertuntur ad fidem et fiunt de unitate Ecclesie.

Septuplum perfecte dicitur, unde David: *Eloquia Domini eloquia casta, etc., purgatum septuplum*, id est perfecte; septenarius namque perfectionem et universitatem significat. Notat septempliciter, ut sit sensus: *purgatum septuplum*, id est septem dona Spiritus sancti. Saneti enim qui prædicant eloquia divina, parati subire mortem pro testimonio divini eloquii, probabant habere septem dona Spiritus sancti. Notat septiformem Spiritum, ut sit sensus: *purgatum septuplum*, id est per septiformem Spiritum, unde: *Qui occiderit Cain purgatum panierit*; Gravius enim punitus est Lamech qui interfecit Cain quam Cain qui interfecit fratrem suum Abel, etc.

Sepulcrum proprie. Dicitur palatium principum, unde David: *Et sepulcrum eorum domus illorum in ater-*

Sibilare, proprie. Notat inspirare, unde propheta : **A** *Et elevabit Dominus signum in nationibus, et sibilabit ad eum de finibus terrae.*

Sic ponitur demonstrativa, unde in Evangelio : *Fili, quid fecisti nobis sic?* et alibi : *Sic eum rolo manere donec veniam.* Ponitur localiter, unde dicitur : *Sic hoc predicavi Evangelium, id est in eo loco ubi nominatus non est Christus.* Ponitur similitudinariae, unde Psalmista : *Non sic impii, non sic.*

Sicut aliquando copulativa tenetur, unde Dominus : *Estote perfecti sicut Pater*, id est : *Estote perfecti sicut et Pater vester perfectus est.* Aliquando expressivum veritatis, unde in Luca : *Et descendit Spiritus sanctus sicut columba in ipsum*, id est in vera columba. Aliquando notat similitudinem, unde Dominus : *Sicut Pater misit me, ita ego misso vos.* Aliquando notat identitatem, unde in Evangelio : *Sicut Pater habet vita in semel ipso, ita, etc.* Aliquando notat aliquam similitudinem non expressam, unde : *Videbimus cum facie ad faciem sicut est.* Sicut est, inquit, non sicutissime, quia sic non expresse sicut est.

Signaculum dicitur proprie instrumentum quo aliquid clauditur vel signatur. Dicitur secretum, unde legitur quod Joannes vidit librum septem signaculis signatum; hic signacula dicuntur quedam secreta quae in Christo et a Christo sunt impleta; primum Christi conceptione, secundum baptismus Christi, sanctificans aquas; tertium mors Christi vincens mortem, quartum inferni spoliatio, quintum Christi resurrectio, sextum ad caelos ascensio, septimum secundus adventus in quo remunerabit suos. Dicitur etiam sigillum, unde in Cant. : *Pone me sicut signaculum super cor tuum, id est dilectione mei sigilles cor tuum, ne diabolus habeat ad te accessum.* Dicitur similitudo, unde Apostolus ad Rom. : *Abraham accepit signum circumcisionis in signaculum fidei*, id est similitudine justitiae fidei. Et propheta ad Luciferum loquens, ait : *Tu signaculum similitudinis Dei es.*

Signatum dicitur impressum, unde David : *Signatum est super nos lumen vultus, id est gratia vultum tuum illuminans, id est rationem nostram, per quam tu comprehenderis; est signatum, id est impressum super nos, id est superiori parte nostra, id est anima.* Dicitur clausum, unde dicitur quod liber quem vidit Joannes fuit signatus septem signaculis, id est clausus. Dicitur insignitum, unde in Apoc. : *Ex tribu Iuda duodecim millia signati, id est insigniti.* Dicitur distinctum, secundum quod exponi potest : *Duodecim millia signati, id est distincti.*

Signum, proprie. Dicitur miraculum, unde legitur de sancto Stephano : *Stephanus plenus gratia signa magna in populo faciebat.* Dicitur similitudo, unde canitur : *Hoc signum crucis erit in caelo.* Dicitur significatio, unde in Evangelio : *Erunt signa in sole, etc.*, id est significations. Dicitur crux vel fides Christi, unde in Evangelio : *Hic erit in ruina et signum, cui contradicetur.*

Silentium, proprie. Dicitur prophetarum cessatio, unde Sapientia : *Dum medium silentium tenerent omnia, etc.* Dicitur tranquillitas mentis, unde Joannes : *Factum est silentium in cœlis.*

Silere proprie. Notat verbum Dei Patris ab humana separari natura, illa enim separatio metaphorice dicitur silentium. Qui loquitur ad aliquem, quodammodo ad eum mittit verbum suum, Pater ergo quodammodo ad Filium locutus est quando ad eum verbum suum misit, id est ei univit. A simili silere diceretur si verbum ab homine separaretur, unde David : *Ad te, Domine, clamabo, Deus meus, ne sis levis a me.* Notat quietescere, unde legitur : *Siluit, id est quietus, omnis terra.* Notat cessare a preliis, unde in Scholastica historia : *Ei siluit terra Iudea* B duobus annis. Notat vita carere, unde Job : *Nunc enim dormiens silcrem.* Notat dissimulare, unde idem : *Nonne situi?* id est dissimulavi.

Silica vel *siliqua*, secundum quosdam est radix in terra latens, quem effodientes porr̄ci comedunt. Alii dicunt silicam esse follieum a quadam arbore procedens, a fructu vacuum. Dicitur etiam tunica leguminis, ut faba vel pise, ut legitur in lib. Georgiorum Virgilii. Metaphorice etiam silica dicitur carnalis concupiscentia per quam diabolus sibi incorporat hominem; unde legitur de filio prodigo quod cupiebat satiare siliquis quas porci comedebant, id est gentilis populus qui ante conversionem delectabatur in carnalibus concupiscentiis, quod erat gratum dæmonibus.

Silva, proprie. Dicitur multitudo, unde Hieronymus in Prologo suo super Josue, multitudinem nominum Hebraeorum vocat silvam. Dicitur rudes et silvestris, unde super illum locum Psalmista : *Benedictus Dominus qui mirificavit misericordiam suam*, etc., dicit Glos. quod Christus igne sancti Spiritus incendit totam silvam, id est silvestres et rudes. Dicitur primordialis materia, quae apud Graecos dicitur yle, Latine silva, quam etiam Plato silvam vocat; quia, sicut silva materiam præbet ædificiis, sic primordialis materia corporibus universis. Dicitur gentilites, unde David. *Invenimus eam in campis sylvae.* Dicuntur sancti, unde in Cant. : *Sicut malus inter ligna silvarum.* Dicitur materia operum, unde Jacobus in Epist. can. : *Ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit, ita et lingua ignis est universæ iniquitatis*, quia per eam cuncta facinora sunt.

Similiter. Aliquando notat similitudinem, unde legitur in Evangelio : *Similiter de piscibus quantum rölebant.* Ponitur copulativa, unde introdeitur Abraham loquens ad animam divitis : *Fili, receperisti bona in vita tua, Lazarus similiter mala.*

Similitudo, proprie. Dicitur divina natura, unde dicitur : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Dicitur homo, secundum quam significacionem solet exponi predicta auctoritas, ut sit sensus : *Faciamus hominem, etc.*, id est ut homo sit imago et similitudo. Dicitur Filius, unde

Augustinus ait quod Filius est prima similitudo Patris. Dicitur causa similitudinis, unde Boetius ait quod spiritus est similitudo plurium diversarum specierum, id est causa similitudinis.

Simplex dicitur quod caret partibus, unde anima dicitur simplex quia partes non habet. Dicitur aliquis carens plica, id est fraude duplicita: unde Christus ait: *Estote prudentes sicut serpentes et simplifices sicut columbae*. Dicitur aliquis carens pluralitate, unde Boetius: *Solus Deus dicitur simplex quia in eo nulla est pluralitas*; unde Boetius, in libro *De summo bono*: *Omne simplex esse sum, et id quod est unum habet; in Deo, qui vere simplex est, aliud esse nisi quod est: non enim aliud praedicatur cum dico: Deus est; aliud cum dico: Deus justus vel bonus est*.

Simpliciter. Notat immutabilitatem, unde Boetius ait: *Deus praeordinavit simpliciter omnia, id est immutabiliter; et apud logicum dicitur propositioni mutari simpliciter, id est immutabiliter, quando nec qualitas nec quantitas propositionis mutatur, ut cum dicitur: *Quidam homo est animal, quoddam animal est homo*. Aliquando notat innocentiam vel intentionem rectam, unde Sapientia: *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter*.*

Simul, aliquando notat concomitantiam loci vel concomitantiam temporis, ut cum dicitur: *Isti simul nati sunt*. Notat etiam unionem duorum naturarum in Christo, unde David: *Simul in unum dives et pauper*. Pauper humana natura, dives divina, quae simul unitate fuerunt in Christo. Notat unitatem fidei, unde secundum aliam expositionem: *Simul in unum dives et pauper*, id est in una fide. Notat unitatem malitia, unde David: *Dum convenirent simul adversus me*. Notat identitatem divinæ naturæ, ut cum dicitur: *Simul operantur Pater et Filius et Spiritus sanctus*; vel coeternitatem notat, ut in predicta auctoritate.

Sinapis, proprie. Dicitur Christus, unde in Evangelio: *Simile est regnum caelorum grano sinapis quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborum magnum, et volucres celi requieverunt in ramis ejus*. Istud granum est Christus qui in horti sepultura plantatus arbor magna surrexit. Granum namque fuit cum mortuus fuit, arbor cum surrexit. Granum per humilitatem carnis, arbor per potentiam majestatis; hujus arboris rami sunt predicatores sancti; in istis ramis voleres celi requiescant, quia sanctæ animæ, quæ quasi quibusdam virtutum penitus supererna cogitatione se sublevant, eorum consolationibus ab his vitæ fatigatione respirant. Dicitur fidelis viri fortitudo, unde in Evangelio: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis et dixeritis, etc*. Granum sinapis, nisi conteneratur, nequaquam vis virtutis agnoscitur: non contritum lene est; si vero conteritur, inardescit, et quod in se acerrimum latebat ostendit; sic unusquisque vir sanctus non pulsatus despiciibilis ac levis aspiratur, si qua vero tritura illum persecutionis op-

A primit, mox omne quod calidum sapit, ostendit, et in servorem virtutis vertitur quidquid in illo despiciabile infirmumque videbatur; et quod in se per tranquillitatis tempora libens operuerat, exagitatus tribulationibus coactus innotescit.

Sineeris illud quod purum est, unde Virgilius: *Succedit sincere et pura farina,*
Descendit inferius (68).

Dicitur innocens, unde Paulus: *Estote sinceres*.

Sinceritas idem quod puritas. Dicitur innocentia, unde Paulus: *Sed aymis sinceritatis et veritatis, id est innocentiae et justitiae*.

Sindon dicitur pannus linea ex byso factus, unde in Evangelio legitur de Joseph quod involvit corpus Iesu in sindone mundâ. Dicitur fides, quæ constat ex diversis articulis sicut sindon ex diversis filiis, unde de Ecclesia Salomon ait: *Sindonem fecit*.

Sine, prepositio, aliquando notat remotionem, sed aliquando removet rei auctoritatem; unde in Evangelio: *Sine me nihil potest facere*. Aliquando removet unionem, ut cum dicitur: *Corpus istius sine anima est, vel: Corpus Christi in triduo fuit sine anima*, id est non fuit unitum animæ. Aliquando inherentiam, unde in lib. Sapientiae: *Beatus vir qui inventus est sine macula*. Aliquando essentiam, ut cum dicitur: *Carnale commercium inter maritum et uxorem potest celebrari sine peccato*, id est quod ipsa actio non erit peccatum. Aliquando concomitantiam, unde David: *Venidisti populum tuum sine pretio*. Aliquando presentiam, unde David: *Sine adiutorio, inter, etc.*

Sinistra, proprie; gloria presentis vitæ, unde Dominus: *Cum facis eleemosynam nesciat sinistro tua quid facial dextera tuo*, id est piaz dispensationi nequaquam gloria presentis vita se admisceat, sed opus rectitudinis appetitio ignoret favoris. Dicitur miseria presentis vita. Dicitur miseria gehennæ.

Sinus, proprie, unde in Exodo: *Mitte manum tuam in sinum tuum*. Dicitur portus, unde dicitur quod iste navis est in sinu mari, id est in portu. Dicitur hora (sic) inferni in qua erant sancti ante adventum Christi beata spe consolati, unde in oratione: *Collocare digneris animam famuli tui in sinu Abrahæ*. Illa autem hora inferni ideo dicebatur sinus; quia sicut in sinu mari est major tranquillitas quam in mari, ita in hora inferni requies ut in profundo abyssi. Dicitur reflectio, unde dicitur quod mare facit multos sinus, id est multis reflectiones. Dicitur cogitatio, unde David: *De quo non implevit manum suam qui metit, et sinum suum qui manipulos colligit*, quia angelis messores de hominibus malis non adimplebunt manum vel sinuum, id est non colligent ex eis bonam operationem vel bonam cogitationem. Dicitur secretum, unde Job: *Reposita est spes mea in sinu meo*, id est a concepcionis loco habet in carne. Dicitur conscientia, unde David: *Et oratio mea in sinu meo converetur*, id est purgabit conscientiam.

Sion est nomen loci. Dicitur primitiva Ecclesia de Iudeis, unde propheta : *De Sion exibit lex.* Dicitur generalis Ecclesia, unde David : *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.* Dicitur Synagoga, unde David : *Nunquid Sion dicit : Homo et homo natus est in ea; quasi dicat. Homo natus est in ea Deus; sed nunquid dicit homo, id est nunquid poterit homo persuadere Sion, id est Synagogae illud quod dicam, scilicet quod homo natus est.* Dicitur Ecclesia triumphans, unde David dicit quod : *videbitur Deus deorum in Sion.*

Sitire proprie. Notat desiderare, unde propheta : *Sitientes, venite ad aquas.* Notat cupere, unde Dominus : *Qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum,* id est de carnali delectatione. Notat charitate fervere, unde Psalmista : *Sitivit in te anima mea.* Notat arescere, unde apud hymnum dicitur : *Terra sitiens, id est arcesceus.*

Sitis proprie. Dicitur desiderium, unde propheta in persona Christi : *Dederunt in escam meam fel, et in siti, etc.*; Christus enim desideravit conversionem Iudeorum, et ipsi propinaverunt ei malitia aetum. Dicitur earentia spiritualis intelligentiae, unde David : *Potabunt omnes bestiae agri, expectabunt onagri in siti sua;* [onagri] autem sunt Iudei superbi, et est sensus : *Expectabunt onagri, id est Iudei, in siti sua bibere has aquas, id est intelligentiae sacrae Scripturae different usque ad ultimum tempus.*

Situla dicitur vas aquaticum, et dicitur situla, quia sitim aufert, unde Isaías : *Omnes gentes quasi stilla situlae.* Dicitur serpens cuius venenum aufert situm, de quo legitur in Lucano.

Smaragdus lapis est tantæ viriditatis, ut omnes herbas et omnia folia arborum et cunctas gemmas sua viriditate vincat; oculorum faciem suam viriditatem recreat, et nascitur in Scythia terra, inhabitabili praenimio frigore. Signal sanctos qui sunt viridores in fide cæteris et superant in Ædeles virore fidei qui sunt frigidæ in castitate, et illuminant eos qui cæci sunt ignorantiae labæ, de quo etiam legitur in Apoc.

Sol propriæ. Dicitur Christus, unde Joannes : *Vidi mulierem amictam sole,* id est Ecclesiam illuminatam gratia, id est virginem Mariam gloriosam. Dicitur sanctus, unde in lib. Sapientiae : *Fulgebat iusti sicut sol.* Dicitur Ecclesia, unde in Cant. : *Electa ut sol.* Dicitur claritas boni operis, unde Job : *Si vidi solem cum fulgeret;* sol quippe in fulgore est bonum opus humanum. Dicitur lumen veritatis, unde legitur quod impii in die iudicii, cognita sua damnatione, dicturi sunt : *Erravimus a via veritatis, et lumen iustitiae non luxit nobis, et sol non ortus est nobis,* etc. Dicitur predicatorum claritas, unde Job : *Qui præcipit soli, et non oritur, et stellas claudit quasi sub signaculo;* quid enim solis nomine nisi predicatorum claritas accipitur? et per Joannem dicitur : *Factus est sol sicut saccus cilicinus.* Dicitur tribulatio; quia sicut sol urit ratione uestitionis, per solem figuratur tribulatio; unde in Cant. : *Nolite mirari quod fusca sim et denigrata, quo-*

niam decoloravit me sol, id est tribulatio, non peccatum. Dicitur tempus, quia secundum motum solis distinguuntur tempora; per solem figuratur tempus; unde David : *Ante solem permanet nomen ejus,* id est ante tempus, quia ab æterno. Dicitur manifestatio, unde : *In sole posuit tabernaculum suum,* quia hominibus manifestavit se Christus secundum humanam naturam, quæ dicitur tabernaculum; quia sol illuminando manifestat, recte nomen solis manifestationem significat. Dicitur donum sapientie, quod exterius excellentius est, unde David : *Solem in potestatem diei, lunam et stellas in potestatem noctis,* id est donum Spiritus sancti dat spiritibus et superioribus qui significantur per diem, minora dona inferioribus qui significantur per noctem. Dicitur divina Christi natura, quæ illuminat humanam Christi naturam, sicut sol lunam; unde David : *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem,* id est non tentaberis de divina Christi natura vel humana. Dicitur tentatio : secundum quam significacionem prædicta potest exponi auctoritas in hunc modum : *Sol non uret te per diem, neque luna per noctem,* id est tentatio non apprehendet te in prosperis, quæ significantur per diem, nec in adversis quæ significantur per noctem. Dicitur Antichristus qui dingeret se esse Christum, unde in Apoc. legitur quod angelus fudit phialam in solem; per angelum prædicator, ut Elias et Enoch prædicabant Antichristo et complicibus suis.

Solitudo proprie, unde Apostolus : *In solitudinibus errantes.* Dicitur separatio ab Ecclesia, unde Job de haereticis ait : *Qui rodebant in solitudine squalentem calamitate et miseria;* haeretici ab Ecclesia separati Scripturam non comedunt, quia non intelligunt; sed quodammodo rodunt, quia eam sua virtute comprehendere præsumunt. Dicitur absentia terrenarum cogitationum, unde David : *Ecce elongavi fugiens et mansi in solitudine, non eremi sed animi,* etc. Dicitur gentilitas olim a Deo deserta, unde Isaías : *Exsultabit solitudo lætabunda et laudans.*

Solum proprie. Dicitur potestas sive dignitas, unde Isaías in persona Luciferi ait : *In cælum condescendam, super astra Dei exaltabo solum meum.* Dicitur sedes, unde Isaías : *Omnis principes terræ surrexerunt de soliis suis.* Dicitur angelica natura in qua Deus residet per gratiam, unde Isaías : *Vidi Dominum sedentem super solum excelsum et elevatum;* solum excelsum angelica natura, solum elevatum dicitur humana natura quæ per Christum ab inferiori statu ad superiorum statum est elevata. Dicitur divinitas sive æternitas, secundum quod Deus omnia præcipit et sibi subiect, secundum quam significacionem exponi potest quod dicitur : *Vidi Dominum sedentem super solum excelsum et elevatum;* ut solum excelsum intelligatur divina Christi natura vel æternitas, elevatum humana Dei natura.

Solvere proprie. Notat peccatum remittere, unde dicitur quod Deus solvit peccata, id est dimittit. Notat solutum ostendere vel pœnam remittere,

unde Dominus : *Quodcumque solveris super terram, A erit, etc. Notat destruere, unde in quodam hymno :*

*Solutis jam gemitibus
Et inferni doloribus.*

Somnus proprie. Dicitur etiam mors Christi, unde David : *Ego dormivi et somnum cepi.* Dicitur amor terrenorum, unde Psalmista : *Si dedero somnum oculis meis.* Dicitur torpor ignavie ad faciendum bona, unde Paulus : *Scientes quia hora est jam nos de somno surgere.* Dicitur exstasis mentis in qua aliquid revelatur homini per angelum a Deo, unde legitur in Gen. quod Jacob audiens quod filius suus Joseph viveret, quasi de gravi somno evigilans non credebat eis, id est filii suis.

Sonare proprie. Notat inspirare, unde in Cant. : *Sonet vox tua in auribus meis,* id est inspiratio tua infundatur menti meae, etc. Notat contradicere fiduci Christi, unde David : *Sounerunt et turbatæ,* etc.

Sonus proprie. Dicitur tuis qua sancti laudant Deum in æterna beatitudine, unde Psalmista : *In voce exultationis et confessionis sonus epulantis,* id est laus sanctorum in æterna beatitudine spiritualiter epulantium. Dicitur etiam inspiratio divina quæ, mediante homine, pugnat contra diabolum, peccatum et mundum; unde David : *Laudate eum in sono tubæ,* id est in eo quod, divina inspiratione mediante, sancti vineunt diabolum, id est vitia; tuba enim invitamus ad bellum, etc. Dicitur prædictio, unde Psalmista : *In omnem terram exivit sonus eorum.*

Sopor dicitur exstasis, quia anima recipitur ad contemplationem coelestium, unde in Gen. : *Misit Dominus soporem in Adam,* id est exstasim, quia raptus fuit ad coelestem curiam et multa sunt ei de futuris revelata. Dicitur mors, unde Psalmista : *Ego dormivi et soporatus sum et exsurrexi,* quia sicut unus de facili surgit a sopore et cum membrorum integritate, ita Christus de facili a morte cum humanae naturæ perfectione resurrexit. Dicitur ignorantia, unde Isaías : *Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporos, claudet oculos.*

Soror proprie. Dicitur cognata, unde Abraham ad Abimelech ait : *Alias soror mea est filia patris mei,* et est sensus : Sara est cognata mea filia patris sui, mei, sulaudi fratri. Aran enim fuit pater Sara et frater Abrahæ. Ecclesia cuiam dicitur soror Christi ratione naturæ et ratione gratiæ, quia conformis in natura et in gratia, unde in Cant. : *Soror mea adhuc parvula est et uberonum habet;* verba sunt Christi de Ecclesia. Dicitur soror, unde Job : *Putredini dixi : Pater, etc., et soror mea vermis.* Dicitur fidelis vel anima dicitur soror Christi, unde in Evangelio : *Qui facit voluntatem Patris.*

Sors proprie non est aliquod malum, sed in dubitatione humana divinum exprimit judicium ; sortilus enim usi sunt apostoli. Dicitur divina elec-tio sive prædestinatio sors, quia divinam voluntatem exprimit, merita non attendit; quare potius super unum quam super aliud cädat nemo scit. Si prædestinatio a divina voluntate procedit, me-

A rita non attendit, quare istum potius quam illum eligat, nullus homo scit; unde David : *In manibus tuis sortes meæ,* id est mea gratuita electio est in tua potestate. Dicitur possessio, quia Israel in terra promissionis distributæ fuerunt possessiones a Josue ; igitur non possesso nuncupatur. Nam legitur in Josue quod Israel fuit in sorte Benjamin. Dicitur capitale, unde dicitur : *Quidquid accipitur supra sortem, usura est.*

Species, proprie. Dicitur decor mentis; unde David : *Specie tua et pulchritudine tua;* species etiam apud logicum dicitur universale. Augustinus ait quod de hoc termino Deus non predicatur genus vel species. Dicitur sanctus, unde David : *Rex virtutum dilecti dilecti, et speciei domus dividere spolia.* Deus Pater est rex virtutum dilecti, id est angelicarum virtutum, quæ sunt et ipsius Christi qui eis imperat, deinde repetit *dilecti* ad commendationem Filii dilecti. Dico non solum ad alia, id est etiam ad dividenda spolia et ercepta a diabolo quos dividit, alios apostolos, alios prophetas, faciendo spolia; dico *speciei domus*, id est sanctorum qui domum, id est Ecclesiam, faciunt speciosam. Dicitur hæreditas æterna, unde David : *Elegit nobis hæreditatem suam speciem Jacob,* quasi dicat, id est vitam æternam, quam dicit hæreditatem et speciem et pulchritudinem Jacob, id est posterioris populi, quam pulchritudinem vel quem Jacob dilexit. Coelestis hæreditas pulchritudo est Christiani populi, in qua speciosus erit fulgens sicut sol. Dicitur similitudo rei, secundum quam

B expositionem potest exponi prædicta auctoritas in persona apostolorum, sic elegit nobis dare hæreditatem multorum populorum, ut colamus eum, gladio prædicationis corda eorum ferientes et malitiam destruentes; quam dicit speciem Jacob, id est similes Jacob, vel significatos per Jacob qui terrena dant pro coelestibus, ut Jacob fecit qui dedit edulium lenti pro primogenitis Esau.

C *Specula* dicitur locus excelsus in quo locatur aliquis ad speculum hostes, unde in Isaia : *Pone mensam, contemplare in specula.* Dicitur Ecclesia, unde Isaías : *Super speculum Domini ego sum sanctus.* Dicitur speculatio, unde : *Statue tibi speculum,* id est dirigere cor tuum in viam directam.

D *Speculum* dicitur superbìa vel delectatio mun-dana, unde Isaías : *In die illa auferet Dominus ecus et speculum.* Dicitur etiam sacra Scriptura, unde Apostolus : *Si quis auditor est verbi, et non factor, hujusmodi comparabitur, etc.,* id est in speculo. Ali-quis enim considerat in Scripturis, quasi in speculo, vultum nativitatis sue, qualiter sit homo natus, quam fragilis et quid futurus, in quantis miseriis positus ; et inde magnam compunctionem contrahit, et statim, aliqua tentatione ingruente, obliviscitur, et a penitentia recedit. Dicitur Filius Dei, quia in Filio resultat Patris imago, ut in libro Sapientie qui Ecclesiasticus dicitur. Dicitur ænigmatica cognitione, unde Apostolus : *Nunc videmus per speculum in anigmate;* videre per speculum et in ænigmate est per visibilia quasi per quasdam imagines comprehendere Deum.

Spelunca proprie. Dicitur Ecclesia, unde in Evangelio : *Domus mea domus orationis vocatur, etc., speluncam latronum.* Dicitur fides passionis Christi, unde Isaías : *Et elevabitur Dominus in die illa, et idola penitus conterentur ei introibunt in speluncas petrarum.* Dicitur spes terrenorum, unde sic potest exponi prædicta auctoritas : *Et introibunt in speluncas petrarum et in voragine terra, id est abscondent se a cognitione Dei in amore terrenorum, vel ponent spem in meritis sanctorum.*

Spes proprie quod speratur, unde Paulus : *Spes autem non confundit.* Dicitur Deus, unde David : *Spes mea ab umeris matris meæ.* Dicitur certitudo, unde Psalmista : *Curo mea requiescat in spe, etc.*

Sphæra, proprie. Dicitur Jerusalēm secundum quod in circuitu circumdata fuit hostiis; unde Isaías : *Et circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo.*

Spica proprie. Dicitur modicum, unde Isaías : *Et brachium ejus spicas leget.* Dicitur profectus boni operis, unde in Evangelio : *Sic est regnum Dei quemadmodum si jaciat homo semen in terram, et dormiat et exsurgat nocte ac die, et semen germinet et crescat, dum nescit ille; ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.* Semen enim homo jactat in terram, cum cordi suo bonam intentionem inserit; et postquam semen jactaverit, dormit, quia in spe boni operis quiescit; nocte vero assurgit ac die, quia inter adversa et prospera proficit; et semen germinat et crescit dum nescit ille, quia adhuc metiri sua incrementa non valet; sed concepta ad profectum producitur, et ultro terra fructificat, quia, preveniente gratia, mens hominis spontanea ad profectum boni operis assurgit; secundum hoc eadem terra primo fructificat herbam, deinde spicam; deinde plenum frumentum produceit in spica; herbam producere est inchoationis bona adhuc certitudinem habere; in spica vero herba pervenit cum se virtus animo concepta ad profectum boni operis pertrahit; plenum vero frumentum in spica fructificat quando jam in tantum virtus proficit ut esse robusti et perfecti operis possit. Aliquando spica dicitur sancti Spiritus sententia, sicut de hæreticis per Job dicitur : *Nudis et incedentibus absque vestitu et esurientibus tollunt spicas; tollunt, quia sive quidam otiosi sint et in nullis se bonis exercant, sive per iter imprudentiae absque velamine boni operis pergant, etiam si quando jam ad peccantiam redire cupiunt et verbi pabulum concupiscunt, eis esurientibus spicas tollunt, quia in eorum mente perniciosis persuasionibus Patrum sententias destruunt.*

Spina proprie. Dicitur etiam puncio ultionis, unde Job : *Pro frumento oriatur milii tribulus et pro hordeo spina, requires supra de frumento.* Dicuntur divitiae que pungunt per sollicitudinem, unde Dominus : *Aliud cecidit inter spinas et suffocatum est.* Dicitur peccator, unde in Canticis : *Sicut lilius inter spinas, sic amica mea inter filias, etc., quia sicut (60)*

A quanto magis spina pungit lilium, tanto majorem emitit odorem; sie etiam quanto magis vexatur a malis, tanto majorem virtutum emittit odorem. Dicitur etiam peccatum, unde David : *Conversus sum in ærumnæ mea, dum configitur spina;* id est quia peccatum configit, id est usque ad consensum et opus et consuetudinem ducent. Dicitur ratio, unde secundum aliam litteram : *Dominus configitur spina,* id est ratio fracta ad terrena curvatur, quæ sursum erigi debet sicut spina dorsi hominem erigit. Dicitur superbia, unde sic exponi potest prædicta auctoritas : *Dum configitur spina,* id est superbia quæ fracta est, non erigit ad interitum sed ad salutem. Dicitur conscientia, unde sic potest exponi : *Dum configitur spina,* id est compuncta est conscientia. Tunc enim sensi dolorem ei inventi meam infirmitatem. Dicitur pena æterna, unde : *Priusquam produceret spinas ramus,* id est voluptas tormenta. Dicitur tentationis aculeus, unde propheta : *Si super humum populi mei spinæ et vepres ascendunt; humus populi Dei mens sanctorum dicitur, super quam aliquando ascendunt spinæ et vepres, quia aliquando et eam vitia opprimunt.*

B *Spiraculum* dicitur instrumentum inspirandi. Dicitur etiam anima, unde in Genes. : *Et inspirari in faciem spiritum vitae.* Dicitur Spiritus sanctus, unde secundum quosdam in prædicta auctoritate sumitur spiraculum in designationem Spiritus sancti. Dicitur cessatio persecutionis diabolus, qui per se vel per suos homines persequitur; unde Job : *Corpus illius quasi scuta fusilia et compactum squamis se prementibus, una uni conjungitur;* et ne spiraculum quidem incedit per eas; corpus diaboli sunt mali, quæ dicuntur fusilia senta, quia eos ad malum instruit et per eos a bonis factis se defendit; et dicuntur compactæ squamæ, quia omnes consentiunt in malo et sibi invicem copulantur diaboli persecutione, ita quod nunquam cessat ejus persecutio, vel prava suggestio. Et hoc est quod dicit Job : *Nee spiraculum incedit per eas.*

Spirare proprie. Dicitur etiam inspirare, unde Job : *Spiritus ubi vult spirat et vocem ejus audis.*

Spiritus, ille animalis spiritus qui tam bruti animalis corpus quam hominis vegetat; unde sanctus Gregorius distinguit inter duos spiritus hominis : animalialem quicunque corpore desinesso, et rationalem qui post corporis dissolutionem supervives est et immortalis; unde in Evangelio de Christo dicitur quod, *inclinato capite, emisit spiritum.* Dicitur angelus etiam in eadem significatione. Spiritus dicitur etiam vita, quia spiritus est causa vitae, unde Job : *Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur.* Et in Isaia : *Cavete ab homine cuius spiritus in naribus ejus.* Dicitur ratio, unde Apostolus : *Caro pugnat aduersus spiritum.* Dicitur spiritualis intelligentia, unde in Evangelio : *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam,* id est spiritualis intelligentia, et in Apostolo : *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Dicitur

(60) Deest hic aliquid, nam quæ sequuntur ad peccatorem referri non possunt.

tur aliquis spiritualis, unde ab Apostolo evangelica lex dicitur spiritus, id est spiritualis; et in Psalmo : *Qui fecit angelos suos spiritus, quia Christus facit praedicatorum suos spiritus, id est spirituales.* Dicitur divina inspiratio, unde dicitur de Simeone in Luca quod ierat in spiritu in templum, id est divina inspiratione ductus. Dicitur spiritualis intentio, unde Joannes : *Venit hora et nunc est quando viri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate, id est spirituali intentione et pro veris et aeternis.* Dicitur homo, unde propheta David ait quod *homo est spiritus videntis et non rediens.* Dicitur Deus, unde Joannes : *Spiritus est Deus.* Dicitur ira, unde David : *In spiritu vehementi contere naves Tharsis;* hoc exponitur in Herode qui rediens a Roma et inventiens naves in Tharsis per quas transiit magi in vehementi ira combussit eas. Dicitur superbia, unde in Evangelio : *Beati pauperes spiritu et beati qui immunes sunt a superbia, id est humiles.* Dicitur ventus, unde Genes. : *Recordatus est Deus Noe, etc., adduxit spiritum super terram et diminuta sunt aquæ.* Dicitur quæstio rationalis, quæ oritur ex ratione hominis; unde legitur quod regina Saba, cui Salomon solvit omnes quæstiones, non habebat ultra spiritum, id est quæstionem quam posset ei propone. Dicitur Spiritus sanctus, unde in Evangelio : *Ductus est Jesus in desertum a spiritu.* Dicitur domini collatum a Spiritu sancto; unde Isaías : *Et regnies super eum spiritus sapientie, id est donum sapientie collatum a Spiritu.* Dicitur mortale peccatum a spiritu maligno suggestum; unde in Evangelio legitur de diabolo quod *assumit septem alios, id est septem mortalia peccata.*

Spoliare proprie. Notat liberare, unde in Cantico : *Spoliaverunt me tunica mea.* Tunica dicuntur temporalia, seu amor temporalium a quo sancti praedicatorum liberant fidem populum. Notat impedire ne aliquis habeat id ad quod habendum paratus est, unde legitur in Evangelio quod latrones, id est demones, hominem descendenter ab Ierusalem in Jericho, quasi Adam a statu innocentiae in statum culpe, spoliaverunt gratuitis, id est impiderunt per peccatum ne haberet gratuita ad quæ habenda paratus erat.

Spolium proprie. Dicitur conventus fidelium per Christum a potestate dæmonis liberatus; unde David : *Speciei domus dividere spolia, unde in benedictionibus Jacob, gratia Pauli, qui descendit de Benjamin lupus rapax, mane comedens prædam, et vespera dividens spolia, quia per prædicationem Pauli multis spoliatus est diaholus, dicuntur illi quibus diabolus spoliavit Ecclesiam;* unde dicitur : *Vix Assur, virga furoris mei..., ad gentem fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei maadabo illi, ut auferat spolia, et diripiatur prædam.* Dicitur sacra Scriptura quæ Judæis a Christianis est sublata, unde David : *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa.*

Sponsa idem est quod uxor. Dicitur Ecclesia, un-

A do in Cant. : *Soror mea sponsa.* Et alibi : *Tanquam sponsa ornavit.* Fidelis anima etiam in sacra Scriptura dicitur frequenter sponsa Christi.

Sporta dicitur vas quod contextur ex palma et junco, unde in Evangelio quod discipuli *sustulerunt septem sportas.* Dicitur bursa, unde in lib. Regum ait Saul : *Panis deficit in sitarcis nostris et sportulam non habemus,* id est aliquid in sportula vel in bursa

Spurius dicitur filius meretricis propter immun-ditiam generationis, unde solet fieri distinctio in spurium, hybridam, manserem et nothum. Hybrida dicitur qui nascitur ex ignobili matre. Nothus qui de adulterio nascitur, de quo ignoratur cuius filius sit sicut dicitur notha fabri vel nomen nothum. Dicitur surculosa radice inferiori post inclinacionem, qui quodammodo adulteri nullus est et præter rationem surculi natus, unde legitur in libro Sapientia : *Spuria vitulamina non dabunt altas radices.* Ramus prædictus vitulamen dicitur propter novam propaginem, et spurium, quia natus præter rationabilem vel artificialem trunci vel surculi conjunctionem. Prava etiam cogitatio et adulterina spurium vitulamen dicitur, unde prædicta auctoritas sic potest expou : *Spuria vitulamina, id est pravae cogitationes non facient fructus otiles.*

Stabulum proprie. Dicitur Ecclesia, ubi reficiuntur animalia Christi, id est fideles; unde in Evangelio : *Et intonans vulneratum in jumentum duxit in stabulum,* quia hominem duxit Christus in Ecclesiam, et stabulario, id est prelato, commisit. Dicitur mundus, in quo sunt voluptes velut finus, unde Cassiodorus doctor : *Miscet amara Deus, ne in via amemus stabulum pro domo.*

Stadium proprie dicitur spatium illud in quo aliqui currunt, ut consequantur bravium, id est cursus premium. Dicitur status vita præsentis in quo ita debemus per bonam operationem currere, ut comprehendamus bravium æternæ beatitudinis, unde Paulus : *In stadio quidem currunt, sed unus accipit bravium, etc.*

Stagnum proprie dicitur metallum. Dicitur laeus aquæ, scilicet immobilis. Dicitur aqua baptismi, unde David : *Qui convertit petram in stagna aquarum,* id est dura corda Iudeorum ad aquam baptismi. Dicitur fluentia doctrinæ, unde sic potest exponi prædicta auctoritas : Christus fuit quasi petra et rupes antequam fidelibus aperiret sacram Scripturam, sed postquam aperuit discipulis suis sensum, ut intelligerent Scripturas, versus est in stagna aquarum. Dicitur simulator sanctitatis, secundum quod stagnum dicitur metallum, unde in Ezechiele Dominus exprobrat Israelitico populo, dicens : *Vera est mihi Israel in scoriam, æs et stagnum, ferrum et plumbum in medio fornacis, quasi dicat : Purgare illos per ignem tribulationis volui, et argentum vel aurum illos fieri volui aut quæsivi; sed in fornace mihi in æs, stagnum, ferrum et plumbum sunt versi, quia non ad virtutem, sed ad vitia in tribulatione prorumpunt.* Æs dum percuditur am-

plius cæteris metallis sonum reddit. Qui ergo in persecutione positus erupit ad sonum murmurationis, in *as* versus in medio fornacis. Stagnum vero cum ex arte componitur argenti speciem videntur. Qui ergo simulationis vitio non caret in tribulatione, stagnum factus est in fornace.

Stare proprie. Notat ad coelestia erigi, unde Paulus : *Qui stat videat ne cadat.* Notat auxilium ferre, unde Stephanus : *Video cœlos apertos et Iesum stantem.* Notat ulterius non crescere vel abundare, unde legitur in lib. Regum : *Stetigie oleum; constantem esse,* unde in lib. Sapientiae : *Stabunt iusti in magna constantia.*

Statera, instrumentum in quo librantur pondera. Dicitur prava persuasio diaboli, unde Joannes : *Et qui sedebat super eum habebat stateram in manu sua.* Statera itaque diaboli est prava persuasio ejus quæ promitti terrena ut auferat coelestia. Dicitur crux Christi in qua ponderatum est pretium nostræ redēptionis, id est corpus Christi, unde in hymno, *statera facta est corporis.* Dicitur iudicium quo merita ponderantur sicut in statera librantur pondera, unde Job : *Utinam appenderentur percata et calamitas quam patior in statera.* Dicitur etiam iustitia, unde David : *Mendaces filii hominum in stateris, id est in libra iustitiae.*

Statura proprie, unde Dominus : *Quis autem restrum cogitans potest adjicere in staturam suam cubitum unum?* Dicitur status Ecclesiæ, unde : *Statura tua assimilata est palmæ, quia Ecclesia ad superiora per spem erigitur, virtutibus sublimatur, profert dulcedinem bonorum operum, assequitur de multiplici hoste triumphum.*

Stella, proprie. Dicitur Christus, unde Joannes : *Et dabo eis stellam matutinam.* Et alibi, propheta Balalaem : *Orietur stella ex Jacob.* Proprie Lucifer dicitur stella matutina, quæ est nuntia lucis et tenebras repellit. Translati vero Christus dicitur stella matutina, quia repellit infidelitatem nubila. Dicitur virgo Maria gloriæsa, unde Hebreæ dicitur Maria, quasi stella maris, unde in hymno :

Ave, maris stella.

Dicitur donum Spiritus sancti unde in Apoc. : *Qui habet septem spiritus Dei et septem stellas, et Christus qui habet Spiritum sanctum et septem dona Spiritus sancti.* Dicitur sœucus, quia sicut stella differt a stella in claritate, ita sanctus a sancto in præmii dignitate; unde David : *Videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas.* Per lunam Ecclesia, per stellas sancti figurantur. Et alibi David : *Qui numerat multitudinem stellarum.* Et alibi Job : *Obscurerunt stellaræ caligine ejus.* Dicitur hypocrita qui fingit se justum, unde Joannes : *Ceciderunt stellaræ cæli in terram, id est hypocrita qui putantur esse justi et fingunt se esse justos, deciderunt in amorem terrenorum.* Et alibi Joannes : *Draco, id est diabolus, cauda sua, id est mediante Antichristo, trahet secum tertiam partem stellarum, quia per Antichristum multi qui videbuntur sancti laben-*

A tur in peccatum. Dicitur apostolus : *Vidi amictam sole et luna sub pedibus ejus et in manu ejus stellæ duodecim.* Dicitur diabolus qui primo dictus est Lucifer, quoniam in bono statu creatus fuit; et tunc similiter stella dici posuit, sed per superbiam cecidit et factus est diabolus, unde in Apoc. : *Et cecidit tertius angelus et cecidit de cœlo stella magna ardens quasi facula.*

Stereus proprie. Dicuntur ceremonialia legis quæ projicienda sunt tanquam stercora; unde Salomon : *Piger lapidabitur stercore bovis, hoc superius expostum est.* Dicitur carnalis voluptas, unde David : *Suscitans a terra inopem et de stercore erigens pauperem.* Dicitur bonum temporale, unde Jer. : *Qui amplectantur stereora pro croceis.* Dicitur doctrina auditoris secundans mentem, unde in Evangelio dicitur de patresfamilias qui præcepit sicum succidi; et dictum est ei : *Sine et hoc anno ut fodiam eam et apponam stercora;* hic per sicum Synagoga figuratur quæ fossa est per prædicatores et a carnibus observantiis separata et spiritualibus doctrinis instructa. Dicitur fetor luxuriae, unde propheta : *Computuerunt jumenta in stercore suo.* Juncta quippe in stercore suo computrescere est carnales quoque in fetore luxuriae vitam finire. Dicitur domuncula in qua habitat custos vineæ vel horti et hujusmodi.

Sterilis dicitur infecunda. Dicitur aliqua a bono opere aliena, unde Isaïas : *Lætare, sterilis quæ non paris, id est, gentilitas quæ modo sterilis es a bono opere, quoniam non paris spirituales filios, lætare, quia tempore eo plures erunt spirituales filii desertæ, id est gentilitatis prius a Deo derelictæ quam ejus quæ habet virum, id est Synagogæ quæ observabat unius Dei cultum. Dicitur a pravo opere aliena, unde David : *Qui habitare facit sterilem in domo.**

Stertire proprie stramentum equo imponere vel asino, unde : *Abraham stravit asinum suum.*

Stillicidium proprie. Dicitur luxuria, unde Salomon : *Tria sunt que ejiciunt hominem de domo : fumus, stillicidium, luxuria, mala uxor, mala caro nostra.* Dicitur predicatione; unde : *Descendit sicut pluia in vultus, et sicut stillicidia stillant super terram quando divina prædictio fecundat terrenorum corda ad gratiam.*

Stipula, proprie. Dicitur aridus ab humore gratiæ qui circumfertur omni vento doctrinæ, unde Job dicit : *Contra solium quod vento rapitur, etc., stipulam sic persequeris.* Dicitur minimum veniale peccatum, unde Apostolus ait quod quidam super fundamentum ædificauit lignum, fenum, stipulam; lignum significat majus veniale, fenum minus, stipula minimum. Dicitur spica quæ remanet post messem in qua significatione hoc nomen reperitur in legibus. Dicitur etiam sanctus qui vilpendit a diabolo, unde de Behemoth dicitur quod reputabit maluum quasi stipulam.

Stirps proprie. Dicitur etiam Nabuchodonosor, unde Isaías : *Tu projectus es de sepulcro tuo quasi stirps inutilis.* Tradunt Hebrei quod, mortuo Nabuchodonosor, Eulmeradach filius suus timens ne resurgeret qui prius redierat in pristinum statum, ad consilium Joachi corpus patris sui extraxit de terra et dividens in trecentas partes dedit vulturibus. Dicitur ille qui est origo generis, unde legitur quod beata virgo Maria descendit ex stirpe David, juxta illud *stirps Jesse*, etc.

Stola est vestis talaris dicta a *telon* quod est *toungum*, unde in Gen. legitur quod Joseph dedit Benjamini fratri suo uterino quinque stolas. Dicitur status innocentiae quem recipit baptizatus per gratiam baptismi, unde puer baptizatus induitur chrisimalli stola facta ex panno lineo et candido, consuta filo rubeo; per vestem candidam figuratur candor innocentiae, per filum rubeum insinuantur quod baptismus efficaciam habet exponi passione; vel per hoc innuitur quod baptizatus debet esse paratus ad effundendum sanguinem pro Christo, unde in Evangelio quod paterfamilias congaudens filio prodigo revertenti ad se, ait : *Proferre stolam primam;* per patremfamiliam intelligitur Deus Pater; per filium prodigum gentilis populus, qui abiit in regionem dissimilitudinis per peccatum, consequenter per fidem reedit ad Deum, et ei per baptismum data est prima stola, id est innocentiae status. Dicitur corpus quod est quasi animae vestimentum, unde legitur de martyribus quod *laverunt stolas suas in sanguine Agni*, id est mundaverunt corpora sua per martyrium imitando Christum. Dicitur glorificatio animae post mortem; unde legitur in lib. Sapientiae de secundo iudicio quod *stola gloriae induit eum Dominus*. Dicitur glorificatio corporis, unde legitur quod in resurrectione sancti induentur duplice stola, id est glorificatione corporis et animae, ad quam stolam corporis significandam angelus in resurrectione Christi apparuit in stola candida.

Stragulum est vestis vario colore distincta vel vestis duplice, unde legitur in lib. Regum quod Asabel tulit stragulum, infudit aquam et expandit super faciem Benadad exortantis, etc. Dicitur bonum opus Ecclesie charitate firmatum, unde legitur in Proverbiis : *Stragulatum vestem sibi fecit*, id est bonis operibus se ornavit.

Stratum proprie. Dicitur lectus cui apponitur vestium cumulus. Dicitur sensualitas, unde David : *Lacrymis meis stratum meum rigabo*, id est amaritudine penitentiae sensualitatem irrigabo, id est fertilem faciam quae prius erat arida a bonis operibus. Dicitur cumulus peccatorum, quia in strata solet exponi vestimentorum cumulus; per stratum figuratur multitudo peccatorum, unde sic exponi potest predicta auctoritas : *Lacrymis meis stratum meum rigabo*, id est lacrymis dissolvam cumu-

lum peccatorum. Dicitur caro propria, unde David Si ascendero in lectum strati mei, id est si accuevero carnem, quasi dicat : Non acquiescom; ideo dicit ascendere, quia res privata superbos facit. Dicitur dextera Dei Patris, unde sic potest exponi predicta auctoritas ut sint verba Christi qui dicat : Intravit David, id est Christus dicens : *Si introiero in tabernaculum domus meæ*, scilicet celestis habitationis; tabernaculum enim est celestis habitatio, et si ascendero in lectum strati mei, id est ad dexteram Patris ubi est requies, id est finis laborum donec Ecclesia sancta prædicatione fulta sit; apopsis est, quasi dicat : Non amplius non credatur mibi. Dicitur humana natura, unde David : *Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus*, id est totam humanam naturam exposuisti misericordia. Dicitur mundana felicitas, unde sic exponi potest predicta auctoritas : *Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus*, id est hominis mundanam felicitatem provide convertisti in angustias ejus. Dicitur etiam aliquid terrenum bonum quod infirmus tenet; bonus sibi eligit in quo pauset, unde uxor bona cum labore mentis in Deum non posset tollere (70); sed Deus volens nos non habere amorem nisi alterne vitæ, delectationibus miscet amara et vertit in infirmitatem nostram.

Strophæa dicitur conversio, inde dicuntur insulae quæ natant et convertuntur. Dicitur nova intentio, unde in hymno sancti Nicolai : *O nova Jacob strophæa, contra diabolum, contra luxuriam dedit filiis tria pomu aurea, quarum pater eas præ inopia volebat exponere meretricio.*

Struthio proprie. Dicitur hypocrita, unde Job : *Penna struthionis est similis pennæ herodii et accipitræ*, hoc superiorus expositum est. Dicitur Ecclesia a fidelibus deserta, unde dicitur quod Ecclesia est quasi struthio in deserto. Dicitur Synagoga, quæ alias legis habet, sed corde in infiniti repens nunquam se ad alta sublevat. Per herodium vero et accipitrem antiqui Patres exprimuntur, quia ad ea quæ intelligenda erant prospicere valuerunt. Penna vero struthionis est similis pennæ herodii et accipitræ, quia Synagoga vox priorum doctrinam loquendi tenuit, sed vivendo nescivit; unde ad hanc expositionem potest referri predicta auctoritas. Dicitur gentilitas, unde Dominus ait per prophetam : *Glorificavit me bestia, agri dracones et struthiones*: Bestie namque agri, dracones et struthiones Deum glorificant, eum gentiles per fidem Deum exaltant, quos et propter malitiam draconum exprobant et propter hypocrisim vocabulo struthionum notat. Dicitur ipsa hypocrisis, unde Isaías : *Erit cubile draconum et pascua struthionum*, per dracones malitia, et per struthiones hypocrisis designatur; struthio speciem volandi habet, sed non usum, quia hypocrisis cunctis intuentibus imaginem de se sanctitatis insinuat, sed tenere vitam

sanctitatis ignorat. In perversa mente draco cubat et struthio pascitur, quia et latens malitia callide tegitur, et intuentum oculis simulatio sanctitatis antefertur.

Stylus, proprie. Dicitur modus loquendi, unde secundum auctores distinguuntur tres styli, scilicet humilis, mediocris et altius. Dicitur ordinatio sive dispositio, unde Job : *Quis mihi det ut exarentur in libro stylo ferreo*, id est dispositio immutabili; et alibi legitur quod peccatum Iudea scriptum est stylo ferreo. Et in Martiano legitur quod patriarchae scribebant stylo adamantino.

Sub prpositio aliquando adjungitur accusativo, aliquando ablative quando actio adjungitur. Notat locum. Notat etiam protectionem, unde Dominus : *Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare, etc., sub alas et notuisti*. Quandoque adjungitur ablative et similiter notat locum, unde dicitur omnia que sub ipso erant replebant templum; similiter notat protectionem, unde David : *Sub umbra alarum tuarum. Aliquando subjectionem, unde Psalmista : Omnia subjecisti. Eisdem modis sumitur subitus vel subter.*

Subducere notat supponere, unde : *Et nos quandoque manum ferulae subduximus. Notat trahere vel ducre, unde in Evangelio : Subductis ad terram navibus.*

Subire, proprie. Notat supponere, unde legitur in Mach. : *Et Eleazarus subiit elephantem, id est sub elephante se supposuit. Notat in mentem venire, unde solet dici : Subiit hoc animum meum. Notat sustinere, unde solet dici : Iste subiit hoc magnum opus.*

Subjecere notat supponere, unde David : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus. Notat respondere, unde : Subjicit Phebia Mancho. Pronomen est apud dialecticos etiam res de qua sit sermo in locutione. Dicitur subjici locutioni vel praedicato, unde et subjectum dicuntur.*

Sublime dicitur superbium, unde in Proverbiis : *Sublimum colla propria virtute calcavi*, et in lib. Reg. : *Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes*. Dicitur celsitudo externe beatitudinis, unde in Canone missæ legitur : *Jube huc perferri per manus sancti angelii tui in sublime altare tuum.*

Subsannare notat deridere. Notat Iudeos per mundum dispergere, unde in Psalmo : *Qui habitat in celis irridebit eos, Dominus subsannabit eos. Irrisit Christus Iudeos quando, positis custodibus, surrexit. Subsannavit quando per mundum sunt dispersi. Solet autem fieri irrisio bucea quasi siena. Subsannamus naso, rugando nasum, quia sanna ruga dicitur, et minus irrisio quam subsannatio.*

Subsellia dicuntur sedes, unde Juvenalis de Statio loquens, ad cuius libri recitationem multi Romani convenerant, ita ut sedes videretur frangi ait :

..... *Fregit subsellia versu*

quasi dicat : Tot convenient ad audiendum versus Statii quod sedes in quibus sedebant Romani frangebantur vel frangi videbantur. Dicitur ordo angelicus qui dicitur throni, unde in sequentia : *Ad celestes*

A rex caelice dominanta numina divinaque subsellia.

Substantia, proprie, dicitur res existens ab aliis rebus propria qualitate distracta, unde in lib. Prædicamentorum : *Prima substantia est quæ proprie et principaliter dicitur substantia*, et secundum hunc sermonem æquipollit huic nomini hypostasis, et secundum hoc transferitur cum divina, ut aliqua persona in divinis dicatur substantia vel hypostasis, secundum quod Hieronymus tres personas vocat tres hypostases sive tres substantias. Transumitur ad substantialem proprietatem sive substantialem naturam, unde Boetius ait quod hominem ingredi substantiam est ipsum ingredi speciem specialissimam. Idem etiam ait. Speciem esse substantiam suorum individuorum, et secundum hanc significacionem æquipollit huic nominis usiosis, unde substantiales differentias reponendas esse inter usiones, id est inter substantiales proprietates. Transumitur hoc nomen substantia ad significandum hoc genus generalissimum prædicamenti, unde Porphyrius : *Substantia est quiddam et ipsa est genus, et secundum hoc æquipollit huic nomini usia, proprius quod transfert ad significandum communem naturam trium personarum ut divinitas dicitur usia sive substantia; unde Christus dicitur gigas gemina substantiae et tres personæ dicuntur esse unius substantiae homousion et non homophysostasis, id est unius substantiae, non unius personæ. Dicitur possessio, unde in Evangelio introducitur filius prodigus loquens ad patrem in hunc modum : Da mihi portionem substantiae quæ mihi contingit, id est possessionem vel hereditatem. Dicitur fides, unde Apostolus : Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium, id est illud per quod speranda subsistunt in nobis. Dicitur virtus evadendi passionem, unde Christus : Infixus sum in limo profundi, id est profunda insurritas humanae naturæ, et nou est substantia, id est in me non est virtus carnis ad evadendum passionem. Dicitur stabilitas, unde sic potest exponi predicta auctoritas : Non est nihil substantia, id est stabilitas vita.*

Sudarium, proprie. Dicitur intelligentia vel amor terrenorum, unde in Evangelio legitur de nequam servo qui abscondit pecuniam domini sui in sudario. Ille pecuniam domini sui abscondit in sudario qui negligenter prædicat verbum Dei vel amore terrenorum tacet. Dicitur etiam pannus, quo mediante, sudor faciei abstergitur.

Sudor, proprie. Dicitur labor quia ex labore provenit sudor, unde in Gen. : *In sudore vultus, id est vesceris pane, id est dixit Deus Pater ad Adam.*

Sufferre notat pati, unde Jac. : *Beatus vir qui suffert ientationem. Notat auferre, unde Maria Magdalena Christum putans hortulanum ait : Domine, si sustulisti eum, dicio mihi. Notat implore, unde legitur quod discipuli Christi de fragmentis que remanserant sustulerunt duoderim cophinos; potest tamen ibi ponи sufferre pro deferre.*

Suggilare notat *strangulare* et dicitur ex sub et gula, quasi sub gula manum ponere. Beda tamen dicit quod hoc verbum *suggilare* descendit ab hoc verbo *sugo, gis*, et est tractum a lamis que suggendo necant parvulos. Dicitur *manifestare*, unde iniquus iudeus ait de vidua: *Ne veniens suggilet me*, id est infestet.

Sulcus, proprie. Dicitur aliquis bene excultus vomere linguae, unde Job: *Si adversum me terra clamat et cum ea sulci ejus deflent*. Terra nullis operibus exculta plerumque ad usum hominum aliquod alimentum proferit, exarata vero fruges ad satiationem parit. Ita sunt nonnulli qui, nullo exhortationis vomere proscissi, quedam dona, quamvis minima, tamen ex semicompactis proferunt quasi terra hundum arata. Sunt vero nonnulli qui ad audiendum sanctam predicationem semper intenti sunt. a priori mentis duritia quasi quedam linguae vomere scissi, semina exhortationis accipiunt et fruges boni operis, per sulcos voluntariae afflictionis reddunt. Contingit autem ut hi qui presunt aliquando subjectis nocte nocant qui prodesse debuerant, quod cum rudes quique conspiciunt, commoti contra rectorem murmurant, nec inde proximis varie compatiendo dolent. Cum vero hi qui jam locutionis arato attriti sunt, et ad fruges boni operis exculti, gravari vel in minimis innocentiae aspiciunt, per compassionem protinus ad lamenta vertuntur. Omnis ergo qui praest, si perversa in subditis exerceat, contra hunc et terra clamat, et sulci deflent, quia contra ejus injustitiam rudes in murmuracionis vocem prorumpunt; sed perfecti pro pravo ejus opere sese in fetibus affligunt.

Sulphur, proprie. Dicitur fetor pravorum operum, unde David: *Pluit super peccatores laqueus ignis et sulphur*. Dicitur infernalis fetor, unde in Daniele legitur quod de fornace egrediebatur ignis et sulphur.

Sum proprie significat rei essentiam, unde et verbum substantivum dicitur, quia institutum est ad servandum substantialem rei naturam, unde dicitur impracticum, id est sine motu, quia substantiam significat naturam, quae in motu non est. Aliquando significat divinam naturam, unde in Exod.: *Qui est nūsīt me ad vos*. Aliquando immutabilitatem rei, unde Boctius in secundo prologo in Arithmetica: *Sapientia est eorum quae sunt suīque immutabilem substantiam sortiuntur, comprehensio veritatis*, id est proprietates quas in se habet sunt immutabiles; quia enim mutantur a subjectis habent. Aliquando notat eternam Dei præognitionem, unde in Evangelio: *Quod factum est in ipso erat*. Aliquando causam materialen, secundum quod dicitur quod omnes sumus in Adam. Aliquando Deo adhaerere per gratiam, unde Apostolus: *Qui vocat ea quae non sunt*, id est peccatores qui Deo non adhaerent per gratiam, tanquam ea quae sunt, id est tanquam eos qui adhaerent. Notat videri esse, unde sic potest exponi prædicta auctoritas apostoli: *Qui vocat ea quae non sunt*, id est gentiles qui nihil esse reputabantur, tanquam ea

A quæ sunt, id est tanquam Iudeos qui aliquid videbantur esse. Aliquando notat eventum, unde Boctius: *Fuit quando non fuit tempus*. Aliquando esse sumitur pro pertinere, unde dicitur: *Tuum est hoc facere*, id est ad te pertinet.

Super vel supra multipliciter sumitur. Aliquando notat locum, unde in Evangelio: *Statuit eum super pinnaeulum templi*. Aliquando notat præminentiam, unde David: *Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum*. Aliquando ponitur pro *juxta*, unde Psalmista: *Super flumina Babylonis*. Aliquando ponitur pro *præter*, ut si dicamus: *Super prædictos, et alius fecit hoc*, id est præter prædictus. Aliquando ponitur pro *pro*, unde in Evangelio: *Filiæ Israel, nolite flere super me, sed super filios vestros*, id est pro vobis. Aliquando pro *apud*, unde Psalmista: *Super inimicos meos factus sum opprobrium et viciniis meis valde*. Aliquando notat oppressionem, unde David: *Pluit super peccatores laqueos, etc.*, id est in eorum onus vel oppressionem; et alibi: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros*. Aliquando notat materiam, juxta quod solet dici: *Augustinus super Joannem, Hieronymus super Mattheum*, id est Matthæus est materia Hieronymi et Joannes est materia tractatus Augustini. Aliquando adjungitur ablative et tunc ponitur pro *de* vel *pro pro*, unde David: *Super misericordia tua et veritate tua*, id est de misericordia tua qua impios vertis, id est peccantibus parcis; et de veritate tua qua non venientes judicas et bonis promissa præmia restituvis. Aliquando haec dictio super vel supra ponitur adverbialiter et ponitur pro *ratde*, unde poeta:

O nūhi sola mei super Astyanactis imago!
id est valde imago; Priscianus tamen dicit ibi esse antecisionem et subtractionem dictionis a composta dictione, ut *super ponatur pro superstis*. Aliquando ponitur pro *aliter*, unde in Apostolo legitur: *Ne quis infleatur præ aliquo supra quam scriptum est*, id est aliter quam scriptum est, et sic ponitur ibi *supra pro aliter*. Aliquando notat locum, unde in Evangelio: *Erat autem supra piscina quinque porticus habens*, id est in superiori loco; vel ponitur ibi *super pro præter*, ut sit sensus: *Erat autem supra probatica piscina*, id est præter alia lavatoria. Erat ibi piscina in qua abluebantur hostiarum membrora, unde probatica dicebatur a probaton quod ovis vel pecus interpretatur.

Superare proprie *super esse*, unde Dominus ait. Colligit quæ supererunt fragmenta ne pereant.

Superbia, proprie; unde David: *Superbia eorum qui te oderunt*. Dicuntur divitiae, unde in Epistola canon.: *Nunc autem exsultatis in superbis vestris*, id est divitiae.

Supercilium, proprie. Dicitur etiam superbia, quia elevatio supercilii solet significare superbiam, unde Sedulius:

Pone supercilium si te cognoscis amicum,
alibi legitur quod multa sunt apud Iudeos de supercilio Pharisæorum. Dicitur summitas rei, unde est

summitas montium solet dici supercilium; quia, sicut supercilium est in superiori parte corporis, ita sublimitas montis in superiori parte, juxta quod dici solet: *Ista civitas sita.*

Superliminare proprie. Dicitur mentis intentio, unde per Moysen de comeditione agni dicitur: *Sument de sanguine agni et ponent super utrumque postem, et in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum.* Sanguis quippe ponitur super utrumque postem, quia non solum ore corporis sed etiam ore cordis sanguis Christi hauritur. In utroque poste est positus, quando sacramentum passionis illius cum ore ad redēptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur. Per domos mentes nostras accipimus in quibus per cogitationem inhabitamus; enījuslibet domus superliminare est ipsa intentio quae prævia actioni. Qui igitur intentionem cogitationis sue ad imitationem passionis dirigit, in superliminari domus Agni passionem ponit. Vei domus nostræ sunt ipsa corpora, in quibus, dum vivimus, habitamus; et in superliminari domus agni sanguinem ponimus, quia crucem passionis ejus in fronte portamus.

Supplantare est pedem ponendo super planta alterius eum ad terram dejicere. Notat *impedire*, unde David: *Qui cogitant supplantare gressus meos*, etc. Notat *decipere*, unde in Gen. Esau ait de Jacob: *Supplantavit enim me in altera vice*, id est decepit.

Supponere proprie notat unam rem pro alia posse, unde in Gen. legitur quod Jacob Laban suppōsuit Liam, id est loco Rachel posuit. Apud grammaticos est rem de qua est sermo aliæ supponi.

Surdus, proprie; non intelligens, unde Isaías: *Et audient in die illa surdi verba libri*, id est prius non intelligentes intelligent sacram Scripturam. Dicitur impediens ne audiat, unde David: *Tanquam aspidis surda et obturantis aures suas*. Dicitur dīgens se non audire, unde David: *Ego tanquam surdus non audi.*

Surgere notat a somno peccati excitari, unde Paulus: *Scientes quia hora est jam nos de somno surgere*. Notat a mortuis excitari, unde ait Aug. [Evang.] de Christo: *Surrexit, non est hic*. Notat *insurgere*, unde in Evangelio: *Tunc surrexerunt duo falsi testes*, id est insurrexerunt.

Sus, proprie. Dicitur haereticus; unde Sapientia dicit: *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua*. Dicitur peccator, unde in Epist. canon. Petri legitur quod peccator est quasi sus in volutabro luti; quia, sicut sus mundana areæ planitiem, campum floridum, prata virentia deserit, luto gaudent, sterquilino studet, limo deliciatur, paludi-

A bus amicatur; sic homo peccator, paradisum æternæ beatitudinis deserens, in lutum luxuriae se dejicit, in volutabrum gulosis tatis se dimittit; et sicut sus paludibus amicatur, sic homo peccator limpidiissimum fontem charitatis præterit, in terreno affectu dimittitur, mundanarum divilitiarum stereora annexatur.

Suscipere. Notat sibi *unire*, unde Psalmista: *Tu cunctum susceptor meus es*; verba sunt humanæ Christi naturæ quam Filius Dei sibi univit. Notat a mortuis suscitare, unde Christus ait ad Patrem: *Quoniam suscepisti me, id est a mortuis suscitasti*. Notat ad se capere, unde Stephanus ait: *Domine, suscipe spiritum meum*. Notat glorificare, unde David: *Exsurrexi, quoniam Dominus suscepit me*, etc.

B *Suscitare* proprie. Notat exaltare, unde Psalmista: *Suscitans a terra inopem*. Notat inspirare, unde Dominus in Dan.: *Suscitavit spiritum pueri junioris, cui nomen Daniel*: Notat etiam a mortuis excitare, unde Deus Pater dicitur Filium suscitasse a mortuis.

Sustinere, proprie; *exspectare*; unde in Psalmista: *Sustinui te tota die*; et alibi: *Sustine te paululum*. Notat in necessariis providere, juxta quod solet dici: *Iste sustinet illum*.

Susurrus diciter murmur. Dicitur detractio, unde in Paulo susurrones dicuntur detractores. Dicitur occulta Dei inspiratio, unde propheta: *Suscepit auris mea venas susurri ejus*.

Sycomorus est arbor similis sicui, unde sycomorus quasi sicus fatua, quia similis est sicui non in fructibus sed in foliis, uide legitur de Zachæo quod ascendit arborem sycomorum. Dicitur etiam fragilis, unde Isaías: *Sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus*.

Symbolum, signum, unde Dionysius in *Hierarchia*, similitudines que transferuntur a terrenis ad celestia vocat symbolicas. Dicitur sacramentum, unde Augustinus super illum locum: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, vocat symbolum*. Dicitur collatio in qua simul plures portiones ad convivandum ponuntur, et dicitur symbolum a sin quod est *simul*, et *bolis*, *boli*, quod est *portio*, quoniam unusquisque ponit ibi portionem suam. Dicitur sermo in quo continentur diversi fidei articuli, unde dicitur: *Nicænum symbolum vel apostolicum*.

Synodus dicitur conventus fideliū ad aliud novum statuendum vel innovandum vel derogandum vel abrogandum, unde Nicæna synodus dicitur. Dicitur conjunctio aliarum rerum, unde: *Luna directe supposita soli, sol et luna in eadem synodo conjuncti*.

T

Tabernaculum, proprie; præsens Ecclesia, unde in Psalmista: *Quis habitat in tabernaculo tuo?* Tabernaculum sit ad tempus non ad permanendum; taber-

naculum militantium; vel peregrinantium est tabernaculum variis turbinibus exponitur et procellis; unde eleganter tabernaculum Ecclesia militans fi-

guratur, quæ non habet hic manentem civitatem. A tenetur consiliter peccatum suum et sic describera nausfragium suum. Similiter postquam passus est recidivum, occurrit poenitentia per quam debet consiliter peccata sua.

Tædere, proprie, unde Paulus : Ita gravati sumus ut tædeat nos vivere. Notat etiam dolere, unde Marcus : Cœpit Jesus pavere et tædere.

Talentum genus est ponderis. Dicitur pœna æterna, unde Iohannes : Et grande magna sicut talentum descendit de cœlo in terram. Eleganter pœna æterna dicitur talentum, quia unicuique reproborum reddetur secundum meritum, etc. Dicitur sensus hominis vel intellectus, unde legitur de patresfamilias qui dedit uni suorum quinque talenta, alii vero duo, alii unum; per quinque talenta intelliguntur quinque sensus corporis qui homini data sunt ad hoc, ut eis homo bene utatur. Similiter per duo talenta ratio et intellectus qui homini dantur, uteis bene regatur; per unum talentum tautummodo intellectus designatur.

Talis aliquando ponitur demonstrative, aliquando relative et significat qualitatem rei. Aliquando significat divinam naturam; unde Athanasius : Qualis Pater, talis Filius.

Tantus aliquando ponitur relative, aliquando demonstrativa et significat continuam quantitatem. Significat etiam discretam quantitatem; unde in Evangelio : Sed hœc quid inter tantos? id est inter tot. Aliquando significat naturam divinam, ut si dicam : Quantus Pater, tantus Filius.

Taurus proprie. Dicitur grex Sichimitarum qui, propter superbiam, vel principatum, vel luxuriam dictus est taurus; unde in Gen. : Simeon et Levi, in consilium vestrum non veniat anima mea. Sequitur : Saffoderunt murum; alia littera habet : Enervaverunt taurum, quod intelligendum est de rege Sichen quem interfecerunt Simeon et Levi. Dicitur Christus qui pro nobis est immolatus; unde premissa auctoritas sic potest exponi : Simeon et Levi enervaverunt taurum, quia de Simeon et Levi qui machinari sunt in mortem Christi. Dicitur Judeus propter pinguedinem carnalis sensus vel superbiam, quæ tauro comparatur; unde David : Tauri pingues obsederunt me. Dicitur haereticus, qui similis est tauru in superbia; unde Psalmista : Congregatio taurorum in vacci popolorum, quia ad hoc conveniunt haeretici ut decipient simplices, qui per vacas significantur. Dicitur sanctus, qui Christo immolatur spiritualiter sicut taurus antiquitus Deo immolabatur; unde in Evangelio : Tauri mei et altilia occisa sunt, quasi dicat : Patrum præcedentium mortes aspice et remedia vitæ vestrae cogitate; per tauros sancti intelliguntur qui pro Christo Domino passi sunt.

Taxis dicitur arbor de qua, et apud Ovidium et apud Virgilium fit sermo, quæ habet acuta folia et pungitiva et viret in hieme. Etiam dicitur animal quod alio nomine dicitur melos vel melota.

Tectum, proprie; coelum empirecum; unde de Christo dicitur in David : Tanquam passer solitarius

contra visibiles et invisibles hostes militat, quæ variis procellis tentationum et tribulationum exponitur. Dicitur Ecclesia triumphans vel beatitudine æterna, unde Dominus : Facite vobis amicos de mammona, etc., recipient vos in æterna tabernacula. Dicitur humana Christi natura, quæ eisdem rationibus dicitur tabernacula quibus et præsens Ecclesia, unde David : In sole posuit tabernaculum suum. Dicitur conventus malorum, unde in Cant. : Nigra sum, sicut tabernacula Cedar. Dicitur corpus humanum, unde : Certum sun quod rex est deposicio tabernaculi mei. Dicitur Synagoga, unde David : Diligit Deus portas Sion super omnia tabernacula Jacob, id est Ecclesiam super Synagogam. Dicitur habitatculum mentis, unde Job in persona Ecclesie : Quis mihi tribuat ut sim sicut fui in diebus adolescentie meæ, quando serre Deus erat in tabernaculo meo. Parvula fuit Ecclesia tempore Abel, adulata vero tempore gratiae, quando multos generavit in filio; ut ergo Ecclesia demonstret quantum intus proliceret tempore gratiae, ait : Quando secreto Deus erat in tabernaculo meo, id est in mentis meæ habitaculo. Dicitur cognitionis, unde : Ignis consumit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt. Sieut enim corpus in tabernaculo, sic mens habitat in cogitatione; sed ignis tabernacula devorat, cum æstus avaritie cogitationes devastat. Dicitur ædificatione terrena felicitatis, unde Job : Tabernaculum impiorum non subsistet. Tabernaculum construitur ut ab æstu corpus et frigore defendatur. Tabernaculum enim terrena felicitatis ædificationem significat, ad quam multiplicandam reprobi laborant, ut se a præsentis vita necessitatibus quasi ab æstu et imribus defendant, sed talis ædificatione peribit.

Tabes proprie. Dicitur peccatum, unde legitur quod Adam tabe peccati totum genus humanum infecit, etc.

Tabescere nota putrescere. Notat condolere, unde in Psalmo : Tabescere me fecit zetus meus. Notat etiam siccari ab humore virtutum et cognitionis divinitate, unde Psalmista : Tabescere fecisti sicut araneam.

Tabula proprie. Dicitur etiam cor humatum, unde dicitur quod Vetus Testamentum scriptum fuit in tabulis lapideis, Novum in tabulis cordis. Dicitur pœnitentia, de qua dicitur quod est secunda tabula post naufragium; per naufragium intelligitur peccatum primum, ergo naufragium originale peccatum, in quo naufragatur parvulus, post quod quasi prima tabula occurrit baptismus. Et hoc est dictum per quondam similitudinem. Frequenter naufragus, fracta nave, adbareret talibus navis et sic evadit; sic homo per baptismum originalis peccati naufragium [evadens], sequitur aliud naufragium per actuale peccatum, in quo locum habet quasi secunda tabula pœnitentiae. Alii dicunt quod naufragi solebant alligare collo tabulam in qua descriptus erat naufragii status, ut videntes moverent ad miserierdiam; et sic prima tabula post naufragium est baptismus : omnis enim discretus et adultus antequam suscipiat baptismum

in tecto; quia solus Christus cum suis ascendit in empireum cœlum. Dicitur mundus, unde Psalmista: *Fiat sicut fenum tectorum*; fenum enim tecti gloriā mundi significat. Dicitur animus qui est in homine quasi tectum superius in domo; unde Dominus: *Qui sunt in tecto non descendant aliquid tollere de domo*, id est qui excedunt carnis actus non redeant ad illos. Dicitur mortalitas, unde dicitur quod in spirituali ædificiū historia fundamentum jecit, allegoria ædificat parietes, tropologia tectum consummat.

Tegmen, proprie. Dicitur protectio, unde David: *Filiī autem hominum in tegmine alarum sperabunt.*

Tela, proprie. Dicitur vita præsens, unde Job: *Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur, et consumpti sunt absque ulla spe*. Dicitur series peccatorum, unde propheta: *Ordiremini telam et non per spiritum meum, ut adderetis peccatum super peccatum*. Dicitur æterna damnatio, unde Isaias: *Et telam quam orditus sum super omnes gentes.*

Telonium est locus in quo vœtigal recipitur. Est etiam officium recipiendi vœtigalia, unde legitur quod Christus vidit Mathæum sedentem in telonio, in tali loco vel tali deputatum officio.

Temperantia est rerum concordia. Dicitur virtus qua quis resistit illecebris, secundum quam significationem assignantur quatuor virtutes cardinales, scilicet prudentia, fortitudo, temperantia, justitia.

Tempestas, proprie. Dicitur sedatio, unde Psalmista: *Exspectabam eum qui salvum, etc., et tempestate*, id est seditione. Dicitur iudicatio vel sententia æquitatis, vel tempestas a simili, quia improvisa veniet in die judicii et subito rapiet, unde David: *Et in circuitu ejus tempestas valida*, id est in sanctis et angelis ejus; circuitus enim sunt angeli et sancti qui cum ipso Christo sedentes iudeabantur.

Templum, proprie. Dicitur Ecclesia militans, unde Apostolus: *Templo Dei sanctum est quod estis vos*. Dicitur anima justi, unde David: *Dominus in templo sancto suo*. Dicitur Christus, unde David: *Exaudivit de templo sancto suo vocem meam*. Dicitur mundus, unde Isaias: *Et ea quae sub ipso erant replebant templum*, id est opera ejus replebant mundum. Dicitur humana Christi natura, unde Dominus: *Solvite templum hoc*. Dicitur vita æterna, unde David: *Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo*.

Tempus, proprie. Dicitur distinctio temporis, unde dicitur de stellis quod erunt in signa serenitatis et tempestatis et tempora, id est distinctiones temporum. Dicitur varietas rerum, unde de damnatis in Psalmo dicitur: *Erit tempus eorum in sæculo*; unde in Job: *Qui transibunt de calore ignium ad algorem nivium*; et in Apoc. legitur angelus jurasse quod amodo non erit tempus apud salvatos, id est rerum varietas; amodo perfecta uniformitas. Dicitur

A temporis opportunitas, unde Tullius dicit argumentum trahi a tempore, id est a temporis opportunitate. Dicitur aer, quia secundum qualitates aeris distinguntur tempora anni; unde dicitur tempus esse serenum vel nubilum. Aliquando restringitur ut tantum sumatur in designatione auni, unde legitur quod Antichristus regnabit per tempus et tempora et dimidium temporis, id est per unum annum et duos cum dimidio, id est per tres annos et dimidium.

Tendere, proprie. Notat infletere, unde David: *Arcum suum tetendit et paravit illum.*

Tenebrae, aliquando tenentur negative, unde in Gen.: *Tenebrae erant super faciem abyssi*, id est nondum erat lux. Dicitur lamentum penitentiae, unde B Job: *Dies illa vertatur in tenebras; in tenebras diem vertimus, cum nosmetipsos districte punientes, ipsa delectationis pravae blandimenta per strictas penitentiae lamenta cruciamus*. Dicitur adversitas, unde de haereticis: *Perfodunt in tenebras domus. Domus conscientia in qua quodammodo habitat anima in tenebris; ergo domus perfodunt haereticis, quia bonorum mentes ex ipsis eorum corrumperunt adversitate moluntur*. Dicitur vita præsens, unde in Job: *Et sic in tenebris quasi in luce ambulant*. Recte vita præsens dicitur tenebrae in qua alienæ conscientiae non videntur. Lux vero æterna patria est in qua cordium manifestabuntur abscondita. Impii ergo sic in tenebris quasi in luce ambulant; quia sic in præsenti excedeat leti sunt ac si jam

C æternae patriæ luce perfruantur. Dicitur qualitas aeris, unde in catalogo creaturarum: *Beneficite lux et tenebrae Domino*. Dicitur caligo ignorantis, unde Isaias: *Populus qui sedebat in tenebris*. Dicitur tenebratio peccatorum, unde Isaias: *Et tenebrae operient terram*. Dicitur parentia summi boni, unde in Evangelio: *Projicite eum in tenebras exteriiores*. Dicitur dæmones per peccatum obtenebrati, unde in Gen.: *Vocabitur lucem diem et tenebras noctem*. Dicitur incomprehensibilitas, unde David: *Posuit tenebras latibulum suum*. Dicuntur peccatores, unde in Psalmo: *Tu es qui illuminas lucernam meam, Deus meus, illumina tenebras meas*. Dicitur horribilitas inferni, unde Job: *Vadam ad terram tenebrosam et operiant mortis caligine; et alibi: In tenebris stravi lectum meum*.

Tenere, proprie. Notat observare vel custodiare, unde Joannes: *Tene quod habes*. Notat amplecti per gratiam, unde in Cant.: *Tenui eum nec dimitem*. Notat valere, unde solet dici: *Sentient hæc non tenet*, id est non valet, vel nullius est roboris vel vigoris.

Tenerum, proprie. Dicitur etiam novellum, unde Virgilius:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos. Dicitur humile, unde legitur de David: *ouod fuit tenerissimi ligii vermiculus*.

Tentare idem est quod probare, unde in Gen.: *Tentavit Deus Abraham*. Dicitur malum sugerere,

unde diabolus dicitur tentare hominem. Notat *allucere*, unde in Apostolo caro nostra dicitur nos tentare; et alibi: *Tentatio vos non apprehendat nisi humana*. Notat etiam *insidiari*, unde David: *Ubi tentaverunt me patres vestri*, unde solet dici quod Deus tentat ut probet, diabolus ut decipiat, caro ut alliciat, homo ut cognoscat.

Tentorium, proprie. Dicitur conventus malorum, unde propheta: *Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopie*, id est secreta malorum.

Tenuis dicitur etiam vilis, unde poeta

In tenui rara est facundia paxno.

Dicitur etiam subtilis, unde solet dici quod pinguis venter non generat tenuem sensum.

Tepidus, proprie. Dicitur ille qui recedit a fide, unde Joannes: *Utinam calidas essem aut frigidus; sed quia tepidus es, evaniam te ab ore meo*; frigidus est qui nunquam fuit in fide, calidus qui mansit in fide et bono opere, tepidus qui recedit a fide.

Terminus proprie dicitur finis rei, et est terminus extra sumptus, et terminus intra sumptus. Terminus extra sumptus dicitur illud quod distinguit agrum ab agro vel terminat, in lapisi vel stipes. Sed terminus intra sumptus est extrema pars agri, unde propheta arguit eos qui adjungunt agrum agro usque ad terminum loci vel loci. Dicitur finis vite, unde David: *Terminum posuisti quem non transgredientur*. Dicitur distinctio, unde legitur quod constituit terminos popolorum iuxta numerum filiorum Israel.

Terra proprie mundana machina, unde Moses: *In principio creavit Deus celum et terram*, id est empireum celum et mundanam machinam. Dicitur corporea substantia, unde Isaías: *Caelum mihi sedes, terra autem scabellum pedum meorum*; quia incorporea digniora sunt corporeis. Caelum quod significat incorporeum dicitur esse sedes Dei; terra vero corporalia quae indigiora sunt dicitur scabellum pedum ejus. Dicitur subjecta plebs vel familia, unde: *Si adversum me terra mea clamat*. Omnis qui Dominicam familiam regit et pro communii utilitate fidelibus plebis praest, in hoc jura regiminis in commissis sibi fidelibus possidebit, nihil aliud quam terram incolandam tenet. Dicitur terrena actio, unde ad leiuquam mentem sub nomine filie Babylonis per prophetam dicitur: *Descede, sede in pulvere, filia Babylonis, sede in terra*; per pulverem cogitationes accipimus, per terram terrenam actionem intelligimus. Reproborum enim mens prius ad prava cogitanda dicitur, postmodum ad facienda. Dicitur homo de terra plasmatus, unde dicitur: *Terra es et in terram ibis*. Dicitur aliquis terrenis intentus, unde in Gen. ad diabolum dicitur: *Terra comedes omnibus diebus vita tuae*, id est terrenos tibi incorporabis. Dicitur caro humana, unde Job: *Terra data est in manus impi*. Dicitur sensualitas, unde in Gen.: *Terra pariet tibi spinas et tribulos*, id est sensualitas peccatorum puniones et delictorum angustias. Dicitur sacra

A Scriptura, et secundum illam expositionem exponi potest predicta auctoritas, scilicet: *Terra pariet tibi*, quia homo multis angustiis et doloibus acquirit sacrae Scripturae intellectum. Dicitur Synagoga, unde David: *Propterea non timebimus dum turbabitur terra*. Dicitur gentilis populus, unde Isaías: *Sicut imber et nix descendit de celo, et infundit terram*, et germinare facit eam, etc., sic erit verbum. Dicitur virgo Maria, unde David: *Veritas de terra orta*, id est Christus de Virgine; et alibi: *Aperiatur terra et germinet Salvatorem*. Dicitur praesens Ecclesia, unde Psalmista: *Benedixisti, Domine, terram tuam*, huc est terra bona qua facit centesimum et sexagesimum et tricesimum fructum; et alibi: *Misericordia Domini plena est terra*. Dicitur praesens sæculum, unde David: *In terra deserta et invia*. Dicitur vita aeterna qua propter sui stabilitatem dicitur terra, unde Psalmista: *Non sic impii, etc., a facie terræ*. Dicitur infernus, unde Job: *Vadam ad terram tenebrosam et operiam mortis caligine*, etc.

B Terribilis idem est quod horribilis, unde Iac.: *Quam terribilis est locus ille!* Dicitur aliquis terroris ostendens, unde David: *Tu terribilis es et quis resistet*, etc. Dicitur admirabilis, unde Psalmista: *Quam terribilia sunt opera tua, Domine*.

Tersum dicitur purgatum. Dicitur purum, unde Plato speculum purius vocat tersius.

C *Testa*, proprie. Dicitur humana Christi natura, unde David: *Aruit tanquam testa virtus mea*, id est virtus humana: natura mea roborata est passionis igne, sicut testa seitudatur ignis calore. Dicitur utilitas, unde sic potest exponi præmissa auctoritas: *Virtus mea aruit*, id est viluit quantum ad hominum opinionem: *tanquam testa*; testa enim dicitur fragmen ollæ quæ ad nullos usus utilis est. Dicitur Vetus Testamentum, unde dicitur quod Novum Testamentum latebat in Veteri velut in testa.

Testamentum, Dicitur promissio, unde in Luca: *Ad faciendum misericordiam, etc., testamenti sui sancti*. Dicitur passio Christi, unde David: *Requirentibus testamentum ejus*, id est qui requirunt passionem ejus per fidem et imitationem ejus. Quia eleganter dicitur testamentum, quia per eam confirmata est nobis æternæ hereditatis. Dicitur lex evangelica, unde: *Hic est sanguis Novi Testamenti*, id est confirmator novæ legis. Dicitur lex Mosaica, unde solet distinguiri inter Novum et Vetus Testamentum.

Testimonium, unde in lege præceptum fuit leprosis ut sanati se offerrent sacerdotibus in testimonium illis, id est in attestacionem. Dicitur Spiritus sanctus, unde David: *Testimonium Deo fidele*. Spiritus sanctus dicitur testimonium Domini, quia per Spiritum sanctum Deus Pater sanctos testificatur esse suos, quia jam acceperunt per eum Spiritum sanctum. Dicitur divina promissio, unde secundum aliam expositionem: *Testimonium Domini fidele*, id est quia quidquid promisit personaliter; et alibi: *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis*.

Dicitur etiam creatura Dei quæ perhibet Deo testimonium bonitatis et magnitudinis, unde David : *Mirabilia testimonia.*

Testudo (sic) est animal quoddam in testa, unde Avianus dicit : *Pennatis avibus quondam testudo locuta est.* Dicitur etiam tectum arcuatum, quod patet in Lucano.

Tetragrammaton potest dici qualibet dictio constans ex quatuor litteris, unde Theodosius : *Tetragrammaton animo fari;* antonomastice vero restringitur circa nomen ineffabile quod constat ex litteris ioth, rho, he, et theta.

Thalamus, proprie. Dicitur etiam uterus virginalis : in thalamo celebratur commercium, floribus ornatur, in eo secreta tractantur. Similiter in utero gloriose virginis Mariae celebrata est unio duarum naturarum; ipsa enim ornata virtutibus, in ea completa mysteria; unde David : *Tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* Dicitur Ecclesia ; secundum significationem hanc exponi potest predicta auctoritas. Tunc enim Christus tanquam sponsus processit de thalamo suo, quando prædicatores misit in mundum. Dicitur unio Christi et Ecclesiae, unde liber Cantorum dicitur epithalamium, id est canticum editum de thalamo Christi et Ecclesiae, id est de coniunctione. Dicitur mens humana, unde dicitur : *Adorna thalamum tuum, Sion,* id est, o homo, adorna virtutibus mentem tuam; in thalamo sponsus et sponsa federantur siue in amore junguntur, et ideo recte Ecclesia thalamus dicitur seu perfecta anima; quia ita per amorem sponso invisiibili jungitur, ut ejus desiderio ardeat et nulla quæ jam in mundo sunt concupiscat. Mens ergo quæ jam talis est, nullam praesentis sæculi consolationem recipit, sed ad illam quam diligit medullitus suspirat, servet, properat, anxiatur.

Theophania dicitur Dominica apparitio, id est quam habent angelii et sancti de Deo in patria; unde et Joannes Scotus ait quod Deus in futuro videbitur per quasdam theophanias; quia, sicut sol videtur in aere mediante radie aeri commixto, sic divina natura per quamdam illuminationem quam mens hominis illuminabitur. Dicitur etiam illa *Spiritus sancti Patris* apparitio per vocem, per columbae speciem facta super Christum baptizandum.

Thesaurizare, proprie. Notat *accumulare*, unde Apostolus : *Qui thesaurizat sibi iram in die iræ.* Notet etiam *mereri*, unde in Evangelio : *Thesaurizate vobis thesaurum in cœlo.*

Thesaurus, proprie. Dicitur Christus, unde in Evangelio : *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro.* Ager sacra Scriptura, thesaurus Christus latens in ea. Dicitur Sapientia, unde Apostolus : *Apropterum sunt thesauri sapientiae et scientiae absconditi;* et alibi Paulus : *Habemus thesaurum istum in rassis fictilibus.* Dicitur vita æterna, unde Dominus : *Thesaurizate thesauros in cœlo.* Dicitur occulta causa, unde Psalmista : *Qui producit ventos de thesauris suis,* id est de occultis causis.

A Dicitur sacra Scriptura, unde David : *Ponens in thesauris abyssos, id est de abyssis, obstinatis videat, eos convertendo ad fidem, facis thesauros tuos.* Dicitur divina præordinatio, unde David : *Qui producit ventos de thesauris suis,* id est de Ecclesia prædicatores mittit secundum divinam præordinationem. Dicitur Ecclesia, unde secundum aliam expositionem : *Qui producit ventos de thesauris suis,* id est de Ecclesia prædicatores. Dicitur cor hominis, unde Dominus : *Bonus homo de thesauro bono cordis sui profert bona sua.* Dicitur desiderium cœleste, unde secundum aliam expositionem : *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro.* Ager in quo thesaurus absconditur est disciplina studiorum cœlestis, quem profecto agrum vendit omnis comparat, qui voluntatibus carnis renuntians, cuncta terrena desideria per disciplinæ cœlestis custodiam calcat. Sed opus est ut thesaurus inventus absconditus servetur quia studium cœlestis desiderii a malignis spiritibus custodire non sufficit qui hoc ab humanis laudibus non abscondit. In præsenti vita, quasi in via sumus qua ad patriam pergimus. Maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Depravari ergo desiderat qui thesaurum publice in via portat. Sic ergo sit opus in publico ut intentio maneat in occulto, ut de bono opere proximis prebeat exemplum, ut tum per intentionem qua soli Deo placere quærimus, semper optemus secretum.

B C Thorax idem est quod lorica. Dicitur fides sive justitia, unde in lib. Sapientiae : *Indument pro thorace justitiam.* Dicitur etiam fortitudo spiritualis, unde in Job de potestate diaboli legitur : *Cum apprehenderit eum gladius ejus, subsistere non poterit nec hasta neque thorax;* per gladium malitia diaboli vel fraus ejus, per hastam jacula præcipitationis, per thoracem fortitudo patientie, dignatur : hasta adversarium pereutimus, thorace ab adversario munimur ne vulneremur. Et hoc est : *Cum apprehenderit eum gladius ejus,* id est fraus vel malitia diaboli non poterit subsistere, prædicatio neque defensio, etc.

D Thronus propriæ sedes. Dicitur ordo angelicus, unde canitur : *Throni et dominationes.* Dicitur anima Christi, unde David : *Sedisti super thronum qui iudicas.* Dicitur æqualitas, unde sic potest exponi quod dicitur : *Sedisti super thronum,* id est ad dexteram Patris, id est æqualis Patri. Dicuntur cœlestia, unde : *Nolite jurare per cœlum quia thronus Dei est.* Dicitur judicaria potestas, quia thronus iudicium est; unde Christus ait ad apostolos : *Sedebitis super sedes duodecim;* unde David : *Thronus inus. Deus, in sæculum sæculi.* Dicitur Ecclesia, unde Joannes : *Sub throno Dei audiri voces occisorum.* Et in alio loco ibidem : *Salus Deo nostro qui sedet super thronum et Agno.* Dicitur etiam fides anima, unde legiur quod anima justi est thronus Dei.

Thribulum dicitur vas in quo thus incenditur. Dicitur humana Christi natura, unde in Apoc. : *Sicut*

angelus juxta aram thuribuli habens thuribulum aureum, unde dicitur Christus; *ara Ecclesia*, thuribulum humana Christi natura; vel thuribulum est caro Christi, ignis est anima ipsius Spiritus sanctus. Dicitur mens pia, unde quidam versicator ait :

*Mystica sunt : vas, thus ignis ; nam vase notatur
Mens pia, thure preces, igne supernus amor.*

hus, proprie. Dicitur *devotio cordis*, unde in Cant.: *Quae est ista quae ascendit sicut virgula fumi ex aromaticis myrrae et thuris*, etc. Per myrrham carnis mortificatio significatur, per *thus* *devotio cordis*. Dicitur *sanctus* qui odore bonae opinionis alios reficit unde : *Ibo ad montem myrrae et thuris.*

Thymiana est confectione facta ex diversis speciebus, unde et altare thymiamatis dicebatur in quo aromaticae species incendebantur. Dicitur *mentis* *devotio*, unde canitur et post festa Michaelis: *In clyta, etc., super aram thymianata*, id est in *ara crucis offeramus Deo devotionem cordis.*

Tibia, proprie. Dicitur etiam incessus in eompositus, unde David: *Non in fortitudine equi, neque in tibiis viri*, id est in incomposito incessu præsumptuosi et audacis. Dicitur instrumentum organicum, unde propheta: *Cithara et lyra, et tympanum et tibia in convivis vestris*. Dicitur *musa poetica*, unde Virgiliius :

Incipit Menalios mecum, mea tibia, versus.

Tignum idem est quod *trabes*. Dicitur *etiam maior* in Ecclesia Dei, unde in Cant.: *Tigna demorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina*. Tigna dicuntur *majores* qui sunt in Ecclesia Dei, qui scientia et virtutibus præminent; *laquearia* *minores* qui majoribus adhaerent.

Tigris, proprie. Dicitur *fluvius*, unde in Gen.: *Nomen vero fluminis tertii, Tigris*. Dicitur *diabolus* vel *hæreticus*, qui eum non inventit quem decipiatur, in se quodammodo deficit, unde in Job.: *Tigris perit eo quod non*, etc.

Tilia, arbor. Dicitur *mundus*, propter sui infecunditatem *tiliae* comparabilis; *quia*, sicut *tilia* profert foliorum amoenitatem, nollam tamen affert fructus dulcedinem, sic mundus falsam profert delectationem, sed nullam confort utilitatem; unde in Theodozo legitur in Pseusti quod contulerat capellas sub amona *tiliae*; per Pseustin intelligunt gentilitas et gentilium philosophi qui mundanis sunt delicati.

Timor est *horror* quo aliquis naturaliter timet pœnam, unde David: *Timor et tremor venerunt super me*, et hie dicitur *timor naturalis*. Dicitur *motus* quo aliquis timet malum facere, etsi non timet velle, unde Paulus: *Non acceperitis spiritum servitutis iterum in timore*, et iste dicitur *timor servilis*. Dicitur *motus* quo quis timet facere bonum spirituale, ne amittat bonum temporale, ut Petrus qui timuit confiteri Christum, ne amitteret vitam temporalem; et hie *timor* dicitur *mundanus*. Dicitur *motus* quo aliquis timet facere malum, vel velle facere, partim pœnam et partim timore justitiae, unde in Psalmo: *Initium sapientie timor Domini*, et hie dicitur *initialis timor*. Dicitur *etiam motus*

A quo aliquis timet peccare ne separetur a Deo, unde David: *Venite, filii, audite me, timorem enim Domini discobo vos*. Dicitur *reverentia*, unde David: *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi*. Dicitur *etiam* *Deus timor*; *Theos enim Graece secundum quosdam dicitur timor Latine, quia specialiter timendum; Hieronymus: Emphaticè Theos sive timor dicitur*; unde Ecclæsiastes: *Deum time et mandata ejus observa*. Quot modis ponitur *timor*, tot modis ponitur *timere*, etc.

Tinea est vermis. Dicitur *pœna infernalis*, unde Isaías de Nabuchodonosor dicit quod sternet *tinea* sub eo. Dicitur *corruptio*, unde Job: *Et quasi vestimentum quod comeditur a tinea*. *Vestimentum* est *corpus humanum*, *tinea corruptio* *qua sumit*. Dicitur *spirituale peccatum*, unde Dominus: *Ubi nec ærugo nec tinea demolitur*; *ærugo offuscat et comedit*, et videtur; *tinea vero comedit et non videtur*. *Ærugo ergo significat carnalia peccata*, *qua videntur*, *tinea vero spiritualia qua non videntur*, *sicut est ira et invidia*. Dicitur *carnis tentatio*, unde in Job in persona tentati hominis: *Qui quasi putredo consumendus sum et quasi vestimentum quod comeditur a tinea*, quia immunda cogitatio non aliunde, sed de ipso homine nascens, in ore *tinea* carnem quasi vestem de qua exit consumit. Dicitur *hæretica pravitas*, unde Job de hæretico ait: *Ædificavit sicut: tinea domum suam*. *Tinea corrumpendo domum sibi ædificat*, sic hæreticus locum suæ perfidias non nisi in mentibus quas corrumpit facit.

tinum [*thyinum*] dicitur arbor impenetrabilis. Dicitur etiam obstinatio mentis obumbrata durabilis constantia, unde Joannes: *Omne lignum tinum et omnia vasa eboris*; hoc dicitur de malis qui permanent in obstinatione mentis.

titio idem est quod *urus*, stipes scilicet in parte combustus. Dicitur etiam potestas decidens, unde Dominus ad Achab ait: *Noli timeire a caudis duorum titiorum famigantium*.

titulus est brevis adnotatio sequentis operis. Solut autem dici *titulus* memoriale epigramma sive epitaphium quod superscribitur tumulis mortuorum. Dicitur *titulus praæconialis* qui antiquitus scribebatur in arcu triumphali ob memoriam triumphi. Alius qui scribebatur in liminibus civitatum vel dormitorum in ipsius conditoris signum. Dicitur etiam *Patrum regula*, unde secundum *titulos antiquorum Patrum*, *Spiritu sancto* suggerente, conscriptos, clericis in adulterio reprehensi ad honorem redire non possunt. Dicitur etiam *guiffa* vel *subhastatio*, unde rectores patrimonii Ecclesie urbana vel rusticana prædia, ubi illius competere suspicantur, fistulis in ore *titulos* imprimit. Item *guiffa* est signum alienæ rei impositum gratia adipiscendæ possessionis. Dicitur *beneficiuum*, unde papa Urbanus: *Sanctorum Patrum consona sanctione statutis decrevimus, ut sine titulo facta ordinatio irrita habeatur*. Dicitur *ratio*, unde sanctus Augustinus in lib. *De civitate Dei*: *His duobus titulis subtilitatem fallacie sue prodidit*

improbus vel immundus Satanas. Dicitur princi-
pium vel causa ut *quo titulo possides* vulgo dicitur.
Dicitur laus, unde in passione sancti Vincentii. *Pro-
babile satis est ad gloriam Vincentii martyris quod
de scriptis ipsius gestis titulum invidit inimicus.*
Dicitur etiam signum, unde legitur: *Tulit itaque
Jacob lapidem, et erexit eum in titulum.* Dicitur exam-
plum, unde Augustinus dicit quod minores infor-
mantur titulis, id est exemplis. Dicitur fides, unde
frequenter legitur quod gentiles objecerunt Chris-
tianis titulum Christianitatis.

Toga dicitur genus vestis quo utebantur Romani
tempore pacis. Dicitur etiam pax, unde Lucanus:

Degenerem patiere togam,
vel ibi dicitur toga in prohibitione vel ipse togatus,
id est Pompeius.

Tollere, proprie. Notat recipere, unde in Evangelio: *Tolle quod tuum est, et rade.* Notat auferre, unde in Evangelio: *Tolle, tolle, crucifige eum, id est aufer eum de medio.* Notat etiam abscidere, unde: *Pueri Hebraeorum tollentes ramos.*

Tonare proprie. Notat comminari, unde David: *Intronuit Dominus de celo.* Et alibi: *Intonuit Domini super aquas multas.* Et Isaia: *Tonabit Deus voce sua, id est comminabitur hominibus*

Tonitus. Dicitur etiam comminatio divina, unde dicitur: *Quis poterit audire vocem tonitus ejus?* vel dicitur patiens fortitudo, et hoc erit tempore Antichristi.

Tonitruum proprie. Dicitur comminatio divina, unde David: *Vox tonitrui tui, Deus, in rota, id est vox comminationis tuae quae per predicatores facta est soit in rota totius mundi.* Rota enim est orbis terræ, unde et brevis rotella circulus dicitur, quod postea exponit, cum alt. *orbis terræ.* Dicitur vindicta, unde Isaia: *A Domino exercituum visitabitur in tonitruo.* Dicitur manifesta prædictio, unde legitur in Apoc. quod Joannes audivit vocem tonitruum.

Tonus, propria musicalis, quæ est vocis ad vocem, unde et dicitur dividi tonus in maioris et minus semionum. Dicitur cantus diversitas, unde: *In musica assignantur osto toni, etc.*

Topazion est lapis pretiosus qui inventur in insula Ægypti quæ dicitur Topanozi. Hic habet duos colores, unum purissimum sicut aurum, et alterum quasi coelum; est enim serenas et excedit claritatem omnium gemmarum, et nulla res est pulchrior ad videndum; et si politus fuerit, fit obscurus; et si aliquis ibi vult videre imaginem suam sicut in speculo fieri solet, semper imago speculantis videatur inversa, etsi respiciat cœlestia, etc. Significat etiam sanctum diversis virtutibus exornatum, qui, purgatis sordibus hujus saeculi, est purum aurum et semper cœlestibus intendit; et qui hanc virtutem habet est clarior et mirabilior omnibus sanctis; unde Joannes loquens de fundamentis cœlestis Jerusalem, ait: *Nonus topazius.* Dicuntur etiam

A terrena divitiae vel honor terrenus, unde Psalmista: *Super aurum et topasum, etc.*

Torcular, proprie. Dicitur passio Christi, unde propheta: *Torcular calcavi solus.* Dicitur martyrium, unde quidam psalmi inscribuntur *Pro torcularibus*, quia in eis agitur de martyribus. Eleganter martyrium comparatur torculari, quia sicut vinum separatur a vinacis in torculari, vinacium projicitur in terra, vinum in cellarium recipitur; sic per martyrium corpus ab anima separatur, corpus in terram redigitur, anima in apothecam æternæ beatitudinis recipitur. Dicitur Ecclesia, quia in Ecclesia sit separatio bonorum a malis, unde ipsa et areae et torculari comparatur. Dicitur separatio spiritualis intellectus a littera, ut ibi in Salomone:

B *Vinotorcularia redundabunt*, id est expositiones in quibus separatur sensus a littera redundabunt mystico intellectui. Dicitur lex Mosaica, que premiebat populum, unde in Evangelio: *Pater familios plantavit vineam et fodit in ea torcular, quia Iudeis dedit legem Domini.*

T tormentum, proprie. Dicitur etiam instrumentum tormenti, nude in oratione de Christo quia non est dignatus manibus tradi nocentium et crucis subire tormentum. Et alibi: *Quos tormento vis servire, id est cruci, fac tormenta non sentire.*

Tornatilis proprie; id quod nihil nocet superficialiter retinet, unde in Caut.: *Umbilicus tuis crater tornatilis*, hoc est sanctus aliquis aliis doctrinam propinans et nihil in se malignitatis retinens. Dicitur etiam irreprehensibile, unde legitur. *Manus ejus tornatiles*, hi sunt sancti quorum officium est tam bene operari ut in nullo sint reprehensibiles.

Torques dicitur ornamentum colli, unde in Isaia: *In die tila austert Dominus ornamenti calcamenti et lumilas et torques.* Dicitur vixtor vel ornatus sapientia, unde Solomon: *Torques collo tuo, id est ornatus sermois sapientiae sale conditi.*

Torrens, proprie. Dicitur etiam vindicta divina, unde propheta: *Flatus Domini sicut torrens sulphuris.* Dicitur passio, unde David: *De torrente in via bibet.* Etafib: *Torrentem pertransiit anima nostra.* Dicitur humanum genus subdiabolico captivatum, quod ad Deum conversum est per gratiam Spiritus sancti: *Sicut torrens convertitur in austro, id est austro flante, qui est calidus ventus quo solvuntur torrentes currant, per quæ figuratur Spiritus sanctus quo homines congelati gelicidio infidelitatis solvuntur a peccatis et currunt ad Deum*, unde David: *Converte, Domine, captivitatem nostram sicut torrens.* Dicitur abundantia æterna beatitudinis, unde David: *De torrente voluptatis tuae potabis eos.* Dicitur iniquitas abundans, unde Psalmista: *Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me, id est iniquitates abundantes et rapidæ ut torrentes.* Dicitur turba iniqua ad tempus mota, sed citodesitura, sicut pluvialis fluvina, secundum quem sermonem potest exponi præmissa auctoritas de Christo, utsi sensus: *Torrentes iniquitatis conturbaverunt me, id est ini-*

que turbae Iudeorum egerunt ut conturbarer. Dicitur sententia rapida et subito fluens ad inatum, vel qui ad tempus credit, id est in tempore temptationis recedit, sicut torrens cito siccatur, unde David : *Dirupisti fontes et torrentes.* Dicitur mundus qui in vario fluxu est, unde in Job : *Circumdederunt me salices torrentis*, quia homines infrestrati a bonis operibus, mundanis inharentes circumdecederunt dia-bolum, suggestionibus ejus obedientes. Dicitur ignis gebennalis, unde Job : *Lapidem caliginis et umbram mortis dividit torrens a populo peregrinante; et eos quos oblitus est pes egenitus hominis.* Egens dicitur Christus, qui propter nos factus egenus; pes sancti predicatorum, quibus mediatis fama Christi perambulavit universum orbem. Lapis caliginis et umbra mortis sunt Iudei, qui in mentis duritate et caligine ignorantie permanentes, a populo sanctorum sunt divisi, qui dum respergunt verbum Dei, apostoli ad gentes sunt missi. Hos Iudeos torrens, id est gehennalis pena dividit a beatis. Dicitur inundatio Spiritus sancti, unde Job de hypocrita ait : *Non videat rivulus torrentis mellis et butyri;* id est non experietur gratia Spiritus sancti. Dicitur aliquis diligens transitoria; unde Job : *Fratres mei præterierunt sicut torrentis.* Dicitur fluentia sacra Scripturae, unde Salomon : *Qui subsannat patrem suum et despicit partum matris sue, effodian eum corvi de torrentibus.* Perversi quippe dum divina iudicia reprehendunt, subsannant patrem, et dum saepe Ecclesie fecunditatēque illius deridendo corrumpunt, quasi partum matris despiciunt. Sed corvi de torrentibus veniunt, cum praedicatoribus sanctis Ecclesiae a sacra Scriptura sancte doctrinae fluente producunt. Qui recte corvi dicuntur, quia per humilitatis gratiam peccatorum in se nigredinem confidunt. Qui scilicet subsannantis oculum effodiunt, quia pravorum hominum intentionem vineunt. Dicitur haereticus, unde Job de haereticorum sequacibus loquens, ait : *In desertis habitant torrentium.* Torrentes dicimus rivos qui ab aquis hiemalibus colliguntur, qui et certis temporibus arescunt; jure itaque inventores pravorum dognatum torrentes vocantur, quia a calore charitatis frigidi, quasi in torpore temporis hiemalis exercunt. Hi ergo qui illorum sequuntur errorem, in desertis habitant torrentium, id est in eorum predicatione confidunt, quorum eloquia catholicorum ratione siccata sunt. Dicitur praedicator, qui, dum in praesenti divinis eloquitis nobis influit, multitudinem aquarum quasi hieme inundat; qui et adesto sole adveniente se subtrahit, quia, cum aeterna patria lux emicuit, praedicare cessavit. Hujus torrentis deserta sunt vita temporalis commoda, ea namque justi deserunt et ad lucra se ecclesia convertunt adipiscenda. Sed prava ea hæc vita adipisci appetunt quia despicientes justi derelinquent, et ideo in desertis torrentium habitare dicuntur, et secundum hoc exponi potest haec auctoritas : *In desertis habitant torrentium*

A *Torrere notat urere.* Notat corda hominum flammam incendere peccatorum, unde in Theodo. :

Æthiopum terras jam feruida torruit astas, et fervor peccatorum incendit corda hominum.

Tortor idem est quod apparitor vel carnifex qui reos pro malefactis punit. Dicitur diabolus, unde in Evangelio : *Iratus dominus tradidit eum tortoribus, quædusque, etc.*

Torus, proprie. Dicitur etiam unio Christi et Ecclesiæ, unde Ecclesia torus immaculatus dicitur. Dicitur etiam paleare pendens a collo tauri

B *Totus* quandoque colligit partes integrales, unde legitur quod Christus totum hominem sanum fecit in Sabbato. Aliquando non notat partes, sed integratatem totius, unde dicitur quod totus Christus sumitur in altari, id est integer, secundum quam significacionem solet dici : *Tota cappa valet viginti solidos.* Notat personam, non naturam, unde auctoritas dicit quod in triduo Christus fuit totus in inferno, non totum; totus, inquam, in persona, sed non totum in utraque substantia. Ponitur negative, unde auctoritas dicit quod Pater transmisit totam substantiam in Filium, et hoc dicit contra corporalem generationem; in corporali igitur generatione per decisionem substantia Patris transmittitur ad Filium; non enim tota substantia est Filii, sed particula. In æterna vero generatione, sic Pater genuit Filium, quia tota substantia Patris est substantia Filii, non per decisionem, sed per plenitudinem. Notat duas personas Filium et Spiritum sanctum, unde auctoritas dicit quod Pater est principium totius divinitatis, id est Filii et Spiritus sancti, in quibus consistit tota divinitas.

Trabea dicuntur vestis qua utebantur nobiles Romanorum. Dicitur caro Christi a peccato munda. Leo papa dicit Filium indutum trabea carnis.

Trabes. Proprie dicitur grave peccatum, unde Dominus : *Ejic prius trabem de oculo tuo, et postea ejice festucam de oculo fratris tui,* id est prius purga te a majori peccato quia corripias alium hominem.

D *Tradere*, proprie. Notat prodere, unde legitur in Evangelio de Juda quod quærebatur opportunitatem ut traderet Iesum sine turbis. Notat permittere tradidi, unde : *Propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum.* Notat exponere, unde de martyribus canitur : *Tradiderunt corpora sua.*

Tradux, proprie virga qua producitur ab arbore. Dicitur [caro] ex qua alia caro producitur, unde in Scholast hist. legitur quod corpus humanum est ex traduce, id est ex alio traducitur.

Trahere, proprie. Notat etiam gratiam infundere, unde Dominus : *Nemo venit ad me nisi Pater meus traxerit eum.* Notat continuare, unde Isaías : *Væ qui trahitis iniuriam in funiculis iniurias.* Notat unire, unde Dominus : *Ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me,* id est aliquos de omni genere hominum uniam mihi per gratiam.

Transfigurare, alterius formam vel similitudinem

assumere, unde legitur in Apost. quod *angetus sanctus transfiguratus se in angelum lucis.*

Trausire proprie. Notat *recedere*, unde Christus in Evangelio : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.* Notat *experiri*, unde David : *Transivimus per ignem et aquam*, id est experti sumus.

Transitus, proprie. Dicitur mors sancti qui multa loca transit antequam veniat ad locum imperii eoli; unde depositio beati Martini dicitur *transitus*. Dicitur illa hora qua filii Israel parati fuerunt ad exundum de *Egypto*, quando exterminator angelus transit domus Israëlitarum. Primo transitu veniam ad vos, id est *transeunter*.

Tremere est idem quod *moveri*, unde terra dicitur tremere, id est moveri, quando fit terræmotus. Notat *timere*, unde Psalmista ait : *Terra tremuit et quietum cum resurgeret.*

Tribuere, auctoritate Dominicæ aliquid conferre, unde Psalmista : *Vitam petit a te, et tribuisti ei.*

Tribulatio dicitur adversitas, unde David : *In tribulatione dilatasti mihi.* Dicitur murs, unde Christus : *Quoniam tribulatio proxima est.*

Tribulus proprie species cardinis, unde poeta : *Tribulisque trabeque.*

Est etiam instrumentum quo excluditur granum a palea quod alio nomine dicitur flagellum. Dicitur hæretici, unde in Evangelio : *Nunquid colligunt de spinis uvas aut de tribulis ficas?* Dicitur puncio doloris, unde in enumeratis bonis suis si hoc non fecerit maledictione se astringens Job ait : *Pro frumento oriatur mihi tribulatio, et pro hordeo spina, id est consequar æternæ damnationis punitionem.* Dicitur labor, unde : *Terra pariet tibi spinas et tribulos*, id est sacra Scriptura multiplicem intelligentiae laborem.

Tribunal est sedes judicium. Dicitur judicium Dei, unde in Apoc. : *Omnes astabimus ante tribunal Dei*, id est omnes præsentabimur' judicio Dei. Dicitur excellentia sive celsitudo, unde canitur in quodam hymno :

*Scandens tribunal dexteræ
Patris potestas omniæ.*

Tribus proprie significat conuentum illorum qui sunt de eadem generatione, unde in Apoc. : *Ex tribu Iuda duodecim millia signati.* Dicitur etiam natio, unde in Evangelio : *Sueebitis, etc., tribus Israel*, id est universas nationes.

Tributum, proprie, unde Apost. : *Cui tributum, tributum.* Dicitur etiam debitum, secundum quod solemus dicere : *Iste solvit tributum*, id est debitum naturæ.

Triclinium, dominus in qua est triplex ordo lectorum, unde in Evangelio, de nuptiis quibus interfuit Christus, mentio fit de architriclinio, id est principe triclinii. Dicitur conuentus mulierum, unde legitur in Esther quod *de triclinio seminarum ad regis cubiculum transiebant regis amplexibus copulande*; potest autem dici *triclinium vel triplex ordo discubentium vel triplex ordo mensarum*, ut

A solet fieri in reectoriis monachorum. Dicitur beata virgo Maria apud quam divina sapientia hospitata est per humanitatem assumptam, et tota Trinitas per gratiam. Discubuit enim Pater in thalamo virginale operatione, Spiritus sanctos obumbratione, Filius incarnatione; unde quidam rhythmicus ait :

*Salve, Mater pietatis.
Et totius Trinitatis
Nobile triclinium.*

Trieris dicitur navis habens tres ordines remorum, unde propheta : *Venient in trieribus de Italia.* Dicitur etiam deceptio que fit tripliciter : consensu, opere, consuetudine; unde Dominus in Isaia de triumphante Ecclesia ait : *Per eam non transibit trieris magna.*

Trinitas, proprie. Hoc nomen et apud naturalem philosophiam posset æquipollere huic nomini *ternarius*. Tamen æquipollenter transumitur ad theologicam facultatem et fit nomen trium personarum. Et æquipollit huic orationi, secundum quosdam trium unitas, secundum alios huic orationi *trina unitas*, secundum alios *tres unum*.

Tristitia, proprie. Dicitur acedia; acedia est animi torpor quo quis aut bona negligit inchoare, aut fastidit perficere.

Triticum, proprie. Dicitur sanctus, unde Joannes in Apoc. : *Bilibris triiici denario uno*, hoc superius expositum est; et alibi de sanctis in Evangelio legitur quod Christus ventilabit arcani suam, et palcas comburet igni inextinguibili, triticum autem reponet in area sua. Dicitur sermo divinus, unde Dominus : *Quis putas est fidelis dispensator, ut dei illis in tempore tritici, mensuram?*

Tritura, proprie. Dicitur judicium divinum quod separabit grana a paleis. Dicitur Jerusalem cul. Domini communans ait : *Tritura areæ.*

Triturare, proprie. Notat *destruere*, unde Dominus ad Israel ait : *Ponam te quasi plastrum, trituras montes et communies*, etc. Notat etiam *prædicare*, unde scriptum est in lege : *Non alligabis os bovis trituras*, id est non negabis necessaria.

Triumphare, proprie. Notat tentationes vincere, unde de Christo dicitur quod hostem triumphavit et de mortem superavit. Notat vitam æternam consequi, unde fit distinctio inter Ecclesiam triumphantem et Ecclesiam militantem.

Trivium est locus in quo tres viæ conveniunt. Dicitur complexum trium artium liberalium, quæ quasi complexis manibus incedunt; unde solet fieri distinctio inter trivium et quadrivium.

Troja, proprie. Diciter conflitus militaris quem institerunt Trojani, unde

Trojaque nunc pueri, Trojanum dicitur agmen ut dicit Virgiliius.

Tropæum est aliquid victoria acquisitum, unde Lucanus :

Cumque superba taret Babylon spolianda tropæis Ausioniis.

*Dictur Victoria, unde canitur in hymno :
Crux fidelis, etc.*

Ei :

*Super crucis tropaeo
Die triumphum nobilem.*

Tropologia dicitur particularis allegoria, quando per aliquos vel aliquorum facta non intelligitur generalis Ecclesia militantum vel malignantium, sed de Ecclesia militante, vel perfecti, vel imperfecti; vel de Ecclesia malignantia, ut haeretici. Dicitur etiam, quando per aliquod factum intelligitur quod a nobis sit faciendum; unde et tropologia dicitur quasi sermo conversus ad nos, ut per hoc quod Christus habuit manus affixas cruci significatur quod manus debemus cohibere a reatu peccati.

Tropus dicitur conversio. Est etiam figura quando dictio a propria significacione convertitur, unde locutio dicitur tropica, id est figurativa.

Trulla est instrumentum cæmentarii quo linit parietem cæmento, unde Amos propheta : *Qui videtur hominem stantem super murum tenentem trullam cæmentarii in manu.*

Truncus, proprie, unde poeta :

Truncus non frondibus efficit umbram.

Dicitur *corpus* humanum capite privatum, unde Virgilius :

Jacet ingens littore truncus,

et etiam in Judith legitur. Dicitur etiam homo inutilis, unde solet dici : *Iste est quasi truncus.* Dicitur stirps vel origo cognitionis, unde dicitur : *Ille descendit ab hoc trunko.*

Trutinare, proprie. Notat etiam inquirere, unde quidam ait :

*Cummus Aristoteles trutinando cacumina rerum,
In duo divisit quidquid in orbe fuit.*

Tuba, proprie. Dicitur etiam manifestum signum in quo mortui resurgent, unde Apostolus : *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba, etc.* Dicitur manifesta prædicatio, unde Joannes : *Et alius angelus tuba cecinist, etc.* Dicitur prædictor qui varia tribulatione productus est in amplitudinem charitatis, unde David : *In tubis ductilibus et voce, etc.* Antonomastice etiam David dicitur tuba Spiritus sancti, qui tubæ comparatur multiplici de causa. Nam utimur tubis in conviviis, in festis, in bellis. Ipse enim tanquam tuba in bellis præcīnens, ait : *Benedictus Dominus Deus meus qui docet manus meas ad prælium.* Ad convivium etiam lætitiam intonat, dicens : *In voce exultationis et confessionis : sonus epulantis.* In signum etiam nostræ solemnitatis, ait : *Buccinate in Neomenia tuba in die solemnitatis vestræ ;* et ideo Glos. super Psalmum vocat eum tuba Spiritus sancti. Dicitur communatio, unde propheta : *Canite tuba Sion.* Dicitur manifestatio, unde in Evangelio : *Cum facis clemosynam, noli tuba canere ante te.*

Tugurium est parva domus quæ solet fieri in horis vel in vineis. Dicitur Jerusalem desolata, unde Isaías : *Et erit sicut tugurium in cucumerario.*

A *Tumere*, proprie. Signat superbire. Notat mundare, unde dicitur : *Homo vel mare tumet*

Tumor est inflatio. Dicitur superbìa secundum quod soliti sumus dicere : *Hic facil hoc tumore superbiam, et tumor infusa repellit.* Maris inundatio etiam dicitur tumor.

Tumulus est supereminētū terra. Dicitur etiam sepulcrum, unde Augustinus ait quod divites moriuntur in lectis eburneis et cum magna pompa defunctorū ad tumulum; in hymno :

Cum surgit Christus tumulo.

Dicitur acervus lapidum, unde in Gen. legitur quod Jacob et Laban congregantes lapides fecerunt tumulum.

Tunc aliquando notat tempus, unde David : *Tunc acceptabis sacrificium justitiae.* Aliquando notat æternitatem, unde Psalmista : *Parata sedes tua, Deus, extunc,* id est ab æterno.

Tunica proprie est vestis sub pallio et significat interiora peccata, unde Dominus : *Qui vult tunicam tuam tollere, dimite ei et pallium,* id est si doctor a te querit tollere interiora peccata, ut invidiam, confitentem ei et exteriora ut fornicationem. Tunica etiam, quæ adhæret corpori, significat curam sacerduli, unde Dominus : *Qui in agro est non revertatur tollere tunicam suam;* et ierum : *Exsoliavi me tunica mea.* Similiter etiam pro indumento, unde Dominus : *Qui habet duas tunicas, del non habenti.* Signat etiam corpus humanum, unde Dominus : *Qui habet tunicam, vendat eam et emat gladium,* id est si necessitas exigerit, fidelis corpus suum exponat martyrio; hic enim per gladium significatur martyrium.

Turba, proprie. Dicitur multitudo turbata, unde Augustinus : *Quid est turba nisi multitudo turbata,* et in Evangelio legitur quod Iesum sequebantur turbæ multæ. Turba dicebantur propter diversas intentiones sequendi Christum; quidam enim sequebantur eum *ut sanarentur a languoribus suis,* alii *ut reficerentur corporaliter,* alii *ut viderent eum miracula facientem,* alii *ut caperent eum in sermone,* alii *zelo justitiae* ut eum sequerentur.

Turbari, proprie. Notat variis cogitationibus distracti, unde Dominus : *Martha, Martha, sollicita es et turbaris erga plurima.* Notat fluctibus impelli, unde mare dicitur turbari, id est agitari vel impelli. Notat infirmari, unde David : *Quoniam turbata sunt omnia ossa mea,* id est infirmata. Notat irasci, unde David : *Conturbata sunt et commota sunt.* Notat paenitere, unde Habacuc : *Turbabuntur pelles terræ Madian,* etc.

Turbo dicitur procella. Dicitur tribulatio, unde propheta : *Absensionem a turbine et a pluria.* Dicitur etiam malitia vel persecutio vel damnatio diabolus, unde Job : *Dicm illam tenebrosus turbo possidet.*

Turpe, proprie. Dicitur etiam in honestum, unde : *In turvo roto muta decretum.* Dicitur reprehensibile,

unde dicitur in Ethica Catonis : *Turpe est doctori.* Dicitur horribile, unde Dionysius : ... animi in turpibus imaginibus suum materiale cogentes auiscere.

Turris, proprie. Dicitur superbus, unde Isaías : *In die intersectionis multorum cum ceciderint turres.* Dicitur predicator, qui comparatur turri propter fortitudinem et propter excelsam coelestium gaudiorum contemplationem, unde in Cant.: *Collum tuum sicut turris David.* Dicuntur excelsiores in Ecclesia Dei, unde David : *Fiat pax in virtute tua, abundantia in turribus tuis.* Dicitur Christus, unde Isaías : *Ædificavit turrim in medio ejus.* Turris quæ reditata est in vinea quæ significat Iudaicum populum, est Christus humanatus, carnem assumens de gente Iudea, vel templum a Salomonē construtum. Dicitur circumspectio, unde in Cant.: *Nasus tuus sicut turris Libani;* per nasum odores fetoresque discernimus, et ideo per eum provida sanctorum discretio designatur. Turris vero in altum ponitur, ut hostis eminens a longe videatur. Recte ergo nasus Ecclesie turri comparatur, quia sanctorum provida discretio dum sollicite circumquaque conspicit in altum posita, prinsquam veniat culpa comprehendit. Dicitur altitudo, unde Jeremias : *Ædificabit civitas a Domino, a turre Hananeel usque ad portam anguli.* Civitas sancta est Ecclesia, Hananeel interpretatur *gratia Dei.* In angulo autem

A duplex paries jungitur. Civitas ergo Domini a turre Hananeel usque ad portam anguli. redificari perhibetur, quia sancta Ecclesia a celsitudine supernæ gratie inchoans usque ad ingressum (71) susceptio nem quod duorum populorum, Judaici videlicet atque gentilis, constituitur.

Turtur, proprie. Dicitur sensualitas, unde in Psalmo : *Passer inuenit sibi domum et turtur nidum.* Dicitur predicatio apostolorum, unde in Cant.: *Vox turturis audita est in terra*

Tutor est ille qui alium defendit. Dicitur etiam ille qui custodiæ pueri deputatur, unde Apostolus ait : *Quanto tempore haeres parvulus est,* etc., sed sub tutorib⁹, etc.

Tympanum dicuntur instrumentum organicum quod fit ex coria extenso in ligno. Dicitur etiam carnis mortificatio, unde David : *Laudate eum in tympano et choro.*

Tympanistria dicitur mulier quæ canit in tympano. Dicitur etiam homo fidelis carnem suam castigans et in servitatem redicens, unde David : *In medio juvencularum tympanistriarum*

Typus proprius dicitur figura. Dicitur mysterium; unde in Apostolo quod præcepta Veteris Testamenti data sunt in typo, id est in mysterio. Potest tamen typus ibi dici figura; unde in Historiis legitur quod David dimisit Ammonitas in twoalterum.

U

Ubera, proprie. Dicitur doctrina et refectione Christi presentiae, unde in Cant. : *Meliora sunt ubera tua vino,* id est doctrina et refectio tue presentiae legis fervore vel quibuslibet institutis. Dicuntur maiores in Ecclesia Dei qui lactant rudes, unde in Cant. : *Duo ubera tua sicut duo hinnuli caprae.* Dicuntur dona spiritualia, unde ibidem : *Exultabimus et latabinur in te memores uberum tuorum super vinum,* id est donorum tuorum spiritualium. Dicitur Judæus et gentilis, unde sic potest exponi predicta auctoritas : *Duo ubera tua,* id est duo populi ex Judea et gentilitate venientes in corpus sanctæ Ecclesiæ per intentionem sapientie arcana cordi sunt affixi. Dicuntur verba sacra eloquii, unde Salomon : *Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum; et qui vehementer emungit, elicit sanguinem.* Uberta fortiter premimus cum verba sacri eloquii subtili intellectu pensamus, qua pressione dum lac querimus, butyrum invenimus; quia, dum nutriti vel tenui intellectu querimus, ubertate interna pinguedinis inungimur, quod tamen nec nimis nec semper agendum est, ne diu queritur ab uberibus lac, sanguis sequatur. Plerumque enim qui diu verba sacri eloquii plus quam debent discutiunt, in carnalem sensum cadunt. Dicun-

C tur augmena cassæ spei sive fiduciae, vel fomenta desperationis miseræ, unde ex persona humani generis vel cuiuslibet pœnitentis Job ait : *Quare non in vulva mortuus sum, egressus ex utero non statim perii? cur exceptus genibus, cur lactatus uberibus?* Vulva peccantis hominis est culpa latens; exit homo ab utero cum peccator quæ in occulto commisit, in aperto committere non erubescit; genibus exceptitur, cum jam de sua iniquitate non confunditur; uberibus lactatur, cum vel falsa spe Dominicæ misericordiae pascitur, vel aperta miseria desperationis.

Ulmus, proprie. Dicitur sæcularis mens, unde propheta : *Ponam in deserto abietem et ulmum;* ulmus sæcularis mens, quæ dum terrenis inservit, nullum spirituale fructum gerit

Ulnæ dicuntur brachia. Dicuntur etiam mensuræ, unde painus dicitur esse sex ulnarum vel plurimum. Dicuntur etiam opera vel prædicationes, unde Isaías : *Et afferent filios suos in ulnis,* id est predicatores de gentibus, o Ecclesia, afferent tibi filios suos prædicationibus per fidem.

Ultra quandoque ponitur in vi præpositionis et aliquando notat excessum in tempore. Aliquando excessum in loco et in multis aliis, quod in diversis

(71) Deest aliquid.

patet adjunetis. Quandoque ponitur etiam in vi adverbii, aliquando notat excessum in verbo, ut si dicam: *Iste est sapiens ultra quam dici potest.* Aliquando excessum in fide: unde: *Expavit Isaac stupore vehementi ultra quam credi potest.* Aliquando in intellectu, unde in Psalmo: *Dominus regnabit in aeternum et ultra,* id est quam intelligi potest. Aliquando notat excessum temporis, id est aeternitatem, unde sic potest exponi praemissa auctoritas: *Dominus regnabit in aeternum et ultra;* in aeternum, id est quandiu creaturas erunt, et creature possunt desinere esse natura, quia quidquid initium habet, habet et suu existentiae terminum; et ultra, quia non poterit desinere esse actu vel natura.

Ululare proprie. Notat etiam *flore*, unde Isaías: *Ululate, naves Tharsis.* Notat etiam *compati* vel *condolere*, unde propheta: *Idcirco ululabit Moab ad Moab*

Ululatus, proprie est luporium vel canum. Dicitur clamor horribilis, unde: *Vox in Rama auditu est, ploratus et ululatus magnus.* Dicitur clamor putridum, unde apud Isa: *ulolatus exercitus dicitur.*

Umbilicus, proprie. Dicitur luxuria, unde in Job: *Fortitudo ejus in lumbis ejus et virtus illius in umbilico ventris.* Seminaria quippe coitus viris lumbis inesse, feminis autem in umbilico esse perhibetur, quia potestati diaboli utriusque generis sexus valde ex luxurie infirmitate substeretur, et fortitudo ejus contra masculos in lumbis, et virtus illius contra feminas [in umbilico] esse perhibetur. Dicantur imperfecti in Ecclesia Dei, quia si mundo licite adhaerent, Christum tamen bene annuntiant; unde in Cant.: *Umbilicus tuus sicut crater tornatilis, nunquam indignans paculis.* Etiam Jerusalem dicitur umbilicus.

Umbra, proprie. Dicitur protectio, unde David: *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Dicitur peccatum quod ducit ad mortem aeternam et habet quendam similitudinem cum morte; quia, sicut mors separat animam a corpore, ita peccatum separat animam a Deo; unde Isaías: *Sedentibus in tenebris et in umbra mortis.* Dicitur homo, qui comparatur umbra propter sui transitum, quia nunquam in eodem statu permanet, unde Job: *Homo natus de maliere brevi virens tempore, etc., et fugit velut umbra.* Dicitur gratia Spiritus sancti, unde in Luca: *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Dicitur oblivio, unde: *Illuminare his, qui in tenebris et in umbra mortis sedent.* In umbra mortis sedere est a divini amoris notitia in obliuione latescere. Dicitur ignorantia vel error praesentis vita, unde: *Donec aspiraret dics et inclinetur umbræ.* Dicitur finis saeculi, unde: *Donec aspiret dies et incinetur umbra;* id est usque ad finem saeculi. Dicitur mors, unde, Virgilii:

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Dicitur anima, unde Lucanus:

Dumque superba foret Babylon spolianda tropæis Ausonias, umbraque erraret Crassus inulta,

Dicuntur figuræ Veteris Testamenti, unde solet diei

A quod adveniente Veritate, cessare debet umbra. Dicitur obscuritas legis, unde Habac: *Operuit montes umbra ejus,* id est obscuritas prophetarum involvit magistros. Dicitur cura vel sollicitudo, unde secundum aliam expositionem umbra, id est sollicitudo ejus operuit montes. Dicitur virtus, unde in Cant.: *Sub umbra illius quem a considerabam sedi,* id est virtutibus, que sunt umbra divinae majestatis. Dicitur requies vel refrigerium, unde Job: *Servi desiderant umbram.* Dicitur torpor mentis sicut de peccante homine scriptum est: *Qui asscutus est umbram; calorem enim charitatis fugiens veritatis solem homo deserit et in umbram frigoris terre se abscondit.* Dicitur quies aeterni refrigerii, unde in Job: *Sicut servus desiderat umbram, et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui, sic ego habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeravi mihi;* umbra servo desiderare est post tentationis aestum sudorecumque operis refrigerii aeterni quietem querere; bene autem qui desiderat umbra servus vocatur, quia electus quisque quoque infirmitatis conditione constringitur, sub dominantis iugis quasi sub aestus anxietate tenetur; qui nimicrum cum corruptione exutus fuerit, tunc sibi met liber et tranquillus innutescit. Dicitur ignorans Dominum, unde David: *Si ambulavero in medio umbra mortis, quia et caligo mortis est obscura ei ad mortem ducit.* Dicitur praesens vita, unde: *Si ambulavero in medio umbra mortis, id est praesentis vita.* Dicitur haereticus, vel schismaticus qui est umbra mortis, unde sic potest exponi praedicta auctoritas: *Si ambulavero in medio umbra mortis, id est inter haereticos et schismaticos*

Ungere, proprie. Notat divina gratia reficere, unde: *Propterea uixit te Deus tuus oleo latitie,* id est divina gratia, etc.

Unguentum, proprie. Dicitur donum Spiritus sancti, unde in Cant.: *quia Dulciora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis.* Dicitur gratia Dei, unde David: *Sicut unguentum in capite quod descendit, etc.*: hio enim unguentum significat plenitudinem gratie quae fuit in Christo. Dicitur virtus, unde in Cant.: *Curremus in odorem unguentorum tuorum,* id est in opinionem tuarum virtutum. Dicitur etiam miraculum, ut in praefato exemplo: *Curremus in odorem unguentorum tuorum,* id est in famam nominis tui. Dicitur fides aeternorum honorum, quæ unguentis sunt comparabilia, unde iterum: *Curremus in odorem unguentorum tuorum.*

Unguis proprie. Dicitur planum, unde solet dici: *Istud facium est ad unguem,* id est plene et plane. Dicitur finis rei, unde per prophetam dicitur: *Procatum Iuda scriptum stylo ferreo in ungue adamantino, hoc superioris dictum est. Culpa Iudeorum per fortis Dei sententiam in sine punienda servatur.*

Ungula, proprie. Dicitur persecutio vel suggestio diaboli, unde in Job: *Terrum ungula fodit,* id est diaboli suggestio ad corda terrenorum pervenit. Dicitur virtutum perfectio, unde de prædicatore Job ait: *Terram unqula fodit,* quia prædicator audien-

tum virtutum perfectiōne terrenas cogitationes ejus. A Notat etiam claudere, unde David: *Negne urgeat ier me pateos os suum.*

Ursus, proprie. Dicitur tyrannus vel infidelis, unde: *Vitulus et ursus pascuntur simul*

Urtica, proprie. Dicitur homo injustus qui alias pravō verbo et exemplo pungit, unde Isaías: *Pro urtica ascendet abies*, id est locum malorum occupabunt boni. Dicitur pravæ cogitationis prurigo, unde Dominus per prophetam sub specie Babylonis mentem confusam redarguit, dicens: *Orientur in dominis ejus urtica et spine*. Per urticæ cogitationum pruriginæ, per spinas vitiorum punctiones figurantur. In dominis ergo Babylonis urticae et spinæ pullulant, quia in confusione mentis reprobæ et desideria cogitationum surgunt, quæ exasperant, et B operum peccata quæ pungunt

Usia proprie aliquod compositum ex materia et forma. Dicitur etiam divina natura, unde: *Pater et Filius et Spiritus sanctus una usia.*

Usiosis est res subsistens sua substantiali proprietate, unde homo et asinus dicuntur usioses. Dicitur etiam substantialis proprietatis; unde, ut supra dictum est, dicit Augustinus substantiales differentias recipiendas esse inter usioses

Usque, præpositio. Aliquando notat locum, aliquando tempus et multa alia, sicut in diversis Scripturæ locis inventur, aliquando notat principium inclusive, ut Ibi: *A planta pedis usque ad verticem*, id est nec est in vertice. Aliquando exclusive, C ut ibi: *Omnes declinaverunt*, etc., non est usque ad unum, id est propter solum Christum videlicet, etc. — *Usque* adverbium notat circunvolutionem. Aliquando notat tempus, aliquando locum; tempus, ut ibi: *Sed tu, Domine, usquequo?* Locum, ut cum dicuntur: *Usquequo ibimus?*

Usura, proprie. Dicitur peccatum, quia plus redditus in peenis quam commissum sit in culpis. Dicitur rapina, unde dicit auctoritas quod ab illis licet usuras exigere quibus licet bella ingerere. Dicitur multiplicatio talenti Domini, id est doctrinæ quam debet doctor multiplicare in auditorum animis, unde legitur in Evangelio quod paterfamilias a servis exigit usuram: hic paterfamilias est Christus qui multiplicacionem a servis suis, id est doctoribus, D exigit.

Ut aliquando ponitur pro postquam, unde in Luca: *Ut cognovit quod Iesu accubuisse*, id est postquam. Aliquando pro quamvis, et hoc patet. Aliquando pro ne, unde in Psalmo: *Quoniam dolose egit in conspectu ejus*; ut inveniatur iniquitas ejus ad odium, id est ne iniquitatem suam agnoscat et odio habeat, secundum quem modum soliti sumus dicere: *Cave ut facias*, id est ne facias. Aliquando notat consecutionem, unde Apostolus: *Lex subintravit ut abundaret delictum*, id est hoc securum est. Aliquando occasionem, ut in eodem exemplo protest intelligi, ut sit sensus: *Lex subintravit*, id est lex fuit occasio abundantiae delicti. Aliquando veritatem, unde Paulus: *Habitu inventus ut homo*. Ali-

Unicornis est animal habens unum cornu in nare, unde et Græce rhinoceros dicitur. Dicitur Christus, unde David: *Et adificavit sicut unicornis sanctificium suum*. Dicitur Judæus in uno cornu confidens, id est in lege Mosaica, unde David: *Libera me de ore leonis et a cornibus unicornium*. Etiam dicitur singularis potestas, unde Psalmista: *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum*, id est fortitudo mea, quæ consistit in unitate fidelium quæ est sicut unicornis singularis potestas, exaltabitur destructis hæresibus. Dicitur diabolus, unde Job: *Nunquid alligabis rhinocerotum ad orandum loro tuo?* Rhinoceros enim interpretatur unicornis.

Unicum dicitur singulare. Dicitur unum, unde David: *Unicus et pauper sum ego*. Dicitur humana Christi natura, quæ singulariter dicitur unica, quia singulariter concepta, singulariter nata; unde David: *Ere a fratre, Deus, animam meam et de manu canis unicam meam*.

Unum aliquando notat unitatem, unde Boetius in lib. De sancta Trinitate: *Quidquid est ideo est quia unum numero est*. Notat simplicitatem divinæ naturæ, unde in Evangelio Christus: *Ego et Pater unus sumus*. Notat immutabilitatem aeterna beatitudinis, unde David: *Unum petit a Domino, hanc requiram*. Notat integratem, unde dicitur in Symbolo: *Sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus*. Dicitur consensus, unde in Act. apostolorum: *Erate eis cor unum et anima una*. Signat unionem, unde omnes dicuntur una Ecclesia; et David: *Ecce quam bonum et quam fucuum habitat fratres in unum*, et Philosophus ait: *Participatione speciei plures homines unus*. Notat adiuvationem, unde: *Plures lapides sunt unus acervus*. Notat similitudinem, unde Apostolus: *Qui adhaeret Deo unus spiritus est cum eo*. Notat discretionem, unde dicitur: *Smaragdus est unus lapis*, id est ab alio discretus. Notat pluralitatis exclusionem, unde Dominus in Exodo: *Audi, fili Israel: Dominus Deus tuus unus est*.

Urbs, proprie. Dicitur mens, unde Salomon: *Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum*.

Si enim homo murum sileptii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis. Dicitur Ecclesia, unde propheta: *Urbs fortitudinis nostræ Sion*, id est Ecclesia.

Urere, proprie. Notat etiam purgare, unde David: *Ure renes meos*. Notat luxuria hominem inflammare, unde Apostolus: *Melius est nubere quam uri*. Notat desicari, unde mens dicitur urec herbas. Poeta enim:

Urit enim campum lini seges, urit avena.

Urgere notat cogere. Notat instare, unde dicitur in historiis: *Urgebat enim necessitas*, id est instabat, et in hymno:

Solemnis urgebat dies.

quando similitudinem, unde idem : *Ut sapiens architectus fundamentum ponit.* Aliquando notat efficientem causam, unde Christus ait : *Ad hoc veni in mundum ut qui non vident videant.*

Uter, proprie. Dicitur homo retinens mandata Dei, sicut ute retinet liquorem, unde David : *Factus sum sicut ute in pruina*, id est mandata Dei retinens inter peccatores. Dicitur aliquis in quo extincta est concupiscentia, quia ute fit de pellibus mortui animalis, unde secundum aliam expositionem : *Factus sum sicut ute in pruina*, id est mortuus concupiscentie. Dicitur homo carnalis, unde Dominus : *Neque mittunt vinum novum in uires veteres, sed etiam novum in utres novos*, quia spiritualia praecipia non sunt mittenda carnalibus, sed spiritualibus. Dicitur timor mortis, unde David : *Congregans sicut in utrem aquas maris*, quia infideles, qui per aquas maris signantur, non audent mutare timores pelli suæ, et ita intus tenent mala quæ non audent foras emittere. Dicitur etiam Ecclesia, unde David : *Sicut in utrem aquas maris Deus congregat*, id est consolidat fluctuantes populos in unitatem Ecclesiae, qua Ecclesia mortificat carnem suam. Dicitur confessio mortificati peccati, unde : *Congregans sicut in utrem aquas maris*, id est populus sanctus in confessione mortificati peccati ne libere defluant.

Uterus, proprie. Dicitur occulta Dei substantia, unde David : *Ex utero ante Luciferum genui te.* Dicitur primus motus conscientie, unde Job : *Fuisse quasi non esset de utero translatus ad tumulum*, id est de primo motu conscientie. Dicitur etiam carnalis observantia Iudeorum, unde Christus ad Patrem ait : *In te projectus sum ex utero*, id est carnalis observantia legis. Dicitur mens, unde de hypocrita dicitur in Job : *Concepit dolorem et peperit iniquitatem, et uterus eius preparat dolos*; mens hypocrita concepit cum perversa cogitat, iniquitatem parit cum explore coepit quod cogitavit. Dicitur cogitatio, unde Psalmista : *Erraverunt ab utero, et locuti sunt falsa.* Dicitur divina præordinatio.

*A*lio, unde in Job : *De cuius utero egressa est glacies?* et *gelu de cœlo quis genuit?* id est de ejus providentia processit gratia quæ refrigerat vitiorum incentiva. Dicitur legalis observantia, unde Apostolus : *Cum autem placuit ei, me segregavit de utero matris meæ*, id est de legali observantia, etc.

Uti, proprie. Notat in usu habere temporalia propter Deum, unde Augustinus : *Uti est rem quam quis habet in usum reserue ad id obtinendum quod est frui, Deum videlicet.* Aliquando etiam sumitur pro frui; aliquando sumitur pro habitu, sed improprie.

Uva, proprie. Dicitur sacerularis mens, unde propheta : *Espectavi ut faceret uvas et fecit labruscas*, etc. Dicitur caro Christi, unde in Genesi : *Lavabit stolam suam in sanguine uvæ*, id est Christus lavabit carnem suam in proprio sanguine. Dicitur opus malum, unde : *De uva eorum uva felis*, id est opus eorum pravum. Dicitur fervor dilectionis, unde de hypocritis dicitur : *Nunquid colligunt de spinis uvas?* spinæ, id est tribuli, sunt haereticæ qui lacerant et pungunt mentes hominum; uva est fervor dilectionis; fucus dilectio conversationis. Sicut ergo de spinis non nascentur uvæ, neque de tribulis fucus, sic nec haereticæ fervent dilectione, nec student hora operatione; dicitur peccatum, unde Ezechiel : *Patres vestri comedebant uavam acervam, dentes autem filiorum obstruerunt; quasi dicat: Posteri puniuntur pro peccatis prædecessorum.*

Uxor, proprie. Dicitur Ecclesia. Quamobrem relinquit homo patrem et matrem suum, et adhaerbit uxori sue, id est Ecclesiæ, et erunt duo in carne una, id est in consimili natura. Dicitur concupiscentia, unde in Evangelio : *Uxorem duxi. Ille uxorem dedit qui adhaeret concupiscentie, et inde prava opera generat tanquam filios.* Dicitur sensualitas, unde Gregorius : *Tria sunt quæ cogunt hominem a domo exire: fumus, stillicidium et mala uxor;* et in Psalmo : *Uxor tua sicut ritis abundans.*

V

Vacare, proprie. Notat intænare, unde Apostolus : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu, ut vacatis orationi.* Notat alienum esse vel cessare, unde solet dici : *Hoc non vacat a mysterio*, et Iudei vacabant in Sabbatho a servili opere. Notat officium non habere, unde legitur quod Dominica vacat, id est non habet officium. Notat relinquere, unde poeta :

*Quanguam inclyta multum
Cantu... sed plura vacat.*

Notat licere vel delectari, unde Ovidius

Non vacat admisso subdere calcar equo.

Jacca, proprie. Dicitur etiam fatus vel indiscretus, unde Psalmista : *Congregatio tagrorum in jacca populorum*, vel secundum aliam litteram : *In*

vaccis bubalorum. Tauri dicuntur næstici propter superbiham vel petulantiam. Vaccæ, simplices qui ab haereticis decipiuntur propter simplicitatem.

Vacillare, proprie. Notat infirmari, unde : *Vacillantes confirmaverunt sermones vestri.* Notat etiam dubitare, unde aliquis dicitur vacillare in fide.

Vadere, proprie. Notat aspectibus humanis subtrahi, unde Dominus : *Vado et venio ad ros.* Notat obedire vel mentis motu moveri, unde in Evangelio : *Vade, et tu fac similiter.* Item : *Vade, et amplius noli peccare.*

Væ aliquando insinuat miseriæ temporalem, aliquando notat æternam damnationem; unde in Evangelio : *Væ tibi, Corozain, væ tibi, Bethsoida!* et alibi : *Væ vobis, hypocritæ!*

Vagina, proprie. Dicitur humanitas Christi qui tectus fuit in primo adventu, unde : *Gladius Dei est Christus, qui in primo adventu vagina tectus fuit humanitas.* Dicitur occulta et prava cogitatio, unde Job : *Egrediens de vagina sua et fulgorans in amaritudine sua*, id est revelabit malitiam suam, id est prava cogitationem. Dicitur infirmitas, in qua significacione frequenter reperitur in physica (?).

Validus. Dicitur fortitudo; unde et homo dicitur validus, id est fortis. Dicitur etiam infirmitas et validus infirmus, etc.

Vallis, proprie. Dicitur Jerusalem, quæ propter peccatorum dejectioinem dicitur vallis, unde Isaías : *Onus vallis visionis.* Dicitur mundus, unde David : *In valle taerymarum, in loco quem posuit.* Dicitur potens, unde : *Omnis vallis implebitur.* Dicitur humilitas, unde in Canticis : *Descendi in hortum auctum, et viderem poma convallium*, id est fructus humilitatis. Dicitur humilius, unde David : *Valles abundabant frumento.*

Vanitas, proprie. Dicitur aliquid terrenum, unde : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.* Dicitur mutabilitas, unde Apostolus : *Omnis creatura vanitati subjecta est*, id est mutabilitati. Dicitur idolum, quod non est quod esse videtur, unde David : *Utrum diligitis vanitatem et queritis mendaciam?*

Vanum dicitur falsum sive mendacium, unde Psalmista : *Vana locuti sunt unusquisque.* Dicitur transitorum, unde omnia transitoria dicuntur vana; et David : *Qui non accepit in vano animum suum*, id est cuius anima non adhaesit terrenis. Dicitur etiam multe sive superfluum, unde verba aliquibus dicuntur vana, id est otiosa vel superflua.

Vapor dicitur fumus. Dicitur homo nunquam in eodem statu permanens, unde homo dicitur *vapor ad modicum parens.* Dicitur Filius Dei, unde de Filio Dei dicitur in Sapientia, qui est liber Philonis : *Vapor est causa virtutis Dei*; quia, sicut vapor procedit a re et est ejusdem naturæ cum re a qua procedit; per vaporem enim habetur notitia quedammodo de ipsa re vel aliquid tamen est vapor alia vel aliud res a qua procedit: sic Filius procedit a Patre manens in eadem natura cum Patre. Est enim aliis Filius, aliis Pater, per Filium autem habetur notitia de Patre.

Vas, proprie. Dicitur etiam sacerdotiale vestimentum virtutis significativum, unde in lib. Sapientie de Aaron dicitur : *Et coronabit illum in vasis virtutis.* Dicuntur arma, unde in Isaia vasa bellii dicuntur arma. Dicitur instrumentum organicum, unde Jer. : *A vasis cithararum usque ad omne vas musicum.* Dicitur cor vel conscientia, unde legitur in Evangelio quod acceperunt oleum in vasis suis, id est in cordibus vel in conscientiis. Dicitur Scriptura, in qua continetur cubus animæ, unde David : *Confitebor tibi in vasis psalmi.* Dicitur haereticus qui propinat aliis mortis poculum, unde David : *Et in eo paravit vasa mortis*, id est haereticos; vel obscuræ

locæ sacræ Scripturæ dicuntur vasa mortis, quia quibusdam sunt occasio mortis. Sancti etiam predicatorès occasionaliter dicuntur vasa mortis, unde Apostolus : *Aliis sunus odor vitæ in vitam, aliis mortis in mortem.* Dicitur auditor qui recipit doctrinam, unde Isaías : *Fraudulenti vasa pessima sunt.* fraudulenti auditores doctoris. Dicitur uxor, unde Apostolus : *Ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione*; uxor enim est quasi vas quo utitur homo, et ipsa caste regenda est. Dicitur Ecclesia vel Christus, unde David : *Factus sum tanquam vas perditum.* Dicitur æterna beatitudo, unde Dominus : *Elegerunt bonos in vasa sua*, id est in æternam beatitudinem; etiam Paulus antonomastice dicitur vas electionis. Boni etiam dicuntur vasa in honorem facta, mali vero vasa contumeliae. Apud Isaiam etiam vasa dicuntur navis, dicitur vas papyrum, unde ipse Isaías naves vocali vasa papyra.

Vastitas idem quod magnitudo. Dicitur destruētio vel desolatio, unde Isaías : *Sicut in vastitate hostili.*

Vectis dicitur lignum vel ferrum quod ex transverso ponitur in pariete, ut firmior sit paries; unde legitur de vectibus qui adhaerent parieti. Dicitur lignum, quo mediante aliquid desertur, unde legitur quod vectes immittebantur annulis, quando deferebatur area. Dicitur diabolus, unde Isaías : *Super Leviathan serpentem vectem*, per hoc diabolum etiam durum insinuat et mollein. Serpentem eum vocat, quia mollis est per blanditias; vectem vocat, quia durus est per malitiam. Dicitur fortitudo, unde Isaías : *Cor meum ad Moab clamabit, vectes ejus usque ad Segor vitulam consternantem*, id est fortitudo ejus. Segor civitas dicta est vitula propter luxuriam inhabitantium, et dicta est consternans, quia tertio terræmetu funditus eversa est. Dicitur munatio, unde per Isaiam de Chaldaëis Dominus dicit : *Et detrazit vectes universos.* Dicitur clavus, unde legitur quod transfixus vecte per caput Amos in terram suam delatus est et mortuus. Dicitur status ille in quo anima in inferno ita detinebantur ante adventum Christi, quod exire non poterant; unde de Christo legitur quod *portas æreas et vectes ferros confregit*, id est quosdam ex inferno liberavit. Status etiam beatorum dicitur vectis eo quod privari paradiso non potuerunt, nec aliquis de malis post diem iudicij ipsum ingredi potest; unde David. *Quoniam confortavit seras portarum tuarum, vel vectes secundum alias litteras.* Dicitur littus maris, unde Dominus ad Job ait : *Circumdedi illud terminis meis et posui vectem et ostia*.

Vehemens idem est quod vesanus, quia fertur extra mentem. Dicitur Spiritus sanctus vel quia est vœ æternum demens, id est æternam damnationem, vel quia est mentem nostram ad superiora vehens.

Vel aliquando ponitur disjunctive, nt si dicam : *Hoc animal est sanum vel ægrum.* Aliquando subjunctive vel elective, ut cum dicitur : *Accipe hoc vel*

illud. Aliquando pro *saltē*, ut cum dicitur: *Non vis illud facere, vel illud fac*, id est saltē. Aliquando notat disjunctionem inter partes temporis, ut cum dicitur: *Isle tota die orat vel legit*, id est, in una parte orat et in alia legit. Aliquando tamen distinguit inter vocabula, ut si dicam:

Matthaeus vel Levi.

Velamen, proprie. Dicitur etiam verecundia, unde Ahimelech ait Saræ: *Ece mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum*, id est in verecundiā, quia innumera deprehensa es. Dicitur obscuritas legis, unde Apostolus ait quia adhuc velamen positum est super faciem Moysi; per Moysen lex, per faciem intelligentia, per velamen obscuritas designatur.

Velamentum proprie. Dicitur protectio, unde David: *In velamento claram tuarum*. Dicitur etiam ligatura, unde dicitur quod Evangelia latebant sub velamento legis.

Velle proprie notat ratione moveri, unde in Apostolo: *Velle mihi adjaceat, perficere autem non facio*; et alibi in eodem: *Non enim quod volo bonam hoc ago*. Notat ad effectum producere, unde de Deo dicitur: *Omnia quæcumque voluit fecit*. Notat consulere, unde de Deo dicitur quod *vult omnes homines salves fieri*. Notat signa voluntatis exhibere, unde in Evangelio: *Jerusalem, quoties volunti congregare*. Notat approbare, unde dicitur quod Deus vult malos damnari.

Vetus, proprie. Dicitur Iudaicus populus qui primo pluvia divinæ gratiæ est irrigatus, qui tamen ab Ecclesia quasi ovis suo vellere erat spoliandus. Dicitur Synagoga excœata, unde in Psalmo: *Descedet quasi pluvia in vetus*, quia prius gratia Dei descendebat in Iudeos, de quibus elegit apostolos. Dicitur Maria virgo gloriosa, unde sic potest exponi predicta auctoritas: *Descendet sicut pluvia in vetus*, quia Christus, sine omni strepitu carnis, descendet in uterum virginis. Et congrua similitudo: *vetus* enim accipiendo vel reddendo aquam, integrum manet, sicut in Virgine integritas ante partum, post partum, in partu persans.

Vena, proprie. Dicitur initium divinæ inspirationis, unde Job: *Suscepit auris mea venas susurri*. Dicitur origo fontis. Dicitur etiam lingua, unde Salom.: *Vena corrupta et justus cadens coram impio*. Evenit enī sape, ut qui majori scientia prædicti fulgebant, ad ultimum plus volentes sapere quam fragilitati concessum est humanae, insipientes foveam decident. Dicitur vis ingenii, unde solet dici: *Hoc processit ex vena ingenii mei*. Dicitur manerices terra, unde Job: *Habet argentum venarum suarum principia*.

Vendere, proprie. Notat etiam prædicare; sancti enim prædictores prædicationem prærogant ei fidem apostolis reportant, unde Joannes in Apoc.: *Ne quis possit vendere vel emere nisi quis habuerit characterem aut nomen bestie*; quia ipsi Antichristum non poterunt prædicare sanctum. Illos soluni

A prædicabant qui Antichristum imitabuntur. Notat etiam subjici alterius dominio, unde legitur quod Adam vendidit se diabolo pomì edulio. Notat etiam exponere, unde David: *Vendidisti populum tuum sine peccato*.

Venenum, proprie. Dicitur deceptio, unde David: *Venenum aspidum sub labiis eorum*. Dicitur ars magica, unde veneficos vocat illos qui magis utinunt artibus. Eosdem etiam sanctus Joannes in Apoc. vocat veneficos.

Venire idem est quod *ire*. Notat etiam gratiam infundit, unde Christus ait ad Nicodemum de Spiritu sancto: *Nescis unde venias, et quo vadat*, id est cui se per gratiam infundat.

Venter, proprie. Dicitur etiam memoria, quia si-ut venter continet escas, ita et memoria senten-
tias, unde: *De absconditis tuis adimplatus est venter eorum*. Dicitur doctrina legalis, unde Christus ait ad Patrem: *De ventre maiori meo, Deus meus es tu*, id est ex quo suscepisti doctrinam legalem quæ fuit matris, id est Synagoge. Dicitur cor, unde in Cant.: *Bilectus meus misit manum suam per foramen et ad tactum ejus venter meus contremuit*, id est ad inspirationem divinam contremuit cor meum. Dicuntur infirmiores qui sunt in Ecclesia Dei, unde David: *Fecit enim cor meum tanquam cera liquefaciens in medio ventris mei*; et alibi: *Venter tuus sicut crater tornatilis*. Venter, qui est mollior pars corporis, infirmos in Ecclesia Dei significat, quibus etiam manifesta est sapientia Christi et voluntas, cuius manifestatio figuratur per liquefactionem cordis Christi. Dicitur sensualitas, funde in Psalmo: *Conglutinatus est in terra venter noster*. Dicitur compas-sio, unde Isaías: *Venter meus ad Moab ut cithara clamabit*; id est affectus meæ compassionis consonabunt misericordia Moab sicut chordæ consonant in cithara. Dicitur conscientia, unde Job: *Ventre meum doleo*. Dicitur paradi-sus, unde Job: *Cum non conciusit ostia ventris qui portavit me, nee abstulit maia ab oculis meis*. Ex paradi-so namque humanum genus velut de ventre prolixi, ubi concep-tio nostra inchoavit, ubi origo hominum homo primus habitavit, sed hujus ventris ostia serpens aperuit, quando prava persuasione hominem a paradi-so ejeicit. Di-

C citur *cato*, unde in Psalmo: *Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus*. Dicitur avaritia, unde de iniquo dicitur in Job: *Confringens nudavit pauperis domum, rapuit et non aedificavit eam, nec est salutis venter eius*. In *Moralibus*: *Domum auperis confringit et nudat, qui eum quem per potentiam nudat conterit, expoliare quoque per avaritiam non erubescit*. Rapit et non aedificat eam quia non solum de suo nini tribuit, sed etiam quod erat alienum tulit. Benc ergo subditur: «*Nec satiatus est venter eius*». Venter quippe iniqui avaria est, quia in ipsa colligitur quidquid perverso desiderio glutitur. Liquet vero quia avaritia desiderati-rbus non ministrat, sed auget. Dicitur luxuria sicut Dominica voce serpenti dicitur: *Pectore e*

ventre repes, id est per superbiam et luxuriam terrenos decipies.

Ventilabrum est proprio instrumentum quod discernit grana a paleis. Dicitur etiam judicium, unde in Evangelio : *Ventilabrum in manu ejus*.

Venitare proprie. Notat *purgare*, unde in Evangelio dicitur quod *Dominus ventilabit aream suam*. Notat *agitare*, unde Theodosius :

Ventilat aëstro... decoratam cornibus Io.

Notat *propulsare*, unde auctoritas quod ideo prædicatores assimilantur arietibus quia cornibus, id est duorum Testamentorum auctoritatibus, ventilant inimicos. Notat *moveri*, unde in Job quod justus non ventilatur omni vento, id est non movetur omni tentatione.

Ventus, proprie. Dicitur fluxus vitæ humanae, unde Job : *Vita mea tanquam ventus urens*, id est fluxus humanae vite. Dicitur divina vindicta, unde Job : *Totlet cum ventus urens*, id est divina vindicta. Dicitur etiam malignus spiritus, unde secundum aliam expositionem : *Quis enim hoc loco ventus urens vocatur nisi malignus spiritus, qui desideriorum flammis in corde excitat, ut ad æternum supplicium trahat*. Dicitur transitoria prosperitatis, unde in Job legitur : *Elevasti me, quasi super ventum ponens, elisisti me valide*; per ventum transitoria vitæ prosperitas designatur, et quia præsentis vitæ gloria quasi in alto cernitur et nulla stabilitate solidatur, elevatus velut super ventum ponitur qui prosperitate transitoria letatur; sed valide eliditur, quando ab illa gloria in profundum adversitatis dejetur. Dicitur etiam res transitoria, unde in persona infirmorum ait Job : *Sicut ventus abstulisti desiderium meum*; venti nomine res transitoria accipitur, ventus ergo desiderium tollit, cum res transitoria æternitatis appetitum tollit. Dicitur concussio extreuii judicii, unde propheta : *Vidi et ecce ventus turbinis veniebat ab aquiloni*; per ventum pertubatio ultimi judicii, per aquilonem peccatorum frigiditas designatur; ventus ergo turbinis ab aquiloni venit, quia nimis causa peccatorum exigunt ut districti judicii concussio omnia simul elementa conturbet. Dicitur *superbia*, unde David :

Non sic impii, non sic; sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ. Dicitur *gravis tentatio*, unde Psalmista : *Fiant tanquam pulvis ante faciem venti*, id est cedant minori tentationi aut instantiam majoris. Dicitur *fertilitas doctrinæ*, unde de levibus et instabilibus dicitur quod cedunt omni vento doctrinæ. Dicitur pars mundi, unde legitur quod electi colliguntur in quatuor ventis, id est plagiis. Dicitur *prædictator*, unde David : *Qui producit ventos de thesauris suis*, id est prædicatores mittit secundum quod præordinavit. Dicitur *anima*, unde David : *Et volavisti super pennas ventorum*, quia cum comprehensibilitas ejus superat virtutes animalium, quibus se pennis a terrenis timoribus liberat, in auras sustollunt. Dicitur *inutilitas* vel men-

to *otiosa* vel *falsa*.

Venundare idem est quod vendere, unde : *Venundatus est Joseph*. Natat peccato subiecti, unde Job in persona generis humani ait : *Venundatus sum sub peccato*.

Vepres proprie dicuntur peccata, unde in Isaia de Synagoga legitur quod ascendent super eam vepres. Dicitur Deus qui aeterna poena punit malos, unde Isaías : *Quis dabit me spinam et veprem?* Dicitur malus, unde Isaías : *Succensa est quasi ignis impetus, veprem et spinam vorabit*.

Verax dicitur aliquis ratione immutabilitatis. Dicitur aliquis ratione promissionis qua solvit quod promittit, unde : *Solus Deus verax*; quia solvit quod B promittit et solvere potest. Dicitur aliquis ratione enuntiationis, quia verum annuntiat, unde : *Solus Deus dicitur verax*, quia falsum dicere non potest.

Verber, proprie. Dicitur *correctio*, unde : *Meliora sunt verbera corrigitis amici quam oscula blandientis inimici*, quia ille punit zelo justitiae, etc.

Verbum, proprie. Significat intellectum et dicitur verbum a *verbere*, id est passione animæ. Intellectus enim animæ passio dicitur, unde Aristoteles : *Ea quæ sunt in voce sunt noīa eaurum passionum quæ sunt in anima*, id est intellectum. Dicitur vox exterior significans intellectum, unde : *Verba mea auribus percipe, Domine*. Dei Filius etiam dicitur Verbum, quia sicut intellectus procedit a mente et est coævus menti, alius tamen a mente, sic Filius procedit a Patre, Patri coæternus, alius tamen a Patre; unde et vox materialis verbum dicitur, vel quia significat verbum mentis, id est intellectum; vel a verbere aeris, quia plectro linguae formatur, unde et Plato vocem vocat plagam aeris. Quod autem Dei Filius Verbum dicatur, Joannes evangelista insinuat, dicens : *In principio erat Verbum*. Et Augustinus affirmat super eundem locum. Dicitur etiam res digna verbo. Legitur in lib. Regum : *Non fuit in domo Domini quod non ostenderet eis Ezechias*, id est res digna verbo. Est etiam verbum res inutilis, unde ait David ad Eliab fratrem suum : *Nunquid non verbum est?* id est res inutilis, vel nunquid non habeo in mente quod dico in ore? Dicitur falsum et otiosum, unde solet dici : *Verba sunt hæc*, id est falsa vel otiosa.

Verecundia dicitur pudor, unde Apostoli : *Ad verecundiam vestram dico*. Dicitur timor, unde Psalmista : *Induuntur confusione et verecundia*.

Veritas, proprie. Dicitur Deus, unde in Evangelio : *Ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati*, etc. Etiam Christus ipse de se ipso dicit : *Ego sum via, veritas et vita*. Dicitur bonum æternum, unde in Evangelio : *Deus spiritus est et qui adorant eum in spiritu et veritate*, id est in bona intentione et pro æternis. Dicitur virtus qua homo solvit quod promittit, unde Tullius veritatem ponit inter speciem virtutis. Dicitur bona operatio, unde Apostolus : *Sed in azyntis sinceritatis et veritatis*, id est puritate innocentiae id est bona operatione. Di-

etur confessio veritatis , unde David : *Veritas de A terra orta est*, id est confessio de homine peccatore nata est ut se accuseat. Dicitur adimpletie promissionis , unde David : *In veritate disperde illos*, et sicut promisiisti ; et alibi secundum aliam expositionem : *Misericordia et veritas obviauerunt sibi*. Dicitur justitia , unde : *Misericordia et veritas obviauerunt sibi*, id est in Christo convenerunt misericordia et justitia. Dicitur effectus justitiae , unde David : *Universa via Domini misericordia et veritas*, id est in omni opere Dei est effectus misericordiae et justitiae. Dicitur manifestatio effectus justitiae divine , unde secundum aliam expositionem : *Universa via Domini*, id est via Domini dicuntur duo adventus Domini. Primus quando venit in carne ut judicaretur, secundus quando veniet ad iudicium ut mundus judicetur ab eo. In primo manifestatus est effectus misericordiae, in secundo manifestabitur effectus justitiae , quando omnes generationes iudicabuntur ab eo.

Verniculus, proprie. Dicitur etiam David verniculus propter sui humilitatem et fortitudinem, unde legitur in lib. Reg. de eo : *Ipse est tenerrimus ligni verniculus*. Dicitur color rubeus, unde : *Fuerint peccata vestra rubea quasi verniculus, velut lana alba erunt*. Dicitur distinctio vel varietas, unde in Cant. dicitur : *Murenulas aureas faciemus tibi verniculas*, id est distinctas vel variatas.

Vermis, proprie. Dicitur Christus , unde David : *Ego sum vermis et non homo*. Vermis de terra nascitur sine semine, sine strepitu; graditur, conculturatur , vilipenditur. Sic Christus natus est de Virgine sine virili semine, inter homines humiliiter vixit; de quo dicit propheta , quod non aperuit os suum , id est tanquam agnus coram tondente te obmutescit, a Judaeis contemptus et conculcatus , occisus fuit. Dicitur peccatum , unde in Job : *Putredini dixi: Pater meus es, mater mea et soror mea vermis*; propter hoc quod dixi : *Pater meus es, insinuavit quod omnium homo ab origine vitiata descendit*; unde et addit : *Mater mea et soror mea vermis*, quia scilicet et ab ipsa putredine , et eum ipsa in hunc mundum venimus : quantum ad materiam quippe corruptibilis carnis inater mea et soror mea vermis sunt , quia de putredine processimus , et cum putredine venimus quam portamus. Dicitur amaritudo conscientiae , unde : *Vermes non morientur*. Dicitur homo, unde legitur : *Et si filius hominis vermis*. Dicitur carnalis delectatio , unde in Job de luxurioso : *Dulcedo illius vermis*, quia is qui in desiderio carnalis corruptionis exæstuat, ad fetorem putredinis anhelat. Dicitur etiam cura carnalis, unde de iniquo divite ait Job : *Iste moritur robustus et sanus, dives et felix; viscera ejus plena sunt adipe et medullis ossa irrigantur*. Alius vero moritur in amaritudine animæ sue, absque ullis opibus; et tamen simul in pulvere devenient et eos vermes operient, quia vel istum ut cupita habeat, vel illum ne habita amittat, carnales cogitationes premunt.

Vernaculus vel verna servus natus in domo domini sui. Dicitur etiam famulus , unde legiur in Genesi quod Abraham duxit secum trecentos vernaculos.

Versus est metrica oratio ; versus etiam propositione est secundum quod dicitur : *Ille respondet versus illam partem*. Dicitur etiam clausula, unde et clausulae psalmi versus dicuntur. Similiter in lectionibus aliquis etiam homo dicitur versus ad hoc factum vel ad illud negotium.

Vertere proprie. Notat etiam convertere; unde David : *Verte impios, et nos erunt*.

Vertex dicitur summitas rei, unde et vertex montis dicitur; caput etiam omnis vertex dicitur. Articus etiam polus qui semper nobis appetit et super nos videtur elevari vocatur vertex, unde ait poeta :

Hic vertex nobis semper sublimis.

Dicitur etiam fides, unde de Juda ait Jeremias : *Fili quoque Memphis et Thanis constupraverunt te usque ad verticem*. Per verticem fidei sublimitas intelligitur; usque ad verticem stuprari est post mala operationis usum etiam usque ad ipsam fidei sublimitatem corrupti. Dicitur major in Ecclesiæ , unde Isaías : *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas*, id est a majori usque ad maximum, unde et Petrus dictus est vertex apostolorum. Dicitur ratio , unde David : *Convertetur dolor ejus in caput ejus et in verticem*.

Vertigo dicitur volutio. Dicitur etiam infirmitas , ut legitur in physica. Dicitur etiam stupor , vel tinctor , unde Isaías : *Dominus miscuit in medio spiritum vertiginis*.

Verus est proprietas qua aliquis dicitur verus, quia enuntiat verum, unde David : *Non est in ore eorum veritas*. Et est ratio , qua aliquis intendit dicere verum, unde Paulus : *Veritatem dico vobis, et non mentior*. Dicitur aliquis verus ratione essentiae, unde Deus dicitur esse verus, quia immutabilis est, vel immutabiliter est, unde in Symbole : *Deum verum de Deo vero*. Dicitur etiam Deus verus contra falsos deos, qui non sunt veri dei. Homo etiam dicitur verus, quia enuntiat verum verbum; etiam dicitur verum, quia verum est quod dicitur; propositione dicitur vera , quia verum significat. Intellexus dicitur verus, quia verum conspicit. Juramentum etiam dicitur verum, quando, habet tres comites, judicium, justitiam et veritatem : *judicium quoque dicitur verum, id est rectum*. Doctrina dicitur vera, quia verba docet, unde auctoritas : *Omne verum a Deo est*, id est omnis doctrina vera.

Vespa est proprie species musæ. Dicitur terror, unde Dominus in lege promittens filiis Israel quod præmittat vespas ante eos, id est in adventu eorum immittet terrores spiritus habitatibus in terra propagationis.

Vespere. Hoc nomen vesper vel hoc nomen vespere ejusdem sunt significationis, et notant alii quando vespram diei vel temporis, unde in Gen. :

Et factum est respere et manu dies unus. Aliquando notat vesperam gratiae, id est defectum gratiae, unde in Psalmo: *Ad vesperam demorabitur fletus*, id est miseria incipiens a vespera, id est a defectu gratiae in Adam et in multis, demorabitur et secundum multas calamitates. Aliquando notat vesperam vite, unde in Psalmo: *Exibit homo ad opus suum usque ad vesperam*. Aliquando notat finem mundi, unde dicitur quod Christus natus est in vespera mundi. Aliquando notat adversitatem, uade Isaías: *De manu usque ad vesperam finies me*. Aliquando notat noctem, unde Matthaeus: *Vespere autem Sabbati*, id est nocte, ut aperte intelligatur; et ne intelligeres noctem antecedenter Sabbathum et non subsequentem, adjicetur: *Quæ lucebat in prima Sabbati*, id est in eis quæ lucebat prima dies Sabbathi, id est dies Dominica. Aliquando notat temporem otii, unde in Job: *Si dormiero, dicam: Quando surgam et rursum expectabo vesperam*. Sonnastorpo-rem, surrectio excitationem actionis, vespera temporem otii significat. Sancta vero mater Ecclesia, usquequo vita corruptionis ducitur, tunc inseparabilis sine damnâ non desinuit. Quasi dicit: Et quietus exercitium actionis appeto et exercitatus otium quietis.

Vestigium, proprie. Dicitur pés, unde in hymno:
*Confixa clavis viscera
Tendeas manus vestigia,*

id est extendens manus et pedes in cruce. Dicitur opus, unde sancti dicuntur imitari Christi vestigia, id est opera. Dicitur sanctus imitans opera Christi, unde David: *Ut non moveatur vestigia mea*, id est apostoli et alii sancti non movebantur a bonis operibus. Dicitur doctrina Christi, unde secundum aliam expositionem: *Ut non moveatur vestigia mea*, id est doctrinæ meæ. Dicitur etiam ratio operum Dei, unde dicitur: *Forsitan vestigia Pei comprehendens*, id est rationes operum ejus. Dicitur sanguis quod reliquit Christus suis ad iocundum, unde David: *Dilatasti gressus meos et non sunt infirmata vestigia mea*, quia virtutes quas reliquit suis ad iocundum, non sunt infirmatae in se vel in suis. Dicitur pravum opus, unde in Cant.: *Egregere et abi post vestigia grecum*, id est post varios actus errantium sequere. Non precipit, sed permittit, et quid sit eventorum prædictit. Dicitur interior affectus, unde Job: *Ei vestigia pedam eorum considerasti*, id est affectus.

Vestimentum, proprie. Dicitur humana Christi natura, unde propheta: *Quare ergo rubrum est indumentum tuum et vestimenta?* Dicuntar sancti qui induunt vel induuntur a Christo, unde David: *Sicut myrra et gutta et ceras a vestimentis tuis*, et alibi: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Airon, quod descendit in oram vestimenti ejus*. Dicitur status innocentiae et immortalitatis, unde in Apoë.: *Beatus qui vigilat et custodit vestimenta sua*. Ille servat vestimenta sua qui gravioribus pecca-

tis se non maculat. Sacrae Scripturæ vel saeramenta Ecclesiæ dicuntur esse etiam vestimenta Christi, unde David: *Diviserunt sibi vestimenta mea*. Per illos qui vestimenta diviserunt perversores Scripturarum intelliguntur. Sicut enim illi acto alteri vestimenta diviserunt, sic qui non intendunt ad unitatem spiritualia sacramenta et sacras Scripturas corrumpunt per haereses et pravam expositionem. Dicitur opus, unde Salomon: *Vestimenta tua semper sint candida*. Dicitur divinitas quæ ambit hominem sicut vestimentum, unde David: *Amictus lumine sicut vestimento*, quia Christus in divinitate invisibilis est. Dicitur homo, unde homo dicitur quasi vestimentum quod comeditur a tinea. Dicitur conventus malorum qui ambit diabolum, unde apud Ieronimam dicitur vestimentum concretum sanguine. Biennant eothi qui permutabuntur in die iudicii, unde David: *Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterâscunt*. Dicitur etiam corpus humanum, unde de sanctis potest predicta auctoritas exponi, quia sicut vestimenta veterâscunt, id est corpus consumuntur.

Vestire. Notat circumvallare vel insignire, unde dicitur ad Ecclesiam: *Vixit Dominus, quia his omnibus velut ornatum vestieris*. Notat velire, unde divinitas dicitur vestita humanitate, id est velata.

Vestis, proprie. Dicitur etiam charitas quæ dividitur non potest, quia de sola divina gratia conferatur; unde Psalmista: *Super vestem meam miserunt sortem*, quia charitas divina, quæ per tunicam inconsutilem figuratur, sola divina gratia datur, quæ per sortem signatur. Dicitur corpus Christi, unde Isaías: *Quis est iste qui venit de Iacob, tinctus vestibus de Bosra?* Dicitur etiam Ecclesia Dei, unde Joannes: *Vestitus erat ueste aspersa sanguine*, quia Ecclesia in martyribus proprio sanguine est perfusa.

Vetus, proprie. Dicitur infirmatus, unde Adam dicitur vetus quia infirmatus per culpm et peccatum. Dicitur aliquis carnalis, unde in Evangelio: *Negue mittunt enim vnum nostrum in utres veteres*, quia austerior legis non erat imponenda apostolis (*sic!*), quia erant veteres, id est carnales. Dicitur etiam infirmans, unde culpa dicitur vetus, quia nos perdidit ad infirmitatem culpe et peccatum, unde Apostolus oit quod, cum Christo vetus homo crucifixus est. Dicitur abolitionis, unde in Levit. . *Vetusissima veterum comedentis, et novis supercedentibus, vetera projicietis*, id est expiacionia quæ sunt abhorta; vetusissima sunt præcepta naturæ, vetera legis Mosaicæ præcepta, nova præcepta Ecclesiæ doctrine.

Vetus, idem quod antiquitas. Dicitur infirmitas peccatum vel culpa (72), unde legitur quod Christus sua simplici vetustate, scilicet infirmitate peccatum et culpa. Dicitur abolitionis legis Mosaicæ, unde dicit auctoritas Apostoli quod ambulare debemus in nobilitate vitae, non in vetustate, etc.

Via, proprie. Dicitur penitentia qua viandum est, unde propheta: *Parate viam Domini, rectus fa-*

(72) Deest aliiquid.

cite in solitudine semitas Dei nostri. Dicitur præla-
tus qui debet nobis exemplum præbere vivendi,
unde in Thren. : *Vix Sion lugent, eo quod non sint
qui veniant ad solemnitatem.* Dicitur lex divina per
quam incedere debemus, unde David : *Beati imma-
culati in via.* Dicitur præceptum divinum vel bona
operatio, unde in lib. Sapientia : *Justum deduxit
Dominus per vias rectas.* Dicitur mundus, unde Da-
vid : *Beatus vir qui non abiit, etc., in via peccato-
rum.* Dicitur fides vel virgo Maria, unde Psalmista :
*Deus meus, impolluta via ejus, id est fides sancta et
immaculata virgo Maria.* Dicitur Christus, unde in
Evangelio : *Ego sum via.* Item : *Et viam pacis non
cognoverunt.* Dicitur transitus Christi spiritualis,
unde Job de sapientia ait : *Deus videt viam ejus et
ipse novit locum ejus.* Quisquis predicando a sor-
dibus vitiorum emundat corda audientium, viam
sapientiae præparat venienti. Habet ergo sapientia
viam, habet et locum; viam qua venit, locum que
manet. Si quis, inquit, diligit me, sermonem meum
servabit. Via in qua Christus venit, locus in quo
manet; et quia omnibus est incertum in cuius
corda veniat, vel in quo postquam venerit perma-
nendo resquiat, recte nunc dicitur : *Deus intelli-
git viam ejus et ipse novit locum ejus, quia solius
divinitate visionis est cernere vel quibus modis intel-
lectus sapientiae ad cor veniat, vel quibus modis
mens intellectum vitæ quem percepti non amittat.*
Dicitur iter rectitudinis, unde : *Si declinavit gres-
sus meus de via.* Quid est via nisi iter rectitudinis?
Toties autem de via gressus declinat, quoties cogi-
tatio nostra iter rectitudinis relinquit post sensum
erroris. Dicitur latitudo propria libertatis, unde in
Evangelio : *Intrate per angustam portam, quia lata
est porta et spatiovia qua ducit ad perditionem.*

Viaticum idem quod viuale. Dicitur corpus
Christi, unde legitur quod nulli paenitenti constitu-
to in mortis articulo negandum est viaticum, id est
Eucharistie sacramentum.

Vicinus, proprie. Dicitur aliquis volens accedere
ad fidem Christianam, unde David : *Factus sum
opprobrium viciniis meis.* Dicitur angelus qui Christo
adhæret per charitatem, unde in Evangelio de mu-
liere qua, inventa drachma, convacavit vicinas; quia
Christus congratulatur angelis super redemptione
humani generis, et magis est *gaudium angelis Dei*
super uno peccatore paenitentiam agente.

Victima, proprie. Dicitur aliquis voluntate
ubi est victimæ holocausti? Dicitur etiam divina
vindicta, unde Isaías : *Victima enim Domini in
Bozra.* Dicitur immolatio Christi vel Christus, unde
frequenter legimus in sacra Scriptura quod Christus
dicitur victimæ.

Victoria, proprie. Dicitur constantia in martyrio,
unde in quadam oratione : *Deus, qui inter cætera
potentias miracula etiam in sexu fragili victoriam
martyrii contulisti.* Dicitur destruetio mortis, unde
Apostolus : *Absorpta est mors in victoria.*

Vicus dicitur arctior via sicut platea major via
PATROL. CCX.

A dicitur. Dicitur villa, unde Hieronymus dicit Jero-
niam oriuendum de vico Anathoth. Dicitur vir spiri-
tualis qui, dum ad cœlestia graditur, angustam viam
tenet; sicut platea dicitur qui licet hoc mundo uti-
tur, unde in Eant. : *Per vicos et plateas.* Aliquando
tamen dicitur homo carnalis vius qui discurret per
diversos anfractus vicorum, unde in Evangelio :
Ex cito per plateas et vicos civitatis.

Videre. Notat imaginari, unde : *Quid tu vides, Je-
remia?* Et alibi legitur quod Pharaon vidit somnum.
Notat audire, unde legitur quod populus videbat vo-
ces et audiebat, quia visus dignior est sensum;
nomine visus aliquando alius sensus designatur,
unde ut demonstratio ad quemcunque sensum fiat
apud grammaticum dicitur fieri oculum. Notat
B intelligere, unde Dominus : *Qui videt me, videt et
Patrem meum.* Notat cadere, unde in Apoc. : *Vide
ne feceris.* Notat experiri, unde legitur in Evangelio
quod Siméon accepit responsum a Spiritu sancto
non visurum se mortem. Notat operari ad visum,
unde oculus dicitur videre, quia est instrumentum
videndi. Deus dicitur videre, id est scire, unde au-
ctoritas : *Quid non videt qui videntem omnia videt.*
Deus dicitur videre, id est judicare; unde David :
Vide humiliatorem meum de iniuriis meis. Notat mi-
sereri, unde Dominus ait : *Vidi afflictionem populi
mei, id est misertus sum afflictionis eorum.* Notat
approbare, unde : *Vidit Deus cuncta quæ fecerat,* id
est approbavit. Deus etiam dicitur videre qui facit
aliquid videri, unde sic potest exponi prædicta au-
toritas : *Vidit Deus, id est videri fecit.*

C Vidua, proprie. Dicitur plebs haeretica pravitate
infesta, unde Iohannes de haeretico ait : *Et viduæ ejus
non plorabunt.* Quas viduas ejus accipimus,
nisi subjectas plebes morte illius destitutas? Quas
mortem haeretici non plorant, quia in suo errors
remanentes, dum sanctum aestimant fuisse prædicato-
rem suum, spe falsa ne lugeant consolantur. Di-
citur anima qua intelligit se desertum omni auxilio
nisi solius Dei, unde : *Viduam ejus benedicens
beneficari.* Dicitur Ecclesia, unde legitur quod sua
instantia movit judicem vidua. Dicitur aliquis ca-
rens spe sæculi, cui etiam error maritus moritur;
D orphanorum et iudicis viduarum.

Vigilare, proprie. Notat curam adhibere, unde
Dominus ait : *Ego rigilo super populum meum.* No-
tat sibi cavere, unde : *Vigilate ergo quia nescitis
diem neque horam.* Notat etiam laborare, unde de
peccatore dicitur : *Ipse ad sepulcrum deducetur et in
congerie mortuorum vigilabit.*

Vigilia, proprie. Dicitur etiam pars noctis, nox
enim dividitur in quatuor partes quæ dicuntur vi-
gilæ, unde in Gen. : *Factum est in vigilia matutina.*
Dicitur cogitatio, unde dicit Salomon : *Vigilia ho-
nestatis subfacit cernem.*

Villa, proprie. Dicitur ambitus sæcularis; unde
in Evangelio : *Villam emi et necesse habeo videre
eum.* Qui enim ambiunt dignitates sæculares non

possunt venire ad cœnam Dei. Dicitur aliquis qui per recipit fidem, quia in eo habitat fides; unde in Cant. : *Commoremur in villis, vel villa, ibi accipiuntur pagani de quibus Christus vult facere civitatem suæ prædicationis, etc.*

Villicus dicitur custos villæ. Dicitur vicarius Christi qui male uitur suo officio spirituali, unde habemus in parabola de villico iniquitatibus. Hieronymus tamen super illam parabolam dicit quod per villicum iniquitatis significatur Paulus.

Vincere, proprie. Notat de diabolo triumphare, unde Joannes : *Vicit les de tribu Iuda. Notat etiam confundere*, unde Paulus : *Vince in bono malum.*

Vinctus, proprie. Bicitur aliquis peccatis irretitus, unde in quadam antiph. canitur : *Educ vinctos de domo carcereis. Dicitur detenus in inferno, unde Isaïas : Eduxisti vinctos de lacu in quo non erat aqua.* Dicitur oppressus in tribulatione, unde in Psalmo : *Vinctos in mendicitate et ferro.*

Vinculum, proprie; peccatum, unde David : *Diripisti vincula mea, id est peccata mea.* Dicitur charitas, quia ligat omnes alias virtutes, unde et vinculum perfectionis dicitur ab Apostolo. Dicitur ténor, unde aliquis ligatur vinculo anathematis. Dicitur poena æterna, unde Psalmista : *Præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati.* Dicuntur blanditiae et minæ, unde in Psalmo : *Dirumpamus vincula eorum, quasi dicat Christus : Ita impie agunt infideles contra; sed, o fideles, dirumpamus vincula eorum, id est blanditias et minas.* Dicitur ratio, unde sic potest exponi prædicta auctoritas : *Dirumpamus vincula eorum, id est rationes Christi et discipulorum quibus nos astringere volunt, et sic sunt verba persequentium Christum.*

Vindemia, proprie, unde Isaïas : *Luxit vindemia et infirmata est vitis.* Dicitur vindicta divina, unde idem : *Et faciet Dominus exercitum, etc., convivium vindemiarum, etc.*

Vindemiare, proprie. Notat destruere, unde de Iuda legitur : *Et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam.* Transeuntes viam dicuntur, qui temporaliter dominantur, quales frequenter destruxerunt Judam.

Vinea, proprie. Dicitur actio quam usu quotidiani laboris debemus excolare; sed custodes in vineis positi, vineam nostram non custodimus, quia, dum extraneis actionibus intricamur, ministerium nostræ actionis negligimus. Et hoc est : *Posuerunt me custodem in vineis.* Dicitur collectio arborum ferentium balsamum, unde in Cant. : *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.* Dicitur latitudo sacrae Scripturæ, unde de hæreticis ait Job : *Agrum non suum demetunt et vineam ejus querunt ut oppresserint, vindemiant.* Potest igitur agri nomine latitudo Scripturæ signari, quam hæretici non suam demetunt, quia extra eam sententias longe a suis sensibus diversas tollunt; quæ vineæ quoque appellatione exprimitur, quia puritatis sententias botros virtutum profert; hanc vineam hæretici vindemiant, quia ex

A ea sententiæ botros per suæ intelligentiæ intentionem coacervant. Dicitur anima bonis operibus secunda, sicut sub cuiusdam gentis specie spiritum malignorum malitiam designans, per prophetam Boninus ait : *Vineum meum posui in deserto insidiabitibus; quippe malignis spiritibus Dei vinea in deserto ponitur cum plena fructibus anima humana laudis cupiditate dissipatur.* Dicitur vita cuiuslibet negligentis, sicut per Salomonem dicitur : *Per agrum pigrum hominis transvi et per vineam viri stulti, et ecce totum repleverant urticae, opererant faciem ejus spinæ.* Per agrum pigrum hominis et vineam stulti viri transire est enjuslibet vitam negligentis inspicere, opera ejus considerare quam urticæ et spinæ repellent; quia in cordium negligentium duritia terrena desideria et punctiones pullulant adversantium vitiorum. Dicitur Synagoga, unde : *Homo quidam plantavit vineum.* Dicitur Ecclesia de gentibus aversa, unde in Cant. : *Filiit matris meae pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis.* Dicuntur etiam primitivi fideles, unde in Epithalamio : *Vineæ florentes odorem dederunt, id est odorem honestæ conversationis.*

Vinum, proprie. Dicitur contemplatio celestium, unde David : *Et vinum lætitia cor hominis.* Vinum istud est raptus mentis a terrenis ad celestia; quod ita inebriat homines quia eos sobrios reddit. Dicitur concupiscentia, unde Apostolus : *Nolite inebriari vino in quo est luxuria.* Dicitur temporalis abundantia, quia præsertim consistit in vino, unde in Psalmo : *A fructu frumenti et vini, etc.* Altior doctrina, unde Salomon : *Vinum enecat parvulos.* Dicitur prava operatio, unde in Deut. : *Fel draconum viuum eorum.* Dicitur prælaus Ecclesia qui alios ita inebriat quod eos sobrios facit, unde de Christo dicitur in benedictionibus Jacob : *Pulchritores sunt oculi ejus vino.* Dicitur divina prædicatio, unde Isaïas : *Cupentes tui miscent vinum aqua.* Ille doctor vel prædictor miscet vinum aqua qui docet vel prædicat intuitu favoris humani vel terreni emolumenti. Dicitur anima quæ recipitur in apothecam æternæ beatitudinis, unde Joannes : *Et ipse calcat torculari vini furoris iræ Dei.* Sicut enim in torculari uva tunduntur ut vino promptuaria repleantur, sic nimis electi pressuraruæ afflictionibus conteruntur, ut celestis habitaculi recordentur; et quia patienter pressuram sustinent quæ peccatoribus debetur, idcirco bene jam vinum furoris iræ Dei dicuntur. Dicitur austeras legis, unde in Cant. : *Meliora ubera tua vino,* id est evangelica doctrina austerioris legis. Dicitur spirituale condimentum virtutum et bonorum operarum, unde in Epithalamio : *Et dabo tibi poculum ex vino conditum.* Dicitur divina prædicationis officium, unde in Cant. : *Guttur tuum sicut vinum.* Dicitur gratia Spiritus sancti, unde : *Introduxit me in celum vinearum; Ecclesia Dei in qua resultant dona Spiritus sancti.* Dicitur major in Ecclesia Dei in qua aliis præest spirituali gratia, unde in Epithalamio : *Bibi vinum meum cum lacte meo, quia Ecclesiæ*

Dei incorporantur tam majores qui significantur per Aria. Dicitur persecutio diaboli qua olim persequeretur genus humanum, unde Isaías : *Jugum enim oneris ejus, virgin et sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die Madian.* Dicitur gubernatio qua Christus regit suos, unde David : *Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi; virga directionis, virga regni tui.*

Vipera, proprie. Dicuntur antiqui Iudei veneno malitia debriati, unde Dominus : *Geninuā vīperarūm, quis, etc.* Dicitur diabolus prava persuasione hominem decipiens, unde : *Caput uspidum suget et occidi eum lingua vīperæ; vel per vīperam hic intelligitur hereticus qui prava sua doctrina simplices interficit.* Dicitur rex Ierusalem, qui propter malitiam comparatur vīperæ, ut Sedechias vel Joachim, unde Isaías : *In terra tribulationis et angustiæ leo et leona, et ex eis vīpera, et regulus volans.*

Vir, proprie. Dicitur virtuosus, unde David : *Beatus vir qui non abilit.* Dicitur maritus, unde in Evangelio : *Jacob autem genuit Joseph virum Marie.* Dicitur mas, unde legitur in sacra Scriptura quod viri et mulieres captivatis sunt, id est mares et feminæ. Dicitur etiam aliquis perfectus ætate, unde Apostoles : *Occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi;* unde solet fieri distinctio inter adolescentem, virum et senem. Dicitur angelus, unde Daniel : *Eccce vir Gabriel.* Dicitur diabolus, unde Jerem. : *Maledictus vir qui annuntiavit patri meo dicens : Natus est tibi puer masculus.* Quid est quod a propheta maledictionis sententiam vir ille accepit, qui nativitatem illius patri nuntiavit? Per prophetam mutabilitas humani generis quæ ex pœnæ merito venit designatur; per patrem eum, iste de quo nascimur mundus exprimitur. Et quis est ille qui nativitatem nostram patri nuntiat, nisi diabolus qui, cum nos in cogitatione fluctuare desideret, malorum mentes quæ ex auctoritate hujus mundi præminent ad persuasionem nostræ deceptionis instigat, cumque nos insirma agere perspexit ea quasi facinora favoribus extollit, et quasi natos masculos loquitur cum corruptores viri per mendacium nos existuisse gratulatur; patri ergo masculum natura denuntiat, quando huic mundo cum cui persenserit peccatum, innocentia corruptorem demonstrat.

Vire, proprie. Notat charitate vigere, unde in Job : *Nunquid potest vire scirpus absque humore.* Ac si dicat : Populus gentilis absque humore gratiæ non poterit charitate vigere.

Virga, proprie. Dicitur correctio, unde David : *Virga tua et baculus tuus;* et Apostolus : *Veniam ad vos in virga,* id est in justitia inflexibili. Dicitur justitia divina, unde David : *Reges eos in virga ferrea,* Dicitur dominium Christi in fidelibus, unde David : *Virgam virtutis tuae emittet.* Non de illo regno loquitur Propheta quo Christus regnat apud Patrem, sed de dispensatorio regno temporali quo nos per incarnationem vocavit in aeternitatem et in nobis regnat. Et incœpit hoc a Iudeis, quia Iudei primo per fidem subditis fuerunt. Dicitur potestas recipiendi necessaria a subditis, unde legitur in Marco quod Dominus precepit discipulis suis missis ad predicandum ut nou ferrent secum nisi virgam tantum, id est haberent potestatem recipiendi a subditis necessaria.

Aria. Dicitur persecutio diaboli qua olim persequeretur genus humanum, unde Isaías : *Jugum enim oneris ejus, virgin et sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die Madian.* Dicitur gubernatio qua Christus regit suos, unde David : *Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi; virga directionis, virga regni tui.* Dicitur Ecclesia unde in Cant. : *Quæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula sumi.* Dicitur glorirosa Virgo Maria : *Ergredietur virga de radice Jesse.* Dicitur Sennacherib, per quem Deus punit Iudeos, unde in Ier. : *Virga furoris mei Assur.* Dicitur Christus, unde : *Quid tu vides, Jeremias?* Virgam vigilanteam ego video, et Dominus ait : *Et ego vigilabo super populum meum.* Ex his insinuat quod Christus vocavit se virginem vigiliarum, proprie enim B virginem vigiliarum dicitur virga quam latenter forinmitit in domum, tentans utrum homines vigilant in domo a me non.

Virginitas est multiplex ; est enim virginitas carnis... virginitas est etiam superficialis quæ est hypocritarum de quibus in diversis locis sacrae Scripturæ.

Virgo proprie dicitur, unde Apostolus : *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Virgo dicitur illa quæ si sit corrupta mente, integra tamen corpore, non intuitu Dei, sed favoris humani; unde legitur de quinque fatis virginibus que non sumperserunt oculum. Appropriate etiam mater Christi dicitur Virgo, sicut Urbs Roma. Terra etiam dicta fuit virgo ante peccatum Adæ, quia nullo modo erat corrupta ; unde legitur Adam formatus fuisse de virginie terra.

Virgultum, proprie. Dicitur Ecclesia, unde : *Ascedet sicut virgultum coram eo,* hoc de Christo dicitur.

Viror, proprie. Dicitur delectatio terrena, unde : *Viror omnis interiit.* Dicitur doctor charitatis, unde David : *Posteriora dorsi ejus in pallore auri vel in virore auri,* secundum aliam translationem.

Virtus proprie. Dicitur humana Christi natura, unde David : *Domine, in virtute tua liberabitur iustus,* id est humana Christi natura iactabitur in eo quod verbo tuo est unita. Dicitur robur corporis, unde David : *Et gigas non salvabitur in multitudine virtutis sua.* Dicitur potentia divina, unde in Luca : *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi,* id est potentia divina. Dicitur potestas sacerularis, unde Psalmista : *Non salvatur rex per multam virtutem suam.* Dicitur ordo angelicus, unde in Evangelio : *Et virtutes calorum movebuntur.* Dicitur Evaogelium, unde Apostolus : *Virtus enim Dei est in salutem omni credenti.* Dicitur miraculum, unde Christus de hemorroiso sanata per tactum simbriae, ait : *Sentio virtutem de me exisse,* id est miraculum ; et in multis aliis legitur Christum et sanctos operatos esse virtutes. Dicitur Apostolus sive predicator, unde David : *Rex virtutum dilecti,* id est Christi ; virtutum suarum, id est apostolorum suorum, et dicitur hoc more veteris Scriptura. Sicut legitur in Veteri

Testamento : Fecit Moyses sicut praecepit ei Dominus. Dicitur etiam effectus rei, unde et herbas et lapides dicuntur magnas babere virtutes, id est effectus. Dicitur perfectio virtutis, unde David : *Ne prejicias me in tempore senectutis mea, cum defecerit virtus mea.* Vel virtutes dicuntur ibi virtus ; virtus etiam aliquando dicitur fortitudo, secundum quod distinguitur inter prudentiam, temperantiam, virtutem et justitiam.

Vis, proprie. Dicitur violentia, unde solet dici : *Iste intulit mihi vim.* Dicitur correctio divina, unde in Cant. Isaiae : *Domine, vim patior.* Dicitur insultus peccati, unde in persona penitentis ait : *Domine, vim patior,* id est insultum peccati.

Viscera, proprie. Dicuntur hi qui spiritualibus sacramentis in Ecclesia deserviunt, unde Iohannes personae Ecclesiae ait : *Et effudit viscera mea.* Quid enim aliud per viscera sanctae Ecclesiae dehenus intelligere, nisi eorum mentes qui ejus quedam mysteria in se continent. Sed antiquus hostis cum quosdam qui interioribus sacramentis deservire videbantur, ad sacularia negotia pertrahit, ejus procul dubio viscera in terram fundit, quia illos in rebus intimis conculeat, qui prius in occultis ac spiritualibus latebant. Dicitur cor humanum, unde David : *Et spiritum meum innova in visceribus meis.* Dicitur compassio, ut legitur : *Connota sunt viscera ejus.* Dicuntur interiora, unde Habac. de idolo ait : *Et spiritus non est in visceribus ejus.*

Viscus est idem quod glutinum. Dicitur etiam retinaculum pravae consuetudinis, unde solet dicit quod aliquis detinetur visco pravae consuetudinis.

Visio est perceptio alicujus rei, mediante visu, et haec visio dicitur corporalis. Dicitur imaginatio, unde Daniel de Nabuchodonosor ait : *Somnum tuum et visiones capitis tui, et haec visio dicitur imaginaria vel spiritualis.* Dicitur exstasis qua homo raptur ad contemplationem coelestem, unde : *Visio Isaiae prophetæ, et haec dicitur intellectualis vel mentalis :* prima dicitur primum cœlum, secunda tertium ; unde Paulus : *Scio hominem raptum usque ad tertium cœlum.*

Visitare, proprie. Notat sunare, unde in Cant. : *Visitavit nos Oriens ex alto.* Dicitur corrigere, unde David : *Visitabo in virga iniurias eorum.* Notat etiam damnare, unde Dominus de damnandis ait : *Et post multos dies visitabuntur.*

Vita, proprie, unde Job : *Militia est vita hominis super terram.* Dicitur gratia, unde Ezechiel : *Vita vivet et non morietur.* Dicitur æterna beatitudine, unde in Evangelio : *Procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ.* Dicitur resurrectio, unde David : *Vitam petiti a te et tribuisti ei,* id est resurrectio nem ; unde et Christus de seipso ait : *Ego sum via, veritas et vita.* Dicitur etiam divina natura, unde in Evangelio : *Sicut Pater habet vitam in se, etc.*

Vitis, proprie. Dicitur Christus, unde in Evangelio : *Ego sum qui sum vitis vera.* Dicitur Ecclesia

A vel sapientia, unde : *Ego quasi vitis fructificavi, etc.*

Vitrum, proprie. Dicitur perspicacitas ingenii, unde in Job dicitur : *Non adæquabitur ei aurum vel vitrum,* id est sapientia Dei non potest comparari sapientia humana vel perspicacitas ingenii. Dicitur cordis puritas. Nam si ex exterioris metallis conficitur vas aliquid, quidquid intrinsecus ponitur, exteriorius minime videtur; in vitro autem quidquid interiorius ponitur totum perspicitur, et ideo per vitrum cordis puritas designatur; unde Joannes : *Ipsa vero civitas aurum mundum simile vitro mundo.* Dicitur puritas fidei quam sancti tenentes manifestant etiam ore, et sic potest exponi : *Ipsa vero civitas,* etc.

Vitta proprie. Dicitur prædictator, unde in Cant. : *Sicut vitta coccinea, labia tua.* Prædictator vitta dicitur, quia fluxas cogitationes in cordibus hominum suis prædicationibus ne defluant restringit et in cordis oculus premant.

Vitula, proprie. Dicitur etiam decem tribus, unde Oseas vocat Ephraim vitulam doctam diligere tritum, quia populus Israel assuetus erat sustinere tribulationes et pressuras. Civitas Segor apud Isaiam dicitur vitula consternans, quia tertio motu terra corruit. Dicitur mens carnalis, unde propheta sub Ephraim specie ait : *Vitula docta diligere tritum,* etc. Vitula enim tritura laboribus assueta, plerunque ad eudem laboris usum etiam non compulsa revertitur. Ita pravorum mens hojus mundi servitii dedita et rerum temporalium fatigationibus assueta, etiam cum sibi libere vacare licet, subesse tamen terrenis sudoribus festinat et usu miserae conuersationis tritum laboris querit, ita ut a jugo mundanæ servitius cessare non libeat etiam si licet.

Vitulus, proprie. Eliam dicitur Christus, unde legitur de patrefamilias quod prodigo filio redeunt obtulit vitulum saginatum. Diciter oratio, unde : *Reddamus Deo vitulos labiorum nostrorum.* Dicitur sanctus, impinguatus adipe virtutum, unde David : *Et communuet eos tanquam vitulum Libani.* Diciter novus populus a iugo legis et a peccato alienus, unde Psalmista : *Tunc imponent super altare tuum vitulos,* id est angeli messores novos populos super altare, id est celestem Jerusalem. Dicitur prædictator qui Ecclesiam mugiibus, id est prædicationibus implet; unde secundum aliam expositionem : *Tunc imponent majores, scilicet apostoli; vitulos,* id est prædicatores; *super altare tuum,* id est Ecclesiam.

Vivere aliquando notat vitam temporalem vel corporalem; unde legitur in quadam oratione : *In quo vivimus, movemur et sumus.* Aliquando notat vitam spiritualem, unde Paulus : *Vivo ego jam non ego.* Notat causam vite praestare, unde sequitur : *Vivit vero in me Christus.* Dicitur æterna beatitudine frui, unde Dominus : *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet.* Notat æternaliter esse, unde : *Vivit Dominus;* et alibi : *Vivo ego propter Patrem.* Omnia dicuntur vivere Deo per cognitionem. Arbor etiam dicitur vivere, id est virere; unde in bonilia : *Vivunt non per animam sed per viriditatem.* Notat in memoria

esse, unde Priscianus de Virgilio ait : Virgilius qui A immunditia peccati, unde dictum est quod peccator est quasi sus in volutabro lutu, etc.

Vocalis, id est sonorus, unde poeta ait: Vocalis Orion. Dicitur littera quæ per se sonum facit, unde grammaticus distinguit inter vocales et consonantes

Vocare, proprie. Notat de non esse ad esse producere, unde Apostolus: Qui vocat ea quæ non sunt tanquam ea que sunt. Notat prædestinare, unde: Qui vocat et quæ non sunt, id est qui prædestinat gentes quæ non videntur esse per id solatiam tanquam ea quæ sunt, id est Iudeæ qui videntur esse per legis observationem. Notat gratiam infundere, unde: Qui vocal ea quæ non sunt, id est ita infundit gratiam suam gentibus sicut Iudeis. Notat inspirare, unde Apostolus: Quos vocavit, hos et prædestinavit.

Volare proprie. Notat ineffabiliter ad cœlestia ascendere, unde David: Volavit super pennis ventorum. Notat citissime famam Christi ad universos transire, unde secundum aliam expositionem Christus dicitur volasse, id est famam ejus citissime per universum orbem promulgatam esse, unde et fama dicitur volare, et Virgilius ait: Fama volat.

Volucris vel volacer, proprie. Dicitur diabolus, unde Dominus: Volucres cœli comedenterunt illud. Dicitur superbus, unde: Volucres cœli et pisces maris. Dicitur vir contemplatus, unde: Volucresque cœli latent, sapientia Dei subaudi. Dicitur mons spiritualis, unde in Evangelio: Cui simile est regnum Dei, etc. grano simapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit et factum est in arborem magnam, et volucres cœli requievissent in ramis ejus. Ipse est granum simapis qui in horti sepultura plantatus arbor magna surrexit. Granum fuit cum moreretur, arbor cum resurreget; hujus arboris rami sunt predicatores, in cuius ramis volucres cœli requiescent, quia sanctæ animæ, quæ quasi quibusdam virtutum pennis aeternorum cogitatione se sublevant, ex eorum dictis et consolationibus ab hujus vita fatigacione resplicant.

Voluntas id est quod subjacet voluntati. Dicitur divina natura, unde legitur: Voluntati ejus quis resistet? Dicitur effectus voluntatis divine, unde Christus: Non veni facere voluntatem meam. Dicitur subjectum voluntatis divinæ, unde in Evangelio: Fiat voluntas tua. Solet etiam distingui triplex Christi voluntas. Voluntas divinitatis qua immutabiliter voluit mori; voluntas rationis qua constanter voluit mori; voluntas sensualitatis, qua voluit non mori, unde ipse ait: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste! Voluntas etiam dicitur proprie. Dicitur motus voluntatis secundum quod solet dici: Hec est mea voluntas, quasi dicat, ad hoc moveor.

Voluptos, id est delectatio. Dicitur etiam æterna beatitudo, unde David: Inebriabitur ab ubertate donis tuarum, et torrente voluptatis.

Volutabrum, id est involutio lutu. Dicitur etiam

A immunditia peccati, unde dictum est quod peccator est quasi sus in volutabro lutu, etc.

Vomer, proprie. Dicitur etiam præparator, unde legitur quod præparator vomere suæ prædicationis scindit corda auditorum.

Vomitus, proprie. Dicitur apostasia vel recessus a Deo vel a fide, unde dicitur quod Christianus labens in mortale peccatum est quasi canis reversus ad vomitum.

Votum, proprie. Dicitur oblatio qua sanctus se offert Deo, unde David: Vota mea Domino reddam, et hoc coram omni populo ejus, ut exemplum capiat. Dicitur voluntas qua sanctus vult se offerre Deo per passionem, unde sic potest exponi prædicta auctoritas, quasi diceret: Accipiant calicem quod est B in voto meo, id est in desiderio, et postea reddam in ipso actu vota mea. Dicitur etiam votum ipse sanctus, qui se offert Deo, unde in Psalmo: Vota mea, etc., quasi diceret: Sacrificabo hostiam laudis, utique sic quod reddam Domino vota mea, id est me ipsum, quia sum imago ejus, imago enim redienda est Deo, juxta illud Domini dicentis in Evangelio: Redde ergo quæ sunt Cœsaris Cœsari, et quæ sunt Dei Deo. Dicitur mentis devotio, unde David: Immolata Deo sacrificium laudis, et reddite Altissimo vota tua, id est mentis devotionem.

Vox, proprie. Dicitur evidentia, unde Dominus Pater ad Cain in Gen.: Vox sanguinis fratris tui, etc. id est evidentia effusii sanguinis. Dicitur sonus in aere formatus, qui dictus est vox Patris qui insonuit: Hic est Filius meus dilectus. Dicitur præceptum, unde in Evangelio Christus de suis ait: Et vocem meam audient. Dicitur desiderium electorum qui desiderant salutem hominum, unde Joannes in Apoc.: Et audi vi vocem magnam de celo. Dicitur Joannes Baptista, unde in Evangelio: Vox clamantis in deserto, quia, sicut vox præcedit verbum, sio Joannes præcessit Christum. Dicitur attestatio, unde David: Abyssus abyssum invocat in voce catarratarum tuarum, id est Vetus Testamentum consuonat Novo, prout attestantur prophetæ et apostoli qui per catarratas sunt significati. Dicitur contractio, unde David: Elevaverunt flumina, Domine, etc., a vocibus aquarum multarum. Dicitur prædicatio, unde in D Cant.: Vox turritis auditæ est in terra nostra; surge, amica mea.

Vulnerare, proprie. Notat incarnationis Christi causam esse, unde in Cantico: Vulnerasti cor meum, soror mea; verba sunt Christi, quasi dicat ad Eclesiam: Pro amore tuo carnem assunpsi. Notat infidelibus amorem terrenum extingueret, unde: Percusserunt me et vulneraverunt me; hoc dicit Ecclesia de præparatoribus qui in cordibus fidelium extinguent amorem terrenum.

Vulnus, proprie. Dicitur reatus sive macula animæ, unde ait Augustinus quod si possemus intueri vulnera animæ, inveniremus graviora vulneribus corporis, et alibi in Isaia: Vulnus et livor et plaga tumens non est circumdata. Dicitur æterna damnationis

tio, unde in Apoc. : *Et factum est vulnus sœvum ac pessimum in homines.* Dicitur etiam compunctione, unde dicitur : *Sagittæ Christi, id est sententia sacrae Scripturæ, penetrant anūmam ad vulnera.*

Vulpes, proprie. Dicitur hæreticus, unde : *Capite nobis vultus.* Dicitur Herodes tetrarcha propter sui fraudulentiam, unde Dominus : *Dicite pulvi illi : Non capit prophetam perire extra Jerusalem.* Dicuntur etiam homines fraudulenti, qui in fraudibus suis delectantur quas abscederunt in corde, cæde in Evangelio : *Vulpes soveas habent.*

Vultur, proprie. Dicitur etiam Christus propter subtilitatem visus : *Semitam ignoravit avis, nec intuitus est oculos vulturis ;* hoc dicitur de diabolo, qui ignoravî semitas Christi, id est quomodo per vias sua humiliatis hominem erexit, et qua ratione asumpserit humanitatis indumentum.

Vultus, proprie. Dicitur præsentia, unde Psalmista : *Adimplebis me latitia cum vultu tuo,* id est cum præsentia tua, cum uibil aliud desiderem quan præsentiam tuam, id est videre te facie ad faciem, sicuti es. Dicitur ratio, unde David : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine ;* hic vultus dicitur ratio; quia [sicut] per vultum habetur notitia de homine, ita per rationem de Deo. Dicitur Filius Dei per quem cognitus est Pater, unde in Psalmo : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine,* id est sapientia Filii tui signata est super nos, id est impressa superiori parti nostræ, id est animæ. Dicitur conformitas fidelium vel unitas Ecclesiæ.

A **Eclesiæ**, unde David : *Vultum tuum deprecabuntur omnes, id est conformitatem tuam, o Ecclesia, ne extra positi faciant;* sed in vultu spōse, id est in unitate Ecclesiæ. Vultus namque Ecclesiæ prodest eleemosynas facientibus, ne extra nidum Ecclesiæ faciant. Dicitur ira Dei, unde David : *Vultus autem Domini super-facientes mala,* id est voluptuosos, vindicta videlicet. Dicitur potentia Dei qua dignis innotescit, unde David : *Ægreditur vultus ejus.* Dicitur affectus vel animus humanus, unde in Samuele : *Vultus ejus non sunt amplius in diversa mutati.* Dicitur cogitatio divina, unde David : *De vultu judicium meum prodeat,* verba sunt Christi ad Patrem loquentis, id est, secundum ea quæ agnoscis in me, quia nullum precatum habeo, in me videatur provenisse; non secundum dispositionem Iudeorum, quod patet esse factum in resurrectione, quando præter eorum opinionem resurrexit.

B **Vulta**, proprie. Dicitur etiam culpa latens, unde Job : *Quare non in vulta mortuus sum ? Culpa enim latens occulte peccatorem concipit, et reatum suum adhuc in tenebris abscondit.* Est ergo sensus : *Quare non in vulta mortuus sum,* id est in occulta perpetratione peccati eur a carnis vita mortificari nolui. Dicitur abyssus terræ, unde Job : *Quis conclusit ostias mare quando erumpente quasi de vulta procedens,* etc. Dicitur charitas Ecclesiæ in qua conversi concipiuntur et nascentur, dum fidei rudimenta suscipiunt, unde Psalmista : *Alienati sunt peccatores in vulta,* etc.

Z

Zelare significat nimio amore uxorem diligere, unde legitur in passione sancti Clementis : *Zelatus sum uxorem meam.* Notat invidere, unde David : *Noli ænulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniuriam,* id est non invideas facientibus iniuriam. Notat etiam imitari, unde secundum aliam expositionem : *Neque zelaveris facientes iniuriam,* id est non imiteris. Deo autem gratias dedit nobis victoriam per Jesum Christum Dominum nostrum.

Zelotes. Dicitur ille qui nimio amore diligit uxorem. Dicitur etiam Deus zelotes, quia maxima signa charitatis exhibet hominibus, unde in lege : *Ego sum Deus zelotes.*

Zelus, proprie, est invidia, unde David : *Zelus domus tua comedit me,* id est Iudea quæ debet esse dominus tua ex invidia occidit me. Dicitur amor, unde sic potest exponi prædicta auctoritas : *Zelus domus tua comedit me,* id est ex amore quem habebam erga Synagogam subjeci me passioni et morti. Dicitur naturalis dilectio qua simplices inter Iudeos putaverunt se obsequium præstare Deo Christum morti exponendo; unde Paulus de ipsis loquens, ait : *Zelum legis habent, sed non secundum*

C **scientiam.** Dicitur correctio, quæ est signum amoris, unde dicitur : *Zelus meus recessit a te.*

Zephyrus est nomen venti et nomen dei; utrumque habetur in Ovidio, magis (*sic*) *Metamorphoseos.*

Zeta est nomen litteræ. Dicitur vestibulum domus, unde in passione beati Thomæ legitur : *Faciāt tibi zetas hiemales et zetas aestivales.* Dicuntur deambulatoria secundum quosdam, dicuntur thalamī secundum alios.

Zizania, proprie. Dicuntur etiam mali, unde in Evangelio : *Colligit zizania ad comburendum.*

Zona, proprie. Dicitur etiam secretum, unde in Evangelio : *Non habeatis as in zonis,* id est absconditis sapientiam. Dicitur etiam zona, quia constringitur, et significat continentiam sicut habetur in Apoc.; ait enim Joannes quod ille qui apparuit ei habebat zonam auream ad pectus.

Zyma proprie dicitur fermentum. Dicitur etiam malitia, unde in quadam prosa :

*Zyma vetus expurgetur,
Ut sincere celebretur
Nova resurrecio*

Unde etiam Apostolus : *Expurgate vetus fermentum.*

INDEX ANALYTICUS

RERUM ET VERBORUM

QUÆ IN OPERIBUS ALANI DE INSULIS CONTINENTUR.

Revocatur Lector ad numeros crassiores textui insertos.

A

Aaronis penitentia, astraritur, 221.

Abbas. *Vide* Praelatus.

Abire, et decinare quando dicatur Christus, 54.

Abraham et Sara angelos hospiti recipientes, comparantur Christo et Ecclæsiæ, 125. Abraham facta prouincio mystice exponitur, 165.

Absolutio. *Vide* Confessio, et peccatorum solutio, etiam tempore absolutionis usus sensum careat, *ibid.*

Absolutiones episcoporum generales, in consecrationibus ecclesiærum, etc. quanæ vim habeant, 265.

Absolvendus est, qui solis notitius confessarium petiit, 192.

Accusatores hominum tres erunt in iudicio, 98.

Acedia. Exhortationis contra acediam themata, 63. *Surge qui dormis, et illuminabit te Christus.* (*Ephes. v.*)

De stercore bona lapidabit piger. (*Ecclesiæ, xxii.*) Acedia multorum malorum causa, 63. Acedia vitium quonodo superadsum, *ibid.*

Adam filius Dei fuit, 207. Adam arbore comparatur, 453.

Adores protopatrum vulnera, 75.

Adolescens quam viam quis tenerit, eam servabit etiam in senectute, 455.

Adulationis de-scriptio, 311. Adulationis malignitas, 310, 311. Adulatio bonitatem oppugnat, 414. Superatur a bde, *ibid.* Adulatio quinam magis infici soleat, 310.

Adulatiorum mores egregie describuntur, *ibid.* Adu-
latores, saepe virtutes in vita convertunt, et contra, 511.

Adventus Domini. De advento Domini, sermo habetur insignis, 130. Sub hoc themate: *Rorate celi desuper, etc.* (*Isaie, xlvi*) Adventus Christi triplex, in charitate, in carne, in claritate, 130. Adventus Christi triplex, 146. Adventus Christi per Isaiam prædictus est, 145. Adventus Christi incomprehensibilis, 147.

Adversitatis fluvius, 598. Adversitates fortunæ aquo anno ferenda, 72.

Advocatus, seu causidicus, vel orator, 109. Ad advocatos, exhortatio halitus sub hoc themate: *Subvenire oppreso, defendite viduum* (*Isa. i.*), 109. Advocatorum munus commendatur, 109. Advocato quea virtutes necessariae, *ibid.* Advocati de quibus admonendi, 107. A quibus abstineantur debent, 109. Viduarum patrocinium eis commendo'ur, *ibid.* Advocati spiritualis officium, 110. Adulterium, grave crimen est, 114. Adulterium, causa multorum scelerum, *ibid.*

Egyptus vitiorum, 71.

Aeris regis suprema describitur, 562.

Aestatis exposicio mystica, 151.

Affectiones quaator vitiosæ, 173.

Affectus recitudo in quo consistat, 179. Affectus supplet quod non potest natura, 523.

Ager coli debet, ut fruges ferat, 434. Ager steriliſſim con-ludentur non est, 430. Ager sacra Scriptura, 43.

Aleæ cherubim. Liber de sex aliis cherubim, Alanus esse demonstratur, 163, 170. Alarum cherubim mystica interpretatio, 141. Alarum seraphim exposicio elegans, 174. Alarum seraphim tria paria, tres intellectus sacre Scriptura significant, 174.

Alanus. De Alanæ ejusque doctrina, illustrum virorum testimonia. *In prædictis.* Alanus opera, a Trithemio, et aliis recentioribz, *ibid.* Alanus humile iudicium de se, et scriptis suis, 43. Alanus auctor est libri de sex aliis

cherubim, 169, 170. Alanus, anti Claudianum suum mutat contra Zoilorum dentes, 415. Ab aliis quoque operibus suis Zoilos arcerit, *ibid.* Alanus oratio piissima ad Deum, qua lucem et sapientiam postulat, 371, 372. Alanus patria, et locus nativitatis. In *prefudiis*. Alanus qua occasione relicta universitate Parisiensi, habilitum conversorum Cisterci, assumpserit, *ibid.* Quomodo in cognitione iterum devenerit, *ibid.* Alanus, docto carmine, detestando deplorat dominatum Sodomiticæ sceleris, 281. Alanus in visione imaginaria, naturam conspicit in forma elegantissima pueræ, 282. Ejusdem pulchritudinem describit, *ibid.* Alanum, in visione, accedit natura, 289, 292. Alanus eodem reverenter salutat, 295. Ejusdem gratia sibi conciliat, *ibid.* Alanus mors, ei sepultura. In *prædictis*. Aleæ neminem dicit, 423. Alecto, Infernali furia dolet hominem virtutibus ita perfici, 402. Vittorina vocal concilium, ad hominem impugnandum, *ibid.* Conqueritur de conversione hominum, *ibid.* Fastum primo aliquior, et ad hominem impugnandum incitat, *ibid.*

Albigenses et Waldenses resuscitarunt hereses antiquas, 201. Ab antiquis Patribus confutati sunt, 202. Albigenses ex Waldensibus originem traxerunt, 200. Albigensium miri progressus, *ibid.*

Album potest heri uigrum; non autem, de albo fit ni grum, 244.

Alleluia unicum cantatur in Paschate, Sabbato sequenti duplex, 127.

Alteratio quid sit, 244.

Alteritas quid sit, *ibid.*

Alana, sive Taurus mons, quid mystice designet, 23. Amandus est Dens tripliciter, proximus dupliciter, 167.

Amatoria verba spiritualiter interpretanda sunt, 189.

Ambito hominio intolerabilis, 453. Ambito ecclesiasticorum, *ibid.*

Ambulacionis mystica acceptio, 147.

Amici debent esse manimes, 431. Amicorum omnia debent esse communia, 431. Amicorum rixæ, amoris reintegratio sunt, 422. Amicus antiquus optimus, 422. Amicus verus orgeri non debet, sed sponte succurrat amico, 426. Amicus quonodo conservandus, 428.

Amicitia vera proprietates, 147. Amicitiae perfectio gradus, *ibid.* Amicitia amoris, 180. Amicitia non est vegetalis, 189. Amicitia derisiones non admittit, 161. Amicitia falsa et inconstans, 396. Amicitia vera et constans, *ibid.* Amicitia vera nunquam ex toto perit, 425. Amicitia quæ actio solvit, nunquam vera fuit, 428.

Amer. *Vide* Dilectio. Ameris descriptio eleganti carmine decantata, 299. Amer montis atrox tinea, *ibid.* Ameris potentia, *ibid.* Sceleræ eodem instigante patræ, *ibid.* Amer lugendo vincitur, 500. Amoris fervor maximus, 180. Amoris mobile, *ibid.* Amoris calidum, *ibid.* Amoris acutum, *ibid.* Amoris fervidum, *ibid.* Amoris intessibale, *ibid.* Amor per se malus non est, 299, 300. Amoris tantummodo excessus culpabilis est, *ibid.* Amor versus constans est, 424. Amor mundi inconstans, *ibid.* Amor Dei non compatur amorem modi, *ibid.* Amoris et, et amoris sacra natura, 84.

Angeli in celo creati sunt, 212. Angeli creati sunt in gratia. Item in gratia confirmati, 210. Angelorum chori omnes recensentur, 374. Angelos non omnes occidisse probatur, 211, 312. Etiam si angeloi non occidissent homo creatus fuisset, 212. Angeloi invicem ebdiunt, 261. An-

geli vigiles sunt Ecclesia, 19. Angelus custos unicuique deputatus est, 234. Angeli orationes nostras Deo offerunt, 49. Angeli pro nobis orant, 254. Angeli saepe hominibus apparent, 210. Quomodo apparent in humana forma, 215.

Anima. *Vide* Spiritus. Animarum solus Deus creare potest, 585. Animarum immortalitas impugnatur, 220. Animarum immortalitas probatur, 221, 222. Solvuntur rationes in contrarium allatae, *ibid.* Anima immortalitatem documentum, Mercurius Trismegistus, Virgilius, Cicero et Plato, 223. Animam incorpoream esse demonstratur, 224. Anima quoniam dicatur esse in sanguine, 221. Anima sumitur pro vita temporali, *ibid.* Animarum, seu spirituum transmigrationem asserunt quidam haeretici, 209. Fuit hic olim error Pythagorae, 210. Refutatur, *ibid. et seq.* Animas ei corporis dispar natura, 550. Animarum perfectiones diverse, 167, 166. Animas iusti dominus est sapientia, 166. Animas pulchritudo praedicatur, *ibid.* Animas vestis nuptialis, 167. Animas Patronum ex limbo liberavit Christus, 215. Animam virtutibus omnibus praeditam a Deo petit prudenter, 370. Animam ei promittit Deus virtutibus omnibus decoratam, 386. Animam corpori fuderat concordia, 390. Animam recenter creatam perfectio describitur, 388. Animam unguente spirituali perfunditur contra peccata, 387.

Animalium terrestrium recensentur species, eorumque natura describuntur, 286.

Animositas, vocatur cornipes, 407.

Anni quatuor tempora humanae vitae comparantur, 291.

Annuntiatio B. Mariae. De annuntiacione B. Mariae, habetur concilio formata, sub hoc themate: *Gloriosa dicta sunt de te, cirius Dei* (*Psalm. lxxvii*), 120.

Anticlaudiannus. In Anticlaudianni libris nova praefatio, 513. Anticlaudianni libris quænam in hac nova editione accesserunt, 515 *et seq.* Eorumdem librorum elegancia, *ibid.* ac 318 *et seq.* Rorum nominis, seu cur vocentur Anticlaudianni, 516, 517. Operis totius summarium et peritura, 518 *et seq.* Praefatio duplex ipsius auctoris, 521, 522.

Apes regem habent, 261. Apum rex aculeum non habet, 81.

Apostoli cur sic vocati, 258. Apostoli magistri sunt fidei, 378. Apostoli an in fide defecerint tempore passionis, 7, 48. Apostoli ordinantur sacerdotes et episcopos, 251. Apostolos docuit B. Maria, 45.

Aqua tribulationes designant, 47. Aquæ in vinum conversione mystice exponitur, 158. Aquæ crystallinas minorum prudentia, 372. Earumdem naturam examinat, 773.

Aquilo diabolum designat, 28. Aquilo superbiam designat, 68.

Arborum diversa constitutio, 287. Arborum in vere reviviscentia eleganti carmine describuntur, 288. Arbor malus, crux Christi est, 46 Arbor, intentionem significat, 204.

Arca Noe typus Christi, 150. Arca fœderis, typus est natura humanae Christi, 149, 150.

Arcturus constellationis eadem est cum Ursa, 120. Ecclesiastum designat, *ibid.*

Arcus judicium significat, 124.

Aristoteles est obscurus, 347. Obscuritatis ratio, *ibid.*

Arithmetica sub tipo pueræ describuntur, 350. Arithmetica usus, 351. Arithmeticae auctores præcipui, tempore Alani, 352. Arithmetica dona, 394. Arithmetica conficit primam rotam in currus prudentiae, 352.

Arma spiritualia virtutum, 403. Arma lucis quæ? 117.

Aromata sunt bona opera, 28.

Aromaticæ speciebus comparantur virtutes Mariae, 27.

Arrogantia effectus, 309. Ejusdem indicia, *ibid.*

Ars prædictoria docetur, 515 *et seq.* Artes liberales designant currum prudentiae, 340, 341. Artes liberales omnes in incarnatione Domini confusa fuisse, insigni rhythmo docetur, 418.

Ascarides, species est vermis, de genere lumbricorum, 56.

Ascensus Christi multiplex, 181.

Astra et elementa Deo obediunt, 96.

Astrologiae dona, 395.

Astronomia sub tipo virginis describuntur, 336. Ejusdem dignitas, et ars, *ibid.* Astronomia rotam quartam in currus prudentiae, 357.

Auctoritas conservanda apud subditos, 426. Auctoritates in concionibus adhibendæ, et quales, 107.

Auditorum benevolentia quoniam capienda, 54. Auditus testimonia, 178. Auditus est secundus aquus prudentiae, 358. Ejus natura, *ibid.*

Augmentationis due sunt species, 211.

Aureola quid sit, 149.

Auriga naturæ quis dicatur, 287. Auriga prudentia est ratio, 560.

Auris, cordis est janua, 423.

Auris, sea Avidentia, 245.

Aurum non omne est quod splendet, 426.

Auster, Spiritum sanctum præfigural, 28.

Autumnus descriptio mystica, 151.

Avaritia, 61. Exhortationis contra avaritiam, themata sunt: *Avaritia idolorum servitus*. (*Gal. v.*) *Tria sunt insatiabili, quartum vero moxnam sufficit*. (*Prov. xxx.*) Avaritia malignitas, 61. Avaritiam accusant fortuna et natura, *ibid.* Avaritia insatiabilis, 435. Avaritia dicunt lutum, 122. Avaritia malitia, *ibid.* Avaritia vocatur nummatoria, *ibid.*, 206. Avaritiam detestando, docto carmine describit auctor, 507. Avaritiae effectus pessimi, *ibid.* Avaritia sacerdotum taxatur, 155. Avaritia dicunt fura infernalis, 405. Cum toto suo famulitu hominem impugnat, *ibid.* Avaritia arma, quibus hominem impugnat, 414. Superatur a largitate, *ibid.* Remedia contra avaritiam, 512. Avarorum misera conditio, 126, 527. Avarus nunquam satiator, 429.

Aviæ in vere cantillatio pulchre describitur, 289. Avium omnium et singularium natura describuntur, 284.

Axiom in currus Prudentiae conficit Logica, 330. Eadem varios flores insculpit Rhetorica, *ibid.*

Azymi explicatio mystica, 150

B

5 Babylon typus mundi, 153.

Bacchi latræ quid? 59. Bacchi latræ cultus describuntur, 305. Bacchilatria, nummatoria, carnilaria, 122. Bacchilatria species est idololatria, *ibid.*

Baptismum omnino rejeicunt quidam haeretici, 233. Refutantur, 236. Baptismi institutio et necessitas, 231. Ejusdem efficacia, 236. Unde habeat efficaciam, *ibid.* Baptismum parvulorum impugnant alii haeretici, 232, 233. Refutantur, et baptismi necessitas probatur, 233 *et seq.* Ejusdem valor et efficacia declarantur, 234. Baptismus successit circumscriptio, 235. In baptismu sufficit parvulus fides aliena, 235. Baptismus triplex est, fluminis, flaminis et sanguinis, 97, 235. Baptismus sanguinis aquilatibus baptismo fluminis, 235. Baptismus iterationem negat Apostolus, 239 Baptismi Confirmationis et Ordinis dignitas specialis, *ibid.* Baptismum Joannis peccata non remittet, 237. Baptismum cur receperit Christus, 237. Baptismum cur receperit Christus jam adulitus, 234.

Barbarus diversitas taxatur, 212.

Beata Maria. *Vide* Maria. Beatitudine hujus vitae in quo consistat, 157.

Bellum carnis et spiritus quonodo sedandum, 75. Bellum sensualitatis et rationis, 290.

Benefactores honorandi et coleendi, 428.

Beneficentia et innocentia descriptio, 167.

Bis dat qui cito dat, 431.

Boetius taudatur, 347.

Bonorum Fortune inconstans, 397. Rona terrena, vera bona non sunt, 156. Bonum verum quoniam sit, 235.

Botrus Christus est, 10. Botri virtutes et effectus, 42.

Boris interpretatio mystica, 64.

Brachia designant opera, 47. Brachia Charitatis, 10.

Bruti spiritus, *Vide* Spiritus bruti.

Butyrum designat sensum tropologicum sacrae Scripturae, 149.

C

Calamites, ranæ species est, 98. Calamites, canibus latratum impedit, *ibid.*, 106.

Calceamenta, aucteris et profectus sunt, 59. Calceamenta etiam figurant incarnationem divinam, *ibid.*

Calices mystici, diversi, 150.

Campus, humana Christi natura est, 12.

Cancelli, doctrinam designant obscuram, 16.

Canis in sterquilino suo multum valet, 428. Canis beneficis ad amorem allicitur servus nequam corrupcitur, *ibid.*

Canon pœnitentialis antiquus, de homicidio voluntario, 191. Canon aliis rigidor, *ibid.*

Canonica hora, *Vide* hora.

Capilli, cogitationes designant, 38. Capillorum compeditio curiosa viros dedecet, 312.

Caprea et linnæi, doctores sunt, 20. Caprea et lin-

nulus, sunt doles corporis glorioli, 18. Caprea typus est Christi, 24, 40. Caprea comparatur Christus, item et huius, 15. Caprea, contemplationem figurat, 55. Caprea et cervi, patriarchae et proprietate sunt, 15.

Captivitas humani generis, 151. Captivitas bona, *ibid.* Capital brisi, Deus, 32. Caput B. Mariae, Christus, 41. Capitis injus enre, fideles sunt, *ibid.* Caput mentem designat, capuli, cogitationes, 23. Quid per caput et pedes Dei designetur, 175.

Carena quid sit, 192. Carena non est injungenda clericis, *ibid.*

Carmen interpretatio, 41.

Caro castiganda, 58. Caro triplici jejonio refrenanda, 59. Caro nostra paries est impediens visionem Dei, 15. Caro delicate nutrita rebellat, 426. Caro conqueritur de homine, 62. Caro pugnat contra spiritum, 203. Caro unde prava ad malum, 213. Caro et sanguis quomodo regnum Dei non possedibilent, 218. Carnis exercitus hominem impugnans describitur, 73. Carnis motum excitant, olla, via, dapes, 422. Carnis stimulum debellat ratio, 415. Carnium esum damnum heretici, 256. Refelluntur, *ibid.*, 236, 257. Christus carnes comedit, *ibid.* In carnalium peccatorum confessione, non inquirendae sunt circumstantiae nimis minuta, 183.

Casus, designat sensum allegoricum sacrae Scripturae, 149.

Castello comparatur B. Maria. Item, civitali Jerusalēm, 121.

Castitas sub typo virginis describitur, 315. Castitatis insignia, *ibid.* Ejusdem bona, 60. Castitatis unguentum pretiosum, 60. Commemorantur diversi, qui olim castitate clarioruerunt, 315.

Casuum reservatio approbarunt, 192.

Catharorum heres, 248.

Causa efficientis et formalis, qua, 203. Causa formalis immutabilis, effectum habet immutabilem, *ibid.*

Caverna maceriae, vulnus designat lateris Christi, 17.

Cedar, quis et qualis fuerit, 7.

Cedrus imputribilis est, 11.

Cella vinaria dicunt contemplati, 14. Cella vinaria, existasi est, 14. Cella vinaria, lex est Mosaica, 15.

Celarium vocatur celum, 6.

Charitas Vide Dilectio et Amor. Charitatis ians et virtus, 82. Charitatis, forma omnium virtutum, 89. Charitas Deus est, 81. Charitatis efficacia, 150, 230. Charitatis necessitas, 83. Charitatis odero declaratur, 85. Charitas omnium virtutum origo, 85. Charitatis querela de homine, 62. Charitas de Deo triumphat, 83. Charitas B. Mariae, 15. Charitas per ubera B. Mariae designatur, 24.

Cherubim interpretatio diversa, 141. Alarum cherubim mystica interpretatio, 141, 175 et seq. Cherubinorum aspectus mutuus, 142. Cherubim, *Vide* Alarum cherubim.

Chori castrorum, conventus sunt virtutum, 39.

Christus fuit verus Deus, 224. Fuit verus Deus et homo, 223. Christum habuisse corpus celeste docuerunt quidam heretici, 223. Refutantur, *ibid.* Christus qua ratione dicatur celestis, *ibid.* Christus dicunt bostia pro peccato, 259. Christus colorum rector, 376. Christus rector Ecclesie, 175. Christus cultor vinea, 128. Christus dicunt admirabiles et consiliarii, 145. Christus est Deus, 146. Christus verus est dies, 24. Christus dicunt pacificus, 128. Christus filius virgo florens, 154. Christus lux vera, 143. Christus dicunt inelytus, 144. Christus signum Dei Patris, 134. Christus comparatur capre, 15. Item, ovi et Agu, 142. Christus dicitur Justus, quia omnis iustitiae fons, 145. Christus dicunt splendor cuius appellationis ratio pulchre deducitur, *ibid.* Christus comparatur Bombyci, seu verni qui sericum texti, 151. Christus non assumpsisse verum corpus, fabulantur quidam heretici, 214. Refelluntur, 215. Christus carnem assumpsit, non culpam, 145. Christus assumpsisse humanam naturam probatur rationibus, 216. Verus comedit, *ibid.* Christus humana natura defectus omnes assumpsit propter peccatum et ignoriam, 215. Christus in propria ueni (Joh. 1), quando venit in mundum, 207. Christi humana natura dicitur lampas, cuius flamma est natura divina, 144. Christi humana natura per campum designatur, 12. Christi diadema, 22, 114. Christi triumphus, 145. Christus dedit dona hominibus, 131. Christus diversas leges homini prescripsit, 143. Christus quare voluerit baptizari, 237. Christus clamauit in deserto, 142. Christus interpellat probos, 254. Christus eur oraverit in locis desertis, 133. Christus transfiguratus est in monte Thabor, 215. Ostendit naturam vere glorificatam, *ibid.* Christi humiliatio, 24, 157. Christi obedientia, 157. Christi puen, *ibid.* Christi patientia, *ibid.* Christi mors, 158. Ejusdem mortis efficia, *ibid.* Christi ascensus triplex, *ibid.*, 131. Christi de-sensus triplex, 151. Christus ad inferos vere descendit,

215 Christus in corpore ascendit in celum, 214. Christi corpus dicitur templum, 121. Christi corpus spirituale, est Ecclesia, 175, 214. In Christo triplex salus, 152. Christum quomodo spiritualiter concipere possumus, *ibid.* Christo hospitium in mente nostra quomodo parare debeamus, 121. Christi caput Demi est, 32. Christi comes quare dicuntur nigrae, 52. Christi divinitas per guttur designatur, 54. Christi crura sunt predictatores, 55. Christum dedicavit apostolis suis verum corpus, probatur, 247. Christi corpus non recte dicitar fieri de pane, 245. Incorruptibile et indivisible est, *ibid.* Christi corpus cur sub alia forma lateat in Eucharistia, *ibid.*, 247, 248.

Ciborum superfluitatis effectus, 305. Ciborum superfluitates viam sternit ad luxuriam, *ibid.* Cibi spirituales, virtutes sunt, 10.

Cicerone de Rhetorica optime est meritus, 549.

Cincinni, cogitationes designant, 29.

Circumcisionis mysterium, 146. Circumcisio multiplex, *ibid.* Circumcisio successi baptismus, 235.

Circumspectio quid sit, 88. Circunspectione opus est in lectione Scripturarum, 161.

Circumstantiae que et quales confitenda, 186. Circumstantiae homicidii, 187. Circumstantiae peccati luxurie, *ibid.* Circumstantiae mendacii, *ibid.*

Cistercienses, tempore Alani, erant litterati, 25.

Civitates Dei tres sunt, mundus, Ecclesia et B. Maria, 120. Civitas, *Vide* B. Maria.

Claustri. Ad claustralia seu religiosos, insignis habent exhortatio super hoc themate: Ecce quam bonus, et quam iucundum, habitare fratres in unum. (Psal. cxxv.) Claustralia unitas in tribus consistit, 111, 119. *Vide* Religiosus.

Clementia est ornatum regum, 81.

Cleopatra sibi ipsi mortem intulit, 539.

Clericorum ignorantia et sociordia carpitur, 104.

Celum varie sumitur, 150. Celum dicitur SS. Trinitas, *ibid.* Colorum secreta rimatur prudentie, 336. Culi via arcta, 367. Non nisi virtutibus pervia, *ibid.* Ad celum iuri diversi viis, 453. Celi empyrej deliciae, 375. Celi empyrej incœle, 574. Celum incolunt sancti de terra assumptionis, 375. Celi empyrej splendore ferre non potest prudentia, 75. Ejusdem varia mirabilia considerat, 585. Celum et terra quomodo transibunt in die judicii, 219. Coelestis duleius sapiunt illi qui mundanorum falsitatem expertus est, 454.

Cogitationes carnales designantur per populum. (Psal. xlv.,) 115. Cogitatio ordinata, 179.

Cognitio ex acta rerum superlunarium naturæ vires excedit, 375.

Collum dicitur humilitas, 26. Collum B. Mariae, Obedientia ejus est, 9. Collum B. Mariae doctrina ejus est, 40.

Columba Spiritum sanctum designat, 11. Columbarium oculi lex et propheta, *ibid.*

Columnæ feroci Christi, dona sunt Spiritus sancti, 21.

Comæ Christi quare dicuntur nigrae, 32.

Compunctio, seu Contritio. Hujus exhortationis duo habentur themata, 96. Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra. (Joel, n.) Sacrificium Deo spiritus contributus. (Psal. l.) Compunctio: quid sit, 96. Quatuor affectionum qualitates, quibus homo compungitur, *ibid.* Compunctionis natura, et virtus, *ibid.* Compunctionis efficacia, *ibid.* 97. Compunctionis descripicio, 177. Compunctionis causa duplex, timor et spes, *ibid.* Concepio B. Mariae sine culpa fuit, 146.

Concubine, *Vide* Prædictio. Concionations descripicio, 53. Conciones debent esse breves, 55. In concionibus adhibenda sunt exempla, 55. An etiam adhibenda sint dicta genitum, 54.

Concordia natura et ius, 337. Ejusdem potestas et effectus, *ibid.* Concordia gestat ramum oliva, 338. Ejusdem discursus, *ibid.* Concordia efficacia, 339. Concordia defectu, multa mala in orbe contingunt, 338. Sine concordia nihil durabile, 339. Concordia federat animam corpori, 390. Concordia verbi animata prudentia, ligationem assumit ad Deum, 340. Concordia in curru prudenter partes disponit et unit, 357.

Concupiscine, predicatoris vani suoi, 36.

Confessarium accedere debet in Paschale, etiam si nullus pecatis quis sibi concius sit, 191, 48. Confessarius quomodo penitentem excitabit ad contritionem, 168. Confessarius complicem suam audire non debet, 194. Confessarius pro penitentia debet orare, 195. Quomodo tractabit reum in penitentem, 188. Confessario penitentia sunt arbitrii, 195. Confessari debent esse prudentes in satisfactionibus injungendis, 187. Confessario penitentiam injungenti obediendum, 124. Confessari penitent acquiescere debet in penitentia injunctione, 190.

Confessio peccatorum, 98. Exhortatio ad confessionem habet sub thematibus sequentibus: *Confitemini alterum peccata vestra*. (Jac. vi.) *Dixi: Confitebor adversum me iniquitatem meam Domino*. (Psal. xxi.) Confessio quadruplicis est, 98. Confessio sacramentalis quid sit, 175. Prefigurata fuit (Gen. iii.), 195. Confessio necessitas, 195. Confessio debet, esse integra, 175. Confessionem sacramentalis impugnare heretici, 241. Refelluntur, et confessio necessitas astrictur, 242, 243. Ad confessionem tria requiruntur, 195, 212. Præparatio necessaria poscenti ante confessionem, *ibid.*, 195. Confessio ore facienda, et non scripto, 264. Confessio debet esse omnium peccatorum, seu universalis, 99, 175, 196. Confessio debet esse humilis, 176. Confessio debet esse simplicia, vera, integra et firma, *ibid.* Confessionis integralis tria requiri, 99. Confessionis sigillum, 266. Confessionis impedimenta plura, 98. Recensentur decem, 176. Eorundem remedia, *ibid.* Confessio, tempore necessitatibus, cum sacerdos haberi non potest, utiliter fit laico, 196, 264. Confessiones secularium audire non debent religiosi, 194.

Confirmationis sacramentum reliquunt hereticis, 281. Restantur, *ibid.* A Christo institutum est, *ibid.* Ejusdem dignitas, *ibid.* Ejusdem effectus, *ibid.* Ejus minister est episopus, *ibid.* Confirmatio iterari non potest, 259.

Confitenda sunt peccatorum circumstantia, et quales, 176, 186. Confitenda sunt dubia tanquam dubia, 197. Confiteri nemo debet quod non fecit, 195. Confitens, si vel unicum peccatum mortale omittat, confessio invalida est, 429.

Confitens. *Vide*. Pugna. Confidens vitorum et virtutum præludium, 406.

Conjugati. Ad conjugates exhortatio habetur, 114. Sub thematibus diversis.

Conjugium in paradiso institutum, *ibid.* Conjugii dignitas et virtus, *ibid.* Conjugii sanctitas stabilitur multis rationibus et auctoritaibus, 249. Conjugii incommoda, 114. Conjugii spiritualis bona, *ibid.* Ad conjugium spirituale hortatur, *ibid.*, 116. Conjugati de quibus admonendi, 108. Ad conjugatos admittit salutaris, 114.

Conscientia mandanda ante sumptionem corporis Christi, 454. Conscientia quomodo examinanda, 97, 119. Conscientia puritas perpetuum causat mentis gaudium, 73. Conscientie testimonium efficax, 122. Conscientiae errorum effectus, 269. Conscientiae viitiae miseria, 73. Conscientia mala, liber est diaboli, *ibid.*

Consecrationis verba falso interpretantur heretici, 247. Refelluntur, *ibid.* Post consecrationem nihil remaneat substantia pauli, 247. Quonodo panis designat esse, 243. Consecrationum multiplicatione non augetur corpus Christi, *ibid.*

Consilio subinde et pauperes vaient, 429.

Consonantes mutae, eur sic dicte, 222.

Consoritum quale quis frequenter, diligenter attendendum, 435. Consortia prava fugienda, 422. Consortia prava quam periculosa, 434.

Conspersio quid sit, 150.

Constantia mentis, 392.

Consuetudo mala difficile omittitur, 423.

Contemplationis encomium, 23. Contemplatio per moniles designatur, *ibid.* Contemplatio fructus, 14. Contemplatio dicitur sopor, 14. Contemplationi aptiores sunt virginis, *ibid.*

Contemptus mundi, 55. De hoc insignis habetur exercitatio, quæ facile in concionis formam elevari potest, docens quomodo seadendum sit mundi contemptus, sub themate sequenti: *Vanitas vanitatum*, etc. (Eccle. i.), 55. Contemptus sui huic exhortationi tria præludunt themata, 56. *Memorare novissima tua*. (Eccle. vi.) *Ego sum terminus, et non homo*. (Psal. xxi.) *Homo natus de mortiere*, etc. (Job xiv.) Contemptus sui quomodo suadendus, 56. Contemptus terrenorum. *Vide* Spes colestium. Contemnit sunt omnia terra, quia fallacia. Contemptus timoris mundani, 69.

Contingit quomodo fiat, 224.

Contritio. *Vide* Compunctione. Contritionis descriptio, 243. Contritionis efficacia, 242. Contrito ante confessio- nem excitanda, 188. Contrito interior necessaria, 195. Contritio requiritur etiam pro ventribus, 196. Contritionis mater est timor, 97. Contritionis excitate praxis, 188. Contritio subinde per se sufficiens est ad culpæ detinendum, imo et per se, 188. Per contritionem non remittitur peccatum sine propnsito aut voto confessionis, 243. Contritionem confirmat satisfactio, 195. Contritionem veram se habere nemo scire potest, 265.

Corda nostra quomodo scindenda, 147. Cordis humani instabilitas, 427. Cordis janua auris est, 423. De cordis abundantia ns loquitur, *ibid.*

Cornipes, idem quod auimotitas, 407

Corona naturæ, genumis ornata est, 283.

Corpus Christi. *Vide* Christi corpus. Corpus suum cur Christus nobis dederit sub alia forma, 245. Corpus Del Ecclesiæ dicitur, 174. Corpus B. Marie imputribile, 11. Assumptum est in colum, 12. Corpus Domini cibus est, quibus iam salutari, aliis insalubris, 183. Corpus humanum ex elementis format natura, 389. Corporis humani pulchritudo, *ibid.* Corpora humana ex 4 componenti complexioneibus elementaribus, 290. Corpus moverit ab anima, 224. Non omne corpus est animatum vel iocundatum, 222. Corpus inanimatum quodnam propriè dieatur, 222. Corpori non indulgendum, 58. Corpori non ita providendum ut obliviscamus spiritus, 430. Corporis languores medicamina sunt mentis, 75.

Correptionis quomodo facienda, 90.

Corruptionis principia qua, 223.

Creator omnium est Deus, 206. Creator debet esse inercatus, 209.

Creatura omnia sunt mutabilia, 203. Creatura simul est substantia rerum, sed non forma species, 160.

Creatura omnes utiles sunt, 206.

Crimen. *Vide* Vitium et peccatum. Crimina nunc palam et impune grassantur, 304.

Crimes, designant cogitationes, 26.

Crudelis non est qui crudeliter intermit, 273.

Cura Christi mystica, sunt predicatoris, 35.

Crux. De sancta cruce, sermo habetur formatus, 156 et seq. Sub hoc themate: *Ascendum in palum, et comprehendendum fructus ejus*. (Cant. vi.) Crux Domini per palum significatur, 156. Crux Christi dicitur scala, 157. Per scalam hanc ascendunt angeli, *ibid.* Crux Christi terribilis, *ibid.* Item, janua coeli, *ibid.* Crucis scala sex habet gradus, *ibid.* Crux Christi dicitur principatus, 145. Crucis dimensiones quatuor, 138. Crucem quomodo ascendere debeamus, 139. Crucem triplicem debemus ascendere, 138.

Cupidinis potestus vulgo jactatæ, 160, 298.

Cupiditas insatiables, 425.

Curiositas humana reprehenditur, 160. Curiositas inutilis fugienda, 162.

Currus naturæ a pavonibus trahitur, 287. Currus prudentiae edificatur, 340.

Custodia Ecclesie. *Vide* Ecclesia custodia. De custodia Ecclesie exhortatio habetur, 127 et seq.

Cylenius, dicitur Mercurius, 356.

D

Da cito quod dare vis, 392. Dat bñs qui cito dat, 451.

Dæmonum casus e celo describuntur, 362. Dæmons obdutri sunt in malitia, 210. Dæmones dicuntur leones, 25. Dæmon sub variis speciebus hominem tentat, 103. Dæmones informare corpora humana, docuerunt heretici, 209. Refutantur eorum rationes, 210.

Damasci tripartitio, 41.

Daniel, contemplativus designat, 153.

Dentes, significant exercitia spiritualia, 35. Dentes B. Maris quid significent, 25.

Derisio vitanda, 422.

Desertum dicitur mundus, 46.

Desensus Christi multiplex, 150.

Desidia. *Vide* Acedia. Desidia somnus, 64. Ejusdem causa, *ibid.* Desidia vocatur, sterquilinium, 156. Desidia omnis iniquitatis mater, 301.

Despectus hominem impugnat, 404. Filia est discordia, *ibid.*

Desponsatio Christi, Incarnatio ejus est, 22.

Detracito. Detractionis iniquitas declaratur, 93. Detractione peccatum est in Spiritum sanctum, 94.

Detractor sibi magis nocet quam alteri, *ibid.* Detractores canibus comparantur, *ibid.*

Deus unicis est, omnis infirmatatis aut mutabilitatis expers, 296. Quæ de diis gentium scriperunt poetæ, figmenta sunt, *ibid.* Deus trinus est, non triplices, 277. Divinorum personarum plurimaliter negant Dei, 270. Refelluntur, 277. Deus super solium sedet, Seraphim vero stat, 173. Dei solium, aeternitas, *ibid.* Deus post omnia est, non tempore, sed aeternitate, 174. Deus omnium Creator est, 206. Deum omnia creasse, etiam plures philosophos cognoverunt, 208. Rationibus etiam probatur, *ibid.* Dei mirabilia regunt omnia tempora, 173. Dei opera intellectus humanus non comprehendit, 173. Deum videre mortalis homo non potest, 35. Dei providentia cuncta gubernat, 291. Deus mundum ab aeterno concepsum in tempore creans, diversas in eo rerum species produxit, 297.

Deus creaturarum propagationi naturam praefecit, *ibid.* Ipse tamen naturam dirigit, *ibid.* Deus naturam perficit, 291.

355. Deus verax est in promissis, 226. Dei misericordia efficit etiam in punitionibus, 227. Dei visio, 212. Dei flagella justum examinant, 76. Dei voluntas superis pro legi est, 581. Deus non vult mortem peccatorum, 275. Deus conqueritur de hominie, 62. A Deo semper incipendum, et in illo finiendum eleganti prouersus carmine docetur, 481. Deus exordians ut animans creat bonam, 535. Dei arcem conceperit prudentia, comitata fide et theologia, 585. Deo se prostermit prudentia, *ibid.* A Deo erigitur et confortatur, 584. Deum alloquiū cum omni humilitate, *ibid.* Deum rogat, ut nature succurrat, formatione hominis novi, 584. Deus consuetur prudenter, 586. Penitenti ejus assūptum præbet, *ibid.* Deus promissum prudenter impedit, 587. Deus animam erat, eamque prudentia commendat, *ibid.*

Devotio duplex est, naturæ et gratiæ, 267.

Dextera pro vita æternâ, lava pro vita presente, 45. Dextera è sinistra, prosperitatem et adversitatem significant, 6. Dextera Christi divinitas ejus est, 14. Lava, humanitas, *ibid.*, 14.

Diabolus dicitur princeps mundi, 204. Diabolus hominida est ab initio, 208. Diabolus mundum non potuit creare, *ibid.* In diabolo est compositus proprietas ad subiectum, *ibid.* Diabolus osculator hominem multiplici osculo, 119. Diabolus. *Vide* Daemon.

Diadema Christi, 22, 144. Diadematis derivatio, *ibid.*, 144. Ejusdem mystica interpretatio, *ibid.* Diadema Christus coronatus est quadroplici, *ibid.* Diadema Christi, humana ejus natura est, *ibid.*

Dies judicii. *Vide* Judicii dies. Dies gratia, 117. Dies scientie, *ibid.* Dies prosperitati, *ibid.*

Digi, i., designant opera discreta, 30.

Digittates secundu, larvæ sunt, 156.

Dilectio Dei. *Vide* Charitas. De dilectione Dei exhortatio habetur, 82, sub thematibus sequentibus. *Duiges Dominum Deum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, etc.* (*Math. xxi.*) *Deus Charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet.* (*I. Jean. v.*) *Dilectio. Vide* Amor et Charitas. Dilectionis efficacia, 47. Dilectionis Christi excellentia, 47. Dilectio gratiae, 85. Dilectio fortunæ, *ibid.* Dilectio proximi, 84. Hujus exhortationis themata sunt: *Duiges proximum tuum sicut te ipsum.* (*Math. xxi.*) *Dilecte inimicos, et bene facite his, etc.* (*Marc. xi.*) *Dilectio proximi commendatur, 83. Dilectio proximi quousque se extendat,* *ibid.* Dilectionis virtus, *ibid.*

Dilucidum facti qui bene cepit habet, 452.

Dionysii Siculi Tyranni, et Damocles historia, 454.

Discendum semper, 104. Studendi modus, *ibid.*

Discordia omnium primo hominem bello impedit, cum suis assecis, 403. Discordia comes et assecis, livor, rabbis, furor, lis, ira, respectus, convitum, infamia, senectus, morbi, etc., *ibid.*, 404. Discordia pugnam inchoat contra virtutes, 407. Discordia vincitur ab homine justo, 407. Vincuntur et comites ejus, 408.

Discretione opus dum loquimur, 427.

Dives difficile intrabit in regnum eulorum, 432. Dives ab oīnibus laudatur, 450. Divitibus omnia dantur, pauperibus eripiuntur, 427. Divites et potentes arguantur, opprimentes pauperem, 450. Divites quomodo exhortandi ad eleemosynam, 107.

Divitiarum fallacia, 115. Divitiarum vanitas, 53, 57. Divitiae male non sunt, sed earum abusus, 308. Divitiae fortuna, 154. Divitiae nature, 155. Divitiae virtutum, *ibid.* Divitiae glorie, *ibid.* Divitiae mentis procurandæ, 157. Divitiae mentis, seu animi, sapientia et scientia, 393. Divitiae celestes appetendæ, 37. Divitiae nimiae, periculose sunt, 401. Divitiae non nisi moderate dari procurat ratio, 401. Divitiarum contemptus, 396.

Doctri modo sine honore, 104.

Doctores Ecclesie per reginas figurantur, 36.

Doctrina. *Vide* Studium. Ad doctrinam bona exhortatio habetur, 103. Doctrina utilitates, *ibid.* Doctrina decus morum, 104. Doctrina contemptus deploratur, *ibid.* Doctrina talentum varie absconditur, 107. Doctrina absconditu iniutis, 427. Doctrina pluribus communicata non minuitur, 422. Doctrina B. Marie, 25. Doctrina sacra designatur per lac, 149.

Dolor. *Vide* Luctus.

Domini carpuntur opprimentes subdilos, 450.

Domini domum ornat non contra, 423.

Domus Israel sumitur pro Synagoga et pro Ecclesia, 213. Domus nature describitur, 355 et seq. Domus natura in monte sita est, 525. Ejusdem pictura, *ibid.*

Domum ingenii, intellectus et memorias, 290.

Dormitio et vigilatio Filii Dei mystice, 142.

Dryades, seu, Homodryades, deæ arborum, 288.

Dubia conludenta sunt tanquam dubia. *Vide* Confessio.

Duplicitas Deo olibilis, 163.

Ebrietatis descriptio, 59. Ebrietatis effectus, *ibid.* Ebrietatis malitia, *ibid.*, 178. Ebrietas ad facinora impellit, *ibid.*, 161. Ebrietas vocatur Bacchalia, 59. Ebrietatem ab effectibus lepidè describit, 593. Ebrietas etiam ecclesiastis familiaris, *ibid.* Provoctae stitum arguntur, 506. Ebrietas dictiones, 29.

Ebrivis secreta conmitti non debent, 421.

Ecclesia custodia. *Vide* Ecclesie custodia, sermo habetur brevis, ad sacerdotes in synode congregatos, 127 et seq. Thema: *Vinea fuit Pacifico meo, quæ habet populos, et tradit eam custodibus.* (*Cant. viii.*) Ecclesia dicitur vinea, 128. Ratio comparationis, *ibid.* Ecclesia dicitur civitas Dei, 120. Civitatis bujus structura, *ibid.* *Vide* terbo Vinea. Ecclesie radix charitas, 128. Ecclesia dicitur omnia continere, 136. Ecclesia nomen in nativitate Christi mutatum fuit. Ecclesia dicitur corpus Christi, 214. Ecclesia decor, Creatoris excellentiam manifestat, 163. Ecclesia dominus est Sapientia, 163. Ecclesia comparatur luna, 161. Lumen est Christo receptum, *ibid.* Ejusdem splendor, *ibid.* Ecclesia ornatur sanctis, *ibid.*, 164. Ecclesia dicitur corpus Dei, 173, 214. Ecclesia vocatur cubiculum, 20. Ecclesie tabernaculum Christi est, 149. Ecclesia dicitur vinea, 49. Ecclesia vocatur dominus Israel, 213. Ecclesia fluctibus pulsatur, 175. Ecclesia rector Christus, *ibid.* Ecclesie custodes sunt apostoli et predicatores, 49. Ecclesie venter dicuntur idiote et simplices, 33. Ecclesie potestas iudicaria, 263. Ecclesie ministri quales esse debent, 128. Debent esse prudentes, 129. Prudentia haec in quibus consistat, *ibid.* Ecclesia sumitur pro congregacione fideliem et pro tempore materiali, 254. Ecclesiarum constructionem improban hæretici, 232. Refellentur 253. Ecclesie quare construantur, *ibid.* Ecclesia, *Vide* Tempulum et orationis locus.

Effluendum non est quidquid in huncam venit, 427.

Elata palmarum, quæ non dicantur, 52.

Eleemosyna. Themata hujus exhortationis sunt duo, 100. Frange esurientes panem tuum, etc. (*Isa. lvi.*) *Date elemosynam, et omnia munda sunt vobis.* (*Luc. xi.*) Eleemosyna lans, 100. Eleemosyna virtus, *ibid.*, 101. Eleemosyna plures recensentur species, *ibid.* Eleemosyna species aliae, nimil frigida, tenuis, calida, 101. Eleemosynarum iterum memorantur varia genera, 197. Eleemosyna cordis melior est eleemosyna corporis, 85. Eleemosyna circumstantia debita, 160. Eleemosyna largienda ex bonis propriis, 162. Eleemosyna est, ignorare illi qui nos lasserunt, 196. Eleemosyna sine penitentia, peccata non remittuntur, 197.

Elementorum concordia, 527. Elementa omnia, naturæ obdiunt eique applaudunt, 287. Elementorum miratur concordiam in cœlo prudentia, 372. Elementa conquerantur de homine, 62. Elementa nova erunt in die iudicii, 219.

Emir care, quod cum reverendis longis emitur precibus, 425.

Engaddi interpretatio, 11.

Enoch raptus est in paradisum, 16, 231. *Vide* Henoch.

Enos orationes composuit ad invocandum Decm, 231.

Epiphanie Historia mystice expouintur, 146.

Equi currus prudentia, sunt 5 sensus externi, 358, 367. *Vide* Sensus externi.

Equitatus Dei et Ecclesie, 8.

Excelsi et elemati distinctio, 175.

Excessus hominem oppugnat, 404, 412. Oppugnandi modus, *ibid.* Excessus viuuntur a moderantia, 412.

Excommunicationem meditatur natura in luxuriosis, 515. Excommunicatio in diversos criminibus lata, 320.

Exempli boni efficacia, 395.

Exstasis prudentie describitur, 380.

Extrema Uinctio. *Vide* Uinctio extrema.

F

Facies Del diversimode similitur, 146.

Falsitatis turpitudi, 319. Falsitas veritati semper insidiatur, *ibid.*

Fama descriptio, 390. Fama bona, 393. Fama appetitorum suis fugit, 507. Fama non fundata in meritis, fallax est, 429. Fama virtus perimitur, 423. Familiares tibi sint pauci, 90.

Fastus vitandus, 393. Fastum concitale Aleacto ad hominem impugnandum, 402.

Femur carozlem voluntalem designat, 51.

Fenestra doctrinam designat manifestam, 16.

Ferculum sedes est, 21. Ferculum Christi, humana ejus natura est, *ibid.*

- Fermentum bonum et malum, 150.
 Fictio, seu duplicitas, Deo obdibilis, 183.
 Fides dicitur Synagoga, 16.
- Fides sub typo pœlæ describitur, 379. Fidei et ratios assensus in quo differant, 292. Fides rationem prævenit, 378. Fidei credit natura, 379. Fidei magistrum sicut apostoli, 378. Fides, porta est Ecclesiæ, 41. Fides catholica auctoritate divine innuitur, 201. Fidei efficacia, 154. Fidei dona, 396. Fidei se submittet debet ratio, 381. Fidei articuli necessarii tempore legis natura, 256, 277. Fidei articuli necessarii in lege gratia, *ibid.* Fides aliena parvulus in baptismio sufficiat, 233. Fidem sequitur prudentia reliquo ducatu rationis, 381. Fides theologiam assumit comitem, 382. Fides, hortatio theologiae, prudentiam ab extasi liberal, 379. Fides offert prudentia speculum, in quo omnia cernat quae in celo sunt, licet non nisi obscure, 380. Fides adulatioem devincit, 444.
- Filiae Jerusalem, Ecclesiæ sunt, 20. Filiae Jerusalem sancti Patres sunt, 31. Filiae Jerusalem virtutes sunt, 22. Filiae Sion adimæ sunt sanctæ, 36.
- Filius Dei, Verbum Patris, 131. Filii Dei incarnationis, 376. Filii Dei incarnationis ingentia nobis beneficia contulit, 377. Filii Dei mystica dormitio et vigilatio, 112. Finem respice quidquid agas, 423. Finis coronal opus, 79.
- Firmamentum describitur, 566.
- Fletus armatur in hominem, 311. Vincitor per risum, *ibid.*
- Flora, dea florum, 288.
- Florum et herbarum reviviscentia eleganter describitur, 288. Florum elegancia iterum venusto describitur carmine, 287.
- Flos campi, Christus, 12. Flos est caro Christi gloriosa, 16.
- Fluvius, gratiam celestem designat, 120.
- Fons in domo naturæ scutariensis, 525.
- Foramen, occulta oculum inspiratio, 30. Foramina præter, vulnera sunt (christi, 17).
- Formæ vanitas, 57.
- Formica cautela, 64.
- Fornicatio duplex, 147. Fornicatio *Vide Luxuria.*
- Fortitudo. Exhortatio ad fortitudinem habetur, 88. Fortitudinis et magnanimitatis excellencia, 188. Fortitudo triplex, 89. In fortitudine non presumendum, 427. Fortitudinis vanitas, 57.
- Fortius dicunt qui minus habent artis, 427.
- Fortuna inconstans, 423, 425. Fortuna inconstans iterum exaggeratur, 397, 399, 400. Fortuna nequam stabilit, 399. Dum blanditur, decipit, *ibid.*
- Fortuna bona non ornant hominem justum, 400. Fortuna adversitatis æquo animo ferende, 72. Fortuna cedendum, 423. Fortuna domus designatur, 399. Fortuna filia sunt, nobilitas, prosperitas, adversitas, 398. Fortuna et nobilitas domum naturæ audent, 301.
- Forum, sumitum pro loco in quo venductior res veniales, et pro populo *ibidem* existente, 254.
- Fraus, adulatioem tentat superare hominem, 414. Vincitor a fide, *ibid.*
- Fronte capillata est, sed post, calva, 599.
- Frugalitas in cibo et vestibus commendatur, 160.
- Fures, ordinarie, non occidenti, 275.
- Furia infernalis. *Vide Alecto.*
- Furor hominem debilitat, 425. Furor citius reprimendus, 456.
- G**
- Galaad, acerens testimonii interpretatur, 23.
- Gaudium spirituale. Exhortationes hujus themata sunt: *Lectanius in Domino, et exsultate justi. (Psal. viii.)* 73. *Gaudete, quie nomina nostra scripta sunt in cælis. (Luc. x.)* Gaudium mentis extollitur, 75. Gaudium mentis perpetuum, causat conscientiae puritas, *ibid.* Gaudia terrena spernenda, 137.
- Genitali fetus, sensus allegoricus et moralis Scriptura sunt, 25.
- Genoma. Genimis prefulget corona naturæ, 583.
- Genus verecundiam designant, 36. Genus representationem significant passionis Dominice, 24. Genus Christi sunt, qui verecundantur de peccatis suis, 52.
- Genesius legit Plato, 104.
- Genius describitur sub typo viri gravis, et modesti, 318. Genius presentiam regnit natura, 316. Genius naturæ postulationem admittit, 319.
- Gentes quinam dicantur, 128.
- Gentilium dicta uirum in conclonibus adhibenda, 54.
- Geometria sub typo virginis describitur, 334. Ejusdem opus et usus, *ibid.* Geometria dona, 303. Geometria, rotam tertiam in curru prudentia fabricat, 335.
- Gloriificatio corporum futura in die iudicij, 217.
- Gradus orbi, tres, paupertas, humilitas, charitas, 154.
- Grammatica facit lemenem in curru prudentie, 341.
- Grammaticæ laus, 342. Grammaticæ fructus ei natura, *ibid.* Grammaticæ utilitas, *ibid.*, 394. Grammatica rudem materiam adaptat operi, 343. Grammaticæ auctores et doctores præcipi, 344.
- Grammatici solo cortice gaudent, *ibid.*
- Gratia Dei est causa efficientis salutis, 211. Gratiam primam Deus operatur in nobis, sine nobis, *ibid.*
- Grex tonsuram, quid mystice designet, 23.
- Guæ contra gulam insignis habent exhortatio, 58.
- Super thematibus sequentibus. *Custodia corpus meum, etc. (I Cor. ix.) Sabote et juste, et pie vivamus in hoc seculo. (Tit. ii.)* Guæ de cripto, 59. Guæ vitanda, 58. Guæ effectus nocivi, *ibid.* Guæ morborum origo, 59. Guæ insatiables, 453. Guæ vocatur sulphur, et luxuria seminaria, 135. Guæ hominem oppugnatur, expugnat, 559.
- Gustus, quartus est equus prudentie, 339. Ejusdem naturæ et doles, *ibid.* Gustus temperantia, 178.
- Guitæ noctium, obscura sunt sapientia, 29. Guitæ Christi, divinitas ejus est, 34.
- H**
- Habitus compositio, 392.
- Hædi, infideles designant, 8.
- Hæreses diversæ in primitiva Ecclesia, 201, 246. Hæreses antiquæ resuscitarunt hæretici recentiores, 201, 203. Ab antiquis Patribus confutate sunt, *ibid.*
- Hæretici comparantur lamiis, 54. Hæretici per Samsonis vulpes designantur, 128. Hæretici quomodo dicantur non debere occidi, 273.
- Harmonia diversorum instrumentorum musicalium, docto et venustio carmine describitur, 316. Harmonia cœlestis melos, 284.
- Heuchæ a Deo translatus est, 165.
- Herbarum et florum reviviscentia eleganti carmine describitur, 288.
- Hermon quid mystice designet, 25.
- Hersebon cinguitam meritoris interpretat, 41.
- Hiemis expositiæ mystica, 130. Hiems infidelitatem designat, 16.
- Hierusalem. *Vide Jerusalem.* Hierusalem, animas designat pacificas, 22. Hierusalem beatam Mariam figurat, 121.
- Hilariti (S) errores, secundum aliquos, 215.
- Hinnulo comparatur Christus, 15. Hinnuli, corporis et anime Christi typum gerunt, 40.
- Historica relatio de vita et morte Magistri Alani de Insulis, in *Præludio.*
- Homo reipublicæ speciem gerit, 291. Io hac repuplica imperat sapientia, *ibid.* Homo dicitur omnia continere, 136. Homo quid debet naturæ, et quid Deo, 292. Homo creatus iussit, etiam si angelii non recidissent, 212. Homines plures salvabuntur, quia sint angelii qui cediderunt, *ibid.* Hominis natura fluxa et caduca, eleganti rhythmo describuntur, 419, 456. Hominis perfecti conditiones, 328. Hominum miseria, 56. Homo vermis, *ibid.* Homo pulvis, 57. Homo solus inter omnes creaturas, naturæ legibus reluctatur, 294, 424. Homo brutales induit mores, 301. Homo purus, humanum genus redimere non poterat, 216. Hominem perfectum in terris optat ratio, 355. Homo novus et perfectus describitur, 385, 415. Homo justus strenue villis resistit. Discordiam primo aggreditur, et obturcat, 407. Homo fugiendo, Venerem perimit, 412. Homo justus, auxilio virtutum, debellat omnia vitia, 415.
- Homicidii circumstantia confundæ, 187.
- Honestatis dona, 335.
- Honoris dona, 393. Honores mundi vani et inconstantes sunt, 110. Honores mundani spernendi, 137. Honorum vanitas, 35. Honor mundanus, lenum et stipula, 156.
- Hora canonice. *Vide Oratione.* Horæ orationi deputatae, 257. Horarum singularum mystica significatio, *ibid.*
- Horti diversa acceptio, 49. Hortus Christi, humana est natura, 51. Horti hujus areola, anima est, *ibid.* Hortus Ecclesiæ, 49. Hortus Marie, Christus, 28. Hortus Marie, coelestis paradise, *ibid.*
- Hospitalitas, 103. Themata: Hospitalitatæ nolite obliisci. (*Hebr. xii.*) *Hospes eram, et suscepisti me. (Math. xxv.)* Hospitalitatæ enconium, 105. Hospitalitatæ merita, *ibid.* Hospitalitatæ bone conditions, *ibid.* Hospitalitatæ io domo mentis Christo exhibenda, *ibid.*
- Hospitalitatæ mentis quomodo preparandum, 105, 121.

Humani generis corruptio memoratur, 286. **Humani ge
neris captivitas**, 131.

**Humilitas sub typo pulcherrimae virginis describitor
et commendator**, 514. **Humilitatis illustre encomium**, 68,
167. **Humilitatis tres species**, 153, 167. **Humilitas Christi**,
24. **Humilitas B. Mariæ**, *ibid.* **Humilitas tuta est**, 424. **Hu
militatis propugnatio**, 24.

Humilium vox dulcis, 17.

Hymenaeus sub specie viri describitur, 512.

Hypocrite et versipelles arguantur, 432

I

Idolatria tres sunt species, scilicet, **Bacchilatria**,
Nummularia, **Carnilatria**, 122.

Ignis purgatorii gravias, 100. **Ignis purgatorius du
plex**, *ibid.*

Ignorantia clericorum carpitur, 101, 183. **Ignorantia
murus est inter Deum et sacerdotes**, 183. **Ignorantia af
fectata**, 106.

Illecebrarum vanitas, 56.

Imago Dei homo, 154. **Imago Dei quomodo in homine**,
160.

Imber inundatione tentationum designata, 16. **Imber
matutinus et serotinus**, 71.

Immunitas ecclesiastica Novi Testamenti, 275.

Impietatis hominem oppugnat, 415. **Impietatis comites re
cessentia**, 403. **Omnis hominem impugnat**, *ibid.* **Impietas
non moverit blanditiis**, 413. **Impietas proprio labore fa
tiscit**, *ibid.*

Impudentia malitia, 79.

Impudentis hellum, 413. **Vincitur a prudentia**, *ibid.*

Incarnationis Fili Deli, 576, 581. **In incarnatione Domini
omnes artes liberales fuisse confusas**, insigni rhythmico
docteur, 418.

Indulgenter ab episcopis datae, valide sunt, 263.

Infamia hominem oppugnat, 409. **Referuntur eius co
mutes**, *ibid.* **Infamia propulsatur**, ejusque comites fugient,
410.

Internales pœnae quam devitanda, 156.

Interni dolores, triplices spacie, dæmones, culpæ, po
næ, 147. **Interni pœnae qualior**, vermis conscientia, flamma ignis, revelatio cupæ, carientia visionis divinae,
ibid. **Interni pœnae sunt novein**, 156. **Interni pœnae aeternæ
sunt**, *ibid.*

Interalis servendum non est, 431.

Iniquus cavadus, licet actu non noceat, 429.

Innocentem accusatum quomodo juvare debet si qui
enim est, 198. **Innocens quis dicendus**, 180. **Innocen
tie et beneficentie descriptio**, 167.

Inobedientia malum, 78.

Intellectus et memoria donum, 290.

Intentio simplex, 179. **Intentions typus est oculus**,
ibid. **Intentions efficacia**, *ibid.*

Interpelat pro nobis Christus, 254.

Invidia, 65. **Contra invidiam, insignis habetur exhortatio
ne**, cuius haec sunt themata: *Deponentes omnem malitiam, et
et omnem dolum et simulationes, et detractiones, et omnem
invidiam.* (*1 Petr. n. 65.*) *Vita carnis, sanitas cordis, pu
tredio ossium invidia.* (*Prov. xiv.*) *Invidia descripsit*, 510. **Invidia**, quantum milium, 65. **Invidia origo**, *ibid.* **Invidia** superbia illa est, 516. **Invidia verme comparatur**, 65. **In
vidia saepe laborant claustrales**, *ibid.* **Invidia** quos impu
gnoare soleat, 510. **Invidia virtutibus vitorum nomina
dicit**, *ibid.* **Explanatio in invidum**, 66. **Remedia contra
invidiam**, 510.

Invidus sibiipsi nocet, 63. **Invidus sibiipsi infestus**, 421,
510.

Ira. Hujus exhortationis themata sunt: *Omnis qui ira
securus fratri suo, reus est iudicio.* (*Math. v.*) *Ira viri justi
tiam non operatur* (*Jac. 1.*), 66. **Ira**, mutorum malorum
origo, 66. **Ira** tres species, *ibid.* **Ira non sovenda**, 423. **Ira**
et rancores ex animo evellendi, 67. **Ira**, et furor humorum
debitant, 425. **Ira** hominem inquietum reddit, 423. **Ira**
et eis hominem impugnat, 401. **Remedia contra iram**,
67. **Iras frangit responso mollis**, 422.

Irascundus sibiipsi nocet, 160.

J

Jacob excusatur a fraude commissa in Esau, 251.

Jejunium, Exhortatio ad jejunium, 101. **Jejunii effica
cia**, *ibid.* **Jejunii variae sunt species**, *ibid.* **Jejunium oris**
nihil est sine jejunio mens, *ibid.* **Jejunio coactionis je
junii multi claustrales**, 102. **Jejunium charitatis optimum**,
ibid. **Jejunium a virtus**, *ibid.* **Jejunii utilitates**, *ibid.* **Je
junii virtus**, 126. **Jejunium tripes, ambitionis, supersticio**

nis, religionis, *ibid.* **Jejunii circumstantiae**, 10, 2. **Jejunium**
S. Nicolai, *ibid.* **Jejuiorum tempora in Ecclesia recte
instituta**, 126.

Jepte excusatur, 251.

Jerusalem. Vide Hierusalem. **Jerusalem, animas desi
gnat pacificas**, 22. **Jerusalem B. Mariam figurat**, 33,
121.

Joannes Baptista (S.) **De S. Joanne Baptista exhortatio
habetur**, 151. **Super hoc themate. Vox clamantis in de
serto, parate viam Domini**, etc. (*Math. iii.*) **S. Joannis
Baptiste sanctitas et privilegia**, 215. **Non dubitavit**, utrum
Christus esset Dei Filius, *ibid.* **Nec etiam de descensu
eius ad inferos**, 212. **Cur miserit ad Christum**, 215. **S.
Joannes Evangelista**, cur a nuptiis fuerit avocatus a Chri
sto, 249.

Job excusatur a peccato, 251.

Joseph figura Christi, 142, 146.

Josue j. stificatur, 251.

Jovis regia describitor, 363. **Jovis stella bona est**,
ibid.

Judei quare non debeant occidi, 275.

Judices. **Vide Principes**. **Exhortatio ad judices et pri
ncipes**, 110. **Judex legis est minister**, 272. **Ipse non tam
occidit reum, quam lex**, *ibid.* **Judex malefactores occi
dens, censet eos diligere**, 274. **Judex aliorum, culpam
vile debet**, 159. **Judex ecclesiasticus non debet tractare
causas sanguinis**, 272.

Judiciorum soli et poli differentia, 98. **Judicia varia Dei
perpendunt prudenter**, 382. **Judicium per arcum figuratur**,
121. **Judicij timor**. **De judicij extremi timore, insignis ha
bitus concio**, 122. **Super hoc themate: Perditis mentibus
te significemur, ut fugiant a facie arcus.** (*Fsal. lxi.*)
Judicij extremi severitas, 141. **Judicij extremi signa pra
cedentia**, *ibid.* **Judicij extremi die, elementa erunt nova**,
219. **Item, coenum et terra transibunt**, *ibid.* **Judicij diem
ignorantie sancti**, 255.

Judicaria potestas Ecclesie, 263.

Juramenta omnia esse illicita, docerunt Waldenses,
269. **Contrarium a trahitur**, 270. **Juramenta superflua mala
sunt**, 268. **Juramentum quando sit licitum**, 270.

Jurare, ex se, indifferens est, ex circumstantiis autem,
bonum vel malum, 270. **Jurare, quomodo a Christo prohib
itur, ibid.** **Jurare per creaturas, quare Christus prohib
etur, ibid.**

**Justitia. Hujus exhortationis themata sunt: Dilige
justitiam, qui iudicatis terram.** (*Sap. 1.*) **Beatus vir qui in
sapientia morabitur, et qui in justitia meditabitur.** (*Ecccl.
xvi.*) **Justitia in quo consistat**, 81. **Justitia comites**, *ibid.*
Justitia indiget, magna discretione, 82. **Justitia modis lan
guet**, 508.

Justus dupliciter appropinquat saluti aeternæ, 116. **Justi
animus domus est sapientia**, 166.

**Juvenes delicatus erunt, laboribus ferendis impares
sunt. Juvenes delicate non erunt, 451.**

Junivis fervor notatur, 426.

Juventus exercenda. **Juventus comes lascivia**. **Juven
tus comes lascivia**, 590.

L

Labor. Sine labore nihil, 426, 432.

Lac doctrinam sacram designat, 149. **Lac humanitas di
citur Christi**, 26.

Lacrymae moderantur, 72.

Lamentatio triplex, 72.

Lamia comparantur haeretici, 54.

Lamps dicitur Christus, 144.

Langueos corporis, medicamina sunt mentis, 75.

Laquearii infirmitates figurant, 12. **Item designant au
ditores**, 12.

Largitas sub typo virginis describitur, 514. **Eiusdem
vestimenta**, *ibid.* **Largitatis insignis encomium**, 517. **Lar
gitatis et naturæ convenientia**, *ibid.* **Largitas devinicit ava
ritiam**.

Lascivia, comes juvenitus, 590.

Latrones occidi possunt, 273.

Laudandum patet, vituperandum parcus, 87.

Laus humana non ambienda, nec spurienda, 505.

Lavacrum mentis designat purgationem, 23, 96.

Lectionis et studii utilitates, 103.

Lectulus Salomonis B. Marianus prefiguravit, 20. **Lectu
lum veri Salomonis (Christi) virtutes ambienti**, 21.

Lectus quietem mentis designat, 18. **Lectus Christi
caro ejus est**, 11. **Lectus Christi dicitur sepulcrum ejus**,
38. **Lectus Christi vocatur etiam arx Sion**, 19.

**Legatio describitor hymenai, cum interis naturæ ad
Genium**, 513. **Legationis sue causam expavit prudenter**,
581.

Legendi et studendi modus, 104. Legendum triptici libro, *ibid.*

Leones mystice designant daemones, 25.

Lepra spiritualis, peccatum est, 253.

Leva, vita est præsens, dextera dicunt vita æterna, 43. Leva Christi, humanitas ejus est, 14. Leva Christi, sub capite B. Marie, *ibid.*

Lex Legem Mosiacam fuisse malam, nec a Deo datam, contendunt heretici, 226. Refutantur, et quod bona fuerit prebatur, 227. Lex Mosiacam quare dicatur lex peccati, *ibid.* Quare fuerit abrogata, 228. Lex peccati in membris nostris habitans, 205. Lex vivendi naturæ, 59. Legis novæ clementia, 273.

Libani interpretatio, 41. Libani expositio mystica, 25.

Libanum Christum designat, 27.

Liberitas conueniatur, 396.

Libido. *Vide Luxuria et Fornicatio.* Libidinis malitia, 148. Remedia contra libidinem, 311.

Libri phiosophorum gentilium quomodo legendi, 104. Libri parabolorum præfatio docet quid in hac editione circa ipsum liberum præstabilitum sit.

Licitum aliquid esse potest duplice intelligi, 289.

Lignum vita Christus, 15. Ligna Libani membra Christi sunt, 21.

Lilij mystica expositio, 12. Lilium dicunt B. Maria, *ibid.* Lilium castitatem et humilitatem designat, 17. Lilii cultigere, quid mystice sit, 34. Lilii, melius in valle quam in monte crescent, 68.

Lingue ministerium, 156. Lingua blanda, fallax, 424. Lingua evagia, 91. *Vide Verborum, 91.* Lingua mendax etiam comparatur, 425. Lingua garra est littera cordis, 92. Lingua moderanda, 591. Lingua refrenare difficile, 91. Lingua modus quomodo adhibendus, *ibid.*

Locus orationis. *Vide Oratio.*

Logica sub tipo virginis describitur, 345. Logica Axim fabricata in curri prudentiae, *ibid.*, 346. Logica usus, *ibid.*, 346. Logica utitiales, *ibid.*, 394. Logica sophistarum fraudes detegit, 343. Logicae antores præcipui, 347. Logica confunditur in parte Virgini, 381.

Logoi. *Vide Eulogie.*

Let percepsit sed ponuit, 251.

Luciferi miseria describitur, 362. Lucifer quomodo dicitur habitatus in Antichristo, 211.

Luctus spiritualis. Exhortatio insigieis, in luctus hujus commendationem, 71. Thematæ: *Bala qui lugent, etc.* (*Math. v.*) *Vx nobis qui ridet nunc, quia lugebitis et fibetis.* (*Luc. vi.*, 25) Luctus spiritualis triplex est, 71. Luctus spiritualis, quam salutaris, *ibid.*

Lumen comparatur Ecclesia, 161. Luna a sole mutuatur lumen, *ibid.*, 356, 284, 365.

Lux perpetua est, ubi virtutes regnant, 406. Lux boni exempli, 47. Lux et sapientiam a Deo postulat Alzarus, 371, 372.

Luxum vincit sobrietas, 47.

Luxuria, 60. Ifac exhortatio diversa habet themata. Luxurias descriptio, 60. Luxurias assecitæ recensentur, 404. Omnes hominem impugnant; *ibid.* Luxuria quam detectanda, 60. Luxuria, qua male importet, *ibid.* Luxuria ignis est, 155. Luxuria filia est gula, 60. Luxuria effusus, 183. Luxuria et erupula sunt consanguineæ, *ibid.* Luxuria et erupula comparatur potredini, 113. Luxuria febror est sterquilinus, 122. Luxuria arma, 61. Luxuria fugiendo vincitur, *ibid.*, 391. Luxuria criminis varia commemorantur, 295. Luxuria vita recensendo, ea honestis verbis palliat natura, 297. De luxuria inaturali conqueritur natura, 294.

Luxuriosi homines naturæ tunicam scindunt, 296. In luxuriosos meditatur excommunicationem natura, 313.

M

Maceria, Christus est, 17.

Magistri clericorum. *Vide Pascha.*

Maledictio sumitur pro impropio, 252. Maledictio terre, quid importet, 256.

Malefactores possunt puniri morte, 227.

Mali semper bonos turbant, 422. Malum supponit pro duobus, minirum actione ipsa, et actionis deformitate, 204. Malum, quomodo dicatur esse a Deo, *ibid.* Malum quomodo a Deo non sit, *ibid.* Mali Punici diversa acceptio, 43. Mali Punici, Christi passionem designat, 36. Mali Punici martyres sunt, 38.

Mammurum et uberum differentia, 26.

Mandragora interpretatio, 41.

Manus cur imponevit apostoli baptizatis, 238. Per manum impositionem peccata remitti, docent quidam heretici, 2, 7. Refutantur, 238. Manus Christi operatores sunt boni, 35.

Mare conqueritor de homine, 62.

Maria. De laudibus B. Marie, brevis habetur exhortatio, 153. Egredietur virga de radice Jesse. (*Isai. xi.*) Maria Virginis laudes summan requirunt eloquentiam. In Prologo, 5. Maria Virginis laudes et prerogative, insigni carmine celebratur, 315 et seq. Maria dignitas triplex, scilicet, preelectionis, electionis, subjectionis, 118. Mariae conceptione sine culpa fuit, 146. Maria, dominus est sapientia, 165. Columnæ septem hujus domus, *ibid.* Nominis B. Marie celebritas, 5. Marie laus, ex omni creatura elici potest. In Prologo, 3. Maria dicunt, tabernaculum Dei, colestis Regis palatium, virtutum gazophylatum. In Prologo, 5. Maria comparatur virgæ, item, castello et civitati Jerusalem, 112. Maria dicunt virga, ob rationes plures, 153. Maria lumen est inter spinas item, Oliva campi et plantatio rose in Jericho, 154. Maria, hortus est conclusus; item, fons signatus, 25, 27. (Maria) hortus est aromatum, item, hortus nucum, 57. Marie virtutes speciebus aromaticis comparantur, 27. Maria aerore similis, 57. Maria dicunt columba, 36. Item, præ ceteris dilecta, *ibid.* Maria plena gratia et scientia, 31. Maria dicunt civitas Dei, 123. Civitatis hujus regimen et structura, *ibid.* Fluvius civitatem bacac præterirens, *ibid.* Hortus civitatis bupus, *ibid.* Maria vocatur Jerusalem. Item, arca Noe et casiorum scies, 35, 57. Maria virginal fomi, 20. Maria dicunt fons, 21. Maria assimilatur palma, 41. Maria pulchritudo ut iuna, electa ut sol, etc., 37. Maria pulchritudo, 22, 31. Maria pulchra ful facie, 17. Mariæ pulchritudo interior, 8. Mariæ pulchritudo exterior et interior, 22. Maria comparatur Ecclesiæ, 9. Item, turturi, *ibid.* Maria per polum figuratur, 421. Maria fuit ex semine David, 226. Maria caput Christus est, 41. Come hujus capituli, fidèles sunt, *ibid.* Maria sub cruce suscitata, 46. Maria dicunt parvula et opera non habens, 48. Maria, soror Christi, *ibid.* Maria soror et sponsa Christi, 25, 26. Maria Christo despontata dicitur, 114. Maria, prima omnium virginitatem vevit, 15. Maria incarnationem Christi desiderat, 5. In Prologo, 44. Maria presentiam et incarnationem Christi excepta, *ibid.*, 5. Maria osculum petit, et quale, 4. Maria ubera petet Christus, 4. Maria ubera quid mystice designant, 5. In Maria Virginis partu, logica confunditur, 351. Maria, virgo fuit in partu, et post partum, 121. Maria porta fuit soli Deo pervix, 29. Maria, mons myrræ et cotis thoris, 25. Maria dicunt Suntinitis, 38. In Maria nullum unquam regnabit peccatum, 25, 39. Maria mens paradisi est, 27. Maria operationes dicuntur paradisi, 21. Maria locutiones, fructus pomorum sunt, *ibid.* Maria gressus sunt virtutes, 39. Maria, tota mente Christum dixit, 8. Maria, liquefacta igne divino, 30. Maria, quomodo dicatur nigra, 6. Maria, quare dicatur fusca, 7, 1. Sol justitiae decoloravit eam, *ibid.* Maria, diu Christum quæreas, non invenit, 18, 19. Maria quomodo Christum non invenit, 31. Maria quomodo vulnerata, *ibid.* Maria, tempore passionis, fugientibus apostolis, firma manxit in fide, 7. Maria apostolos docuit, 43. Maria antiquos Patres instruxit de Christo, 31. Maria loca sancta peragravat, 19. Maria Christum invenit in Assumptione sua, 19. Maria corpus assumptum est in celum, 12. Mariæ palatium describitur, 361. M. B. Maris, Synagoga dicitur, 7.

Mater cuiuslibet, triplex, scilicet, naturalis, carnalis et spiritualis, 139.

Medici tam spirituales quam corporales, honorandi, 162.

Meditatio B. Marie gutturi comparatur, 42. Meditatio Scripturarum divinarum quantum Deo placet, 45.

Mel divinitatem designat, 26. Mel etiam designat vitam fiduciam, 149.

Mendacium exhortationi huic duo prefiguntur themata, 93. Deponentes mendacium, loquimini veritatem inquisque cum proximo suo (*Ephes. iv.*) Abominatio Domino, labia mendacia, etc. (*Prov. xii.*) Mendacii iniqtitas fuse declarant, 92. Mendacium enorme vitium est, 157. Mendacii malitia describitur, *ibid.* Mendacium triplex, 93, 157. Mendacium omne esse peccatum mortale, docuerunt Waldenses, 268. Refutantur, *ibid.* Mendaciorum tria sunt genera, *ibid.* Mendacia olliciosa et jocosa, sunt peccata venialia, *ibid.* Mendacium perniciuos ex genere suo, est peccatum mortale, *ibid.* Mendacium nullum sit sine peccato, sattem veniali, 269. Mendacii circumstantiae confitenda, 187.

Menius qualis fuerit, 526.

Mente nostram quomodo Spiritui sancto preparare debeamus, 134. Menti constantia commendatur, 392. Menti puritas, 179. Menti delectatio in Deo, *ibid.*

Menti tametsi nunquam licet, veritatem tamen silere, interdum licet, 269.

Mercurii sphaera descriptio, 361.
Meridies tempus passionis designat, 8.

Meritum pertici quid sit, 228.

Michalus doctor musicis laudatur, 354.

Militia. Ad milites exhortatio habetur, 108. Super themata sequenti: *Neminem concutatis, nemini injuriam faciat*, etc. (Luc. vi.)

Milites multi vixerunt sancte, 108. Milites sui temporis reprehendunt Alanus. Quae reprehensione, hujus etiam temporis militibus convenit, *ibid.* Miles Christiano quomodo vivet, *ibid.* Milites spirituales instrutorum, *ibid.* Miles in bello justo hostes occidendo non peccat, 275.

Mille argentei omnem mundanam designant substantiam, *ibid.*

Milenarius numerus perfectionem designat, 49.

Minister. A ministeribonitate non dependet vis sacramentorum, 267.

Miraculorum non est quarenda ratio, 245. Miracula circa sacramentum Eucharistiae, 248.

Miseria vita humana, 56, 309.

Misericordia. De misericordie commendatione, prolixa habetur exhortatio, 79. Cujus haec sunt themata. *Beati misericordie, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* (Statu. v.) Misericordiam volo, et non sacrificiorum. (Heb. ix. et x.) Misericordie commendatio, 79. Misericordie efficacia, *ibid.* Misericordia motiva, 80. Misericordia Iesu erga homines, 79. Misericordia Christum cruci affixum, 157. Misericordia est clavis celo, 80. Misericordia supereminet iudicium, 386. Misericordia Dei eluet etiam usum punitionibus, 227. Misericordia, quando et quibus exhibenda, 80. Misericordia indiscreta, disciplinam destruit, *ibid.*

Missa. Vide Sacerdos. Missa sacerdotis concubinarii utrum audienda sit, 267.

Modestia. Vide Temperantia. Modestia et pudicitia dona, 591.

Monachus. Vide Religio et claustrales. Monachus unde dictus, 112, 119. Monachorum virtutes proprie, 166.

Moniale castitatem designat, 40. Monile B. Mariae, obedientia Christi est, 9.

Monsuaria varia olim a diversis heroibus prostrata, 205.

Montes contemplacionem designant, 25. Montes aratum, excellentiae sunt virtutum, 30. Montes Bethel, sancti sunt, 18. Montes et colles, patriarchae et prophetae sunt, 13. Per montes designantur etiam peccatores, 131.

Mors certa, hora incerta, 420, 436. Mors triplex exponitor, 145. Mortis umbra tres, *ibid.* Mors non timenda, 72. Mortis timor quomodo propulsando, 70. Mors unara mundanis, 163. Mors bona iustis, *ibid.* Mortem peccatoris quomodo non velit Deus, 273. Morte puniri subinde posunt malefactores, 227. Mortem multi minantur qui eam non inferunt, 421.

Mortui quadruplici mystica expositio, 150. Mortui ejusdem resuscitatio, *ibid.*

Moyses contra calumniatores defenditur, 231. De ejusdem corpore altercatus est diabolus, 251.

Mulier fidemnon est, 422.

Mundare seipsum debet, qui alium vult mundare, 432.

Munditiam corporis plures curant, munditiam mentis negligentes, *ibid.* Munditia carnis commendatur, 178. Munditia carnis studendum, 148. Munditia quinque sensuum, 179.

Mundus a Deo creatus est, 206. Mundus mutabilis est, 205. Mundus dicitur civitas Dei, 120. Mundi regimen, Mundus dicitur respublica. Mundus accipititur saepe pro mundi amatoribus, 205. Mundanorum decimari vanitas, 598. Mundanorum rerum omnia vanitas, 421. Mundus procellosus, 422. Mundus totus in malicio positus, 384. Mundus contemptus. Vide Contemptus mundi. Mundum quomodo contempserunt Patres antiqui, 56. Mundi contemptus quomodo suadendus, 33. Mundanorum multifaria pericula, 308.

Mundus renula dicitur sapientia divina, 9.

Muri inter Denun et sacerdotes sunt impotentia, ignorantia, negligencia, 183. Muros hos quidam transcendunt, 181. Muri hi quatuor modis perfodiuntur, *ibid.* Muri hi quando intollerabili destruantur, *ibid.* Murus quandoque designat firmitudinem, 48.

Mus comedens hostias consecratas, non comedit corpus Christi, 216.

Musica sub figura virginis, eleganter describitur, 353.

Musice auctores praecepi, *ibid.* Musice dona, 595. Musice efficacia et usus, 353. Musica, rotam secundam in curru prudentie fabricat, 354.

Mustum, dicitur sensus Scripturæ et mysticus, 43.

Mutatio quid propriæ sit, 208. Mutatio triplex est scilicet, alteratio, alteritas, transsubstantiatio, 214.

Myrra significatio mystica, 10. Myrra, preualitatem sunt. Myrra mortificatio est, 50.

Napæ, deæ sunt silvarum, 288.

Nardus carnem B. Mariae designat, 10. Item famam B. Marie, *ibid.* Nasus designat discretionem, 41.

Nativitas. De nativitate Christi, insigne vide exhortationem, 145. In nativitate Christi apparuerunt duos sules, 145.

Natura humana fluxa et eadeca eleganti rhythmo de pingitur, 419. Natura paucis contenta, 90. Natura pulchritudinem sub specie pueritæ, substituta describit Alanus, 222, 283. Natura coronam auream in capite gerit, 233. Ejusdem corona gemma descritur, *ibid.* Naturæ vestes, 284, 287. Naturæ pulchritudine omnium rerum creatarum pulchritudinem superat, 287. Naturæ currus a pavonibus trahitur, *ibid.* Naturæ aurigæ, *ibid.* Naturæ obdiant, et quodammodo congratulatur sol, luna, stellæ, aves, mare, venti, pisces, nymphæ, dryades, napæ, Flora, et Proserpina. Quæ couratraliter doce et venuste describitur, 287, 288. Natura Deo dirigitur, 292. Naturam venerantur virtutes omnes, 317. Naturæ encomium docto carmine decantatur, 293. Ejusdem laus, 318. Natura cedit fidel, 379. Naturæ potestas limitata, 370. Naturæ obdiant stellæ, planetæ, aves, ceteraque animantia terre, 281. Naturæ legibus omnes creature obdiant præter locutum, 424. Naturæ rerum propagationi cooperatur, 301. Naturæ Alanus (in visione) accedit, conseruationem consolat, 283, 290, 295. Beneficia ei impensa commemorat, *ibid.* Naturæ vultum tristitiae obnubilat videt Alanus, 282. Naturæ gratiam sibi conciliat Alanus, 295. Naturæ conqueritur de proclivitate hominum in peccata contra naturam, 294. Naturæ recensans variæ criminis, venera, ea honestis verbis palliat, 297. Naturæ sui contemptum in hominibus deplorans, optat creari hominem perfectum, 323. Naturæ convocat concilium virtutum, *ibid.* Naturæ domus describitur, 324. Naturæ depravatos hominum mores deplorat, 327. Naturæ conqueritur de vitiorum in terra dominatu, 315. Naturæ epistola ad Genium, in qua conqueritur de humani generis luxuria inaturali, 315. Item de pluribus aliis scleris, 316. Naturæ necessitas iterum exponitur, 584. Naturæ hominem perfectum formari desiderat, 370. Naturalis coniunctio maris et feminæ verbi honestissimis subtiliter commemoratur, 276.

Negligentia, morus est inter Deum et sacerdotes, 184.

Neronis crudelitas, 526.

Nicolaus (S.). De S. Nicolao habetur sermo, 159, sub hoc themate: *Quoniam tu es qui extraexisti pie de ventre, spes mea ab überibus matris meæ.* (Psal. xxi.) Nicolaus, a nativitate, per gratiam directus iuit 159. S. Nicolaus jejunum prædictor, 140. Ejusdem conuentu commendatur, *ibid.* Item, elemosynæ et miracula, *ibid.* Exhortatio ad imitationem sancti Nicolaï, *ibid.* nobilitas filia est fortuna, 397. Nobilitas matris fortuna domum accedit, 400. Nobilitatis clava parvi sunt monumenti respectu virtutum, 401. Nobilitatis vanitas, 37.

Nonnius B. Mariae celebrat, 5.

Nox vestimentorum memoria cluacæ, 436.

Nox culpe seu peccati, 117. Nox ignorantis, *ibid.* Nox tribulationis, *ibid.* Nox peccati quoniam habet partes, 105. Nox ignorantis transuersa dicatur, 117. Noctes item tribulationis ex culpa, *ibid.*

Nubes mystica triplices, 131. Nubes corporis Christi, *ibid.* Nubes spiritus sancti, *ibid.* Nubes misericordie, *ibid.* Nubes formatio, 131.

Nullius peccati conscientia. Confessarium debet in Paschate, 194.

Nuptias dannant heretici, 207, 248. Nuptias esse licitas ostendit, 229. Nuptiarum bona et commoda, 312. Nuptiarum incommoda, *ibid.*

Nous, dicitur intellectus, 141, 317. Noy preparat idea animæ creaude, 387.

O

Obedientium esse soli Deo docent Waldenses, 260. Refelluntur, *ibid.* Obedientium Deo et hominibus, *ibid.* Obedienti invicem angelii, 261. Obedientium superioribus et prelatis, 26, 453. Obedientium non est in malo, *ibid.*

Obedientia. Hujus exhortationis themata sunt: *Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem.* (Philip. ii.) *Melior est obediencia quam victimæ.* (I Reg. xv.) Quid sit obedientia, 77. Obedientia describitur *ostium,* 261.

Obedientia excellitia, 76. Obedientia vocatur *ostium,* 48. Obedientia Christi commenatur, 147. Obedientia Christi dicitur monile B. Mariae, 9. Obedientia tres sunt gradus, 157. Obedientia comites, 77. Obedientia regularis

plures sunt species, *ibid.* Obedientia, alia est directa, alia recta, alia indirecta, alia retrograda, *ibid.* Obedientia effectus, *ibid.*

Oblationes Deo offerendae, quales esse debent, 124. Occidere an licet aliquem, ne ab illo occideris, 273. Occidi possunt homines multis casibus, 274.

Occisionem hominis nunquam licere docent Waldenses, 271. Contrarium probatur, 272.

Oculi intentionem designat, 179. Oculi intentionis vis, *ibid.* Oculus contemplationem designat, 26. Oculi, B. Mariae, 41. Oculi columbarum quales, 11. Oculos columbarum habet Maria, 22. Oculi B. Mariae sunt vita activa et contemplativa, 41. Oculi Spiritus sancti doctores sunt, 52. Oculus spiritualis a vanitate avertiendus, 148. Oculi plus vident quam oculus, 426.

Odor bona famae, 26, 42. Odor bona opinionis, 16.

Oleum dicitur divina gratia, 144. Olei virtutes, 5.

Olfactus modestias, 178. Olfactus tertius est equus prudentialis, 359. Iesus natura, *ibid.*

Opera teuebrarum, qua, 117. Operum Dei parvam habemus notitiam, 165. Operum nostrorum rectitudi quo modo examinanda, 180. Opus manuum commendatur, 275.

Orare in nomine Jesu, quid sit, 113. Oramus sepe que nescimus, 145. Oramus quandoque etiam malum, *ibid.* Orandi modus optimus, 93. Orandum mente, 95. Orant pro nobis angeli, 251. Orant et pro nobis sancti, 253. Non orant sancti pro dominatis, *ibid.*

Oratio, themata, 94. *Orate pro invicem, ut salvemini,* mutuam enim vobis deprecatio justi assidua, (*Jac. v. 1*) Ante orationem, prepara animam tuam, (*Eccle. xxxv.*) Exhortatio ad orationem, 94. Oratio plissima Alani ad Denim. Oratianis bona conditio, 95. Oratio ut sit meritoria, duo requirit, 253. Oratio, sacrificium honi odoris est, 126. Oratio comparatur virgula fumi, 95. Item, thuri, *ibid.* Oratione queram a Deo postulanda sint, 95, 115. Oratione Dominicana brevis exposito, 7. Orationes tam sanctorum quam vivorum impugnant hereticos, 254. Orationes sanctorum prosunt defunctis, *ibid.* Orationes sanctorum unde sortiantur efficaciam suam, *ibid.* Orationes salem eorum qui sunt in peccato mortali, non prodesse aliis contendunt Waldenses, 266. Refutantur, *ibid.* Oratio peccatoris non semper Deo dispetit, 267. Orationes hereticorum, utrum Deo placere possint, *ibid.* Orationum ecclesiasticarum vis, non dependent a honestate ministri, 257. Oratio semper fructuosa est, 110. Orationis locus ad quid conducit, 255. Per orationem remittuntur peccata venialia, 196;

Orationem non requiri ad absolvendum docent Waldenses, 263. Refutantur, *ibid.*

Ordinis sacramentum impugnant hereticos, 251. Refutantur, *ibid.* Ordinis sacramentum a Deo institutum est, *ibid.* Ordinis sacramentum iterari non posset, 259. Ordinarunt sacerdotes et episcopos apostoli, 251.

Os Patrii coelestis dicitur Filius, ob multas rationes, 4.

Osculari diabolus hominem mutiplici osculo.

Osculum spirituale, triplices est *ibid.* 118. Osculum Patris et Filii dicitur Spiritus sanctus, *ibid.* Quale osculum petat B. Mariae (*Caud. 1.*), dum dicit: *Osculene me, etc.* *ibid.*, 418. Osculum charitatis etiam triplices est, 119. Osculum castum, 519. Osculi malitia, 61.

Ostium dicitur obedientia, 30.

Otiositas vilanda, 162.

P

Pallium ignorantiæ, 51.

Palma assimilatur B. Maria, 41. Palma crucem Christi designat, 42, item 156 et seq. Ratio significacionis, *ibid.* Palma mystica folia et flores, 158. Ejusdem fructus, *ibid.*

Panis quotidianus quis sit quem a Deo petimus, 75. Panis subcinerieci diritus penitentia, 126.

Parabolarium liber prælacione ornatus nova, 421.

Parvuli baptizati quam fidem habeant, 234. Parvulis in baptismo sufficiens fides aliena, 155. Parvulis noui dantur praescepta in jure civili, 234.

Pascua. In Paschale habetur concio ad magistrus clericorum, 129. Thema: *Accelerata tria sola simile commisce et sic panem subcinerieci* (*Gen. xxvii.*) Pascua dupliciter sumitur, 250. Pascua mystica interpretatio, 227. Pascua a quibus celebrandrum, *ibid.* In Pascchale, unicunq; cantatur alleluia duplex autem in Sabbatho, *ibid.*

Passio Christi, purpura dicitur, 41.

Pastor ignavus gregem perdit, 422.

Patientia. Ad patientiam prolixa exhortatio habetur, 74. Cujus haec sunt themata: *Patientia opus perfectum ha-*

bet. (Jac. iv.) Doctrina niri per patientiam dignoscitur. (*Prov. xix.*) Patientia encomia, 76. Patientia virtus, seu efficacia, 74. Patientia omnes injuriarum species expugnat, *ibid.* Exhortatio ad patientiam, *ibid.* Patientia materia, *ibid.* Patientia species septem, *ibid.*

Pates Veteris Testamenti esse dannatos docerent hæretici, 229. Refutantur, 230, et seq. Pates in limbo non patiebantur peccatum census, 232. Patrum antiquorum laos, 164. Patrum merita commemorantur, *ibid.*

Pauper ubique jacet, 430. Paupere ditato, nil acris esse putato, 428. Pauperum consilia non semper spernenda, 429.

Paupertatis commendatio, 107. Paupertas quadruplex, 154. Paupertas voluntaria laudatur, 435. Paupertas spiritus in quo consistat, 74. Paupertas leta, 62. Paupertatis commoda, *ibid.* Paupertas mortem non timet, 405. Paupertatis arma quibus hominem impugnat, 408. Sodales ad pugnam urgeli, qui omnes hic recensentur, *ibid.* Paupertas posterior, et sodales ejus fugantur, *ibid.*

Pax. In pacis commendationem exhortatio habetur, 85. sub his thematibus: *Pacem relinquo vobis, pacem mean do vobis.* (*Jean. xiv.*) *Beati pacifici, quantum filii Dei contulerint.* (*Math. v.*) Pacis dignitas, 83. Pacis tres sunt species, temporis, pectoris, aeternitatis, 86. Pacis temporalis fallacia, *ibid.* Pacis cordis excellencia, *ibid.* Pax cordis quomodo acquiratur, *ibid.* Pacis aeternitatis perfectio, *ibid.*

Peccator spiritualis agrotus est, 185. Peccator quomodo ad confessionem inducendus, *ibid.* Peccator Deum et proximum offendit, 265.

Peccatum, quomodo habitet in carne, 205. Peccati lex quomodo in membris sit, *ibid.* Peccatum non semper est, quod in peccato sit, 206. Peccatum peccato punitur, 188, 197. Peccatum actuale omne peccatum velle et nolle, non autem originale, 235. Peccatum actuale requirit libertatem peccantis, *ibid.* Peccatum actuale dictatur naufragium secundum, 239. Peccatum originale dicitur naufragium primum, *ibid.* Peccatum originale negant heretici, 232. Peccatum originale omnibus adhucere ostendunt, 233. Peccatum originale quomodo voluntarium, *ibid.* Unde in hominem derivetur, *ibid.* Peccata veniales dimittuntur per orationem, 196. Peccata veniales disponunt ad mortale, 195. Peccata levia disponunt ad majora, 422. Peccatorum quadam sunt corporalia seu carnalia, alia spiritualia, 187. Peccata carnalia majoris sunt infamiae, et minoris culpa, *ibid.* Peccata spiritualia majoris sunt culpas et minoris infamiae, *ibid.* Peccata dimissa per contemptum redempti, 197. Peccata contra naturam pudice et subtiliter describuntur, 302. Peccata contra temperantiam, 187. Peccati nullius conscius, confessarium accedere debet in Paschale. Peccatorum solitudo sive absolutio, 194. De peccatorum solutione, brevis habetur concio, 129. Super hoc themate: *Solvite eum, et sinite abiire.* (*Jean. xi.*) Peccatorum remissio fit septem modis, 194. In peccatis carnis non sunt inquirenda circumstantiae nimis minutæ, 185.

Pecunia efficacia magna, 306. Pecunia largitur honores, *ibid.* Pecunia mundum regit, *ibid.*

Pedes, affectus sunt, 50.

Pelles Salomonis, varietatem virtutum designant, 7.

Pentecontes. In die sancto Pentecostes, duæ insignes pentecostales conciones. Prima, 153, sub hoc themate: *Dum complerentur dies Pentecostes.* (*Act. ii.*) Secunda, 153, sub themate sequenti: *Spiritu Domini replevit orbem terrarum, etc.* (*Sap. 1.*) Pentecostes solemitates mystice explicantur, 153. Pentecostes. *Vide* Spiritus sanctus.

Pericula multifaria mundanorum, 508.

Perseverantia. Huius exhortatio duo habentur themata, 78. Qui perseveraverit usque in finem, *hi salvi erit.* (*Math. x.*) Si perseveraverit pulsans, dico vobis, etsi non dabit et quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus, surget et dabit ei. (*Luc. xi.*) Perseverantia excellencia, 784. Perseverantia finalis fuse commendatur, *ibid.*

Personarum divinarum pluralitatem impugnant Judæi, 276. Refutantur, 277.

Petrus (S.) apostolus. De sancto Petro apostolo, brevis habetur sermo, 162, super hoc themate: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam.* (*Math. xvi.*) Petrus, typus est Ecclesie, 152. Peiri claves quæ, 153. Petrus et Paulus fidei sunt columnæ, 519.

Phinees laudatur ejusque factum mystice exponitur, 165.

Phronesis dicitur prudentia, 337, 340.

Pictura similitudine est veritatis, 285. Pictura imitatur logican, 325. Pictura, in dono nature, quæ, *ibid.*

Pictatis donum, 335.

Pigmentarii dicuntur apostoli, 55. Pigmentarii pulvis dicuntur virtutes, 96.

Post. 1051

- Solveaudi potestas quibus competait, 129.
 Sonnolentia. Heus exhortationis thema est: *Scientes quia hora est jam nos de somno surgere (Rom. xiiii, 116).*
- Somnus trip'lex est, 116. Somnus contemplationis quis sit, 29 et 116. Somnus peccati, seu erroris, *ibid.* A sonno peccati quatuor nos excitare debent: sol oriens, galli canthus, timor furis, sollicitudo rei familiaris, *ibid.* Somnii species tres, contemplatio, imaginatio, pigritia, 63. Somnus desideria, seu accidia, 64. Somnus desideria vel corporis, aut Acedia, cause, *ibid.* Somnia sex modis homini accident, 161.
- Sonus duplex, uti et vox, 151. Soni diversitas mystice exprimit, 134.
- Sopor contemplationis, 14.
- Sorte sua quaque contentus sit, 427.
- Speculum. Specula triplex homini proponitur, scilicet providentia, circumspectionis et cautelae, 53. Specular elianum triplex eidem proponitur, conscientia puræ, contemplationis divinae, vita aeterna, 58. Speculum, item triplex homini propositum est, Scriptura, Natura, Creatura, 57. Speculorum tria sunt genera, 119. Specchio armat oculis prudentie contemplativa cofestia, 382. Speculis tribus se speculator ratio, 352.
- Spes colestis, et Contemptus terrenorum, 70. Thematata Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus. (Psalm. cxvi.) Quam difficile est in pecunia confidentes mirare in regnum celorum. (Marc. x.) Spei colestis bona et efficacia, 71. Spes timorem firmat, 177. Spes salutem promovet, *ibid.*
- Sphæra ignis et lunæ describuntur, 365. Sphærae Venerei et Mercurii describuntur, 364.
- Spiritus. *Vid.* Anima. Spiritus boni et mali, ejusdem sunt nature, 293. Spiritus sanctus. *Vid.* Pentecoste. Spiritus sancti descensus in apostolos mystice exprimitur, 135. Spiritus diversi, 135. Spiritus sancti dona multiplicia, *ibid.* Spiritus sanctus eur in forma ignis descendenter, *ibid.* Spiritus sanctus quoniam replet artem terrarum, 135. Spiritus sanctus quibus repleverit apostolos, 136. Spiritus sanctus quoniam dicitur contineat omnia, *ibid.* Spiritus sanctus in primitiva Ecclesia signo visibili presentavit suam manifestatio, 238. Spiritus sancti advenit mente nostram quoniam preparare debeamus, 131. Spiritus sanctus multipliciter recipitur, 238. Spiritus gratiarum non sequitur semper dignitatem personæ, 261. Spiritus duplex in homine, rationalis et passionis, seu naturalis, 221. Spiritus naturalis, seu animalis, corporalitatis est, *ibid.* Spiritus rationalis, quinque habet potentias, *ibid.* Spiritus bruti, unde vocatur spiritus, *ibid.* Spiritus bruti unde vocatur naturalis, vitalis et animalis, *ibid.* Spiritus vocatur vegetabile bruti, 232. Spiritus bruti subtilior est aere, *ibid.* Utrum sit unius vel in nimatus, *ibid.* Qualiter veniat in constitutionem bruti, *ibid.* Spiritus in aere vagantes, 582.
- Stibion est stella Mercurii, 554.
- Studendi modus, 104.
- Stadium. *Vid.* Diaco. Studii et letitionis utilitates, *ibid.* Ad studia adponentur rectores Ecclesie, 126.
- Statuta cum suis comitiis hominem impugnant, 401. Statutis comites sunt ignavia, iudi, segnitiae, huga, garrula, otia, somni, *ibid.*
- Stupor mentis Alani, 293.
- Superbia, 67. Thematata lumen exhortationis sunt: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur. (Luc. xiv.) Initium omnis peccati superbia. (Eccli. x.)* Superbia natura et conditio, 67. Superbia grande malum, 362. Superbia perniciosa est, 421. Superbia effectus pessimi, 63. Superbia, mater omnis nequit, 68. Per aquilonem designatur, *ibid.* Superbiae quatuor sunt species, 68. Superbia et fastus iniqua, 509. Superhorum pena, 164.
- Superfluitas culpat, 160.
- Superiores arguantur opprimentes subditos, 439. Superioribus obediendum, 261, 153.
- Supernaturalia rerum exacta cognitio, natura vires excedit, 375.
- Sus, dicitor homo mundanus, 148.
- Synagoga dicitur domus Israel, 213. Synagoga dicitur mater Christi et Marie, 7 et 44. Synagoga sub cruce corrupta est, 46. Synagogæ domus, Vetus est Testamentum, 45.
- T
- Tabernaculum Christi triplex, 149. Tabernacula Cedar, tribulationes sunt, 6.
- Tactus sanctimonii, 179. Tactus, quintus est equus Prudentia, 360. Ejusdem natura et doles, *ibid.*
- Talentum non abscondendum, 427.*
- Temperantia et modestia. In temperantia commendationem, exhortatio habetur, 90. Cui, duos praefiguntur themata, binum: *Hodestia testra nota sit omnibus hominibus. Dominus prope est. (Philip. iv.) Sobrie, et juste, et pax vivamus in hoc saeculo. (Tit. ii.)* Temperantia excellenta, 90. Temperantia regula virtutes omnes metet, *ibid.* Temperantia in omib[us] adhibenda, 90. Temperantia iterum commendatur, 162. Temperantia in quibus praep[ar]e consistat, 315. Temperantia secunda in corporeo, 90. Temperantia in cibo et potu quoniam usurpanda, *ibid.* Temperantia laudes sub tipo Virginalis celebrantur, 513.
- Tempestatis descriptio, 293.
- Tempium. *Vid.* Ecclesia. Tempia vocantur domus Dei, 235. Tempium Domini diversimode sumunt, 146. Tempium vocatur corpus Christi, 121. In hoc templo, tria sunt altaria, *ibid.* Tempus orationis. *Vid.* Oratio. Tempus non est substantia orationis, 233.
- Tenebrarum nihil sunt nisi carentia lucis, 204. Tenebrarum species diverse, 117. Tenebrarum opera quæ, *ibid.*
- Tentari, et in tentationem duci, differunt, 74.
- Tentatio. *Vide* Tribulatio. Tentatio multiplex, 133. Tentationem seu tribulationem fructus, *ibid.*
- Terra triplex recensetur, scilicet, quam teritus, quam geritus, quam querimus, 110. Terra, mystice sumuntur etiam tripliciter, scilicet pro vita aeterna, pro Scriptura sacra, pro B. Maria, 151. Terra comparatur B. Maria, 152. Terra lumen qualitates, *ibid.* Terra cordis nostri quoniam lat sterius, *ibid.* Terra haec apertenda est ut germinet, *ibid.* Terra corporis nostri quoniam regedea, 110.
- Terrena bona, vera bona non sunt, 136. Terrena despicienda non sunt. Terrena contemnda quia fallacia, 69 et 76. Terrenorum spes crucis, 70. Terrenorum contemptus. *Vide* Spes ecclesiastis.
- Theologia sub tipo virginis describitur, 567. Theologia librum gerit in dextra, sceptrum in sinistra, 368. Theologie usus et excelsitudo, *ibid.* Theologia sobrietate inebritator, 563. Theologia de Deo traxit, sed obscuræ, *ibid.* Theologia ducatur requirit Prudentia, 370. Theologia se comitem offert Prudentia, modo currunt et equos deservat, 371. Theologia confortat Prudentiam, 378. Theologia implorat auxiliū fidei, *ibid.* Theologia fidei potius immittit quam rationi, 292. Theologia articulos fidei docet, 573. Theologia anima gratis arredit ceteris artibus liberalibus, 293.
- Theophania, quid? 14.
- Thuribula, orationes designant, 174.
- Tigna et irabes, doctores sunt, 12.
- Timor triplex, horrois, cautela et reverentie, 122. Timoris effusus, 177. Timor compunctionem suscitat, *ibid.* Timor hominem ingelutum reddit, 454. Timor iudicis, *Vide* Iudicij timor. Timor mundani contemptus, 69. Hoic exhortatione plur[us] praefiguntur themata, *ibid.* Timor mundanus, unde precipue contemndens, *ibid.*
- Transubstantiationem negant heretici, 215. Refutator, 211. Quid sit transubstantiationis, *ibid.* Transubstantiationis cor non fiat neutio in antiquis syllogeis, 216.
- Tribulatio. *Vide* Tentatio. Tribulationum utilitas, 135 et 161. Tribulatio molta bona operatur, 70. Tribulationes dulcedinem paruum animi, *ibid.*
- Trinitatis SS. mysterium hominibus incomprehensibile, 123. SS. Trinitatis mysterium eur Deus in veteri legi latde non revelaverit, 277. Trinitatis fides necessaria in legi gratia, *ibid.* Trinitatis mysterium comprimitur ex Scriptura sacra, 278. Trinitatis personas varie describimus, aut subumbras, 125 et seq. SS. Trinitas vocatur exanim. Trinitatis mysterium deseritur ad considerationem animæ rationalis, 160. Trinitas virtutum, quæ? 153.
- Tristitia hominem impugnat, 101.
- Tunicæ etiam seruare designat, 29.
- Tururi comparatur B. Maria, 9. Turtorum natura, *ibid.* Turtor fuit B. Maria Magdalena, 10.
- U
- Uberum et mammilarum differentia, 26. Uberum diversa acceptio, 4. Rem 139. Ubra absoluntio, 119. Ubra consolatiois Ecclesie, *ibid.* Ubra dilectionis aut charitatis, 44. Ubra desolationis, 119. Ubra predicatorum quibus subditus parent, 119. Ubra dilectionis Dei et proximi designant, 42. Ubra Sponsi vinum et lac emanant, id est misericordiam et justitiam, 119. Ubra Christi

st̄ divinitatem ejus designant, 42. Uebera B. Maria petit Christus (*Cant. i.*), 4. Uebera B. Maria quid mystice designant, 5. Uebera B. Marie sunt humiliata et virginitas, 6, 48. Uebera B. Marie duplice ejus charitatem significant, 10, 24. Uebera B. Marie ejusdem carnem et animam designant, 40. Uebera B. Mariae botris comparantur, 42.

Umbilicus charitatem designat, 30.

Umbra dicitur protectio Del., 15. Umbra etiam designat infirmitatem tum corporis, tum anime, 18. Umbra mortis tres, 145.

unctions extrema sacramentum rejiciunt hereticī, 252. Refutantur, *ibid.* A quo sit institutum, *ibid.* Causa institutionis duplex, *ibid.*

Unguentū mystice sunt dona spiritualia Del., 5. Unguentūrum spiritualium tria genera debent habere præfati, 119.

Unitas. De unitate spirituali abbatis et monachorum, concio habebat brevis, 118, super hoc themate: *Osculetur me oculu oris sui.* (*Cant. i.*) Unitatis commendatio, 111. Unitas triplex, scilicet supercoelestis, colestis et subcoelestis, *ibid.* Unitas supercoelestis exponitur, *ibid.* Unitas SS. Trinitatis declaratur, *ibid.* Unitas coelestis etiam triplex est, scilicet naturæ, gratiæ, gloriae, *ibid.* Unitas subcoelestis, seu Ecclesiæ, trina quoque est: fidei, charitatis, obedientiæ, *ibid.* Unitas charitatis religiosis necessaria, 112. Unitas prælati cum religiosis, *ibid.* Unitas claustralium in tribus consistit, 11, 119. Unitas animorum commendatur, 83. Unitas mentis seu animorum, triplex, 153.

Usia, essentiam significat, 317.

Usurariis et furibus quænam injungendæ sint paenitentia, 189.

Ut, conjunctio, non semper est nota similitudinis, sed quandoque expressiva veritatis, 215.

V

Vana gloria pulvis est, 122. Vanæ gloriæ natura, 156. Vana non semper vane videntur, 148.

Vanitas divitiarum, honorum, etc., 55. Vanitas, triplex, *ibid.* Vanitas formæ, fortitudinis, sapientiæ, nobilitatis, divitiarum, vestium pretiosarum, 57. Vanitas omnium quæ in mundo sunt, 36.

Vehemens, dicitur, quasi, vñ demens, vel extra memorem vehens, 134, 153.

Venialia peccata disponunt ad mortalia, 195.

Venter, memoriam designat, 50. Venter Ecclesiæ sunt idiotæ et simplices, 35. Venter B. Mariaæ, liliis castitatis valuator, 40.

Venus naturæ vicaria est, 207. Venus fortí impetu hominem aggreditur, 411. Veneris arma, *ibid.* Venus victorias suas jactat et rocesset, 412. Venus, fugiendo non pugnando vincitur, 391. Vincitur ab homine fugiente, 412.

Verbosus vitandi, 92.

Verbositas et lingua evagatio. Contra verbositatem, exhortatio habetur, 91. Verbositas semper cavenda, maxime in publica, *ibid.*

Verbum, quid et unde dictum, 151. Verbi vox est praedicator verbi, *ibid.* Verba pictoria sunt animi, 311. Verba B. Mariaæ per vitam coccineam designantur, 23. Verbum otiosum quid sit, 91.

Veris jucunditas et fructus, 288. Veris item jucunditatem, omniumque florum, herbarum, etc., reviviscentiam elegantis carmine describit Alanus, *ibid.* Veris expositi mysteria, 151.

Veritas defendenda, 160. Veritas summa Deus est, 56. Veritatem interdum tacere licet, meniri nunquam, 289. Veritatis pulchritudo sub typo virginis describitur, 319.

Vespera sextam et ultimam designat ætatem, 127.

Vestimenta pretiosarum vanitas, 57.

Via Domini diversæ, 152. Via Dei quomodo paranda, *ibid.* Via distinguuntur a semita, *ibid.*

Vident plus oculi quam oculus, 426.

Vidua. Ad viduas exhortatio habetur, 114, super hoc themate: *Non nuptis, et viduis, bonum est illis si sic permaneant sicut et ego.* (*I Cor. vii.*) Viduarum patrocinum commendatur advocatis, 109.

Viduitatis bona, 113.

Vigilia. Informatio ad vigilias, 102. Themata: *Beatus*

ille serus, quem cum venerit Dominus, invenerit vigilans. (*Luc. xi.*) Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus uester venturus sit. (*Matth. xxiv.*) Vigiliæ utilitates, 102. Vigiliæ sunt duplices spiritualæ, et materiales, *ibid.*, 103. Vigiliæ spiritualæ preferente materialibus, 103. Vigilarum nocturnarum utilitates, *ibid.*

Vim vi repellere quomodo liecat, 274.

Vinea dicunt Ecclesiæ, 17, 38, 428. Vineæ Ecclesiæ sunt, 7, et iterum, 17. Vineæ dicunt Scriptura sacra, 43. Vineæ dicuntur conventus fidelium, 11. Vineæ florentes fides sunt, 16. Vineæ cultor Christus, 12, 8. Vineæ ecclesiasticae vestitores plurimi, *ibid.*

Vinum asperitatum, 28. Vinum etiæ figurat delectationem terrenam, 140.

Vir suuitor pro firso, mulier pro infirma, 163. Virorum illustrum testimonia de Alano, ejusque doctrina. In prædictis Virga vigilans, qua, 103.

Virga erudit pueros, 425.

Virgo, virginitas. Vide Castitas. Exhortatio ad virgines, duo habet themata, 113. *Despondi vos uno viro virginem castam exhibere Christo.* (*II Cor. n.*) Audi, filia, et vide, etc. (*Psal. xlvi.*)

Virginitalis laus, 115. Virginitalis status melior est conjugali, 249. Virginitalis prima omnia vobis B. Maria, 13.

Virtus mediæ tenet viam, 453. Virtus noita, fortior est seipsa dispersa, 426. Virtutis insigne encorum, 313. Virtutes omnes naturam venerantur, 323. Virtutes ad naturæ dominum se conferunt, 323. Virtutes concilium celebrant, *ibid.* Virtutes omnes prudentiæ occurunt, 389. Virtutes lectulum ambient spiritualem Salomonis, 21. Virtutes ornant hominem, 400. Virtutes hominem defendunt contra vitia, 403. Virtutum arma spiritualia, *ibid.* Virtutum aries, *ibid.* In virtutum regno, perpetua lux est, 406.

Visus est primus equus in curru Prudentiæ, 338. Ejus natura et velocitas, *ibid.* Ejusdem præstantia, *ibid.* Visus multis modis fallitur, 213. Visus pudicitia, 478.

Vita aeterna promissio firma, 154. Vita humana miseria, 309. Vita hominis continua pugna, 424. Vita hujus beatitudine qui, 157. Vita activa dicitur vigilia, 13.

Vitium. Vide Peccatum et crimen. Vitia invenitata difficulter emendantur, 424. Vitia se pallio virtutum vestiunt, 304. Vitii resistendum in principio, 426. Vitii virtutes opponenda, 99. De vitiorum in terris dominatus conqueritur natura, 315. Vitiorum in mundo dominatus insigni carnis deploratur, 308. Vitiorum congregat concilium Alecto, ad hominem impugnandum, 402. Vita conspirant in hominem, 403. Vita magno impetu prorumpti in hominem, 406. Vitii hominem impugnantibus, opponunt se virtutes, hominemque strenue defendant, 403.

Vitta coccinea verba B. Mariae significat, 23.

Vixit satis diu, qui bene vivit, 69.

Voluntas auriga est visus, 334. Voluntas bona et recta, 179, 395. Voluntas bona angelos latificat, 179. Voluntas Dei superior pro lege est, 581. Voluntas propria religiosis abrenuntiata, 112. Volontates in Christo dux, 149. Voluntates rationis et sensualitatis contrariae, 150.

Voluptatibus quæ poena destinata, 56.

Vox dux est, ut et sonus, 151. Vox significativa seu articulata, 151. Vox non significativa, 132. Vox significativa etiam duplex est, *ibid.*

Vulnera invenitata difficillius curantur, 429.

Vulpes mystice sunt haereticī, 17, 128.

Volutus animi figura est, 186.

W

Waldenses elati ei inobedientes prælati, 239. Soli Deo obediendum volunt, 260. Waldensium alia vita, 239. Refutantur, 260. Waldenses in concilio Lateranensi fuerunt condemnati, 261.

Waldus, auctor fuit sectæ Waldensium, 238. Eiusdem qualitates, *ibid.*

Z

Zodiacus cum suis signis describitur, 366. Zodiaci signa duodecim per tutidem gemmas describuntur, 283. Zelus ab operibus suis repellit Alanus, 415.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

ALANUS DE INSULIS.

<i>Notitia historico-literaria</i>	9
Prolegomena Caroli de Wisch ad Opera Alani de Insulis.	27
ALANI ELUCIDATIO IN CANTICA CANTICORUM.	51
SUMMA DE ARTE PREDICATORIA.	109
Ad Lectorem.	111
Praefatio auctoris.	111
Cap. I. — De prædicatione. Quid sit, et qualis esse debet.	111
Cap. II. — De mondi contempiu.	114
Cap. III. — De contemptu sui.	116
Cap. IV. — Contra gulam.	119
Cap. V. — Contra luxuriam.	121
Cap. VI. — Contra avaritiam.	123
Cap. VII. — Contra acediam.	123
Cap. VIII. — Contra invidiam.	128
Cap. IX. — Contra fram.	129
Cap. X. — Contra superbiam.	131
Cap. XI. — De contemptu mordaci timoris.	133
Cap. XII. — De spe ecclœsum, et contemptu terreno.	133
TUN.	
Cap. XIII. — De spirituall luctu.	136
Cap. XIV. — De gaucho spirituali.	138
Cap. XV. — De patientia.	140
Cap. XVI. — De obedientia.	143
Cap. XVII. — De perseverantia.	146
Cap. XVIII. — De misericordia.	147
Cap. XIX. — De justitia.	149
Cap. XX. — De dilectione Dei.	151
Cap. XXI. — De dilectione proximi.	153
Cap. XXII. — De pace.	153
Cap. XXIII. — De prudentia.	157
Cap. XXIV. — De fortitudine.	159
Cap. XXV. — De temperantia vel modestia.	161
Cap. XXVI. — Contra verboſitatem et lingue evagitationem.	162
Cap. XXVII. — Contra mendacium.	164
Cap. XXVIII. — Contra detractionem.	166
Cap. XXIX. — Exhortatio ad orationem.	167
Cap. XXX. — De compunctione, seu contritione.	169
Cap. XXXI. — De confessione peccatorum.	172
Cap. XXXII. — De penitentia, seu satisfactione.	173
Cap. XXXIII. — De eleemosyna.	173
Cap. XXXIV. — De jejunio.	176
Cap. XXXV. — Informatio ad vigiliam.	178
Cap. XXXVI. — Exhortatio ad doctrinam.	179
Cap. XXXVII. — De hospitalitate.	181
Cap. XXXVIII. — Quod prælatorum tantum debeat esse prædicatio.	182
Cap. XXXIX. — Quibus proponenda sit prædicatio.	184
Cap. XL. — Ad milites.	185
Cap. XLI. — Ad oratores, seu advocatos.	187
Cap. XLII. — Ad principes et judices.	188
Cap. XLIII. — Ad clauſtros.	189
Cap. XLIV. — Ad sacerdotes.	191
Cap. XLV. — Ad conjugatos.	193
Cap. XVI. — De viduis.	194
Cap. XLVII. — Ad virginies.	194
Cap. XLVIII. — Ad sonnolentos.	195
SERMONES OCTO.	
Sermo. I. — De spirituali uolitate abbatis et monachorum.	197
Sermo. II. — In annuntiatione B. Mariæ, quando evenit in Palmis.	200
Sermo. III. — De timore judicii, in quadragesima.	203
Sermo. IV. — De pascha, ad magistros clericorum.	206
Sermo. V. — De custodia Ecclesie, ad sacerdotes in synodo.	210

SERMO VI. — De solutione peccatorum post confessio-nem.

213

SERMO VII. — In adventu Domini.

214

SERMO VIII. — In die sancto Pentecostes.

218

SERMO IX. (Fragmentum.) — In natali sancti Augustini.

221

SERMONES ALI EX PERVETUSTO CODICE.

SERMO I. — De Spiritu sancto.

221

SERMO II. — De sancta cruce.

223

SERMO III. — De sancto Nicolao episcopo et confessore.

226

LIBER SENTENTIARUM ET DICTORUM ALANI DE INSULIS.

229

De nativitate Domini.

232

De nativitate Domini iterum.

234

De sancto Joanne Baptista.

243

De sancto Petro apostolo.

244

De sancta Maria.

216

DICTA ALIA que communiter *Mirabilia* nuncupantur, sed forte melius *Memorabilia*.

233

DE SEX ALIS CHERUBIM.

265

LIBER POENITENTIALIS.

279

DE FIDE CATHOLICA CONTRA HÆRETICOS LIBRI QUATUOR.

Prologus. — Ad principem Montispessulani.

303

LIBER PRIMUS.

Cap. I. — De collatione gentilium et Christianorum, in materiali et spirituali strenuitate.

307

Cap. II. — Quibus auctoritatibus muniti hæretici, dicunt esse duo rerum principia.

308

Cap. III. — Quibus rationibus muniti hæretici, dicunt esse duo rerum principia.

309

Cap. IV. — Solatio catholicorum ad prædictas auctorita-tes hæreticorum de duobus principiis.

309

Cap. V. — Refellunt rationes hæreticorum, de dno-bus principiis.

310

Cap. VI. — Quibus auctoritatibus probatur quod Deus bonus creavit mundum.

312

Cap. VII. — Quibus auctoritatibus probatur quod Deus omnipotens mundum creavit.

314

Cap. VIII. — Quibus rationibus probatur quod Deus omnipotens fuérat creator tam visibilium quam invisibilium.

314

Cap. IX. — Opilio quorundam hæreticorum, qui dicunt quod non sunt in corporibus humanis aliae animæ, nisi angelii apostatae, qui de cœlo cediderunt.

316

Cap. X. — Quibus rationibus et auctoritatibus probatur quod anima est in corpore humano, et non dæmones.

516

Cap. XI. — Qua ratione dicunt hæretici dæmones in corporibus humanis puniri.

317

Cap. XII. — Quibus auctoritatibus et rationibus probatur, quod dæmones non salvabuntur.

317

Cap. XIII. — Quibus auctoritatibus probatur, quod aliqui spiritus angelici remanserint in cœlo.

318

Cap. XIV. — Quibus rationibus probatur quod non omnes angeli cediderint de cœlo.

518

Cap. XV. — Opinio hæreticorum, qui dicunt quod ani-mas sanctorum, cum Christo non ascenderunt in cœlum, et quod Christus non descendit ad infernum.

319

Cap. XVI. — Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod Christus descendit ad infernos, et quod animas sanctorum ab infernis liberavit.

319

Cap. XVII. — Qualiter intelligenda sit haec auctoritas: *Non sum missus nisi ad oves que perierunt donus Israhel*

320

Cap. XVIII. — Qualiter intelligatur haec auctoritas: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui, etc.*

321

Cap. XIX. — Opinio hæreticorum qui dicunt Christum

322

- non assumpsisse verum corpus, nec comedisse aut bibisse. 321
Cap. XX. — Solutio premissorum, et quod Christus verus homo fuerit. 322
Cap. XXI. — Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod Christus veram carnem assumpit. 323
Cap. XXII. — Quod Christus vere comededit et biberit. 324
Cap. XXIII. — A quo glorificabuntur corpora sanctorum in die iudicii. 324
Cap. XXIV. — Quibus rationibus probatur quod corpora nostra resurgent. 324
Cap. XXV. — Quibus auctoritatibus et rationibus probant heretici quod caro illa que redigitur in cinerem, non resurgent. 326
Cap. XXVI. — Responsio ad predictas auctoritates et rationes; et quod vere caro illa resurgent. 326
Cap. XXVII. — Responsio hereticorum, qui dicunt quod anima perit cum corpore. 328
Cap. XXVIII. — Solutio ad predictas auctoritates et rationes; ostenditur quod anima non perit cum corpore. 329
Cap. XXIX. — Quibus auctoritatibus theologorum probatur quod anima humana sit immortalis. 332
Cap. XXX. — Quibus auctoritatibus gentilium philosophorum probatur quod anima humana sit immortalis. 332
Cap. XXXI. — Quibus rationibus probatur quod anima humana sit immortalis. 333
Cap. XXXII. — Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod Christus vere fuerit Filius Dei. 334
Cap. XXXIII. — Opinio quorundam hereticorum, qui dicunt quod Christus assumpit corpus celeste, et quod nec patrem nec matrem habuit. 335
Cap. XXXIV. — Solutio premissorum, quod Christus vere carnem humanae assumperit, et quod B. Maria patrem et mestrem haberit. 335
Cap. XXXV. — Quibus auctoritatibus et rationibus coegerit probare heretici quod lex Mosaica data sit a diabolo. 337
Cap. XXXVI. — Prædictorum auctoritatum et rationibus infirmatio; et quod lex Mosaica a Deo benigne data sit. 337
Cap. XXXVII. — Quibus auctoritatibus et rationibus probant heretici Patres Veteris Testamenti malos fuisse, et esse dannatos. 341
Cap. XXXVIII. — Obiectorum infirmatio: et quod Patres Veteris Testamento non sunt dannati. 342
Cap. XXXIX. — Opinio quorundam, qui dicunt baptismum parvulus non prodesse, et quod parvuli non habent peccatum. 345
Cap. XL. — Responsio ad premissas objectiones, et quod parvuli habeant originale peccatum. 345
Cap. XLI. — Opinio hereticorum qui dicunt quod nulli prodest baptismus ante annos discretionis. 346
Cap. XLII. — Solutio premissorum, et quod baptismus prodest ante annos discretionis. 347
Cap. XLIII. — Opinio hereticorum, qui dicunt quod baptismus nullam habet efficaciam, vel in parvulis, vel in adultis. 349
Cap. XLIV. — Solutio prædictorum, et quod baptismus efficaciam habeat in parvulis et in adultis. 349
Cap. XLV. — Opinio hereticorum qui dicunt quod baptismus non prodest sine manus impositione. 351
Cap. XLVI. — Solutio prædictorum. 351
Cap. XLVII. — Opinio hereticorum qui dicunt quod post remissionem peccatorum quis sit in baptismo, locum non habet praemissa. 352
Cap. XLVIII. — Obiectorum solutio, et cur penitentia iteretur, et non baptismus, et quedam alia sacramenta. 353
Cap. XLIX. — Quibus auctoritatibus et rationibus probatur, quod penitentia potest iterari. 354
Cap. L. — Opinio hereticorum qui dicunt penitentiam non valere ad peccati remissionem. 355
Cap. LI. — Premissorum solutio, et quod penitentia valet ad peccati remissionem. 356
Cap. LII. — Opinio hereticorum qui dicunt quod sufficit sola Deo confiteri. 356
Cap. LIII. — Solutio, et quod homo tenetur confiteri peccata sua. 357
Cap. LIV. — Quibus auctoritatibus probatur quod penitentia valet ad remissionem peccati. 357
Cap. LV. — Quibus auctoritatibus probatur quod confessio valet ad remissionem peccatorum. 358
Cap. LXI. — Quibus auctoritatibus probatur quod confessio valet ad remissionem peccatorum. 358
Cap. LVII. — Opinio hereticorum qui negant panem transsubstantiari in corpus Christi. 359
Cap. LVIII. — Premissorum solutio, et quod panis transsubstantiatur in corpus Christi. 360
Cap. LIX. — Utrum sit articulus fidelis, panem transsubstantiari in corpus Christi. 361
Cap. LX. — Quibus auctoritatibus probatur quod Christus corpus suum dedit discipulis suis. 363
Cap. LXI. — Opinio hereticorum qui dicunt quod Christus dicens: *Hoc est corpus meum*, demonstraverit se ipsum, et non corpus quod sub forma latet. 364
Cap. LXII. — Quare Christus sub simila forma dederit corpus suum. 365
Cap. LXIII. — Opinio illorum hereticorum qui dicunt nuptias dannabilles esse. 365
Cap. LXIV. — Obiectorum solutio, et quod nuptiae non sint dannabilis. 366
Cap. LXV. — Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod coniugium bonum et sanctum sit. 367
Cap. LXVI. — Opinio hereticorum qui dicunt, quod confirmatione nullam habet efficaciam. 369
Cap. LXVII. — Opinio eorum qui dicunt quod ordo non sit sacramentum. 369
Cap. LXVIII. — Opinio eorum qui dicunt extremumunctionem non esse sacramentum. 370
Cap. LXIX. — Opinio quorundam qui dicunt quod locus materialis non est dicendum ecclesia. 371
Cap. LXX. — Prædictorum infirmatio, et ad quid sit institutus locus qui dicitur ecclesia. 372
Cap. LXXI. — Quibus auctoritatibus probatur quod materialis locus dicatur domus Dei et orationis. 373
Cap. LXXII. — Quibus auctoritatibus et rationibus dicunt heretici quod orationes sanctorum non prostrant vivis, nec vivorum orationes defunctis, et quod sancti non orant pro vivis. 373
Cap. LXXIII. — Prædictorum determinatio. 374
Cap. LXXIV. — Opinio hereticorum, qui dicunt quod non debemus carnes comedere. 376
Cap. LXXV. — Premissorum determinatio, quod non est malum carnes comedere. 376
Cap. LXXVI. — Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod non tenetur abstinere a cibis quos Deus creavit. 377
- LIBER SECUNDUS.** — Contra Waldenses.
- Cap. I.** — Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod nullus debeat predicare nisi sit a majore prelato missus. 377
Cap. II. — Quibus auctoritatibus et rationibus muniti Waldenses dicunt neminem debere alieni obedire nisi Deo. 380
Cap. III. — Solutio premissorum, et quod Deo et hominibus obediendum est. 381
Cap. IV. — Auctoritates quibus probatur quod hominibus obediendum est, maxime prelati. 381
Cap. V. — Opinio eorum qui dicunt quod bonis prelatis tantum sit obediendum, eorumque refutatio. 383
Cap. VI. — Auctoritate probare conatur heretici quod tantum apostolorum imitatoribus obediendum est. 383
Cap. VII. — Premissorum determinatio. Quod omnes sacerdotes habent ligandi et solvendi potestatem. 383
Cap. VIII. — Opinio illorum qui dicunt quod officium vel ordo nihil conferit ad consecrandum, vel benedicendum, ad ligandum et solvendum. 385
Cap. IX. — Infirmatio illorum qui dicunt quod non tenetur quis conserui sacerdoti, si praetato sit laicus. 385
Cap. X. — Quod in necessitate potest homo confiteri peccata sua proximo, vel socio suo, si desit sacerdos. 386
Cap. XI. — Opinio eorum qui dicunt, quod generales absolutions que sunt ab episcopis in variis officiis, non sint recte. 387
Cap. XII. — Opinio illorum qui dicunt secessatio illa que sunt ab illis qui sunt in peccato mortali, non prostrant mortuus. 388
Cap. XIII. — Premissorum solutio, et quod oratio quæ sit ab Ecclesia, a quoque proferatur, prostrit mortuis et vivis. 389
Cap. XIV. — Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod orationes ab Ecclesiis institutæ, sive a bone vel male sacerdoti proferantur, prostrant. 390
Cap. XV. — Opinio illorum qui dicunt quod omne mendacium est peccatum mortale. 390
Cap. XVI. — Prædictorum solutio, et quod non omnem mendacium est peccatum mortale. 391
Cap. XVII. — Utrum in aliquo easi licitum sit mentiri. 391
Cap. XVIII. — Opinio illorum qui dicunt quod nullo

modo est jurandum.	392	Natura Alano loquitur.	442
Cap. XIX. — Quid in quibusdam casibus licet jure.	394	Quomodo Alanus loquatur Naturæ.	446
Cap. XX. — Opinio illorum qui dicunt quod nullo modo nomine est occidendum.	394	Verba Alanis ad Naturam.	447
Cap. XXI. — Idem rationibus probare conantur.	395	Alani prima questio.	448
Cap. XXII. — Ad predicta responsio, et quod homicidium et sacrilegiorum punitus non est effusio sanguinis sed legum ministerium.	396	Questio secunda.	448
Cap. XXIII. — Quod in multis casibus homines interficiendi sint.	398	Ratio Naturæ.	448
Cap. XXIV. — Opinio illorum qui dicunt quod praedictores non debent laborare manus.	399	Solutio prima questionis.	449
Cap. XXV. — Solutio predictorum.	399	Solutio secunda questionis Alan.	450
LIBER TERTIUS. — Contra Judeos.		Tertia questio Alan.	451
Cap. I. — Rationes quibus Iudei pluralitatem personarum diuinorum impugnaunt.	399	Responsio Naturæ.	451
Cap. II. — Solutio predictorum, et quod vere unitas est in essentia, et pluralitas in personis.	401	Questio quarta.	452
Cap. III. — Quibus auctoritatibus philosophorum et theologorum, et quibus rationibus et similitudinibus locorum ostenditor quod tres sunt personæ diuinæ, et una eorum natura.	403	Solutio questionis.	452
Cap. IV. — Idem rationibus probatur.	405	Quatuor Alanis questionis.	452
Cap. V. — Similitudinibus sic.	406	Questionis solutio.	452
Cap. VI. — Opinio Iudaorum qui dicunt quod lex Moysaea non est abolita, sed adhuc est observanda.	407	Sexta questio Alan.	453
Cap. VII. — Determinatio premissorum.	407	Questionis solutio.	453
Cap. VIII. — Opinio Iudaorum, qui dicunt quod divinae sanctiones ut tunc non sunt mutandæ.	408	Septima Alanis questionis.	454
Cap. IX. — Solutio premissorum.	409	Responsio Naturæ.	461
Cap. X. — Quibus auctoritatibus probatur quod lex quantum ad litteram, mortua sit.	410	De superfluo potu.	461
Cap. XI. — Quibus rationibus muniti Iudei probant Messiam non venisse.	410	De superfluitate ciborum.	462
Cap. XII. — Solutio Christianorum.	411	De avaritia.	463
Cap. XIII. — Quibus auctoritatibus probant Iudei Christum non fore Deum.	415	De arrogancia.	467
Cap. XIV. — Solutio Christianorum.	415	De invidia.	468
Cap. XV. — Quibus auctoritatibus probatur Christum esse Deum.	415	Remedia contra invidiam.	469
Cap. XVI. — Quibus auctoritatibus muniti dicunt Christum esse conceptum de Virgine.	415	De adulatio.	469
Cap. XVII. — Solutio Christianorum ad predicationem.	415	Supplicia Alanus naturæ.	470
Cap. XVIII. — Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod B. Virgo manens iuncta, Christum concepit.	416	Remedium contra vitia.	470
Cap. XIX. — Quibus auctoritatibus probatur quod omnes ante Christi adventum ad ieiros descendebant, et quod necessarium fuit ad redicendum genus humana, ut Deus hominem assumeret, et sibi mortem subiceret.	418	Adventus Hymenæi.	471
Cap. XX. — Quibus auctoritatibus probatur quod Christus passus sit ad nos liberandum, et peccata nostra delendum.	419	De vestibus Hymenæi.	472
Cap. XXI. — Quibus auctoritatibus probatur quod Christus vere resurrexit a mortuis, et ad celos ascendiit.	420	Adventus Casitatis.	472
LIBER QUARTUS. — Contra paganos seu Mahometanos.		Adventus Temperantiae.	473
Cap. I. — Quibus auctoritatibus et rationibus dicunt pagani, seu Mahometani, Christum conceptum fuisse filio Dei communis.	421	Adventus Largitatis.	474
Cap. II. — Solutio Christianorum ad premissam.	422	Adventus Humilitatis.	475
Cap. III. — Opinio paganorum, qui dicunt quod Christus fuit impossibilis et immortalis.	425	Querulus Naturæ colloquio cum Hymenæo, et virginibus prædictis.	475
Cap. IV. — Solutio premissorum.	425	Legatio Hymenæi cum Naturæ litteris ad Genium.	476
Cap. V. — Opinio paganorum, qui dicunt homines in eterna beatitudine cibo et potu materiali refulcentes esse.	425	Resumit Naturæ suam querulosam locutionem.	478
Cap. VI. — Solutio ad premissam.	425	Natura consolatur Largitatem et Prodigalitatem reprobata.	478
Cap. VII. — Quod pagani assertunt, quod hec itum est eis plures habere simul uxores.	425	Adventus Genii.	479
Cap. VIII. — Solutio predictorum.	425	Summarium Anticlaudiani sive librorum de officio viri boni et perfecti.	480
Cap. IX. — Opinio ilorum, qui dicunt sola ablutio corporis per aquam sufficit ad remissionem peccati.	426	Quomodo Veritas comitabatur Genium.	480
Cap. X. — Responsio Christianorum.	426	Quomodo Natura occurrat Genio adventanti.	480
Cap. XI. — Opinio Iudorum et Saracenorum contra Christianos, quia Christiani habent imagines in ecclesijs.	427	Aliquoitum Genius Naturæ.	480
Cap. XII. — Solutio premissorum.	427	Hic promulgat Genius excommunicationem praetatis.	481
Cap. XIII. — Opinio paganorum, quod neminem debent salvare, nisi fuerit ejusdem seculi cum eis.	428	Conclusio operis.	482
Cap. XIV. — Refutatur premissa opinio.	428	ANTICLAUDIANUS SIVE DE OFFICIO VIRI BONI ET PERFECTI LIBRI NOVEM.	
LIBER DE PLANTITU NATURÆ.		Ad lectorem.	482
Ad lectorem.		Summarium Anticlaudiani sive librorum de officio viri boni et perfecti.	483
Cap. I. — Natura, sui corruptionem in hominibus pendens, optat creari hominem omnino perfectum. Convocat virtutes. Processus Virtutum in domum Naturæ.		Prefatio ipsius auctoris.	483
Cap. II. — Concilium Virtutum.		Eiusdem prefatio altera.	487
Cap. III. — Quo sita erat domus Naturæ. Descriptio silvæ in qua erat domus Naturæ et fontis qui ibidem erat.		LIBER PRIMUS.	
Cap. IV. — Domus Naturæ in monte sita. Pictura domus. Pictura imitatur logicam, Aristoteles, Plato, Seneca, Plotinum, Tullius, Virgilium.		Cap. I. — Natura, sui corruptionem in hominibus pendens, optat creari hominem omnino perfectum. Convocat virtutes. Processus Virtutum in domum Naturæ.	489
Cap. V. — Mevius, Neronis crudelitas, Ajax, Paris, Davus. Elementorum concordia.		Cap. II. — Concilium Virtutum.	489
Cap. VI. — Natura loquitur et depravatos hominum mores deplorat.		Cap. III. — Quo sita erat domus Naturæ. Descriptio silvæ in qua erat domus Naturæ et fontis qui ibidem erat.	489
Cap. VII. — Prudentia pulchritudo, vestimenta.		Cap. IV. — Domus Naturæ in monte sita. Pictura domus. Pictura imitatur logicam, Aristoteles, Plato, Seneca, Plotinum, Tullius, Virgilium.	490
Cap. VIII. — Prudentia orationem Naturæ approbat.		Cap. V. — Mevius, Neronis crudelitas, Ajax, Paris, Davus. Elementorum concordia.	491
Cap. IX. — Prudentia orationem Naturæ approbat.		Cap. VI. — Natura loquitur et depravatos hominum mores deplorat.	492
Cap. X. — Ratio loquitur. Ejus descriptio.		Cap. VII. — Prudentia pulchritudo, vestimenta.	493
Cap. XI. — Voluntas auriga visus. Rationis discursus. Ratio se humilians petit veniam. Approbat consilium Naturæ. Hominem virtutibus omnibus perfectum in terris opiat.		Cap. VIII. — Prudentia orationem Naturæ approbat.	493
Cap. XII. — Opinio Iudorum et Saracenorum contra Christianos, quia Christiani habent imagines in ecclesijs.		Cap. IX. — Ratio loquitur. Ejus descriptio.	496
Cap. XIII. — Opinio paganorum, quod neminem debent salvare, nisi fuerit ejusdem seculi cum eis.		Cap. X. — Ratio loquitur. Ejus descriptio.	496
Cap. XIV. — Refutatur premissa opinio.		LIBER SECUNDUS.	
Cap. I. — Voluntas auriga visus. Rationis discursus. Ratio se humilians petit veniam. Approbat consilium Naturæ. Hominem virtutibus omnibus perfectum in terris opiat.		Cap. I. — Voluntas auriga visus. Rationis discursus. Ratio se humilians petit veniam. Approbat consilium Naturæ. Hominem virtutibus omnibus perfectum in terris opiat.	497
Cap. II. — Opinio Iudorum et Saracenorum contra Christianos, quia Christiani habent imagines in ecclesijs.		Cap. II. — Opinio Iudorum et Saracenorum contra Christianos, quia Christiani habent imagines in ecclesijs.	497
Cap. III. — Prudentia apissima indicatur ut ad Deum mittatur. Celorum secreta rimatur.		Cap. III. — Prudentia apissima indicatur ut ad Deum mittatur. Celorum secreta rimatur.	498
Cap. IV. — Concordia describitur. Ejus formæ valor, potestas, etc.		Cap. IV. — Concordia describitur. Ejus formæ valor, potestas, etc.	501
Cap. V. — Concordia loquitur. Enumerantur plurimata quæ in mundo configurant defectu concordia.		Cap. V. — Concordia loquitur. Enumerantur plurimata quæ in mundo configurant defectu concordia.	501

Cap. VI. — Prudentia verbis Concordiae accensa, legatione assumit. Currus edificari ordinatur. Septem designantur artes liberales. 504

Cap. VII. — Artes liberales designantur. Artibus liberalibus iunguntur edificatio currus Prudentiae. Grammatica facit temonem in curru Prudentiae. Grammatica fructus. Grammatica natura et usus. 503

Cap. VIII. — Grammatica rudem materiam adaptat operi. Grammaticae auctores. Doatoius. Aristarchus. Priscianus. Grammatici solo corrice gaudent. 508

LIBER TERTIUS.

Cap. I. — Virgo secunda Logica est. Logica axim facil in curru Prudentiae. Logicae facies, habitus, etc. Logica ars qualis. Sophista fraudes detegit. Logicae usus. Quomodo ex ferrax axim conficiat. Auctores logicae: Porphyrius, Aristoteles, Zeno, Boetius. 509

Cap. II. — Virgo tercia est Rhetorica. Rhetorica describitur. In dextra gerit tobam, in sinistra cornu. Rhetoricae officium et usus. Rhetoricae orationis partes. Cicerone, de Rhetorica optime meritus. 511

Cap. III. — Rhetoricae auctores alii: Quintilianus, Symmachus, Sidonius. Rhetorica temonem in curru Prudentiae ornat gemmis et argento. Axi quoque variis flores insculpit. 513

Cap. IV. — Quarta soror est Arithmetica. Ejus forma, opus, etc. Ejus vestimenta. Arithmeticae usus. Arithmetica conficit primam rotam in curru Prudentiae. Arithmeticae auctores: Nicomachus, Gilbertus, Pythagoras, Chrysippus. 514

Cap. V. — Musica est quinta soror. Musicae habitus. Musicæ auctores. Musicæ efficacia. Musica secundam rotam fecit in curru Prudentiae. Michalonus doctor musicos. 516

Cap. VI. — Geometria sexta soror est. Geometria habitus. Ejus opus. 518

LIBER QUARTUS.

Cap. I. — Astronomia virgo ultima. Astronomiae vulnus et habitus. Ejus dignitas et ars. Planetarum orbis et motus. Rotam quartam fabricat Astronomia. Concordia partis curris disponit et unit. 519

Cap. II. — Ratio quinta equos jungit curru Prudentiae, scilicet quinque sensus. Primus equus, Visus est. Auditus, est secundus equus. 521

Cap. III. — Olfactus est tertius equus. Gustus est quartus equus. Tactus est quintus equus. 522

Cap. IV. — Ratio equos omnes regit, et curru jungit. Ratio auriga Sapientiae et Prudentiae. Prudentia monita Ratione, currum concedat, scrutatur aerem, ejusque naturam. 524

Cap. V. — Prudentia considerat spiritus in aere vagantes. 525

Cap. VI. — Supremam aeris regionem visitat Prudentia. Arx solis describitur. Sphera Veneris describitur. Stibon est stella Mercurii. Sphera Mercurii. 526

Cap. VII. — Palatium Martis describitur. Jovis regio describitur. Stella Jovis, bona est. 527

Cap. VIII. — Saturni sphæra describitur. Tarde mutetur. Stella Saturnal mala. 528

LIBER QUINTUS.

Cap. I. — Firmamentum ascendit Prudentia. Zodiacus cum suis signis describitur. 529

Cap. II. — Equi, sive sensus externi, coeli secreta penetrare nequeant. 529

Cap. III. — Theologie ornatus. Librum in dextra gerit, sceptrum in sinistra. 530

Cap. IV. — Prudentia Theologiam salutat. Ejus duatum requirit. Itineris causam pandit. Hominem beatum formari desiderat Natura. Naturæ potestas limitata. Animæ petitus virtutibus omnibus prædicta. 532

Cap. V. — Theologia se comitem offert Prudentiae, modo currum et equos deserat. Prudentia in celum tendenti, conceditur equus secundus Auditus. Autoris oratio piissima ad Deum. 533

Cap. VI. — Prudentia aquas crystallinas miratur. Elementorum miratur concordiam. Aquarum crystallinarum naturam examinat. Rerum super luarum exacta cognitio nature vires excedit. 535

Cap. VII.

— Cœli empirei deliciae. 536

Cap. VIII. — Sancti de terra assumpti cœlum incolunt. Sanctorum diversa merita. 537

Cap. IX.

— Maria Virginis laudes et prerogativa. 538

LIBER SEXTUS.

Cap. I. — Prudentia splendorem etati Empyrei seve non valet. Theologia illam confortat. Theologia implorat auxilium Fidei. Theologia articulos fidei docet. 539

Cap. II.

— Fides, hortula Theologiae, accedit Pruden-

tiam, ex quoque ab extasi liberat. Extasi describitur. Prudentiae langenti datur celestis potio. Fides offert Prudentiae speculum, in quo omnia certat, quæ in celo sunt, licet non nisi obscure. 541

Cap. III.

Cap. IV. — Prudentia, relicto Rationis ductu, Fidem sequitur. Fides Theologiam etiam assumit in comitem. Prudentia comitata Fide et Theologia celestia loca ingreditur. Speculo armat oculos. Praedestinationis causas ruminatur. Varia Dei inducia perpendit. Alia cœli emprie mirabilia considerat. 543

Cap. V.

— Prudentia freta comitibus sulc, Fide et Theologia, arcem Dci concedit. Prosternit se Deo. A Deo erigitur, et confortatur. 543

Cap. VI. — Deum alloquitur, cum omni humilitate. Causam legationis suæ exponit. Conqueritor mundum totum in malicio possum esse. Naturæ petit succurri formatione hominis novi. Naturæ nere sitatem pergit exaggerare. Qualitates exponit novi hominibus quem requirit a Deo. 543

Cap. VII. — Deus consolator Prudentiam. Petitioni ejus assensum praebet. Misericordia supereminet judicio. Amico promittitur nova, virtutibus omnibus decorata. 547

Cap. VIII.

— Prudentia Deo gratias agit. Deus proximum implet. Noys preparat ideam animæ creandæ. Deus animam cretam Prudentie commendat. Animæ unguento perfunditur contra peccata. Prudentie voti compos revertitur, cui occurrit ratio. Natura miratur perfections animæ recenter creatae, et a Prudentia sibi oblatæ. 548

LIBER SEPTIMUS.

Cap. I. — Prudentia revertentia a Deo occurruunt virtutes. Natura ex elementis nobile corpus format. Corporis formati pulchritudo. 549

Cap. II. — Concordia federat animam corpori. Arithmetica et Musica cooperantur conjunctioni animæ et corporis. 550

Cap. III.

— Pudicitiae et Modestiae dona. 551

Cap. IV.

— Rationis dona. 552

Cap. V.

— Honestatis dona. 553

Cap. VI. — Logice virtus. Rhetoricae, Arithmeticae, Musicæ, Geometriae, Astrologiae, Theologiae, Pictialis dona. 554

Cap. VII.

— Fidei dona. 556

Cap. VIII.

— Nobilitas filia Fortune. 557

Cap. IX.

— Adversitatis fluvius. 558

LIBER OCTAVUS.

Cap. I. — Fortune domus describitur. Fortuna nusquam stabilis. 559

Cap. II. — Nobilitas domum Fortune, matris suæ, accedit. Fortuna et Nobilitas domum Naturæ audeant. Nobilitatis dona parvi momenti sunt, respectu virtutum. Ratio assistit Fortune. Non sinit dare divitias, nisi mensurae. 560

Cap. III. — Alecto dolet hominem ad tantam perfectiōnem devensse. Vitiorum congregatur concilium ad hominem impugnandum. 562

Cap. IV. — Alecto Fastum alloquitur. Conqueritur de conversione hominum. Hominem impugnandum decernit. 562

Cap. V. — Vitia conspirant in hominem. Prima bellum sicut Discordia famulis suis, seu Livore, Rable, etc. Discordie comites alii recensentur. 563

Cap. VI. — Stultitiae bellum. Ejus comites. Impietatis comites, Avaritia, Furia infernalis, et ejus sequela. Vitii streakne se opponunt. Virtutes hominemque defendunt. 564

Cap. VII. — Vitia magno impetu in orenum prorumpunt. Conflictus virtutum et vitiorum preludium. 566

LIBER NONUS.

Cap. I. — Pugnae descriptio Insignis. Discordia pugnam inchoat. Homo justus strenue sece vitii opponit. Discordiam prime aggreditur, et obtuncit. Cetera quoque vitia perimit vel fugat. 565

Cap. II. — Paupertatis arma. Invadit hominem. Sodales Paupertatis recensentur. Paupertas sternitur. Ejus fugientes sodales. 567

Cap. III. — Infamia oppugnat hominem. Repellitur. Infamie comites. Infamia sternitur. Comites fugientes. 568

Cap. IV. — Senectutis impetus. Lucendo invadit hominem. Senectutis arma. Senectus sine vulneri vincitur. Vice fugit, armis defecit, contenta baculo. 569

Cap. V. — Fleots uitrurus matrem armatur in hominem. Vicinæ per risum. Venus fortiori impetu hominem

aggregatur. *Eius arma.* Homo fugiendo sagittam vibrat, Veneremque perimit. Fugiendo fugatur Libido. Libido potentiam suam jactat, et victorias resecnat. 570

Cap. VI. — Excessus hominem oppugnat. Vincit a Moderantia. Luxum vineat Sobrietas. Gula expugnatur. Caro stimulum debellat Ratio. Impudentia bellum; vincitur a Prudentia. 571

Cap. VII. — Impietatis bellum. Impietas non movetur blanditiae. Proprio labore fatiscit. Frauds bellum. Adulatio tentat superare hominem. Fides Fraudem superat. 572

Cap. VIII. — Avaritiae bellum. Superatur a Largitate. Prosperitas. Homo auxilio Virtutum debellat Vitia. Homo beatus describitur et extollitur. 573

Cap. IX. — Auctor munit opus suum contra Zoilorum dentes. 574

Epilogus. — A Deo semper incipendum et in eundem desiderandum. 575

RHYTHMUS DE INCARNATIONE CHRISTI. 577
Rhythmus alter quo fluxa et cadura hominis natura graphicè depingitur. 579

DOCTRINALE MINUS, alias Liber parabolarum.
Monitum ad teorem. 579
Liber parabolarum. 581

SUPPLEMENTUM AD EDITIONEM CAROLI DE WISCH.

DE ARTE SEU ARTICULIS CATHOLICE FIDEI.

Monitum. 593
Prologus. 593

LIPER PRIMUS.

I. — Quidquid est causa causa, est causa causati. 597

II. — Omnis causa subjecti est causa accidentis. 598

III. — Nihil seipsum composit, vel ad esse perduxit. 599

IV. — Neque subjecta materia sine forma, neque forma sine subjecta materia actu potest esse. 599

V. — Compositionem formae ad materiam esse causam substantiae. 599

VI. — Cujuslibet substantiae est triplex causa, scilicet materia et forma, et earum compago, quarum trium eadem est causa. 599

VII. — Quacunque sub numero cadunt, differunt, vel differre faciunt. 600

VIII. — Nihil est causa sui. 600

IX. — Cujuslibet inferioris esse est supra causa. 600

X. — Causa suprema neque conponitur alicui, neque ipsam aliquia componunt. 600

XI. — Causa suprema neque proprietas, neque forma. 600

XII. — Causam supremam simplicissimam esse oportet. Unde manifestum est unam tantum esse omnium causam supremam, quam ratione in gratia dicimus Deum. 600

XIII. — In Deum nullum cadit accidentis. 600

XIV. — Deus nec alterari, nec augeri potest, nec minus, nec localiter moveri. 601

XV. — Deus est aeternus. 601

XVI. — Deus est immensus, incomprehensibilis, infabilis, inominalibilis. 601

XVII. — Deum nulla scientia, sed sola fide deprehendimus. 601

XVIII. — Deus est in omni tempore, in omni loco, omnia et quantitatibus potens. 601

XIX. — Quia in rerum creatione et dispositione commendabili contemplari per effectum et causam attribuuntur Creatori. Unde quia potenter et bene potentia et bona creata sunt, Creatorem potenter et bonum dicimus esse; et quia in rerum dispositione charitas, justitia, misericordia, humilitas, pietas, et huiusmodi perpenduntur, ipsum plenam, humilem, justum, misericordem dicimus et sapientem. Porro etiam notis similitudinibus dicitur lux, lumen, orbens, lumen, vita, videns, ab hisque ex omni genere linguarum vocabulis ad ejus magnitudinem predicandam transunplis. 602

XX. — Deus est potentia, qua dicitur potens; sapientia, qua sapiens; charitas, qua diligens. Ceteraque nomina, quae divina natura competit, de Deo, sed ignorarie divinam predicate essentiam. 602

XXI. — Omnia in Deo, et Deus in omnibus, et omnia dicunt esse causative. 603

XXII. — Deus essentialiter est ubique, et non solum lociter. 603

XXIII. — Cujuslibet substantiae admiranda compago, quantum sit suis auctor, ostendit. 603

XXIV. — Materia et forma, earumque compago tria prorsus diversa sunt, quae in cujuslibet substantiae creatione principaliter exiguntur. Unus manifestum est quod

in unius ejusdemque substantiae creatione effectus in uno eodemque Creatore Trinitatem esse convincit. Et haec Trinitas tres personæ dicuntur, prima Pater, secunda Filius, tertia Spiritus sanctus. 603

XXV. — Licit in qualibet substantiae creatione materiali Patri, formam Filio, compositionem Spiritu sancto possit congruus ordo destinare: Tamen in qualibet trinitate Trinitatem necesse est operari. 603

XXVI. — Materies forma innata, et ex ipsis procedens compago Filium natum a Patre, et eorum nexum amoremque Spiritum sanctum ab utroque procedere nobis figuraverunt. 603

XXVII. — Pater et Filius et Spiritus sanctus aequales sunt potentia et natura. 604

XXVIII. — Una est essentia trinitatis personarum, quarum nulla est altera reliquerum. 604

XXIX. — Quacunque predicant divinam essentiam, tribus personis convenient. 604

XXX. — Personam Trinitatis est unitas Deitatis. 604
LIBER SECUNDUS.

I. — Deus est summum bonum, nec in eo, nec ab eo malum. 605

II. — Quidlibet, sive substantia, sive accidens sit, in sui esse natura bonum esse necesse est. 605

III. — Summa charitas, justitia, humilitas, misericordia perpendit in Deo. 605

IV. — Rem divinas sapientiam, et gloria participem fuisse creandam divina charitas probat, et res illa spiritus rationalis dictur. 605

V. — Spiritus rationalis Deum timere, et servire tenetur, et in omni obedientia ministrare. 606

VI. — Machina mundi cum suis multiplicibus ornamentis in timoribus et laudis et ministerio Dei, et comitandis glorie materiam fuerat fabricanda. 606

VII. — Ob multiplices ministeriorum causas in machina mundi multis oportuit spiritus rationales creari: ipsos autem Dei nuntios appellamus. 606

VIII. — Liberum arbitrium bene et male gerendi fuerat angelis de necessitate justificare confundendum. 606

IX. — Angelorum naturam fortem et subtiliter, et multipliciter gratia dictata fuisse credendum est. 607

X. — Ut hene increantur angelii, tenentur libero arbitrio uti ab hominibus. 607

XI. — Angeli utentes male libero arbitrio irremediableiter fuerer dannandi. 607

XII. — Charitas et humilitas Dei ad omnia protenduntur. 607

XIII. — Cum omni re aliquid in sui natura commone habeat, sapientiam et glorie Dei communicians, etiam de viissima materia fuerat procreandum; et illud hominem appellamus. 607

XIV. — Liberum arbitrium fuerat homini indulgendum. 608

XV. — Omnes cogitatus, sermones et actus humani ad Deum tanquam ad legitimum finem sunt ex debito dirigiendi. 608

XVI. — Voluntati hominis cum effectu, quantum in ipsis est, premium et ponam aequum est compensari. 608

XVII. — Voluntas bene merendi perpetua digna est retributio perpetua. 608

XVIII. — Bene merentiam apud Deum retributionem non mercedem, sed gratiam esse constat. 608

XIX. — Omnis res bene vel male merendo laborans premio debet gaudere, vel pena damnari. 608

XX. — Bonum, quod in Deo est, bene merentibus conferitur. Unde manifestum est Deum bene merentibus se ipsum conferre. 609

XXI. — Humana fragilitas a bono statu facilem ruinam incurrit. 609

XXII. — Mentis iniquitatem ab aliui desiderat et astergit. 609

XXIII. — In cogitationibus, verbis, operibus malis corrigitur. Consilii constituti est querendum. 609

XXIV. — Corporis fragilitas indiget remedio sublevari. 609

XXV. — Multiplex morbi causa multiplici indiget remedium medicinae. 609

XXVI. — Creber casus crebrum expedit auxilium resurgendi. 610

XXVII. — Ut homo sanior et fortior fiat, iostandum est multiplicibus adjumentis. 610

XXVIII. — Forme hominis per abusum deformis effecti indiget reformati. 610

XXIX. — Male merens apud Deum Deo injurious existit. 610

XXX. — Male merens in infinitum magna punieundis est poena. 610

LIBER TERTIUS.

- I. — Homo lapsus et penitens debuit divina misericordia visitari. 609
 II. — Lapsus hominem oportuit, ad percipiendam gloriam, reparari. 609
 III. — Hominis culpas debuit homo satisfactione de lete. 610
 IV. — Satisfactione hominem reparare neque angelus neque homo purus potuit, neque alia creatura. 610
 V. — Opportunitat fuit Deum pro homine satisfacere. Unde magnum est, Deum hominem factum, reparaturum fuisse genos humanum. 611

VI. — Secunda persona de Trinitate ad uniuersum sibi humanam naturam fuit convenientius destinata. 611
 VII. — Homo reparator pro lapso homine Deo debuit se offerre. 611

VIII. — Oblatio debita pro homine redimendo sincera debet esse, et ab omni peccati contagia aliena. 611

IX. — Ex muliere incorrupta carnem Del Filius fuerat assumpturus; et illi dicte est Christus. 612

X. — Pro peccatis lapsorum contumelias et terrores et mortis pernam Redemptorem decuit sustinere. 612

XI. — Hostia illa Deo Patri fuerat offerenda. 612

XII. — Hostia illa pro quorumlibet hominum quantilibus excessibus sufficiens est satisfaciere Creatori. 612

XIII. — Hostia hæc Deo Patri crebris est ministerium efferranda. 612

XIV. — Hoc remedium est inutile recusanti. 612

XV. — Deus alio modo potuit humanum genus competeret redimere. 612

XVI. — Expertus hujus remedii ad gloriam nullatenus, sed ad pœnam potius pertinere. 612

LIBER QUARTUS.

- I. — Prædicatio et sacramenta Ecclesiæ necessaria sunt. 613

II. — Baptismi causam inquirere. 613

III. — Eucharistie causam scrutare. 613

IV. — Matrimonii causam investigare. 614

V. — Pœnitentie causam rimare. 614

VI. — Multiplicum in Ecclesiæ sacramentorum caussa multiplices expicare. 614

VII. — Fideles Christi sacramentorum fidem habere constat. 615

VIII. — Fides sacramentorum exigitur a bene merentibus apud Deum. 615

IX. — Aliqui nondum baptisato nec recusanti, neque præsumunt conscientiam habenti colatus aliquid confert baptismus. Unde manifestum est, mente captus efficaciter esse baptismum et parvulus. 615

LIBER QUINTUS.

I. — Resurrecio est corporis et animæ morte separatum iteraria conjugio, tam strobæ quam corpori profici qualitate premium vel pœnam conferendo. 615

II. — Totus homo retributione perpetua consequitur. 615

III. — Homo resurget in carne, quam habuit, et cum anima sua pariter denovo uniuersus. 615

IV. — Ad omnes tam majores quam minores resurrectionem pertinet generaliter. Unde manifestum est Christum a mortuis resurrexisse. 616

V. — Corpus incorruptibile expersus defectus resurrectio capabit. 616

VI. — Sancti in gloria perfectæ scientiæ charitatique resurrectione gaudebunt. 617

VII. — Tormento perpetuo damnatorum nulla major est pena. 618

REGULÆ THEOLOGICÆ.

Præatio. 617
 Prologus. 621

Reg. I. — Monas est, qua qualibet res est una. 625
 Reg. II. — In supercolesti unitate, in colesti alteritate, in subcolesti pluralitate. 625

Reg. III. — Monas gignit monadem, et in se suum recessit ardorem. 624

Reg. IV. — In Patre unitas, in Filio æquitas, in Spiritu sancto unitas æquitasque connexio. 623

Reg. V. — Sola monas est alpha et omega sine alpha et omega. 625

Reg. VI. — Omne limitatum alpha et omega aut est homo sub alpha, aut est homin ab alpha et omega. 626

Reg. VII. — Deus est sparsa (sic) intelligibilis, unus centrum ubique, circumstans pasquam. 627

Reg. VIII. — Deus est omni qualibet quod est, est esse omne quod est. 627

Reg. IX. — Quidquid est in Deo, Deus est. 628

Reg. X. — Omnis prædicatio de Creatore facta, copulata est ei conjuncta. 628

Reg. XI. — Omne simplex esse suum, et id quod est unum habet. 628

Reg. XII. — Nullum simplex subjectum esse potest 629

Reg. XIII. — Solum simplex est forma absque materia i subjecto, et substantia absque formalis predicatione. 629

Reg. XIV. — Omne esse ex forma est. 629

Reg. XV. — Eius quod est esse, nullum est esse. 629

Reg. XVI. — Sola forma informis est, quia forma non est forma. 629

Reg. XVII. — Omne nomen datum ex forma, dictum de forma, cadit a forma. 629

Reg. XVIII. — Omnes affirmations de Deo dictæ in compactæ, negationes vero verae. 630

Reg. XIX. — Omne simplex proprie est, et impropriæ dicitur esse. 630

Reg. XX. — Omne simplex aliò est, et aliò dicitur esse. 630

Reg. XXI. — Omne nomen Deo conveniens convenit ei vel causative, vel similitudinarie, vel adjective, vel negative. 631

Reg. XXII. — Omni theologica prædicatione ostenditur Deus esse quid, vel ad quid. 631

Reg. XXIII. — Omnis terminus, qui de Deo dicitur secundum sub antiquis, de tribus personis dicitur singulatim, et in singulari numero; et de tribus in summa, et in singulari numero. 631

Reg. XXIV. — Nullum nomen substantivum voce et significatione, vel voce tantum, pertinens ad essentiam de tribus personis dicitur in summa, et in plurimi numero, sed in singulari tantum. 632

Reg. XXV. — Omne nomen adjективum, adjective retinetur, ad essentiam pertinens, de tribus personis dicitur in summa, et in plurimi numero. 632

Reg. XXVI. — Omnis translatio in divinis, nominis est, et non rei. 633

Reg. XXVII. — Omne nomen, vel pronomen distinctivum, in masculino, vel feminino nomini personali adjunctum, pertinet ad personam, in neutro vero ad essentiam. 634

Reg. XXVIII. — Nullum nomen, vel pronomen partitivum convenienter adjungitur nomini essentiæ. 635

Reg. XXIX. — Quotiescumque dictio exclusiva adjungitur nomini essentiæ, nomen polius fact in genus rei, quam in re generis: nec est pro quo sit suppositio, sed inde determinat fit sermo de aliquo. 635

Reg. XXX. — Omnis nomen essentiæ, aut est quasi mathematicum, aut est quasi concretivum. 635

Reg. XXXI. — Omne nomen mathematicum minus improprie dicitur de Deo, quam concretivum. 636

Reg. XXXII. — Omne nomen, quod de Deo dicitur, aut est essentiæ, aut essentiale, aut personale, aut compersonale, aut partim personale, partim essentiæ. 636

Reg. XXXIII. — Nullum nomen, vel obnoxietatis, vel violenter designativum cadit in Deum. 637

Reg. XXXIV. — Omnis sermo theologicus debet catholicus esse, generalis, usitatus, ab intellectu non dissonus, rei, de qua loquatur, consonus. 637

Reg. XXXV. — Nomina substantiva minus impropriæ dicuntur de Deo, quam adjectiva. 637

Reg. XXXVI. — Quotiescumque per pronomen demonstrativum de Deo fit sermo, cadit a demonstratione. 638

Reg. XXXVII. — Verba per maiorem impropriatem dicuntur de Deo, quam nomina, vel pronomina. 639

Reg. XXXVIII. — Nullum nomen in divinis est nota eis quod de altero dicitur, vel quod alterum, sed potius eis quod idipsum est. 639

Reg. XXXIX. — Nullum verbum minus impropriæ dicitur de Deo, quam hoc verbum est. 640

Reg. XL. — Omne verbum presentis temporis minus impropriæ dicitur de Deo, quam præteriti, vel futuri. 640

Reg. XLI. — Omne adverbium locale dictum de Deo predictat imminensitatem divinam, sive quandam collationem Creaturæ ad creaturas, secundum quoniam Creaturæ in creaturis tanquam causa efficiens in suis effectibus esse dicitur. 640

Reg. XLII. — Localibus circumlocutionibus de Deo predicator aut imminensitatem divinam, aut collatio, aut unio. 640

Reg. XLIII. — Adverbia temporalia de Deo dictæ praedicant aeternitatem. 640

Reg. XLIV. — Adverbia similitudinis de Deo dicta, aut essentiae veritatem, aut improprietatem, aut adjunctionem significant. 640

Reg. XLV. — Hæc propositio, in, in divinis aliquando notat essentia identitatem, et personæ pluralitatem; aliquando quasi diversitatem; aliquando aeternam predicit. 640

Pisces marini recensentur, eorumque natura breviter describitur, 283. Pisces fluviales specificantur, eorumque natura describitur, 286.

Plancus. Libri De planctu Naturæ prefatio ad lectorum de novo addit, 279.

Planete septem sub totidem gemmarum typo describuntur, 284. Planetarum naturæ et influentiaz, 336. Planetary orbes et motus, 336.

Plate Genesim legit, 104. Plato cognovit Deum creasse omnia, 208.

Ponæ corporales in diversos criminosos deceruentur, 520. Ponarum futuri sæculi gravilas, 162. Pœna infernæ æternæ, 136. Pœni justæ cruciantur mali, 162.

Ponit. *Vide Satisfactio.* Hæc exhortatio duo habet themata : *Facite fructus dignos penitentia.* — (*Matth. viii.*) *Penitentiam agite, appropinquabili enim regnum celorum,* 99. Penitentia origo, 99. Penitentia fructus, 177, 199. Requisita ad veram penitentiam, 212. Penitentia duplex, transiens et perseverans, 99. Penitentia non procrastinanda, 430. Penitentia dictur panis subcinerius, 129. Penitentie varie acceptiones, 191. Penitentia interior, *ibid.* Penitentia exterior, *ibid.* Penitentia civilia, 192. Penitentia solenissima, *ibid.* Penitentia privata, *ibid.* Penitentia ecclesiastica, *ibid.* Penitentia sacramentum. Ad sacramentum penitentiae exhortatio habetur, 99, 124. Penitentia quid sit, 177, 239. Penitentia exordium, 99. Penitentie sacramentum tria requiriunt, contritionem, confessionem, satisfactionem, 177. Penitentia fructus, 99, 177. Penitentia efficacia, 211, 242. Penitentia sacramentum impugnant hereticis, 258. Refutantur, 259. Penitentiam ex toto rejiciunt alii hereticis, 211. Refelluntur, *ibid.* Penitentia posse iterari demonstratur, 239, 240. Penitentia est causa sine qua non remissiones peccatorum, 211. Penitentia. *Vide Satisfactio et Carena.* Penitentiarum diversitas pro eodem peccato, 193. Penitentia quales injungi debentur infirmis, *ibid.* Penitentia confitentia sunt arbitriae confessariorum, *ibid.* Penitentia pars est erubescencia, 194. Penitentia olim multo rigidiiores injungebant quam modo, 190. Districtio ratio, *ibid.* Penitentia septenaria olim erat communis, 193. Penitentia modo temperande, 190. Penitentia aquiescendum in penitentia injunctione, 124, 190. Penitentia spiritualis commutari potest in temporalem, 266. Penitentia oportet per totam vitam, 178, 259.

Penitentialis libri prefatio eidem de novo addit, 181, 182.

Poetarum scripta fragmenta plena sunt, 296. Mystice exposita utilia sunt, *ibid.*

Ponus B. Mariam designat, 121.

Poma mystica dicuntur sacra Scriptura intellect, 44. Pomæ convallis fructus sunt humiliatis, 38. Pomorum odore quidam pascuntur, 246.

Potus tam in vitro quam in auto sapit, 429.

Prædestinationis causas rimatur prudenter, 382.

Prædicatio. *Vide Concio.* De prædicatoria arte liber incipit, 31. Prædicatio quid sit, 35. Prædicatio quomodo differat a doctrina, prophetia, et concionatione, *ibid.* Prædications tres sunt species, 34. Prædications bone conditiones, *ibid.* In prædicatione plura sunt cavenda, 35. Prædicatio accommodanda auditoribus, 54, 107. In prædicationibus, quales adhibendae auctoritates, *ibid.* Prædicatio quibus proponenda sit, 107. Prædicatio prælatos deceat, 106. Prædications officium nemo sibi usurpare debet, 239.

Prædicator debet esse prudeo, doctus et discrus, 109. Prædicator opere implere debet quod alios docet, 116. Prædicatores debent mitti a superioribus, vel a Deo, 258. Prædicatores non debent operare manibus, doceant Waldenses, 274. Refelluntur, 275. Prædicatores possunt necessaria accipere ab auctoribus, *ibid.* Prædicatores vani per concubinas figurantur, 56.

Prælatus debet esse formæ gregis, 119. Prælatus debet esse speculum, *ibid.* Prælatus debet habere tria genera unguentorum, 119. Prælatorum ubera quibus subditos passant, 119. Prælatorum superfluitates carpongunt, 303. Prælati boni dumtaxat obediendum, volunt Waldenses, 202. Refelluntur, *ibid.* Prælati semper obediendum, nisi in fide erraverint, 262. Prælatorum sententia semper timenda et tenenda, 261.

Præmit laboribus comparata, gratioria sunt, 201.

Præstigium, quid sit, 243.

Principes et judices. Exhortationem ad principes, 110, sub hoc themate : *Dilegit justitiam, qui iudicatis terram.* (*Sap. i.*) *Principes sub Deo se humiliare debent.* Principes et regum paricula, 111. Principes mundi Marian honorant, 25.

Principia duo rerum omnium statuta. Albigenenses heretici, 205. Idem probare conantur auctoritatibus et ra-

tionibus, *ibid.* et 204. Reselluntur, solvunturque eorum argumenta, 204 et seq. Principiis instantibus, 432.

Præmittere non debes quod non potes prestare, 425.

Proprietate descriptio, 53.

Propititorium dicitur divina maiestas, 119.

Prosperitas et adversitas sunt filiae fortunæ, 398. Prosperitas instabilitas, 72. Prosperitas oppugnat hominem, 414.

Proximi querela de homine, 62.

Prudentia. Exhortationi huic duo assignantur themata, 87. *Estente prudentes sicut serpentes, et simplices sicut iamboe.* (*Matth. x.*) *Beatus vir qui in sapientia morabitur.* Prudentia descriptio, 87. Prudentia effectus, *ibid.* Prudentia dona, 393. Prudentia omnes virtutes ordinat, 87. Prudentia regina est virtutum cardinalium, 89. Prudentia neminem fallit, *ibid.* Prudentia ministris Ecclesiæ necessaria, 129. Prudentia seipsum aliis imperiendo magis augetur, 340. Prudentia imprudentiam derivit. Prudentia pulchritudo sub tipo Virgini describitur, 526. Prudentia vestimenta, 529. Prudentia trutinam in manus gerit, *ibid.* Prudentia trutina omnia trutinantur, 525. Prudentia altera vocatur Phronesis, 357, 350. Prudentia natura astupulatur, 529. Prudentia humana non capil ea quæ Dei sunt, 531. Prudentia a virtutum conciliis destinatur ad Deum, 336. Prudentia verbis concordia inducta, legationem assumit ad Deum, 304. Prudentia cedit rationi, 331. Prudentia currum adscitum septem artes liberales, 340. Prudentia in colum tendenti, conceduntur quinque equi, id est quinque sensus exteriore, 357. Prudentia auriga est ratio, 360. Prudentia currum ascendit monito rationis, 361. Prudentia aerem penetrando, ejus naturam scrutatur, *ibid.* Prudentia considerat Spiritus in aere vagantes, *ibid.* Item, casus demorum et Luciferi miserationem occurrit Fides, 381. Prudentis comitata Fide et Theologia, coelestis loca ingreditur, 382. Equos jubetur resinguere, exceptio, 2, 571. Oculos armati speculo, contemplatura celestia, 582. Prudentia colorum secreta rimatur, 336. Prudentia languenti datur potio colestis, 380. Prudentia varia Dei, iudicia perpendit, 382. Aliæ item oculi empyreus mirabilia, 383. Prudentia Deum alloquitur cum omni humilitate, 384. Conqueritur mundum totum in maligno positum, *ibid.* Voti compos revertitur cui occurrit ratio, 387.

Pudicitia et modestia dona, 391.

Puer excrescit in virum, 425.

Pugna. *Vide Conflictus.* Pugna virtutum et vitiorum eleganter describitur, 407.

Pulchritudo interior B. Mariae, 24. Pulchritudo B. Mariae exterior et interior, 22. Pulchritudinis humanae vanitas, 116. Pulchritudo corporis, luxuriae somes, 133. Item fomentum superbia, *ibid.*

Puritas mentis, 179. Puritas cordis et corporis servandas, 165. Puritas cordis in tribus consistit, 167. Puritas etiam actionis triplex, 166. Puritas quoque sermonis triplex est, 166.

Pythagoræ error, 210.

Q

Quadragevarius numerus quare deputatus jejunio, 123. Quatriduani mortui resuscitatio, 130.

Quadrige Aminadab, Christi principales suæ virtutes in Incarnatione exhibitæ, 38.

R

Ratio mentis est oculus, 331. Ratio mensura est boni, 333. Ratio se speculator tribus speculis, 332. Ratio fidelis se submittere debet, 381. Rationis cedit prudenter, 331. Ratio senior est prudentia, 332. Rationis efficacia et effectus, 290. Rationis dona, 392. Rationis et fidei assensua differentia, 292. Rationi fortuna nocere non potest, 137. Ratio assistit Fortune, 401. Ratio non sinit dari divitias nisi mensuræ, *ibid.* 401. Ratio debellat stimulum carnis, 413. Ratio hominem perfectum in terris optat, 535. Rationis discursus, 332. Rationis discursus alias, 334. Ratio coram Natura se humiliat, *ibid.* Consilium Natorum approbat, 333. Ratio auriga est Prudentia et Sapientia, 360. Ratio quinque equos jungit currus Prudentiae, 337, 360. Ratios monit, Prudentia currum ascendit, 361.

Reclinatorium Christi, anima ejus est, 21.

Rectitudine affectus in quo consistat, 179.

Rectores Ecclesiæ, illam inter fluctus sæculi regere debent, 163. Rectores et ministri Ecclesiæ debent esse prudentes, 129. Rectores Ecclesiæ ad studia administrantur, 126. Rectores auctoritatem conservare debent, 161.

Regi non debent omnes uno modo, 128.

Regiae sunt doctores Ecclesiæ, 36.

Regiones umbræ mortis, 145.

Regnum virtutum, ejusque felicitas describitur, 415.
Ibidem perpetua lux est, *ibid.*

Regum et principum pericula, 111.

Reipublicæ speciem gerit homo, 291. In hac republika imperat sapientia, *ibid.* Reipublicæ comparatur mundus, 291.

Religio et religiosi. *Vide* Claustrales.

Religiosi de quibus admoneri debent, 108. In religiosis debet esse triplex unitas, 111. Religiosi necessaria est unitas charitatis, 412. Religiosorum unitas cum praelato, *ibid.* Religiosorum unitas inter se, 112. Religiosi voluntati propriam abnegare debent, 112. Religiosi confessiones sacularium audire non debent, 194. Religiosorum proprietatis dannatur, 112. Religiosorum vanitas in vestitu carpitur, 111. Eorumdem aiti excesses taxantur, 112.

Remedia generalia et specialia, contra omnia capitalia vita, insigni carnine describuntur, 311. Remedia contra superbiam, 312. Remedia contra avaritiam, 312. Remedia contra gulam, 311. Remedia contra libidinem, 311. Remedia contra oculorum evagationem, *ibid.*

Rerum substantia simul creata est, sed non species formæ, 160.

Responso molis frangit iras, 422.

Resurrexio mortuorum astruunt, 217, 219. Eamdem ne-gant heretici, ob rationes relatas, 218. Solutio dictarum rationum, 218. Resurrectionis hora B. Mariae, incerta, 20.

Resuscitati tempore passionis Christi, cum ec ascendent in celum, 215.

Resuscitatio quadriduani mortui mystice exponitur, 150.

Reus impenitens quomodo tractandus confessario, 168.

Rhetorica sub typo Virginis describitur, 547, 548. Rhetorica tubam gerit in dextera, et cornu in sinistra, 548. Rhetorica officium, et usus, *ibid.* Rhetorica docta, 304. Rhetorica orationis partes, 548. De rhetorica optime meritus est Cicero, 349. Rhetoricae auctores praeipai, *ibid.* Rhetorica temonem in curru Prudentia ornat gemmis et argento, 550. Axi quoque variis flores insculpit, *ibid.*

Rhythmus de incarnatione Domini, 418.

Ritus laudabilis, 391. Ritus malus, *ibid.*

Roris exposito triplex, 151. Ros gratie coelestis, 29.

S

Sacerdotalis ordinis dignitas, 263.

Sacerdos. Ad sacerdotes, exhortatio habetur ege-
gia, 113, super themate sequenti : *Yas estis sal ter-
re, quod si sal infatuatum fuerit, in quo salietur.* (Math. v.) Sacerdotes sunt spirituales medi, 85. Sa-
cerdotes sali comparantur, 113. Sacerdotes sali infatu-
tuo quando comparari possunt, *ibid.* Sacerdotes mi-
nistri sunt penitentia, 264. Sacerdotum potestas ligandi
et solvendi, 153. Sacerdotes quomodo ad penitentiam in-
ducere debent subditos suos. Sacerdoti confitendum et non
lalco, cum fieri potest, 264. Sacerdotum habere non va-
lentium Deus corda exaudit, 265. Sacerdotum vita nemini
laxare debet, 264. Sacerdotes etiam malo valide li-
gan, licet indigne, 262. Sacerdos celebrans in peccato
mortali, peccata, missa tamen prodest et a quo celebratur,
266. Sacerdotis mali benedictio, quomodo censeatur a
Deo maledicti, 262. Sacerdotum negligenta arguitur, 115.
Sacerdotum avaritiam culpatur, 153. Sacerdotum am-
bitio, ignorans et impura vita taxantur, 183. Sacerdotum
vitam carpe pergit, *ibid.*, 184. Sacerdotum quidam sunt
blesi, alii taciturni, alii muti, 183. Sacerdotes exhortatur
auctor ad vita emendationem, 185. Sacerdotes compa-
rantur pueri, 184.

Sacramenta definitio, 125. Sacramentorum figure varie,
ibid. Sacramenta vocantur vasa gracie, *ibid.* Ad sacramen-
tum penitentiae, exhortatio habetur, 121, 99. Sacra-
mentorum vis non dependet a bonitate ministri, 267.

Seculi futuri solemnitatis, 127.

Sal comparantur sacerdotes, 113. Sal triplexiter infa-
tuatur, *ibid.*

Salomon Christi typus est, 20. Salomonis lectulus B.
Marium designat, *ibid.* Lectulus hunc virtutes ambiunt,
21.

Salus triplex in Christo.

Samsonis mors excusatur, 231. Samsonis vulpes ha-
relicios designant, 128.

Sancti de terra assumpti celum incolunt, 575. Sancto-
rum merita diversa, *ibid.*, 581. Sancti diem iudicii igno-
rant, 233. Ignorant etiam salutem aut damnationem vivo-
rum, *ibid.* Sancti quænam sciant, *ibid.* Sancti non orant
pro dominatis, *ibid.* Orant pro vivis, *ibid.* Sanctorum ora-

tiones unde efficaciam suam, *ibid.* Sanctorum orationes.
Vide Oratio. Sanctificati in utero fuerunt aliqui, 159.

Sancti mons, mystice expeditur, 25.

Sapiens quis vere sit, 35.

Sapientia laus, 306. Sapientia reperitur multiplex,
65. Sapientia desursum, *ibid.* Sapientia sursum, *ibid.*
Sapientia donus est Ecclesia, *ibid.* Item anima justi,
166. Sapientia annulus est aureus, 148. Sapientia est
scientia, divitiae sunt animi, 395. Sapientia quomodo ac-
quiratur, 307. Sapientia clausa perit, sparsa augetur, 394.
Sapientia hoc tempore vilescit, 306. Sapientia vanitas,
57.

Satietas mater libidinis, 302.

Satisfactio. *Vide* Penitentia. Satisfactio quid sit, 177.
Satisfactio conditionem confirmat, 195. Satisfactio ordi-
narie, semper injungenda, 188. Satisfactio a sacerdotibus suscipienda, 264. Satisfactio commensuranda est culpæ,
188. In satisfactionibus injungendis, considerari subinde
debet status persona, 189.

Saturni sphæra describitur, 563. Tardè movetur, *ibid.*
Saturni stellæ nata, *ibid.*

Scala dicunt crux Christi, 157. Per scalam hanc ascen-
dunt angelii, *ibid.* Scala quam Jacob (Gen. xxviii) videt.
Mystica interpretatio 52, in prefat.

Scientia vocis, quid sit, 156. Scientia omnes ordinante
per partes addiscendi sunt, 436.

Scioli, docere volentes quod non didicerunt arguantur,
425.

Scripturae sacre commandatio, 164. Scriptura sacra di-
citur vas, 148. Scriptura sacra triplex est sensus, histo-
ricus, tropologicus, allegoricus, 126. Scriptura sacra
triplex sensus in latè designatus, 119. Scriptura sensus
literalis comparatur saxo, mysticus mellì, 125. Scriptura
pani comparatur, 127. In Scripturarum lectione opus est
circumspectio, 161.

Scurrilis omnis fugienda, 591.

Segnities quæ perniciose, 64. *Vid.* Socordia, et Acci-
dia.

Semita distinguunt a via, 432. Semita recta quæ, ibid.

Senectus ex virtute computanda, 69. Senectus morum
in juvente, 391. In senectute quietus, qui in juventute
non fecit, 65. Senectus luctando hominem invadit, 410.
Senectus arma, *ibid.* Senectus sine vulnere vincitur,
411. Victa fugit, dejectis armis, contenta baculo, *ibid.*
Senes bis pueri, 430. Senibus secreta non committe-
da, 421.

Sensualitatis et rationis bellum, 290. Sensualitatis effi-
cacia, *ibid.*

Sensuum custodia, 392. Sensus exteriori, sive equi
Prudentia, colli secreta penetrare nequeunt, 567.

Septenarius numeri varie considerationes, 153.

Septuagesima quid designet, 127.

Seraphim, ardens dicitur, significatur Scripturam sa-
ceram, 173. Seraphim quando dicatur stare, surgere, am-
bulare, *ibid.* Seraphim stat, Deo sedente, 174. Seraphino-
rum volatus, *ibid.* Seraphim. *Vid.* Alæ.

Sermo vnuus, conscientia vanjudicium est, 91.

Servire Deo, regnare est, 433. Servitus triplex in
mundo, Dei, hominis et demoni, *ibid.* Servitus vitio-
rum, durissima, *ibid.*

Servus. Servi sub disciplina tenendi, 161. Servus fidelis
diligendus, *ibid.* Servus nequam, beneficis non emenda-
tor, 428. Pejor est cane, 161.

Sigillum Del Patri, Christus est, 154.

Signaculum Dei, Angelus, *ibid.*

Signum Dei, quelquæ creatura, *ibid.* Signum verbi,
quid, 151. Signa Zodiaci, duodecim gemmis comparantur,
285.

Silentium in canone missæ, quid designet, 123.

Silva naturæ domum ambiens describitur, 521.

Silvæ vincit luxum, 412.

Sodomia. *Vid.* Luxuria. Sodomæ infame scelus dete-
statur natura, 293.

Sodomiticæ criminis docto, et subtili carmine deplora-
tur, 281.

Sofia arx describitur, 563. Soles duo apparuerunt
in Nativitate Christi, 141. Sol jussitæ decoloravit Ma-
riam, 4.

Solum Dei, angelii et beati, 173. Solum Dei æternitas,
ibid.

Sollicitudo duplex, necessitatis et curiositatis, 142.
Sollicitudo quænam prohibeatur, *ibid.*

tionem; aliquando identitatem; aliquando causam efflentem; aliquando quasi causam formalem. 611

REG. XLVI. — Hoc propositio, secundum, in divinis aliquando notat ordinem cause, aliquando notat ordinem intelligentia. 611

REG. XLVII. — Hac propositio, secundum, aliquando notat quasi efficientem causam; aliquando quasi formalem; aliquando naturae conditionem. 611

REG. XLVIII. — Nominum, quæ de Deo dicuntur, aliud dicitur de tribus personis, ita quod de nulla eorum; aliud ita de tribus in summa, quod de singulis; aliud ita de una persona, quod non de aliis. 612

REG. XLIX. — Nominiū theologorum alia appropriantur nisi persone nomine, et re; alia nomine, et non re. 612

REG. L. — Hoc nomen, *Pater*, de Deo dictum aut predicat personam, aut personalem proprietatem, aut relationem Patris ad Filium, aut relationem Patris ad creaturam secundum creationem, aut relationem Patris ad hominem secundum recreationem. 612

REG. LI. — Hoc nomen, *Principium*, aliquando predicat paternitatem, aliquando spirationem, aliquando relationem Creatoris ad creaturas. 613

REG. LII. — Nominum, quæ appropriantur personis nomine et re, alia dicuntur per positionem, alia per abominationem. 613

REG. LIII. — Hæc circumlocutio, *Spiritus sanctus*, aut personam, aut personalem proprietatem, aut relationem in divinis predicat. 613

REG. LIV. — Ille solus vere est omnipotens, qui potest omnia, quæ posse est aliquid posse. 614

REG. LV. — Id solum potest. Omnipotens quod ejus justitia, ejus potentia, ejus misericordia convenient. 614

REG. LVI. — Deus omnipotens dicitur, quia potest non solum quæ sunt, vel fieri possunt, sed etiam ea, quæ fieri non possunt. 614

REG. LVII. — Quidquid est possibile secundum inferiorem causam, est possibile secundum superiorem; sed non convertitur. 614

REG. LVIII. — Omne impossibile secundum inferiorem causam, ad quod sequitur impossibile secundum superiorem, est impossibile Deo. 614

REG. LIX. — Non si veritas est in essentia, possibilis in natura. 614

REG. LX. — Omnipotens nihil non potest quod potuit, nihil non potuit quod potest. 614

REG. LXI. — Opera Trinitatis indivisa sunt. 614

REG. LXII. — Nihil contra illius voluntatem fieri potest, qui nihil nisi bonum velle potest. 614

REG. LXIII. — Prima substantia non recipit majus, vel minus. 614

REG. LXIV. — Divina providentia nulli non potest. 614

REG. LXV. — Necessarium est evenire, quod Deus prævidit, necessitate consequenti, non consequentis. 614

REG. LXVI. — Ad necessitatem superioris causæ sequitur necessitas inferioris causæ; sed non convertitur. 614

REG. LXVII. — Necessitatibus superioris causæ cedit necessitas inferioris causæ. 614

REG. LXVIII. — Omnia in quantum sunt, bona sunt. 614

REG. LXIX. — Cujus filii bonus est, ipsum quoque bonus est. 614

REG. LXX. — Unius actionis diversi fines esse non possunt. 614

REG. LXXI. — Omne meritum est voluntarum aut voluntate originis, aut origine voluntatis. 614

REG. LXXII. — Peccatum voluntatum est omne meritum. 614

REG. LXXIII. — Omne peccatum sit aut in committendo quod non oportet, aut omitendo quod oportet. 614

REG. LXXIV. — Non facere vitæ pœnam, facere meritorum coronam. 614

REG. LXXV. — Omnis actio informis, vel deformis, formata esse non potest: nec e converso. Sic nec magis, nec minus potest esse informis, vel deformis, nec magis, nec minus formata. 614

REG. LXXVI. — Omne peccatum est pena aut passionis affectu, aut consequenti effectu. 614

REG. LXXVII. — Omnis pena aut est in bono conservans, aut bonum probans, aut malum purgans, aut ad malum bonum invitans, aut in malo indurans, aut sola acredere crucians, aut peccato communianas. 614

REG. LXXVIII. — Omnis motus concepsibilitatis ad illecebris est vitium ex peccato; omnis motus concepsibilitatis in illecebris est peccatum ex vita. 614

REG. LXXIX. — Omnis voluntas affectionis est meri-

tom faciens; voluntas affectionis est meritum perficiens. 614

REG. LXXX. — Non paritas effectus in voluntate, sed paritas effectus in voluntate paritatem part in criminis. 614

REG. LXXXI. — Omne peccatum, quo pœna entia peccata remittitur, penitentia pœna admittitur, non essentia actus, sed equipollentia reatus. 614

REG. LXXXII. — Omne meritum pœna penes hominem est actione; omne meritum gloriae super hominem auctoritate. 614

REG. LXXXIII. — Homo gratia a Spiritu habet posse quo vult; gratia in Spiritu habet velle quo possit. 614

REG. LXXXIV. — Omne hominis arbitrium magis liberum est ad malum serviendo, minus liberum ad bonum liberando, ut major libertas sit servitudo, minor libertatis. 614

REG. LXXXV. — Sicut omne bonum meritorum in homine, aut progrediendo proficit aut tependo languescit, aut cessando deficit: sic omne malum meritorum in homine aut continuando augetur, aut attritione remittitur, aut contritione diminuitur. 614

REG. LXXXVI. — Omnis justus alii mereri potest meritum premii, non praemium meriti. 614

REG. LXXXVII. — Gratia ad meritum fit in nobis sine nobis, libero arbitrio comitante, non cooperante; gratia vero in merito fit in homini per hominem arbitrio libero faciente ad hoc, non sufficiente. 614

REG. LXXXVIII. — Omnes virtutes simul, et similiter dauntur homini a creatione, ut sint per naturam, ex reparatione vero infunduntur homini, ut sint virtutes per gratiam: pariter quidem habitu, sed dispergit usu. 614

REG. LXXXIX. — Virtus et vitium sunt opposita mediate, non mediis positione, sed utriusque abutatione. 614

REG. XC. — Meritum boni consistit penes liberum arbitrium occasionariter, penes virtutem formaliter, penes motum virtutis essentialiter, penes gratiam efficaciter, penes opus instrumentaliter. 614

REG. XCI. — Charitas inter virtutes est causa prior, diutinitate major, mater informatione, forma apparitione, finis remuneratione, universalior opere. 614

REG. XCII. — Charitas ita aliquo homine est ut r̄bus et quasi dualis, cuius communict alienus; in aliquo vero est ut unus, et finalis, quam non participat nisi domesticus. 614

REG. XCIII. — Ex fide dicitur justificari homo, non quod ex ea sit justificatio, sed quia procedit ex ejus articulo. 614

REG. XCIV. — Nullum opus in charitate factum deformatur ad meritum penas æternas; sed opus ex charitate factum informatur ad meritum gloriae. 614

REG. XCV. — Sicut in homine consideratur perfectio ratione comparacionis, comprehensionis, tacti, voti, sufficientie, conscientie: ita in charitate consideratur perfectio, signi ratione, impedimenti exclusione, continuatione, radicatione, fervoris intentione. 614

REG. XCVI. — Omnis timor bonus aut est initialis terminus fidei intra sumptus, vel extra sumptus; aut finalis terminus fidei vel intra sumptus, vel extra sumptus. 614

REG. XCVII. — Sicut caro dicitur obhäre ratione, quando non agit directe contra rationem, et ita ratio dicitur consentire carni, quando non reprimit carnem. 614

REG. XCVIII. — Charitas quæ ab homine habetur, facit liquidum diligi, aut quia habet, aut ut habeat, aut ut habeat. 614

REG. XCIX. — Sicut homo per charitatem a thesi sive natura in apoteosim gratie ascendens est deificatus: ita Deus per charitatem ab apoteosi sua in luce in hypothesis nostra miseris descendens est humanatus. 614

REG. C. — Humana natura unita est divina, ut substantia diversitas sit in uno, et naturæ proprietas maneat in unito. 614

REG. CI. — Sicut pars non potest esse totum, vel constitui constituentia, ita assumens non potest esse assumptionem. 614

REG. CII. — Ad hoc ut Christus esset homo, triplices concurrit unio: unio comparsionalis, ut humana natura esset; unio subpersonalis, ut viveret; unio propersonalis. 614

REG. CIII. — Numerus cadit in Christum memorialis, quo numeraliter substantialis hypostasis; materialis, quo numeratur usia cum usiosis. 614

REG. CIV. — Necesitas mortendi fuit in Christo, non ex actione superans animum, sed voluntate zstringens

eventum.	677
Reg. CV. — In Christo fuit timor propassionis, non rationis obvians; sed non timor passionis mente mentitur.	677
Reg. CVI. — Christus n̄ sibi meruit operibus suis: sed quidquid meruit, meruit nobis operibus singulis.	677
Reg. CVII. — Sicut Creator factus creator per creaturæ suspicionem; ita creature fit corpus Creatoris per creature transubstantiationem.	678
Reg. CVIII. — In alia specie est corpus Christi, et sub alia specie est.	679
Reg. CIX. — Ad hoc ut panis transubstantietur in Dominicum corpus, fit quatuor concursus: ut sit in persona domini, in aegente intentio, in pane materia, in verbis forma.	679
Reg. CX. — Sicut eucaristia est sacramentum, dignitatis iustitiam perficiens; sic baptismus est sacramentum necessitatis ad iustitiam prolixius.	679
Reg. CXI. — Sacramentum confirmationis non datur ad hoc ut baptismus habeatur, sed ut plenius possideatur.	679
Reg. CXII. — Sicut baptismus est primum remedium contra peccati originalis lapsum: sic poenitentia est secunda tabula post peccati naufragium.	680
Reg. CXIII. — Sicut baptismus est sacramentum fidei, confirmatione sacramentum spei, et eucaristia sacramentum caritatis: sic extrema uinclo est sacramentum poenitentiae, vel contritionis.	680
Reg. CXIV. — Conjugium est sacramentum remedii ad fugam, non necessitatis ad electionem	681
Reg. CXV. — Sacer ordo est sacramentum, quo designatur homo, ut sic alius per honorem praesit, ut eis per onus praelatiouis prosit.	681
Reg. CXVI. — Omne dictum usque adeo a causa est, ut si causa non fuerit, ipsum quidem vacuum sit.	681
Reg. CXVII. — Aliud est dictum, aliud dicendi causa.	682
Reg. CXVIII. — Omnis causa dicti, alio dicitur, et alio exponitur.	682
Reg. CXIX. — Diversa dicendi causa est a re ejus est, ut dictum est, causa.	682
Reg. CXX. — Causa rei alia intrinseca, alia extrinseca.	682
Reg. CXXI. — Causarum alia dicitur per se, alia ad aliud.	683
Reg. CXXII. — Causarum alia prima, alia secunda.	683
Reg. CXXIII. — Prima causa aut natura est subsistens, aut proprietas ejus.	683
Reg. CXXIV. — Secunda causa dicendi aut pertinet ad naturam, aut pertinet ad proprietatem.	683
Reg. CXXV. — Una causa dicendi est, quæ ad omnem pertinet dicti causam.	684
LIBER IN DISTINCTIONIBUS DICTIONUM THEOLOGICALIUM.	
Prologus Alani ad Hermeogaldum abbatem Sancti Egidi.	685
Prologus alter ejusdem.	687
Incipit Liber in Distinctionibus dictionum theologorum.	687
Index analyticus.	1013

FINIS TOMI DUCENTESIMI DECIMI

MIGNE

Date Due

3 9031 01363713 7

77914

THIS BOOK MAY NOT BE
TAKEN FROM THIS ROOM

77914

Author MIGNE - Patrologia
Title LATINA - t. 210

MIGNE

BK 60

M 4

Boston College Library
Chestnut Hill 67, Mass.

PK

Books may be kept for two weeks unless a shorter period is specified.

Two cents a day is charged for each 2-week book kept overtime; 25 cents a day for each overnight book.

If you cannot find what you want, inquire at the delivery desk for assistance.

(6)

